Sprem. sign. D 1971/22
Služ.: XII

GLASNIK ZEMALJSKOG MUZEJA U BOSNI I HERCEGOVINI.

ГЛАСНИК ЗЕМАЉСКОГ МУЗЕЈА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

UREDNIK:

DR. ĆIRO TRUHELKA.

УРЕДНИК:

ДР. ЋИРО ТРУХЕЛКА.

XXIII.

1911.

Uredništvo:
Sarajevo, bos.-herc. zemaljski muzej.

Administracija:
Sarajevo, zemaljski ekonomat.

Godišnja cijena Glasnika s poštarinom 4 K.
Pojedine sveske stoje s poštarinom 1 K 60 h.

Dopisi i novčane pošiljke u stvari pretplate i oglasa neka se uprave na *Zemaljski ekonomat kao administraciju Glasnika zemaljskog muzeja.*

Уредништво:
Сарајево, бос.-херц. земаљски музеј.

Администрација:
Сарајево, земаљски економат.

Годишња цијена Гласника с поштарином 4 К.
Поједине свеске стоје с поштарином 1 К 60 х.

Дописи и новчане пошиљке у ствари претплате и огласа нека се управе на *Земаљски економат као администрацију Гласника земаљског музеја.*

SARAJEVO — САРАЈЕВО
ZEMALJSKA ŠTAMPARIJA — ЗЕМАЉСКА ШТАМПАРИЈА
1911.

BIBLIOTHECA MUSEI BOSNIAE ET HERCEGOVINAE SARAJEVO

Inv. Broj: 8202.

SADRŽAJ. — САДРЖАЈ.

I. Arheologija i povjest. — I. Археологија и повјест.

Strana — Страна

Dr. Ćiro Truhelka: Tursko-slovjenski spomenici dubrovačke arhive 1—162, 303—350, 437—484

Др. Б. Черовић: Поклон др. пл. Талоција земаљском музеју у Сарајеву . . 163—174

Šejh Sejfudin Kemura: Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobe 175—208, 391—436, 535—548

Шејх Сејфудин Кемура: Стара хришћанска црква у Сарајеву . . . . . 297—302

Edmund Bulanda: Katalog grčkih vaza u bos.-herc. zemaljskom muzeju u Sarajevu . . . . . 253—296

Dr. Ćiro Truhelka: Testamenat gosta Radina. Prinos patarenskom pitanju . . 355—376

Стеван Р. Делић: Два стара натписа из Херцеговине . . . . . 485—502

J. Ceresatti: Prilog Statutu Poljica . . . . . 503—504

Др. Владимир Ћоровић: Херцеговачки манастири . . . . . 505—534

Др. Владимир Ћоровић: Један српски натпис из XII. вијека . . . . . 549—552

II. Nauka o narodu. — II. Наука о народу.

Др. Владимир Ћоровић: Забрана пировања о крсном имену и другим светковинама у Боци Которској из год. 1772. . . . . 351—354

Tomo Dragičević: Narodne praznovjerice o malu . . . . . 377—390

III. Nauka o prirodi. — III. Наука о природи.

Виктор Апфелбек: Contributiones ad Coleopterorum faunam peninsulae balcanicae (Pars II). — Приноси познавању фауне колеоптера Балканског Полуострва (II. дио). . . . . 209—224

Ing. Ivan Turina: Novo nalazište crvenog Han-Bulošk og Ptychitnog vapnenca kod Sarajeva . . . . . 225—252

Imenik spisatelja. — Именик списатеља.

Strana — Страна

Апфелбек Виктор: Contributiones ad Coleopterorum faunam peninsulae balcanicae (Pars II). — Приноси познавању фауне колеоптера Балканског Полуострва (II. дио) . . . . . 209—224

Bulanda Edmund: Katalog grčkih vaza u bos.-herc. zemaljskom muzeju u Sarajevu . . . . . 253—296

Ceresatti J.: Prilog Statutu Poljica . . . . . 503—504

Черовић др. Б.: Поклон др. пл. Талоција земаљском музеју у Сарајеву . . 163—174

Ћоровић др. Владимир: Херцеговачки манастири . . . . . 505—534

— Један српски натпис из XII. вијека . . . . . 549—552

— Забрана пировања о крсном имену и другим светковинама у Боци Которској из год. 1772. . . . . 351—354

Делић Стеван Р.: Два стара натписа из Херцеговине . . . . . 485—592

Dragičević Tomo: Narodne praznovjerice o malu . . . . . 377—390

Kemura Šejh Sejfudin: Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobe 175—208, 391—436, 535—548

Кемура Шејх Сејфудин: Стара хришћанска црква у Сарајеву . . . . . 297—302

Truhelka dr. Ćiro: Tursko-slovjenski spomenici dubrovačke arhive 1—162, 303—350, 437—484

— Testamenat gosta Radina. Prinos patarenskom pitanju . . . . . 355—376

Turina ing. Ivan: Novo nalazište crvenog Han-Buloškog Ptychitnog vapnenca kod Sarajeva . . . . . 225—252

Sarajevo, januar—juni. 1911. Сарајево, јануар—јуни.

GLASNIK ГЛАСНИК

ZEMALJSKOG MUZEJA ЗЕМАЉСКОГ МУЗЕЈА

U У

BOSNI I HERCEGOVINI. БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

Tursko-slovjenski spomenici dubrovačke arhive.

Priopćio

dr. Ćiro Truhelka.

Predgovor.

Minule jeseni 1910., mjeseca oktobra, boravio sam u Dubrovniku, da nastavim sistematsko proučavanje dokumenata te arhive, koji se specijalno odnose na povijest Bosne. Za jedne pauze u tom vrlo zahvalnom ali i dosta napornom poslu, počeo sam da dozvolom upravitelja arhiva, g. prof. Josipa Gelčića, pretražim jedan sanduk sa vrlo oštećenim fragmentima starih spisa, ne ću li naći tu koji ulomak, koji bi me mogao možda zanimati. Pabirčeći neko vrijeme dogje mi u ruke jedan sultanski ferman, gore ukrašen tugrom a dolje ispisan hrvatskim jezikom a onom vrstom slovjenskog pisma, koje je bilo običajno u dubrovačkoj kancelariji i u susjednim zemljama te se u Bosni sačuvalo u katoličkim manastirima do XVIII. vijeka a u muslimanskim odličnim porodicama do nedavno, pa se već obzirom na geografsko rasprostiranje, na historički i paleografski kontinuitet svoj prozvalo bosanicom.

Ovaj obret ponukao me da dalje tražim te sam u istoj škrinji našao još dva slična dokumenta.

Prof. Gelčić kazivaše mi, da su fragmenti, pohranjeni u ovoj škrinji, ulomci stonskoga arhiva te da je već prof. dr. Konst. Jireček megju njima našao nekoliko zanimivijih pisama, koje je sredio, regestima providio te su smješteni u jednom fascikulu u ormaru, u kome se čuvaju takozvana Acta Sanctae Mariae Maioris. I megju tim pismima bijaše nekoliko turskih dokumenata pisanih bosanicom.

Kako je već Miklošić u svojim „*Monum. serb.*“ [1]) priopćio niz tursko-slovjenskih dokumenata a prof. Vučetić nekoliko njih u „Srgju“ iz gradskog arhiva dubrovačkog, koji su svi išli u isto doba kao i moji, t. j. u XV. i XVI. vijek, slutio sam, da će tih dokumenata biti obilnije, te sam se odmah dao da dalje tražim.

Gosp. prof. Gelčić bio je tako ljubezan te mi je dozvolio da pretražim ono 250 svežanja turskih pisama, što su iz divone (dogane) preneseni u arhiv te su tamo

[1]) U tridesetim godinama prošloga vijeka preneseno je iz dubrovačkog arhiva u c. i kr. dvorski arhiv u Beču vrlo mnogo arhivalija. Jezgru Miklošićevoj knjizi sačinjavaju baš ovi dokumenti, ali kako sam se osvjedočio, sravniv Miklošićevo izdanje sa inventarom prenesenih spomenika, koji se čuva u Dubrovniku, Miklošić vrlo mnogo slovjenskih dokumenata ove zbirke nije publicirao, a naročito ne one, koji su nedatirani. Sva je prilika, da će i megju ovima biti po gdjekoji dokumenat turskih vladara i velmoža, koji će trebati vremenom publicirati.

godine i godine čamili a da se niko našao nije, koji bi imao vremena i volje, da ove dokumente pogleda a kamo li da ih razvrsta.

Mogu reći, nisam požalio, što sam nekoliko dana gutao onaj stogodišnji prah, koji se slegao megju pojedine listove onih smotaka papira!

Bilo je tu na tisuće dokumenata pisanih turskim i arapskim pismom, koji meni, nevještom ovim jezicima, doduše nisu mogli nikako poslužiti, ali se megju njima zavukao i po koji tursko-slovjenski, bosanicom pisani dokumenat raznih sultana, sandžakbega i drugih odličnika iz dobe, koja počinje sultanom Muratom II. a završuje Sulejmanom Velikim.

Ti pod naslovom „*Acta turcica*“ u dubrovačkoj arhivi u jednoj maloj sobici nakrcani dokumenti nisu od sto godina dospjeli u ruku historičaru, a kako je uregjenje ostalog arhiva absorbiralo svu radnu snagu arhivara, nije ni on dospio, da se njima pozabavi i da ih sredi, već taj posao još i danas čeka orijentalistu, koji raspolaže potrebnom historijskom i paleografskom spremom, da ih sistematski prouči i sredi.

Prebirući spisima našao sam, da je jedan — dakako maleni dio — turskih spisa donekle uregjen: našao sam pojedine komade umotane u posebni papir a na njemu je zapisan ili regest sadržaja ili čitavi talijanski prijevod originala. Ta regesta i ti prijevodi načinjeni su koncem XVIII. vijeka, jer je većina njih pisana istom rukom, kojom je pisan kodeks sa prijevodima turskih dokumenata, uvršten u arhivu pod naslovom „*Traduzioni de Capitulazioni e Firmani de sultan Mehmedo II., Bajazito II., Selimo I., Solimano II.*“ etc. te idu na 1174 stranice sve do dobe Osmana II.

Ova knjiga započeta je god. 1784. a da su regesta, odnosno prijevodi, što ih nagjoh uz neke turske originale, načinjeni u isto doba, kada su odnosni tekstovi upisani u ovaj kodeks, ustanovio sam time, što sam se u nekoliko slučajeva osvjedočio, da se indikature na omotima slažu sa onima u spomenutom kodeksu.

Žalim, što mi do sada nije uspjelo ustanoviti ime onoga marljivog čovjeka, koji je pod kraj XVIII. vijeka uregjivao turske spomenike dubrovačke arhive.

Ali i ove nekoć uregjene dokumente nisam našao odvojene i kronološki poredane, nego posve izmiješane sa daleko brojnijim ostalim dokumentima, koje još niko nije ni pregledao ni uredio.

Prof. Gelčić je u svom „Opisu dubrovačke arhive“[1]) spomenuo, da su ti dokumenti isprva bili „po turskom običaju“ strpani u vrećama te su se čuvali u divoni a on je tek isposlovao, te su preneseni u arhiv. Kod tog prenosa sve je u hitrini smotano u konvolute — njih oko 250 na broju — i smješteno u sobici na uglu kneževskog dvora.

Megju ovim turskim dokumentima našao sam obilan broj — oko 120 — originalnih dokumenata, pisanih bosanicom, a uz to i nekoliko prepisa i prijevoda izginulih dokumenata, načinjenih u dubrovačkoj kancelariji ili u Carigradu. Ja ih sviju objelodanjujem u ovoj svojoj zbirci tursko-slovjenskih dokumenata a nadopunjujem ih sa nekoliko savremenih turskih spisa, koji su s njima u savezu, koje sam takogjer tamo našao, te sa nekoliko zapisa iz ostalih odsjeka arhiva.

Osim toga, da zbirka bude potpunija, donosim i neke dokumente, što ih je Miklošić publicirao i to *in extenso* one, koje sam mogao, bilo po originalu bilo po originalnom duplikatu u dubrovačkoj arhivi, osobno revidirati i — što je često potrebno bilo — popraviti a u izvadku one, koji mi nisu došli u originalu do ruke,

---

[1]) Glasnik zem. muzeja 1910.

nego tek po Miklošićevoj publikaciji. Da popunim historičku i kulturnu sliku, što se odrazuje s naših dokumenata, donosim i nekoliko pisama, što ih je našao prof. Vučetić u gradskom arhivu te ih je već priopćio u raznim brojevima dubrovačkog časopisa Srgja. To činim i s toga razloga, jer je gotovo nemoguće dobaviti sve odnosne brojeve ovoga lokalnog lista i jer je prof. Vučetić, koji je namjeravao priređiti separatno izdanje svojih „Spomenika", nesmotrenošću štamparije, koja je bez njegova znanja razvalila slog, bio zapriječen da tu svoju namjeru izvrši.

Sve dokumente, što sam našao, prepisao sam u Dubrovniku po originalu te sam i načinio fotografske reprodukcije, koje su mi služile kod korekture i revizije tekstova.

Desetak dokumenata, pisanih arapskim slovima i turskim, odnosno arapskim jezikom, izdajem po prepisu, načinjenom od g. Šejh Sejfudin Kemure, koji je na moju želju došao u Dubrovnik. Gosp. Fehim ef. Spaho obavio je iz prijateljstva ne samo reviziju tekstova, nego mi je pomogao nizom dragocjenih primjedaba, koje sam upotrijebio kod sastavljanja regesta na čelu tih pisama. Superreviziju turskih tekstova obavio je gosp. Dr. Savfetbeg Bašagić-Redžebpašić.

Kako mi bez njihove pomoći nebi bilo moguće i te u mnogo čemu zanimive dokumente uvrstiti u svoju zbirku, dužan sam, da im ovdje na prijateljskoj pomoći od svega srca zahvalim, a gosp. dru. Savfetbegu Bašagiću, koji kao orijentalista i historičar raspolaže svom potrebnom spremom, i ovom prilikom toplo preporučam, da se zauzme za proučavanje turskih dokumenata dubrovačke arhive, koji će jamačno novim svjetlom rasvijetliti tminu, u kojoj se još uvijek kreće povijest Bosne za turske vlade.

Imam ovoj svojoj publikaciji još nešto u tipografskom vidu pripomenuti. Originali dokumenata, što ih iznosim — osim turskih i talijanskih, odnosno latinskih, — pisani su bosanicom. Trebalo bi prema tome, da ih i ovim pismom reproduciram. Naša zemaljska štamparija dala je u svoje vrijeme, kada sam se bavio proučavanjem starobosanskih natpisa, rezati posebna slova, koja odgovaraju lapidarnom karakteru pisma na našim stećcima, ali ne odgovaraju u svemu kurzivnoj bosanici. Pošto se, osim toga, većina starijih dokumenata naše serije manje ili više došljedno služi akcentima, držim, da bi filologa zanimalo, ako se, u koliko to dozvoljavaju tipografska sredstva, i ovi naglasi reproduciraju. To je bilo moguće samo na taj način, da se kod reprodukcije upotrijebe slova crkovne ćirilice, koja su udešena za akcentuaciju.

Ovo je jedna velika mana moje publikacije, ali će mi ju svako rado oprostiti, koji zna, kakov li bi kapital valjalo potrošiti, da se dadu naročito rezati i saljevati posebna slova, koja bi odgovarala grafičkom karakteru originalnog pisma.

Molim za to čitatelje, da mi ovu anahronističku ili da jasnije reknem anatopističku uporabu crkvene ćirilice u reprodukciji dokumenata, pisanih posve različnim pismom, onako oproste, kako je to prije mene oprošteno jednom Pucić u, Miklošić u i Jireček u, a da se paleografski karakter ovih pisama bar donekle prikaže, donosim na kraju tekstova niz faksimiliranih reprodukcija osobito tipnih rukopisa.

I.

Spomenici.

1.

1430., 10. jula **u Drinopolju.**

Sultan Murat zamjerava Dubrovčanima, da, premda oni trguju u njegovoj zemlji i nalaze tu koristi, dosele nijesu slali poslanstva da mu se poklone i da se sprijatelje. Dalje zove ih da šalju poslanike, koji će odgovarati na tužbu Radoslava (Pavlovića) da zigju grad na njegovoj zemlji i da su mu, kada je to branio, sasjekli loze i zatrli žita. Zapovjeda da poprave štetu i da vrate grad Sokol i zemlju, što su mu uzeli.

Nosioc lista je carev „verni vlastelin“ Karač.

wдь □еликога г(о)сп(о)дара и □еликаго амире сѹлтана мѹра҃т бега мног(о)племенитем и мног(о) почтенимъ премѹдремь и прекрашеннимь кнеземь и □ластеломь дѹбро□чаномь мног҃(о)честно любо□но поздра□ленние и радо-□анние

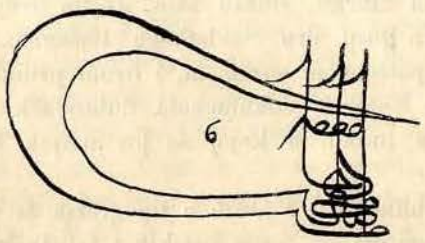

да прииме племенст□о □и како почтени □ла҃стелїи.

да да бѹде □едомѹ □ашемѹ племенствѹ, ере вїи по всех҃ моах҃ землиах҃ ходите тер трьгѹете҆ и що □и ѥ потребно wдь моѹ землю □се҆ имате҆ а wдь □а҃с никьдарь ч(о)□҃(ѥ)кь не ѥ дошел҃, да поздра□и г(о)сп(о)д□о ми҆ и да ме □иди҆, да ѹчинимо познанние мегю себе и да имамо добро приѩтелст□о҆: да мног҃(о) се чѹдѹ, како съ □сакимь г(о)сп(о)даремь, що сѹ сѹмегници с □ами, имате познанние, а г(о)сп(о)д(ст)во ми познанние с □ами не имамь, ни □и҆ со мномь. седа чѹх҃, како сте пошли҆ да зигете град на момѹ □ерномѹ и препочтенномѹ ми □оеводѹ радосла□ѹ землю, и wн҃ь □амь зашо □и неwста□иль, пошле сте тер мѹ сте лозиѩ иссекли҆ и жита затрили҆ и инѹ □еликѹ чтетѹ ѹчинили҆. да такон да знате: несте немѹ ни ѥднѹ чтетѹ ѹчинилѐ, нѹ мнѣ ѹчинисте҆, ере wнь ѥсть мои ч(о)□҃(ѥ)кь и мнѣ плаѩ данокь. за темь пишѹ □амь: чтетѹ, що мѹ сте ѹчинилѐ, да платите҆ а землю, що мѹ дрьжите, □ратете мѹ wпеть. а wдь □а҃с не де догю добри҆ □ластели҆, да се стане съ □ое□оде радосла□а людїи wчи на wчїи, да □идимо мегю □амь, шw ѥ пра□о҆ и да ѹчинимо с □ами приѩтелство, како да знамь да □и хранѹ wдь непријатѣлѐ. аколи □и недогю поклисиари, що да станете с людми

□оє□оде радосла□а, тако҃ да знате: дати кю □оиске □елике, да догю҃ть, да запале землю, що є на д□орь из град(а) и да □и посекȣ҃ть ѡ□оке҃[1]) □се҃, паче и да зат□оре и градь, да да не бȣ҃де грє҃х до мне҃.

За темь пȣ҃стих҃ь мога □ерна □ласт҃елина карача, да що ȣ҃зрече □ашемȣ҃ племенст□ȣ҃, да □ерȣ҃ете немȣ҃. нȣ҃ град соко҃ль и села и земли҃, що є биль ȣ҃ □ашь[2]) заложиль □оє□ода радосла□҃, да мȣ҃ □ратите ѡпеть.

и б(ог)ь □и □есели҃.

мес҃ца ѳ҃лѧ дьнь і҃ на адрианопо҃ль □а лето ҂а҃ȣ҃л.

Otraga: *Fata in 1430 . . . la debia porta . . .*

Original na papiru visina 43, širina 16·5 *cm*.

U tugri: مراد خان حفظه الله t. j.: „Murad han hafezeh ullah“ = Murad han, da ga Bog sačuva.

---

[1]) ОВОКЕ = voće.

[2]) Ovako mjesto ȣ҃ вась.

2.

(1430.) 6939 6. decembra **(u Drinopolju).**

Sultan Murat II. izdaje Dubrovčanom na molbu poklisara Piera Lukarevića i Žuhe Gučetića povelju, kojom im jamči da niko od susjeda njihovih bližnjih ili dalečnih, „koji su u povelji“ njegova carstva, ne čini ni štete ni rat a trgovci da im hode slobodno po svoj njegovoj zemlji, po zapadnim stranama i po istočnim, po suhu i po moru, u Srblja, Arbanasa i u Bosni[1]).

и велики господарь и велик҃ амирȣ҃ амȣ҃рат бегь син҃ великога гѡс(по)д(а)ра и великога амире сȣ҃лтана махемет бега хоке и запо□иеда гѡспоцт□о ми по сем по□еленю: покли племенити и часни и слав□ни и ȣ҃ с□е любими гѡс(по)тцо҃а ми кнезь дȣ҃бро□ачки и часни властеле негѡви показаше любаль и приятелст□о прав□о и часно ка госпоцт□ȣ҃ ми и послаше властеле и поклисаре своѥ на портȣ҃ гос(по)цт□а ми племенитога кнеза[2]) де лȣ҃кари и жȣ҃ха гѡчетика и проснше сви прошења ѡд гос(по)цт□а ми, ѥрь земля ниҳ да бȣ҃де безьзабав□на ѡд сȣ҃седь ниҳ, кои ѥсȣ҃ ȣ по□ели госпоцт□а ми, и ѡще проснше за трьго□це, да нхь с□неҳ, ѥрь да ходе по с□неҳ земляҳ госпоцт□а ми и хотев□ по□еленіе и дар□а им тан попрошења, да си чине законни трьгь, како но и по дрȣ҃зиеҳ земляҳ трьго□ици госпоцт□а ми, ѥрь да никто не смие ѡд сȣ҃седь ниҳ ближниҳ али далечниҳ, кои ѥсȣ҃ ȣ по□ели госпоцт□а ми, да им кою чтетȣ҃ ȣчини али коѥ размирје ȣ землȣ҃ им; а трьго□це почтенога кнеза дȣ҃бро□ачкога и с□неҳ властео и ѡпкине ниҳ, да имь трьго□ици ходе слободно по с□ои земли госпоцт□а ми и да си чине трьгь законом,

кѫдıє ѫсходе по западнıєхъ и по источнıєхъ странахъ и по сѫхѫ и по морѣ, ѫ срьбıє, ѫ арпанасъ, ѫ боснѫ и по ѡнєхъ землıахъ и градоѻєхъ и жѫпахъ господцтоа ми, кои сѫ ѫ поѻели господцтоа ми, да трьгѫю сваки трьгъ и да пл(а)каю, како[3] гдн є законъ, царине праѻе и никто да имь не сме забанити али нıєко безъзаконıє ѫчинити, лихо цıо є ѻише речено ѫписано сваке праѻе. тко ли цıо ѫчинн-м бреѕ праѻıє, да их позабаѻи, али цıо ѫзме, али на трьзıєхъ трьговцем, да знаıє сваки: имати кє чтетѫ ѡд господцтоа ми за то и расапь тıем ради.

сеи поѻелениє записах им, да на маніє не придетъ ѡоои.

лıета рож(ь)ства .ѕ. хılıада и .ѳ. цать ѳ.

Otraga originalnom rukom:

Poueglia schrita in schiauo ritrata d una letera griega fata a Raguzei per signor Muratij che li merchadanti possano trafigare per tuti paiexi la(do)ve che comanda Muratbeg. Die 27 Julij 1431.[4])

Drugom rukom:

De li 3 privilegi de franchixia lo terzo schrito in schiauonescho fo dato per misser lo rector ser Benedito de Gondola co lo suo consiglio ch el portasse a mostrare a Esebalia fiol de Issabeg.

[1]) Ovaj dokumenat je službeni prijevod, načinjen po grčkom originalnom spisu. Slovjenski originalni dokumenat priopćio je Miklošić u svojim *Monumentima* na str. 362. Razlikuje se od ovoga prijevoda, načinjena po grčkom originalu, osim na mjestima, koja sam u notama spomenuo, različnom stilizacijom i ortografijom i time, što su zadnje rečenice u Miklošićevom izdanju nešto opširnije stilizovane. Miklošić publicirao je originalni slovjenski egzemplar ovog dokumenta, koji se čuva u c. kr. dvorskom arhivu u Beču i koji je jamačno identičan sa onim, koji se u bilješci na kraju našega egzemplara zove *„lo terzo schrito in schiauonescho"*. Taj dokumenat datiran je tamo 6. decembra 6939. god. a datum 27. jula u bilješci jamačno je kancelarijska nota.

[2]) U originalnoj listini, što ju priopćuje Miklošić u Monum. Serb., str. 262. piše mjesto кнєза ѧє лѫкари — пıера лѫкаревикъ, dočim mjesto жѫха гчетика piše и к немѫ цорци ѧє гоци.

[3]) U originalnoj povelji stoji mjesto toga: заповеднѫ царинѫ по законѫ.

[4]) Ovo je precrtano.

3.

(1431.)[1]) 9. juna **na Čoku planini.**

Sultan Murat šalje Alibega, da od Radosava Pavlovića uzme Klobuk sa župom Vrmom i Trebinje sa Lugom i da popiše mjesta i zemlju.

ѡд великога господара и ѻелнкога амирє сѫлътан мѫратъ бега много плѣменитомѫ и мѫдромѫ ї ѻьсекои чести до-

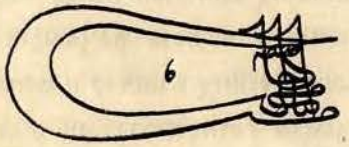

стоиномѫ кнезѫ градѫ дѫбровечькомѫ и ѻластеломь много поздравленије и херетисаније да има племенитьство ѻи.

ѡд господства ми да ѕнаје племенитьство ѻи, ере посла господство-ство ми многоверьного склава(а) ми алибега, како да ѕзметь ѡд Радослава ѡд паложника тан градови: клобѫкь и жѫпомь, која се зове орѣмь, и требине с лѫгомь заједно и ѻьса колико пишѣ места и земљу ѕ заклетије, що смо ѕчинили. и нарѫчихмо имь речи склоѕ ми алибегѫ, да за колико ѻи кѣ реки, да га ѻерѫјете и послѫшити. и бг̃ь ѻи весели.

месеца јуна к̄ дань ѝ̄д[2])

на чокѫ на планинѫ.

Iz vana: кнезѫ дѫбровничькомѫ.

Drugom rukom: *Lettera adusse Alibeg de Signor Murat beg schriuue che debia cosignar e dar Clobuch Vrm e Tribine et tute pertinentie.*

Tugra se čita kao u br. 1.

Papir visok 39, širok 13.

---

[1]) Za datiranje ove listine služe ovi momenti, vagjeni iz spisa dubrovačke arkive: 9. decembra 1430. pisali su dubrovački poklisari na Porti u Dubrovnik, da su veziri zaključili slati Alibega haznadara u Dubrovnik; 6. januara 1431. bijaše Alibeg već na Drini, 22. januara u Dubrovniku.

Po drugi put dolazi Alibeg u julu 1431. u Dubrovnik. *Consilium Rogatorum* 21. jula 1431. opširno raspravlja o njegovom dolasku i dočeku. 22.—25. jula raspravlja se opširno sa Alibegom radi njegove misije a 26. jula zaključi vijeće darovati Alibegu 2000 dukata, ako im on, prema carevoj darovnici, osobno predade župe i grad Klobuk. Prema tome izdana je gornja povelja god. 1431.

[2]) Ova dva zadnja slova nejasna su; možda se smije misliti na to, da se u njima krije datum (ѕцл.ѳ), jer su pisana u formi monograma.

4.

1441., 13. juna **na Vučijem trnu.**

Šabadinbaša sandžak Zapadnim Stranam piše Dubrovčanom i daje im vjeru za poklisare, koje žele slati k njemu i koje će on, ako ustreba, slati caru te ih štititi i čuvati. U to ime im se zaklinje svečanom zakletvom. S pismom šalje svoga sklava Jagupa.

ѡд башиѣ и госпдра сѣем западним странам шабадинѫ башиѣ племе(е)нитим и мѫдрим кнезѫ и ѻласт(е)лом и свеи опкинѫ(е) град(а) дѫбровѫника хертисаније да примет.

очим ни сте пи̑с(а)ли и порѫчали по нашем чоѻекѫ са свем разѫмесмо. да ере ни пишет(е), да ѻерѫ дамо покли̑с(а)рем, конѫ кет(е) послат к нам, да ѻаше речи говори, да се не бою: ѻо даемо ѻерѫ нашѫ покли̑с(а)рем ѻашем, конѫ кет(е) доспатьк нам, да нѫ слоб(о)дно и бе̑забѫ̑н(о), да се ништа не бою, ни ѕбиѣ̑на, ни ѕхоѻа̑к(е)на ни коега дрѫгѡ̑г зла, тькмо доше̑ѫ

да ваше рѣчи повед(а)ю, тере ако бѫде работа ⸗аша кон, да се съкрьшит кон нас, такон да се съ⸗рьшит и да се wд о⸗де опет ⸗рате вамь читаⷪ: ако ли бѫде работа, кон да се конⷪ ц(а)ра ⸗елик(о)га направи, а wно да их пошлѣмо ц(а)рѫ велик(о)мѫ с нашим чо⸗ек(о)мь. и пак опет чита⸗ех да их пошлем ⸗ам. и на тем заклинамо с(ε) ѫ б(о)га ⸗творца небѫ и земли и ѫ пророк(а) велик(о)га нашега мѫхамед(а) и ѫ седьм мѫсафех, конх ми ⸗ерѫемо и по⸗едемо и на д(ѫ)шѫ мою и на гла⸗ѫ ми, ере инако да не бѫде. и паки пос-
ласмо опет чкл(а)⸗а нашега мгѫпа тер осташне[1]) рѣчи наш(ε) ⸗и к(ε) wн по⸗ед(ε)ть.
и б(о)г ⸗и ⸗ес(ε)ли.

Dole: **мес(ε)ца июнига днь гї на вѫчем трьнѫ.**
Otraga: *Die 27. Maij 1441 de bassa per Jagub.*
Turski potpis na strani je nečitljiv.
U tekstu ima blegjim crnilom korektura a slova, koja su nečitljiva, popravljena su mjestimice istom rukom i istim blijedim crnilom.
Original papir; visina 31, širina 17 *cm*.

[1]) Mislim da valja ovako čitati.

5.

1442.[1]), 7. februara **u Drinopolju.**

Zakletva dubrovačkog kneza i vlastele, kojom su se kleli sultanu Muratu. da će biti vjerni i da će mu svake godine slati poklisara i na dar srebrna sugja u vrijednosti od 1000 dukata.

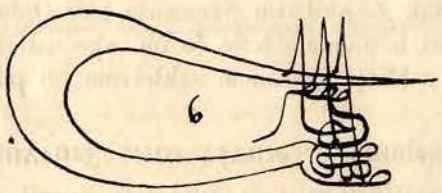

Заклинаѥм се азь кнезь и ⸗ластел(ε) дѫбро⸗чане вь б(о)га сьтвор̃шаго н(ε)бо и землю и ⸗ь г(о)с(по)да нашег исѫсь христа, б(о)га истинна и ⸗ь светоѥ и со⸗ещенно евангелїе и ⸗ь чьстнаго и жї⸗от⸗орещаго кр̃ста и ⸗ь пречистѫю матер со⸗ѣта и ⸗ь пр̃чистих таинь христо⸗ех и ⸗ь пре-
х⸗алних и со⸗етих до⸗анадесет апостол ⸗рьхо⸗них и ⸗ь хотещии сѫдь имже хощем сѫдити се нази и wвременени, ако wт дньшнаго дне, да смо ⸗ерни и пра⸗и ⸗еликом гс̃подарѫ сѫлтан амѫратвегѫ и да пѫщамо ѫ

годиште едности поклисар(а) съ дарем̃ с҃ сѫдех̃ сребрнех̃ ◻редности хиляд дѫкат̃ златих̃.

аще ли престѫпимо клетоь сих̃, да ни ѫхватет клетон сїе нїа[1]) и оь бѫдѫщим̃ вецѣ.

мсца февр. з̃ днь писан̃ ѫ ендренопол̃.

Otraga: *Letera adusse Alliselo Gigo? per li sagramenti fece lj onor de duc. 1000.*
Tugra se čita kao u br. 1.
Original na papiru visok 28, širok 13 *cm.*

[1]) Nema sumnje da je ova listina pisana godine 1442. i to s razloga, što se sultan Murat iste godine i istoga mjeseca kleo Dubrovčanima, da će im čuvati povlastice, jer su ovake zakletve bile uvijek objestrane, to je gornja jamačno u savezu i istovremena sa kletvenicom Muratovom u Miklošića, *Monumenta*, str. 409. i sl., koju takogjer donosimo.

[2]) Ovako!

6.

1442. mjeseca februara.

Sultan Murat II. kune se Dubrovčanima svečano a na molbu poklisara Nikole Gučetića i Pjera de Primo, da će im očuvati njihove povlastice a oni da su mu za to dužni slati svake godine poklisara sa srebrnim sugjem u vrijednosti od 1000 dukata.

Ꙗ великы господ(а)р̃ и великы амира сѫлтан̃ Мѫрат бегь, сынь много нарочитагѡ и великагѡ гѡспода амире сѫлтана Махеметь бега, заклинам се, тако ми бога, ко-ѥ ст◻орио небо и землю, и тако ми великога пророка Махъмета, и тако ми .з̃. мѫсафи, цо вер҃ѥмо ми мѫсромание, и тако ми .рк̃д. (=124000) пророкь божиех̃, и чѣсѫ дѫшѫ и дѣдо◻ѫ и дѫшѫ мою и ѫ саблю, чим се ѡпасѫю, и ѫ глаѫ мою, како ѡд данашнега дне напреда заклехъ се честитомѫ кнезѫ и ◻ластеломь дѫбро◻ьчанѡм, зацо честити кнезь и властеле и ѡпкина дѫбро◻ачка послаше на порьтѫ госпост◻а ми почтене даре и со◻ѥ поклисаре, Николѫ де Гоци и ш-ним Пиера де Премо, за то поста◻их̃ ш-ними пра◻ѫ верѫ и любоь намесѫ, и ка со◻акомѫ чло◻екѫ и трьго◻цѫ них̃, тко се назо◻е дѫбро◻чанинь, вѣки вѣка да моѭ рѣчь и ѡ◻ѭ мои запись на мане не доиде, цо сам ѫ нем рекао и записао, да имь не ѫчиним никоѥ разъмирѥ или кою чтетѫ дѫбро◻ьникѫ или земл-и-м или нихъ владаню или нихъ трьго◻цем или них̃ людем или иманю, госпо◻о ми али везнерѣѥ ми али ѡд моѥх̃ сѫбашь али ѡд моѥх̃ последьнѣх̃ или ѡд кога годе моѥга чло◻ека, ни ѡд кога, тко ѥ подь моѥ госпост◻о, или кон ми харач̃ да◻аю, паче них̃ градь и

нихъ владание стоит в с□оихъ законехъ и в слободахъ, и людие всакога езика по морѣ и по сѣхѣ да могѣ к ним доходити и стояти и походити како с□е в слободьни градь и в □ладание него□о, да не имаю за тои недьнѣ забо□ѣ wд господст□а ми ни wд кога моега чло□ека, ни тко ми харачь даю.

и wще им ѣчини милость господст□о ми, да трьго□ци и людие нихъ с трьзи и с иманем нихъ да могѣ ходити по морѣ и по сѣхѣ безь недне забо□е по натолие, по романие, по бѣгарьскои и по влашкои земли, по срьблехъ, по арьбанасехъ, по босне и по с□ехъ инехъ местехъ, земляхъ и градо□ехъ господства ми, да не плакаю пѣтем wд своихъ трьгь ниедне царѣне ни дохотка посионога никомѣ, такмо да плакаю, дге(!) догю с трьгом в место царьства ми, що продадѣ, wд .р̃. аспри .к̃. аспре, каконо е законь в ендронополю и в филипополю и в крато□е. ако трьгь не продадѣ, да си га понесѣ слободьно, камо им драго, не платио̑ь ниедне царѣне.

и wще им ѣчини милость цар̃ст□о ми, за све дѣого□е, кое имаю или wд но□о ѣчине дѣбро□ьчане в ср̃пскои земли али в бѣгар̃скои али в сребренице, тер им дѣожник̃ ѣдрь в бахь, да се законе дѣбро□ьчанинь самьтретинь с□оие дрѣжине, и да мѣ се тои плати.

а кога годе би пра била мегю мѣсломанина и дѣбро□ьчанина, да поидѣ предь кадию, терь како е божие по□еление, такои да им се сѣди.

и wще им ѣчини милость цар̃сьт□о ми: кою годе би прѣ имали дѣбро□ьчане мегю собомь за имание или за кою сагрехѣ, да wни тои мегю собомь сѣде; ако ли wд нихъ кои ѣзище, да поиде предь кадию, да им кадиа сѣди.

и wще им господст□о ми посѣди, да не бѣде прѣѣзамь едномѣ за дрѣгога, нѣ истаць, кои бѣде дѣожань, да плати-х̃.

и wще им ѣчини милость цар̃ст□о ми: ако би ѣмрьль дѣбро□ьчанинь в землю царьсть□а ми, да него□о имание ни а царь велики, ни недань мои властелинь не ѣзьме, него да wнои имание врате дѣбро□ьчане wпеть в дѣбро□ьникь.

и wще им wветo□а царьсьт□о ми: ако бих̃ имао кое разѣмир̃е с коем господарьѡм источьнем или западьнем, али кое годе ине земле, по морѣ или по сѣхѣ, кога годе езика, да кнезь и □ластеле дѣбро□ачици и нихъ людье стоиеть в с□оие слободие, а трьго□ци да имь ходе слободно по земляхъ господст□а ми.

и wще им ѵчини милость царьство ми кнезѵ и ▫ластелом дѵбро▫ьчаном: тко годе би се за них задно с коном злокомь, тр҃ь имь ѵчинно кою ко▫арь ѵ них рѵсагѵ и ѵ них трьго▫цех или ѵ них людех или ѵ них иманю, толико ближни чло▫екь колико даони, кои сѵ подь господство▫ом-и, или кои ми харачь даю, да им чтетѵ плати, кою би-мь ѵчинно, а wд господства ми да премѵ гнє▫ь и робьство нать цокомь.

а кнезь и ▫ластеле дѵбро▫ачци да допѵщают на порьтѵ царьства ми всако годище поклисара з дарwм ѵ сѵдо▫ех срьбрьнех вредьности .х҃а. дѵкать златех, а да почине бранити wд данась до годища з даром.

и wще им ѵчини милость царьство ми, да осєнь моєга поклисара нєдань ини чло▫екь да не поидеть ѵ них градь, да им кои зли законь ѵчини, или ѵ них владание, лихо да стоє ѵ сwоєх законех и слободнѣхь.

Cod. ragus. fol. 55.: Priuilegio, che feçe Murat beg turcho a la signoria de Raguxi in MCCCCXLII. freuaro.

Stari prijepis dubrovačke kancelarije. Priopćio ga Miklošić u svojim Monum. Serb., str. 409—411. ali jezično ispravljen i sa nekim pogrješkama. Tako piše амирь mjesto амире, broj .рк҃д. mjesto ѓрк҃л (t. j. 124 mjesto 124000), арбанасехь mjesto арьбанасех. Osim toga na dva mjesta ispustio je po jednu riječ a pri kraju čitav jedan redak.

7.

Poslije 1454., 1. februara u Skoplju.

Vojvoda Isabeg, koji se u *postscriptum*-u zove bratom hercegovim a vojvodu Petra (Pavlovića) svojim sinovcem, daje Dubrovčaninu Franku preporučno pismo na svoje sluge a osobito knezu Hamzi i knezu Dobroslavu, da ga pomažu i štite, kuda bi došao u Pavlovića zemlju ili u Moravicu ili u Hercegovinu, jer Franko trguje njegovim novcem.

мл҃стю бж҃ию҃ и по▫ел(є)нием҃ г҃на ми ц҃ра ми ▫оє▫ода҃ есєв(є)га дабам҃ на знанье со▫ем҃ и со҃комѵ момѵ слѵзе и ктогоде не под wбласт нашѵ, како ѵчинихъ м(н)л(о)сть франькѵ дѵбро▫ьча҃нинѵ и препорѵчам҃ га҃ слѵгам҃ моем҃ сѵба҃шам҃ и кнезо▫ом, премикюром а на▫ла҃стито га препорѵчам҃ кнезѵ хам҃зѣ и кнезѵ доброса҃▫ѵ и инем҃ моем҃ слѵгам҃, где гѡдер се би примериѡ речени кнез҃ франько ини него▫ слѵга и него▫о бл(а)го да га сьчѵ▫ате, ѡбарѵете и про▫оддате, кѵде би искаw, али ѵ па▫ьловикы землю, али преко ѵ мора▫ице, али ѵ херцего▫инѵ и ѡтѵда кьд би глас҃ даw, да га имате прим҃(н)ть и про▫одит и сьчѵ▫ать, ере с моемь пенезом҃ хѡди и трьгѵѣ.

писан҃ мсца҃ фр҃ а҃ ѵ скопю.

Voštani ovalni pečat nečitljiv.

Na margini: ТАКОГЕ҃Р АКО БИ ГДЕ КТО ХОТЕѠ МЇ ЖАѠ ЇЧИНИТЬ АЛИ БИ БИѠ СЛЇГА БРАТ(А) МИ ХЕРЪЦЕГА АЛИ СИНОѺЦА МИ ѺОЕѺОДЕ ПЕТРА, ДА МЇ НЕ ѺОЛЬЇ҃ НИЕДЬНО ЗЛО ЇЧИНИТ, КТО НЕ СЇПРОТИѺ҃ МЕНЕ ѺОЕѺОДЕ ЕСЕБЕГЇ.

Originalno pismo na papiru dugom 27·5 *cm*, širokom 10·5 *cm*.

8.

Poslije 1454., 14. novembra.

Vojvoda Isabeg izdaje Dubrovčanima povelju, kojom im dozvoljava da slobodno trguju po carevoj zemlji bez ikoje zaprjeke; isto tako daje i vjeru onima, koji bi im tovare nosili, bili oni ljudi hercegovi ili vojvode Vladislava. Ko bi se o njih zadio te im uzeo, što je vrijedno jedno „vlakno“, bio subaša, turčin ili martolozin, da plati glavom.

МЛСТИЮ БЖИѠМ҃ И ПОѺЕЛ(Е)НИЕМ҃ ГДНА МИ АМИР҃ СЇЛТАН҃ Ц(А)РАҀ МЕХ҃МЕТБЕ҃ГА МИ ѺОЕѺОДА ЕСЕБЕГЬ ДАѺАМ҃ НАҀ ЗНАНЬЕ СѺЕМ҃ И СѺАКѠ҃МЇ, КѠ҃МЇ СЕ ПОДОБА ПОКАҀЗАТЬ СЬИ НАШЬ ѺЄРОѺАНИ ЛИСТЬ, КАҀКО ЇЧИНИХ҃ М(И)Л(О)СТЬ И СЛОБОДЇ ТРЬГОВ҃ЦЕМ҃ ДЇБРОБЬЧЬКІЕМ҃ ПОЕЛЕНИЕМ҃ Г(О)СПОДАРА ГОЛЕМОГА, ДА ИМЬ ЄѺЕРА И СЛОБОДА, ДА ГРЕДЇ СѺОЕМ҃ ТРЬГОМЬ Ї ЦАРЕѺЇ҃ ЗЕМЛЮ, ДА ИМЬ НЕ БЇДЕ ѠБЇВАҀНИѢ, НИ НА ПЇТЇ ЗАПИРАҀНЬѢ, НИ ЕДЬНЕ ХЇДОБЕ, НИ ЕДЬНЬ ЧЛ(О)ѺЕ(Е)КЬ ДА ИМЬ НЕ ѺОЛЬЇ҃ ЇЧИНИТ, НИ МЇСРОМАНИЙ҃ НИ ХРИСТЬѢНИЙ҃: ПО ЦАРЕѺЕ ЗАПОѺЕСТИҀ ДА ИХЬ ИМАМО СЬБЛЮСТЬ, НИХ҃ И НИХ҃ БЛ(А)ГѠ҃. И КТО БИ НИХ҃ ТОѺАРЕ НОСИЛ, АЛИ БЇДЇ ЛЮДЄ ХЕРЪЦЕГОВИ, АЛИ БЇДЇ ЛЮДЄ ѺОЕѺОДЕ ѺЛАҀДИСАҀВА, ДА ИМЬ Є ѺЄРА ЦАРЕѺА И МОѢ, ѺОЄѺОДЕ ЕСЕБЕГА, СЛОБОДНО ДА ДОГЮ Ї ЦАРЕѺЇ҃ ЗЕМЛЮ И ТОҀВАРЕ ДА ДОНЕСЇ҃ И ѠПЕТ ЗДРАВО И ѺЕС(Е)ЛО ДА СИ ПОГЮ СѺОЕМИ КОЊМИҀ Ї СѺОЮ ЗЕМЛЮ; ДА СЕ НЕ БОЕ НИ ПОРОБЛЕНЬѢ, НИ ѠБЇЗЄҀТѢ, НИ ЕДЬНЕ ЗЛЕ МЕЩЬРИЕ; ДА ИМЬ НЕ ѺОЛЬНЬ НИКТОР҃ ЇЧИНИҀТ НИ СЇБАША НИ ИНИ ТЇРЧИНЬ НИ МАРТОЛОЗИЙ҃, ДА ИМЬ НИКЬТОР҃ ЖАѠ НЕ ЇЧИНИҀ. КТО ЛИ СЄҀ ЗА НИХ҃ ЗАДЕНЕ, ЩО Є ѺРЕДНО ЕДЬНО ѺЛАКНО ДА ИМЬ Ї҃ЗЬМЕ, Ї НЕѺЕРЇ҃ И РАСЬЊ СѺОѠМ҃ ГЛАВОМ҃ ДА ПЛАТИ, А ИНЕМ҃ НИЧИМ҃ ДА СЕ НЕ ѠДКЇПИ.

ПИСА НОЕМ҃ОРИѢҀ ДІ҃ ДНЬ.

Turski natpis na čelu pisma čita se: عيسى بن اسحاق بك t. j.: „Isa bin Ishak-beg“ = Isa, sin Ishak-begov.

Original na papiru visina 26, širina 13 *cm*.

9.

Poslije 1454.

Mehmed Čelebija, unuk Ishakbegov i vojvoda Pavlovića zemlje, moli Dubrovčane da Andriju vrača potvrde u svojoj službi, jer je on poslužio i vojvodu i njega i sina mu Baraka te je, premda vremenom mlad, stare i mudre pameti.

ѡд исаккегоѻа ѵнѵка[1]) ѻоеѻодѣ меχмедь чел(е)бие, паѻлоѻика земле господар(а), плем(е)нитимь и мѵдрѣмь и ѻске чести достоннимь нашимь дразимь старемь приятелмь кнезѵ и ѻластелмь и ѻсои ѡпкини град(а) дѵброѻника мног(о) здраѻие и χер(е)тисание и м(и)л(о)сть божию да имаа племстоо ои.

ѻластеле да знате ерь е андриа ѻрачь на ѡоѵи годинѵ мног(о) потрѵдив и послѵжив прьоо кон ѻоеѻоде паки кон мен(е) и ком мога сина барака, зато ои е ѻоеѻода писав, молеки се за нега. и ми ѻам се мног(о) молимо ѡд наше стране, како нашиемь добремь приятелемь, ѵкрепите андрию мегѵ ѻами и не пѵстите га измегѵ себе, и ѻоеѻодине ѻоле ради и наше ѻоле ради, ерь ке ѡнь ивщь потребоѻати и ѻоеѻоди и намь и нашимь млагимь и паки ѻамь: ерь ако е андреа и младь ѻременомь, али га смо ѻидили старе и мѵдре памети. мног(о) се ѻашои м(и)л(о)сти за нега ради молимо, да га имате ѵ милости кон себе.

и бгь да ѻес(е)ли плем(е)нстоо ви.

Turski natpis na lijevoj margini čita se: محمد بن اسحاق بك t. j.: „Mehmed bin Ishak-beg“ = Mehmed Ishak-begov sin.

Original na papiru visina 28, širina 13·5 *cm*.

[1]) U originalu piše ѵнака ali, da valja čitati ѵнѵка zaključujem po tome, što je Mehmed doista bio unuk Ishakbegov. Sr. i turski napis u sahu na margini.

10.

1457., 22. decembra.

Despot Lazar potvrgjuje Dubrovčanom, da su mu po njegovu vlastelinu Damjanu Žunjeviću poslali sav ostatak njegovog poklada te im zahvaljuje na tome.

Zajedničkog im pisma o tome sa svojim bratom Stefanom nije izdao, jer je poslao po Damjanu dva posebna pisma, jedno svoje a drugo Stefanovo, misleći da je to dosta.

Javlja im, da je u Pragu umr'o kralj ugarski i da će se na Vasiljev dan sastati u Budimu ugarske velmože, da biraju novoga kralja. Car dohodio je na Plovdiv, ali se opet vratio u Drinopolje.

Adresa: † почтенои нашои братие и добрим прїятелѡм кнезѵ ѡбрѧномѵ и ѻсои ѡпкинѣ ѻластель дѵброѻ(а)чькиχ

† ѡд деспота лазара почтенои нашои братїе и добрим приятелiем кнезѵ ѡбрѧномѵ и ѻсои ѡпкинѣ ѻластель дѵброѻьчькиχ.

□ластелѣ а□о ч8х, що ми сте пи́сали и що ми сте порѫ̈чили по □ластелинѫ нашемѫ̀ дамїанѫ жѫ̈нє□икю. бл҃годариχ б(ог)а и шьрадо□асмо̀ се, ѫзна□ши ѡ □ашемѫ̀ здра□їю и почтено̀м стоанїю. и мѣ̈ м(и)л(о)сті҃ю б(о)жі҃ѡм имаамо се добре, како є □ола б(о)жі҃а.

пак □ластелѣ̀ що ми сте послали́ по рече́ном дамїанѫ ѡстатьк поклада н(а)ше́га, що є бѫ̈ло ѫ □ас, донесе́л мї̈ є □се на пѫ̀но, како ни́ сте ѫпи́сали. зах□а́лїамѫ □ластелѣ̀ и бл(а)года́рим. б(ог)ь знаа □ластелѣ̀ инако ни сьда несте ѫчинѣ(и)ли него коли́ко да би ни́ ѡд со□ога имани҃а ѡ□он послали к о□оѝ нашоѝ сьдьшно̀и потреьѣ на ѡ□он □ремѫ̀, ере нї̈ є тако□а и потреба глао̀на, како □и єсьмѫ̀ и прегіе писа́л. да бл(а)года́римо □ластеле, ере сте ради нашемѫ добрѫ и нашемѫ почтенїю. такоѝ ї̈ є и треб(а), ере тои знаамо и ѫфанїи смо за тоѝ и томѫи се наадамо̀ ѡд □ас̀ и дог(о)де смо̀ жѫ̈ноѝ и по нас̀ тко бѫд(е), ере тко се є год на □аше братст□о наслонил ѡд □се г(о)сподѐ, □сакы є бил̀ мирьѝ покоѧѝ □ами. и напред смо ѫфа̀ни ѫ вас̀.

а що ми сте пӥсали □ластел̀(е), како да бисмо □и ѫчинили́ книгѫ под □исѫко̀м печатю з братом̀ ми гн̄ом степаном̀, ере смо̀ □ьс̀ поклад ѡд □ас̀ прѝмили, □ластеле, послали □и смо̀ книг̀(е) по дамїанѫ, еднѫ ѡд гн̄а степа́на, дрѫ̈гѫ ѡд нас̀, ѫписа□ши, кое ни се книге мнѣ̈ за доста томѫи посл̀. да пак̀, кьд иѡ҇ѝ ищет̀, а то □и смо̀ книгѫ ѡт□орень под □исѫко̀м печатю ѫчинѣ(и)ли и предали ю смо̀ рече́номѫ дамїанѫ ѡд нѣга ю гледанте.

а що ми сте пӥсали □ластел̀, да □и ѫпӥшѫ ѡ гласо□е҇χ, □ластел̀, ради ви́смо □и́ болѣ гласо□е писатї. да како б(ог)ь χокѣ онакон є. да зна̀те, □ластел̀, доспаше ми́ г(о)сподѧ арсаг(а) ѫгрьскѝ, декіем□рїа .і҃. дн̄ь ере є гн̄ь крал̀ ѫгрьски преминѫ̀л сегаи́ со□ета ѫ пра̀зе и ѫчинила сѫ г(о)сподѧ рок̀ по божи́ку на □асилїе□ дн̄ь, да є со□ак̀ ѫ бѫдим̀, да изберѫ̈ кога те кралѣм̀ поставит и да ѫчинѣ(е), що кѣ бит̀ на хр҇стїа́нско̀ добро. а ѡд тѫрьк̀ да зна̀те □ластел̀, царь ѯдох(о)дн ѫ пло□ дн̄ и пак̀ се ѡпет □рати ѫ дренопо́л, а напред, що год бѫдѣ, ѫпи́сати́ □и кѣмо̀ да зна̀те. и що ми сте порѫ̈чили́ по рече́ном дамїанѫ каазал̀ мї̈ є и ша □и сьм̀ ѡпет по нѣм̀ ѡ □сем̀ ѡдпорѫ̈чил̀. б(ог)ь знаа □ластел̀, зато́ѝ бѫдет ѫфа̀ни, ере ми́, що год̀ можемо, ради смо □ашемѫ □сакомѫ добрѫ и □сакомѫ почтенїю.

и б(ог)ь да □ѣ □ес(е)ли ⁘

декіем□рїа .кв. дн̄ь.

Ispod adrese: *1458. adi V. zenar signor despot Laxar confesa hauer hauuto tuto l resto dello depoxito zo che fo in Ragusa regraziando.*

Item schriue che re de Ongaria è morto.

Die 6. januarij 1458. lettera per quam despotus Lazarus fatetur se recepisse residuum omnium despositorum.

Originalno pismo visoko 26·5, široko 27 *cm* bilo je zapečaćeno papirnim pečatom, na kome se slabo razabire grb, ali se još može dobro čitati napis:

господинь ✡ деспотъ ✡ лаз[арь]

11.

1458., 23. oktobra **u Skoplju.**

Sultan Mehmed II. javlja Dubrovčanom, da su im poslanici (Paladin Mar. Gundulić i Paladin P. Lukarević) došli na portu, da ih je saslušao te se opet smirio s Dubrovčanima i zapisao im povelje. Ujedno primio je i 1500 dukata.

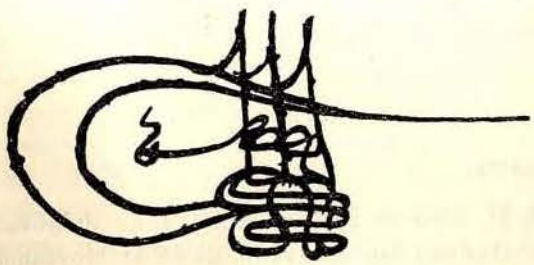

ѡдъ ▫елѝкаго гѡспода́ра и ▫елѝкаго амире сꙋлтан̑(а) мехеме́т бега мꙋдромꙋ и племенитомꙋ и ▫аса́кое части до̑стоиномꙋ почтеномꙋ кне́зꙋ и ▫ластелом̑ъ дꙋбро▫а́чкимъ̈ много здра́иѐ и хереписа́нне да при́мит̑ племѐньстѡо ▫и.

и да ▫и иѐ ꙋ зна́ннѐ, ере до́гошѣ ▫ла́стели ▫а́ши на по́рьтꙋ цар̑ьстѡа ми, тере по нихъ ꙋзна́хмо све́, що сте порꙋчил̑(и). да ето се ꙋмирихмо с ▫а́ми и за́писѣ[1]) записа́ли по законꙋ, како кет(е) ꙋзна́т ѡдъ̈ нихъ. и прим(и)хмо ѡдъ̈ нихъ̈ ти́сꙋкꙋ и петса́ть дꙋка́те зла́те, що ни стѣ доспа́ли.

и що́ ▫и рекꙋ ▫ла́стел̑ ▫а́ши, ▫е́рꙋните нхъ̈, иѐре сꙋ рече̑ цар̑ьстѡа ми:

Na dnu: мc̑ца октѡ́бриа кг̄ дань̈ ꙋ c̑копиѭ.

U tugri (grbu) piše ovo: „Mehmed bin Murad hafeze-hullah.“ To jest: Da Bog čuva Mehmeda, sina Muradova.

Otraga: *M° IIII° LVIII adi XI. Nouembrio breuillegio de gran Turcho Machmet beg el qual confesa hauer hauuto del comun de Ragusa per lli ambassatori per ser Palladin Mar. de Gondola e per ser Palladin Pe. de Lucari duc 1500.*

Original na papiru visok 43, širok 13·5 *cm*.

[1]) Korigirano, prije запишѣ.

12.

1458., 11. novembra.

Bosanski sandžakbeg Isakbaša daje dubrovačkim poklisarima Paladinu (Marina Lukarevića) i Paladinu (Lukarevića) vjerodostojnicu, kojom veli, da će ovi naustice javiti, što im je govorio.

Nema ni tugre ni muhura.

ѡд исаѣь баше мѹдримъ и плем(е)нитим и ѕ □сем почтенним и □сакон халѣ и ч(а)сти достоинним изьбранномѹ кнезѹ □ладѹщега град(а) дѹбро□ника и □сем □ластелом мнѡг(о) любимо хретизмо да прим(и) племньст□о □и.

□ластел, а□о дого̀ше □аши почтени̇ □ластеле и поклисарье паладин̀ иѣдь и дрѹги̇ паладин̀ и донесоше ѝи книгѹ за □еро□аннѣ, да его им смо и ми неколико рѣчи̇ нарѹчили, да що ѹзбеседѣ племньст□ѹ □и с наше̇ стране̇, да знате, ѣре сѹ речи мое.

Otraga: *1458. adi XI. nouebrio riceuuta per li ambassatori ser Palladin Mar. de Lucarj et ser Palladin de Lucarj de Isach bassa.*

Original na papiru visina 18·5, širina 14 *cm*.

13.

(1459.) 6967. 7. marta.

Sultan Mehmed II. kune se svečano a na ruke dubrovačkih poklisara Paladina Gundulića i Paladina Lukarevića, da će Dubrovčanom biti prijatelj, da će ih štititi te im dozvoljava slobodu trgovine i prometa na istoku i zapadu, po Bugarskoj, Vlaškoj, Srbiji, Albaniji, Bosni i t. d. i da im se neće uzeti druga carina, nego od svako 100 aspri, što ih uzmu za prodanu robu, 2 aspre a što je neprodane robe, da se pronosi slobodno, a ako im se uzme više, da kadija sudi, da im se višak vrati. Ako bi koji od njegovih podanika utekao krivnjom u Dubrovnik, da mu se tamo sudi po običaju, a ako bi Dubrovčanin umr'o u Turskoj, da mu imetak pripane rodbini. Jamči im slobodu trgovine i u ratno doba i da niko od njih ne smije da traži danka, osim godišnjeg harača od 1500 dukata, što će ga Dubrovčani svake godine početkom januara slati porti.

Traduzione della Capitulazione di sultan Mehmed 2° dell anno 1459. stata concessa in tempo delli ssigri ambasciatori ser Palladino Marino de Gondola e ser Palladino Luccari tradotta dal greco l'anno 1730. e trascritta in questo libro l'anno 1758.

Io grande Imperatore, e Gran Prencipe Mehmed Begh figlio del Gran Imperatore e Gran Prencipe Sultan Murat Begh giuro per il sigr. Iddio del Cielo, e della Terra, e per il Grande Mio Profeta Mahomete, e per i sette Capitoli dell alcorano che abbiamo, e confessiamo Noi Muslimani, e per li cento ventiquatro migliaia di Profeti di Dio, e per l'anima del Mio Avo, e del Mio Padre, e per la vita mia, e dei miei figlioli, e per la spada, che cingo, che dal giorno d'oggi, che corre, io amo l'onorato Rettore di Ragusa, con i suoi Consiglieri, l'interessi loro, i mercanti loro, et universalmente tutti i sudditi loro, et avendo mandato li ssig^ri amb^ori con la ricognizione verso la Porta del mio Imperio il Sig^r Palladino Gondola e il sig^r Palladino Lucari, affinche intraprende, e conservi il puro amore verso di loro, e verso tutti quelli, che si dicono Ragusei, ovunque siano sempre, e per tutto il tempo e che nessuno faccia guerra ne io, ne li miei Vesiri, ne gli Subasci miei, ne gli altri miei officiali, ne contro loro, ne contro il Popolo loro, ne contro il Paese loro, e che alcuno Esatore Tributario dell Imperio mio non tratenga, ne noccia loro, e che siano le Citta loro, et il Paese loro, et i lor Sudditi imuni dalle contribuzioni di questi, e siano imuni da tutte le cose di qualunque genere, e che possano andare nelle citta loro, e nel distretto loro, e per mare, e per terra senza paura, e senza

impedimento, e che per cio non habbiano alcuna molestia ne dall' Imperio Mio, ne da quelli, che danno il Harac al mio Imperio: Ordina la Maestà mia, che li Mercanti loro, et i loro Vomini con il loro essere, e con i loro negozij caminino liberamente, e senza paura, e senza impedimento alcuno il Paese mio dell' Occidente, e dell Oriente per mare, e per terra, per Bulgaria, per Valachia, Servia, Albania, Bossnia, e per tutte le città e luoghi del Mio Imperio; che nessuno prenda dazio delle merci di transporto in fuori di quello, che è imposto, cio e quando vendono aspre cento aspre due, secondo la tassa d' Adrianopoli, Fillipopoli e Cratoa, ma se non avranno venduto le mercanzie loro, che le prendano, e transportino senza impedimento dove vogliono. Di piu commando, che, se sara loro preso dazio, che non dovavano pagare, giurino due, o tre Ragusei d' esserli stato preso d° dazio, vengano al giudicato Mussulmano, presentandosi al Cadi, qual determini, giusta il giudizio di Dio, che sia fatto, e non contrasti uno contro l' altro ma quel che deve sodisfi. Se qualche d' uno avendo preso alcuna cosa d' un altro sara andato à Ragusa, che se li faccia giustizia secondo che la fanno à loro stessi, e nessuno audisca d' aprir la bocca contro il giudicato. Se qualche d' uno dei Ragusei morira nello stato mio, che nessuno prenda il suo essere ne io, ne alcuno del mio Imperio, ma venga il suo Congionto, o Parente per prenderlo. E se i nemici miei mi farano guerra o all' Imperio mio d' Occidente, o dell Oriente o per mare, o per terra il Rettore, Consiglieri, et il Popolo di Ragusa stiano zenza paura, senza molestia per riguardo dell Oltraggiatori, e li mercanti loro caminino il paese mio senza paura. Ordina ancora la Maesta mia, che nessuno li faccia oltragio, o danno nelli Paesi loro, o ai loro mercanti, o alli loro Omini, o alli negozij loro, e chiunque sara che paghi il danno à loro. Il Rettore, e Consiglieri di Ragusa, che mandino ogni anno, cio e a capo del anno del mese di Genaro i loro Nobili al mio Imperio flori, ossiano Ongari annui mille cinque cento.

Scritto li 7 del Mese di Marzo dell indizione 6967, quali corrispondono all' anno 1459.

Prijevod originalnog turskog dokumenta, načinjen u dubrovačkoj kancelariji i uvršten u knjizi: *„Traduzioni di Capitulazioni et de Firmani."*

14.

(1459.) 6968., 7. novembra **u Carigradu.**

Sultan Mehmed II. potvrgjuje, da mu je dubrovački poklisar Jaketa predao od lanjskog harača 1500 dukata (za god. 1459.), a što mu je poručio, to je saslušao i odgovorio mu.

Tugra.

ѡдь ѻелїкаго гѡспода́ра и ѻелїкаго амире сѵлта́на мехеме́т бега мѵ́дромѵ и племе́нитомѵ и ѻаса́кіе части достоиномѵ кне́зѵ и ѻла́стелѡмь дѵбровачкимь мно́го здра́ѻніе и херетиса́ннїе да прїм(и) племеньстѻ́ вн.

и да ѻи ѥ ѵ зна́ннїе, ѥре до́ге ѻластелинь ѻи ѥкета и донес(е) тиѵ́кѵ и петсатъ дѵкатѣ знате[1]) за ла́ньско годи́стѣ и той прїмисмо ѻа лето ѵ҃ѱ҃ѕ҃и мсца ноѥбрна.

и дрѵго сѻѣ, цо ни це по нимь порѵчил(и), сѻе́ чѵ́хмо и ѻеро ѻа́хмо и за сѻѣ ѡдьгоѻо́рихмо, да да га ѻерѵѥтѣ, ѥрѣ сѵ ре́чи царьстѻа мн.

мсца ноѥбрня ҃з҃ дань ѵ цариградѵ ~ ѵ҃ѱ҃ѕ҃и: ~

Otraga: *Expeditoria de tributo schrito in schiauo Misser Jacomo 1459.*
Original na papiru visina 41·5, širina 13 *cm.*

[1]) Ovako mj. ЗЛАТЄ.

15.

Poslije 1459.

Sultan Mehmed II. zaklinje se Dubrovčanom, da će im štititi povlastice i slobodu trgovine i pravosugja u Turskoj te ih obvezuje, da mu svake godine na 1. novembra šalju poklisara sa darom od 1500 mletačkih dukata.

Priuilegio de l' Imperator Mehemed Turcho.

Милсти великаго гспдра и великаго амирь сѫлтанъ мехемеда, сина великога цара и великаго гсподара сѫлтанъ мѫрата, заклинамь се ѫ живаго бга створшагѡ небо и землѫ и великаго нашег пророка мехемеда и ѫ седамь мѫсафи, цѡ вѣрѫѣмо ми мѫсломанй и ѫ .ꙗ.к.д пророкь божѣхь и ѫ дѫшѫ wтца моѣго и дѣда моѣга и ѫ живот мои и дѣтца моѣхь и сабьлѫ, кономь се опасѫю, како wд данашьнега дне напрѣда заклехь се честитомѫ кнезѫ и властелом дѫбровачцѣмь. и опькина нихь послаше на порьтѫ гспоцтва ми почьтена властелина своѣга съ даровми, иока бѫника, за тои поставих ш нимь правѫ вѣрѫ и лѫбовь на пѫно и къ свакомѫ члвкѫ и трговцѫ нихь и кои се казѫѣ дѫбровчанинь, векѣ вѣкѫ да не доге речени запись црства ми на мане и да имь не ѫчинѫ разьмирье ни кою чтетѫ ни нимь, ни нихь земли, ни нихь владанѭ, ни нихь трговцемь, ни нихь лѫдемь, ни нихь иманемь, ни гспоцтво ми, ни везѣри ми, ни сѫбаше ми ни нѣдань мои слѫга ни тко не подь гсподцтвом ми, ни тко ми даа харачь, него да ѣ нихь градь и нихь земла и нихь лѫди ѫ законѫ нихь слободни и лѫди свакога езика по морѫ и по сѫхѫ да могѫ к нимь доходити и ѫ владанѣ нихь, како ѫ свако слободнѡ мѣсто и слободань градь и за тои да не имаю забавѫ нѣднѫ wд гспдцтва ми ни wд кwга мwга члвка ни wд кwга ми харачника.

и още имь ѫчинихь милость, да могѫ нихь трговци и нихь лѫди съ иманем и с тргомь ходити безь нѣдне забаве по земли царства ми по романии и по натолиие по морѫ и по сѫхѫ и по блгарскои земли и по срьблѣхь и по влашкои земьли и по арбанашкои и по босни и по свѣхь градовѣхь црства ми и да им се не ѫзме пѫтьна царина ни wд нихь трговинаа ни нѣдань доходакь, него да плакаю ѫ мѣсто, гдѣ прода,

законьнѫ царинѫ wдь р аспри дв҃ѣ аспре, како ѣ законь ѫ дренополѣ, ѫ плов҃динѫ и ѫ кратовѣ, и ако си не продадѫ трьгь, да си га ѫзьмѫ слободнw и понесѫ, кѫде имь бѫде драгw.

и още имь ѫчинихъ мл҃сть, да си ѫзимаю дльгове своѥ, где их имаю васегьда: ако ли тко ѫдри ѫ бахъ, да се заклинаю по законѫ два али три дѫбровьчани, да имь плакѭю дльжници.

ако би имали кою прѫ с тѫр҃ци мегю мѫсломани и дѫбров҃чани, да погю пр҃ѣдь кадию и да, како ѥ повелѣ҃ѥ бож҃ѣ, да бѫде.

и да не бѫде приѫз҃ма ѥдномѫ за дрѫгога, него (ко)и бѫде дл҃жань да плакѭ.

ако ли би тко ѫзель тѫге имань҃ѣ терь пошаль ѫ дѫбров҃никь, да мѫ се ѫчини сѫдь по законѫ, да не изьгѫби чл҃вкь имань҃ѥ.

и още имь ѫчинихъ мл҃сть, ако би кои дѫбров҃чани ѫмр҃ли ѫ зем҃ли цр҃ства ми, да мѫ не ѫзьмѫ имань҃ѣ ни ѭ, ни нинѥдан҃ дрѫги чл҃вкь, него да дог҃ѣ рwди неговь, да си ѫз҃ме.

и ако би цр҃ство ми имало ко҃ѣ раз҃мир҃ѥ на ко҃ѣмь г҃сподарем҃ или источ҃нѣмь или западн҃ѣмь или ине ко҃ѣ зем҃ле, по морѫ и по сѫхѫ, кwга годе ѥзика, кнезь и властел҃ дѫбровач҃ки и нихъ лѫди да стоѥ слободни а тр҃гов҃ци нихъ да ходе слободно по зем҃ли цар҃ства ми.

и още имь ѫчи(ни)хъ мл҃сть кнезѫ и властелом҃ дѫбровач҃цѣмь, тко годерь wдь нихъ задаль тере мѫ ѫчини кою злобѫ ѫ нихъ рѫсагѫ или нихъ тр҃гов҃цемь или нихъ или нихъ[1]) иман҃ю, толико близ҃ни чл҃вкь колико д(а)л҃нь, кои ѥ под г҃спдцтвом҃ ми или ми харачь даю, да имь цѣтѫ плати, кою би мѫ ѫчинил҃ и да прими wд г҃спдцтва ми гнѣвь и рwб҃ство надь собомь.

и да посила кнезь и властеле дѫбровач҃ки мс҃ца новемьбра пр҃ви дань сваѫ годинѫ властелина свога са тисѫкю и петь сать дѫкать златѣхъ внетач҃цѣхъ ѫ дарь.[2])

Prepis dubrovačke kancelarije u kodeksu: *Liber privilegiorum* str. 115'., 116.

Izdao i Miklošić oc. na str. 524., 525. koji donosi na kraju datum: (мѣсеца ноемврa .і. дань ѫ константинопwлѣ), koji ali fali u pomenutom zborniku.

---

[1]) Ovako dva puta.

[2]) Kraj ove stavke napisano je lijevo na margini: *Tributo de duc. 1500.*

16.

(Prije 1463.) [1]).

Mehmedbeg, gospodar srpske zemlje, javlja Dubrovčanom, da mu se Radivoj Vrljak, sin Nikolin, potužio, kako je sa majkom Milicom ostavio u zlatara Stjepana 400 dukata u poklad a on mu ih ne vraća te su to posvjedočili svjedoci Obrad Radovčić, Radenko Šišić i Vladić Hreljković. Moli da nastoje, da se novci vrate, jer ako bi Radivoj pošao na portu, moglo bi to Dubrovčanima biti nedragost.

wд гѡсподар(д) срьбскѣ землѣ мехмедбегд мѫдромѫ, и плем(е)нитомѫ и ѫ всем нарочитомѫ и вьсакоѩ чьсти достоиномѫ кнезѫ и всем властелом дѫбровьничькем многѡ здравиѥ и поклонѥниѥ да прим(н)тѣ.

и да ви ѥ ѫ знании, дво дох(о)дѣ радиноѩ, сынь николѣ, врьлинк тер мѣ гw(о)рн, како ѥ поставил своюм матерью, с милицом, д ста дѫкат ѫ поста ѫ ѫ степан(д) златара и за тоѩ ѡвьдѣ пред намѣ седоке изведе(е), кметѣ веровани именом ѡбрад радовьчикд и раденька шишикь и владик хрелковик. и пред намѣ седочише и заклеше с(е) по законѫ б(о)жиемѫ и по сѫд(ѫ) цареѫ, како ѥ истином постовил радиноѩ с матерью м(ѫ) ѫ степан(д) златара д ста дѫкат.

да властел молимо ви се, и за векѫ работѫ сѫдиде и wпрамте и за wвоѩ работѫ wправте wомѫѩ сиромахѫ д цареѫ чл(о)в(е)кѫ, како и мѣ вашим лѫдем wпрамимо, коѩ wвде мегю нами ходе. да немонте ѫчинит да погие преко нас на цареѫ порьтѫ, иерь кьд погие иедном и дрѫгѡвоѩ на цареѫ порьтѫ и вашемѫ кие гѡспоствѫ недрагѡсть бит. д мѣ смо ваш приятел(е) и вам добро мислимо.

Na rubru: и вамь дадосмо на знание д вамь, како ѥ ѫгwдно, такоѩ ѫчинет(е). и бгь воѩ дрьжѣ ѫ почтенѭ.

Na čelu pisma turski napis, na kome se čita: الا صح الا صح محمد بن منت زاده
To jest: El esah, el esah, Mehmed bin Minetzade. (= Zaista, zaista, Mehmed sin Minetovića.

Original na papiru visina 32, širina 13 *cm*.

---

[1]) Ova listina ide s toga prije god. 1463. jer je Mehmedbeg identičan sa Mehmedbegom Minetovićem, koji je bio srpski sandžak, a iza osvojenja Bosne 1463. postao je bosanskim sandžakom.

17.

(1463.) 6971., 7. jula **na Sinicah (Sjenici).**

Sultan Mehmed II. zapovijeda svim sandžakom, kadijama, subašama, timarnikom i carinikom po Romaniji, Anadolu, Vlaškoj, Srbiji, Albaniji i Bosni, da štite dubrovačke trgovce, da od njih ne uzmu druge putne carine osim 2% od robe, što bi je prodali, а što ne bi prodali da slobodno nose kuda im drago.

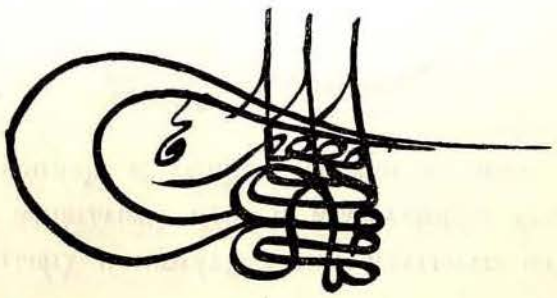

милостию божю ми □ел(и)кѣ гсподарь и □ел(и)кь амине сѵлтань мѵхамѣдь по свѣх земляхъ гспоства м(и), по ром(а)ніе, по анатолїе, по □лашкои земли, по срьбихъ, по арбанасихъ, по босних съем санчакомъ и кадіемъ, сѵбашам и тимарником, цареником и сакон □рьстем лѵдемъ, кто ие подь госпоств□ом-ї али кто ми харачи даа, запо□адъ ми, да тко некѣ на се примить гнев и робиство госпоства ми, не задени се некьмъ злом и непра□дом али коном изарьтицом за □ластеле добро□ачикем и них грагьнем и трьгов□цем, (к)он ке ходить и трьговати ѵ землех и госпоства м(и) него ї □ьздань схранить и сиблѵдить и прѣтелеватї как сѣ моіе □арне. и да им се не ѵчини некоа неопщина ни ѵ једном месту, ни да плате пѵтне царине, него где продадѵ да платѵ □ аспрї wдь р аспрї а што[1]) не продадѵ да понесѵ кѵде мѵ ие драго. а ко л би се заденоw[2]) за не ктогоде непра□дом конѡм, да се педепсе и прими гнев и робство над собом.

писа на синицах мца юлиа з дань и почелѣ сата з сѵкь и а сати и оа лѣтw.

Otraga: *Chomandamento in schiauo per li merchadanti aduse ser Illia de Bona e ser Nicola de Palmota.*

1463 adi 21 luglio.

Visina 33, širina 13 *cm*.

---

[1]) Ovako mjesto цю.

[2]) Ovako mjesto заденѵw.

18.

1463., 19. juli **na Lepenici.**

Mahmut paša javlja, da je došao na Bosnu do Jajca te predbacuje Dubrovčanima, što još nijesu poslali poklisare, da se poklone caru. Nalaže im, da to učine odmah i da mu pošlju dva kantara salitre i toliko sumpora i 9 hiljada dubrovačkih dinara.

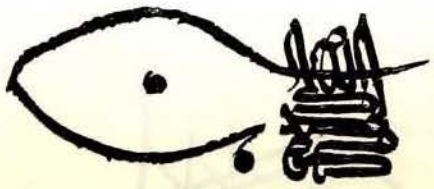

ѡд ▫елнкога каше и пи̑р▫аго ▫езира и г(о)с̑подар̑ премѡр̑скии и романскии г(о)с̑подар̑ г(о)с̑подарѡм̑ и со▫е̑м̑ запатн(и)м̑ странам̑ мах̑мӯт̑ каше ӯ допро▫ас̑цем̑ ▫ластелом̑ много здра▫не и херетисание да примите ѡд̑ г(о)спос̑т▫ӯ мн.

досли шм̑о[1]) на босн̄ дори на ѭц̄[2]) и ѡд ▫ам̑[3]) несӯ досли апокли-сарин̑ на цара и на г(о)с̑пост▫ӯ мн како приѭатели. и нека токю[4]) апокли-сарин̑. иначко да не чините. тои час̑, що примите запо▫ет̑ г(о)с̑пос̑т▫ӯ мн, и послете и на г(о)с̑пост▫ӯ мн т▫а каньдар̑[5]) салитра и ▫ каньдар̑ сӯмпӯр[6]) и та поспешно докю и бꙗѡ онамо на ▫ам̑ а̑ хилѧдѣ динаре допро▫ас̑цем̑ и тѡ▫р̑ паловикинӯ. и нека доће ▫ластели ѡд ▫ам̑, да го▫оре за со▫е̑м̑, ере имамо мн место ѡд кле[7]) кемо ӯзети. и нека доће поспешнѡ чло▫е̑к̑ ▫лацели[8]) ѡд ▫ам̑. и бг̑ь да ▫и ӯмнѡжи.

мес̑(е)ца юлꙗ а̑і дан̑ пис̑. на лепенцӯ.

Gore u imzi piše: محمود عدلی عصمه الله to jest: „Mahmudi adli asama-hullaj“ = Mahmud pravedni da ga Bog očuva.

---

[1]) Ovako mjesto дошли смо.

[2]) Treba jamačno čitati дори на ѭице.

[3]) Ovako mjesto ѡд ѧас.

[4]) Ovako mjesto нека доћӯ.

[5]) Ovako mjesto два кантара.

[6]) U originalu slovo м dvaputa više riječi napisano.

[7]) U originalu: ѡд кте mjesto ѡд кле.

[8]) Ovako mjesto ѧластелинь.

19.

1454.—1463., 6. april **u Mihaliči.**

Sultan Mehmed II. nalaže Dubrovčanom da vrate što su uzeli nekom njegovom „molebniku“ a pisao je i svome sklavu Isak (begu).

Tugra.

wд великога и премѫдрога и похвалнога и в[еле] прославнога и храброга и чьстнаго б(о)жїѣ м(и)лости ц(а)ра сѫлт[ана ам]ирь махомедь бега кь властеломь и wбчине добровьничке кь велимь и кь малимь.

како да знаете, ире сте ѫзели нашемѫ молебнику ѫ бѫ w нась и w вьсемь мире цио е ималь за дѫшѫ мало и велико тере сте wтнели ѫ вашемь градѫ, да ѫрисѫе мое цр̂ство сѫлтаново, поскоро да мѫ вратите све, мало и велїе, сь чьстиwмь и сь добромь и сь хваломь: ере ѫ момь ц(а)р̂ствѫ не хоће никомѫ криво бити, ако ли не хоћете сь хваломь и сь миромь wной повратити, хоћѫ ѫрисати мое сѫлтаново ѫризмо и вамь нехоће добро бити: wт малои добити хоћете по много изгѫбити, аке[1]) мѫ не вратите све, цио мѫ сте ѫзели. такои да знаете, ино дрѫгw да не ѫчините.

и б(ог)ъ ѫмножи (ми) лѣта и године сь моимь приятельми вь вѣки амин.

писа се книга мц̂а апрїла ѫ михаличи вь дн̂ь .ѕ̂.

паче а то порѫчахь и момѫ склавѫ исакѫ: wно цио мѫ сте допѫстили ѫ каше градѫ wбрѫбити, [ако] не вратите, гледа(и)те, како че wнь ѫ[чи]нить.

Pismo a i tugra sasvim nevješto, papir grub.

Papir visok 35, širok 12 *cm*.

[1]) Ovako popravljeno, a prije bilo je pogrješno napisano: и аће.

20.

(1465?), 8. novembra **u Sazlidere.**

Sultan Mehmed II. potvrgjuje, da su mu Dubrovčani po poklisaru Nikši Žoretiću poslali 1380 dukata a za „guardi“ i za „skardaže“ 120 dukata, dakle svega 1500 dukata za godinu 870. ili 1465. Ujedno daje dubrovačkim trgovcima slobodu da trguju po njegovoj zemlji.

Tugra.

wдь □елкаго ц̈ара̀ и □елкаго̀ амѝре сѫлт(а)н̂ мѫхамед̂а племе́нитом̂ и мѫдром̂ кне́зѫ дѫбро̀□е́чаном̂ и □ласт̂елом̂ и со□ѡѝ опкином̂ мно́го здра̀□иѐ и □еселѝѐ да при́метѐ wдь̈ царс̂□а м̂(и).

такоге́р̂ѐ да зна́иѐ племѐнис̂т□о̀ □̂(и), ирѐ дондѐ □ласт̂елин̂ и поклиснарѝ племѐнис̂т□ѫ □̂(и) нѝкша жо́ретик̂ и доне́се дар̂ царс̂□ѫ ми дѫкать злат̂ бе́не́ти́цки тисѫкю̀ и т̄ ста . и п̄ . а за гѫа́рдѝ и за скардажѐ р̄к, да ие на пѫ́лно то̀кмо платено за годѝѫ тисѫкю и пет̂са́ти и на годѝѫ нашемѫ пророкѫ w̄ сат о̀ а □ашемѫ крис̂тосѫ а̄ч̄е̄ лѣто̀ платено до пр̀ьо□и дань но□е́брю мц̂ѫ. такоге́ре да зна́ете, ире и тр̀ьго□ци о́сло́бодѝхмо, како

кете ѵзнати wдь ◻ашего поклисиара, да ходе и да трьгоⷪ слободно како но и сои лѵдје царьсⷭ мⷭ.

и много ◻ⷪ лѣта

мⷰца новембра ⅱⷭ дань ѵ сазлидара.

Otraga: *Ser Nichola de Palmota 1465. (?)*
Original papir, visok 42, širok 13 *cm.*

21.

1466., 5. Juni **u Dubrovniku.**

Dubrovčani potvrgjuju, da je herceg Stefan za svoga života po svome poklisaru knezu Pribisavu Vukotiću uručio svoj testamenat i razlažu, pod kojim im je uvjetima dozvoljeno otvoriti i pročitati ga. Ujedno da su primili i blago, što je Stefan dao u pohranu, te ga izbrojiše i izmjeriše u prisutnosti metropolita Davida, kneza Pribisava Vukotića, krstjanina Tvrdisava, krstjanina Čerjenka i pred komornikom Radoem Krajčinovićem.

милостию божиѡм ми кнез ѡбрани и ◻ласⷮтеле и сла ѡпѣнина властель дѵбровачицеⷯ сакомѵ госп и сакое орсте члов◻ѣкѵ, предь кога се изнесе ѡть нашь листь ѡтворени а под нашѡⷨ печать ◻ѣровⷭнѡⷨ ◻исѵѣмь да◻амо на знање, како слаⷭнѡ поменѵтье сето почи◻ши гдⷭнь херцегь стѣпань, пр◻и наипогла◻итѣи грагѡанинь и ◻ластелинь града дѵбро◻ника хотѣе ѵказати свемѵ сѣтѵ нескро◻нѵ любаⷫ и пѵно ѵфање, кое ⷣ ◻зда ималь на со◻ⷣⷨ срцѵ и кь сои старон кѵѣи, градѵ дѵбро◻никѵ и кь нигⷯ ◻ластелѡⷨ мимо ине сое градое и прилателје, хотѣ и нареди и к намь досла сога почтенога кѡⷨ(о)рника, ◻итеза кнеза прбиса◻а ◻ѵкотиѣа и по немь намь посла сои тестаменать напокони затворень и запечаѣен. по законѵ, како се д(о)стои. и ѵс тои посла сѡга блага и иманья ◻ла(с)титога брон и потегѵ, како се ниже пише, да мѵ този прим(и)мѡ ѵ нашь комѵнь на похранѵ и на поста◻ѵ, да ест за жи◻ота госпоⷭ ѵ на ◻олю и на сакою запо◻ѣдь а по скончаню и прим(ињѵ)тю со◻ⷣмь, како бѵде нареди по реченѡⷨ своⷣⷨ тестаментѵ. кое иманье броⷣⷨ и мѣрѡⷨ подпѵнѡ, како се ниже пише, добро◻о(л)но прим(и)смо и ѵ нашь комѵнь поста◻исмо на поста◻ѵ и на похранѵ. и речени тестаменать с реч(е)нием благѡⷨ ѡдста◻исмо. а с о◻ѣмь ѵ◻ѣтом га нареди по реченѡⷨ со◻ⷣм кѡⷨ(о)рникѵ, по ◻итезѵ кнезѵ пр(и)биса◻ѵ ◻ѵкотиѣѵ ѡдь згѡрь именова◻ѵ, да е дрьжимо ѵз реч(е)нѡ благѡ за жи◻ота ниⷣго◻ⷣ со◻ѣтлости, а скончаⷫше и примињѵⷫше сеган со◻ѣта, да бѵдѵѣⷣ пришли ѵ дѵбро◻ник три сино◻ⷣ госпоста мѵ, гдⷭнь воⷣ◻ода владиса◻ь, гдⷭнь кнезь

блатко и гдн҃ь кнез стѣпань, сон три на заедно, или сонм книѡм, или по сонихъ добрехъ людехъ а ш нихъ листом ѻкроданием ѡдь сакѡга нихъ сон ѻластеле и бꙋдꙋће мегю собом ѡд҃ ꙋгогша, да им҃ се ѡтѻори и прочти, да им га смо држани тан час ѡтѻорити и прочтѣти и дѣлѡм҃ тан час ѻршити, цто би се комꙋ по реченѡм тестаментꙋ д(о)стоило, да мꙋ ѥ ѡстанѡ гдн҃ь херцегъ стѣпань.

не пришаче ли сон три ꙋ дꙋброниќ или по себие или по соех добрѣх людех, да се не може ѡтѻорит по нѣдань начинь, рази ако би приша(о) гн҃ь кнезь блатко по себи, ѣли по сонихъ ли добрѣхъ людех҃, тер хоти с коем годи брата, да мꙋ се ѡтѻори реч(е)ни тестаменат; тако-гере и гдн҃ꙋ кнезꙋ стѣпанꙋ. и згодиѻше ли се самрть гдн҃ꙋ кнезꙋ ѻлаткꙋ или мꙋ братꙋ, гдн҃ꙋ кнезꙋ стѣпанꙋ, да ко би нию ѡстаѡ, да може рѣти, да мꙋ се ѡтѻори речени тестаменат и прочти. инако да се не може ѡтѻорит ни ѡтпечатит, а ѡтѻориѻше га, ѡбѣтꙋѥмѡ се и запиꙋѥмо сакомꙋ нихъ трѣх братѣнаца ꙋчинит на пꙋнѡ ѡд реченѡга поклада и нимь и сакомꙋ иномꙋ за сакон ꙋзрокь, како е хтѣние и запоѻнедь ѻнише реч(е)нога гдна херцега стѣпана а по реченѡм соием тестаментꙋ безь нѣднога пореченыа.

и такон се згоди. соетопочиѻши гдн҃ь херцегъ прим(и)нꙋ сеган сѻѣта а не пригодиѻше ꙋ дꙋброниќ ѻнише именоѻани синоое г(о)споства мꙋ; тада ми кнезь ѡбрани и ѻласт҃ел҃ дꙋброѻачци, хотѣ по нашех проех почтенѡм ѡбичаю сакомꙋ нашꙋ праѻь показати на примлиею реч(е)нѡга поклада ꙋ нашь комꙋнь, прим(и)смо га, зброисмо и змѣрисмо прѣдь бгѡм почтоданием гпѡмь митрополитѡм даѻндѡм, прѣдь ѻи(ше) именоданием ѻитезѡм кнезом пр(и)бисаѻѡм ѻꙋкотиѣмь, прѣдь кр(с)тьанинѡм тордисаѻѡ(м), прѣ(д) крстьанинѡм черненкѡмь и прѣ(д) коморником кнезом радоем кранчиноѻиѣмь, и на то на сое ротисмо се и заклесмо на светѡм҃ евангелию б(о)жием҃ и на часнѡм҃ кр(с)тꙋ, како ни ꙋ чемꙋ ѻшереч(е)нѡмь и ꙋписанѡм҃ на маниѥ неѣмо прит. писа се . . .

5 zugno 1466.

Otraga: *Copia de lo deposito de signor cherzeg Stipan.*

Suvremeni prepis originala, koji se sada nalazi u c. kr. dvorskom arhivu u Beču, što ga je priopćio Miklošić u *Mon. Serb.* str. 495.—497. U potonjoj listini slijedi inventar deponovana blaga.

Ovaj prepis, što sam ga našao megju turskim spisima dubrovačke arhive, dosta se razlikuje od Miklošićeve listine pa ga zato i donosim.

22.

(1466.), 3. Augusta **u Drinopolju.**

Sultan Mehmed II. piše Dubrovčanima, da je dao beratom hercegu Vladisavu očinje zemlje, što je poiskao i nalaže Dubrovčanom, da mu budu prijatelji.

wд҃ □еликога господар҃ и □ѣликога амирѣ сѫлтан҃ мехемедбега мѫдрим и плем(е)нитим и ѫ □сѣем почтенимъ и □сакои хвале и чести достоинним изьбранѣмѫ кнезѫ дѫброньчкомѫ и □сѣем □ластелом многого любимѣ херетизмо да прими плем(е)ньство □и.

и да □и не ѫ знание, како сьтвори м(и)лость господство ми сѫ херцега степана, □ладисаѫ херцегѫ □оеводѣ и дадох мѫ, що поиска wд земле очинѣ а wд своје башинѣ и записах мѫ барать. и да знате иерѣ не □ам сѫсед҃, да о□акои □и говорѫ: немоитѣ нѣ҃ ѫчинит҃, него мѫ бѫте пр҃ятелые мене разн; ако сте съ мном приятелые и немѫ да бѫдете пр҃ятелые; тко бѫдѣ немѫ пр҃ятель, да сте и □и немѫ пр҃ятелые, тко ли не҃ бѫде немѫ непр҃ятел҃, да сте и □и него□ѫ крьвоникѫ непр҃ятеле. затои ви говорѫ, що можете за □акѫ него□ѫ работѫ, да мѫ пр҃ате, ако сте съ мном мирьни.

ино да несте ѫчинили.

мсца а□гѫста г҃ дн҃ь ѫ дренополе.

Dolje na rubu скендер.

Original na papiru visina 41·5, širina 13·5 *cm*.

23.

(1467.)[1], 15. april **u Sazlidere.**

Mahmutpaša (Abagović Hrvat), veliki vezir, zahvaljuje se Dubrovčanom, što su mu po Marinu poslali tri knjige „vračske“ i moli, da mu nabave drugu jednu a za cara da nabave mjedenih, srebrnih i zlatnih „jahilica i vitih“ jer ih on ljubi.

Imza.

wдь башинѣ и □ел(и)кwга □езира и г(о)спwд(а)ра г(о)спwдам □сеи западним wдь махмѫдбашѣ племенитwм и мѫдремѫ кнезѫ дѫбрѫ□ечанwм и □ластелwм и □исѫи wпкинwм[2]) мнѫгѫ здра□ие и херетисание да҃ примет wдь г(о)спост□а м(и).

такогере҃ да знане племенисто (□и), ере три книжини дослахте҃ □рачске҃ съ марина. и зах□алѣмо мнwг(о) племѣнисто□а □(и) и пакь поищете и дрѫге книжне҃, що ими е҃ име „лѫ марчилиѫ сопра лѫ пѫ е лw

кѵ̑артѡ̀ таѳе́ѡс читиліс“. да хи наидете да ни хи пѡслаете. такогере и wдь wни ѩхи́лицах и □итихи́хъ и мѣдни и сребрьни и зл(а)ти́х пѡништѣте. оти лѵ̑би царь. за тѡ́и поспѣшанте, да с(е) wбрѣтѵ̑ скорѡ а зе[3]) неи ми и за книжие и за образи □се кемо платит.

и мнѡгѡ □и лѣта и гѡ̑дне.

мсца́ апр(и)л(а) е́і̑ дань 8 сазлиѳере.

Visina 39, širina 13·5 *cm*.

---

[1]) Datum ustanovio sam na osnovu ovih činjenica:

Consilium Rogatorum stvorio je 16. maja 1466. slijedeći zaključak: *Prima pars est de dando libertatem domino rectori et suo minori consilio prouidendi per uiam Italie aut aliter, prout sibi melius cidebitur, pro illis tribus libris, quos Bassa Romanie petit pro magistro Jacobo medico imperatoris et faciendi expensas opportunas pro dictis libris.* (R. 19. 47'.) Ovo se odnosi na one „tri vračske knjige“ a 3. juna 1467. zaključeno je ovo: *Prima pars est de mittendo Marinum Ganze messetam ad imperatorem teucrum cum duobus libris, quos habemus de medicina, expensis comunis et quod habere debeat partem suam salarii messetarie* (R. 19. 218.) Ovaj zaključak opet se bez sumnje odnosi na one dvije knjige, što ih Mahmutpaša u gornjem pismu naručuje. Prema tome pisano je ovo pismo poslije 16. maja 1466. a prije 3. juna 1467.

[2]) Ovako mjesto □сои шпкине.

[3]) U originalu isprva ѣ pa korigirano.

24.

(1468.), 13. aprila **u Gepvizu u Anadolu.**

Sultan Mehmed II. potvrgjuje, da su mu dubrovački poklisari Stjepko Lukarević i Vlahuša „Dedgudović“ (Gundulić) predali „dar“ od 5000 dukata za godinu 1469.

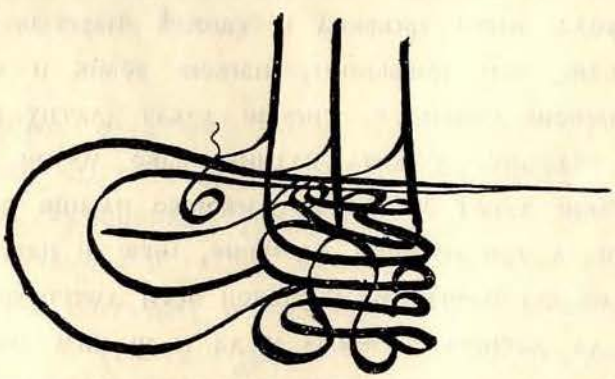

wдь □елкаго госпадара́ и □елкаго́ амире сѵ̑лтан мѵ̑хамеѳа, племе́ннитѵ̑ и мѵ̑дремѵ̑ кнезѵ̑ добро□е́чанѡм и □ласте́лом и □со́и о́пкинѡм д(ѵ̑)бро□е́ч(кои) мног(о) здра□ие и херетне́(а)ние да има́ племе́нст□о̀ □и̇ wдь царст□а м̑(н).

такоге́р да́ зна́е племе́нст□а̀ □(и), е́ре дондоше́ □аш̑ пѡ́клиса́ри на порт̑ царс□а ми, кнези степко лѵ̑каро□ик и □лахѵ̑ша де́дьгѵ̑до□ик̑ и

донѣсѡшѝ дарь цр҃ск҃ѡѕ мн пе-тнсѕкн дѕкатн̀ кенѣдтач(к)нх̂ златнх̂ н ѕлѣзошѝ ѕ рнсннцѕ цр҃ск҃ѡѕ мн̀ за гѡд̂(н)ѡѣ́, коіе сѣ́ кѣ сорѣшнтї рѡцѡӓ хрнстоа тнсѕкн н ѕ̄ ста н ѕ̄ѕ̄ н а̄ лѣта, мц̂а октобрїа

н б̄ь да он с̄ѣсели

мц̂а априлѣ г̄і дань ѕ гєпѡнзѕ ѕ анатѡлю.

Otraga: *1468. Expeditoria de ducati 5000.*

Original papir, visok 40, širok 13 *cm.*

25.

(1468.), 6. maja **u Karahisaru.**

Sultan Mehmed II. obavješćuje Dubrovčane, da je njegov emin, Hodža Sule, prodao „mjesta srebrena" i „hasove" u Srebrnici Dubrovčaninu Paskoji Romegu a ovaj da je ostao dužan od zakupnine 3000 dukata. Pošto Romega ima u Dubrovniku kuća i imetka, zapovjeda Dubrovčanima, da se sastanu sa vojvodom Isabegom i da mu to imanje predadu.

Tugra.

ѡт̈ ѡелнкѡга гс̀пдар(а) н велнкога̀ амнре сѵ̈лтан̀ мѣхмѣтбега плем̂(є)-нїтѡмѕ н ѕ ѡсем̂ почтеномѕ̈ н ѡс̀акѡн̀ ч(а)̂сти достоннномѕ кнєзѕ н ѡластелом̂ н вс̀ѡн̀ ѡпкинє дѕбрѡ̈ника град(а) много здраѡнє̂ н хѣр(є)-тисанє̂ да и̇ма племенстѡ̈ вн.

потолѣ̈, кьда прим̂(н)те н ѡид(н)те ѡ̂ѡѕн̀ книгѕ н запӧѣсть цр҃ствоа мн̀, такоѝ да знатѣ̈: како мн̀ гѡ̂(о)ри емин̂ цр҃ствоа мн̀, хӧжа сѵ̈ле, како ѥ вин̈ прода̂ мѣста срѣбрѣна и хасоѡѣ цр҃ствоа мн̀, ком сѧ ѕ деспӧт(о)ѡе земьлѥ̈ коѝ сребрьнице́, паскою̈ ромѣ̂к и ѡ-тогаѝ мѕ ѥ̈ разлога ѡстал̂ паскоіе дѕжьнѝ .г̄. тнсѕкѥ̈ дѕкат̈ златнх̂. и за тоѝ книгѕ има хожа сѵ̈лё сѵдо̀нѕ, хо̀жать кадинь, како мѕ ѥ̈ ѡстаѡ̈ дѕжань паскѡѥ̈ .г̄. тнсѕкѥ̈ дѕкат̈ а сьда ѥ̈ паскоіѐво̀ иманѥ̈ ѡсе, мало мног̂, и баштинѥ̈ ѕ ѡа̄с̄. а тон иманнѥ̈ ѥ̈ нинѥ, негѡ ѥ̈ цр҃ствоа мн̀. затоѝ смь̀ писаѡ̈ нашемѕ вел̂ почтеномѕ̈ н ѡсакон чѣсти дѡс̀(то)иномѕ̈ вѡ̂ѡѡд(є) есе̂б(є)гѕ книгѕ, да догіёте к нємѕ и да се ш ним̂ сьстанет̈(є) и да сѣгнете̂ тоѝ иманѥ и да предадет(є) вѡ̂ѡод(н) есе̂б(є)гѕ.

ѕзрока нѣкоіёга за тон иманнѥ̈ да нестѣ̈ ѕчин̂(н)ли́; ако ли нпако ѕчин̂(н)те: цѡ̀ ѡидите надь сѡбом̂, да се не препаднет(є). такоѝ да знате.

мц̂а маи̇а ѕ̄ дн̂ь ѕ кар̈(а)хѣсар̈.

Otraga: *1469 adi 5 zener. Letera de gran Turcho per la qual schriue per Paschoe Romega che e restado a dar alli suy amaldari. 3. milia ducati.*

Papir, visok 41·5, širina 13·5 *cm.*

26.

1469., 14. januara **u Dubrovniku.**

Vlatko Popović potvrgjuje, da je sa svojim rogjakom Jurjem Hvalovićem primio 20 dukata godišnjeg prihoda od poklada pokojnog Braila Tezalovića za god. 1469. Ova isplata ne prejudicira pitanju, kome priprada pravo u napredak zahtijevati, da mu se isplati taj dohodak.

✠ □а име wтца и сина и с□етога дⷯха амин̂. ми □латко попо□ин̂ да□ам̂ на знание с□акомⷯ чло□екⷯ, ере примих̂ с моемь родн҃акомь юрнемь х□ало□инћем̂ wт кнеза и wт □ластель дⷯбро□ачцехь к̑ дⷯкать златех̂ wд поста□е наше, слидике кнеза брайла тезало□инћа, цто га ѥ пристоꙗло на годице прⷯта ⷯ четири ста дⷯката, кое има ⷯ комⷯиⷯ дⷯбро□ачкомь и есмо плакени за та □ремена минⷯта и за годице чⷯ̑д̑а̑ лето к̑ женара месеца, а w□ои wпи̇ѣно ⷯписасмо, докле (се) мегⷯ нами □инди пра□д(а) и wбнаге се, комⷯ се wд нась д□ею ⷯ напредакь бⷯде пристоꙗти ⷯзимати речени прⷯть и доходакь. писа се ⷯ дⷯбро□никⷯ на .д̑і. дн̑и женара месец̑. писахь ꙗ □латко попо□инћ моюм̂ рⷯкомь на чⷯ̑д̑а̑ лето.

Iz vana: *1469. adi 15 zenar. Expeditoria de Vlatcho Popovich de ducatis 20 de prode de Brailo Tesallouich.*

Originalno pismo, koje sam našao megju *Acta Sanctae Mariae Maioris.*

27.

(1469.), 6. novembra **u Novom Pazaru.**

Sultan Mehmed II. potvrgjuje da su mu dubrovački poklisari Ivko Bunić i Stjepko Lukarević predali 5000 dukata harača.

Tugra.

мⷯ̈л̈стю бжⷯwм ꙗ □ѣлики гпдар и □ѣл̑и̇ амира сⷯлтан мⷯ̈хамѣть т̈акwи заповедамь ведети и знати □сакомⷯ̈ чл(о)□(и)кⷯ малwмⷯ̈ и гwлемⷯ̈мⷯ и ⷯ̈ □семь кранишником цар҃ст□а ми, ер ми дон̈есошё поклисари дⷯ̈бро□ачани ивкӧ бⷯник и ст̈ѣпко лⷯкаревикь закwн̑и̇ харчь цар̂ст□а мї .ѕ̑. тисⷯкь дⷯ̈ката внетьчких̂ и пред(ад)оше хи на порте царства ми. ꙗ имь дадох̂ овwзи хожеть і заповесть царст(□)а ми, да имь е ⷯ̈ рⷯкахь до после, да имь бⷯ̈де на потребⷯ̀ и на с□акⷯ̈ помокь.

и ткẁ види wб□зⷯ̈ хwжат царст□а ми, всеки да □ерⷯ̈е и за истинⷯ прiех̂.

мѣсца ное□рїа ѕ̑ днь̈ ⷯ енѣпазар(ⷯ).

Iz vana: *1469 Expeditoria de ducati 5000 de ser Nicola de Bona et ser Stephano de Luchari.*

28.

1470., (2)6. jula **u Dubrovniku.**

Vlatko, herceg sv. Save i brat mu knez Stefan, sinovi i baštinici pokojnog hercega Stefana, da udovolje dužnosti pravednosti i valjanosti, izjavljuju, da im je od otca hercega Stefana u kneza dubrovačkog i begova ostalo očinjega imetka u pokladu, za koji su dubrovački bezi bili izdali hudžet i da je pokojni im otac svojom oporukom od toga oporučio svojoj ženi, hercegovici Ceciliji, jedan dio, jedan dio njihovome bratu vojvodi Vladislavu jedan dio njima dvojici a 10.000 dukata zavjetovao je za svoju dušu. Od svoga dijela uzela su obojica (Vlatko i Stefan), kada im je ustrebalo, a sada daju na znanje „svakomu, pred koga je podobno iznijeti ovaj hudžet", da su sa knezom dubrovačkim i bezima pravo i uredno obračunali te da su odobrili sve, što su Dubrovčani od toga imetka izručili i majci njihovoj i bratu vojvodi i 10.000 zavjetovanih dukata i što su njima samim izdavali, a što je od očeva poklada ostalo, našli su i brojem i mjerom te sve primiše od Dubrovčana preko svojih povjerenika i poklisara, viteza kneza Gjure Čemerovića, kneza Radiča Grupkovića i kneza Radivoja Bogdanovića. I tako od spomenutog poklada ne osta u Dubrovčana ni od dukata, ni bisera, ni srebra, ni dragog kamenja, ni zlatnog, ni srebrnog sugja, ni išta drugo, „ni malo ni veliko".

Ovaj „otvoreni hudžet" izdan je velikim pečatom i uručen, da se, ako ustreba, pokaže, a za veću tvrdoću potpisaše vlastoručno herceg Vlatko i knez Stefan sa prisutnim svjedocima.

Pisano u Dubrovniku (2)6. jula 1470.

Ovo je turski prijevod načinjen oko 1490., jer se na kraju veli „a to je bilo prije 20 godina".

Originalnu slovjensku listinu, koja se čuva u c. kr. arhivu u Beču, priopćio je Miklošić u svojim Mon. str. 507.—509. Potpisi, koji su na kraju u originalu smješteni, fale u našem prijevodu.

اَللّٰهُكْ عِنَايَتِيلَه بَنْ وِلَاتْقُوكِه اِسْوِتِي سَاوَا وَغَيْرِي وِلَايْشَارُكْ بِكِي وَهَرْسَكِي يِمْ وَبَنْ
اَفَنْدِي كِنِيزْ اِسْتِبَانْ كِه ذِكْرْ اُولَانْ هَرْسَكْ وِلَاتْقُونَكْ قَرْنَدَاشِيمْ بِزْ اِكِيمُزْ كِه رُحُومْ مَبْرُورْ
هَرْسَكْ اِسْتِپَانَكْ اُوغُلْلَرِي وَمِيرَاثْ خُوبه لَرِي اَزْ كُوكُلْمُزْدَه فِكْرِ اِدُبْ اَللّٰهُكْ اَمْرِي شُوْيِلَه جَارِي
اُولْدِي كِه هَرْكِشِي يه وَاجِبْ دُرْكِه دِرْلِكِنْدَه طُوغْرُولِقْ وَاِسْتِقَامَتْ اِلَه دِرِيلَه زِيرَا كِه دُوسْتَارْ
اَرَاسِنْدَه وَخَلْقْ اُورْتَاسِنْدَه طُوغْرُو دُوسْتَلُقْ وَاَيُو مَحَبَّتْ اَنْدَنْ حَاصِلْ اُولُورْ بُومَعْنِيدَنْ مُرَادْ مَذْكُورْ
بَابَامُوزْ هَرْسَكْ اِسْتِبَانْ بِزُمْ قَرْنَدَاشْلَرِمْزَدَه وَسَوْكُلُو دُوسْتْلَرِمْزْ كِنَازْدَه وَدُوبْرُونِيكْ بَكْلَرِنْدَه
بَعْضِ اَسْبَابْ كِه اَمَانَتْ قُومِشْ اِدِي اُولْ خُصُوصْلَرْ اِيچُونْ مَذْكُورْ دُوبْرُونِيكْ بَكْلَرِي بِزَه حُجَّتْ
وِرْمِشْلَرْدِي مَذْكُورْ بَابَامُوزْ ذِكْرْ اُولْنَانْ رِزْقِي وَصِيَّتْ نَامَه مُوجِبِنْجَه بِرْحِصَّه سِنْ اَنَامُوزَه هَرْسَكْ
خَاتُونِنَه چِچِلِيَه خَاتُونَه وَصِيَّتْ اَيْلَمِشْ بِرْحِصَّه سِنْ دَخِ قَرْنَدَاشْمُزَه وِلَادِسَاوْ وُيُودَايَه وَصِيَّتْ اَيْلَمِشْ
بِرْحِصَّه سِنْ دَخِ بِزْ اُوغُلْلَرِنَه وَصِيَّتْ اَيْلَمِشْ وَكَنْدُو جَانِيچُونْ اُونْ بِيكْ فْلُورِي وَصِيَّتْ اِيدُبْ
مَذْكُورْكْ وَصِيلَرِي مَحَلْ وَمُنَاسِبْ اُولَنْ يَرْلَرَه اُولَشْدُرَه لَرْ اُولْ اَمَانَتْدَنْ بِزْ اِكِيمُوزْ كَنْدُو حَاجَتْمُزْ

اچون بر نیچه دفعه آلدق شندی هرکشی یه شویله معلوم و روشن ایدارز کم بو بزم حجتمز هرکیمك حضورنه وارمغا لایق ایسه شویله بیلالر که مذکور دوبرونیك کتازیله و باقی بکلریله کرجك و صحیح حساب ایلدك بز اکیمز تکرار الدوغمز و الاجاغمز حصهٔ ودخ بز آلوب انامزه ویردوکمز حصهٔ و بزم قرنداشمز ولادساو ویودهٔ الدوغی حصهٔ و واصیلره ویریلان اون بیك فلوری کم انلر دخ بزم اذنزله و معرفتمزله صرف اتدیلر محل یرلره ذکر اولنان خرجلری و حصه لری حساب ایدوب قبول ایلدك زیرا کم هرکیمه نه ورد یلر اسه وصیت نامه موجبنجه و بابامز اصمر لدوغی وجه اوزره صرف ایلمشلر اما نتده باقی قلان دخ وزن ایدوب و صایوب تمام بیقصور کتازدن ودوبرونیك بکلرندن آلوب قبض اتدك بزم یارار و اعتماد و حرمتلو الچی لرمز وتار کتاز یورکی چمرو ك و کتاز رادیچ غروبقوویك و کتاز رادوی بغدانویك الرندن حجتمز موجبنجه بزه تسلیم اولندی و بزم المزده اولان انلرك سجلاتندن حقان حجتی که جمیع اما نت اول حجت اجنده قید اولنمشدی انلره تسلیم ایلدك و ذکر اولنان اما نتدن نه فلوریدن و نه انجودن و نه کمشدن و نه جوا- هردن و نه التون اوادا نلغندن نه کمش اوادا نلغندن و نه غیریدن آزدن و جوقدن کتازدن و دوبرونیك بکلرندن تمام بزه واصل اولوب وجه من الوجوه نسنه قالمدی جمیعنی بیقصور بزه تسلیم ایلدی لر من بعد ذکر اولنان اما نتدن نه بز و نه بزه متعلق اولا نلردن بوندن بویله قیامته دك کتازدن و دوبرونیك بکلرندن نسنه طلب اولنمیه هیچ بر وجهله و برحیله اله که عقله صغر اولا واقع اولمیا و زیاده انا نلمق ایچون بو بزم عیان حجتمزی یوجا مهرلرمزله بیورب یازدردق مذکور لره ویردك که وقت حاجتده تمسك اولا ودخ زیاده اعتماد اولنمق ایچون بز ذکر اولنان هرسك ولاتقو و بن افندی کتاز استپان کندو دست خطمزی اشغاده یازدق ودخ حاضر بولنان کمسنه لر کندو دست خطلریله آدلرین یازدیلر شاهد اولمق ایچون بو مکتوب دوبرونیکده یازیلدی عیسی پیغامبر تاریخنده بیك دورت یوز یتمش یلنده واقع اولمش اولیه آیك آلتنجی کوننده اول وقتدن برو یکرمی یلدر

Otraga: *Traduzione de la expeditoria de hèrzech Vlatcho e de chonte Stefano.*

29.

1470., 26. jula **u Dubrovniku.**

Alibeg, sin kneza Ivana Vlahovića česnegjer i sklav sultana Mehmeda II. izjavljuje, da je na molbu hercega Vlatka a po zapovjedi sultanovoj s vjerovanim listom došao u Dubrovnik te zapovjedio, da se hercegu Vlatku dade poklad i imanje, što je iza hercega Stjepana ostalo u postavu u komunu dubrovačkom i da su Dubrovčani pred njega i pred Mehmeda, poklisara vojvode Ajazbega, gospodara kraljeve zemlje (= Bosne) i Hajradina, poklisara Hamzabega, gospodara hercegove zemlje, kao naročite carske izaslanike, dali hercegu Vlatku i bratu mu, knezu Stjepanu, sve ovo imanje, kako se to razabire iz potvrde, pisane njihovim znanjem

od Vlatka i Stjepana, da im je sve vraćeno te od toga poklada više nemaju šta da traže od Dubrovčana.

Dokumenat pisao je po zapovjedi Alibegovoj Šišman Botić, dijak iz Jeleča a potpisaše Mehmed svojom rukom a Hajradin rukom Mehmedovom. Svjedok Smail, brat Alibegov.

Original u c. kr. arhivu u Beču. Priopćio Miklošić, Monumenta, str. 511., 512.

30.

1470., koncem jula; 875., koncem muharema.

Alibeg (Vlahović) i izaslanici Hamzabega hercegovačkog sandžaka Hadr (Hajradin) i Ajazbega, bos. sandžaka, (Mehmed) izjavljuju, da su Dubrovčani hercegu Vlatku, koji je preko mora bio došao na portu da to ishodi, i njegovom bratu Stjepanu isplatili svu ostavštinu iza hercega Stjepana i da se s obje strane o tome načinio hudžet, tako da u toj stvari nije ostalo parbe te im se za to daje potvrda.

Prijevod turskog originala, pisana — kako se iz teksta i dokumenta od 26. jula 1470. razabire — rukom Ajazbegovog izaslanika Mehmeda. Nalazi se u c. kr. arhivu u Beču.

Priopćio ga Miklošić, *Monumenta* str. 512.

31.

1471., 24. aprila **Carigrad.**

Sultan Mehmed II. zapovjeda Dubrovčanom, da mu dobave Jakova (Bunića), koji je bio ukrao carski novac te pobjegao u Dubrovnik a Dubrovčani rekoše, da je pobjegao u Mletke. Ako ga ne dobave, nalaže im, da oni plate 55000 dukata, s kojima je pobjegao.

Tugra.

ѡ҃т҃ велікѡга цар҃(а) и велікѡга г(о)с҃п(о)дара амире сѵльтань мѵхамета мѵдремь и плѣменитем҃ кнезѵ и властелѡмь дѵврѡвачцем҃ мнѡгѡ здравіе и хретисаніе да прими плѣменьстоѡ и҃.

аоѡ ра(за)бра цар҃ст(в)ѡ м҃(и), какѡ гѡвѡрите за џкѡва, ире ѥ ѵ бнетк҃. ѡнь ѥ биѡ к вам҃ дѡшѡ. да такѡи запѡвѣда цар҃ствѡ м҃(и): или нега да пѡошлет҃(е) или да дате .ѥ҃. и .е҃. тисѵка дѵгат амо, цѡ ѥ ш нім҃ пѡбегѡ с асьпрами цар҃сва м҃(и). акѡ ли инанакѡ[1]) ѵчинит҃(е), да знате, ире кет҃(е) имати гнев҃ и немир҃ царствa м҃(и). инакѡ не.

мсца априлиа .к҃: и д҃. дань

ѵ цариградѵ.

Otraga: *1471 adi 25 magio de gran Turcho per ser Jac. de Bona.*

Original na papiru, visina 44, širina 16 *cm.*

[1]) Ovako mjesto инако.

32.

(1471.) 15. Maj **u Carigradu.**

Sultan Mehmed II. piše Dubrovčanima, da je na molbu poklisara Ioka (Ilije Bunića), Nikše (Palmotića), Vlahuše (i Nike Kabužića) radi roblja odredio, da do godine plate 9000 dukata a poslije toga po 10.000 dukata (harača). Hamzabegu pisao je, da su im putevi slobodni i da im vrati vosak i čohu, što im je herceg uzeo, a oni njemu lagju. Isto pisao je i hercegu.

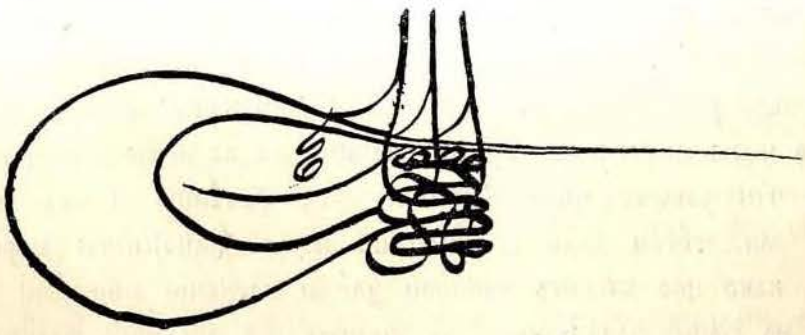

wт ◻елик҃wга г(о)сп(о)дара и ◻елик҃wга цар҃ амире сѵлтан҃ мѵхамета мѵдремь и плѣменитем҃ кнезѵ҃ и ◻ластелwм҃ дѵбрw◻ачцем҃ мнw҃гw҃ здра◻ие и херетисание да прими плѣмен҃ст◻w҃ ои.

а◻w҃ какw҃ дw҃индw҃ше пw҃клисарие о҃и на пw҃рт҃ѵ царьст◻а ми, иwкw҃ и никша и ◻лахѵша, за робие и за инw҃, цw҃ им҃ сте нарѵча◻(а)ли. и царст◻w м҃(и) разабра и wтгw҃◻w҃рих҃ имь, какw҃ сам҃ и пр҃ь◻ем҃ wтгw◻о҃рил҃: да дw҃ гw҃дине дате деѣ҃т тисѵк҃ дѵкат҃ златех҃, а пw҃ тw҃м҃ тw҃га да да◻ат҃(е) на гw҃динѵ пw҃ десет҃ тисѵк҃ дѵкат҃ златех҃. а хамзабегѵ сам҃ писаw҃, да ои сѵ҃ пѵти слw҃бw҃дни и да ои на мир҃ дрьжи, да ои не дw҃сади и да ои испра◻и, за ◻w҃сак҃ и за чw҃хѵ, цw҃ ои ие херцегь ѵзеw҃ а ои немѵ, гw҃◻w҃ри, да мѵ сте ладию ѵзели, да мѵ ◻ратите. и херцегѵ писах҃, да ои ◻рати тw҃и и да ои ие пѵть слw҃бw҃дан҃.

мес҃ца маиа .е҃і. дан҃ ѵ цариградѵ.

U tugri piše: „Mehmed, bini Muradhan muzafer."

Otraga: *1471. adi 9 zugno. Imperator schriue per tributo per ambassatorj ser Nico de Palmota, ser Ilia de Bona, ser Biaxio et ser Nicolo de Caboga zo e per 9 millia duc. che dagano per mo che de vignir.*

Original na papiru visok 48, širok 19·5 *cm.*

33.

(1471.)[1] . . . juna.

Sultan Mehmed II. piše Dubrovčanom, da su mu se njihovi poklisari potužili na nasilja, robljenje i pogibije, učinjene im od Ajazbegovih ljudi, te da je zapo-

vjedio hercegovačkom gospodaru i kadijam romanijskim, da, gdje god bi se našlo dubrovačko roblje ili imanje, ovo do zadnjega vlakna vrate.

Tugra, gore oštećena.

ѡд ◻елѝкагѡ гѡс(по)д(а)ра и сѝнагѡ цр҃а и ◻е[ли]кагѡ амирє сѷлта҃н мѷхамеда кнє́з[ѕ ѡ]бра́номѷ и ◻ла́с҃телѡм дѷкро◻ьчким м[но]гѡ здра́◻ниє и хєрєтисанниє да [при]ми племє́н҃ст◻о ◻и.

по тем да ◻и ѥ ◻е[до]мо какѡ ѥ́с҃те би́ли посла́ли ◻[аше]га ◻ерного и почтє́ного ◻ла́с҃телин[а] жи◻ана па҃лмѷти́ка ѕ поклисар҃ст◻о на порте цар҃ст◻а ми за рабѡ́тѷ онє́ї . . . . . мнѣ, ѿо сѕ би́ли ѷчини́ли лѣзвег[◻ои] люди на земљу и на люди и на ◻а(шє) има́ниѥ. да да ѥ ◻єдомо племє́н[ст◻ѕ] ◻и, ѥре тєи рабѡте ниєсѕ ѷчиниѥ[не] бєз хѡтє́ниѥ и бєз запо◻є́с҃ти ца́р[ст◻а] ми. то́гаи ради сє писа◻ши посла з[апо]◻є́с҃ти цар҃ст◻а ми лѣзвегѕ, како ѿ[о кѕ]дѷть ѷчини́ли зло́ и пагѷбиѥ ниєго[◻и] люди на земљу и на ◻а́ше ◻ладани[ѥ], да ◻ратит до ѥедногa ◻лаѣкна. по҃т[ѥ да] пошлет тє́и люди кь цар҃ст◻о ми, кои [сѕ ѕ]чини́ли да ихъ педешѕ по подобиѭ: [тако] сє запо◻еда хєрсекь҃ском гѡс(по)д(а)рѕ и ◻ь[сим҃ ка]дњам романин҃ским, како, гдегѡде с[є на]гет ѕ нихъ ◻ладани́ѥ или ро́бниє ил[и и]ма́ниє ѿт ◻аше земли, со◻ да ◻и с[є ◻ра]ти до ѥтнога ◻лаѣкна; да а́ко сє н[ашад]ши ти, не ◻ратит ◻и сє ◻ьса зимнѣ, по [запо◻е]с҃ти цар҃ст◻а ми, а ◻и послаѻши да да́с҃те ѕ [зна́ниѥ] на порте цар҃ст◻а мї а цар҃ст◻о ми ке́т ѷчин[ити]то и ка҃к ке битї подобно ѷчинѣ.

Original po desnom rubu istrgan i na pregibima ispucan; visok je 33·5, širok 13 *cm*.

[1]) Za datiranje služe podatci u Gundulićevoj kronici, str. 384. i 385. U savezu s ovim pismom je i pregjašnje od 15. maja 1471., pisano Dubrovčanima. Na kraju ostao je ispred oznake mjeseca prazan prostor, na komu se imao jamačno zabilježiti broj dana, ali se na to zaboravilo.

34.

1471., 30. novembra **u Vizi.**

Sultan Mehmed II. potvrgjuje, da su mu dubrovački poklisari, Nikša Žoretić i Frančesko Pucić, donijeli 9000 dukata harača za iduću godinu.

Priopćio po originalu u c. kr. arhivu u Beču Miklošić o. c. str. 514.

35.

(1471.) (25. novembra do 4. decembra) 876. džumazul ahira.

Sultan Mehmed II. javlja hercegovačkom sandžakbegu Hamzi, da su dubrovački poklisari na porti poricali, da su oni u Drijevima na Neretvi gradili kakov grad i zapovijeda mu, da to razvidi, a ako bude takav grad, neka ga razori. Što se tiče

dukata hercegovih, da su ih takogjer predali i da za to imaju hudžet pa za to neka i to razvidi.

Prepis u c. kr. arhivu u Beču priopćio Miklošić u *Monum.* str. 515.

Držim da na mjestu, gdje se govori o gradu, treba čitati: дѫбровачка господа кон неретве на краю wдь дрѣва сѫ градь сьзидали a ne kako Miklošić čita: дѫбровачка господа кон неретве на краю wд дрьва...., jer Drijeva su poznata neretavska carina (danas Gabela).

36.

(1471.) [1]

Sultan Mehmed II. piše hercegovačkom sandžaku Pašangitbegu, da su došli dubrovački poklisari na portu te se potužiše, da im konavosko roblje, prem je car bio zapovjedio da se vrati, nije vraćeno i zapovjeda da se odmah vrati, bilo ono u subaša, ceribaša, spahija ili timarnika. Ko ne vrati „neće mu biti uzrok u timaru ili u baštini.“

да се зна, како є запоѣдь ѿеликаго г(оспо)д(и)на амир сѫлтан цара мєх(мє)тбєга. прьѿо пише ѿоєѿоде пашангитбєгѫ санжакѫ херцегоѿє земле, да си почтень на сѿакоw ѿреме. царстѿа ми када примишь мою книгѫ, такои да знашь: дѫброѿачци поклисарие догоше царстѿѫ ми на портѫ и такои гоѿорише царстѿѫ ми: цю намь рече царстѿоw поѿратить робие конаѿавскоw, тои намь сое не ѿратише. сада такои да знашь, како є запоѿедь царстѿа ми, ако є ѫ сѫбаше, ако є ѫ церибаше, ако є ѫ тѿоєхь люди, ако є ѫ спахиа, ако є ѫ тимарника и ѫ сѿакога, ѫ кога се наѣе, трѣбѫє да ѫзмешь и подашь на дѫброѿчане.

инакоw да не ѫчинишь и цю є дѫброѿачкоw робие, али иноw коє имание, да ми ѿеке за тои параць не доге царстѿѫ на портѫ гоѿорить. ере ѫ кога се наге дѫброѿачкоw робие али коє иноw имание тере га не ѿрати, неке мѫ бить ѫзрокь ѫ тимарѫ али ѫ башине, ѿеке мѫ кѫ злоw ѫчинит, ткоw неке послѫшать царстѿа ми. истоw мене пиши книжицѫ, (да) ја знамь, цю кѫ ѫчинить.

такои ѫчини, инако да не бѫде.

Krupni papir visok 25·5, šir. 13·5 *cm*.

Jamačno originalni prepis iste dobe kao i originalni ferman.

Carska zapovjed, što se u pismu spominje i što su je poklisari isposlovali, bijaše ferman od 15. maja 1471., što ga donosim gore.

[1]) Ova se listina jamačno odnosi na onaj mali rat, kojim je Kasumbeg 1471., nagovorom hercega Vlatka, zaratio na Dubrovčane te im prouzrokovao mnogo štete i odveo dosta roblja iz Konavalja. Dubrovački poklisari Nikola Palmotić, Elija P. Bunić i Frančesko (zapravo Blaž i Nikola) Kabužić isposlovaše 1471. da se to roblje vrati. Sr. Restić-Gundulićevu Kroniku, str. 385. i gore priopćena dva pisma od 15. maja i iz mjeseca juna 1471.

37.

(1472.) 6980 8. februara **u Foči.**

Hamzabeg izdaje Dubrovčanima osudu, proglašenu od Eminuddina, doživotnog kadije hercegovačkog vilajeta, kojom se potvrgjuje, da je na raspravi, što je provedena pred njime izmegju hercega Vlatka i kneze Stjepana te Dubrovčana radi 19.000 dukata iz ostavštine hercega Stjepana, koja je bila u Dubrovniku u pokladu, ustanovljeno, da Dubrovnik od hercegova poklada nije više ništa dužan ni Vlatku ni knezu Stefanu. Dubrovčane zastupahu u parnici poklisari Živan Žoretić i Frančeško Pucić a hercega Vlatka i brata mu Stefana knez Ivan Desisalić, knez Radivoj Bogdanović i dijak Radovan.

Spis napisao je Radonja dijak.

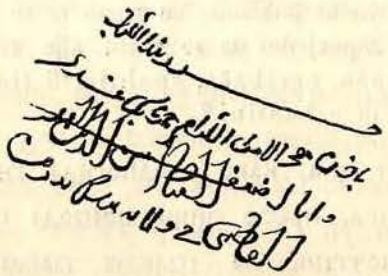

милостю бж(ию)мь и повеленем̂ го(спо)д(ар)а ми амирь сѫлтань ц(а)ра мехмедьбега ми боѣвда хамзабегь даам̂ на знане всем̂ и всакомѫ, комѣ сѣ пжд(о)ба показати сьи нашь листь вѣрѫвани: како ми би запѫвѣдь жд гълѣмаго цара да̀ виднм̂ хожѣть хѣрцѣга влатка и брата мѫ кнеза степана, кон сѫ дали за пжкладь, кон ѣ постапнѫ хѣрцѣгь степань, нихь рѫдитель, ѫ кнѣза жбранѫга и ѫ в(л)астеѫ дѫбрѫвачцехь. и такон доѣоше поклисари и властел(ѣ) дѫбрѫвачци, кнезь живань жѫретићь и кнезь пранчешкѫ пѫцићь и сташе с пѫклисари хѣрцѣгѫвѣми прѣд намĩ на ѫчиць̀ с кнезомь иванѫмь десисалићемь и с кнезѫмь радивоемь вѫгденѫвићемь и с радѫванѫмь дѣкомь. и питасмѫ поклисаре хѣрцегѫве: що ищете жд дѫбрѫвника? а они рекѫше а̃ тисѫћь дѫкать, жд конехь ѣ ĩ тисѫћь жд задѫшнине хѣрцега степана а а̃ тисѫћь жд поклада хѣрцѣга стѣпана.

и ѫпрѫсисмѫ пѫклисаре дѫбрѫвачке: цѫ̀ на ѫвон ждьгѫварате? а они рѣкѫше: сѣ̀ смѫ инѫкѫпнѫ вратили и жд тѫган имамѫ хѫжеть и сѣдѫчастѫ, какѫ сѣ ѫ хѫжетѫ дѫстон.

и показаше намь поклисари дѫбрѫвачци хѫ́жеть херцега влатка и кнеза степана с висѫћими печатми, ѫ комь ѣ видѣти, да ѫ кнеза

ѡбранѡга и □ластеѡ дѹбрѡ□ачцехъ нищо ние ѡсталѡ ѡдъ пѡклада □ише́ реч(е)нога, ни малӱ, ни многӱ, ни ѡдъ дѹката, ни ѡдъ сре́бра, ни ѡдъ драгӱга каменьѣ, ни ѡдъ бисе́ра, ни ѡдъ кѡ□а златѡга, ни ѡдъ кѡба сребрьнѡга, ни ѡдъ задѹшнине херце́га степана негѡ̑ с□е пѡдпѹнѡ би □раѣенӱ.

и ми г(оспо)д(и)нъ □ое́□ѡда хамзабе́гъ, □инде́□ше имъ хѡжде́ть ѕ рѹци и слѹша□ше га и дѡбре разѹме□ше и под нимъ пѡдьписанье рѹкѡмъ с□оѡмъ хе́рце́га □латка и кне́за степан(а), ѡка диѣка и на со́е́дѡчаст□а тѹрска и каѹрска, да ние нищѡ ѡсталѡ ѡдъ пѡклад(а) херцега степана ни ѡдъ задѹшнине ѕ кнеза ѡбранѡга и ѕ □ластеѡ дѹбрѡ□ачцехъ и такои реченога кне́за ѡ́бранѡга и □ластел(е) дѹбрѡ□ачке́ ѡ́прѡстихъ и ѡслѡбѡдихъ ѡдъ □сега пѡклада и задѹшнине хе́рцега степана и да □еѣ нема цѡ питати хе́рце́гъ □латкѡ ни ткѡ дрѹги садани ни пѡслеѣни ѡда □сега пѡклада ни ѡдъ задѹ́шнине хе́рце́га степана, кои е бив ѕ кнеза ѡбранѡга и □ластеѡ дѹбрѡ□ачцехъ, зацо сѧ с□е пѡдпѹнѡ □ратили.

п(и)сѣнь □а летѡ ѕцп мсца пер□ар(а) и дан на хѡче.

и ѣ радѡна дьѣкъ писахъ.

Na čelu pisma:

[1]) باذن مفخر الامراء الكرام خمزه بك عندى وانا اضعف العباد امين الدين القاضى فى ولاية هرسك بدرلك

[2]) حرره الفقير الحقير خمزه

To jest: [1]) Ovaj list pisa se dozvolom odličnoga zapovjednika Hamzabega kod mene, a ja sam najponizniji rob Eminuddin, doživotni kadija u hercegovačkom vilajetu. — [2]) Napisa ovo fakir i hakir Hamza.

Iz vana: *Sentenzia de Hamsabeg.*

Original na papiru visina 43, širina 17 *cm.*

Osim ovog egzemplara našao sam i duplikat istoga, pisan istom rukom, te se razlikuje samo neznatnim pisarskim divergencijama.

38.

(1472.) 877., 24. septembra **kod Trhale.**

Sultan Mehmed II. javlja Dubrovčanom, da je zapovjedio vojvodi Hamzabegu, da po svojoj zemlji kupi Vlahe i Vlašiće (u adžem oglane) i da ne dozvoljavaju, da koji od njih prebjegne u njihovu ili preko njihove zemlje, a ako prebjegne, da ga vrate Hamzabegu.

Tugra.

ѡд великога господара и всем̑ земл҃ам̑ исто҃чнем̑ и западнем̑ ц(а)рем̑ ц(а)р̑а и великога амире сѹлтан̑ мех҃медбега кнезѹ и власте́лом̑ дѹбрѡ□ча҃нем̑ много здравие да прими племе́нство □и.

да нека знате, како заповеде ц(а)рьство ми вѣрномѹ и почтенномѹ ми слѹге воєводе хамзабегѹ, да събере момке влашке, кои сѹ по не(го)вои власти по законѹ и заповести ц(а)рьства ми. да такої да знате, како заповеда царьство мї, да се не скрие некои влах или влашїк ѕ ваших власт wд заповести црьства ми. и пак да не пѹстите некоега влаха или влашика wд люди црьства ми преко ваше земле ѕ дрѹгѹ землю. такои да знате, инако да не чїнїте, ако кете да не ѹпадете ѕ гнев црьства мї и ако сте праве и вѣрне[1]) слѹге црьства ми. инако да не ѹчините. и кои годе влах или влашик добегне ѕ вашѹ землю, да га дате вѣрномѹ и почтенномѹ ми слѹге воєводе хамзабегѹ.

ако инако ѹчините: що посее всакї чл(ов)ькь, тои ке пожети.

пис. месеца сектевриа .кд. дньь кои тѹрхала ахѵ.

Original na papiru visok 42, širok 13 *cm*.

[1]) Riječi и вѣрне opetuju se u originalu.

39.

(1472) (u decembru), 877. u mjesecu redžepu — u Carigradu.

Sultan Mehmed II. piše sandžaku hercegovačkom Hamzi, da su se poklisari hercegovih sinova na porti potužili, da su Dubrovčani sagradili kasteo na pustom mjestu i nalaže da on sam pogje i obori i da im priječi, da izvan svojih gradskih zidina ne zidaju nikakovu zgradu, koja bi bila podesna za utvrdu.

Conspicuo tra i Grandi e Nobili Sangiaco di Herzegovina Hamsa, che si eterni la vostra stima, come vi sara (pervenuto) l' alto glorioso commandamento, sappiate chome gli Homeni dei figioli di Herzech sono venuti ora all' Eccelsa mia corte lamentandosi, che gl' infedeli Ragusei hanno fabricato un Castello, e che per il passato non era altro che un luogo diserto, sul quale eglino anno fatto la fabrica: onde se è cosi fa duopo, che tu stesso vadi, e fatti demolire tal castello, quale dicono d' aver fabricato, e che in fuori della cita che dall' antichità hanno nelle loro mani, non lasci che possano fabricare cosa alcuna à nome di fortezza, altrimenti non sarei capace di rispondermi, cosi sappi, e credi alla Nobile mia Marca.

Scritto in Con(stantino)poli luna di Regeb l' anno 877.

Anno U. 1473.

Prijevod fermana u knjizi „*Traduzioni de capitulazioni e firmani* etc.“ na str. 4.

Ovo je pismo u savezu sa pismom od godine 876., mjeseca džemazulahira (= november 1471.), što ga je priopćio Miklošić o. c. str. 515. te ga spominjem gore u izvadku.

40.

(1474.) 879., 8. jula — u Carigradu.

Sultan Mehmed II. sjeća Dubrovčane, da su oni (Radosavu) Pavloviću plaćali godišnje 450 perpera prihoda od njegove glavnice uložene u Dubrovniku u

iznosu od 9000 perpera, dalje 100 dukata prihoda od njegove kuće a 700 perpera za njegov dio konavoskog danka. Pošto je od Pavlovićeve smrti prošlo 11 godina a na portu od toga prihoda nije došlo ništa, šalje sklava Ibrahima, da mu sve ove prihode za 11 godina predadu, a ako imadu protiv toga koju riječ, neka šalju na portu dobru vlastelu, da odgovore na porti.

ѡд ѳелікога господа́ра и ѳсе́м земл҃а́м исто́чнем и за́паднем ц(а)ре́м ц(а)ра́ и вели́кога а́мире сѵ́лта́н ме́хмедбега кне́зѵ и вла́стело́м дѵ́бровча́цем мно́гѡ здра́вие да при́ми племе́нство ви.

и па́к ве́домо да ви є, како чѵ́ цр҃ьство мї, ере ѡд павло́вика́ по́ставе, що є ѵ дѵ́брѡвни́кѵ по́сталено, деве́т хила́д пе́рпе́р, а ѡд те́хи пе́рпе́р доходи всако годїше четри́ста и пе́тдесе́т пе́рпе́р; има́ѡ є едно́ кѵ́кю, ѡд те́н кѵ́ке доходи всакѡ годи́ше по сто дѵ́ка́т зла́те́х и за конавле сте да́вали павло́викю се́дмь сто́тин пе́рпе́р. а ѡдколе є ѵ́мрьѡ павло́вик помно́го є ѡд едиинадесе́те годи́н, како є ѵ́мре́л павло́вик, ѡд всега ви́ше писа́нога не до́шла е́дна а҃спра ѵ хаз҃не́ царьства́ ми. да нека зна́те, како запове́да ц(а)рьство́ ми, за е́дньнадесе́те годи́н, що є доходка ѡд те́хї пе́рпе́р и ѡд кѵ́ке и ѡд конавли и пе́рпере, заедьно все, шогоде бѵ́де, мало-много, да съберете и да предате слѵ́ге и скла́вѵ ц(а)рьства́ ми ибра́хима́ ѵ рѵ́ке, да доне́се на по́рт ц(а)рьства́ ми. ако ли па́к кое ре́ч и́мате, а ви да пошлете до́бре вла́сте́ле съ скла́во́м ц(а)рьства́ ми, да дого́ю заедьно и да ѡдговоре на по́рте ц(а)рства́ ми.

та́кон да зна́те, инако да не ѵ́чините. ако ли ипа́к инако ѵ́чините, тои сте ре́ч ц(а)рьства́ ми пресла́шали.

пи҃с. ме́сца ию́лиа҃ .и҃. дн҃ь ѵ ц(а)ригра́дѵ. ᾱᵡϟ.

Otraga *1474 adi 11. Septembrio.*

Original na papiru visina 43·5, širina 12·5 *cm.*

41.

(1474.) 879., 24. septembra u Carigradu.

Sultan Mehmed II. nalaže Dubrovčanom, da sudjeluju kod djelidbe imetka izmegju Ahmeta Hercegovića i brata mu hercega Vlatka, što im je ostalo iza oca i majke. Neka dadu njegovom logofetu Ibrahimu, što ga s pismom šalje pouzdanu vlastelu, koji će mu pomoći kod diobe i knjige i tetrage o toj stvari.

Tugra.

wд великога господара и □семъ земламъ источнемъ и западнемъ цремъ цра и великога амире сѵлтанъ мехмедбега кнезѵ и властеломъ дѵбровчьцемъ многw здравие да прими племенство ви.

и пакъ ведомо да ви е, како поїскаше мегю собомъ ахъматъ и херцегъ влатко да разделе, що имь ѥ wстало wд wца и wд матере имъ. и говори ахъматъ, ере ви за тон знате добре, и пакъ за тѵи работѵ сѵ книге и тетразї ѵ племенства ви, тогаи ради послахъ мога верного логофета ибрахима, слѵгѵ и склава црьства ми, да мѵ дате тен книге ї тетраге, да имъ раздели по правде wчино имане. и що □и ѵзъго□ори, да мѵ вервете, речї сѵ црьства мї, и да пошлете съ склавомъ црьства ми властеле добре, кои сѵ вещи за тѵи работѵ, до херцега влатка, да сведоче и да се потрѵде за имане слѵге црьства мї.

такои да знате, инако да не ѵчините.

пис месеца септевриа .кд. дн ѵ цриградѵ. ᾱᾱϡ.

Otraga: *Lettera, che porto Ibrahim Dragoman per quello domandaua Axmat da Vlatcho.*

Ovo pismo našao je prof. D. Konst. Jireček prije neko dvanaest godina megju spisima dubrovačke arhive, ali ga nije dosele priopćio te ga s toga donosim.

42.

1475., 1. februara **u Foči.**

Sinanbeg, gospodar Hercegovine, izdaje Dubrovčanom slobodni list, kojim im osigurava zaštitu njihovim trgovcem po njegovu vladanju. Kune se carevom glavom, da će svakoga, koji im uzradi protiv ovoga lista, pred vlastitom kućom objesiti.

милwстю бwж(но)мь и по□еленемь гдна ми амирь сѵлтань цара мехмедь бега, ми □ое□ода синанбегь, г(о)сподарь земле херцего□е, да□амь на знанье □семь и □сакwмѵ, како ми се пwтѵжи кнезь и □властел(е), да имь се чини дwсада ѵ нашемь □владанью трьго□цемь нихъ и граћанwмь нихъ. зато имь ѵчинихъ w□ои нашь листъ □ерw□ани с□емь людемь царе□емь ѵ нашемь □владанью, □арwшанwмь и селанwмь и □лахомь запw□едамw, да ниткwрь не смие ѵчинити ниедне за□рьтнице трьго□цем дѵбрw□ачцем и людемь и людемь[1]) дѵбрw□ачцем, ткw неће ѵчинити сѵпроти□нw царѵ и мене, □ое□wде синанбегѵ. да сѵ wни трьгw□ци □олни кwне наимати за с□ое аспри а за с□ою рабwтѵ, али мѵ ѵ □арошана али мѵ ѵ селанина, где мѵ драже

бѫде и где циенѫ бѡлю □иди. такѡѣе да им се не ѫчини некѡѣ рабѡта, да мѫ се не бѫде прѡметати трьгъ негѡо̆ и бисаге негоо̆е, ни □осакь ни рабѡта негѡо̆а, такѡ ние пѡслань за тѫ рабѡтѫ ѡд порте.

такѡ инакѡ ѫчини а не послѫша реч мою: такѡ ми царео̆е глао̆е, хоѣю га ѡбесити предь бѫѣю негоо̆ѫ, лиχѡ да ми се пѡтѫжи нткѡрь ѡдь трьгоо̆аць дѫбрѡо̆ачцеχ. на то ѫчиниχ милѡсть и нашь лист □ерѡо̆ани.

□а летѡ ϡ и ϡ и ο̑ и ε̑.

п(и)с(а)и м(е)с(е)ца пер□ар(а) а̑ дань на χѡче.

Gore lijevo na margini ovaj turski napis:

حرره الفقير الحقير يو-ف

To jest: „Napisa ovo fakir i hakir Jusuf“.
Original papir, visok 32, širok 14·5 *cm*.

---

[1]) Ovako dva puta!

43.

1475. 12. februar. **u Dubrovniku.**

Gjuragj, sin Radašina Bogišića i Vlatko, sin Radića Ozrisalića, rogjaci pokojnog Braila Tezalovića, potvrgjuju da su primili od dubrovačke općine 20 dukata kamata za prošlu godinu od novaca kneza Braila uloženih u Dubrovniku u pokladu.

Svjedoci: Frančesko Žunević i Nikola Matievć.

✠ боже □а име тоое аминьь. нека е на знание садашнемѫ и послидашнемѫ чловиькѫ, пред кога се ѡбраз подоба изнести ѡо̆и нашь листь ѡт□орени, како ми, ђѫрађь, синь радашина богишића и □латко, синь радича ѡзрисалића, ближике и родићци покоиного кнеза брайла тезалоо̆ића примисмо, ѡба заедно, ѡд гдна кнеза и □ластеѡ дѫбро□ачцихь к̑ дѫкатъ златихь за добитакь, що даю ѡ-динара реченога кнеза брайла, кои сѫ ѫ комѫнѫ дѫбро□ачкомѫ, а ѡо̆ои за годиціе, кое се сада с□рьшилѡ. и за □еће □иерѡо̆ание ѡо̆ога листа писахь и □латко синь радича ѡзрисалића мѡомь рѫкомь с пѫнимь хотениемь згоре реченога ђѫрђа радашиновића а прѣдь с□недоци ѡздол реченим, прѣдь кнезѡмь франческомь, сиюмь ника жѫне□ића и прѣдь николѡмь матие□ћемь. писа се ѫ дѫбрѡо̆никѫ ѧ̑ѫ̑о̑е̑ лиѣѡ рожас□а христѡо̆а в̑і дань мисеца пре□ара.

и франьческѡ, сынъ кнеза жѵпеонѣа иесам сѡѣдок згор писанѡмѵ писанию.

и никола магиеонѣ иесам сондок семѵ писанѵ ѡдскорага.

Otraga: *Expeditoria de li successori de condam Brailo Thexallouich 1475 adi 12. februarii.*

Originalno pismo, koje sam našao umiješano megju *Acta Sanctae Mariae Maioris.*

44.

1475., 21. aprila **u Carigradu.**

Sultan Mehmed II. nalaže Dubrovčanom, da Stjepanu Hvaloviću dadu sve, što ima njegova imanja u Dubrovniku.

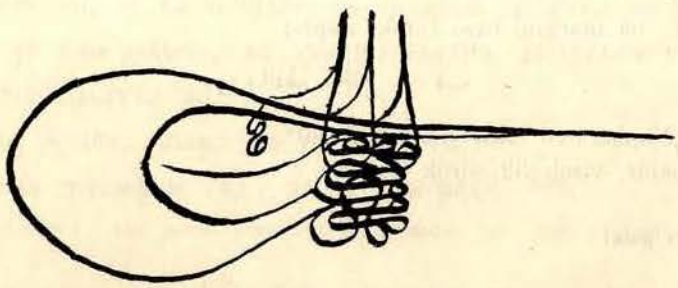

ѡд оеликѿга цар(а) и оеликѿга г(о)сп(о)дара амире сѵлтань мѵхамета мѵдремь и плѣменитем кнезѵ и ословелѡм дѵврѡоачицем мнѡгѿ здраоие и херетисание да прими плѣменстоѿ ои.

ево доѿ[1]) да ои ие ѵ знание, какѡ дѿиде степан хоалиць на пѿрть царстоа м(и) и гѿоѿрн, какѿ има некѡие имание ѵ дѵвроонико. да такѿи пѿоелеоа царстоо м(и): цѡ гѿде има тамѿ негѿоѿ ѵ ословласти ошѡи, сое да мѵ испроните. инакѿ да не ѵчините.

месца априлиа .ка. дан

ѵ цариградѵ.

Izvana: *1475. adi 27. luio letera de imperator turcho per Stiepan Chuaouich.*

Original na papiru visok 45, širok 16 *cm.*

[1]) Ovako!

45.

1475., 10. novembra.

Murat, sin Dogana iz Skoplja poklanja Divca i ženu mu Vladnu, Radića i ženu mu Stanu Jakovu Buniću, Dominiku Puciću i Gjorgji Puciću, koji mu za to darovaše konja a čini to iz prijateljstva prema Jaki Buniću.

Svjedoci: Isak Jablanić, Daut brat Smajlov, Šeremet Crnetić.

سبب تحریر حجت اول درکی کناز یاقو بونیك بزم دوستمز اولدغی سببدن درد باش
اسیرم کی بری دیواچ وعورت اولادنه واستانه‌در اری آدی رادیچ در بو ذکر اولنان اسیرلری
یاقو بونیك ودمقو پوسیك و ژوملو پوسیك باغشلدم ایله اولسه انلر داخی بکا برآت عواض
ویردیلر ایرق بنوم اول اسیر بابنده دعوام و نزاعم قلمدی ایرق کمسه مانع و دافع اولب
مدخل قلمیه وتعاریض دکورمیه تحریراً فی اواسط رجب المرجب سنه ثمانین و ثمان مأة

عبده
الفقیر الحقیر مراد

Odozdol: *MCCCCLXXV adi X Nouembrio.*

Murath fiol de Dogan de Schoppie a donato el dono de quatro teste, videlicet Diuaz con la sua moglie Vladna, Radiz con la sua moglie Stana, a Jachomo de Bona et a ser Domenico de Poza et a ser Zorzi de Poza, da li qual a receuuto del dono vno chauallo, per la qual donacion de sua propria mano a fatto questo hogiato e questa leutteria a ditti ut supra. Testimonij Ysach Yablanich, Daud fradel de Smayl, Sseremet Zrenetich.

Na omotu: *Chozat de Murat per zerti schiauij 1475 adi 11 nouembr.*

46.

(1475.) 11. novembra 880. polovicom redžeba.

Ishak Jablanić izdaje potvrdu, kojom daje slobodu nekom Radoji, njegovoj ženi Maruši i trojici njihove djece za 20 tulura (dukata). Svjedoci: Murat sin Doganov, Davud, brat Smailov i Šir Murad sin Abdulahov.

سبب تحریر حجت اول درکی کناز پالدینه یافتیك اسحاق یابلنیك الت باش اسیرکم رادویه
و ماروشه عورتی در اوچ اوغللریله باغشلیوب یکرم فلوری عواض اتدیلر ایله اولسه مذکور
اسحاق داخی یکرمی فیلوری قبول ادوب مذکور اسیرلردن دعواسین ابرا اتدی ایرق کمسنه
مانع اولب مدخل قلمیه تحریراً فی اواسط رجب المرجب سنه ثمانین و ثمانمأة

شهود الحال

مراد بن طوغان　　داود برادر اغماض　　شیر مراد بن عبداه

Na omotu: *1475 adi 11 novembrio liberatoria de Isach Jablanich per sie schiaui: per Radoe e per Marussa sua muier et per allor fioli.*

47.

(1475.) 880. 30. decembra u Carigradu.

Sultan Mehmed II. potvrgjuje, da su mu dubrovački poklisari Nikša Žoretić i Lambrica Milović predali 10.000 dukata harača za iduću godinu.

Tugra.

ѡд великога господара и всем҃ земл҃ам҃ источнем҃ и западнем҃ ц(а)рем҃ ц(а)ра и великагѡ амире сѣлтан҃ мех҃медбега кнезѳ и властелѡм҃ дѳбровчьцем҃ много здравие да прими племен҃ство ви.

по тем ведомо да ви есть, како дондоше ваши властеле и поклисари съ харачем законнем на порть црьства ми, никша жоретикь и ламбрица мїловик и донесоше десет тисѫк дѫкат златех бнетчыцех харача и предадоше ѫ хазнѫ црьства ми а за годїнѫ ком греде ѫ тисѫкю и четири ста и седмьдесет и шесто лето до прьви днь месеца ноемьрия.

пис месеца декемрия .к. днь ѫ цриградѫ. ѧѧ·

Dolje arapski ѧѧ· (= 880).

Otraga: *Expeditoria de 1475 in 1476.*

Original na papiru visina 42, širina 14 *cm.*

48.

(1476.)[1]**, 7. januara** **u Carigradu.**

Sultan Mehmed II. piše Dubrovčanima, da se neki Vuk potužio na porti da mu je otac Milivoj ubijen na dubrovačkom zemljištu te se ova tužba na sudu raspravljala suočice s dubrovačkim poklisarima te su osugjeni da plaćaju 30.000 aspri, ali obzirom na vijernost dubrovačku snizio je car globu na 300 dukata, računajuć amo 50 dukata, što su već plaćeni. Ostatak od 250 dukata naplatiše poklisari Nikša Zoretić i Lambrica Milović.

Tugra.

ѡд великога господара и всем землям исьточнем и западнем ц(а)рем ц(а)ра и великаго амире сѫлтан(а) мехмедбега кнезѫ и властелом дѫбровчыцем много здравие да прими племенство ви.

по тем ведомо да ви є, зашо сѫ ваши людие ѫ вашем владанїю ѫбили вѫкова ѡдца миливоя. неколикашь ви послах заповест ц(а)рьства мї, да съмирите вѫка а ви ѡдговористе, да стане вѫк съ поклисарї нашеми ѫ ѡчице. тогаи ради вѫк доге и потѫжи ц(а)рьствѫ ми и сташе съ поклисари вашеми ѫѡчице и наге се нашем сѫдом, како сѫ ѫбили вашї людї ѫ мирнѫ а ѫ вашем владанїю миливоя. за тої потребоваше ѫзети ѡд вашех людї тридесетї тисѫк аспри. али зашо сте мои прави и верни слѫге и харачници ц(а)рьства ми, ѫчиних ви м(н)лост и запоедех, за крьв миливоєвѫ вѫкѫ съ братиѡм да платите триста дѫкат златех съ ѡнемен петдесет кое сте преге платили. затои ви поклисаре не постих, докле не платиште вѫкѫ съ братиѡм двесте и петдесет дѫкать. за тои да знате како ваши властеле и поклисари никша жѫрегик и ламбрица мїловик вѫкѫ съ братиѡм неговом за кроь миливоєвѫ, ѡдца них, платиште доесте и петдесет дѫкат съ прьвеми .н. дѫкат и напѫниште триста дѫкат златех бнетчыце. а веке за тѫи крьв миливоєвѫ да нема сѫда ни пре ни вѫк ни негова братиа ни тко дрѫги.

пис. ме(се)ца енар(а) .з. днь ѫ ц(а)ригладѫ.

Otraga: *Per Miliuoij.*
Original visok 42, širok 13 *cm.*

[1]) Godina nije zabilježena na originalu, ali biti će 1476., jer su poklisari u to doba bili ona dvojica, što se spominju. Sr. listinu od 30. decembra 1475.

49.

(1476.), 12. juna **u Dobretićevoj zemlji.**

Sultan Mehmed II. zapovjeda Dubrovčanom, da Dmitra Svojmirovića, sina Nikolina, ili 3000 dukata, jer je prema tužbi nekog Jovana i Kolije bio jamcem za jednu carevu tražbinu, predadu njegovom sluzi i robu Mustafi. Ako to ne učine prijeti im, da će se namiriti od njihovih trgovaca.

Tugra.

отъ великагѡ г(о)с(о)дара и великагѡ цара амире сѵлтанъ мѵхамета мѵдрѣмь и плѣменитѣмъ кнезѵ и властелѡмъ дѵбрѡвачьскемь мнѡгѡ здравіе и хѣретисаніе да примитѣ плѣмѣнство̀ ви.

и ѥдо да ви ѥ ѵ знаніе, какѡ дѡйде нѡванъ и кѡла на порть цѣсарства мѣ(и) и гѡвѡришѣ(е), ѥре имь ѥ ѥмьца дмитаръ никѡле сѡвѡимирѡвика синъ за пановла сѡвѡимирѡвика за глава̀ и за иманіе. а тои ѥ длѵгь цѣсарства ми. да атѡ пѡслахъ слѵгѵ и раба ми мѵстафѵ: или да мѵ датѣ никѡлина сина димитра, или трн тисѵке дѵката, длѵгь цѣсарства ми, щѡ ѥ за нихъ ѥмца[1]) ѡ иманію цѣсарства ми. акѡ ли нинѡ ѵчините а ѵ кю ѵзети отъ ашехъ трьгѡваць.

писа се месеца ѵнія . к̀г̀. дань на дѡбретичине земле.

Izvana: *Rizeuuta adi 25. oktob. 1476. de gran signor contra Dmitar Soimironich.*
Original papir, visok 42 5 širina 14 *cm.*

[1]) Ovako mj. ѥмац.

50.

1476. sredinom decembra, 881. koncem šabana **u „Bolvanu“[1]).**

Hudžet sultana Mehmeda II., kojim potvrgjuje, da su dubrovački poklisari Jako Bunić i Paladin (Lukarević) dne 24. šabana na porti predali 10.000 dukata harača.

Gore tugra, dolje nečitljiv muhur.

مضمون حجت عالیشان انفذه‌الله الملك المنان الی اخرالدهور والازمان اولدر کی الحالة هذه
دوبرونیك کافرلرینك خراجندن دارنده‌کان مثال شریف یاقو بونیك وپلادین سنه احدی وثمانین
وثمانمأة شعبانك یکرم دردنجی کونده خزانهٔ عامره‌مه اون بیك فرنکی فلوری کتوروب تسلیم

اندكلرى اجلدن اشبو حجت بر سبيل تمسك الدينه ويرلدى كه عند الحاجه احتجاج اولنه
بويله بيلالر علامت شريف ازره اعتماد ايدەلر تحريراً فى اواخر شعبان سنه احدى وثمانين
وثمانمأة

فى بولوان

Dolje nečitljiv muhur.
Otraga: *Expeditoria de l harazo.*
Original papir visina 41, širina 13 *cm*.

[1]) Kako mi gosp. Fehim ef. Spaho razlaže, datiran je ovaj list u mjestu, komu ime u turskom originalu glasi „Bulvân“ ili „Bolvan“. Taj neobični *locus dati* može se sravniti sa slovjenskim imenom Bovan, što ga nalazimo takogjer kao *locus dati* slijedeće sultanske isprave pisane bosanicom.

51.

(1476.), 28. decembra **u Bovanu.**

Sultan Mehmed II. potvrgjuje, da su mu dubrovački poklisari Jakov Bunić i Paladin Lukarević donijeli 10.000 harača za godinu 1477.

ѡд великѡга господара и всемь земламь источьнимь и западьнимь цремь цра и великога амире сѹлтань мехьмедьбегьа кнезѹ и властелѡмъ дѹбровчьцемъ многѡ здравие да прими племеньство ви.

по темь ведомо да ви есть, како донгноше ⊐ашн властѐле и поклисари сь харачемь законьнемь на порьтѹ црьства ми ѣковь бѹникь и паладинь лѹкаревикь и донесоше десеть тисѹкъ дѹкад златехь бенетчьцехь харача и предадоше ѹ хазнѹ цьрьства ми а за годинѹ, коѭ греде ѹ тисѹкю и четирнста и седмьдесеть и седьмо лето дѡ прьви дн҃ь месеца ноемьврна.

пи҃с мц҃а декемврнѧ к҃ и и҃ дн҃ь ѹ бованѹ.

Dolje nečitljiv turski pečat.
Ovo je bez sumnje hrvatski duplikat turske listine, priopćeno gore pod br 50.

52.

1477., 881., 2. maja **u Adi kod Drinopolja.**

Sultan Mehmed II. zapovjeda na tužbu nekoga Nasuha, kome je robinja Milica sa svojim sinom Hamzom ukrala raznu robu i utekla u Sokol u Konavlima, da ju nagju, stave pred sud i ako se dokaže, da je zbilja robinjica, da je vrate i da vrate robu, što je ukrala.

Tugra.

ѡд великаго господара и всемъ земламь источнемъ и западнемъ ц(а)ремъ ц(а)ра и велїк(ога) амире сѹлтанъ мехмедбега кнезѹ и властеломъ дѹбровьчцемъ многѡ здравиѥ да прими племенство ви.

по тѣмъ да би ѥ҃ѕ҃ зьнание, какѡ доиде насѫ҃ и тѫжи се на порте цр҃ьства ми: ѕ҃тече ми робина съ с(и)номъ, име ѡ-ѥ҃[1]) милица и с(и)нъ иѡи хамза, и ѕ҃крадоше ми .г. чаше и двандесет дѫ҃кат свите и ѥдан кавад ѡд камѫ҃хе и ѡсьвен ѡвога више писанога имања неколико пратежи и ѡднели сѫ҃ ѕ҃ конавле и саде седи ѕ҃ конавлеѫ҃ кон сокола ѕ҃ вашем владанію сѫ҃, говори. тогаи ради да знате, како заповеда цр҃ьство ми: кои дн҃ь примите сию заповест цр҃ьства мї, више писанѫ҃ милицѫ҃ съ с(и)номъ да доведете пред вас на сѫ҃д ѕ҃ѡчице да видите и да изънагете, ако мѫ҃ бѫ҃де била робина, лицем робиню съ с(и)номъ да мѫ҃ вратите и имание, цѣогде мѫ҃ бѫ҃де ѕ҃крала, все подпѫ҃но да вратите и платите. и дрѫ҃гова да га не замѫ҃чите на портѫ҃ цр҃ьства ми, ако кете да не престѫ҃пите заповед цр҃ьства ми,

такои да знате инакѡ да не ѕ҃чините.

пис҃. месеца маия .в. дн҃ь кои дренополя ѕ҃ аде. ѧѧѵ·

Original na papiru visok 43, širok 14·5 *cm*.

[1]) Ovako mj. **име иои ѥ҃.**

53.

1477., 21. maja **u Carigradu.**

Sultan Mehmed II. nalaže Dubrovčanom da njegovom sklavu Ajazu predadu 18.000 dukata, što je Ahmedbegu Hercegoviću ostalo iza oca u njih i koje su oni predali kralju „ungarskomu“.

Od velikoga gospodara i sviem semgliam istocniem, i sapadniem Zara Velikoga Sultan Mehmeda, knesu, i vlastelom dubrovackiem mnogo sdravi da primi plemenstvo, po tomu da snate, kako verni, i posteni sluga Zarstva Ajas[1]) tusgise, i govori, po sakonu scto mi e ostavio Otaz osamnes higlada ducata slatnih u Dubrovniku, te ducate nechie da mi uvrate; podali smo sa dusciu herzegovu devet tisuchia a devet tisuchia podali smo kragliu ungarskomu recene visce pisane ducate, nechie da mi jh plate, govori Zarstvu mi. Sato da snate kako sapovieda Zarstvo mi da vidite, i da isnagiete ako ie tako kako velli on visce recene ducate suve podpuno da predate u ruke viernomu slusi, i sclavu Zarstva mi Ajazu da donnse na vrata Zarstva mi, tako i da znate, i inako da ne ucinite.

Pisana u Zarigradu na 21. Maia 1477.

Prijepis latinicom pisan u knjizi „Traduzioni de firmani etc.“, str. 3. Priopćio ga i Jireček u Споменици str. 90. Mi donosimo ovaj dokumenat po drugi puta, jer je u savezu sa našom serijom.

[1]) Ajaz pogrješno mjesto Ahmed (Hercegović).

54.

1478., 28. februara **u Carigradu.**

Sultan Mehmed II. potvrgjuje da su mu dubrovački poklisari Živan i Nale donijeli 10.000 dukata harača za iduću godinu.

ѡд ѳелнкога госп(о)дара и сїльнога ц(а)рa и ѳелики амнра сѵльтань мѵхамметь кнезѵ ѡдбранномѵ и ѳластелѡм дѵброѳачцем много здраѳіе да имате.

потоле такон ѳи даѳамо ѳедети, како сте дослали сѳое ѳероѳанне поклисаре жиѳан и нашко сь харачем законнем да[1]) порть ц(а)р(с)тва ми. дошьѳь и харач донесоше и предадоше ѵ (кѵ)кю ц(а)р(с)тва ми подьпѵно і тисѵкь дѵкать златехь. міца ноемврна а за годинѵ, коа греде ѳь лето ѧ и четирнста ѻѱ.

пс. ѵ ц(а)ригрдѵ міца феврара кѱ днь.

Otraga: *Expeditoria de duc. X. m.*
Na omotu: *Expeditoria de duc. 1000 del tributo de 1478.*

[1]) Mjesto на.

55.

1478., 2. marta.

Sultan Mehmed II. odobrava želju Dubrovčana, da se njima ne uzimlje, kako je to od nekog vremena zapovjegjeno, 5% carine, dočim se od carevih ljudi uzimalo samo 4%; ali zato imaju Dubrovčani od sele mjesto dosadanjeg godišnjeg danka od 10.000 dukata da plaćaju 12.500 duk. za svaku godinu računajući od mjeseca novembra.

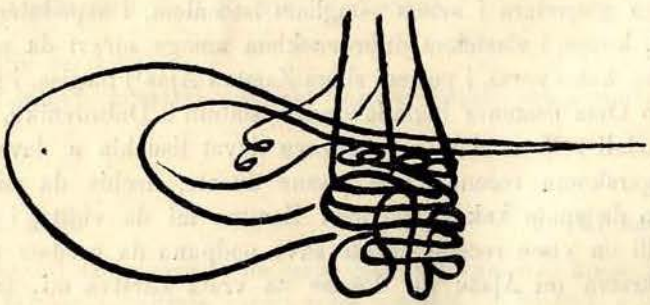

ѡд ѳелнкога гспдара и снльнога ц(а)рa и ѳелнкаго амнра сѵльтан мѵхамметь кнезѵ и ѳластеломь дѵбрѡѳачцем много здраѳіе и ѳесельѥ да имате.

потоле тако ви даѳамь ѳедети, како ѥ била запоѳесть ц(а)р(с)тѳа ми за тан гюмрѵкь, да плакѫю ѳаши лѵди ѡд сто по ѥ а наши лѵди

ѡд сго по д҃ да плакѣю. а да□али сѵ амалдари за г҃ године ѕ҃ тисѵ҃к дѵкат҃ златех҃ ц(а)р(с)т□ѵ ми. такон се сте мот҃но потѵ҃жиле ц(а)р(с)т□ѵ ми, како да се тан ц(а)рина ѡд □ас҃ ѡднимн. а тоган ради ѵчиних҃ □и милость цр҃ьст□а ми терь се с □ашими поклисар҃ми такои дого□орисмѡ и ѵтак҃мисмо, како тан царина ѡд □ас҃ да се ѡднимн, а до сада сте плакѣали ц(а)рст□ѵ ми харач҃ ѕ҃ тисѵ҃кь дѵкат҃ златех҃ на □сакѵ годинѵ, а ѡд сьда да плакѣате на □сакѵ годинѵ за харач҃ и за гюм҃рѵкь по ѕ҃ѳ҃ тисѵ҃к и по пет҃сать дѵкать златех҃ тере мс҃ца ноемв҃рна, како то сте и ѡд преге ѵ тои □реме доносиле, а □еке тоган гюм҃рѵка да га не иде. напреда нека досада □амь нечимь да не бѵде.

пс҃ мс҃ца мар҃та □҃ днь □ь лето ѕ҃а и четириста ѳ҃ и ѡд рожьдьст□а христо□а.

Tugra na čelu čita se: محمد بن مراد خان مظفر To jest: „Mehmed bin Murad han muzafer“ = Pobjedonosni Mehmed, sin Murada hana.

Na omotu: *Comandamento del imperator sultan Mechmet 1478 per achonto de charaz de ducati 2500 ultra li 10000 et questo per giumruch.*

Original papir, visok 40, širok 15·5 *cm.*

56.

(1478.?)[1], 29. julija **na Prusću gradu.**

Skenderbeg, gospodar bosanski, potvrgjuje, da je od Dubrovčana po svom slugi, knezu Vlahu Radosaliću, primio 3 sokolića a po dubrovačkom gragjaninu Jarku 50 dukata. Bio je voljan vratiti ih, jer mu je dar suvišan a ako su ga htjeli darivati, mogli su slati ćohe ili kumaša a i za to bi im trošak namirio.

حرره باذن خدا الفقير اسكندر

(= Napisao Božijom voljom siromah Iskender.)

ѡд гдна скендерѣега господара босанскога плем(е)нитѣмь и мѵдрѣем и □с(а)ке хо□але и ч(а)сти достоинѣемь нашѣем почтенѣемь прѣтелемь и сѵсѣедомь мног(о) здравіе и хер(е)тисаніе да прим(и) плем(е)нст□о □и.

паке а□о ми донесе слѵга мои, кнезь □лахь радосалиѣь г҃ соколиѣе и захвалисмо. паке ми донесе □ашь граганинь ѣарько тих҃ н҃ дѵкато□ь и хотѣех҃ ѡпеть послати плем(е)нст□ѵ □и, али немогох҃, да □и □олѵ не раскинѵ, ере хвала гднѵ богѵ и гднѵ царѵ имамь и дѵкате и ѣспри доста. ѡдь □ась ѡ□е дѵкате не искамь, ере ако бисте хотѣели послати лѵб□е ради, послали б(и)сте чохе али нѣкога кѵмаша, кои се находе ѡд страна □ашѣех҃, ѣо се при нась не находи. ако бисте и спенз҃ кот кот[2])

ѵчинили и ми бисмо и ѵмѣли и могли платит и ѻратит, ере мил(о)стю божиѡмь имаамо и можемо и себ(и) и прикателемь нашѣмь, докле е бола и м(ило)ст божик.

писано июлик к҃а дань на градѵ прѵсцѵ.

Na margini: кнезѵ и ѻластеломь града дѵбровника.

Original papir, visok 39, širok 12·5 *cm*.

[1]) Mislim, da ovo pismo ide u godinu 1478., jer u zapisnicima vijeća umoljenih ima pod 21. januarom 1478. zabilježeno, da je Jako Bunić (valjda identičan sa Jarkom u pismu, koje je ime u Dubrovniku nepoznato) izabran da nosi Skenderbegu vojvodi vrhbosanskom dar, koji se sastoji od 50 dukata, riba i voća. O sokolićima tu dakako nema spomena ali, moguće, da je u zadnji čas lista darova promijenjena te su dodana naknadno tri sokolića, koji su možda s druge koje strane došli Dubrovčanom na dar.

[2]) Ovako mjesto тог.

57.

(1478.)[1]), 28. februara u Carigradu.

Sultan Mehmed II. piše Dubrovčanom, da je ugovorio s njihovim poklisarima, da od sele ne plaćaju više carine nego svaku godinu 12.500 dukata harača i da je poslao zapovjed Sulejmanbegu, da carinu „odnimi“ i da im naknadi svu carinu, koja se od 1. decembra do sada kupila.

Tugra.

ѡд ѻеликога госпдара и сїлнога цра и ѻелики амира сѵлтань мѵхамметь кнезѵ и ѻластелом дѵбровачцемь много здраѻие да имате.

по толе такои ѻи даѻамь ѻедети, како се с ѻашими поклисар дѵговорисмо, да се тан царина ѡд ѻас ѡдними а ѻи да плакате на ѻсакѵ годинѵ ҃ї ѻ҃ тисѵкь и петсатъ дѵкатъ златъх харач ц(а)р(с)твѵ ми. тогаи ради послах запоѻесть ц(а)р(с)тва ми момѵ ѻерномѵ склаф сѵленман бегѵ, да тѵи царинѵ ѡд ѻась ѡдними и да стаѻи разлогь, цо се копило ѡ-тен ц(а)рине тера ѡд м(есе)ца декеѻьриа пр҃ои дань до сьда да се ѻамь тои плати а ѻи да пошлете подпѵно ҃ї ѻ҃ тисѵкь петсатъ дѵкад златехъ харач на порѵ ц(а)р(с)тва ми тере м(есе)ца ноемьбриа цо напред греде, како сьм ѵчиниѡ книгѵ поклисаремь нашемь.

пс мца ферфара .к҃и҃. дань

ѵ царигр(а)дѵ.

Original papir visok 41, širok 13·5 *cm*.

[1]) Listina datira se ovako s razloga, što je Sulejmanbeg bio krajišnikom u godini 1477.—1479. a 1478. ugovorio je sultan sa poslanicima dubrovačkim da povisi harač na 12.500 dukata. Pošto je sultan obećao, da će se Dubrovčanom za mjesec decembar pobrana carina vratiti a to je doista učinjeno prema sadržaju pisma što ga donosimo pod br. 58., kojim Esebalija obračunava tu carinu i pošto su Dubrovčani prema listini, koju donosimo pod br. 60. za godinu 1479. već plaćali harača 12.500 dukata, to je naše datiranje nedvojbeno.

58.

(1478.)[1] (u Foči).

Esebalija, sluga hercegovačkog sandžaka Sulejmanbega, izjavljuje, da je 38 dana do 1. decembra pobirao carinu i dalje do konca marta. Novac sabran do 1. decembra da se preda u carevu haznu a ostalo predao je Dubrovčanom i to 7588 aspri i 150 dukata. Živanu Pribčiniću je dao 80 dukata te je ostalo dužnih caru još 30 dukata.

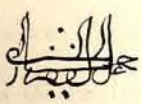

Ꙗ ЄСЕБАЛИꙗ СЛѪГА ГДНА СѪЛЕЕМАНЬБЕГА ДАЄ НА ЗНАНЄ СѺ-КОМѪ ЧѺЄКѪ, ПРЬДЬ КОГА СЄ ѠБРАЗЬ ДОСТ(О)И ИЗНЕСТИ ѠѺАЗИ МОꙗ КНИГА, КАКѠ МЄ ПОСЛА ГДНЬ СѪЛЕЙМАНЬ БЕГЬ ЗАПѺЄСТѪ ТѪ, ѺЕЛИКОГА ГОСПОДАРА ДА БЕРЕМЬ ЦАРИНѪ ПРЬДЬ ДѪБРѠѺНИКѠМЬ, КАКѠ ЗАПѺЄДАШЄ ЦАРЬ. И БРАХЬ ЦАРИНѪ А҃Н ДАН ДО ПРИВИ ДАНЬ МЄСЄЦА ДЄКЕМЬѺРИꙗ. И ПАКЄ И ПОЧАНЬ ѠД ПРЬѺИ ДАНЬ ДЄКЕМЬѺРИꙗ ЗА ѺАСЬ МАРАЧЬ А ТѪИ ЧИНИ Д҃ МЄСЄЦИ, ѠСѺЕНЬ ѠНЄХЄН А҃Н ДАНА, КАКѠ СМѠ ѠДЬ ЗГОРѢ РЄКЛИ. ЗА ТОН ЦѠ САБРАХЬ ЗА А҃Н ДАНА ДѠ ПРИѺИ ДАНЬ ДЄКЕМЬѺРИꙗ, ТОН ДА СЄ ЦАРѪ РАЗЛѠГЬ ПРЕДА, А ЦѠ СЄ САБРА ѠД ПРИВИ ДАНЬ ДЄКЕМЬѺРИꙗ ЗА ѺАСЬ МАРАЧЬ, ТОН ПРЕДАХЬ РАЗЛѠГЬ КНЕЗѪ И ѺЛАСТЕЛѠМЬ ДѪБРѠѺАЧКИЕМЬ, КАКѠ БИ ЗАПѺЄСТЬ ЦАРЄѺА, КАКѠ ИМЬ ПРЕДАХЬ СЕДАМЬ ХИЛАДА И Є҃ СТОТИНА И Н҃ И И҃ АСПРИ ГОТѺЄХЬ И Р҃И҃ ДѪКАТА ЗЛАТИЄХЬ И ПРЕДАХ ИМЬ Ѫ ЖИѺАНА ПРИБЧИНОВИКА Н҃ ДѪКАТА ЗЛАТЄХЬ НА ДѪГѪ ѠДЬ НИХЬ РАЗЛѠГА, А ѠСТА ѠДЬ ЦАРЄѺА РАЗЛѠГА Ѫ ЖИѺАНА ПРИБЧИНѠѺИКА А҃ ДѪ-КАТА НА ДѪГѪ И ѠДЬ ѠѺИЗНЕХЬ Є҃ МЄСЄЦИ И И҃ ДАНА, ѠСѺЕНЬ Ѫ ЖИѺАНА ЦѠ ѠСТА, ВЄЋЕ НИ Ѫ ЕДНѠГА ЧОѠѺЕКА ДѪБРѠѺАЧКѠГА НЕ ѠСТА АСПРА НА ДѪГѪ.

ТКѠ ѠѺѪ КНИГѪ ѺИДИ ДА ВЕРѪЄ, ЄРЄ ѠѺОН ИСТИНА.

Na rubrumu: حرره الفقير اسد علی T. j.: „Harereh-ul fakir Esed Ali“ = Napisa ponizni Esed Alija.

Original na papiru visok 22, širok 16 *cm*.

---

[1]) Ovo pismo ide u vrijeme izmegju augusta 1477., kada je stigla prva vijest u Dubrovnik da je Sulejmanbeg postao krajišnikom te je *consil. rogatorum* 16. augusta 1477. zaključio poslati poslanstvo *„ad Suleimanbegho craisnicum nouum ducatus Bosne“* da mu se pokloni i izmegju oktobra 1478., kada je Sulejmanbeg bio već svrgnut te je ćehaja novog krajišnika Ajazbega (2. oktobra 1478.) donio u Dubrovnik vijest, da je potonji imenovan krajišnikom.

Esebaliju našao sam u zapisima *consil. rogatorum* dva puta: 6. aprila 1478. raspravlja ovo vijeće o jednom njegovom pismu, u kojem traži da se obračuna carina, što ju je s njime zajedno pobirao Radosav dijak a 4. septembra iste god. spominje se da je bio subaša u Foči. Da to pismo ide baš u god. 1478. razabire se po onome, što je rečeno u opasci, kojom popratismo pregjašnje pismo (br. 57.).

BOSNIAE ET HERCEGOVINAE
SARAJEVO

59.

1478., 21. decembra **u Daski.**

Vladislav, herceg sv. Save, potvrgjuje Dubrovčanom, da su mu oni platili po knezu Vlahuši Kabužiću i Maroju Gradiću na Daski vas dio dohotka, koji njemu od Konavalja pristoji sve do 3. augusta 1479. godine.

† милостию бжиѡмь мин гднь херцегь □ладисла□ь, херцегь с□етога сав и □еће, да□амо на знание □саке □рьсте чло□ик8, прид кога се ѡбразь подоба изнести ѡ□и нашь листь ѡт□орени а под нашомь □иро□аномь печатию, како наша драга братиа и срьчани приятелие, много почтени кнезь и □са ѡпћина □ластеѡ д8бро□ачцихь по нихь любо□и даше ми □аськоликь доходакь подп8но ѡт конавли, що мене теза 8 мои диѡ, прь□о некь се рокь с□рьши, а ѡ□он за годище, кое се има с□рьшит ч̃.и̃.8̃.и̃.о̃.и̃а̃. лѣто рожаст□а христо□а г̃. дань мисеца авг8ста, кон доходакь примихь по почтених □ластелехь, по кнез8 □лах8ши кабужић8 и по кнез8 марою градић8, бу8ћи на даски и 8 томе мирань и добро□олиань ѡстахь и ѡ□и листь писахь моѡмь р8комь, нека е кнез8 и □ластеломь д8бро□ачцимь за □ећ8 т□рьћа□8 и за експедиторию.

и за □еће □иро□ание ѡ□оган нашега листа ѡт□оренога печатисмо га нашомь □иро□аномь печатию. писань, на даски ч̃и̃8̃.и̃о̃.и̃й̃. лито рожаст□а христо□а к̃и̃а̃ дань мисеца декебриа.

Dolje pečat.

Otraga: *1478 adi XXI dezembre expeditoria de cherzeg Vladissau pro tributo de Canali anno 1479 adi 3 agosto.*

Originalno pismo megju *„Acta Sanctae Mariae Maioris“*. Priopćio ga je i Miklošić, o. c. str. 519. po Kukuljeviću ali sa nekim razlikama. Važnije netočnosti jesu da nije čitao .г. дань мисеца авг8ста, na koji pada rok konavôskom dohotku; mjesto imena Vlahuše Kabužića, čita se u Miklošića krivo Vlah Nikša Bunić a datum listine 21. decembra fali te ju Miklošić vrsta u mjesec august.

60.

1479., 9. januara **u Carigradu.**

Sultan Mehmed II. potvrgjuje, da su mu dubrovački poklisari Nikša Palmotić i Naoko Saraković donijeli 12.500 dukata u ime harača za iduću godinu.

Tugra.

ѡд □еликога гос(по)д(а)ра и □асем земламь источнем̂ и западнем царем цара и □еликога амире с8лтана мехмедбега кнез8 обраном8 и □ластеломь д8бро□ьчким много здра□ие и херетїсание да прими племенсто□ он.

по тем да □и є □едомо, какѡ догюше поклисаре, □ласт҃еле □аши, на порте царст□а ми, никша палмѫтик и наоко сарако□ик, и донесоше ми закони харач и гюмрѫкь .□ѵ҃. хилиад и пет сад дѫкад бенетьчкех со□ѫкѫпе на рок҃ и на време, како ѥ било по мегю нами огѡ□орено. такои □рьшите запо□ест҃ царст□а ми каѡ присни и □ерни слѫге царст□а мї. кое примих и пост□их ѫ ризнице царст҃а ми за гѡдинѫ, коѭ греде, плакена до прь□ои дьн҃ месеца ноѥм□риа ѫ тисѫкю и четириста и седамдесето и де□ето лето рошст□а хр҃ст□а

пис҃. месеца нанѫара а҃. дн҃ь ѫ цариградѫ.

Otraga: *expeditoria del harazo.*
Original na papiru visina 41, širina 13·5 *cm.*

61.

(1479.), 27. aprila.

Sultan Mehmed II. zapovjeda Dubrovčanom da zaplijene sve imanje Ratka, hamaldara Živana Pripčinovića, koji je prodavao olovo i drugo i ostao Živanu dužan 3000 dukata te je od kadije vrhbosanskog bio odsugjen, da ovu svotu plati.

Tugra.

ѡд □еликѡга гос(по)д(а)ра и □ьсем землиам ист҃очним и западним ц(а)рем цара и □еликога амире сѫлтан мѫхамет бега кнезѫ обраномѫ и □ласт҃елом дѫбро□ькким много здра□ие и херетисание да прими племенст҃о ои.

по тем да □и ѥ □едомо, како седа послах ҫскла□а царст□о ми касѫма къ племенст҃оѫ □и за работѫ ратка, кои є био емин҃ жи□анѫ прибчино□икю, що мѫ ѥ прода□ао ѡло□о и дрѫгѡ осташно имани тер мѫ ѥ ост҃ао ѡт разлога .г҃. тисѫке дѫкат бенетьчкиx дѫжен, кои се сѫ ѡтсѫдили и запо□едали, да се плате □ише реченомѫ жи□анѫ прет кадию □ьрхъбосанскога. да кьда є такои, такѡи запо□еда царст҃о ми, поиска□ь да изнагете □ише реченомѫ раткѫ, имание и кѫке и дѫгѡ□е и преда□це, колико се обретет ѫ □ашемѫ градѫ, без ниедн҃ѫ хрьлост҃ь сьбра□ и ҫкѫпи□, да продаст҃е □се до мало и до многѡ тер да предаст҃е скла□ѫ царст҃а ми а он да донесе на порте царст҃а ми.

требѫие за о□ои да не прест҃ѫпите запо□ест҃и царст҃а ми, негѡ како истинѫ приятели и □ерни слѫге царст҃а ми, потрѫди□ се да сь□рьшите о□ою мою запо□ест҃ь.

ГАКОН ДА ЗНАТЄ ИНАКО ДА НЄ ЧИНИТЄ.
ПИС. АПРИЛ .КЗ.

Otraga: *1479 adi 27 maio del imperador porto Cassom sclauo per fatto de Pribzinovich.*
Original na papiru visina 41·5, širina 19 *cm.*

62.

(1479., 16. augusta.) 884., 28. džemazulevela.

Sultan Mehmed II. nalaže kadiji sarajevskom i drinskom da zakupniku olovnih i sumpornih majdana u sarajevskom sandžaku, Rastofanu, dosude njegove tražbine na stanovništvu u njihovim kadilucima, za koje se po šerijatu dokaže, da su ispravne. Gradski dizdar Mustafa neka ove tražbine pokupi, a pošto su dubrovački bezi jamci za spomenute zakupnike[1]), neka uzmu sabrane novce. Na kraju se preporučuje kadijama, da na ovom poslu svom silom porade, kako ne bi nikakvo potraživanje ostalo.

U muhuru: „Pravda je uzvišena, a nad nju se ništa ne uzvisuje.“

افتخاری القضاة والحکام مثیل الشرایع والاحکام سرای لواسی و درین قاضیلری دام فضلهما
توقیع رفیع جهانمطاعم واصل اولیجاق بیله-زکه بوندن اول بوسنه سنجاغنده قورشون وکوکرد
معدنلرین مقاطعه طوتان راس-توفانوك ذکر اولان قاضیلقلرده االهالی ازرنده اولان المالری
بابنده هرکیمده المالرومز واردر دیرسه شرعاً ظاهر اولان المالرنی حکم ایلیاسز دزدار قلعم
مصطفی جمع ایلیه که مزبور عاملروك جمیع بورجلریچون دوبرونیك بکلری ادا ایلمکه ملتزم
اولمشلردر واصل اولان اچه-لری ضبط ایلیالر ومزداد افکار وجهله مقید اولاسز اهالی
ازرنده باقی الیم قالمیه شویله بیلاسز علامت شریف اوزره اعتماد قیلاسز

Muhur:

ولا
یعلی
الحق یعلو

فی الیوم الثامن والعشرین من شهر جمادی الاول لسنه اربع وثمانین وثمانمأة بمقام قسطنطنیه

Otraga: *Chadia Emin e chadia de Drina. Commandamento a Mustafa che schode per Bosna quelo fu dè Cristofan Pribzinovich per s(ignori) de Raguxa.*

[1]) U početku se spominje samo jedan zakupnik, a niže se onda uvijek govori u množini kao da ih je više.

63.

(Oko 1479.)[1]), 13. augusta.

Sultan Mehmed II. javlja Dubrovčanom, da im je poklisar Frančesko Pucić donio dukate, što su neki Dubrovčani bili dužni Živanu Pripčinoviću i to Andruškovih 1200 i Ruskovih 700 i naregjuje, kako da se namire neki dugovi Živanovi, Kristofanovi, Ratkovi i Radivojevi, radi kojih šalje siliktara Mustafu, da s njima ovu stvar urede.

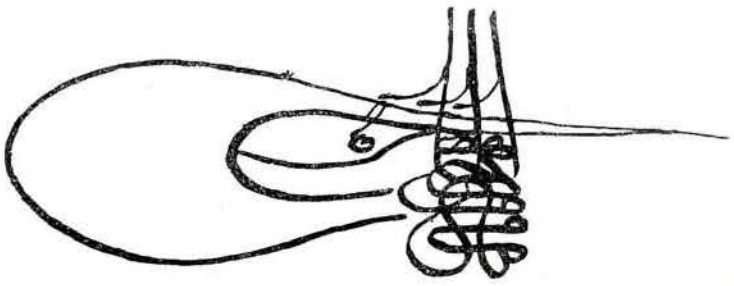

wд □ели́кога гw(по)д(а)ра и □ьсе́м земл҃ам и́сточьним и западнимь ц(а)рем ц(а)ра и □ели́кагw амире сл҃тан мл҃хаметбега кнезл҃ обраномл҃ и □ла́стелом дл҃бро□□ьчкимь многw здра́вие и херетисание да прими племенст□о □и.

по тем да □и ѥ □едомо какw доге поклисар □аш □ла́стелин франчишко пл҃цик и донесе дл҃кате wт □аше гракл҃не, кои сл҃ били дл҃жни жи□анл҃ припчино□икю: андрл҃шко□е тисл҃кл҃ и д□есте а рл҃ско□е седьмь сто́ и предаде и҃х на порте, кои вз҃е҃х и поста□и҃х в ризници царе́ст□а ми, какw да им □еке не може за тои никто ницл҃а реки ни поискати, ѥр □се платише на пл҃но, колико и҃х ѥ био окри□но □ише речени жи□ан прет кадию □рьхьбwсанскога.

по тем паки како □аш поклисар беше био послан wт племе́нст□а □и за осташни жи□ано□ дл҃кь и за кри́стофано□ и още, цю̇ би сте мнели, ѥр сл҃ по мьне wт .д҃. дл҃кат и за о́сташно, цю̇ ѥ о́стало на ратка .г҃. дл҃кат и на рад(о)ѥ кожицл҃ х҃и҃й дл҃кать, гw□ореки и молеки се, да би била □олл҃ царст□а ми, како они □ише речени дл҃жници да и҃х пошлемь племе́нст□л҃ □и и запо□е́сти wт моѥга □еличе́ст□а, како ни҃х башина и кл҃киѥ и нино имание, где гwде се wбретет҃ или в градл҃ □ашемл҃, или в земли царе́ст□а ми, да сте □олни взети и прода́сти и оно имание преда́сти оним ѥмцем, кои се сл҃ огw□орили и на себе приѥли, да плате за гwдинл҃ и за пол они □ише речени дл҃кь царст□а ми. да затон да знате, ѥр и҃х предадо҃х скла□л҃ царст□а ми сл҃л҃хтар мл҃стафи □ише реченога жи□ана и кри́стофана и ратка, да и҃х до□еде до племе́нст□а □и и да и҃х преда́де оним ѥмцем и запо□е́сти царе́ст□а ми, како где гwде вз҃имают башинл҃ или имание они □ише речени дл҃жници, или в градл҃ □ашемл҃, или в земли царе́ст□а ми, да сте □о́лни взети и прода́сти и по оним начинл҃ по ким □и вс҃хокете, и □и паки преда́сти оним ѥмцем, кои сл҃ ни҃х дл҃кь на себе приѥли. нл҃ да □и ѥ □едомо, ѥр се обрете в

катастихѫ на жнпана и на кристофана близѫ .ѯ. дѫкать съпише wт онеи пише писани .ѯ. дѫкат жнпанопех. тер такои запоповеда царство ми, како не бно бримно пашь поклисар .д. тисѫке дѫкат жнпанопех и раткwпех .г. тисѫке и радоюпех х и й дѫкат, такои пам запоподамь и за опеи осташни .ѯ. тисѫке дѫкат, кои сѫ на жнпана били, и нихъ да скѫпите на пѫно и пошлете на рок и на преме, какw се сте огwпорили за онеї .ѯ. дѫкат, такои и опех да нхъ пошлете на порте царства ми а за нихъ башинѫ и за кѫкие и за имание его послах склапа царства ми сѫлѫхтар мустафѫ, како где им се обрете или ѫ градѫ пашемѫ или ѫ земли царства ми, кадие да запоседаю а пише речени склап царства ми да и издадет.

и по тем такои се ѫчини милость и писап се запосести царства ми къ оним, кои ѫ(с)хоте да кѫпе кѫкие или нно имание wт онихъ пише речених, имание (и)м и кѫкие, кои се те продасти за за дѫкь и за имание моега пеличестпа, да им не непомещено ни потпорено нї wт царства ми, ни wт инога дрѫгwга чл(о)пека, ни ним, ни нихним децам, ни ѫнѫчимь, негw да им не словwдно и добропо́лно ним и послетнем нихъ.

по тем да пи не педомо за рабwтѫ онеи осьм сто дѫкат, кои сѫ били ѫзете за залок за кѫкие пише реченога жнпана, коихъ не бно заложїо склап царства ми хьдь а(н)дрѫшкѫ и гюргю, хожет им дап а дѫкате ѫзьм и денесе на порте царства ми; по тем хочет им се не примно ни дѫкате платише. седа се не запоседало, да се опет оно кѫкие продаде тер и за тои запопеда царство ми, како да се могѫть они пише ре(че)ни дѫкати ѫзети wт оно кѫкие и да се плати андрѫшкѫ дое сте а гюргю шес стотин дѫкат, како и ним крипина да не бѫде. и онеи пї пише-речени дѫкате за тѫ не погинѫть, нер се сѫ ѫзьмши и донесли на порте моега пеличестпа.

такои да знаѣте, инако да не ѫчините.

пис месеца авгѫста .їг.

Otraga: *Data a Francho n° 2.*

Papir iz tri komada slijepljen dug oko 1 *m*, širok 21 *cm*.

Gore u tugri:

محمد بن مراد خان مظفر

T. j.: „Mehmed bini Murad han muzafer“ = Mehmed, sin cara Murata, Pobjedonosni.

---

[1]) Sravni s time dokumenat od 27. aprila 1479.

64.

1480., 6988., 5. februara **u Carigradu.**

Sultan Mehmed II. potvrgjuje, da su mu Dubrovčani donijeli 12.500 dukata harača za iduću godinu a od toga su oni naplatili (odbili) 86 dukata, što je po carevoj zapovjedi potrošeno na nekog majstora Pavla i 1680 aspri za 840 dukata, koji su bili „ugarski“.

Tugra.

ѡд велїкаго гѡ(спо)д(а)ра и силнагѡ ц(а)ра и □елїкагѡ амире сѫлтан мѫхамє́да кнє́зѫ обра́номѫ и □ла́̂стелом дѫброп̑ь(ч)ким поздра□̂ле́ннїе.

пишет цар̂ст□о ми по тем да □ї̈ ѥ □едо́мо, како ѥ́сте би́ли посла́ли ̂сонх̑ до□а □ла̂стели́на ѫ поклисар̂ст□о на портѐ цар̂ст□а ми, жи□ана жоре́тика и ꙗко□а бѫника. дошьтши и донесо́ше ѫ закони́ ни харач а гюмрѫкь цар̂ст□а ми ⁘ї̈ ⁘□ф дѫкат златих̑ венетьчкех̑, кои ѫзьмьши прїмих̑ за □и́шереченни харач и за гюмрѫкь и по̂ста□их̑ ѫ ризьни́це цар̂ст□а ми за годи́нѫ кои̯ почи́нѥ месе́ца ноємбра ле́то ӓѳ̈ӧӓ а с□рьши́ти се ке па́ки месеца ноємбра ле́то ӓѳ̈п̈. и да зна́те, ѥр ми́ сѫ напѫни́ли □ишереченн харач и гюмрѫкь. п̈с̈ дѫкат венетьчкех̑, коих̑ ̂сте □и́ би́ли потрати́ли за маи̂стора па□ла и за нѥгѡ□ѫ ̂спензѫ но́ѡе ми сѫ напѫни́ли .д̈.х̑.п̈. а̂спри за .ѡ̈.м̈. докат, кои сѫ би́ли ѫгрь̂ски ѫ харачѫ по запо□еданию цар̂ст□а ми, како да бѫде на пѫно ⁘□̈ ⁘ї̈ ф̈ дѫкат златих̑ венетьчких̑ за □ише речени харач и гюмрѫк, како но ѥ ѫпи́санно ѫ ката̂стихѫ цар̂ст□а ми.

а дадѐ се си́ѥ писа̂нни̯ѥ и мило̂сть цар̂ст□а ми племе̂ст□ѫ □и, ка́ко да □и́ ѥ □ьсегда □ь ѫть□орьде́нни̯ѥ и □ь непот□оре́нни̯ѥ. та́кои да зна племе̂ст□о □и.

□ь ле́то .ѕ̈.ч̑.п̈.н̈. а ле́то тисѫкы и четири̯ ̂ста и осьмдесето. месе́ца фе□рара ѐ̈ днь ѫ цари́градѫ.

Otraga: *Expeditoria vulgaricha.*

Mnogo mlagjom (!) rukom: *In serviano.*

65.

(1480.) 6988., 7. maja **u Carigradu.**

Sultan Mehmed II. potvrgjuje Dubrovčanima povlastice ali im povisuje godišnji harač od 12.500 dukata na 15.000 dukata.

Privilegio seu mandato del imperatore Turcorum мехемѣ гѡ̈.

милостю божм̑ ӥ велики г̑спдрь и сн̑ли̯и царь и велики амирь сѫлтан̑ мѫхаметь давамь [ведети и] ѫзнати вьсакомѫ чл̑ѣкѫ, како ѫчини̯ м(и)л(о)сть

цр҃ство ми кнезѫ и властѣлом дѫбровачцѣм҃, моѣмь вѣрнѣмь и правѣмь слѫгамь, за зем҃лѫ и за држ҃авѫ свою и за нихь башинѫ, за малехь и за велицѣхь, колико имаютъ ѫ свою рѫкѫ и ѫ свою заповѣсть и кою сѫ wд҃ пр҃во држ҃али како свою истинѫ и правѫ башинѫ и за све люди, коіе имаютъ по сѫхѫ и по морѫ и на отоцѣхь и за град҃, и кашеле, коѣ имаютъ ѫ свою рѫкѫ и за тои ми сѫ до сада плакали ѩ҃і дѫката златѣхь харача а за гюмр҃ькь две тисѫкѣ и петь сать дѫката златехь. а пакь сада заповѣда цр҃ство ми, да ми даю савише тогаи две тисѫкь и петь сать дѫкать златѣхь, како за све за тои да се плаки цр҃ствѫ ми ѩ҃і ѩ҃є дѫката златехь харача на годинѫ. нѫ такои се заповѣда, како ови харачь да се донесеть по пр҃вем҃ харачѫ, кои се кѣ платити ѩ҃і в҃ѣ дѫката златѣхь; по темь на годинѫ да се поч҃меть плакати ови речен҃ни харачь wд ѩ҃і ѩ҃є дѫката златѣхь.

нѫ такои заповѣда цр҃ство ми, како векѣ wд нихь да не иц҃е нѣцюрь ни за ієтинѫ сатварь или работѫ, ни сан҃жакбегь, ни сѫбаша, ни кадиа, ни харач҃никь, ни травникь, ни еминь, ни канфьсоржиа, ни ини цклавь цр҃ства ми ами, кои доходи на мою посьл а на техь странахь, кои ѕьхокѣ, да не ѫпадьнеть ѫ гневь цр҃ства ми; и ако с҃ кавить или сьтворить wд моихь люди нѣкоѣ зло или напасти више реченѣмь дѫбров҃аномь или нихь зем҃ли или владанье, да га цр҃ство ми педепьсать, како ѥ подоб҃нw.

и нихь трьгов҃ци да ходеть са нихь тр҃гь и са нихь иманье и да тр҃жѫѣть землю цр҃ства ми безь нѣкед҃не забаве, нѫ да плакають царине и бродѫдьцюмѫ по зем҃ли цр҃ства ми, кѫде ходе и и[проходе] како сѫ и wд пр҃во до сада плакали а да не имаютъ ни wд ѥднога члвка [некою злобѫ] или некою завр҃тицѫ.

и даде се сѣ҃ писан҃ѣ и заповѣсти цр҃ства ми више реченимь дѫбров҃аномь, како да имь бѫде ѫтр҃ген҃ье и непотворен҃ѣ.

такои да се зна, инако да не бѫде.

вь лѣтw ѕ҃.ц҃.п҃.и҃. меца маа дань з҃ ѫ цариградѫ.

Prepisano iz *„Liber Privilegiorum“*, str. 116. dubr. arhive. Istu listinu priopćio je Miklošić po originalnom fermanu, koji se nalazi u c. kr. arhivu u Beču. Sr. o. c., str. 523. i 524.

66.

(1480.) [1]**, 7. maja** **u Carigradu.**

Sultan Mehmed II. piše Dubrovčanom, da su mu došli njihovi poklisari i govorili radi onih njihovih zemalja, koje je bio zapovjedio da budu „područna“ sandžakom. S njima je ugovorio, da im se te zemlje i baštine opet vrate ali pod uvjetom, da za šest meseci, kada im valja poslati harač, pošalju još 1250 dukata.

Tugra.

ѡд □елѝкагѡ гѡс̑(о)д(а)ра и сн̑лнагѡ цра и □елѝкагѡ амире сѫлтан мѫхамéда кнéзѫ обрáномѫ и □ла̑стелом добро□чьким мнóгѡ здра□ние и херетисанние да прѝми племе̑нст□о □и.

по тем да □и̑ не □едомо како бе̑сте послáли с̑□оих □ерни и почтéни □ла̑стеле ѫ поклисарс̑т□о на порти царс̑т□а ми за рабѡ́тѫ земли □ашон, за кóю се бе послала запо□е̑сть царс̑т□а ми, да бѫде подрѫчна санчак-бегѡм мóим.

□и̑ше речени поклисáри □аши дошьтши, и кáко се за тон ш нимн ѫгла□и̑смо и огѡ□ори̑смо, имате разобрáти по дрѫгѡм пи̑санию царс̑т□а ми. ас□ен[2]) тон □ам запо□едамь, како за о□ен .s̑. месеце, кои сѫ ѡт дьньшнагѡ днá до □ремé харáча □ашега, како да ми пошлéте заѥтно ш нним .ас̑н̑. дѫкат златих за землю и за баџи̑нѫ, за кóю □и̑ се ѫть□орьди и ѫ рѫках по□рати и предаде.

инако да не ѫчи̑нитѣ.

такон да зна племе̑ст□о □и.

месеца маиа .з. дьнь. ѫ цри̑градѫ.

[1]) Ovo pismo valja vrstati u godinu 1480. i to s razloga, jer je nesumnjivo u savezu sa slijedećim pismom od 30. novembra 1480. što ga donosimo za ovim pod br. 67.

[2]) Ovako mjesto ос□ен = osim.

67.

1480., 30. novembra.

Sultan Mehmed II. potvrgjuje, da su mu dubrovački poklisari Nalko Saraković i Živko Restić predali 13.750 dukata za godinu 1481. i to: 10.000 dukata harača, 2500 dukata za gjumruk i 1250 za to, što je Dubrovčanom potvrdio „državu, vladanje i ljude“.

Tugra.

ѡд велѝкагѡ гѡс̑(по)д(а)ра и сн̑лнагѡ цра и □елѝкагѡ амире сѫлтан(а) мѫхамеда кнéзѫ обрáномѫ и □ла̑стелом дѫбро□ьким мнóго здра□ние да има племе̑ст□о □и.

да□а́мо □едети и да зна́те ка́ко с҃те посла́ли с҃□оѥ □ерне поклиса́ре на порти цар҃ст□а ми, на́лка сарако́□ика и жи□ка ра́с҃тика с харачем законим. дошьдь□ и харач донесоше и предадоше ѕ ризни́це цар҃ст□а ми десет тисѫкь дѫкат златех҃ бенетьчкех҃ и па́ке сь□ише до тисѫке и пет с҃тотин дѫкат златех҃ бенетьчкех҃ за кюмрѫкь, да ѥ подпѫно да-надесет тисѫщь и пет с҃тотин дѫкат златех҃ бенетьчкех҃ и още тисѫщ и до с҃тотине и педесет дѫкат златех҃ бенетьчкех҃ за пот□ьрьжденије, що □ї ѥ цар҃ст□о ми пот□ьрдило дрьжа□ѫ, кою дрьжите и □ладда́није и люде и ма́ло и мно́гѡ, за гѡдинѫ, коа греде, а то́ ѥ ѕ □сем три-надесет тисѫщь и седьм с҃тотин и педесет дѫкат златех҃ бенетьчкех҃, коих҃ прими цар҃ст□о ми до ноѥмврија месеца за ле́то рожд҃ст□а христо□а тисѫщ и четири с҃та и осьмдесет и ѥтно прими́с҃мо с□е подпѫно и ѕ хазнѫ цар҃ст□а ми поста□и́с҃мо, нека да се зна за годинѫ, коа греде а □ам се дade сиѥ сь□и́ше писа́није и запо□е́сти цар҃ст□а ми, како да □и бѫде □ь ѫтьо̀рденије и □ь непот□орење.

□ь ле́то рождь҃ст□а христо□а тисѫща и четирьста и .п҃. ноемвра а҃ дань.

Original na papiru visina 40·5, širina 16 *cm*.

68.

(1481.), 7. marta **u Carigradu.**

Dragoman Kasum potvrgjuje, da je od dubrovačkih poklisara dobio čašicu na dar i predbacuje Dubrovčanom, da mu tako malo šalju, gdje su mu prvašnji poklisari donosili više — uz čašu 16 dukata. Osim čaše dali su mu za hudžete po 5 dukata.

сла□ној гос҃поди кне́зѫ обра́номѫ и □ласт҃елом дѫбро̀ьчким ѿт слѫге □и драгоман касѫма смерно поклоѥније.

гѡс҃подо прим҃их҃ книгѫ гѡс҃поцт□а □и по □аших҃ поклисарих҃ и примих҃ дар, чашицѫ що ми ѥ посла́ло гѡс҃поцт□о □и. на том мно́го мило̀ст□о зах□али́с҃мо. да гѡс҃подо нин҃ѥ треба, да ѩ примичем слѫжби □а́шои а гѡс҃поцт□о □и да ѫмниче́те дарѡм, зашо бог зна, да се ѩ мокно тр҃дим за □а́ше рабѡ́те и не́ само кьда догю поклисари □аши на портѫ, да на́имани с(л)ѫга □аш ѿт ме́ста □а́шега, кьда има ко́ю рабѡтницѫ, ми мѫ срьча́но опра□ѩмо. па́ки гос҃подо нека □и ѥ ѕ зна́није ѡд ваших҃ поклисар, ѿт жи□а́на и ѿт ѩкова има́о сьм ѕ҃і дѫдѫкат златних҃, та́когиере и ѿть прь□ех҃ поклисар, кои бех҃ѫ прь□ѫ гѡдинѫ доходили, а сьда да

ми пошлете ѥдн8 чашиц8 та́кон ли ѥ трεбε? и нека зна́ гw̑споцьтоо оѥр̑ с̑мишлѧюки дар ланс̑ки, несьм могао срьце моѥ сьмирити, цто ми не изоурьшише, како прьон поклисари, кон ми дадоше .s̑. д8кат златиχ ш ча́шом а гwоорεкε, да ѥ wт ниχ спенц8. да гw̑споδо опрашанте поклисаре, кон на порт8 доχоδε, ако онон дар нам за т8 ниѥ сε досла и наплакѧмо га и десеторо. по сьм седа га ни толико не моните посла́ти. за то́н ола́с̑телε немоните забоа́ти сл8ге о́аше терь оерне. и за χочатте да́ли с8 є̑ д8кат златиχ. и бог да 8множи слаоноѥ гw̑с(по)цтоо он.

ма́рта .3. дан 8 цариград(8).

Otraga: 1481.

Original na papiru dug 40, širok 14·5 *cm*.

69.

(1451.—1481.), 1. februara u Carigradu.

Sultan Mehmed II. izdaje *salvum conductum*, koji vrijedi za sve one osobe, koje bi došle u Carigrad ili u Peru, da otkupe slijedeće zarobljenike: Suzanu kćer Chodroipa iz Udine za 500 dukata, Ivana Antona de Chaldora i sina mu za 1600 dukata, Ivana Jakova Picinina, sina kapetana magistra Jakova Picinina za 1600 dukata, Ivana Guarciu za 500 dukata, Gjorcina Galezu za 500 dukata, Filipa de Novele iz Mantove za 500 dukata, Ivana Chierigato iz Vičence za 250 dukata, Trojana Papachoda iz Napulja za 210 dukata, Aleksandrina de Rivele iz Bergama za 120 dukata, Franju de Briana iz Padove za 100 dukata, Ivana Mato iz Skadra i popa iz Trijepća za 100 dukata.

Salvum conductum vrijedi za sve ljude, koji bi dolazili u stvari otkupa, bili oni Mlećani, Lombardi, Toskanci, Talijani, Francuzi, Nijemci ili Dalmatinci a carevi kapetani, timarnici, sandžaci, kadije i svi oficijali imadu ih nesmetano propustiti.

Tugra gori otrgnuta.

Nos Mehemet dei gracia . . . . . facimus manifestum omnibus et singulis presentes apertas inspecturis, qualiter habemus in potestate et charceribus imperii nostri doudecim . . . . . quorum sunt nomina infrascripta et primo Johanes Antonius Chaldora cum filio suo, Johanes Jacobus Picinin, quondam magistri capitanei Jacobi Picinin, Johannes Guarcia, Çorzius de Galeze et Philipus de Nouele de Mantua, Johanes Chierigatus de Vicenza, Troianus Papachoda de Napoli, Alexandrinus de Riuel de Bergamo, Franciscus de Brian de Padua, Zoan Mato de Schutari et Prete de Trebch, item vna puella nomine Susanna, filia Çeorgij de Chodroipo de Udine, cui Susanne tacsam et pretium jussimus imponere florenos quincentum. Quibus omnibus supradictis duodecim tagliam aut pretium imposuimus secundum informationem datam porte nostre de conditione et possibilitate predictorum, que taglia uel tacsa talis est, pro primo: Johani Antonio Chaldora cum filio suo ducatos uel florenos mille sexcentum, Johani Jacobo Picinin ducatos similiter mille sexcentum, Johani Quarcia florenos quincentum id est 500, Çorzino Galeze florenos uel ducatos V centum, Philipo de Nouel de Mantua ducatos 500 id est quincentum,

Johani Chierigato de Vicenza ducatos ducentum quinquaginta, Troiano Papachoda de Napoli ducatos 210, Alixandrino de Riuele de Bergamo ducatos centum XX, id est 120, Francisco de Brian de Padua florenso centum et Prete de Trebch ducatos centum. Ideo ad petitionem et requisitionem predictorum pro securitate et cautella isporum et pro fide et chautella omnium illorum amicorum uel parentum, qui sunt venturi aut debet uel debent uenire, a quacumque parte mundi sint, pro liberatione et rescossa predictorum ut supra, jussimus ac imperauimus scribere presentes apertas et manifestas litteras ac fidem et plenum, amplum, tutum, validum et securum saluum conductum omnibus et singulis cuiuscumque nationis aut conditionis sint, Venetis, Lumbardis, Tuschanis et alijs Italicis, Francigenis, Alamanis, Dalmuticis et cuiuscumque provintie uel partis totius mundi sint, veniendi et accedendi ad presentem ciuitatem nostram Constantinopolis ac Pere, aut per Mare aut per terram et ad quecumque alia loca ciuitates et terras nostras et in eis standi, morandi, negotiandi ac pernoctandi et inde semel et pluries recedendi ac reducendi omni reali ac personali inpedimento cessante, tam ipsis uenientibus huc, quam istis, qui erunt redempti aut rescossi, vnus, uel aliqua pars illorum aut omnes, soluendo pretium prenominatum quilibet partem suam, possit uel possint recedere ad voluntatem et libitum dicti aut dictorum tute, libere et secure ut superdictum est. Et si vnus uel aliqua pars antedictorum soluerent pretium suum et adhuc non uenirent denarij pro redemptione et liberati ne aliorum, quod ille uel ili, qui soluerent et satisfacerent tagliam et pretium ipsorum, aliquid eis non preiudicat, set quod sint liberi ut supra continetur. Volentes et mandantes omnibus et singulis capitaneis, patronis et alijs offitialibus galearum et fustarum nostrarum, presentibus et futuris et similiter omnibus capitaneis terre, sançachis, timaratis, chadijs et alijs quibuscumque offitialibus, cuiuscumque condictionis sint, et sclauis nostris, quatenus presentem saluum conductum obseruent et obseruari fatient sub pena indignationis nostre.

In quorum omnium testimo[nium et] fidem presentes fieri iussimus.

[Datu]m ex chancelarijs imperii nostri signoque nostro solito sign[atum].

Datum in nostra residentia ciuitatis Constantinopolis die primo mensis februarij.

Original na dugom uskom papiru. Gori bijaše tugra, ali je tamo papir istrgan te su sačuvani samo dônji dijelovi tugre. Gornji dio je uslijed vlage dosta isplavio te se zato prvi redci dosta teško čitaju. Listinu našao je prof. Konst. Jireček 1897./98. ali do danas nije dospio da ju publicira.

70.

(1451.—1481.), 29. april **u Drinopolju.**

Sultan Mehmed II. potvrgjuje da je u njega bio dubrovački poklisar Ioko i šalje sklava Kasumbega u Dubrovnik, koji će im javiti, što ima poruke.

Tugra.

ѡдъ ѳелнкаго гѡсподара и ѳелнкаго амирє сѵлтан мѵхамеѳ племенитомь кнезомь и ѳластелом доброѳ чанѡмн много здравіе и херетнсмѡ.

а то сте послале къ намн ѳластелнна ѳашего йока и о тнм ѵзнахмѡ све ваша порѵчанна. за тим атѡ послах склада мн касьмбега, да ѡдъ нега кет(е) ѵ знат сѳа поѳелѣнна цр̃стоѵ мн.

мцаца апрнлѣ кѳ̃ данъ ѵ адранополѣ.

Original na papiru visina 43, širina 14 *cm*.

71.

1481., 22. Novembra **u Drinopolju.**

Sultan Bajazid II. potvrgjuje Dubrovčanom prvašnje njihove povlastice i snizuje im dosadanji harač od 15.000 dukata na 12.500 dukata te se kune, da će im štititi njihove povlastice i prava.

Priuilegio del imperator Baiasit Turcho, quando successe l' imperio.

м(и)л(о)стю божиѭ ни великі гспдрь и сильни цр҃ь и великі амирь сѵльтан҃ баѧзитъ хан҃, синъ присвѣтлѹгѡ и веле ѵзьможнога покоиногѡ сѵлтан҃ мехемеда.

понеже чс҃тити и почьтени кнезь и властеле дѵбровачкі ісѵть до сада право и вѣрьнѡ и съ всѣмь чистѣи҃ и целемь срцемь слѵжили привисокѡмѵ и веле ѵзьможномѵ покоиномѵ сѵлтань мѵхамедѵ родителю цр҃ства ми, кѡга да б(ог)ь помене, и сада паки више речени кнезь и властеле ісѵ послали къ своѣхъ верьни и почтени властеле, кнеза нікшѵ палмѵтика и кнеза влахѵшѵ кавѵжика ѵ поклисар҃ствѡ на порт҃ѵ моѥи висоти, опеть поновити мирь и приѧзань ѵтвр҃дити и ѵ слѵжбѵ приповѣдати и казати моѣмѵ величас҃т□ѵ, кою сѵ до сеть[1]) имали ѡд пр҃вѣхъ врѣмень.

тои видѣвь моя висота и ѵчинихъ имь мисть и дадохъ имь сен барать[2]) и клетов҃нѵ книгѵ цр҃ства ми, како ѡд донешнагѡи дна напреда да бѵдеть мегю нами мирь и приѧзань и лѵбов҃ непотворена с ними и са нихъни град и са нихъ землю и люди и съ нихъ тр҃говци и съ всѣмь ниѭ владан҃ѣмь, цо ѣ нимь пот рѵкѵ и ѵ запо□ѣсти до мала и до многа, или ѥ по морѵ или на сѵхѵ и да им҃ не ѵчиним҃ раз҃мирье ни ино нѣкоѣ злѡ, ни мало ни великѡ, ни ниѭ градѵ, ни ниѭ зем҃ли, ни нихъ владан҃ю ни нихъ людемь ни нихъ отоцемь ни нихъ иман҃ю ни ѧ ни мои безѣри ни мои сан҃жаци ни мои вон(во)д(е) ни мои сѵбаши ни кадиѥ ни мои склави ни ини мои чл҃вкь, кои сѵть подрѵчни цар҃ствѵ ми, ни маль ни великь, него да ѣ нихъ граад и зем҃ля и нихъ люди ѵ нихъ законѵ слободнѡ. и люди всакога єзика по морѵ и по сѵхѵ да могѵ къ ними приходити и ѵ владан҃ю нихъ како ѵ всако слобо҃дно мѣсто и ѵ слободни град и за тои да не имаютъ забавѵ никѣдѵ ни ѡд цр҃ства ми ни ѡд инога чл҃ка.

и више тога имь ѵчинихъ м(и)л(о)сть кнезѵ и властелом҃ дѵбровач҃цѣм, како харач и гюм҃рѵкь, цо сѵ давали ѵ врѣме присвѣтлога и

вели вѕможнога покоиногa родителa цр҃ства ми мѵхамедa, по петьнадесете тисѵкa дѵкатa златѣхъ внетач҃ѣхъ на годинѵ, тои имь ѵчинихъ м(и)л(о)сть и оставихъ имь две тисѵкѣ и петьсать дѵкат҃ златехъ внетач҃ѣхъ, како wд данашнагои дна напрѣда да дават҃ь пw дванадесете тисѵкa и по петьсать дѵкать златѣхъ внетач҃ѣхъ харача на годинѵ а две тисѵкѣ и петь стотинь дѵкать златѣхъ да им҃ сѵ прости, а осташни дванадесете тисѵкъ и петь стотинь дѵката златѣхъ да ихъ посилаю на та гwдинѵ съ своѣх вѣрьни поклисари на порьтѵ цар҃ства ми по wбичаю, како сѵ и доселе посилали.

и още имь ѵчинихъ м(и)л(о)сть, да могѵть нихъ тр҃говци и нихъ тр҃говци[3]) и нихъ люди съ имаи҃емь и са нихъ тр҃гови ходити слобод҃нw безь нѣдне забаве по всѵ земл҃ѵ и владаи҃ѣ цар҃ства ми по романие и по анатолие, по морѵ и по сѵхѵ и по бѵгарскои земл҃и и по ср҃вскѵ и по босан҃скѵ и по арбанасѣхъ и по херьцеговине, по всѣхъ градове и земл҃е царства ми и да имь се не ѵзима попѵтна царина wд нихъ тр҃гове, него да плакаю ѵ мѣсто, где трьгь продаю, законѵ царинѵ wд сто аспри две аспре, како тои ие законь ѵ дренополе и ѵ пловдинь и ѵ кратовѵ. и ако си тр҃гове не продадѵ, да си га wднесѵть, гдѣ ним҃ бѵдеть драгw.

и още имь ѵчинихъ м(и)л(о)сть, да си ѵзимаютъ дѵгове своѣ, гдѣ имаютъ. ако ли тко ѵдари ѵ бахъ, да се заклинаютъ по законѵ два или тре дѵбров҃чани, да имь плакаю дьжници. ако ли бѵдѵ имали кои гwде сѵть съ тѵрьке, да погютъ прѣдь кадию, како е волa и повеление божие, такои да бѵде.

и да не бѵде привѵзма иедномѵ за дрѵгога, него тко бѵде дѵжань, он҃ да плака.

ако ли би тко ѵзель тѵгѣ иманье тере би пошель ѵ дѵбров҃ник҃, да мѵ се сѵть по законѵ ѵчинить, да не изгѵби члвкъ иман҃ѣ.

и още имь ѵчинихъ м(и)л(о)сть: ако би кои дѵбров҃чанин҃ ѵмрео ѵ земл҃и царства ми, да мѵ се не ѵзметь иман҃ие, негw да се предасть ѵ дѵбров҃чанѣхъ рѵкѵ до мало и до многw.

и ако би царство ми имало раѕмирние с нѣкемь г(о)сп(ода)ромь или источн҃ѣмь или западн҃ѣмь али коѣ ине земле по морѵ и по сѵхѵ, дѵбровачки люди тр҃говци да стоютъ и тр҃гѵютъ по нихъ земльѵ слободно и доброволнw.

и още имь оучинихъ милость виш(е) реченому кнезу и властелому дубровачскѣмь, ако би се гко нашао да имь коѣ годе зло оучинить, нимь или нихъ земли или нихъ людемь или нихъ трьговцемь или нихъ имању, мало или много, кои годерь буде чловкь од земле црства ми, маль или великь, да имь се имање и земля врати а црство ми оногаи чловка по достоњу да педепшеть.

а више речени честити кнезь и властеле дубровачки да посилаютъ више речени харачь двнадесете тисуки и петь сать дуката златѣхъ внетачкехъ съ свои вѣрни поклисари по прьвемь закону и по обичаю на порту моѣ пресвѣтлости вата гдну први дань месеца новембриа.

и више оногаи нашега писања се заклина црство ми: тако ми отчине и дѣдине душе и тако ми животь детицахъ моихъ и тако ми путь, що путую и саблю, коиомь се опасую, и тако ми ⁂р. к. д пророкь божихъ и великога пророка нашега мухамеда и тако ми .з. мусафь, што верујемо и посведуѣмо ми и почитамо ми мусломани и тако ми вѣру, коју вѣрујемо, и тако ми гспда, кои је сьтвориw небw и землу, како, докле кѣт кнезь и властеле дубровачки право и вѣрнw служити присвѣтлому прѣстолу моѣга величаства, коѣга да богь умножи за многа лѣта, ови сависе писана и wбетованиа црства ми да имь буде кнезу и властелому дубровачицѣмь вь уторгнѣнѣ а ва непотворенѣ до века.

такои да с(е) зна.

вь летw ⁂з. ч. ѕ. мца новембра кв дань у дренополу а рожаства христова ⁂а. ѳ. п. а.

Iz kodeksa: *Liber Privilegiorum* dubrovačke arhive, str. 116.—117.

Miklošić priopćio je u spomenutoj knjizi na str. 526.—528. isti dokumenat po originalu u c. kr. dvorskom arhivu u Beču.

---

[1]) = до сада.

[2]) Mjesto баратъ.

[3]) Ovako pogrješno dva puta.

72.

(1481.?)[1]) 1. decembra **u Drinopolju.**

Sultan Bajazid II. potvrgjuje, da je primio od Živana Gjukića 2000 dukata, što su ih poslali u ime doplate duga Živanova i Kristofanova te zapovjeda, da mu i ostatak toga duga što prije plate.

Tugra.

ми́ сѫлтанъ баѧзи́тъ ханъ милостивꙑмъ вѣжливꙑмъ ѳелики и силни цар. пишемо сии листъ нашега царства кнѣзѫ изъбра́номѫ и ѳласте́лѡмъ дѫбровъчким любовъ и приятелъство.

по тем да ѳи ѥ ѳедомо, како сте би́ли послáли по жиѳанѫ гюкикю ѳ дѫкат златех венетачкех wт остала дѫга жиѳа́на и кристофана, кwї дое хилиѧде дѫкате примисмо на разлок о(с)ташнога дѫга ѳи́ше реченога жиѳа́на и кристофана и постаѳих ѫ ризнице царства ми а ѳам се даде сиѧ запоѳе́сть царства ми, да ѳи ѥ за непотѳорение и ѳь ѫтъѳрьдение. нѫ требѫет остале дѫкате, цio сѫть wт тан дѫгь жиѳанов и кристофанwв остали на племе́нстѡ ѳи, требѫет на спех скѫпиѳши-х да их пошлете на порти царства ми. ино немоите ѫчинити.

пис месеца декеѳрия а дан. ѫ дренополю.

---

[1]) Razloge zašto ovo pismo — uz upitnik — stavljam u godinu 1481. iznijeti ću poslije, kada ću pokušati da prikažem historički i kulturni millieu, iz kojega su ova tursko-slovjenska pisma nikla. Ovo je pismo našao prof. Konst. Jireček prije 12 godina u dubrovačkom arhivu, ali ga nije do sada priopćio s toga to ja činim.

73.

(1481.) 17. decembra u Drinopolju.

Sultan Bajazid II. kori Dubrovčane, da su pomagali Ugre u Novom protiv Ajazbega, vojvode hercegove zemlje i opominje ih, da toga više ne bude.

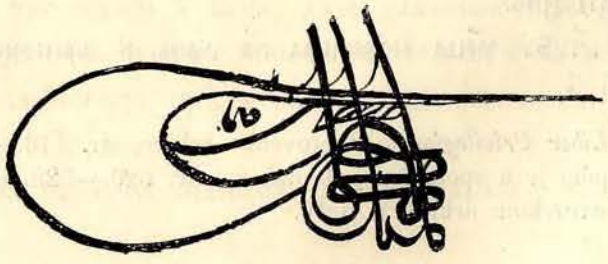

wд ѳели́кога гwс(по)д(а)ра и сильнога ц(а)ра и ѳели́кога амире сѫлтан баѧзи́та кнѣзѫ обра́номѫ и ѳла́стелом дѫбровъчким мно́гw здра́ние и херетисанние да примит племе́нстѡ ѳи.

по тем да ѳи ѥ ѳедомо, како роб царства ми, аѧз паша ѳwїѳода херсегwвен земли, послаѳшї чѳка съ книгwм на порти царства мн, та́кои ѥ дао ѫ зна́ние мо́ие ѳисо́ти, гwѳо́реки, ѥре ѫгром, кои сѫ ѫ но́ѳое ѳьсегда племен(с)тѡ ѳи ним послáли ѥсте хра́нѫ и гласо́е и ѳьса́ потребна ним рабо́та wт ѳась съѳрьхо́ѳала́ се ѳьсегда, та́когере па́к и седарь

□еки та́н □и́ше рече́нн град а҃зкаша и те́га па́ки нѥсѹ́ть има́ли те́и ѹгре ѡт □а̑с̑ помо̑к и хран҃ѹ. да да □и́ ѥ □едомо, ѥр кьть има племе̑н̑ст□о □н мнр и прн҃азьн сь мо́ю пре̑с̑етло̑с̑ть, подо́бно бе, како да □н сь □ьсем нним ѡтмагате а людемь и □ѡї̑ске цар̑ст□а ми помагате, каконо и подобаѥт ми́р҃ѹ и прн҃азне, цо ѹчинн□ши има́те сь мою □исо́т҃ѹ. да кьда ѥ та́кон, запо□еда царьт□о ми: ѥр до седа цо би, да се то́н помннет, а по сим седа так□е ѹзроке и сьт□аре да не бѹ́дет ѡт племе̑н̑ст□а □и, ѥр ако се ѹ напредак ѹсьчѹ́ет, мнр и прї҃азьн, кою ̑сте ѹчиннли и има́те сь царст□ом-и, не кет бити сь□рьшена.

та́кон да знате.

месеца декебра .з҃ї. ѹ дренополю.

Gori u tugri:

بايزيد بن محمد خان مظفر

T. j.: „Bajezid bin Mehmed han muzaffer“ = Pobjedonosni Bajazid, sin cara Mehmeda.

Otraga: *1482 adi 8 gienaro de imperador turcho scriue come se a lamentato Ajaxbeg contra Raguxe per Ongari e per Castel nouo etc.*

Duljina 52, širina 14 *cm.*

74.

(1481/82)[1]). Bez datuma.

Ajaspaša gospodar hercegove zemlje oglašuje, da je Dubrovnik ozdravio te da je slobodno i bez svake opasnosti trgovati s njime.

ѡдь а҃зь фаше[2]) г(о)сп(о)дара земл̑е хе̑рцегов□е □оиникомь и кнезо□омь и катѹнаромь и кмето̑нѣмь и с□аке □рьс̑те людемь, □лах̑омь и срьблемь с□еми малими и големим̑, колико их̑ годи ѹ земли хе̑рцего□н пода р҃ѹкѹ нашѹ.

ето да □и ѥ ѹ □идитие и ѹ знание̑, ере ѥ хотине̑ б(о)жием̑ дѹбро□никь сада ѡ здра□не̑,[3]) затон да с□акѥ чл□кь нѣе слободно ѹ дѹбро□никь са с□ацним трьгомь, или мѹ сом кѹпо□ати, или кои нни трьгь трьго□ати, с□акомѹ чл(о)□(е)кѹ □ера и слобода, да се не бон нн ѡ-когар̑ е чл(о)□(е)ка некое хѹде за□рьтиц(е) на пѹтѹ, нн на бродо□нхь, нн на ко(ме) дрѹгоме ме̑стѹ, лих̑о □ера и слобода хоти[4]) и трьго□ати ѹ дѹбро□никѹ с□ацими трьгоме с□акомѹ ц(а)р(е)ю чл(о)□(е)кѹ.

U tugri na čelu pisma: حرره الفقير اياس

T. j.: „Harereh-ul fakir Ajas“ = Napisa ponizni Ajaz.

Original papir visina 275, širina 10 *cm.*

Opaska: U pismu imade ѣ obično oblik slova є.

---

[1]) Nema sumnje, da se pismo odnosi na veliku kugu, koja je harala 1481. u Dubrovniku te je od nje pomrlo 92 vlastelina, 43 vlastelinke i 2000 pučana. Sr. Resti ćevu kroniku, str. 386.

[2]) Ovako mjesto аѣ҃зькаше.

[3]) Ovako, ako ne valja možda čitati ѡздравно.

[4]) = χ°(ди)ти.

75.

(1481.—1482.)[1]) 31. augusta **u Carigradu.**

Sultan Bajazid II. piše Dubrovčanom, da je bio čuo, da u supruge hercega Vlatka ima skupocjeni kamen pa da joj je pisao, da ga pošlje na ogled da ga car kupi. Ona mu je odgovorila, da pošalje ljude, koji će ga viditi a to je bilo caru neugodno. Nalaže Dubrovčanom, da oni dobave i pošlju kamen po pouzdanim ljudima u Carigrad, da se procijeni a ako cijena bude primjerena, da će se poslati novci ili će se kamen vratiti.

Tugra.

сѵлтан҃ баѣзид χан҃ милѡс҃тивм бо́жиѥю □елики и сил҃ни цар. пишемо нам □ерним и любимим кнезѵ избьра́номѵ и □ла́с҃телѡм дѵбро□ачким любо□҃ и приѣтел҃т҃с҃то□.

по тем да □и ѥ □едомо, како ѥ био неки много цен҃ни камен҃ ѵ гос(по)ги χерсега □латка тере га ѥ била прода□ала. затѡї ради прегє о□о́ган □ремена беше наша □исота писа́ла за тан камен҃ до □ише речене гос҃(по)ги χерсего□е а она бе ѡтписала цар҃с҃т□ѵ ми, како да ми пошлемо тамо ѥднога ч(о)□҃(е)ка, да тан камен҃ тамо □иди и проценн.

тѡї се неѵгѡдно ѣ□҃и нашѡї □исоти; затѡї ради, ѵзда□҃ши се на □ашѵ □ернѡ҃с҃т, како □и с □ашѵ мѵдрѡ҃сть и с разѵмѡм ѵ о□ѵи работѵ ѵлезете и сь□рьшете и да тан камен҃ ѡт гѡ҃с(по)ги χерсго□е по ким разлогѵ □и знате ѵзети те да га с □еро□аним люди цар҃с҃т□ѵ ми пѡшлете, да се пред наше □исоте □иди и проценн. ако бѵде □редан цен҃ѵ, цо за нѥга нцѵ, да се цена на пѵнѵ пошлет, ако ли паки да ѥ се опет камен҃ с мирѡм пѡшлет.

такѡи ѵчинете а□гѵ҃с҃та ѧ҃ѧ҃.

Papir visok 42, širok 12·5 *cm.*

Pismo posuto zlatnim pijeskom.

---

[1]) Bajazid II. zasio je na prijesto 1481. a herceg Vlatko pošao je u martu 1483. preko Novoga u Dubrovnik i odanle u Ugarsku. Pismo dakle ide u god. 1481. ili 1482.

76.

1482., 24. marta **u Carigradu.**

Sultan Bajazid potvrgjuje, da su mu dubrovački poklisari Jakov Bunić i Naoko Sorkočević donijeli 12.500 dukata u ime harača za iduću godinu.

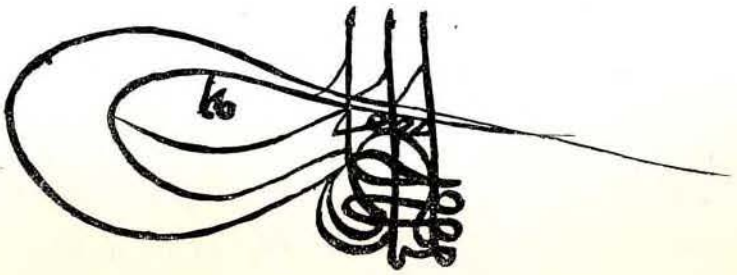

wд □елѝкога гос(по)д(а)ра и сѝлнога ц(а)ра и □елѝкога амире сѫлтана баѩзѝта кнезѫ обрáномѫ и □лáстелѡм дѫбро□ьчким мнóгѡ здрá□ние и херетисáние да примит племéст□о □и.

по тем да □и́ ѥ □едомо, како ѥ било послáло племéст□о □и □лáстеле и поклисáре □аше, ѩкома бѫника и наока сарако́□ника, с харачем законим на порти цáрст□а ми. доидоше и донесоше д□анадесет тисѫќь и петсѿт дѫкат златиχ бенетьчкеχ и предадоше на пѫно на порти моѥи □исости. кои примиχь и пóста□иχ ѫ ризнице цáрст□а ми месеца марта .з. дан лéто рождьст□а христо□а .а.ѫ.п.□ а о□озди за гѡдинѫ платише, за коѩ греде, коѩ се има сь□рьшити ноѥмбриа месеца ѧѫп□ лето христо□а рождьст□а. а ним[1]) се даде си лúсть и запо□ести цáрст□а ми, како да □и бѫде □ь непото□ренига до □ека.

такои да се зна.

месеца марта .кд. ѫ ц(а)ригрaд.

U tugri na čelu pisma: بايزيد بن محمد خان مظفر

T. j.: „Bajezid bin Mehmed han muzaffer“ = Pobjedonosni Bajazid, sin cara Mehmeda.

Otraga: *Per harace nouo a sultan Payazit de l'anno 1482.*

Original na papiru visok 42, širok 17 *cm*.

[1]) Isprva napisano нам i popravljeno u ним.

77.

(1482.), 17. decembra **u Drinopolju.**

Sultan Bajazid II. zapovjeda Dubrovčanom na tužbu nekog Mehmeda, komu su u Konavlima ubili brata Aliju, da nagju krvnika, predadu Mehmedu, koji će ga odvesti pred Ajazbašu, hercegovačkog sandžakbega ili ako ga ne nagju, da plate 25.000 aspri, kako zapovjeda šerijat.

wд великога господосподара (!) и wдь великога амире и сильнога цара цареме и господара господарем сѫлтань паѣзить хань кнезѫ и властелѡме дѫбрѡвьчькеме.

кьда прим(и)ге заповесть царьства ми такоигере да знате, како е дошаѡ wвзі тѫрьчинь wдь земьле царьства ми, на име мехмедь, и тѫжиѡ се ѥ на порьтѫ царьства ми, како ѥ имахь (!) брата на име алиѣ, кои е пошао за дѫгь ѫ конавлахь тере га сѫ wньде ѫморили. за wвои заповеда царьствѡ ми, кои часть прімите заповесть царьства ми, да пошлете и да га нагете wногаи крьвьника, кои е ѫбиѡ брата мехмедова алию ѫ конавлахь и да га предате ѫ рѫке мехмедѫ, да га поведе на азьбашѫ и wнь да мѫ ѫчини сѫдь за крьвь братьнѫ, како веке да не сме нитко да ѫбиѥ члове̑ка wдь земле царьства ми.

и ако не предате ѫ рѫке крьвника мехьмедѫ, да се доведе на азбашѫ, да мѫ ѫчини аѣзбаша сѫдь за крьвь брата си, запоѣда царьство ми, да платите мехемедѫ за крьвь брата си аспри ѯ҃к҃є̀ хиљада, како е законь ѫ сѫдѫ бѡжиѥмь. инако да не ѫчините. чинете онакон како, да не доге мехеметь да се тѫжи на порьтѫ царьства ми за wвѫи рабѡтѫ, ере ако доге да се тѫжи на порьтѫ царьства ми мехеметь за крьвь брата си, бити ке гневь велики wдь царьства ми на вась. инако да не мислите.

месеца декемьбриа .зі. дьнь.

ѫ дренополе.

S druge strane turski spis, a gore: *Die XXV. freuaro 1483 recepta per vno el qual cercha cason per suo fradelo che dixe esser amazato in Canallj.*

U pismu manji turski list.

Pod turskim tekstom na legjima: *Expeditoria de vno amazato in Chanal.*

Na osnovu ovoga fermana izdana su dva turska spisa, koji su bili priloženi istome. Jedan od tih spisa izdao je hercegovački kadija Uvejs sin Murselov početkom rebiulevela 888. (= 1483.) te njime svjedoči, da je Mehmed, sin Sulejmanov iz Dubočice došao predanj da od Dubrovčana, koje je zastupao njihov poklisar, traži ispred porodice brata si Alije, koji je poginuo u Konavlima, krvninu. Dubrovčani mu u to ime isplatiše 25.000 akči te se on zadovoljio time i odrekao svake daljnje tražbine. Svjedoci ovoga akta bili su Hamza, sin Abdulahov, Skender, sin Abdulahov, Alija, sin Abdulahov, Hasan, sin Abdulahov i anonimni pisac osude.

U drugoj listini, pisanoj takogjer početkom rebiulevela 888., potvrgjuje hercegovački sandžakbeg Ajaz paša ovu osudu i izjavljuje, da su Dubrovčani udovoljili zahtjevima tužitelja, koji od njih nema ništa više da traži.

78.

(1483.) 24. februara.

Mehmedbaša, paša Romanije i Zapadnim stranam javlja Dubrovčanom, da su im poklisari Nikša Žoretić i Nikulin Gradić donijeli harač a njemu da su na njegov zahtjev i na zahtjev cara Bajazida dali kao i lanjske godine 100 dukata i 2 čaše.

wд баше и гоcподар̂ гоcподам̂ wд баше романиcкогw и западним̂ cтранамь wд мехметкаше кнезѫ и властелом̂ здравїѥ и ве(се)лїе да имате.

и паки да знате како догоше ваши поклиcарьѥ cь харачем̂, никша жоретик̂ и никѫлин̂ градик̂. иcкахммо wд них̂ .р̄. дѫкать цо ѥ намь законъ̂, како сте и ланьcкѫ гwдинѫ ѫчин(и)ли. и ш ним̂ мног(о) речи имаcмо и по заповеди гcна ц(а)ра амир̂ сѫлтан̂ баѧзита дадоше ми .р̄. дѫкать и .в. чаше, коѥ прим(и)хь и поcтаоних̂ ѫ ризницѫ.

да такои да знате напред с нами веч̂ некою реч̂ да не имате него по законѫ да ходидите.

пиc̄ мc̄ца фервира .кд̄. днь.

Gore u imzi: كتبه الفقير محمد t. j.: „Ketebehu el fakir Mehmed“ = Ovo napisa ponizni Mehmed.

Otraga: *1483 di bassa di Romania per ducati 100 ha cercato.*

Original papir visina 325, širina 15 *cm*.

79

1483 (mart) 888 mjeseca safera.

Ferman poslan novskomu dizdaru, kojim se brani da se u Novome, kada nestane novska sol prodaje druga osim dubrovačke soli.

новcкомѫ даздарѫ.

када ти ован книга догѣ, такои да знаш̂: сада дѫбровач̂ке гоcподе поклиcари никша палмѫтикь и никѫлинь гѫндѫликь на порьтѫ ми дошадше говориште: цо ce на новомь чини cow, када ce подпѫнѫ прода, wдь дрѫзѣхь земала cow доноceки продаю а наша ce cow не продаѣ, оcталаю ю, а ми cмw харач̂ьни люди, нам̂ ѣ велика цета и ѫcилоcть. такои говориште.

кадь такои би, заповѣдамь, цо ce на новомь cow чини кадь ce подпѫнѫ прода, амалдари wд̂ дрѫзѣхь земала cow доноceки да не продаваю; доходеки дѫбровач̂ка cow да ce прода; оcвѣнь нихь соли да ce cow не продаѥ.

овѣи книгѣ, що сам к вамь посла, дѣбровачкѣмь поклисаромь ѕ рѣке дантє.

такон за ови мои лѣпи билѣгь да вѣрѣтє.

прьвє дни писана сефара. ѿпи.

Po prepisu u *„Liber Privilegiorum“* dubr. arhive, str. 118. Odatle priopćio i Miklošić o. c., str. 529. Na čelu ovoga pisma piše *M. del imperator prefato* a na margini zabilježen je ovaj datum: *1492. 20. gnro,* nu taj datum ne odgovara turskoj godini 888. jer ova počinje 9. februara 1483. Da je onaj, koji je napisao na margini ovu godinu, pogriješio u preračunavanju, vidi se iz toga, što je kraj bilješke, napisane na istoj (118.) stranici rečenog kodeksa na margini, napisao slijedeće: *Anno Y. X. 1491.* a pod tim *anno Mehemeti 886.* što je takogjer pogrješno. Pisar je tu doduše dodinu isprva korektno proračunao sa 896. ali je poslije promijenio deveticu i iz nje načinio 8 i tako došao do pogrješne godine 886.

80.

(1483. u aprilu) 888. mjesec rebiulevel.

Ajaspaša bosanski sandžak potvrgjuje Dubrovčanima, da su posve namirili Mehmeda, sina Sulejmanova iz „Dubočičak“ a, komu su u Luci u Konavljima bez razloga ubili brata Aliju te je pošao u Carigrad da se potuži te da za to ište krv. Mehmed se pred drinskim kadijom s Dubrovčanima za krv naredio za 25.000 akči a kadija im je na to dao hudžet, da Mehmed nema za tu krv ništa više od njih da traži.

Uz ovaj dokumenat bijaše priložen i hudžet kadije Uvejsa, sina Murselova, izdan u istom smislu početkom rebiulevela 888.

وجه تحریر کلمات بودرکی محمد بن سلیمان که ناحیهٔ دوبو قریه‌سی متمکن ایمش مذکور سلیمانك علی نام طوغمش قرانداشلر دوبرونیکه متعلق قناولی دیمکله معروف لقا بی کناه قتل ایتمشلر ایله اهالی مذکور محمد استانهٔ کردون اقتداردن قرنداشلری طرفندن وکیل اولوب مذکور مقتولنك قان بهاسن طلب ایدوب حقلشماسیچون حکم شریف کتوردوکی سببدن لوم قوشدروب برموجب امر جهان مطاع واروب دوبرونیك کفره‌سیله حقلشدروب بعده کلوب مزبور محمد درین قاضیمی افندی خضرتلری حضورنده مجلس شرعده اقرار و اعتراف ایتدیکی دوبرونیك کفره‌سندن یکرمی بش بیك آقچه قان بهاء بیقصور الوب قبض ایتدوم شمدنصکره مذکورلریله وجه من الوجوه تعارضم یوقدر دیو اقرار اتدوکده افندی حضرتلری مسموع و قبول دوتوب اللرینه شرعی حجت ویرمشلر کتوروب بو داعی فقیره عرض ایدوب بعده التماسلریله بو وثیقه کتب اولنوب یدلرینه دفع اولندی که وقت حاجتده تمسك ایده‌لر و بندنصکره کلان نائب افندیلر مزون وسائر امتك حکم غیریدن مرایجی ومتوقع ایدوب مقرر و مصدق دوتوب عنداه مثاب اولدلر تحریراً فی شهر ربیع الاول سنه ثمان و ثمانین و ثمانمات الفقیر

ایاس پاشا

81.

(1483., 24. maja) 888., 15. rebiulahira.

Ferman, kojim se nalaže fočanskom kadiji i novskom dizdaru, da hamaldarima brane, ako nestane novske soli, prodavati tugju sol, nego da u tom slučaju imadu prodavati dubrovačku sol.

ѡ хоч҃че кадиѣ и новьскѡмѹ дазьдарѹ.

ован моꙗ книга када вамь доге такои да знате: прѣге оногаи врѣмена такои самь виѡ заповидиѡ: на новьскихъ солилахъ ꙗо се чини соѡ кадь се подпѹнѹ прода, амальдарь пошадче на дрѹго мѣсто, соли ѹзамши, да тѹи не продава терь амальдарь, мою заповѣдь не слѹшавше, ꙗо се на новомь чини тѹи соѡ пѡдпѹнѹ продавши, дошадше ѡд дрѹзѣхъ страна соѡ донесавше продаваю; ѡд ове работе дѹбровачкои соли цета бѹдѹки, жалѹютъ.

За тои заповѣдам вамь, ѩсакь да ѹчините, ꙗо се ѹ новомь чини соѡ кадь се подьпѹнѹ прода, пошадьше ѡд дрѹге стране соли донесавше да не продаю. кои не слѹшаю, да ихъ покарате. ако ли некѣ хаѩти, да имь до врха догѣте.

инако да нѣсте ѹчинили.

писань на і҃є҃ рабиюл ахира .ѡ҃.п.и.

Originalni prepis u *„Liber Privilegiorum“*, str. 118. dubrovačke arhive. Odatle je priopćio i Miklošić o. c. str. 529. ali uz neke manje netočnosti.

82.

(1483.), 1. novembra u Drinopolju.

Sultan Bajazid II. zapovjeda Dubrovčanom, da Jerolimu Spineli, koji je bio kao poklisar fiorentinski na Porti, dadu lagju, da ga vozi kuda ima poći.

Tugra.

ѡд великога г(ос)под(а)ра и силнога и ѹзможнога ц(а)ра амїре сѹлтан баѩзить хан(а) кнѣзѹ и властелѡмь дѹбро□ачкем много здра□їе и херетисѩнїе да прїмите ѡт ц(а)рство ми.

по том да ви е ѹ знанїе иролїмо спинели, кои е виѡ дошал ѡд флоренске странѣ на порту ц(а)рьство ми и пак га ѡпет посла ц(а)рство ми на ѡнѹи страню, да кои час прїмите заповесть црство ми, тѣи час да мѹ дате ладїю да иде, кѹде мѹ е заповедело црство ми.

инако да не ѹчините ерѣ тои заповесть ц(а)рство ми.

мсца ноемврїа а҃ дн писа се ѹ дренополю.

Otraga: *Adi primo decembrio 1483 recepta per vn schlauo.*
Original na papiru visina 48, širina 15·5 *cm.*

83.

1484. 15. marta **u Carigradu.**

Sultan Bajazid II. potvrgjuje, da su mu dubrovački poklisari Nikša Žoretić Žonko Sorkočević i Nikulin Gundulić predali 12.500 dukata harača za iduću godinu.

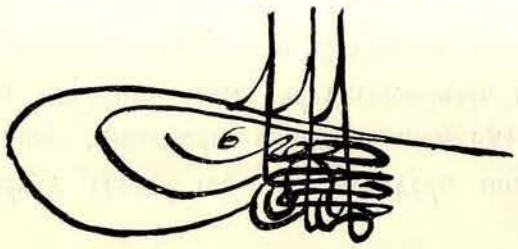

мѝ сѫлта҃нъ баѧзѝт хан҃ милоⷭ҃тивѡмъ бѡ́живѡмъ ѻелѝки и сильни цар пишемо сии лиⷭ҃т нашъ кнѣ́зѣ изъбра́номѣ и ѻлаⷭ҃телом дѣброѻьчким любѡѻь и прилтелⷭ҃тво.

по то́ле да ѻѝ ѥ҆ ѻедомо, како догѡше ѻлаⷭ҃теле и поклисáре ѻа́ше на порте цариⷭ҃тва ми, кнез никша жоретиⷦ и кнез жонко соркѫчиⷦ и кнез никѫлин гѫндѫлиⷦ и донесоше закóни харач wт племенⷭ҃тва ѻи ѻанадесет тисѫкь и петсат дѫкат златиⷯ бенетачкеⷯ, коиⷯ примиⷯ и поⷭ҃таниⷯ ѕ ризници цариⷭ҃тва ми, плакено за гѡдинѫ, коѧ греде и сьѻрьшѫѥ се ѕ тисѫкю и четириⷭ҃та и wсамдесет и четѻрьто лето рошⷭ҃тва хри(с)това месеца ноѥмѻриа до прьѻи дан. а ѻам дадѡⷯ сию запоⷭ҃ѣсть нашега цар(с)тва, како да ѻи бѫдет ѻь ѫтѻрьденије и ѻь непотѻорење до ѻека.

писана месеца марта петнадесети дан ѕ ц(а)ригрдѫ.

U tugri: بايزيد بن محمد خان مظفر t. j.: „Pobjedonosni Bajezid, sin cara Mehmeda.“
Original na papiru visok 43, dug 13·5 *cm.*

84.

1484. mart, 889. safer.

Ferman, kojim se zapovjeda hercegovačkom sandžaku Mustafi, da se osim crvca, olova, voska i svile pušta sva druga roba bez carine u Dubrovnik.

wд҃ хер҃цегове зем҃ле сан҃жакѫ мѫстафаб(е)гѫ и кадиѧмь.

када оваи книга к вамь догѣ, такои да знате: прѣге оногаи брѣмена дѫброва҃чкои господи книгѫ сам҃ писаw и даw да цр҃вац҃, олово, свила

и восакь на новѣскѹ скалѹ ходеть; освѣн овѣхъзи .д. ствари све цто бѹде да ѹ дѹбровникь идѹ (за) цто хабала амалдаромь и цто ѣ склавь wдь исака и амальдари да не би имали за тои рѣчь. а сада дѹбровачки поклисари на че(ститѹ) ми портѹ дошадше за црваць, за олово, за восак и за свилѹ хабала и исакьрwвѣ ми и мальдари када за тои имаю рѣчь и за дрѹге ствари ицѹ царинѹ тере не дадѹ дѹбровникѹ доки. wд тоган нам се цета чини. тако ми говорише.

а сада такои заповидѣхь за ове речене ствари: када се задѣкаю за дрѹге ствари, цогоде бѹде, да не имаю рѣчь, ако ли ово моѣ робье и амальдари за тои задѣкаю, да ихь карате. и прѣге овоган реченѣмь за ове работе книгѹ смw били дали; по тоизи книзи нищо нѣсѹ ѹчинили прѣко моіе заповѣди, ни-м се ѹчини. затои трѣбѹѣ wд данашнега дневи такои да не бива. ако ли такои бѹдеть, ти, кои си санжакь, wд тебе знам, ако икако бѹде. да знашь, дрѹговѣ да ми не говоре на портѹ,

за ови мои лѣпи нишань да вѣрѹѣете и овѹи книгѹ ѹ рѹке опеть имь поданте,

ѿпѕ мца сафера.

Iz knjige *Liber Privilegiorum* str. 118. Priopćio i Miklošić o. c. str. 529. Na margini zabilježen je datum *1493: 20 genaio,* koji se ali nikako ne slaže sa datumom na kraju pisma.

85.

(1484. mj. juna)

Ajazpaša, gospodar bosanski, daje svome slugi Elezu, koji je otkupio neku ženu iz Konavalja iz robstva za 225 aspri, preporuku na Dubrovčane[1]).

Adresa: почтоаномѹ кнезѹ изабраними ластелемь дѹброачцием.

плем(е)нитием и мѹдрим и исаке почтене части и високе хале богом дароаним почтоаномѹ кнезѹ изабранim ластелем дѹброачцимь wдь аязьфаше г(о)сподара бwс(а)нскога wдь б(ога) да прими ваша великоѹ многѿ здравие и веселие. по тем да е ведомо вашемѹ г(о)споцтоѹ: слѹга мои елезъ гоори ми, како е биѿ никоѭ женѹ w(т)кѹпиѿ за доп стотин и дадесети и петъ аспрй, тѹй ис конаоаль, томѹи и николйко времена минѹлw, ни мѹ асприце платил и за то ето поће тамо к ашои великоѹ(и) речени елезь. молимо се ашемѹ г(о)споцтоѹ да мѹ речете те аспри наплатити.

Duljina 29·5, visina 20 *cm*.

Otraga pod adresom: *Adi . . . zugno 1484 Letera del signor Sangiaco de Bosna de Aiax bassa.*

Originalno pismo pećaćeno žutim voskom ovalna oblika, na kome se ne vidi trag otiska.

[1]) Ovo se pismo citira i u pismu od 10. januara 1486. Na istu stvar odnosi se i nedatirano pismo Elezovo, koje je jamačno pisano početkom januara 1486. ili možda koncem decembra 1485.

86.

(1484.) 6993., 4. septembra **u Jambolu.**

Dautbeg Čaušbaša potvrgjuje kao vekil Ahmetpaše Hercegovića, da je od dubrovačkog poklisara Vlahuše Kabužića primio 47 dukata, kao trećinu konavoskog dobitka, koja pripada Ahmetpaši Hercegoviću.

кнезѫ изьбьранѡмѫ и □ластелѡмь дѫбьрѡ□ькемь пѡсиламо радо́сть и любимѡ п(о)кьлѡненїе паки да́мѡ на знанье, како при́де на порьтѫ □елїкѡга и сильнога цара □ашь пѡчьтени пѡкьлїсарь □лахѫша кабѫжикь и дѡнесе ми мз дѫкать бнетьчькехь и преда́де а ми да хи́ предамо ахьматьбаше херцеговикю, ие́ре смѡ ми ѡдь негo□е стране □екиль а ти сѫ дѫкати ѡ́дь негѡ□а третьега дела, що га се стои ѡдь кона□ли трети дель дѡхо́дька. тои прїмї□ьши ѡдь нега, дадѡхьмо наше писанїе ѫ рѫкѫ, да ие □амь □ерѫ□ати и с□емь дрѫземь, комѫ се покаже.

а бисть сиие делѡ □ь лето ѕ тисѫшьно и цчг месеца се□ьтемьбриа д днь на иньболѫ.

Na margini: даѫдьбегь чаѫшьбаша.

87.

(1484.), 4. oktobra **u Drinopolju.**

Sultan Bajazid II. zapovjeda Dubrovčanom, da njegovom sklavu Aliji, koga im šalje, bezodvlačno predadu 2577 dukata za Živana i Kristofana, jer je davno minuo rok od 4 mjeseca, koji im je ustanovljen za plaćanje. Šalje im zato svoga sklava Aliju i zapovjeda, da to plate i prispjeli harač, a ako ne poslušaju, prijeti im se, da će im razoriti i plijeniti zemlju i vladanja a grijeh neka bude na njihovu dušu.

Tugra.

ми сѫлтан баѧзи́т хан милости́вѡмь бѡжи́вѡмь □ели́ки и сили́ни цар пишемо кнезѫ изьбра́номѫ и □ла́стелѡмь дѫбро□ьчким любѡ□ и прия-тел́ст□о.

по тем да □и ие □едомо, како прежде о□о́ган □ремена придоше □а́ши поклиса́ри съ зако́ни харач на порти цар́ст□а ми и ѡт них се поиска

дѫгъ жнопанѡпо и крнстофанѡпо, кѡї дѫгъ ıє на племенстопо пн допе тнсѫкıє и петсат и седамдесет и .з. дѫкат златнх бенетъчкех остао те да тáи дѫгъ пниıе речени пáши поклнсáри не предадоıе, нѫ се молúıе царстопѫ мн, да бнсмо пи за тѡї почекали и пам рѡк дали, да тéи .п. и ф. и .о.з. дѫкат за .д. месеце донесéте и предадете ѫ рнзнице царстпа мн. теда се нним рѡк дадеı и тáкѡї се запопеда: áко теи дѫкате до четири месеци доıьтши не предадѫт се ѫ рнзнице царстпа мн, да ıє мегю нами размúрıє и непрнязьн. седа съпıше таи рѡк дрѫзи .д. месеци помннѫше и ощеı доıьтши тéи дѫкате се не предадоıе на порти царстпа мн. да затѡї ради послáсмо складпа царстпа мн алúю[1]) до племенстпа пи и тáкѡї запопедамо, ıер кѡї час догет, требѫıет тáи дѫгъ на пѫно. и паш закони харач, що ıє дпанадесет тисѫкь и петсат дѫкат златнх бенетачкех, да нх на спех съ спои пéрни[2]) поклнсари по закóнѫ пошлете на порти царстпа мн, ıер ıє преме и приспеıьши помннѫло.

нно немоıте ѫчиннти, ıер ако нно ѫчиннте, мнр и любѡпо, коıа ıє мегю нами, запопедасмо да се разорит и пашѫ землю и пладанніе да пленет а грех да бѫде на пáшѫ дѫшѫ. такѡї да знате.

месеца ѡктѡпрıа .д. дан ѫ дренополю.

Otraga: *Die 2. nouembrio 1484 recepta per sclauo Alia del imperator turco, scriue che si manda lo resto del debito de Pripcinouich et anche charac vxato etc.*

Original papir, visina 43, širina 14 *cm*.

---

[1]) Sitnije kasnije umetnuto.

[2]) U originalu прéни.

88.

1485. april/maj 890. Rabiulahira.

Sultan Bajazid II. piše sandžakbegu hercegovačkom i novskom te fočanskom kadiji, da su se Dubrovčani po svojim poklisarima Bartolu Žamanjoviću i Nikulinu Gunduliću potužili, da se je dosada u Hercegovini prodavala samo dubrovačka sô, od čega su oni kao carski haračnici imali koristi. Sada da se u Novome, kada nestane tamošnje soli, prodaje tugja a ne njihova, prem bi ju amaldarima davali pod istu cijenu. Pošto uslijed toga carevo imanje ne bi štetovalo, nalaže da stupi s Dubrovčanima u dogovor i da uredi stvar na način, koji nije po prihod carski štetan.

ѡд херьцегове земле санжакбегѫ и новскомѫ и хотачкомѫ кадиѣ.

када ован книга к вамь догѣ, такои да знате: преге овоган кои новскѫ сланицѫ дрьжи, енибегь, на порѫ ми догѣ, на тоизи страни

земли wд дрѹзѣхь страна дрѹзѣхь люди сow продаѣ цр҃ства ми имаю цета с(е) чини, зацо ми се потѹжи, тере мѹ смо били книгѹ дали, да безь амальдарске рѣчи нитко соли не продава, сада такон wд дѹбровачке г(оспо)де, кои харачь донесоше, бартоль жамановикь и никѹлинь гѹндѹликь именом люди, wд тоган мѣста харачь донесавше, до сад ѹ херцеговон земли наша се ıе сow продавала а ми смо царства ти харачника. веки нам ѣ животь wд тоган. ако овои овако бѹде, wд харача нам кѣ манина бити такон, ми с(е) потѹжише и на том мѣстѹ, моѣ г(о)сподицка сow када се прода, wд дрѹгѣхь страна много се соли продава и wдь тѣзѣхь, кои доносе, амальдарь ıедномь цѣномь ѹзима, а како ıе заповидѣно нивмь людемь, такон продаѣ; а и ми, како wд дрѹзѣхь страна ѹзимамо, такои хокѣмо продавати по такомь начинѹ, како од дрѹзѣхь амалдарь соль кѹпѹıе, по тѹи цѣнѹ ми сь амалдарском рѣчи да продаѣмо царовѣмь людемь, а када продамw, по цо продамw, када ѹзмемо wд сиромаха аспре, како бѹдемw ѹговорили, амальдарь такои да wд сиромаха ѹзима, многа мѹзинѣрства да не чин безь амалдарске рѣчи нѣдне аспре соли да не продамо, ако ли продамо, рѣчи да намь нѣсѹ слѹшане.

сь овѣмь пѹтем бѹдѹки познав се, да ми имаю некѣ манине бити, да када ован книга к вамь догѣ, сви на ѣдно мѣсто да се скѹпите ш нивовимь члвкомь, амалдаре саставите, тефтишь да ѹчините и да видите, ако ми имаю некѣ нѣка манина бити и амалдарь ако wд тоган [бѹде мирань,] да такои ѹчините; ако ли дрѹгемь пѹтемь имаю ми с(е) цета ѹзвиди, цета wд ца кѣ бити, лѣпо исьписавше на порѹ да ми пошлете, момѹ пѹтѹ[1]) wд кога с(е) пѹта векина види, таи пѹть да држите; али трѣбѹѣ како потрѣбѹıе, да за тои стоите и да видите, како они говоре. ако wд тоган цета не види с(е) и такои да ѹчините: примлено ıе.

и ѹ дѹбровникь оловw, свила, црваць и восакь да не иде; нино да иде вно сам заповидѣw а сада и за дрѹгw с(е) задѣваю. а сада и овоизи работи, wд пр҃вомь цо ѣ реченw, да не иде и сада ѣ такои.

ако ли амальдарь за дрѹге работе книгѹ има, книгѹ за цо ѹзима ѹписавше на порѹ ми пошлите.

такон да знате за ови мои лѣпи нишань.

писан рабиюл ахира вь лѣ. мехметово. ѿѕ.

Prepis u *„Liber Privilejiorumu,* str. 119. Priopćio ga i Miklošić u Monumenta, str. 474., ali je krivo čitao godinu 860. (= 1456.) mjesto 890. (= 1485.), dakle ju za 30 godina prerano datirao. Miklošićevo datiranje već je s toga neispravno, što 1456. još Hercegovina nije spadala pod tursku vlast te prema tome nije ni bilo hercegovačkih sandžaka, niti kadiluka u Novome.

[1]) Dvaputa момѫ пѫтѫ.

89.

(1485.) augusta/septembra, 890. u mj. šabanu.

Sultan Bajazid II. nalaže hercegovačkom sandžaku, i novskom kadiji da izvide, što je u parbi, radi koje se Einebeg na Dubrovčane potužio i da nastoje, da se ne riješi na štetu carevu a dubrovačka sol da se na novskoj skali i odsada prodaje pod istim uvjetima, pod kojima se prodavala i do sada, dočim se svila, olovo, vosak i crvac i od sele ne smije uvažati preko Dubrovnika.

wдь херьцегове зе̑мле санжакбегѫ и новскомѫ кадиѣ.

када вамь ован моꙗ книга доге, такон да знате: прѣге ованги wд̑ велике ми порьте заповѣдь послахь, wд̑ новске скале амал̑дари, тко ꙗе по еинебегѫ, съ дѫбровачьком̑ г(ос)п(о)домь пар̑бѫ сѫ имали, сви на ѥдно мѣсто да догютъ и тефьтишь ѫчините и да видите, ако ми има̑ю нѣка цѣта некѣ бити, на нихь ѫговорь амальдарь ако пристанеть, такон да ѫчините. ако ли пѫтем̑ дрѫзѣмь цѣта бѫде, wд̑ цѣте пѫть, wд цга ѥ, лѣпо исьписавше да ми на пор̑тѫ пошлете и пѫѫть wд̑ моѣга има̑ꙗ, wд̑ кога се гwде векина види, тѣмь пѫтем̑ да ѫчините. и по овѣзѣхь рѣчехь ако с(е) цѣта не види, како они веле, ако би такон било, да бѫде и ѫ дѫбров̑ник̑ свила, олово, восакь и цр̑ваць: ове четири ствари да не идѫть, дрѫге тр̑говине да идѫть: такон самь бих̑ заповидих̑.

а сада за дрѫге тр̑говине задѣваю се. цто ѣ прѣ речено инако да не бѫде и сада да не ѫчините. ако ли за тон ѫзима̑ѣ ѫ амал̑дара моꙗ коꙗ книга бѫдеть, ѫ писмѫ да ми кажете. такон самь бих̑ заповидих̑. по wвонзи монон заповѣднои книзи сви на ѥдно мѣстѫ да се скѫпите и дѫброва̑ке поклисаре тѫи доведите, тефьтишь ѫчините. речени дѫброва̑ки поклисари wд̑говорь такон дадоше: wд̑ новьске сланице сом̑ када се продаа, ми нашѫ сом̑ wд̑ дрѫзѣхь, како они ѫзимаю, такон и wд̑ нас̑ да ѫзимаю, са амальдаромь сом̑ дѣлеки на половинѫ, да ѫчинимо. wд̑ оне .д̑. ствари инѫ тр̑говинѫ ако наши люде доносе и wдносе, за царинѫ да не имаю рѣчь. на ови ѫгоги ста̑ѫши за нѣколико дана

дѫбровачка сов дошадьчи ѯ в ѯ аспри продано ѥ соли, такои ми сте ѫписали.

да и сада, када ви оваи книга дойѣ, трѣбѫѣ, прѣге овогаи кои ѥ ѫгогаи виш да и сада на том стаѫ.

инако да нѣсте ѫчинили. али такои трѣбе да ми иманю не бѫде нѣка цета. ако ли ѡд вась знамь, да не бѫдете за велику срамоту врѣдни. такои да знате, тако ви мои лѣпи ниша да вѣрѫѣте.

писань мца шабана лѣта мехемета ѳѕ.

Originalni prepis u *„Liber Privilegiorum“* str. 118 b. Priopćio ga i Miklošić o. c. str. 475 s nekim netačnostima ali ga pogrješno datirao u god. 860. (= 1456.) mjesto u godinu 890. (= 1485.). Njegovo se datiranje oprovrgava već time, da Hercegovina i Novi 1456. nijesu bili još u turskoj vlasti i što rasprave o prodaji dubrovačke soli na Novome tek idu u godinu, koju smo mi označili kao datum ove listine.

90.

(1485.) 1. septembra **Janboli.**

Sultan Bajazid II. piše sandžaku hercegovačkom, svome kulu (= robu), Mustafi, da je zadovoljan nagodbom, što je izmegju Dubrovčana i amaldara novskoga Einebega, o kojoj mu je pisao i o kojoj su ga izvijestili i dubrovački poklisari, da se naime u Novome, ako nestaje novske soli smije prodavati samo dubrovačka sô a prihod dijeliti na pola i da „četiri stvari“ idu na Novi a od ostale robe, što bi njegovi ljudi kupovali, da se ne plaća carina.

ѡд □еликога и сильноѓа цара амирь сѫлтана баѩзита. пїшемо си нашь лїсть мѵстафа, кѫл м(и) (sic!), саньжакѵ херьцегѡ□ьскомѵ и кадиѥ но□ьскомѵ да□амь на знаньиѥ, како прѣге ѡ□оган □ремене беше заповѣдалѡ царество ми, да ста□ите дѫбьро□ьчане и амаладара но□ьскога еинебега да прашате и да ѻїдите, ако не би била чтета момѵ иманю и ако би хотель стати амальдарь на тькьмежь ш нимн и ви на той цело примите и пакь на порьтѵ ѡдпїшете, такои беше запо□едалѡ царьство ми. и □и сте книгѵ пос(л)али по запо□ести царьства мї, како сте били нашьли и напра□или мегю нїми. и покьлїсари такои казаше, како се ѫ ѫтькьмили такоїː кьдь се прода но□ьска соль, да пакь нашѵ соль ѫзимаю на полї. мї смо за той задо□ольнї. и ѡщть ѡнеї четирї ст□арї, цо ѥ царе□а со́тьлѡстть запо□едела, да идѵ на ноої, а дрѫго цо ѥ, малѡ-много, цо нашї люди дѡносе, и ѡдьносе, ѡт-огаї царина да се ѫзьмьле. и амальдарь на тои рад оста. по томь тѡган за неколико □реме иесѵ трьгѵ□алї неке к хїладь. такои казаше.

да, сѣдѣ такоӥ заповѣда царьство мӥ: ѡ-дьньске на ѡви тькмежь да бѹде дѹбьрѡоьчькемь господамь.

такоӥ да знате, ниѥако да не бѹде.

на ѥньболѹ, месеца сеоьтемьбрия а дньь.

Ovu listinu stavljam u godinu 1485., jer je bez sumnje u savezu sa fermanima od mjeseca rebiulevela i šabana 890. (= 1485.), gdje se u jednom takogjer spominje amaldar Einebeg. S time se slaže i to, da je hercegovački sandžakbeg Mustafabag, koji se u našem pismu spominje kao adresat, vladao od god. 1483 — 1486.

Pismo našao je prof. K. Jireček uz neka druga istovremena pisma, ali ga do danas nije objelodanio. Original uvršten je za sada u isti ormar, u kome se nalaze *Acta Sanctae Mariae.*

91.

1485. 6. septembra **na Bani.**

Sultan Bajazid II. zapovjeda romanijskim kadijama, da oni imadu priznavati zadužnice izdane od pripadnika carskih dubrovačkim trgovcem za robu. Ovake dubrovačke hudžete neka dadu pročitati od njihovih popova ili koga drugoga, koji zna njihovu „knjigu" čitati i ako se obnagju pravi, imadu se na sudu uvažiti.

Original u c. kr. arhivu u Beču priopćio Miklošić, Mon. 535.

92.

1485., 24. oktobra **u Carigradu.**

Sultan Bajazid II. priopćuje Dubrovčanom, da je bosanska kraljica, kći despota Lazara došla na portu te se potužila, da je njen djed, despot Gjuragj, ostavio u Dubrovniku svoje blago i namijenio, da se iza njegove smrti razdijeli megju njegove sinove. Carica, njena tetka, da je od toga dobila kao Grgurov dio 353 litre zlata, a ona da nije dobila ništa. Pošto je za ovu tvrdnju dovela svjedoke, nalaže se Dubrovčanom, da predadu dio kraljičin kapidžibaši Kasumu, a ako imadu koju riječ, da šalju na portu ljude, koji će za to odgovarati.

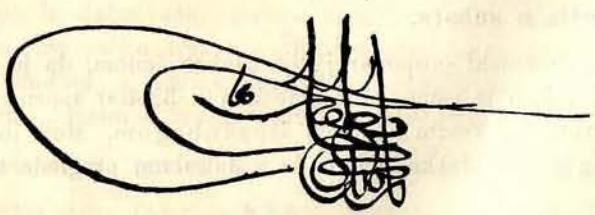

мӥ сильнӥ и вельӥки царь амирь сѹлтань баѩзид бегь пишемо си нашь листь кнезѹ ѡбраномѹ и властелѡмь дѹбьровьчькемь посиламо радѡсть и любимо поздравьленије.

пакӥ ти дамо на знанье, како мӥ дѡходи на порьтѹ царьстоѹ деспота лазара кѣи кралица босьньска и говори царьстоѹ мӥ, како ѥ билъ ѡставилъ деспоть гюрьгь злата ѹ телӥге господамь дѹбьровьчькемь

ѵ поставѵ и такои ї бїѣ нарѵчиль: по моѥ смрьти да дате моѥмь сїновомь. деспоть ѵмьре и стрїци ми и wтьць ѵмьре а имане wста. паки по нихь смрьти поиска тетька мї, госпога царица, и дѵбьровьчане ной дадоше грьгѵровь дель тїг литьре злата а мене не дадоше мога wца дель.

такоѣ каза царьстоѵ мї и царьстоо ми за тоѣ поиска соедочьбѵ и кралица изоедѣ(ѥ) сведочьбѵ по законѵ б(о)жьнѥмь и царьстоа ми запwоеди. соедочїше, како, ѥре сте истїномь далї царице злата, колико се више рече. и царьстоо ми разьбьравьшї по соедочьбе, како сте истиномь дали грьгѵровь дель, разьбьравьши, заповеда царьстоо ми и послах цклава, мога роба, капижї касьма, к вамь, да како видите заповедь царьстоа ми, такоѣ да дате той злато, дель лазароь. колико сте дали и царице толїкоге и кралице wчинь ивї дель да дате и да предате момѵ робѵ капижи касьмѵ да донесе на порьтѵ царьстоѵ ми. ако ли имате коѭ речь, а ої дошьлет(ѥ) люди на порьтѵ царьстоѵ ми, да за тои wдьгоараю.

да инако не ѵчините, да веке кралица на порьтѵ царьстоѵ ми за тои не гоори. такои да знате инако да не бѵде.

ѵ цариградѵ wктомбриа кд днь.

U tugri: بايزيد بن محمد خان مظفر

Otraga: *1485 adi 4. decembrio rezeto per capizi Cassum per zerto deposito de la regina de Bosna per libre 353 de oro, dise fo lassato per olim Giurag despot.*

Visina 42, širina 13 *cm*.

93.

(1485.?)[1], 9. aprila u subotu.

Sulejmanbeg bosanski gospodar javlja Dubrovčanom, da je car zapovjedio, da Dubrovčanin Marko, koji je ostao od carine dužan 32.400 aspri, obračuna sa hamaldarom Sari Jakubom i carevim sklavom Hasanbegom. Moli ih da nastoje da se ta stvar uredi ili da pošlju Marka njemu da s Jakubom pregleda račune i naplati.

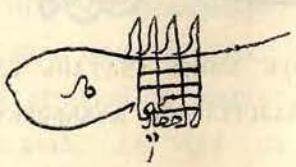

пл(ѥ)м(ѥ)нитим и мѵдрим и соаке почтене ч(а)сти и високе хоале богомь дарооанимъ почтоаномѵ кнезѵ изъбранимъ ластимъ[2]) дѵброачцимъ wдь сѵлименб(ѥ)га г(о)сподара бwс(а)нскога любо(о)нw поздраолен(ѥ).

по томъ нека є ◻едомо ◻ашемъ г(о)сп(о)цтоу, како ми книгу доние с порте ц(а)рове сарие шгупъ бщс(а)нски альмандарь и цклав ни доведе за никое разлоге, цио му є щ(с)таш дужан никои слуга ◻аше великоко(є), марко, ⁄л⁄◻у аспри щдь минутие годинь, цио су дрьжали бщс(а)нска манд(а)ние, да стане пред нам на суду рекен(и) марко с шгупомь ◻ише писанием аламандаромь. затои ето поће к ◻ашои ◻еликоке ◻ише писан цклаць хасаньбегь и сари шгупь книгу ◻и ке показати вашои доброти ◻еликога г(о)сподар(а) а хоће ◻аша доброта разьбрат а ◻ашим висоцим умомь, како ви пише ◻елики г(о)сподар а за реч(е)нога марка да плати ⁄л⁄бу аспри реченому сари шгупу. затш се молимо ◻ашои доброти, учините извршити заповесть ◻еликаго г(о)сподара: марка пошлите к намь да поставь(и) разлогь с шгупомь а те аспри такои им и наплатит(е).

инако немоит(е) учинит(и), ако нећете ◻елика гнио◻а примити щдь цара. такои да зна ◻аша доброта, ер є велика заприта ц(а)рео◻(а).

априла а дан у суботу писанш.

U imzi na čelu pisma: الفقير السيد سليمان T. j. El fakir sejjid Sulejman = Ponizni gospodin Sulejman.

Original na papiru visok 43, širok 13·5 *cm*.

[1]) Sravni pismo Skenderbega godine 1486., mjeseca februara.

[2]) Ovako mjesto ◻ластеломь.

94.

(Poslije 1485. —)

Suvremeni prepis fermana sultana Bajazida, kojim uslijed molbe dubrovačkog poklisara Frančeska Pucića zapovijeda kadijama romanijskim, da se u trgovačkim rasprama, kod kojih bi dubrovački trgovci uslijed krivih svjedočanstva često gubili svoj novac ili robu, trgovačke tražbine Dubrovčana imadu uknjižiti u kadije u libru ili im se ima dati hudžet, a takove uknjižene ili hudžetom osigurane tražbine da se imadu njima dosuditi, dočim se tražbine, koje nijesu uknjižene, imadu sudbeno odbiti.

у соемь почтенемь соемь кадиамь романискемь када примите шоуи запоедь царьстоа ми, сада носеци запоедь царьстоа ми дуброоачки поклисарь франьчишько пуцић, дошадь на порьту царьстоа ми, потужи се, како наши трьгооьци у земле царьстоа ми дошадь трьгую соакоеми трьзи с туръци и усталеми людми имаю трьгооаньие и длугооаньие тере се пригаш такоои работа: изьоаиаю лажеоьне соедоке и ◻ухоене парьбе с лажами чинећи щдь нас, много иманьие и многе пратежи ищу: гооорећи за тои се потужи царьстоу ми.

ЗАПОѺЕДЕХЪ ѠДЪ ДАНАСЬКЕ Ш НИХЪ ТРЬГОѺЫЦИ МѪСРОМАНЬЄ И СѺАЦИ ЛЮДЬЄ АКО ѪЗИМАЮ ТРЬГОѺАТИ, АЛИ НИМЬ ЦІО ПРОДАѺАТИ, А ИЛИ ЄМЬЧИТИ, АЛИ ѪЗИМЛЮ КОЮ РАБОТѪ, КОѭ Є ПОДОБНА СѪДѪ, СѺЄ ДА СЄ ЧИНИ СА ЗНАНЬЄМЬ КАДИНЄМЬ И ДА СЄ ЗАПИСѪЄ Ѫ КАДИНѠ ЛИБРО И ДА СЄ ѪЗИМЛЄ КАДИНЬ ХОЖАТЬ.

АКО ЛИ СЄ НЄ НАЙДЕ ѠДЬ ѠѺЕХЪ ДОЕЮ ЄДНО, АЛИ ЛИБРО, АЛИ ХОЖАТЬ КАДИНЬ СА СѺЕДОЧЬБОМЬ, АКО СЄ ЦІО ПОЙЦІЄ, ДА ИМ НЕ СѪДИТЄ И ДА НЕ ДОСТОЙНО СѪДИТИ; АКО ЛИ СЄ НАЙДЕ Ѫ КАДИНѪ ЛИБРѪ И ТАКОЄРЄ Ѫ ХѠЖАТѪ, ТАДАЙ ДА ИМЬ СЄ ѠДЬСѪЮЄ.

ТАКОН ДА ЗНАТЄ, ИНАКО ДА НЕ ѪЧИНИТЄ.

Ova listina ide pod konac XV. vijeka a svakako iza god. 1485., jer je te godine, 6. septembra, sultan Bajazid izdao ferman, po kojem se imadu na sudu priznavati i „dubrovački hudžeti“, a ako ih kadija ne bi znao čitati, neka zove njihove popove, koji će im ih čitati i ovjeroviti. Ova naredba se gornjom dokida, te je prema tomu mlagja.

Listinu našao je prof. dr. Konst. Jireček, ali ju nije objelodanio.

95.

(1486. početkom januara)[1].

Elez sluga Ajazbašin piše Dubrovčanima, da je otkupio Jelu iz Gunine, sebi „po Bogu sestru“, iz sužanjstva i javlja, da je radi 4 druga sužnja, koji su obrekli platiti 450 dukata otkupa, došao carev sklav i neka Dubrovčani vide, što će uraditi.

Pismo donio je Vukman, carev vojnik.

ПЛЕМЕНИТОМѪ И МѪДРОѠМѪ И СѺАКЕ ПОЧТЕНЄ ЧАСТИ ДОСТОЙНОМѪ КНЕЗѪ ИЗБРАНОМѪ И ѺЛАСТЕЛѠМЬ ДѪБРАѺЧАЦИЕМЬ[2]) ѠДЬ ЕЛЕЗА СЛѪГЄ АѢАЗЬ-БАШИНА.

ѺЛАСТЕЛЄ БОГЬ ЗНА И НАША МИЛОСТЬ, КАКОѠ ѠТКѪПИХ СЛѪГѪ ЕЛѪ ѺАШѪ[3]) ИЗ ГѪНИНЄ А МЄНИЄ П(О) БОГѪ СЕСТРѪ. БОГЬ ЗНА ѺЛАСТЕЛЬ, ЦІОѠ ДАХЪ ЗА НѪ, ѠНОИ МИ НАПЛАТИСТЄ. НЕКА ЗНА ѺАША МИЛОСТЬ, КАКО МИ ѠДѺЕДЕ Д҃ СѪЖНЕ БАЮѺЕ (?) ЦАРЕѺЕ, КОИ СѪ БИЛИ РЕКЛИ ДАТИ ЦАРѪ .Ѯ. СТА И Й҃ ДѪКАТЄ А САД Є ДОШАѠ ЦАРЬ ЗГЛАѺЬ[4]) НЦІѪѢЄ ѠД МЄНЄ ТЄ ДѪКАТЄ. А САД ѺЛАСТЕЛЄ ѺИѢТЄ ЗА ТѪИ РАБОТѪ, ЦІО ѢЕМОѠ ѪЧИННИТИ, КАКО ѢЕМОѠ ЗНАТИ ЦАРѪ ѠДГОѺОРИТИ, НЕКА ѺИ НИЄ ПОСЛАНЄ НА МЄНЄ ЖАѠ.

И ТѪИ КНИГѪ ПОСЛАХЪ ПО ѺѪКМАНѪ ПО ЦАРЕѺѪ ѺОИНИКѪ.

---

[1]) Ili koncem decembra 1485. Sravni s time slijedeće pismo od 10. januara 1486.

[2]) Ovako.

[3]) Precrtano.

[4]) Ovako mjesto ЦАРЕѺЬ СКАѺЬ.

96.

(1486.) 10. januara **u Carigradu.**

Sultan Bajazid II. piše Dubrovčanom, da su Zivan Sirčević i Andrija Lisović, dubrovački gragjani, kupili olovsku carinu i umrli, ostav mu mnogo dužni i zato nalaže, da što god ova dvojica imadu u Dubrovniku imanja predadu carevu „sklavu“ spahioglanu Ibrahimu.

Tugra.

МИ СИЛЬНИ И ВЕЛИКИ ЦАРЬ АМИРЬ СУЛЬТАНЬ БАѢЗИТ ХАНЬ ПЇШЕМО СЇ НАШЬ ЛИСТЬ КНЕЗУ ѠБРАНОМУ И ВЛАСТЕЛѠМЬ ДУБРѠВЬЧЬКЕМЬ.

ПО СЕМЬ ВЇ ДА□АМО НА ЗНАНЬЕ, КАКО СУ БИЛЇ КУПИЛИ ѠДЬ ЦАРЬСТ□А МИ ѠЛѠВЬСКУ ЦАРИНУ ТЕРЬ СУ УМРЬЛЇ, НА ЇМЕ ЖИВАНЬ СЇРЬЧЕВИКЬ И АНЬДРЕѢ ЛИСОВИКЬ, А ѠНЇ СУ ѠД □АШЕГА ГРАДА, ѠДЬ ДУБЬРОВЬНИКА. ИМАЮ У ДУБРОВЬНИКУ КУКЕ ЇМАНЬЕ А ЦАРЬСТВУ МЇ ѠСТАШЕ МНОГО ДУЖЬНИ. ЗАТѠИ СЬДЕ ЗАПОВЕДА ЦАРЬСТ□О МИ Ї ПОСЛАХЬ МОГА СЛУГУ СПАХИѠГЬЛАНЬ ИБЬРЕИМА, ДА КОЇ ЧАСЬ ПРЇМИТЕ ПИСАНЬЕ ЦАРЬСТВА МИ, ТЬЇ ЧАСЬ ДА ВИДИТЕ ТЕХЬ ЛЮДИ ВИШЕРЕЧЕНЕХЬ НИХЬ КУКЕ, ИМАНЇЕ, ЧѠ БУДЕ, МАЛѠ-МНОГО, С□Е ПРОДАИТЕ, □ОЛА ЧѠ ГОДЕ БУДЕ ДА ПРЕДАТЕ МОМУ ЦКЛА□У ИБРЕИМУ У РУКУ Ї С □АШЕМЬ ПИСАНЬЕМ ДА ДѠНЕСЕ НА ПОРЬТУ ЦАРЬСТВУ МИ. ИНАКО ДА НЕ УЧИНИТЕ ДА ЇМАНЕ ЦАРЬСТ□А МИ НЕ ПОГЕНЕ МЕГЮ ВАМЇ, ЄРЕ, АКО БИ НИХЬ ЇМАНЕ СТОѢАЛО МЕГЮ ВАМИ А □И МЕНЕ ДА НЕ КАЖЕТЕ, А ЦАРЬСТ□У МИ СЛУГЕ ПРА□Е БУДУКЕ, ТЕРЕ НЕ БИ ПРА□О ТАКОН БИЛО. ТОГАИ РАДИ С□Е ЧѠ ГОДЕ СЕ НАГЕ, МАЛО-МНОГО, МОМУ ЦКЛА□У ПРЕДАИТЕ.

ТАКОЇ ДА ЗНАТЕ ИНАКО ДА НЕ БУДЕ.

У ЦАРИГРАДУ Г(Е)НѢР(А) І̄ ДНЬ.

ДА ДРУГИ ПУТЬ ЗА Ѡ□ОИ ЦАРЬСТВО МИ □ЕКЕ НЕ ПИШЕ.

Otraga: *Die 18 zugno 1486 del gran Signor. Scriue per debito de olim ser Andrea de Zrieua e Giuan Sierceuich comanda (?) se niete se troua de li beni loro.*

Original na papiru visina 42, širina 13 *cm.*

97.

1486. 10. januara **(u Dubrovniku.)**

Dubrovčani odgovaraju Elezu, sluzi pokojnoga Ajazbaše, na njegovu tužbu da mu je neka robinja iz Konavlja odvela roblje, da je on za života Ajazbašina njegovom preporukom došao u Dubrovnik i da je od nje onda tražio 225 aspri za otkup, što mu je bila ostala dužna. Sadanji njegov zahtjev da nije opravdan. jer se oni uvijek mogu iskazati knjigom Ajazbašinom.

ѠДЬ ВЛАДУЩИХ КНЕЗА ИЗАБРАНОГА И □ЛАСТЕЛЕ ДУБРО□АЧЬЦЕХ: У С□ЕМ ПОЧЬТО□АНОМУ ЕЛЕЗУ СЛУЗИ ПОКОННОГА ГДНА АѢЗЬБАШЕ ѠДЬ Б(ОГ)А ЗДРА□ЬЕ ДА ПРИМНИШЬ:

по том книгѫ ти примисмѡ и разѫмисмѡ писанье, цѡ говоришь, да некоа робина wд конаоли wд оладања нашега wдьоела ти ѥ некоѥ робье: за тон почѫдисмѡ, ѥрь добри люди имаю лиⷯь ѥдань ѥзикь ѫ глаои[1]), ѥрь када бѣше санжак, покоини гн̃ь аѩзьбаша на босне, ти самь wоьде доⷯоди с книгомь wдь госьпоцьтоа мѫ, ѫ кои госьподарь те припорѫчеаше за тѫи робинѫ за дое стотинь и к̃е аспри, цѡ ти не бѣше платила за wдькѫпь, цо говораше, да си за нѫ даль, а тон по не(з)инѫ пошастю wдь тебе до много ремена. и ми ти правилѡ дадосмѡ, да си ищешь свою работѫ, где ю наѣи моѣи бѫдеш: паке сада такоои ѫтворь не требоваше намь да пишешь. и книгѫ сорьⷯѫ реченѫ аѩзбашинѫь имамѡ, коа се може сакомѫ ѫказати.

и б(о)гь те ѫмножи.

Letera mandata ad vno Elex seruo de Aiax bassa scrita adi 10 zenaro 1486.

Izvana: *Letera scrita ad zerto Elex servitor de olim signor Aiazbegh el qual scriueua per vna dona de Canalli per certi 4 schiaui.*

1486. adi 10. Zenaro.

[1]) Mjesto rečenice ѥрь добри люди имаю лиⷯь ѥдань ѥзикь ѫ глаои bilo je isprva napisano i precrtano: да такоои добарь чловѣкь имать о ѥзика: ти знаѥшь, ѥр, добримь людемь трибѫе ѫ глаои да те . . .

98.

1486. u februaru.

Skenderbeg, gospodar bosanski, piše Dubrovčanom, da mu je stigao carski berat po sklavu Ehtimanu, u komu se zapovijeda, da se neki Marko Kožičić, koji je po tužbi Sari Jagupa pronevjerio carev novac, stavi s Jagupom na sud pred njega i pred kadiju vrhbosanskoga. Ako ne predadu Marka Ehtimanu ili ako mu ne zaplijene njegovo imanje i sve predadu, prijeti se, da će vršiti zapovjed golemoga cara. Ako je Marko nevin, nema se česa bojati, jer će mu se suditi po pravdi.

wд гдна скендербаше господара босанскога плем(ѥ)нитиемь и мѫдриемь и ос(а)ке хоале и ч(а)сти богомь дарованиемь нашиемь почтениемь прикителемь и сѫсѣдомь, wбраномѫ кнезѫ и ластеломь град(а) дѫброника мног(о) здраое и хер(ѥ)тизание да прим(и) племенство ои.

паке ато ѣете идети, цо ои пише големи гдн и велик(и) амирь сѫлтань царь фаѣзитбегь и посла сога цкла ехтимана за циѣь

марка кожичића, да га дадете на сѫдь преда ме и пред кадию, да стане на сѫдѫ саари ћагѫфомь да ѿид(и)мо сѫдомь божиемь, ако мѫ бѫде дѫжань, како ћагѫфь говори тиехѣ .л.и.г. тиѕѣе и:ѕ: аспри, да мѫ даде, ере то ниѣ имание саари ћагѫфа, имание е гдна цара. и да знате племенсто ѿи, дошаѡ м(и) ѣ барать, а ѕ немь пише гдинь царь, како е слаѡ к ѿамь и писаѡ и преге да дадет(е) реченога марка на сѫдь саари ћагѫпомь, или да дадет(е) имание цареѿо, кое поѿеда ћагѫфь ѕ марка: а ѿи ни марка даете и-иманћа цароѿа. да да знаете, ато е послаль к ѿамь цклаѿа ехтимана и соою книгѫ царскѫ, да такои ѿи запоѿедамь запоѿестию и страхомь гдна цара: или даите реч(е)ног марка на сѫдь преда ме и пред кадию ѿрьхбосанскога, или даите цклаѿѫ иманиѣ цареѿо, кое поѿеда ћагѫфь ѕ марка, ере ѡд тиѣ доѣ ако еднѫ не намѣерите цклаѿѫ, да знаете, рекаѡ мѣ гдинь царь и книгѫ писаѡ, да тои имание наплатимо на ѿашиех слѫгахь, кое стое на ѿрьхбосаню, како ѿи неморет(е) наћи соога граганина ко-ѣ ѕ ѿашиех рѫкахь и негоь домь.

дрѫгоћа да таки ѡдоѣть не пишет(е) гдинѫ царѫ. пазит(е) се, ере гдинь царь море ѕзети соое имание. даите марка да стане на сѫдь сь ћгѫфомь. ако бѫде дѫжань, хоће платит, ако ли не бѫде, хоће поћи здраѿо ѿесело к соомѫ домѫ, каконо е иниеемь слѫгамь ѿашиемь праѿда и ѡдпраѿа ѕ рѫсагѫ гдна цара на ѿсе стране. то ли не ѕсхоћете, ѿеће ѿи нећемо ни слати ни писати, него ѕчинити шо намь е запоѿеть големога господара. да знаете такои.

U tugri: حرره الفقير باذن الله اسكندر Harereh-ul fakir bi iznil-lahi Iskender = Napisa ponizni božjom pomoći Skender.

Iz vana: *Adi 25 febr. 1486 del Schender basa signor de Bosna scriue per Marco Cozicich per debito chel fa vno Sari Jagup de aspra 33 milia e 400.*

99.

(1486.), 9. marta **u Carigradu.**

Sultan Bajazid II. piše Dubrovčanom, da su po njegovoj zapovjedi, a uslijed tužbe bosanske kraljice Jelene, kćeri despota Lazara, da joj Dubrovčani isplate očinu ostavštinu, došli poklisari dubrovački na portu i iznijeli pismo despota Lazara, kojim svjedoči, da je sav svoj poklad za života naplatio od Dubrovčana. Nu kraljica ustvrdila je, da je to pismo i pečat na njem krivo, a to su potvrdili vjerovani ljudi, koji poznaju despotov pečat.

Uslijed toga nalaže Dubrovčanom, da oni pošalju 2000 dukata po carevu sklavu Kasumu ili, ako imadu koju riječ protiv ove odluke, da šalju ljude na portu, koji će o tome govoriti.

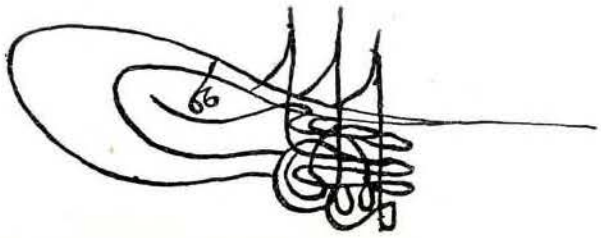

мѝ сильни ѝ велѝки царь амѝрь сѹлтань баѧзть хань пїшемѡ сѝ нашь лѝсть кнезѹ ѡбрьраномѹ ѝ властелѡмь дѹбьрѡвьчькемь пѡсльмѡ радостьно поздравьленіе.

паки ви давамо на знаньѥ, како преге ѡвогаѝ времене дѡйге на порьтѹ царьствѹ мї деспота лазара ккѝ, кралѝца ѥлена, тере гѡвори царьствѹ мѝ: ѡстави ми дедь, деспоть гюрьгь, ѕ дѹбьрѡвьникь ѕ поставѹ злато ѝ сребьрѡ ѝ аспре ѝ ковь златѝ и сребьрьнѝ. ѡ-тогаѝ беше мѡга ѡца дель т литьрь и їїг злата. мой поконнї ѡтць, деспѡть лазарь, йска на жи◻отѹ со◻ой дель а не дадоше. такой каза царьствѹ мѝ ѝ царьство мѝ пойска томѹи истинѹ.

кралица ѝзведе неколико сведоке, вервване люди, ѝ ѡни такой сведѡчише. тон видевьшѝ царьство мѝ ѹчинихь по б(о)жьѝѥмѹ сѹдѹ и царьства мї законѹ: пїсахь книгѹ, цкла◻а послахь кь вамь, такон заповедахь: ѝли їмане да платите, ѝлѝ да пошьлете люди на порьтѹ царьст◻ѹ ми, да за ѡ◻ои ѡдьговоре.

сьде придѡше покьлисари ◻аши с црьства ми цклавѡмь ѝ за ѡ◻ѹѝ работѹ дѡнесоше царьствѹ ми книгѹ с печатью ѝ рекоше вѝше речѐнѝ пѡкьлѝсари: ѡво ѥ нашь хожеть ѡдь лазара десстота. ѕ хожетѹ такой пише: цо ѐ годе вѝль деспоть грьгь[1]) постави◻иль постав◻ѹ ѕ дѹбьровьникь, али злато, али сребьрѡ, али ковь златї али сребьрьни, ѡпеть на со◻омь жи◻отѹ ѕзе све, мало-много, ѝ цо ѡста ѕ дбрьровьникѹ ѕ кнеза и властель с литрь злата и за ѡнеѝ с литрь злата ѡдѹрнси деспоть гюрьгь самь на жи◻отѹ, да се разьдели на г деле гмь синовомь грьгѹрѹ и степанѹ[2]) и лазарѹ. за той да ѥ со◻акомѹ чловекѹ на зньѥ[3]), како ѥ лазарь деспоть ѕзехь свои дель на пѹно и степань ѕзе со◻ои дель на пѹнѡ а грьгѹгѡвь дель ѡста ѕ кнеза и ѕ властель. ѡдь ѡ◻оїган веке ни малѡ ни много не стало ни по ѥдьнемь делѹ.

алѝ пакї кралїца рече: ѡ◻ан книга не пра◻а ни печать ѡ◻аѝ не мога ѡца.

и царьст◻о мѝ сьбра неколико люди дѡбьрехь и вервванехь, кои знаю печать деспото◻ѹ и ѡдь нихь прашахь ѝ-спїтахь и ѡни такои рекоше: ѡ◻а печать не деспотьска.

вьдахъ кьдь бй такой виде и царьство ми, да wпа̄н книга̄ невер8ана нйие истина, пакн съда̄ заповеда̄е царьство ми и книг8 писахъ и wпе̄тъ послахъ мога цкла□а капижи кас(8)ма к □аше □ерьнwсти. кьда к □амь приде царьст□а ми запо□едь да такои да знате, како царьст□о ми сое wпой wсе̄й, защо с(т)е би царьст□8 ми прае слв̄ге и харачьниц̄и, за тои ми не би 8годьно, да е вамь велика 8силость йсто дое тйс8ке д8кать да дате момь цкла□8 кас8м8 8 р8к8, да дwнесе на порьт8 царьств8 ми.

пакй би ако имате кою речь, пошьлете чло□ека на порьт8 царьст□8 ми, кою речь имате да го□ори с царьст□ом-и, али до тис8ке д8кать да д(а)те момь цкла□8 8 р8к8, да хи царьст□8 ми донесе.

инако да не 8чините. такои да знате и да □ер8ете̄. инако да не б8де, да не б8дете с8прокь мойw(и) заповеди. ако ли бисте йнако 8чйнили и не дали, да знате, ере ми ке̄те 8 гневь 8лести. такой да знате.

8 цариград8 марьтиа ā дн̄ь.

U tugri: بايزيد بن محمد خان مظفر T. j. Bajezid bini Mehmed han muzefer = Nepobjedivi Bajezid sin cara Mehmeda.

Otraga: *Die 16 aprilis lettera del imperator turco schriue per el depoxito del despot e per ducati due milia.*

Papir iz dva komada slijepljen dug 84, širok 13 *cm*.

Na istu stvar odnosi se i pismo od 24. oktobra 1485.

[1]) Isprva bilo napisano лазарь ali je radirano i napisano ime грьгь mjesto гюрьгь.

[2]) U imenu pisana su slova сте dva puta.

[3]) знанье.

100.

1486. 26. maja **u Carigradu.**

Sultan Bajazid II. šalje svoga slugu Skendera u Mletke i zapovjeda, da ga lagjom prevezu i gdje ga predadu da uzmu od mjesnog poglavara potvrdu, da su ga zdravo predali i da ju pošalju caru.

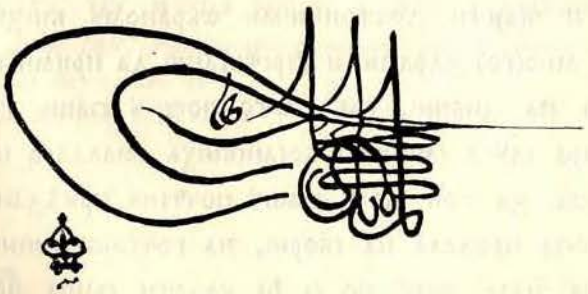

мй сильнй, □елики царь амнь с8лтань баязить хань. мноземь земьламь прес□етьли господинь. пиш8 сию книг8 царьст□а ми кнез8

wбраномѫ и □ластелwмь дѫьрокьчкем. паки □и да□амо на знанье како послахь царьст□а ми слѫгѫ □ерьнога, ѫзьданога скендера к бнетьчькемь господамь за царьст□а ми дѫгѫ□аньє. да кьда к □амь приде: да напра□ите ѥдно дре□о лепо и почьтено како требѫѥ да wдпра□ите мога слѫгѫ скендера дw бнетьчькога метеха и да га предате сь со□акимь почьтеньємь и гдегоде га предате да ѫзьмете w-тогаи места хожеть, како га сте предали. тьй хожеть да пошьлете царьст□ѫ ми, да знамо, како га сте здра□о предали. йнако да не ѫчинйте. пазите, ѥре ако мѫ се нещо згоди, wдь □ась кю знати. такои да знате й да □ерѫѥте. йнако неке бити.

ѫ цариградѫ мам ks днь.

U tugri: بايزيد بن محمد خان مظفر

Otraga: *Die 9. luglio 1486. lettera de gran signore turcho el schriue che al suo ambassadore Schender si troua vna barcha che sia messo nelli confinii de Venetia.*

Papir visina 42·5, širina 13 1/4 *cm*.

101.

1486. početkom juna.

Skender baša, gospodar bosanski, preporučuje Dubrovčanom Eminbega, emerbega bosanskih hamaldara, koji dolazi u Dubrovnik, da tamo prodade careva olova. Moli, da mu budu na ruci, da što prije prodade, jer Eminbeg ima ovdje mnogo poslova da obavi.

wд гпда скендерѣаше господара босанскога племенитѥмь и мѫдрѥм и □с(а)ке хо□але и ч(а)сти дwстоинѥмь wбраномѫ кнезѫ и □ластеломь града дѫбро□ника мно(го) здра□ѥ и херетисанїе да прими плем(е)нст□о □и.

паке да □ѥ на знанїе, како wто поге ѫ □ашь градь и к □амь големога гдна цара слѫга еминбегь босанскѥхь амалдара емрбега, да продаде wло□а царо□а. за тои молѫ □ашѫ почтенѫ прйѣзань, помозите мѫ да би се тан wло□а продала на скорѥ, на гот(о)□е пѥнези, како но би била □ѣнна гднѫ царѫ, како но се ѣе казати □аша почтена и вѥрна слѫжба на честитои царо□ѥ портѥ. такои □и молѫ да ѫчините, како би не крьсмаw еминбегь тамо, ере има и w□амо □елике потребе и по-

слоꙋе. за тои ѻи ѻел(е) молимь, како наше почтене прить-телии и како но ѻиерне слꙋге гдна цара како но се ће похѻалит ѻами и ѻашиемь прить-телстѻом еминбег.

Na čelu lista u imzi: حرره الفقير باذن الله اسكندر To j. Harereh-ul fakir bi iznil-lahi Iskender = Napisa božjom pomoći ponizni Skender.

Otraga: *Die X. Junij 1486. recepta de Scender bassa da Verbosania el recomanda vn amaldaro per vendita de zerta quantita de piombo.*

Original na papiru visok 32·5, širok 13·5 *cm.*

102.

1487. 30. maja **u Drinopolju.**

Car Bajazid II. javlja Dubrovčanima, da je novsku „skalu“ (carinu) predao Jusufu hamaldaru i zapovjeda, da mu predadu svoje carinske knjige na ogled, jer su prvašnji novski hamaldari vodili krive račune.

Tugra.

ми́ сꙋлтан҃ баꙗзидхан҃ милоⷭтиѭм бо́жиею ѻелики и сила́ни цар мнозем землꙗм прессетли гоⷭ(по)д(и)нь.

пишемо почтеномꙋ и нам ѻерномꙋ кнезꙋ изьбраномꙋ и ѻластелом дꙋброѻьчкимь любоⷭ҃ и прияте́лстѻо. по тем да ѻи ıє ѻедомо, како ноⷭ҃скꙋ ⷭкалꙋ именем юсꙋф амал҃дар прекꙋпи те пшїⷭка, да ꙁме разлоⷭ҃ ѡт ѻетхи амал҃дари и ѡт еминех҃ царстѻа ми и ѡт инех҃ люди, кѡї сꙋ стоꙗни на тꙋи работꙋ. да требꙋет, кѡї часⷭ҃ придет склаⷭ҃ царстѻа хьдьр до ѻашꙋ ѻерноⷭть, требꙋет, да мꙋ дасте ѻаши тетраге, кѡї ⷭте ѻи за тех҃ работах҃ дрьжали и писали, да се ѡт нихⷭ҃ разлоⷭ҃ ꙁмет ѡт године, ꙗо сꙋть поминꙋли, ıер се не ѻерꙋют тетраге прьѻех҃ амал҃дар. да требꙋет, ино да не ꙋчините, него како се ѻашемꙋ племенⷭ҃тѻꙋ сьѻише запоѻеда, сѻе потпꙋно, да нагете тетраге и да их҃ предадете ѻише речномꙋ склаѻꙋ царⷭ҃тѻа ми,

такѡї да знате. пиⷭ҃ месеца маиа .л. дан ꙋ дренополю.

Otraga: *Die*[1]) *Julij 1487 recepta del imperator turco. Scriue che se debia dare conti ali amaldari noui de le cose de li . . . . . chj.*

Original papira 42, širina 14 *cm.*

[1]) Broj izbrisan.

103.

1487. 27. oktobra **u Dubrovniku.**

Vladislav herceg od sv. Save potvrgjuje, da je od Dubrovčana, a rukom Ivaniša Ohmučevića, koji je posaobinom išao u Dubrovnik, primio 766 perpera i 8 dinara na račun „provižijuna“ od svega, što mu daju knez i vlastele. Pisao „na molbu“ Iva-

niševu Vukašin Gizdavić, jer ovaj „ne umješe pisati“ a na listu, koji bijaše provigjen potpisom i pečatom Vladislavljevim.

Po originalu u c. kr. arhivu u Beču priopćio Miklošić os. 537.

104.

1488. 14. aprila **u Carigradu.**

Sultan Bajazit II. piše Dubrovčanom, da mu se Ahmedpaša Hercegović potužio, da u Dubrovniku ima od očeva poklada 18.000 dukata i on da ih je nekoliko puta uzaludno zahtijevao pa iskao da se stvar sudom riješi. Zato nalaže car Dubrovčanom, da pošalju svoje ljude, koji će radi toga stati s Ahmetpašom na sud i odgovarati.

Tugra.

сѫлтаⷩ баѩзид хаⷩ милⷭ҃тивѡм бѡ́(ж)ию ⷣелики и сиⷩлни цр҃ь пишемо кнезѫ изьбраномѫ и ⷣластелѡм дѫбровачким любоⷭ҃ и прияте́лстⷣо.

по тем да ⷣи ѥ ⷣедомо, како доге племенити и ⷣьса́ке пѡчтене хⷣале достѡйни и нам ⷣерни и любими склаⷭ҃ царстⷣа ми, ахмат пашаⷩ херсегоⷣи́ⷦ, и ѕспоменѫ царстⷣѫ ми, гоⷣорекн, да ѥ нѥгоⷭ҃ отац, ⷭ҃тари херсек ѫ ⷣашем градѫ много иманиѥ на предаⷣаⷩ оⷭ҃таⷣно. ѿт тѡй иманиѥ и седа ѫ ⷣась имат осамнадесет тисѫ́кь дѫкат златех҃ венетачкех҃. за тоï ѥ и неколикрат до ⷣаше племе́нстⷣо досилао и тен дѫкате ѝскао, али мѫ се ноще несѫ платили.

за тѡй ради ⷣише речени ахматпаша пѡïскаⷭ҃ милⷭ҃ст и те́стир царстⷣа ми, да би наша ⷣисота запоⷣедала, да ⷭ҃ ⷣами за тѡй ⷭ҃танет на сѫть божи, да се сѫдом и ⷭ҃ праⷭ҃дѡм ⷣиди.

за тѡй ради запоⷣеда царстⷣо ми: ино не мѡйте ѫчинити, него пошлете сⷣѡи ⷣероⷣани люди с пѫнем наѫком, дошьтши на порти царстⷣа ми, да се сѫде за ⷣише речено има́ниѥ с ⷣише писанним ахматбашѡм. що божи сѫть и запоⷣе́сть божиа запоⷣеда, тѡи да бѫде. нѫ требѫѥт ино да не ѫчините, негѡ сⷣакоѩко да пошлете сⷣѡй ⷣероⷣани люди, да се за оⷣѡй сѫде и отгаⷣараю.

такѡй да зна ⷣаша ⷣерноⷭ҃т. ино немѡите ѫчинити.

пись месец априлиа .ⷤ҃. даⷩ ѫ цариградѫ.

Otraga drugom rukom: за ахѫматьбашѫ херьцегоⷣика чѫпи.

Na omotu: *Lettera zitatoria de la porta per ducati 18 milia a la instantia de Achmatpassa Herzegouich.*

105.

(Oko 1488.)

Ahmed Hercegović piše Dubrovčanom, da mu izruče njegov dio očinje ostavštine i obećaje, da će im kao i do sada biti prijateljem.

миланемь и ◻еле дразнемь прѣтелемь, прѣс◻ѣглои господине дѹбро-◻ачкои, кнезѹ и ◻ластеломе wд брата ◻амь ахмета херцего◻иħа.

◻ластеле ◻ии знате, када гдн херцегь ѹмрие, како нам wпорѹчи благо с◻ое и wно благоw ѹ ◻ашиехь рѹкахь бии. и када га подасте момѹ братѹ за исто мене питасте и ꙗа рекохь да дате. до ◻ас ми ние ѹ томе ниша, да ѹ ◻ась есть тастаменать за наше благо. да тако е рекаw ◻елики господарь, да ◻ась притегнѹ на тѹи сѹдожбѹ. да ◻ластеле молимо ◻ась, како мою братию, да бисте се и ◻и потрѹдили за нашь посаw, ерь що ми моремоw, за ◻ашь посаw чинимо, ере ако мните, да самь ꙗа забиw прь◻о наше прѣтелст◻w, богь вѣе, ниесамь и ако се ◻ии за мои посаw потрѹдите и ѣа ѣѹ се за ◻ашь посаw потрѹдити. и богь ◻амь ѹмножи госпост◻а властеле.

Izvana: *Lettera de Achmet Cherzegouich hauuto da luy per la qual el dixe niente restar in noy del suo.*

Papir širok 11·5, visok 16·5 *cm.*

Ovo pismo je nesumnjivo u savezu sa sultanovim od 14. aprila 1488., br. 104.

106.

(1489.)[1] 4. aprila **u Novom Rimu.**

Sultan Bajazid II. piše Dubrovčanima, da je bio zapovjedio da za 5 mjeseci pošlju punomoćnike, koji će ih zastupati u parnici radi tužbe Ahmet paše Hercegovića. Pošto je ali Ahmet paša dobio timar u Kalipolju i onamo pošao, a vekili (punomoćnici) dogjoše tek iza toga, zapovjeda car, da slijedeće godine sa haračem pošalju druge vekile te će se onda suditi.

Tugra.

сѹлтаⷩ баꙗзид хаⷩ милоⷭтиwм бо́жиею ◻елѝки и силѝни цар пишемо нам ◻ерним и ꙗюбимим кнезѹ изьбраномѹ и ◻ласⷮелwм дѹбро◻ачким любо◻ и прияⷮелст◻о.

по тем да ◻и ѥ ◻едомо, како преге о◻о́ган ◻времена бише се ◻ашwї ◻ерноⷭти писа◻ши запо◻едало, како да пwшлете до .ѯ. месепа с◻ога изьбрана ч(о)◻(е)ка, да ѥ ◻аш сь◻рьшени ◻екиⷧ, да се сѹди и да се ◻иди за дѹкате и за ино иманиѥ що ищe wт ◻ась скла◻ царст◻а ми херцего◻иⷦ ахмат. ◻и теда ◻екила не послаⷭте. он чека◻ши, ◻идео◻ ѥр ◻аш ч(о)◻еⷦ не доге, и отиде на тимар ѹ калиполь. седа ◻аш ◻екиⷧ дошатши, онь ѹ тимарѹ далеко бѹдѹки, не може се тан работа седа видети.

да кьда ѥ такwї, запо◻еда наша ◻исота, ино да не ѹчините, него кьт имате до године дрѹги харач дослати, дwшлете заѥдно ◻ашега

□екнлꙗ, кои □екнл̂ да има такѡи мок̂ и съ□рьшено □екнл̂сто□, да ст̂анет на сѵть с □ише реченим херсего□нкем, да се сѵди и да ѡтга□ара[1]) за тѡи имание, що ище ѡт □ашѵ □ернѡ̂сть скла□ царст□а ми ахмат. а що бѵде прав̂да и сѵт божи, тѡи кет бити.

такѡи да знате, ино не мѡите ѵчинити.

месеца априлꙗ .д̄. дан̂ ѵ но□емь римѵ.

Original na papiru visina 43, širina 14 *cm*.

[1]) Pismo je datirano na osnovu pisma Bajazidova od 14. aprila 1488.

[2]) Ovako mjesto ѡдгоодра.

107.

1489. prije 10. aprila.

Kadija novski piše Dubrovčanom, da je knez Milivoj Mihočević svome sinu Mustafi prije 8 godina namro imetka i roblja te je kadijinim sudom i carevim beratom to dosugjeno njemu pa pozivlje Dubrovčane, da mu to roblje uruče.

Imena robinja jesu: Čavka, Stana, Milica, Jeluša, Radna i dr.

Adresa: Племенитиемь и мѵдриемь и со□аке почтене части и х□але богомь даро□аниемь кнезѵ ѡбраномѵ и сѡои ѡпѣини □ластеѡ дѵбро□ачкон.

Unutra: Племенитиемь и мѵдриемь со□аке почтене части и х□але богомь даро□аниемь кнезѵ ѡбраномѵ и сѡои ѡпѣини □ластеѡ дѵбро□ачкон ѡд каде но□скога ѡдь бога милость и здра□ие да примите.

по томь гд̄ине кнеже и □ластеле да знате, како е кнезь милиѡон михоке□ићь приказаѡ со□омѵ синѵ мѵстапи сое що има сѡое робне, коне, □инограде, кѵће, млине, томе сѵ ӣ годиште и ѡсталоѡ, що е имао, сое сѡое да е тиемь □олань синь мои мѵстапа продати, даро□ати, да се за тон нитkоре не ипача[1]), ни жена моћ, ни едань чо□иекь дрѵги, него да е □олань мѵстапа синь мои. а за тои има книге ѡдь со□акога каде и ѡще има карать ѡдь□ећe ѡдь порьте, како е сое мѵстапиноѡ. едно е робина ча□ка, дрѵгоѡ стана, третиѐ милица, четѡрьтоѡ елѵша, петоѡ радна и ѡще много робић, кое сѵ ѵписане ѵ книгѵ царе□ѵ.

Po strani: القاضى بنوى = El kadi bi Novi.

[1]) Ovo ima jamačno glasiti не импача. Sravni talij. „*impazzare*".

108.

1489. 10. aprila.

Mustafa Mihočević, sin kneza Milivoja Mihočevića potvrgjuje, da su mu Dubrovčani predali robinju Čavku s Prijedala, kćer Radićevu, koju je baštinio iza oca pod uvjetom, da je pusti na slobodu, ako se dokaže, da ona nije zbilja robinja.

Svjedoci: Ivan Petrović, sluga (vojv.) Žarka, Toma, sluga vojvode Tadije i Stjepan, sin Radoslava Žile.

ми мѫстапа синь кнеза милоѡа михочеонћа даемь ѫ ѡидене соиемь и соакомѫ, како дошадь ѫ дѫброника сада ѫ ѡо ѡриме нађохь еднѫ деоникѫ, именомь чаокѫ с приедала кѣи радичеоѫ, коѩ беше робина кнеза милоѡа, паче моѩ, мѫстапина, како ми беше записаѡ мои баща, како се позна по книгахь цареохь и кадинехь. такои реченѫ чаокѫ робинѫ примихь ѫ дѫброникѫ ѫ мое рѫке и такои ѡветоахь кнезѫ и ѡластеломь дѫброацнемь, ѩко се не нађе предь кадиѡмь робина, да ю ѡпеть пѫстимь и ѡслободимь и саоише, ере примихь робинѫ чаокѫ.

оокои да се зна. писа се ѫ дѫброника десети дань ѩпрела месеца лето христоо тисѫћѫ ѯ̃п̃а.

а ѣа соидокь иоань петроонѣк жарькоок слѫга

и ѣ тома слѫга ооеде тадие соидокь

ѩ стиепань синь радосаоа жиле соиедок томѫи.

Otraga: *1489. ad 10. april 1489. expeditoria a far (?) Mustafa fiol de Michoz Milinovich (sic!) per vna schiaua luj ha receuuta.*

Uz ova dva pisma nalazi se u istom svežnjiću i jedno tursko.

109.

(1489.), 21. juna.

Sultan Bajazid II. piše Dubrovčanom, da je Vukota (Vignjević) došao na portu te se potužio, da mu je brat ubijen pred dubrovačkim gradom te ga zato šalje sa Elezom pašoglanom a Dubrovčanom zapovjeda, da one, koje Vukota imenuje krvnicima, predadu, da im sudi novski kadija i Elez.

Na posebnoj ceduljici upisani su, valjda kao ubojice, ova dvojica: Ilija Brajanović i Cvjetko Dupa iz Zatona.

сѫлтаи̂ баѩзид хаи̂ милѡстиѡм бѡ́жиѥю ѡелики и сили̂ни цьр пишемо кнезѫ изьбраномѫ и ѡласт̂елѡм дѫброачким любоѡ̂ и прияателс̑тоо.

по томе да ѡи ѥ ѡедомо, како доге ѡѫкота и тѫжи се на порти царстоа ми гоорекн, да мѫ сѫть ѡаши люди брата пред ѡашем градѫ ѫморили без ниѥдне криоине.

да да ѡи ѥ ѡедомо, ѥр се ѥ за ооѡї запоедало кадии нѡ̑скомѫ и склаоѫ царстоа ми елѣ́зѫ, да они тѡї сѫдом и праѡ̂дом бѡ́жиѡм ѡиде и да сѫде, да требѫет нно да не ѫчините, него да запоедате, да нагют тен люди, кѡиѫ ѡише речени ѡѫкота крьони ако именѫет тер да иѫ пошлетеѫ[1]) с ѡише реченим склаѡм царстоа ми паѫ̂хкоглан елезѡм

пред □ишереченим кадию, да они сѫдѡм бѡжиѥм и пра□дом тѫмѫи сѫде и и҃спра□е по божиои з҃апо□е҃сти.

ино[2]) немѡї ѫчинете, како опет, дошьтши □ише речени □ѫкота, за о□ѡї да се не ѫстѫжит на порти цареста ми.

та́кѡї да знате. ино немѡїте ѫчинити.

пи҃с месеца иѫниа к҃а да҃и҃.

Otraga: *Die XXII. Julij 1489 letera del imperator turcho e schriue a petizion de Vuchote Vigneuich per vno suo fratello secondo deto Vuchota hauea narato che li homeni de Ragusa li hano amazato.*

U pismu umotana mala ceduljica a na njoj zapisano:

илиѣ браѣно□иѣ и цо҃етко дѫпа и-затона.

visina 43·5, širina 14·5 *cm*.

---

[1]) Ovako!

[2]) Prije ove riječi precrtano je ино не.

110.

(1489.), 21. novembra **u Carigradu.**

Sultan Bajazit II. piše Dubrovčanom, da su došli novski hamaldari, knez Mihoč i Ivan Desisalić na portu, te se potužili, da je uglavljeno po carevoj zapovjedi, da se u Novome sō prodaje na pola u korist Dubrovčana a na pola u carevu, te bi Dubrovčani u to ime imali platiti 25.000 aspri, ali da su oni od toga odračunali izdatke za argatiju i kiriju. Pošto ovi izdatci nijesu bili uglavljeni, nalaže im, da hamaldarom isplate punih 25.000 aspri i šalje za to sklava Ahmeta silihtara.

Tugra.

сѫлта҃н каѧзид хан҃ милѡ҃стиѡм бо́жиею □елики и сил҃ни царь пишемо нам □ерним и любимим кнезѫ изабраномѫ и □ла҃стелѡм дѫбро□ачким любо□҃ и приѧ(тел)҃ст□о.

по тем да □и ѥ □едомо, како се бе с □ашѫ □ерно҃ст ѫгла□ило, сѡл҃ □аша, що се прода□а на мегю ѡ҃ски҃ да бѫде поло□ица □ашега племе҃ни҃ста а поло□ица нашега цареста и на тѡї □и се ѥ и книга цареста ми писа□҃шн дала.

седа, дошатши ѡ҃ски амал҃дари, кнез мнхѡч и и□ан десисалиѣ и ѫспоменѫше, да и ѥ҃сть на □ась до҃адесет и пет тисѫкь а҃спри ѡт поло□ицѫ, що имаше тем амал҃дарѡм бити, а ни҃сте го□орили, ѥр се ѥ спенчало аргатѡм и на кирию и за ине рабѡте, да за тѡї □и знате, ѥр када се ҃сте за тѫи сѡл҃ ѫгла□или, таи ҃спе҃нца и агои се неѥ ѫгла□ило, ни се ѥ ѫ҃споменѫло тер не подоба, да □и та́и агои и тѫ ҃спенчѫ

ѯспомената. да требѹет, кът придет до □ашѹ □ернѡ̂ст книга и скла□̂ царст□а ми, да тен □ише речене д□адесет и пет тисѹкь дадете □ише реченим амал̂дарѡм х□а□але, како он, дошатши, да их предадет ѹ ризнизе наше □исоте. ино немоите ѹчинити.

пи̂с. месеца новѡм□риа к̄а дан̂ ѹ ц(а)р̂иградѹ.

Na margini: и за о□ѡи посласмо скла□а царст□а ми силихтар касѹма.

Otraga: *Adi 5 genaio 1490 letera del imperator Turcorum. Scriue se debiano dagar ali amaldarj aspri XXV milia secondo el tenor dentro se contiene.*

111.

1489. početkom marta, 894., početkom džemaziulevela (u Novome).

Novski kadija Hamza, sin Mehmedov, izjavljuje, da je neki Miloje iz Foče u hercegovačkom vilajetu za svoga života i pri potpunoj svijesti sav svoj imetak poklonio svome sinu Mustafi a prijašnje drinske kadije, Alija, sin Bašahanov i Ibrahim, sin Muntišin, dali su mu u dokaz tome odluku sultana prema sadržaju njihova hudžeta. U hudžetu je naveden slijedeći imetak: Radić, Jovan, Malija, Jusuf, Stjepan Gjarida, Vladoe, Midan, Gjuka i Stjepan. Sve je to ostavio njegov otac Miloje pa nema nikakve sumnje, da su sve njegove (Milojeve) kuće, bašče i baštine carskoga roba Mustafe sina Milojeva. Da se to zna, napisan je ovaj list i dajc se kao potvrda dubrovačkim knezovima u ruke, ako ustreba, da ga pokažu.

Ovo se dogodilo i napisalo početkom džemaziulevela 899.

Svjedoci: Hamza, sin Abdulahov, Murat imam, Hasan, sin Abdulahov, Sulejman sin Abdulahov i mnogi muslomani i kršćani.

حرره الفقير حمزه بن محمد
المسلم بقضاء نوى

سبب تحرير كتاب شرعى و باعث تسطير مرعى اولدركه هرسك ولايتنده فوچه‌ده ميلوى نام كافر حال حياتنده وكمال صحتنده جميع ما ملكنى اعلى مصطفوى يه هبه ايدوپ الينه حجت ورمش اولكى درين قاضيلرى كه على بن باشا خان و داخى ابراهيم بن منتشه بوجهله حجت اوليجق مذكور پادشاه قولى مصطفى يه حكم همايون داخى ورمشلر حجت‌لرونوك تقرورنه حجت‌لرونده تقرير اولان ما ملكى اشبو دردركى ذكر اولور راديچ نام وردويه نام ويوان نام و مالنه نام و يوسف نام و جاريده استپان نام واولادون نام وميدن نام جوقه واستپان نام باباسى ميلوى قومش جميع اولرى و باغلرى و باشتنالرى دشاهى قولى مصطفى بن ميلو نك ايدوكين شك شبهه يقدر شبهله معلوم اوله بو ورق كتب اولب برسبيل تمسك دبرونيك كنازلرينه يدنه ايصال اولدوق وقت حاجت اولجق تمسك اوله جرى ذلك وحرر فى اوائل جمادى الاولى سنه اربع وتسعين و ثمانمائه

شهد بما فيه: خمزه بن عبداه و مراد امام و حسن بن عبداه و سليمان بن عبداه
و جم غفير من الرجال المسلمين و الكافرين

112.

(1489.) 21. decembra **u Foči.**

Hadžibeg, gospodar Hercegovine javlja Dubrovčanom, da je novski emin pošao na portu a mjesto sebe da je ostavio novskoga kneza Mihoča Pribisalića da upravlja novskom carinom.

мѫ(д)ремь и плем(ѥ)нитемь и сѫаке ч(а)сти достоинемь и намь ѫел(ѥ)-дразѣмь и срьчанемь приятелемь изьбраномѫ кнезѫ и ѫластелѡмь дѫ-бродьчьцемь wд хажибѣга господар(а) херцегоѫе земле м(и)л(о)сть божїю и поздраѫленїе да прим(и) ѫаша почьтена приязьнь.

и по семь да ѫи е на знание, како доѣе еминь царе◻ь, идѫѣе на портѫ, и такои реч(ѥ) пред нами, да wста(◻)ла на сѫоіе место михоча приб(и)салиѣа, кнезѫ ноѣьскога, да тѫи чѫа и гледа рабѡтѫ царе◻ѫ са амальдари и сѫѫде иныде по сѫехъ работахъ ноѣьскехъ, що пристон царина предь ц(а)ра, или wдь соли, или wдь сѫехъ инехъ работь, сѫе да преда-ѫате кнезѫ михочѫ, кога е еминь меще себе wстаѫиѡ и амальдарѡмь заедно. и паки да имь сте ѫ помоѣь за сѫакѫ царе◻ѫ работѫ, како требѫе. инако да не ѫчините.

декмриа ќа днь ѫ хоче.

Otraga: *1489. adi 29. decembrio letera del s. sangiaco Hagibeg del paexe de herzeg fa fede come Emin lassa in suo logo per 6 muj Mihoz Pribissaglich de Castel Nouo sopra le cosse de la gabella de Noui.*

Visina 27·5, širina 13 *cm*.

113.

(1490. koncem marta) 895., početkom džemazulevela.

Mustafabeg, gospodar hercegovački, ratificira ugovor, sklopljen izmegju novskog hamaldara i Dubrovčana, koje su zastupali Frančesko Pucić i Nikulin Gundulić, praćeni novskim hamaldarom Einbegom, kojim se uregjuje prodaja soli u solanama u Dubrovniku, Novom, Slanom, Kleku i Risnu u zajedničku korist i uz zajednički obračun.

Tim se ugovorom uregjuje sloboda uvoza ostale robe — osim olova — u Dubrovnik.

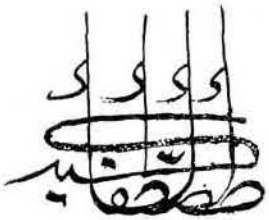

милостю бж(иw)мь и поелен(е)мь г(о)сп(о)д(и)на ми амир сyлтань цар(а) фаисите(е)га ми мyст(а)фабегь г(о)сп(о)д(а)рь з(е)мле херц(е)г(о)е даdам на знане сеемь и сакwмy, комy показати сан нашь листь ерwдани, какw доће wд кнеза и се пwд(о)ба ластеw дyбр(о)дачцех них поклисаре, почт(о)дани кнезь пранческw пyцикь и кнезь никyлинь гyндyликь и доћwше с еинебегwмь, амалдарем носцем, преда ме мyст(а)пабега и предь кадию носскwга и предь нами се погwдише по wдан начинь:

да сдаки трьгь и трьгwдина може излести из дyбрwдника и може yлести y дyбр(о)дникь, толикw wне д сдари, кое е wдлyчиw г(о)сп(о)д(и)нь царь и наредиw, да имаю хwдити на ноби, коликw сде ине трьгодине и трьге дyбродачке и w-дyбр(о)дчана и wдь сех люди сое земле големога цар(а) и wд инехь люди wдь сдаке земле и сдакwга езика;

самw wлодо да хwди на нwби доколе трьпи соли, коћ се гwди и чини на сwлилех носкех. и тан дошачи wлода на ноби, да wд ноdога могy поћи y дyбрwдникь, такои пw м(о)рy, какw по сyх(y).

и wше да сдаки трьзи и трьгодине, кое излазеть (и) излазит бyдy из дyбродника, сое wнои, шw бyде wд разлwга дyбрwдачкwга и дyбродчана, шо сy сите, и wдь сдакога места и wдь сдаке земле и сои ини трьзи и трьгодине дyбр(о)дачке и дyбродчана да сy слwб(о)дне на изл(аж)ене из дyбь(ро)дника и поћи y землю царстда, како да несy дyжне ницта ни на едну платy али царину амалдар(а) носскога.

и wше да сои трьзи и трьгодине, кое yлезyть y дyбр(о)дникь по пyть wдь сyха, толико и wнеи wдьлyчене wдь царастда, коликw ине и толикw wдь дyбр(о)дчана, коликw wдь люди сое

земле големога цара и иниехъ люди сѫке земл(е) и wдь сѫкwга места, самw wлwѫа да мwгѫ хwдити на нwѫи и речена wлwѫа да могѫ хwдить ѫ дѫбр(о)ѫника, какw е ѫише именоѫанw.

и када нестане ноѫске соли, коѣ се на ноѫwмь гwди и чини, да могѫ иѣи wлоѫа ѫправо г дѫбр(о)ѫникѫ и со ѫзимати и све ине пратежи да могѫ праѫцемь хwдити ѫ дѫбр(о)ѫникь. и wноѝ, цw бѫде пратежь дѫбр(о)ѫчана на ѫлезенье да се има стати на wноѝ, цо намь бѫде ѫелики царь wдьлѫчит за то да бѫде, а д̀ стѫарн, wдьлѫчене по царствѫ, да сѫ пwдложене на плаѣю, како е нареченье царствѫа, да могѫть wдить ѫ дѫбр(о)ѫника.

такwѣе за сw да сѫи люде wдь земле царствѫа, цо сѫ држани ѫзимати сow wд амалдара ноѫскwга, да сѫ ти држани ѫзимати сw дѫброѫачкѫ а не мwгѫ кѫпwѫати ни wпѣити иня со, негw сw дѫбр(о)ѫачкѫ и со ноѫскѫ, wноѝ цо се чини на сwлилеѭ нwѫскеѭ.

и wще wда сѫе соли дѫб(ро)ѫачке, цо се прwда, полwѫица wдь те цене, али цw бѫде излести нс те соли, да бѫде и да има бити кнеза и ѫластела дѫброѫачцеѭ а дрѫга полоѫица да бѫде и да има бити амалдара ноѫскwга. и тан сow да се има продаѫати ѫ дѫбьрwѫника, на слани и на нwѫи, на клекь а вѣе ниедна сow, самw сow дѫбрwѫачка а ина се не може дwнести ни прwдаѫат ѫ земл(и) царствѫа ни ѫ речена места, само ѫазда сow дѫбр(о)ѫачка и цо се ѫчини на сwлилеѭ новскеѭ, коѣ да се мwже прwдаѫати на ноѫи.

а wдѫеѣе сow дѫбр(о)ѫачка, колико е годе ѫстребѫе нwщь на рисань,. да дѫброѫникь не бѫде дрьжань послати сow ѫ речено место, него да ю имаю послати на ноѫи ѫазда сь еднемь тѫрчинwмь, кога да има дати амалдарь. количw соли бѫде треб(а), да е амалд(а)рь дрьжань посилати сw с ноѫога на рисань по тан начинь, да тан речена сw, цо се бѫде прwдаѫати ѫ сѫакw wдь ѫише реченеѭ места, цо е ѫ дѫбр(о)ѫникь, слани, ноѫи, клекь и рисань, да се бѫде прwдаѫлти за разлwгь кнеза и властела дѫбр(о)ѫачцеѭ и амалдара ноѫскwга.

wще да сw, коѣа се бѫде прwдаѫати ѫ дѫбр(о)ѫникѫ дѫбр(о)ѫча(но)мь и свем людемь wдь сѫега ѫладаньѣ дѫбр(о)ѫачкwга, да

тои сое бѫде кнеза и □ластеѡ дѫбр(о)□ачцеⷯ и таи соѡ да се има прода□ати из□аньⷭ и на се ѡд оне сѡли, ѡдь ѡноган, цто се бѫде прѡда□ати людемь земл(е) царст□а.

Ѡште да реч(е)нн амалд(а)рь има и бѫде држати сое наредбенике а кнезь и □ластел(е) сое ѕ речена д̄ места, цто е дѫбр(о)□ник, сланѡ, но□и, клекь и со□аки □ечерь речени наредбеницн амалдаре□и да имаю ѕписати ѕ тептерь наредбеника кнеза и □ластела дѫбр(о)□ачцеⷯ ѡноп и ѡноликѡи соли, кѡликѡ бѫде прѡда□ати со□аки дан. и пенязь, цѡ бѫде излазити ис те соли, да има стати ѕ рѫке кнеза и □ластела дѫбр(о)□ачцеⷯ а ѡни днѡ, цто е полѡ□ица ѡ-теⷯь пенза, цѡ пристои реч(е)нѡмь амалдарѫ, да се немѫ има дати али ѡнемен, кога би ѡнь послаѡ ѕ дѫбро□никь с писмн, с тацемн, какѡ да бѫде за дѡста кнезѫ и □ластелѡм, дѫбр(о)□ачцемь, ѡдь □рем(е)на, какѡ бѫде питати, □азда ѕчинн□ши амалдарь писмо задо□олнѡ ѡдь примленьѣ пенза ѡдь кнеза и □ластеѡ.

Ѡште наредбеникь кнеза и □ластеѡ дѫбр(о)□ачцеⷯь, кои бѫде стати ѕ но□омь, да има држати разлѡгь ѡдь соли, коѣ се бѫде послати на рисань а да кнезь и □ластел(е) дѫбр(о)□ачцн имаю и мѡгѫ прѡтн□а тои сѡли ѕзети за нн̄ разлѡгь толико пенза ѡдь прѡдае ѡдь соли, кѡликѡ бѫде прим(н)ти сѡ, коѣ се пошле и бѫде се посилати на рисань. и да е држань амалдарь нѡ□ски ко ѡне земл(е) запо□есть царе□а ѕ баратеⷯ амалдаре□еⷯ соѡ ѕзимати, да е со□акь и со□аки чѡ□екь држань ѕ ѡ□еⷯь ѐ̄ мнеста реченеⷯ ѕзимати соѡ, нн(ѕ)де нигде да не море ѕзеть.

И да не мѡре амалдарь забранити ѡдь дѫбр(о)□ника и ѡдь сланога пѫть, негѡ по сѡ, и по со□акѫ сат□арь со□акь да иде слѡв(о)днѡ.

такоѣе амалдарь да не мѡже запрети сѡлью нѡ□скѡмь докле ю прѡда, соѡ дѫбр(о)□ачкѫ ѕ дѫбр(н)□никѫ ни на сланѡмь ни на клекѫ, него □азда да се прѡдае сѡ дѫбро□ачка а ѡдь сада да се има ѡт□ѡри(т) и прѡда□ати соѡ дѫбр(о)□ачка.

Himza na čelu spisa glasi: كتبه سيد مصطفى t. j. Ketebbeh-u Sejjid Mustafa = Napisa Sejjid Mustafa.

Na margini: وقع القاضى t. j. Tevki-ul kadi = Kadijina potvrda.

حاجی سنان وعیسی بن وامین بن ولی خواجه و حاجی محمد الجندی
بن علی الجندی مصطفی الجندی
تحریراً فی غره جمادی الاخر سنه ۸۹۵

Potpisi na listini jesu:

Hadži Sinan Alije vojnika; i Isa sin Mustafe vojnika; i Emin Velihodžin; i Hadži Mehmed vojnik. Napisa se početkom džemazul-ahara 895.

Otraga: .... *ana de Mustaphabegh del achordio facto cum lo amaldar de Noui per vie et per sal.*

Original na papiru visok 42, širok 23·5 *cm.*

114.

(1490.) 8. maja, 895. 18. džumazulahira.

Sultan Bajazid II. javlja hercegovačkom sandžakbegu i kadiji novskom i fočanskom, da su se dubrovački poklisari na porti potužili radi nezakonitosti kod prodaje dubrovačke soli u Novom i zapovjeda, da se strogo postupa po kanunnami i po beratima.

ꙮ҃Д҃ херьцегове земле санжак҃ бегѵ и новскѡмѵ кадии и ѡ҃Д҃ херцегове земле кадиѣ хотачкомѵ, када оваи книга к вамь догѣ, такои да знате: сада дѵбровачки поклисари на високѵ порѵ҃ дошадь говорише такои: дѵбровачки ѵ херцеговь санжакь на трговинѵ҃ да доходе, новскѵ҃ царинѵ҃ и дрѵгѵ҃ работѵ҃, що држе, що дѵбровачки трговци продаю[1]) и кѵпѵю пратежь, ѡ҃Д҃ тогаи они царинѵ҃ ѵзимаю; кои ѥ досле законѣ биѡ, тогаи закона прѣшадчи, ѡ҃Двекѣ ѵзимаю, тере дѵбровачке трговце завртаю и силѵ҃ имь чине, говореки потѵжише се. када оваи книга к вамь догѣ, трѣвѵ҃ѥ, када такои дѵбровачки трговци ѵ херьцеговь саньжакь на трговине доходе, ѡ҃Д҃ трговине новски амалдари и дрѵге работе када хокѣ скѵпити ѵ амалдарцѣхь рѵкахь коѭ ѣ моѭ канѵньнаме и барать, да ѵ нихь погледате, ѡ҃Д҃ тогаи що имѣ ѣ ѵ рѵкахь барать, ѡ҃Д҃ нега що се пише, да векѣ не ѵзимаю; ако ли ѡдь канѵньнам(ε) и ѡ҃Д҃ барата векѣ що бѵдѵ҃ ѵзели, опеть да имь наплате. послѣ тогаи ѡ҃Д҃ канѵ҃наме векѣ да не прѣходе, да имѣ не дате. и ѡдь дѵбровачицѣхь трговаца, освѣнь кои дрѵзи доходе за трговинѵ҃, и мои люди, како смо рекли, по томь и нимь да се чини, или дѵбровачки трговци или дрѵзи трговци, кои годе бѵдѵ҃, ѡ҃Д҃ амалдарскога хѵбюма и ѡ҃Д҃ канѵньнаме да векѣ не дате ѵзимати. инако да нѣсте ѵчинили. по ѡвомѵи момѵ лѣпомѵ нишанѵ҃, да вѣрѵ҃кте. писаи҃ на .л҃н. дань жѵмазел ахира. ѡ҃ѵ҃ѕ҃ѥ҃.

Suvremeni prepis u *„Liber Privilegiorum“* str. 119. Priopćio ga i Miklošić o. c. str. 484. ali ga pogrješno stavlja u godinu 865. (= 1461.) što je već s toga anahroziran, jer u to doba Hercegovina i Novi još nijesu bili u turskoj vlasti.

[1]) Ova se riječ u originalu opetuje.

115.

(1491. prije 18. maja)[1].

Jahjabaša, bosanski gospodar šalje bolesnog svog slugu sa nekim Mihočem u Dubrovnik, moleći Dubrovčane da nagju dobra majstora, koji će ga vidati.

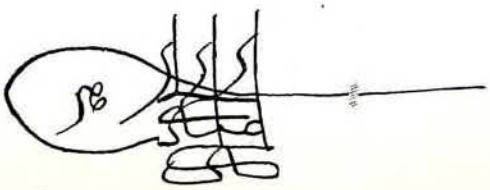

ѡдь ꙗхиꙗбашѣ господара босьнскогѧ ѕ ⷣсѣмь изьбраномѕ кнезѕ дѕбровьчкомѕ и ⷣластелемь ѡдь бога здравьѥ да има ⷣаша милость.

по томь нека знатѣ, како пѡⷣеде михчь нашега слгѕ, кои є болнь. ѡн̃ има дѧ̈ є препорѕчень богѕ и ⷣамь. наиди ⷣаш̃(а) милость добра маистѡра, кои би га ⷣидаѡ̃. а паки що би ⷣаша милость намь запоⷣедела: божи смо и ⷣашн̃.

U himzi na čelu lista: محمد عبد الحی To jest: Jahija Abdulhaj = Jahija Abdulhajov.

[1]) Ovo pismo datiram ovako prema jednom zaključku vijeća umoljenih od 18. maja 1491., kojim se dariva Chadum dječak sandžakov, koji je bio bolestan u Dubrovniku te se vraća zdrav. Ovo datiranje megjutim nije posve pouzdano, jer se tamo ne spominje ime sandžakovo.

116.

(1491. u početku augusta) 896. 7. ševala **u Carigradu.**

Originalni prijevod načinjen u dubrovačkoj kancelariji berata sultana (Bajazita II.), kojim posredovanjem hercegovačkog sandžakbega Mustafabega, novskog kadije Mula Hasana Idrizovića i novskog emina Mehmeda daje u zakup novsku, primorsku i risanjsku carinu te solila konsorciju u najam.

Članovi konsorcija su Vuk Božidarović iz Olova, Aleksa Tvrtković iz Dračevice i Cvitko Radoević iz Goražda.

Njihovi su jamci knez Radič Pribinić i Pavko Radoević iz Olova, knez Radin Vukašinović iz Rogatice, Nikola Stipanović iz Goražda, Vukac Ugarković i Rajko Nonović iz Ljubomira, Ratko Sasović iz Dračevice te Nikola Milanović iz Novoga.

Ugovor vrijedi za 3 godine počam od 25. augusta, a najamnina je 25.000 dukata plativih u zlatu a ne u asprama.

ѡⷣан мои силни нишань и мое честитѡ писмѡ да гдь. б(о)гь ѕмножи на ⷣое четири стране. запоⷣедь ми такои сада оⷣан с моиѡмь заповиѥдию: с ѡлоа вѕкь божидароⷣинѣь и ѡдь драчеⷣице алекса тⷣрьтковинѣь и ѡдь миста гораждa цⷣиткѡ радоеⷣинѣь на име амалдарие херцегоⷣе земле, ноⷣога града, царинѕ и ѡд мора царинѕ, що изь мора исходи,

и солила и рисаньскѫ царинѫ и ѫ приморию солила херцегоѳ земле санжабегь, ѫ господи ѥ помилоѳань, мѫстабегь и ноѳ(с)ки кадиѣ мола хасань идризоѳиѣь и ноѳскога емина мехмеда по книгахь wдь мисто wлоѳа[1]) кнезь радичь прибиниѣь и паѳко радоеѳиѣ, wдь рогатице кнезь радинь ѳѫкашиноѳиѣь и wдь горажда ник(о)ла стипаноѳиѣь и wдь лѫбимира вѫкаць ѫгаркоѳиѣ и ранко ноноѳиѣь и wдь драчеѳице ратко сасоѳиѣ и wд ноѳога ник(о)ла миланоѳиѣь на име тиѥ лѫдие, зашо сѫ се царстоа иманиѣ ѣмци ѫзелw на $\bar{и}$ ста $\bar{ѕ}$ и $\bar{ѕ}$ лита wдь прьѳога дне м(ѥ)с(ѥ)ца агѫста, ере се ѥ wѳоган рамадана м(ѥ)с(ѥ)ца, цио се зоѳе орѫчь, .$\bar{кѥ}$. дань аѳгѫсть ѫлизаw за .г. године за $\bar{кѥ}$ тисѫѣь бнетачицехь дѫк(а)ть. ѫзеше и.дι. тисѫѣь и $\bar{ѫ}$ ста аспри ресми за сы ми барать и $\bar{ѳ}$ хиляѣдне и $\bar{ѫ}$ ста аспри за ресми разлогь: дахь и запоѳиндихь послие wѳоган дне, да поѣѫ исте wѳе работе wдь прьѳога часа, како ѥ постален законь, $\bar{г}$ године амалдарие да работѫ дрьже, да ники ѫзрокь не ѫчине, да ми дѫк(а)темь wдьгоѳоре истоизи wѳизие работие на $\bar{и}$ ста и $\bar{ѕ}$ и $ѕ$ годинь месеца шеѳала хотиѣть почетакь бит негw тей године м(ѥ)с(ѥ)ца рамадана на $\bar{кѥ}$ дньагѫста $\bar{а}$ прьѳи дань не по запоѳисть цариг(ѳ)а да ѫзмѫ wѳѫи работѫ wдь тоган почетка исте wѳеи работе реченнемь амалдаромь за $\bar{г}$ године $\bar{кѥ}$ хиляѣдь бнетачицехь дѫк(а)ть продахь, дѫк(а)те злате да дадѫ; ако ли би аспри донесли, да имь ихь не примимw. и $\bar{ѕ}$ дана разлога прьѳиемь амалдаромь да се wдьбие. ѫ сѳемь, како ми ѥ царстоа запоѳиедь, да поѣѫ тоизие работи, амалдарие да сѫт имѧнию ми, да ми разлогь дадѫ, ѫ тои доба ниткw да се за тои не задие ни едномь стоарию. такои да знаю, на ѳеличастоа ми запоѳинди насланаю. и wѳаи се барать писа мсца шеѳала $\bar{з}$ дань на $\bar{и}$ ста и $\bar{ѕ}$ лита ѫ цариградѫ.

Otraga: *Copia de lo berato de lj amaldari prescriti n° 6.*
Original na papiru dužina 42·5, širina 13·5 *cm.*

[1]) Slova ѳч ponavljaju se pogrješno u originalu.

117.

(1492.) 897. 3. aprila **u Carigradu.**

Originalni prijevod fermana sultana Bajazida II., kojim nalaže hercegovačkom sandžaku Mustafi i fočanskom kadiji, da strogo paze, da se u Novome, kada se potroši novska sô, ne prodaje druga sô osim dubrovačke, jer su se Duhrovčani potužili po poslanicima Nikši i Nikulinu, da hamaldari dobavljaju i prodaju tugju sô.

Tugre nema.

wдь гwл(є)могѧ царѧ сѫлтань баꙗзитьбегѧ земл҃е хр҃цегw҃е саньжак бегѫ мѫстафе и кадие хотачкомѫ.

да знате, прьоо како мї дѫброачке гwсподе поклисарї догwше, никшѧ и никѫлинь, тере мї гwоорише: носкѧ со соѧкѧ да се прода, тадь wдь дрѫге стране со доносећї продаю и нашѧ се со не продае. ѫ тои добѧ нѣмь е крионѧ, гwоорише, и тада имь книгѫ дадох҃ь и тако́н запоонде́х҃ь: када се носкѧ со прода, да се wдь дрѫге стране со не доноси ни продае, рѧзмѧ да се дѫброачкѧ со продае; мимо дѫброачкѫ со да се дрѫгѧ со не продае.

а садѧ царьстоѧ мї книгѫ wпеть донесоше а гwоре: амалдарї мое запоонестї не хаꙗше и wдь дрѫге стране со носе и продаю, рекоше. а садѧ ꙗѧ, како сѧмь прьоо запоонидиѡ, тако́ћерь и садѧ потврьћѫю, нетребѫе да амалдарї мою запоонесть престѫпаю, рѧзмѧ да имь не дате презь законь и презь мою запоонедь ниџѡ чинитї. ако лї небї слѫшалї, ѫписаоше дантє мї на знание.

и паки wдь хитростї и wдь преоареньꙗ да се чѫате.

и тѫи книгѫ оидеоши wпеть поклисаромь ѫ рѫке поданте, да ю дрьже да знате.

пї(с)анѧ мс҃цѧ абрила г҃ дань ѫ царїградѫ.

записьнеха гwдинѧ ѡ҃ѕ҃з҃ гwдине.

Original papira visok 28, širok 14·5 *cm*.

Opaska: U originalu su piknjice, koje služe kao akcenti, samo nad slovom i horizontalno poredan (ї) inače vertikalno, što se u slogu nije dalo provesti.

118.

1492. 4. aprila **u Carigradu.**

Sultan Bajazid II. potvrgjuje, da su mu dubrovački poklisari Naoko Saraković i Živko Rastić predali 11.500 dukata harača za iduću godinu.

Tugra.

wд оеликога гос҃подара и великога хѫ҃кера и великога амире сѫлтань баꙗзит҃ хана сил҃ногa гос҃подина ц҃ра натолискога и романискога и веке инем҃ многем҃ земл҃ѣмь кнезѫ wбранwмѫ и властелом҃ дѫбровьцем҃ много поздравл҃ение и хр҃етисание да прими пле(мен)ство ви.

по тем҃ ведомѡ да ви е, како сте посл҃али ваше властеле ѫ поклисарство нашка сараковика и живка растика съ харачем҃ законнем҃ на порѫ

царства мї. харачь закоⷭнни двнадесете тисѫкю и петⷭсаⷮ дѫкаⷮ златеⷯ внетачицеⷯ донесоше и предаше ѕ хазнѫ ц(а)рьства мї а за годинѫ напредь коꙗ греде вь лето ѡсамⷭ саⷮ и девеⷮдесеⷮ и седмо лето месеца жемадиⷭл-ѕлаⷭ .ѩ. дⷭнь а ва лето рождства хⷭва тисѫкю и четири ста и девеⷮдесеⷮ и третете летѡ.

и кое сте речї порѫчилї, все добре разѫме цьство мї.

такои да зна племеⷭнство вн.

пиⷭс. месеца априлиꙗ .д. дⷭнь ѕ ц(а)рїградѫ.

Original na papiru visok 41, širok 14 *cm*.

Uz ovaj dokumenat priložen je turski duplikat a ovo je bilo u jednom omotu na komu piše: *1492, adi 15 magio expeditorie vna in turchesco l'atra in schiauo de lo haraz portono del imperator turcho ambasatori vz. ser Natal de Saracha, ser Gioani de Resti.*

119.

1493. 17. marta **u Carigradu.**

Sultan Bajazid II. potvrgjuje, da su mu dubrovački poklisari Naoko Saraković i Nikulin Gundulić predali 12.000 dukata harača za iduću godinu.

Tugra.

ѡдь □еликога гѡⷭподара и □елики амира сѫлтанⷭа баꙗзиⷮ ханⷭ(а) снⷭлнога гѡⷭподина ц(а)ра помⷭорскѡга и натѡⷭлскога и романискога инемⷭ мноземⷭ земⷭламⷭ гѡⷭподарⷭ кнезѫ и □ластелѡмⷭ дѫбро□ачицемⷭ поздра□ьление да имате.

по темⷭ □едомо да □и е, како сте послали сꙋое □ерне □ластелеⷯ нашко сарако□икѣ и никѫлина гѫндо□икѣ сь харачемⷭ законнем, на порⷮѫ ц(а)рства ми дошь□ и харачⷭ законни доне□ь и преда□ьши ѕ хазнѫ ц(а)рства ми, кои е харачѫ д□анадесте тисѫкѣ и петⷮ саⷮ дѫкаⷮ златеⷯ бенетьчке а за гѡдинѫ, коꙗ греде □ь летѡ ѡсьмсаⷮ и де□етдесеⷮ и .ѩ. мⷭца чѫмаделе□елⷭ кѩ дⷭн а □ь лето христѡ□о тисѫкѣ и четири ста и де□етдесеⷮ и третⷮе. пⷭс. мⷭц мартⷮ їз̅ дⷭн ѕ ц(а)ригрaдѫ. ٧٩٧

Dolje arapski datum a lijevo muhur u kome se čita: يعلى

Uz ovu namirnicu priložena je druga pisana turskim jezikom. الحق يعلو

Na legjima ove listine piše: *„Expeditoria de charaz de l'anno passato per ser Natal de Saracha et per ser Nicolino de Gondola Schiana"*. Na omotu, u kom su bila oba pisma zavita: *1494 expeditoria de l'anno passato porto ser Natal de Saracha et ser Nicolin de Gondola del ano 1493.*

120.

900., 20. rebiulevela (1495.), 18. januar **u Carigradu.**

Sultan Bajazid oglašuje hercegovačkom sandžakbegu i novskom kadiji, da su hamaldari Ivan Mangurić i Ivan Milanović, koji su do 1. ševala god. 893. držali novsku sol u ime „harči hamalije“ za prenos soli od skele do hambara tražili od Dubrovčana odštetu. Car je za to poslao pokojnog Sulejman pašu, a novski kadija osudio je, da Dubrovčani plate 293 dukata i 47 aspre. Pošto su ti novci poslani na portu a hamaldari suočice pred poklisarom dubrovačkim Mikulinom izjaviše, da nemaju više što da traže, daje se to na znanje, a spis valja nakon uvida predati Dubrovčanom.

Tugra.

ѡд ѳелікога гѡ̑сподара и ѳелики амира сѵ̑лтан баѧзит̑хан̑(а) сил̑ногa гѡ̑сподина ц̑(а)ра помор̑скога и натѡл̑скога и романиског инем̑ зем̑лам̑ гос̑подар̑ хер̑сег̑ском сан̑жакбеју и кадие ное̑скѡмѵ ѳедомо да ѳи е, како по преге ное̑скѵ сол̑ ѡсам̑сат̑ и деѳедесет̑ и трет̑е лето и гѡдинѵ шаѳал̑ м̑сца пр̑ои д(а)н̑, кои сѵ дрѫжали амал̑дари, ноан̑ манг̑рикћ, ноан̑ миланоѳикћ, тере ш̑о̑ се носила сѡл̑ ѡд ное̑с(к)ѵ склалѵ[1]) на ное̑ски амбар, тере ш̑о̑ се зѡое хар̑чи хамалие, затои сѵ имали сѵ̑д и раз̑лог̑ з̑ дѵбрѡоач̑ске кнези. тогаи ради е било ц̑(а)рство ми послало запоесет̑ по коиникѵ сѵлеиман̑башин. и ти, кои си ное̑ски кадиа, сѵдом̑ и законом̑ да изнаигете, ш̑о се наигю̑т̑ дѵброоач̑ски кнези амал̑даром̑ дѵжни, да им̑ се плати е било речено. тогаи ради сѵлеиман̑ баша покоини и ти ное̑ски кадиа ѵчинио̑ши сѵдь и раз̑лѡг̑ и послао̑ книге на пор̑тѵ цр̑ьства ми тер̑ гѡоорите: ѵчинисмо сѵдь и разлог̑ и наидоше се дѵжни дѵброоач̑ске кнези с амал̑даром̑ дое сте и деѳет̑десет̑ и три дѵкате златех̑ и четьр̑десет̑ и седам̑ аспре тере тен дѵкате и тен аспре ѵзел̑ши сте послали на пор̑тѵ цр̑ьствѵ ми. доне̑ши предаше и тен ѳише речен̑ни амал̑дари и дѵброоач̑ске кнези поклисар̑ именем̑ микѵлин̑ ста̑ши се сочице[2]) на пор̑тѵ ц̑рства ми тере амал̑дари ѵпрашасмо: имате ли ѳеке сѵ̑д нл(и) кои разлог̑ ѡ-тен хар̑чи хамалие сь дѵброоач̑ском̑ кнези?

ѡни рекоше: ми ѳеке ѡ-тогаи и ѡд̑ иногa разлога ѳекше ни ми сѵда не имамо ни нисѵ ѳеке ш̑о дѵжни.

тере и ои такон да знате пак̑ прогледа̑ши ѡоѵ запоесет̑ ѡпет̑ да се пода кнезем̑ дѵбрѡоач̑цем̑.

п̑с. м̑ца ген̑ар(а) .и̑. дн̑ ѵ ц̑(а)ригравѵ.

Original na papiru visina 42, širina 14 *cm*.

Više datuma napisan je arapski datum a do njega isti muhur kao i na pismu priopćenom pod brojem 118.

[1]) Ovako mjesto скалꙋ = skelu.

[2]) Ovako mjesto сꙋочиⷦ.

121.

(1495.), 6. februara **u Carigradu.**

Sultan Bajazid II. hvali Dubrovčanom, što su mu slali glasove, kako je francuski kralj navalio na papu rimskog, oteo mu neke gradove te ide na Pulju i nalaže im, da pomno prate sve dogagjaje u tom pokretu, da saznadu, koje namjere imade francuski kralj i kako napreduje i sve, štogod saznadu, da mu brzo dojave po carevom sklavu Jusufu.

Tugra.

wд □еликога гw̑сподара и □ели. амира сꙋлтан̑ баꙗзит̑ хан̑(а) сил̑ногa гw̑сподина ц(а)р̑а помор̑скога и натwл̑скога и рwманискога инем̑ мнозем̑ земл̑ам̑ гw̑сподар̑ кнезꙋ и властелом̑ дꙋбрw□ач̑цем̑ поздра□ление да имате.

по тем̑ □едомо да □и е, како w-тех̑ страна̑х̑ ми бех̑ гласо□е дошли, како фран̑часки крал̑ скꙋпно̑ □оиски дошьо̑ на папꙋ римскога и неколико мꙋ градо̑ прими̑ пак̑ седа на нега хоке да поиге тере и тwи сьо□ршно̑ши е помислил̑ пак̑ на пꙋле и на ригꙋ да доиге, тере, такон би̑ши, w-тех̑ страна̑х̑ гласо̑ разꙋмет̑ □ам̑ посльс̑но беше, и паке сте □и царст□ꙋ ми пра□е слꙋге били тере беше подобьно преге wд □ас̑ глас̑ да нам̑ доиге. тере сда, зашо се ꙋ □ас̑ ꙋздамо и □еренех̑ □и имамо, тогаи ради послах̑ склафа царст□(а) ми оисꙋф̑(а) тере кда к □ам̑ приспе, фран̑часки крал̑ сда где е и шо чини и ꙋ коои е рабwтꙋ и кое ст□ари да чини ис̑ папом̑ рим̑скем како сꙋ и шо сꙋ чинили и с̑ пꙋлс̑кем̑ кралем̑ како сꙋ и шо мисли ꙋчинит̑. и по том̑ тогаи пак̑ шо мисли и как□е рабwте хwке пох□атит̑ ꙋзна□̑ и разꙋме□̑ истин̑ни гласо□̑ тере ꙋписа□̑ на спех̑ посла□̑ши по склафꙋ ц(а)рст□а ми. и по том̑ тогаи w-тиех̑ страна̑х̑ истин̑не гласо□̑ разꙋме□̑ непрестано да посилате, кои гwде глас̑ w-те страна̑х̑ разꙋмете □аши книге и гласw□̑ да не лип̑шꙋ wд пор̑те ц(а)рст□а ми. тако да знате.

п̑с м̑ца фле□ар̑ s̑ дн̑ ꙋ цариградꙋ.

Otraga: *A di 24. feur. 1495. recepta del imperator.*

Visina 42·5, širina 14·5.

122.

(1495.)[1] **7. aprila** **u Carigradu.**

Sultan Bajazid II. zahvaljuje Dubrovčanom, što su mu poslali glasove od „teh stranah“, što se pronose, da je umro Čem (to jest Džem, brat sultanov) i nalaže da ga i dalje izvješćuju o glasovima, koje bi čuli.

Tugra.

ѡд ◻еликѡга гѡ̑сподара и ◻елики амира сѵльтан̑ баѩзи̑т̑ хан̑ цр̑ь помор̑ски и натѡлски и рѡмански инем̑ѡ̑ зем̑лам̑ гѡ̑сподар̑ кнезѵ и ◻ластелѡм̑ дѵбро◻ач̑ем̑ поздра◻ление да имате.

по тем̑ ◻едомо да ◻и е, како ми сте писа◻ь послали глас ѡ-тех̑ страна̑х̑, цо сте чѵе и разѵме и гѡ◻орите, како се е чем̑ сега со◻та миниѵ, тере цо̑ ми сте писали и порѵчили, со◻е дѡбре ѵзна и разѵме цр̑ст◻ѡ ми, тере за тѡи добре чините, ере ѡ-тех̑ страна̑х̑ гласи разѵме̑ посилате на пор̑тѵ цр̑ст◻а ми, такои е и подоб̑но, ере се и моа ◻несѡта ѡд ◻ась такои нада, ере сте ◻и и ѡд преге ѡ◻ои пор̑те пра◻е слѵге билн, такои ◻и и цр̑ст◻ѵ ми пра◻е слѵге имам̑ тере треке и ѡд сем̑ сьда ◻аше слѵге ѡ-тех̑ страна̑х̑ да не лип̑шѵт, тере цо се разѵме, ѵписа◻̑ да да-◻ате на знание моемѵ ◻еличест◻ѵ.

п̑с̑ м̑ц̑а априла з̑ д̑нь ѵ царградѵ.

[1]) Godina, koja na originalu nije zapisana ustanovljuje se time, da je sultanov brat Džem umro u Napulju 24. februara 1495. Da je чем̑ = Džem, o tome mislim nema ni najmanje dvojbe.

123.

1496 28. marta, 901. (27. redžeb) **u Carigradu.**

Sultan Bajazid II. potvrgjuje, da su mu dubrovački poklisari Mihoč Rastić i Stjepko Vukšić donijeli 12.500 dukata harača na dan 14. safera, to jest na 18. marta god. 901. Hedžre, odnosno 1496 po I.

ѡд ◻еликога го̑сподара и ◻ел̑к̑ амира сѵльтан̑ баѩзи̑т̑ хан̑ сил̑ног гѡ̑сподина ц̑ра помор̑ског и натол̑ског и романиског инем̑ мноѕем̑ зем̑лам̑ гѡ̑сподар̑ кнезѵ и ◻ластелом̑ дѵбро◻ач̑ем̑.

◻едомо да ◻и ѥ, како сте послали ваше ◻ер̑не поклисаре и ◻ластеле михоча рас̑тик̑ѣ и степко ◻ол̑кшик̑ сь харачем̑ и с̑ поклоном̑ на порт̑ѵ цр̑ства ми дошьд̑ и харач̑ законни, кои се пише мес̑ца ноем̑вр̑а і̑д̑ дн̑ доне◻ь и предаше ѵ кѵко̑ цр̑ст◻а ми д◻анадести тисѵк̑ и петь сат̑ дѵкат̑ златех̑ бенетьчицех̑ мс̑ца сефер̑ і̑д̑ д̑нь а по ◻ашем̑ мес̑ца мар̑ть ѡсмонадесети д̑нь а ◻ь лета де◻ет̑ сто и пр̑◻о а за гѡдинѵ, ко̑ греде

wд христоа рожьдса а и ѕѕѕ тере wон хwчет цр҃ства ми схранить, кда имь бѫде за потребѫ приказать.

такон да знате.

пс мц҃а март к҃и д҃нь ѕ приградѫ.

تحريراً فى اليوم السابع والعشرين شهر رجب المرجب سنه احدى وتسعمائة

بمقام

قسطنطنيه

Lijevo dolje otisnut je muhur.

Priopćio prof. Vučetić u „Srgju“, ali ju datirao god. 1497., dočim je u tekstu datum .аѕѳѕ. što odgovara godini 1496. a i turskoj godini 901., koja se u tekstu navodi. Mjesto Volkšić (= Volzio) čita ime drugog poklisara Bolković.

124.

(1496.?) 25. decembra **u Carigradu.**

Ahmetpaša (Hercegović), veliki vezir, piše Dubrovčanom, da im je poklisar Živan Saraković bio na porti ali da svoga poslanstva nije mogao odmah obaviti, jer su tu bila velika poslanstva ugarskog kralja i misirskog sultana. Kada ovi odoše zagovarao je Živan odrješito Dubrovčane pred agalarima u stvari carinskih teftera te je izdan zakon, koji isključuje krivotvorenja teftera.

Žita im car ne može davati, jer se zakleo, da na ovoj skupoj godini neće nikome prodavati.

милостиwм божиwм и нарокомь силнаго и прес□етлаго ни господина амира цара сѫлтан баѧзит хана и всим земламь примор҃ским и рѫмским и карамањским и натолиским и романским и веке иним мнозим земламь господиноваа мї изабранного поглавицѫ и милостиwга везира и кипа его ахмат баша пишемо сї лист ѕ всем почтеномѕ и племенитомѕ и всакоіе почтене части и хвали намь добромѕ приятелю кнезѕ. wбранwмѕ и властелом, дѫбровачцем посиламо ви много любовно поклонениіе и здра□їіе да прими племенство вї.

и по сем пакї сьдаа ведомо да □ї ie за работѫ wд соли разлогь, що сте били ваше тефтере послали сьсь □ашем поклисаром живаном сараковикем на честитѫ порть цар҃ѕ, али ѕ дошастню речен҃ного поклисара живана биехѕ се намерїли ѫгърскї и мїсирс҃ѫлтанскї великї поклисари тере тех речен҃нех поклисара работа и послwваа ради никако не би

коле и по ѕкоро никако мѵ се не може работа видети. тогаи ради ваш речен̃ї поклисарь работѵ видеⷪшї по скоро не може се wправитї, а по wдашастию речен̃нех̃ поклисара речен̃ї ваш поклисаар прewнѵоь за тѵи вашѵ работѵ тере сь сьⷪем̃ сьр̃дцем̃ жес̃токо и сьр̃чано предь нась башаларе и предь тефтерьдари и предь сⷪомь пор̃том̃ цареⷪом̃ ѥко и крѵто захⷪативь и прewнѵоь и много време се при и затои много речи и бес̃еди ѵчини.

али да зна ваше племен̃стⷪо, ере чес̃титї царь по казанию и разабран̃ю тефтер̃дароⷪї кадинне книге и еминовех̃ тефтера потⷪоритї закон̃ не бившї, wдь wнех̃ аспрй по раз̃логѵ неколико ѵзетї wдь вась заповедеше, али напреда ѵчиннемо, да ѥ добар̃ закон̃, како да не могѵ веке ни еминї ни амал̃дари некою потⷪорѵ ѵчинити.

да да знаѥ ваше племен̃стⷪо, вашь речен̃нї поклисарь живань како ѥ за wⷪѵи работѵ великѵ мѵкѵ и великѵ трѵдѵ примиль, богь знаа, како нинї вашь чл(оⷪе)к̃ за ⷪашѵ работѵ, wⷪакон срьд̃чано прewнѵⷪ, неби могал̃ чекатї.

а за житo ѡо ѕте по речен̃нем живанѵ порѵчилї чес̃титомѵ царѵ, много говорио искасмо, али wвѵи годинѵ никомѵ жита не дати на wⷪowи скѵпои године, зашо се ѥ чес̃тит царь закл̃ел̃, тогаи ради се и вамь не даде. ако даа богь напредаа хоке по ⷪашои волi битї.

и паки, ѡо вї каже живань, тои сѵ наше речи, да га верѵете.

Na margini: и б̃(о)г ви ѵмножї амин̃.

пись м(е)сеца д̃кем̃бриа к̃ѳ̃ дана ѵ цариг̃радѵ.

Himza na lijevoj margini sadržaje ime vezirovo: Ahmed bini Hersegzade.

Samo hipotetički vrstam ovu listinu u godinu 1496. i to s razloga, jer mislim, da je ugarsko poslanstvo, što se u njoj spominje, identično s onim poslanstvom, što ga je kralj Vladislav slao u Carigrad, da se tuži na razna turska nasilja i kome je izdao — doduše nedatirani — opširni naputak, što ga je priopćio Katona, *Historia critica regni Hungariae* vol. XVIII. str. 38.—53., te ga ovaj vrsta u godinu 1496.

Zinkeisen u „Geschichte des osman. Reichs“ II. str. 509. doduše stavlja ovo poslanstvo u godinu 1498., ali datiranje Katone potvrdilo bi to, da je Ahmet paša, kako iz naše listine razabiremo, bio velikim vezirom, kada je ovo poslanstvo dolazilo (Po hedžri 902.—903. = 1496.—1497.), dočim god. 1498. nije bio više velikim vezirom i time se obara hipoteza Zinkeisenova.

125.

1497. 28. juna **u Carigradu.**

Sultan Bajazid II. piše Dubrovčanom da šalje sklava svoga, silihtara Ilasa, u Mletke, komu je dao rok od 40 dana da se vrati i zapovjeda, da ga bezodvlačno, čim stigne, otpreme u Mletke.

милостию бжию и велики господарь и силни цр҃ь и велики амире сѫлтан бајазитъ хан и всем земљам примо҃рским и натолиским и веке инем многим земљам господин кнезъ wбраномъ и властелом дъбрwвьчицем поздравленије и хертисанје да прими племенство ви.

по тем ведомо да ви је, како послах вернога и почтенога слъгъ и склава ц(а)рства мї силахтар иласа ѕ бнетак за некою рабwтъ, потребнъ на спех и рок мъ поставнх четрндесети дни. за четрндесети дни да проге и работъ више писанњ да съвршивши wпет донде на спех на порътъ ц(а)рства мї. затон да знате, какw заповеда висота цр҃ства ми, един дњ ни един час да га несте задрьжали и хо више писанога скла(ва) ц(а)рства ми како знате и по кои (на)чин се може домислити племенство ви, по тан начин да га сте на спех wдредив ѕ бнетак wправили.

такон да знате инако да не ѕчините.

пис месеца июња .кн. дњ ѕ ц(а)ригра҃дъ.

U tugri: ظفر، بایزید بن محمد خان To j. Nepobjedivi Bajezid sin cara Mehmeda.

Otraga: *1497 adi luglio recepta.*

Original papir, visok 42, širok 13 *cm.*

Na ovo pismo odnosi se bilješka u *„Partes consilii rogatorum“* od 13. jula 1497.: *Prima pars est de acceptando expensam ducatorum decem, factam in traducendo Venetias vlachum turcum.* L. c. 28. 40.

126.

(1489.—1493. ili 1495.—1497.)[1]).

Mustafabeg Milivojević, hrcegovački gospodar zapovjeda novskom vojevodi Hamzi uslijed tužbe dubrovačkog poklisara Živka, da dubrovačkog vlastelina, koji je u Risnu prodavao sô te ga iz kuće izbacio, ne napastuje, da se u Risnu smije jedino

uvažati i prodavati dubrovačka sô, dočim se šibenička i mletačka, ako bi je ko dovozio zajedno sa lagjom ima zaplijeniti i to javiti Mustafabegu.

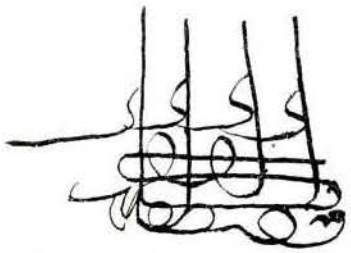

ѡдь мѹстабега господара земле херцегоꙋе ꙋеꙋоде хамзе ноꙗьскомѹ.

и прьꙋо ти самь писаѡ за тоган ꙋластелина дѹбровачкога, да га ис кѹће не изгонишь и да мѹ некѹ досадѹ не ѹчинишь; а сада ѥꙋо ми се потѹжи поклисарь, кнезь жиꙋкоѡ, да га си ис кѹће изагнаѡ. да чѹаи се, да ми се ꙋећe за тои не потѹже ꙋластеле. нека стои, гди ѥ кѹћѹ наимаѡ, ништо мѹ немои досадить, и паке, кога сѹ наредили ꙋластеле на риснѹ стати и нихь соѡ продаꙋати, нека стои и соѡ продаꙋа, да мѹ нештоѡ нетко не досади. паче запрети амандаромь, да мѹ нешто не досаде. нека стои и пише и продаꙋа, како мѹ ѥ драгоѡ.

и такои ти запоꙋедамь: акоѡ ткоѡ доꙋезе тѹи на ноꙋи али на рисань соѡ бнетачкѹ али шибеничкѹ соѡ, и дреꙋоѡ ѹзми, али сꙋежи, да се ничић соѡ не продаꙋа, негоѡ дѹбровачка, ере ѥ такои цареꙋа запоꙋесть и амандаромь моћно запрети, да не доꙋозе соли бнетачке нигде на таи места. ако ли би ю доꙋезли, сѹ ѹзми и дрьжи а мьне глась пѹсти за тои. инако немои ѹчинити, него како ти запоꙋедамь, да ми се ꙋећe за тои не тѹже.

U himzi na čelu: كتبه الفقير مصطفا T. j. Ketebeh-ul fakir Mustafa = napisa ponizni Mustafa.

---

[1]) Za približno datiranje ovoga pisma neka posluži ovo: Mustafabeg, koji se u jednoj bilješci *consil. rogator.* 28. marta 1489. zove prezimenom Milivojević, postao je hercegovačkim krajišnikom negdje u maju 1489, jer 1. juna vijeća *consil. rogat.*, kako će ga kao novog krajišnika počastiti poslanstvom. Dalje ga nalazim kao krajišnika redom sve do konca god. 1496. Isto tako se i Hamza spominje kao vojvoda novski od septembra 1491.—1496. Prema tome ide pismo od prilike u doba od 1491.—1496.

127.

(1497. 18./19. oktobra) 23. safera 903. u Carigradu.

Sultan Bajazid II. javlja Dubrovčanom, da se je novski emin Kasum Čelebija, „koji piše hercegovu zemlju i bere vlaške dukate“, potužio, da mnogo ljudi bježe na dubrovačko zemljište i zapovjeda, da svakoga, koga on ima u svom katastihu (popisu) vrate.

Tugra.

милостию б(о)жию ѣ велики господаръ и силни ц(а)рь и великї амире сѵлтанъ баѧзитъ хан(н) и всемъ земльмъ приморскимъ и натолїскимъ и веке инемъ мнозимъ земльмъ господинъ. пишетъ сѣтлостъ царствиа ми кнезѵ wбраномѵ и властеломъ дѵбровьчицемъ поздравление и херетисание да прими племенство вї.

по тем ведомо да ви ѥ, како саде вер(нн) и почтенни слѵга и ѵзданни емин ц(а)рьства мї, касѵм челебиа, кон пише херцеговѵ землю и бере влашке дѵкате, ѵписавъ посла книгѵ на портѵ црьства мї и говори, како како[1]) много люди, кон сѵ писани под херцеговѵ землю тере сѵ пришли ѵ дѵбровьни(к) и растврьвили[2]) се по дѵбровьчкои власти, вели.

тоган ради да знате, како заповеда црьство мї: кьда примите катастихъ више писанога еми(на), да видите и добре разберете, кон годе чл(оѣ)кь бѵде ѵписанъ ѵ нем, всехъ wпетъ безь крьсмана да ихъ пошлете на своа места, где сѵ ѵписани. и пакъ ако wпетъ придѵ ѵ ваше место или ѵ ваше владане, да ихъ не примите ихъ[3]), да ихъ пошлете wпетъ безъ крьсмана. и преко заповести црьстѣа ми да несте ѵчинили. такои да знате инако да не ѵчините.

حرر فى اليوم الثالث والعشرين من شهر صفر المظفر سنه ثلث وتسعمائه

بمقام
قسطنطنيه

---

[1]) Ovako opetovano.

[2]) Možda korumpirano za растѵрили.

[3]) Ovo ихъ je suvišno.

128.

(1498.) 2. februara, 903. 14. redžepa u Carigradu.

Sultan Bajazid II. nalaže Dubrovčanom, da pokupuju u trgovaca, što god nagju kositra i gvozdene žice za pravljenje lubarda i neka predadu uz točan obračun novskome kadiji.

Tugra.

милостию б(о)жию азь велики господаръ и силни црь и велики амире сѵлтанъ баѧзитъ ханъ и всемъ земльмъ приморскимъ и рѵмскимъ и карамански и натолскимъ и романискимъ и веке инемъ мнозимъ земльмъ господинъ. пишетъ висота црьсьтвиа ми кнезѵ wбраномѵ и властелѡмъ дѵбровьчицемъ поздравление да прими племенство вї.

по тѣмъ паки сьда ведомо да ви є, како є коситєр и жищце говождѣнне на потребѫ ц(а)рьствѫ мї а за лѫкарденскѫ направѫ, тоган ради да знате какѡ заповеда цр҃ьство мї сь сиѡмъ заповѣсти цр҃ьства мї: кьда придетъ к вамъ спахоглан҃ хамза, склад҃ цр҃ьства мї, да ▫идите добре и да изнагете како є требе по трьговцехъ и дрѫзехъ людн, колнко се наидетъ коситера и жещце[1]) гвождѣнехъ, да нхъ кѫпите, пощо бѫдѫтъ вредни и да нхъ пошлете кадне нос҃скомѫ а wн да пошле наимомъ на портѫ цр҃ьства мї; а колнко ви пенеза бѫдетъ на потребѫ за тои, да поищете и да ѫзмете ѫ кадне нос҃скога и колїко пенеза вьзмете и коснтра или жищце кѫпите числомъ и разлогомъ чисто да испишете и дасте ѫ знанне цр҃ьствѫ мї. и кадне• ıє за wвои послана заповѣсть цр҃ьства мї.

такои да зна племенство ви.

пис҃ месеца февр҃ара .в҃. дн҃ь ѫ цр҃иградѫ.

تحريراً فى اليوم الرابع عشر من شهر رجب سنه ثلث وتسعمائه

بمقام
قسطنطنيه

Žućkasti gladak papir visok 50, širok 17·5.
Otraga talijanski napis izderan.

[1]) Ovako!

129.

1499. 13. marta 4. šabana 904. u Carigradu.

Sultan Bajazid II. potvrgjuje, da su mu poklisari dubrovački donijeli 12.500 dukata harača za godinu hidžreta 903./4. i predali ga u carsku haznu 10. marta.

Tugra.

милостню бж҃ню ꙗ велнки госпоудар҃ и снлнни ц(а)рь и велнки амнре сѫлтан҃ баѧзнтъ хан҃ и всемъ землѧмъ примор҃скнмъ и рѫмскнмъ и карамансклмъ и натолнскнмъ и романнскнмъ и веке ннемъ мнознмъ землѧмъ господнн҃.

пншетъ висота цр҃ьствна мї кнезѫ wбраномѫ и властелом҃ дѫбровьчцем҃ поздравлѣнне и херетисане да прнмн племенство ви.

по тѣмъ ведомо да ви є сьда, коко[1]) сте послали двеꙗ wд васъ ѫ поклнсар҃ство сь харачемъ законнемъ по wбнчаю на портѫ цр҃ьства мї и сь беседамн вашемн wд вашехъ властела, кнеза пнрка лѫкаревнка и кнеза жнвана кабѫжнка, девет҃ цьт҃ и трет҃ее године месеца ребнюлевела .ѕ. дн҃ь, кои почине ноевр҃не до девет҃цьт҃ и четврьтога, месеца ноевр҃ня годнне, коꙗ греде ѫ кожи есмо. книгѫ донесоше и беседе, кое им сте нарѫчнли,

бесѣдиште и все им̑ поганьк8 раз8ме висота цр҃ьства мї. и харач̑ законни, що е̑сть и що сте посла҃ї, двана́десете тис8к и пет̑ сто́тин д8кат̑ златех̑ бнетачцех̑, все подпи́сно донесоше и предадоше 8 хазн8 цр҃ьства ми месеца речепа .кѕ. дн̑ь а марта месеца ї̑ дн̑ь.

таков да зна племе́нств҃ѡ ви.

пис̑. месеца марта .гі. дн̑ь 8 ц(а)ри́градь.

تحريراً فى اليوم الرابع من شهر شعبان سنه اربع وتسعمائه

بمقام
قسطنطنيه

Original na papiru visina 51, širina 17 *cm*.

[1]) Ovako mjesto како.

130.

1499., 30. marta **u Novom Rimu.**

Sultan Bajazid II. potvrgjuje Dubrovčanom, da mu je poklisar Frančesko Žuković predao 12.500 dukata harača.

Tugra.

с8лтан̑ баѧзид хан милѡ́стив҃ѡм бѡ́жиею □е□елики[1]) и сил̑ни цар пишемо нам □ерним и любимим кнез8 изьбра́ном8 и □ласте́л҃ѡм д8бро□ачким.

по тем да □и ѥ □едомо, како доге □аш □еро□ани и почтени пок̑лисар и кнез̑ франчешко жѵко□ик̑ и донесе законни харач̑, кѡї ѥ на □ашем град8 и предаде га на пѡрти цр҃ст□а ми, д□анадесет тис8к и пет̑ сто́тин д8кат̑ златех̑ венетачкех̑, кѡих̑ примих̑ на пи́сно и пос̑та□их̑ 8 ризнице цр҃ст□а ми месеца марта .з̑. дан̑ а □ашѡї □ерно́сти дадѡх̑ сни барат и хочет цар(с)т□а ми, да □и бѵдеть и да стѡї 8 □ашех̑ р8ках̑ за 8тврьдение.

такѡи да зна □аша □ерность.

пись месеца марта .л̑. дан̑ 8 но□ем рим8.

Otraga: *Expeditoria del harazo in sclauonico de MCCCCLXXXXVIIII°.*

Osim toga parafe arapskim pismom: El fakir Hamza i El fakir Mehmed.

[1]) Ovako!

131.

1499., 10. novembra.

Sultan Bajazit II. piše Dubrovčanima, da se poklisari duke milanskoga vraćaju s porte kući i nalaže, da ga s družinom proprate dalje i da ga čuvaju i štite, jer će oni biti odgovorni za sve, što bi mu se desilo.

S pismom šalje slugu i sklava Iskendera.

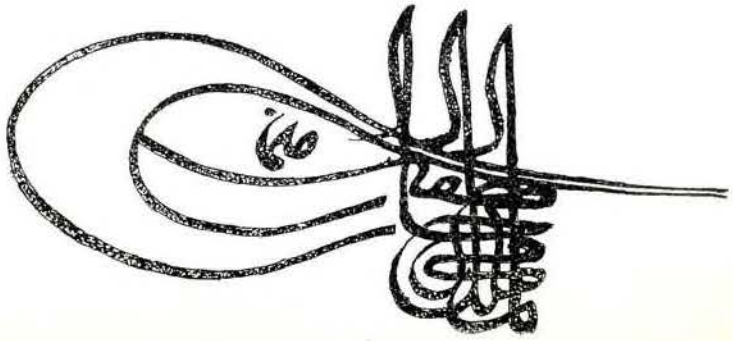

милостиѭ бжиѭ ы □елики господарь и силни цр҃ь и велики амирє сѵлтанъ баꙗзитъ ханъ и всемъ земли(м) приморскимъ и рѵмскимъ и караманскѝмъ и натолискимъ и романскимъ и веке инемъ мнозимъ землꙗмъ господинъ. пишетъ висота цр҃ства мї кнезѵ wбраномѵ и властеломъ дѵбровчцемъ поздравлениє и хєретисаниѥ да примї племенство ви.

по темъ □едомо да ви є, како є доходиw поклисаръ дѵке миланскѝога на порътѵ ц(а)рьства ми. цо є била работа его виде□, паки га по законѵ и wбичаю ц(а)рьства мї wдредивъ, пѵстихъ wпетъ на нихъ землю.

тогаи ради заповеда висота ц(а)рства мї, кьда примїте сию заповесть ц(а)рьства мї, тогаи поклисара више писанога дѵке миланскѝога, кои є биw ѵ поклисарство на порте ц(а)рьства мї, по кои начинъ и по кои пѵтъ се можете домислитъ, по таи пѵтъ и по таи начинъ да га пропратите съ всомъ дрѵжиномъ и нихъ именниѥмъ,[1]) да ихъ нетко не загѵби, ни ѵхвати, ни да имъ нецо загине ни вьземетъ и хода си прондѵтъ здраво и весело на свою землю: ере, цо годе имъ се прилѵчи на пѵтѵ, или зло, или добро, все wд васъ ке знатъ висота ц(а)рьствиа. да како боле знате, тако ихъ пропратете, да не загинѵ и да имъ нецо не загине и да имь нетkw не досади.

такои да знате, инако да не ѵчините.

пис месеца новєбриа .і. днь ѵ плоо□динѵ вь летъ хѯ ѧѵѳа.

и съ wломен запо□ест послахъ слѵгѵ и склава ц(а)рьства мї искендера.

Na čelu u tugri: بايزيد بن محمد خان المظفر T. j. Nepobjedivi Bajezid sin cara Mehmeda.

Visok 40, širok 17.

[1]) Ovako mjesto иманнiем.

132.

1499. 12. novembra (905. 10. rebiulahara) u Plovdivu.

Sultan Bajazid II. piše Dubrovčanom, da se je potužio novski kadija, da su se radi nepodobština kod prodaje soli u Novom Dubrovčani nekoliko puta sudili pred hercegovačkim gospodarem Mustafabegom, ali da se još uvijek ne drže reda te pro-

daju tamo svoju sol i onda, ako novske soli ima još na zalihi. Brani im, da to dalje rade i da se strogo drže ustanova ustanovljenih i uvjeta, pod kojim se u Novome ima prodavati napolična sol.

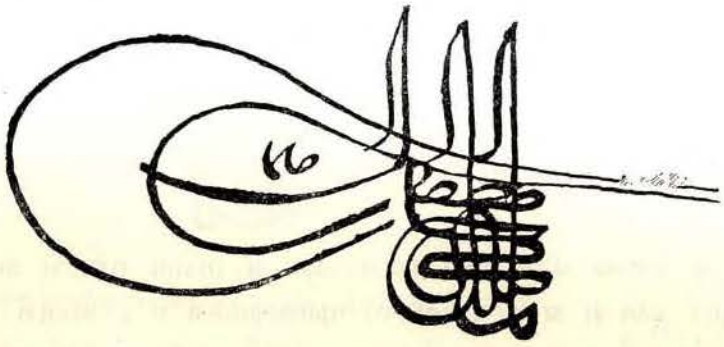

милостию бжию а велики госпоⷣаⷬ и силни цⷬь и велики амире сⷭлтаⷩ баязитⷯаⷩ и ◻семⷩ земламⷩ приморскимⷩ и рⷭмскимⷩ и карамаⷩскимⷩ и натолиⷩскимⷩ и романискимⷩ и ◻еке инемⷩ мноⷹимⷩ земламⷩ господиⷩ. пишетⷮ висота црьствиа мї кнезⷭ wбраномⷭ и ◻ластеломⷩ дⷭбровчьцемⷩ поздравлениⷱ и хⷬретисаниⷱ да примї племенство ◻и.

по темⷩ ведомо да ви ⷤе, како кадиа новски книгⷭ посла и такон казⷭⷤе, како сте ималї за сол прⷭ и сⷭд. и за тои господарⷭ хⷬрцегове земле мⷭстафа бегⷭ и кадиⷱ новскомⷭ неколикратⷮ сⷭ заповести wд порте донешени и напокоⷩ кнезⷭ и ластеломⷩ дⷭбровчьцемⷩ и имⷩ заповесть дошад и на темеи се работа сьврьши и ⷭтакмив ⷭ кадиⷱ ⷭ снжилам се записе и досле є по wни законⷩ и начиⷩ било, кьда се новска сwл пр(о)да и нестане соли новске тере, пошо би и по кою би ценⷭ амалдари wд ине стране со кⷭповалї, по тⷭи ценⷭ и по и(с)ти начиⷩ вашⷭ со да кⷭпⷭю и на исполицⷭ да деле и дwк новске соли течетⷮ, да се ваша сол не продава а карванⷩ вамⷩ да не доходи.

и до саде ⷤе. такон било и ⷭ книгахⷯ записано и тврьдено а саде ви по законⷭ и ⷭгогиаю не стоите, новска со бⷭдⷭки, преко закона и ⷭгогиа вашⷭ сол продавате и карвани к вамⷩ идⷭ и пратежи вам продаваю.

а саде ниедни карванⷩ ⷭ нови не доходи, велеки казⷭⷤе неколикратⷮ ним се писа◻ и к вамⷩ посилал и говорил, да запечатите сокнице солске ваше и докле се новска сол не прода, ваша сол да се не прода и ниедни пⷭтⷮ несте его послⷭшалї.

и пакⷦ напокоⷩ емиⷩ мⷭстафа пошаw да вамⷩ сокнице сланичне запечати и нега ниште хотелї послⷭшати и хога[1]) сте хотели загⷭбитⷮ. и

вси карвани тамо к вам иду и размирне градове вашом непристалом вашом работом наситише се: да ако нисте нищо загрубили и съгрешили и реч и заповесть цръства ми не мислите преслушати, инако да не учините, (л)ихо по многи заповести по прьвои, коя е од цръства ми дана, да се по тоизи заповести работа гледа и врьши и преко заповести да нищо не учините и некою[2]) мнини и чтету цръству ми да не учините, ако кете мир непоколебим, реч и заповест прьву цръства ми да непоколебимо съблюдете. и докле се годе новска сол не прода, ви ваш сол да не продавате и солске сокнице ваше да запечатите и запечакене да стоие и карвани к вам да не иду и по закону и обичаю и по заповести више писанном сланицам цръства ми сол да нелипше, ни да мынка; а кьда се новска сол вса прода, у тои доба свою печат да видите по закону и по заповести цръства ми. кьда се и ваша со прода, съ кадиюм, амалдарием, кьда тамо к вам при(ду), дьнська за утра хокемо делит велеки, за ту незабаву и завртицу да им не задавате и да им закрьсмане не бива. тогаи ради, и ваша сол кьда се прода и буде ви време аспри делит, да придут тамо у град кои кадие и кои емина и кои диздара и кои друзих добрех люди, како ви ие досле закои биш по закону и обичаю аспри да си раздените,ваш дею да си узмете и да си поиду ваши люде, а амалдарски дел кадиа и емин да узму и съблюду.

такон да знате, инако да не учините, по заповести сиюи да врьшите.

ако ли пак имате некое помишлинение или посаю, а ви на спех да одпишете на порту цръства ми, а како будет заповесть од цръства ми, такои да будет.

пис месеца ноември .ві. дньу пловдину. въ лето рждьства хс. ,ачьа.

تحريراً فى اليوم العاشر من شهر ربيع الاخر سنه خمس وتسعمات مقام فلبد

U tugri na čelu spisa: بايزيد محمد خان مظفر

[1]) Možda valja čitati и нега.

[2]) U originalu se slabo čita. Riječ bi mogla i drugačije glasiti.

133.

XV. vijek **u Carigradu.**

Neki Ferhat aga piše Dubrovčanom, da je po poklisaru dubrovačkom Francesku Puciću primio list i dar te se trudio, da isposluje potvrgjenje berata. Neka ga izvinu, ako im se volja u svemu nije ispunila, ali bile su takove prilike, da to nije bilo moguće te obećaje, da će u buduće nastojati, da što više pomogne Dubrovčanom.

wд гwспwдина перwата аге кнезѵ wбранwмѵ и □ластелwмь дѵбрw-□ачцимь милwстиw поздра□ление и милост бwжиѵ да прими ваша почтена приазань.

да □и е на □идимw, какw дwге □ашь пwчтw□ани □ластелинь и пwклисар, кнезь франческw пѵцикь, на пwртѵ □еликwга гwспwдара и пw гнем примисмw лист и дар wд □аше пwчтене приазни. на тwмь зах□алисмо. и да знате, какw иска речени пwклисар пwт□аргение wд барата, коне сѵ ѵчинили □ашемь пwклисарwмь и запw□исть □еликwга цара и гwсподара, да се из□аршн. а на, штогwдирь самь мwгаw ѵчиннти, потрѵдиw се самь за □ашѵ пwчтенѵ приазань, али се сгwди такw□аи рабwта, ier се ѵ сеем □аша □огла испѵнити не море, какw □и ће и поклисар казати. а сада □ластеле, ѵфамь на бwга, скwро ѵ тwмь и ѵ инwмь бѵде се □аша □wгла из□аршити, ier мнwмь липсати неће ѵ напридакь за □ашѵ □ећинѵ и почтение стати, коликw намь wд рѵке греде, какw ће бwг □идити и □аша приазань; а згла□а не могwсмw имать, какw □амь ће поклисар казати.

и бwг □ась ѵмножи ѵ здра□инѵ и ѵ □есели̇ѵ.

Dolje pečat otisnut crnilom: عبدالله فرهاد To jest Abdullahi Ferhat.

134.

(koncem XV. vijeka) 14. aprila **u Carigradu.**

Ahmet paša Hercegović, kapudanbaša, potvrgjuje, da je od dubrovačkih poklisara Nikulina (Gundulića) i Frančeska (Pucića) primio 47 dukata kao godišnji prihod (konavoski).

ми̇ ахматпаша̀ милwс̑тиwм бѵ́жиею и по□еленнiем □ели́кога и сил̑ного цара̀ сѵл(тана) баязид хан(а), гwс(пода)рь с□емѵ црьномѵ и беломѵ морѵ, даiемо на знание □ьса́комѵ ч(о)□(е)кѵ, прет ким се изнесет сиа наша книга, како седа дошьтши □ласт̑еле и пwчтене пwклиса́ре дѵбро□чаке, кнез никѵлин̑ и кнез франчешко, и донесоше и предадоше ми четиридесет и седам дѵкат златех венетачкех, кwiе дѵкате сѵть wт прь□ех □ремен̑ доносили и преда□а́ли нам и нашим людем, комѵ смо ми нарѵчо□а́ли. затwї и ради им дадосмо сии наш лис̑ть, да им ie □ь ѵт□рьденние и □ь непот□орение.

та́кwї да се зна.

писана месеца априлиа д̑і дан̑ ѵ цариградѵ.

Izvana: За м̑з̑ дѵкат ахьматьбаши херьцего□икю.

Pismo, pisano je rukopisom Skendera dragomana. Datirati ovo pismo dosta je teško, jer je Ahmetpaša Hercegović bio više puta kapudanbašom: od 1488.—1489.; 1498.—1503.; 1506.—1511.

135.

1500. 23. marta **u Drinopolju.**

Sultan Bajazid II. zahvaljuje Dubrovčanom, što su mu po nekom Simku poslali glasove „od 'tehi strana" i šalje im po istom Simku pismo, u kome zapovjeda, da ga i nadalje marljivo obavješćuju o svemu, što bi razabrali u svim tim stranama.

Priopćio prof. Vučetić u „Srgju" koji ali datira pismo 2. martom, prem u tekstu donosi: пис мєсеца марта .кг. днь.

136.

1500. 20. aprila **kod Peritora.**

Veliki vezir Ahmedpaša piše Dubrovčanom, da je molio cara, da oslobodi dubrovačko roblje, što je postigao te ga predao poklisarima Mihoču Rastiću i Živanu Sarakoviću. Zato neka oni koliko mogu brže jave na portu, што god saznadu o Mletcima.

милостию бжию и нарокомъ силнаго и пресвѣтлагѡ нн господина цра сѵлтана баязитхан и всем землям примор̃скнм и рѵмскнм и карамањскнм и натолнскнм и романнскнм и веке ннем мнозим землям господиновa нзбранного поглавнца и милостьнога везира и кипа его ахматбаше пишемо кнезѵ wбраномѵ и властелом дѵбровьчцем, прнятелем добрнм и сѵседом мнлнм, поздравленне и херетисанїе да примн племенство ви и да даст бгь семѵ и всакомѵ писанию wбрести ви живѡ и здраво и весело; а мн смо живо и здравѡ, докле воля бжня.

по темь пак ведомо да ви е, како сте сьда послали слѵгѵ вашега брайка сь книгом и гласови на порть пресвѣтлаго нн господина цра и до нас за wнѵ челад. книге доносе и предаде гснѵ и предаде и нам. и челад ви бехмо силномѵ господиннѵ wповедели и wслободно поклисарем вашнмь, кнезѵ мнхочѵ растикю и кнезѵ живанѵ сараковнкю, нх предахмо, како ви те wни казати.

али е требе често, колико можете набрьже, wд техн страна всех и бнетьчцех, шо се чнни и шо мнслите да разьбирате и посилате ѵ знание на порть господина цра.

и бгь ви весели.

пис̑ месец̑а априлиа .к. дн̑ь кои̑ перипитора второга века .и. године.

U himzi na rubru čita se ime „Ahmed“ a ostalo je nečitljivo.
Izvana: *9. magio 1500 lettera del imperator (sic!)*
Visina 43, širina 14 *cm.*

137.

1501. 23. aprila. 26. ramazana 906. **u Carigradu.**

Sultan Bajazid II. potvrgjuje, da su mu dubrovački poklisari Mihoč Rastić i Indik Grubetić predali 12.500 dukata harača.

милос̑тию бж̀ию а̑зъ велики гос̑подар̑ и сил̑ни цр̑ь и велики амире сѹлтан̑ баязит̑ хан̑ и всем̑ земл҃ам̑ приморс̑ким̑ и рѹмс̑ким̑ и караман̑ским̑ и натолиским̑ и романиским̑ и веке инем̑ мнозим̑ земл҃ам̑ госпоин̑.

пишет̑ висота цр̑ствиа ми кнезѹ wбранwмѹ и властелом̑ дѹбровч̑ицем̑ поздравление да прими племен̑ство ◻и.

по тем̑ паки сьда ведомо да би є, како с̀те ѕ поклисар̑ствw на пор̑тѹ цр̑ьства ми послали два wд вас̑ властелина сь харачем̑ законнем̑, михоча рас̑тика и иньдика грѹбетика. доидоше по законѹ и wбич̑аю, лепо и почтенnw донесоше харач̑ законни и предадоше все подпѹно, дванадесете тисѹк̑ и пет̑ стотин̑ дѹкат̑ златех̑ кнетьчицех̑, месеца рамадана .і. дн̑ь, на пор̑те цр̑ьства мї а месеца марътиа .к̈и. дн̑ь а за годинѹ, кwа греде.

и кwе им сте речи и беседе нарѹчили все лепо казаше на пор̑те цр̑ьства мї и все им̑ добре разабра висот̑а цр̑ьства ми.

такwи да зна племен̑ство би.

пис̑ месец̑а априлиа .к̈г. дн̑ь ѕ цр̑иградѹ, века .в. године .ѧ̈. а ва лито рождьства хс̑ва тисѹкю и пет̑ стотин̑ и прьво лето.

تحريراً فى اليوم السادس والعشرين من شهر رمضان سنه ست وتسعمائه

مقام
قسطنطنيه

138.

(1501.), 8. juna **u Carigradu.**

Sultan Bajazid II. piše Dubrovčanom, da je jarkovački hamaldar, Nija Lekić dužan caru 1,900.000 aspri i da se on, kako je kazivao na porti Mihoč Nikolin Crnčić, krije u Dubrovniku, u kući matere popa Na(r)deli-ja. Car za to šalje spahioglana Davuda i zapovjeda, da Lekića uhvate, svežu i predadu njemu, da ga dovede na portu a sve njegovo imanje da prodadu za gotove novce i da o tome načine katastih (popis), koji će poslati.

милостию б(о)жию и велики господар и силни цр̃ и велики амире
султан баязит хан и всем землам приморским и румским и карамански
и натолиским и романиским и веке инем мнозим землам господин.
пишет висота цр̃ства мї кнезу врановому и кастелу̃ дубровчицем
поздравление да примї племенство бї.

по тем паки съда ведомо да ви е, како амалдар црковьчки е дужан
висоте ц(а)рства мї од црковца девет надесете крат по сто тисук аспри.
съда михоч николе чрньчика с(и)нь[1]) доиде на порту ц(а)рьствиа мї
и такои каза: како е више писанни амалдар ниа лекик дошаw е у дубровник
и съда е у наделина попа матере куки настанио се е у дубровнику, веле.
тоган ради да знате, како заповеда ц(а)рьство мї кьда приде склав
ц(а)рьства мї, спахногланї дабуд, съ сиwм заповести ц(а)рства мї, више
писанні ниа лекик амалдар и дужникь ц(а)рьствиа ми, у чиwи годе е куке,
да га изнагете и да га ухватите и свеза□ wкуете и предасте склаву
ц(а)рьства ми у руке, окована да га доведет свезана на порту ц(а)рьства
мї. и цо геде[2]) му се наге имеиа или пратежи или готова пенеза, све
да му се прода и да учините аспре готове и тен аспри све да предасте
склаву ц(а)рьства мї, да донесет. и цо годе му тамо продасте исьписа□
катастих учини□ заедно да пошлете. и цо годе будет, все лепо и известьно,
да исписа□ висоте ц(а)рьства мї у знание дасте.

тако да знате, инако да не учините.

пис месеца июниа .н. д(а)нь у цариграду.

تحريراً فى اليوم الرابع والعشرين من ذى القعده سنه ست وتسعمائه

بمقام

قسطنطنيه

Otraga: *1501 adi 29 giugno riceuuta per Nichola (Michele). Porto del imperator. Scriue per Nia Lechich amaldar refugito.*

Original žućkast gladak tanak papir, visok 49, širok 16 *cm*, na pregibima gore ispucan.

---

[1]) Ovo ime je na radiranom mjestu ispravljeno.

[2]) Ovako mjesto цо годе.

139.

(1501. 7. decembra) 2. džemazul evela 907.

Veliki vezir Ahmetpaša javlja Dubrovčanom, kako dogjoše neki kalugjeri od manastira Hilandara i Sv. Pavla na Sv. Gori te se potužiše, da je car Stefan ostavio jednoj crkvi u Jerusolimu neki dohodak i kako je ta crkva „pogibla“ a

poslije da je carica Mara s Dubrovčanima tako naredila, da taj dohodak daju Dubrovčani ovim obim manastirima te su ga doista i davali nekoliko godina. Od nekoliko godina da su ali Dubrovčani uslijed „vuhovstva“ (čaranja) neke zle žene prestali davati taj dohodak. Ahmetpaša razabrav, kuda smjeraju te riječi, nije dozvolio kalugjerima pred cara, ali savjetuje Dubrovčanom kao prijatelj, da se s njima smire i da im plate, što su im dužni. S pismom šalje svog slugu Radiča, koji će im usmeno o toj stvari govoriti.

Original u c. kr. arhivu u Beču priopćio Miklošić u Monum. str. 545.

140.

907. 12. džemazul evela (1502. 20. novembra) u Carigradu.

Sultan Bajazit II. piše Dubrovčanom, da se kadija novski tuži, da dubrovački gragjani štetuju carski dohodak time, što oni kupuju i uvažaju robu stranih trgovaca preko zakona i kao Dubrovčani ne plaćaju za nju gjumruk. Sultan za to prijeti kaznom svakome, koji bi takovim načinom oštetio carinu, da ga kadija ima uhvatiti i svezati.

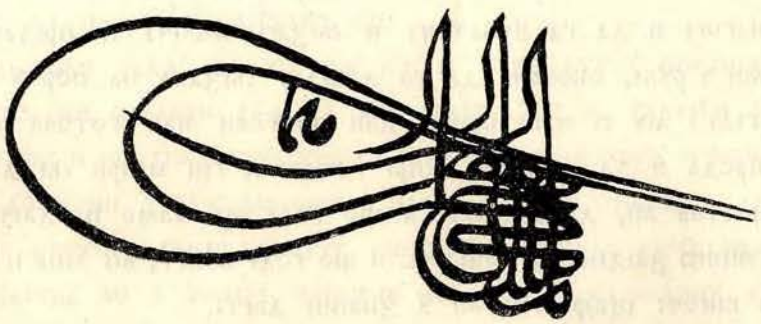

милостию божию азъ великы господаръ и силни цръ и велики амире сѹлтанъ баѧзитъ ханъ и всемъ земльмъ приморскимъ и рѹмскимъ и караманьскимъ и натолскимъ и романискимъ и веке инемъ мнозимъ земльмъ господинъ.

пишетъ висота цръствиа мї кнезѹ wбраномѹ и властеломъ дѹбровьчцемъ поздравление да прими племенствw ви.

по семъ паки сьда ведомо да ви е, како кадиа новски книгѹ послаѣ казѹе: дѹбровчане и дѹбровьчцї людїе цринѹ и гюмрѹкъ не плакаю. по сѹхѹ и по морѹ сретаю трьговце тере wд нихъ кѹпѹю иманиа и пратежї а царинѹ и гомрѹкъ не плакаю, велитъ. тогаи ради да знате, како заповеда висота цръства мї: вашемъ людемъ да запретите, преко закона роботѹ и посаw да не чинетъ, иманю цръства мї чтетъ и манинѹ да не чинетъ, како веке дрѹговиа wвакwи ваши трьговци ѹчинетъ. кадие е заповеденw wд цръства мї, да ихъ ѹхватиѣ свежетъ и да wпове цръствѹ мї, да се педепшѹтъ. за тон и ви нека знате како ваши люде преко заповести цръства мї веке посаw и роботѹ да не чинетъ.

ТАКОН ДА ЗНАТЕ, ИНАКО ДА НЕ ЋЧИНИТЕ.

ПИС. МЕСЕЦА НОЕВРНА .К. ДНЬ Ѣ Ц(А)РИГРАДѢ.

تحريراً فى اليوم الثانى من شهر جمادى الاول سنه سبع وتسعمائه

بمقام
قسطنطنيه

U tugri: بايزيد بن محمد خان مظفر

To jest: „Napisa se 12. dan mjeseca džemazul evela godine 907. u Carigradu.“

Otraga: *15. adi marzo lettera del imperator per li nostri homini furano gabela de amaldari.*

Dvije turske parafe glase: El fakir Ali i El fakir Abdullah.

141.

1503., (u mjesecu junu).

Originalno pismo arbanaškog gospodara Mustafabega, u kojemu javlja Dubrovčanom, da mu je vlastelin Nikulin donio 100 dukata i skrleta dara te se na tome zahvaljuje. Ujedno se sporazumio o njegovom poslanstvu. Zahvaljuje na vijestima i moli, da ga Dubrovčani i dalje pouzdano izvješćuju.

Adresa: ПЛЕМ(Е)НИТ(О)МЪ И МЪДРО(МЪ) И Ъ СЪЕМЬ ЪИСѠКѠ ПОЧТО̆АНОМЪ И НАМ (С)РЬЧАНИЕМЬ ПРИѢТЕЛОМЬ КНЕЗЪ ѠБРА(НО)МЪ И СЪЕМЬ ВЛАСТЕЛОМ ВЛАДЪЦАГ(О) ГРАДА ДЪБРО̆НИКА.

Tekst: ПЛЕМЕНИТОМЪ И МЪДРОМЪ И Ъ СЪЕМЬ ЪИСѠКѠ ПОЧТО̆АНОМЪ И НАМЬ СРЬЧАНИЕМЬ ПРИѢТЕЛОМЬ КНЕЗЪ ѠБРАНОМЪ И СЪЕМЬ ЪЛАСТЕЛОМЬ ЪЛАДЪЦАГѠ ГРАД(А) ДЪБРО̆НИКА ѠД МЪСТАБЕГА ГОСПОДАРА З(Е)МЛЕ АРБАНАШКЕ ПОКЛОНЬ И ЗДРАЪИЕ И М(И)ЛОСТЬ БОЖИЮ ДА ЪИ ИМА ПРИѢАТЕЛЬСТЪѠ.

ПО Т(О)МЬ ДА ЪИ Е НА ЗНАНИЕ, КАКО ДОЋЕ К НАМЬ ЪАШЬ ПОЧТО̆АНИ ВЛАСТЕЛИНЬ КНЕЗЬ НИКЪЛИНЬ И РАЗЪМЕСМѠ, ЦЮ НАМЬ БИЕХОТЕ ПО НЕМЬ НАРЪЧИЛИ И ДАР ПОСЛАЛИ р̄ ДЪКАТЬ И СКЕРЛЕТ. НА ДАРЪ ЗАХ̆АЛАМѠ И НА СЪАКОМЬ ПОЧТЕНИЮ, КОЕ ПОКАЗЪЕТЕ К НАМЬ. НЕГѠ ДА ЪИ Е НА ЗНАНИЕ, ЕРЕ САМЬ ИМАО И СРЬЦЕ НА ЪАШЕ ПРИѢТЕЛСТЪѠ, ДОКЛЕ Е ДОШАѠ КНЕЗЬ НИКЪЛИНЬ СКРОЗИ Е ПОТРИЕБЕ, КОЮ И ХОЋЕ КАЗАТИ КНЕЗЬ НИКЪЛИНЬ. И ТАКОН САМЬ МИСЛИѠ НА НАШЕМЬ ЪМѢ, ДА ИНАКѠ ЧИНИМЬ. НЪ КЕДА ДОЋЕ КНЕЗЬ НИКЪЛИНЬ И С НАМИ ГО̆ОРИ ПОТРЕБЕ И РИЕЧИ, ЦЮ Е ЪАШЕ ПЛЕМЕНЬСТЪѠ НАРЪЧИЛѠ, ТАКО И САМЬ ЪЧИНИѠ, КАКО ЪИ ХОЋЕ КАЗАТИ КНЕЗЬ НИКЪЛИНЬ: ЕДНѠ ИЗ ЪАШЕ ВОЛЕ, ДРЪГѠ ЗАЦЮ СТЕ ПОСЛАЛИ К НАМЬ КНЕЗА НИКЪЛИНА. И ДА ЪИ Е НА ЗНАНИЕ, ЕРЕ ТАКОН МИШЛАХЬ, ДА НЋЦЕ КОНЬ НАСЬ ПОКРЬСМА КН(Е)ЗЬ НИКЪЛИНЬ; АЛИ СЕ ЪЕѠМА ЪСПОТЕЖА ТЕРЕ ГА ПЪСТИХЬ, ЗАЦѠ МИ ДРАГѠ БИЕШЕ ДА ПРИ НАСЬ

покрьсма. иегѡ молимь ѫаше почтенѡ прить҃тельство, ако бисте кое глагоѫе разабрали, да намь дасте на знание, защо смо на близѹ а ѹ ѫашѹ ее прить҃зань ѹпамѡ, цто бисте разѹмнели, ере нам ћете истинѹ казати, какѡ есте и преће . по т(о)мь да ѫи е на знание, ере смѡ неколикѡ рнечи нарѹчили по кнезѹ никѹлинѹ. хоће ѫи казати, ере сѹ наше рнечи истине.

и б(о)г ѫи ѹзм(н)ожи многа л(е)та и године ам(е)нь.

U omotu sa turskim pismom a na omotu: *Adi primo luglo 1503. Expeditoria de la fusta porto ser Nicolino Ma. de Gondola.*

142.

(1503. koncem juna) 908. početkom zilhidžeta u Bijeloj Crkvi kod Valone.

Mustafa, sandžakbeg arnautski potvrgjuje, da je po prije izraženoj želji dubrovačkih begova (vlastele) poklonio im svoju vlastitu lagju od 16 sjedala zajedno sa svima pripacima i jedrima kao i zarobljenike, što su uhvaćeni iz kotorske tvrgjave, a da je za uzdarje dao njemu knez Mikulin 300 dukata.

Potpis na strani glasi: Ketebeh-ul fakir Mustafa (= pisao ponizni Mustafa).

هو الحق المعين المغنى

وجه تحرير انشاء قلم وموجب تسطير املاء رقم اولدركى الحالة هذه سابقا دوبرونيك بكلرى بيزوم اون التى اتوراق ملك قايغومزى بزدن استماحت ادوب طلب ايلدوكلرى اجلدن بز داخى مذكورلاروك التماسى موجبنجه بروجه اجندى ذكر اولان ملك قايغوموزى طوبيله ويراغى ايله وجميع اسبابى ويلكنيله وقتور نام قلعه‌دن دوتساق اولان كافرلرله مزبورونه عطا ايدوب ويردوك انلر دخى بيزه فى الملت المسيحية كنيز ميقولين نام عيان كمسنه ايله قايق ايچين يدى يوز فلورى ويروب عواض اتديلر ايله اولسه قايق بوندن بويله انلروك يد تصرفنده اولوب من بعد اول حصوصده هيچ احد بوجه من الوجوه وسبب من الاسباب كمسنه مانع ودافع اولوب دخل ادوب نوعا تعرض وكنايت دكورميه بو بابده مكتوب مطالعه قلانلر محقق ومصدق بلوب اعتماد واعتقاد قلالر شيله بيلالر تحريراً فى اوايل ذى الحجه قمده من شهور سنة ثمان و تسع ماء

كتبه الفقير مصطفى.

بيور كليساى بياض
تابع به اولونيه

143.

(1505./6.)

Sulejman baša, gospodar romanijski, potvrgjuje, da mu je Jaketa Radulinović predao dar, što ga poslaše Dubrovčani i da je poručio, zašto ga poslaše.

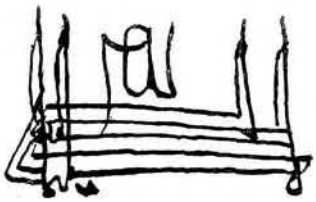

wд □еликоѓа башѣ и гw̑сподар̑ гw̑сподар̑(е)мь романинскемь сѫлемень башѣ плем̑(е)нитем̑ и мѫдрем̑ и ѕ сем̑ почтенем̑ и сакє ч(а)̑сти достоинем̑ □ладѫщагw̑ града дѫброникѣ wбранwмѫ кнезѫ и □ластелwм̑ дѫброчькем̑ мног̑(о) здравіе и □(е)сел̑е да їма плем̑(е)нство □и.

и да є на знанїе плем̑(е)нствѫ □и: ако доге к намь ашь граганинь ѭкета радѫлиноник̑ и чьсть, цо ни стѣ послалї донесе нї. захаламо. и беседе, цо ні є плем̑(е)нство □и по немь нарѫчило разѫмесмо̑ добрѣ за сє. и ми смо пакї по немь нарѫчил(и) неколик̑(о) реч̑, како хокѣ казатї плем̑(е)нствѫ □и.

U himzi: السيد سليمان سلمه الله To jest: Essejid Sulejman sellemeh-ul-lâ. = Gosp. Sulejman, da ga bog štiti.

Originalno pismo visina 28, širina 13 1/3 *cm*.

144.

(1506. prije 31. novembra), 912. mjeseca redžepa.

Hudžet novskoga kadije izdan četverici oslobogjenim robovima, koji su robovali u Anadolu i to Ahmetu i drugom Ahmetu, Smailu i Šeremetu te se oslobodili, da mogu slobodno putovati u Dubrovnik; ali pošto se sumnja, da se kane „pokauriti", predano im je imanje na amanet te će im se vratiti, čim se oni vrate.

кадиѭ новски

ѫзрокь овога хѫжета: прѣге овоган ахмать и дрѫги ахмать и сманль и шереметь именом люди ѕ натолиѥ робовали сѫ, сваки нихь по много година, сваки ѥ слѫжиw своѣмѫ господинѫ: опростише се wдь оне земьле, wд кадиѭ ѕ рѫке имь даше опроѫене книге: како но се цини, робьѥ опраѫаю. и они бише прости. на ови кран ѫчинише пѫть требине, ѥдна се земла зове, ѕ нѫ догоше: по овизи земли на сѫдь ови люди беже рекѫки, прѣ се ш ними коѣ лѫди прашающе, сваки нихь рече: ѭ самь опроѫено, идемь ѕ дѫбровникь и ѕказаше лефьстериѥ своѥ. видесмо их, нагоше се за истинѫ опроѫени. кадь такои би ображиѭ рече: ови лѫди ндѫ покаѫрити се; цо имаю wдь свега, оно иѣ цареко. wдь тогаи се посла побоѭсмо, коне, халине (и) ино, цо бѣше нихь, ѫзесмо им и ѕ си-

жилать ѵписасмо и на ѣдно мѣсто на аманать постаѫесмо и нимь дасмо тестѣрь: дѵбровьчанинь и wдь сваке ине стране чл(о)в(е)кь да ихь не задене, слободни сѵ свѵда да идѵ, робие нишесѵ, слободни сѵ. ако се опеть врате, да им коне и пратежь вратимо. тако да се зна. писа се лѣто мехьмедово .ѽ.і̑.ѕ̑ меца режепа.

свѣдоци тѵрь али wдь клѵча, тѵрь алиа исаковикь wдь клѵча, хасань влахь скендероѫик из новога, скендерь абьдалаховик, хѵсанинь абьдѵлаховикь.

Otraga: *1506 adi ultimo nouembrio hogieto di cadia de Novi per 4 schiaui come sono laxati e Turchi.*

Originalni prijevod dubrovačke kancelarije. Uza nj turski original.

145.

(1506. koncem godine)[1]**.**

Skenderbeg dragoman javlja Dubrovčanom, da su njihovi poklisari predali jedno pismo s glasovi „od morske strane" caru a drugo Mustafa paši a on ih je preveo na turski. Javlja im dalje, da je na mjesto Ahmetpašino postao Alipaša velikim vezirom. Moreju, koju je dosele imao Alipaša, dobio je nikopoljski gospodar Mustafabeg Jurišević, Nikopolje smederevski gospodar Mustafabeg Skenderbašin zet, Smederevo Sinanbeg hercegovački gospodar a Hercegovinu Isabegović, koji je držao Kruševac; Kruševac dobio je Kasumbeg spahioglanlarski aga, koji je bio poklisarom u Ugarskoj, Avlonu dobio je sin Jahjabašin, a sandžak kostadinski Dautbeg carev zet.

Hvali Isabegovića kao krotka čovjeka, komu ne treba davati više, nego ga po zakonu ide.

Skender ističe svoje velike zasluge za Dubrovčane, moli ih, da mu šalju jedan kavad i da ga naplate za sve usluge, koje im čini preko svoje dužnosti.

ѵ ѫсемь почтеномь и племенитомь и wдь бога дароѫаномь и намѫже драгомь и сладчаншомь пріятелю изабранномь кнезѵ великомѵ и всемь [и]нем кнезоѫомь и властеломь дѵброѫачцем. мнї изабранного слѵге честитога цара драгомань скендербегь посиламо вї много смерено поклонение и здраѫие да примї ваше госпоствѫо.

и по сем пакї сьдаа ведомо да ѫи ие за работѵ, гласоѫї wд морске стране, що сте пїсалї по вашех слѵга, дондоше и донесоше книге, еднѵ честитомѵ царѵ а дрѵгѵ мѵстафа баше. и ка изѫедох тѵрскї и тои се сое подьпѵно царѵ wповеде и нсказа. и ето wдгоѫорь ѵчинио, посла се кь племенстоѵ ої. али вї алибаша великї везирь и седе на ахматбашино место и всои цареѫои порте и нием земламь сое послое wн wпраѫлать и сѵдиц. и како ие добарь баша, такои да знате. а меще алибаше морию дадоше никополскомѵ господарѵ мѵстафабегѵ юрїшевикю а никополе смедеререскомѵ

господарꙋ мꙋстафа бегꙋ скендерьбашинꙋ знетꙋ а смедеревꙋ херцегскомꙋ господарꙋ синанбегꙋ а херцеговꙋ землю есебеговикю, що не крꙋшевац дьржаш, а крꙋшевац ѡд портанскех агалара касꙋмьбегꙋ спахиѡглапларскомꙋ аге, що не на ѵгре ꙋ поклисарство бил а алонꙋ ꙗхиꙗбашинꙋ синꙋ а костадинскї санџакь дабꙋтьбегꙋ цареꙋ зетꙋ. тои се се ѡбакон премени. ваша милость такои да знает. а тан садашни санџакь есебеговик кротак не чл(ове)кь, како но за синанбега. на нега да се нещо веле не тратите и не спеџжате, него що мꙋ не закои ѡдь прегашнех врѣмени. ш ним не ласно. такон да знате.

и по том пакї вии господо и властеле, прѣжде ѡбогаи времена како би сам бил книгꙋ пїсал за моие вам приꙗтелство и за моех веле мꙋках и трꙋдеꙗ а векма за прїꙗтелство ради, како да би мї едань добарь кададь послалї а пак за ваше почтение а реке пакь за наше послове сьрчано прїꙗтї ради; али сте се тои ꙋ толикон нещо мало полакомилї и речь ми сте скьршилї за тои нещо мало. никада се ꙗа нисам надал да би мї волꙗ небила ꙋ тем кодь вашега господства и затои ми не ꙗко жаль бїло; ере богь знаа, а и ваши сꙋ поклисари ꙋзазналї и них да ꙋпрашате, како, ѡдьколе сте се царскомꙋ колену поклонилї, нидаи драгоман цареви ни ви нигдар сьрчано послꙋжил акно сам ꙗа. ере или бї ваши се слꙋге ѡбде на цареви порте намерїлї или не. сьрце ме не болело и на тои сам напраꙗл и за нашꙋ волю многе речи прїмовал и разналени послови ѡбративи понапраꙗл и, а ни за што тои, него за нашꙋ добрꙋ любав и за почтение. и за дрꙋго ви несам дꙋжан слꙋжитї, него с нашем поклисарьми по едном на башаларе и кь царꙋ них повестї и за тои мї не закои, що сте до сьдаа драгоманом давалї

Na rubru: и тои ми не и сь цареем знанием закои ꙋзимати, да не честитї царь здравo.

а ѡдь ниже реченога посла вамї слꙋжитї и за нась на честитои порте ѡд сакога непрїстале речи чꙋти, несам ви дꙋжан. и на наш дарь и почтение толикои ꙋ цареем животꙋ несмо ни лакоми, него по прїꙗтелствꙋ ѡдь племенства ви за почтение и за любав према почтение и према нашои великои мꙋке ѡдь нас и ми се почтею надахмо, ере смо се нещо задꙋжилї за кюкех що седимо. и надали смо се акно еднога нашега слꙋгꙋ да би ме ꙋ сакон потребе помогли и ѡдь некех старї ѡсловодилї.

да да знате ви господо и властеле: ѡдьвиже що ви сам дꙋжан слꙋжитї према тоѡи моѡи мꙋке пакь за наше почтение, ваше господство, ако

кеге нась wдьвише ѯгледоѫатї и ми кемо пак̂ дѫонном̂ толико и веке слѫжити и ваше пос̂лове самировати, како ви те и пок̂лисарї казоѫатї. да wдь сеган доба, како ваше гос̂пос̂тѫо нась ѯспочи̇̂тга, такон кемо и мнї вамь слѫжитї ваше гос̂пос̂тво.

такон да знате.

и б̂г ѫї ѯмно̂жит амин̂.

[1]) Koncem ove godine zamijenio je Hadum Alipaša Ahmedpašu Hercegovića u velikom vezirstvu a Mehmedbeg Isaković postao je hercegovačkim krajišnikom na mjesto Sinanbega, koji polazi u Smederevo. Na osnovu ovih podataka sam datirao listinu.

146.

1510., prije 22. marta; 18. zilhidžeta 915. u Drinopolju.

Sultan Bajazid II. potvrgjuje, da su mu dubrovački poklisari Živan Saraković i Jakov Gundulić predali 12.500 dukata harača za godinu iduću.

милос̂тию̂ и божнею ѭа велики гос̂подарь и сил̂ни цар̂ь и ѫелики амире солтань баѭзит хань и всемь земл̂ам̂ приморскемь и карам̂анскемь и натолиĉкем̂ и роман̂скем̂ и ѫеке инам̂[1]) мнозем̂ земл̂ам̂ гос̂подин̂.

пишеть висота цар̂стѫа ми кнезѯ обранномѯ и ѫластеломь добро-ѫачцим̂ поз̂дра̂олене и херитисане.

а по том̂ давам̂ ѯ знание, како до̂а wд̂ ѫас̂ ѫласьтеле на чес̂титѯ портѯ цар̂стѫа ми пос̂лас̂те пок̂лисаре, жиѫана саракоѭиħа и ѭакотѯ гон̂долиħа, и сое що с̂те по нихь нарѯчили сое разабрасмw и wд нихь примнсмо ѯ цар̂стѫа ми хазно законн харачь докате бнетачкехь дѫанадес̂те тисоħа и пет̂ стотина под̂поно придаше, а тонь за годинѯ, коѭ има доħи wд ноѫебрна минотога до ноѫенбрна, коѭ има доħи.

и wѫи нашь чес̂тити листь писа се мисеца марьта к̂ѫ дан̂ ѫе лто хрестоѫо тисоħа и пет стотин̂ и десеть лето w мис̂то дренополѭ.

تحريراً فى الثامن عشر من شهر ذى الحجه سنه خمس عشر و تسعمائه

بمقام
ادرنه

Otraga: *Lettera expeditoria de tributo de 1510: adi 22 marzo.*

دوروبنيك الچيلرنه تسليم اتدكلرينك حجتى در

الفقير الفقير
قاسم میر محمد

Original na papiru visok 39·5, širok 17 *cm*.

[1]) Ovako mjesto **инем**.

147.

(1511.), 27. decembra **u Sarajevu.**

Ferizbeg bosanski gospodar daje bratu u Dubrovniku umrlog trgovca Deli Hamze, Mahmutu i njegovu ortaku Jusufu popratno pismo, u kome moli Dubrovčane, da svu imovinu, što je tamo ostala iza Deli Hamze, predadu ovoj dvojici.

ѡд г(о)с̑подара босьньскогѣ ферізбега ѕ □сем̑ мно̑го почитованомѣ и всакѣ ч(а)сти и □исоке фале ѡд бога дарѡ(да)номѣ а нашемѣ драгѡмѣ пријателѣ кнезѣ изьбранемь □ластеломь дѣбровничкем̑ ѡдь бога да имате □еликѹ милос̑ть а ѡд нась □и много лѣбимо поздра□ление.

паке да □и е ѕ знание, како е бив ѡ□де едьнь нашь т̑рьго□аць, име мѣ дели хамьза, и бив е бив пошь тамо ѕ градь съ т̑рьгомь да тьрьгѹе и тамо е сьга[1]) ѕмьрѡ а ѡ□амо мѣ е ѡстаѡ едьнь братъ, махмѹть, и що мѣ е бив ѡрьтакь ѕ тьрьгѕ, юсѹфь. и ѡни предь нась догоше и книжицѕ ѡд нась □ашои милости искаше и ми-мь книжицѕ дадосмо. да сьга се такои надамо ѡд □а(ше) милости, покле нашѕ книжицѕ примите, що годе бѹде пратежи хамьзине или готове, со□е да се лепо вид(и) и да мѣ се преда братѹ мѣ махьмѹтѹ и ѡрьтакѹ мѣ юсѹфѕ, да имь не мьнька нѣедна аспра, него да их̑ лепо намирите ѡ наше □оле ра(дн) и како но бисмо ѹчинили □ашемь тьрьго□ьцемь, тко би предь нась дошь.

и ѕмножи □и богь вьсе дни ѕ ч(а)сти аминь:

писа се месеца де̑ке□рна месеца де̑ке□рна к̑з̑ дьнь ѕ Сарају.

Otraga: *Adi 2 genaro 1512 riceuuta.*

Original papir visok 24, širok 16 *cm*.

[1]) Ovako mjesto сьда.

148.

(1506.—1511.) [1]).

Dragoman Skenderbeg javlja Dubrovčanom, da im je došao poklisar Benko na portu i da je on, Skenderbeg, pročitao pisma Alipaši i onda ih preveo na turski te su se obznanila caru. Radi momaka, što ih je bostandžibaša obustavio u Draču odgovorio je car, da se stvar ne može odlučiti, dok se ne sasluša bostandžibaša. Benko htio je da ga dočeka, ali mu je Skenderbeg savjetovao, da pogje kući i da će on sam sve obaviti.

Poslije otišao je Skenderbeg s Benkom Alipaši, da govore radi onih momaka i Alipaša se potužio na Dubrovčane, što ga ne časte dovoljno darovima. Savjetuje da to učine, jer je Alipaša vrlo moćan te hvali Alipašu nada sve.

Javlja im jednu veselu vijest i savjetuje da ju proslave, jer će to na porti učiniti dobar dojam.

Postrance na dnu prve strane nalazi se himza.

ѵ всем почтеномѵ и племенитомѵ и wдь бога даро□аномѵ и намѫже драгомѵ приятелю кнезѵ изабрањномѵ и властелом дѵбродачицем мнї изабрањнога слѵге честитога цара драгомань скендерьбигь посилямо □ї много смерено поклонение и здра□ие да прїмит господство □и.

и по сем пакї сьдаа да□амо ви на знание, како сте послалї wдь вашех грагьана бенка властелина на честитѵ порть ц(а)ре□ѵ сь книгом господства □и за работѵ гласоњ и за вашех потребнех пословн. донде и наипре га поведох и сьстадох с сь алибашом и □ашега господства книгѵ прочтахмо и сь с речи на ѵста речени бенко вашега господа нарѵчения испра□и. и за wнеи момке, що но их е востањжибаша ѵ драчѵ wбѵстао̀л бил и за тон сое говори и wнѵи книгѵ □ашега господства црѵ великомѵ, из□естно тѵрскем писанием wповеде се. и цр честитї рекаль: безь паруца тои не може бити; кьда донде востањжибаши, за тои да се и wдь нега праша и ш него□ем знанием на тефтиш да се пошлет книга и скла□ь, вь истинѵ wннї момцї ако дрѵгѵ некою съгрехѵ не имают и не wбы□ит се, да их имаю пѵстит. тако ето то мѵи за wдьго□ор □ашемѵ господствѵ wдь честитога цра стране.

и книга се писа□ посла а раз тоган пакь речењномѵ вашемѵ слѵге бењкѵ за балию wдь но□ога, що сте нарѵчилї и алибаше и мене, за све ѵвежка, и мнї за сое тен речење послове ѵразѵмехмо и дьржати кемо на памети. ако нещо w тем послѵ бѵдет кои речь, мнї кемо за тои wдьго□оритї. ниђа веке за тои да се не бринете. и хотеюше бењко востањжибашѵ чекатї, али мѵ ња недах, ере те wнн доцкна доитї а мї кемо за тои □ам послатї .

и б(о)г ѵмножї амин.

Na drugoj strani: и после писанња w□е книге сьсь бенка пак на wдьходѵ кь алибаше пондохмо нѫђе за wноган востањжибашин посал помењхмо и пак го□орихмо за wнеи ваши момци. и ња wдь себе рекох: дѵбродачка господа wдь господства ви се сѵ надалї, како wнеи момке да би ѵчинили имь пѵститї их, али како се сѵ наадали не би, рекох.

и алибаша пред бењком мене wдьго□ори: како кю ним добро чинитї? wнн моюе приятелст□о не споменѵше и нечим ѵ закон добродошалскиюе не поменѵше и тон человечст□о wнн не ѵмеше нам показати. сет и земла

нас̑ ѕ добродошалскї законъ сои поменѹше и послаше а ѡни тои почтиѥ мене не ѹчинише и не ѹмеш(е) се домисл̑ити. бог̑ дан богѹ, ѣа несам̑ на них̑ нещо лакомь, али почтеніе и чл(о)ечство требѹет̑ показатї.

и за тои много речи говорї. како ѥ и вашемѹ слѹге бенкѹ говорил̑ и вас̑ корил̑, хоке ви и бенко сое дам̑ казати. да да знаа даше господство, ере и по ваши поклисари, по степкѹ соркочењкю и по бенкѹ гѹндѹликѹ, преге ѡвогаи времена ѡ тех̑ послови и речи много ест̑ беседе и тамаше било и ѹчинило се ѥ и нарѹчили смо билї за сое теи послове, да он ѹвежбаю̑т̑, како да се ѹмете чим̑ домисл̑итї се. и алибашинѹ волю ѹчините и самирите се а и ми оï бехмо ѡ тем̑ нарѹчилї, али се томѹи нещо оглѹшате и не домишлате се. да да знате, ере вась цр(е)ь посал̑ сьдаа ѕ алибашине рѹке, ере и прежде ѥ бил̑ везир̑ а сьдаа ѡше, ѡноликогер̑ ѡбишад̑ сет̑ и по морѥ, за сое ест̑ добре ѹзазнал̑ и зацо га годе честитї ц(а)рь ѹпраша, сое ѹме казатї и ѡдговоритї и за кога годер̑ цо рече̑т̑, честитї цр га верѹет̑ и хоке̑т̑ тои товоритї. да ако он треѣе да ви се заман̑ дам̑ послови ѡпралаю̑т̑, да мѹ добар̑ дарь ѹчините, и томѹи домисливь да мѹ пошлете и да мѹ сьрдце намирите. да ако помисл̑ите, да ке тои и дрѹземь ноем̑ башаларом̑ законъ битї, тои неке тан законъ битї, ере дрѹги алибаша на сое̑т̑ веке неке доити и никторь веке некет̑ тои ѹзазнатї. и тан дарь заман̑ неке битї.

Na margini: и пакї за еднѹ веселост̑ честитога ц(а)ра нарѹчили смо ѡдь алибашинех̑ ѹста, да ви сое подпѹно за теи гласои испраит̑ и вї по разабранию веселост̑ да ѹчините, како чѹши да он на порте похале. и пак цо он годе ѹзговорит̑ бенко да мѹ верѹете, ере сѹ сое наши и башини речи. такон да знате даше господство.

да за ѡнеи мом̑ке нищa да се не бринете. тои сѹ на мене нарѹчилї. ком̑ скендербегь донде, хокемо ѹчинити ѡнеи мом̑ке да их̑ пѹстите и хокемо дами писати кнїгѹ, како их̑ кемо пѹститї и ѡслободитї. за тои нищa да се не брї̑ните. тои на мою глаѹ, за тои вї хокю даше господство самирї̑т.

[1]) Pismo pisano je po sadržaju za drugog vezirovanja Hadum Alipaše (912.—917. = 1506.—1511.) i to jamačno odmah iza zasijedanja na vezirsku stolicu, dakle 1506.

149.

(1506.—1511.) [1])

Dragoman Skenderbeg izvješćuje Dubrovčanom, kako je došao njihov poklisar s glasovima od „latinske strane“ na portu i Alipaši. On ih je odveo Alipaši i hvalio,

kako ga oni štuju, jer od kad je Ahmetpaša otišao nije niko kao Alipaša razumjevao njihove volje i nevolje. Ahmetpaša da je obećao biti uvjek prijatelj Dubrovčanom. Uvjerava ih i Skenderbeg da im je „do glave“ prijatelj.

8 □семъ почтеномъ и племенитомъ и всакоіе почтене частї и хвали достоиномъ и wдь бога даро□аномъ и намь добромъ и драгомъ пріятелю кнезъ изабранномъ и □ластелом дъбро□ачицем. мнї wбранога слъге честитога цара драгоман скендерьбегь посїламо □и много смерено поклоненніе и здра□ніе да примит ваше господство.

и по сем вашои милостї да□амо на знанїе за работъ гласо□ом wдь латинске стране, како сте послали листове сьсь чл(оо)еци господство □и на честитъ порть царе□ъ и кь алибаше дошад книге к намь донесоше. и ва нх примно и пошадь кь алибаше на wтрадню и на хало□ать 8 со□wи кюке и wтворио ваш кнїгъ предь нега хъва□о чтах. и сое гласоои и рѣчи и пїсаніе господство вї 8разъмео 8заѕна и по разабранию гласо□ом пакї сьсь господином али вашом за □ашъ милость и за дъбро□ачке послови сь сь алибашом много смо рѣчї ималї. и рекал самь алибаше, како дъбро□ачка господа и дань и ноць бога есть молилї, како wпеть да би те на царе□он порте виделї; ере wдь када ie ахмат баша wдь порте wдишал несъ им толикки волie и неволie разъмевалї, а сьда сь, рекох, мене книгъ пїсалї, толикон сь се wбрадо□алї и wбвеселилї, како се неможет именo□атї. и теи мъ речь биї ѣако драго и почтено и према тем □амь захо□алаше и покланаше се и рече: да сь живи и здра□он, wни сь наши старї пріятелie; богь зна и wни те знатї, како им смо прежде wо□оган времена били пріятелie, а wд сеган доба и много болie хокемо им битї пріятелї и добромисленицї до живота нашега, нхо честитога цара с пра□дом хъва□о да слъжет. такон да□ь наъкъ wдго□орї. а за книгъ алибашинъ и за wдьго□орь честитога цара испра□но и напїсао книге баши слъгї 8 некьрсманніе пакь нх кь вашемъ господъ wдпра□нх, ере богь сатворшаго небо и землю добре знаетъ, ере за сое □аши послові до гла□е би сам пријател и помоћник на царе□он порте.

такон да знаете ваше господство. и бг ої 8множї амин.

Na dnu margine himza.

Original na papiru visok 41, širok 15·5 *cm*.

---

[1]) Sudeći po sadržaju ide ovo pismo u drugo vezirovanje Hadum Alipaše (912.—917. = 1506.—1511.) i to valjda u god. 1506., jer se čini da je pisano nemalo poslije zasijedanja Alipašina.

150.

1512. 10. januara **(u Dubrovniku).**

Mahmut Abdulahović brat Deli Hamze iz Vrhbosanja i ortak mu Jusuf potvrgjuju, da su ostavštinu bratovu, koji je došao sa 1165 mješina i 135 sahana u Dubrovnik da trguje te se nastanio u Kristofana šavca u Kovačkoj ulici, gdje je i umro a tijelo mu odneseno u Novi, da ga sahrane, primili svu gore imenovanu robu. Obojica iskazali su se pismom Ferizbega bosanskog gospodara.

Spis pisao je Ćupelija Ajazović, ledenički pisar novskoga emina.

даемо на знане сомемь и сомакомѹ, какѡ дели хамза абдѹлахѡвићь ѡдь ѻирьбосанна таргѡоаць ѡое дни минѹте ѡоде ѕ дѹброѻникь доће и донесе тарьга ѕ сое ҳарѣ мечина и рлѣ сахана, кѡіе настанив бѹдѣи ѡоде ѕ пѹтьничькѡи кѹће ѕ коѻачкѡи ѹлице ѕ стани на ѹслѹге дѹбрѡѻачкѡга ѕ кристоѡпана шаоца, дань га доће, ѡдь сега сонета преминя а негѡоо тиелѡ на нѡои пѡнесоше (и) ѹкѡпаше.

речене коже пѡ смрьть негѡон ѕ кристѡпана реченога ѡсталє бнехѹ а сада махмѹть, рѡћени брать реченѡга хамзе и ш нимь юсѹпь, ѡрьтакь хамзин, са листѡон, какѡ донесѡше ѡд госпѡдина фериз бега, госпѡдара босаньскѡга, и ѡдь кадие ноѻскѡга ѕ дѹберѡоникь доньше ѻластелѡмь и с(т)аонише хѡжеть сѹдбени реченѡга кадие нѡоскѡга с пѹтемь и пѡ сѹдѹ.

ћа речени махмѹть абдѹлахѡвонћ с юсѹпѡмь, ѡрьтакѡмь реченѡга хамзе, примисмѡ ѡдь кристѡпана реченѡга сое речене коже брѡемь на пѹнѡ и ѡдь тѡган имання ѻеће ѕ нега ниџѡ не ѡста.

толикѡ ере се намь сое на пѹнѡ предаде.

писахь ћа ћѹпелина аѣзѡонћь, писац леденички емина нѡоскѡга на і дана женара месеца летѡ ѧаѣіо христѡоѡ моимь рѹкомь писахь за ѻерѡоание и на тѡи самь соедокь с ѡсталиемь мѹсрѡманьми.

Pismo široko 21 visoko 30 *cm*.

151.

(1505.—1512.)[1] 5. marta **u Sarajevu.**

Ferizbeg, bosanski gospodar zahvaljuje se Dubrovčanima na daru, što su ga poslali po Benku Mikulinoviću i moli da pošalju nekog trgovca u Sarajevo da od njega kupi kumaša.

ѡд г(о)̂сподара босньс̑кога ферізьбега нашемь драземь сѹседѡмь и прнателем̂ кнезѹ изабранем̂, властелѡм̂ дѹброѻничкем̂ ѡдь бога да имате велику милос̑ть а ѡдь нас ѻи много лѹбимо̂ поздравление.

паке да є ѵ знане ◻ашеи милости, ере слѵга ◻ашь вѣрѡ◻ани, бенько· миклѵлино◻ик, к намь дѡге и книжицѵ ми вашѵ донес(є), ѵ коѡи разабрасмо ѡ ◻ашем здра◻ѵю и за тои наше сьрце моћно добровольно би. и чьсть, кою бесте намь послали, тои намь приказа и кѵмашь и асьпре, цѡ бесте по нем послали, сде тѡи лепо намь предаде и ми и за тои[2]) ◻ашои милости зафалисмо, ере сте се изь нась ради побринѵли и ◻аше слѵге[3]) потрѵдил(и); али сьмо се ѡд ◻аше милости такои и надали, ере ћете нась ради такои ѵчинити и за тои поѵздае к ◻ашои милости посилямо. паке ни каза слѵга ◻ашь бенько, ерѣ има тѵи ѵ градѵ едьнь трьго◻аць и има неколико кѵмаша на продаю, да и за тои се ѡд ◻ась надамо, да мѵ запо◻ете, да тьи кѵмашь ѡ◻амо донес(є), цо намь бѵде ѡдь потребе да ѵземо а немѵ аспре да дамо.

и ѵмножи ◻и бгь бьсе дни ѵ ч(а)сти.

писа са месеца марта ѥ̄ дьнь.

ѵ сарае◻ѵ.

U himzi: كتبه الفقير احقر العباد فيروز To jest: Ketebeh ul Fakir ahkarul ubad Firuz = Napisa ponizni i najgrješniji Firuz.

Original krupni papir visok 27, širok 18·5 *cm*.

---

[1]) Pismo ide u ovo doba, jer je onda Ferizbeg bio sandžakbeg bosanski.

[2]) Riječi **и за тои** napisane su pogrješno dvaputa.

[3]) **слѵге** je pogrješno dvaput napisano.

152.

1512. 3. aprila . u Carigradu.

Sultan Bajazid II. potvrgjuje, da su mu dubrovački poklisari Benko Gundulić i Stjepko Sorkočević predali 12.500 dukata harača.

Original u c. kr. arhivu u Beču priopćio Miklošić u Monum. str. 548.

153.

(1481.—1512.) 9. novembra (u Carigradu).

Sultan Bajazid II. šalje siliktara Mermeri u Dubrovnik i nalaže Dubrovčanom, da mu plate 12.500 dukata harača.

Originalni latinski ferman pisan u sultanovoj kancelariji.

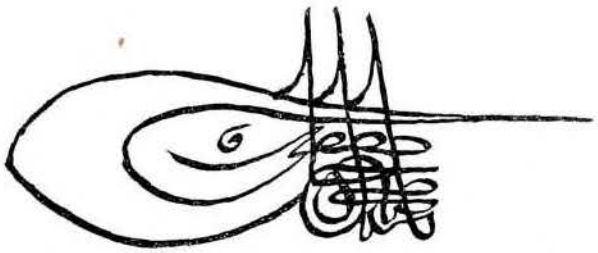

Sultan Paiasit chan dei gra. imperator maximus Asię, Europęque. etc magnificis et generosis dominis aristocratię Ragusiensium s. p. d.

Significamus nobilitatibus vestris, qualiter pro tributo presentis anni ilico cum ad uos seruus noster silictar Mermeri[1]) *cum litteris nostris preuenerit, dare et concedere omnino debetis suis in manibus una cum aliquo uestrum nobilium ducatos auri 12.500, id est duodecim millia et quingentos aureos venetos. Caueatis, ut circa hoc nulla excusatio fiet, sed quamprimum ad curiam nostram dictos aureos securos mittatis, alioquin indignationem nostram super vos espectatis. Valete.*

Datum in nostra foelicissima curia VIIII. Nouembris.

Original na papiru visok 39·5, širok 14 *cm*.

[1]) Ime je drugom rukom upisano na prostoru, koji je ostao prazan.

154.

(1481.—1512) 27. maja **u Drinopolju.**

Sultan Bajazit II. šalje svoga poklisara Skendera u Mletke i zapovjeda Dubrovčanom, da mu nagju i prigotove lagju i pratnju, koja će ga odvesti do Korčule i tamo neka od starješine uzmu potvrdu, da su ga zdrava predali.

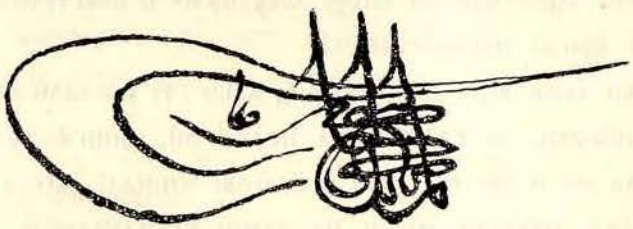

ми сѫлтан҃ баѧзид҃ хан҃ милѡ̑стивѡм бѡ́жиею □елики и сил҃ни цар миѡзем҃ зем҃лѧм҃ прес□етли гѡ(спо)д(и)н пишемо почтеномѫ кнезѫ изъбра́номѫ и □ластелѡмь дѫбро□ьчким любо□ҁ и приѧтелст□о.

по тем да □и ѥ □едомо, како седа царст□о ми за наше □исоте потребне рабѡте посласмо скла□а царст□а ми скен҃дера ѫ пѡ̑клисарст□о до го̑споде венетчьке, кога смо били и дрѫго□ѧ прежде о□оган □времена послали. да требу́ѥд, кѡї̑ час҃ придет до □аше племенст□о, да нагете и да пригѡто□ите кораб҃ тер да га на спех҃ про□одите с҃ □ашим добрим ч(о)□(е)кѡм до град(а) венетьчкога, що се зо□ет кьрцу́ло, како га сте и

лани проѡодили и къ га ѡаши люди ѕ тем градѕ предадѕ, да ѕзмѧт писаније wт старешине тогаи града, да се зна, како га сте здраѡа съ ѿем иманиѥм ним предали.

такwї да знате.

маꙗ .кз. ѕ дренополю.

Original papir visok 42, širok 14 *cm.*

Opaska: Velika je vjerojatnost, da je ovo pismo pisano godine 1486. jer sam pod 10. jula 1486. našao u *Partes Consil. Rogator. (25.112)* ovu bilješku: *Prima pars est de concedendo vnam barcham expensis comunis nostri sclauo turcho ituro Venetias — vsque Curzolam.* Prem se ne spominje ime ulakovo slažu se glavni momenti ovoga zaključka sa željom sultanovom, izraženom u gornjem pismu.

155.

(1481.—1512.) 10. jula **u Carigradu.**

Sultan Bajazid II. zahvaljuje Dubrovčanom, što su mu po nekom Nikoli poslali pouzdane glasove o zgodama na zapadnim stranama i nalaže im, da ga i nadalje o svemu, što bi razabrali, obavijeste.

милоⷭтию бжию ꙗ великы и силни цр҃ь и велїкї амире сѵлтан҃ баꙗзит҃ хан҃ и всем҃ землꙗм҃ примоⷬрскым҃ и рѵмскым҃ и карамаⷩскым҃ и католискым҃ и романиⷭкым҃ и веке инем҃ мнозим҃ землꙗм҃ госⷯодин҃.

пишет҃ висота цр҃ьствиа мї кнезѵ wбраномѵ и властелwм҃ дѵбровьчѣцем҃ поⷥдравление да примї племен҃ство вї.

по тем҃ паки сьда ведомо҃ да вам҃ е, како ⷭте поⷭлали книгѵ по слѵзе по вашим҃, по николи, съ гласови на порт҃ѵ мї. книгѵ донесе и предаде на пор҃те цр҃ьства ми и кое сте речи и гласове ѵписалї, все лепw по тан҃кѵ ви разабра висота цр҃ьства мї, и на темен вї заⷯвалим҃, ере се вьсег҃да трѵдите и праве и истин҃не гласове посилате. такои е и треⷠе, ере се найвеке и найболе вашемѵ гласѵ надее и верѵе цр҃ьство ми. затон да знате, како заповедат҃ висота цр҃ьства мї, и по сем҃ сега да пазите и разбирате wд всеⷯ теⷯи страна западнеⷯ. и кои годе глас истин҃ чѵете и разберете на ⷭпеⷯ, колико можете наибрьже, ѵписав҃ и да посилате на ⷭпеⷯ ѕ знание цр҃ьствѵ ми.

такои да зна племен҃ство ви.

пис҃ месеца июлиа ї дн҃ь ѕ ц(а)р҃иградѕ.

Original na papiru visok 51, širok 17 *cm.*

156.

(1481.—1512.) 14. oktobra **u Drinopolju.**

Sultan Bajazid II. opominje Dubrovčane, da pošlju harač, jer je zakonito vrijeme minulo i šalje za to sklava Sulejmana.

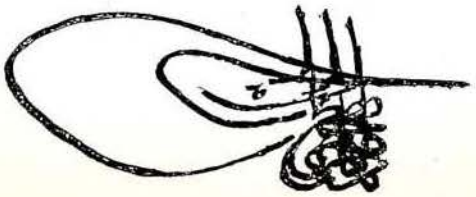

wд великога господара и великога хѵнкера и великога амире сѵлтан баѧзид хана силнwга господина цра поморскога и натолскога и романискога и веке инем землѧм мнозем господина кнезѵ wбраномѵ и властелом дѵбровьчцем поздра□ление и херетисание да примить племенство □и.

по тем ведомо да ви е, како е дошал рwк харачѵ закwнnwмѵ и време да се принесе више писанни харач на портѵ ц(а)рьства мї. да кьда примїте сию заповесть ц(а)рьства мї нека знате, ка(ко) заповеда ц(а)рьство мї, да ѵготовите харач законни и да га пошлете да се до донесе на портѵ ц(а)рьства мї, такои е требе рwк и време да не мине харачѵ законномѵ црьства мї. такои да знате, инакw да не ѵчините.

и сь wвом заповести ц(а)рьства мї послах слѵгѵ и склава ц(а)рьства мї сѵлеимана. такои да знате.

пис месеца wктоврия .дї. днь ѵ дренополю.

Original papir visok 42, širok 13 *cm*

157.

(1481.—1512.) 10. decembra **u Carigradu.**

Sultan Bajazid II. zahvaljuje Dubrovčanom za glasove, što su mu ih slali od „morske i latinske strane“ i nalaže, da ga dalje izvješćuju.

милостию божиею на великї господарь и силнї царь и великї амире сѵлтан баѧзит хань и всем землѧм приморскем и ромскем и карамансскем и натолискем и романскем и веке инем мнозем землѧм господин. пишет висота царество мї кнезѵ wбраномѵ и властелом дѵбродачцем поздра□ление и херетисанние да прїмит племенство ви.

и по сем пакнї сьдаа ведомо да ви ѥ за работѵ гласовом wдь морске и латинске стране, що сте разабрали тере есте послалї по племенства □ї чл(ове)кѵ книгѵ на честїтѵ портѵ царества мї, тако ѵ книге

вашон за речѣнїе гласоⷢ, що сте годе пїсали и далї на знанїѥ, соⷢ тон цр҃стⷢо мї добре разабра҃х и разѹмех҃. да тако ви ѥ и требѹе слѹжбѹ и прїѧтелстⷢо показї ⷢатї и ѹдⷢаратї се. да тоган ради и wдь сеган добa тако и требѹе҃т, како wдь те҃х странах҃, що годерь кои гласови разберете и разѹмете, пакь такождере на чс҃титѹ порть҃ цр҃стⷢа ми да дате на знанїѥ, ере с҃те ви цр҃стⷢа ми праведне слѹге и прїѧтелї цр҃стⷢа мї.

такон да знаете.

пись месеца декемврїѧ .і. дана ѹ царїградѹ.

Original na papiru visok 48, širok 18 *cm*.

158.

(1481.—1512.) 30. decembra **u Carigradu.**

Sultan Bajazid II. zapovjeda Dubrovčanom, da kada plate harač pošlju i 22.939 aspri bakije, što je ostalo po kadijinim i eminovim knjigama od Manoilova i Antonova vremena na njima duga od „ispoličke“ soli[1])

Tugra.

милос҃тию божиею ѧа великї гос҃подарь и силнї царь и великї амире сѹлтань баѧзитъ хань и всим҃ зем҃лам҃ примор҃ским҃ и рѹмским҃ и карамань-ским҃ и натолиским҃ и рѡманским҃ и веке иним҃ мнозим҃ зем҃лам҃ гос҃подинь.

пишет҃ висота цр҃ствиа мї кнезѹ wбранwмѹ и властелом҃ дѹбровачцем҃ поздравленїѥ да прими племенство ви.

и по семь пакї сьдаа ведомо да ви ѥ, за разлогь wдь нс҃полнч҃ске солй wдь манoилова и ан҃тонова времена по кадинем҃ и ем(ин)ове҃х книга и тефтера нашадав҃ се на вась доадесет҃ и доⷢ хладе и деⷢет҃ стотина и тридесет и деⷢет҃ аспри бакиѥ, тере кадиние книге и еминоⷢе҃х тефтера потворитї закон҃ не бившї, wнеи речѣнїе ас҃прї wдь племенства ои се ѹзетї заповедех҃ цр҃стⷢо мї. да тоган ради, комь примите заповес҃ть царева мї, тей речѣнїе аспри ѹ садашнї харачь племенстⷢа ої ѹ некьрманїѥ на пос҃пех҃ да их҃ пошлете на чс҃титѹ порть҃ цр҃стⷢа ми.

такон да ѹчините, инако ѹчинитї немоите.

пись месеца декемврїѧ к҃ дана ѹ цариградѹ.

Otraga paraфe: الفقير الفقير

حمزه قاسم

El fakir Hamza. El fakir Kasim.

Original papir visok 48, širok 16 *cm*.

[1]) Ovo se odnosi na ono vrijeme kada su 4 solane u primorju bile pod zajedničkom upravom turskodubrovačkom a prihod se dijelio na pola.

159.

1513., 4. aprila **u Brusi.**

Sultan Selim I. potvrgjuje da su mu dubrovački poklisari Simko Bunić i Jaketa Gundulić donijeli 12.500 dukata harača.

Original u c. kr. arhivu u Beču priopćio Miklošić u Monum. str. 548.

160.

(1513. početkom aprila) 919. koncem muharema **u Brusi.**

Ahmet paša (Hercegović) potvrgjuje, da su mu dubrovački poklisari Simko Bunić i Jaketa Gundulić predali 48 dukata u ime kirije od njegovih kuća i vrtova u Hercegovini.

Po strani: El fakir Ahmet bin Abdullah i muhur: Ahmed bin Abdullah, sahib.... (jedna riječ nečitljiva) = Ponizni Ahmed sin Abdullahov; muhur = Ahmed sin Abdullahov, vlasnik.....

سبب تحرير قلم و موجب تسطير رقم بودر كى هرسكده اولان اولرمزك و باغچه‌مزك
كراسى ايچون سمقو بونيك و يقاته كوندلك نام كمسنه‌لر قرق سكز فلورى كتورب تسليم
اتدكلرى لرى سبيدن بو حجت كتب اولنوب مشار اليهما اللرنه وضع اولندى وقت
حاجته تمسك اولنه فى اواخر محرم الحرام سنه تسع عشر وتسعمائه

احمد بن عبد الله

بيور

بروسه احمد بن عبد الله صاحب....

Otraga: *Lettera de s. Ahmat bassa de la reception de duc. 48.*

Original papir dug 21 *cm*, širok 15 *cm*.

161.

1513. u drugoj poli jula (919. polovicom džemazulevela) **u Carigradu.**

Sultan Selim javlja elbasanskom sandžakbegu i dračkom kadiji, da su se dubrovački bezi na porti potužili, da je jedna njihova lagja, kojom je zapovjedao kapetan Ivan, nakrcana kumašom (svilom), putem iz Pulje u Dubrovnik napadnuta od dračkih gusara, koji je uzeše te smjestiše u nju pet leventi i poslaše u Drač. Putem natjerao ih je protivan vjetar u novsku luku i tu izigjoše i tri zarobljena mornara poslaše u Drač. Osim toga navaljuju im na trgovačke lagje, pa radnici ne mogu, da dolaze u luku, te time trpe štetu.

Pošto su Dubrovčani haračnici, zapovjeda car, da se sve lagje, što ima Draču, izvuku na kopno i sve njihovo orugje uzapti, a da se bez carske dozvole ne dozvoli nikakvoj lagji poći i ljudima štetu činiti. Bez carske dozvole no smije niko lagju napraviti. Tri dubrovačka zarobljenika neka se odmah puste.

سليم بن بايزيد خان المظفر

قدوة الامراء الكرام عمدة الكبراء الفخام ذوالقدر والاحترام ايلبصان سنجاغى بكى دام عزه
ومفخر القضاة والحكام معدن الفضل والكلام مولانا دراج قاضيسى دام فضله توقيع رفيع همايون
واصل اوليجاق معلوم اولاكى شمدكيحالده دوبرونيك بكارى جانبندن دركاه معلامه شويله عرض

اولندی که برکمیلری ایوان نام رئیسلریله قماشله پولیه‌دن دوبرونیکه کلوب کیدر ایکن دراچ قلعه‌سنك حرامی قاینی طوش اولوب اول کمی الوب ایچنه بش نفر لوند قویوب و ادملرینه زیاده جزالر ایدوب طوغری دراچ قلعه‌سنه کوندروب یولده مخالف روزکار قارشولمغله ذکر اولنان کمی نوه لیمانه واروب چقدوغین واوچ نفر ادملری الیقونلوب دراچه ایلتدیکلرین و بوندن غیری داخی رنچبر کمیلرنه تعدی و تجاوز اتدکلرین و اول جهتدن اکلیه رنچبرلر کلیوب ضرر واقع اولدوغن عرض ایلدیلر امدی دوبرونیکلولر بنوم خراجکزارلرمدر انلره وسایر رنچبرلره بو وجهله تعدی وتجاوز اولنماق جایز دکلدر و اول قایقلروك یوبه‌سنك اسکله ضررندن غیری فایده‌سی داخی اکلنمز ایله اولسه بیوردوم که آنده دراجده نه قدر قایقلر وار ایسه اول قایقلری قوری یه چکدره‌سز واسباب آلاتنی الوب حفظ ایلیه‌سز من بعد بنوم امرم سوز انده قایق یورتمیوب کمسنیه بی وجه ضرر وتعدی اتدرمیه‌سز و بندن امر و اجازت اولمدین کمسنیه قایق یاپدرمیوب امرمه مخالف ایش اتدرمیه‌سز ومزبور دوبرونیکلونك الیقونلان اوچ نفر آدملرینی صالیوره‌سز شویله بلاسز بر درلو داخی ایلمیاسز علامت شریفه اعتماد قلاسز تحریراً فی اواسط جمادی‌الاول سنه تسع عشر و تسعمائه

بمقام
قسطنطنیه

Našao sam i suvremeni prijevod ove listine koji glasi ovako:

Tra li apreciati et d onor degni signori: al magore et al grado et honor ariuato signor del sangiaco dj Elbasan sempre in honor prosperj et tra lj cadj et il precepto comandatorj al continente minera de uirtu et acostumati sermonj honorato cadj de Durazo sempre in virtu prosperj. Il sigilo diuo et exaltato peruenuto che sera a uoj, noto ui sia, che al presente de parte de lj signorj de Ragusej a la felice mia porta cusej fo suplicato: che vno loro nauilio patronigato per Iuan vn patrone, venendo con le sue mercimonie di Pugla a Ragusei, le fuste de li Corsarj de la cita de Durazo, scontrandolj, il nauilio li preseno; dentro il quale metendo cinque leuenti de la fusta: et da poj marturigato li marinarj del dito, dreto a la cita de Durazo il mandorno. Per la uia il contrario uento scontrandolj, il sopra nomenato nauilio facendo l scorer in el porto de Nouj auicinar (?) il fece de lj marinarj. Del quale, como tre homenj riseruati nela fusta a Durazo sono menati et como oltra di questo alj nauilij de li loro mercadanti forza et ignormita li fano et per tal causa a le scale lj mercadantj non olseando uenir uj, gran mancamento ne segue: de tuto a pieno me ano informato. Adoncha li Ragusej sono mey tributarij, a loro et etiam a tutj lj altri mercadanti a questo modo che sia fato forza et ignormita non e dj rasone et ancor pero comando, che de lj a Durazo, quanto fuste ui sono, tute intera li farite tirare et tuti li suo argagj piglando, li saluarete et de quj auanti senza il mio comandamento, de lj nula fusta caminar non lasando a nisuno far alcuno mancamento ne forza non permetete et di me comandamento et licencia non ui uenendo piu a niscuno far di nouo alcuna fusta non lasando contro il mio comandamento fare alcuna cosa non prosumate. Et queli tre homenj de li dicti Ragusej, che riseruati li sono, ge li lasate. Cusei sapiate et altramente non fate al diuo tenor di sopra apogiando uj fide prestarite.

Data in Constantinopolj li mezarij de gumasi el euel Ano 919.

Otraga: *xuchumo al sangiaco et cadj di Durazo che tirino in tera tute le fuste ui sono lj et che tornino li tre homenj presi nel nauilio de Iuan Milisich. 1513 de Selim.*

162.

1513. koncem jula (919. 22. džemazulevela) u Carigradu.

Ferman sultana Selima novskome kadiji, kojim daje na znanje, da se dubrovački poklisar Benko na porti potužio, da je dosada bio običaj, da novci, koji bi se pobirali kao „skelaluk“ (lučka pristojba), emini i kadije upišu u svoje knjige i da se onda pohrane u dubrovačkoj tvrgjavi, pa kada bi bilo vrijeme, da bi kadija i emini došli na jedno mjesto i sravnili knjige pa po običaju novac raspolovili. Emin skele u Gabeli megjutim, protivi se, da novac stoji u Dubrovniku po starom običaju, nego veli: neka stoji kod mene. Pošto na toj skeli nikada ne manjka pobune, te je jednom, dva i zapaljena, to se oni boje, da ne bude štete.

Zato zapovjeda car kadiji, da ispita pa da odredi, da se novac pohranjuje isto onako, kako je i dosada običaj bio.

Pisano 22. džemazulevela 919. u Carigradu.

هو

سليم بن بايزيد خان المظفر

اقضى قضاة المسلمين اولى ولاة المؤمنين مولانا نوه قاضيسى زيد فضله توقيع رفيع همايون
واصل اوليجاق معلوم اوله كه حاليا دوبرونيك بكلرى جانبندن بنقو نام ذمى قيومه كلوب قديمدن
اسكله‌اق اچه حاصل اولوب ضبط اولنملو اولدوقده قاضى و امين اولانلر دفترلرينه قيد اتدوكلرندن
صكره اچه دوبرونيك قلعه‌سنده حفظ اولنوب صكره‌دن اداشملو اولدقده دفترلر مقابله اولنوب
قاضى و امينلر بريره كلوب عادت ازره تنصيف اولنوكلش در غبله نام اسكله‌ده امين اولان كمسنه
عادت قديمه ازره اچه دوبرونيكده طورماسنه نزاع ادوب اچه بنده طورسون دير مع هذا اول
اسكله‌ده اصل فساد اكسك اولميوب بر اكى دفعه اسكله احراق اتمشلردر بروجهله كيرو ماله ضرر
اولاجق اولور ايسه خوف ايدارز ديو بلدرديلر امدى بيوردم كه كوره‌سز اسكله‌لردن حاصل اولان
اچه‌لر اولدن نوجهله حفظ اولنوكلش ايسه كيرو اول وجهله اتدره‌سز و بو حكم ايله عمل ايدرسز
شويله بلاسز بر درلو اتميوب علامت شريفه اعتماد قلاسز تحريراً فى اليوم الثانى و العشرين شهر
جمادى الاول سنه تسع عشر وتسعمائه بمقام
قسطنطنيه

Našao sam i savremeni prijevod ove listine, koji glasi:

Tra lj cadj muslimani al magore et tra li ... so idio anunciatori al migliore honorato cadj di Nouj sempre in uirtu prosperj.

Il sigilo diuo et exaltato peruenuto che sera a te, noto ti sia, che al presente de parte de li signorj de Ragusej Benco per nome vn cristiano a la mia porta uenendo suplico, che dal principio tutj li aspri si ricogleuan ale scale, quelj, che lj eran eminj, dapoj che notato ne lj loro librj, li auiano lj aspri nela cita di Ragusei si conseruano et dapoj, quando era il tempo del spartir lj, tutj li librj scontrando sj, il cadj et lj heminj venendo ad un locho, segondo la vsanza et il solito, se spartiuan: adeso lo hemin de la scala di Gabela del conseruar sj li as(pri) a Ragusei segondo l antica vsanza fa contradictione dicendo, che li dicti aspri intrano im poder mio: nel dicto loco per auentura malandrinj

non ui mancando maj, li qualj una et duj uolte la scala rompendo la slaniza anno bruscato, se per disgracia etiam in qualche modo al tesoro qualche mancamento peruenise cridamo el lamentamo uj dicendo mi informorno.

Adoncha comando, che tu uedj, a le predicte scale li aspri, che si ricoglen, dal principio in che modo stano conseruato derecano a quel modo canseruar li farai et con il presente comando ti gouernaraj. Cusi sapi et altramente non fazendo al diuo tenor di sopra apogando ti fide prestaraj.

Data in Constantinopolj die XXII giumasiel euel Ano DCCCCXVIIII.

Otraga: *Xuchiumo al cadj di Nouj che faza conseruar li aspri dele scale doue stano conseruati dal principio. 1513. de Selim.*

163.

(1513.), 919. 22. džemazulevela **u Carigradu.**

Ferman sultana Selima novskom kadiji, kojim se priopćuje da je došao na portu izaslanik dubrovačkih trgovaca Benko i pritužio se, kako im se zahtijeva viša carina od kumaša (svilenog platna), što su ga donijeli u gabeosku luku i tamo prodali, a po ugovoru i odlukama, što su im prije u ruke dane, imaju plaćati 2% od prodanog kumaša. Za to se kadiji nalaže, da odluke, što se nalaze u njihovim rukama, pregleda i da ne dozvoli, da se protivno tim odlukama od njih viša carina uzima.

هو

سليم بن بايزيد خان المظفر

مفخرى قضاة المسلمين معدنى الفضل و اليقين مولانا نوه قاضيسى زيد فضله توقيع همايون
واصل اوليجاق معلوم اولاكه حاليا دوبرونيك تاجرلرى جانبندن بنقو نام ذمى قپومه كلوب بوندن
اول المزه عهدنامه وحكملر ويراب صاتدوغمز قماشدن يوزده اكى اچه حسابى ازره كمرك النه ديو
امر اولنمش ادى شمدكيحالده غبله اسكله‌سنه قماش كتورب صاتدوغمزده المزده حكملره مخالف بزدن
زياده كمرك طلب ايدرلر ديو بلدرديلر امدى كركدركى بونلرك اللرنده اولان حكملرينه نظرايدوب حكملرنه
مخالف زياده كمركلرين طلب اتدرميه‌سز شيله بلاسز بردرلى دخى ايلميه‌سز علامت شريفه اعتماد قلاسز
تحريراً فى اليوم الثانى والعشرين شهر جمادى الاول سنه تسع عشر وتسعمائه

بمقام
قسطنطنيه

Otraga parafa: الفقير ابو بكر بن محمد = El fakir Ebu Bekir sin Mehmedov.

Uz ovaj originalni ferman bijaše i ovaj *in IV°* napisani suvremeni prijevod načinjen valjda u dubrovačkoj kancelariji:

Tra lj cadj muslimanj al continente minera do uirtu et acostumati sermonj honorato cadj di Nouj sempre in virtu prosperij.

Il sigilo diuo, prouenuto a te, saperaj, che al presente de parte de li mercadanti de Ragusei Benco per nome vn cristiano a la mia porta uenendo suplico, che per il pasato in ele mano la letera del juramento et xuchiumj ui sono sta dati, che di le robe vendemo

a rason di duj aspri per cento il dacio ui sia pigliato: e sta comandato al presente a la scala di Gabela portando le robe contra li xuchiumj che auimo in ele mano da noj piu dacio uien adimantado. Adonca besogna, che guardando ne li xuchiumj, che custoro ano nele mano, contro de li quali piu dacio adimandar non faraj. Cusei sapj et altramente non faraj al diuo tenor di sopra fide prestaraj.

Data in Constantinopolj die XXII. giumasiol euel anno DCCCCXVIIII.

Otraga: *Xuchium al cadi di Nouj che non facj pigliar a lo hemin de Gabela piu dacio di quelo se contien ne la letera de juramento. 1513 de Selim.*

164.

1514., 20. marta **u Drinopolju,**

Sultan Selim potvrgjuje, da su mu dubrovački poklisari Maro i Živko predali 12.500 dukata harača.

Tugra.

милостию божию и велике господаръ и силне ц(а)р и велїке амирь солтань селим хань и вьсиемь земламь примо̑рскиемь и румскиемь и караманскиемъ и натолиского̑ и романскиемь и їнемь мноземь земламъ господинь.

пишет висота цр̑ства м̑(и) и вьсием почтенномь изабранномь кнезь добро̑ачкомь и вьсастелем[1]) поздра̑ление.

и и сем̑ видом̑(о) да ви е, сегашнѣ дока до по̑рте цр̑ева ми са поклисари, на име маро и жно̑ком̑ законни е харачь, що сте посла̑ї, сега више речѣнние поклисари дванадест тисо̑ и петсат бнетачкиχ докат донеса̑шї и цр̑ева мї хазно по̑дпоно придадоше. тогань ради ѡвонь светло книгь по̑клисарем̑ подахь.

таконь да знаете.

пис. мисеца ма̑рта .к̑. дан̑ и мисто дрѣнополе вь лето рож̑ства ҳ̑аф̑ід.

Niže: *Lettera in schiauo del tributo.*

Original papir visok 39, širok 14·5 *cm.*

[1]) Ovako!

165.

1514., 27. augusta **in loco Choa.**

Sultan Selim javlja Dubrovčanom o svojoj pobjedi, što ju je održao 23. augusta 1514. u Perziji protiv Sofijana i poziva ih, da ju slave veselicama.

Epistola magni imperatoris Turcarum Selim, ex suis castris Choi in Armenia Maiori ad senatum Ragusinum missa ex arabica in linguam latinam uersa et ad papam Leonem missa.

Ego gratia dei magnus et fortis imperator et magnus amir sultan Selim chan et imperator omnium locorum mediterraneorum; maritimarum, grecorum, caramanorum, Asie Europeque partium ac imperii Chalimanensium dominus.

Honorabilibus uiris, egregio rectori et patriciis ragusinis. Et uobis notum esse uolui, quendam insurrexxisse mirum facinorum et omnibus cohopertum sceleribus in Calimania, que uocatur Azamorum prouintia: omnibus deum colentibus insensum occupat, multorum diuitijs insolentem, qui multorum imperia ac dignitates oppressit, domos ac habitationes euertit, bonos ac malos sine discrimine plurimos et nulla pietate necauit.

Contra hunc igitur malum hominem, magno nobis exercitu comparato, quo eius tanti mali homines molestia et iniqitate prouincie illius incole liberarentur, castra mouimur, quod uobis notum esse existimo.

Vt uero, primum Constantinopoli per fretum nostrum in Asiam traiecimus, quam primum nostris dictum hominem literis fecimus certiorem, ne modo se aliquo ignorantie causam pretendens excusaret, quin se bello prepararet ac ne se imparatum tueretur inuasum fore, nullam horum excusationem reliqui, clare ei antea nuntians omnia per literas. Sic enim ego potenti et magno exercitu prouintiam eius uniuersam animo subjugare decreueram. Si egregius pugnator, si belli paratus, pugne se preparet, ensem accingat aperto Marte, ut uirum decet, in medium prodeat campum, que sit de his uoluntas dei ut cognoscatur et fiat, cum non in eius regionem, que magna est, peruenissem, metu, quem de meo potenti exercitu conceperat, mensem delituit mihi nusquam obuius. Post uero, cum in locis eius prouincie penitus essem castra metatus, binas ad eum litteras iterum dedi, quibus apperto Marte mihi prouocatus nusquam apparuit. Demum ad regiam eius nomine Tauris, que Antiquorum inibi Regum fuerat (cum hec tardari ego uideram) ab inde, ubi eram, sensim castra promoui et per diem ac noctem cum magno apparatu meo, quo latebat ille, perueni, unde ui compulsus, non uoluntate, malo omine nobiscum pugnam iniuit die mercurij tercio et uigesimo mensis augusti in planicie Celdram[1] *nuncupata gentiliter.*

Non tamen ausus est, se meis prelii procellis obijcere, bifanam suum diuisit exercitum. In altero exercitu sibi arti belli ferme parem Maumetem, Vostanci filium, ducem preposuit contra meum Asie minoris agmen. Ipse uero in altero preerat facinorosus homo Hismael et contra nostrum Europe gentis aciem impetus fecit atque, ut strenuus, passim pugnam prouocabat. Ecce sue gentis in bellis alterum cornu, cui Vostantie filius antedictus preerat, Sinam, prefectus nostri agminis, hisce minoris exercitu fecit inclinari ac dissipauit et deleuit caputque Maumetis, Vostantie filii, abscissum tronco, mihi fecit offerri. Alterum uero mee gentis Europe cornu hostes in fugam vertere cepit, qui tamen, pugnam parum sustinentes, in nostros magna ui impetum fecerunt renitentes. Sic ab omnibus dum pugnatus acriter magno clamore orto, magna ultro citroque cedes oritur, qua multi nobis potentes uiri trucidati et mortui cecidere et plurique ulnerati fuere, quod ut uiderunt hostes, se inualescere multo fortius contra nostros irruere. Quod ut primum uidi, ego statim cohortis et curie mee milites, qui charibi, dichlere, ulafagi et janiceri verbo nostro vocantur auxilio laboranti nostre genti misi, qui cum alijs Europe gentis nostre coniuncti, hostes, qui repugnare non poterunt, in fugam conuerterunt. Capiunt quam bona hostilia, thesauros, impedimenta tentoria, uxxores, liberos. Reliquos uero eius principes nobis perductos gladio commisimus. Ac statim tres Calimanensium prouincie nostro sese dederunt imperio, omnium huius regionis ciuitatum mihi donatis clauibus. Is igitur scelestus omniumque bipedum nequisimus ac omnium fidei hominum infestus ac perinde omnibus fuit molestus. Sic omnibus pari modo inde summa debet esse leticia, quod nobis nostris fidelibus ac deuotis per nostrum hunc nuntium fidelem, nomine Chamsam soluphtarium presentibus literis significare

uolui. ut isto felici successu cognito magna afficiamini leticia, dantes deo laudes, eumque pro salute imperioque nostro precantes.

In castris nostris in loco Choa die 27. augusti MD.XIIII.

Recepta Ragusii 16. octob. 1514. Die sequenti suprascripta copia Romam ad summum pontificem pp. Leonem II. missa.

Latinski prijevod arapskog originala u 18. svesci *Lettere e Comm. di Levante* str. 56. i dalje. U *Lib. Rogat. 33. p. 93* piše o tome ovo:

P. p. e. de donando vllacho imperatoris Turcorum, nomine Catargi Hamxe, soluftario, ad nos misso cum litteris imperatoris ex Persia, significantibus nobis victoriam imperatoris predicti, paratam contra Soffianos in dictis partibus Persie die mercurii XXIII. augusti cum maxima strage et effusione sanguinis ex vtraque parte.

P. p. e. donando ei aspros quinque millia.

P. p. e. de mittendo summo pontifici litteras imperatoris Turcorum, nobis scriptas de parata victoria contra Soffianos in Persia, traductas in latinum et de significando illi oretenus per dom. Damianum de Arsenali constructo in Constantinopoli.

Iste vijesti imadu se slati: kralju ugarskom, potkralju napuljskom i Mlećanima. Drugi opis iste bitke, javljen iz Carigrada od careva sina, stigao je 14. okt. 1514.

[1]) To jest Čaldiran.

166.

1515. 21. juni **in loco, dicto Consunuagi, in planicie Orasi.**

Sultan Selim javlja Dubrovčanom, kako je idući protiv Kasilbaše i Sofijana opsjeo grad Chiamach i osvojio 26. maja a Sofiote hametom potukao i kako je veliki vezir Sinanpaša, 8. juna, hametom potukao pristašu Kasilbašinu Anadoulu. Poziva Dubrovčane, da javnim veselicama proslave ove pobjede.

Epistola Selim magni Turci ad senatum ragusinum, in latinum de uerbo ad uerbum translata fideliter, missa et recepta Ragusii septimo idus septembris in vigilia nativ. dni 1515.

Diuina fauente gra. ego magnus imperator ac dominus fortissimus, amir sultam Selim han, omnium terrarum maris, Grecie, Romanie, Natolie, Charamanie et Chalimanie ac aliarum multarum prouintiarum dominus multum nobilibus et honoratis rectori et nobilibus Ragusii salutem.

Quoniam uos minime uelim id latere, de quo uos facim presentibus certiores, cum his diebus, diuine adherens uoluntati ac, ut semper, confidens, castra mouissem ac meum potentem et numerosum exercitum contra Casil bassam, Sophiane gentis principem et inimicum omni bone fidei et contrarium et ciuitatum suarum vnam, nomine Chiamach, decimo quinto calendas junii aggredere celum uersus sublimem, loco aditu dificilem, supra petram naturalem sitam ac per omnem earum gentium locum cognitum ferme inexpugnabilem. Subundique et circa eam bonbardas ac cetera tormenta fixi locauique meliori statione, eodem die et quidem meridie meo potenti exercitu, mihi jusso, antenominatam ciuitatem aeream circumdare ac dato prelij signo, bombardis omnibus excussis ceterisque jactis tormentis, uno inpetu, nullus oppidanis dabatur locus, aspiciendi hostem, nedum repugnandi, quod undique oppugnabatur oppidum ac demum, uix tempus mulgendi oues aduenerat, cum ciuitatem Chiamach ui expugnaui et cepi ac in meas uires redegi, omnesque, qui inerant inimici usque ad unum, paruos, maiores, mares ac feminas una ensis acie trucidauj. Qua quidem ciuitate sic

expugnata trucidataque illa, eadem cum ceteris eius dictionis terris, quę eiusdem Casilbassa Sophiani fuerat, in meas uires cum ceteris meis imperialibus prouinciis redacta fuit.

Preterea aliud scitu dignum facinus meum nobilitatibus uestris cupio notum fieri presentibus. Quatenus exactotem cum imperialis me maiestas felici quidem augurio castra et meum copiosum exercitum moui contra eundem Casilbassa Sophianum. Tunc Anadoula quidem, aliarum, non longe Adine, provintiarum dominus sub idem tempus partibus Casilbassa Sophiani adherebat, consulebat, fauebat et contra maiestatem meam imperialem proditione male cogitabat, qua de re offensus, egregie statim iniui consilium, imponendo leges homini et illum castigandi. Cum itaque prefata ciuitate Chiamach, sic ut iam dictum est, expugnata, castra mouissem, meum potentem exercitum contra eum conuerti initaque mihi eius Anadoule prouintia, meliori consilio, quod is habuerat, sibi fuga consulit. Qua re mihi cognita, derepente misi meum uehementer honoratum et mearum gentium caput magnum Sinambassa et meum consultorem primum decem milibus hominum electis comitibus, ut fugientem persequeretur. Et quinto idus junii antescriptus Andoula cum uiginiti milibus hominum in loco ualde munito reperitur ac ut sibi uidebatur, in castris bene tutus et bene munitus. Ubi inito prelio, diuino auxilio et uoluntate, ui capitur, rumpitur et decolatur. Cuius caput hasta maiestati mee imperiali delatum est. Mortui uero sic Annadoule affines, consanguinei et subditi omnes in prelio uiui capiuntur, ceterisque capita truncata fuere et uniuersus exercitus, qui contra me arma sumpserat, a meis cesim ense trucidatur ac omnes eius terre, loca, prouintie meo imperiali dominio ui deuenere. Sic eant omnes nostro imperio contrarii, ut eo simili modo sub nostro ense feriantar, amici uero sinceri diletentur perpetuo.

Post hec uero mea maiestas imperialis cum meo exercitu integro, sano et uiuo integra castra moui Romaniam uersus, ut gloriose ad imperialem meam sedem peruenirem. Sic in presentia ut nobilitas uestras de nouis nostris bonis et fidelibus certiores faceremus presentes imperiales nostras literas a nostra porta felici honorifice misimus per hunc nostrum imperialem seruum cenesgier Ferchat, pincernum incisorem(?)

Quando igitur hasce meas imperiales literas uideritis, receperitis, estote multum leti ac multa et ingenti exultate leticia et deum oratote pro salute imperialis mee maiestatis.

Sic intelligant, sic faciant nobilitates uestre et omnes, qui vobis subiecti sunt, iucundi sint ac letentur simulque vt ipsi deum pro imperiali salute nostra precentur.

Datum XXI junii in loco, dicto Consunuagi, in planicie Orasi MDXV.

Istovremeni latinski prijevod turskog originala, zabilježen u knjizi *Let. e. Com. di Levante* sv. 18. list 73.—79. Na ovo pismo odnose se slijedeće bilješke u *Partes Consilii Rogatorum vol.* 33. p. 218.:

Prima pars est de donando Ferchato vllacho[1]*) porte, cesnegerio imperatoris ad nos misso cum litteris prefati imperatoris, significantibus nobis victoriam suam, paratam in Asia, de vna terra Sophianorum Persie, vocata Chamal, expugnata et capta per dictum imperatorem et de dominio Aladole toto capto et de dicto Aladola capto et decollato et de reditu ipsius imperatoris Constantinopolim cum prosperitate.*

Prima pars est de donando ei duc. auri centum quinquaginta et duo cauetia de grano.

P. p. e. de donando Radossauo Catussich de Cerniza, patri suprascripti Ferchati, qui uenit hic cum eo.

P. p. e. de donando dicto Radossauo vnum cauetium rubrum de scharlato.

P. p. e. de donando fratri antescripti Ferchati annorum XII vel circa, qui venit cum eo.

P. p. e. de donando ei cauetium vnum cauetium rubeum de panno supremano.

[1]) Vllach = ulak.

167.

1516., 19. marta.

Hercegovački sandžakbeg Skenderbeg piše, da mu je Petar Gradić donio onih 10.000 jaspri, što ih je u Dubrovčana zatražio u zajam, kao dar te im zahvaljuje i obećaje, da će te novce vratiti.

ѡдь скеньдербега гѡсподара земле херьцегѡое кнезѹ и ◻ластелѡмь дѹбрѡдачцемь мнѡго здра◻не и ◻еселие и милѡсть бѡжиѹ и честитѡга цара да примите.

а пѡ томь да ◻и є ѕ (з)нане, какѡ дође к намь петар градићь и донесе намь листь ◻ашь, ѕ кѡмь писаше, да ми сте пѡслали на заќмь і хилаа аспри пѡ риечи нашои, ка ◻и самь и бив писаѡ. за тога ради да ◻амь є на знанѹ, ере ми є аспре преда петарь градићь. ◻еле ◻и драгѡ захѡалѹемь какѡно драгиемь прићателемь, заџѡ ѡ◻о ми нинесть на заќмь ѹчинили, негѡ кѡликѡ да ми бѹдете поклѡнили. нѹ акѡ да бѡгь мѡе здра◻не, ѡ◻е ће аспри ◻ашѡи милѡсти и с ◻еликѡмь частиѹ дођи, какѡ ће бѡгь ◻идети и ◻аша милѡсть.

а бѡгь да ◻и ѹмнѡжи дни и гѡдине.

писана ѕ хѡче на ıѳ дни марта ѯаќıѕ[1]).

U muhuru na margini: اسكندر حسين معين الغزاة T. j. Iskender Husein muin-ul guzzat = Skender Husejn pomoćnik ratobornih.

U himzi: اسكندر حسين معين الغزاة T. j. Iskender Husejn, muin-ul guzzat. = Skender Husejn, pomagač ratoborcima.

Papir visok 18, širok 19 *cm*.

Na posebnom omotu: *Adi 27 marzo 1516 vna letera receuuta de Schanderbego sangiaco del paeze de Herzegouina de li aspri 10000 a luj prestiti per la signoria nostra porto Petar Gradich.*

[1]) Pisac pišuć godinu označuje 500 sa ќ a ne sa ф.

168.

(1517. 15. januara) 922. 21. zilhidžeta u Drinopolju.

Sulejman šah, sin Selimov, javlja Dubrovčanom, da je neki H'd pred kadijom drinopoljskim tužio Dubrovčanina Bastijana, da mu je dao nekoje sovove, da mu ih zamijeni za svitu, a ovaj mu nije ni jedno ni drugo vratio. Nalaže, da Bastijan jedno ili drugo vrati ili da vrati u novcu vrijednost sovova.

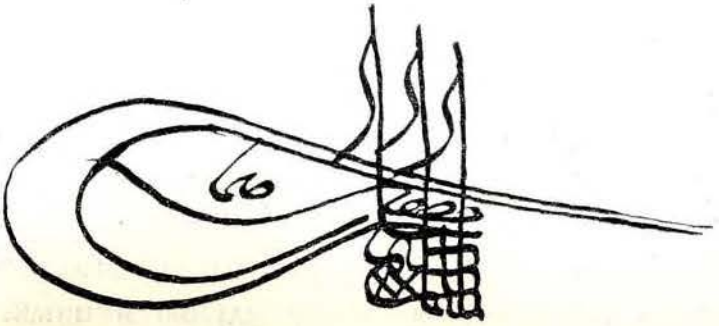

wдь □еликога и с□аке части господ̑ств□а достоног̑а господина с8леимень шахα, сина же □иликога цара селима хана, кои е царь и господинь с□емь источниемь и западьниемь земьламь: кнезо□омь д8бро□ачкиемь такои да знате: како □ика некои хьдь на некога чо□ека □ашега, зо□8 га бастиѣнь. како м8 е 8зеw некое со□о□е, да ихь за сит8 промиени. сада ни ми со□о□е даде ни ми сит8 донесе. а сада wни со□е, како с8 мои, с□едоке самь из□адаw предь кадию дренопольског̑а. □идете, ако е wни бастиѣн wне со□о□е 8зеw, треб8е да м8 ихь □рати, али да м8 за не, ц̑о с8 □риедьни, сит8 али ѣспри плати.

такои да знате, инако да не 8чини, него како м8 запо□недамь.

и □и □идете, ако га можете наити, да м8 се имане □рати. таки 8чинете, инако немоите 8чинить, него како □и запо□недамь. такои да знате.

писа месеца зильхижа к̄а дань на мест дренопол8 лето де□еть сать и к̄□ године. ٩٢٢

Na čelu الله

U tugri: سليمان بن سليم خان المظفر t. j. Suleiman bini Selim han muzafer = Nepobjedivi Sulejman sin cara Selima.

Dolje u muhuru: الفقير قاسم El fakir Kasim.

Original visok 42, širok 14 *cm*.

169.

1517. 5. marta **u Brusi.**

Sultan Selim I. potvrgjuje Dubrovčanom dosadanje povlastice i obećaje, da im dosadanji godišnji harač od 12.500 dukata ne će povisiti, da im se ne će uzimati putna carina, nego ako gdje prodadu robu, da plate po starom zakonu carinu od sto aspri dvije aspre; potvrgjuje im sudbene povlastice sadržane u starijim poveljama, pravo baštinstva iza Dubrovčana, koji bi u carevini umrli, slobodu trgovine i u ratno doba i obećaje, da će im se šteta, koju bi im činio koji od njegovih podanika, naknaditi. Za to kune se car vjerom i sinovljevom glavom.

Original u c. kr. arhivu u Beču priopćio Miklošić u *Monum.*, str. 550.—551.

170.

(1517.) početkom aprila, 923. polovicom rebiulevela u Misiru.

Sultan Selim javlja Mehmedu, sandžakbegu nikopoljskom i kadijama vilajeta, da je pomoću božjom osvojio sve arapske zemlje: od Malatije pa Anteb, Haleb (Aleppo), Šam (Damask), Trabolos (Tripolis), Kudsi Šerif (Jerusalim), Halil ul Rahman, Remlu, Gazzu, Katijjei-mamure, Dimjath, Rešid, Aleksandriju i zemlju Sejjidovića, sve od Sredozemnog mora s obje strane Nila po kopnu i vodi do Jembua i Džide, Medine i Meke i ostale; od Hidžaza do vilajeta Hind i Noe, Abisinije i Zanzibara, a na istoku sve do bagdadskih pokrajina; da se s misirskim sultanom Tuman-bajem, koji je došao na prijestolje iza sultana Gaudija pet do šest puta pobio i na koncu spomenutog sultana Tuman-baja uhvatio te je svezan doveden pred njega. Tako je Misir i ostala sveta zemlja i mjesta od kraja na kraj očišćena od poganih Čerkeza, te su sve arapske zemlje po carskoj želji uregjene.

Otale polazi sultan prema Halebu (Aleppo), pa nalaže sandžakbegu, da, ni malo ne oklijevajući, pokupi svu vojsku tako, kako u njegovu sandžaku ne će ostati ni jedan spahija, te da što može brže dogje Hamu ili u Haleb i da tu dočeka sultana i njegovu vojsku. Ako se sandžakbeg ne bi našao u jednom od ta dva mjesta, kada sultan krene iz Damaska, kune mu se dušom, da mu ne će nikakovu ispriku primiti, nego će ga tako velikom kaznom kazniti, da bude ogledalo drugima.

Pisano u Misiru sredinom rebi-ul-evela 923.

قدوة الامراء الكرام عمدة الكبراء الفخام ذو القدر واحترام نيكبولى سنجاغبكى محمد دام عزه ومفاخرالقضاة موالى لواء مزبوره قاضيلرى دام فضلهم توقيع رفيع همايون واصل اولمجاق معلوم اولاكم شمدكيجالده بعناية الملك الرب جمله ممالك عرب ملاطيه‌دن بَرُو عَنتَب وحَلَب وشَام وطربلوس و قُدس شريف و خَليلُ الرحمن ورَمْلَه وغَزَّه وقطيَهْ مَعْمُورَه و دِمْياطْ ورَشِيدْ واسكندريّه وولايَتِ سَعيد اُوغلى محصلا آق دكزدن دريای نل اطرافندن براً وبحراً تا يَنْبُوعَه وجِدَّه ومَدينَهْ منوّره ومكَّهْ معظَّمه وساير ديار حجازدن وِلايَتِ هِنْد ونُوبَه وحَبَشْ وزنكباره وطرف شرقدن تانواحى بغداده وارنجه دكن بى‌قصور مفتوح ومسخّر اولوب سلطان غَوْرِيدَن صكره نصب اولنان طومانباى نام سلطان مصر ايله بش آلتى دفعه عسكر ظفر ونصرت بيكرم باغنده جنك وقتال عظيم واقع اولدى آخر فتاح ذوالمنن عنايتله مذكور طومانباى سلطان دوتلوب دست بَسْتَه وكردن شِكَسْتَه مقيَّد ومحفوظ ركاب همايونه كتوريلوب طوايف چراكسهٔ خبيثه‌نك وجود ناپاكندن ديار مصر وقلان اراضى مقدّسه واماكن مطهّره ولايت عرب بتمامها تطهير قلنوب رسمِ اثرلرندن واسم خبرلرندن غيرى نسنه قالمدى فقطع دابر القوم الذين ظلموا والحمدلله رب العالمين ايله اولسه حاليا كليا ولايت عرب احوالى راد شريفم ازره محصل ومكمّل اولوب عنان عزيمت همايونم كير حلب جانبنه منصرف ومنعطف قلندى امدى بيوردمكى حكم شريفم وصول بولدوغى كبى همان جدّ وجهد ادب قانون مقرر ازره كندو جبك ايله وجباولرو كله بالجمله مرتّب ومكمّل دشمن يراغيله وسپاهى طايفه‌سندن قطعا سنجاغكده بر كسنه قوميوب يانوكجه بله الوب

دخی اصلا وتأخیر وتراخی اتمیوب البتة البتة تعجیل علی التعجیل یوریوب حماده ویاحلبده کلوب عسکر همایوغله جناب جلالت نامی استقبال ایلیه‌سن شویله‌که بن یمن وسعادت ایله شامدن اکا روکچدوکمده فرمان منیفم موجبنجه حماده ویا حلبده بولنیاسن بایام انادن بردانه روحی ایچون بوجه من الوجوه عذر وبهانه مسموع اولق احتمال یوقدر بروجهله عتاب وعقاب عظیمله معاقب واقع اولورسن که غیرلرینه موجب عتاب وعبرت واقع اولورسن اشته بن عز جَلَالِلَه مصردن حلب جانبنه توجه ادب متّصل یورمك اوزرنه‌ین اکاده مقید اولوپ امر شریفم موجبنجه تعجیل علی التعجیل یورب حماده ویا حلبده بولنمق اردنجه اوله‌سن بردرلو دخی اتمیه‌سز تحریراً فی اواسط ربیع‌الاول سنه ۹۲۳

بورسه

مصر

Otraga: *Progressi de la victoria del imperator de Turchi in Egipto Siria e altri lochi del soldano habuta de 1517.*

171.

(1517.) 24. aprila „u mjestu prijestolju“ Carigradu.

Sultan Selim potvrgjuje, da su mu dubrovački poklisari Jaketa i Stjepko predali u ime harača 12.500 dukata.

Tugra.

милостиꙋ божиꙋ и велике господарь и силние цр и великие амирь солтан селим хан и вьсием земламь приморскем и рꙋмскием и караман-скием и натолиꙋскием и романскием и п(е)рскием и арабскием и їнием мнозем земламь господин.

пишет висота ц(а)рства мї ꙋ вьсием почтенномꙋ и їзабранномꙋ кнезꙋ дꙋбровачкомꙋ и вьластелем посдравленне и ꙋ сем видомь да би е сьгашнѣ време до порте ц(а)рства мї сь поклисари, наиме јакета и стевком, законние харач, цио сте посдали, двандес(е)т тисоц и петсат бнетачкихъ дꙋкат, више речение поклисари подпоно донесавши ꙋ ц(а)рства мї хазнꙋ придадоше. тогань радї наименованнием поклисарем ѡвоꙗ светло ц(а)рства мї книгꙋ подахъ, да ихъ верꙋете. и такои да знате.

пис. мисеца ап. кд дань ꙋ мистꙋ престолю ц(а)р(н)градꙋ вь летꙋ рожства аф.

Na kraju listine doduše je datum ⁂ = 1500, ali to je krivo, jer je Selim postao sultanom tek 1512. Listinu vrstam u god. 1517. s toga, što sam je našao u originalnom omotu sa drugim listinama te godine. Jedno od tih pisama je prijevod ovog gornjeg, u kome se spominju takogjer Stjepko i Jaketa a pisano je 19. rebiulevela 923. a to odgovora godini 1517. U ovom hudžetu potvrgjuje sultan Selim, da su dubrovačka

vlastela po svojim ljudima Jefti (= Jaketi) i Stjepku predali na 19. rebi-ul-evvela 923. jednogodišnji harač od 1. januara[1]), koji pada na 22. ramazana 921. pa do 1. januara, koji pada na 3. ševvala 922., i to 3245 sultanskih dukata i 9255 franačkih dukata.

سليم بن بايزيد خان المظفر

مضمون حجت عاليشان وفحواى منيف واجب‌الاذعان حكمى اولدكه شمدكيحالده مفاخر الامراء الملة المسيحية دوبرونيك امراسى ختمت عواقبهم بالخير ادملرى يافته واستبقو باب همايونه كلوب سنه احدى وعشرين و تسعمائه رمضانك يكرم اكنجى كونده واقع اولان نوورس اولندن سنه اثنى وعشرين وتسعمائه شوالك اوچنجى كونده واقع اولان نوورس اولنه كلنجه بر يللق خراجلرين كه اوچ بيك اكى يوز قرق بيش سكهٔ سلطانى و طقوز بيك ايكيوز اللى بيش سكهٔ افرنجيهٔ سنه ثلث وعشرين وتسعمائه ربيع‌الاولنك اون طقوزنجى كونده خزانهٔ عامره‌مه تسليم ادوب تمسك طلب اتدكلرى اجلدن اشبوحجت برسبيل تمسك اللرنه ويرلدىكه وقت حاجتده كرك اولا شويله بيلالر علامت شريف اوزره اعتماد قلالر

تحريراً فى اليوم التاسع عشر من شهر ربيع الاول سنه ثلث وعشرين وتسعمائه

بمقام
قسطنطنيه

Original papir visok 51, širok 20 *cm*.

[1]) Da ovo nije krivo čitano te ima da glasi od „1. novembra . . . do 1. novembra“ jer je to redoviti rok haraču.

172.

(1517.), 20. maja **u Carigradu.**

Veliki vezir Pir Mehmedpaša potvrgjuje, da su dubrovački poklisari Jaketa i Stjepko poslali bašalarske i tefderdarske darove i da je s njima ovako raspolagao: dar vel. vezira Junuzpaše predan je veznedaru Sinanu, Mehmedpašin majci mu, dar Zejnilpašin i veznedara Mustafapaše deponiran je u bezistenu a dar anadolskog defterdara predan je rečenom Sinanu.

милостю̑мъ божиимъ ѣ великагѡ и силнагѡ цра прикоморскога и натол-
ско̑га и роман̑скога и пер̑скога и мисир и вьсе аарап̑скои̑ землї гс̑дна
амирь солтань селим̑ хана милостни цриградскиѥ кип̑ пир̑ мехем̑ед паша.
пишет гос(по)дс(т)во мї ѡ вьснем̑ почтен̑номѡ и пламенитомѡ изба-
бран̑номѡ кънезѡ и добровачкиѥмъ властелем̑ поздравлен̑ие и ѡ сем видом̑
да ви е, сегашние време съ поклисармн на ние ѣкетом̑ и стебком̑ що сте
посл̑али башалар̑скиѥ и дефтердар̑скиѥ законъ више речен̑ни поклисари великагѡ
везира юнѡс баше законъ везнедар синанѡ а мехем̑мед баше законъ манци
мѡ а зеинел̑ баше и беглербега мостафа башѣ законъ ѡ безистенѡ на

поставꙋ ѕставише и анатолскомꙋ дефтердар речѣнномꙋ везнедар синано са с нашем речѣнѣм и ꙁнанѣнем подпоновꙋ ї законо придадоше.

тогаи радї wвꙋи книгꙋ кь племѣнство ви послахмꙋ, ꙋ вьсием да их вероете.

такон да знаете и. б. вас весели.

пис мисеца маи .к. дан ꙋ мисто цригрддꙋ.

Ovu listinu datiram ovako, jer se jamačno odnosi na vrijeme iza pogubljenja vel. vezira Junuspaše, koji je postao vezirom 1517. i nakon kratkog vremena svrgnut te ga je iste godine još naslijedio u vel. vezirstvu Pir Mehmedpaša. Dubrovčani, koji su obično s haračem slali i darove odličnim bašalarima, nisu još znali za tu promjenu, pa su poslali darove namijenjene starom veziru i njegovim bašalarima, a novi je vezir s tim darovima drugačije raspolagao.

Stime se slažu i imena dubrovačkih poklisara Jaketa i Stjepko, koji su te godine nosili harač.

Ovo pismo umotano je bilo i sa pismom br. 171. sa krivim datumom sa drugim od 24. aprila 1500.

Na ovom omotu piše: *Expeditoria de li doni consignati a Pera bassa in Constantinopoli, zoe de li doni de la porta, che si troua in Egipto 1517. 2. Julio.*

Sve ovo bilo je sa jednim turskim pismom zamotano u drugi omot, na kome je zabilježeno: *Expeditorie del tributo consignato in Constantinopoli a Pera bassa portati per ambassadori 1517 adi II. Julio.*

173.

(1512.—1520.) 25. maja **u Drinopolju.**

Sultan Selim potvrgjuje, da su mu dubrovački poklisari Stjepko i Živan donijeli 12.500 dukata harača.

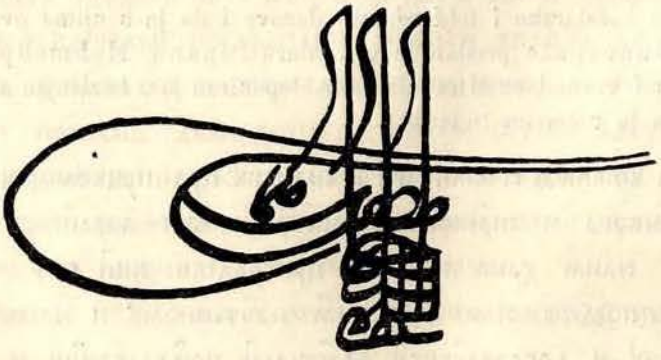

милостию божию и великие господарь и силние цр и великие амирь солтан селимь хань и вьсием земламь приморскиемь и натолскием и романскиемь и перскиемь и мисирꙋ и вьсем ларапскием и їнемь мнозем земламь господинь.

пишеть висота цр̃с(т)□а ми в вьснем̃ почтеномь и їзабранномь кнезь и добровачкием̃ властелом̃ и в семь видомь да ви, є сегашние време що сте посл̃али зако̃ние харач на име стебком и живаном̃ по̃клисарми тере речен̃ние по̃клисари в цр̃ква ми хаз̃нь двандесет тисок̃ и петсат бн(є)-тачки̃х̃ докат донесавши подпоно придадоше. тако да знаете.

пис̃ мисеца маа ке̃ дна в мисть дренополю.

U tugri: سليم بن بايزيد خان المظفر T. j. Selim bini Bajezid han muzafere = Nepobjedivi Selim cin cara Bajazida.

Original papir visok 42, širok 19 *cm*.

174.

(1512.—1520.), mjeseca jula 4.

Sultan Selim piše Dubrovčanom, da je novski kadija javio porti, da je neki kalugjer sa Svete Gore (аата норозь mjesto аата хорось) postavio „u zalog“ neki grad kraj mora imenom Stut i tamo dovodi i odvodi mnogu marvu i time carskom džumruku čini štetu. Osim toga prodaje i karvancem (= ponosnikom) mnogo soli. Za to je emin postavio čovjeka, da čuva put i džumruk a oni se tome usprotiviše. Za to zapovjeda, da se ovaj put ima po eminovim ljudima čuvati, da u tome ne čine nikake zaprjeke i da budu pomoćnici, te da i oni čuvaju da se „ukradom“ ne prodaje sol karvancem, jer ako carskom imanju bude kaka šteta, od njih će se znati.

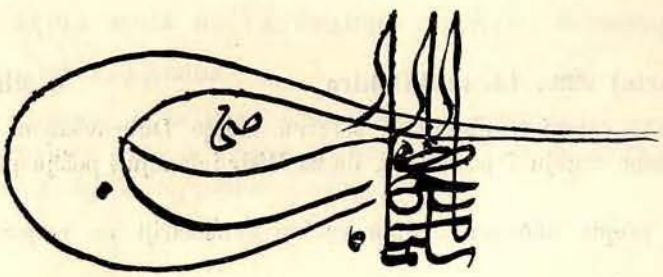

милостиюи божиюи аа великие цр̃ и силн̃ие господарь и великие аамирь сл̃тань селим̃ хан̃ вьсимь земьлимь приморскимь и караманским̃ и румским̃ и натолиским̃ и романиским̃ и иним̃ мнозимь зимлимь господин̃.

пишеть висота црьс(т)киа ми в вьсимь почтен̃нимь кнезовемь дь-бьровни̃чкимь ї̃ властеломь поздравлен̃е да имат̃ плимен̃ства ви.

паке такоа ведомо да ви є, како в сие вриме новьчьком̃ кадие, кои ест̃, нан̃ ес̃ послал̃ книгь на честитъ порте цр̃свиа ми и тако ест̃ дал̃ на зънание, како wдь мисто wдь аа норозь едан̃ калугерь, що є в залогь пос̃тавил̃ а̃ градь на кран мора на име ст̃т̃, терь wдь зимли в ними много купиль и марха доходивши и на стран̃ wдьходивьши:

тогаи ради гꙋмьрꙋкь цр҃ьства ми много имат҃ пагꙋба. и дрꙋго пакь по истине карванцемь много с҃е и соль продавало.

по темь емин҃ цр҃ства ми wдь свое стране ц(а)рине и гꙋмьрꙋка ꙁинмань ради человика посл҃авилъ да племенства ви wтемь забавꙋ чинив҃, нее закон҃. тиа пꙋть да се чꙋват҃ говорив и недават҃ говориль.

тогаи ради такоа заповидамь цр҃ство ми, како више речении пꙋть wд҃ стране емина людье да҃ чꙋват҃ и да пазеть и по законꙋ иманье цр҃ства ми да кꙋпеть, w темь плимин҃ства ви вике[1]) да не имать забавꙋ и некои ꙁрокь и да бꙋдеть плименства ви помок҃ник҃, тиа пꙋть да се чꙋвать и ꙋкьрадомь вике карван҃цем соль да се не продаеть; ерь, ако пакь посли w темь пꙋтꙋ имать забавꙋ и не дать пꙋт҃ чꙋвать, иманꙋ цр҃ства ми пагꙋба бꙋдꙋки, wд҃ вами ке се знати.

такоа на вид(и)кь да ви є.

пис҃ мисеца лꙋла .д. ꙋ мес҃т(о) стан҃боль.

U tugri: سليمان بن سليم خان المظفر- t. j.: Suleiman bini Selim han muzafer = Pobjednik Sulejman sin Selim hanov.

Original našao prof. dr. Konst. Jireček ali ga nije publicirao.

[1]) Ovako mjesto вѣѣ.

175.

(1523. 21. marta) 929., 14. rebiulahira u Misiru (Kairu).

Mustafapaša carski namjesnik u Misiru izdaje Dubrovčanom slobodštine, da slobodno i nesmetano trguju i poziva ih, da za Misir imenuju i pošlju pouzdana čovjeka kao konzula.

Savremeni prepis načinjen u dubrovačkoj kancelariji po prijevodu originalnog turskog spisa.

почтованѣмь и похваленѣм поглавицам, кои се добро поносе, дꙋбровачкои г(о)споди ꙋмножи бwгь.

книга любвена како ви приде да ви је на знанѣ ꙋ садане врѣме wдь вашѣхь страна вашь преклонни томко именомь рензь ꙋ мѣсто скендирию придоше сь сь корабwм҃. wдь тои кораби трговаць, кои книгꙋ донесе, паськоѣ именомь, доге, са нами се саста, да нам҃ глась wдь здравa҃ вашега, како смо чꙋли много се с҃мо твр҃до wбвеселили ꙋ здравю честитога, славнога цара: како је потрѣбнw.

с wве стране мнwго је твр҃до мир҃но и гоино. никомꙋ није сꙋпротиве наиман҃ше, свакѣмь добрѣмь разлогом҃ любов҃ приказан҃, како и wстала и цар҃ска сахранена мѣста ꙋ мирнw се сꙋ wбратила.

до сада какѡ ѥ конїсѵѡ доходиѡ, кога сте послали, и кораби сѵ доходили и походили и по сем сега да доходе и походе ѡдк потребе ѥ а наилише сь вашом м(и)л(о)стю дабни смо пријатели ѵ приказни: ваши люди сь чистѣмь образомь да доходе и походе и ваши кораби без нѣдне задѣвице да сѵ прим'лени. што годере хоттѣти бѵдѵ, кою потрѣбѵ кои нась на поно ѥ обекшаѡ и сьвршеѡ и да им се извршн свр҃хѵ нась: на скалах еминомь и кадиямь тврда ѥ заповѣдь дата, да сте прим'лени и ѡбранени.

како вашон милости ѡван любвена книжица приде, добрѵ волю да имате, на ѡве стране изборита чл(о)в(е)ка намѣните и да га пошлете коисѵла, да по законѵ догѣ, ѡвде да стои, коигодѣр потрѣба се згоди, на славѵ божю да мѵ се бѵде свака видѣти. ѵ свако врѣме да кораби ваши доходе и походе, како ѥ по заповѣди, без нѣдне задѣвице, безь нѣдне сѵпротиве да тргую, имаю имь и тѣлѵ и дѵши да им нѣдна цета ни маишина не бѵде се ѵчинити, како ѡд потрѣбе ѥсть, да сѵ прм'лени и полѵбљени и почтовани.

такои да ви ѣ на знаниѣ. ѵ остало што да ви рекѵ? бог ви ѵмножи напредка и величаиства ва вѣкь.

пс. ребиюлахира мсца на ї҃д҃ годиша .ц҃.к҃.ѧ҃. ѵ мисирѵ.

Na margini: мѵстафапаша.

Otraga: *Transumpto de la lettera humanissima et gratiosa del signor Mustafabassa locotenende del imperator turco in Chaier portata adi 27 magio 1523 per Pasquanello, nepote de Thomaso Pedeglieuich, patron de naue.*

176.

(1524. početkom februara), 930. koncem rebiulevela u Carigradu.

Ferman sultana Sulejmana hercegovačkom sandžakbegu i novskom kadiji, kojim javlja, da je nosioc fermana, neki Vukić na porti tužio, da su mu kauri Andrija i Marko Petrovići iz Prijevora u Konavlima, napali i ubili njegovu sestru Milicu te traži krv. Sultan zapovjeda, da po šerijatu i običaju razvide stvar i ustanove istinu i da sude, da ne dogje radi nje ponovna tužba.

افتخار الامراء الكرام مختار الكبراء الفخام ذوالقدر و الاحترام هرسك سنجاغى بكى دام عزه وقدوة قضاة المسلمين زبدة ولاة المؤمنين مولانا نوه قاضيسى دام فضله توقيع همايون واصل اوليجاق معلوم اولاكى دارندهٔ فرمان عالى‌شان وقك نام ذمى دركاه معدلت بنامه عرض حال ادوب قوناولا نام ناحيه‌سنده پرور نام قريه‌دن پترويك نام كافرك اوغللرى اولان عندريه ومارقو نام كافرلر

میلیچه نام قزنی قتل ادوب تعدی ایلدیلر دیو بلدردکی اجلدن بیوردم کی بـــد ثبوت وراشه کوره‌سز بردفعه شرعله عرفله کورلر فصل اولنمش ایسه مقرر قیلاسز والا خصمانی برابر ادوب غیبت ایدرلرسه بتاقلرنه وطوداقلرنه واقوامنه وکفیللرنه النه بولدرب کتوردب شرعله تفتیش اده‌سز موجب عرف بولنانی عرف معروفله کوره‌سز بو بابده شـــولـکه امر شرع شریف و عرف معروفدر اجرا ادوب حکم ادوب یرنه قویه‌سز اما کرکی کبی دقت ادوب تزویردن و شهود زوردن و بی کناهه حیف اولمقدن بغایت حذر و اجتناب اده‌سز تکرار شـــکایته محتاج اتمیه‌سز شویله بلاسز علامت شریفه اعتماد اده‌سز تحریراً فی اواخر ربیع الاول سنه ثلثین وتسعمائه

بمقام

قسطنطنیه

Uz ovaj ferman priložen je na posebnom arku *in IV°* ovaj prijevod dubrovačke kancelarije.

сѫлтанъ сѫлеиманъ ханъ цара

почтованому, г(о)сп(о)дцтва, свакє части достоиному хєрцєговине г(о)сподарѫ и тебѣ, на почтованѡ мѣсто кои сѣдишь, новскому кадиє, ѫмножи би бѡгъ сѣни царске.

а по томъ ти на знаніе да ◻и ıє: ѡви ѫзможни билѣгь, кои ѣ(є) к вамъ доноси, вѫкикь, царски ми чл(о)в(є)кь, прѣдь величаньствомь сь арзомь такои ми да на знаніе, да ѫ конавлоскои жѫпи ѫ прѣворѫ именѡмь ѫ селѫ, петровики именѡмъ каѫри нихъ синови андриа и марко каѫри милицѫ намь ѫбише нашѫ сестрѫ, мнѡго намъ великѫ жалость и сѫпротивѫ ѫчинише: такои ми даше на знаніѣ. за цѣк тогаи заповѣдамь, да тѫи сатварь видите, ако ıє до сада видѣна са мѫкомь и трѫдомь да потврдите: нѫ свакоѥако да парнѫ на сѫочицѫ да ставите. ако би тко запшиѡ и затаиѡ, такои бѫдѫки, да га ищете ѡдь блнжика и ѡдь рода и ѡд негова становища и ѡдь нихъ сѫсѣда. нашадьчи га да га доꙗедете, тефт(иш) да ѫчините са арзомъ, како ми ѣ дато на знаніѣ, да видите оваи крѫь ıє ли била, ниѣ ли била. ако ли ıє била, такои да ѫчините, како се правде достои, нѫ да настоите твр̃до, праведно да ѫчините. ма ѡдь ѫткора и осталихъ иностранѣх нѣтко крив̃ свѣдочѫ да не ѫчини, да се чѫвате. ѡдь тогаи опеть на честитѫ порѫ тѫжба да ми се не ѫчини. ови ѫзможни билѣгь да ми обслѫжите.

би писано рабиюль евель мсца на 930 година.

Otraga: *Chuchium sopra la garzona morta in Canal.*

177.

(1525.) 1. maja u Drinopolju.

Sultan Sulejman I. potvrgjuje, da su mu dubrovački poklisari Maroe i Dimo predali 12.500 dukata običajna harača.

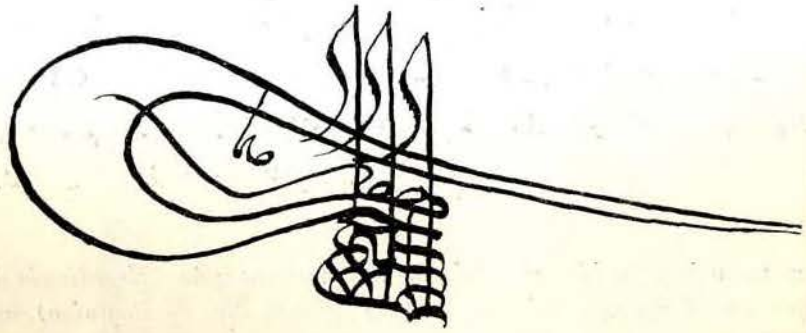

милwстиеюм бжїеюм ѣ великине цар ни силнине господар ни великине аамир сѫлтаан сѫленимаань хаан ваасам земљам приморскинем ни рѫмскинем ни каараманскинем ни наатолинскинем ни ромаанинскинем ни перскинем ни слаавномѫ граадѫ ни великомѫ ваарошѫ миисинрѫ ни васони ааралпскои землни ни инем мноѕим землим господаар ни цаарем цр҃ь.

пишет винсотаа цаарствинѣа ми ѫ ваасем почтеннем кнеѕѫ ни □лаастелем млого вни ѕдраавине ни веселине племенствоа вни. ни таако ѣа вни даавоам наа ѕнаанние царствинѣа ми, каако ѕнаанни ни зааповестни харач҃, цо ест wд паарвашнах времена, сваакѫ годинѫ до синех времена посинлаан наа честнитони порте царствинѣа ми таакогер по законом стаарнем wвѫѣа годинѫ цо ест винл наа ваашем времена харач҃ дьваанааде҃сет҃ тнеѫкь ни петсат҃ дѫкатни ваасем почтенем низбраанземни влаастелем по именаами маароѥ и дмо҃ реченнни харач҃ цо есте послаални, подпѫнw ест донесенw ни принддааден ѫ риизнинце царствоа ми ни реченнни влаастелни влаагословом царствоа мни сваакни посаал҃ поклисаарскни сваршевшни, повраатнившни походнише кь пльменствоа ви.

таакоѣа даа ѕнате ни даа ѫчинитее.

пни҃с҃ ме҃сцаа маю паарвни даан ѫ слаавноии столнниее цаа҃рскони ѫ дреенwпwлее.

Original papir, dug 55, širok 20 *cm*.

U istom omotu bijaše i arapski pisana namira o predaji istoga harača. Harač predan je prema ovom dokumentu 28. džemazulevela 931. a poklisari predadoše 9700 dukata u turškom a 2800 dukata u mletačkom novcu. Spis je datiran u Edreni 6. zilhidžeta 931. a glasi:

سلیمان بن سلیم خان المظفر

مضمون حجت عالیشان اولدرکی قلعهٔ دوبرونیك کفارینك اوزرلرنده که سنه ثلثین و تسعمائه محرمنك اون برنده واقع اولان نووروس اولندن سنه احدی وثلثین وتسعمائه نووروس اولنه دکین بر یللق خراجلری که اون اکی بیك بشیوز فلوریدر ذکر اولان بر یللق خراجلری ایچون طقوز بیك یدی یوز سکهٔ سلطانیه و اکی بیك سکز یوز سکهٔ افرنجیهٔ ادملری مارو ولد جورجی وعیو ولد غوربا اللرندن سنه احدی وثلثین وتسعمائه جمادی الاخرینده یکرمی سکزنجی کونده خزانهٔ عامره تسلیم ایلدیلر شویله بلالر علامت شریفه اعتماد قلالر تحریراً فی الیوم السادس من شهر رجب المرجب سنة احدی وثلثین وتسعمائه بمقام ادرنه

Na omotu, u koji su bila oba dokumenta zamotana piše: *Expeditoria del charazo consignato per ser Marin Gio de Georgio et ser Dimcho Ma de Rag(nina) ambassadori nostri di 1525.*

178.

1542. mjeseca oktobra (u Foči).

Hasanbalija Nazor iz Foče piše Dubrovčanom, da se sa eminom Mehmed-begom vratio sa porte u Foču i moli da pokažu — potajno — eminu tefter od „frustira“, da vidi, što je on pogriješio i da će ta usluga ostati tajnom.

племенниτѡмѫ и мѫдрѡмѫ и сѫаке части и милѡсти гѡспо-динѡмь бѡгомь дарѡѫанѡмь гѡсподинѫ кнезѫ изабьранѡмѫ и сѫиемь ѡсталиемь госпѡди ѫластеломь дѡбрѡѫачкием да ѫи примить племстѡѡ милѡсть ѡд господина бѡга и сѫакѫ лобаѫь и приѭзамь ѡд сѫе гѡспѡде земалске и пѡмѡрске, а ѡд мене, ѫашега истинѡга лѫбѡѫнѡга приятела хасань балие назора ѫеле милостиѫѡ и приеклѡние поздраѫьленье.

а по томѫ нека е ѫашемь племьстѫ на знанье, какѡ смѡ ѡд порьте цареѫе здраѫѡ на дѡмь дошли и застали смѡ сѫ сѫою ѡпѣинѫ и сѫе местѡ хочѫ ѫ здраѫью. а сада смѡ нескѡликѡ на дѡмѫ препѡчинѫли. мислимѡ ѡѫе дни ка нѡѫѡмѫ и ка ѫашѡниѭзи милѡсти. а сада ѫаше гѡсподьстѡѡ зна, какѡ смѡ ми и ѫашь и нашь емине мехѣметьбегь били на порьти ѫеле ѫремена и били смѡ ѡстаѫили мещѣ себе сѫѡе лѫде тамѡ сѫрхь царина и почѫли смѡ подь рѫкѫ, да намь нинесѫ праѫьде ѫчинили). а сада мѡлимѡ ѫаше племьстѡѡ за лѫбаѫь, ка е меѣѫ намь, покажите истини тефтерь ѡд фрѫстира, ѡд ш(т)а е царина

Tabla I.

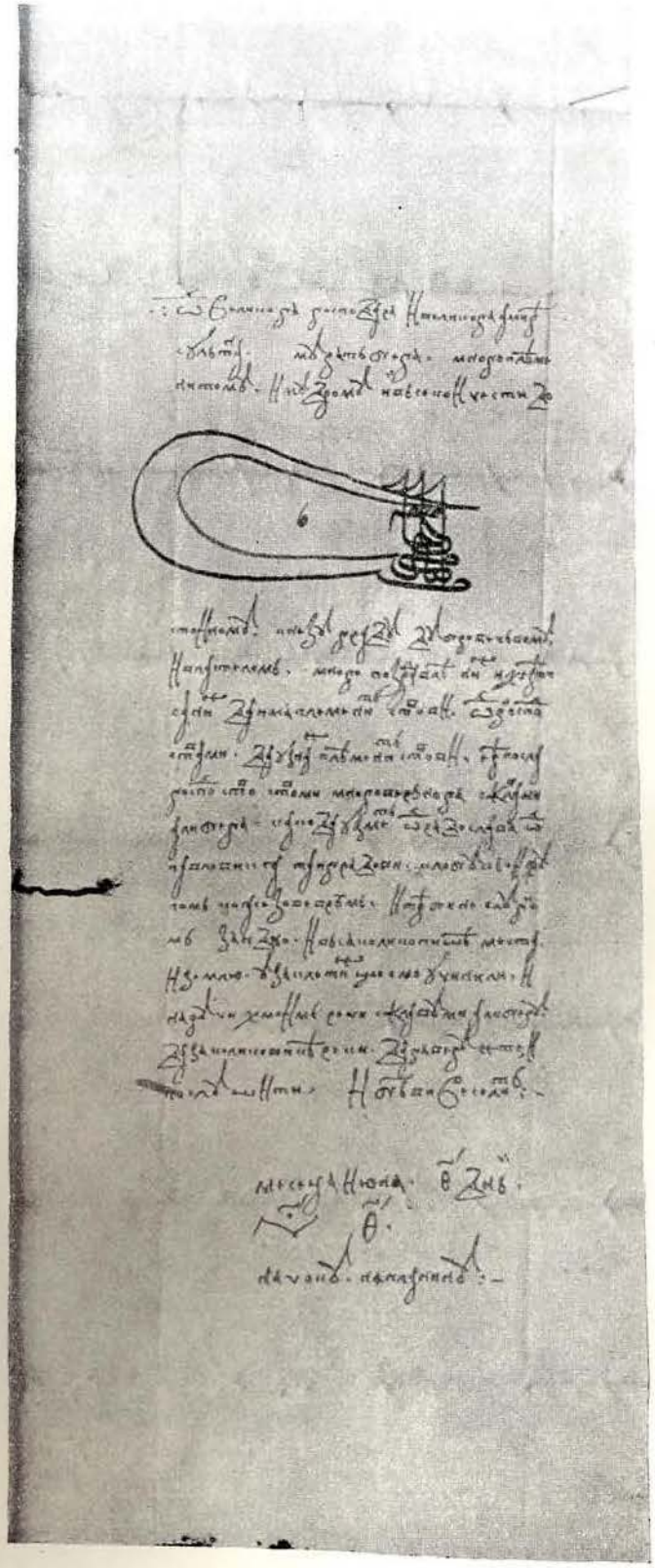

Pismo sultana Murata, pisano 9. juna (1431.) na planini Čoku, s kojim šalje Alibega, da od Radosava Pavlovića uzme Klobuk, Vrm i Trebinje s Lugom. (Sr. br. 3., str. 6.)

2/3

Tabla II.

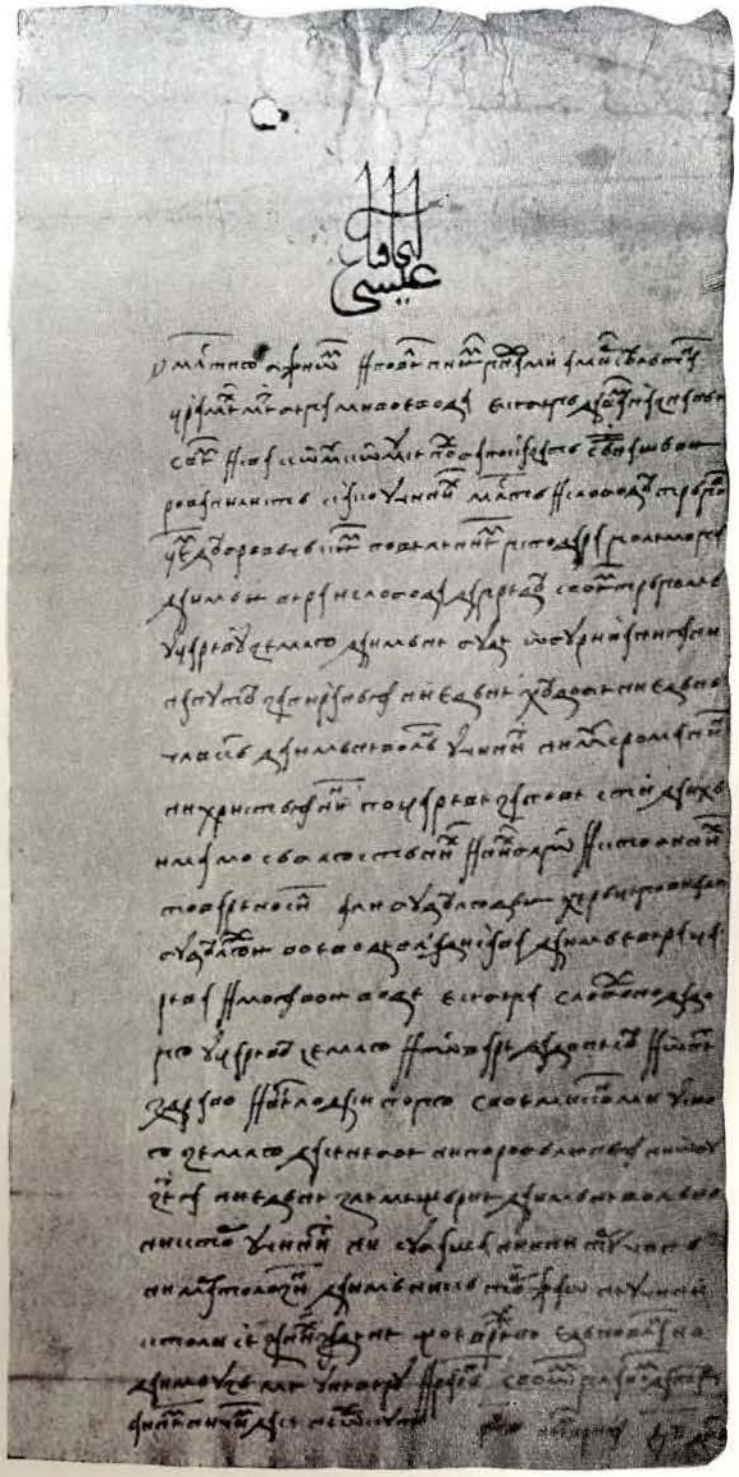

Pismo vojvode Isabega od 14. novembra 1454., kojim zajamčuje Dubrovčanom slobodu trgovine po carevoj zemlji. (Sr. br. 8. na str. 12.)

2/3

Tabla III.

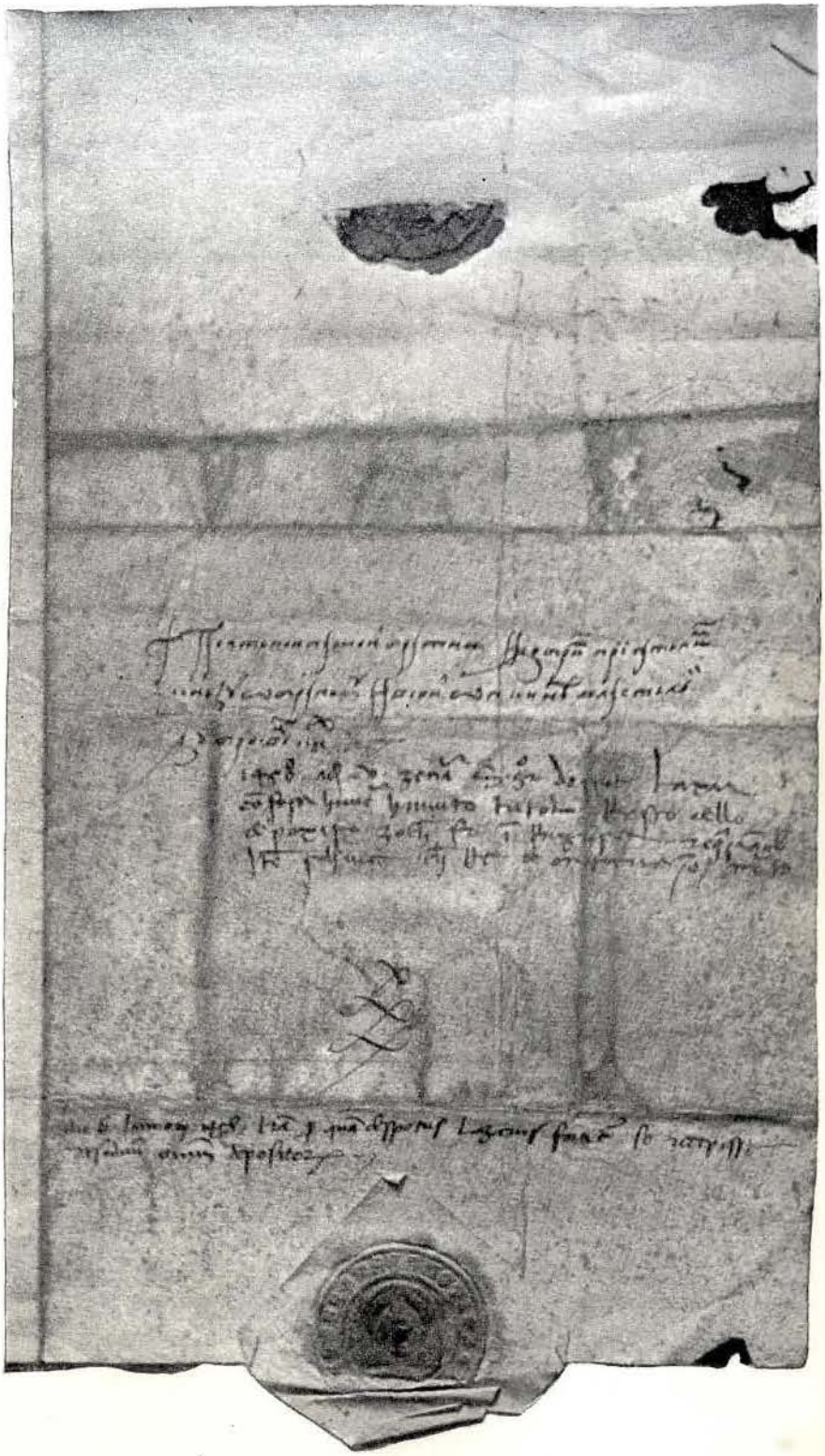

Adresa sa pečatom na pismu despota Lazara od 22. decembra 1457., u kojem potvrgjuje Dubrovčanom, da su njemu i bratu Stefanu isplatili sav poklad, koji im pripada. (Sr. br. 10., str. 13.)

2/3

Tabla IV.

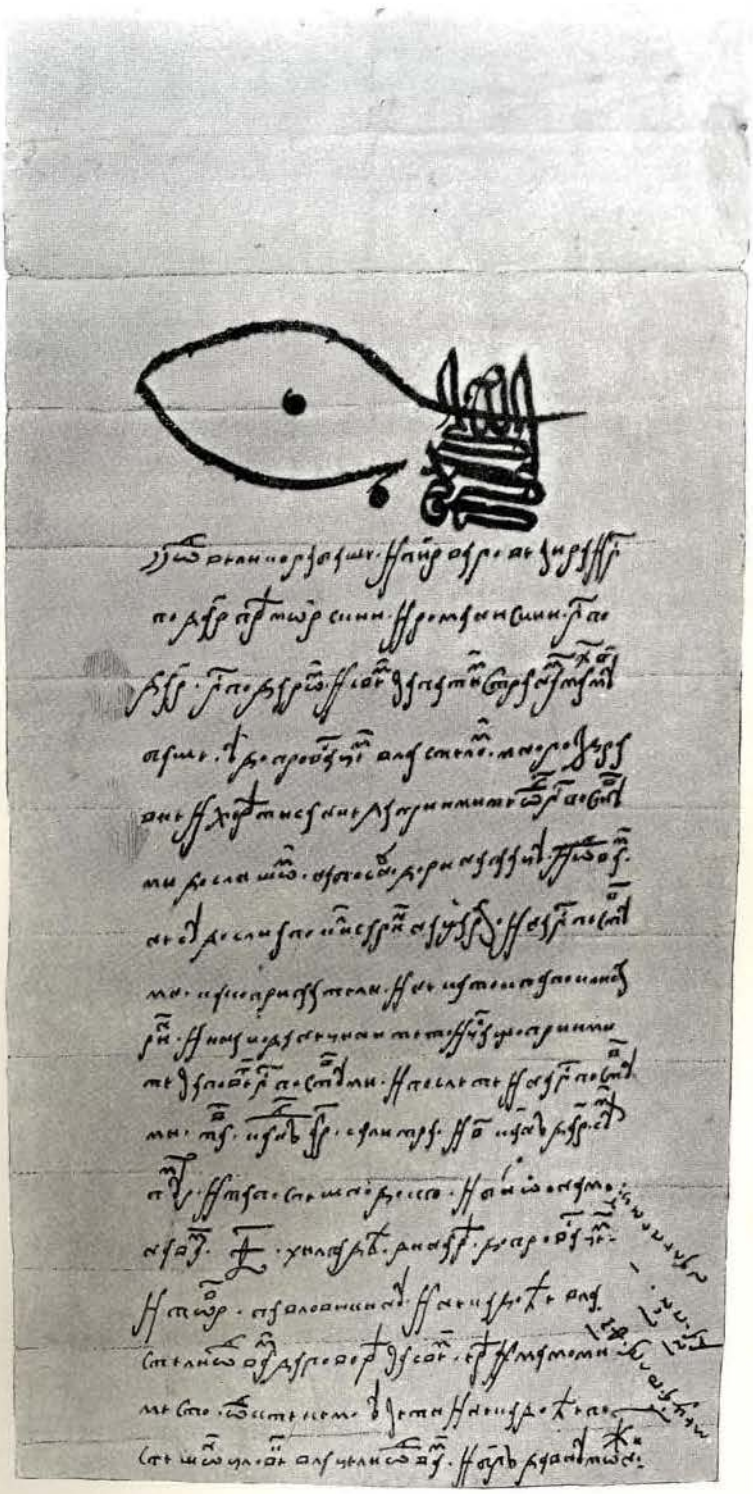

Pismo Mahmut paše, pisano na Lepenici 19. jula (1463.), kojim javlja, da je Jajce osvojeno i išće od Dubrovčana sumpora, salitre i drugo. (Sr. br. 18. str. 22.)

2/3

Tabla V.

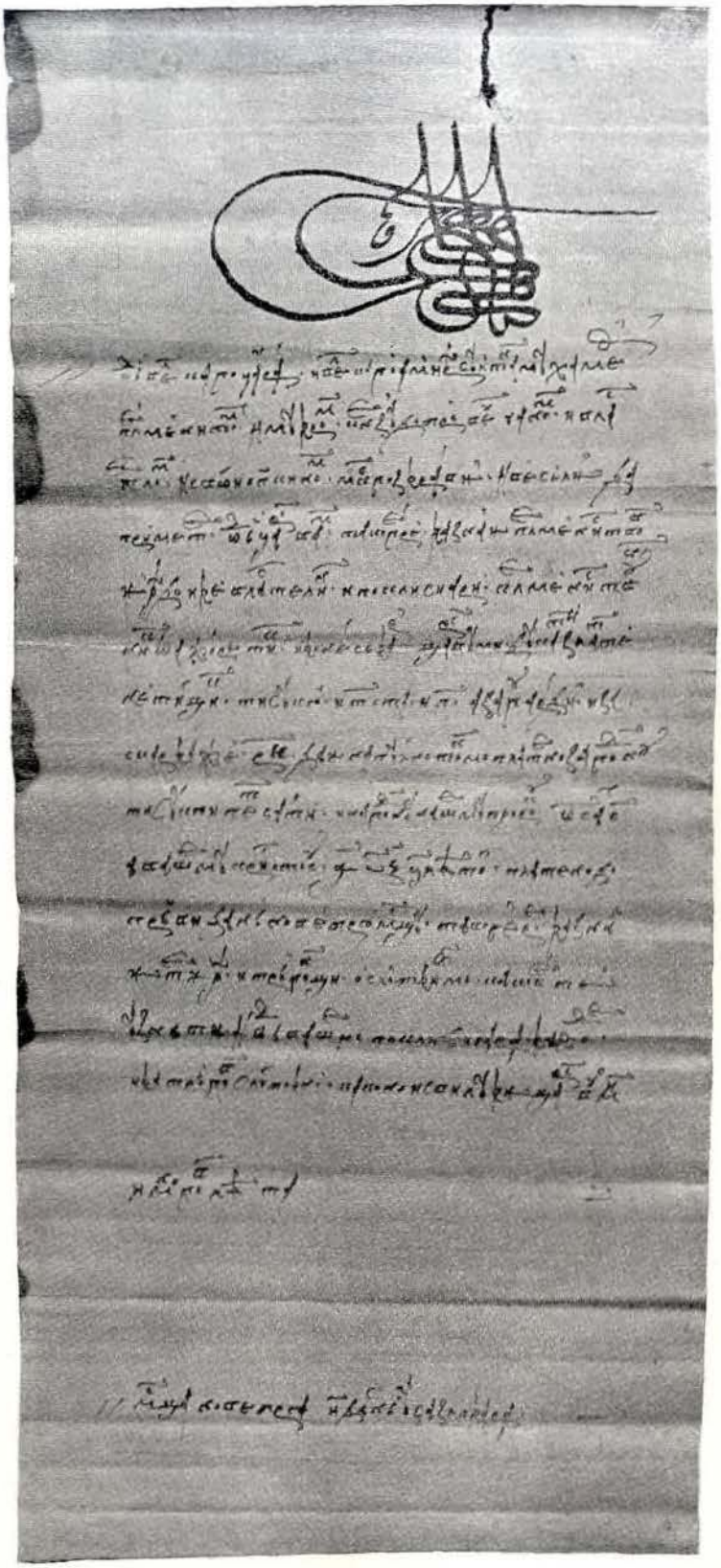

Pismo sultana Mehmeda II., pisano na rijeci Sazlidere 8. novembra (1465.), kojim potvrgjuje da mu je dubrovački poklisar Nikša Žoretić predao neke novce. (Sr. br. 20., str. 23.)

2/3

Tabla VI.

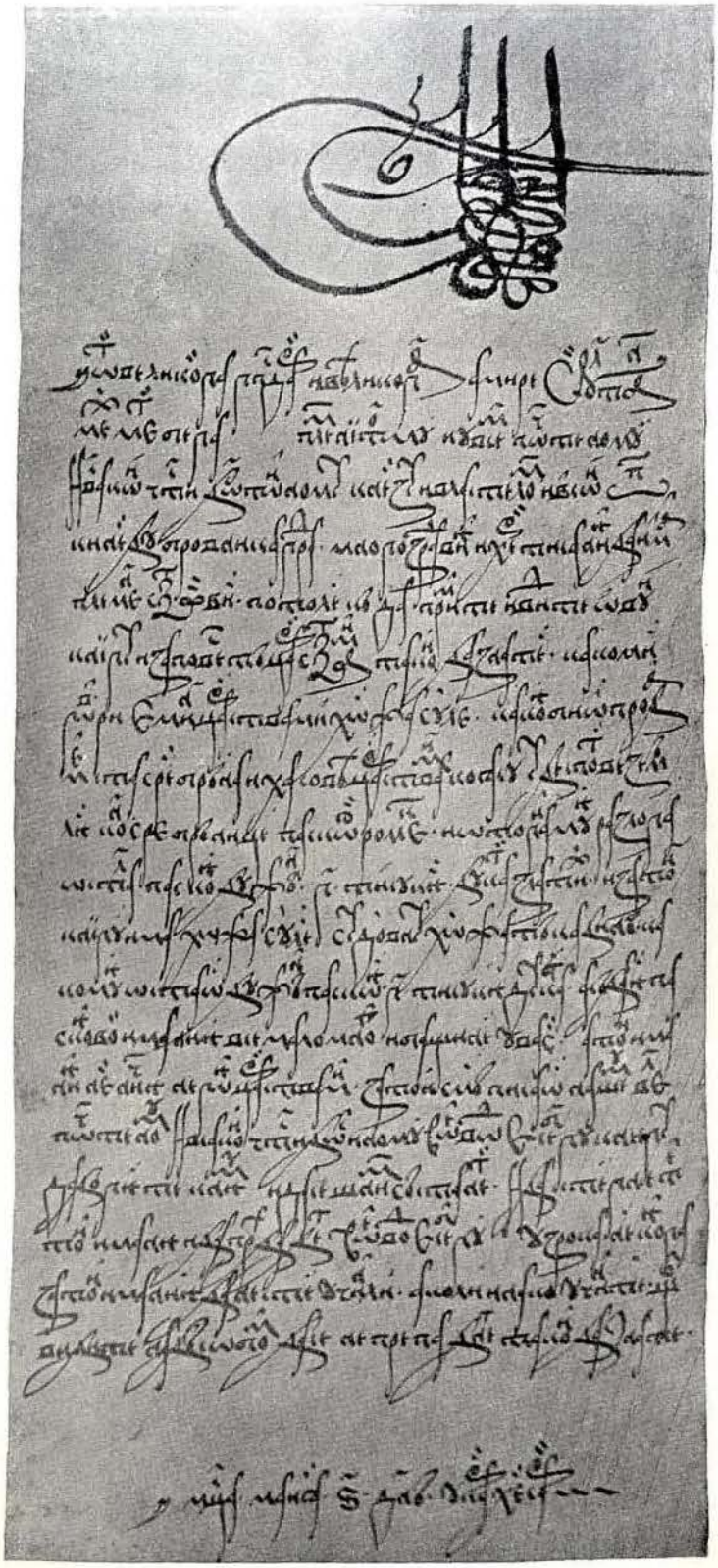

Pismo sultana Mehmeda II., pisano u Karahisaru 6. maja (1468.) Dubrovčanom radi nekog duga, što mu duguje Paskoje Romega za srebrne rude i hâsove srebrničke. (Sr. br. 25. str. 28.)

2/3

Tabla VII.

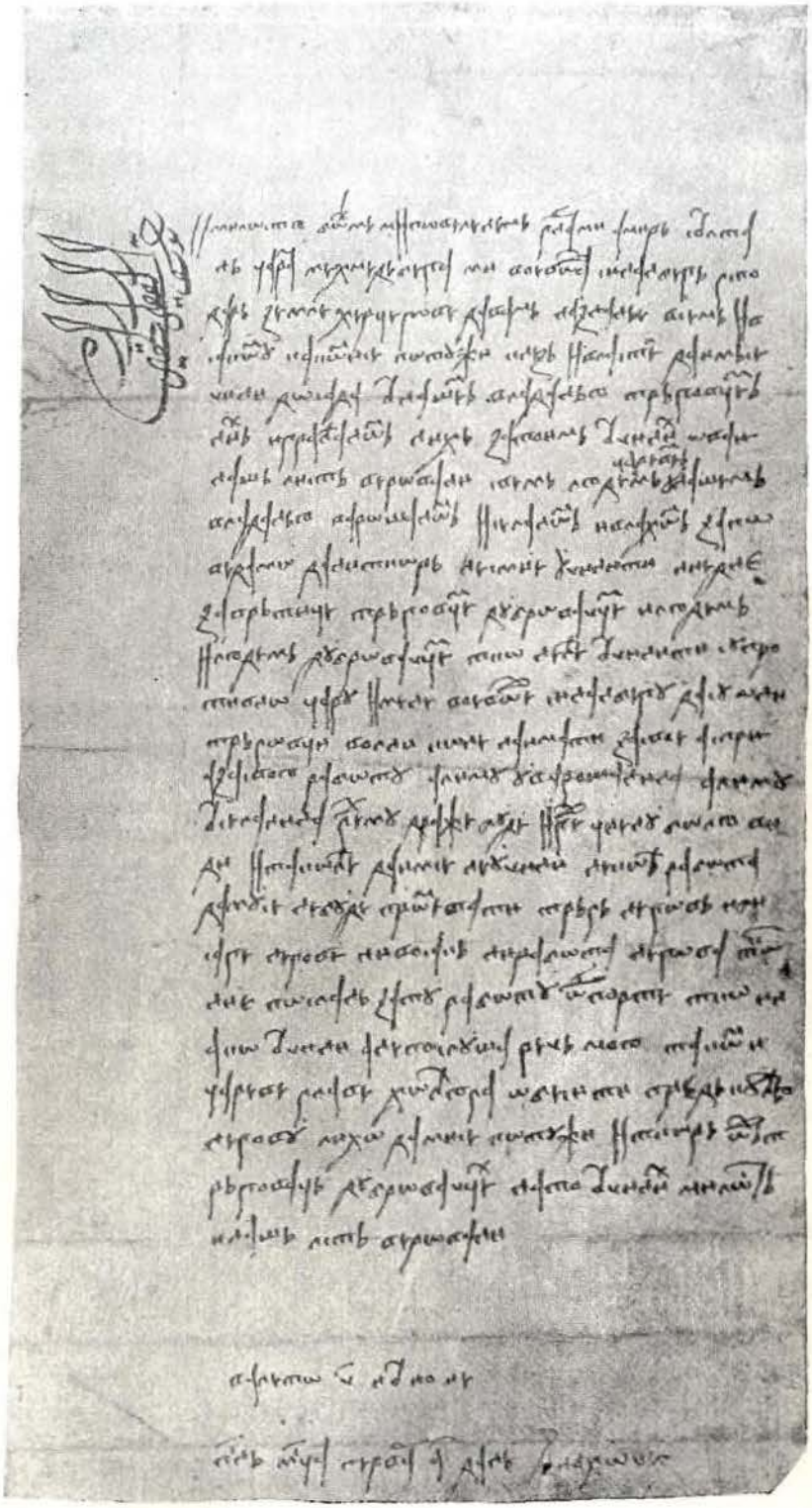

Pismo Sinanbega, gospodara Hercegovine, pisano u Foči 1. februara 1475., kojim jamči slobodu trgovine dubrovačkim trgovcima. (Sr. br. 42., str. 40.)

2/3

Tabla VIII.

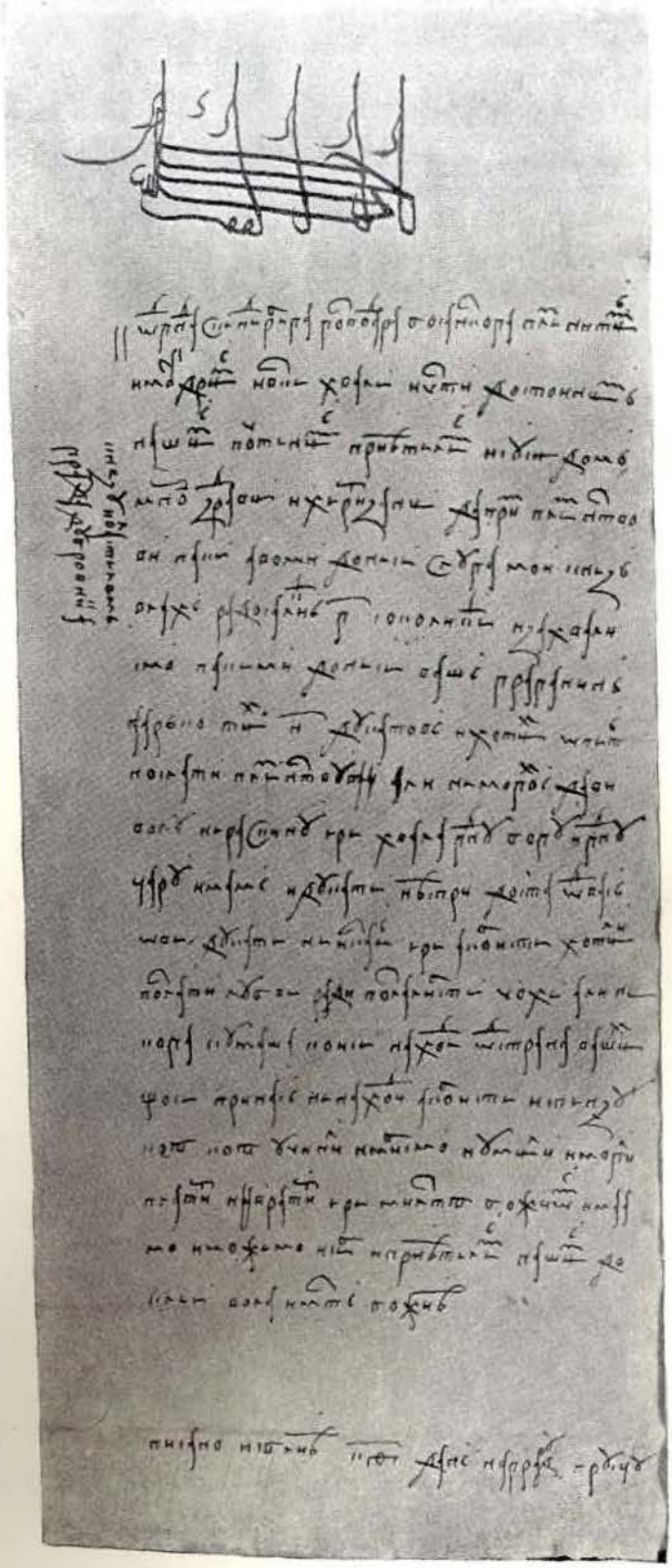

Pismo Skenderbega bosanskog gospodara, pisano na Pruscu 29. jula (1478.?), kojim potvrgjuje, da je primio poslane darove. (Sr. br. 56. str. 49.)

2/3

Tabla IX.

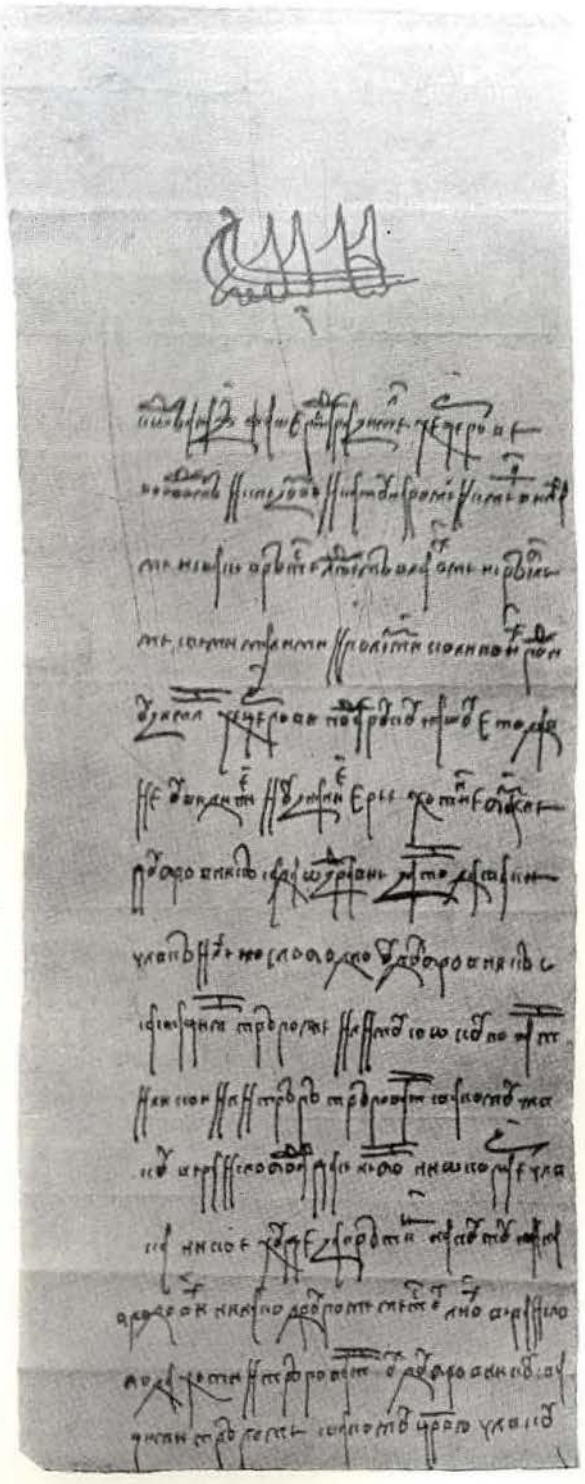

Pismo hercegovačkog krajišnika Ajaspaše bez datuma, kojim oglašuje, da je Dubrovnik ozdravio i promet s njime otvoren. (Sr. br. 74., str. 67.)

2/3

Tabla X.

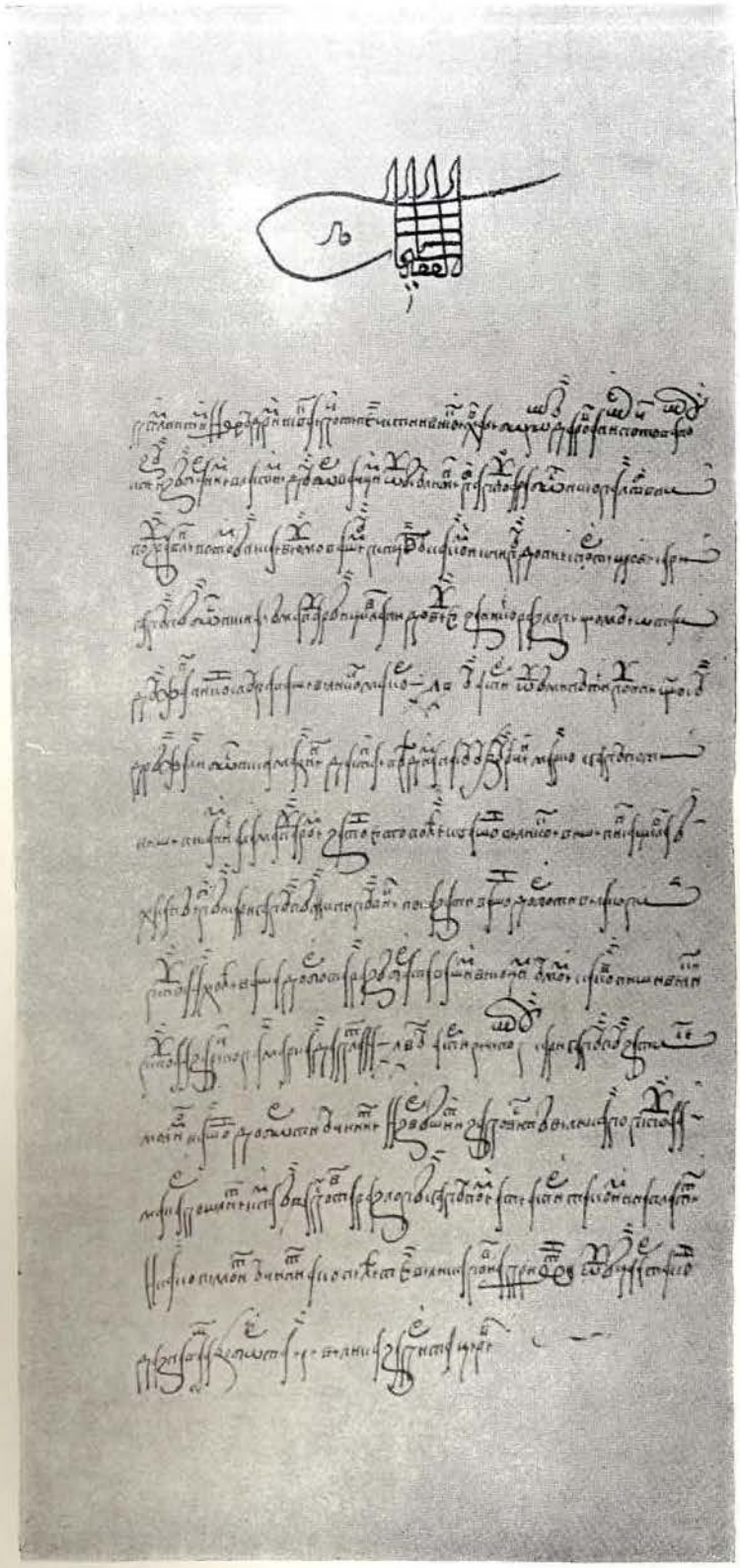

Pismo bosanskog gospodara Sulejmanbega, pisano 9. aprila (1485.?), radi nekog carinskog duga. (Sr. br. 93., str. 82.)

2/3

Tabla XI.

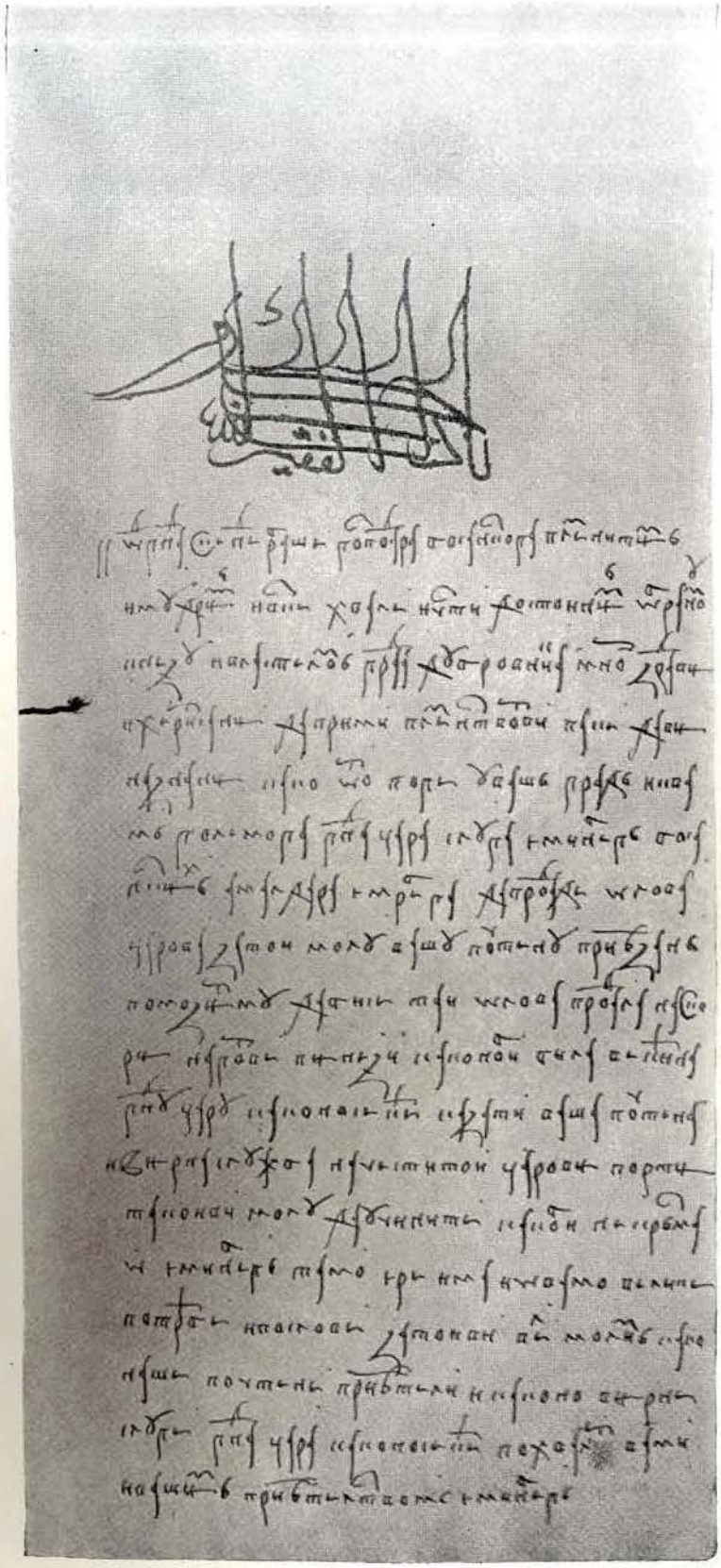

Pismo Skenderpaše, bosanskog gospodara, od god. 1486., početka juna, kojim preporučuje Eminbega, emerbega bosanskih hamaldara, koji ima da prodaje olova u Dubrovniku. (Sr. br. 101., str. 90.)

2/3

Tabla XII.

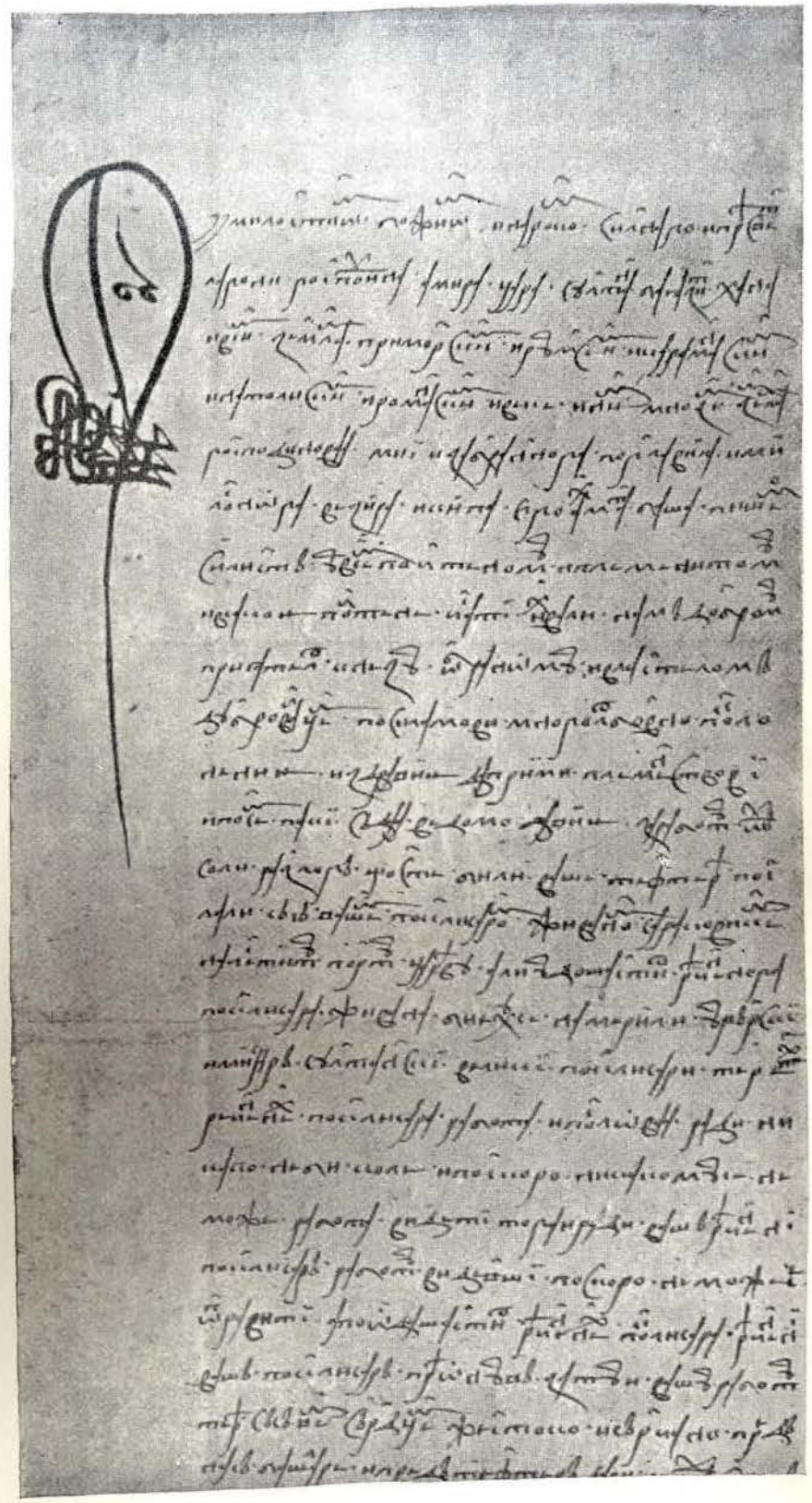

Ulomak pisma Ahmetpaše Hercegovića, pisana u Carigradu 25. decembra (1496.?).
(Sr. br. 124., str. 110.)

2/3

Tabla XIII.

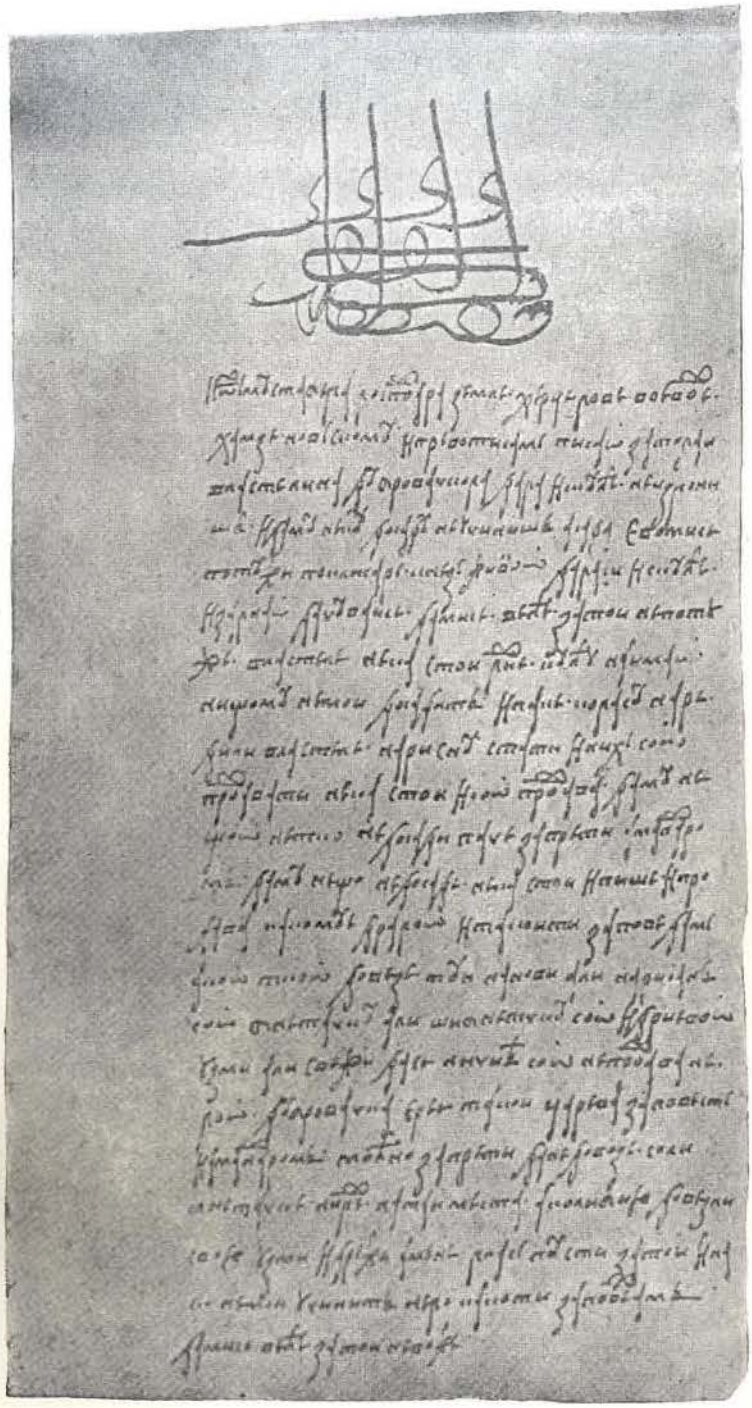

Pismo hercegovačkog gospodara Mustafe Milivojevića, pisano u stvari prodaje soli na Risnu.
(Sr. br. 126., str. 112.)

2/3

Tabla XIV.

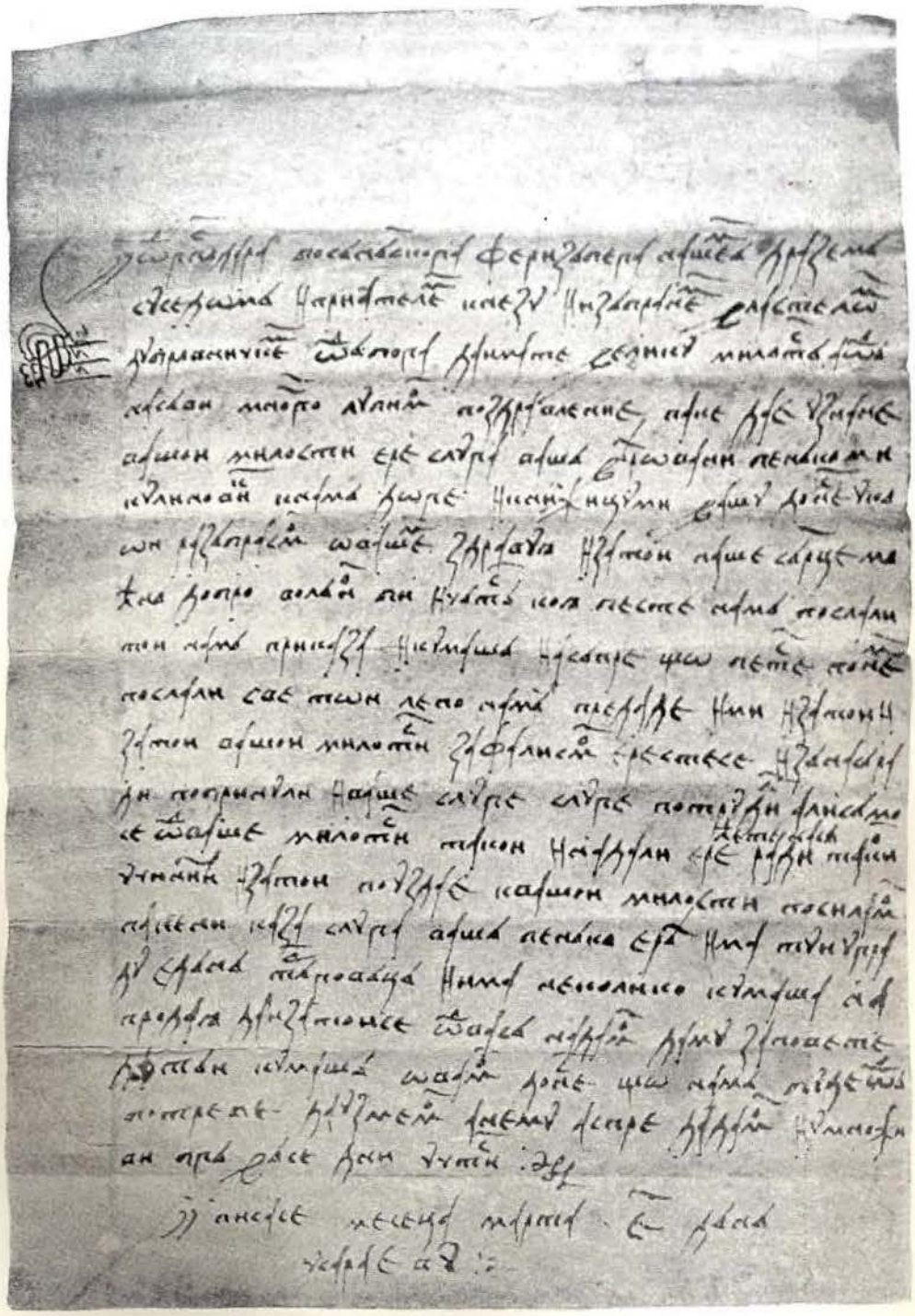

Pismo bosanskog gospodara Ferizbega, pisano u Sarajevu, kojim se zahvaljuje Dubrovčanom na darovima. (Sr. br. 151., str. 135.)

2/3

Tabla XV.

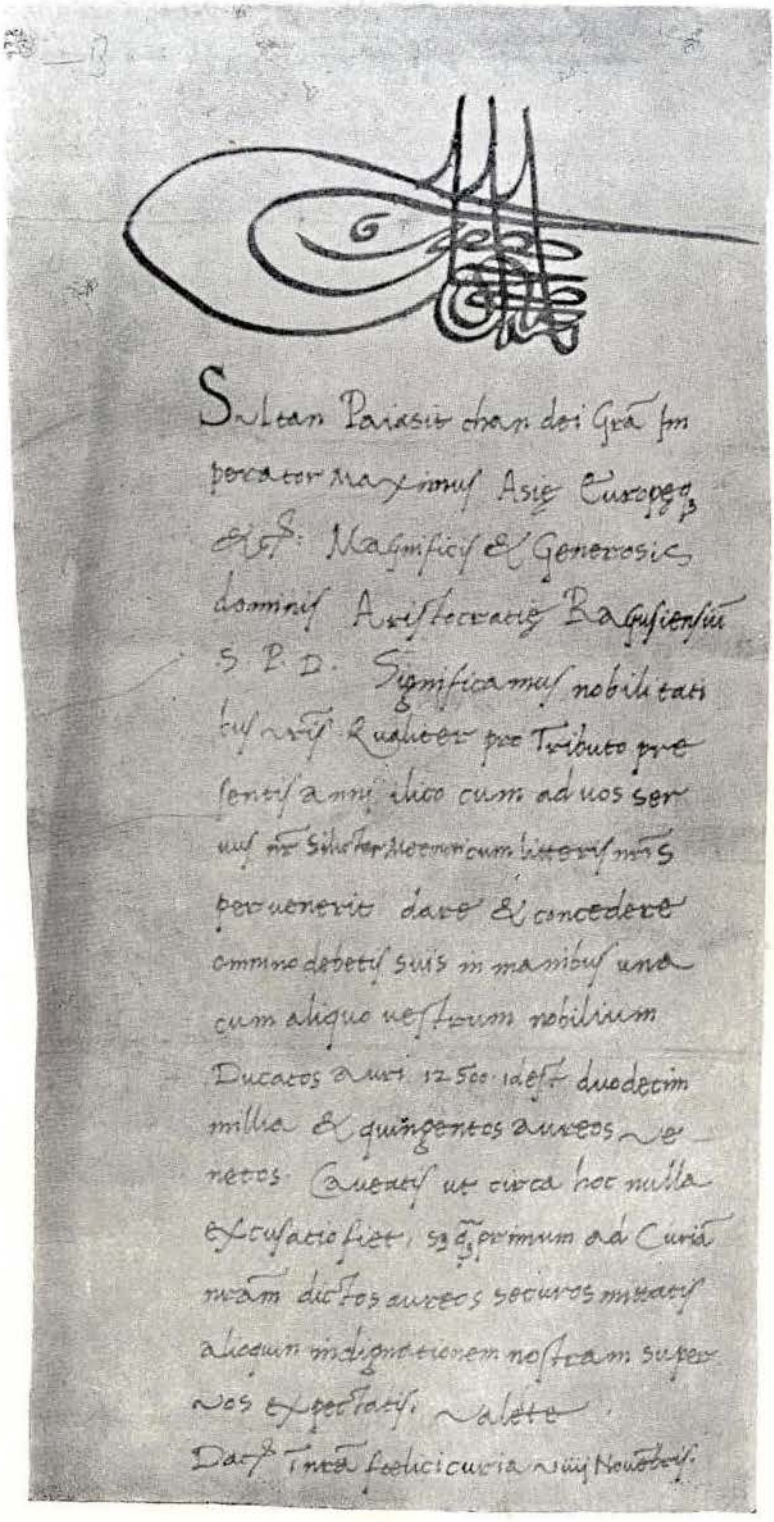

Sultan Baiasit dei Gra[tia] imperator maximus Asię Europę[que] et [Dominus]: Magnifice & Generosic dominę Assistentię Ragusiensium S. P. D. Significamus nobilitatibus vestris Qualiter pro Tributo presentis anni huc cum ad nos servus noster Sibistar Necromancum literas nostras pervenerit dare & concedere omnino debetis suis in manibus una cum aliquo vestrum nobilium Ducatos auri 12500 idest duodecim millia & quingentos aureos veneros. Caveatis ne circa hoc mulla excusatio fiat, sq[uam] primum ad Curiam nostram ductos aureos securos mittatis aliquem indignationem nostram super vos expectatis. Valete.
Dat[e] Trnę felici curia nostri Nouobrdi.

Pismo sultana Bajazita, s kojim urgira harač.
(Sr. br. 153., str. 137.)

2/3

Tabla XVI.

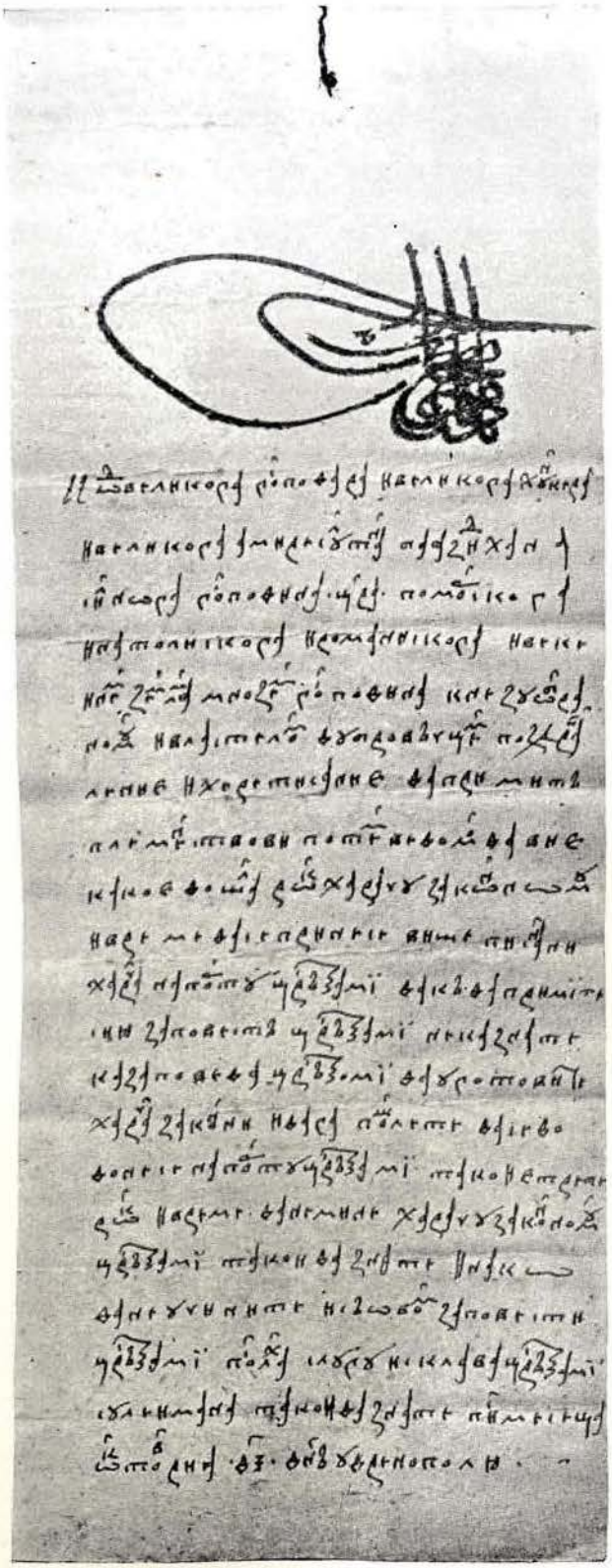

Pismo sultana Bajazita, pisano u Drinopolju, kojim urgira od Dubrovčana harač. (Sr. br. 156., str. 139.)

2/3

Tabla XVII.

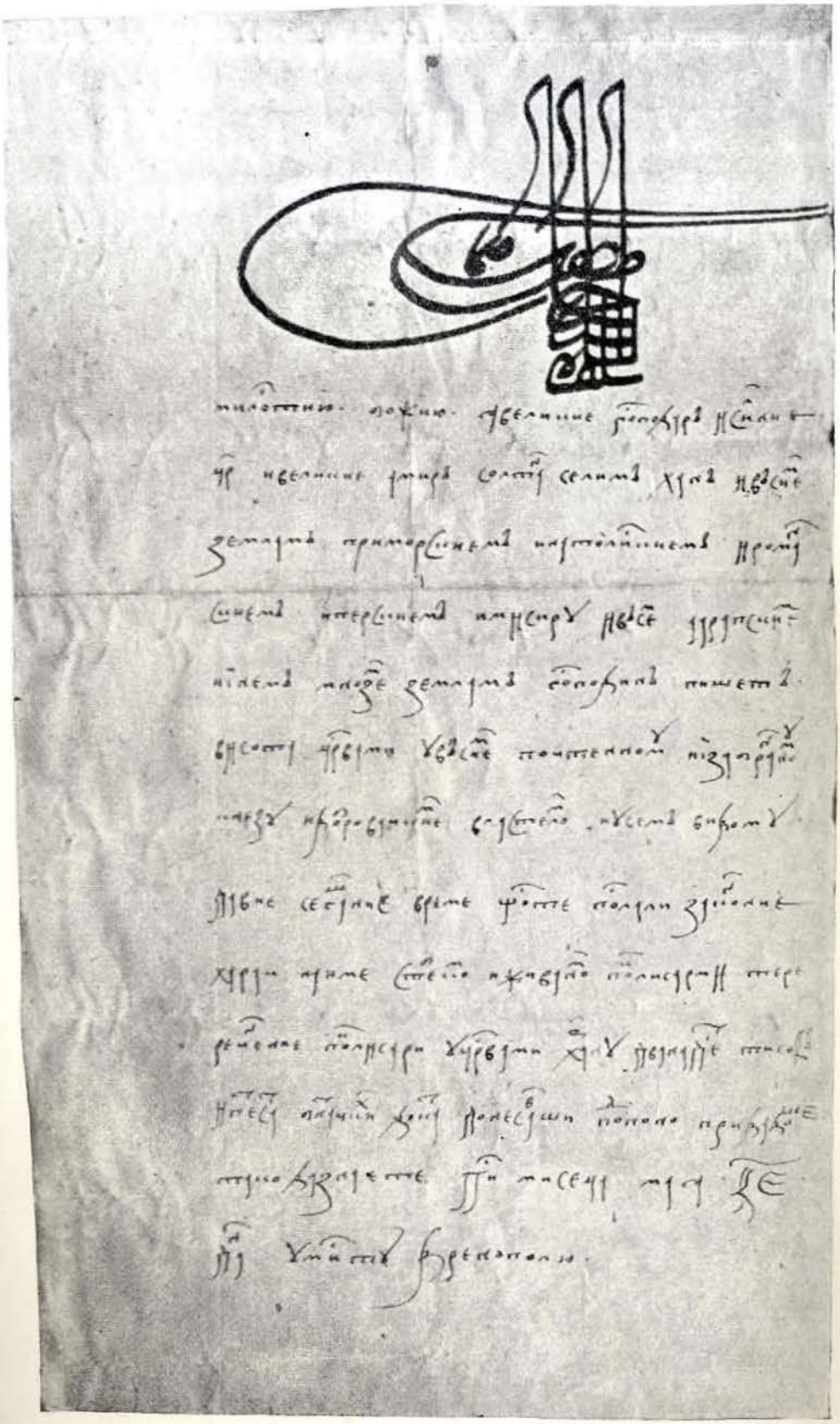

Pismo sultana Selima, pisano u Drinopolju, kojim potvrgjuje, da je od Dubrovčana primio harač. (Sr. br. 173., str. 154.)

2/3

Tabla XVIII.

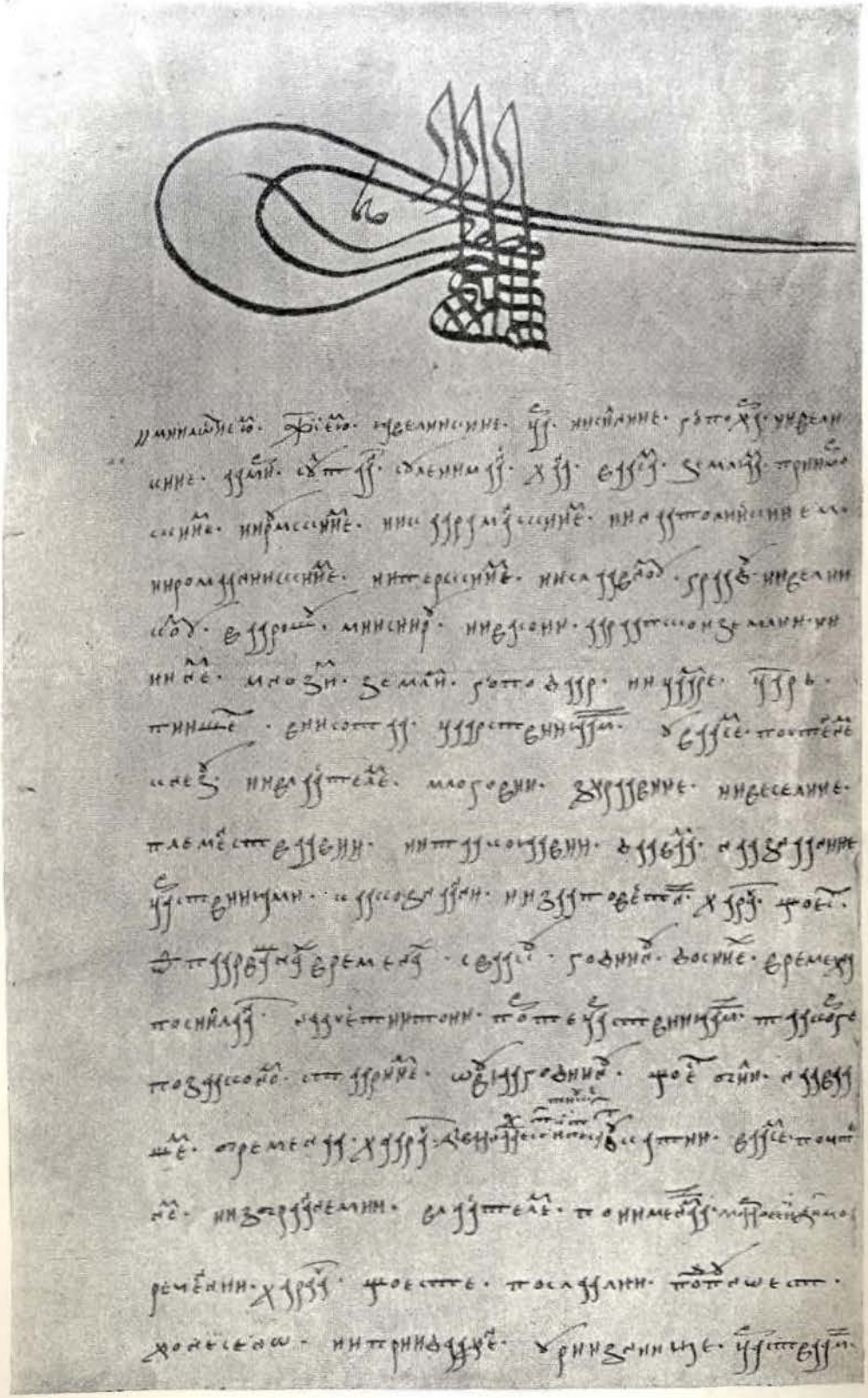

Fragment iz pisma sultana Sulejmana I., s kojim potvrgjuje, da je od Dubrovčana primio harač. (Sr. br. 177. str., 159.)

2/3

Tabla XIX.

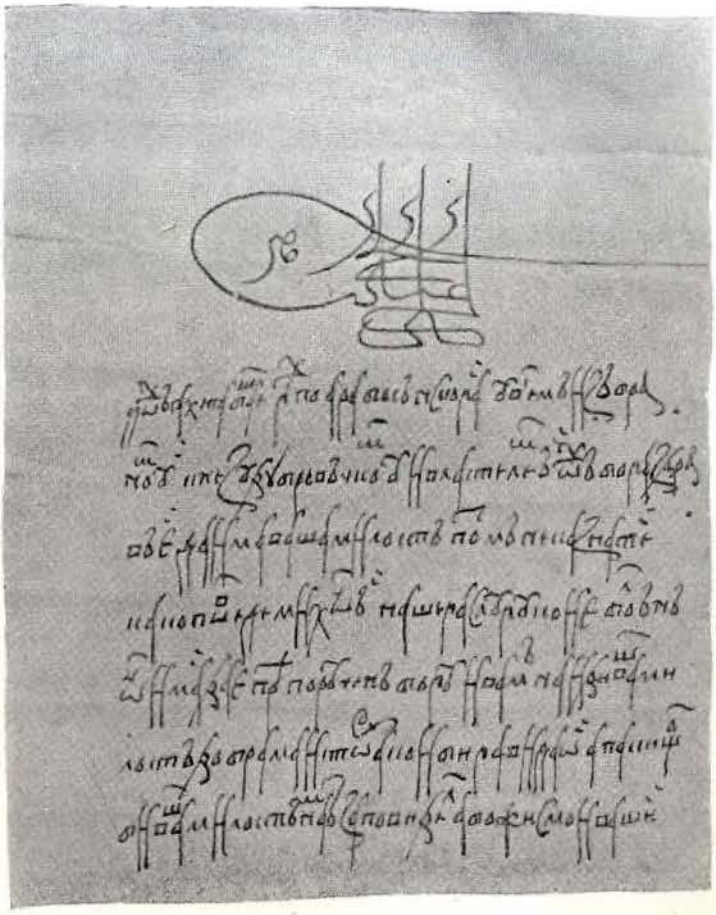

A. Pismo bosanskog gospodara Jahjabaše, s kojim šalje jednog bolesnika u Dubrovnik na vidanje. (Sr.br. 115., str. 103.)

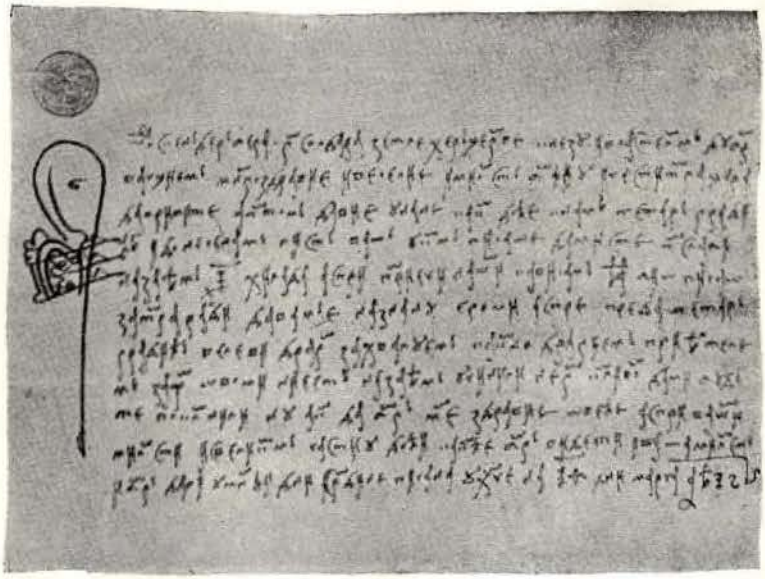

B. Pismo hercegovačkog sandžakbega Skenderbega, kojim potvrgjuje, da je od Dubrovčana primio zajam. (Sr. br. 167. str. 149.)

ѕзимати дѡстѡнька, нашемѵ еминѵ реченѡмѵ, ма да не зьма тѡнь ѡсѻань ѻаше милѡсти и нась ниеедань члѡѻекь, ни наши лѵди, негѡ самѡ да ѻидимѡ, цѡ е истина. а бѡгь да е за сѻедѡчьбѵ, акѡ бѵдѵ и ѻеле заблѵдили, какѡ ми неѣемѡ тѡнь прогласити, негѡ хѡѣеме прѡѻати дѡ истине, цѡ е билѡ. мѡлимѡ ѻась смерьнѡ и ѻи под рѵкѵ нась за ѡѻѡи смирите и немѡите намь реченѡга емина за мьного баньдешькати, ере се е и ѡнь ѻеле чѵѻаѡ ѡд нездраѻе земьле. и за наше припѵщенье се дѡгѡѻѡрите. акѡ се ѵ градь не море, а ѻи гди нарѵчите, ми смѡ кѡнтеньти, неѣемѡ за тѡи имати зле ѻѡле, ере знамѡ ѻаше закѡне. и бѡгь ѻи ѵмнѡжи здраѻьа и ѻладаньа ѵ мирѵ и почтенееѵ мнѡгѡ лнета аминь.

U muhuru na margini: لواهب الملك القدير عبده حسن الفقير الحقير To jest: El vahibu el meliku el kadiru abduhu Hasan el fakir ul hakir = Rob velikog darovatelja boga ponizni i odani Hasan.

Na posebnom omotu: *1542 oktobr. Lettera scritta et presentata dal emino delli Ploza contra gli amaldari.*

179.

955. 18. safera.

Teskera, kojom oba sina Ahmetpaše Hercegovića (sc. Mustafa i Alija) potvrgjuju, da su od dubrovačkih poklisara Pjerka Gradića i Gjive Sorkočevića primili 48 dukata.

Gore na čelu otisnut je dosta nečitljivo dvaputa Ahmetpašin muhur, na komu regbi piše: Stvoritelj neba neka uvjek štiti Ahmeda sina gosp. Hercega.

وجد تفصيل تذكره بودر كه دوبرونيق الچى يرقو غرادبك جيوو سورقوجوبك بكلرندن
سنه به سنه بوجانبه قرق سكز دانه سكهٔ حسنه وركلر اولدوغى اجلدن مزبورلروك اللرينه
تمسك وضوع اولدى وقت حاجنده احتجاج ادينالر فى صفر المظفر اينك اون سكزنده سنه ٩٥٥

Otraga: *Reception di doue fioli di Ahmat Herzegouich.*
Original papir visok 14, širok 10 *cm.*

180.

984. 29. rebiulahara **u Galati.**

Isprava Ibrahima sina Mustafina, kadije galatskoga, kojom posvjedočuje, da je Mustafa, sin Huremov, po iskazu svjedoka Ramazana, sina Dervišova i Mahmuta, sina Ahmedova opunomoćen od Mustajbega, sina Ahmedbega (Hercegovića), koji stanuje u selu Rus kotara Kešan u Rumeliji, od dubrovačkih poklisara Gjona Gjorgjića i Valentina sina Orsatova primio 24 dukata kao njemu pripadajući dio od 48 dukata kirije, koju mu duguje dubrovačka vlastela.

Kao tumač učestvovao je dubrovački terdžuman Janok, sin Petrov, a kao svjedoci: Memi-ćehaja, sin Mustafin, Hajdar, sin Aldulahov, Alija, sin Husejnov, Mehmedaga, sin Abdulahov.

U bilješci se spominje, da je i Alibegu Hercegoviću isplaćeno 24 dukata.

الامر كما حرر فيه فقه الفقير ابراهيم بن مصطفى
المولى بغلطه المحروسه خلافة

سبب تحرير حروف بو در كه

روم ايلنده كشان قضاسنه تابع روس كوى ساكنلرندن فخر الاماجد و الاكارم مصطفى بيك ابن احمد بيك جانبندن اقرار خصوص آتى الذكره نهج شرعى اوزره رمضان بن درويش ومحمود بن احمد شهادتلرى ايله وكالتى ثابته اولان مصطفى بن حرم مجلس شرع شريفده دوبرونيك الچيلرى اولان جونبو ولد جونجو و ولنتين ولد اورستونام افرنجيلر جانبندن تصديق آتى الذكره نهج شرعى اوزره وكالتى ثابته اولان دوبرونيك ترجمانى اولان ينوقه ولد پترو محضرنده اقرار وتقرير كلام ايدوب موكلم مزبور مصطفى بيكك دوبرونيك بكلرنده او و باغچه اجاره سندن اولان قرق سكز فلوريدن يكرمى درت فلورى حصه سن وكالتم حسبيله مزبوران الچيلر يدندن الوب قبض ايلدو ديدكده مقر مزبورى اقرار مشروحنده مذكور ينوقه بالوكاله تصديق ايدوب ما وقع وقوعى اوزره بالطلب قيد اولندى تحريراً فى اليوم التاسع والعشرين من شهر ربيع الاخر لسنة اربع وثمانين وتسعمائه

شهود الحال

مى كتخدا ابن مصطفى حيدر بن عبداه على بن حسين محمد اغا ابن عبداه
و غيرهم

Original papir dug 48 *cm*, širok 22 *cm*.

Otraga: *Teschera dal cadi de duc. 24 dati al procurator di Mustaj beg Heregouich.*

Item de altri duc. 24 teschera scritta di Alibeg Herzegouich mano propria.

(Nastavak slijedi.)

Поклон др. Л. пл. Талоција земаљскоме музеју у Сарајеву.

(Неколико писама са старе Крајине.)

Приредио

др. **Б. Черовић.**

II. ДИО.

1.

(Сужањ Есебалија пише Емину Сулиману, како је за њ Малкочбег дао једног Нијемца и тако га откупио, но да још дугује бану једнога коња, па моли Емина, да би му био добар за тог коња.)

Од мене Есебалие од неволнога сужна Емину Сулиману поклон и поздравле како брату старнемо. А сада ото Малкочбег еднога Нимца да за ме. И ото кнез прими мене главу за главу. ћеће остаем еош конем едним дужан. А сада просим в. м. како брата, буди порук за еднога кона, а на моеу виру брате, не ћу ти фалити. Учинимо подобан рок. Коликогоди уч(ни)ш рок, а бог зна хоћу и за се и за тебе, тако ми се вире неодређи, како нећу ти фалити, и тако ми муслиманске вире, како хоћу сам с главом на рок прити. И учини, да се с тобом станем. А сада, ако изадох, тобом изадох; ако ли остах, тобом остах. И Бог весели и опрости из неволе.

Неволни сужан Балибаба[1]).

2.

(Банови сужњи Мустафа, па Каракасум, Сулејман Чапразлић и Јахија пишу сужњу Емину Сулејману, да би им у свога господара Петра грофа Ердедија испросио лист на њихова господара, да их отпусти.)

Од мене сиромаха сушна Мостапе поклон и сое драго поздравление сушну Емину Сулейману, како моему господину. А по том нека знате

[1]) Потпис је турски. За турске преводе и у овоме дијелу имам захвалити владином перовођи госп. Фехим еф. Спахићу.

□. м., како разѹмимо □аше листи, тако господин порколак и ѹчини лист писати господинѹ бану и допѹсти господин и ако приде лист од □ашега господина Ердѹди Петра оди к нашо господи порколак, хоће они мене пѹсти, нека ходим за соћѹ неволѹ и за тоћѹ. Ја сада молим □. м. како господи милостиного, сада ѹчините извадити лист ѡд господина □ашега. Ере како данаске лист приде о□ди, хоче они мене пѹсти, ере писа господин бан ним, да они мене пѹсте, ки час приде лист ѡд □ас и ѡд □ашега господина. И молимо те како нашега господина и сѹсида, како годи бѹде тако нам одпиши лист по томѹ чоѡикѹ, ки принесе ти лист □. м., нека знамо, како и ми чинити. Ако ѹхирилѹ чиниш, то ћеш чинити, еда бисмо о□ако нележали ѹ □о □еликози не□оли. Ере докле е липо □риме, нека дѹгоћем и за себе и за тебе. Ере □ндите коће □риме ходи и доходи докле ће лита. Ере када ѹстанѹ □елике воде, ти добро знаш како□ ће пѹт сѹжан(с)ки. □ећ тако чини, нека не лежимо, нека ходимо ѹ □риме. Ако данас лист приде, хоте ме пѹсти к □ам, да □идамо наше дѹго□аноће.

Са стране је додано још ово:

И од мене Каракасѹма и Сѹленмана да ти ће поклон и сое драго поздра□ление.

С друге стране пише Јахија:

И ѡд мене сиромаха не□олнога и' □еле крѹто сѹшна ћахие смирно поклоне(ни)ће и □еле понизне моће слѹжбе припорѹчение □. м. како момѹ господинѹ. Ја сада нека □знате □. м., да вас липо молим и просим, ѡдпиши ми то, е ли □ам по□идал Синебеђ, е ли сада Хасанбег ѹ Градишкомѹ азапага сада или ние, и е ли Мехмедага ѹ Ћеликози дисдар ние ли, то ми ѡдпиши, нека се знам комѹ како припорѹчити. И ето нека зна □. м., да приде Ибрахимаги и Чапразлићѹ рок; ето им се данас заютра надимо. Ако ки гласи бѹдѹ ѹ ние за тебе, хоћемо ти дати на знаниће. И □ишни бог □ели из не□оле опрости, и □ас и нас, амин. ћарабилалеминь. Да се да ти лист сѹшнѹ Сминѹ.

3.

(Сужањ Сулејман пише о дуговању Карабалије и Фируза.)

Милостиви мој господине, пошто сам дохватио својим лицем ваше сретне стопе, јављам Вам ја, Ваш роб душом и тијелом, ову своју жељу: Ваши робови Карабали и Фируз напаствују се на правди Бога ради јамства. Дошао један варалица, па их

без њихова знања убиљежио као јамце. Нико не може посвједочити, да су се они било пред ..... ефендијом, било пред којим другим кадијом на то обвезали и да је о томе штогод дојављено на више мјесто или да су се они икако у тај посао мијешали. С тога Вас молим, мој милостиви господине, да са споменутијех скинете ову лажну обвезу и да о томе извијестите на више мјесто, да им се то опрости. Ако то учините, не ћете само стећи добро на обадва свијета, него ћете и њих обојицу предобити, да буду Ваше слуге док је свијета и вијека и да се за Вас Богу моле. Мој милостиви господине, да си ти здрав. Син ..... ов, за кога је јамчено, већ је велики и одрастао, а умрли је оставио и иметка; осим тога су му баш синови и севеп тој обвези, па нека и тегле. Мој милостиви господине, да си ми здраво, зашто да сиромаси пате.

У осталом заповијед је Ваша, мога милостивога господина.

Ваш роб Сулејман,
сужањ у невјерничкој земљи.

Ако би тамо рекли, шта је овоме човјеку, је ли он полудио, те оволика писма шаље, мој им је одговор ово: Мене су затворили у једну собу и ево двије и пô године, како се нијесам ни с ким разговорио. Сваки, који дође, вели: „Добро јутро, Добар дан, Бог плати, Бог дај добар дан“ [1]) зар је ово прави поздрав, мој господару?! Ја сам тамо имао доста пријатеља, који су за мојом софром сиђели; имао сам доста јарана и другова, слуга и млађијех, па ми је ево од свега тога остало саде ово моје перо и један мусхаф, те плачем као Ејуб .....

О Муслимани, моја вам жеља лети,
Молите Бога, да ме избави ове тиранске авети.

4.

(Мурад пише Емину бегу о неким догађајима у његову мјесту тражећи од њега нека извјешћа о догађајима у Градишкој.)

Емину-бегу.

Зажеливши Вам дуготрајну славу и пољубивши Вам руку, јављам Вам ово: Ми смо Вашој милости послали неколико писама. Ако питате за Ахмеда, он се није с нама налазио. Ако је у име Ваше милости ..... Твој посао, добар је посао, само се стрпи. До неколико ће дана Ахмед опет доћи. Од папучије Хасана није стигао никакав хабер. Стање је Хасанпашине жене жалосно. Томасовић није још овдје био, истом је сад стигао. Кнезу Дв'орскију исказујемо наше поштовање. Да је послао свога човјека, нашао би Томасовићу нову жену; да је дошао нама, Вашему пријатељу, добио би за ту ствар вијест од нас, но ми ћемо то Вашој милости обзнанити писмом. Ако питате за ону Црнку и њезино стање — она је невјеста; остала је иза Мурад-бега; изгледа да ће поћи за Мојислава. Ферман за агалук (тимар) од Ватна и околних села дат је Кадри-бегу.

Понизни Мурад.

С друге је стране писано још ово:

Ако питате за Мехди-агу, он је на старом агалуку. Мустафагин су агалук узели Хамдуџикови синови. Хаџага је постао агом града Стобочнице, узео Ахме-

[1]) Ове су ријечи ваке, какве су, писане арапскијем словима.

дову жену и отишао. Рок јој је био шест недјеља, но прошле су само три, а три су остале. Томасовић послао војводи свога човјека, но није се још вратио. Слуга је у харему Бурак, а писар му је Тимурхан. За овога јунака говорите господину Крсту. Он је обећао осамдесет дуката, али му ми намјере не знамо, па ти саде ради како знаш.

Мурад, твој роб, полаже своје лице на земљу испод твоје ноге. Дане се оженио. До неколико ћемо дана Вашој милости јавити писмом, све што се деси, нека се о овдашњим стварима распита овај хришћанин. За нашега Карабалију, Ахмеда и Кучук Турхандика већ је касно. Колико су коња они припремили. Од ове провале на непријатеља остао је само Кемал. Нека нам и то објасне, које су аге заробљене. Сигурно је, да ће се алуфе[1]) дијелити. Какве су вијести стигле и шта се разумије од наших другова? Кемал је стигао у Градишку. Је ли ћатиб Турхан стигао у Градишку? Колико су коњаника опремили бези, и за то нам јавите. Буздогански кадија ..... гдје је он сада? Је ли дошао наш друг, Џафер? И о томе нас што прије уразумите. Је ли Џабиага с капије дошао? Гдје је Мехди-ага.

5.

(Тужба противу Дугачког Ибрахим ефендије, његове силе и узурпације.)

З босанскоѣ границы до нимаѣке. од босански запоонидника грачанички капетан, оала и запоонидник и комшилѫк моръдо знаде и херечаве лѣѫде моръдо запти и честитога цара запоониди тѫръдо ѣѫва и до данаске ръжна посла ниѣе миловао, али сада што ѣе ѫ негоѣ запоониди Брѫчки и дѫзлѫѣка села покраѣ Саое оде по границы некакао дѫгаѣки Ибраxим ефендиѣа из Осман-капетаное запоониди изоадиѣо, изиме нимачкога коара по себи кадилѫк начиниѣо, да о злѫ ради што ѣе и ѫ Цетинѫ било, зашто ѣе Брѫѣки и она села хрѫѣаон лѣѫди и зла траже. ако се ова паланка и села опет ко ѣе и при било ѫ Осман-капетаноѫ запоонид не пребаче и они Ибраxим ефендиѣа не окрионе, ако се на граничи нелиѣепо бити и за ое послое господина босанскога оезира ми смо га амо разѫмили знаде и каже, нама да ѣе ѫ Стамбол деолетѫ писо.

Отрага: Zurilische Schreibart.

6.

(Сока, кћи Захерфајна из Дојњег Орешајна, пише из Градишке, гдје се налази у ропству, не би ли је гроф Имро Ердеди откупио, а она би му, кад се врати кући, вратила.)

Од мене сиромашке робине Шоке ис градишкога, а од града Сколенчa Ердоли Габора, ис села Орешанна кметинча племенитоме, ѣеле ѫисоко

[1]) Плаће, што су даване посједницима тимара.

поштованоме и сваке госп. части и фале достоинноме госп. госп. Ердели Имбриху, вековичноме од Мачеркерека, Манслужине, цесареве и краљеве светлости тол(н)ачнику, а коморнику а највећему госп. оберстару града Петрине, липе поклон а веле драго љублено поздрављение како добру госп. на твои крајни. По том тога в. г. молим и просим са бога и са душу в са ваш госп. вир керш(ћ)анску, ако ли ме сиромашку сиротu морете како нс ове семле исвадити, а на би хотила сиромашка в. г. и своне семле плаћати; а на сам ис Орешанна, налоскога шела, а отеч ми е ис Долнога Орешанна, име му не Сахорфанно, а матери Ана. И на сиромашка имам на своне домовини, имам чим чу в. г. плаћати. Ѝ господар ми говори, ако чеш дати са се и са тите дви сто и педесет талира, ако ли не чеш дати в готовом, а ти ми дан иедногa шушина, комu ие чина ше(с)т стотина шушанске чине, хоћу га примити. Него в. г. молим и просим како наиболе морете, исвадите ме ис ове семле, а на ћу в. г. липо и пошено плаћати ис своне семле. Ѝ с тим да си здрав и весело на твои крајни.

Писму је с леђа као адреса:

Ова книга да се има дати гос. гос. Ердели Имбриху вековичноме од Мачеркерека Манслужине цесареве и краљеве свитлости тол(н)ачнику а највећему гос. оберстару граду Петрине.

7.

(Хасан-паша, сераскер биоградски, пише, да се ствари, које су се затекле при смрти Мустајбаше Панчевалије, у Добречаку, предају његову ортаку Мустајбаши, Биоградлији.)

Узору хришћанских заповједника, грофу од Добречака. Био му конац добар.

По доброме гласу, да је пријатељства достојан, обзнањује се пријатељски ово:

Мој драги пријатељ, биоградски трговац, Чалак Мустафа, однио је прије неког времена из Биограда лађом некоје ствари. Стигав' у паланку Добречак, умрије он туде божјом вољом, а ви му тамо узесте и ствари и новце. Стога је његов ортак, један други Чалак Мустафа, овдје замолио, те му је написан овај лист. Пишемо Вам, да доносиоцу овога писма, Чалак Мустафи, ортаку умрлога Чалак Мустафе, кад тамо, ако премилостиви Бог да, стигне, предате ствари, што сте их узели покојноме Чалак Мустафи, па да нам га онда овамо вратите. У осталом нека је благословен, ко правим путем иде.

Дано у чуваноме Биограду. Хасан, биоградски заповједник.

С леђа се писму налази овај пропратни текст: Ако премилостиви Бог да, стићи ће ово писмо узору хришћанских заповједника, честитоме грофу од Добречака. Био му конац добар.

Писмо је спровиђено великим мухуром, у коме су у средини ријечи Мухамедове: „Што вјерни виде да је лијепо, лијепо је и код Бога“. Около ових ријечи налазе се стихови првога калифе, Ебу-Бекира: „Боже, ти си племенит и свемогућ, а ја сам грешан, па ми опрости. Ја о теби, Боже, само добро мислим, па се ти о томе увјери и мене према тој мојој доброј намјери награди“.

8.

(Препис латинским словима писма Мустафе Алајбега Фератпашића, штампаног у првоме дијелу под бр. 18.)

Slaua goszpodinu Bogu.

Od mene Goszpodina Musztafa Alaibega Feratpasichya lipo pozdraulienjie Goszdinu Goszdinu Erdelichju groffu grada Petrinye u likome kapitanu y zapouidniku usze Kraine Petrinszke: A nassemu szuszidu y priatelju na Kraini postouanoy.

Moi szuszede y priatelyu! Pancheualija Musztaibassa otisao bisse uu uas orszag y naide ga szmert tako uu nasoy zemly y kot blaga, koje blago tu sze je naslo, y tho je blago Chalug Musztaibasino biogradszkoga, koi je dosao tu k nasemu goszpodsztvu a z lisztom chesz(ti)toga goszpodina gdna Vezira Haszan passe seraschera belgradszkoga. Y njemu Vasse Gosztvo ueroualo, da je liszt gdina gdina Vezira Azanpasse seraschera belgradszkoga y da je to recheno blago Alil Musztaibaszino, koi je tu kod uasz. Y euo nam doide Alilbassa, drug chalug Musztaibase a isztini brat Pancheualje Musztaibasse i nas znanje uuse, kako szte iszkali nas liszt za szuidochbu. Y eno uam my na znanje dajemo, da je isztinito liszt chesztitoga Hasan passe seraschera belgradszkoga, da je to recheno blago isztinito Alil Musztaibasino, koje je tu kod uasz y da bude ouude Aszum chelebia, biszmo ga uszlali, tako uiruite, ali ga ne bi oude; otisao je z ladjom uu belgrad. I moi szuszide, y moi priatelyu, lipo mi odpraui Alil Musztaibassu do Kostanycze y rad moje uolje. A ako uam koia potriba bude, pisite nam, hochjemo poszel uas z drage uolje uuchiniti. I Bog uasz blagoszloui.

9.

(Записничка тврђа, да су Чолак Мустајбаша, Биоградлија и Алилбаша примили у реду ствари иза Мустајбаше Панчевалије.)

Mi Chalug Musztaibassa y Alilbassa iz Belgrada obadua buduchi uu szem, uu chje goder ruke ouo piszmo naiperuo doide, na znanye dajemo y ualujemo po ouom nasse(m) otuorenom liztu, kako ztanouiti Panchieuali Musztaibassa takay iz Belgrada, drugachje paidas uu terstuu moy Chalag Musztaibasse, a brat isztinszky mene Alil Basse, otide z terstuom iz Belgrada uu zemlyu Horuaczku drugachje na Dubravschiak. Kade buduchi dobiti ga szmert naturalszka y onde uumre. Koteri hotejuchi szigurnoszt blagu szuomu, kotero je na jimenuuanom Dubrauschiaku za partiku, z kojum je tersil zadobil bil uuchiniti. Zato poch je jos syuu buduchi recheni Pancheual Musztaibassa po plemenitom Martinu Habianczu, da bi mu meszto sztalno y szegurno priszkerbil, kade bi rechieno blago szvoje posztaviti mogel. Kako ti y doide jimenuuani szluga, drugachje Martin Habianecz nass pred nasz gosdina gosdina groffa Erdeodi Yurya etc. proszechi, da bi za jimenuuanu szigurnost prouideti dosztoiali; na koju niegouu prosnyu ztanouit sakely zapechachjen naiperuo pechatju tuliko puti rechjenoga Panchieval Musztaibasse, za tem zapechachjen pechatjum nekoga Turchina Haszan Chelibi, koteri sze za ono urime pri szmerti toga Turchina pripeti, i tretiom pechatjum zapechachien ouudesniega duorszkoga nassega

Mihaly Hrabouszkoga; po officzialeh nasseh ouudesnjeh uu grad nass ouude prieti dopusztiszmo, kako ti jos nekoia duguuanya ouem dole redom popiszana prieta behu:

1. Jedan chilin proszti.
2. Jedan habni beli kepeniek, koi je niegoua szluge bil.
3. Jedan pokrouecz iz uune kamiljszke nachinien.
4. Jedan cherleni iz szuilnoga szukna kratki mentenics, szrebernem lanczekom y zklarissa z duemi prechiczami y szrebernemi gombaszi i z trideszeti falatouu chinechi napraulien.
5. Jiz chernoga platna naprauliena dolama letna, na kotere duanaiszt parouu szreberneh gumbekouu, a na rukaueh maleh gumbekouu iz klarissa ...
6. Jedan proszti sztari poplun, koi je bil szluge niegoua.
7. Jedam menten chierni sztari z belemi zaicheuemi kosami posztaulien.
8. Jedan proszti zeleni kalpak s chernim kerznom opreman.
9. Jedan par strinflinouum zpodoben cherleni salouarde zouuchje z jednemi sutemi misztuami zesiti.
10. Turszke salouarde ili dimlje iz materje farbe uiprouate.
11. Jedan poiasz iz pamuka sutoga.
12. Jedan ruchnik s cherlenim pamukom y z belemi konczi protkan.
13. Tri rubczi.
14. Jedan szakoiachke farbe, na stiri uugla sztolniak, na koji je klanial.
15. Jedna rubachya i szuiticze.
16. Jedan par cherleneh papuch, koie szu szlugine bile.
17. Jedan suti turszki poplun.
18. Jedan rasztergani wanikus laszne farbe.
19. Jedan vanikus farbe uszakoiachke, na kom je szedel.
20. Jedan menten uisniovate farbe z malouinom podsztaulien.
21. Iz modroga czuiliha napraulieni matracz.
22. Jedan szag farbe uszakoiachke.

Kotera usza ouude gore redom popiszana kakoti y jimenuuani sakely, Mi jimenuvani goszdin goszdin groff Erdiödi Juray etc. na liszt naiperuo Haszanpasse serascsera Belgradszkoga y na drugi liszt Feratpassichya Alaibega iz Banyaluke jimenuuanem Turkom pred dole podpiszanomi poglavitemi lyudmi uu ruke daszmo. Y mi takay Chalug Musztaibassa y Alilbassa gore jmenuuani obadva ualujemo, da szmo prieli recheni sakely pod pechatmi uszemi gore napiszanemi neuratenemi, niti pod nieden modus neizmersenemi kako ti tolikaise y usza ona koia szu ouude gore redom napiszana presz uszake falinge po nasz prieta jeszu. Y ualujemo da niti mi, niti koy drugi radi gore napiszaneh dugouany gore napiszanoga gdina niti nyh Exellen osztanka uechie nigdar kojim goder modussem sto iszkati bumo mogli. Dapachie uezemo sze toliko putti rechenomu gdinu gdinu Groffu Erdiödy Jurju y Nyh Exellen osztanku, da ako bi gdo od Nyh Exellen, illi lyudi Nyh Exellen, illi kojih drugih zaradi napiszaneh gore duguuany bantuual illi iszkati hotel, da mi recheni Chalug Musztaibassa y Alilbassa z nasemi ztroski braniti uu takouom poszlu po iakoszti ouoga liszta budemo dusni. Z uerhu chesza y ueksega ueruuanya radi mi recheni Turki gore napiszanomu Gosdinu Gosdinu y Nyh Ex. Osztanku ouu nass liszt rukami nassimi podpiszan y pechatmi zapechachieny daszmo.

Dano na Novom Gradu 5ta meszeca Xbra leta 1707.

Challug Musztaibassa *(l. s.)*. Allil Musztaibassa *(l. s.)*. Coram me parocho Nouochichensi Yuane Jurchich *(l. s.)*. et me Yoanne Bussich *(l. s.)*. Me quoque Nicolao Stririnnielly timatore Babol..... *(l. l.)*. Me etiam Michaële Strabovszki *(l. s.)*.

10.

(Мустафа, Бајрактар костајнички пише грофу Имбру Ердеди у погледу измјене сужања и продаје коња и неких других још ствари.)

Од мене Мустафа баиракгара Костанинице града, вѣшномѵ, исабраномѵ и ѵ сѣемѵ веле високопоштованомѵ и сѣаке гос. части достоинномѵ гос. гос. Ердоди Имриху, гос. гос. грофѵ вековичѣномѵ од Магер и керека слободномѵ гос. Харашдина чесарове и краљеве сѣитлости толначникѵ и коморникѵ, а великомѵ гос. гос. капитанѵ Петрине града липо поклон и посдравленије. Ваше гос. како гос. и дитесѵ пасаномѵ. По том тога мои гос. донде нам Вашега гос. три листе, ѵ сѣакомѵ листѵ писмо расѵмисмо. не би Алиие, како сте писали мои гос. ниие трибе да се минемѵ човикѵ од себе молиш, да ти сѣшне сапорѵчаваш. Имаш сѣшне ѵ себе и дрѵге кади Вашемѵ гос. рич проиде и ам псал, на комѵ сапорѵчи. тако Ваше сѣшне ни са чим не стои, него док порѵк по ние доиде. И вира наша мухамедова и гос. бог, слободно порѵка пѵсти симо са порѵч са наше, на комѵ писал сам, ако Вам не доиде, нека ми бѵдемо дѵшни и криви, а са Ѵѵчича оѵих дана то Вшалемо ѵ лисица Вфатим и добро сапорѵчисмо. Шамо када доиде, питаи, каи е чинил симо, не ли каи нам дал да га Вадимо. А цо ми са партик пише, коиѵ вр ѵ новѵи град Петри доидеш, таки пиши, Вшалемо слата чисме маде са два мала сага, дви конасиие, то нам не готово и ако хочеш коше са мед, дви коше са видрѵ меда, лише не дамо мои гос. Са коиина нас не криѵи ако Вам не доиде, сѣшан коие врстан Вее т д-осам дана, ми га дамо. ала чѵ да иде са него, Бѵковачкомѵ ар вира и гос. бог досадише ми ишчѵчи ми коиина. Не дамо осѵин Алиие ако се са мном погоди глава са главѵ а кои по волн бѵде вами. И ако не бѵде два пѵта боли од матрина, не вемн. Хочеш видити, цо не кои и ако Вам не вечи дошал и млаги и серчани како си капитаном постал, осѵин Сѵлфикар агина, нека ми га насад Вшалеш, нече ми вола остати; а до осам дан чекачемо, а више не моремо. Не криѵи нас ако комѵ дамо, ар не Алиина крѵто сирома, како чеш и посли чѵти и мои Мохарем чехаина меда не садершаваи, ар вер Вам хоче бити ѵ помоч са Ваше сѣшне. а боне се сѣшне сѵе исправиш. Бертина сѵесана порѵк доѵеде, а иванѵшич чинѵ шале. Одселе да радимо гос., да се Ваше сѣжне тамо спреми, али сѵе то на порѵка ч(ек)амо. Али ако порѵк доиде, хочеш видити, ако не ѵмремо, како их тамо истирам,

како сам помочник Чор-бег. Чораѣи Меха нецо не писал, чѣл сам срамотно. Одпиши како знаш, нека лане Меха. Нецо пише нсради ме Чор-бег ѣами, и ебло га сто паса Мехѣ, сѣа кранна снаде да се каѣри не небаѣанѣ како тѣрци, а Чор-бег не ѣ младости сто кѣрача исил; напосли га не небал чиганин Миха ис Дѣбиче. Чор-бег не писал ѣ Градишки, да ѣам сѣшне не пѣсте, и ми мѣ некон дан рекосмо, сацо гос. нашега сѣшне пишеш да не иде; рече ми нека ми дѣг плати ѣрашине парипче. Шако мон госп. то кѣрѣѣ парипче платн. Бано нине парипче платно, лаше, ако ѣели. и мон гос. дисдарѣ молбенѣ лист пиш, ако пѣстиш порѣка да сѣшне ѣоде и коиа мѣ ицри селенога, кон есте ѣидили, сад не боле. Ако горе посли бѣде са бедеѣне добро тер мѣ сѣшна сан дан, коне ѣлаха, ар конне се садершаѣа, сапоѣид има али он море ѣчини он не дисдар а Чор-бег ни мало мѣ ѣ то не море. Ако мислиш, да ашемѣ гос. сѣшне доиде, порѣкаа порѣка добро сапорѣчи на оне лѣде. ми смо писали слободно. и да си здраѣо амен. Мѡи гос., ако кога градишкога сѣшна ѣшалеш, саман и салѣ ни он пак не оде а костаниичан ѣира и бог фалити нече порѣком; нека сам на кри, ако ѣсфали.

Писму је с леђа као адреса:

да се да ѣсѣишеномѣ гос. Ердоди Имрихѣ гос. гос. грофѣ чесароѣе и кралеѣе сѣитлости капитанѣ ѣеликомѣ ѣ гос. рѣке.

11.

(Мустафа, бајрактар Костајнички пише грофу Имбру Ердеди у погледу измјене сужања и продаје робе и коња.)

Од мене мѣстафа баирактара костаиниче града ѣсѣишномѣ исабраномѣ и ѣ сѣемѣ ѣеле ѣисоко пошоѣаномѣ и сѣаке гос. части достоиномѣ гос. гос. Ердоди Имрихѣ, гос. гос. грофѣ ѣекоѣичномѣ и слободномѣ од Магер и Керека, Моислаѣине и Ѣарашдина, чесароѣе и кралеѣе сѣитлости достоиномѣ гос. Ердоди Имрихѣ, ѣеликомѣ капитанѣ Петрине града поклон и посдраѣление. По том тога мон гос. и сада ѣашемѣ госп. пишемо чаканѣч, доидеш ли скоро ѣ град, да ѣашемѣ гос. ѣшалемо неколико слата: окол четердесет книга и неколико чисме и дѣа сага, ако ѣас не ѣола. И чѣдимо се да сѣоне сѣшне сабисте, тер порѣка не шале, да ѣам сѣшне ѣоде, ар са ничим не стоие. Ѣира и гос. бог, ако по ние порѣк доиде, таки сѣи поиде. Мои гос расѣмисмо, да не Шербак окоѣан. Мои гос. сада не Бѣкоѣачки писал, тер поиѣна недним ѣлахо са Шер-

бака Чор-бега, али бег нече. тако вам гос. бога Чербака шали симо. кад се са Баић с вашим гос. не погана. Ради бковачки да црбака понеде. И мои гос. има недан влашн, коне ће скоро доћели Чор-бего кметнч. Не имамо момка, ако вас не вола, да вам дамо неднога конна, да нам слћш момак. Сад конем пћта нише, али мћ крадом вшалемо на Беркишевиић, тер ми пиши мои гос. И сад ваше гос. желимо вира и гос. бог, доклам порћк не бћде, ваши сћшне ницо не истира. И да сте здравћо амен.

С леђа је писму овакн натпис:

Да се да ћ рћке гос. гос. Ердоди Имрихћ гос. гос. грофћ капитанћ ћ гос. сћитле ићначке рћке.

12.

(Мустафа Акволовић, бајрактар костајнички пише грофу Имбру Ердеди ради измјене сужања и шиљања коња и неке друге робе.)

Од мене Акћаловића Мћстафа банрактара Костанниче града ћсмћшномћ и добророђеномћ и сабраномћ и ћ сћемћ вале ћисоко поштованомћ и сћаке гос. части достоиномћ гос. гос. грофћ Ердоди Имрихћ, гос. вековичномћ од Магер и Керека слободномћ гос. Харашдина чесарове и краљеве сћитлости толначникћ и коморникћ, а великомћ гос. капитанћ града Петрине липи поклон посдрављение ваше гос. како гос. и житесћ пасаномћ нам васдар ћфаномћ на [тон] крапни.

Потом тога мои гос. донде поклисар нсради дћговања Ћчича, да вшалемо речени партик. И ми сће справћсмо и доконпасмо, да вшлемо, али ово Ћчич вела каврина са се од криша код Иванича, а нам не би покоран да дћгће, тер Ћчича градишчани ћставили. Покихдок сћшнна са се вела, кон не рекао да га опрости при вашемћ гос. Али мои гос. ваше гос. знате, кан чините, ако ћ овога каврина не примите, нека иде сендом симо. Тако чемо ми партике вслати или Ћчича. И мои гос. сада прештимаите да пет шест сћшан оде тамо и сћаки дан идћ, али ваше нише, ар нитко их не тира. Мои гос. пћшчан порћка слободно по ние или Алиић или Ибрахима. Ако сћи не поиде сћесане, теда нам пиши да сам на лашац и ман човик; а ови поклисар мачар ницјар ћерстан нише; и мои гос., ако ните чћли сћонега конна смо били вслали нсради Алагича Бћковачкомћ, тер не бил нтрине, али пак не Срнплич Османа на-

писал Патачичѫ, да га не прими, кан смо ланн били Патачичѫ рѫшно писали са неко дѫговање. И о-дерѫета несмо мѫ били кѫрча ѫслали нсради тога, кан патачич Чор бегѫ писал нсради ѫшега гос. мало ѫерсне ричи, тер не са то конна ѫрнѫл; рекао не да не стар а море ли кон, кон не пет лнта, стар бнти? Али га сада ѫолимо, ѫира наша, да нам не ѫ рѫкаХ, него много нпцнар, ар не сада тако ѫриме, коннем се прецнмание снаде. тако сада од Алнгнча ншче Пат(ачи)ч харапске коние. ѫслачемо мѫ конна, чим с(е хо)че дичити код бана. А що че мѫшѫ Патачичѫ харапски кони, комѫ сѫ родбина по тѫрово Поле сѫинне пасли? Ко не достоино грофѫѫом господи харапски ки сѫ господа ѫелика, како не ѫарашдински генерал, како не ѫаше гос., како не млади гос. нима харапске кони. ѫала мон гос. Церкака ради понести Бѫковачки. Покидов ѫам не Церкак ѫ П(е)трини ѫшали свезана. Цнмамо да ѫаши садашни непрнатели бѫде ѫам прнатели, кои сте доста недан са дрѫгога сдравне напинали. Ако сте паметнн како и несте расѫми са коне сте сдравне напинали и са мном скѫпа мон гос. ѫира мона, ако п(о)рѫк донде по ѫаше сѫшне, сѫи понде и срамотно. А мон гос. що нам са тога Чорбегова кметнча пишеш да не тѫст, ѫира мона, ако ѫам кои рекао, ѫира мона да не крѫто мершаѫо. Али цн момак мн нсаче да слѫши, ради бнсмо са слѫшбѫ нсѫадити, ако не коиа спод начина бѫде конна, дали бнсмо такѫа, кон е копач а ѫелик н млад. Рнч не са то момче н да си сдраѫо амен.

Мон гос. ако нмаш меда, нмамо педесет ѫлнки коша ѫолиске, пнши мн ако мн мед даш, ѫидрѫ садѫ н коше да шалемо. Коше на коне ако нечеш ѫставлати конне, да оѫи партнке. Ако ѫсмеш тога кершченика са ѫѫчиЂа, добро; тако пнши мн ѫирѫ сам са оѫи партнке н гос. рнч са дѫа са . . . н са алепет н са пет чнсме н са (. . . . .) десет книга слата н нош ако како хочеш именѫите или са мед или са липо падѫан оѫо дѫа пѫшела мафе са черленога ѫсласмо са перѫи папар. Мон гос. ако нмаш недне гос. ѫре ѫелике, ѫшали. Коние ѫелик ѫшали са плачѫ н подан мн, ако ѫам не кан трибе, да слѫшимо и да сте сдраѫо амен.

С леђа је овај натпис:

Нашемѫ милостнѫномѫ гос. грофѫ Ердоди Имрнхѫ а капнтанѫ ѫеликомѫ чесароѫе н кралеѫе сѫнтлостн ѫеликомѫ гос. гос. капнтанѫ ѫ сѫнтле рѫке Акѫалоѫнч слѫга ѫашега гос.

13.

(Вјежбање у мађарскоме језику.)

ембер. фено. хан. хомлок. оеле. фил.ород. саћина. аћака. ала. фог. сакала. нинак. валад. карћа. жодор. кес. кининек. ѯна. керем. теннер. хатад. мелле. одал. хаж. бел. гомор. сно. тнде. маћа. лепе. оеже. оеконна. алгика. ципе. фар. ћомра. ладат. терд. цнолт. сара. бока. лабафен. жарка. талпа. лабаѯна.

14.

Путница.

Гласник Тодор Стјепановић послан је послом у Солун. Стога нека га на његову путу у Солун и натраг нико не смета. У ту му се цијељ издаје с наше стране ова путница.

Дне 7. шевала 1224.

Мустафа, вицегувернер босански.

(Мухур с натписом:
Мустафа, роб божји.)

Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobe.

Priopćio

Šejh Sejfudin Kemura (Sarajevo).

(Nastavak.)

LI. Hadim Ali pašina džamija na gornjim Hisetima.[1])

Na gornjim Hisetima kraj rijeke Koševe imade jedna džamija, koja se zove Hadim Ali pašina džamija.

Džamija je na dosta prostranom zemljištu od klesanog kamena sazidana pod kubetom sa kamenom munarom, u koje je šerefe gvozdeno. U džamiji je minber od kamena sasvim krasno izragjen i graviran, takogjer i musandera, koja je na kamenim stupcima. Ispred džamijskih vrata su pokrite sofe sa tri pomalešna kubeta, koja su na četiri stupca od finog kamena otesana. Harem je dosta poširok. U njem je prije bila jedna česma, ali pošto je bila u zemlji, oborena je a pred džamijom napravljen je mali šadrvan sa četiri fiskije. Od harema na lijevu stranu džamije sve do puta je groblje, koje je popunjeno šehitima i ostalim odličnicima, megju kojim se nalazi i grob merhum hajir sahibije Ali paše, koji je izvan ostalih grobova od kamena načinjen. Na žalost više uzglavlja nema tariha. Malo na više nalazi se jedan začudan nišan bez tariha a narodna tradicija priča nam, da je tu ukopan tatarskog šaha sin, koji je kao žrtva pao pri osvajanju Sarajeva.

Stari zapisnici vele nam, da je rečeni Hadim Ali paša bio bosanski namjesnik dva, tri put a zadnji put bio od 957. do 960. (= 1550. do 1553. g.).

Do 965. (= 1558 g.) Hadim Ali paša je kao umirovljeni namjesnik živio u Sarajevu i te godine, 13. dan safera, umro i pokopan na istom onom mjestu, gdje je on odredio da se ukopa.

Prije svoje smrti napravio je testament, u kome naregjuje, da se načini jedna džamija na onome mjestu, koje je on otkupio i počeo bio materijal pripravljati.

Upravo prema džamiji, s one strane rijeke Koševe, naredio je, da se na njegovom zemljištu podigne jedna velika musafirhana i imare, koje se zbilja poslije njegove smrti i podiglo, što nam tvrdi i putopis Evlijaji Čelebin.

Kad je poslije njegove smrti ta džamija dovršena ovaj je tarih na ploči više vrata isklesan:

---

[1]) Hise znači turski dio. Ova se mahala po predaji prozvala Hisetima za to, što je merhum Sultan Fatih pri napadaju na Sarajevo ugledao sa Bakija na dijelove utaborenu neprijateljsku vojsku.

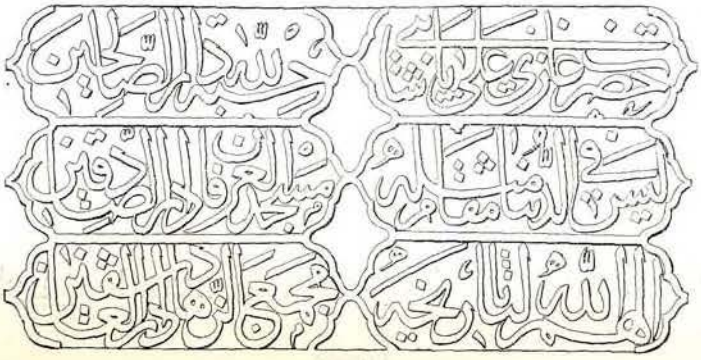

Slika 94. Natpis više vrata Ali pašine džamije.

„Hazreti Gazi Ali paša za božiju ljubav napravi kuću dobrijem.
Ona je na ovom prelaznom svijetu bezprilična, mesdžid umnih, kuća pravednih.
Meni bog obdari da mu izreknem tarih.
Sastanak dobrih, kuća zanosnih.
968⁴. (= 1561. g.)

U sidžilu br. 2. nalazimo, da je mutevelijom ovoga vakufa bio Ahmed Čelebija, sin Hzrov, džabija Dizdar Husein, sin Abdullahov, imam Abdi Halife, sin Kasimov, hatib Muslihudin Halif, sin Sinanov a mujezin Muslihudin, te pošto je on bio nesposoban, to se on svrgnuo a mjesto njega postavlja se drugi, što nam tvrdi ovaj berat, koji se nalazi u sidžilu broj 2. na 32. strani.

برات شریف عالیشان وطغرای غرای جهان ستان خاقانی بالعون الربانی حکمی اولدرکه

نفس سرایده مرحوم غازی علی پاشا جامع شریفنده یومی اوچ آقچه ایله سرمحفل اولان مصلح الدین خدمتنده قصوری اولوب وقرآن شریفی تجوید اوزره بیلمیوب رفعی لازم اولمغین یرینه رافع توقیع همایون غازی خلیفه لایق ومستحق اولدوغن متولیسی عرض ایلمکین صدقه ایدوب بو برات عالیشانی ویردم وبیوردم که بعدالیوم واروب ذکر اولنان جامع شریفده مذکور مصلح الدین یرینه سرمحفل اولوب خدمت لازمه سین ادا ایتدکدنصکره تعیین اولنان یومی اوچ آقچه وظیفه سن متصرف اولوب واقتك روحی ایچون وبنم دولت همایونم ایچون دعایه اشتغال کوسترہ وعوارضن ویره شویله بیله لر علامت شریفمه اعتماد قیلالر تحریراً فی الیوم السادس والعشرین من شهر شوال المکرم سنه ثلاث وسبعین وتسعمائة

بیوروب
بکر الاجه

Sadržaj:

„U Saraj-Bosni u merhum Gazi Alipašinoj džamiji bio je nadmujezin Muslihudin, koji je za tu službu imao po tri akče dnevne plaće, ali pošto nije svoje dužnosti točno ispunjavao i nije znao koran učiti, s toga dotični mutevelija moli, da se isti Muslihudin sa te službe svrgne a na njegovo mjesto sa istom plaćom da se postavi Gazi Halife. S toga sam se našao pobugjenim, izdati mu ovaj moj carski berat i u toj službi potvrditi ga, te zapovijedam, da se rečeni Muslihudin sa toga zvanja svrgne a

na njegovo mjesto postavi Gazi Halifa sa tri akče dnevne plaće i da tu službu odmah nastupi, bez pogreške vrši i moli se bogu za mene i moju državu. Neka se po ovome visokom beratu postupa.

„Pisano 26. ševala 973". (= 1565. g.)

Šta je ostalo za pokriće džamijskih i imaretskih troškova to nismo mogli doznati, samo smo u istom sidžilu broj 2. našli nekoliko pismenih ugovora o ukamaćenim novcima, koji govore, da je džabija Merhum Ali pašina vakufa Dizdar Husein, sin Abdullahov, na šerijatskom sudu u prisustvu Ahmeda Čelebije, sina Mahmud vojvodina, očitovao, da je rečeni Ahmed Čelebija dugovao Ali pašinu vakufu 9000 akči te 5000 akči isplatio a 4000 akči još dužan ostao. 973. (= 1565. g.) Svjedoci: Hadži Hasan Buregija, sin Abdullahov, Hadži Hubijar, sin Ajdinov, i Hadži Mehmed, sin Hasanov.

Ćoso Halil paša veli u svome izkazu, da je Hadim Ali pašina džamija prigodom velikog požara 1109. (= 1697. g.) ostala nepovrijegjena i da se u njoj klanja, dvorište joj je porušeno i da je pronagjeno vakufskog imetka 113.400 akči na dugu kod svijeta.

U narodnoj molbi u Carigrad poslanoj veli se, da je džamija Hadim Ali pašina malo ozlijegjena, te se u njoj bogosluženje obavlja, ali da službenici ne dobivaju plaće za to, što je uvakufljena gotovina prigodom požara propala te mole državu, da imamu Huseinu dade dnevno 10 akči, hatibu Osman efendi Šugli dnevno 5 akči, prvom mujezinu Mustafi i drugom Mahmudu dnevno po 6 akči dnevne plaće iz državnih sredstava.

Toga vremena predavao je u toj džamiji svjetsku nauku hatib Osman efendija Šuglija i za to je imao po 10 akči dnevne plaće a za predavanje vjersko petkom imao je takogjer 10 akči dnevne plaće te mole, da i to država podmiri.

Zatim je Merjema, kći Osman efendina, za osvjetljivanje ove džamije uvakufila neke sume novaca, o čemu donosimo njenu vakfiju sa prijevodom, koja se nalazi u sidžilu broj 9 na strani 70.

الحمد لله الواقف على احوال العباد الذى وعد للمحسنين اجوراً وتحصى يوم الميعاد واكرمهم باحراز المثوبات الجميلة فى دارالاخرة والمعاد بنيول الدرجات العاليات ذات العماد والصلوة والسلام على افضل الرسل محمد لداعى امته الى سبل الرشاد والسداد بانواع العبادات من الصلواة والصدقات والجهاد وعلى آله و صحابه الباذلين اموالهم فى سبيل لله بخلوص الفواد الطيبين الطاهرين عن وثمة الضلالة والالحاد والفساد اما بعد اشبو كتاب صحت انجام مشكين ارقامك تحرير وانشاسنه باعث وبادى وتسطير واملاسنه داعى بودركه سراى بوسنده چوقه‌جى سليمان محله‌سى ساكنه‌لرندن مريم بنت عثمان افندى نام خاتون يوم لا ينفع مال ولا بنون الا من اتى الله بقلب سليم معناى كثير الجدوايه عارفه والمرء يستظل بظل صدقاته كلام لالى انتظامنه واقفه اولوب اذا مات ابن آدم انقطع عمله الا عن ثث علم ينتفع به وولد صالح يدعو له وصدقة جارية كلام صحت مقرونى تفكر وكل شىء هالك الا وجهه آيت كريمه‌سندن بو دار فنا سريع الزوال اولديغنى تدبير ايتمكين بو مزرعهٔ جهان غير جاويده تخم زاد آخرت پاشيده قيلوب جمع تصرفاتى جائزه وباسره تقريرات نافذه اولديغى حالده تصدقاته طالبه وحسناته راغبه اولان وقف آتى الذكرى تقريره بما هو النهج الشرعى وطريق مرعى اوزره وكيل ثابت الوكاله‌سى اولان الحاج مصطفى ابن الحاج ابراهيم نام كمسنه مجلس شرع شريف نبوى ومحفل منيف مصطفويده لاجل المحاكمه والتسجيل ولاتمام الوقف الآتى والتكميل

سنوی ایکی غروش وظیفه ایله متولی نصب و تعیین اولنان ارقرنداشی الحاج نعمان ابن المزبور عثمان افندی محضرنده بلوکاله اقرار تام وتقریر کلام ایدوب واقفهٔ مزبوره مریم اطیب مالندن و اخاص اموالندن یوزاوتوزغروشی ملکندن اخراج وافراز ونیول مثوبات تماسیله مالندن احراز ایدوب وقف صحیح مؤید ومؤبد وحبس صریح مؤکد ومخلد ایله وقف وحبس ایدوب شـویله شرط ایلدیکه متولیٔ مزبور مبلغ مرقومی دور شرعی وکفیل قوی ایله اونی اون بره استرباح ایلیه وربح حاصلندن مدینـهٔ مزبوره ده واقع علی پاشا جامع شریفی مناره‌سنده برقات قنادیل ایچون لیالیٔ مبارکه ورمضان شریفده اقتضا ایدن اون ایکی بچق وقیه زیت آلنه و ایقاد قنادیل ایچون هرکیم موقد اولورسه سنوی اوچوز آلتمش آقچه وظیفه ویریله و سنوی اوچرختم قرآنی تلاوت اولنوب و هرختم قرآن ایچون قرائت ایدن برر غروش اهدا اولنه وثوابنی رسول اکرم ونبی محترم صلی الله علیه وسلم حضرتلرینك روح پرفتوحلرینه و واقفهٔ مزبوره و والدینی و قرنداشی الحـاج عبد اللهك روح پرفتوحلرینه اهدا اولنه ومتولیٔ مزبور حیواندہ ایکن تولیت مذکوره برمنوال محرراوزره متصرف اوله بعـد وفاته اولادینه واولاد اولادینه وبعـدالانقراض اقرباسندن اصلح وارشد الاقرب فالاقرب جهت تولیت مذکوره مشروطه اوله دیو شروط وقیودینی بعـد الاتمام وکیل مزبور عنان کلامنی سمت رجوعه عاطف وزمام مرامنی جانب اسـترداده صارف اولوب اگرچه سلطان سریر اجتهاد صاحب الهدایة والارشاد امام اعظم وهمـام افخم حضرتلرینك مذهب خطیرلرنده صحیح وجائزدر لکن لازم دکلدر انحق عالم ربانی وفاضل صمدانی امام محمد ابن حسن الشیبانی رأی خطیرلری اوزره وقف باطل ومتفرع علیه شروط وقیودی عاطل اولوب وقفدن رجوع واقف ایکن امر معتبر ومشروع اولمغله نقود مذکور کما کان ملکنه ادخال اولنمق بلوکاله مطلوبمدر دیدکده متولیٔ رشـید جواب سـدیده آغاز ایدوب حقیقت حال بسط اولنان منوال اوزره اولدینی محل اشکال اولیوب انحق امام فاضل ربانی وخبر کامل صـمدانی امام ابی یوسف حضرتلرینك رأی منیرلری اوزره واقف مجرد وقفت دیمکله لزومی افاده ایدر دیو رجوع واسـترداد امر محال ومخالفدر دیو ردندن ابا واستبعاد ایدوب فصل وخصمه طالبان اولدقلرنده حاکم حاسم شرح الله صدره ورفع بالسعادة قدره افندی حضرتلری دخی جانب وقفه نظر ومناع للخیر اولمقدن حذرایدوب تمهید قواعدوقف وتشیید مبانیٔ اولی واحراکوروب بقول من یراه صحت ولزومنه وخصوص وعمومنه حکم صحیح شرعی ووقف صریح مرعی ایلیوب فصـار وقفاً صحیحاً شرعیاً وحبساً صریحاً مرعیاً فمن بدله بعـدما سمعه فانما اثمه علی الذین یبـدلونه ان الله سمیع علیم واجر الواقف علی الله الجواد الکریم جری ذلك وحرر فی الیوم الخـامس والعشرین من رجب الفرد لسـنة اثنین وثمـانین ومـائة والف ــــــــــــــــــــ

Sadržaj te vakfije:

„Hvala bogu poznavaocu svjetskog stanja i onome, koji je obećao darežljivcima bezbrojnu plaću na strašnom sudu i onome bogu, koji ih je naputio, da steku lijepu milost na vječitom svijetu te nek je selatu selam na onoga Muhameda, koji je naj-

odabraniji od sviju poslanika a koji je svoje sljedbenike naputio na pravi put te im je zapovjedio raznolična bogomolenja i na njegovu kućnu čeljad i na one drugove, koji su trošili dragovoljno svoja imanja na božiji put i za božiju ljubav. Uzrok pisanja ovog lijepog testamenta jest slijedeći:

„Merjema, kći Osman efendina, stanovnica Čokadži Sulejmanove mahale, došla je lično pred ovaj šerijatski sud i u prisustvu Hadži Mustafe, sina Hadži Ibrahimova, koga je ona ispred sebe opunomoćila, da u ime njeno izvrši niže slijedeće zavjetno očitovanje te je ovaj u prisustvu po vakifi imenovanog mutevelije Hadži Numana, sina Osman efendina a brata vakife, komu je ona odredila po dva groša godišnje plaće — dao slijedeće očitovanje: Pošto je moja vlastodavka uznala za onaj dan, koji će svakome doći, onaj dan, na kome neće pomoći ni djeca, ni imetak, osim ono, što se ostavi na postavu kod boga i kad je razumjela rečenicu, koja glasi: da će čovjek hladovati pod plodom svoje darežljivosti i rečenicu, koja veli, da se smrću ljudskom svi poslovi prekinu i samo ostaju u vječitoj uspomeni tri dobra djela i to: korisno znanje, poslušno dijete, koje se za roditelje poslije njihove smrti bogu moli i neprekidno davanje milostinje, to je ista od svoga čistog imetka odvojila sumu od jedne stotine i trideset groša te istu za uvijek stvarno i istinito u dobrotvorne svrhe uvakufila i stavila o tome slijedeće uvjete: da rečeni mutevelija ove uvakufljene novce putem šerijata na dozvoljene kamate od 10 do 11% izdaje i to sa jakim jamstvom i od tih kamatnih prihoda da mutevelija kupi svake godine po $12^1/_2$ oka zejtina, koji će se uz ramazan u kandiljima Ali pašine džamije trošiti u osvijetlenje iste a pripaljivaču ovih kandilja da se izdaje po 360 akči godišnje plaće, dalje da se svake godine uče po tri hatme iz kurana i da se daje po jedan groš nagrade onomu, koji će te hatme učiti a koje će se učiti po naputku velikog božijeg poslanika za spas duše njene, njenih roditelja i njenog brata Hadži Abdulaha. Nadalje ona ovlašćuje pomenutog muteveliju, da on nad ovim vakufom bude mutevelijom dok je živ a poslije njegove smrti da to mutevelijsko pravo naslijede njegovi zakoniti nasljednici s koljena na koljeno a kad i njih nestane, da to pravo naslijedi najbliži i najsposobniji srodnik pomenutog mutevelije. Pošto isti zastupnik sve ove uvjete vakifine izreče, preokrenu svoje izjave na drugu stranu i reče, da se ovo uvakufljenje gotovog novca protivi propisima i nazorima nekih velikih imama a naročito imama Muhameda, sina Hasanova, s toga on od tog uvakufljenja gotovog novca u ime svoje vlastodavke odustaje i traži, da se uvakufljeni novac od prisutnog mutevelije oduzme i njemu na raspolaganje preda. Na ovo prisutni mutevelija odrješitim odgovorom reče, da ti propisi i nazori postoje, ali pošto propisi i nazori drugog imamama, Ebu Jusufa, izrično vele, da se uvakufljeni imetak smatra svršenim činom, čim dotični vakif izrekne: „to i to uvakufljujem“, s toga on ne može uvakufljeni imetak vratiti, nego traži, da se isti zakonom osnaži.

„Raspravljajući šerijatski sudac, uzevši u pretres navedene činjenice i predpostavivši vakufske interese, izdao je i izrekao presudu, da je ovo uvakufljenje na zakonu i šerijatu osnovano te ga smatra stvarnim i istinitim i ovom presudom ga potvrgjuje. Ko bi ovu presudu oprovrgao ili uništiti htio, tome će bog sve grijehe na njegov vrat natovariti, jer bog sve vidi i zna.

„To se dogodi i napisa 25. dan redžeba 1182“. (= 1768. g.)

U korist ovog vakufa i za tekiju prema džamiji uvakufljuje nešto gotovog novca Ajiša, kći Hadži Mehmed ef. Skopljaka. Njena se vakfija nalazi u sidžilu broj 19 na strani 159. te je donosimo:

الحمد لله الواقف على كل حال المنزه عن الشبيه والشريك والمثال الذى لا يجرى فى حكمه التبديل والاستبدال ولا يتصور فى سلطانه التحويل والانتقال والصلوة والسلام على رسوله محمد صاحب الشريعة الظاهرة المصونة عن التغيير والزوال وعلى آله واصحابه ذوى الفضائل والكمال اما بعد سبب تحرير كتاب وموجب تسطير خطاب اولدركه مدينهٔ سراى بوسنه‌ده شيخ فرح محله‌سى ساكنه‌لرندن عايشه بنت الحاج محمد بن محمد اسقوپيه‌وى نام خاتون طرفندن وقف آتى البانى اقراره و بعده رجوعه وكيل ثابت لوكاله‌سى اولان آياس پاشا محله‌سى ساكنلرندن عبدالكريم افندى ابن الحاج عثمان نام كمسنه مجلس شرع خطير لازم التوقيرده محلهٔ مذكوره ساكنلرندن اولوب وقف آتى البانك متوليسى اولان شيخ الحاج محمد ابن الحاج حسين محضرنده بالوكاله تقرير كلام وتعبير عن المرام ايدوب موكلهم مزبوره عايشه خاتون اسكنها الله تعالى فى جنة النعيم و افاض سجال الرحمة والكرم النعيم وقتا كه بو دنيا سريع الزوال ايدوكنه واقفه و بى بقا وحالدن حاله انتقال اوزره اولديغنه عارفه والذين ينفقون اموالهم بالليل والنهار سراً وعلانيةً فلهم اجرهم عند ربهم ولا خوف عليهم ولا هم يحزنون آيت كريمك معناى شريفى تأمل و تدبر و اذا مات ابن آدم انقطع عمله الا عن ثلث علم ينتفع به و ولد صالح يدعو له وصدقة جارية فى سبيل الله حديث صحيحك فحواى منبئى تيقن و تفكر ايدوب جمله تصرفات شرعيه‌سى حايزه و تبرعات مرعيه‌سى نافذه اولديغى حالده كندى اطيب مالندن آلتيوز غروشى افراز وكمال امتياز ايله ممتاز قيلوب نيت خالصهٔ وافيه ايله لله الملك الصمد جهات آتى يه وقف مؤبد وحبس مخلد ومبلغ مذكوردن يوز غروشك ربحى اولان اون غروش وظيفه ايله اشبو شيخ الحاج محمدى وقف مذكور اوزرينه متولى نصب و تعيين و شرط ايلديكه مبلغ موقوف مذكورى يد متولى ايله اونى اون بر حسابى اوزره سال بسال على وجه الحلال استرباح واستغلال ايچون سيالرنده آثار امانت ظاهره و بشره‌لرندن انوار استقامت باهره كمسنه‌لر ايله معامله اولوب مخالطهٔ ربا واثار نوادن حذر اولنوب بارهن قوى و يا ايفايه قادر كفيل ملى ايله استرباح واستغلال اولنوب حاصل اولان غله‌سندن وظيفهٔ توليت مذكوره بعدالاخراج مدينهٔ مزبوره‌ده كائن مرحوم غازى على پاشا جامع شريفنده خطيب اولان كمسنه سنوى اون غروش وظيفه‌يه متصرف اولوب وشمسى‌ده‌ده ايله عرى ده‌ده تربه‌سى قربنده اولان تكيه شيخى اولان كمسنه بهر سنه يتمش بيك توحيد مع مولد شريف تلاوت و ثوابى واقفهٔ مزبوره عايشه خاتونك روحنه اهدا ايتدكده شيخ مرقوم سنوى اون غروش وظيفه‌يه متصرف اولوب واسقوپيه قصبه‌سنده واقع عبريد جامع شريفنده امام ومؤذن اولان كمسنه‌لر هر برى سنوى بشر غروش وظيفه‌يه متصرف اولوب وجامع مذكورده بهر سنه موم ايقاديه دخى اون غروش متولى صرف ايليه وقصبهٔ مذكوره‌ده كائن پوطوتلى ديمكله عريف جامع شريفده امام ومؤذن اولان كمسنه‌لر كذلك هر برى سنوى بشر غروش وظيفه‌يه متصرف اولوب وجامع مذكورده دخى بهر سنه موم ايقاديه اون غروش متولى صرف ايليه وذكر اولنان جامع شريفك قربنده اولان قالدرم وبشقه يرده دخى بوزق قالدرم اولوب راى متولى ايله تعميرينه اون غروش متولى يديله صرف اولنه

دیو وقف وتعیین ومبلغ مذکور آلتیوز غروشی متولیء مزبور الحاج محمده تسلیم اولدخی بالتولیه قبض و سائر متوللیلری کی تصرف ایلدیکنی اقرار واعتراف وختم کلام وتمام مرام بالوکاله ایدوب متولیء مزبور شیخ الحاج محمد وکیل مزبوری وجاهاً تصدیق وشفاهاً تحقیق ایلدکدنصکره وکیل مزبور عبد الکریم افندی سمت رجوعه صارف وزمام مرامی جانب استردداده عاطف اولوب وقف دراهم ودنانیر علی رأی الائمة النحاریر جائز اولمدیغنه بناءً مبلغ مزبوری متولیء مرتومدن بالوکاله طاب ایدرم دیه‌جك متولیء مزبور دخی جوابنـده حضرت امام زفر مذهبنده وقف دراهم و دنانیر مالا یرد و لا ینکر قسمنده اولوب شرائط محرره و ضوابط مصدره‌نك علی مذهبه صحتی مقرر والیوم فتوی دخی روایت مذکوره اوزره‌در وقفیته حکم طاب ایدرم دیدکده حاکم مومی الیه جانب وقفه دیدهٔ عنایتلریله نظر ومناع للخیر اولمقدن حذر ایدوب تمهید وقفی اولی وتشیید مبانیء حسناتی احری کوروب نقود معهوده‌نك وقفیتنك لزومنه حکم صحیح شرعی وقضاء صریح مرعی ایتمکین فصار وقفاً صحیحاً شرعیاً وحبساً صریحاً مرعیاً فمن بدله بعد ما سمعه فانما اثمه علی الذین یبدلونه ان الله سمیع علیم و اجر الواقف علی الله الجواد الکریم جری ذلك وحرر فی الیوم السادس عشر من جمادی الاخره لسنة اثنی وتسعین ومأة والف

شهود الحال

عبدالرحمن فدی الواعظ طوقاری زاده ، حافظ مصطفی افندی قوجی ابن الحاج عثمان ، قزاز شاکر ملا فیض الله ذوالفقار بشه متولی بجامع عبدالله پاشا ملا مصطفی بن مورناق الحاج عثمان چاؤش اوغلی مصطفی بشه ، مصطفی افندی الکاتب در قرب جامع خسرو بك ، عبدالله بشه ابن شیخ ابراهیم ، محرم بشه شاکو ابن سلیم ، سلمان بشه محضر ، حسین بشه محضر

Sadržaj Ajisine vakfije:

„Hvala bogu, poznavaocu svakog vremena i onome bogu, koji nema prilike, niti ima u njegovim naredbama prevrte i preokreta. Nek je selatu selam na njegova poslanika Muhameda, gospodara šerijata, komu nema konca, i na njegovu kućnu čeljad i dobre drugove, koji su postigli vrhunac sreće i imanja. Uzrok je pisanju ovog testamenta slijedeći: Ajiša, kći Hadži Mehmeda Skopljaka, stanovnica Šeih Ferah mahale (Abdesthana), došla je osobno pred ovaj šerijatski sud i od svoje strane opunomoćila Abdulkerim efendiju, sina Hadži Osmanova, stanovnika Ajas pašine mahale, radi očitovanja i opozivanja niže slijedećeg uvakufljenja te je isti kao ovlašćeni punomoćnik u prisustvu nadležnog mutevelije vakufskog, Šeh Hadži Mehmeda, sina Hadži Huseinova, u ime svoje vlastodavke pred ovim sudom izjavio slijedeće očitovanje Moja plemenita vlastodavka, pojmajući da je ovaj prolazni svijet nestalan i znajući božiju rečenicu, koja glasi: „Koji troše svoje imanje u dobrotvorne svrhe danju i noću, javno i tajno, njima će plaća biti od boga i na strašnom sudu neće imati nikakva straha ni bojazni.“ Promislivši sadržaj gori rečene rečenice i rečenice hazreti pejgamberove, u kojoj se veli: „Čovjek kad umre prestanu mu svi poslovi osim tri i ti su: korisno znanje, dobro dijete, koje se bogu moli za roditelje i neprekidna milostinja“: sve ovo pomno promislivši, odvojila je od svog čistog imetka šest stotina groša u gotovom novcu te istu gotovinu u dobrotvorne svrhe uvakufila, imenovavši tome

uvakufljenju pomenutog Šeh Hadži Mehmeda mutevelijom, odredivši mu po deset groša mjesečne plaće i ostavivši mu uvjete, da on ovaj uvakufljeni gotov novac daje narodu pod interes i to sa 10 do 11% kamata, kao najveću dozvoljenu stopu te od prihoda istih kamata da uzima sebi odregjenu plaću a zatim da od toga daje po deset groša godišnje plaće hatibu u Gazi Ali pašinoj džamiji; osim toga da isti mutevelija kao šeh uči u tekiji kraj turbeta Šemsi dede i Ajni dede mevlud za spas duše vakifovice a da za to prima po deset groša godišnje nagrade; dalje da se od ovih prihoda daje po pet groša mjesečne plaće imamu i mujezinu, koji služe u Arabiji džamiji u Skoplju te da mutevelija svake godine troši po deset groša na osvjetljenje pomenute džamije, dalje, da se imamu i mujezinu u Potokliji džamiji u istoj kasabi daje po pet groša godišnje plaće i da mutevelija svake godine troši po deset groša na osvjetlenje ove džamije, dalje da mutevelija svake godine potroši po deset groša na popravak kaldrma nalazećih se u blizini pomenutih džamija. Sve ovo izgovorivši, uvakufljenih 600 groša predade u gotovu novcu pomenutom muteveliji, koji ih primi i obeća, da će mutevelijske dužnosti primjerno vršiti.

„Pošto prisutni mutevelija ova očitovanja kao istinita lično potvrdi, oprovrgnu u tom momentu punomoćnik u ime svoje vlastodavke kao vakifovice svoja očitovanja i reče, da se po nekim vjerskim propisima ne može uvakufiti gotov novac, koji se daje na kamate, za to tražim, da se on mojoj vlastodavki povrati. Na ovo mutevelija odrješito odgovori, rekavši, da je to po propisima i nazorima imami Zufera dozvoljeno i o tome da ima i fetva izdata, s toga zahtijevam, da se ovo uvakufljenje šerijatskom osudom osnaži. Raspravljajući šerijatski sudac, uzevši u obzir vakufske dobrotvorne svrhe, izreče osudu, da je ovo uvakufjenje stvarno svršeni čin te presudi da je na zakonu osnovan. Ko bi ovo riješenje opovrgnuo i uništio, sve će grijehe Bog na njegov vrat natovariti, jer Bog sve zna i vidi.

„Ovo se dogodi i napisa 16. džemazulahira 1192. (= 1778. g.).

„Svjedoci ovoga: Abdulrahman ef. vajz, Hafiz Mustafa ef., kutijar, sin Hadži Osmanov, Šaćir Mula Fejzullah kazaz, Zulfikar baša mutevelija, Mula Mustafa Mornjak, sin Hadži Osmanov, Mustafa baša kjatib, Husein baša muhzur, Sulejmen baša muhzur, Muharem baša Sečin i Abdi baša, sin Šeih Ibrahimov."

Iza toga je Ibrahim efendija Redžepović, stanovnik Hadim Alipašine mahale u Sarajevu, koji je umro 1218. (= 1803. g.) vasijet učinio pred svoju smrt trećinu svoga imetka na dobrotvorne svrhe s uvjetom, da se zavjetovani imetak unovči i po odregjenom muteveliji na zakonite kamate izdaje a ove kamate da se troše svake godine na osvjetljenje Hadim Alipašine džamije, o čemu se oporuka nalazi u sidžilu broj 42. na strani 125.

Godine 1249. (= 1833.) je stanovnik Kečedži Sinan mahale u Sarajevu, Hadži Osman Bajraktar, sin Omerov uvakufio jednu svoju kuću u dobrotvorne svrhe, izmegju kojih se spominje Hadim Alipašina džamija. Njegova vakfija nalazi se u sidžilu br. 73. na strani 22.

S lijeve strane džamije pri ulazu imaju ukopata nekoliko imama, te im donosimo natpise na nišanima. *(Slika 95.)*

„Umrli i od Boga pomilovani imam Ibrahim efendija, sin Mustafa efendin, neka mu je duši fatiha: 1218." (= 1803. g.).

Drugog imama natpis glasi: *(Slika 96.)*

„Šta je želja posjećivanju grobova?

„Ako je meni danas smrt došla, tebi će sutra", odgovara mrtvi.

„Umrlom i od Boga pomilovanom imamu Šeh Mustafi, sinu Mustafinu, neka je duši fatiha.
„Napisa se 29. ševala 1209.“ (= 1794. g.).

Slika 95. Natpis s nišana imama Ibrahim ef. u dvorištu Alipašine džamije.

Slika 96. Natpis s nišana imama Šejhi Mustafe u dvorištu Alipašine džamije.

Prema groblju ove džamije imade jedno turbe, koje se zove Šemsi Dedetovo i Ajni Dedetovo turbe.

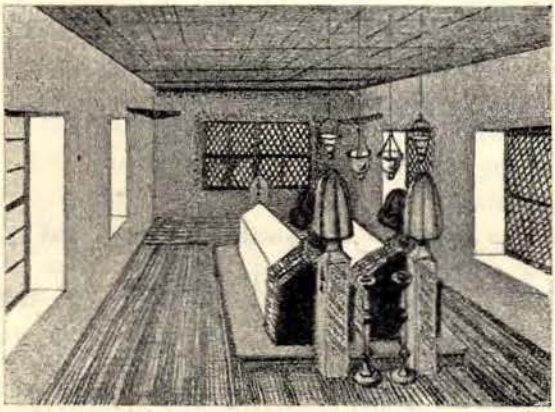

Slika 97. Turbe Ajni-dede i Šemsi-dede prema Alipašinoj džamiji.

Turbe je od čerpića ozidano a od sokaka su dva prozora sa rešetkama. U turbetu imadu dvije kubure pokrite zelenom ćohom a uz kubure imadu kameni nišani, na kojima se nalazi ovaj tarih: *(Slika 98.)*

„Ovog su turbeta vrata rajska vrata.

„Ovdje leži vladar carstva pobožnika. On bješe vjerni drug velikoga Sultan Fatiha, koji je ovoga na ratno ogledalo upućivao. On je bio ogledalo pravog puta kao Ajnija.

„Bio je opčaran božijim jedinstvom. On je živ u bašči svoga groba, jer je poginuo na ratnom putu. Proletio je kroz svih sedam kata nebesa.

„Potraži mu tarih u moru božijih milosti 866“. (= 1462. g.).

Drugi tarih glasi ovako: *(Slika 99.)*

„Velike palače ovog svijeta su ništice. Stajanje na svijetu jest zaista kao vjetar.

„Bijaše prosvjetlitelj kao sunce Šems, a jedva čekaše da za vjeru pogine. Njegovih proricanja srce mu je bilo puno.

„Ovdje je mjesto najvećeg pobožnika, koji je bio poznat kao najrevniji vojskovogja.
„Bio je Nakšiskog reda derviša i u tom svojstvu smatrao se kao Šah.
„Sultan Fatiha je uvijek napućivao na pravi put.
„Tarih mu ispade iz pet vjerskih načela.
„Na ovome putu bi šehid i glavu izgubi 866.“ (= 1462. g.).

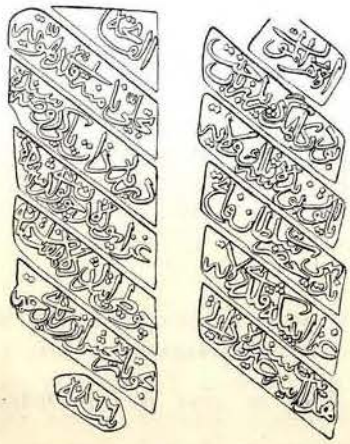

Slika 98. Natpis s nišana Ajni-dede u turbetu prema Alipašinoj džamiji.

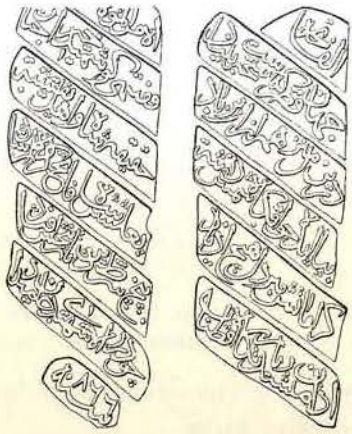

Slika 99. Natpis s nišana Šemsi-dede u turbetu prema Alipašinoj džamiji.

Ovo je turbe kasnije došlo do ruševine i merhum Nerkesija u pjesničkom duhu moli bosanskog namjesnika za popravak istoga turbeta. Taj spjev glasi ovako:

مرحوم نركسی محمد افندی

موستاردن بنالوقه یه عزیتی اثناسنده شهر سرایه اوغرایوب برمدت توقفدنصکره مدینهٔ مزبوره ده حالا موجود اولوب خادم علی پاشا جامع شریفك خذاسنده وحسن بك تکیه‌سی اتصالنده حضرت فاتح شهدالرندن عینی وشمسی ده‌لر حقنده اشبو مرثیه‌یی تنظیم المشدر:

بر یر که نظر کردهٔ ارباب فنادر — دائم او محل مهبط انوار خدادر
میدان شهود احدیتدر الحق — اول کوشه که مثوای کروه شهدادر
پرتو قبلر اول یرلره خورشید تجلی — انده کورینان شام و سحر نور خدادر
چوق فائده‌سی کوردیلر اصحاب قبورك — آنلر که امورنده تحیرله دوتادر
بر آینه‌در مرقد موتا که بقلسه — حالنه کوره هر کشی یه فیض نمادر
زاهدلره آنده کورینان صورت رحمت — عارفلره عبرت کوشه وجادر
سیر ایله وار ای طالب اسرار الهی — اول یرلری کیم مقبرهٔ اهل فنادر
ظ هرده یاتور هر بریسی ساکت و خاموش — معنیده ولی عارف بر صیت و صدادر
وارلقلرینی حقه ویروب هر بری کویا — افنای وجود ایلمش ابدال خدادر
اول طائفه بر یانین آلوب شهر سرایك — بر یرده دوررلر نجه بیك بی سر و پادر
حفظ ایتمك ایچون کید وعدودن او دیار — قونمش بر آلای عسکر ایله حسان امرادر

عنی دهده وشمسی دهده تربه‌سی کویا — اول عسکر اراسنده او تاغ وزرادر
الحق اول ایکی یرلرین خاك مزاری — چشم خرد اهل دله کحل جلادر
لکن قتی ویرانه اولوب دست فلکدن — بنیان مثال نمد اهل فنادر
برشکله قومش اوقوسنی صرصر دوران — صندوقهٔ صد پارهٔ درویش وکدادر
برصاحب خیر اولسه آنی ایلسه احیا — باشدن ایاغه حق بوکه محتاج بنادر
اولوردی محلنده عجب تکیهٔ زیبا — زیرا که مقام فقراء صلحادر
ایتزمی الا مکر آغای معظم — کیم حارس صحن حرم ظل خدادر
اول حافظ ناموس شهنشاه کیم — کشف کرم لجهٔ احسان و خطادر
لایقدر اکر ایلسه احیا بو مقامی — بویله اثر اول حضرت ذیشان سزادر

هم شهر سرایه سبب عز و شرفدر
هم حشره دکین باعث تحسین دعادر

Sadržaj:

„Ovo je mjesto, na koje bacaju pogled pobožnici, jer vazda na ovo mjesto nebesna luča pada. Prostor ovoga mjesta svjedoči božije jedinstvo, jer u jednom kraju ovog mjesta vječno počivaju ljudi, koji su za vjeru izginuli. I sjajno sunce baca svoje zrake na takva mjesta. I dan i noć na tom se mjestu božija milost postići može, jer se mnogo koristi vidilo kod ovakih pobožnih grobova. Osobito su se koristili oni, koji su o svojim željama nadu izgubili. Ovi grobovi izgledaju kao ogledalo, prema komu mogu žudni ljudi svoje želje postići. Ovdje se pobožnim ljudima očito pokazuje božija milost. Od svakog mjesta mogu se koristiti Boga poznavajući ljudi. Ej ti, koji želiš doznati božije tajne, otigji i posjeti to mjesto, gdje su ti šehidi sahranjeni: pogledav na grobnice vidi se, da su ležeći mrtvaci nepomični, ali pobožni čovjek vidi ih žive. Svoj život dali su Bogu svaki za se, te se žrtvovali ushićeni za bogom. Nekolicina ovakovih ljudi zauzeli su neke predjele Sarajeva, zbog toga nekoliko hiljada njih leži bez glava i nogu. Da čuvaju od neprijatelja ove pokrajine, pali su ovdje sa vojnicima kao zapovjednici. Ajni Dedino i Šemsi Dedino je turbe sred te vojske kao čador zapovjednički. Zaista je zemlja sa ova dva groba lijek pobožnim očima kao suzma vrijedna. Tijekom vremena ovo je turbe u ruševno stanje došlo, te izgleda kao pobožan čovjek u okrpljenom odijelu. Krov se turbeta dahom vremena kao i čohana pokrivka po kuburama izderao na sto komada kao na prosjaku haljina. Nebi li se kakav dobrotvor našao, pa turbe i kubure obnovio, jer su zaista potrebni toga. Bilo bi takovo turbe na tome mjestu zbog posjete kao tekija, jer je ono za sve posjete pravovjernih potrebno. Ali ovo bi mogao učiniti samo uzvišeni zapovjednik, jer je on povjerljivi carski zapovjednik i čuvar, jer je i čuvar carske časti i namjesništva, a njegova je dobrotvorna ruka darežljiva kao morski talas. Umjesno bi odveć bilo, ako bi on ovo mjesto oživotvorio, jer je jedino on dostojan, da ovaki čin vrši, po kojemu bi i šeher Sarajevo dobilo i kras i svjetski glas. Za to bi u naroda stekao vječitu uspomenu, koja bi se održala do strašnoga suda.“

Da je ovo turbe imalo osobitog svog čuvara, t. j. turbedara, potvrgjuje carski berat, koji se nalazi u sidžilu br. 56. na strani 66. od 19. rebiulahira 1231. (= 1815.),

u kome se veli, da su dva velika junaka Šemsi Deda i Ajni Deda za fetha poginula i oba ukopana u Sarajevu u Bosni u Gaziler ulici, ali im je turbe navalom inovjeraca oštećeno i porušeno i zapušteno bilo. Ovo je turbe dobrotvor Šeh Hadži Hasan Kaderija podigao, obnovio i oživio, pokraj tekiju opravio i poljepšao; ali pošto se ukazala potreba, da se za ovo turbe i naročiti čuvar turbetski postavi i imenuje, to je za počasnog čuvara ovog turbeta imenovan Derviš Ibrahim, imenovan na predlog šerijatskog sudca mevlana Mustafa Mujeser Kjolli zade zamolio, da se u potvrdu toga imenovanja dade rečenom Derviš Ibrahimu novi visoki carski berat.

Slika 100. Tekija Hasanbegova prema Alipašinoj džamiji.

Uz ovo turbe nalazi se i dan danas jedna tekija, koja imade dvije sobe i simahanu, malo avlije i do tekije malo bašče.

U starim zapisima nalazimo, da se ova tekija zvala Gazijska tekija, a u sidžilu broj 2. piše, da je šeh Gazilerske tekije, Hadži Ramazan, otišao na Ćabu te pošto ga ovdje nema, zamolili su stanovnici mahalski šerijatski sud, da namjesti Mehmeda, sina Turalina, zastupnikom odsutnoga šeha, koji bi ga do povratka njegova zastupao. Za nj jamče Ferhad, sin Mustafin i Memija, sin Ferhadov, da će zastupnik Mehmed svoj posao točno vršiti te da neće nikakve štete tekiji učiniti.

Napisa se 13. ševala 973^{a}. (=1565. g.).

Iza ovoga nalazimo u sidžilu broj 56. na 80. strani jedan ferman od konca redžepa 1231. (= 1815.), u kome se veli, da je ova tekija imala jednu veliku bašču i bostan.

Sadržaj pomenutog fermana glasi:

„Mome nadkadiji kao vjerskom prvaku pravovjernih, izvoru znanja i mudrosti, izdavaocu šerijatsko-vjerskih propisa i odluka, mevlana saraj-bosanskom kadiji, komu neka Bog znanje pomnoži, kad mu ovaj moj visoki carski ferman dogje, neka primi na znanje, da je Derviš Sulejman mome prejasnom prijestolu podnio molbu, u kojoj navagja, da se u Saraj-Bosni u Gaziler ulici nalazi jedna tekija, koju je dobrotvor, merhum Hasan beg, uvakufio, a uz ovu tekiju imade jedna bašča i nešto ziratnog zemljišta, koje ovom vakufu pripada, a da su ove nekretnine zaista vakufski imetak i vakuf merhum Hasan bega tvrde i dotični zapisi carske defterhane, te da je on (t. j. Derviš Sulejman) po carskom beratu, izdatom od strane vojne vlasti, čuvar ove tekije i da prihode ove bašče i zemljišta u ime tekijske uprave prima, ali da istu bašču i zemljište od nekog vremena neki ljudi svojevoljno prisvajaju i ne daju, da se u korist ovog vakufa prihodi od bašče i zemljišta pobiru i da se taj njihov

postupak protivi zapisima carske defterhane, zato je zamolio mene, da izdam moju carsku zapovjed, da se to prisvajanje vakufskog imetka, koje se čini na štetu vakufa za navijek zabrani. Pošto se po spisima carske defterhakanije i po zakonskim propisima dokazalo, da pomenuta bašča i zemljište zaista pripadaju kao neosporno vlasništvo tekijskog vakufa, sa koga je do sada i prihode pobirao, to sam na osnovu ovih podataka izdao moju carsku zapovijed, po kojoj se mora postupati i naregjujem vam, čim ovo moje carsko riješenje dobijete, da po njemu postupate i odmah naredite, da vakufska tekijska uprava ovu bašču sa zemljištem u posjed i uživanje zauzme i prihod od istih pobire i da svako prisvajanje sa strane i mirne posjed vakufskih nekretnina odstranite i zabranite i da pazite, da radi toga ne dogje ponovno moja zapovjed. Ovo moje riješenje saopćeno je i carskoj defterhakani, te vam to dajem na znanje i naregjujem, da se mojim zapovjedima pokoravate.

„Pisano koncem redžeba 1231. (= 1815. g.) u Konstantiniji."

Jedan berat ove tekije u sidžilu broj 56. na 80. strani glasi ovako:

برات شريف عاليشان

مدينهٔ سراى بوسنه‌ده غازيلر يولنده واقع اصحاب خيراتدن حسن بك نام صاحب الخيرك زاويه‌سنده شيخ و زاويه‌دارى اولان طريق قادريدن ارباب استحقاقدن اشبو رافع توقيع رفيع‌الشان خاقانى درويش سليمان خليفه هر وجهله لايق و محل مستحق اولوب انجق يدنده براتى اولمامغله زاويه‌دارلق و مشيخت مذكور كندويه توجيه اولنوب يدينه مجدداً برات شريف عاليشانم ويرلك رجاسنه اقضى قضات المسلمين قاضيسى كوللى زاده مصطفى ميسر زيدت فضائله عرض انتكين مرجبنجه مزبوره صدقه ايدوب اشبو برات همايون عنايتمقرونم ويردم و بيوردمكه بعد اليوم واروب مزبور درويش سليمان خليفه ذكر اولنان زاويه‌ده كما فى الاول زاويه‌ده شيخ و زاويه‌دار اولوب خدمت لازمه‌سن بيقصور مرعى و مؤدى قيلدقدنصكره اوسلوب سابق اوزره متصرف اولوب دوام عمر و دولتم ايچون دعايه مداومت كوسترە شويله بيلوب علامت شريفمه اعتماد قيلەلر تحريراً فى اليوم الخامس عشرين من جمادى الآخر لسنة احدى و ثلاثين ومأتين والف

بمقام

قسطنطنيه

„Sadržaj carskog visokog berata.

„U Saraj-Bosni, u Gazilerskoj ulici, nalazi se jedna tekija, koju je podigao dobrotvor Hasan, u kojoj je upražnjeno mjesto čuvara, pa za to je mjesto pronagjen kao primjeran i sposoban Derviš Sulejman Halifa, šeh reda Kaderija i dotični šerijatski sudac mevlana Mustafa Efendija Kjollija moli, da se isti na tom službenom mjestu od moje strane potvrdi i da mu se novi carski visoki berat izda. Na osnovu te molbe našao sam se pobugjen te ovome Derviš Sulejman Halifi izdajem besplatno ovaj moj carski berat i zapovijedam mu, da službu čuvara tekije bespogrješno po po starom običaju vrši i za mene i moju državu Bogu da se moli.

„Neka Vam je to na znanje i da po mojim zapovjedima postupate.

„Pisano 25. džemazulahira 1231. (= 1815. g.) u Konstantiniji."

God. 1276. (= 1859.) uvakufio je Mazhar Osman-paša Bošnjak, (koji je bio ove god. bosanski valija;) šest dućana, jednu kahvu i jednu odaju u Mudželitskoj čaršiji za ovu tekiju. Na žalost, ovaj je vakuf izgorio sa „velike jangije", jednu godinu iza okupacije.

LII. Sahtijandži Hadže Mahmudov mesdžid u Sahtijanuši.

U Sahtijanuši ulici, na lijevoj strani, ima jedan mesdžid, koji se zvanično piše kao i mahala Sahtijandži Hadži Mahmudi Balin mesdžid.

Slika 101. Sahtijandži Hadže Mahmudov mesdžid.

Mesdžid je ozidan ćerpićem, pokrit šimlom i ćeremitom, a munare nema nikako.

Na sva četiri duvara imadu po dva pendžera i ima nešto malo dvorišta u kome se nalazi nekoliko grobova sa nišanima bez tariha, ali narod priča, da je tu ukopan hajir sahibija i njegova porodica.

Gori pomenuti Hadži Mahmud bio je sarajevski trgovac, koji je radio sa sahtijanom i zbog toga se prozvao sahtijandžija.

God. 970. (= 1562. g.) napravio je on ovaj mesdžid i uvakufio 260.000 akči gotovog novca, što nam tvrdi zvanični dokumenat, koji se nalazi u sidžilu, te ga ovdje iznosimo:

مدینهٔ سرایده واقع صحتیانجی الحاج محمود بالی وقفنه سابقا متولی اولان اشبو رافع الکتاب بابا علی بن درویش نام کسنه مجلس شرع خطیر لازم التوقیرده حالا وقف مزبور متولی اولان صالح بن احمد نام کسنه محضرنده تقریر کلام وتعبیر عن المرام ایدوب مزبور صالح فراغتمدن وقف مزبور متولی اولدقده مال وقف مزبوردن ذمم متصرفه‌ده دور شرعی لحوقیله نه مقدار آقچه مقبوض اولمشدر سؤال اولنوب تقریری تحریر و یدیمه حجت شرعیه اعطا اولنمق مطلوبمدر دیدکده غب السؤال متولیء مزبور صالح جوابنده وقف مزبور متولی اولدوغمده مال وقف اولان ایکی یوك آلتمش بیك آقچه‌دن متولیء سابق الحاج محمد افندی زماننده اون بش بیك آقچه‌سی وجه شرعی اوزره ذمم متصرفه‌ده تلف اولوب و مبلغ باقی ایکی یوك قرق بش بیك آقچه ذمم متصرفه‌ده دور شرعی لحوقیله مقبوضم اولمشدر وقف مزبورك اصل مالندن و وظیفه‌سندن متولیء سابق بابا علی ذمتنده بر آقچه و برحبه باقی قالمدی دیدکده غب الصدیق الشرعی والتحقیق المرعی ما هوالواقع بالطلب کتب اوالندی حرر فی اواسط جمادی الاخره سنه ۱۱۰۳ فی زمن فضیلتلی عیسی افندی القاضی بسرای

Sadržaj:

„Ali baba, sin Dervišov, bivši mutevelija Sahtijandži Hadži Mahmudova vakufa u Sarajevu, došao je lično pred ovaj šerijatski sud i u prisustvu Saliha, sina Ahmedova, sadašnjega mutevelije rečenoga vakufa, zatražio je od ovoga, da se očituje glede

njemu predanih računa o rukovanju pomenutog vakufa i da mu se prema tome izdade sudsko riješenje.

„Na pitanje prisutni mutevelija Salih reče, da je on kao mutevelija ovoga vakufa primio račun od vakufskog imetka u sumi od 260.000 akči, te da je od ove sume 15.000 akči za vrijeme bivšeg mutevelije Hadži Mehmed efendije upropašćeno u izdavanju narodu, a ostatak od 245.000 akči da je on primio, i to sve na dugu i veresiji zaostalo u naroda te da bivši mutevelija Ali baba niti jedne akče ne duguje ovom vakufu, niti ima ma šta od plaće da prima. Ovo se očitovanje po zahtjevu stranke za vrijeme Isa efendije sarajevskog kadije zapisa u sidžil.

„Pisano u polovini džemazul evela 1103.“ (= 1691. g.)

God. 1109. (= 1697.) pri Evgenovoj navali izmegju ostalih džamija i mesdžida izgorio je i ovaj mesdžid i do temelja se srušio, a imam, imenom Mensur i mujezin Mustafa tom prigodom poginuli su u mesdžidu.

God. 1118. (= 1706.) stanovnici iste mahale molili su vlast, da im za obnovu istog mesdžida u pomoć priteče, ali po svoj prilici im molba nije uspjela, te je stanovnik te mahale, Esejidi Hadži Ibrahim mesdžid iznova podigao. Za uzdržavanje istog, pošto nije ostalo nikakva vakufa, brat je rečenog Hadži Ibrahima, Esejidi Jusuf, uvakufio jednu svoju bašču u istoj mahali, a jednu u Koševi, o čemu se vakfija nalazi u sidžilu broj 80. na strani 93., koju ovdje sa kratkim izvodom donosimo.

باسم خداوند حکیم وعلیم
عالم از و یافته فیض عمیم

الحمد لله واقف الاحوال غافر الذنب واهب الامال اشیا بذکر اومشغول دائما بالغدو والاصال
واصلی علی النبی الامین وعلی آله هداة الدین جناب حضرت واجب الوجود مفید الخیر والجود عالم السر
والخفیات واهب الآمال والعطیات الموفق خلص عباده الی انواع الخیرات والحسنات برمقتضای حکمت ازلیهٔ
ربانیه ومستدعای ارادهٔ علیه صمدانیه نفقه فقرای بیکساني صدقات وعطایای اغنیایه تعلیق واعزهٔ کرمانی
احسن کما احسن الله الیك خطاب مستطاب ایله خیرات حسناته اعزا وتشویق ومن یقرض الله قرضاً حسناً
فیضاعفه اضعافاً کثیرة نظم جلیل ایلة تبیین وتحقیق ان رحمة الله قریب من المحسنین نص جلیل ایلة اصحاب
خیراتی انواع مبراته هدایت وتوفیق ایتمکین اشبو کتاب صحت نصابك تحریر واملاسنه
باعث وبادی وصحیفهٔ نظیفهٔ سماحیابك تمیق وترقیمنه داعی بودرکه مدینهٔ سرای بوسنه‌ده
الکاسب حبیب الله حدیث نبوی مستدعاسنجه السید یوسف حفظ الله عن موجبات التلهف والتأسف
وقتاکه بو جهان فانی سریع الزوال وروز فزع اکبر دهارزاق واموالدن توقع نفع ومدد رسانی
محال اولدیغنه متفطن واعمال صالحه سبب نیول درجات رفیعه ایدیکنه متیقن اولوب مفهوم منیف
ما عندکم ینفد وما عندالله باق دهن دراك طبع وقادینه منساق اولمغین یوم لا ینفع مال ولا بنون
الا من اتی الله بقلب سلیم مضمون بدیع البیانه عارف والمرء یستظل بظل صدقاته کلام سهر بار سید
الابراره واقف اذا مات ابن آدم انقطع عمله الا عن ثلاث علم ینتفع به وولد صالح یدعو له وصدقة
جاریة معنای کثیر الحواسنی تفکر ولان یتصدق المرء فی حیوته بدرهم خیر له من ان یتصدق بمائة
دینار بعد موته مضمون مغفرتمونی تدبر وتذکر ایدوب مثنوی که کنی خیری بدست خویش کن

خیر خود را وقف هردرویش کن یکتدم که از او بدست خود دهد به بودوزان کرپئ و صد دهد
گفت پیغمبر که حق فرموده است قصد من از خلق احسان بوده است نصایح فوایح ضمیرنده تا
بدار ولایح اولمغین بو مزرعهٔ غیر جایده تخم زاد آخرت پاشیده ایدوب حیوتنده وکمال عقل و
صحتنده مجلس شرع شریف انور ومحفل منیف ازهرده وقف آتی البیانی لاجل التسجیل ولاتمام المحاکمه
والتکمیل متولی نصب وتعیین ایلدیکی ملا عبد الله ابن مصطفی تام کمسنه بالطوع انصاف اقرار و
اعتراف ایدوب بوندن اقدم مسافر مقام علیین ومجاور نزهتگاه خلد برین اولان لابوین ارقرنداشم
السید الحاج ابراهیم اسکنه الله تعالی بحبوحة جنة النعیم حال حیوتده مدینهٔ مزبوره ده صحنیانجی
الحاج محمود بالی محله سنده واقع بر مسجد شریف ومقام لطیف ونظیف بنا واحیا ایدوب لکن تعمیر
وترمیمنه وامام ومؤذننه ترتیب وظایفه لری وفا ایتیوب متوفای مزبورك ترکه سندن اولوب بر
طرف سلیمان بشه وبر طرف ذوالفقاری حسین چاپی باغچه لری وبر طرف مزبور سلیمان بشه و
قرنداشی حسن منزلری وطرف رابعی طریق عام ایله محدود سابق الذکر صحنیانجی محله سنده کائنه
عرصهٔ صرفه سی مقاطعهٔ قدیمه ایله اصحاب خیراتدن مرحوم یحیی پاشا وقفی واشجار مغروسه و
غله سی ملك بر قطعه باغچه سی بالارث الشرعی باکا منتقله اولوب کذلك کمال بك محله سنده واقع
بین الاهالی والجیران معلومة الحدود بر قطعه باغچه ارمغانجی سنان محله سی امامی ابراهیم خلیفه نام
کمسنه ایله بالمناصفه مشترك ایکن متوفای مزبورك وفاتندنصکره ارثاً باکه بعدالانتقال مزبور ابراهیم
خلیفه ایله بالتراضی محضر مسلمینده تقسیم وتحدید اولنوب باغچهٔ مذکوره دخی مدینهٔ مزبوره ده
خیراتی واقعه مرحوم عیسی بك سنوی اون سکز چورك اقچه مقاطعه ایله عرصهٔ صرفه سی واقف
مشار الیهك وقفی عرصه لرندن اولوب درونننده اولان اشجار مثمره وغله سی ملك اولمغین حصه مه
اصابت وانتقال ایدن نصف حصهٔ معیندمی اشجار مغروسه لریله باغچه لرك غله لرینی ملکمدن اخراج
وافراز و مالمدن امتیاز ایدوب خالصاً لله تعالی وابتغاء لمرضاة الله وقف صحیح مؤبد وحبس صریح
مخلد ایله وقف وحبس ایلدم وشویله شرط ایلدمکه مسجد مذکورده هرکیم امام اولورسه باغچتین
مذکوره تین اثمار وغله لرندن یومی التیشر چورك اقچه وظیفه یه متصرف اوله وهرکیم مؤذن اولورسه
یومی دردر اقچه وظیفه یه متصرف اوله و مادامکه بلبل جان قفس تندن طیران ایتمدکچه امور
تولیت بدمده اولوب عزل ونصب ارباب وظائف ونقص وزیادهٔ مصارف رأیه مفوض اوله
بامرالله تعالی بو دار فنادن سرای بقایه ارتحال ایدم امور تولیت اولادیمه و الاد اولادیمه مشروطه
اولوب سنوی بش اسدی غروش وظیفه یه متصرف اوله دیو ختم کلام و استیفای مرام
ایتدکده عنان کلامی سمت رجوعه عاطف وزمام مرامی صوب استرداده صارف اولوب پیشوای
کل ورهنمای سبل سلطان سریر اجتهاد صاحب الهدایة والارشاد امام اعظم وهمام افخم
حضرتلرینك مذهب خطیرلرنده اکرچه وقف جائز وصحیح در لکن عالم ربانی امام محمد ابن حسن
الشیبانی رأی منیری اوزره وقف باطل وضمننده اولان شروط وقیودی عاطل اولوب وقوفدن
رجوع واقف ایچون معتبر ومشروع اولمغین سابق الذکر باغچه لرك اشجار وغله لری کما کان ملکمه
ادخال اولنق مطلوبمدر دیدکده متولی رشید اغاز جواب سدید ایدوب اکرچه حقیقت حال

بسط اولنان منوال اوزره اولدیغی محل اشکال اولمیوب لکن حضرت امام زفر رحمه الله تعالی وغفر عنده نه مما لا یرد ولا ینکر قبیلدن اولوب امام فاضل ربانی وخبر کامل صمدانی الشهیر بالامام الثانی امام ابی یوسف رأی منیری اوزره واقف مجرد وقفت دیمکله لزومی افاده ایدوب شروط محرره وضابطهٔ مقرره صحیحه اولوب استرداد انی محالدر دیو ردن امتناع و بوخصوصده فصل وحسمه طالبان اولدقلرنده حاکم حقایق شناس دقایق استناد افندی حضرتلری جانب وقفه نظر و مناع للخیر اولمقدن حذر ایدوب بقول من یراه صحت ولزومنه وخصوص وعمومنه حکم صحیح شرعی وقضاء صریح مرعی ایلدکدنصکره فصار وقفاً صحیحاً شرعیاً و حبساً صریحاً مرعیاً فمن بدله بعد ما سمعه فانما اثمه علی الذین یبدلونه ان الله سمیع علیم واجر الواقف علی الله الغنی الکریم جری ذلك وحرر فی غرهٔ ربیع الاخر لسنة احدی وسبعین ومأة والف بعد الهجرة من له غایة العز و نهایة الشرف

ودالحال

صالح افندی الامام بجامع عتیق ، الحاج حسن اویانجی ، الحاج محرم آبهجی ، محمد بشه آبهجی ، الحاج محمد اباق زاده ، علی افندی بویاجی ، الحاج صالح آبهجی

Sadržaj:

„Bogu zahvaljujemo poznavaocu vremena, oprostitelju grijeha, i darovatelju ljudskih želja i onome Bogu, kome se svako stvorenje danju i noću moli. Donosimo salat pravednom božijem poslaniku i njegovoj kućnoj obitelji, koji su svijet upućivali na pravu vjeru.

„Pošto sam razumio božiju zapovijest, koja glasi: „Čini dobro drugom, kao što i tebi Bog čini“ i rečenicu koja glasi: „Ko ostavi kakvo dobro na pohranu kod Boga, Bog će mu za to dati mnogo više“, te me činjenice ponukaše, da ovu dobrotvornu oporuku napišem.

„Sarajevski stanovnik Esejide Jusuf, pojimajući, da je ovaj prelazni svijet privremen i na strašnom sudu da mu ne će koristiti, t. j. ne će ga očuvati od muka imanje i prazne titule, niti će mu biti uzrokom, da mu Bog dadne visoki stepen na onom vječitom svijetu, razumivši ovo kao i zapovjed božiju, koja glasi: „Što je kod vas, prolazno je, a što je kod Boga, vječito je“ i uzevši na um još ovu rečenicu, koja glasi: „Na strašnome sudu ne će pomoći imanje ni djeca, nego će vam pomoći ono, što ostavite draga srca Bogu na čuvanje“, te pejgamberovu rečenicu, koja glasi: „Čovjek će hladovati pod hladom svojih dobrih djela na strašnom sudu“, došao je zbog toga lično pred ovaj šerijatski sud i u prisustvu Mula Abdullaha, sina Mustafina, koga je on postavio mutevelijom niže označenog vakufa, zamolio sud, da mu navedene oporučne želje u sidžil zavede te je nakon toga dao ovo očitovanje:

„Prije kratkog vremena moj umrli rogjeni brat Esejid Hadži Ibrahim, još dok je bio živ, sagradio je jedan mesdžid u Sahtijanuši Hadži Mahmuta mahali, ali pošto prihodi ovoga mesdžida ne mogu pokriti troškove opravka i popravka istog, niti plaće imamu i mujezin mesdžida, to sam se našao pobugjenim, da u korist ovoga mesdžida zavjetujem one nekretnine, koje su iza moga preminulog brata Hadži Ibrahima meni kao zakonitom našljedniku u našljedstvo pripale, a to su ove:

jedna bašča u istoj mahali, koja graniči s jedne strane baščom Sulejman baše, s druge strane baščama Zulfikara i Husein Čelebije, s treće strane kućama pomenutog Sulejman baše i brata mu Hasana, a sa četvrte strane putem, od koje se plaća godišnja mukata vakufu merhum Jahja pašinu; polovicu jedne bašče u Kemal begovoj mahali, od koje polovicu posjeduje Ibrahim Halifa, imam Armagangji Sinan mahale, sa kojim sam istu u prisustvu muslimana na dvije jednake polovine razdijelio, a od koje se plaća godišnje po 18 čuruk akči merhum Isa begovu vakufu mukata, te sam od ovih voćnih i rodnih bašča sve prihode od plodova od moga cijelog imetka odvojio i na božiji put za uvijek u korist pomenutog mesdžida istinito i stvarno uvakufio i stavio ove uslove: da se od prihoda uvakufljenog imetka imamu, koji bude u ovom mesdžidu, izdaje po šest čuruk akči dnevne plaće, a mujezinu istog mesdžida po četiri čuruk akče dnevne plaće. Osim toga zadržao sam sebi pravo, da budem mutevelija ovom mome vakufu doživotno, tako, da sa njime neograničeno upravljam, a kad ja umrem, da to pravo s koljena na koljeno prelazi na moje našljednike, a za to da imaju pet groša godišnje plaće.

„Oporučitelj, očitovavši sve gore navedene uvjete, oprovrgnu drugi govor i reče, da je namjeran da prihode zavjetovanih bašča oporeče i sebi ih u posjed povrati, rekavši, da se to zavjetovanje ne slaže sa vjerskim propisima imami Azama i imami Mehmeda, sina Huseinova, te za to traži, da mu se prihodi tih zavjetovanih bašča u posjed povrate.

„Prisutni mutevelija na ovo dade odrješit odgovor, rekavši, da je navod oporučiteljev u nekoliko umjestan, ali vjerski propisi imami Zufera i drugog imama Ebu Jusufa izrično vele, čim se izrekne, da se to i to u vakuf dobrovoljno oporučuje, da se mora smatrati kao stvarno i zakonito uvakufljenje, s toga ne mogu dozvoliti, da se to zavjetno imanje oporučitelju vrati. S toga se izmegju njih povede parnica i raspra, koju će pravedni i bistroumni šerijatski sudac raspraviti i riješiti. Raspravljajući šerijatski sudac, uzevši obzir na vakuf, izreče osudu u korist vakufa i ovo uvakufljenje proglasi kao na zakonu osnovano, istinito i stvarno dovršeno, te ga takovim i presudi.

„Ko bi ovo riješenje oprovrgnuo ili uništio, neka bude grijeh na njegov vrat, jer bog sve čuje i zna, a plaću vakifu neka plati onaj bog, koji je od svega najbogatiji.

„Ovo se dogodi i napisa početkom rebiulahara 1171. (= 1757. g.).

„Svjedoci ovoga: Ali efendija Bojadžija, Hadži Mehmed Ablaković, Mehmed baša Abadžija, Hadži Muharem Abadžija, Hasan Čelebija Abadžija, Hadži Hasan Ojandžija, Hadži Salih Abadžija i Salih efendija, imam Careve džamije".

Kasnije se zbog ovog vakufa 1261. (= 1844. g.) vodila parnica, o kojoj govori u istom sidžilu ova šerijatska osuda.

„Narodu Sahtijandži Hadži Mahmudove mahale u Saraj-Bosni javlja se ovo:

„U vašoj mahali postoji u izvjesnim granicama jedna voćna bašča, koju je merhum Esejidi Jusuf kao dobrotvor uvakufio, a tako isto uvakufio je on i jednu voćnu bašću u Kemal begovoj mahali, te iste nekretnine stavio pod upravu nasljednih mutevelija s uslovima, da se od prihoda ovih bašča izdaje imamu vašeg mesdžeda po petnaest groša a mujezinu po dvanaest groša godišnje glaće i pravo muteveliluka uslovljeno da prelazi s koljena na koljeno na mutevelijske nasljednike. Prem bi trebalo, da po uvjetima vakifovim ovim vakufom upravljaju nasljednici mutevelije, to ste se vi usudili, da uvakufljene bašče sebi prisvajate i plaće imamu i mujezinu uskraćujete te sa istim već od tri godine natrag raspolažete i upravljate.

„Po tužbi Murad hane, kćeri Hadži Ahmedove, koju zastupa šerijatskom punomoćju ovlaščeni Mula Omer Ćabro, koja je vakifova našljednica i mutevelija ovoga vakufa, veli se, da ste vi priznali, da taj vakuf sami po sebi zaptite, ali da ste od tih prihoda imamu i mujezinu vašeg mesdžeda plaće izdavali, a kad ste prije tri godine zbog ovog spora pred bivšim kadijom, Ahmed Kajim efendijom, parnicu vodili, niste pokazali vakufname spomenutog dobrotvora i vakifa, nego ste jednostavno zanijekali našljedstveno pravo muteveliluka tužiteljici Murad hani.

„Pošto je sada ista tužiteljica sa dotičnom vakifovom vakufnamom svoj tužbovni zahtjev potpuno opravdala i dokazala, da je ona našljedni mutevelija toga vakufa, to je ovaj šerijatski sud izdao ovo riješenje, da tužiteljica vakufski pomenuti imetak kao mutevelija u svom posjedu i raspolaganju drži, a vama se nalaže, da imamu i mujezinu od naplaćenih prihoda po trideset groša godišnje plaće odmah isplatite, i da bezuvjetno odustanete od prisvajanja pomenutih bašča i predate ih u posjed i uživanje pomenutoj Murad hani, te vam se ovo šerijatsko riješenje u ruke šalje.

„Pisano 9. safera 1261.“ (= 1844. g.).

Iza okupacije postepeno nestalo je muslimana u ovoj mahali, a mesdžid je bio upotrebljen u askersku potrebu, a ima oko dvadeset godina, kako leži prazan, zatvoren i iz dana u dan sve se više ruši.

LIII. Kalin Hadži Alina džamija u Franje Josipa ulici.

Slika 102. Kalin Hadži Alina džamija u Franje Josipa ulici.

U Franje Josipa ulici, na desnoj strani, nedomak Društvenog doma, ima jedna džamija, koja se zvanično zove Kalin Hadži Alina džamija, kojim se imenom i mahala zove, a narod je zove „Čajirdžik.“ Džamija je u nutrima a od sokaka njezino je dvorište ogradjeno duvarom, na kome ima nekoliko pendžera s gvozdenim demirima, jer je dvorište od duvara do džamije popunjeno raznim grobovima. Većinom su tu pokopani kadije, age i ulema, a megju njima se nalazi i grob hajirsahibine kćeri.

Džamija je dosta široka i duga, ozidana je čerpićom a pokrita šimlom i ćeremitom, sa kamenitom munarom. U džamiji imade minber, ćurs i musandara; i ako su od drveta, ipak nisu najprostije izragjeni.

Džamiju je ovu napravio sarajevski hanedan, Kalin Hadži Alija, i to po prilici god. 942. (=1535.) a za pokriće troškova iste kao i za mekteb, koji je još nedavno pri

vrhu dvorišta postojao, uvakufio je nekoliko hiljada akči gotovog novca, što nam tvrdi šerijatski zapisnik, koji se nalazi u sidžilu broj 2 na 387. strani i koji govori o popravku ove džamije:

حاجی علی مسجدی اوقافی متولیسی اولان حسین بن المزبور حاجی علی مجلس شرعده تقریر مرام ایلیوب مزبور حاجی علیناك مسجدی اچری ومسجد حرمناك حولیسی خرابه مشرف اولوب یاغمور یاغدیغی زمانده مسلمانلر حضور قلب ایله عبادت ایده‌میوب متفرر اولورلر حالیا ترمیمنه اویوك شمله و باقی خرجنه التی ای رقیه اولوب کونده التی اقچه‌در جمعاً بیك سکسان اقچه کفایت دیدکده مسجد مزبور امامی فرهاد خواجه ابن تیمور واسکندر بن حسین ومراد بن حسین واویس بن الیاس وعثمان بن علی رشجاع مصطفی ودخی نیچه کسنه‌لر اداء شهادت شرعیه ایدوب واقعا مزبور مسجد خرابه مشرف اولوب مرمات لازم اولوب یاغمور اولدیغی زمانده قلنمغه مجال یوقدر دیدکلرنده وقافندن عاید اولان کونده التی اقچهٔ التی ای رقیه اولق اوزره جماعت نظارتیله بنا و ترمیم اولنمغه امر اولنوب متولی طلبیله قید سجل اولندی

حرر فی اوائل ذی‌القعده سنه ۹۷۳ صحیحه

۳۸۷

Sadržaj.

„Husein, sin Kalin Hadži Alije, kao mutevelija vakufa džamije Kalin Hadži Aline, dolazi lično pred šerijatski sud i u prisustvu imama iste džamije, Ferhad Hodže, sina Timusova i Skendera, sina Huseinova i Uvejisa, sina Elijasova i Osmana, sina Alina i još mnogo drugih mahaljana, daje slijedeće očitovanje: Džamija pomenutog Hadži Alije kako iznutar, tako i krov od sofa je ruševna te zbog toga muslimani ne mogu sa svega srca klanjati kad kiša pada, pa je za popravak iste potrebito trideset tovara šimle i ostalog troška može biti 1080 akči a ta će se suma moći za šest mjeseci od zavjetovanih prihoda, koji su po vakifu na 6 akči dnevno odregjeni, sabrati. Gori navedeni prisutnici posvjedočiše taj navod mutevelin te mu dozvoliše, da taj popravak pod nadzorom mahaljana izvršiti može.

„Pisano početkom zilkadeta 973. (= 1565.).“

Iza toga nalazimo još jedan šerijatski hudžet u istom sidžilu, koji govori o ovoj mahali a pošto je on interesantan, to ga donosim.

حالیا محمیهٔ سرای ویوودانسی اولان پیری ویوودانك وکیلی وقائممقامی اولان عثمان بن حسن محفل شرع شریفده اقرار ایدوب ایتدی کی محمیهٔ مزبوره ده حاجی علی محله‌سنده برطرف حاجی علی مسجد حرمیله وبرطرف نهر میلاچقه ایله و برطرف ممی کتخدا ملکیله و برطرف طریق عام ایله محدود اولوب سابقا مشلی ماوچایلق اولوب اولدن کسه‌نك مالنده و تصرفنده ایلیوب حالی یری کی یولك ایکی جانبده‌در طپویه مستحق اولدیغی اجلدن قانون پادشاهی وعرف شهنشاهی موجبنجه اشبو باعث‌السجل حسین بن محمد یدندن ایکیوز اقچه رسم طپوسن آلوب مزبوره ویردم سنه ۹۷۳

شهود الحال

سید احمد بن سید حسین * عمر بن محمد * حاجی ابراهیم بن قارتال * پیری بن عمر

To jest: „Sadašnjega sarajevskog vojvode, zvanoga Piri vojvoda, zastavnik Osman, sin Hasanov, na šerijatskom sudu daje slijedeće očitovanje:

„U našemu gradu, u Hadži Alinoj mahali, ima jedno zemljište, koje je prazno te nije ni u čijem posjedu, koje je sitnom šumom zaraslo, a leži megju dva puta i graniči s jedne strane dvorištem džamije, s druge rijekom Miljackom, a s treće Memi Čehajinim zemljištem, a s četvrte općim putem, te ovo zemljište po carskom zakonu prodaje kao sarajevski vojvoda Huseinu, sinu Mehmedovu, za 200 akči prenosne pristojbe te mu na to kao nadležan i tapiju izdaje.

„Pisano 973. (= 1565.). Svjedoci ovoga: Sejid Ahmed, sin Sejid Hasanov, Omer, sin Mehmedov, Hadži Ibrahim, sin Hadži Mahmuda Kartala i Pirija, sin Omerov."

U Ćose Halil pašinu izkazu veli se, da je i ova džamija prigodom Evgenove navale izgorjela a u narodnoj molbi kaže se, da je džamija Kalin Hadži Alije bila izgorjela, ali se popravila, a imamska i mujezinska plaća naplaćuje se od prihoda nekretnina. Hatib Mehmed imao je pol akče dnevne plaće od kamata, ali pošto su ovi propali mole državu da ona to plaća.

U jednoj vakfiji Kenan Aliaginoj, spominje se ova džamija, a glasi:

الحمد لله لواقف على كل حال المنزه عن التغيير والانتقال والصلوة والسلام على رسوله محمد الموصوف بمكارم الاخلاق واكارم الخصال وعلى آله الابرار واصحابه الاخيار الى يوم البعث والسؤال ومن تبعهم بالاحسان من النساء والرجال اما بعد اشبو كتاب مستطابك تحريرينه باعث و بادى والفاظ عنبرين نقابك تسطيرينه داعى بودركه مدينهٔ سراى بوسنه‌ده قالين الحاج على محله‌سى سكاننده صاحب الخيرات والحسنات وراغب الصدقات والمبرات على آغا ابن عبداه نام كسنه مجلس شرع نبوى ومحفل دين منيف مصطفوى ده وقف آتى الذكره لاجل التسجيل متونصب ايلديكى صلبى اوغلى صالح بشه محضرنده اقرار وتقرير كلام ايدوپ وقتا كه بو كلستان دنيا مقر عنا ومنزل فنا اولوپ اشجارى ناپايدار واثمارى بى ثبات وبى قرار ونعمى عرض زواله ومقيمى شرف ارتحاله اولديغنى ملاحظه ايدوپ مزرعهٔ دنياده آخرت ايچون زاد تدارکى لازم ايدوكنه جازم اولغله الصدقة فدية للمعاصى يوم يؤخذ المجرمون بالنواصى مفهومى معلوم اولوب احسن الحسنات وابر مبرات ثمرات فوايد دائمه باقيه اولان صدقهٔ جاريه اولغين عامهٔ تصرفات نافذه وكافهٔ تبرعات جائزه اولديغى حالده خالص نيت وصفاى طويت ايله وقف آتى صدورينه دكين سلك ملكمده منسلك اولوب برطرفى عمارتى زاده ملكله وبرطرفى قاسم ملكله وبرطرفى نهر ميلاچقه وطرف رابعى طرق عام ايله محدود وممتاز سنوى قرق آچقه يحيى پاشا وقفنه مقاطعه‌لو بناسى ملك منزلى وينه نصوح بك محله‌سنده سلك ملكمده منسلك اولوب اطراف اربعه‌سى نصوح بك مسجد شريفى وطريق عام ايله محدود وممتاز منت زاده محمد بك وقفى عرصه‌سنده مبنى سنوى بشيوز آچقه مقاطعه‌لو خانمى اتصالنده بر نلبند دكانى وبر خباز دكانى وينه محمد بك وقفى عرصه‌سنده برطرفى نهر ميلاچقه وبرطرفى مارقو ملكيله وايكى طرفى طريق عام ايله محدود وممتاز سنوى قرق آچقه مقاطعه‌لو سكنى ملك منزل اتصالنده برقصاب دكانيله بربقال دكانى وينه برطرفى كمرلى الحاج على ملكيله وبرطرفى احمد بن دامادى دكانيله وايكى طرفى طريق عام ايله محدود

وممتاز سنوی محمد بك وقفنه یوز یکری آچه مقاطعه‌لو برحباز دکانی اوده‌سیله و ایکی دکان اوده‌سیله وینه برطرفی احمد بن زاده ملکیله ومحمد بك عرصه‌سیله و طریق عام ایله محدود و ممتاز خواجه کمال وقفی عرصه‌سنده برسکنی ملك منزل واتصالنده برباب دکانیله سنوی ایکیوز آچه مقاطعه ایله ذکر اولنان خان و دکاکین بجملة التوابع و للواحق و کافة الحقوق و المرافق فارغاً عن الشواغل حسبة لله الکریم وطلباً لمرضات الرب الرحیم وقف صحیح مؤبد وحبس صریح مخلد ایله وقف وحبس ایدوب متولیٔ مزبوره تسلیم ایلدی متولیٔ مزبور وقفیت اوزره تسلم واخذ وقبض ایلدی وشویله شرط ایلدمکه مادامکه حیواتده اولام سکنی ملك مزبوره‌ده کندم ساکن اولوپ وقف مزبوره متصرف اولوپ حاصل اولان اجاره‌دن تعمیر وترمیم اقتضا ایتدکده تعمیر ایلیم ودخی شویله شرط ایلدم حاصل اولان اجاره‌دن مدینهٔ مزبوره‌دن قالین الحاج علی بنا ایلدیکی جامع شریفده هرکیم امام اولور ایسه بعد صلوة العصر نبأ سوره‌سین تلاوت ایدوپ و اوچ صلواة منیفه قرائت ایدوب ثوانی حبیب اکرم و نبی محترم شفیع العصات فی العرصات محمد مصطفی صلی الله علیه وسلّم روح پرفتوحلرینه و بنم روحمه اهدا ایلیوب یوی ایکی آچه وظیفه‌یه متصرف اوله ودخی جامع مذکوره‌ده هرکیم مؤذن اولور ایسه قبل الفرض اوچ اخلاص شریف واوچ صلواة منیفه تلاوت ایدوپ ثوانی حبیب اکرم ونبی محترم محمّد مصطفی صلی الله علیه وسلّم روح پرفتوحلرینه وبنم روحمه اهدا ایلیه ایکی آچه وظیفه‌یه متصرف اوله ودخی جامع شریفده هرکیم فراش اولور ایسه یومی ایکی آچه وظیفه‌یه متصرف اوله ودخی جامع مذکوره‌ده هرکیم قیم اولور ایسه یوی ایکی آچه وظیفه‌یه متصرف اوله و مادامکه حیواتده اولام وقف مزبوری شروط مذکور اوزره اجرا ایلیوپ عزل ونصب ارباب وظائف ونقص و زیاده مصارف و ابدال وتغییر واستبدال وتحویل وتکثیر کندو یدمده اولا والحاصل هر امرده منفرد ومستقل ومستبد اولوپ کمسنه مانع ومزاحم ومنازع ودافع اولمیه اولدکمه نفس مطمئنه‌م کوشنه ارجعی الی ربك راضیة مرضیه نداسی ایریشوپ اجابة لهذه الدعوة العظیمة طوطیٔ جان عزیزم بوقفس آب وکلدن خلاص و بودامکه چمن بی حاصلدن مناص بولوپ طیران کلستان عالم قدس وسیران کلشت قضای انس ایلیه متولیٔ مزبور اوغلم صالح بشه متولیٔ اولوپ امور تولیتی منوال محرر اوزره کوروپ شروطن وجه مشروح اوزره اجرا ایلیوپ یوی ایکی آچه تولیت وظیفه‌سنه متصرف اوله و محلهٔ مزبوره اهالیسی وقفمه حسبی نظر اولالر ومتولیٔ مزبور اوغلم صالح بشه دخی بامر الله تعالی فوت اولدقده جهت تولیت مزبوره اولادینه واولاد اولادینه مشروطه اوله و بامر الله تعالی اولادیه انقراض واقع اولورسه جهت تولیت مزبوره رأی حاکم ایله قالین الحاج علی محله‌سی اهالیسنك اصلحنه مشروطه اوله دیو واقف مذکور شروط مرقومه‌سین منوال مذکور اوزره تعیین و تنصیص ایدوب ختم کلام واستیفای مرام ایلدکده متولیٔ مزبور واقف مرقومی شفاهاً تصدیق ووجاهاً تحقیق ایتدکدنصکره واقف مزبور عنان کلامنی سمت رجوعه عاطف اولوب عقار اکرچه ائمهٔ احیا اولان امام اعظم وهمام اقدم ابو حنیفه کوفی حضرتلرینك مذهب خطیرلرنده صحیح

و جائزدر لـكن عالم وبانی امام محمد بن حسن الشیبانی رأی خطیرلری اوزره وقف باطل اولوب وقفدن رجوع واقف ایچون امر مشروع اولمغین واقف مزبور وقفندن رجوع ایدوب منازل و دکاکین و خان ملکمه ادخال اولنمق مطلوبدر دیدکده متولیٔ رشید جواب سدیده آغاز ایدوب اگرچه حال بسط اولنان منوال اوزره اولدیغی جای آشکار دکلدر لـكن فاضل صمدانی امام ابو یوسف الشهیر بالامام ثانی رأی منیرلری اوزره شرط مذکور صحیحدر و واقف مجرد وقفت دیمکله لزومی افاده ایدوب اسـترداد امر محال دیو ردن امتناع و بوخصـوصده فصل وحسمه طالبان اولدقلرنده صدر کتابده توقیع رفیعی وخط وخشم منیفی واقع حاکم شریعت نصاب متعه الله تعالی بحسن مأب دخی اول جانبه نظر ومتاع للخیر اولمقدن حذر وجانب وقفی اولی کوروب بقول من یراه صحته حکم صحیح شرعی وقضاء صریح مرعی ایلدکدنصکره فصار وقفاً صحیحاً شرعیاً و حبساً صریحاً مرعیاً فمن بدله بعد ما سمعه فانما اثمه علی الذین یبدلونه ان الله سمیع علیم و اجر الواقف علی الله الجواد الـكریم جری ذلك و حرر فی اوائل شهر محرم الحرام لسـنة خمس و اربعین ومأة والف

شـــ
سلیمان چلبی بن الحـاج صالح افندی ، محمد چلبی بن الحـاج عثمان آغا ، صالح چلبی بن حسن آغا ، مؤذن عبدالرحمن بشه ابن سلیمان چلبی ، حسن چلبی بن صالح چلبی ، چزمجی عثمان بشه ، مصطفی آغا مفتاحی ، محمد آغا شاطر باشی ، یحیی آغا ینی زاده ، حسین چلبی بن محمد بشه ، ابراهیم چلبی بربر ، احمد چلبی بن صالح چلبی ، مصطفی آغا بن الحـاج حسن ، احمد اوطه باشی ، سلیم بشه شاهو عن محله قلیجی ، محمد بشه ع م اسـكندر پاشا ، احمد بشه صـوباشی زاده ، مصطفی بشه صوفی زاده ، احمد بن محمد افندی ، درویش مصطفی قسام زاده ، صوباشی اوغلی محمد بشه ، باش اسکی حسین بشه ابن مصطفی ، محمد بشه بن عبدالمؤمن ، حسن بشه بن محمد بشه براواجی ، سلیمان بشه بن مصطفی بشه

Sadržaj:

„Hvala bogu, poznavaocu svakog vremena i onome, koji je čist od prevrte i prelaza, nek je selatu selam onom njegovom poslaniku Muhamedu, koji je gospodar lijepe naravi i načela, te njegovoj kućnjoj obitelji i dobrim drugovima sve do strašnog suda te i na njihove našljednike muškog i ženskog roda.

„Povod pisanja ovog testamenta jest slijedeći: Stanovnik Kalin Hadži Aline mahale u Saraj-Bosni, Alija, sin Abdullahov, kao dobrotvor, došao je lično pred ovaj šerijatski sud i u prisustvu svoga sina Salih baše, koga je mutevelijom postavio, dade slijedeće očitovanje: Promislivši, da je ova prelazna bašča mjesto muke i njezina stabla i voće da su nestalni, užitak i jelo da su brzo prolazni i da je ovaj lažni i prelazni svijet njiva vječitog svijeta, t. j. svačija je dužnost prigotoviti cijele potrebe za ovoga svijeta te znajući da je darežljivost uzrok oproštenju grijeha onoga dana kad stanu uzimati griješnike za perčin i bacati ih u pakao, i još doznavši, da je darežljivost vječita uspomena, uvakufljujem od svog čistog imetka dragovoljno u dobrotvorne svrhe

niže slijedeće nekretnine i to: jednu kuću u Nesuh begovoj mahali, koja graniči kućom Imoretlića s jedne, s druge strane Kasimovom kućom, s treće rijekom Miljackom, a s četvrte općim putem, za koje se zemljište plaća po četrdeset akči godišnje mukate Jahja pašinu vakufu; jedan han u istoj mahali i pod ovim jedan nalbanski dućan i jedan ekmeščijski dućan, koji graniči sa tri strane Nesuh begovim mesdžidom, a sa četvrte putem, za čije se zemljište pet stotina akči godišnje mukate plaća Mehmed bega Minetovića vakufu; dalje, jednu kuću u istoj mahali i ispod ove jedan kasapski dućan i jedan bakalski dućan, koji graniči s jedne strane rijekom Miljackom, sa druge Markovom kućom, a sa treće i četvrte općim putem, za koju se plaća po četrdeset akči godišnje mukate Minetbegovića vakufu; dalje opet jedan ekmeščijski dućan sa sobom i do ovog druga dva dućana sa sobama, koji graniče s jedne strane kućom Hadži Alije Cemerlije, s druge Ahmeda Damadovića dućanom a s treće i sa četvrte općim putem, za koje se nekretnine plaća po 120 akči godišnje mukate Minetbegovića vakufu i napokon jednu kuću sa jednim dućanom, koja s jedne strane graniči kućom Ahmeda Zadića, s druge zemljištem Mehmed begovim a s treće i četvrte putem, za koje se zemljište plaća dvije stotine akče godišnje mukate Hadži Kemaludinovu vakufu; sve ove kuće i dućane sa svim njihovim okolinama i pripadajućim nuzgrednim zgradama, čiste i bez tereta, za božiju ljubav, dragovoljno u dobrotvorne svrhe za navijek stvarno i istinito uvakufljujem i predajem ih na raspolaganje priznatom muteveliji, koji ih je već i primio i za to uvakufljenje stavljam slijedeće uvjete: da ja, dok sam živ, ovim kućama i dućanima upravljam i u njima stanujem a što budem dobivao od kirije, da to po potrebi trošim na opravke i popravke ovih zgradah. Dalje stavljam uvjet, da se od prihoda ovih zgrada izdaju dnevno po dvije akče onome imamu, koji bude služio u Kalin Hadži Alinoj džamiji u Sarajevu, za to, što će poslije klanjanja ićindije čitati jedno sure iz kurana i tri salavata, koja se uče pred dušu uzvišenom božijem poslaniku Muhamed Mustafi i za spas moje duše. Ko bude u ovoj istoj džamiji hatib, da mu se daje po četiri akče dnevne plaće, a mujezinu, koji bude, da mu se daje po dvije akče dnevne plaće za to, što će prije klanjanja u ovoj džamiji učiti tri ihlasa i tri salavata pred dušu uzvišenog božijeg poslanika s. a. a. v. i za spas moje duše. Da se izdaje po dvije akče dnevne plaće pometaču ove džamije, a koji bude kajim — čuvar i dvorni pometač ove džamije, da se i njemu po dvije akče dnevne plaće dade.

„Stavljam dalje uvjet, da ja, dok sam živ, sa ovim vakufom upravljam i da sam vlastan ovaj vakuf umanjiti, povisiti, promijeniti, trampiti, umnožiti, džamijske službenike imenovati i svrgavati i jednostavno sa tim vakufom samostalno upravljati, a da mene u tome niko ne može smetati i zabranjivati mi; a kad mi uši srca budu čule božiju zapovijed da putujem dragovoljno bogu i tome velikom pozivu kad se moja lijepa duševna ptica oprosti iz kafaza, koji je sastavljen od vode i blata, i kad se riješim svjetskih lažnih zelenila i kad ta duševna ptica odleti u vječite bašće i bostane rajske da počiva tamo za na vijek: tek onda da moj spomenuti sin Salih baša bude mutevelija moga vakufa sa gori opisanim uvjetima sa plaćom od dvije akče dnevno a stanovnici ove mahale da budu počasni nadzornici ovoga vakufa, a kada sin moj Salih baša po božijoj zapovjesti umre, neka budu mutevelijom njegovi potomci s koljena na koljeno; a kad ovi pako izumru, da za muteveliju dotični šerijatski sudac odredi najsposobnijeg stanovnika te mahale. I sve gori navedeno po redu očitovavši i govor dovršivši, sve te njegove navode prisutni mutevelja lično odobri i potvrdi. Iza ovoga pomenuti vakif svoj govor prevrnu i oprovrgnu, rekavši, da se nepokretne stvari po

propisima imami Azama, komu neka je slava i milost, mogu uvakufiti, ali po propisima drugog imama Muhameda, sina Hasanova, komu neka bude božija milost, takvo je uvakufljenje nezakonito, s toga tražim, da mi se uvakufljene nekretnine u posjed vrate. Na ovo prisutni mutevelija dade odrješit odgovor, rekavši, ako ti propisi i postoje, po propisima i nazorima imami Ebu Jusufa ipak je uvakufljenje svršen čin, čim dotični vakif rekne: „ja uvakufljujem to i to"; s toga dakle ne mogu dozvoliti, da se uvakufljene nekretnine vakifu u posjed povrate.

„Raspravljajući šerijatski sudac, uzevši u pretres rečene navode i imajući u vidu interese vakufa, izreče presudu, da je ovo uvakufljenje zakonito, pravno, istinito i stvarno svršena stvar te ga kao takovo i sudbeno potvrgjuje. Ko bi ovu presudu preinačio ili uništio, bog će mu na njegov vrat sve grijehe natovariti, jer bog sve zna i vidi.

„Ovo se dogodi i napisa početkom muharema 1145. (= 1732.).

„Svjedoci ovoga: Sulejman Čelebija, sin Hadži Salihov, Mehmed Čelebija, sin Hadži Osmanov, Salih Čelebija, sin Hasanov, Abdulrahman baša, sin Sulejmanov, mujezin, Hasan Čelebija, sin Salihov, Osman baša čižmedžija, Mustafa baša Ključar, Mehmed aga Šatrbaša, Jahja aga Jumnić, Husein Čelebija, sin Mehmedov, Ibrahim Čelebija berber, Ahmed Čelebija, sin Salihov, Mustafa aga, sin Hadži Hasanov, Ahmed Odobaša, Selim baša Šaho, Mehmed baša Azem, Ahmed baša Subašić, Husein baša Bašeskija, sin Mustafin, Mehmed baša Abdulumuminavić, Hasan baša Travo i Sulejman baša, sin Mustafa bašin".

Ova se vakfija nalazi u sidžilu broj 83 na 33. strani. Kasnije nalazimo jednu vakfiju u sidžilu broj 79 na 365. strani glede ove džamije, koju niže sa kratkim prijevodom donosimo:

حمد جمیل موفور و شکر جزیل غیر محصور اول واقف حقای ضمائر وکاشف خبایای سرائر اولان موجد عامهٔ ممکنات ومنشیء کافهٔ مصنوعات تعالی شانه عن الشبیه والمثل وتقدس ذاته عن النظیر والعدیل حضرتلرینك درگاه اقدس وبارگاه مقدسنه سزاوار و واجب الاقصاردرکه انواع بنی آدمی قدرت کامله و حکمت شامله برله انشا و اختراع ایدوب دنیایی مزرعهٔ آخرت و اولایی دریعهٔ عاقبت ایلدی وصلوات طیبات وتحیات خالصات اول سلطان جمهور انبیاء وعنوان منشور اصفیا مظهر فیض حقایق حافظ اسرار دقایق امام کعبهٔ قدس وهمام مدینهٔ انس صدر صفهٔ صفا محمد المصطفی صلی الله تعالی علیه و سلم حضرتلرینك مشهد معطر و مرقد منورلرینه اولسونکه وجود شریفی سبب ایجاد کون ومکان و باعث خلقت انس وجان اولدی وتحیات بی غایه وتسلیمات ما لانهایه آل و اولاد کرام و اصحاب ذوی الاحترامنه اولسونکه هر بری صراط مستقیمده نجم هدی وفلك اهتداده شمس ضحی اولدیلر رضوان الله تعالی علیهم أجمعین اما بعد اشبو کتاب صحت نصاب و بو خطاب عنبرین نقابك تحریر وتسطیر واملاسنه باعث و بادی اولدرکه مدینهٔ سرای بوسنه‌ده قالین الحاج علی محله‌سی سکاننده صاحب الخیرات والحسنات و راغب تصدیقات والمبرات قضاة کرامدن سلیمان رشدی افندی ابن المرحوم عبدالله آغا ابن مصطفی آغا مجلس شرعشریف و محفل دین منیفده وقف آتی الذکرده لاجل التسجیل ولامر الاتمام والتسبیل متولی نصب وتعیین اولنان جامع عتیق محله‌سی سکاننده علماء عظام ومدرسین کرامدن عبد الله رشید افندی ابن المرحوم

ابراهیم حلمی افندی محضرنده اقرار صحیح شرعی واعتراف صریح مرعی ایدوب وقتاکه بو دنیای دون ونقش بوقلمونك عمرانی خراب و حاصلی تراب اولمغله جناب حق و فیاض مطلقدن روز حشر وجزا و یوم نشر ولقاده جمله حفات وعرات حساب دفتر حسنات و سیئاتده ایکن سایهٔ خیرات وظل صدقات تحتنده مستظل ومستریح اولمق رجاسیله مدینهٔ مزبوره‌ده زرکران زیر سوقنده واقع برطرفی یالدیزجی ملا عثمان حلیلهسی خاتونك دکانی وطرفین فوجو اوغلی ریستو ذمی منزلی ومخزنی و طرف رابع طریق عام ایله محدود وممتاز سنوی یوز یکرمی آقچه مقاطعهٔ قدیملو عرصهسی اصحاب خیراتدن مرحوم دوزی باشی وقفی وبناسی ملکم اولان برباب دکان ودرونده کائن برباب مخزنمی ملکمدن اخراج وحسبةً لله لملك الصمد باذن متولی وقف مومی الیه وقف صحیح مؤبد وحبس صریح مخلد ایله وقف وحبس ایدوب شویله شرط ایلدمکه دکان ومخزن محدود مذکوره بهر سنه معرفت متولی ایله طالبینه ایجار وسنوی حاصل اولان اجارهسندن اولا مقاطعهٔ عرصه اولان یوز یکرمی آقچه واقف مومی الیه اوقافی متولیسنه اعطا اولنه وباقی اجارهسندن سالف الذکر قالین الحاج علی محلهسنده واقع جامع شریفنده هرکیم امام اولور ایسه سنوی یوز اللی غروش وجامع شریف مذکوره‌ده هرکیم مؤذن اولور ایسه سنوی اوتوز غروش وظیفهلری ویریله وبوندن اقدم جامع مذکوره مناره‌سنده رمضان شریفده وسائر لیالیء مبارکه ده ایقاد قنادیل ایچون جدم مومی الیه مصطفی آغا وصیت ایلدیکی اوچیوز غروش مرور زمان و کرور اوآن قادیل مذکور ایقادینه خرج وصرف اولندیغندن برینه دکان ومخزن اجارهسندن بهر سنه باید متولی یدیشر بحق فیه روغن زیت اشترا اولنوب جامع مذکور مناره‌سنده رمضان کثیرالقبضانده وسائر لیالیء مبارکه‌ده ایقاد قنادیله خرج وصرف اولنوب ثوابنی جدم مرحوم مومی الیه مصطفی آغانك روحنه اهدا اوله وذکر اولنان عرصهٔ مقاطعهسیله وظائف مذکوره روغن زیت مزدن فضله قلان اجاره‌یه جهت تولیت اولمق اوزره متولی اولان کمسنه متصرف اوله ودخی شویله شرط ایلدمکه مادامکه لابس لباس حیاة اولهم امور تولیت وتبدیل وتغییر شروط مرة بعد اخری یدمده اولوب نفس ذاتمه مشروطه وبروفق دلخواه رأیمه مربوطه اوله وقتاکه بامرالله بی زوال وبحکم پادشاه لایزال شربت ممانی نوش ایلدیکمده لابوین ارقرنداشم محمد آغا شروط محررهٔ مذکور ایله وقف مزبوره متولی اولوپ بعد وفاته اولاد اولاد ذکوری و اولاد اولاد ذکورینك سناً اکبر وارشد واصلحی بطناً بعد بطن وقرناً بعد قرن وقف مزبوره متولی اوله و بعد الانقراض معرفت شرع ومارالبیان قالین الحاج علی محلهسی اهالیسنك رأی واتفاقلریله این ومستقیم برکمسنه وقف مزبوره متولی نصب وتعیین اولنوپ شروط وقیود مرقومه رعایت و تولیت مذکوره‌یه متصرف اوله دیو تعیین قیود وتبیین شروط ایتدکدنصکره دکان ومخزن محدود کوری فارغاً عن الشواغل متولی مومی الیهه تسلیم اولدخی وقفیت اوزره تسلم وقبض ایدوپ سائر متوللیلر اوقافده تصرف ایلدکلری کبی بعدالتصرف واقف مومی الیه سلیمان رشدی افندی عنان کلامی سمت رجوعه عاطف وزمام مقالی صوب استرداده صارف ایدوپ جهت مباره‌دن

برجهت موقوفهٔ عرصه اوزرنده اولان ابنیه‌نك جهت اخرایه وقفیتی بعض مشایخ کرام حضراتنك مذهب شریفلرنده صحیحه اولمدیغندن ماعدا واقف منفعت وقفی کندی نفسنه شرط ایتمکله امام محمد بن حسن الشیبانی حضرتلری قتنده وقف باطل و حابهٔ صحتندن عاطل اولور بناءً علی ذلك دکان ومخزن مذکور ابنیه‌سی وقفیتدن رجوع ایلدم دیو استرداد و متولیء موی الیهك قصر یدینی طلب ایده‌رك دیدکده متولیٔ موی الیه جواب سدیده متصدی اولوب اگرچه حال بسط اولنان منوال اوزره اولوب لکن بعض مشایخ آخر صحتنه ذاهب اولدیغی مقرردر و امام ثانی ابو یوسف حضرتلری قتنده وقف شرط مذکوره مقارن اولور والیوم عمل آنکله‌در دیو رد تسلیمدن امتناع ایدوب حاکم موقع صدر کتاب طوبی له وحسنمآب حضرتلری حضورنده مترافعان و هر بری مبتغسنجه فصل وحسمه طالبان اولدقلرنده حاکم موی الیه طرفینك کلامنه بعد التأمل والتفکر صحت وقفی ترجیح واختیار وطرف وقفی خیری تقدیم و آثار ایدوب تجویز ایدن بعض مشایخ کرام مسلك لطیفلری اوزره عرصهٔ موقوفه اوزرنده ذکری مرور ایدن دکان ومخزن ابنیه‌لرینك مع شروطها المذکوره صحتنه حکم ایتدکدنصکره واقف موی الیه بو طریق ایله مرامنه واصل اولمامغله طریق آخردن سمت رجوعه تصدی ایدوب ذکر اولنان دکان ومخزن ابنیه‌سنك جهت اخرایه وقفیتنه حکم حاکم لحوقیله صحت حاصله اولوب لکن صحت مقتداری ائمهٔ کبار اولان امام امام اعظم وهمام افخم حضرتلرینك قتنده صحت لزومی مستلزم اولمامغله عرصهٔ موقوفهٔ مزبوره اوزرنده اولوپ دکان ومخزن مذکور ابنیه‌سی وقفیتدن رجوع ایلدم متولی موی الیه دخی تکرار جوابه متصدی اولوپ فی‌الحقیقه امام مشار الیه حضرتلری قتنده صحت لزومی مستلزم اولمدیغی مقرر لکن امام ابو یوسف حضرتلری قتنده واقف مجرد وقفت دیمکله و امام محمد حضرتلری قتنده تسلیم الی المتولی و ذکر تأبید ایله وقف لازم اولور امامین مشار الیهما مذهب خطیرلری اوزره عرصهٔ موقوفهٔ مزبوره اوزرنده دکان ومخزن ابنیهٔ مرقومه وقفیتك لزومنه دخی حکم طلب ایدیجك حاکم موی الیه دام الحق جا یا بین یدیه حضرتلری تشیید مبانی وقفی اولی کوروب عالماً بالخلاف الجاری بین الائمة الاشراف فی امور اوقاف مار البیان دکان ومخزن ابنیهٔ وقفیتنك لزومنه دخی حکم وتسجیل ایتمکین من بعد وقف مزبور صحیح ولازمه ودوام و تأبیدی مستلزمه اولوپ نقص ونقیضنه مجال محال وابطال وتبطیلی عدیم الاحتمال اولمغله فمن بدله بعد ما سمعه فانما اثمه علی الذین یبدلونه ان الله سمیع علیم و اجر الواقف علی الحی الجواد الکریم جری ذلك وحرر فی‌یوم الحادی عشر من شهر ربیع الاول لسنة ستین و مأتین و الف ـــــــــــ

ثم ـــــــــــ بو د الحال

راغب زاده صالح آغا ، خواجه درویش ملا احمد ، قزاز ملا عطاء الله ، بقال ملا فیض‌الله ، قزاز واتره‌ناق ملا محمد ، درزی الحاج عبد الله بن الحاج سلیم ، شهمانی ملا احمد ، قیومجی ملا سلیمان ، قوچك سلیمان ، عزیز ملا فیض‌الله اوغلی ، ملا مصطفی اوغلی ، لوشو زاده ملا محمد ، شهمانی ملا احمد اوغلی محمد و غیرهم

Sadržaj:

„Lijepa, bezbrojna hvala i neizmjerna zahvalnost onome poznavaocu svjetskih tajnih misli, stvoritelju sviju mogućnostih i čudesa i onome bogu, koji nejma prilike ni savjetnika, nego gospodari u svome carstvu, kako on hoće i onome bogu, koji je učinio ovaj prelazni svijet njivom vječitog svijeta, jer što se na prelaznom svijetu posije, to će se na vječitom požeti, te neka je selat i čista slava onome sultanu, koji je starješina sviju pejgambera, odabranom Muhamed Mustafi, koji je uzrokom stvorenju neba i zemlje, ljudi i duhova, te nek je takogjer slava i neuskraćena milost na njegovu kućnju obitelj i djecu i njegove odabrane drugove, koji su bili kao sunce u upućivanju vjerskih sljedbenika

„Povod pisanju jest slijedeći:

„Stanovnik Kalin Hadži Ali mahale u Saraj-Bosni, kadija Sulejman Ruždi efendija, sin Abdullahagin, unuk Mustafagin, došao je lično pred ovaj šerijatski sud i uprisustvu Abdullah Rešid efendije, sina Ibrahim Hilmi efendina, stanovnika Careve mahale i muderisa kao postavljenog mutevelije dao je radi niže slijedećeg uvakufljenja svoje dobrovoljno očitovanje

„Promislivši na vrijeme, da je ovaj svijet prolazan a njegove razne boje da naliče fata morgani, njegove gragjevine ruševinama i najzad sve to postaje crnom zemljom: za to od dragoga i milostivoga boga nadajući se i želeći, da će na onom strašnom sudu, na kome će se svakom po pravdi suditi i na onome sudu, na koji će svako gô i bos doći, a njegovi spisi od dobrih i zlih djela, koja je na ovome svijetu radio, u ruke predati te će svak toga sudnog dana pod hladom svojih dobrih djela hladovati: zbog toga odvajam od svog čistog imetka jedan moj dućan su magazom, koji postoji u čaršiji u donjem Kujundžiluku u rečenom gradu, koji graniči sa dućanom žene Mula Osmana Zlatarevića, sa dvije strane kućom i magazom Riste Fočica a s četvrte općim putem, a od kog se dućana plaća stotinu i dvadeset akči godišnje mukate Terzibašinu vakufu, te za božiju ljubav ove odvojene nekretnine sa dozvolom prisutnog mutevelije uvakufljujem za navijek istinitim i stvarnim uvakufljenjem, stavljajući za to slijedeće uvjete: da se pomenuti dućan sa magazom preko mutevelije nudiocima svake godine pod najam izdaje a od ove najamnine najprije da se plaća po 120 akči godišnje mukate nadležnom vakufskom muteveliji a od ostatka prihoda kirije da se daje godišnje po stotinu i deset groša imamu, koji bude služio u Kalin Hadži Alinoj džamiji a mujezinu iste po trideset groša godišnje plaće. Osim toga je prije nekoliko godina moj dedo zavjetovao tri stotine groša, da se od ovih novaca uz ramazan i ostale mubareć večeri pale kandilji na munari ove džamije a pošto se to nije od više vremena vršilo i održavalo, to ja sada odregjujem, da rečeni mutevelija od prihoda ove najamnine svake godine kupi po sedam i po oka zejtina te ovaj troši u paljenje kandilja u ovoj džamiji uz ramazan i ostale mubareć večeri za spas duše moga djeda, merhum Mustafage. Dalje odregjujem, da ostatak preko tih troškova i izdataka ostaje u korist mutevelije moga vakufa, kojemu će kao godišnja plaća služiti. Stavljam uslov, da ja budem mutevelija ovog vakufa dok sam ja živ, i da tim vakufom po svojoj volji upravljam i raspolažem, a kada ja po božijoj zapovjedi umrem, neka moj rogjeni brat Mehmed aga bude mutevelija toga vakufa, a kada i on umre da to pravo tevlijeta našljedno pregje na njegove muške potomke s koljena na koljeno, a kad i njih nestane, da šerijatski sud u sporazumu sa stanovnicima iste mahale izabere za muteveliju sposobnu i vrijednu ličnost, koja će tu službu po stavljenim uvjetima vršiti i odregjenu mu plaću redovito primati.

„Sve ovo izgovorivši rečeni vakif, očitova dalje, da je uvakufljeni dućan sa magazom bez tereta na raspolaganje i upravljanje pomenutom muteveliji predao i on ih u posjed primio, obećavši, da će dužnost mutevelije kao i ostale vakufske mutevelije vršiti.

„Poslije toga vakif Sulejman Ruždi efendija okrenu svoja očitovanja na drugu stranu i izjavi, da bi mu se uvakufljene nekretnine u posjed vratile, jer reče, da se ovake vrsti nekretnina po propisima i nazorima neke šehovske uleme i propisima imami Muhameda, sina Hasanova, ne mogu uvakufiti i da to uvakufljenje ne može biti istinito, s toga odustajem od uvakufljenja toga dućana i magaze i tražim, da mutevelija iste meni u posjed povrati. Prisutni mutevelija na ovo odrješito odgovori, rekavši, da u stvari takvi propisi postoje, ali po propisima i nazorima drugog imama, Ebu Jusufa, veli se, da su vakifovi uvjeti u tom predmetu istiniti i neosporni, te da se po njima glede toga i sada postupa, pa zbog toga ne može odobriti, da se to povrati.

„Pošto ovaj predmet uvakufljenja ovim postade prijeporan, to je raspravljajući šerijatski sudac rečene navode stranaka uzeo na razmišljanje i pretresanje, te imajući interese vakufa kao preče u vidu i uzevši u obzir raspravne navode stranaka i propise te nazore imama i obzirom na to, što imam Ebu Jusuf veli, da se uvakufljenje svršenim činom smatra, čim dotični vakif rekne: „to i to uvakufljavam“ a osim toga imami Muhamed veli, da je uvakufljenje nekretnina svršen čin, čim se uvakufljene nekretnine dotičnom muteveliji na raspolaganje predadu i uruče, s toga dakle on izreče presudu, da su ove zgrade istinito, zakonito, pravno i stvarno vakufsko imanje te ga kao takove i potvrgjuje i za to nema mogućnosti, da se ono pokvari i ukine. Ko bi ovu presudu i zakonom utvrgjeno riješenje oprovrgnuo i htio uništiti, bog će mu sve grijehe na njegov vrat natovariti, jer bog sve zna i vidi.

„Ovo se dogodi i napisa 11. dan mjeseca Rebijulevela 1260. (= 1844.).

„Svjedoci ovoga: Salih aga Ragibović, Mula Ahmed Hadži Dervišov, Mula Ahmed Lošo kazaz, Mula Ataullah kazaz, Mula Fejzullah bakal, Mula Mehmed Vatrenjak kazaz, Hadži Abdullah, sin Hadži Selimov, terzija, Mula Ahmed Šehmanija, Mula Sulejman kujundžija, Sulejman Fočić, Uzejir, sin Mula Fejzullahov, Mula Mustafić, Mula Mehmed Lošo i Mehmed, sin Mula Ahmeda Šehmanije“.

Slika 103.

Zatim nalazimo još jednu vakfiju supruge rečenog Sulejmani Ruždi efendije Kulovića u sidžilu broj 79 na strani 369. u kojoj se spominje ova džamija, te je zbog toga s kratkim sadržajem donosimo:

الحمد لله لو قف على كل حال المنزه عن التغيير والانتقال والصلاة والسلام على محمد الموصوف
بمكارم الاخلاق ومحاسن الخصال وعلى آله واصحابه العارجين الى معارج الكمال اما بعد اشبو
وقفية صحيحة الفحاوى ووثيقة شرعية المطاوينك تحرير وانشا وتسطير واملاسنه بادى اولدركه

مدينهٔ سرای بوسنده قالین الحاج علی محله‌سی ساکنلرندن صاحبة الخیرات و راغبة الحسنات منتها بنت محمد ممش سائح قدار نام خاتون طرفندن وقف آتی البیانی تقریر ایله رجوع واستردادی دعواسنه بنا هوالمهیج الشرعی وکیل ثابت الوکاله‌سی اولان زوج داخلی قضاة کرامدن سلیمان رشدی افندی ابن عبدالله اغا نام کمسنه مجلس شرع شریف انورده لاجل المحاکمه والتسجیل ولاتمام الامر والتکمیل متولی نصب وتعیین ایلدیکی جامع عتیق محله‌سی ساکنلرندن مدرسین کرام ذوی الاحترامدن عبدالله رشید افندی ابن المرحوم ابراهیم حلمی افندی محضرنده بالوکاله تقریر صحیح شرعی وتبیین صریح مرعی ایدوب وقف آتی الذکرك صدورینه دکین موکلهم مزبوره منتها خانونك سلك ملکنده اولوب مدینهٔ مزبوره‌ده ذکران بالا سوقنده واقع برطرف موکلهم مزبوره منتها خانونك دیکر دکانی و برطرف مرحوم جوماره ابراهیم آغا وارثسی دکانی و برطرف عمارت مدرسه‌سی جداری وطرف رابعی طریق عام ایله محدود ومماز عرصه‌سی سنوی یوز سکسان اقچه مقاطعهٔ قدیمه‌لو اصحاب خیراتدن مرحوم ومغفور له غازی خسرو بك وقفی وبناسی ملك برباب دکانی ملکندن اخراج وحسبةً لله تعالی وطلباً لمرضاة ربه العلی الاعلی وقف صحیح مؤبد وحبس صریح مخلد ایله وقف وحبس ایدوب شویله شرط ایلدیکی دکان محدود مذکور بهر سنه باید متولی طالبینه ایجار اولنوب حاصل اولان اجاره سندن اولا واقف مشار الیه مرحوم غازی خسرو بك وقف شریفنه عرصهٔ وقف ایچون عائد اولان مقاطعهٔ قدیمه‌سی ادا اولندقدنصکره باقی اجاره سندن سالف الذکر قالین الحاج علی محله‌سنده کائن جامع شریفده هرکیم امام اولور ایسه بهر جمعه کیجه‌سی برر یس شریف سوره‌سین تلاوت وثوابنی واقفهٔ مزبوره روحنه اهدا ایدوپ سنوی اللی غروش وظیفه‌سی ادا اولنه و اجارهٔ مذکوره‌دن بهر سنه اونر غروش ید متولیده ادخار اولنوب لدی الحاجه دکان مذکورك تعمیرات لازمه‌سنه خرج وصرف اولنه واجارهٔ مذکوره‌دن باقی فضله هرنه مقدار قالور ایسه جهت تولیت اولمق اوزره متولی اولانلر متصرف اولهلر ودخی شویله شرط ایلدیکی واقفهٔ مزبوره مادامکه لابسهٔ لباس حیوة اوله شروط مذکور ایله وقف مزبورك امور تولیتی کندی نفسنه شرط ایدوب و بعد وفاتها بنم ذاتنه و وفاتمدنصکره لابوین ارقرنداشم محمد آغا بن المزبور عبدالله آغایه و بعد وفاته مرقوم محمد آغانك اولاد ذکورینك سناً اکبر و ارشد و اصلح والیق اولادی واولاد اولادینه بطناً بعد بطن وقرناً بعد قرن تولیت مذکوره شروط مرقومه ایله متصرف اوله و بعد الانقراض معرفت شرع ومارالذکر قالین الحاج علی محله‌سی اهالیسنك رأی ومعرفت واتفاقلریله امین ومستقیم برکمسنه متولی نصب و تعیین اولنوب شروط و قیودی مذکوری اجرا ایلیه دیو دکان محدود مذکوری فارغاً عن الشواغل متولی مومی الیهه تسلیم ایلیوب اولدخی تسلم و قبض و سائر متوابلرکی تصرف ایلدی دیو بالوکاله دیدکده متولی مومی الیه دخی وکیل مومی الیهك اقرار مشروحه‌سنی بالمواجهه تصدیق و بالمشافهه تحقیق ایتدکدنصکره وکیل مومی الیه سلیمان رشدی افندی عنان کلامنی سمت رجوعه عاطف وصوب استرداده بالوکاله صارف اولوب جهت مبارهدن برجهت موقوفه عرصه اوزرنده اولان ابنیه‌نك جهت اخرایه وقفیتی بعض مشایخ کرام مذهب شریفلرنده

صحیحه اولمدیغندن ماعدا واقف منفعت وقفی کندی نفسنه شرط ایتمکله امام محمد بن حسن الشیبانی حضرتلری قتنده وقف باطل وجهله صحتدن عاطل اولوپ بناءً علی ذلك موکلهم مزبوره منتها خانون ذکر مسبوق دکانك ابنیه‌سی وقفیتندن رجوع ایتمکله دکان مذکوری ملکنه ادخال ومتولی مومی الیهك قصر یدینی بالوکاله طلب ایده‌رم دیو دعوی ایلدکده غب السؤال متولئ مومی الیه دخی جوابنده فی‌الواقع عرصهٔ موقوفه اوزرنده اولان ابنیه‌نك جهت اخرایه وقفیتی بعض مشایخ کرام کرام قتلرنده صحیحه دکلدر لکن بعض آخری صحتنه ذاهب اولدیغی مقرر اولوپ وامام ثانی ابو یوسف حضرتلری قتنده وقف شرط مذکوره مقارن دخی اولور والیوم عمل انکله‌در دیو رد وتسلیمدن امتناع ایدوپ حاکم موقع صدر کتاب طوبی له وحسنمآب افندی حضرتلری طرفین کلاملرین بعدالتامل والتفکر صحت وقفی ترجیح واختیار وطرف خیری تقدیم واثیار ایدوب تجویز ایدن بعض مشایخ کرام مسلك لطیفلری اوزره عرصهٔ موقوفه اوزرنده اولوب ذکر مرور ایدن ملك ابنیه دکانك مع شروطها المذکوره صحتنه حکم ایتدکدنصکره وکیل مومی الیه واقفهٔ مزبوره طرفندن بویوزدن مرامنه واصل اولمامغله طریق آخردن سمت رجوعه تصدی ایدوب اکر چه ذکر اولنان دکان ابنیه‌سنك جهت اخرایه وقفیتنه حکم حاکم ایله صحت حاصل اولدی لکن صحت مقتدای ائمهٔ کبار اولان امام اعظم همام افخم حضرتلری قتنده صحت لزومی مستلزمه اولمامغله عرصهٔ موقوفهٔ مزبوره اوزرنده اولوپ ابنیهٔ دکان مذکوره‌نك وقفیتندن بالوکاله رجوع ایلدم دیدکده متولی مومی الیه دخی تکرار جواب وبروب فی‌الحقیقه امام اعظم مشار الیه حضرتلری قتنده صحت لزومی مستلزمه اولمدیغی مقرر اولوپ لکن عارف صمدانی ابو یوسف الشهیر بالامام الثانی حضرتلری قتنده واقف مجرد وقفت دیمکله وامام محمد ابن حسن الشیبانی حضرتلری قتنده تسلیم الی المتولی وذکر تأیید ایله وقف مزبور صحیح ولازم اولور امامین مشار الیهما مذهب خطیرلری اوزره عرصهٔ موقوفه اوزرنده اولان ابنیهٔ دکان مرقومه وقفیتنك لزومنه دخی حکم طلب ایدیجك حاکم مومی الیه دام الحق جاریاً بین یدیه حضرتلری تشیید مبانیء وقفی اولی کوروب ذکری سبقت ایدن دکان محدود مذکوره‌نك ابنیهٔ وقفیتنك لزومنه وشروط وقیودك صحت ونفاذینه عالماً بالخلاف الجاری بین الائمة الاسلاف وقف مزبورك صحت ولزومنه حکم ایتمکین من بعد وقف مزبور صحیح ولازم اولدی فمن بدله بعدما سمعه فانما اثمه علی الذین یبدلونه ان الله سمیع علیم واجر الواقف علی الله الجواد الکریم جری ذلك وحرر فی الیوم الحادی عشر من شهر ربیع الاول لسنة ستین ومأتین والف

شهود الحال

راغب زاده صالح آغا ، خواجه درویش ملا احمد ، قزاز ملا احمد ، قزاز ملا عطاء الله ، بقال ملا فیض الله ، واتره نیاق ملا محمد ، خواجه علمدار اوغلی ، شهمانی ملا احمد اوغلی محمد حاجی سلیم اوغلی الحاج عبد الله ، قیومجی ملا سلیمان ، قوچك سلیمان ، لوتو اوغلی

Sadržaj.

„Hvala bogu poznavaocu svakog vremena, koji nije izvržen prelazu i prevrati, te nek je selatu selam na onoga Muhameda, koji je gospodar lijepe naravi i načela, na njegovu kućnju čeljad i dobre drugove, koji su postigli vrhunac sreće. Uzrok je pisanju ovoga čistog pravednog šerijatskog testamenta slijedeći: Stanovnica Kali Hadži Ali mahale u Saraj-Bosni Muntiha, kći Mehmeda Memiša, sandžakdara, kao dobrotvorka opunomoćila je sa od strane šerijata potvrgjenom punomoći svoga muža Sulejman Ruždi efendiju, sina Abdullahova i po činu kadiskog reda, da ovaj u ime njeno vrši niže slijedeće uvakufljenje njenih nekretnina i da to u šerijatske zapisnike zavede u prisustvu Abdullah Rešid efendije, sina merhum Ibrahim Hilmi efendije, stanovnika Careve mahale u Sarajevu i muderisa, koga je ona odredila i imenovala mutevelijom vakufa, što ga ona zavjetuje i uvakufljuje, te je isti punomoćnik kod ovog suda dao slijedeće očitovanje: Moja vlastodavka, rečena Munteha hanuma, posjeduje jedan dućan u gornjem Kujundžiluku u čaršiji, koji graniči s jedne strane drugim dućanom rečene Munteha hanume, s druge dućanom našljednika Ibrahim age Čomare, s treće duvarom Imaretske medrese, a s četvrte općim putem, a za zemljište ovog dućana plaća se godišnje po 180 akči mukate merhum Gazi Husrev begovu vakufu te je ovaj dućan od svoga čistog imetka odvojila i za navijek u dobrotvorne svrhe istinito i stvarno zavjetuje i uvakufljuje i o tome stavlja niže slijedeće uvjete: da ovaj dućan nadležni mutevelija svake godine nudiocu pod najam izdaje i od ove najamnine da na prvom mjestu plaća 180 akče godišnje mukate vakufu merhum Gazi Husrev begovu, a od ostatka da imam, koji bude u Kalin Hadži Alinoj džamiji, svakoga petka reče po jedan lijepi „Jusin“ a da mu se za to po pedeset groša godišnje plaće izdaje i da to učenje čini za spas duše vakifovice, dalje, da od ove najamnine mutevelija svake godine po deset groša odvaja i ove novce da troši na potrebni opravak i popravak uvakufljenog dućana a što bi preko sviju tih izdataka preteklo, da to ostane kao godišnja plaća mutevelina. Dalje stavlja uslove, da ona bude mutevelija toga njezina vakufa sve dok je živa a kad ona umre, da to pravo pregje na njezina rogjenog brata Mehmed agu, sina Abdullah agina, a i on kad umre, da to pravo pregje na njegova najstarijeg i najsposobnijeg sina a ovoga da naslijede njegova muška djeca s koljena na koljeno dolazeći; a ako bi slučajno i ovi izumrli, da dotični šerijatski sudac u sporazumu sa stanovnicima rečene mahale izabere sposobnu i povjerljivu osobu za muteveliju, koji će ovim vakufom po ovdje stavljenim uvjetima upravljati. Sve ovo izgovorivši reče, da je pomenuti zavjetovani dućan bez tereta predan na raspolaganje muteveliji i on ga primio i obećao, da će s njime kao i ostale mutevelije upravljati.

„Zatim je prisutni mutevelija sve ove uvjete i očitovanja punomoćnika vakife kao istinite lično priznao i potvrdio.

„Poslije ovih izjava rečeni punomoćnik, Sulejman Ruždi efendija, okrenu riječ na drugu stranu u namjeri da povrati uvakufljenu nekretninu te reče, da po propisima nekih učenjaka ne vrijedi uvakufljenje zgrade na tugjem zemljištu podignute, a po propisima imama Muhameda, sina Hasanova, uvakufljenje nema važnosti, ako se stvarno ne izvrši, s toga u ime vlastodavke tražim povratak uvakufljenog dućana te da se naredi muteveliji, da mu ga povrati. Prisutni mutevelija odrješitim govorom na ovo reče: „I ako ti navedeni propisi postoje, ipak je po propisima drugog imama Ebu Jusufa ovo uvakufljenje kao stvarno svršeno, na zakonu osnovano, s toga ne mogu dozvoliti povratak uvakufljenog dućana.“

„Raspravljajući šerijatski sudac uzevši u pretres te navode i imajući u vidu bitne interese vakufske, izreče presudu, da je ovo uvakufljenje zakonito, istinito, pravno i stvarno izvršeno uvakufljenje, te ga kao takovo i potvrdi, jer uvaži kao temeljit razlog tomu propise i nazore drugog imama Ebu Jusufa, koji veli, da je uvakufljenje svršen čin, čim dotični vakif rekne: to i to uvakufljujem, a imami Muhamed, sin Hasanov, Šejbanija veli, da je uvakufljenje neprijeporna činjenica, čim se ono dotičnom muteveliji na raspolaganje preda.

„Ko bi ovu presudu preinačio, oprovrgao ili uništio, tomu će bog sve grijehe na njegov vrat natovariti, jer bog sve zna i vidi.

„Ovo se dogodi i napisa 11. dan rebijulevela 1260. (= 1844.).

„Svjedoci ovoga: Salih aga Ragibović, Derviš Mula Ahmed, hodža, Mula Ahmed Kazazović, Mulla Abdulah kazaz, Mula Fejzullah bakal, Mula Mehmed Vatrenjak, Hodža Bajraktarov sin, Mehmed, sin Mula Ahmeda Šehmanije, Hadži Abdullah, sin Hadži Selimov, Mula Sulejman kujundžija, Sulejman, sin Lošin i ostali.“

Zatim nalazimo, da je uvakufila u korist ove džamije Hadže Alije hanuma, kći Ali bega Morića i to: 1284. (= 1867.) jednu kuću od osam soba u Čekrkči Muslihudinovoj mahali u Oprkanj ulici, o čemu se vakfija nalazi u vakufskoj centralnoj upravi.

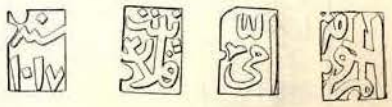

Slika 104. Natpis s nišana kćeri Kalin H. Aline u dvorištu očine joj džamije.

U dvorištu ove džamije nalazi se grob hajrije sahibine kćeri, u koje tarih ovako glasi *(slika 104.)*: „Umrla Umija kći Kalinova 1017.“ (= 1608.).

U blizini iste nalazi se na jednom nišanu ovaj tarih *(slika 105.)*:

„Pregje u vječnost Muhamedaga. Neka mu bude mjesto u raju a drugovi rajski momci i djevojke.

„Bijaše Gazi Husrefbega vakufa nadzornik i vrlo poznat radi pravednosti. Mnogo je dobročinstva učinio, a osobito je ovaj lijepi mekteb obnovio. Njegova lijepa duša neka utone u more Božje milosti. Njegove grijehe neka Bog pobriše na strašnom sudu. Mejlija mu napisa perom prelazni datum. „Grob H. Muhamedov, Bože, nek bude pun svjetlosti. 1171.“ (= 1782.).

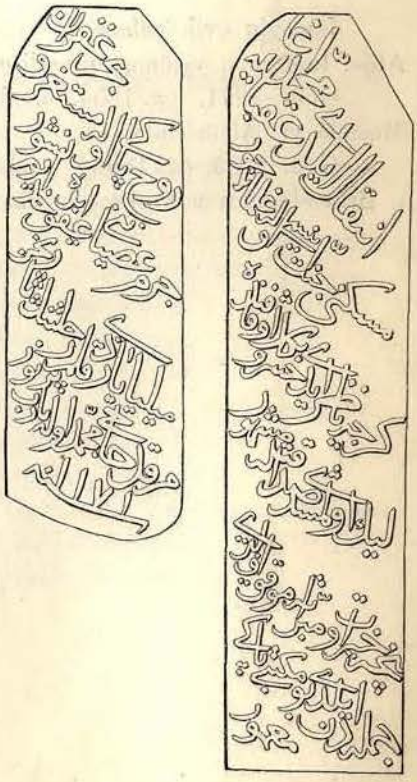

Slika 105. Natpis nišana H. Muhamedage Imaretlića u dvorištu Kalin H. Aline džamije.

Megju ovim se nalaze još dva-tri nišana od ušćupskog kamena sa tarihom, koji glasi *(slika 106.)*:

„Umrli od Boga pomilovani Abdulah, sin Mehmedov, nek mu je duši fatiha. 1197.“ (= 1782.)

„Umrla od Boga pomilovana Babija, kći Ibrahimova, nek joj je fatiha 1197.“ (= 1782.).

Još se nalazi grob u blizini ovih Ibrahim ef. Imaretlije a tarih mu ovako glasi *(slika 107.)*:

„Bijaše rob nekoliko vremena carsko zaljubljen i najzad nagje u Kaderijskoj sekti ono, što traži. Ibrahim ef. bijaše mu ime Imaretlić, komu se nedade postići, što je želio.

„Napustiv nevječnost, krenu raju, budući u Gazi Husref begovu vakufu našljednik 1221. god. Povikavši Hu ode u raj.

„Meni je samo namjera s Božjom milošću jedna molitva: Božja milost neka mu je duši za uvijek 1221.“ (= 1806.).

Slika 106. Natpis s nišana Abdulaha u dvorištu Kalin H. Aline džamije.

Slika 107. Natpis s nišana Rabije u dvorištu Kalin H. Aline džamije.

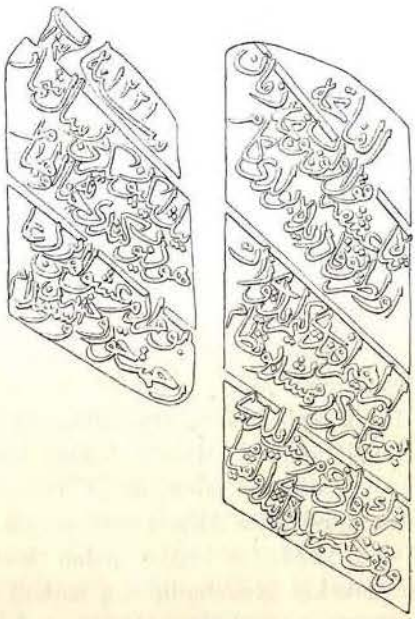

Slika 108. Natpis s nišana Ibrahimage Imaretlića u dvorištu Kalin H. Aline džamije.

Izmegju ovih nalaze se u blizini još dva groba braće Kulovića i to Ahmeda i Alije, koji se u vječnost preseliše 1230. (= 1814). Rahmet im duši.

God. 1271. (=1854. uvakufio je nekoliko hiljada groša u korist ove džamije Mustafa ef. Alam-emin.

God. 1283. (=1866.) uvakufila je H. Hatidže-hanuma Imaretlička jednu kuću u Bravadžiluku u korist ove džamije i mekteba.

Contributiones ad Coleopterorum faunam peninsulae balcanicae.

A **Victore Apfelbeck**, Sarajevensi.

Pars II. [1])

Приноси познавању фауне колеоптера Балканског Полуострова.

Приопћио

Виктор Апфелбек (Apfelbeck),

кустос босанско-херцеговачког земаљског музеја у Сарајеву.

II. Дио.

Conspectus speciorum novarum. — Преглед нових врста.

1. *Bembidium decolor.*
2. *Cephennium (Neocephennium nov. subgen.) Holdhausi.*
3. *Cephennium (Geodytes) petraeum.*
4. *Cephennium (G.) dinaricum.*
5. *Euconnus (s. str.) myrmecophilus.*
6. *Euconnus (Tetramelus) petraeus.*
7. *Euconnus (T.) ophthalmicus.*
8. *Euconnus (T.) narentinus.*
9. *Euconnus (T.) longipennis.*
10. *Leptomastax socialis.*
11. *Leptomastax albanicus.*
12. *Antroherpon Kauti.*
13. *Dasytes troglav nsis.*
14. *Danacaea albanica.*
15. *Danacaea thessalonicensis.*
16. *Danacaea Reyi merditana.*
17. *Danacaea cervina montenegrina.*
18. *Danacaea cervina vulpina.*
19. *Danacaea intermedia.*
20. *Danacaea valonensis.*
21. *Danacaea Winneguthi.*
22. *Mycetophagus bosnicus et v. decipiens.*
23. *Otiorhynchus Ephialtes.*
24. *Otiorhynchus stichopterus.*
25. *Otiorhynchus brachyscelis et v. cetinjensis.*
26. *Brachysomus albanicus.*
27. *Barypeithes Noesskei.*

---

[1]) Pars I. A. h. op. fol. XXI. 1909. pg. 495—504.

---

1. ***Bembidium*** *(Philochthus)* ***decolor*** nov. spec.

B. (Philochtho) inoptato Schaum valde affinis et simillimus, ab eo prothorace polito, haud alutaceo, latiore, angulis prothoracis posticis obtusis, vix conspicuis, elytrorum striis subtilioribus interstitiisque planioribus et latioribus, corporeque supra submetallescente, obscuriore distinguendum.

Hercegovina, Dalmatia, Albania, occ.

Врло стоји близу до *B. (Philochthus) inoptatum* Schaum, а од овога се у главном разликује посве глатким, нешагринованим,[1]) видљиво ширим вратним штитом са готово потпуно заокруженим отражним угловима и јаче заокружено (не правоцртном) искошеном базом, крилним покровцима слабијега плавкастоковног сјаја, смеђастим на вршцима, који имаду у опће нешто финије и краће ваљске пикњасте прутице а нешто плоснатије и шире размаке између њих.

Херцеговина (Столац, Хутово блато к. Габеле); Далмација (Опузен к. Метковића); Албанија (око Бојане, Авлона) у друштву са *B. inoptatum* Schaum.

2. ***Cephennium*** *(Neocephennium* nov. subg.) ***Holdhausi*** nov. spec.

Neocephennium nov. subgen.

A genere *„Cephennium“* s. str. *(„Megaloderus“* Rttr.) elytrorum striis intrahumeralibus marginem foveolae basalis exteriorem contingentibus, corpore ferrugineo; a subgenere *„Geodytes“* tibiis anticis in ♂ incurvis intusque emarginatis, Megaloderi subgeneris habitu corporeque multo majore divergit.

Neocephennium Holdhausi nov. spec.

Ferrugineus, flavo-pubescens. Oculis parvis, sat prominentibus, prothorace longitudine latiore, ad apicem valde rotundato, basin versus a medio moderatim, fere recte angustato, infra angulis posticis foveola punctiformi instructo, subconvexo, supra subtilissime punctulato; elytris sat convexis, subtilissime parce ruguloso-punctulatis, ante basin foveola parva. sat profunda, subtransversa instructis; antennis fortibus, clava triarticulata, articulis 9° et 10° evidenter transversis, articulo 9° 10° paullo minore, 8° evidenter tranverso, 7° praecedente et sequente paullo majore, 6° et 5° rotundatis, subglobosis. Lg. 1·2 *mm*.

♂ Tibiis anticis ad apicem parum incurvis, earum margine interiore parum prounde emarginato.

Hercegovina.

Neocephennium nov. subgen.

Разликује се од *Cephennium* s. str. *(Megaloderus* Rttr.) интерхумералном прутицом крилних покровача, која почиње на ваљском рубу базалне јамице, константном црвеносмеђом бојом (у стадију, када је боја посве развијена) а од подврсте *Geodytes* Saulcy диференцираним предњим тибијама у ♂, хабитусом као у *Megaloderus*-а и знатном величином а представља везу између ових обих подврста.

Cephennium *(Neocephennium)* ***Holdhausi*** nov. spec. Хрђасто-црвен, прилично дуго, златожуто длакаст. Очи малене, али јако проминентне. Вратни је штит шири него ли је дуг, а сужује се напред јако заокружено а од средине према бази умјерено,

[1]) Вратни штит је у *B. inoptatum* „грубо мрежаст“ (под микроскопом). На ово досада неустановљено обиљежје упозорио ме је г. др. Нетолицки.

скоро равноправно, нешто изокружено, има унутар стражњих углова малу, пикњици сличну јамицу а мало је избочен, на плохи вапредно фино, једва видљиво пунктиран [1]). Покровци крила прилично су јако сведени, врло фино, понешто храпаво пунктирани, имаду на бази малу, нешто попријеко положено прилично, дубоку јамицу [2]) и кратак хумерални набор, према коме се са вањског руба јамице протеже интрахумерална прутица. Пипалице су снажне, имаду трочлану њулу, 9. и 10. чланак се јако испријечио, 9. је нешто мањи од 10., 8. чланак јасно испријечен, 7. је нешто већи, 6. и 5. су округласти. Дуљина 1·2 *мм.*

У ♂ су предње цјеванице унутра плоснато изобљене, шиљак веома мало унутра савит.

Херцеговина: код Јабланице, врло риједак.

3. ***Cephennium*** (Geodytes) ***petraeum*** nov. spec.

C. Lesinae Reitt. proximum et valde affine, ab eo *prothorace punctato,* antennarum articulo 7° magis incrassato, oculis majoribus corporeque paullo majore et convexiore distinguendum. Patria: Hercegovina, Dalmatia.

Врло је близу *C. Lesinae* Reitt., а разликује се од овога вратним штитом, који је врло фино али разговјетно и прилично густо пунктиран, седмим чланком пипалице, који је јаче повећан [3]), већим врло разговјетним очима те нешто већим и нешто сведенијим тијелом. Можда је то само копнени облик *C. Lesinae* Reitt.

Херцеговина, Далмација (копно).

Сабрао сам га код Метковића и Трпња на Пељешцу, код Неума у друштву са *Leptomastax Simoni* Stuss.

4. ***Cephennium*** (Geodytes) ***dinaricum*** nov. spec.

C. Saulcyi Rttr. simile, ab eo prothorace antice multo angustiore, lateribus *leviter* rotundato, basin versus minus angustato, antennarum articulis 9° et 10° paullo latioribus, magis transversis, articulo 7° 8° aequali (in *C. Saulcyi* 7° 8° majore et magis transverso), distinguendum. A *C. Lesinae* Reitt. et *liliputano* Reitt. prothorace postice evidenter angustato, antennarum articulis 7° et 8° transversis corporeque majore divergit.

Bosnia occ., Alpes dinar. (Troglav).

Стоји врло близу до *C. Saulcyi* Reitt., али се од њега разликује обликом пипалица и вратним штитом, који је другачијега облика. 9. и 10. чланак пипалица нешто је јаче испријечен, 7. и 8. једнако су велики, видљиво попрјечни (у *C. Saulcyi* је 7. чланак повећан и јаче испријечен него ли 8). Вратни је штит сприједа много ужи него у *C. Saulcyi,* постранце слабије заокружен, према бази још мање сужен. По грађи вратног штита наличи више *C. Lesinae* али је у потоње врсте вратни штнт према бази још мање сужен, скоро правокутан. Нова се врст врло лахко разликује од *C. Lesinae* Reitt и *liliputanum* Reitt. тиме, што је вратни штит отрага јаче сужен, 7. и 8. чланком пипалице, који су попријечени и знатном величином;

[1]) У Цајсовој анастигматској лупи са 27 x повећањем.

[2]) Види се врло тешко, ако је вратни штит јако приспоњен.

[3]) У Ganglbauer-овим „Käfer v. Mitteleuropa", св. III., стр. 19., треба да код *Ceph. Lesinae* стоји „das *siebente* etwas grösser als die einschliessenden (мјесто „das achte").

од *C. fulvum* вратним штитом, који је узак и без пикњица и другачијим пипалицама а од *C. (Geodytes) Ganglbaueri* Apf.[1]), који се још може уважити, разликује се тиме, да је вратни штит слабо сведен те се од средине полазећи, равноправно сужује, што је тијело плоснатије и нешто мање.

Западна Босна: У Динарским Алпама на Троглаву нашао сам га у буковини. Егземплари, што их имам, чини се да су сви ♀♀.

5. *Euconnus* (s. str.) *myrmecophilus* nov. spec.

Euconno Schlosseri Rttr. proximus, ab eo capite angustiore, postice magis angustato, prothorace convexiore, pone medium magis rotundate-angustato, lateribus brevius et erectius, sed minus confertim crinito elytrisque magis elongatis et in ♂ antennarum articulo 8° latiore, transverso, ejus angulo basali intus producto; ab *Euconno Paganettii* Ganglb. prothoracis foveolis basalibus majoribus et minus profundis, magis approximatis et in ♂ antennarum articulis 8° et 9° longioribus, articulo 8° minus transverso, ejus angulo basali intus producto, articulo 10° et 9° multo breviore, valde transverso distinguendus.

Bosnia merid., Hercegovina c.

Блиску је сродан са *Euconnus Schlosseri* Rttr. а разликује се у ♂ роду од овога (слиједећи Reiter-ов опис) пипалицама, које су другог облика, у ♀ (по егземплару, што га ја имам из Капеле у Хрватској) ужом, отрага јаче суженом главицом, јаче сведеним вратним штитом, који је од средине према натраг јаче и оштије сужен, а постранце провијен краћим и стршећим, али мање густим длакама, те дугољастијим покровцима крила.

♂: осми чланак пипалице попрјечан, нутарња брид је прилично јако конкавна, нутарњи базални угао је нешто проминентан и отрага протегнут, услијед чега је чланак на бази шири него ли на рубу шиљка. Девети чланак пипалице је услијед јаког проширења нутарњег апикалног угла на рубу шиљка много шири, него ли на бази а на нутарњем рубу јако конкаван.

Десети чланак пипалице је за $^1/_3$ краћи од 9. и јако попријечен.

Од *Euconnus Paganettii* Ganglb., с киме је нова врст такођер врло сродна, разликује се дужим и мање попријеченим, неједнако широким а не паралелностраничним осмим чланком, дужим деветим и (сравнив са 9.) краћим десетим чланком пипалице у ♂, већим и прилично више зближеним базалним јамицама у вратног штита.

Јужна Босна и Херцеговина.

Код Јабланице нашао сам у маховини старих храстова уз мраве (типно); касније и у трњу старих храстова, у којима су живјели мрави код Сарајева Чини да се је *myrmekophil.*

6. *Euconnus (Tetramelus) petraeus* nov. spec.

Euconno (Tetramelo) microcephalo Rttr. valde affinis, ab eo capite breviore, ovali, ostice subtriangulariter angustato, temporibus brevioribus, rotundatis, antennis multo

---

[1]) *C. Ganglbaueri* Apf., одликује се од свих осталих врста *Geodytes-a* тиме, да је вратни штит јако сведен постранце у једном луку изокружен.

brevioribus, earum articulis 8°, 9° et 10° evidenter brevioribus et mag's transversis corporeque multo minore distinguendus. Lg. 1·6 *mm.*

Hercegovina merid. occ.

По малој, отрага јако суженој главици, јако одвојеној ћули пипалица и врло маленим, крупно фасетираним очима је јако сродан са *Euconnus microcephalus* Rttr., али се од овога лахко разликује нешто краћом, мање троуглатом, више овалном главицом, која се почам од очију отрага обло сужује, краћим слепочицама, много краћим пипалицама (особито у ♂ врло прононсирано), те тиме да су 8., 9. и 10. чланак пипалице знатно краћи, јаче пријеки и напокон што је битно мањи. Дуљина 1·6 *mm.*

Херцеговина: Код Храсна и Неума сам их особно налазио.

7. ***Euconnus*** *(Tetramelus)* ***ophthalmicus*** nov. spec.

Euc. (Tetramelo) Dorotkano Rttr. affinis, capite longiore, postice magis angustato, subtriangulari, oculis conspicuis, nigris; prothorace breviore, subgloboso, elytris latioribus, lateribus magis rotundato-ampliatis, antennarum articulo 8° minus transverso, femoribus in ♂ magis incrassatis, distinctus. Ab *Euc. (Tetramelo) Karamani* Rttr. oculis majoribus, prothorace globoso, elytris brevibus, valde rotundato-ampliatis, pedibus in ♂ crassioribus etc. divergit. Lg. 1·2—1·3 *mm.*

Dalmatia (Sabioncello).

Одликује се малим али нормалним, пигментираним очима, готово кругљастим вратним штитом, кратким, врло јако испупчаним и сведеним крилним покровцима и снажним ногама, у којих је гњат у ♂ јако одебљао.

Нешто је већи од сличнога му *Euc. Dorotkanus* Rttr. али се од њега лахко разликује горњим обиљежјима а осим тога дуљом, отрага јаче суженом, више троуглатом главицом и нешто мање пријеким осмим чланком пипалице. Од *Euc. Karamani* Rttr. разликује се већ тиме, што су му очи веће, вратни штит кругљаст а крилни су покровци кратки, врло избочени а сполни се карактер у ♂ (диференцирање у ногама и т. д.) лахко распознаје.

Дуљина 1·2—1·3 *mm.*

Далмација: На Пељешцу у старим оморикама, гдје сам их већином из хумуса просијао.

8. ***Euconnus*** *(Tetramelus)* ***narentinus*** nov. spec.

Euc. (Tetramelo) Dorotkano Rttr. valde similis et affinis, ab eo capite longiore, oblongo-ovali, postice magis — subtriangulariter — angustato, prothorace pone medium basin versus valde rotundato, subgloboso, antennarum articulis 3° et 4° magis elongatis, latitudine evidenter longioribus corporeque paullo majore differt.

Hercegovina sept.

Од сроднога *Euc. Dorotkanus* Rttr. разликује се дуљом, овалном, отрага нешто јаче суженом главом, краћим и отрага јако заокружено суженим и услијед тога прилично кругљастим вратним штитом, нешто другачијом грађом пипалица а у опће нешто већом величином, дочим се у осталом слаже са *Euc. Dorotkanus*, али је по свој прилици од њег специфично различан.

Херцеговина: У Горњој долини Неретве између Коњица и Јабланице, врло ријетко а нашао сам га опетовано у дубоким слојевима опала лишћа.

Врло је вриједно истицати, да се ова са *Euc. Dorotkanus* Rttr. врло сродна врста налази у подручју, у коме је *Laena Hopffgarteni*. Врсти *Laena* су карактеристичне за подручје териколне фауне[1]). Сродници од *Euc. Dorotkanus* нађени су до сада само у медитераним дијеловима Херцеговине, Далмације и т. д. (у подручју, гдје се налази и *Laena Kaufmanni* и *ferruginea*).

9. ***Euconnus*** *(Tetramelus)* ***longipennis*** nov. spec.

Euc. (Tetramelo) Karamani Rttr. proximus, ab eo capite minore et angustiore, postice minus angustato, prothorace ante medium magis rotundato, elytris longioribus, minus convexis, oculisque nullis; ab *Euc. Dorotkano* Rttr. capite longiore, postice evidenter angustato, prothorace longiore, minus convexo, postice minus rotundato-ampliato, elytris brevioribus, lateribus subrotundatis, planioribus; antennis longioribus, earum articulis interioribus longioribus corporeque paullo majore; ab *Euc. Mohamede* Rttr. antennis longioribus, earum articulis 4° et 5° elongatis, latitudine evidenter longioribus corporeque majore etc.; ab *Euc. ophthalmico* Apf. corpore elongato, capite minore et angustiore, oculis conspicuis haud instructo, etc. distinguendus. Lg. 1·2 *mm.*

Hercegovina merid. occ.

Врло сјећа на *Euconnus Karamani* Rttr., али се од њега разликује много мањом главом, која је отрага мање и у јачу кривуљу сужена, помањкањем разговјетних, пигментираних очију, вратним штитом, који је прије средине јаче заокружен те дуљим, слабије сведеним крилним покровцима; од *Euc. Dorotkanus* Rttr. разликује се дуљом, отрага јаче суженом главицом, видљиво дуљим, мање кругљастим вратним штитом, краћим, постранце слабије избоченим, нешто плоснатијим крилним покровцима, дуљим пипалицама, особито њиховим спруженијим нутарњим чланцима и попрјечно већом величином; од *Euc. Mohamedis* Reitt. разликује се знатном величином, дуљим пипалицама, у којих је особито четврти и пети чланак[2]) дуљи, итд.; од *Euc. ophtalmicus* Apf. разликује се спруженом грађом тијела, обликом пипалица, помањкањем разговјетних очију и т. д.

Глава је скоро за четвртину ужа од вратног штита. Пипалице су као у *Euc. Karamani*, трећи до петог чланка знатно су дуљи него су широки, битно спруженији него у *Euc. Dorotkanus* и у *Mohamedis*. Очи се не разабиру, мјесто њих има мала, обла, пигментирана пјега. Дуљина 1·2 *мм.*

Херцеговина, код Храсна, гдје сам је сâм сабирао.

10. ***Leptomastax socialis*** nov. spec.

L. Stussineri Reitt. et. *L. Kaufmanni* Reitt. similis, ab his duobus elytris elongatis et planioribus, lateribus vix dilatatis, subparallelis, punctulatis vel alutaceis; a *L. Stussineri* Reitt. capite angustiore, basin versus minus angustato, oculis majoribus, prothorace longiore, elytris evidenter longioribus, planioribus, lateribus minus dilatatis, subparallelis, eorum striis tribus profundis, confertim punctatis, antennarum articulis exterioribus magis transversis, palparum maxillarium articulo tertio breviore et crassiore corporeque minore; a *L. Kaufmanni* Reitt. capite latiore, postice minus

[1]) У Босни и Херцеговини: *Laena Ormayi* (сјев.) и *Hopffgarteni* (јужно и ј.-и.), потоња код Јабланице; у Херцеговини (медитерани дио) и Далмацији: *Laena Kaufmanni* и *ferruginea*; у јонском подручју и Епиру: *Schwarzi* и *Krüperi*.

[2]) У *Euc. Mohamedis* је четврти и пети чланак исто тако дуг као широк.

rotundato-angustato, elytris elongatis, eorum striis tribus profundis, confertim punctatis, a *L. bipunctato* Reitt. prothorace breviore, ante basin foveolis duabus haud instructo, capite latiore, postice angulatim subangustato etc.; a *L. Simoni* Stuss. corpore multo majore, elytrorum striis fortioribus, profundioribus, minus confertim punctatis, etc. distinguendus. Lg. 2·0 *mm.*

Hercegovina sept.

Сличан је *L. Stussineri* Reitt. и *Kaufmanni* Reitt али се разликује од обих врло ситним али видљивим, шагрину сличним, пикњицама крилних покроваца; од *L. Stussineri* се даље разликује ужом, отрага слабије суженом главом, релативном величином, већином разговјетно фасетаним очима, нешто дуљим вратним штитом, крилним покровцима, у којих је трећи ред пикњица јако удубљен, пипалицама, у којих су од трећег чланка почам сви остали јаче попријечени, краћим и дебљим трећим чланком чељусног тицала и слабом величином; од *L. Kaufmanni* Reitt. разликује се релативно широком, углатијом, отрага слабје и мање заокружено суженом главом, крилним покровцима, који имаду облик као у *L. Simoni* Stuss. са три низа пикњица, који су јаки, врло прутасто удубљени и много гушће пунктирани те је трећи (ванјски) низ готово исто тако прутасто удубљен као и нутарњи низови. Од *L. bipunctatus* Reitt. разликује се краћим вратним штитом, помањкањем обих базалних јамица на њему, широм, углатијом главом; од *L. Simoni* Stuss. разликује се на први поглед величином, и много грубљим, јако прутасто удубљеним, мање густо пунктираним пикњастим прутицама и т. д. Дуљина 2·0 *мм.*

Херцеговина: у долини Неретве код Јабланице у друштву са *L. mehadiensis* Friv. али много рјеђе од овога.

11. ***Leptomastax albanicus*** nov. spec.

L. Kaufmanni Reitt. affinis, ab eo elytris elongatis, planioribus, eorum striis tribus profundis, confertim punctatis; a *L. sociali* Apf. capite minore, postice magis rotundate-angustato, antennis robustioribus, earum articulis 9° et 10° latioribus, oculis majoribus corporeque paullo majore distinguendus.

Albania occ.

Од *L. Kaufmanni* Reitt. кому је сродан по глави, отрага заокружено суженој те обликом пипалица и т. д., разликује се пруженим, прилично плоснатим крилним покровцима и њиховом скулптуром; са *L. socialis* Apf. слаже се грађом и скулптуром крилних покроваца, али се разликује главом, која је мања, отрага јаче заокружено сужена, снажнијим пипалицама, јаче попријеченим 9. и 10. чланком у њих, већим, разговјетније фасетираним очима и нешто знатнијом величином.

Крилни покровци имаду по 3 јако прутасто удубена, густо и дубоко пунктирана низа пикњица, који тек близу вршка ишчезавају а осим тога и четврти, ванјски, ситан, скраћен а не прутаст низ пикњица као и *L. socialis,* али је у овога трећи, нутарњи низ слабији.

L. albanicus-u сродан је по грађи и скулптури крилних покроваца *L. Coquereli* Fairm., али су у овога једва оба нутарња низа пикњица прутасто удубљена. У осталом се од овога разликује краћим и сприједа ширим вратним штитом и разговјетно попријеченим 3.—5. чланка, огруглим очима и т. д.

Дуљина 2·0—2·1 *mm.*

Западна Албанија: У подручју Бојане и у брдима (Чукали) те даље на југу (Мунела).

12. *Antroherpon Kauti* nov. spec.

A. Matzenaueri Apf. subsimilis, ab eo capite longiore, fere parallelo, prothorace multo longiore, lateribus vix rotundato, subparallelo, ante basin profundius constricto, elytris convexioribus et multo magis rotundato-ampliatis, subglobosis, subtilissime sparsimque punctatis, fere glabris, punctis majoribus setisque erectis nonnullis instructis, antennarum articulo secundo paullo longiore, articulo quarto multo longiore, tertio longitudine fere aequali, distinguendus.

Hercegovina merid.

Врло се одликује величином, високо сведеним, скоро кругластим, готово челавим и врло фино и ријетко пунктираним крилним покровцима те дугачким 4. чланком пипалице.

Од *A. Matzenaueri* Apf., који је готово једнако велик, разликује се дуљом, скоро паралелном главом; вратним штитом, који је дуљи и ужи, постранце једва заокружено проширен, до мјеста, гдје се сузује, готово паралелно-страничан а пред базом дубље урезан; крилним покровцима, који су готово глатки и челави те грађом пипалица.

Крилни су покровци глатки, сјајни, врло фино, ријетко пунктирани са појединим, разбацаним, већим пикњицама, од којих стрмо стрше длаке. Други чланак пипалица је нешто дуљи него у *A. Matzenaueri*, четврти једва краћи од трећег (код врсте, којом се присподабља је четврти много краћи од трећега).

Херцеговина: Нашао *O. Kaut* у пећини у Поповом Пољу 2 егземплара. Типус је у збирци земаљског музеја у Сарајеву.

13. ***Dasytes*** (s. str.) ***troglavensis*** nov. spec.

D. alpigrado Kiesw. proximus et simillimus, ab eo capite latiore, antennarum articulis interioribus in ♂ multo latioribus, profundius serratis, 3°—5° triangulliformibus, articulo secundo toto nigro; elytris flavide tomentosis, tarsis tenuioribus, in ♀ unguiculis anticis dente simplice instructis, corporeque paullo majore et robustiore distinguendus.

Bosnia occ., alpes dinar. (Troglav).

♂: Unguiculi tarsorum anticorum dente magno — ut in *D. alpigrado* — instructi.

♀: Unguiculi tarsorum anticorum dente parvo — ut in *D. obscuro* — instructi.

A *D. (Hypodasytes) obscuro* Gyllh. oculis in ♂ multo minoribus, corpore maris subangustato, antennarum articulis 9° et 10° in ♂ haud elongatis, latitudine vix vel paullo longioribus etc. differt.

Врло је сродан са *D. alpigradus* Kiesw. и јако му сличан а разликује се од њ широм главом, оштробридим нутарњим чланцима пипалица, које су у ♂ много шири и дубље напиљени, једнобојно црним другим чланком пипалице, виткијим тарзима, у ♀ једноставно назубљеним чампама жутобијелом, положеном длаком крилних покровача (— далеко одстојеће длаке су као у *D. alpigradus* црне —), знатнијом попрјечном величином и здепнастијим тијелом. У формацији пипалица у ♂ слаже се више са *D. (Hypodasytes) obscurus* Gyllh. а разликује се од њега субгенеричким диференцијама и обликом чампа (♂).

♂: разликује се обликом тијела мало од ♀, има нешто јаче проминентне очи, 9. и 10. чланак пипалица нису опружени, нешто дуљи него су широки, 3., 4. и 5.

имаду облик истокрачног трокута (са вршком унутар); папци предњих ногу имаду велик, крпасти зуб (као *D. alpigradus).*

♀ Папци предњих ногу имаду једноставни зуб (као *D. obscurus).*

Западна Босна: на Троглаву, гдје сам их више сабирао (али само 2 ♂♂). Живи у друштву са *Psilothrix severus* Kiesw.

14. *Danacaea albanica* nov. spec.

D. opulentae Schilsky (Käf. Eur. XXXIII. 14, 1897) valde similis, capite brevi, lato, oculis multo magis prominentibus, temporibus subtilibus, prothoracis lateribus valde angulatim dilatatis; a *D. Reyi* Proch. antennarum articulis exterioribus nigris, magis incrassatis, palpis nigris, corporisque tomento flavo densiore; ab his duabus antennarum articulo primo fortius incrassato, apice intus rectangulari distincta.

Albania occ.

Слична је са *D. opulenta* Schilsky (Käf. Eur. XXXIII. 14. 1897) али се разликује од ње краћом, широком главом са мање проминентним очима, јако плоснатим сљепочницама, јаче проминентним и оштро одијељеним постраним грбама у вратног штита. Од *D. Reyi* Proch. разликује се тиме, да су вањски чланци пипалица одебљали и црно обојени, црним палпама и много гушћим, жутим томентом. Према обим врстама, с којима га присподабљамо, одликује се тиме, што је први чланак пипалица јаче одебљао и другога облика, унутра на врху закусан у оштром правом куту. Девети чланак у ♂ једва дуљи него је широк, десети једнако широк како је дуг. У ♀ је девети и 10. чланак пипалице нешто шири него је дуг.

Западна Албанија. У планини Маранај сам га особно обрео.

15. *Danacaea thessalonicensis*[1]) nov. spec.

D. opulentae affinis, ab ea capite in ♂ latiore, antice subtilius impresso, inter oculos magis convexo, oculis magis prominentibus, antennarum articulis exterioribus minus incrassatis, prothorace paullo breviore, tomento cinereo, multo longiore, parce lanuginoso corporeque minore distinguenda.

Antennarum articulus 9us et 10us latitudine paullo longior.

Turcia, in monte „Hortiasch-Dagh“ prope Thessalonicam a me inventa.

И она је врло сродна са *D. opulenta* Schilsky те се с њом слаже у грађи главе, тек што је у ♂ шира, очи су нешто више проминентне, дио главе између њих је јаче сведен а удубина на предњој глави је много мања и плића. Од *D. opulenta* разликује се пипалицама, које су вани много мање одебљале и тек слабо смеђе, нешто краћим вратним штитом, сивом, много дуљом, на вратном штиту мање-више вунастом длаком и много мањом величином.

9. и 10. чланак пипалица је нешто дуљи него је широк. Ова се врста лахко распознаје по великој глави (♂), танким, према врху мало одебљалим пипалицама, црним палпима, дугом, вунастом, напријед окренутом сивом длаком у вратног штита.

Величина као у *D. pallipes,* хабитус као у *D. opulenta.*

Турска: Нашао сам ју на Хортиаш-дагу код Солуна у неколико егземплара.

---

[1]) „Thessalonica“, Stari Solun (Salonichi).

16. ***D. Reyi merditana*** nov. subsp.

A *D. Reyi* Proch. typica prothoracis lateribus fortius angulatim dilatatis, tomento laete flavo, corpore majore et in ♂ antennis crassioribus, earum articulis 6—10 latitudine haud longioribus divergit.

Albania occ.

Разликује се од типне *D. Reyi* Proch. јаче одстојећим и оштрије одвојеним постраним грбама у вратног штита, живахно-жутим томентом, знатном попрјечном величином а у ♀ дебљим пипалицама, у којих су 6.—10. чланка унутра јаче проширени а нису дуљи него су широки.

Западна Албанија: У подручју Миридита на Мали шејту, гдје сам помного сабрао.

17. ***Danacaea cervina montenegrina*** nov. subspec.

A *D. cervina* Küst. typica pedibus tote aut parce flavis differt.

Montenegro, prope Cetinje et Rjeka.

Разликује се од типне *D. cervina* Küst. посве или већим дијелом жутим ногама.

Црна Гора: Код Цетиња и у Ријеци, гдје сам их већином сабрао.

Опаска: Овај облик *D. cervina* разликује се од сличне јој *D. macrocephala* Schauf. главом, која је размјерно прама вратном штиту већа (шира) и јаким импресијама вратног штита, који је пред врхом прилично јако усукан.

18. ***Danacaea cervina vulpina*** nov. subspec.

A *D. cervina* typica tomento longiore, evidenter piliformi, antennarum articulo 10° in mare 9° paullo latiore, subtransverso, articulo 8° 7° majore, apicem versus fortius incrassato, antennarum articulis 6°—8° in ♀ 5° minoribus corporeque paullo majore et latiore divergit.

Dalmatia merid.

Од *D. cervina* Küst. разликује се томентом, који је дуљи, врло густ, често вунаст, изличито коси сличан[1]), нешто другачијим обликом пипалица, попрјечно знатнијом величином и ширим тијелом.

♂: 10. чланак пипалица је шири од 9., слабо, али разговјетно попријечен, 8. чланак већи од 7., према вршку јаче одебљао.

♀: њула разговјетно одвојена у три чланка, 6.—8. чланак пипалица мањи од петога (у *cervina,* по Schilsk-оме, само шести), девети слабо, десети јако попријечен.

Далмација: Код Дубровника нашао сам је почесто. Можда посебна врст.

19. ***Danacaea intermedia*** nov. spec.

A *D. cervina* Küst. corpore magis elongato, capite in ♂ angustiore, tomento cinereo; a *D. murina* Küst. prothorace angustiore, ante apicem plus minusve constricto, lateribus impresso, pedibus nigris, — tarsis exceptis — concoloribus, antennarum articulis exterioribus brevioribus, et elytris longioribus, eorum angulo suturali recto distincta. A *D. angulosa* Küst. elytris postice non acuminatis, ante apicem haud impressis, apice conjunctim rotundatis, eorum angulo suturali recto, divergit.

Hercegovina merid.

[1]) По Schilsky: Käf. Eur. XXXIII. 41 је *D. cervina* Küst. „љускасто длакава"; у диагнози вели Schilsky („pube subsquamosa").

Разликује се од *D. cervina* Küst. пруженијим обликом, особито дуљим крилним покровцима, ужом главом, краћим вратним штитом са слабијим импресијама и са много ужом, према средини идућом, једва четвртину ширине широком длакастом пругом на њему и јаче длакастим, сивим томентом; од *D. murina* Küst. разликује се тиме, да је вратни штит пред вршком мање-више усукан, дуљим гушћим томентом, једнобојним црним ногама (осим тарза), ширим ваљским чланцима пипалица и виткијим тијелом (♂); од *D. angulosa* Küst., која јој је врло слична, разликује се једноставним, пред врхом неутиснутим, заједнички широко заокруженим крилним покровцима, правокутним швом у њих и т. д. Можда је то *spec. propr.*

Херцеговина: код Мостара и Стôца.

20. ***Danacaea valonensis*** nov. spec.

D. Krüperi Schilsky valde affinis, ab ea frontis impressionibus profundioribus, prothorace latiore, ante apicem subtiliter constricto, antennis in ♂ longioribus, earum articulo 7° minore, articulis tribus apicalibus in ♀ magis incrassatis, articulo 6° et 8° minore differt.

Albania merid. occ.

Усклиједпружених ваљских чланака пипалица и начина томента вратног штита само је сродна са *D. satanas* Proh. и *D. Krüperi* Schilsky а разликује се од прве већ помањкањем средње бразде у вратног штита и помањкањем маргиналне бразде у крилних покроваца, хабитусом и т. д. те није у ближем сродству с њом. Насупрот врло је блиэу до *D. Krüperi*, по хабитусу врло слична, те се од ње можда и не треба специфички одлучивати.

D. valonensis разликује се од потоње врсте у ♂ роду дубљим утисцима чела, дуљим пипалицама, које готово сижу до стражњег руба вратног штита, смањеним 7. чланком у њих (у *D. Krüperi* су 6. и 7. чланак једнако широки), ширим, испред средине слабо урезаним вратним штитом, нејасним чеоним кврга ма на њему; у ♀ роду пипалицама, којима су три окрајна чланка јаче одебљали, дочим су 6. и 8. чланак разговјетно смањени.

Југозападна Албанија: у планинама око Валоне, Šen Thanas-u, Kjore (Winneguth 1908.).

21. ***Danacaea Winneguthi*** nov. spec.

D. satanas Proh. affinis, ab ea prothorace simplice, haud sulcato, ante apicem haud constricto, prothoracis angulis anticis etiam in ♂ rotundatis, pedibus flavis; a *D. Krüperi* Schilsky et *valonensis* Apf. elytris ante apicem impressis, sulco marginali instructis, antennis tenuioribus, earum articulis exterioribus longioribus etc. distinguenda.

variat: femoribus nigrescentibus.

Albania occ.

По распореду томента вратног штита и по пруженим ваљским чланковима пипалица те јако одвојеном маргиналном браздом крилних покроваца сродна је са *D. satanas* Proh.; а разликује се од ње, што нема уздужне бразде на вршку вратног штита, који није усукан, те су му постране кврге неразговјетне, врло слабе а у ♂ су му предњи углови заокружени, жутим ногама а пипалицама, које су на средини жуте; од *D. Krüperi* Schilsky и од *valonensis* Apf. разликује се већ јако израженом маргиналном браздом крилних покроваца, које у ових нема, виткијим пипа-

лицама, особито пруженијим ваљким чланцима њеним, од *D. calonensis* Apf. разликује се осим тога смањеним 6. до 8. чланка пипалица ситнијим и рјеђим томентом и т. д. те се њом не може заменити.

Каткада су гњатови мање више изокружени и посве црнкасто-смеђи.

Величина као *D. Reyi* Proh. Од ове се лахко разликује плоснатим тијелом, много ширим вратним штитом, централно пореданим томентом у њега, маргиналном браздом крилних покроваца и т. д.

Западна Албанија: Мирдите, у планини Мунела (Winneguth 1906.)

22. *Mycetophagus bosnicus* nov. spec.

Mycetophago salicis Bris.[1]) proximus, ab eo corpore multo magis elongato, convexiore, elytris multo longioribus, prothorace angustiore antennisque apicem versus minus dilatatis, earum articulis 7—10 minus transversis; a *Mycetophago piceo* Fbr. capite, prothorace et elytris multo subtilius punctatis, elytris longioribus, subtilius punctato-striatis, prothorace rubropiceo — rarius nigropiceo — elytrorum maculis magnis regularibus — ut in M. salicis — distinguendus.

Bosnia.

Најближи је *Mycetophagus salicis* Bris[2]), од кога се разликује битно пруженијим тијелом, особито много дуљим крилним покровцима и ужим вратним штитом, пипалицама, које су према вршку мање одебљале, мање пријеким 7.—10. чланка пипалице (7. чланак је мало шири од 6.); од *M. piceus* Fabr. разликује се много финијом пунктацијом читаве горње стране, дуљим крилним покровцима, ситним пикњастим прутицама на њима, вратним штитом, који је редовито црвенкасто-смеђ те великим, као у *M. salicis* правилним попрјечним пасовима или макулама (помањкањем малих неправилно пореданих пјега). Стражњи пријеки пас распада каткада у 1 или 2 мале округљасте пјеге *(v. decipiens m)*.

Босна: Нашао сам је већином сâм код Бањелуке на старим, гљивама обраслим шумским трешњама а једанпут у Сарајеву. Чини се да је риједак.

Опаска: *M. piceus* налази се врло често у сјеверо-западној Албанији на старим, гљивама обласлим буквама.

23. *Otiorhynchus (Dodecastichus) Ephialtes* nov. spec.

O. (Dodecasticho) pulverulento Germ. subsimilis, rostro breviore et latiore, parallelo, antennis multo crassioribus, funiculi articulis 4°—7° latitudine vix vel haud longioribus, subglobosis, prothorace et elytris subtilius granulatis, pube brevissima, aequaliter, haud confertim instructis, elytris magis elongatis, in ♂ postice subcompressis, in ♀ minus rotundato-ampliatis; ab *O. obsoleto* Stierl. et *O. Reiseri* Apf. elytris longis, elongatis, capite rostroque longiore et angustiore etc. distinguendus Lg. 9·0 — 10·0 *mm.*

---

[1]) *M. salicis* Bris. differt a *M. piceo* Fbr. corpore minus convexo, capite, prothorace et elytris multo subtilius punctatis, antennis apicem versus multo magis dilatatis, earum articulis exterioribus magis transversis (articulo 7° valde transverso 6° multo latiore), elytrorum maculis magnis regularibus etc.)

[2]) *M. salicis* Bris. специфично је различан од *M. piceus* Fbr. плоснатијим, ширим тијелом, скроз много ситнијом пунктацијом, према врху много јаче одебљалим пипалицама (јаче попрјеченим ваљким чланцима, 7. чланком, који је сравнив га са 6. много — скоро двапут — шири) и другачијим цртежем крилних покроваца (мале пјеге између предње и стражње макуле фале).

♂ abdominis sternito apicali evidenter et confertim punctato, apice late, haud profunde foveolato et erecte crinito.

Bosn. occ., alpes dinar. (Troglav).

Услијед дугољасто јајоликих крилних покривача наличи нешто на *(O. Dodecastichus) pulverulentus* Germ. а разликује се од њега краћим и ширим, паралелно страничним рилом, дебелим ногама, виткијим у ♀ много слабије истрбушеним, у ♂ отрага мање стиснутим крилним покровцима, много ситнијом гранулацијом и ситнијим, скоро прашинастим, једнолико раздијељеним ријетким томентом и масносјајном површином; од *O. obsoletus* Stierl. и *O. Reiseri* Apf., који би се још могли уважити, разликује се већ по дугим, јајоликим крилним покровцима, дуљом и ужом главом и рилом, томентом и т. д. те се не може никојом од ових врста замијенити. Дуљина 9·0 — 16·0 *mm*.

Четврти и седми чланак пипалица врло је мало или никако дуљи напрам ширине, скоро кругљаст.

♂: задњи абдоминални стернит је грубо и дебело пунктиран те има на врху прилично велику плоснату јамицу са густом, одстојећом, сиво-жутом длаком.

Западна Босна: На врху Троглава (Динарске Алпе) на рубу снијежних поља под камењем нашао сам их већином сâм.

24. *Otiorhynchus* (s. str.) *stichopterus* nov. spec.

Ot. truncato Stierl. simillimus et valde affinis, ab eo corpore nitido, magis elongato, prothorace longiore, lateribus subrotundato, elytris oblongo-ovatis, minus rotundato-ampliatis, conspicue et regulariter striatis, subtilius pubescentibus, apice haud longe et erecte hirsutis, antennis tenuioribus, earum articulis exterioribus in ♂ latitudine evidenter longioribus, distinguendus.

Albania occ.

Врло је сродан *Ot. truncatus*-у Stierl и сличан, али се од њега разликује масносјајном површином, виткијим растом, дуљим, с обје стране слабије заокруженим вратним штитом, дуљим, овалним (♂), слабије избоченим крилним покровцима, финим али правилним пикњастим прутицама на њима, ријетком, краћом и финијом, скоро прашинастом пубесценцијом, помањкањем дуго одстојећих длака на врху крилних покривача, витким пипалицама, особито пруженим ваљским чланцима њиховим те се има од њега сигурно одвојити.

♂: ваљски чланци бича у пипалица су нешто дуљи него су широки (у ♀ једнако дуги и широки).

Западна Албанија: планине код Ороша (Мал-и-шејт и Мунела). У Мал-и-шејту у друштву са *Ot. truncatus*, који тамо једва одваја од типног облика. Сабирао сам их особно. Ово је тим занимивије, што се *Ot. truncatus,* кому је Хрватска домовином већ у Босни налази само у пасминама, које се од ове разликују, *viridilimbatus* Apf. и *laetificator* Rttr.

25. *Otiorhynchus* (s. str.) *brachyscelis* nov. spec.

Ot. perdix Oliv. simillimus et valde affinis, ab eo elytris convexioribus et angustioribus, fere cylindricis, eorum interstitiis uniseriatim setulosis, interioribus haud granulatis, nitidis, antennis rubropiceis vel ferrugineis, earum articulo ultimo breviore et crassiore, minus acuminato; ab *O. thalassino* Apf. antennis rubris, earum articulo

ultimo crassiore, prothorace supra granulato, elytris multo brevioribus corporeque minore divergit. Lg. 8 — 9 *mm*.

var. *cetinjenis* Apf. differt a forma typica elytrorum interstitiis omnibus granulatis.

Alban. occ., Montenegro.

Ot. perdix Oliv. је врло сличан и сродан а разликује се од њега сведенијим и ужим, скоро ваљкастим крилним покровцима са правилним редом дугих, коси сличних четина у њеним размацима, црвено-смеђим пипалицама, у којих је окрајни чланак краћи, дебљи, мање зашиљен и мањом величином. *Ot. thalassinus*-у Apf.[1]) још је више сличан по ваљкастим сјајним крилним покровцима, али се разликује вратним штитом, који је на плочи грубо и густо зрнаст (у *O. thalassinus* пунктиран), у опће само ријетко љускастим крилним покровцима, мањом величином и т. д.

У типног облика из планине Мунела само су вањски размаци крилних покроваца зрнасти, нутарњи су глатки. У облика са Ловчена су већином сви размаци зрнасти (v. *cetinjensis* Apf.)

Западна Албанија: У планини Мунела уз *Ot. perdix* Oliv. и као овај партеногенетичан.

Западна Црна Гора: на Ловчену код Цетиња, гдје сам их већином сâм сабирао.

26. ***Brachysomus albanicus*** nov. spec.

B. pontico Apf. affinis, ab eo rostro crassiore et breviore, prothorace et elytris squamulis piliformibus instructis; a *B. hirto* Boh. antennis crassioribus, prothoracis squamulis longis, piliformibus, elytris squamulis piliformibus simplicibus, haud fissis, setulisque multo brevioribus densius instructis, prothorace antice vix transversim impresso, divergit.

Albania occ.

Близу је сродан са турским[2]) *B. ponticus* Apf. а разликује се од њега дебљим и краћим рилом и длаки сличним љускама на горњој страни, које се особито истичу на странама вратног штита; од *B. hirtus* Boh. разликује се у главноме битно дебљим пипалицама, дугим, длаци сличним љускама на вратном штиту, једноставним, нерасцијепаним љускама у крилних покроваца, много краћим и обилнијим, много гушће пореданим четинама на крилним покровцима, с прије да слабо косо утиснутим вратним штитом и т. д.

Западна Албанија: Планина Зебиња.

Опаска. *B. hirtus* се налази у Западној Албанији још код Скадра, али већ фали у брдима Мирдита.

27. ***Barypeithes Noesskei*** nov. spec.

B. osmanlis Apf. affinis, ab eo rostro latiore, lateribus haud angustato, fere parallelo, ante apicem profundius triangulariter impresso; prothorace ferrugineo, lateribus fortius rotundato; elytris convexioribus, lateribus magis rotundato-ampliatis; antennarum articulis exterioribus minus incrassatis; corporeque multo minore; a *B. bosnico* Apf. capite et prothorace subtilius sparsiusque punctato, rostro angustiore, in medio laevi,

---

[1]) *Ot. thalassinus* Apf. ваља специфички одвајати од *Ot. perdix*-а Oliv.

[2]) У *Catalog. Col. Eur.* крива је ознака домовине „Bosn.“ Ову сам врст описао из Источне Румелије и Цариграда.

profundius impresso, oculis parum prominentibus, prothorace multo subtilius et sparsius punctato, elytris subglobosis, minus convexis, lateribus minus rotundato-ampliatis, multo profundius et grossius striatopunctatis, epimeris angulum elytrorum humeralem superantibus, corpore paullo minore et in ♂ tibiis anticis apicem versus magis incurvis distinguendus.

Turcia occ. — sept.

Најприје је сродан са *B. osmanlis* Apf. а разликује се од овога рилом, које јаче одваја од главе те је шире, скоро паралелно-странично, постранце не стијешњено, пред врхом јаче (трокутно) усукано, црвеносмеђим, постранце јаче закругженим вратним штитом, више сведеним, постранце — особито сприједа — јаче заобљеним крилним покровцима, слабије одебљалим вањским чланцима пипалица и битно мањом величином.

Од *B. bosnicus* Apf. разликује се *фино и ријетко пунктираном главом*, ужим у средини глатким, дубље утиснутим рилом, много слабије сведеним, мало проминентним очима, вратним штитом, који је много финије и разбацано а нигдје наборасто пунктиран, мање кругластим, слабије сведеним крилним покровцима, грубљим и дубљим шикњастим пругама у њих и епимерама средње груди, које — као у *B. osmanlis* Apf. — надмашују хумерални угао крилних покроваца, напокон попрјечно мањом величином, у ♂ роду осим тога нешто јаче савијеним предњим цјеваницама.

Сјеверозападна Турска (Санџак Нови Пазар): У планини Пољани, гдје ју нађосмо мој пријатељ г. примарни лијечник др. Kurt Noesske (Dresden) и ја.

Опаска. Дозрели егземплари имаду тамно-смоласто-црне крилне покровце и црвенкасто-смеђи вратни штит. Врста је двобојна, као *B. Albinae*. Незрели индивидуи су једнобојни, црвенкасто-жуто-смеђи.

Novo nalazište crvenog Han Buloškog Ptychitnog vapnenca kod Sarajeva.

Priopćio

Ing. **Ivan Turina,**

pristav zemaljskog geološkog zavoda u Sarajevu.

(Sa pet tabla.)

Povodom započetog reambuliranja geološke karte „Sarajevo“ po zemaljskom geološkom zavodu u Sarajevu, koju je od g. 1892. do 1899. izradio kustos E. Kittl, bio sam od gosp. zemaljskog geologa dr. Friedricha Katzera izaslan, da izvidim nije li se gradnjom nove ceste, što no vodi uzduž sjevernog obronka Trebevića iz Sarajeva u Vaganj otvorilo kakve nove naslage, koje nisu bile dosada u ovom predjelu opažane. Tom prigodom naišao sam kod skûpa kuća zvanog Komatin, na sjevernom obronku brijega Palež (1084 *m*), na novo nalazište crvenog Han Buloškog vapnenca sa uklopljenim kućicama glavonožaca (Cepholopoda). Crveni vapnenci nalaze se ovdje u gnijezdu sličnim nakupinama u bijelom, čvrstom, prema sjevero-zapadu brazdećem vapnencu i leže neposredno na werfenskim pješčenjacima. Naslage gomoljčastog vapnenca (Knollenkalk), te vapnenca sa Brachiopodama, koje se prema E. Kittlu u čitavoj okolici Sarajeva nalaze izmegju werfenskih pješčenjaka i vapnenca sa Cephalopodama nijesam mogao ustanoviti.

Daljnja istraživanja pokazala su, da se buloški vapnenci sa cephalopodama i dalje prema jugu protežu uzduž zapadnog obronka brijega Palež, zvanog Kamenita Baba.

Obradbu kućica Cephalopoda, koje su tamo bile sakupljene, povjerio je g. zem. geolog dr. F. Katzer meni, i omogućio mi najpripravnije, da sam se kroz duže vremena mogao baviti isključivo proučavanjem glavonožaca, na čemu mu na ovom mjestu izričem svoju najtopliju hvalu.

Fauna se odlikuje sa bogatstvom rodova *Ptychites*, *Proarcestes* i *Pararcestes*. Osobito je mnogobrojno zastupan prvospomenuti rod, što potpunoma opravdava ime „*Ptychitni vapnenac*“, kojim je E. Kittl nazvao naslage, u kojima se ove uklopljene nalaze.

Od pedesetjedne vrste, koje sam mogao sa sigurnošću odrediti, našlo se već prije 37 kod Han Buloga, 29 u Alpama kod Hallstatta, 7 kod Haliluka, 20 po E. Kittlu na raznim mjestima u okolici Sarajeva i dvije u Himalayi. ¡Začudno je, da se faune Han Buloga, Haliluka i Paleža ne podudaraju u većem mjerilu, uočiv malenu udaljenost ovih triju nalazišta; osobito pako upada u oči maleni broj vrsta, koje su Paležu i Halilucima zajedničke. Alpinske vrste zastupane su u razmjerno velikom broju, što ponovno dokazuje blizu srodnost bosanskog ljušturnog vapnenca sa alpinskim. Dônji Hallstattski ljušturni vapnenac zastupan je u fauni Paleža rodovima: *Proarcestes*, *Gymnites*, *Ptychites*,

Monophyllites i *Acrochordiceras*. Gornji sa rodovima: *Pararcestes, Hypocladiscites, Sageceras, Proteusites, Sturia* i *Arthaberites.*

Indijske vrste zastupane su sa *Ptychites Govinda* Diener te *Pt. Everesti* Oppel, od kojih prvospomenuta još nije bila nagjena u sredozemnoj trijaskoj pokrajini.

Slijedeće su vrste u bosanskom ljušturnom vapnencu nove:

Pleuronautilus longinodosus Turina.
Ptychites dontianus Hauer.
„ *Govinda* Diener.
„ *pseudopauli* Turina.
„ *Everesti* Oppel.
„ *bosnensis* Turina.
„ *multilobatus* Turina.
Arthaberites Katzeri Turina.

Od ovih vrsta zaslužuje nalazak pošljednje navedene u bosanskom ljušturnom vapnencu osobitu pažnju, s jedne strane s toga, jer se je držalo, da je ovaj rod osebina Hallstattskog ljušturnog vapnenca, a s druge, jer predstavlja drugu u opće poznatu vrstu roda *Arthaberites*, te omogućuje upotpunjenje rodnog opisa.

Prigodom prepariranja loba naišao sam na neke nejednakosti u razvitku nekih elemenata loba, činjenica, koju je već Fr. Noetling opažao[1]).

Nacrtani primjerak vrste *Ptychites Stoliczkai* Mojs. pokazuje na primjer na početku pošljednjeg zavoja tipične *Pt. Stoliczkai* lobe. U drugoj polovici pošljednjeg zavoja gubi se tipični karakter loba, jer prvi lateralni lobus nije više najdublji. On dosegne na koncu zadnjeg zavoja visinu prvog pomoćnog postranog loba (Hilfslobus) a drugi lateralni lobus je najdublji. Različiti razvitak izvanjskih sedala (Externsattel) s obije strane sifonalnog sedla (Siphonalsattel) pokazuje nacrtani lobni crtež (Lobenlinie, Lobenzeichnung) vrste *Pararcestes ventricosus* Hauer. Desno izvanjsko sedlo posjeduje na strani, okrenutoj sifonalnom sedlu, tri postrane grane. Kod lijevog sedla spajaju se obadvije gornje grane u jednu jaku, izrezuckanu granu, koja svojom visinom sifonalno sedlo nadmašuje i time poprima oblik izvanjskog sedla vrste *Ptychites Boeckhi* Mojs.

Nacrtani primjerak vrste *Proarcestes gibbus* Hauer pokazuje nadalje razni položaj umbilikusa na obim postranim plohama. Razlika iznosi oko 4 *mm*, tako da je visina pošljednjeg zavoja na obim postranim plohama različita.

Od ovih ovdje navedenih nejednakosti, mogu one odnoseće se na lobni crtež prouzročiti pogrješno odregjenje primjeraka, ako se njihova pripadnost temelji samo na razvitku lobnog crteža; megjutim su ali ovakve nejednakosti tako rijetke, da im se ne može pripisati nikakva osobita važnost.

Pri svrstavanju pojedinih vrsta, držao sam se najnovije sistematike Edmunda pl. Mojsisovicsa. („Die Cephalopoden der Hallstätter Kalke, Abhandlungen der k. k. geologischen Reichsanstalt", VI. sv., I. odio, skupni svezak 1902.).

---

[1]) Fr. Noetling: „Untersuchungen über den Bau der Lobenlinie von *Pseudosageceras multilobatum* Noetling." Palaeontographica, 51, 5./6., 1904.—1905., str. 155.—260., tab. 9.

OPIS VRSTA.

I. Nautilea.

A. ORTHOCERATIDAE.

Rod: ***Orthoceras*** Breynius.

Grupa: *Orthocerata striata.*

Orthoceras lateseptatum Hauer.

F. v. Hauer, Cephalopoden des Salzkammergutes aus der Sammlung des Fürsten Metternich, str. 41., tab. XI., sl. 9., 10. E. v. Mojsisovics, Das Gebirge um Hallstatt, I., Abhandlg. der k. k. geologischen Reichsanstalt, I., sv. VI., str. 6., tab. I., sl. 9. Stürzenbaum, Földtany Közlöny, str. 225, tab. IV., sl. 2. E. v. Mojsisovics, Die Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz, Abhandlungen der k. k. geologischen Reichsanstalt, sv. X., tab. XCIII., str. 5., 6. F. v. Hauer, Die Cephalopoden des bosnischen Muschelkalkes von Han Bulog, Denkschrift der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Wien, sv. LIV., str. 12. Isti, Cephalopoden aus der Trias von Bosnien, II., Nautillen und Ammoniten mit ceratischen Loben, aus dem Muschelkalk von Haliluci bei Sarajevo, Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Wien, sv. LXIII., str. 4. E. Kittl, Geologie der Umgebung von Sarajevo, Jahrbuch der k. k. geologischen Reichsanstalt, sv. LIII., str. 515.—748., Blizanac, Bare. E. v. Mojsisovics, Die Cephalopoden der Halstätter Kalke, I., svenkupni sv. 1902., str. 701.

Ova vrsta zastupana je brojnim odlomcima pretinjenog dijela cijevke (Röhre.) Najdeblji mjeri u promjeru 33 *mm*, najtanji 9 *mm*.

Prerez je okrugao, sifo u sredini. Ljuska (die Schale) je pokrivena tankim, mnogobrojnim, gusto stisnutim poprečnim prutama (Querstreifen). Razmak izmegju jednog pretinjca (Kammerscheidewand) i drugog iznaša kod naših odlomaka manje, nego li promjer cijevke kod predidućeg pretinjca.

B. NAUTILIDAE.

Familija: ***Clydonautilidae.***

Rod: *Paranautilus* Mojs.

Paranautilus indifferens Hauer.

F. v. Hauer, Cephalopoden aus der Trias von Bosnien, I. Neue Funde aus dem Muschelkalk von Han Bulog bei Sarajevo. Denkschriften der kaiserl. Akademie der Wissenschaften in Wien, sv. LIX., str. 5., tab. I., sl. 2 *a*, *b*. E. v. Mojsisovics, Die Cephalopoden der Hallstätter Kalke I., Abhandlungen der k. k. geologischen Reichs-Anstalt sv. VI., I. odjel, skupni sv. 1902., str. 205.

Naš primjerak posjeduje nešto veći razmak umbilikusa (otvor što ga zavoji megjusobnim pokrivanjem čine, njem. der Nabel) nego li onaj po F. v. Haueru otisnut. Ostale vlastitosti našeg primjerka odgovaraju potpuno opisu Hauera. Popriječne pruti slabo su razvijene. Externi dio (Externtheil) je na prednjem dijelu stanbene izbe (Wohnkammer) plosnat.

Pretinjci (Kammerscheidewände) su na blizu razmješteni, teku u ravnoj crti preko externog dijela i savinuti su na postranim djelovima (Seitentheile) prema stražnjoj strani kućice, tvoreći tako plitak lateralni lobus. Umbilikalno sedlo jedva je naznačeno. Interni lobus (Internlobus) manjka.

Dimenzije:

Promjer		50 *mm*
Visina	posljednjeg zavoja	26 „
Debljina	posljednjeg zavoja	25 „
Razmak umbilikusa		5 „

Familija: ***Syringonautilidae.***

Rod: *Syringonautilus* Mojs.

Syringonautilus subcarolinus Mojs.

E. v. Mojsisovics, Die Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz, str. 287., tab. LXXXIII, sl. 2. F. v. Hauer, Die Chepalopoden des bosnischen Muschelkalkes von Han Bulog, str. 12., tab. III., sl. 4. *a b.* Isti, Cephalopoden aus der Trias von Bosnien, I., str. 5. Isti, Cephalopoden aus der Trias von Bosnien, II., Haliluci, str. 5. E. v. Mojsisovics, Die Cephalopoden der Hallstätter Kalke, I. sv., sveukupni sv., str. 221.

Zavoji su viši nego li deblji i posjeduju zaobljene postrane plohe (Seitenflächen) te okrugljasti externi dio. Kućica (das Gehäuse) našeg primjerka sastoji se iz nešto više od dva zavoja i pokazuje osebinu, koju je F. v. Hauer na njegovom najvećem primjerku iz Han Buloga opažao. Prerez cijevke ostaje naime kod prvog zavoja i u prvoj trećini drugog zavoja okrugao, u drugoj trećini drugog (posljednjeg) zavoja, napose ali u posljednjem dijelu drugog zavoja rastu zavoji u visinu više nego li u debljinu. Postrane plohe i externi dio postaju sve više ravniji, tako da prerez cijevke na koncu posljednjeg zavoja poprima oblik paralelopipeda, kojemu su uglovi zaokruženi. Slijedeći zavoji pokrivaju samo externi dio predidućih zavoja.

Postrane prute su tanke, jasno razvijene; uzdužne prute naprotiv nejasne.

Lobni crtež (Lobenzeichnung) nijesam mogao opažati, jer je kućica ispunjena bijelim vapnencem.

Dimenzije:

Promjer		70 *mm*
Visina	posljednjeg zavoja	34 „
Debljina	posljednjeg zavoja	31 „
Razmak umbilikusa		19 „
Perforacija		4 „

Familija: ***Temnocheilidae.***

Rod: *Germanonautilus* Mojs.

Germanonautilus polygonius Hauer.

F. v. Hauer, Cephalopoden aus der Trias von Bosnien, I., str. 7., sl. 4 *a, b.* Isti, Cephalopoden aus der Trias von Bosnien, II, Haliluci, str. 7. E. v. Mojsisovics, Die Cephalopoden der Hallstätter Kalke, I., sveukupni sv., str. 235.

Zavoji rastu naglo u širinu i visinu i odlikuju se dvjema tupim bridovima u blizini externog dijela i umbilikusa. Slijedeći zavoji pokrivaju prediduće do polovine. Deblji su nego li viši i postizavaju najveću debljinu na zaokruženoj umbilikalnoj bridi. Externi dio je širok i malko konkavno zaobljen. Postrane plohe su ravne, tako da tvore zajedno sa externim dijelom i umbilikalnom plohom trapecu sličan prerez cijevke. Ljusku pokrivaju tanke postrane pruti, koje tvore na externom dijelu duboki zavoj prema stražnjem dijelu kućice.

Pretinjci su na blizu razmješteni i tvore na externom dijelu plitak externi lobus. Na postranim plohama nalazi se jedan dublji lateralni lobus. Umbilikalno sedlo je jedva naznačeno. Plitak interni lobus je takogjer zastupan.

Dimenzije:

Promjer		54 *mm*
Visina	posljednjeg zavoja	26 „
Debljina	posljednjeg zavoja	30 „
Razmak umbilikusa		13 „
Perforacija		9 „

Vlastitosti ove vrste podudaraju se tako potpuno sa rodom E. v. Mojsisovics-a, Germanonautilus, da ju sa sigurnošću mogu ovamo ubrojiti.

Rod: *Pleuronautilus* Mojs.

Pleuronautilus Mosis Mojs.

E. v. Mojsisovics, Die Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz str. 274., tab. LXXXV., st. 3., F. v. Hauer, Die Cephalopoden des bosnischen Muschelkalkes von Han Bulog, str. 16. Isti, Cephalopoden aus der Trias von Bosnien, II., Haliluci, str. 10. C. Diener, Die triadische Cephalopoden-Fauna der Schiechlinghöhe bei Hallstatt, Beiträge zur Palaeontologie und Geologie Oesterreich-Ungarns und des Orients, str. 34.

Ova lahko opredjeljiva vrsta predleži u jednom nepotpuno održanom primjerku. Površina ljuske pokrita je sa mnogobrojnim, malko prema stražnjem dijelu savinutim a blizu izvanjskog ruba sa dva reda pupčića (Knotenreihe) svršavajućim rebrima. Nabreknuće rebara, koje je F. v. Hauer kod svojeg primjerka opažao, manjka, dočim se prostim okom vide tanke, mnogobrojne, usko stisnute, uzdužne pruti, koje pokrivaju čitavu površinu postranih dijelova i externog dijela, te se na ovom posljednjem križaju sa poprečnim prutima, koje na externom dijelu čine duboki zavoj prema stražnjem dijelu kućice.

Dimenzije:

Promjer		50 *mm*
Visina	posljednjeg zavoja	20 „
Debljina	posljednjeg zavoja	25 „
Razmak umbilikusa		20 „

Pleuronautilus longinodosus nova vrsta.

(Tabla I., slika 5 *a, b, c* i 6 *a, b.*)

Pogledom na oblik cijevke najviše sličnosti posjeduje naša vrsta sa vrsti *Pleuronautilus distinctus* Mojs. (Die Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz, str. 278., tab. LXXXV., sl. 4.), od koje se, neglededć na iznos perforacije, u glavnom time razlikuje, što kamena jezgra (Steinkern) našeg primjerka ne može pokazivati poprečne nabore kao Mojsisovics-ova vrsta, nego jedino naborima slične, pupkastim nabreklinama odgovarajuće uzvisine, koje dvije po dvije megjusobno konvergiraju i mogu se spojiti na umbilikalnoj bridi, u tački koja odgovara tamo se nalazećem umbilikalnom pupčiću. Od bosanskih vrsta najbliža je našoj vrsti *Temnocheilus (Pleuronautilus) ornatus* Hauer.

Kućica sastoji se iz $1^3/_4$ zavoja, koji se megjusobno samo malko pokrivaju, budući da involucijona špirala teče uzduž gornjeg reda marginalnih pupčića.

Zavoji rastu dosta brzo u širinu i visinu, mnogo su deblji nego li visoki, sa visokom, malko koso padajućom umbilikalnom plohom (Nabelwand) i lagano zaokru-

ženom umbilikalnom bridi. Prerez cijevke je četverouglast. Postrane plohe su ravne Perforacija umbilikusa veoma je velika. Početak prvog zavoja nalazi se blizu desne umbilikalne bridi. Površina ljuske prve trećine prvog zavoja pokrivena je tankim poprečnim prutima. U drugoj trećini pojavljuje se u sredini postranih ploha niz pupčića, koji u produženju odgovara drugom nizu marginalnih pupčića. Izvanjski niz pupčića pokriva se u drugoj trećini prvog zavoja sa evolucijonom spiralom.

Na umbilikalnoj bridi posljednjeg zavoja nalazi se 17 od početka do konca pojačavajućih se pupčića. Na marginalnoj bridi nižu se na početku zadnjeg zavoja dva niza pupčića, koji se u drugoj trećini posljednjeg zavoja stapaju u jedan jedini na dugo zavučeni pupčić. Na posljednjem zavoju nalazi se na marginalnoj bridi 11 dvostrukih i 9 na dugo razvučenih pupčića. Još nerazvijeni primjerci (Jugendexemplare) pokazuju na čitavoj duljini marginalne bridi posljednjeg zavoja dva niza pupčića.

Površina ljuske nije pokrita sa rebrima. Položaj umbilikalnih pupčića odgovara prostoru marginalne bridi, koji se nalazi izmegju marginalnih pupčića, tako da s malenom iznimkom, po dva, dotično četiri pupčića marginalnog niza zakriljuju jedan umbilikalni pupčić i spajaju se u luku sličnom produženju s njime. Skulptura ljuske sastoji se tako rekuć iz slijeda slova V, kojem se dônji ugao nalazi u umbilikalnom, a oba gornja ugla u marginalnim pupčićima.

Poprečne pruti su jasno razvijene i tvore na externom dijelu duboki zavoj prema stražnjem dijelu kućice.

Lobni crtež pokazuje jedan plitak i kratak externi lobus i nešto dublji lateralni lobus. Razvijen je takogjer veoma plitak interni lobus. Umbilikalno sedlo je jedva naznačeno. Pretinjci su na blizo razmješteni.

Dimenzije:

Promjer	58	38 *mm*	
Visina posljednjeg zavoja	19	13	„
Debljina posljednjeg zavoja	21	14	„
Razmak umbilikusa	27	18	„
Perforacija	16	?	„

Promjeru = 100 *mm* odgovara visina 33/35, debljina 37/38, razmak umbilkusa 47,49 te perforacija 28 *mm*.

II. Ammonea.

Odio I. **Ammonea leiostraca.**

A. LEIOSTRACA MACRODOMA (ARCESTOIDEA).

a) Familija: ***Arcestidae,***

Rod: *Arcestes* Suess.

Podrod: *Proarcestes* Mojs.

Proarcestes extralabiatus Mojs.

E. v. Mojsisovics, Das Gebirge um Hallstatt, I. sv., str. 91., tab. LXIII., sl. 17. Isti, Die Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz, str. 154., tab. XLVI., sl. 1., 2. F. v. Hauer, Die Cephalopoden des bosnischen Muschelkalkes von Han Bulog, str. 19. E. v. Mojsisovics, Die Cephalopoden der Hallstätter Kalke, II. dio, sv. VI., 2. pol., str. 785.

Dva primjerka naše zbirke pokazuju na koncu stanbene izbe tri debela poprečna obluka (Wülste), koji se protežu jednakom širinom i preko externog dijela. Površina

ljuske manjeg primjerka, koja je vrlo dobro održana, pokrivena je sa jasno razvijenim poprečnim prutima, koje se mjestimice sgušćuju i čine utisak nabora. U blizini umbilikusa savijene su prema stražnoj strani kućice i teku u ravnoj crti preko externog dijela. Isti primjerak pokazuje kako rekoh tri poprečna obluka na koncu stanbene izbe, dočim nijesam mogao preparirati lobni crtež, jer je jedan dio kućice ispunjen bijelim vapnencem. Lobni crtež većeg primjerka podudara se veoma dobro sa opisom i otiskom E. v. Mojsisovicsa.

Dimenzije:

Promjer		95	73 *mm*
Visina posljednjeg zavoja		53	42 „
Debljina posljednjeg zavoja		60	45 „
Razmak umbilikusa		6	55 „

Proarcestes gibbus Hauer.

(Tabla I., slika 2.)

F. v. Hauer, Die Cephalopoden des bosnischen Muschelkalkes von Han Bulog, str. 19., tab. V., sl. 1 *a*, *b*, *c*.

Izvrnuće ustnog okrajka (Mundrand) jasno je razvijeno. U ostalom podudara se naš primjerak sa opisom F. v. Hauera kao što i sa po njemu otisnutim lobnim crtežom. Izmegju obiju utisnutih obluka pokazuje naš primjerak jednu radijalnu brazdu (Radialfurche).

Dimenzije:

Promjer		54 *mm*	
Visina posljednjeg zavoja		30 „	
Debljina posljednjeg zavoja		27 „	
Razmak umbilikusa		4 „	

Kao što je već u uvodu naglašeno, pokazuje ovaj primjerak razni položaj umbilikusa na obim postranim plohama. Pred izvrnućem usnog okrajka iznaša promjer kućice 52 *mm*, a visina posljednjeg zavoja na tom mjestu na desnoj strani 31 *mm*, na lijevoj 27 *mm*, tako da umbilikus na ljevoj strani 4 *mm* više leži, nego li na desnoj.

Proarcestes Bramantei Mojs.

E. v. Mojsisovics, Beiträge zur Kenntnis der Cephalopoden Fauna des Alpinen Muschelkalkes, Jahrbuch der k. k. geologischen Reichsanstalt, str. 575., tab. XVI., sl. 1.; tab. XIX., sl. 4. Isti, Das Gebirge um Hallstatt, I. sv., tab. LVIII., sl. 16., 19., str. 112. Isti, Die Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz, str. 261., tab. XLVI., sl. 3.—6. F. v. Hauer, Die Cephalopoden des bosnischen Muschelkalkes von Han Bulog, str. 19. E. v. Mojsisovics, Die Cephalopoden der Hallstätter Kalke, II. dio, Abhandlungen der k. k. geolog. Reichsanstalt, dio VI., 2 pol., str 785. C. Diener, Die triadische Cephalopoden-Fauna der Schiechlingshöhe bei Hallstatt, str. 13.

Površina ljuske najvećeg ovamo spadajućeg primjerka je posvema glatka. Unutarnje brazde ljuske (innere Schalenleisten) nijesam otvorio. Tri četvrtine posljednjeg zavoja su pretinjene. Oblik, koli crtež loba našeg primjerka podudara se sa opisom i otiskom E. v. Mojsisovicsa.

Izmegju cefalopodnog materijala Kamenite Babe nalazi se nekoliko još nerazvijenih primjeraka, u kojih je ljuska pokrita sa tankim, koncu sličnim, mrežastim snopićima (Runzelstriche). Oblik i lobni crtež ovih primjeraka najbolje se podudara sa ovom vrstom.

Dimenzije:

Promjer	59	46	45	44	*mm*
Visina } posljednjeg zavoja	31	25	26	25	„
Debljina } posljednjeg zavoja	39	30	30	30	„
Razmak umbilikusa	4	4	4	4	„
Promjeru $D=100$ *mm* odgovara visina	53	54	58	57	„
Promjeru $D=100$ *mm* odgovara debljina	67	65	66	68	„
Promjeru $D=100$ *mm* odgovara razmak umb.	8	9	9	9	„

Proarcestes Escheri Mojs.

E. v. Majsisovics, Das Gebirge um Hallstatt, I. dio, str. 112., tab. LVIII., sl. 18. Isti, Die Cephalopoden des bosnischen Muschelkalkes von Han Bulog, str. 19. E. v. Mojsisovics, Die Cephalopoden der Hallstätter Kalke, II. dio, sv. VI., str. 785.

Ova je vrsta takogjer zastupana sa nekoliko dobro odredivih primjeraka. Najveći primjerak mjeri u promjeru 72 *mm* i njegova kamenita jezgra pokazuje na prednjem dijelu stanbene izbe dvije za četvrtinu zavoja udaljene brazde. Umbilikus je plitak, eliptičnog oblika. Lobni crtež podudara se potpuno sa onim otisnutim po E. v. Mojsisovics-u.

Nešto više od tri četvrtine posljednjeg zavoja pripada stanbenoj izbi.

Dimenzije:

Promjer	72	42	*mm*
Visina } posljednjeg zavoja	44	25	„
Debljina } posljednjeg zavoja	50	24	„
Razmak umbilikusa	3	—	„

Proarcestes quadrilabiatus Hauer.

(Tabla I., slika 4.)

F. v. Hauer, Die Cephalopoden des bosnischen Muschelkalkes von Han Bulog, str. 20., tab. IV., slika 2. *a*, *b*.

Zavoji su deblji nego li visoki i dosižu najveću debljinu na umbilikalnoj bridi. Eksterni dio širok i zaobljen. Površina ljuske je glatka i pokrita sa tankim mrežastim snopićima. Više nego li tri četvrtine posljednjeg zavoja pripadaju stanbenoj izbi.

Razdjeljenje triju unutarnjih brazda ljuske odgovara potpuno opisu F. v. Hauera. U blizini umbilikusa savinute su prema stražnjem dijelu kućice i teku dalje u ravnoj crti preko postranih ploha i eksternog dijela. Četvrta brazda, koja istupa na pretinjenom dijelu posljednjeg zavoja, ne vidi se kod našeg primjerka, jer je sa koncem posljednjeg zavoja pokrivena.

Dimenzije našeg primjerka su od primjerka F. v. Hauera nešto različitije napose gledom na debljinu.

Lobni crtež podudara se skoro potpuno sa lobnim crtežem vrsti *Proarcestes Escheri*. Ja donosim njegov otisak, da upotpunim sliku ove vrste, jer isti kod rasprave F. v. Hauera manjka.

Dimenzije:

Promjer		46 *mm*
Visina	posljednjeg zavoja	25 „
Debljina	posljednjeg zavoja	35 „
Razmak umbilikusa		4 „

Promjeru $D = 100\,mm$ odgovara visina 54, debljina 76, te razmak umbilikusa 9 *mm*.

Podrod: *Pararcestes* Mojs.

Pararcestes carinatus Hauer.

F. v. Hauer, Die Cephalopoden des bosnischen Muschelkalkes von Han Bulog, str. 21., tab. IV., sl. 1. *a*, *b*, *c*, *d*. Isti, Cephalopoden aus der Trias von Bosnien, I., str. 28., tab. VIII., sl. 1. *a*. *b*. F. Katzer, Zur Verbreitung der Trias in Bosnien, Sitzungsberichte der königl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften in Prag, Kožuh. E. v. Mojsisovics, Die Cephalopoden der Hallstätter Kalke, II. dio, 2. pol., str. 785. E. Kittl, Geologie der Umgebung von Sarajevo, Blizanac, Johannaquelle, Paprenik, Grahovik.

Ova je vrsta zastupana mnogobrojnim odlomcima kao što i dobro održanim primjercima sa zašiljenim eksternim dijelom.

Pararcestes ventricosus Hauer.

(Tabla I., slika 3.)

F. v. Hauer, Cephalopoden aus der Trias von Bosnien, I., str. 29., tab. VII., sl. 4.; tab. VIII., sl. 3., tac. IX., sl. 1. *a—d*. E. Kittl, Geologie der Umgebung von Sarajevo, Blizanac, Paprenik.

Od ove vrste predleže mi četiri vrlo dobro održana primjerka. Kućica sastoji se iz pet visokih jednolično u visinu i širinu rastućih zavoja, koji postizavaju najveću debljinu na zaokruženoj umbilikalnoj bridi. Zavoji pokrivaju se do umbilikalne bridi, tako da tvore doboki, lijevku slični umbilikus. Postrane plohe su zaobljene; eksterni dio je uzak i okrugljast.

Površina ljuske je glatka i tankim mrežastim snopićima pokrivena. Kamenita jezgra pokazuje tri široke, niske brazde, koje su na eksternom djelu malko prema stražnjoj strani kućice zavijene.

Lobni crtež podudara se sa lobnim crtežem vrste *Pararcestes carinatus* Hauer. Četvrti pomoćni lobus nalazi se na umbilikalnoj bridi.

Lobni crtež jednog od najbolje održanih primjeraka otisnut je, jer pokazuje različiti razvitak eksternog sedla na obim postranim plohama.

Dimenzije:

Promjer		60	61	66	66 *mm*
Visina	posljednjeg zavoja	30	33	36	35 „
Debljina	posljednjeg zavoja	39	36	38	31 „
Razmak umbilikusa		65	6	7	6 „
Promjeru $D = 100\,mm$ odgovara	visina	50	54	54	53 „
	debljina	65	58	58	47 „
	razmak umb.	10	9	10	9 „

Srednja visina iznosi dakle 53 *mm*, srednja debljina 57 te srednji razmak umbilikusa 9·5 *mm*.

Pararcestes bilabiatus Hauer.

F. v. Hauer, Cephalopoden aus der Trias von Bosnien, I., str. 39., tab. X., sl. 1. *a—c.*

Predleže mi dva primjerka, koji odgovaraju potpuno opisu i otisku kod F. v. Hauera.

Dimenzije:

Promjer		92	90 *mm*
Visina posljednjeg zavoja		49	48 „
Debljina posljednjeg zavoja		40	43 „
Razmak umbilikusa		9	9 „

2. Familija: *Cladiscitidae.*

Rod: *Hypocladiscites* Mojs.

Hypocladiscites Brankoi Mojs.

E. v. Mojsisovics, Die Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz, Abhandlg. der k. k. geolog. Reichsanstalt, sv. X., str. 271., tab. XLVIII., sl. 1., 2. F. v. Hauer, Cephalopoden aus der Trias von Bosnien, I., str. 31. G. v. Arthaber, Die Cephalopoden der Reiflinger Kalke, Beiträge zur Palaeontologie und Geologie Österr.-Ungar. und des Orients, sv. X., str. 85. C. Diener, Die triadische Cepholapoden-Fauna der Schiechlingshöhe b. Hallstatt, Beiträge zur Palaeont. u. Geol. Österr-Ungar. und d. Orients, sv. XIII., str. 14. E. v. Mojsisovics, Die Cephalopoden der Hallstätter Kalke, I. sv., Abhandlungen k. k. geol. Reichsanstalt, sv. VI., I. dio, str. 279. E. Kittl, Geologie der Umgebung von Sarajevo, Blizanac, Paprenik, Bare, Grabovik.

Predleži jedan veliki, vrlo dobro održani primjerak. Zavoji su visoki i uski, površina ljuske pokrita je mnogobrojnim, masivnim, špiralnim prutima, koje su malko uže nego li razmak megju njima. Eksterni dio je uzak i malko svodjen.

Primjerak je pretinjen do kraja. Čini se da umbilikus nije posve zatvoren.

Lobni crtež je istovjetan sa onim po E. v. Mojsisovics-u otisnutim. Projekciona spirala pogadja treće lateralno sedlo.

Dimenzije:

Promjer	136 *mm*	
Visina posljednjeg zavoja	78 „	
Debljina posljednjeg zavoja	34 „	
Razmak umbilikusa	10 „	

Hypocladiscites Griesbachi Mojs.

E. v. Mojsisovics, Die Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz, str 172., tab. XLIII., sl. 3, 4. F. v. Hauer, Die Cephalopoden des bosnischen Muschelkalkes von Han Bulog, str. 31. E. v. Mojsisovics, Die Cephalopoden der Hallstätter Kalke, I. sv., sveukupni sv., str. 279. E. Kittl, Geologie der Umgebung von Sarajevo, Blizanac, Mathildenquelle, Bare, Stup gornji.

Zavoji su debeli, niski i rastu polagano u širinu i visinu. Eksterni dio plosnat i širok.

Lobni crtež: Eksterni i prvi laterarni lobus su skoro jednako duboki. Eksterno sedlo je malko kraće nego li prvo lateralno sedlo. Oštra marginalna brid pada sa prvim lateralnim lobusom zajedno.

Dimenzije:

Promjer		44 *mm*
Visina	posljednjeg zavoja	24 „
Debljina	posljednjeg zavoja	15 „
Razmak umbilikusa		3 „

B. LEIOSTRACA BRACHYDOMA (PINACOCERATOIDEA).

α) Familija: *Gymnitidae.*

Rod: *Gymnites* Mojs.

Gymnites incultus Beyrich.

Beyrich, Monatsbericht der königl. Akad. d. Wissenschaften, Berlin, str. 669. Isti, Über einige Cephalopoden aus dem Muschelkalk der Alpen etc. Abhandl. d. königl. Akad. d. Wissensch., Berlin, 1886., str. 132., tab. III., sl. 1. E. v. Mojsisovics, Die Cephalopoden der mediterranen Triasprovinz, str. 233., tab. LIV., sl. 1.—3. F. v. Hauer, Die Cephalopoden des bosnischen Muschelkalkes von Han Bulog, str. 34. C. Diener, Die triadische Cephalopoden-Fauna der Schiechlinghöhe bei Hallstatt, str. 32. E. Kittl, Geologie der Umgebung von Sarajevo, Borovac, Blizanac, Perčin, Mathildenquelle, Paprenik, Bare, Stup gornji, Grabovik.

Naš primjerak stoji gledom na razmjer izmegju visine i debljine bliže vrsti *Gymnites Palmai* nego li *Gymnites incultus*, prerez cijevke pokazuje ali veoma plosnate postrane plohe, te umbilikalnu plohu, koja od zaobljene umbilikalne bridi koso upada prema okrajku (Naht). Ovaj primjerak stoji veoma blizu od C. Dienera opisanom primjerku II. iz Schiechlinghöhe.

Lobni crtež podudara se potpuno sa lobnim crtežem ove vrste.

Dimenzije:

Promjer		86 *mm*
Visina	posljednjeg zavoja	26 „
Debljina	posljednjeg zavoja	20 „
Razmak umbilikusa		37 „

Gymnites Humboldti Mojs.

E. v. Mojsisovics, Die Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz, str. 235., tab. LV., sl. 1.—3. F. v. Hauer, Die Cephalopoden des bosnischen Muschelkalkes von Han Bulog, str. 36. C. Diener, Die triadische Cephalopoden-Fauna der Schiechlinghöhe bei Hallstatt, str. 23. E. Kittl, Geologie der Umgebung von Sarajevo, Borovac, Mathildenquelle, Bare, Stup. gornji.

Polovina jednog velikog, te jedan potpuni mali primjerak držim da spadaju ovamo. Zavoji rastu polagano u visinu i širinu, visoki su i uski. Ljuska je debela. Površina ljuske velikog primjerka pokazuje na čitavom održanom dijelu u sredini prostranih ploha jednu uzdignutu spiralnu crtu, te na njezinoj unutarnjoj strani prstnom vršku sličan niz eliptičnih udubina, koje se u jedva vidivim uskim, naborima sličnim produženjima prema umbilikalnoj bridi gube. Umbilikalna ploha prelazi kod obiju primjeraka postepeno u lagano zaobljene postrane plohe.

Lobni crtež ne pokazuje skoro nikakove razlike od lobnog crteža vrste *Gymnites incultus*.

Dimenzije:

Promjer		198	67 *mm*
Visina	posljednjeg zavoja	73	28 „
Debljina	posljednjeg zavoja	40	11 „
Razmak umbilikusa		70	21 „

Gymnites obliquus Mojs.

E. v. Mojsisovics, Beiträge zur Kenntnis der Cephalopoden-Fauna des alpinen Muschelkalkes, str. 576., tab. XV., sl. 1. Isti, Die Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz, str. 236., tab. LVI. C. Diener, Die triadische Cephalopoden-Fauna der Schiechlinghöhe bei Hallstatt, str. 25. F. Katzer, Zur Verbreitung der Trias in Bosnien, Prag, 1901. Željeznica. E. Kittl, Geologie der Umgebung von Sarajevo, Borovac.

Ova je vrsta zastupana u našem materijalu sa jednim veoma dobro održanim primjerkom. Zavoji su uski i visoki, te slijedeći pokrivaju veliki dio postranih ploha predidućih zavoja. Ljuska pokazuje na čitavoj duljini posljednjeg zavoja jasno razvijenu spiralnu crtu u sredini visine postranih ploha, te na njenoj unutrašnjoj strani kratke, jedva vidive nabore. Čini se, da se nabori na vanjskoj strani spiralne crte prema eksternom dijelu dalje protežu. Kućica sastoji se iz četiri zavoja i posjeduje uslijed nejednakog rasta zavoja koso-eliptični oblik.

Gledom na to, što je špiralna crta tako jasno razvijena, dok su poprečni nabori jedva vidivi, može se zaključiti, da se naš primjerak nalazi na granici pojavljivanja skulpture na površini ljuske.

Dimenzije:

Promjer		162	*mm*
Visina	posljednjeg zavoja	62	„
Debljina	posljednjeg zavoja	38	„
Razmak umbilikusa		60	„

Rod: *Sturia* Mojs.

Sturia Sansovinii Mojs.

E. v. Mojsisovics, Beiträge zur Kenntnis der Cephalopoden-Fauna des alpinen Muschelkalkes, Jahrb. der k. k. geolog. Reichsanstalt, str. 580., tab. XVIII., sl. 1. i 2. Isti, Die Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz, str. 241., tab. XLIX., sl. 5.—7.; tab. L., sl. 1. F. v. Hauer, Die Cephalopoden des bosnischen Muschelkalkes von Han Bulog, str. 46. Isti, Cephalopoden aus der Trias von Bosnien, I., str. 35. C. Diener, Die triadische Cephalopoden-Fauna der Schiechlinghöhe bei Hallstatt, Beiträge z. Palaeontol. und Geol. Öst.-Ung. und d. Orients, str. 22. F. Katzer, Zur Verbreitung der Trias in Bosnien, Krupac. E. Kittl, Geologie der Umgebung von Sarajevo, Borovac, Blizanac, Perun, Šehova Koria, Mathildenquelle, Bare, Stup gornji, Narodno brdo.

Zastupana je sa dva veća i pet malenih, još nerazvijenih primjeraka. Površina ljuske većih primjeraka pokrita je sa širokim špiralnim prutima u blizini umbilikusa, te sa oštrim, uskobridnim prutima na eksternom dijelu. Tanke špiralne pruti megju obima jedva su vidive. Kod još nerazvijenih primjeraka vide se jasno poprečni nabori.

Dimenzije:

Promjer		111	65	58	38	*mm*
Visina	posljednjeg zavoja	70	41	39	22	„
Debljina	posljednjeg zavoja	29	20	17	17	„
Razmak umbilikusa		3	2	—	—	„

Familija: *Ptychitidae.*

Gen: *Ptychites* Mojs.

α) Skupina: *Ptychites rugiferi.*

Ptychites Stachei Mojs.

E. v. Mojsisovics, Die Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz str. 247., tab. LXII., sl. 3. F. v. Hauer, die Cephalopoden des bosn. Muschelkalkes von Han Bulog. str. 39.

Predleži više dobro održanih primjeraka, koji se u svemu podudaraju sa opisom i otiskom E. v. Mojsisovicsa.

Dimenzije:

Promjer	53	49	46 *mm*
Visina posljednjeg zavoja	28	25	24 „
Debljina posljednjeg zavoja	27	24·5	23·5 „
Razmak umbilikusa	9	9	8 „

Ptychites Oppeli Mojs.

E. v. Mojsisovics, Die Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz, str. 248., tab. LXXI., sl. 1., 2., tab. LXXII, sl. 1. i 2. F. v. Hauer, Die Cephalopoden des bosnischen Muschelkalkes von Han Bulog, str. 39. Isti, Cephalopoden aus der Trias von Bosnien I., str. 37. G. v. Arthaber, Die Cephalopoden-Fauna der Reiflinger Kalke, Beiträge zur Palaeontol. und Geologie Öst.-Ung. und d. Orients, sv. X. str. 94. C. Diener, Die triadische Cephalopoden-Fauna der Schiechlinghöhe bei Hallstatt, str. 27. F. Katzer, Zur Verbreitung der Trias in Bosnien, Krupac. E. Kittl, Geologie der Umgebung von Sarajevo, Borovac, Blizanac, Željeznica, Paprenik, Bare, Gradina.

Predleži mi jedan vrlo dobro održani primjerak ove vrste. Kod visine zavoja od 44 *mm* je visina jednaka debljini. Odavde dalje raste kućica naglo u visinu i poprima uslijed toga koso-eliptični oblik.

Skulptura ljuske sastoji se iz širokih, plitkih nabora.

Lobni crtež slaže se dobro sa opisom i otiskom E. v. Mojsisovicsa.

Dimenzije:

Promjer	172 *mm*
Visina posljednjeg zavoja	88 „
Debljina posljednjeg zavoja	56 „
Razmak umbilikusa	20 „

Naš primjerak pripada plosnatoj odlici ove vrste.

Ptychites dontianus Hauer.

F. v. Hauer, Fossilien der Venetianer Alpen, Denkschrift der k. k. Akademie der Wissenschaften, Wien. str. 116., tab. XIX., sl. 6. E. v. Mojsisovics, Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz str. 249., tab. LXX., sl. 1.

Ova je vrsta zastupana jednim dobro odredivim primjerkom, koji je u sredini prolomljen (verworfen). Površina ljuske pokrita je sa širokim, plitkim naborima. Eksterni dio uzak i zaobljen.

Lobni crtež odgovara posvema onom otisnutom od E. v. Mojsisovicsa.

Primjerak je pretinjen do kraja.

Ptychites Seebachi Mojs.

E. v. Mojsisovics, Die Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz, str. 249., tab. LXVII., sl. 7., tab. LXX., sl. 2. E. Kittl, Geologie der Umgebung von Sarajevo, Željeznica, Paprenik.

Predleži mi plosnata kućica, površina koje je sa jasnim ali slabim naborima pokrivena. Lobni crtež kao što i oblik podudara se sa plosnatom odlikom otiskanom na tabli LXX., slici 2.

Ptychites Govinda Diener.

(Tabla II., slika 1. *a*, *b*, *c*.)

C. Diener, Memoirs of the Geological Survey of India, Palaeontologia Indica, Ser. XV., Himalayan Fossils, knj. II. Trias, Part. 2. The Cephalopoda of the Muschelkalk, str. 69., tab. XXI. sl. *a*, *b*, *c*.

U prileżećem mi materijalu kućica cephalopoda nalaze se dva dobro održana primjerka, koje ja gledom na skulpturu ljuske te potpuno istovjetan lobni crtež, uzprkos različnoj debljini zavoja pribrajam ovoj indijskoj vrsti.

Zavoji rastu polagano u visinu i širinu, deblji su nego li visoki. Razmak umbilikusa je dosta velik, no ispunjen sa vapnencem. Umbilikalna brid je obla. Počam od umbilikalne bridi padaju postrane plohe koso prema uskom, zaobljenom eksternom dijelu. Eksterno sedlo nalazi se djelomice na postranim plohama.

Površina ljuske pokrivena je sa niskim, jedva vidivim naborima. Zavoji postizavaju najveću debljinu na obloj umbilikalnoj bridi. Oba su primjerka do kraja pretinjena.

Lobni crtež: Eksterni lobus i eksterno sedlo je kratko. Sifonalno sedlo siže nešto više nego li do polovine piramidi sličnog mnogostruko izrezkanog, visokog eksternog sedla. Eksterno je sedlo nešto niže nego li prvo lateralno sedlo. Sedla su mnogostruko izrezuckana, na podini sužena. Drugo lateralno sedlo odlikuje se jakom postranom granom. Prvo pomoćno sedlo dvostruko rascjepkano (doppeltheilig). Drugo pomoćno sedlo nalazi se na umbilikalnoj bridi.

Lobusi leže u skoro vodoravnoj crti, i razdjeljeni su na dnu visokim zupcem (Zacken) na dva jednaka dijela. Prvi lateralni lobus je najdublji. Dva pomoćna loba do umbilikalne bridi.

Dimenzije:

	Indijskog primjerka	našiх primjeraka	
Promjer	196	92	70 *mm*
Visina } poslednjeg zavoja	92	43	32 „
Debljina } poslednjeg zavoja	83	56	42 „
Razmak umbilikusa	52	22	20 „
Promjeru $D = 100$ *mm* odgovara:			
Visina	49	47	46 „
Debljina	43	61	60 „
Razmak umbilikusa	26	25	28 „

Razlika izmegju odnošaja visine prema debljini naših primjeraka i indijskog upada u oči, a potiče po svoj prilici odatle, što sa promjerom raste i visina mnogo više nego li debljina, kao što je to kod nekoliko vrsta dokazano. Taj mi se zaključak čini tim opravdaniji, što su naši primjerci još do kraja pretinjeni.

Budući da naši primjerci posjeduju inače sve osebine ove indijske vrste, to mi se je činila ova razlika nedostatnom da ih od nje odijelim.

β) Skupina: *Ptychites megalodisci.*

Ptychites reductus Mojs.

E. v. Mojsisovics, Die Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz, str. 252., tab. LXVIII., F. v. Hauer, Die Cephalopoden des bosnischen Muschelkalkes von Han Bulog, str. 41. C. Diener, Die triadische Cephalopoden-Fauna der Schiechlinghöhe bei Hallstatt, str. 28.

Najveći primjerak naše zbirke pripada ovoj vrsti. Eksterni dio je uzak i zaobljen. Umbilicus dosta širok. Ljuska neobično debela, bez skulpture.

Lobni crtež podudara se, navlastito gledom na glavne lobuse i sedla sa crtežom E. v. Mojsisovicsa. Zubac u eksternom lobusu nije onako jasno razvijen. Eksterno sedlo zaostaje u visini za prvim lateralnim sedlom. Drugo lateralno sedlo je dvostruko rascjepkano, a unutarnja grana visi postrance. Oba lateralna loba i prvi pomoćni lobus odlikuju se sa dva megjusobno konvergirajuća zupca. Razlika prema crtežu E. v. Mojsisovicsa leži u razvitku pomoćnih sedala. Iza prvog pomoćnog lobusa slijedi široko, nisko, primjereno izrezuckano pomoćno sedlo. Do okrajka slijede još dva zupčasta, jasno dvostruko rascjepkana pomoćna sedla.

Dimenzije:

Promjer		207 *mm*
Visina	posljednjeg zavoja	108 „
Debljina	posljednjeg zavoja	56 „
Razmak umbilikusa		21 „
Debljina ljuske na umbilikalnoj bridi		5 „

Ptychites evolvens Mojs.

E. v. Mojsisovics, Die Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz, str. 254, tab. LXXV., sl. 1. i 4., tab. LXXVI., sl. 1. F. v. Hauer, Die Cephalopoden des bosnischen Muschelkalkes von Han Bulog, str. 42. C. Diener, Die triadische Cephalopoden-Fauna der Schiechlinghöhe bei Hallstatt, str. 29.

Od ove vrste predleži nekoliko još nerazvijenih primjeraka, koji se podudaraju sa opisom i otiskom E. v. Mojsisovicsa.

Ptychites pateus Hauer.

F. v. Hauer, Die Cephalopoden aus der Trias von Bosnien, str. 38., tab. XIII., sl 2 *a—c*. E. Kittl, Geologie der Umgebung von Sarajevo, Blizanac.

Ova je vrsta zastupana jednim vrlo dobro održanim primjerkom, čiji lobni crtež pokazuje neke razlike prema lobnom crtežu temeljnog primjerka. Dimenzije razlikuju se takogjer od onih, što ih F. v. Hauer navagja (odnosećih se na promjer $D = 66$ *mm*), no slažu se sa dimenzijama na tabli XIII. slici 2 *a—b* otisnutog primjerka. U ostalom podudara se naš primjerak gledom na oblik i skulpturu ljuske posve dobro sa opisom F. v. Hauera.

Lobni crtež pokazuje niski eksterni lobus, maleno eksterno sedlo, te dvostruko rascjepkana oba lateralna, kao što i pomoćna sedla. Od lobnog crteža na tabli XIII. slici 2. *c* razlikuje se time, što se tamošnje drugo i treće pomoćno sedlo kod našeg primjerka megjusobno spajaju u nisko, široko, dvostruko rascjepkano, drugo pomoćno sedlo. Prema tome nalazi se treći pomoćni lobus na umbilikalnoj bridi Osim eksternog lobusa posjeduje lobni crtež još pet loba i pet sedala.

Dimenzije:

Promjer			90 *mm*
Visina	posljednjeg zavoja		37 „
Debljina			31 „
Razmak umbilikusa			25 „

Ptychites megalodiscus Beyr.

Beyrich, Cephalopoden aus dem Muschelkalk der Alpen. Abhandl. der k. k. Akad. der Wissensch. zu Berlin, 1866., str. 135., tab. II. E. v. Mojsisovics, Beiträge zur Kenntnis der Cephalopoden-Fauna des alpinen Muschelkalkes. Jahrbuch der k. k. geolog. Reichsanstalt, str. 580. Isti, Die Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz, str. 253, tab. LXXVIII., sl. 1.; tab. LXXVIII., sl. 1. i 2. F. v. Hauer, Die Cephalopoden des bosnischen Muschelkalkes von Han Bulog, str. 42.

Naš primjerak dosiže promjer od 125 *mm*, i prosjeca ga oko 6 *mm* debela žila vapnenca. Vrlo je dugo bio izložen rastrošbi, no ipak pokazuje na početku zadnjeg zavoja krasno održan lobni crtež. Eksterni dio kamene jezgre ograničen je dvjema bridovima. Površina ljuske pokrita je na prvoj trećini posljednjeg zavoja, gdje je dobro održana, sa slabo razvijenim plitkim naborima.

Lobni crtež odlikuje se sa mnogostruko izrezuckanim eksternim sedlom, koje skoro dosiže visinu prvog lateralnog sedla. Drugo lateralno sedlo i prvo pomoćno sedlo je dvostruko rascjepkano. Treće pomoćno sedlo nalazi se na umbilikalnoj bridi. Tri pomoćna loba izvan umbilikalne bridi.

γ) Skupina: *Ptychites Malletianus.*

Ptychites pseudopauli nova vrsta.

(Tabla II., slika 2. *a, b, c.*)

U zbirci cephalopoda iz „Kamenite Babe“ nalazi se 46 *mm* veliki primjerak, koji se ne može svrstati u nijednu do sada poznatu vrstu.

Zavoji su mnogo deblji nego li visoki. Involucija zavoja teče uzduž zaobljene umbilikalne bridi, tako da stvaraju duboki, široki, ljevku slični umbilicus. Umbilikalna ploha visoka je i upada malko koso prema okrajku. Eksterni dio uzak je i zaobljen. Postrane plohe primjereno svogjene. Najveću debljinu postizavaju zavoji na zaobljenoj umbilikalnoj bridi.

Površina ljuske pokrita je sa jasno razvijenim brazdama u blizini umbilikalne bridi, koje prema eksternom dijelu prelaze u slabe nabore, ali ne prelaze preko eksternog dijela.

Lobni crtež odlikuje se malenom visinom pomoćnih lobnih elemenata, te razvitkom postrane grane na unutarnjoj strani drugog lateralnog sedla. Eksterni lobus i eksterno sedlo su kratki. Sifonalno sedlo dosiže polovinu visine visokoga, piramidalnog, eksternog sedla. Projekcijona špirala predidućeg zavoja pogagja drugo lateralno sedlo. Jedan pomoćni lobus izvan umbilikalne bridi. Maleno trošiljasto pomoćno sedlo nalazi se na umbilikalnoj bridi. Iza njega slijede do okrajka tri lobusa i dva sedla. Četvrto pomoćno sedlo nalazi se na umbilikalnoj bridi.

Razvitak glavnih lobnih elemenata podudara se skoro potpuno sa razvitkom istih kod vrsti *Pt. Govinda.* Razlika izmegju lobnih crteža obiju vrsta, izuzam činjenicu,

da prvospomenuta vrsta posjeduje tri lateralna loba, leži u tome, što su pomoćni suturni elementi kod naše vrste sasma drukčije razvijeni. Razvitak pomoćnih lobnih elemenata odgovara najbolje indijskoj vrsti *Pt.* nov. sp. ex. aff. *Ptychites Malletianus* Diener (Palaeontologia Indica, tabla XVIII., slika 2. *c*). Gledom na lobni crtež srodan je naš primjerak nedvojbeno sa indijskom skupinom *Pt. Malletianus*, i ja ga svrstavam u tu skupinu s osobitim obzirom na slabi razvitak pomoćnih suturnih elemeneta, prema glavnim.

Od vrsti *Pt. Pauli* razlikuje se višom umbilikálnom plohom, te razvitkom pomoćnih lobnih elemenata.

Dimenzije:

Promjer	46	*mm*
Visina posljednjeg zavoja	18	„
Debljina posljednjeg zavoja	29	„
Razmak umbilikusa	17	„

δ) Skupina: ***Ptychites subflexuosi.***

Ptychites Stoliczkai Mojs.

Tabla I. slika 1.

E. v. Mojsisovics, Die Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz, str. 256., tab. LXI., sl. 6. i 7. F. v. Hauer, Die Cephalopoden aus der Trias von Bosnien, I., str. 42.

Predleže mi tri primjerka ove vrste, od kojih se jedan sa nekojim osebinama odlikuje.

Plosnata kućica pokazuje samo nekoliko uskih nabora, koji se u drugoj trećini visine postrane plohe gdjegdje raširuju i dublji postaju, čime stvaraju na površini ljuske niz tupih, širokih pupčića. To potiče po svoj prilici od tlaka, kojemu je kućica ovog primjerka bila izložena, to tim više, što na drugoj postranoj plohi iste kučice ne ima ni traga sličnim tvorevinama, a niti ikoji drugi primjerak ne pokazuje sličnu skulpturu ljuske. Isti primjerak pokazuje takogjer već u uvodu spomenuti različiti razvitak pojedinih lobnih elemenata. Slika ovog primjerka na tabli I. pokazuje na početku posljednjeg zavoja tipični lobni crtež vrste *Pt. Stoliczkai.* Prvi lateralni lobus je najdublji. Ali već na početku druge trećine posljednjeg zavoja postaje sve viši i dosiže na koncu posljednjeg zavoja visinu prvog pomoćnog lobusa. Karakteristika E. v. Mojsisovicsa: „Prvi lateralni lobus odlikuje se velikom dubinom“ nema dakle općenitu vrijednost.

Primjerak je do kraja pretinjen.

Dimenzije:

Promjer	83	73	*mm*
Visina posljednjeg zavoja	43	37	„
Debljina posljednjeg zavoja	24	20	„
Razmak umbilikusa	9	9	„

ε) Skupina: ***Ptychites Opulenti.***

Ptychites opulentus Mojs.

E. v. Mojsisovics, Beiträge zur Kenntnis der Cephalopoden-Fauna des alpinen Muschelkalkes, Jahrb. der k. k. Geolog. Reichsanstalt str. 575. Isti, Die Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz

str. 259., tab. LXXIII, sl. 1., 2., 3, 4. F. v. Hauer, Cephalopoden aus der Trias von Bosnien I., str. 40. F. Katzer, Zur Verbreitung der Trias in Bosnien, Krupac.

Mislim, da pripada ovoj vrsti nekoliko dobro održanih primjeraka, od kojih mogu samo jednog sa potpunom sigurnošću odrediti, jer kod ostalih ne mogu opažati, da li predleže dva ili tri lateralna lobusa.

Površina ljuske pokrita je mnogobrojnim dobro razvijenim naborima, koji su kod umbilikalne bridi jedva vidivi, ali na eksternom dijelu jasno razvijeni i dosižu tamo najveću širinu.

Dimenzija:

Promjer	110	80	76	*mm*
Visina posljednjeg zavoja	56	43	40	„
Debljina posljednjeg zavoja	45	35	36	„
Razmak umbilikusa	19	13	14	„

Ptychites progressus Mojs.

E. v. Mojsisovics, Die Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz, str. 259., tab. LXVIII., sl. 4. i 6. F. v. Haner, Die Cephalopoden des bosnischen Muschelkalkes von Han Bulog, str. 42. Isti, Cephalopoden aus der Trias von Bosnien I., str. 40.

Od ove vrsti predleži pet sigurno odredivih primjeraka. Zavoji rastu polagano u visinu i širinu, mnogo su deblji nego li visoki. Najveću debljinu postizavaju na zaobljenoj umbilikalnoj bridi. Postrane plohe su svogjene. Eksterni dio širok i zaobljen. Površina ljuske pokrita je sa nekoliko jedva vidivih nabora. Još nerazvijeni primjerci su posve glatki.

Lobni crtež odlikuje se kratkim, uskim eksternim sedlom. Eksterni lobus je kratak i razdijeljen sa sifonalnim sedlom. Projekciona špirala pogagja treće lateralno sedlo. Drugo pomoćno sedlo na umbilikalnoj bridi.

Dimenzije:

Promjer	82	53	52	46	*mm*
Visina posljednjeg zavoja	40	24	24	21	„
Debljina posljednjeg zavoja	48	33	33	31	„
Razmak umbilikusa	18	17	16·5	16	„

Naši primjerci odgovaraju gledom na razmak umbilikusa bolje onima iz Han Buloga, nego li iz Schreyeralme kod Hallstatta.

Ptychites Everesti Oppel.

(Tabla III. slika 1. *a*, *b*, i tabla IV. slika 2.)

Oppel, Palaeontolog. Mittheilungen I., tab. 81., sl. 1. i 2., str. 284. F. v. Hauer, Die Cephalopoden der unteren Trias der Alpen, Sitzungsber. der kais. Akademie der Wissenschaften, Wien, Math.-Nat. kl., LII. sv., str. 639. Beyrich, Über einige Cephalopoden aus dem Muschelkalk der Alpen etc. Abhandl. königl. Akademie der Wissenschaften, Berlin 1866., str. 126. E. v. Mojsisovics, Die Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz, Abhandl. der k. k. Geolog. Reichsanstalt knj. X., str. 260. C. Diener, Die triadische Cephalopoden-Fauna der Schiechlinghöhe bei Hallstatt str. 32.

Jedan primjerak naše zbirke veoma je sličan indijskoj vrsti *Pt. Gerardi* Blanfort, u koju ga ali gledom na razvitak eksternog dijela, razmak umbilikusa, te raznolikosti u razvitku pojedinih dijelova lobnog crteža, ne mogu svrstati. Od alpinskih vrsta najbliža mu je vrsta *Pt. opulentus*, koja se opeta manjom debljinom, užim razmakom umbi-

likusa, naročito ali sa naborima, koji prelaze preko eksternog dijela i tamo dosižu najveću širinu od našeg primjerka temeljito razlikuje.

Kućica sastoji se iz više lagano u širinu i visinu rastućih zavoja, koji involviraju na zaobljenoj umbilikalnoj bridi, tako da je granica izmegju pojedinih zavoja u umbilikusu sa vijku sličnom špiralom označena. Eksterni dio na visoko zaobljen, postrane plohe su ravnije. Zavoji postizavaju najveću debljinu na zaobljenoj umbilikalnoj bridi, odakle padaju postepeno prema visoko zaobljenom eksternom dijelu. Umbilikus je dubok, umbilikalna ploha je visoka i pada okomito k okrajku.

Skulptura ljuske sastoji se iz 13 jasno razvijenih nabora, izmegju kojih se tu i tamo pojavljuju kraći nabori. Nabori počinju kod umbilikalne bridi i sižu do u blizinu eksternog dijela. Preko eksternog dijela ne protežu se.

Primjerak je do kraja pretinjen.

Lobni crtež: Eksterni lobus je dosta širok i razdijeljen visokim sifonalnim sedlom. Sifonalno sedlo je isto tako visoko, kao što i visoko usko eksterno sedlo. Sedla se odlikuju sa neobično širokim postranim granama, koje se nižu na tankom držku sedla. Jasno je razvijena dvojna racjepkanost sedala, koja ali ne siže duboko. Projekcijona špirala prediduće zavoja pogagja treći lateralni lobus. Treće lateralno sedlo je dvostruko rascjepkano. Prvo pomoćno sedlo je dvostruko rascjepkano. Prvo pomoćno sedlo nalazi se na umbilikalnoj bridi. Iza njega slijede još dva postrana sedla do okrajka.

Prvi lateralni lobus razdijeljen je visokim zupcem u dva dijela. Ostali lobusi svršavaju u jednom šiljku, što ga tvore dva konvergirajuća zupca. Jedan pomoćni lobus leži izvan umbilikalne bridi. Četvrti pomoćni lobus leži na okrajku.

Lobni crtež ne leži u jednoj ravnini, nego u prema prednjem dijelu savinutoj crti (centroserial), koja crta je ali mnogo manje savinuta nego li kod *Pt. Gerardi.*

Dimenzije:

Promjer		92 *mm*
Visina	posljednjeg zavoja	46 „
Debljina	posljednjeg zavoja	50 „
Razmak umbilikusa		20 „

Promjerno D = 100 *mm* odgovara visina 50, debljina 54 i razmak umbilikusa 22 *mm.*

Naš primjerak pokazuje nekoje raznolikosti u lobnom crtežu prema tipičnom lobnom crtežu vrsti Pt. Everesti, ali ipak čine mi se te razlike premalene, da ga ne pribrojim ovoj vrsti.

Ptychites bosnensis nova vrsta.

Tab. III. Slika 2. *a, b, c.*

Oblik kućice ove vrste veoma je sličan vrsti *Pt. Pauli* Mojs. i *Pt. pusillus* Hauer, ali se razlikuje od istih time, što posjeduje tri lateralna loba, razno razvijen lobni crtež, osobito ali različito razvijen umbilikus.

Kućica se sastoji iz više zavoja, koji rastu polagano u visinu i širinu i zatvaraju široki umbilikus. Umbilikalna brid je obla, umbilikalna ploha dosta visoka i upada koso k okrajku. Slijedeći zavoji pokrivaju prediduće do zaokružene umbilikalne bridi i tvore lijevku sličan umbilikus. Najveću debljinu dosižu zavoji na obloj umbilikalnoj bridi. Eksterni dio je uzak i na visoko zaobljen. Postrane plohe primjereno svogjene.

Skulptura ljuske sastoji iz deset širokih jako razvijenih poprečnih nabora, koji ne prelaze preko eksternog dijela.

Lobni crtež: Eksterni lobus i eksterno sedlo su kratki i slično razvijeni kao kod vrste *Pt. progressus*. Prvi lateralni lobus razdijeljen je sa visokim zupcem na dva dijela. Ostali lobusi svršavaju u srednjem šiljku, kojeg tvore dva megjusobno konvergirajuća zupca. Eksterno sedlo je skoro jednako visoko kao i prvo lateralno sedlo. Drugo i treće lateralno sedlo je dvostruko rascjepkano. Projekcijona špirala pogagja treći lateralni lobus. Prvo pomoćno sedlo nalazi se na umbilikalnoj bridi. Jedan pomoćni lobus nalazi se izvan umbilikalne bridi.

Najznačajnije kod ove vrste je razvitak pomoćnih suturnih elemenata. Iza prvog pomoćnog sedla, koje se nalazi na umbilikalnoj bridi, slijede pomoćna sedla, koja vise osobito jako prema stražnjoj strani, slično kao kod nekojih vrsti roda *Gymnites*. Pomoćna sedla su dvostruko rascjepkana. Iza prvog pomoćnog sedla, slijede još dva pomoćna sedla i tri pomoćna lobusa, koji se nalaze na širokoj umbilikalnoj plohi. Četvrto pomoćno sedlo nalazi se na okrajku.

Dimenzije:

Promjer		95 *mm*
Visina	posljednjeg zavoja	34 „
Debljina	posljednjeg zavoja	49 „
Razmak umbilikusa		36 „

Promjerno D = 100 *mm* odgovara visina od 36; debljina od 52 te razmak umbilikusa od 38 *mm*.

Od vrste *Pt. progressus* razlikuje se naš primjerak, neglededi na različiti razvitak augziliarnih suturnih elemenata, manjom debljinom zavoja, mnogo većim razmakom umbilikusa, te posjeduje osim toga nabore, koji ne prelaze preko eksternog dijela. Od vrste *Pt. Everesti* razlikuje se poglavito sa mnogo većim razmakom umbilikusa te pojedinostima lobnog crteža.

ζ) Skupina: *Ptychites flexuosi.*

Ptychites Studeri (flexuosus Mojs.) Hauer.

F. v. Hauer, Palaeontolog. Notizen, Sitzungsber. der k. k. Akademie der Wissenschaften zu Wien, str. 146., tab. I., sl. 1.—3. Isti, Cephalopoden der unteren Trias, Sitzungsber. der k. k. Akademie der Wissenschaften zu Wien, str. 628. Beyrich, Cephalopoden aus dem Muschelkalk der Alpen, Abhandl. der k. Akademie der Wissenschaften zu Berlin, str. 123. E. v. Mojsisovics, Beiträge zur Kenntnis der Cephalopoden-Fauna des alpinen Muschelkalkes, Jahrb. der. k. k. Geolog. Reichsanstalt str. 570. Isti, Dolomitriffe von Südtirol und Venetien, str. 46. Isti, Die Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz, 260., tab. LXIII., sl. 1., str. 261., tab. LXIII., sl. 2.—8.; tab. LXIX., sl. 1., 2., 3., tab. LXVI., sl. 2. i 3. F. v. Hauer, Die Cephalopoden des bosn. Muschelkalkes von Han Bulog, str. 43. C. Diener, Die triadische Cephalopoden-Fauna der Schiechlinghöhe bei Hallstatt, str. 33. F. Katzer, Zur Verbreitung der Trias in Bosnien, Krupac. E. Kittl, Geologie der Umgebung von Sarajevo, Borovac, Blizanac, Perčin, Željeznica, Paprenik, Bare, Stup gornji.

Površina ljuske najvećeg i najbolje održanog primjerka, koji ovamo spada, pokrita je na posljednjem zavoju sa 24 do 26 ravnih, jasno razvijenih, uzdignutih nabora, koji se u blizini eksternog dijela, — preko kojeg čini se da na koncu posljednjeg zavoja prelaze — malko prema prednjoj strani kućice savijaju. Nešto više od polovine ovih nabora siže do umbilikalne bridi, no samo maleni broj nabora i to onih, koji se nalaze

na početku posljednjeg zavoja, dosižu istu. Ostali mnogo kraći nabori pojavljuju se u većoj udaljenosti od umbilikalne bridi, nekoji bliže, nekoji dalje.

Debljina kućice najveća je u donjoj trećini visine postranih ploha, odakle pada postepeno prema eksternom dijelu s jedne te primjereno zaobljenoj umbilikalnoj bridi s druge strane.

Umbilikus je ispunjen vapnencem.

Lobni crtež je u svakom pogledu istovjetan sa opisom i otiskom E. v. Mojsisovicsa (tabla LXIII., sl. 1. *c*).

Pogledom na savinuće nabora, morao bi naš primjerak biti pribrojen vrsti *Pt. flexuosus*, dočim mjesto, gdje kućica dosiže najveću debljinu, ne odgovara niti vrsti *Pt. Studeri* a niti *Pt. flexuosus*.

Umbilikus je ispunjen vapnencem tako, da ne mogu odrediti, da li ovaj primjerak posjeduje stubasti (treppenförmig) ili lijevku sličan umbilikus, na razvitku kojeg C. Diener opravdava dalnji opstanak vrste *Pt. flexuosus*.

Izmegju meni na raspolaganju stojećeg materijala, nalazi se jedan jedini još nerazvijeni primjerak sa otvorenim umbilikusom. Kućica je uska, okrugla. Skulptura ljuske sastoji se iz deset dobro razvijenih na daleko razmaknutih nabora, koji su u blizini umbilikusa malko naprama prednjoj a u blizini eksternog dijela naprama stražnjoj strani kućice savinuti. Umbilikus je stubast.

Ovaj primjerak pokazuje dakle glavne osebine vrsti *Pt. Studeri*, ali sa premalenim brojem nabora.

Osebine obiju navedenih primjeraka ne podudaraju se posvema niti sa opisom vrsti *Pt. Studeri*, niti *Pt. flexuosus*, kao što niti megjusobno. Ove se raznolikosti ipak kreću izmegju granica obiju vrsta, što ponovno utvrgjuje već prije od F. v. Hauera i C. Dienera naglašenu promjenljivost oblika, koji spadaju u krug ovih vrsta.

Neglededći na to, da li sasma mala razlika u razvitku umbilikusa opravdava dalnji opstanak vrsti *Pt. flexuosus* ili ne, ubrajam sve meni prileżeće primjerke, koji spadaju u krug ovih vrsta, prvašnjoj vrsti F. v. Hauera, s jedne strane s obzirom na priznatu veliku promjenljivost ove vrste, a s druge strane, jer je veoma teško udovoljiti shvaćanju C. Dienera, s razloga, što je umbilikus skoro redovito ispunjen vapnencem, te je nemoguće raspoznati, da li predleži stubast ili lijevku sličan umbilikus.

Dimenzije:		I.	II.[1]		
Promjer	84	47	41	32	*mm*
Visina posljednjeg zavoja	44	25	21	16	„
Debljina posljednjeg zavoja	35	16	16	30	„
Razmak umbilikusa	14	6	6	6	„
Promjeru $D = 100$ odgovara:					
Visina	52	53	51	50	„
Debljina	42	32	39	40	„
Razmak umbilikusa	17	13	15	19	„

Ptychites acutus Mojs.

F. v. Hauer, Cephalopoden der unteren Trias. Sitzungsber. der k. k. Akad. der Wissensch. zu Wien str. 629. E. v. Mojsisovics, Beiträge zur Kenntnis der Cephalopoden-Fauna des alpinen Muschelkalkes,

[1]) Pod I. dimenzije prvog a pod II. dimenzije drugog u tekstu spomenutog primjerka.

Jahrb. der k. k. Geolog. Reichsanstalt, str. 570. Isti, Die Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz, str. 263., tab. LXIV., sl. 4.; tab. LXV., sl. 1., tab. LXVI., sl. 4., 5., 6. F. v. Hauer, Die Cephalopoden des bosnischen Muschelkalkes von Han Bulog, str. 44. C. Diener, Die triadische Cephalopoden-Fauna der Schiechlinghöhe bei Hallstatt, str. 34. E. Kittl, Geologie der Umgebung von Sarajevo, Borovac, Šehova, Koria, Mathildenquelle, Paprenik, Bare, Stup gornji, Gradina.

Još nije doduše odlučeno, da li se ima smatrati oblike navedene pod ovim imenom kao samostalnu vrst ili samo kao odliku vrsti *Pt. Studeri (flexuosus* Mojs.), kojeg se pitanja ne želim dotaći (s razloga, što mi predleži samo maleni broj primjeraka) time, što nekoliko primjeraka naše zbirke ubrajam ovamo. Ja dijelim te primjerke od vrsti *Pt. Studeri (flexuosus* (Mojs.) s toga, što mi se tipus istih čini znatno različitiji. Podudaraju se posvema sa osebinama, koje E. v. Mojsisovics za ovu vrstu navagja, uz opasku, da površina ljuske pokazuje manji broj slabijih, ali za to mnogo širih nabora, nego li primjerci vrste *Pt. Studeri (flexuosus* Mojs.).

Dimenzije:

Promjer	68	64	*mm*
Visina posljednjeg zavoja	35	33	„
Debljina posljednjeg zavoja	21	19	„
Razmak umbilikusa	9	10	„
Promjeru $D = 100$ *mm* odgovara:			
Visina	52	52	„
Debljina	30	30	„
Razmak umbilikusa	13·5	15·5	„

Ptychites cf. indistinctus Mojs.

F. v. Hauer, Cephalopoden der unteren Trias. Sitzungsber. der k. k. Akademie der Wissensch. zu Wien, str. 639. Beyrich, Cephalopoden aus dem Muschelkalk der Alpen. Abhandl. der k. Akademie der Wissensch. zu Berlin, str. 125. E. v. Mojsisovics, Beiträge zur Kenntnis der Cephalopoden-Fauna des alpinen Muschelkalkes. Jahrb. der k. k. Geolog. Reichsanstalt, str. 572. F. v. Hauer, Die Cephalopoden des bosnischen Muschelkalkes von Han Bulog, str. 45. C. Diener, Die triadische Cephalopoden-Fauna der Schiechlinghöhe bei Hallstatt, str. 34.

Predleži mi jedan stlačeni, savinuti, u dugoljasto-eliptički oblik stisnuti primjerak sa glatkom površinom ljuske i zašiljenim eksternim dijelom.

Lobni crtež podudara se vrlo dobro sa lobnim crtežem ove vrste, samo ne mogu sa sigurnošću odrediti, da li posjeduje dva ili tri lateralna lobusa.

. Ptychites multilobatus nova vrsta.

(Tabla IV., slika 1. *a, b, c.*)

Od ove vrste, koja je vrlo srodna vrsti *Pt. Gymnitiformis*, predleži mi vrlo dobro održana, do kraja pretinjena polovina primjerka, sa promjerom od ca. 125 *mm.*

Zavoji su mnogo viši nego li debeli, sa uskim, na visoko zaobljenim eksternim dijelom, primjereno svogjenim postranim plohama, koje postizavaju najveću debljinu u donjoj trećini visine postranih ploha. Od ovog mjesta pada debljina kućice postepeno prema obloj umbilikalnoj bridi s jedne, te prema na visoko zaobljenom eksternom dijelu s druge strane. Eksterni dio je tako uzak, da na njemu stane samo sifonalno sedlo sa malenim dijelom eksternog lobusa, dočim se eksterno sedlo gotovo čitavo nalazi na postranoj plohi.

Umbilikus je širok, no nešto uži nego li kod vrste *Pt. Gymnitiformis*. Kućica se sastoji od pet do šest zavoja, koji posjeduju jednoličnu evoluciju. Površina ljuske održanog dijela posljednjeg zavoja pokrita je slabim, širokim naborima, koji se u donjoj trećini visine postranih ploha pojačavaju, te prema eksternom dijelu i umbilikalnoj bridi slabiji postaju. Do eksternog dijela ne dosižu.

Lobni crtež je veoma sličan onomu *Pt. Gymnitiformis*. Široki eksterni lobus razdijeljen je visokim sifonalnim sedlom, koje je skoro tako visoko kao i eksterno sedlo. Eksterno sedlo mnogo je kraće nego li prvo lateralno sedlo. Drugo lateralno sedlo pokazuje početak dvostrukog rascjepkanja. Iza njega slijedi sedam dvostruko rascjepkanih pomoćnih sedala. Zadnja četiri pomoćna sedla vise malko prema stražnjoj strani.

Projekcijona spirala predidućeg zavoja pogagja treći lateralni lobus. Sedmi pomoćni lobus nalazi se na umbilikalnoj bridi.

Dimenzije:

Promjer		125 *mm*
Visina posljednjeg zavoja		64 „
Debljina posljednjeg zavoja		42 „
Razmak umbilikusa		22 „
Debljina ljuske na umbilikalnoj bridi		3 „

Gledom na oblik kućice i lobni crtež spada naš primjerak u najbližu blizinu vrsti *Pt. gymnitiformis*, i mislio sam iz početka, da mi predleži jedna varijacija ove vrste. Budući da se je ali k različnoj evoluciji zavoja, te različito razvijenom eksternom dijelu našeg primjerka prema gorespomenutoj vrsti, pridružilo još odregjenje triju lateralnih loba, vidio sam se prinukan osnovati ovu novu vrstu.

c) Familija: ***Sageceratidae.***

Rod: *Sageceras* Mojs.

Sageceras Walteri Mojs.

C. M. Paul, Die Trias in der Bukovina, Verhandl. der k. k. Geolog. Reichsanstalt, str. 368. E. v. Mojsisovics, Über einige neue Funde von Fossilien in den Ostkarpathen, Verhandl. der k. k. Geolog. Reichsanstalt, str. 189. Isti, Die Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz, str. 187., tab. LIII., sl. 9., 11.—13. Salomon, Geologische und Palaeontologische Studien über die Marmolata, Palaeontographica, sv. XLII., str. 189., tab. VII., sl. 4.—7. G. v. Arthaber, Die Cephalopoden der Reiflinger Kalke, Beiträge zur Palaeont. und Geolog. Öst.-Ung., sv. X., str. 86. C. Diener, Die triadische Cephalopoden-Fauna der Schiechlinghöhe bei Hallstatt, str. 17. E. Kittl, Geologie der Umgebung von Sarajevo, Udeš, Dovlići-Vaganj, Medjuše-Blizanac.

Zastupana je odlomkom, koji se pogledom na oblik i lobni crtež najbolje podudara sa otiskom E. v. Mojsisovicsa na tabli LIV., slici 9.

Lobni crtež pokazuje četiri adventivna i osam do deset pomoćnih lobusa. Vrši sedala su primjereno zaobljeni. Sifonalno sedlo proteže se po čitavoj širini eksternog dijela, i pokazuje priključke za daljnji razvitak lobnih elemenata.

Eksterni dio je uzak, omegjen je sa dosta visokim okrajnim bridima (Randleisten) i megju njima malko je svogjen; odlika koja odgovara vrsti *Sageceras Haidingeri*.

S obzirom na zaokružene vrške sedala, te manji broj adventivnih lobusa, pribrajam ga vrsti *S. Walteri*.

Rod: *Arthaberites* Diener.

Arthaberites Katzeri nova vrsta.

(Tabla V., slika 1. *a, b, c;* 2. *a, b.*)

U našoj zbirci nalaze se dva vrlo dobro održana primjerka, koja spadaju u ovaj od Dienera osnovani rod.

Zavoji su visoki i uski, pokrivaju se skoro posvema. Postrane plohe su veoma malo svogjene. Eksterni dio je skoro ravan, i omegjen oštrim, posve niskim okrajnim bridima. Površina ljuske posve je glatka.

U ostalom podudaraju se vlastitostima naših primjeraka vrlo dobro sa vlastitostima Dienerove vrsti *Arthaberites Alexandrae.* Glavna razlika prema ovoj vrsti leži u razvitku lobnog crteža naših primjeraka, koji se u tolikoj mjeri razlikuje od lobnog crteža vrsti *A. Alexandrae,* da sam ih morao odijeliti, od ove jedine do sada poznate vrsti roda *Arthaberites.*

Lobni crtež: Eksterni lobus je plitak, širok, te razdijeljen niskim sifonalnim sedlom u dva dijela. Svaki dio odlikuje se dvjema konvergirajućim zupcima, od kojih je vanjski veći. Slijedeći adventivni lobus je trošiljast. Glavni lobus je za razliku od *Arth. Alexandrae* četverošiljast. Iza njega slijedeći lobusi su mnogo niži, dvošiljasti i postaju prema okrajku sve manji.

Izvan projekcijone spirale predidućeg zavoja leži pet lobusa, od kojih se tri broje u glavne a dva u adventivne lobuse. Unutar projekcijone špirale slijedi pet pomoćnih lobusa do okrajka.

Prvo adventivno sedlo mnogo je više nego li sifonalno sedlo i imade oblik na podini suženog lista (Blatt). Drugo adventivno sedlo je najviše, i svršava sa malo produljenim, zašiljenim listom. Treće glavno sedlo slično je drugom adventivnom sedlu, samo je postrance manje nazubljeno. Ostala glavna i pomoćna sedla listu su slična, te postaju u istom omjeru kao i lobusi prema okrajku sve manja. Peto pomoćno sedlo nalazi se na umbilikalnoj bridi. U svemu posjeduje lobni crtež deset lobusa i jedanaest sedala.

Dimenzije:

Promjer		65	62 *mm*
Visina	posljednjeg zavoja	35	34 „
Debljina	posljednjeg zavoja	15·5	14·5 „
Razmak umbilikusa		5·5	5·5 „

Familija: ***Lytoceratidae.***

Rod: *Monophyllites* Mojs.

Monophyllites sphaerophyllus Hauer.

F. v. Hauer, Denkschr. d. kais. Akad. d. Wissensch., Wien, str. 113., tab. XVIII., sl. 11. E. v. Mojsisovics, Jahrbuch d. k. k. geolog. Reichsanstalt, str. 586., tab. XVI., sl. 2. Isti, Die Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz. Abhandl. d. k. k. geolog. Reichsanstalt, sv. X, str. 206., tab. LXXIX., sl. 1., 3. F. v. Hauer, Die Cephalopoden des bosnischen Muschelkalkes von Han Bulog, str. 33. Isti, Cephalopoden aus der Trias von Bosnien, I., str. 32. C. Diener, Die triadische Cephalopoden-Fauna der Schiechlinghöhe bei Hallstatt. Beiträge zur Palaeont. u. Geol. Öst.-Ung. und des Orients, str. 21. E. Kittl, Geologie der Umgebung von Sarajevo, Borovac, Blizanac, Peršin, Šehova Koria, Mathildenquelle, Paprenik Bare, Stup gornji, Grabovik.

Zastupana je jednim vrlo dobro održanim primjerkom i mnogim odlomcima.

Dimenzije:

Promjer		108 *mm*
Visina	posljednjeg zavoja	44 „
Debljina	posljednjeg zavoja	32 „
Razmak umbilikusa		36 „

Monophyllites Suessi Mojs.

E. v. Mojsisovics, Die Cephalopoden der Mediterranen Triasprovinz, str. 205., tab. LXXIX., sl. 4. F. v. Hauer, Die Cephalopoden des bosnischen Muschelkalkes von Han Bulog, str. 33. E. Kittl, Geologie der Umgebung von Sarajevo, Borovac, Trebević, Blizanac, Paprenik, Grabovik, Gradina Narodno brdo.

Od ove vrsti predleže mi dva vrlo dobro održana primjerka i više odlomaka. Jedan od ovih primjeraka podudara se posvema sa opisom i otiskom E. v. Mojsisovicsa, dočim se drugi u toliko razlikuje, što mu pretinjci tako stisnuto jedan do drugoga stoje, da se crte dubljih suturnih elemenata megjusobno križaju.

Dimenzije:

Promjer		68	55 *mm*
Visina	posljednjeg zavoja	18	15 „
Debljina	posljednjeg zavoja	14	9 „
Razmak umbilikusa		37	29 „

Odio II. **Ammonea trachyostraca.**

I. CERATITOIDEA.

Familija: ***Meekoceratidae.***

Rod: *Proteusites* Hauer.

Proteusites Kellneri Hauer.

F. v. Hauer, Die Cephalopoden des bosnischen Muschelkalkes von Han Bulog, str. 27., tab. VIII., sl. 1.—4. Isti, Die Cephalopoden aus der Trias von Bosnien, II., Haliluci, str. 31.

Od ove vrlo promjenljive vrste predleži više dobro održanih primjeraka, koji se podudaraju posvema sa opisom i otiskom F. v. Hauera.

Proteusites robustus Hauer.

F. v. Hauer, Cephalopoden aus der Trias von Bosnien, I., str. 20., tab. VI., sl. 1. *a—c*.

Površina ljuske pokrita je na posljednjem zavoju sa dvanaest dobro razvijenih nabora, koji svršavaju na umbilikalnoj bridi u tupim, pupčićima sličnim nabreklinama. Lobni crtež i oblik podudara se sa opisom i otiskom F. v. Hauera.

Dimenzije:

Promjer		56	47 *mm*
Visina	posljednjeg zavoja	21	18 „
Debljina	posljednjeg zavoja	30	22 „
Razmak umbilikusa		20	14 „

Promjeru $D = 100$ odgovara visina 39, debljina 50, te razmak umbilikusa 32 *mm*

Proteusites augustus Hauer.

F. v. Hauer, Cephalopoden aus der Trias von Bosnien, I., sšr. 21., tab. IV., sl. 3. *a—c.*

Zastupana je jednim potpuno održanim primjerkom. Lobni crtež i skulptura ljuske podudara se sa opisom i otiskom F. v. Hauera. Umbilikus je nešto širi nego li kod njegovog primjerka.

Dimenzije:

Promjer		46 *mm*
Visina	posljednjeg zavoja	17 „
Debljina	posljednjeg zavoja	19 „
Razmak umbilikusa		13 „

Promjeru $D = 100\,mm$ odgovara visina 38, debljina 41 te razmak umbilikusa 29 *mm*.

Familija: ***Dinaritidae.***

Rod: *Ceratites* de Haan.

Ceratites multinodosus Hauer.

F. v. Hauer, Die Cephalopoden des bosnischen Muschelkalkes von Han Bulog, str. 12., tab. III., sl. 1. *a—c.*

Ova je vrst zastupana sa jednim vrlo dobro održanim primjerkom. Zavoji pokrivaju se do polovine. Umbilikalna ploha upada okomito. Na umbilikalnoj bridi posljednjeg zavoja niže se 19 jakih pupčića, koji su sa jakim rebrima spojeni sa isto tako jakim lateralnim pupčićima. Dalje prema vanjskoj strani pomnožaje se broj rebara te svršavaju slabije razvijenim marginalnim pupčićima, kojih imade 40 na marginalnoj bridi posljednjeg zavoja. U blizini niza lateralnih pupčića, postaju rebra deblja i tvore tako drugi niz slabo razvijenih lateralnih pupčića.

Lobni crtež posjeduje tri sedla i dva lobusa čisto ceratitnog značaja.

Dimenzije:

Promjer		60 *mm*
Visina	posljednjeg zavoja	24 „
Debljina	posljednjeg zavoja	18 „
Razmak umbilikusa		20 „

Ceratites labiatus Hauer.

F. v. Hauer, Die Cephalopoden des bosnischen Muschelkalkes von Han Bulog, str. 13., tab. V., sl. 1. *a—f.* Isti, Cephalopoden aus der Trias von Bosnien, II., str. 31. E. Kittl, Geologie der Umgebung von Sarajevo, Jahrbuch der k. k. geolog. Reichsanstalt, sv. LIII., 1903., Blizanac, Paprenik, Borovac.

Predleži jedan primjerak ove vrsti, koji se potpunoma podudara sa opisom i otiskom F. v. Hauera. Isti mjeri u promjeru 55 *mm*.

Ceratites striatus Hauer.

F. v. Hauer, Cephalopoden aus der Trias von Bosnien I., str. 15., tab. IV. sl. 1. *a c.* Isti, Cephalopoden aus der Trias von Bosnien II. Haliluci, str. 31.

Zastupana je kamenitom jezgrom, koja pokazuje izvanredno dobro održan lobni crtež. Na kamenitoj jezgri razvijene su slabe, na daleko se nalazeće brazde, koje sižu do u blizinu eksternog dijela, ali ne prelaze preko njega. Umbilikalna brid je obla.

Eksterni dio širok, svogjen. Lobni crtež podudara se potpunoma sa otiskom i opisom F. v. Hauera.

Dimenzije:

Promjer		54 *mm*
Visina	posljednjeg zavoja	22 „
Debljina	posljednjeg zavoja	21 „
Razmak umbilikusa		20 „

Ceratites crasseplicatus Hauer.

F. v. Hauer, Cephalopoden aus der Trias von Bosnien str. 16., tab. IV, sl. 2. *a c.* E. Kittl, Geologie der Umgebung von Sarajevo, Blizanac, Paprenik.

Ova sa vrsti *Cer. striatus* veoma slična vrsta, zastupana je gornjom polovinom vrlo dobro održanog primjerka. Kućica se sastoji od pet zavoja, koji se pokrivaju do polovine visine postranih ploha. Odlomak pokazuje sve do svršetka posljednjeg zavoja jake, na blizu razmještene nabore. Na polovini posljednjeg zavoja ima ih 11. Na početku posljednjeg zavoja su zavoji deblji nego li visoki, na koncu viši nego li debeli. Postrane plohe su primjereno svogjene.

Uzdužne pruti manjkaju.

Lobni crtež ne razlikuje se od lobnog crteža vrsti *Cer. striatus.*

II. TROPITOIDEA.

Familija: ***Tropitidae.***

Rod: *Acrochordiceras* Hyatt.

Acrochordiceras enode Hauer.

F. v. Hauer, Cephalopoden aus der Trias von Bosnien I., str. 24., tab. VII., sl. 1. *a—c.* E. Kittl, Geologie der Umgebung von Sarajevo, Blizanac, Paprenik, Grabovik.

Zastupana je dvijema vrlo dobro održanim primjercima. Zavoji rastu brzo u visinu i širinu. Primjereno zaobljeni eksterni dio prelazi postepeno u sasma malko svogjene postrane plohe, koje dosižu najveću debljinu u donjoj trećini postrane visine, odakle padaju prema umbilikalnoj bridi.

Skulptura ljuske i lobni crtež podudaraju se posvema sa opisom i otiskom F. v. Hauera.

Dimenzije:

Promjer		125	88 *mm*
Visina	posljednja zavoja	60	44 „
Debljina	posljednja zavoja	43	29 „
Razmak umbilikusa		15	10 „

Popis vrsta.

	Strana		Strana
Orthoceras lateseptatum Hauer	227	*Ptychites evolvens* Mojs.	239
Paranautilus indifferens Hauer	227	„ *pateus* Hauer	239
Syringonautilus subcarolinus Mojs.	228	„ *megalodiscus* Beyr.	240
Germanonautilus polygonius Hauer	228	„ *pseudopauli* nov. vrsta	240
Pleuronautilus Mosis Mojs.	229	„ *Stoliczkai* Mojs.	241
„ *longinodosus* nov. vrsta	229	„ *opulentus* Mojs.	241
Proarcestes extralabiatus Mojs.	230	„ *progressus* Mojs.	242
„ *gibbus* Hauer	231	„ *Everesti* Oppel	242
„ *Bramantei* Mojs.	231	„ *bosnensis* nov. vrsta	243
„ *Escheri* Mojs.	232	„ *Studeri (flexuosus* Mojs.*)* Hauer.	244
„ *quadrilabiatus* Hauer	232	„ *acutus* Mojs.	245
Pararcestes carinatus Hauer	233	„ cf. *indistinctus* Mojs.	246
„ *ventricosus* Hauer	233	„ *multilobatus* nov. vrsta	246
„ *bilabiatus* Hauer	234	*Sageceras Walteri* Mojs.	247
Hypocladiscites Brankoi Mojs.	234	*Arthaberites Katzeri* nov. vrsta	248
„ *Griesbachi* Mojs.	234	*Monophyllites sphaerophyllus* Hauer	248
Gymnites incultus Beyrich	235	„ *Suessi* Mojs.	249
„ *Humboldti* Mojs.	235	*Proteusites Kellneri* Hauer	249
„ *obliquus* Mojs.	236	„ *robustus* Hauer	249
Sturia Sansovinii Mojs.	236	„ *angustus* Hauer	250
Ptychites Stachei Mojs.	237	*Ceratites multinodosus* Hauer	250
„ *Oppeli* Mojs.	237	„ *labiatus* Hauer	250
„ *dontianus* Hauer	237	„ *striatus* Hauer	250
„ *Seebachi* Mojs.	238	„ *crasseplicatus* Hauer	251
„ *Govinda* Diener.	238	*Acrochordiceras enode* Hauer	251
„ *reductus* Mojs.	239		

Tumač tabla.

Svi otisnuti primjerci nalaze se u zbirci zemaljskog geološkog zavoda u Sarajevu. Sve slike odgovaraju naravnoj veličini primjeraka.

Tabla I.

Slika 1. *Ptychites Stoticzkai* Mojs.
„ 2. *Proarcestes gibbus* Hauer. *N.* umbilicus.
„ 3. Lobni crtež vrste *Pararcestes ventricosus* Hauer.
„ 4. „ „ „ *Proarcestes quadrilabiatus* Hauer.
„ 5. *a, b, c*; 6. *a, b. Pleuronautilus longinodosus* nova vrsta.

Tabla II.

Slika 1. *a, b, c. Ptychites Govinda* Diener.
„ 2. *a, b, c.* „ *pseudopauli* nova vrsta.

Tabla III.

Slika 1. *a, b. Ptychites Everesti* Oppel.
„ 2. *a, b, c. Ptychites Bosnensis* nova vrsta.

Tabla IV.

Slika 1. *a, b, c. Ptychites multilobatus* nova vrsta.
„ 2. Lobni crtež našeg primjerka vrste *Ptychites Everesti* Oppel.

Tabla V.

Slika 1. *a, b, c*; 2. *a, b. Arthaberites Katzeri* nov. vrsta.

Zemaljska štamparija u Sarajevu. — Земаљска штампарија у Сарајеву.

Tabla I.

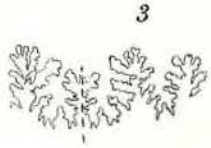

Tabla II.

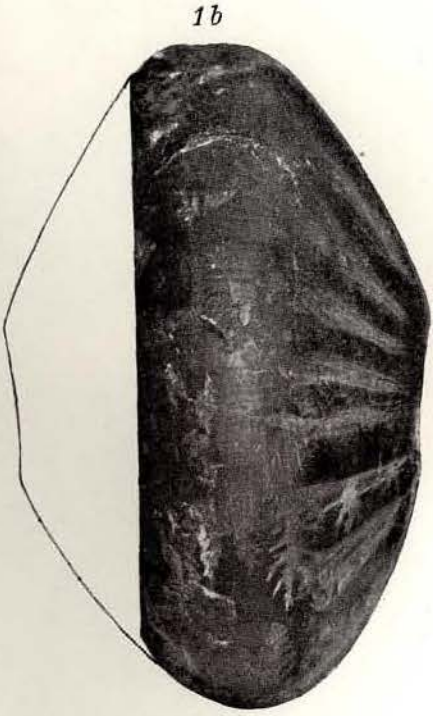

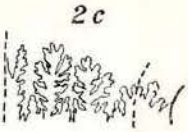

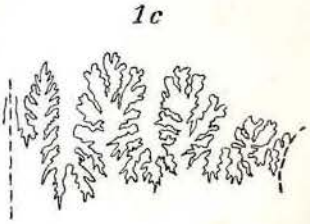

Tabla III.

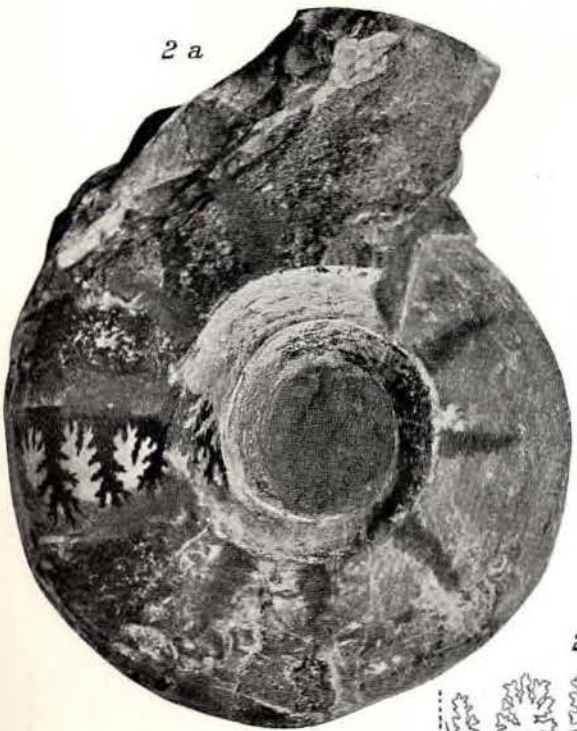

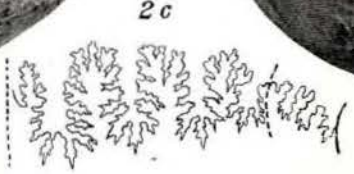

Tabla IV.

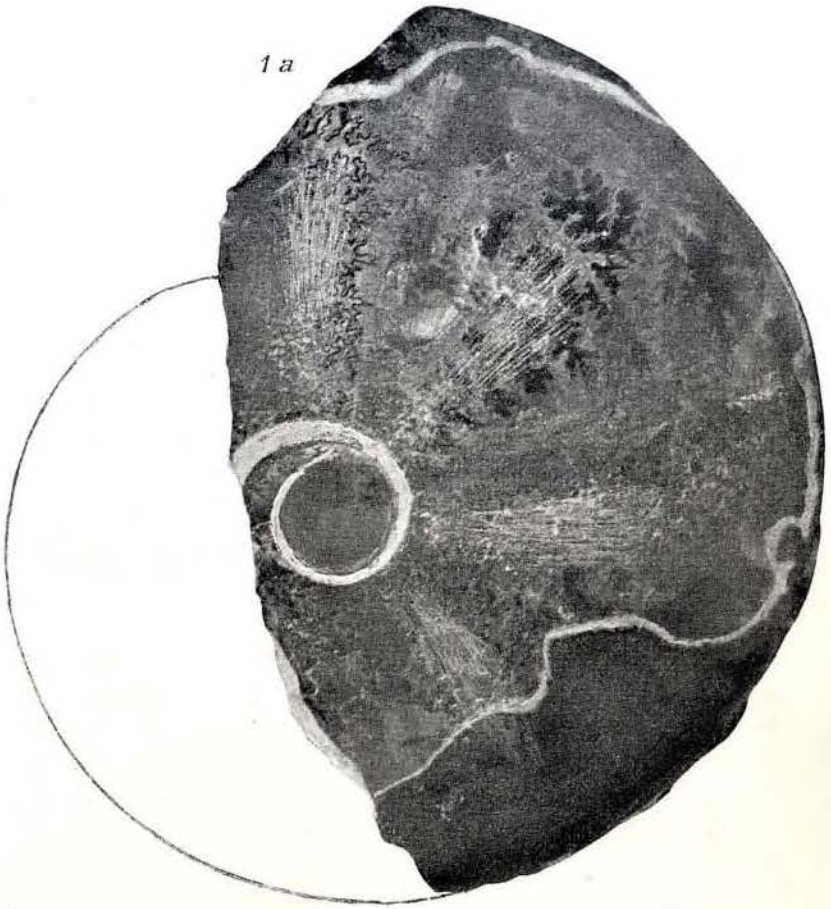

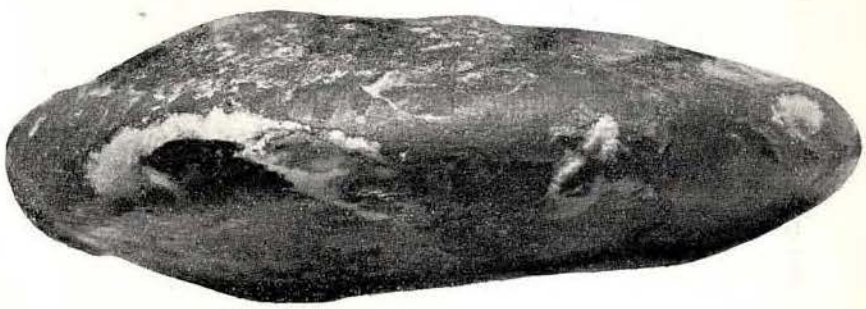

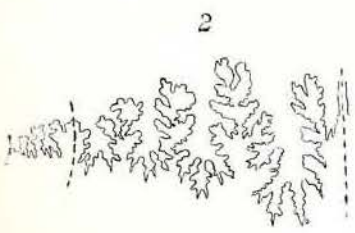

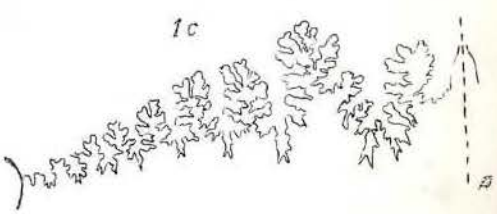

Tabla V.

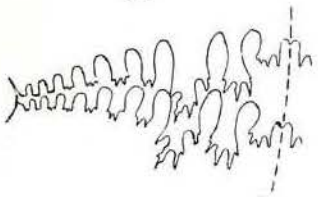

Sarajevo, juli—septembar. **1911.** Сарајево, јули—септембар.

GLASNIK ZEMALJSKOG MUZEJA U BOSNI I HERCEGOVINI.

ГЛАСНИК ЗЕМАЉСКОГ МУЗЕЈА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

Katalog grčkih vaza u bos.-herceg. zemaljskom muzeju u Sarajevu.

Priopćio

Edmund Bulanda.

Uvod.

Postanak svoj duguje zbirka vaza bos.-herc. zemaljskog muzeja opsežnim planovima pokojnoga ministra državnih financija Benjamina pl. Kállaya, koji je htio Sarajevo uzvisiti na središte naučnoga istraživanja na Balkanskom Poluostrvu. Kao sve druge discipline obdario je i arheologiju tako obilnim sredstvima, da se je mogla dati na sabiranje i u područjima, koja su udaljena od njezinoga pravoga odregjenja. Tako je osnovana kolekcija grčkih vaza, polazeći od jednog malog dara, što ga je g. 1886. darovao muzeju suosnivač njegov Dr. Julije Makanec († 1891.), koji se je kao liječnik-pratioc bosansko-hercegovačkih hadžija taknuo i južnih zemalja. Da bi se stvorila zbirka, koja će opsizati što više nalazišta i razdoblja, putovao je u godinama 1895.—1900. po nalogu zemaljskog muzeja g. Konstantin Gerojannis iz Preveze u Epiru po Jonskim Otocima, Srednjoj Grčkoj, Kikladima i Sporadima, sve do Roda. Pretežni dio zbirke tvore njegove stečevine, budući se je muzej inače, osobito kasnije, u keramici ograničio samo na privatne akvizicije, osobito iz bližih nalazišta: tako su neki eksemplari nabavljeni od potkonsula Piska, iz ostavštine ravnatelja zagrebačkoga muzeja Šime Ljubića, od nekog trgovca u Baru i t. d.

Opisana zbirka vaza ne može se usporediti s velikim evropskim zbirkama ni brojem ni ljepotom primjeraka, jer mnogih grupa nema u njoj nikako, a druge su opet nedostatno zastupane. To i jest razlog, što nijesam mogao dati u ovom katalogu povijesti stare keramike, već sam samo vaze što jednostavnije po vremenu u grupe svrstao. Unutar svake grupe nastojao sam, da posude po obliku svrstam, premda znam, da gdjekada postoje velike tehničke razlike izmegju dvije posude istoga oblika. Jer je katalog namijenjen ne samo stručnjaku već i laiku, nastojao sam, da izbjegnem mnoštvu odjelâ, ali sam pred svaku grupu vaza stavio nekoliko uvodnih primjedaba, kojih nema u pravom katalogu, a koje mi se ipak, zajedno s literaturnim navodima, čine potrebitim. Svi podatci o podrijetlu uzeti su iz muzejskog inventarnog kataloga. Gdje nema druge napomene, zna se, da je eksemplar nabavio g. Gerojannis.

Ovo malo uvodnih primjedaba dopušta mi, da najsrdačnije blagodarim svima onima, koji su me bilo kako pomogli pri radnji. Hvalu dugujem intendaturi muzeja,

na pose g. odjelnom predstojniku u m. Kosti Hörmannu za prijaznu dozvolu, da obradim vaze. Od srca zahvaljujem kustosu antikne zbirke zemaljskog muzeja dru Karlu Patschu, što me je uvijek susretljivo podupirao pri mojem radu u muzeju i pri ispitivanju materijala. Navedene bilješke o postanku zbirke vaza potječu iz njegovih prijaznih saopćenja. Napokon budi na ovom mjestu izrečena najsrdačnija hvala mojim profesorima Petru vitezu Bieńkowskomu i dvor. savjetniku Emilu Reischu za sve savjete, koje mi dadoše o grupiranju i odregjivanju vaza. Dobrohotnim posredovanjem g. Bieńkowskoga povjerila mi je i sama intendatura ovu malu zadaću.

Rim u siječnju 1911.

*

Kratice.

John L. Myres and Max Ohnefalsch-Richter, A Catalogue of the Cyprus Museum with a chronicle of excavations undertaken since the British Occupation and the introductory notes on Cypriote Archaeology, Oxford 1899 = Myres and Richter, Catalogue.

Max Ohnefalsch-Richter, Kypros, die Bibel und Homer, Berlin 1893 = Ohnefalsch-Richter, Kypros.

Maxime Collignon et Louis Couve, Catalogue des vases peints du musée national d' Athènes, Paris 1904 = Collignon-Couve, Vas. d' Athènes.

É. Pottier, Vases antiques du Louvre, Paris 1897 = Pottier, Vas. Louvre.

K. Masner, Die Sammlung antiker Vasen und Terrakoten im k. k. österreich. Museum, Wien 1892 = K. Masner, Katalog.

A. Conze, Zur Geschichte der Anfänge griechischer Kunst, Wien 1870 = Cònze, Geschichte der Anfänge.

A. Dumont et I. Chaplain, Les céramiques de la Grèce propre, Paris 1888 = Dumont et Chaplain, Les céramiques.

Revue archëologique, Paris = Rev. arch.

Jahrbuch des Kais. deutschen archäologischen Institutes, Berlin = Jahrbuch.

*

Kiparska keramika.

Slika 1. Poklopac pikside br. 114.

Svrstavajući kiparske posude oslonio sam se, po primjeru K. Masnera (Katalog, str. 1.—3.), na njihovu tehničku obradu, ne obzirući se na razdiobu, koju daju Myres

i Richter (Catalogue, str. 36. i dalje). Time doduše dolazimo na više grupa, ali baš te laiku, koji posjeti muzej, najzornije pred oči dovode razvoj ove keramike. Malen broj kiparskih primjeraka naše zbirke pripada brončanoj periodi (2500 pr. Hr. do 800 pr. Hr. uspor. S. Birch H. B. Walters, History of ancient pottery, London 1905, str. 237 i d.) t. j. opiše predmikenske i mikenske posude. Jer kod ovih posuda nema nikakove naznake nalazišta, činilo mi se zgodnim, da kod svakoga primjerka naše zbirke upozorim na analognu kiparsku posudu sa pozitivno poznatim nalazištem.

Kako su posude dobro sačuvane, možemo odmah razabrati, da potječu iz grobova. Držao sam nužnim, da u muzejskom inventaru navedena mjesta, gdje su kupljene, naznačim onako, kako je K. Gerojoannis pribilježio, premda sam o njima sumnjao baš na temelju popratnih bilježaka, koje je isti Gerojannis posudama dodao (usp. n. pr. br. 12.).

Br. 29.—31., koje je muzeju darovao dr. Makanec imali bi potjecati iz Kipra. Ali jer kod ova tri primjerka nema spoljašnjih obilježja za pouzdano odregjivanje, ne smijemo ih ni jednoj od postavljenih grupa pridružiti pa ih stoga dodajem u dodatku.

O kiparskoj keramici usp. uz djela, navedena kod pojedinih primjeraka još: G. Perrot et Ch. Chipiez, Histoire de l'art, sv. III., str. 648. i d.; E. Pottier, Catalogue des vases ant. de terre cuite, sv. I., str. 82. i d.; F. Dümmler, Athen. Mitt., sv. XI. (1886), str. 206. i d.; sv. XIII. (1888), str. 280. i d.

1. Grupa: Gragjena prostom rukom. Crvenkasta glina. Nedovoljno ispečena. Bez prevlake i uresa.

Br. 1. (19.).

Kaležasta zdjelica, vis. 0·072, promjer otvora 0·145, s visokom ručkom, složenom od dvije postrance sploštene grane, koje su na kraju spojene utiskom prsta. Nabavljena u Ateni.

Usp. oblik, Myres aud Richter, Catalogue, tab. II., 266.

2. Grupa: Gragjena prostom rukom. Prevlaka naračasta do blijedo crne. Nedovoljno ispečena. Ornamenat pokićen u relief.

Br. 2. (10.), *slika 2.*

Slika 2. Posuda iz Atene.

Posuda vis. 0·154, promjer otvora 0·09, bez noške, samo malo sploštena, prama gore sužena, sa dvije uške za provlačenje vrpce. Sa obadvije strane megju uškama kratki, valovit ornamenat nalik na zmiju. Nabavljena u Ateni.

Br. 3. (7.), *slika 3.*

Kuglasta boca, vis. 0·15, dolje sploštena, sa dugim, uskim grlom, lijevkastim vrhom, s jednom ručkom. Oko trupa teče prsten, prekinut sprijeda prugom od tri dijela. Nabavljena u Ateni.

Usp. Myres and Richter, Catalogue, tab. II., 255.

3. Grupa. Prostom rukom ragjena. Presvlaka blijedo crna do sjajno-crvene. Graviran ures.

Br. 4. (135.).

Brokva, visoka 0·136, kuglasta, dolje sploštena, sa prilično uskim grlom i lijevkastim otvorom, s jednom ručkom. Rombi i kose kocke, sve šrafirano. Oko grla pa do nastavka trodjelna pruga.

Nagjena na Kipru a nabavljena na Amorgosu. Usp. oblik u Ohnefalsch-Richter, Kypros, tab. CL. 7.

Br. 5. (16.)

Polukuglasto crpalo, visoko 0·03, promjer otvora 0·07, sa visokom ručkom i četiri bradavice po rubu. Samo ručka pokićena cig-cag ornamentom. Nabavljeno u Ateni. Sr. Myr. a. Richter. Cat. A. II. 27.

Br. 6. (21.), *slika 4.*

Kuglasta posuda, visoka 0·054, promjer otvora 0·07, sa visokom ručkom i cijevi za isticanje. Vani po rubu cig-cag ornamenat. Nabavljena u Ateni.

Slika 3. Boca iz Atene.

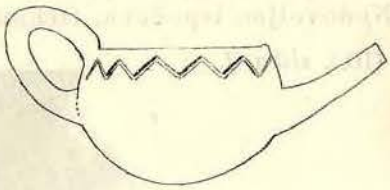

Slika 4. Posuda za sisanje iz Atene.

Br. 7. (136.)

Brokva, 0·115 visoka, kuglasta, sa dugim grlom, gotovo ravnim izljevom (Ausguss), s jednom ručkom. Rutvice poredane okomito jedna do druge. Na vratu u naokolo dva reda krugova. Uparane linije ispunjene su bijelom kredom. Nabavljena na Amorgosu.

O sasvim sličnoj brokvi uspor. Th. Lau, Griech. Vasen, tab. II., 2.

Br. 8. (155.)

Brokva, 0·112 visoka, kruškasta, s kratkim grlom, ravnim otvorom, s jednom ručkom. Koncentrički krugovi spojeni su megjusobom odgovarajućim brojem pravih crta. Oko grla teku dvije pruge krugova. Uparane crte ispunjene su bijelom kredom. Nabavljena u Ateni. Usp. istu formu i dekoraciju u Ohnefalsch-Richtera, Kypros, tab. CCXVI. 7, 12,

4. grupa. Na kolu ragjena. Žućkasta glina. Žućkasto-crvena presvlaka. Bez uresa.

Br. 9. (11.), *slika 5.*

Kuglasta boca, visoka 0·163, sa dva puna izljeva na mjesto ručki, sa širokim grlom i dvije rupe na rubu otvora. Nabavljena u Ateni.

5. grupa. Na kolu ragjena. Bez presvlake ali s tamno-smegjim do blijedo-crnim ornamentima.

Slika 5. Boca sa tri grla. Oba postrance nisu šuplja.

Slika 6. Bačvasta boca iz Atene.

Br. 10. (8.)

Pehar, visok 0·082, promjer otvora 0·102, sa dvije male ručke, koje su gotovo posve plosnato prilegle i s prilično visokom noškom. Iznutra i izvana po trupu i oko ruba crna pruga. Noška i ručka pokrivene su crnilom. Nabavljena u Ateni.

Usp. n. pr. Collignon et Couve, Vas. d'Athènes, tab. V., 54; Myres and Richter, tab. IV., 953a, Pottier, Vas. Louvre, sv. I., tab. 7 A 103 i Rev. Arch. sv. XXXIV., tab. IV., 4.

Br. 11. (59.)

Kupa, visoka 0·089, promjer otvora 0·11. Isti oblik, glina i isti ures kao u br. 10. Usna malo oštećena. Darovao dr. Makanec.

Br. 12. (153.)

Bočica, visoka 0·093, nezgrapna, dolje sploštena, s kratkim grlom, ravnim otvorom, s jednom ručkom. Po trupu u naokolo pruge. Nabavljena u Ateni.

U muzejskom inventaru nalazi se ova bilješka trgovca K. Gerojannisa: „Po Ohnefalsch-Richteru nagjena zajedno s glinenim posugjem mikenskih vrstâ.“

Usp. Myres and Richter, Catalogue, tab. IV. 994.

Br. 13. (181.)

Brokva, visoka 0·179, kuglasta, grlo se prama kraju suzuje, otvor gotovo nalik na list od djeteline, s jednom ručkom. Tri okomite pruge dijele posudu u tri polja,

od kojih je svako ispunjeno sa dvije diagonalne prute, koje sastoje iz pet crta. Grlo je do nastavka urešeno vodoravnim krugovima. Nabavljena u Ateni.

Usp. n. pr. Myres and Richter, Catalogue, tab. IV., 1048.

Br. 14. (157.)

Vrč, visok 0·175, nezgrapan, s noškom, kratkim grlom, otvorom nalik na list od djeteline, ručka nešto poviša, sa brazdom po sredini. Na obje strane sistemi krugova, a megju njima su mali koncentrički krugovi. Po grlu u naokolo pruge. Nabavljen u Ateni

Usp. naznaku K. Gerojannisa broju 12.

O obliku i dekoraciji usp. Myres and Richter, Catalogue, tab. IV., 1057 a, takogjer Rev. arch. sv. XXXIV., tab. IV., 3.

Br. 15. (64.)

Vrč, visok 0·204, isti oblik sa br. 14. Na obje strane ima trostruki sistem krugova, povrh njih, okomito, u naokolo pruga. Darovao dr. Makanec.

Slika 7. Plitica iz Atene.

Slika 8. Amfora iz Atene.

Br. 16. (154.), *slika 6.*

Boca, visoka 0·173, bačvasta, sa dolje proširenim, lijevkastim grlom i jednom ručkom. Dvostruki sistem krugova oko bradavice u reljefu, na t. zv. strani od vranja. S prijeda i ispod ručke sistem šrafiranih romba, s crticama, koje dolje divergiraju. U okolo grla krugovi. Spoljašnja strana ručke urešena je cig-cag crtom. Nabavljena u Ateni.

Br. 17. (60.)

Brokva, visoka 0·142, kuglasta, s jednom ručkom, s grlom, koje se gore suzuje. Usna odlomljena. Ima tragova linearnog uresa. Darovao dr. Makanec.

Br. 18. (26.), *slika 7.*

Plosnata plitica, promjer 0·26, sa dvije zašiljene horizontalne ručke. Iz nutra koncentrički krugovi, iz vana po dnu u sredini četiri u nakrst spojena trokuta, crni krugovi prekinuti jednim crvenim, pet kariranih trokuta u pet svastika-ornamenata. Nabavljena u Ateni.

Usp. Pottier, Vas. Louvre. Sv. I., tab. 8., A. 111.

Br. 19. (24.), *slika 8.*

Amfora, visoka 0·19, sa dvije okomite ručke na trupu. Na ramenu u naokolo pruge. Na trupu s obje strane, izmegju dva karirana polja, prosto okno s jednom slikom. Spreda ptica (guska?), od straga stilizirano stablo. Nabavljena u Ateni.

6. grupa. Ragjeno na kolu. Crna presvlaka, bijeli ornamenti.

Br. 20. (25.)

Amfora, visoka 0·208, sa dvije okomite ručke na trupu. Na grlu crni, koncentrički krugovi u bijelom polju. Na ramenu valoviti nizovi bisera i kružni ornamenat. Na trupu niz deltoida bijele boje. Nabavljeno u Ateni.

Usp. o obliku i dekoraciji: Myres and Richter, Catalogue, tab. V., 1175.

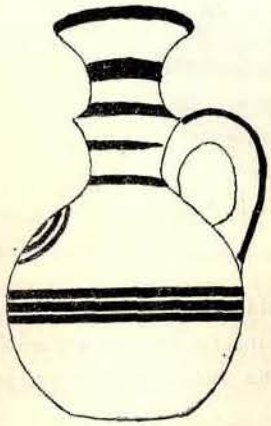

Slika 9.
Boca iz Amorgosa.

Slika 10.
Boca iz Atene.

Slika 11.
Boca sa dvije ručke iz Atene.

Br. 21. (69.)

Amfora, visoka 0·238, na usni i na grlu oštećena. Istog oblika i uresa kao br. 20. Darovao dr. Makanec.

7. grupa. Ragjeno na kolu Presvlaka crvena poput opeka i mutna. Ornamenat zagasito crn.

Br. 22. (137.) *slika 9.*

Bočica, visoka 0·066, dolje sploštena, s uskim, odvojenim, lijevkastim grlom, s jednom ručkom. Po trupu i grlu u okolo pruge. Na ramenu koncentrički krugovi. Nabavljena na Amorgosu.

Usp. K. Masner, Katalog br. 21. i 22.

Br 23. (165.), *slika 10.*

Boca, visoka 0·096, bačvasta, s jako odvojenim, ljevkastim grlom, s jednom ručkom. Na badnju i dnu koncentrički krugovi. S obje strane idu u naokolo grla pruge a megju njima sprijeda šrafirani rombi; ostraga ima svastika. Nabavljena u Ateni.

Usp. Ohnefalsch-Richter, Kypros, tab. CCXVI., 26.

Br. 24. (158.). *slika 11.*

Boca, visoka 0.126, kuglasta, dolje s ploštena, s dolje raširenim, lijevkastim grlom i sa dvije ručke. Okomito i vodoravno teku u naokolo pruge. Prazna površina ispunjena je s koncentričkim krugovima. Nabavljena u Ateni.

Br. 25. (169.), *slika 12.*

Brokva, visoka 0·133, kuglasta, s dugim grlom, otvorom nalik na list od djeteline, s noškom i s jednom ručkom. Po ramenu u naokolo pruge. S obje strane oboda ima po jedan krug. Ručka ljestvičasta noška pokrivena, crna. Nabavljena u Ateni.

8. grupa. Ragjeno na kolu. Žućkasta presvlaka. Slikarije sa crnim do tamno-crvenoga firnisom.

Slika 12. Brokva iz Atene.

Slika 13. Posuda iz Atene.

Br. 26. (156.)

Zdjelica, visoka 0·062, promjer otvora 0·127, polukuglasta, s vodoravnom, oštro zašiljenom ručkom. Po rubu teku u naokolo krugovi. Iz sredine dna razilaze se zvjezdoliko pruge u pravcima. U poljima karirani rombi. Gornja strana ručke pokrivena je sa sistemom prugâ. Nabavljena u Ateni.

Usp. bilješku k br. 12.

Usp. još Myres and Richter, Catalogue, tab. III, 301. i Furtwängler-Loeschke, Mykenische Vas., tab. XII., 80.

Br. 27. (168.), *slika 13.*

Brokva sa vrijeslom, visoka 0·084, nalik na stisnutu kuglu, ali s produženom dônjom polovicom, sa plosnatom, širokom noškom, okomitom cijevi za izlijevanje i dvije ručke, koje se vežu na površini punoga grla. Po trupu teku u okolo pruge, na ramenu sistem trokuta. Nabavljena u Ateni.

Usp. Furtwängler-Loeschke, Mykenische Vas., tab. XIV. 86., takogjer iz Kyprosa i Rev. arch. sv. XXVII. str. 193. sl. 6., gdje je naznačena literatura.

Br. 28. (9.)

Posuda, visoka 0·079, sa jako sploštenim dnom, vrlo kratkim grlom i tri okomite ručke. Po trupu i ramenu teku u naokolo pruge. Na ramenu se nalazi još megju dvije pruge ornamenat u obliku ribje hrptenice. Po dnu se nalazi sistem koncentričkih krugova. Nabavljena u Ateni.

Usp. bilješku br. 12.

O sličnom obliku i dekoraciji usp. Ohnefalsch-Richter, Kypros, tab. CLII. 4.; usp. takogjer Furtwängler-Loeschke, Myken. Vas. tab. IX. 55. (Jalisos), tab. XV. 95. (Nauplia).

DODATAK.

Br. 29. (61.)

Vrč, visok 0·162, koji se dolje suzuje, sa noškom i nešto nadvišenom ručkom. Odlomljen je prednji dio usne. Bez presvlake i uresa. Darovao dr. Makanec. Navodno potječe sa Kipra.

Br. 30. (62.)

Vrč, visok 0·185, isti oblik kao br. 29. samo što ručka ne nadvisuje, takogjer oštećen na usni. Kao prijašnja posuda bez presvlake i uresa. Darovao dr. Makanec. Navodno sa Kipra.

Br. 31. (66.)

Boca, visoka 0·131, nezgrapna, dolje sploštena, sa odvojenim, ravnim otvorom i s jednom ručkom. Grlo, ručka i gornji dio trupa crno su presvučeni a druga polovica trupa urešena krugovima, koji teku u naokolo. Danas imade još samo neznatnih tragova presvlake i uresa. Darovao dr. Makanec. Navodno potječe sa Kipra.

Mikenske posude.

Prava mikenska keramika zastupana je u našoj zbirci samo sa dva primjerka. Osobito je značajna za ovaj stil kupa br. 32., posuda, koja dobro prikazuje drugi mikenski stil. Posuda br. 33 pripada trećem stilu. (Uz djela navedena kod odgovarajućih posuda usp. G. Perrot i Ch. Chipiez, Histoire de l'art, sv. VI., str. 893. i dalje; E. Pottier, Catalogue des vases ant. de terre cuite, sv. I., str. 181. i dalje; S. Birch. H. B. Walters, History of ancient pottery, sv. I, str. 269. i dalje; A. Riegel, Stilfragen, Berlin 1893., str. 113. i dalje.)

Ovim dvjema izrazito mikenskim posudama priključujem kao treću posudu br. 34., amforu sa otoka Salamine. Ali ona ne spada više u mikensku perijodu, već onoj grupi vaza, koje tvore prijelazni stepen megju mikenskim i geometrijskim stilom (usp. S. Wide, Gräberfunde aus Salamis, Athen. Mitt., sv. XXXV. [1900.], str. 17. i dalje). Naslućujemo, da je ova klasa posuda dulje vremena trajala, jer geometrijski stil nije mogao slijediti neposredno za mikenskim s toga razloga, što se još nikad nijesu našli u jednom te istom grobu izraziti predstavnici ovih dviju vrsta (usp. H. Dragendorff, Thracische Gräber, str. 117, 2. Hiller von Gaertringen, Thera, Berlin 1903., sv. II. i S. Wide, Jahrbuch, sv. XV. [1900.], str. 49. i dalje).

Na ovu su klasu posuda naišli najprije na Salamini, s toga njoj pripadajuće egzemplare zovu ili salaminskim vazama (usp. Dragendorff, o. c., str. 172.) ili ih vežu mikenskim posudama kao zadnju grupu ovoga stila pod oznakom: mikenska slikanja s firnisom, salaminska vrsta (usp. Botho Graef, Die antiken Vasen von der Akropolis zu Athen, Berlin 1909., sveščić I., str. 22. i dalje). Megjutim su posude ovog prelaznog stepena nagjene i na drugim mjestima u Grčkoj, tako da moramo uzeti, da su bile općenitije raširene nego li se dosele uzimalo. O ovim grupama posuda usp. S. Wide, Jahrbuch, sv. XV. (1900.), str. 49. i dalje, sl. 103., 104., 106, 108—110.; Δελτίον ἀρχαιολογικόν 1892., str. 73.; Ἐφεμερίς ἀρχαιολ. 1895., str. 220.; Journ. of Hell. Studies, sv. VIII. (1887.), str. 69.; Fr. Winter, Athen. Mitt., sv. XII (1887.), str. 223. i dalje; Americ. Journ. of archaeol. 1897., str. 252. i dalje; 1900., str. 444. i dalje; 1901., str. 302. i dalje.

Br. 32. (696.), *slika 14.*

Kupa, visoka 0·184, promjer otvora 0·146, sa dvije vodoravne ručke, na vrlo visokoj noški (srednji dio, koga nema, nadomješten je sadrom). Usna je malo oštećena. Sa obadvije strane trupa po dva volaka *(murex brandaris)*, a pored njih s jedne strane dva stilizovana cvijeta i jedna rozeta a s druge jedna rozeta i nekoliki potkovasti ornamenti. Inače imade samo na noški tragova pruga, koje teku u naokolo. Fina, žutkasta glina sa bjelkastom presvlakom. Ornamenti su od crnosmegjega firnisa. Nagjeno i nabavljeno u Jalisu (Rod).

Usp. A. Furtwängler und G. Loeschke, Myken. Vas., tab. VIII., 47, takogjer iz Jalisa i Dumont i Chaplain, Les céramiques, tab. III., 6

Slika 14. Kupa iz Jalisa (Rodos).

Br. 33. (685.)

Kupa, visoka 0·08, promjer otvora 0·121, suzuje se jako prema dolje, s malom noškom i okomitom ručkom. U naokolo pruge a na gornjem dijelu trbuha megju dvije pruge još sistemi trokuta. Fina, čišćena, glatka glina sa žućkastom presvlakom. Ornamenti od svjetlo-smegjeg firnisa. Nagjena i nabavljena u Jalisu (Rod).

Usp. radi oblika n. pr. Furtwängler-Loeschke, Myken, Vas. tab. VIII. 48.

Br. 34. (171.)

Mala amfora, visoka 0·103, sa dvije ručke na trupu. Grlo pokriveno crnilom. Na ramenu u okolo pruge. Na trupu u obje strane po jedna valovita crta, dok su ručke urešene okomitim crtama. Grlo je iznutra firnisano, glina je svjetlo smegja, na površini više sivo-smegja, firnis je crnkast i blijed. Nagjena na Salamini a nabavljena u Ateni.

Usp. o sličnoj posudi Botho Graef, Die ant. Vas. von der Akropolis, sveščić II. tab. VIII. 237.

Geometrička keramika.

Geometričke posude, koje spadaju najbolje sačuvanima našega muzeja, poredao sam po zemljama, kako to predlaže S. Wide (Jahrbuch, sv. XIV. 1899.) p. 26 i dalje, u opravdanom osvjedočenju, da svaki grčki kraj pokazuje po jedan domaći geometrički stil za se. Unutar ove, u neku ruku topografske suvislosti, poredao sam posude po obliku i ako sam si svijestan da su često, unutar geometričkoga stila, dvije posude istog oblika vremenom jako udaljene. Muzej ima samo atičke i bojotske robe. Atički primjerci

pripadaju klasi dipilonskoj; tako obično zovu ovu vrst posuda po vrlo bogatim nalazima na dipilon-vratima u Ateni. U našoj zbirci nema ni jedne od onih velikih karakterističnih posuda ovog stila, koje služe kao grobne žare. Samo dva fragmenta spadaju amo, br. 48 i 49. Za fragmenat br. 61, koji je uvršten megju bojotske posude moram priznati, da dvojim, dali je pravo uvršten. Bojotska mala zdjelica br. 56 već je okrajak geometričkog stila i po vremenu bliži protokornitskoj grupi. O atičko-geom. posudama usp. S. Wide, Jahrbuch, sv. XIV. (1899.) p. 188 i dalje; O bojotsko-geometričkima usp. Boehlau, Boiotische Vasen, Jahrbuch, sv. III. (1888.) p. 325. i dalje; S. Wide, Jahrbuch, sv. XIV. (1899.) p. 78. i dalje.

a) Atička grupa.

Br. 35. (13.), *slika 15.*

Slika 15. Posuda iz Atene.

Slika 16. Posuda iz Atene.

Velik vrč, visok 0·324, promjer otvora 0·17, grlo je nešto oštećeno, ručka nadvišena i spojena od prilike u sredini jednom gredicom s grlom posude. Pretežu vodoravne pruge, ali na ramenu okomite. Ručka i usna pokriveni su crtama. Oko ruba u naokolo pruge i prutica od kukastih križića. Grlo je razdijeljeno u pet polja, od ovih je ispunjeno srednje svastikom a četiri okrajna po jednom pticom. Svako je polje još urešeno sa svakovrstnim cig-cag crtama, zrnastim i valovitim crtama, šrafiranim trokutima i stilizovanim cvijećem. Ostatak je grla opet urešen sa šest pruga a megju svake tri imade prutica od kukastih križića. Na ramenu ima niz šrafiranih okana, nalik na omfalos, koji su rastavljeni jedan od drugoga po jednom okomitom cig-cag crtom. Trup je urešen s vodoravnim prugama, megju svake tri teče jedan put prutica od kukastih križića a drugi put prutica od krugova, koji su povezani tangentama. Donji dio posude pokriven je sa dvije široke, crnkaste pruge. Žućkasta glina a firnis crn prelazeći u crnu boju. Nagjen i nabavljen u Ateni.

O sličnoj posudi usp. Ἐφεμερίς ἀρχαιολ. 1898. II. IV. 8.

Br. 36. (159.), *slika 16.*

Mala amfora, visoka 0·146, sa dugim, lijevkastim grlom i dvije ručke na trupu. Usna malo oštećena Na grlu teku u naokolo pruge, zatim meandar-ornamenat i oko pruge piknjasta crta. Rame je crno firnisano. Na trupu imadu s obje strane megju dvije okomite pruge sa ornamentom linearnim i u obliku ribje hrptenice po jedan četverolist sa više zvijezdica. Donji dio trupa i noška firnisovani. Ručka je pokrita prugastim crtama. Žućkasta glina, crnkast firnis i tragovi crvene boje. Nagjena i nabavljena u Ateni.

O sličnoj posudi usp. Annali di corr. arch. sv. XLIV. (1872.) tav. d'agg. ill. 7.

Br. 37. (170.)

Mala amfora, visoka 0·096, sa visokim, širokim, gotovo lijevkastim grlom, sa dvije okomite ručke (jedna je odlomljena) i noškom. Megju po tri pruge, što teku u naokolo ima cig-cag crta na grlu. Gornji dio trupa s obje je strane urešen s jednim rešetkastim trokutom. Prostor je izpunjen kukastim ornamentom. Na donjem dijelu trupa i na noški u naokolo pruge. Glina crvenkasto žuta, firnis tamno-smegj. Nagjena u Atici.

Oblik kao br. 36, samo je noška mnogo veća.

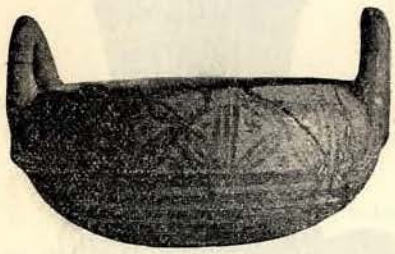

Slika 17. Zdjelica iz Atene.

Slika 18. Zdjelica iz Atike.

Br. 38. (172.)

Brokva, visoka 0·164, s lijevkastim grlom i jednom ručkom. Usna oštećena. Na grlu, po rubu i pri prijelazu na trup teku u naokolo pruge. Prazan je prostor ispunjen svastikom, istočkanim kružnicama i istočkanim crtama. Po ručki je valovita crta. Glina žućkasta, firnis crn. Nagjena i nabavljena u Ateni.

O vrsti geom. posuda ovoga oblika usp. S. Wide, o. c. Jahrbuch, sv. XIV. (1899.) str. 204. i dalje.

Br. 39. (167.)

Brokvica, visoka 0·061, s otvorom nalik na list od djeteline, s jednom ručkom. Grlo i ručka urešeni su prugama, koje teku u naokolo. Na ramenu karirani trokuti. Trup je firnisan. Glina crvenkasto-žuta, firnis crn. Nagjena u Atici, nabavljena u Ateni.

Br. 40. (174.), *slika 17.*

Plitka zdjelica, visoka 0·054, promjer otvora 0·092, polukuglasta, dolje sploštena, sa dvije okomite ručke. Oštećena. Sprijeda tri polja, rastavljena s po tri okomite crte, a urešena s četverolistom. Ostraga dva polja rastavljena prugom u obliku ribje hrptenice i s okomitim crtama, takogjer ispunjena s četverolistima. Prazan prostor ispunjen je svastikom i geometričkim pticama. Oko ostalog trupa teku naokolo pruge. Glina žućkasta, firnis tamno-smegj. Nagjena i nabavljena u Ateni.

Br. 41. (161.), *slika 18.*

Plitka zdjelica, visoka 0·075, promjer otvora 0·122, s kratkim grlom, na usni oštećena, sa dvije ručke. Oko ruba i grla teku u naokolo pruge. Na trupu su sa svake strane po dva polja, rastavljena prugom od okomitih crta i iskockanom sredinom. U svakom polju po jedna ptica. Prostor je ispunjen svastikom i istočkanim kružnicama. Ručka i donji dio trupa crveni kao opeka, unutrašnjost posude tamnocrvena, ostalo crno firnisano. Glina žućkasta. Nagjena u Atici, a nabavljena u Ateni.

O sličnoj posudi usp. A. Conze, Geschichte der Anfänge, tab. VI. 2.

Slika 19. Posuda iz Atene.

Br. 42. (182.), *slika 19.*

Plitka zdjelica, visoka 0·054, promjer otvora 0·089, sa dvije ručke. Megju ručkama s obje strane u ograničenom polju pasu po dva dipilon-konja. Prostor je ispunjen točkama, cig-cagom i iskockanim trokutima. Na ručkama su vodoravne crte. Iznutra je firnisana. Glina žućkasta, firnis tamno-smegj. Nagjena i nabavljena u Ateni.

Usp. A. Conze, Geschichte der Anfänge, tab. III. 5.

Br. 43. (185.)

Plitka zdjelica, visoka 0·058, promjer otvora 0·074, sa dvije nadvišene ručke. Na gornjem dijelu imadu, izmegju četiri pruge, koje teku u naokolo, s obje strane sistemi rombâ. Dônji dio i unutrašnjost posude firnisani su. Glina žućkasta, firnis tamno-smegj. Nagjena i nabavljena u Ateni.

Oblik kao br. 42.

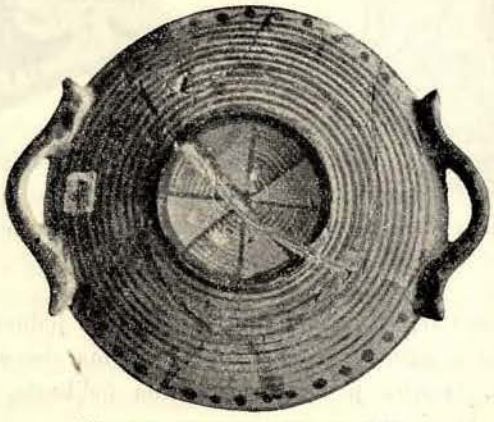

Slika 20. Plosnata zdjela iz Atike.

Br. 44. (176.), *slika 20.*

Plosnata plitica, promjer 0·206, sa dvije zaokružene ručke. Oštećena. Spoljašnja strana urešena je po rubu točkama, koje su tangentama povezane. Slijedi niz koncen-

tričkih krugova. U sredini su unakrst spojena četiri šrafirana trokuta. Usna je pokrivena sistemom crta. Unutrašnjost i ručke firnisani su. Glina žućkasta, firnis crven poput opeke do tamno-smeđ i sjajan. Nađena u Atici, nabavljena u Ateni.

O sličnoj plitici usp. Collignon-Couve, Vas. d' Athènes, tab. XV., 347.

Slika 21. Mala žara iz Atike.

Br. 45. (184.), *slika 21.*

Žara, visoka 0·062, promjer otvora 0·066, sa prilično visokom, širokom noškom i dvije vodoravne ručke na trupu. Na gornjem dijelu posude imade cig-cag linija izmeđju dvije pruge, koje teku u naokolo. Megju ručkama je s obje strane prutica od kukastih križića, ograničena s po četiri okomite crte. Dônji je dio, zajedno s noškom pokriven s prugama, koje teku u naokolo. Na ručkama i na rubu noške imadu okomite pruge. Iznutra je firnisana. Glina žućkasta, firnis svjetlo-smeđ (vrlo oštećen). Nađena u Atici, nabavljena u Ateni.

Slika 22. Brokva iz Atene.

Slika 23.
Fragmenat amfore sa dva vojnika iz Atene.

Br. 46. (183.)

Mala Kupa, visoka 0·045, promjer otvora 0·06, s jednom ručkom. Po rubu i dônjem dijelu trupa teku u naokolo pruge a megju njima sistemi cig-cag linija. Ručka je vodoravno isprutana. Iznutra je firnisana. Glina žućkasta, firnis crvenkasto-crn. Nađena i nabavljena u Ateni.

Br. 47. (18.), *slika 22.*

Brokva, visoka 0·226, s jednom ručkom, s otvorom, nalik na list od djeteline. Usna malo oštećena. Trup ispunjen koncentričnim krugovima. Unutar središnjega

kruga od ova tri sistema krugova nalaze se mali krugovi, povezani tangentama. Prazni prostor megju sistemima krugova rese manji sistemi istočkanih kružnica. Grlo i najdonji dio posude firnisani su. Spoljašnja strana ručke urešena je valovitom crtom. Glina žućkasta, firnis crn i sjajan. Nagjena i nabavljena u Ateni.

O sličnim posudama usp. Jahrbuch, sv. XIV., str. 212, sl. 90., 91.

Slika 24. Visoka zdjela iz Tebâ.

Br. 48. (37.), *slika 24.*

Fragmenat krasne amfore, od prilike visoke 0·105. Na njoj ratnik s dvostrukim kopljem, bodežem i dipilon-štitom. Pred njim stoji jednako oboružani ratnik na kolima. Dolje, megju ratnicima, gornji dio jedne guske. Na lijevom rubu fragmenta ima tragova štita jednoga trećega ratnika. Prazni prostor ispunjen je točkama, rozetama i kukastim crtama. Glina crvenkasto-žućkasta, firnis crno-smeđ. Nagjen i nabavljen u Ateni.

Br. 49. (35.)

Fragmenat grla i ramena jedne veće posude, visok od prilike 0·102. Na ramenu je pet osoba sa uzdignutim rukama, koje rastavljaju okomite pruge u obliku ribje hrptenice. Na grlu ima prutica od kukastih križića, prugâ i ornamenat od istočkane pruge. Glina je crvenkasto-žućkasta, firnis crno-smeđ. Nagjen i nabavljen u Ateni.

b) Bojotska grupa.

Br. 50. (14.), sl. 25.

Velika zdjela, visoka 0.256, promjer otvora 0·304, na visokoj šupljoj noški, koja se prama dolje proširuje, sa dvije vodoravne ručke. Pokraj svake od njih s obje strane po jedna bradavica. Rub usne i ručka pokriveni su prugama. Oko ruba ima cig-cag linija izmegju dvije pruge, koje teku u naokolo. Glavni ures otpada na pravi trup zdjelice te je rastavljen od ostalih dekoracija i gore i dolje sa dvije crvene pruge. Cijela glavna pruga raspada u četiri polja; od ovih u svakom ima orao. Kao u drugih poznatih „zdjelica s orlovima“ prikazano je perje ptica na ramenu s povezanim polukružnicama, a krila s ljestvičastim motivom — u dvije ptice jednostavno pravcima šrafirano — a rame i krila spojenim polukruzima. Ptice rastavljaju okomite pruge, jedna od njih sastoji iz u zig-zag crtu spojenih kovrčaka, a ostale tri sastoje iz pruga rešetkastih trokuta. Površina, preostala pod jednom ručkom, karirana je. Na noški se nalazi cig-cag crta megju dvjema prugama, koje teku u naokolo. Dalje slijede okomiti sistemi valovitih crta i napokon okomito izrešetkani trokuti. Pruge, koje teku u naokolo,

odjeljuju pojedine sisteme ornamenata jedne od drugih. Na rubu noške teče takogjer u naokolo pruga. Iz nutra urešena je zdjelica samo sa tri široke prutice, koje teku u naokolo. Glina je crvenkasta, firnis crn, boja crvena. Nagjena u Tebama.

O sličnoj posudi usp. Collignon-Couve, Vas. d'Athènes, tab. XVIII., 434.

Slika 25. Zdjela iz Bojotije.

Br. 51. (173.), *slika 25.*

Zdjela, visoka 0·085, promjer otvora 0·205, s jednom ručkom i pravokutnim nastavkom megju dvjema bradavicama na mjestu druge. Oko ruba teče pruga okomitih crta. Glavna ploha razdijeljena je u dva nejednaka polja. U većem su dva orla, koja na desno lete. Iza svakog orla ima stilizovana palmeta. U drugom polju ima samo jedan orao. Krila i ramena u svih su izrešetkana ili pomoću cig-cag ornamenta sačinjena. Prostor ispunjavaju izrešetkani trokuti. Najdonji dio posude pokriven je s ispunjenim trokutima, koji teku u naokolo. Na dnu noške tri su kruga a u sredini njihovoj rozeta, na usni, ručki i nastavku s bradavicama kratke ravne pruge. Unutrašnjost je urešena samo sa pet prutica, koje teku u naokolo. Glina crvenkasta, firnis tamno-smegj. Nagjena u Bojotiji.

O sličnoj posudi usp. Collignon-Couve, Vas. d'Athènes, tab. XVII., 429. i XVIII., 431.

Br. 52. (27.), *slika 26.*

Velika plosnata zdjelica, visoka 0·072, promjer otvora 0·351, sa dvije vodoravne, zaokružene ručke. Rub usne pokriven je sistemima crta, ručka s po tri pruge, pored kojih teku istočkane crte. Oko ruba teče u naokolo jedna pruga i jedna istočkana crta. Oko trupa zdjelice teče zmijolika crta, ispunjena pruticom od kukastih križića. Prostor ispunjavaju koncentrički sistemi krugova a svaki je od ovih okružen jednim glavnim krugom. Glavna scena ograničena je i gore i dolje sa po tri pruge, koje teku u naokolo. Na dnu noške ima izrešetkani osmerolist. Prazni prostor u osmerolistu

takogjer je ispunjen koncentričkim krugovima, unutrašnjost zdjelice jednostavno je firnisana. Pet rupa na gornjoj ručki dokazuje, da je ova zdjelica služila više za vješanje na zid, nego li za dnevnu potrebu. Oštećena je. Glina crvenkasta, firnis crn. Nagjena u Bojotiji.

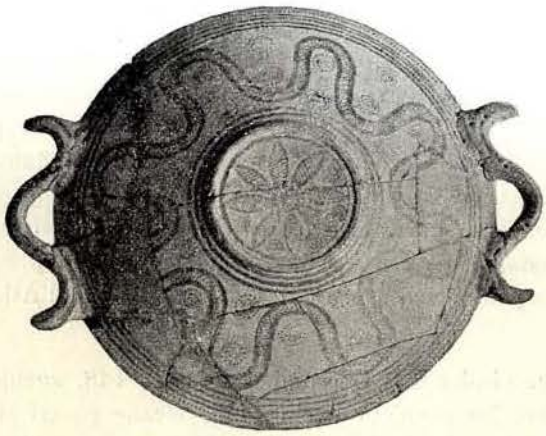

Slika 26. Zdjela iz Bojotije.

Br. 53. (55.), *slika 27.*

Plitka zdjelica, visoka 0·113, promjer otvora 0·165, sa dvije nadvišene, plosnate i široke ručke. Na rubu usne i oko oboda sistemi crta i naokolo pruge. Na gornjem je dijelu posude s obje strane ista ornamentacija. Tri polja rastavljena su jedno od drugoga cig-cag crtama, u srednjem je geometrički konj. U oba postrana polja po jedan sistem koncentričkih krugova. Slijede u naokolo pruge. Dônji dio posude i unutrašnjost firnisani su. Svaka je ručka pokrivena jednom okomitom cig-cag crtom. Crvenkasta glina, crno-smegji firnis. Nagjena u Bojotiji.

Slika 27. Posuda iz Bojotije.

Slika 28. Posuda iz Bojotije.

Br. 54. (54.)

Plitka zdjelica, visoka 0·101, promjer otvora 0·155, sa dvije nadvišene, plosnate i široke ručke. Na rubu otvora su sistemi crta, a oko oboda u naokolo pruge. Gornji je dio prugama razdijeljen u polja, od ovih je svako ispunjeno sa tri cig-cag crte megju dvije prutice ribjom hrptenicom. Na dônjem dijelu u naokolo pruge različito

široke. Ručke su urešene s po jednom okomitom cig-cag crtom. Glina crvenkasta, firnis crn. Nagjena u Bojotiji.

Oblik sličan kao u br. 54.

Br. 55. (65.), *slika 28.*

Plitka zdjelica, visoka 0·096, unutarnji promjer otvora 0·08, sa širokom usnom, koja u nj zalazi 0·114, sa dvije okomite ručke. Nema poklopca. Na usni su sistemi crta i u naokolo pruge. S obje strane, po trupu, po dva polja rastavljena megjusobno i od ručki okomitim prugama. U svakom po jedna ptica. Prostor pokraj ptica ispunjen je gore svastikom i istočkanom rozetom, a po strani sa dva, odnosno tri karirana trokuta. U naokolo pruge i široka prutica nadomještaju ures dônjega dijela posude. Na trupu pod ručkama po jedan karirani trokut. Na ručkama po jedna prutica i sistem pruga. Glina crvenkasta, firnis crn i sjajan. Nagjena u Bojotiji.

O sličnoj posudi s poklopcem usp. Collignon-Couve, Vas. d'Athènes, tab. XII., 222.

Br. 56. (162.)

Plitka zdjelica, visoka 0·128, promjer otvora 0·148, suzuje se dolje, s noškom i dvije nadvišene ručke. Na gornjem dijelu s obje strane po tri sistema valovitih crta. Prazni prostor ispunjen je s horizontalnim, kratkim prugama. Megju dvije pruge, koje teku u naokolo, i opet s obje strane, a odgovarajući valovitim crtama po tri okomita sistema crta. Cijeli je dônji dio pokriven prugama, koje teku u naokolo, samo izmegju prve dvije pruge teče naokolo valovita crta. Ručke su po sredini urešene vodoravnim crtama. Unutar posude teče oko ruba crvena prutica. U dnu su dvije rupe. Glina žućkasto-crvenkasta, firnis crn, boja crvena, gotovo na izmjence. Nagjena u Bojotiji, nabavljena u Ateni.

Br. 57. (163.)

Malena, plitka zdjelica, visoka 0·04, promjer otvora 0·075, dolje sploštena, sa dvije ručke. Megju dvije pruge, koje teku u naokolo s obje strane po tri okomita sistema pravaca i cig-cag crte. Dônji dio posude i ručke firnisane su. Glina svjetlo-crvenkasta, firnis tamno-smegj. Nagjena u Bojotiji.

Br. 58. (56.)

Malena, plitka zdjelica, visoka 0·045, promjer otvora 0·06, sa malom noškom i dvije ručke. (Jedna odlomljena). Megju ručkama s obje strane cig-cag crta. Dalje do noške u naokolo pruge. Glina crvenkasta, firnis tamno-smegj. Nagjena u Tebama, nabavljena u Ateni.

Br. 59. (57.)

Vrlo malena, plitka zdjelica, visoka 0·029, promjer otvora 0·04, sa dvije ručke. Isti oblik i ornamentacija kao br. 58. Glina crvenkasta, firnis crn, boja crvena. Nagjena u Tebama, nabavljena u Ateni.

Br. 60. (164.), *slika 29.*

Mala kolutasta brokva, visoka 0·07, dônji promjer 0·06, s ravnim otvorom i plosnatom ručkom. Na grlu okomite cig-cag crte megju dva kruga, koji teku u naokolo. Gore, na kolutu u prugama što teku u naokolo, pojedini listovi, na strani cig-cag pruge i pruge, koje teku u naokolo. Glina crvenkasta, firnis crnosmegj. Nagjena u Bojotiji.

O sličnoj brokvi usp. K. Masner, Katalog, br. 36., tab. I.

Slika 29. Kolutasta brokva iz Bojotije.

Slika 30. Ulomak posude iz Tebâ.

Br. 61. (36.), *slika 30.*

Fragmenat ruba jedne veće posude, visok 0·123. S obje strane tronoga za kotao stoje dva muža s uzdignutim desnicama. Prostor je ispunjen s četverokutima, sistemima trokuta, zvijezdom, stilizovanim listovima, križićem s kukama i koncentričkim krugovima, koji su ispunjeni s četiri trake od tročlanih cig-cag sistema. Dolje ima prutica od kukastih križića s obje strane okružena prugama, koje teku u naokolo. Glina crvenkasta, firnis blijedo-crn i sjajan. Nagjen u Tebama, nabavljen u Ateni.

Slika 31. Posuda u obliku konja iz Tebâ.

Slika 32. Brokva iz Tebâ.

Br. 62. (70.), *slika 31.*

Posuda nalik na konja, visoka 0·148, duga 0·104, s otvorom u glavi i s jednom ručkom na legjima. Glava je prije čovječja s dugačkim, izbočenim nosom. Oči i usta naznačeni su bojom, dok su uši i kosa u relijefu izragjeni. Dekoracija prednje strane posve je geometrička. Megju dvije vodoravne pruge leže tri izrešetkana, okomita trokuta a pod njima prutica od kukastih križića, ograničena dolje jednom prugom. Na otvoru, na glavi i na spuštenoj kosi ima po jedna cig-cag crta. Od repa ima samo neznatnih tragova. Glina crvenkasta, firnis crn i tragovi crvene boje. Nagjena u Tebama, nabavljena u Ateni.

„Protokorintska“ keramika.

Tako zvani protokorintski stil obuhvata, kako su to već mnogi učenjaci naglasili posude srodne i u obliku i u ornamentiranju s geometričkim i orjentalnim elementima. (L. Couve, Revue archéol. sv. XXXII. [1898.], str. 213. i dalje.) Što se tiče triju protokorintskih posuda naše zbirke budi spomenuto, da je br. 63. zapravo samo po obliku protokorinski, dok obzirom na ornamenat prije pripada zadnjem razdoblju geometričkoga stila. Isto bi mogli reći o finoj, tankoj ali još ne tako dobro izragjenoj glini ove posude. Na sve tri posude samo je linearni ures. Firnis kutije br. 64. prilično je oštećen. O ovoj klasi posuda usp.: A. Furtwängler, Archäologische Zeitung, 1883., str. 153. i dalje; F. Dümmler, Jahrbuch, 1887., str. 18. i dalje; E. Wilisch, Die Altkorintische Thonindustrie, Lipsko, 1892., str. 6. i dalje. C. Smith, Jour. Hell. Stud. sv. XI. (1890.), str. 167.

Br. 63. (63.), *slika 32.*

Brokva, visoka 0·102, s otvorom nalik na list od djeteline (oštećen), sa širokim, plosnatim dnom i s jednom ručkom. Cijela posuda pokrivena je krugovima, koji teku u naokolo, samo se na ramenu nalazi, gotovo još geometrička, zmija. U praznom su prostoru, pokraj zmije, sistemi cig-caga. Ima i okomitih pruga megju krugovima, koji teku u naokolo po grlu. Na ručki su gore okomite, dolje vodoravne, kratke crte. Glina teška i žućkasta, firnis svjetlo smegj. Nagjena u Tebama, nabavljena u Ateni.

O sličnom obliku usp. Annali corrisp. arch. 1877. p. 46 i dalje, tav. d' agg. CD 1.

Br. 64. (58.)

Kutija s poklopcem, visoka 0·07, promjer otvora 0·102, sa tri široke, niske noške. Trup kutije u naokolo pokriven prugama. Jednako je poklopac urešen koncentričkim krugovima, samo su prostori po sredini sasvim ispunjeni točkama. Glina zelenkasto-žuta, firnis tamno-smegj.

O sličnoj posudi usp. A. Furtwängler, Vas. im Antiqarium, str. 43, br. 322.

Slika 33. Aribalos iz Tebâ.

Br. 65. (149.), *slika 34.*

Aribalos, visok 0·096, usna i grlo pokriveni ornamentom od štapića. Cijeli trup posude urešen je u naokolo širokim pruticama. Prazni prostor megju pruticama ispunjen je sa dva reda štapića, koji izlaze odozgo i odozdo. Na dnu rozeta s više trakova. Glina žućkasta, firnis tamno-smegj. Nagjen u Tebama, nabavljen u Ateni.

O sličnoj posudi usp. E. A. Gardner, Catalogue of the Vases of the Fitzwilliam Museum, Cambrigde 1897, br. 27.

Korintska keramika.

Neda se ustanoviti prijelaz od protokorintskoga stila korintskomu ili bolje rečeno početak pravoga korintskoga stila. Samo je gotovo sigurno, da se je ova vrsta, kod koje se uvijek ističu orjentalski utjecaji, pod konac VII. stoljeća pr. Hr. jako raširila na grčkomu kopnu. Napose započinje u najbogatijem trgovačkom gradu Korintu — po njem je ova klasa vaza i prozvana — produkcija ovih posuda na veliko a njegovi brodovi razvoze tu robu u sva stovarišta sredozemnoga mora. Osobito su karakteristični za starije produkte ove klase fina, zelenkasta glina, znatna uporaba graviranja i naslaganja boja dok se oblik posuda dosta zanemaruje. U našoj zbirci nema velikih posuda toga stila, već samo malenih aribala, od kojih valja osobito istaknuti aribalos br. 66. Posudu mlagje klase ovoga stila, u koje se pretežno susreće crvena glina a sliku ima u neobojenom polju, već sam pridijelio pravim crno-figuriranim vazama. (O ovom stilu usp. E. Willisch, Die altkorinthische Thonindustrie, p. 13. i dalje: E. Pottier Catalogue des vas. ant. de terre cuite, sv. II. p. 417 i dalje; S. Birch- H. B. Walters, History of ancient pottery, sv. I. p. 303; o rodskokorintskim posudama usp. E. Willisch, o. c. p. 127. i dalje).

Br. 66. (23.), *slika 34.*

Aribalos, visok 0·205, dolje sploštен, s ručkastim, probušenim nastavkom. Glavni su ures dva reda ratnika, koji idu na lijevo s kacigama i s okruglim štitovima. Samo se vide glave i noge ratnika. Oba reda ratnika rastavljeni su jedan od drugoga sa dva kruga, koji teku u naokolo. Prazni prostor ispunjen je istočkanim rozetama. Scena je gore i dolje okružena sa više krugova u naokolo. Na otvoru je u krugovima šipkasti ornamenat. Rub usne urešen je točkama. Od nastavka na grlu ide šipkasti ornamenat. Dno je pokriveno u naokolo šipkastim ornamentom i koncentričkim krugovima. Glina žućkasto-zelena, firnis crn, srednji dio štitova crveno naslikan. Orisi kaciga i štitova uparani su. Nagjen u Bojotiji.

O sličnoj posudi usp. Collignon-Couve, Vas. d'Athenes, tab. XXII. 512.

Slika 34. Aribalos iz Bojotije.

Br. 67. (6.)

Aribalos, visok 0·068, kuglast, s jednom ručkom. Dolje je glava ratnika sa šljemom i velikom kristom. Prostor ispunjen rozetama. Usna pokrivena s listovima a njezin rub s točkama. Glina zelenkasto-žuta, firnis crn. Orisi uparani. Nagjen u Bojotiji.

O sličnoj glavi ratnika usp. P. Gardner, Catalogue of the Greek Vases in the Ashmolean Museum, Oxford 1893., st. 3., sl. 9.

Br. 68. (148.), *slika 35.*

Aribalos, visok 0·082, sa ravnim otvorom i s jednom ručkom. Dva lava stoje pred drugim s otvorenim ždrijelima. Prazni prostor prepunjen je rozetima. Po otvoru

i grlu ima šipkasti ornamenat. Dolje na zaobljenom dnu ima istočkana rozeta. Glina zelenkasta, firnis crn, boja tamno-crvena. Uparane crte. Nagjen u Tebama.

Br. 69. (170.)

Aribalos, visok 0·086, oblika kao br. 68. Na usni i grlu šipkasti ornamenat. Po rubu usne su točke. Po trupu ima pijetao megju mnogim rozetama. Dolje je, kao u svih posuda ove kategorije, poveća istočkana rozeta. Na ručki ima okomita cig-cag prutica. Glina žućkasta s prijelazom u zeleno, firnis crn. Orisi i potankosti uparani su. Nagjen u Tebama.

Br. 70. (180.)

Aribalos, visok 0·065, nezgrapan, dolje sploštен, s vrlo širokim otvorom i s jednom ručkom. Na trupu harpija. Prazni prostor do nje ispunjenje rozetama razne veličine. Dolje kao i na usni imadu koncentrički krugovi. Glina zelenkasto-žuta, firnis crn. Potankosti i orisi uparani su. Nagjen u Tebama.

Slika 35. Aribalos iz Tebâ.

Slika 36. Aribalos iz Tebâ.

Slika 37. Lekitos iz Tebâ.

Br. 71. (147.), *slika 36.*

Aribalos, visok 0·095, s ravnim otvorom i probušenim nastavkom ručke. Sprijeda ptica nalik na orla, do nje rozete. Na usni i po grlu šipkasti ornamenat. Dolje po dnu istočkana rozeta. Glina zelenkasto-žuta, firnis crn, boja crvena. Uparane crte. Nagjen u Tebama.

Br. 72. (150.)

Aribalos, visok 0·078, oblika kao br. 68. Na usni i po grlu šipkasti ornamenat. Sprijeda dva pantera, koji stoji jedan protiv drugoga, s glavama en face. U praznom prostoru su rozete. Dolje istočkana rozeta. Glina žućkasta, firnis crn, boja tamno-crvena. Orisi i potankosti uparani.

Br. 73. (146.), *slika 37.*

Lekitos kuglasti, visok 0·092, s jednom ručkom, s vrlo plosnatom noškom. Po trupu panter s glavom en face pred jednim labudom. Prostor ispunjen rozetama. Dolje je scena omegjena prugama u naokolo. Takogjer na usni teku pruge u naokolo. Na ramenu izlazi iz nastavka ručke šipkasti ornamenat. Ručka i gornji dio firnisani su. Glina zelenkasto-žuta, firnis sjajan. Uparane crte. Nagjen u Tebama.

Br. 74. (659.)

Mali kolutasti aribalos, visok 0·065, s malom ručkom, kratkim grlom, ravnim otvorom. Na vanjskoj strani koluta dva jahača, svaki upravlja dva konja. Unutarnja strana koluta firnisana je. Stijene su s krugovima, grlo i otvor šipkastim ornamentom pokriveni. Vrlo otrt. Fina zelenkasto-žuta glina, bijelo-žuto presvučena, firnis crn. Uparani su orisi jahača, konja i ostali ornamenti (lišće, pruge). Nagjen u Kamiru (Rod) u jednom grobu, koji je u mekoj stijeni iskopan kao rov. Nabavljen u Kalavardi kod Kamira. (podatak K. Gerojannisa).

Način, kako su prikazani konj i jahač, vrlo nas sjeća na metalnu radnju. O tom usp. M. Hoernes, Wanderung archaischer Zierformen, Jahresheft des Österr. arch. Inst., sv. I., str. 10. i dalje.

O obliku usp. n. pr. E. Pottier, Catalogue Vas. ant du Louvre, sv. I., tab. XIV., sl. 428.

Crno-figurirane vaze.

U ovom sam odjelu združio sve one posude i fragmente raznih škola a i raznih razdoblja, kojima je zajedničko obilježje reprodukcija jedne prikaze u crno-figuriranoj slikarskoj tehnici. Fragmenat br. 90. pripada sigurno, koliko po njegovom sadašnjem stanju možemo zaključiti, najstarijem atičkom crno-figuriranom stilu. Ne mogu pokušati odrediti vrijeme, u koje pada iznimno vrlo jako nadopunjena posuda br. 75. Olpa br. 76. pripada mlagjoj klasi rodsko-korintske slikarije. Najveći dio ovoga odjela tvore atički fabrikati. Gotovo svi lekiti ove klase karakteristični su za kasniji stil crno-figurirane slikarije. Najpraktičniji je megju ovima bez sumnje lekitos br. 86., koji je nagjen na Visu. Ne možemo se ovdje upuštati potanje u pitanje o grčkom izvozu u Dalmaciju i susjedne zemlje, ali ćemo spomenuti, da naš lekitos nije prvi svjedok trgovačkih sveza grčkih s Dalmacijom. (Usp. o tom R. Schneider, Über die bildlichen Denkmäler Dalmatiens u Arch.-epigr. Mitt. aus Österreich., sv. IX. (1885.), str. 32. i dalje; L. Jelić, F. Bulić i S. Rutar. Vogja po Spljetu i Solinu, Zadar 1894., str. 156., tab. XIII.; H. Gutscher, Vor- und frühgeschichtliche Beziehungen Istriens und Dalmatiens zu Italien und Griechenland, Graz 1903.) Amo spada i zdjelica br. 87., navodno nagjena u Baru, sa slikarijom vrlo jako silhuetnom. Osobito su zanimivi od lokalno bojotskih produkata fragmenti br. 91. — 3., koji, kako je vrlo vjerojatno, potječu iz kalibriona u Tebama. (O tom usp.: W. Judeich, W. Dörpfeld und H. Winnefeld, Athen. Mitt., sv. XIII. [1888.], str. 81. i dalje i 412. i dalje; O. Kern, Hermes, sv. XXV. [1890.], str. 1. i dalje; H. Smith, Journal of Hellenic Studies, sv. XI., str. 346. i dalje; H. B. Walters, Journ. of Stud., sv. XIII., str. 77. i dalje.)

Br. 75. (32.)

Mala tronožna vaza (kadionica = E. Pernice, Kothon und Räuchergerät, Jahrbuch, sv. XIV. [1899.], str. 60. i dalje, sl. 5.), visoka 0·072, promjer otvora 0·136. Posuda je samo u fragmentima sačuvana. Nije jasna radnja poradi nepovoljnog stanja. Na najbolje sačuvanoj noški vidi se jedna žena u hitonu, s koprenom preko glave, gdje se na lijevo okreće golom čovjeku, koji je preko lijevoga ramena prebacio kabanicu. S obje strane ove grupe stoje po tri osobe. Na drugoj noški vide se mršavi tragovi dônjih dijelova od sedam figura. Na zadnjoj nozi i opet sedam osoba, od ovih tri plešu (?) Glina tamno-crvenkasta, firnis crn, unutarnje crtanje uparano. Nagjena u Ateni.

O obliku sr. E. Pottier, Vas. Louvre, sv. II., tab. F. 151.

Br. 76. (652.), *slika 38.*

Slika 38.
Olpa iz Kamira (Rodos).

Olpa, visoka 0·21. Slika na neobojenom polju. Sprijeda četveropreg, kojim upravlja mlad čovjek u kabanici. Do njega žena, sasvim zavita u kabanicu. Na glavi ima koprenu. Do kola koraca najprije Apolon u dugoj odjeći igrajući na kitaru. (Njegova je kosa svezana vrpcom.) Pred kitaroedom kroči Dioniz, koga prepoznajemo po vijencu od bršljana, takogjer u dugom plaštu. Do konjskih glava, da se jedva razabire, Hermes u kratkoj odjeći, s krilima na sandalama i s rabdom. To je svatovska povorka Zevsa i Here. Slika je gore obrubljena sa tri reda ornamenata; ornamenat: šahovske daske, grana bršljana i meandar. Osobito su lijepo uparani orisi crtanja i potankosti. Pojedinosti na odjeći, konjskoj opremi i Hermesova krila islikani su tamno-crvenom bojom. Lice Herino prikazano je bijelom bojom. Firnis crn i sjajan. Oštećena. Nagjena u Kamiru (Rod) u grobu, koji je u mekoj stijeni isklesan kao rov. Nabavljena u Kalavardi kod Kamira.

O amfori u istom stilu i s istom slikom (samo je još tu Afrodita naslikana), takogjer s Kamira, usp. H. B. Walters, Catalogue Vas. Brit. Mus., sv. II., str. 131., tab. V. O predmetu usp. R. Foerster, Die Hochzeit des Zeus und der Hera, Vratislava 1867.

Br. 77. (421.), *slika 39.*

Slika 39. Kotile iz Tebâ.

Kotile, visoka 0·11, promjer otvora 0·183. Oko oboda i na dônjem dijelu posude po jedna crna pruga. Dvije slike rastavljene pod svakom ručkom jedna od druge s po jednim bršljanovim grmom. *A)* Dva silena napadaju na dvije bježeće menade u hitonu s rukavima s plaštom; ove ustrašeno pogledaju na silene. *B)* Nepristojan čin dviju silena sa dvije gole menade. Posred čina žena u hitonu i himationu, koja se zgraža. Posuda je iznutra firnisana. Oštećena. Nagjena u Tebama, nabavljena u Ateni.

Br. 78. (411.)

Lekitos, visok 0·196, nezgrapan, dolje jako sužen. Usna, ručka i dônji dio jako su firnisani. Na ramenu je gragja od štapića i prutica od lotosovih pupoljaka. Na klini leži ovjenčani, bradati Dioniz, komu su dônji dio i lijeva ruka zaviti kabanicom. Gleda na lijevo na jednu menadu, koja pleše u hitonu i himationu. Njemu do nogu sjedi na klini druga, sasvim odjevena žena, valjda Ariadna. Posve na lijevo pleše silen, gledajući na desno. Sliku nadomješta pet prutica od bršljana, koje teku u raznim smjerovima. Straga oškrnjen. Glina fina i crvenkasta, firnis crn i sjajan, boja je tamno-crvena. Nagjen u Bojotiji, nabavljen u Ateni.

O crno-figuriranim slikama na vazama s Dionizom usp. K. Sittl, Dionysiches Treiben und Dichten, Würzburg 1898.

Slika 40. Lekitos iz Bojotije.

Slika 41. Lekitos iz Atene.

Slika 42. Lekitos iz Atene.

Br. 79. (12.)

Lekitos, visok 0·103, noška i otvor su odlomljeni. Na ramenu su dva reda šipkasta ornamenata. Rame i grlo rastavljeni su crvenom pruticom. Glavna je scena dvoboj dvaju ratnika, od kojih je svaki oboružan šljemom, pasom, štitom u ljevici, kopljem u desnici a mačem za pasom. Lijevi se ratnik bori klečeći. Iza svakog od oba ratnika po jedan momak s kopljem za pričuvu i s plaštom gleda boj. Dônji je dio posude crno firnisan. Glina crvenkasta, firnis crn. Hitra radnja. Nagjen u Atici, nabavljen u Ateni.

Br. 80. (409.), *slika 40.*

Lekitos, visok 0·211, vitak, s malenom ručkom. Na ramenu dva reda šipkasta ornamenta. Na trupu je Atena u kacigi, hitonu, s egidom i kopljem u desnici pokročila daleko na desno, pa se bori pored ratnika, koji do nje kleči s visokom perjanicom, oklopom, štitom i kopljem, s amazonkom u friškoj kapi i kabanici na konju. Iza Atene je druga amazonka takogjer na konju, odjevena kao prva. Ratnik je prema tome očito Tezej. Gore je, dokle slika seže, prutica iz bršljanovog lišća a i scena je istim ornamentom urešena. Dolje je slika ograničena sa tri pruge, koje teku

u naokolo. Otvor, ručka i dônji dio firnisani su kao i noška. Polegjica se odljuštila. Glina crvenkasta, firnis crn, bijela a može biti i crvena boja. Većina uparanih crta kasnije je dodata, te je posve neuspjela. Nabavljen u Ateni.

Br. 81. (410.)

Lekitos, visok 0·195. Na ramenu je u prvom redu gragja od štapića a u drugom prutica traka. Na trupu se bori četveropreg s ratnikom. Gonič ima dug hiton, ratnik kacigu, hiton s pasom, štit i koplje pa je ispao na desno a pri tom je glavu obrnuo posvema na lijevo. Konji u skoku. Gore i posred scene su prutice bršljana, a dolje u naokolo dvije pruge. Usna, ručka i dônji dio posude crno su firnisani. Glina je crvenkasta, firnis crn i blijed Slikarija je nemarna ali su za čudo orisi izvrsno nacrtani. Nabavljen u Ateni.

Br. 82. (412.), *slika 41.*

Lekitos, visok 0·165. Na ramenu je u prvom redu gragja iz štapića, a u drugom trake. Na trupu se bori goli Herakle s kretskim bikom. Pored junaka Atena u dugom hitonu i sa kacigom s perjanicom. Paranjem je naznačena i egida. Do stijene Heraklov mlat i lavje krzno. Iza Atene a i pored bika ima prutice bršljana. Scena je, dokle seže, porubljena meander-pruticom, a dolje prugama, koje teku u naokolo. Glina crvenkasta, firnis crn. Nabavljen u Ateni.

O borbi Herakla s bikom usp. I. Schneider, Die Zwölf Kämpfe des Herakles in der griech. Kunst, Lipsko, 1888. p. 49. i dalje.

Br. 83. (414.), *slika 42.*

Lekitos, visok 0·123. Na ramenu je pijevac, a pred njim i za njim bršljanov list. Na prednoj su strani trupa dva velika oka, rastavljena dvjema rozetama. U svakom su oku zjenice tamno-crvene, a šarenica na crnom dnu naznačena samo uparanim krugovima, porubice su prikazane bijelom bojom, obrve crnom. Noška, donji dio i ručka firnisani su. Glina je crvenkasta, firnis crn i sjajan. Nabavljen u Ateni.

O značenju oka usp. P. Bieńkovski, „Malocchio“ u Eranos Vindobonensis, Beč 1893. p. 285, gdje ima daljna literatura.

Br. 84. (415.), *slika 43.*

Lekitos, visok 0·196, ali mu grlo i ručka ne pripadaju. Na ramenu je u dva retka gragja od štapića. Na četveropregu stoji uz ovjenčanog goniča bradati i ovjenčani Dioniz u plaštu s tirzom u ruci. Pored konja i pred njima po jedna menada. Prva se k bogu okrenula. Gore i posred scene prutice iz bršljana. Firnis je blijed. Nabavljen u Ateni.

Br. 85. (22.)

Lekitos, visok 0·197, nezgrapan, jako sužen prema dolje. Ručka mu ne pripada. Po ramenu teče u naokolo ornamenat iz štapića, a onda prutica iz lotosovih pupoljaka. Na trupu je prikazan ples dviju menada u tijesnim i kratkim hitonima sa dva silena. Sileni se giblju na lijevo, menade na desno, ali glave su im na lijevo obrnute, tako da sve četiri osobe gledaju na jednu stranu. Donji je dio zajedno s noškom firnisan. Glina je tamno-smegja, firnis blijed i crn. Prednja je strana jače ispečena. Valjda lokalni bojotski fabrikat. Nagjen u Tebama.

Br. 86. (707.), *slika 44.*

Lekitos, visok 0·166. Na ramenu su dva na boj spremna pijetla. Sprijeda na trupu sjedi na stolcu, u plašt zaogrnut, pedagog (?). U desnici drži palicu (koplje?) Pred njim je gô mladić s kopljem u desnici i, valjda, komadom kože za čišćenje u ljevici. S obje strane ove grupe stoji po jedan efeb u kabanici i drži u vis koplje. Slika je ograničena dolje s krugom, koji teče u naokolo. Usna, ručka i donji dio zajedno s noškom firnisani su. Glina fina, crvenkasta, firnis crn i sjajan. Nagjen na otoku Visu, potječe iz ostavštine pok Šime Ljubića, ravnatelja zagrebačkog muzeja, a nabavljen je od učitelja P. Sarjanovića u Mostaru.

Slika 43. Lekitos iz Atene.

Slika 44. Lekitos sa otoka Visa.

Br. 87. (186.), *slika 45.*

Zdjelica, visoka 0.075, promjer otvora 0·126, sa dvije ručke, s niskom, širokom noškom. Oko oboda u naokolo pruga. Na trupu je prikazan, megju ručkama a slikan na način silhuete, dvoboj dvojice ratnika, od kojih je jedan oboružan štitom i kopljem, a drugi pokrovcem za zaštitu i kopljem. S obje strane grupe do ručki po jedna palmeta. Ista slika i isti ornamenat opetuju se na drugoj strani trupa. Kruzi u naokolo ograničuju scene. Donji dio s noškom, ručka i unutrašnjost firnisani su. Glina crvenkasta, firnis tamno-smegj. Navodno nagjen u Baru.

O sličnoj, na način silhuete slikanoj zdjelici usp. De Ridder, Catalogue des vas. peints de la Bibliotheque nat. sv. I. tab. X. 344.

Slika 45. Zdjelica iz Bara.

Br. 88. (655.), *slika 46.*

Alabastron, visok 0·153, po običaju s dva mala nastavka mjesto ručki. Slike su nanešene na bijelom dnu. Sprijeda sjedi na stolcu sviračica na frulu u hitonu i himationu. S druge je strane plesačica. Scene rastavljaju četiri okomite crte. Megju po dvije od njih nalaze se četiri resp. tri vodoravne, kratke prutice sa istočkanim crtama. Više slika nalazi se gragja od okomitih štapića megju krugovima, koje teku u naokolo na bijelom polju. Usna, grlo i donji dio firnisani su. Gore na ramenu i dolje na dônjem dijelu teku u naokolo krugovi na naravnoj površini posude. Glina crvenkasta, firnis sjajan i crn. Nagjen u Kamiru (Rod), a nabavljen u Kalavardi kod Kamira.

Slika 46. Alabastron iz Kamira (Rodos).

Slika 47. Ulomak kabirske posude iz Tebâ.

Slika 48. Ulomak kabirske posude iz Tebâ.

Br. 89. (656.)

Askos, visok 0·04, promjer 0·09, u sredini udubljen. Donji dio, cijev za isticanje i ručka su firnisani. Na površini posude ima spiralni meandar. Tri polja ispunjena su točkama i kukama. Površina je kod ručke malo zgnječena. Crvenkasta, fina glina, firnis crn i sjajan. Nagjen u Kamiru, a nabavljen u Kalavardi kod Kamira.

O ornamentu usp. G. Wilke, Spiral- und Mäander Keramik und Gefäßmalerei, Würzburg 1910, p. 6. i dalje.

Br. 90. (30.)

Fragmenat grla jedne amfore, visoke 0·127, promjer otvora 0·17, sa širokom usnom i dvije fragmentirane ručke. Na usni ima niz labudova, koji se kreću na lijevo. Na rubu okomite cig-cag linije megju dva kruga, koji teku u naokolo. Na grlu (dio odlomljen) koraca na desno šest ženskih likova. Kabanice žena dijelom su crvenom bojom oličene. Na ramenu posude nalazila se je, kako to dokazuju preostali tragovi, niz panterâ s glavama en face. U praznom su prostoru rozete. Unutar fragmenta crvena prutica a zatim sam firnis. Glina crvenkasto-žuta, firnis crn, boja crvena. Nagjen i nabavljen u Ateni.

Br. 91. (131.), *slika 47.*

Fragmenat ruba jedne kabirske posude, visoke 0·04. Muž u kratkoj, opasanoj odjeći nosi legjen (košaru) na glavi. Za njim ide drugi, gol, noseći štap u ljevici. Tamno-siva glina, crn firnis. Uparane crte. Nagjen u Tebama.

Br. 92. (132.), *slika 48.*

Fragmenat kabirske posude, visok 0·065, s itifalskim mužem. Glina i firnis kao br. 91. Nagjen u Tebama.

Br. 93. (133.), *slika 49.*

Fragmenat ruba kabirske posude, visok 0·04, s glavom karikiranog, valjda itifalskog muža. Glina i firnis kao br. 91. Nagjen u Tebama.

Slika 49. Ulomak kabirske posude iz Tebâ.

Br. 94. (138.)

Ulomak vase, visok 0·03, gornji dio žene u hitonu i himationu. Kroz cijeli fragmenat provlači se bršljanovo lišće. Prljava, crvenkasta glina, crn, blijed firnis. Nabavljen u rimskoj trgovini.

Crveno figurirani stil.

Iskapanja na Akropoli iz zadnjih decenija prošloga stoljeća dokazala su, da je ova tehnika slikanja, t. zv. crveno-figurirani stil, uvedena u Ateni već u VI. stoljeću, ako u opće nije tamo izmišljena. Naša zbirka, koja sadržaje pretežno vaze i fragmente, koji pripadaju crveno-figuriranom stilu nema ni jedne posude a ni znatnijega ulomka iz ovog početnog doba. Ako izuzmemo malo lijepih fragmenata, koji spadaju u najbolje doba crveno-figurirane slikarske tehnike, razabiremo na većini posuda već tragove

doba propadanja ove tehnike. No naša zbirka ima veliku prednost, da svi primjerci potječu direktno iz same Grčke a većina iz Atene, najznatnijega središta ovoga stila. Moramo žaliti da, ako izuzmemo neke dobro sačuvane posude bez većega interesa izuzev lijepi riton br. 102 iz Kamira, većinu crveno-figurirane keramike predstavljaju više ili manje veliki ulomci, i ako valja mnoge od njih osobito istaknuti, tako fragmente br. 104, 106, 117, 118 i t. d.

Br. 95. (416.), *slika 50.*

Krater, visok 0·23. Oko oboda prutica iz lovora megju dvije pruge, koje teku u naokolo. Dolje se svršava slika naizmjence pruticom meandra i uzorkom na način šahovske daske. Oko svakog nastavka ručke ima ornament od ehinusa. Pod svakom ručkom jedan akantov list.

Slika 50. Krater iz Tebâ.

A. Dioniz, mlad, gol, sa vrpcom u glavi, ovjenčan, sjedi na stijeni, pokrivenoj njegovom odjećom. U ljevici drži tirsos a desnicom se upire o stijenu. Pred njim je bradat, ovjenčan silen sa lirom od sedam žica u ljevici a s plektronom u uzdignutoj desnici, te mu očito govori. Iza silena, koji svira na liru, stoji djevojka, ovjenčana, sa dugim, opasanim hitonom i narukvicom na desnici. U ruci drži bršljanovu granu. Četvrta osoba, iza Dioniza je silen, koji stoji kao sve druge osobe ovjenčan, takogjer s bršljanovom granom u rukama, koja je valjda namijenjena onomu silenu, koji svira.

B. Tri t. zv. „osobe u kabanici“ sa svezama u kosi (bijelo), od kojih se dvije obraćaju na desne trećoj, koja govori i maše rukama. Do zida je strigilis i jedan alabastron.

Vijenci, bršljanovo lišće u praznom prostoru i neravnosti tla prikazani su bijelom bojom. Firnis crn i sjajan. Nagjen u Tebama, nabavljen u Ateni.

Br. 96. (417.)

Mali krater, visok 0·14. Po obodu gragja od štapića. Pod ručkama srcolik list bršljana.

A. Velika ženska glava, kosa joj je u mreži.

B. Palmeta, koja ispunjava cijelu stranu.

Firnis tamno-crn i nejednak. Nabavljen u Ateni.

Br. 97. (413.), *slika 51.*

Lekitos, visok 0·168. Na nastavku grla ima jednostavna gragja od štapića. Na ramenu je pet megjusobno svezanih palmeta. Na gornjem rubu trupa samo je sprijeda meandar-ornamenat, djevojka u hitonu s rukavima i u himationu, s kosom u mreži, žrtvuje iz male zdjelice nad malim žrtvenikom, koji pred njom stoji. Firnis je sjajan ali nije jednoličan. Nabavljen u Ateni.

Slika 51. Lekitos iz Atene.

Slika 52. Riton iz Kalavarde.

Br. 98. (657.)

Mali, vrlo trbušasti lekitos, visok 0·052. Ručke su odlomljene. Na trupu je prikazana košuta u trku, blijedo-crn firnis, ali jako oštećen. Nabavljen u Kalavardi kod Kamira (Rod).

Br. 99. (658.)

Mali lekitos, visok 0·073. Na prednjoj je strani palmeta obrubljena okvirom. Crn firnis. Nagjen u Kamiru, nabavljen u Kalavardi.

Br. 100. (20.)

Mala oinohoe, visoka 0·06, s ručkama, koje njoj ne spadaju. Na sačuvanom polju sličica, obrubljena gore i dolje ornamentom iz jajastih štapića, a po strani sa dva pravca. Mali dječak sjedi na zemlji, drži u desnici igračku a lijevom se opire o tle. Gleda na lijevo i promatra oinohoeu, koja pred njim stoji. Firnis crn i nedovoljno ispečen. Nagjena i nabavljena u Ateni.

Br. 101. (653.)

Oinohoe, visoka 0·132. Eros pred žrtvenikom. Crn i sjajan firnis. Površna radnja. Nagjena u Kamiru, nabavljena u Kalavardi kod Kamira.

Br. 102. (654.), *slika 52. i 53.*

Riton, visok 0·17, promjer otvora 0·096, s jednom ručkom. Na mješini leži satir, rukama se drži ručkastih hvataljki a nogama se uza nju privio, s obilježjima pohotnog satira. Njegova ćelava glava viri iz ždrijela panterskog krzna, koje se i na ramenima vidi. Uši su mu duge i šiljate (jedno fali), oči velike i duguljaste, nos širok i tup, brci dugi, usta otvorena a brada samo po rubu. Pravu posudu nosi na legjima. Nasli-

Slika 53. Scena prikazana na ritonu.

kana scena lahko se razabire. Bradati, goli Herakle s tenijom u kosi bježi s ugrabljenim tronogom pred Apolonom. Jer Apolo trči za junakom, da plijen opet povrati, diže Herakle desnicom kijaču. Idući na desno, ogleda se na Apolona, koji proganja Herakla u hleni i s tenijom u kosi, sa skitskim lukom i strijelama u ljevici. Njegova shematski natrag bačena ruka svjedoči njegovu hitrinu. Zavagjenima dolazi u susret u trku s lijeva bradati Zevsov glasnik Hermes. U hitnji mu je s glave pao njegov petasos. Odjeven je samo hlamidom i krilatim sandalama, ljevicu je na prvo pružio a u natrag svinutoj desnici drži rabdos. Polje naznačuje palmovo drvo iza Hermesa. Megju Hermesom i Apolonom ima natpis Καλός. Riton stoji na noški, sukanoj kao konop, koja je crveno presvučena. Firnis sjajan i crn. Nagjen u Kamiru, nabavljen u Kalavardi kod Kamira.

Br. 103. (407.).

Piksis, visoka 0·122, sa tri široke noške. Na poklopcu s hvataljkom teku u naokolo dvije pruge ornamenta jajaste pruge, a megju ovima ima, takogjer u naokolo, oveća gragja od štapića. Okolo trupa sedam žena, svaka s jednim predmetom za toaletu, kao alabastrom, zrcalom, kutijicom za nakit, koprenom i t. d. Posuda je danas složena iz velikog broja rbina. Mnoge su rbine morale biti u ognju, jer je slikarija na njima gotovo posve opaljena, te se jedva razabire. Najdonji rub trupa urešen je gragjom od štapića. Nagjena u Kornitu, nabavljena u Ateni.

Br. 104. (28.), *tabla I.*

Fragmentni prednji dio jednoga kratera, od prilike 0·21 visok. Slika je završena gore lovorikom, koja teče u naokolo megju dva kruga a dolje pruticom od palmeta. Scena: boj dviju vojska razdijeljenih u grupe od dvije resp. tri osobe. Glavna je osoba jahač — gotovo u sredini sačuvane slike — s opasanim hitonom i sa kacigom na glavi. (Slična kaciga nagjena je u Dodoni, usp. C. Carapanos, Dodone et ses ruines, Paris 1878. tab. LVI. 7). Ljevicom upravlja konja, a desnicom tura koplje na gologa mladića, koji pada. Ovaj ima na glavi istu kapu, u ljevici okrugao štit, kojim se hoće zakloniti, a u desnici, o tle uprtoj, kamen. Na desnoj se strani niže uz glavnu grupu dvoboj jedne osobe s opasanim hitonom i kapom protiv mladića s ratnom kapom, koji ima dugoljast štit i kamen. Odjevena osoba, čiju kratku kosu valja istaknuti, ima peltu i koplje. Dolje je praznina ispunjena jednom peltom. Najzanimivija faza boja predočena je desno od glavne grupe. Tu se je boj razvio u dva reda. Gore, gdje se figure samo do polovice vide, bori se odjevena osoba kao i prije opisane s peltom i kopljem protiv mladića u kacigi, ali ovaj osim dignutog štita ima u uzdignutoj desnici mač. S lijevoga ramena spušta se preko prsa kajiš mača pokrivenih korica. Čini se, da hoće na desno pobjeći. U pomoć mu trči iza napadača gol ratnik, takogjer s kapom na glavi, kopljem i štitom. Vidimo od tri dugoljasta štita samo unutrašnjost, dakle hvataljke i naokolo namještene petlje. Ispod opisane scene ima nova grupa od dvije osobe. Mladić, koji si je glavu pokrio s kapom, u hlamidi, koja mu s legja visi a s kopljem u desnici (ljevica se ne vidi) bori se s drugim, takogjer golim ratnikom s kapom, okruglim štitom i mačem. Grupa bez sumnje dokazuje, da su borci muškarci i ako je jedna stranka opremljena odjećom i štitovima, karakterističnima za amazonke. Naša slika po tom ne prikazuje amazonomahiu. Zadnji goli ratnik ne može nikako biti amazonka, tomu se protivi kratka kosa, gragja tijela, a osobito to, što je prikazan gol, stvar, koja se u grčkoj umjetnosti kod amazonki nikada ne javlja. Druge odjevene osobe i opet ne mogu biti amazonke, jer se tomu protivi kao protivnik u zadnjoj grupi naslikani, odjeveni mladić. Mi tu vidimo borbu Grka s barbarima ili barbara s barbarima. Od stražnje strane posude sačuvan je vrlo malen trag jedne glave. Do nje je disk (?). Firnis crn, nije jednolično pečen. Nabavljen u Ateni.

Br. 105. (33).

Dva fragmenta jednog velikog kratera, od prilike 0·44 visokoga.

A. Po obodu teče u naokolo — koliko se je sačuvala prutica od lovora, a pod njom ornamenat od jajastih štapića. Dolje je slika završena meandar-pruticom. Na stijeni sjedi mladić u frigijskoj kapi, u tijesnoj šarenoj odjeći s rukavima i hlačama, a preko toga ima kabanicu. Megju nogama stoji Eros i pruža mu zdjelicu. Osim Erosa

približuje se pastiru Hermes, koga prepoznajemo po rabdosu i krilatim sandalama, ima hlamidu (samo djelomice sačuvanu). Iza Zevsovog glasnika stoji žena, od koje su samo noge sačuvane. U pastiru smijemo Parisa gledati, kojemu Hermes dovodi tri boginje. Nad glavom Parisovom vidi se prednji dio krave, a obzirom na ručku, koja se ovdje nastavlja ima druga do njegovih nogu. Tik do ruba trupa ima pas.

B. Na polegjici je velik, bradat satir s tirsom; iza njega menada s kantarom. Pred satirom ima tragova druge jedne menade. Firnis crn, sjajan. Polegjica je u opreci s naličjem nemarno ragjena. Nagjen i nabavljen u Ateni.

Br. 106. (31.)

Fragmentni dio velike hidrije, visoke od pr. 0·28. Na ostacima grla ima tragova ornamenta od jajaste pruge. Na ramenu je prikazana otmica jedne djevojke. Hlamidom odjeveni mladić otimlje djevojku u hitonu (glave obih osoba nisu sačuvane) u dvopregu s visokim naslonom, drži ju megju rukama a s rukama upravlja uzde i drži povrh toga štap u jenoj (bič?). Djevojka hvata otmičara za desnicu a u isto vrijeme diže drugu, tražeći pomoć. Pred kolima trči muž u hlamidi sa dvije sulice, (samo dijelom sačuvane). Ovomu dolazi trkom u susret djevojka a on joj, sudeći po gestikulacijama priča dogagjaj. Desno do ove djevojke dvije druge — sve tri u peplu a prve dvije povrh toga i u himationu — trče ustrašene za kolima i ogledaju se natrag. Na desno tri mladića progone kola, svi su u hlamidi a prvi i treći drže po dvije sulice, sva tri sa shematski dignutom ljevicom. Radi zloga stanja slikâ ne možemo protumučiti scenu.

Slika trupa završena je gore s meandrom, koji teče u naokolo a sa strana sa dvije okomite prutice palmetâ. Sprijeda stoji (vrlo okrnjen) Dioniz, bradat i ovjenčan, sa tirzom u ljevici. Menada s tenijom u kosi i s tirzom u ljevici naljeva mu iz oinohoe u kantaros, koga on drži u desnici. Iza Dioniza je druga menada, takogjer s tenijom u kosi i s tirzom u ruci. Obje menade a i Dioniz odjeveni su u dugi hiton s rukavima. Dioniz je još prebacio kabanicu. Firnis crn i sjajan, vrlo lijepa radnja, danas dosta oštećena. Nagjen i nabavljen u Ateni.

Br. 107. (29.)

Fragmentni gornji dio hidrije, od prilike 0·15 visok. Rub usne pokriven ornamentom od jajastih štapića. Oko grla teče u naokolo prutica od palmetâ. Na trupu fragmenta vide se gornji dijelovi od tri žene i tragovi jedne četvrte u peplu; jedna je još prebacila himation. Najbolje sačuvana žena drži u ljevici liru sa sedam žica i okreće se na lijevo drugoj ženi, koja joj pruža kutijicu s nakitom. Radnja treće žene neda se protumačiti. Sjajni firnis. Nagjen i nabavljen u Ateni.

Br. 108. (15.)

Fragmentni gornji dio pelike, visok 0·12. Na rubu usne i preko fragmentne slike na trupu ima ornamenat od jajastih štapića. Na prednjoj strani približuje se Eros dvjema mladićima; do stijene disk. Na polegjici sačuvane su samo glave od dva mladića. Megju njima se vidi jedna strigilis, koju jedan od njih drži. Valjda s obje strane život efeba. Firnis jako oštećen. Nagjen i nabavljen u Ateni.

Br. 109. (17.)

Gornji dio oniohoe, visok od pr. 0·08, sa trobridom ručkom. Usna je oštećena. Na prednjoj su strani dva ovjenčana mladića; od ovih drži jedan koprenu a drugi

jedan cvijet. Radnja nejasna. Firnis sjajan a radnja vrlo lijepa. Nagjen i nabavljen u Ateni.

Br. 110. (418.)

Fragmenat grla lutrofora, visok 0·25. Na rubu usne ima valoviti ornamenat od jajastih štapića. Megju ručkama su s obje strane slike.

A. Žena u hitonu s rukavima prebacila je kabanica preko lijevog ramena, ima kosu u mreži i drži s obim rukama grobnu amforu. Pred njom korači mlad i ovjenčan frulač, koji joj siže samo preko kukova, a njegova se φορβειά točno vidi.

B. Žena u hitonu s rukavima i himationu, s tenijom u kosi nosi obim rukama baklju.

Br. 111. (419.)

Fragmenat grla lutrofora, visok 0·26. Vrlo razmrskan. Dolje teče u naokolo meandar i prutica palmetâ. Megju ručkama su dvije žene u hitonu i himationu. Ručke su imale po sredini podporanj, koji je — po sačuvanim trgovina sudeći — bio išlikan, jer s jedne su se strane sačuvali dugo-odjevene osobe.

Br. 112. (420.)

Fragmenat grla lutrofora, visok 0·28. Više slikâ ima ornamenat ribje hrptenice a niže slikâ ornamenti od lovora, trokutâ i napokon štapića. Megju ručkama stoji po jedna žena u hitonu i himationu, jedna ima mrežu na kosi.

Br. 113. (422.)

Fragmenat grla lutrofora, visok 0·14. Na rubu usne i na ostacima ručka ima tragova valovitoga ornamenta. Više slike je meandar. Gornji dijelovi dviju žena, obje s tenijama u kosi a jedna nosi grobnu amforu.

Br. 114. (34.), *slika 54.*

Poklopac pikside, promjer 0·06. Satir u ekstazi pada u natrag. Firnis sjajan.

Br. 115. (408.)

Fragmenat poklopca pikside, prerez od pr. 0·067. Djevojka u opasanom hitonu drži u desnici kutijicu a u ljevici maramu. Do djevojke druga kutijica s nakitom. Prazni prostor ispunjen je palmetama. Rub poklopca urešen je ornamentom od jajastih štapića. Nagjen i nabavljen u Ateni.

Br. 116. (142.)

Rbina bijelo-figuriranog lekita, visoka 0·05. Gol mladić okrenuo glavu na lijevo, opire desnicom o bok a ljevicom se štapom opire o tle. Srednji dio tijela uništen je. Sve je jako oštećeno. Nabavljena u Ateni.

Br. 117. (639.), *slika 55.*

Rbina vaze, visoka od pr. 0·132. Na kamenu, pokrivenom panterovim krznom, sjedi mlad, ovjenčan satir i drži u desnici dvojnice. Zamišljen upro je glavu o lijevu ruku. Legjima se naslonio na deblo. Iza njega su ostaci veće osobe, koja stoji i koja je — po sačuvanim tragovima — bila bogato odjevena. Poza osobe sigurno je bila svečana, kako to pokazuje koplje, na koje se naslanja. Na grudima ima tragova štita. Nehotice pomišljamo na Palas Atenu i Marziju. Apolon je pobjednik u svirci, pa kitaroedu leti u susret Nika s pobjedničkim vijencem. Iz držanja i izražaja Marzije, koji je ovdje prikazan mlad razabire se njegov nemir, njegovo beznagje i očajnost.

Ostaci Nike, vijenac Marzije i cvijetovi na stablu bijelo su slikani. Lijep, sjajan firnis. Nabavljena u Ateni. Usp. Ἐφημερ. ἀρχαιολογ. 1886 πιν. 1.

Br. 118. (640.)

Rbina vaze, visoka 0·09. Mladom čovjeku s dugim kosama i kabanicom oko koljena koji sjedi, drži u desnici baklju, u ljevici štap, približava se djevojka u hitonu, s narukvicom na desnoj ruci i pruža mu cvijet. Iza djevojke sjedi takogjer ovjenčan, bradat silen i drži goruću baklju. Iza mladića koji sjedi, ima još tragova jedne ruke. To je Dioniz okružen silenima i menadama. Vijenci, oganj, cvijeće i narukvica djevojčina bijelo su naslikani. Sjajan firnis. Nabavljena u Ateni.

Slika 54. Rbina vaze iz Atene.

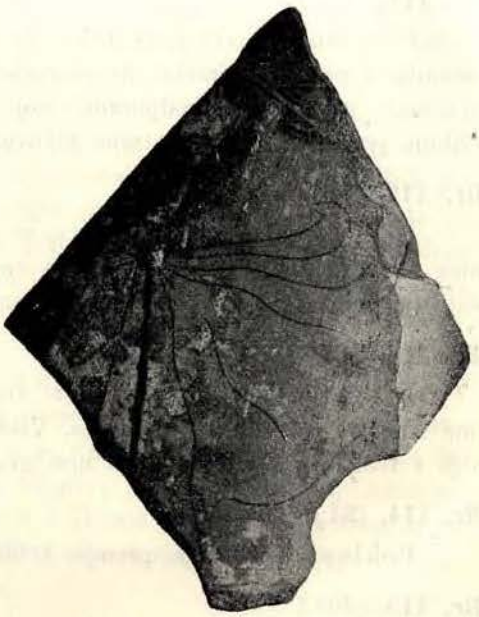

Slika 55. Ulomak vaze iz Atene.

Br. 119. (425.)

Rbina vaze, visoka 0·08. Djevojka s diademom u kosi, s naušnicama, u hitonu i himationu, drži u svakoj ruci po jednu goruću baklju. Desno ima tragova žene, koja se je okrenula, s diademom u kosi a lijevo glava mladića s tenijom u kosi, koji se okrenuo djevojci. Tenija i oganj baklje slikani su tamno crvenom bojom. Sjajan firnis. Nabavljena u Ateni.

Br. 120. (424.)

Rbina vaze, 0·13 visoka. Dolje ima tragova meandra. Hetera stoji i gestikulira rukama. U kosi ima teniju. Cijelo tijelo i tenija crveno su oličeni. Kosa je crna. Na tijelu je slikano žutom bojom. Firnis je blijed i nije dobro ispečen. Nalazište nije poznato, nabavljena u Ateni.

Br. 121. (405.)

Rbina velike vaze, visoka 0·1. Vidi se gornji dio mladića, koji sjedi u frigijskoj kapi sa šarenom, tijesnom odjećom s rukavima. U desnici drži štap. Biće Paris pred boginjama. Nagjena i nabavljena a Ateni.

Br. 122. (139.)

Rrbina vaze, od prilike 0·04 visoka. Mladić u himationu, s tenijom u kosi pruža drugom, ovjenčanom, zdjelicu. Nabavljena u Ateni.

Br. 123. (140.)

Rbina vaze, visoka 0·05. Djevojka u hitonu s rukavima nosi na glavi hidriju. Gore ima tragova ornamenta od jajastih štapića.

Br. 124. (141.)

Rbina vaze, visoka od pr. 0·08. Bradatog Poseidona prepoznajemo po ostvi, koju drži u ljevici. Za njim tragovi ženskoga lica. Nabavljena u Ateni.

Slika 56. Ulomak vaze iz Atene.

Slika 57. Ulomak vaze iz Atene.

Br. 125. (384.), *slika 56.*

Rbina vaze, visoka od pr. 0·12. Vidi se glava i gornje tijelo bradatog muža u hitonu i hlamidi, koja je prikopčana grivnom. S glave mu pada petasos. Vrlo lijepa radnja, krasan, sjajan firnis. Nagjena i nabavljena u Ateni.

Br. 126. (385.)

Fragmenat dna zdjelice. Promjer od pr. 0·11. Naokolo, dokle je sačuvan, meandar. Donji dio dviju muževa u kabanicama; od ovih jedan poduprt o štap pruža drugomu loptu. Blijed firnis. Nagjen i nabavljen u Ateni.

Br. 127. (386.)

Rbina vaze, visoka 0·13. Vidi se mladić u kabanici, koji se oslanja na svoj štap, s dignutom ljevicom i stoji megju dvije jako fragmentno sačuvane žene, odjevene u dugo odijelo. Gore ima ornamenat od bršljanova lišća. Nagjena i nabavljena u Ateni.

Br. 128. (387.)

Rbina vaze, visoka 0·1. Ima tragova ornamenta od štapića. Vidi se fragmenat žene, koja jednom rukom drži na glavi predmet nalik na košaru. Lijevo do nje druga žena. koja se brani i napokon glava ovjenčanog mladića. Nagjena i nabavljena u Ateni.

Br. 129. (388.)

Rbina vaze, visoka 0·06. Glava žene s mrežom na kosi, na desno obrnuta. Gore se vide tragovi ornamenta od štapića. Nagjena i nabavljena u Ateni.

Br. 130. (389.)

Rbina vaze, visoka 0·07. Tragovi meandra. Vidi se gornji dio žene na desno obrnute, u kabanici sa trakastom stefanom u kosi. Nagjena i nabavljena u Ateni.

Br. 131. (390.)

Rbina vaze, visoka 0·08. Vidi se gornji dio Nike u hitonu i himationu s raširenim krilima i uzdignutom desnicom, na lijevo obrnuta. U kosi ima teniju. Nagjena i nabavljena u Ateni.

Br. 132. (391.)

Rbina vaze, visoka 0·047. Ostanci gornjeg dijela tijela djevojke u hitonu, desno okrenute, koja drži u rukama otvorenu kutiju za nakit. Nagjena i kupljena u Ateni.

Br. 133. (392.)

Rbina vaze, od prilike 0·07 visoka. Vidi se desno okrenuta glava i gornje tijelo mladića, koji svira na frulu. Jako oštećena. Nagjena i nabavljena u Ateni.

Br. 134. (393.)

Rbina vaze, visoka 0·06. Glava i ruka mladića. Pred njim je lira sa pet žica, koju valjda nosi druga osoba. Nagjena i nabavljena u Ateni.

Br. 135. (394.)

Rbina vaze, visoka 0·03. Gornji dio mladića s kabanicom preko lijevog ramena. Pred njim su ostaci vijenca. Nagjena i nabavljena u Ateni.

Br. 136. (395.), *slika 56.*

Rbina vaze, visoka od prilike 0·06. Vidi se mladić u sitno nabranom hitonu i hlamidi, koja je na vratu zatvorena grivnom. Sjajan firnis, vrlo lijepa radnja. Nagjena i nabavljena u Ateni.

Br. 137. (396.)

Rbina vaze, visoka 0·045. Fragmenat mladića na desno okrenuta, koji sjedi. Nagjena i nabavljena u Ateni.

Br. 138. (397.)

Rbina oveće vaze, visoke 0·09. Vide se ostaci odjeće dviju osoba Firnis oštećen. Nagjena i nabavljena u Ateni.

Br. 139. (398.)

Rbina vaze, visoka 0·04. Orolav (prednji dio) napada psa. Blijed firnis. Nagjena u Bojotiji, nabavljena u Ateni.

Br. 140. (399.)

Rbina vaze, od prilike 0·09 visoka. Eros u letu pruža bradatom, ovjenčanom mužu teniju. Do Erosa tragovi ženske glave. Iza muža podignuta ruka. Biće doček. Herakla u Olimpu. Gore ima ornamenat od štapića. Prvotno pozlaćen. Sjajan firnis. Nagjena i nabavljena u Ateni.

Br. 141. (400.)

Rbina vaze, visoka 0·06. Žena (samo joj je glava sačuvana) nosi kutijicu za nakit. Pred njom je Eros s tenijom. Ima tragova ornamenta od jajastih štapića. Blijed firnis. Nagjena i nabavljena u Ateni.

Br. 142. (401.)

Rbina vaze, od prilike 0·045 visoka. Glava mladića s vrpcom u kosi. Pred njim su ostaci jednog Nikinog krila. Do zida ostaci diska. Gore ornamenat od jajastih štapića. Prvotno pozlaćen. Nagjena i nabavljena u Ateni.

Br. 143. (402.)

Rbina vaze, visoka 0·05. Gornji dio Nike, koja leti na desno sa girlandom u rukama. Gore ima tragova ornamenata od štapića i jajastih štapića. Prvotno pozlaćen. Nagjena i nabavljena u Ateni.

Br. 144. (403.)

Rbina vaze, visoka od prilike 0·04. Gornji dio Erosa, koji leti s girlandom u ljevici. Ima tragova jedne žene i jedne posude. Prvotno pozlaćena. Nagjena i nabavljena u Ateni.

Br. 145. (404.)

Rbina vaze, visoka od prilike 0·041. Fragmenat ženske glave s ogledalom. Na obje strane po jedan Eros. Pred jednim samo ostaci krila. Gore ornamenat od jajastih štapića. Prvotno pozlaćena. Nagjena i nabavljena u Ateni.

Br. 146. (406.), *slika 57.*

Rbina vaze, visoka 0·1. Bradat muž s kabanicom vidi se od straga. Glava je na desno obrnuta. U kosi je vijenac naznačen bijelom bojom. Ljevicom je opro o kuk. Vrlo lijepo izragjene kose. Firnis je sjajan ali oštećen. Nagjena i nabavljena u Ateni.

Br. 147. (423.)

Rbina vaze, visoka 0·09. Žena u hitonu i himationu pruža lijevu ruku. Vide se tragovi odjeće druge žene. Nabavljena u Ateni.

Br. 148. (426.)

Rbina vaze, visoka 0·06. Vide se ostatci osobe, koja sjedi, a pred njom je ruka s bakljom. Nabavljena u Ateni.

Br. 149. (625.)

Rbina vaze, visoka 0·1. Djevojka (fragmenat) pred kaneliranim stupom, nosi baklju. Pred njom tragovi druge osobe. Nabavljena u Ateni.

Br. 150. (626.)

Rbina vaze, visoka od prilike 0·095. Ostaci odjeće dviju stojećih osoba. Nabavljena u Ateni.

Br. 151. (627.)

Rbina vaze, visoka 0·06. S obje strane glatkog stupa vide se tragovi dviju osoba, od kojih lijeva nosi baklju. Nabavljena u Ateni.

Br. 152. (628.)

Rbina vaze, visoka 0·04. Ostaci odjeće, biće osobe s kabanicom. Nabavljena u Ateni.

Br. 153. (629.)

Rbina vaze, visoka 0·05. Lice i gornje tijelo djevojke u hitonu. Iza nje trag četverouglastog fragmenta, koga si ne možemo protumačiti. Nabavljena u Ateni.

Br. 154. (630.)

Rbina vaze, visoka 0·1. Noge triju osoba; od ovih dvije s dugom odjećom. Dolje meandar. Nabavljena u Ateni.

Br. 155. (631.)

Rbina vaze, visoka 0·03. Fragmenat konjske glave. Vrlo lijepa, delikatna radnja. Nabavljena u Ateni.

Br. 156. (632.)

Rbina vaze, visoka 0·055. Ostaci odjeće osobe s kabanicom. Nabavljen u Ateni.

Br. 157. (633.)

Rbina vaze, visoka 0·09. Fragmenat osobe u kabanici, koja drži obim rukama baklju prama djevojci s hitonom i himationom. Nabavljena u Ateni.

Br. 158. (634.)

Rbina vaze, visoka od pr. 0·04. Ostaci nogu velike osobe. Nabavljena u Ateni.

Br. 159. (635.)

Rbina vaze, visoka 0·04 Ostaci odjeće dviju osoba. Nabavljena u Ateni.

Br. 160. (636.)

Rbina vaze, visoka 0·09. Djevojka u hitonu i himationu nosi na desnoj ruci kutijicu za toaletu. Nabavljena u Ateni.

Br. 161. (637.)

Rbina vaze, visoka od pr. 0·12. Ostaci hitonom i himationom odjevene osobe. Nabavljena u Ateni.

Br. 162. (638.)

Rbina vaze, visoka 0·084. Noge osobe u dugoj odjeći. Dolje dvije pruge i ostaci ornamenata iz palmeta. Nabavljena u Ateni.

Br. 163. (683.)

Fragmenat zdjelice, prerez od pr. 0·05. Sredina osobe u kabanici, koja drži u ljevici štap. Nagjen i nabavljen na Rodu.

Br. 164. (684).

Rbina vaze, visoka 0·09. Srednji dio muža u kabanici, koji drži u ljevici štap. Desnicu je pružio preda se. Pred njim ruka osobe, koja mu nasuprot stoji. Sjajan firnis. Nagjena i nabavljeńa na Rodu.

Br. 165. (686.)

Rbina vaze, visoka 0·035. Glava i grudi djevojke sa stefanom u kosi. Nagjena i nabavljena na Rodu.

Različito.

U ovom sam odjelu pribrao sve one male posude i fragmente, koji nijesu dovoljno karakterisani vanjskim obilježjima ili nemaju tragova ornamentacije, da po njoj odredimo njihov stil. Još ću primijetiti, da opis fragmenta br. 158. nije mogao biti točniji radi njegovog lošeg stanja.

Br. 166. (160.)

Amfora, visoka 0·094, kuglasta, sa dvije male ručke. Usna crveno oličena. Cijela je posuda bijelo presvučena a sa nastavka grla i sa dna cig-cag linija. Samo tragovi presvlake i crvene boje. Glina žućkasta, nedovoljno i ispečena. Nagjena u Bojotiji, nabavljena u Ateni.

Br. 167. (166.)

Brokvica, visoka 0·07, sa otvorom nalik na list od djeteline, dolje jako spljoštena, s jednom ručkom. Cijela je posuda bijelo presvučena, a sa nastavka grla izlaze crvene trake. Ručka je urešena vodoravnim crtama. Glina žućkasta, nedovoljno ispečena. Nagjena u Atici, nabavljena u Ateni.

Br. 168. (687.)

Ulomak vaze s reljefnim prikazima, najveća visina 0·067, najveća širina 0·053. Megju dvije istočkane crte dvije su rozete. Onda u dva reda, nastavljeni istočkanom crtom, ratne scene. U prvom retku ratnik na konju, sa zašiljenom kapom (frigijskom?), drži u desnici mač i hoće da ubije ratnika, koji leži konju pod nogama. Pred jahačem je en face prikazan ratnik s oklopom, pasom oko bokova i potkoljenicama, ima dugoljast štit u ljevici i prijeti mačem u uzdignutoj desnici neprijatelju, koji na nj s legja navaljuje. Vidi se ruka potonjega. Na tlima, ratniku do nogu, leži štit. U drugom su redu, samo fragmentarno sačuvani, pali konj s jahačem. Možda su to scene iz amazonomahije. Glina siva, prije tamno-smegje presvučena. Nagjen i nabavljen na Rodu.

Slika 58.
Posuda u obliku glumca sa Rodosa.

Br. 169. (693.), *slika 58.*

Posuda, visoka 0·148, u obliku komičkog glumca. Veći otvor na glavi a na legjima lavja glava kao izljev (rupa). Glumac sjedi na četverouglatoj plinti *en face,* s maskom. Odjeća mu je sastavljena iz hitona s rukavima, koji mu megjutim dosiže samo do stegana, i iz kabanice preko lijevog ramena. Ruke je složio na krilu, a noge, bez sandala, prekrstio. Crvenkasta glina, crn firnis, jako satrt. Nagjena i nabavljena na Rodu.

Spomenuta u k. Patscha, Das Sandschak Berat in Albanien, Beč 1904., p. 117 u svezi sa sasvim sličnom statuom iz vapnenca.

Br. 170. (96.)

Mala posuda, nalik na žaru, visoka 0·03, prerez otvora 0·03, s okomito probušenom ručkom. Žućkasta glina, zlo ispečena.

Br. 171. (97.)

Mala posuda, nalik na zdjelu, visoka 0·02, prerez otvora 0·04, sa vodoravnom, uzvijenom ručkom na rubu. Žućkasta glina.

Br. 172. (98.)

Posuda, nalik na žaru, visoka 0·045, prerez otvora 0·038, sa okomitim privjednim ručkama na trupu. Žućkasta Glina, mršavo ispešena.

Br. 173. (99.)

Posuda (nije šuplja), visoka 0·054, sa poklopcem, koji se zašiljuje ali nemože odizati i četiri okomite rupe. Žuta glina, zlo pečena.

Br. 174. (100.)

Kupasta posuda, visoka 0·04, promjer otvora 0·04, bez ručki, dolje sploštena. Crvenkasta glina.

Br. 175. (101.)

Mala oinohoe, visoka 0·041, sa nadvišenom ručkom. Crvenkasta Glina.

Br. 176. (102.)

Malen vrč, visok 0·05, trbušast, sa širokom noškom. Žuta glina, crveno prevučena.

Br. 176. (102.)

Mali vrč, visok 0·05, trbušast sa širokom noškom. Žuta glina, crveno prevučena.

Br. 177. (103.)

Kuglast vrč, visok 0·051, trbušast, s konkavnim dnom. Crvenkasta glina, nedovoljno ispečena.

Br. 178. (104.)

Mala posuda, visoka 0·03, sa dvije ručke, vrst pelike. Žućkasta glina, nedovoljno ispečena. Br. 170—178. potječu iz grobova u Atici i Bojotiji. Nabavljeni su u Ateni.

Br. 179. (105.)

Mali vrč, visok 0·05, sa lijevkastim, dolje raširenim grlom, širokom noškom i s jednom ručkom. Trup posude izrebran je, izuzev površinu pod ručkom. Žućkasta glina, svjetlo-crveno prevučena. Nabavljen u Ateni.

Br. 180. (106.)

Plosnata, okrugla posuda, visoka 0·08, sa dvije ručke (jedne nema). Na jednoj strani ima oko jedne izbočene bradavice udubljeni spiralni ornamenat. Žućkasta glina, slabo ispečena, bez presvlake. Nabavljena u Ateni.

Br. 181. (175.)

Mali, kuglasti vrč, visok 0·06, dolje malo sploštен, s jednom okomitom ručkom i sa dva vodoravna, probušena nastavka, nalik na ručke, koji su prilijepljeni na trup. Crvenkasta glina, slabo ispečena. Nagjen u Atici, a nabavljen u Ateni.

Br. 182. (177.)

Mala zdjelica, visoka 0·04, promjer otvora 0·06 s izljevom i jednom vodoravnom ručkom. Ovomu s obje strane po jedan nastavak. Žućkasta glina, slabo ispečena. Nagjena u Atici, nabavljena u Ateni.

Br. 183. (694.)

Kuglast vrč, visok 0·06, dolje sploštен, s jednom ručkom. Glina crvena poput opeke, bez presvlake. Nagjen i nabavljen na Rodu.

Br. 184. (561.)

Mala zdjelica, visoka 0·03, promjer otvora 0·05, s jednom ručkom, vrlo fragmentna. Na vanjskoj strani teku u naokolo prutice, ali su tako otrte, da nastaju likovi nalik na životinje. Glina crvenkasta, firnis tamno-smeđ i blijed. Nađeno u polju Mononar kod sela Karbunari (Tesprotija). Nabavio potkonzul Pisko u Janini.

Br. 185. (234.), *slika 59.*

Glinena boca, visoka 0·156, s dugim grlom i visokom noškom, sa dvije prividne ručke na trupu. Nakit čine četiri kruga, koji teku u naokolo po grlu i dva po trupu, zajedno s tamno-smeđom presvlakom donjega dijela s noškom. Crvenkasta glina.

Slika 59. Posuda iz Mononara (Tesprotija).

Slika 60. Boca iz Mononara (Tesprotija).

Slika 61. Boca iz Mononara (Tesprotija).

Br. 186. (235.)

Glinena boca, visoka 0·13. Grlo i otvor su odlomljeni. Bez ručke i presvlake. Oblik kao u br. 185. Crvenkasta glina.

Br. 187. (236.), *slika 60.*

Glinena boca, visoka 0·102, prilično trbušasta. Presvučena tamno-smeđe, ali i dosta otrta. Crvenkasto-žuta glina.

Br. 188. (237.)

Glinena boca, visoka 0·08. Grlo i otvor odlomljeni. Crvenkasto-žuta glina, bez presvlake, slabo pečena.

Br. 189. (238.)

Glinena boca, visoka 0.105 i vitka. Crvenkasta glina, bez presvlake. Oblik kao u br. 185.

Br. 190. (241.)

Trbušasta, glinena boca, visoka 0 082, grlo odlomljeno. Crvenkasta glina. Presvlaka crvena kao opeka.

Br. 191. (242.), *slika 61.*

Glinena boca, visoka 0·153, vrlo vitka. Crvenkasta Glina, bez presvlake.

Br. 192. (364.)

Glinena boca, visoka 0·09, vitka. Grlo i noška odlomljeni. Crvenkasta glina, bez presvlake. Oblik kao br. 191.

Br. 193. (365.)

Glinena boca, visoka 0·1. Jednako oštećena kao i br. 192. Crvenkasta glina, bez presvlake, slabo ispečena.

Br. 194. (366.)

Mala glinena boca, visoka 0·053, grlo odlomljeno. Crvenkasta glina.

Br. 195. (367.)

Mali vrč, visok 0·044, s jednom ručkom i dva probušena nastavka na trupu te s visokom, dijelom odlomljenom noškom. Žućkasta glina, bez presvlake.

Br. 196. (367.)

Mala zdjelica, visoka 0·022, promjer otvora 0·045. Žućkasta glina, bez presvlake, slabo ispečena.

Br. 197. (368.)

Dno male posude, išupljeno. Promjer 0·048. Žućkasta glina, bez presvlake, zlo ispečena.

Br. 198. (369.)

Kupa, visoka 0·046, promjer otvora 0·04, bez ručke. Glina crvena poput opeke, bez presvlake.

Br. 199. (370.)

Dio dna posude, promjer 0·054, s graviranom rozetom. Crvenkasta glina, tragovi smegje presvlake.

Br. 200. (371.)

Noška posude, visoka 0·028, išupljena. Crvenkasta glina, crna presvlaka. Br. 185.—200. nagjeni su u polju Mononar kod sela Karbunari (Tesprotija) a nabavljeni su u Janini.

Tabla I.

Ulomak kratera sa amazonomahijom iz Atene.

Стара хришћанска црква у Сарајеву.

Приопћио

Шејх Сејфуддин Кемура, Сарајлија.

Од како сам постао и почео силазити у чаршију занимао сам се за старе зграде у нашем лијепом шехер-Сарајеву, у коме сам и овај блажени свијет први пут угледао. Учио сам тарихе, гдје год би ми под руку дошли, а особито ме је занимало, кад бих у старим списима шта нашао о нашој Босни и о Сарајеву или бих чуо што год од старих људи, кад би причали и казивали прошле догођаје или за старе грађевине, биле које вјере.

Тако сам чуо још у дјетинству, да је народ називао стару хришћанску цркву „на Вароши“, а касније нађох у тариху мувекита Салих еф., да говори о тој цркви, и Евлијаи-Челебија у својој Сејахатнами.

Листајући у ћутубхани (библиотеци) код Цареве џамије сиџиле, нађох тамо и званична говора о тој цркви, а данас ћу нешто о њој изнијети, да се види, да Турци баш нијесу били они барбари против културе и против свега, што се није звало турско, како неки увијек хоће.

Мерхум Салих еф. мувекит вели у свом тариху, да до 940. (1533.) године хришћански народ у Сарајеву није имао за се богомоље, па је за то замолио тадашњега босанског санџак-бега Гази Хусрев-бега да им дозволи, да направе за се богомољу у Сарајеву. Поменути Гази Хусрев-бег да им је дозволи, да је направе у близини његове џамије, коју је био довршио прије седам година. И тако да је настала прва хришћанска црква у Сарајеву, скромна зграда, начињена од плота (шепера), која је постојала до 1140. (1727.)

Исте године дође на Босну као валија Скопљак Гази Ахмед-паша Хрустем-пашић, те отпочевши правити садањи сарајевски град (кастео), замолише га хришћани, становници сарајевски, да им дозволи, да сагради од камена цркву на мјесто оне старе од шепера. Ахмед-паша им дозволи, те ју и направише али без звоника.

Евлија Челебија вели опет у својој Сејахат-нами на 436. страници описујући свој пут кроз Сарајево 1071. (1660.) године овако: „Све су им цркве малешне, манастира са звоником нема, српске и латинске богомоље су оправљене, Франци и Грци (Уруми) обављају богослужење у овим црквама.“

Мула Мустафа Баш-ескија опет вели у својој кроници: „25. вечер рамазана 1202. (1787.) године у четири сахата ноћи показа се ватра из нове куће Јуде

Мутемевила, која је била крај Чифутхане, а пошто је била велика суша, а многи народ и отишао на Дубицу на војску, породи се ватра и заузме толико маха, да је изгорјело 17 ханова, око 50 кахви, дућанима и кућама ни броја не знам, што је погорјело од Газине Бање, Ћуприје ћумурије до Табачке џамије, од Ћурчића махале до Абдест-хане. Изгорјела је Колобара и у њојзи двојица Јехудија; по Варошки народ, мислећи да је црква тврда, те трпајући свој иметак и робу у цркву, изгорје црква, роба и у цркви шест хришћана".

У сицилу број 33., на страни 158. нађох један цареки ферман од 1207. (1792.) године, писан у Цариграду, који говори о тој цркви, те га овдје доносим:

صورت فرمان شریف عالیشان

دستور مکرم مشیر مفخم نظام العالم مدبر امور الجمهور بالفکر الثاقب متمم مهام الانام بالرأی الصائب ممهد بنیان الدولة والاقبال مشید ارکان السعادة والاجلال المخفوف بصنوف عواطف الملك الاعلی بوسنه والیسی وزیرم حسام الدین پاشا ادام الله تعالی اجلاله واقضی قضاة المسلمین اولی ولات الموحدین معدن الفضل والیقین رفع اعلام الشریعة والدین وارث علوم الانبیاء والمرسلین المختص بمزید عنایت الملك المعین مولانا سرای بوسنه قاضیسی زیدت فضائله توقیع رفیع همایون واصل اولیجق معلوم ارله که سنکه مولانای مومی الیه سن بودفعه طرفندن درعلیه تقدیم اولنان برقطعه اعلامکده وسرای بوسنه واروشنده متمکن روم وصرب رعایالرینك رومی وترکی محاضر وعرضحالارنده بیك ایکیوز ایکی سنه سنده وقوعبولان حریقده ذکر اولنان رعایایه مخصوص کلیسای قدیمه لرینك پوشیده سیله حولوسی اطرافنده اولان دیوارلری وصوندرمه صاچاقلری محترق اولدیغی واول وقتدنبرو پوشیده سز کرآچیق قالوب غمور اصابتیله کمرك صوه سی فابذیر اولوب آیینلرینی اجراده عسرت کشیده اولدقلری وقرب جوارلرنده کلیسای مزبوره دن غیری کلیسا بولنمدیغندن تعمیری رعایا فقراسنك باعث استقرارلری بیانیله یدلرنده اولان فتوای شریفه موجبنجه وضع قدیمیسی اوزره تعمیر وترمیم اولنمسی مشعر فرمان عالیشانم اصداری رجاسنده اولدقلری تحریر واعلام ونیاز واسترحام وکلیسای مزبور جدا مجدم مرحوم ومغفرت نشان سلطان احمد خان طاب ثراه زمانینده دخی محترق اولوب تعمیری نیاز اولندقده یدلرنده اولان فتوای شریفه موجبنجه فتح خاقانیدن برو یدلرنده ترك اولنمش کلیسا ایسه وضع قدیمی اوزره بلاتوسیع ولا ترفیع برنسنه زیاده ایتمکسزین تعمیرینه ممانعت اولنمامق اوزره ویریلان امرشریف دخی ابراز اولنمغله مبارك رکاب مستطاب شاهانه مه لدی العرض شرفریز صدور اولان خط همایون شوکتمقرونم مضمون ومؤداسی وجه شرعی ووضع قدیمی اوزره بلاتوسیع ولا ترفیع برنسنه زیاده وعلاوه اولنمقسزین تعمیرینه ممانعت اولنمامق فرمانم اولمغین ایمدی کلیسای مزبور فتح خاقانیدن برو یدلرنده ترك اولنمش قدیمی کلیسا یدلرنده اولان فتوای شریفه موجبنجه تعمیره محتاج اولان محللرینك وضع قدیمی ومساغ شرعی اولدیغی وجه اوزره بلا ترفیع ولا توسیع برنسنه زیاده ایتمکسزین تعمیر وترمیمنه مخالفت اولنمیوب ولکن بوبهانه ایله خلاف امر ورضا رعایادن آچقه اخذینه جسارتدن ووضع

قدیمی تجاوز و زیاده برلسنه احداثنه رخصتدن غایة الغایه حذر و مجانبت ایلیه‌سز شویله‌که بو ماده
ایچون سراً وعلناً برآچقه و برحید کمسنه طرفندن آلنمق و آلدیرلمق لازم کلورسه طرف دولت
علیه‌مدن بهرحال تحقیق اولنوب جسارت ایدنك ورخصت ویرنك بلا امهال مظهر غضب ملوکانم
قلنه‌جغی محققدر انکا کوره حرکت اولنمق بابنده فرمان عالیشانم صادر اولمشدر بیوردمکه وصول
بولدقده بو بابده وجه مشروح اوزره شرفیافتهٔ صدور اولان فرمان واجب الاتباع ولازم الامتثالك
مضمون اطاعتمقرونیله عمل وحرکت وخلافندن زیاده حذر و مجانبت ایلیه‌سز شویله بیله‌سز
علامت شریفه اعتماد قیلاسز تحریراً فی اواسط شهر رجب المرجب لسنة سبع ومأتین والف

قسطنطنیه
المحروسه

Садржај овоме ферману је овај:

„Одабрани овлашћениче, високоштовани муширу, управниче свијета, бистроумни уређивачу људских послова, извршитељу свјетских потреба, мислиоцу праведних мисли, темељ ступу мога царства и сваке среће, одабраниче између мојих веледостојанственика, који си заодјенут разним добрима мога царства, босански валијо мој везир (Хусамуддин)-пашо, да те велики Бог на части уздржи! И ej ти муслимански надкадијо, првијенче правовјерника и изворе знаности, који издајеш вјерске шеријатске иламе, нашљедниче знања пејгамберâ и божијих посланикâ, кога је Бог одликовао својом милошћу од осталих, мевлана Сарај-босански кадијо, да ти Бог знање помножи и част повиси! Када ти овај мој високи царски ферман дође прими на знање:

„Стигао је сада моме царству један твој илам, а од моје грчке (урумске) и српске раје, која станује у Сарај-Босни на Вароши, молба на турском и урумском језику, из којих се разумије, да је пожаром 1202. (1782.) године изгорјела покривка њихове старе цркве те околни дуварови, сундурме и тријемови испод сундурма, и од тога времена до сада свод стоји без покрова, кад киша пада квари им се креч по ћемеру и по дуваровима, у кишна времена, да им је врло тешко обављати богослужење, да нема у близини друге цркве осим те, па да би се сиромашна раја врло обвеселила и обрадовала, кад би им се дозволио поправак исте и да су показали и лијепу фетву, која гласи, да им се може дозволити поправак по староме и на основу горе наведених узрока замолили су, да им се о томе издаде мој царски високи ферман. Показавши ферман мога деде умрлог и од Бога помилованог султана Ахмеда хана, да му Бог подијели мјесто у рају, који им је издао на основу фетве ради поправка њихове цркве, која им је била изгорјела у његову времену, а која им је остављена у рукама од фетха, замолише, да им сада дозволим поправак под увјетом, да је по шеријатском закону не прошире, да је не повисе и да уз њу ништа на ново не дозидају.

„Будући тако, на основу њихове молбе, твога илама и старог фермана, издајем свој високи ферман, да им се не брани поправити ју без проширивања, без повиисивања и без новог ма какова дограђивања, него на исти начин, онако као што им је била и прије.

„И то, ако је та црква стара и ако им је остала у рукама од фетха, нека поправе мјеста потребна поправка на основу фетве, коју имају у рукама и шери-

атског размјерења и пописа. Да се нико не усуди узети за дозволу, која ће им се издати ради поправка, ма шта било од сиромашне раје; ако би тко узео ма и једну акчу или једно зрно, ја ћу истраживати и распитивати јавно и тајно, а ако сазнам, строго ће бити кажњен од моје царске стране.

„У томе смислу издајем свој високи царски ферман и заповиједам вам, кад вам стигне овај мој високи царски ферман, коме се треба свак да покорава и да га слуша, ваља вам се по њему равнати а противности посве се чувати и клонути.

„Тако знајте и о мој се знак ослањајте. Написа се у половици реџеба 1207. (1792.) године".

У истом сицилу, на страни 159. има писмо великог везира Мехмед паше босанском валији, писано на основу овог фермана.

Садржај овог везировог писма скоро се дословно слаже са текстом приопћеног фермана, а на крају препоручује везир валији ствар и изриче наду, да ће радити онако, као што ферман гласи, а завршује, желећи му од Бога, да дуго времена буде здрав и у потпуном задовољству.

У истом сицилу налази се и валина бујурулдија, с којом наређује сарајском кадији и осталим првацима и одличницима, да не стају на пут поправку старе цркве, јер им је поправак дозвољен ферманом, а на темељу фетве.

За ту дозволу не смије се од раје узети ништа, а ако би тко узео, ма тко био да био или од везирових службеника, или кадија, или когод од народа, строго ће се казнити и онај који узме и онај који дадне.

На означеном мјесту, стр. 189. налази се и шеријатска мурасела, којом сарајевски кадија, Осман-Мантики еф., наређује сарајевском наднеимару Хаџи Мехмеду, сину Мустафину, да оде са Садик еф., подкадијом, изаслаником шеријатског суда на Варош у урумско-српску цркву, те да прегледају пожаром порушена мјеста и да све размјере и попишу, а шеријатском суду да поднесу точно извјешће. Тај попис налази се на 190. страни, а гласи:

„У Босни-Сарају на Вароши изгорјели су прије неког времена у урумско-српске старе цркве покривка и околни дуварови, сундурме и сађаци, те је сиромашна раја замолила, да им се дозволи поправак порушених мјеста, јер сводови још стоје без покривке, малтар се батали од кише и да с великом муком обављају вјерске обреде; а пошто нема за њих друге цркве осим те, дозволило им се на темељу шеријатске фетве ферман м и валином бујурулдијом, јер им је та црква остављена у њиховим рукама од фетха.

„На основу те дозволе затражили су њихови одличници од стране шеријата, да им се размјере и попишу мјеста потребита поправку, на што шеријатски суд отпрема Садик еф., подкадију, с наднеимаром Хаџи Мехмедом и они написаше тефтер након прегледа 25. шевала 1207. (1792.) године.

„Тефтер: У помепуте цркве свод је био покрит ћеремитом, а ту стреху треба поновно направити 14 аршина дугу; треба поправити сводове, који држе велико кубе, пометати нов ћеремит и омалтарити сводове и дуварове; у дворишту треба на све четири стране на ново сундурме начинити, оздол их поковати, (поштиштити); околни су дуварови пожаром нарушени, треба их поправити; у дувара на западној страни порушена од пожара треба поправити 38 аршина у дуљину и $9^1/_2$ аршина у ширину, према сокаку $41^1/_2$ аршина у дуљину и $11^1/_2$ аршина у ширину, према истоку има се направити дувар $38^1/_2$ аршина у дуљину

и $9^1/_2$ аршина у ширину, а према сјеверу поквареног дувара $36^1/_2$ аршина у дуљину и $9^1/_2$ аршина у ширину. У поповским собама изгорјела су два прозора, која треба поправити, у средњој соби изгорјела су два прозора, треба их поправити; пожаром су покварена троја врата, која треба поправити и то једна од опћег пута, једна од башче и једна средња.

„Написа овај тефтер на основу фермана и заповиједи валине бујурулдије Ес-сеџиди Осман Мантики еф., кадија у граду Сарајеву у Босни."

Налазим још један шеријатски хуџет од 17. џемазул-евела 1208. (1793.) год. у сиџилу број 34., на страни 66., који гласи:

„Урумски српски попови и њихови одличници дођоше на шеријатски суд и замолише, да се одреди комисија, која има прегледати у њиховој старој цркви на Вароши поправљена мјеста и ствари, на што шеријатски суд одреди и отпреми Салих Сидки еф., сарајевског подкадију и Чоходара Хасанагу и Ћехају Абдулвахид еф. и Хасан-башу музура, који дођоше на лице мјеста у стару цркву на Варош, гдје бијаше искупљено много сиромашне раје, попова и њихових одличника и неколико неутралних праведних муслимана. Отворивши ту шеријатско вијеће отпочеше рајетници:

„1202. (1787.) године у нашем се граду показа ватра, те у ове наше цркве изгорје кров, који је био дрвен и обатали се малтар, около авлије дуварови, сундурме, потковнице и остало, што би дрвено, изгорје, а црквени камени дувар, кубе, троја гвоздена врата и осам прозора оста неозлијеђено, као што се види. Затражисмо дозволу за поправак на темељу фетве и шеријатског размјерења, на то нам се даде ферман, писмо великог везира и бујурулдија босанског валије, да ју моремо поправити без повисивања и без проширивања, и давши нам се још дозвола од стране шеријата, ми ту цркву оправисмо и поправисмо, а сада тражимо потврду, да смо је поправили као што нам је дозвољено, да се то попише и да нам се у руке дадне."

„На то речени поткадија, неимарбаша и остали зађоше, те прегледаше сваку ствар на по се како изнутра тако и извана, те сравнише са старим пописом и испитавши старе људе, да ли се шта проширило, повисило или додало, који сви одговорише да је црква овака и прије била, те да није ништа на ново уз њу подигнуто нити је додато.

„Споменути поткадија на мјесту пописавши с горе наведеним дође на шеријатски суд и доказавши то с доље наведеним свједоцима, у сиџил се заведе.

„Свједоци: Ахмедага Пиревић, серден-гечдија; Алиага Бојаџија, серденгечдија; Османага Хрло, серденгечдија; Мустафа Хрњо, хасечија; Салихага Кујунџија, серденгечдија и Мухарембаша Карић, јамак".

Толико о поправку старе цркве на Вароши, а осим тога нађох и хуџет у сиџилу број 24. на страни 110. од 13. реџеба 1199. (1784.) год., којим је некакав Мато преписао цркви своју кућу на врх Вароши, која је граничила с једне стране бањом башчаршијском.

У сиџилу број 33. на страни 188. опет је овај хуџет, писан 19. шеввала 1207. (1792.) године:

„Поп Тодосија, заступник владике синајског, долази на шеријатски суд и у присуству Ахмедаге Тахмишчије подиже проти њега тужбу и вели:

„Прије осам година увакуфила је Ана, кћи Стјепанова, своју кућу у Ферхадбеговој махали, која је под мукатом Тавила Хаџи Мустафе, а граничи са Гази

Хусрев-беговом вакуфском кућом, за преноћивање синајских попова, када дођу купити од народа милодаре за цркву синајску и предала ју је надзорнику, другом попу Тодосију, кога је именовала мутевелијом те куће.

О том је издана и шеријатска потврда прије неколико година. Умријевши речена Ана без насљедника узео је овај Ахмедага Тахмишчија, као чувар државних добара, ову кућу, те данас тражим, да ми се уручи. Шеријатски судац, испитавши Ахмедагу, изрече осуду у корист попа и нареди Ахмедаги, да кућу истоме преда.“

Tursko-slovjenski spomenici dubrovačke arhive.

Priopćio

dr. Ćiro **Truhelka.**

II.

Razjašnjenja.

1. Rasulo Hercegovine.

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas
Atque metuum omnes[1]).

Za bolje razumijevanje zbirke dokumenata, što sam ih u prvom dijelu priopćio, potrebno je ocrtati bar u velikim crtama važnije historičke momente doba, iz kojega većina potječe. Učiniću to na osnovu službenih zapisnika dubrovačkih, a osobito vijeća umoljenih, koje je upravljalo dubrovačkom izvanjskom politikom i dobivalo iz prve ruke sve vijesti iz susjedne Bosne. Slika o stanju Bosne u doba iza osvojenja njena, koju ćemo tu razgaliti, ne može sa dva razloga biti savršena: jedno s toga, što je jednostrana te ju obasjava svjetlo samo s jedne strane — vrelo tome svjetlu je dubrovačka arhiva — a što je s onu stranu granice toga svjetla, ostaje u tami; drugo, ta je slika rastrgana, nesuvisla, kao što su vremenom rastrgani i kvaterni arhive te su mukom složeni u susljedne nizove a kuda okom baciš, ostaju manje ili veće praznine, manje ili veće šupljine u prikazivanju historičkog razvoja. Dokumenti ove arhive, prem su naše najbogatije historičko vrelo a po svojoj autentičnosti prvoga reda, ipak imadu još jedan nedostatak, jer u njima, kao u svakoj tvorevini ljudske ruke, igra subjektivni momenat veliku ulogu: u zapisnicima često su sitnice opisane epskom širinom sredovječnog kurijalnog stila a historički važni momenti mnogo puta se tek mimogred ili čak nikako ne spominju, jer kancelar ili nije shvatio važnost momenta ili su se takovi momenti pertraktirali tajinstvenošću, diktiranom od vječnog straha, od koga su strepili dubrovački trgovci — političari pred susjednim Turcima; jer za Dubrovčane uvijek je vrijedila ona: *Novit paucos secura quies!*[2])

Povjesne podatke iz dobe prije god. 1463. ovdje ne iznosim, nego samo iznimno, u koliko je potrebno za bolje razjašnjenje kasnijih momenata i ličnosti, jer to je tema, koju će trebati u bolje vrijeme potanje obraditi a ovdje iznosim tek one bilješke, koje karakterišu prilike u Bosni i njen odnošaj naprama Dubrovniku u doba od 1463. pa do zasijedanja sultana Sulejmana Velikog, a toj dobi pripada i velika većina naših tursko-slovjenskih dokumenata.

[1]) Epigram zabilježen na zadnjem listu XIII. sveske serije *Libri Consilii Rogatorum* dubrovačke arhive.

[2]) Glosa, zabilježena od kancelara na omotu jedne sveske Libri Rogatorum.

Kada je godine 1463. Jajce palo, razdvojila se turska vojska. Car se s jednim dijelom vratio i u Sjenici, gdje ga je pozdravilo dubrovačko poklisarstvo, odmarao a Mahmudpaša Hrvat je s drugim dijelom pošao dalje, da osvoji južnu Bosnu — Humsku zemlju. Iz Lepenice, dakle sa podnožja Ivanplanine, piše Dubrovčavom pismo, 19. jula 1463. (br. 18., str. 22.) i zahtjeva, da mu šalju dva kantara salitra i dva kantara sumpora, jer je za tadanji način vojevanja Osmanlija, bilo još značajno, da su na bojnom polju ne samo ljevali topove, nego i pravili barut. Iz Lepenice prirodni je put a stara trgovačka cesta pokazala Mahmud paši, kuda mu valja dalje poći. Ta cesta vodila je preko Ivana u Konjic, preko Boraka na visoko polje nevesinjsko a otale širokim poljem i udobnim dolom u Gacko, na Ključ, tvrdi grad hercegov, a ovaj Ključ bio je u punom smislu riječi pravi ključ Hercegovine, jer tu se širom otvaraju vrata Dônje Hercogovine.

Kako je Ključ i Blagaj osvojen, poznato je a poznato je, kako je najstariji sin hercegov, vojvoda Vladislav, jedini od čitave hercegove kuće, koji se usudio braniti se protiv Turaka, opet pred jesen oslobodio Ključ i tako se osmanlijska bujica tu bar za čas zajazila. Da je Mahmut paša zbilja pošao gore naznačenim putem, dokazuje to, da turska administrativna organizacija zemlje slijedi istim redom, kojim i on ide do mora. Prvi turski vojvode ove dobe stolovahu u Nevesinju a tek poslije nastaju redomice druge vojvodine: Rudine, Trebinje, Mostar, Dônji Vlasi.

Osobna svojstva hercega Stjepana, tog narodnog junaka u dane njegove moći i slave karakteriše ona latinska: *Prosperum ac felix scelus virtus vocatur* a konačni rezultat njegove dugogodišnje vlade može se reasumirati u ovo par riječi: *Ubi non est pudor, neque cura juris, sanctitas, fides, pietas, instabile regnum est*[1]).

Ali taj isti herceg Stjepan, vas svoj vijek turska pridvorica, koji im je iz sebičnih interesa širom otvarao vrata Bosne, koji je porti plaćao harač, koji je u svakoj razmirici, bilo s kraljem bosanskim, bilo s Radosavom Pavlovićem, bilo s Dubrovčani, bilo s Mlečani, pa i u samim kućnim razmiricama sa ženom i sa svojim sinovima prizivao autoritet porte, u odlučnoj godini 1463. nije ustao na branik svoje države, već je na vrat na nos gledao da spasi jedino, za što je život živovao: svoje blago i svoju ostarjelu glavu i utekao sa svojom obitelji i dvorom u Novi na moru a blago je poslao u Dubrovnik na pohranu. Tu je 1466. umr'o a dan pred smrt napisao svoj testamenat, koji je bio uzrokom novome razdoru u kući hercegovoj.

Turska kronika piše, da je sultan osvojiv Bosnu razdijelio Hercegovinu na dvoje: Dônju ostavio je hercegu a Gornju „rodniju“ uzeo je sebi; ali nije je uzeo zato, jer je rodna, nego jer je bila sa turske strane bliža i pristupnija: iz Vrhbosne preko Ivanplanine, iz Foče preko Sutješkog klanca.

Kada je herceg Stefan umr'o, naslijedio ga je u vlasti najstariji sin, vojvoda Vladisav, koji je iza očinje smrti u cara Mehmeda II. isprosio, da ga je potvrdio u očevu vladanju, 3. augusta 1466. izdao je sultan u Drinopolju ferman (br. 22., str. 26.), kojim javlja Dubrovčanom, da je „stvorio milost“ sinu hercega Stjepana, vojvodi Vladisavu i dao mu, što poiska od očinje zemlje a od svoje baštine te mu je o tome zapisao berat. Opominje Dubrovčane, da mu budu prijatelji, cara radi, jer dok su s carem prijatelji, valja da budu i s njime prijatelji, a tko bude njemu neprijatelj, neprijatelj je i carev.

---

[1]) Dva epigrama zabilježena kao glose na uvezu jednog sveska Libri Rogatorum iz dobe, o kojoj radimo.

Sudeći po ovom, izvan svake sumnje autentičnom dokumentu, sultan je priznao najstarijeg sina hercega Stjepana njegovim nasljednikom ali on kao da se odrekao ovoga nasljedstva. Mi ga nalazimo s ugarskom gospodom, koja su iza toga dolazila u ove krajeve, nalazimo ga časomice u Mletcima a poslije u Hrvatskoj, dolazio je nekoliko puta i Dubrovniku, ali zemljom, koju mu je sultan zajamčio, nije vladao on, nego mlagji mu brat Vlatko, koji je preuzeo i naslov hercega. Što je bio razlog, da je Vladisav ostavio svoju očevinu, to je za sada nepoznato. Do sada poznati spomenici ne govore o tome ništa a mi bismo tu prazninu tek mogli ispuniti hipotezom, da se je bojao, neće li izbiti na javu njegovo paktiranje sa Ugrima, sa Venecijom, sa raznom talijanskom gospodom, sve samim otvorenim neprijateljima Osmanlija.

Kada je stari herceg sklopio oči, bila je tradicionalna omraza u kući njegovoj u punom jeku. Vladislav i brat mu Vlatko svagjali su se radi ostavštine a Stjepan bio još malodoban, pod dojmom brata Vlatka. Stari herceg odredio je u testamentu, da se ovaj otvori samo privolom dvojice braće a pošto je Stjepan bio malodoban a Vladislav nije pristao da se otvori, ponudiše Dubrovčani s t a n a k najprije na Lokrumu a onda u Gružu, da se tu zavagjena braća nagode. 7. dec. 1466. nagovarali su još Dubrovčani Vladislava, da pristane na to, da se testamenat otvori, što je i učinjeno dva dana poslije u prisutnosti poklisara trojice braće i dubrovačkih konzula. Ali tek što se testamenat pročitao, uložio je Vladislav protest protiv izvršenju i zahtijevao je, da se ostavština sekvestira. Zaludu su Dubrovčani 15. decembra slali zavagjenoj braći četvericu plemića, da ih izmire: Vladislav se obratio kralju ugarskom Matiji Korvinu i ovaj je stavio imetak hercega Stjepana pod sekvestar. Vlatko se obratio u nevolji opet u Mletke, ne bi li signorija sklonula Dubrovčane, da dignu sekvestar. Iz Mletaka dogje u julu 1467. poklisar Filip Pasqualigo, zahtijevajuć, da se sekvestar digne, ali Dubrovčani uskratiše se to učiniti bez kraljeve dozvole a 12. augusta mu javiše, da kralj te dozvole nikako ne daje. Hercegovi sinovi megjutim dizali su jedan predujam za drugim u ime svoje baštine, dok je ne iscrpiše.

Iza smrti staroga hercega nastali su izmegju Dubrovnika i susjednih turskih zemalja prilično mirni odnošaji, koje je mutilo jedino intrigiranje hercegovih nasljednika, a osobito herceg Vlatko, da se osveti Dubrovčanom, što mu ne digoše sekvestra s očina imanja, rovio je protiv Dubrovniku i na porti i kod krajišnika i kod vrhbosanskog sandžaka. U jednu ruku ovom zakulisnom radu, u drugu otporu Dubrovčana, da porti plate mjesto dosadanjeg harača od 3000 dukata 2000 više[1]) valja pripisati vojnu, kojim susjedni Turci zavojštiše na Dubrovnik. 23. februara 1471. navali iznenada vojvoda Hamzabeg[2]) sa vojskom u Župu i opljačka osobito Podstranje a otale projuri plijeneć i harajuć cijelim Konavljem. Kod Jasena u Bosni ubijeno je mnogo trgovaca, koji su polazili robom u Tursku[3]). Dubrovčani pobojaše se, da se ne vrati strava, koja ih je izmučila 63. godine. i 26. februara sastadoše se umoljeni na vijeće: Kastelan grada Sokola i knez konavoski dobiše zapovjed, da se izbavi izokolni narod: što je djece ispod 10 godina da zaklone u gradu Sokolu, ostale konavoske bjegunce u predgragju, a što je ljudi za oružja da ostane na okupu izvan gradskih zidina, spremno na obranu grada, ako ustreba (R. 21, 50).

---

[1]) Sravni Anale priopćeno od Nadila str. 68. i Ranjinine Anale.

[2]) U kronikama zove se Hasanbegh, Hasenbeg Chassambeg.

[3]) Gundulićeva kronika na ozn. mj. str. 384.

„*Pacem velle victori expedit: victo necesse est*“ [1]) i Dubrovčani zaključiše s toga, još pod dojmom prvog straha, slati poklisara na portu, da ju ublaži a 28. februara 1471. dodan je komisiji poklisaru Ivanu Palmotiću, koji je imao poći na portu, nalog, da tamo obeća novaca, ne bi li isposlovao, da se vrati i ugrabljeni plijen i roblje.

Valjalo se pobrinuti i za sigurnost ostalog Konavalja i za sam Dubrovnik, da se ne nagje iznenada u neprilici, ako bi se Turcima prohtjelo, iznova navaliti. 1. marta odaslan je jedan plemić sa 30 trabanta i vojnika u Cavtat a na raspolaganje mu se dalo dvije barke sa po šest ljudi; 5. marta smješteno je 50 ljudi na Željeznoj ploči a 20 u Petrovu selu, da čuvaju put do Dubrovnika a bjegunci, koji se sjatiše pod okriljem grada sv. Blaža, zaklonjeni su u Cavtat, ako su iz tamošnje okolice, a oni iz Crne Gore na Lokrum. Na svakog bjegunca odregjeno je za 15 dana po varićak (starich) pšenice i ječma i to: $^2/_3$ ječma i $^1/_3$ pšenice. Da grad Cavtat uzmogne odoljeti, ako bi neprijatelj sasuo na nj vatru, poslano je tamo 800 limenih ploča, da se pokriju krovovi (R. 21, 68.).

1. marta odaslan je i drugi poklisar na portu, Blaž Kabužić, da se radi ovih nasilja potuži. Megjutim hercegu Vlatku nije bilo dosta, da je potajno Turke nahuškao protiv Dubrovnika, nego je i on zaredao nasiljem. U aprilu navališe njegovi ljudi na jednu karavanu dubrovačkih trgovaca Alojzije Gjorgjića i Živana Zoića te ih orobiše a plijen sakriše u Vrsinju, kamo su Dubrovčani 6. aprila poslali nešto vojske, da taj plijen otmu.

Prosvjed dubrovačkih poklisara na porti, braće Kabužića, Ioka Bunića i Nikše Palmotića radi Hamzabegove navale u Konavlje urodio je dobrim uspjehom, jer već 15. aprila bijaše carski sklav u Dubrovniku, izaslan od porte, da razvidi štetu, što je Hamzabeg počinio u Konavljima a odregjeno je poslati s njime na lice mjesta dva plemića. U isto doba bio je u Dubrovniku i poklisar vrhbosanskog vojvode Ajazbega, Vlah Svinjarević, a pregovori, koji su se tu vodili, ponukali su Dubrovčane, da opozovu jednu odluku, koju su prihvatili pod dojmom neprijateljske navale Hamzabegove te su, bojeći se za sigurnost samoga grada, zabranili „Vlasima i ostalim vazalima turskim“ ulaz u grad. 18. aprila 1471. izdalo je vijeće umoljenih *salvum conductum,* kojim se opet dozvoljava, da Vlasi i drugi podanici turski smiju opet slobodno dolaziti u grad i na dubrovačko zemljište te ondje bez zapreke prebivati, trgovati i premetati se, ali pod uvjetom, da se vladaju mirno i uredno i da se ne udalje od „prava puta“. Od tog *salvum-conductum*-a isključeni su samo oni, u čijim rukama bi se našao koji dubrovački zarobljenik, odvučen za navale Hamzabegove, a ako bi se u kojega našla ugrabljena stoka, ne vrijedi ni za nju taj *salvum-conductum,* već se ima prema sudačkoj odluci predati prvašnjim vlasnicima, koji uzmognu dovoljno dokazati, da je bila njihovo vlasništvo i da im je za navale ugrabljena. (R. 21, 76'.).

Od ovog salvumkondukta izključeno je prije svega pet kuća Konavljana iz Dube i Straže, koji su se protiv samoga Dubrovnika pobunili i prionuli uz hercega Vlatka. 5. juna 1471. dalo je dapače vijeće umoljenih kapetanu dubrovačke vojske u Konavljima i tamošnjem knezu nalog, da ljude iz ovih buntovničkih kuća uhvate i predadu svezane u vlast Dubrovnika. (R. 21, 99.) Megjutim su dubrovački poklisari na porti 15. maja 1471. ishodili povelju, što je priopćujemo pod br. 32. na str. 33., kojom car otvara dubrovačkim trgovcem puteve u carevini te zapovijeda, da im herceg Vlatko vrati vosak i ćohu što je, kako gore rekosmo, oteo dubrovačkim trgovcem

[1]) Glosa na koricama jedne sveske *Libri Rogatorum* ove dobe.

pred Trebinjem ali zapovjeda, da Dubrovčani za ovu godinu plate 9000 dukata harača a od slijedeće 10.000. U drugom jednom fermanu, pisanom mjeseca juna iste godine, piše sultan Dubrovčanom, da je na molbu njihovih poklisara zapovjedio hercegovačkom gospodaru i kadijam romanijskim, da sve, što bi našli u koga od roblja, što je Hamzabeg za svoje provale u februaru iz Konavlja odvukao i imanje „do jednoga vlakna" vrate. (Sr. dokum., br. 33, str. 34.) Ova epizoda, koja se odigrala u Konavlima opomenula je Dubrovčane, da se brinu dalje za sigurnost grada i posjeda na kopnu. Oko grada počeše počam od Pila opasati bedem jarkom — današnjim posatom (od talj. fossato) a zidine, koje opasivahu Cavtat imale su se po zaključku od 1. jula 1471. dovršiti, da se u nevolji uzmognu tamo zakloniti familije iz Konavalja.

Pod gradom Sokolom bijaše jedna strma stijena, do koje se moglo uspeti samo stepenicama a na toj se stijeni iza provale Hamzabegove zaklonilo mnogo konavôskih familija, a kako su Dubrovčani praktički upoznali strategičnu vrijednost ove stijene, zaključiše 19. jula, opasati je bedemom, da time stvore zaklonište izokolnom seoskom narodu (R. 21, 114.).

Ako su Dubrovčani preko svojih poklisara na porti dobili garancije, da će turski upravitelji u susjedstvu od sele mirovati te vratiti i oteti plijen, nije mirovao herceg Vlatko; ali Dubrovčani, ne bojeći se više Turaka, nisu bili u velikom strahu. Njihova vojska megjutim stajala je cijelo ljeto na okupu. 8. oktobra odlučilo je vijeće, da se pošalje knezu i provizuru konavoskom pismena zapovjed, da sazovu zbor, na koji će imati doći svi ljudi iz Konavalja, Cavtata i Crne gore i neka razglasa na tom zboru, ako bi herceg Vlatko ili njegovi ljudi započeli ikoje neprijateljstvo ili bi kojem dubrovačkom podaniku nanijeli kaku štetu ili uvredu, da knez i provizur sa Konavljani imaju navaliti na hercegovo zemljište i bez obzira tamo robiti, paliti, ubijati i plijeniti i u svemu postupati, kako se postupa sa neprijateljskom zemljom, a što bi tko ugrabio, da se ima smatrati njegovim zakonitim vlasništvom. Ali, ako bi herceg Vlatko mirovao, da se niko ne usudi, išta neprijatna protiv njegovog zemljišta učiniti. Zapovjednikom ove narodne vojske izabran je Ivan Palmotić kao „caput gentium Canalis" (R. 1471.).

*

Dok se ovo dogagjalo na dubrovačkoj granici, učiniše Turci-osvajači na Neretvanskoj Krajini korak dalje.

Pošto je o Božiću 1463. kralj Matijaš Turcima oteo grad Jajce, koji se je slijedeće godine junački opro ponovnom opsijedanju sultana Mehmeda Fatiha, stavio si Matija Korvin veliku zadaću, o kojoj je snovao vas svoj život: oteti Osmanlijama Bosnu i protegnuti vlast ugarske krune do mora. Dok je na sjeveru Bosne organizovao bosansku krajinu — jajački i srebrenički banat — nastojao je, da si i na jugu osigura strategičko uporište u blizini mora i Dubrovnika, ne bi li mogao operirati sa dvije strane protiv osmanlijskih osvajača Bosne.

Kao najzgodnija tačka za taj pothvat odabran Počitelj a da se Dubrovčani i herceg Stefan potaknu, da se i oni živo zauzmu za taj pothvat, poslao je kralj Ivana Rozgonya, koji se netom vratio sa poklisarstva iz Rima, gdje je imao papu da predobi za kraljeve osnove i Ivana Tuza.

Ovi stigoše u novembru 1465. u Dubrovnik sa velikom vojničkom pratnjom, ali Dubrovčani vijerni svojoj tradicijonalnoj sumnji, uslijed koje su se bojali upuštati oružana stranca u grad, bojeći se, da im ga ne bi oteo, ne pustiše vojnike u grad, ispričavajući se, da je prepun stanovništva, već im priskrbiše udobne stanove izvan grada u neposrednoj blizini.

Dubrovački kroniste bilježe, da su ove mjere opreznosti bile opravdane, jer da je zadaća poklisara bila ta, da Dubrovčanom otmu ili sam Dubrovnik ili bar Ston, koji je gotovo neosvojiv, a o toj namjeri da ih je izvijestio sam kraljev vojskovogja Gjorgjić. Pothvat osujetio je i nenadani požar, koji je u noći nastao kraj kuće pokojnog hercega Hrvoje, uslijed česa se narod zgrnuo a Madžari, misleći da to biva radi njih, povukoše se.

Megju tim stigao je u Dubrovnik sa juga glas, da su Turci opet osvojili komad hercegova zemljišta — Cernicu a pod dojmom ove vijesti bili su i herceg i Dubrovčani skloni, da, ne dajući pedlja svoje zemlje, po mogućnosti podupru kraljeve osnove (decembar 1465.). Kod rasprava, koje su se tu vodile, htio je da prisustvuje i najstariji hercegov sin, vojvoda Vladislav, ali Dubrovčani, bojeći se, da će se zamjeriti Turcima, ako puste u grad njihovog najljućeg protivnika, poslaše mu 7. decembra poklisara, koji ga je imao moliti, da ne dogje u grad, jer je to opasno ne samo za grad, nego i za dubrovački posjed na kopnu a osobito za dubrovačke trgovce u Turskoj, a opasnost je to veća, što im se radi njega grozio pismeno sam car i vojvoda Isabeg. Jedva se dubrovačko vijeće sklonulo 8. decembra dozvoliti vojvodi Vladisavu, da po noći dogje na Lokrum a odavle da ga barka vodi u susret ugarskoj gospodi, koja je sa 500 vojnika imala doći u grad a ujedno zamoliše ove, da vojvodu ne vode sobom nikako u grad. Kako su se Dubrovčani bojali, da im Vladislav ipak ne ugje u grad, razabire se po tome, da su strogo naložili, da se šuti o svemu, što bi se u ovo doba govorilo bilo o Turcima, bilo o Madžarima, bilo o kom drugom vladaru.

Za pregovora, koji su se sada vodili, zaključeno je, utvrditi grad Počitelj kod Posrednice i staviti u nj ugarsku posadu. Dubrovčani obrekoše isplatiti 2000 dukata, čim ugarska vojska pregje Neretvu (12. decembra 1465.) a 28. decembra zaključeno je, da se za Počitelj načini jedan most na trošak Dubrovčana *„ut exercitus Hungarorum possit trajicere ad has partes"*. S kakovim li se zanosom sve zagrijalo za ideju kralja Matijaša, da se na Neretvi stvori baza za operacije protiv Turaka, vidi se najbolje po tome, da su dva Madžara, koji su došli s vojskom u Dubrovnik, ponudila, da će taj most sagraditi o svome trošku, ali su Dubrovčani tu ponudu odbili.

Sve je živo prionulo, da se ova namisao, gradnja mosta preko Neretve odmah ostvari: 3. januara 1466. poslana je lagja sa drvenom gragjom u Neretvu, a s njome tesari i radnici, koji će sagraditi ćupriju; 9. januara naloženo je da se kupi 500 starija žita i šalje u Neretvu; 19. januara naloženo je dubrovačkom inžiniru Paskoji, da ide u Neretvu i upravlja gradnjom mosta; 7. februara šalje se 4 *„tarassios parvos"*, 200 libra praha, 100 dasaka i 1000 klinaca da se utvrdi grad Počitelj i jedan majstor sa jednim djetićem, koji će tamo načiniti barake za posadu. 15. marta šalje se na zahtjev Ivana Rozgonja i bana Ivana Tuza jedan zidar knezu Pavlu, koji je imenovan knezom Počitelja i Posrednice.

Odsele šalju Dubrovčani redovito potpore ugarskoj posadi u Počitelju, bilo u novcu, bilo živeža ili oružja. Ali glavne troškove oko ovih velikih gradnja nisu nosili samo Dubrovčani. U ljeto vratiše se Rozgoy i Tuz sa vojskom na Neretvu te poslaše kao poklisare Benedikta i Grgura Farkaša hercegu Vlatku sa zahtjevom, da kralju dade u ime ovih poslova pripomoć od 20.000 dukata. Ove poklisare pratili su do hercega dubrovački poklisari Paladin Lukarević, don Jakov Gundulić i Ilija Bunić, ali herceg Vlatko tek je pristao, da se iz očeve ostavštine isplati kraljevim izaslanicima 9000 dukata a 8. oktobra zaključilo je vijeće umoljenih, da se taj novac iz ostavštine staroga hercega isplati Ivanu Rozgonju i Ivanu Tuzu. Osim toga je papa

Pavao II. 10. februara 1467. predao kralju Matiji onih 10.000 dukata, što ih je herceg Stjepan ostavio testamentom, da se upotrebi kao njegovo zadušje, jer da u ono doba nema boljega zadušja nego li vojevati na Turke. S ovim novcem napredovala je radnja ne samo oko mosta neretavskog nego i oko utvrgjivanja grada Počitelja.

31. oktobra 1466. odrediše Dubrovčani da se šalju na kraljev trošak u Počitelj inžiniri *(magistri ingenarii)*, klesari, kovači, zidari, barke, drvljad, klinci i dr.

Tragovi ovih radnja dosta se jasno vide i danas još u Počitelju: onaj masivni, od tesana kamena sazidani bedem, koji štiti gornji rub amfiteatralnog polukruga grada Počitelja protiv svake navale, što bi je neprijatelj pokušao sa strane visoravni, sa koje se Počitelj obara prema koritu Neretve, nesumnjivo je postao u ovo doba, dočim mostu, koji se sagradio, da ugarska vojska može prelaziti Neretvu, pod Počiteljem nema ni traga.

Držim da taj most nije ni sagragjen pod samim Počiteljom, jer je tu Neretva i njena obala preširoka a da bi se mogla na brzu ruku premostiti a da ga tu nije ni bilo, dokazuje i to, da je baš okolica ispod Počitelja u arheološkom vidu pomno pretražena, ali se nije nigdje našlo ni najmanji trag kakovom mostu ili bar kakom stupu mosta.

Pošto se Neretva odmah više Počitelja suzila u tijesan neprohodni klanac, koji je velikom mukom probijen tek kod gradnje željezničke pruge izmegju Mostara i Metkovića, valja tu ćupriju tražiti tek u mostarskom polju, preko koga je prije okupacije išla jedina komunikacija iz Bosne u Počitelj a ja držim, da je ona identična sa starom ćuprijom u Mostaru, koju novija tradicija pripisuje Rimljanom.

Da je to posve neopravdana priča, koja je nikla tek u glavi modernih turista, to ne treba tek dokazati, jer je poznato, da je ćuprija u današnjem svom obliku turska rekonstrukcija, ali svi tragovi gradnje kralja Matijaša nisu nestali, jer za lijevim čelom te ćuprije sačuvani su još ostanci staroga stupa.

Strategičnu važnost te ćuprije posvjedočuju obje kule s lijeve i desne joj strane a daljnu strategičku vezu proslijediti ćemo lahko na desnoj obali Neretve. Tu ćemo sve do ušća Rame moći proslijediti stari vojnički put a preko svake pritočice Neretve, na ovoj strani lahko ćemo naći manje-više sačuvane ostanke kamenih ćuprija, sagragjenih u istom stilu kao mostarska. Osobito lijepa gragjevina je ćuprija na Drežanki.

Nešto više ušća Rame prešla je ta cesta na lijevu stranu Rame te su stupovi te nekadanje, danas oborene ćuprije, posve dobro sačuvani a cesta išla je otale uz Ramu preko planine Makljena u dolinu Vrbasa a niz ovu u Jajce.

Time je uspostavljena strategička veza izmegju Jajca i Počitelja. Tom cestom doduše nisu pošle mnoge vojske, ali je ona služila potomstvu, jer je time stvorena druga cesta iz Hercegovine u Bosnu, uporedo dosadanjoj jedinoj preko Gacka, Nevesinja i Boraka a koristila je u velike potomstvu. Zanimivo je, da se uz tu cestu u gustoj prugi sačuvao katolički elemenat bosanski, dočim je uz onu potonju na mnogo mjesta prorijegjen, na mnogo i sasvim ponestao!

I tako je blago hercegovo, što ga je kao Harpagon za svoga vijeka nakrcavao, bar iza njegove smrti upotrebljen u korisnu svrhu, a ako za ikoga, vrijedila je za njega ona zgodna glossa: *Custos, non dominus, constat avarus opum!*[1])

Tako je nadošla i godina 1471. i provala Hasanbegova u Konavlje a kada je Hamzabeg, valjda po nalogu porte, morao da povuče odavle svoje čete, okrenuo se, da ne budu besposlene prema Počitelju.

---

[1]) Glosa zapisana od dubrovačkog kancelara na zadnjem listu 13. sveske *Partes Consilii Rogatorum.*

Kapetani počiteljski poslaše u Dubrovnik poklisara, da im nabavi na račun kraljev za 200 dukata baruta a vijeće umoljenih je 9. septembra 1471. zaključilo poslati im baruta, što se u Dubrovniku nagje, a ostalo da se dobavi izvana. Da li je taj barut ikada stigao u Počitelj, to ne znamo; a prije će biti da nije, jer već 16. septembra stigao je glas u Dubrovnik, da je Hamzabeg opasao Počitelj a Dubrovčani odlučiše poslati opsjednutim u pomoć 80 dukata. Toga se dara malo ko naužio, jer već četiri dana poslije, 20. septembra 1471., stiže u Dubrovnik poklisar Hamzabegov da Dubrovčanima javi veselu vijest, da su Turci osvojili Počitelj.

I Dubrovčani, na sve strane lojalni, votiraše glasonoši u znak radosti 40 perpera!

Odsele zapovjedao je gradom Počiteljom turski dizdar, kome nalazim prvi spomen 1475. kada mu Dubrovčani votiraše dar: sukna za 25 perpera (R. 22., 248.)

*

Ali ako su Turci i osvojili Počitelj i protjerali ugarsku posadu, nije im se dala Neretavska Krajina pod jaram, jer je na njenom braniku stojao Hrvat Januš, kapetan kraljevih pograničnih gradova a uza nj Ivaniš Vlatković, jedna od najsimpatičnijih bosanskih ličnosti u doba, kada je ona, potkopana moralnim rasulom, i materijalno razasula se. Već za kobne godine 1463. je Ivaniš Vlatković uz vojevodu Vladisava junački branio svaki pedalj hercegove zemlje od Turaka a od onda je Neretavska Krajina postala razmirnom krajinom, gdje je proteklo mnogo krvi i na turskoj strani i na onoj maloj oazi, koja je tu reprezentirala ostatak slobodne Bosne. Uz Ivaniša vojevala su i njegova braća Žarko i Tadija a da su Dubrovčani, prem su bili „vazda vijerni" haračnici porte, potajno podupirali Vlatkoviće i Hrvata Januša, to je lahko razumljivo, a dokazano u protokolima vijeća umoljenih.

Ali kada je Počitelj pao a zadnji ugarski vojnik ostavio Hercegovinu, pobojaše se za se a imali su i razloga, jer je Hamzabeg htio da zauzme gradić Posrednicu, koji je bio dubrovačko vlasništvo u neposrednoj blizini Počitelja i time da osvoji zadnju strategičku točku na dônjoj Neretvi.

Nema sumnje, da se na ovaj grad odnosi pismo sultana od godine 1471.[1]) pisano krajišniku Hamzabegu, u kome mu javlja, da su dubrovački poklisari na porti poricali, da su oni „kod Neretve na kraju od Drijeva" sagradili grad te mu se nalaže, da razvidi, je li to istina, a na isti se predmet odnosi i prijevod fermana, poslana Hamzi u istoj stvari, što ga priopćujemo pod brojem 39., iz koga razabiremo, da su uzrokom ovom podhvatu bili hercegovi sinovi, koji su Dubrovčane obijedili, da su na mjestu, koje je bilo dosele pusto sagradili grad te se nalaže Hamzabegu da to razvidi, a ako je objeda istinita, neka obori grad. Ovo pismo doduše datirano je za godinu prekasno (1472. mjesto 1471.), ali tome je možda kriv talijanski prevagjač, koji se prevario u čitanju godine[2]) a možebiti i sporost uredovanja na porti. Bilo kako mu drago, ono se sigurno odnosi na Posrednicu, jer se u spisima ove dobe ne spominje nikoji prijeporni grad osim ovoga.

Dubrovčani, možda i ne sluteći, da imadu hercegu Vlatku zahvaliti, što im prijeti gubitak gradića Posrednice, pobojaše se, da krajišnik, zahtijevajući taj grad tek namjerava učiniti prvi korak daljnjeg osvajanja u dubrovačkom Primorju i oni zamo-

[1]) Broj 35. na str. 34. naših spomenika.

[2]) Ovo je tim vjerojatnije, što je pismo datirano po turskom kalendaru redžepa 877. a po kršćanskom 1473. mjesto 1472., što bi odgovaralo turskom datumu, pa kada se prevagjač tu prevario, mogao se prevariti i čitajući arapsku godinu!

liše krajišnika, da se kani Posrednice, jer je ona njihovo vlasništvo a oni su carevi haračnici. 14. oktobra stigao je u Dubrovnik Hamzabegov poklisar, njegov ćesnegjer Smajl, komu su imali Dubrovčani pokazati povelju, kojom će dokazati, da je Posrednica zbilja dubrovačko vlasništvo a u isto vrijeme, 17. oktobra, poslaše u Posrednicu jednu bombardelu, da bude pri ruci posadi, ako bi Turci ipak pokušali juriš. Dok se izmegju Dubrovnika i turskih izaslanika pregovaralo, što će biti sa Posrednicom izabralo je vijeće umoljenih mali odbor, koji će izraditi predlog, kako da se čuva ovaj gradić a ovi predložiše 8. novembra „reportum", kojim se odregjuje, da se dubrovački vojnici, koji su kao posada u Posrednici bili, drže još mjesec dana, dok se vidi, kako će se svršiti pregovori. Dalje da se pošalje onamo 100 dasaka, 1500 eksera bilo iz Dubrovnika ili iz Stona i jedan tesar, da načini stanove za vojnike i da u gradu uredi što treba. Konačno preporučava taj reportum, da se uznastoji na svaki način izmiriti vojvodu Ivaniša i kneza Žarka sa Turcima i sa krajišnikom Hamzom, ne bi li na Krajini prestalo vječno razmirje, koje je ugrožavalo dubrovački posjed, a ako već ne će da miruju, neka bar ne četuju u okolici Posrednice, da oni za to ne stradavaju. (R. 21., 152.)

Riješenje pitanja oduljilo se do preko nove godine 1572. U januaru nalazimo vijest, da je Ivaniš Vlatković bolestan a Dubrovčani upotrebiše tu priliku, da nastave svoje nastojanje oko izmirenja Ivaniša sa Turcima i obećaše mu 125 dukata, ako ih posluša.

21. januara izabrani su dubrovački poklisari Frano Pucić i Ivan Palmotić, da idu Hamzabegu, da ugovaraju i ponesoše sobom sve dokumente, koji se odnose na isplatu hercegove ostavštine i povelju, na kojoj su Dubrovčani temeljili svoje pravo vlasništva na Posrednicu. Hamzabeg je, valjda na želju dubrovačkih poklisara, zaključio poslati pouzdanika da razvidi na licu mjesta, kako stoje stvari sa Posrednicom i ovi zamoliše, da se on uvrati najprije u hercega Vlatka, onda u Dubrovnik a otale u Posrednicu. (R. 11. febr. 1472.)

Što se je u Dubrovniku raspravljalo sa tim povjerenikom nije poznato, ali 25. februara zaključi consilium rogatorum, da razori grad a 4. marta bila je Posrednica već popaljena, jer Dubrovčani šalju vojvodi Ivanišu tri zarobljenika, koji su bili u sažganoj Posrednici zatvoreni. Isti dan zaključeno je, da se pošlje krajišnikov povjerenik, haznadar Hamzabegov, da pregleda Posrednicu.

Time svršava druga etapa turskih osvajanja u Krajini Neretavskoj. Turci doduše ne mogoše oteti svojim haračnicima grada Posrednice, koji bi im možda tu na Krajini mogao smetati, ali ih znadoše prisiliti da ga obore.

*

Treća etapa bilo je dokinuće jednog od najvažnijih starobosanskih emporija, neretavske gabele (gabella di Narente), stare Drijevske carine a današnje Gabele.

Ona je bila od starine vlasništvo kuće Kosače a zapala je iza smrti hercega Stjepana njegovom sinu hercegu Vlatku. Tik do nje bijaše u Osobljanima glasovita dubrovačka kolonija, jedan od najvažnijih emporija na ulazu na bosansko tlo, a ta kolonija, na tugjem zemljištu, imala je posebnu svoju autonomnu upravu i sudstvo. Veliki dio svoga blagostanja imao je Dubrovnik da zahvali baš toj koloniji, jer sva trgovina i promet, koji je preko Drijeva strujao u Bosnu, prolazio je tu kroz dubrovačke ruke. Dubrovčani bili su zakupnici carine i solane, trgovci a i brodari, na čijim se lagjama dovažala i odvažala roba.

Dokinućem carine usahnulo je vrelo, od koga je živjela i napredovala ta kolonija a dubrovačkim kolonistima, koji su tu stoljeća živjeli kao na svojoj vlastitoj zemlji ne osta ino, nego da se rasele. Ova odluka prihvaćena je 10. oktobra 1472. u vijeću umoljenih, koje je na predlog oficijala, koji su imali izraditi u toj stvari posebni „provedimentum", odredilo, da se Neretvani, koji žive u Osobljani, još tečajem ovoga mjeseca imadu otale dići i preseliti u Ston. Tamo da se nastane u kućama, koje su prazne i da plaćaju stanarine, bogatiji po 10 perpera a siromašniji po 5 perpera od kuće. Onim Neretvanom, koji nemaju u Stonu vlastite kuće, dozvoljeno je, da okupiraju neizgragjeno zemljište, koje je podijeljeno kod diobe Stona Dubrovčanom, da grade tamo kuće a pravo prvašnjih vlasnika, koji do sada nijesu sagradili kuća na tom zemljištu, proglašeno je ništetnim. Bjegunci iz Osobljana oprošteni su za dvije godine od dužnosti, da idu na gradsku stražu a i njihova juridička eksteritorijalnost, što su je uživali u Drijevima, ostala im je zajamčena te su se imali suditi *„in li judicij secondo lor consuetudine antica"*.

Tako je pao opet jedan spomenik starobosanske sredovječne kulture pred osmanlijskim osvajačima. Junak Neretavske Krajine Ivaniš Vlatković umr'o je godinu dana poslije, 1473., i Krajina se smirila.

Njegova udova Katarina prebjegla je u Ston, gdje ju je pohodio Tadija.

Megjutim je i hercegu Vlatku dodijao neprijateljski odnošaj naprama Dubrovčana tim više, što je u ostavinskoj parnici, što ju je vodio protiv Dubrovčana, pukla osuda foćanskog kadije Eminudina (sr. dok. br. 37.) u prilog Dubrovniku te se tu nije bilo nadati ikakom dobitku, a osim toga uskratili su Dubrovčani hercegu Vlatku za doba ovih razmirica njegov dio konavoskog dohotka, posve u smislu povelje, kojom je ta župa cedirana Dubrovniku, koja veli, da se taj dohodak za vrijeme, kada bi humska gospodu zaratila, nema isplaćivati. Da se Vlatko dobavi toga, makar i dosta malenog prihoda, odlučio je sklopiti mir te je u julu 1473. poslao u Dubrovnik poklisare, nugjajući općini mir. 31. jula pristalo je vijeće umoljenih na to, da se sklopi taj mir i da se zakletvom obeća mirovati tako dugo, dok bude herceg miran i to ako se i on na to zakune. (R. 22., 51.)

18. augusta prihvatilo je isto vijeće formular zakletve, koja se imala položiti, donešen od hercegovih poklisara u Dubrovnik na odobrenje i zaključilo je, da od toga mira budu isključeni krvnici *(cherunici)* (Ib. 22., 60.) a 26. augusta proglašen je u Dubrovniku i po svim dubrovačkim mjestima izvan grada mir, sklopljen sa hercegom i odlučeno je, da se to notificira i samom Vlatku. (R. 22.—61')

20. novembra 1473. isplaćene su hercegu Vlatku i bratu mu knezu Stefanu rate konavôskog dohotka, koje su Dubrovčani za vrijeme razmirica bili uskratili i tako se uklonila zadnja prijeporna točka, koja je izmegju hercega i Dubrovnika postojala te se grad mogao nekoliko godina naužiti mira.

*

Novi nemir donijela je Dubrovčanom godina 1480. Zgode, koje su se onda desile, ne možemo ocrtati na osnovu rasprava vijeća umoljenih i to s rasloga, jer sveska, koja sadrži *„partes consilii rogatorum"* od 1478.—1481. u dubrovačkoj arhivi fali, ali imamo nekoliko kronika[1]) koje su, bar u koliko se dobe tiče, o kojoj radimo, napisane na osnovu istih dokumenata, pa ćemo hiatus, koji bi nam tu ostao, popuniti na osnovu ovih kronika.

[1]) Gundulićeva i Anali, priopćeni od Nadka Nodila.

1479. završila je afera Pripčinovića, o kojoj rade i neki naši dokumenti, time, da je porta predala ove Dubrovčanom a ovi se obvezaše za to platiti 3000 dukata. Slijedeće godine zahtijevala je porta od mletačkih poklisara opet tih 3000 dukata. veleći da su se obvezali na taj danak za uvijek a Dubrovčani uskratiše platiti ovu povišicu harača, tvrdeći da je to 3000 dukata trebalo platiti jednom za uvijek. Porta, da Dubrovčane prisili na plaćanje, odluči upotrebiti nasilje: kako razabiremo iz našeg pisma br. 66., str. 59., nakanila je Dubrovniku oteti jedan dio njegovih zemalja „da bude područan" sandžakom a provedenje tih represalija povjereno je hercegovačkom krajišniku Ajazbegu[1]).

15. aprila 1480. provališe turske čete u Konavlje, opljačkaše kraj izmegju Ljute i Prijevora i odvedoše mnogo roblja. Dubrovčani poslaše Ivana Palmotića i Jakova Bunića na portu, da ju ublaže i da isposluju oslobogjenje zarobljenika. Ovi su svojim poslanstvom uspjeli, jer je porta zapovjedila, da se roblje vrati i dala poklisarima sklava sa oštrom zapovjedi, da s njima traži i vrati to roblje. I ovi tako oslobodiše većinu zarobljenika; samo one, koji su odvučeni u Anadol i koji pomriješe, ne mogoše vratiti u domovinu.

Da Dubrovčani nijesu zabadava postigli povratak zarobljenika, razumljivo je a troškove oko toga rasporezali su na čitavo žiteljstvo u Dubrovniku, Stonu, Ratu i Konavlima. Ali ako se je porta pokazala uslužnom napram svojih haračnika, nije odustala od svog zahtjeva, da Dubrovčani plaćaju i nadalje 15.000 dukata harača, na što ovi pristaše uz pogodbu, koja je Dubrovniku bila od velike koristi. Dosada se naime u Turskoj prodavala strana sô, većinom dalmatinska, a odsele se to zabranilo te se smjela prodavati samo dubrovačka i ono malo soli, što se proizvagjalo u slanicama pod Novim i to u ove četiri solane izvan Dubrovnika: u Novom, Slanom, Risnu i Neretvi (Gabeli) a prihod ovih solana imao se dijeliti na pola porti, na pola Dubrovniku. Na osnovu toga ugovora imala je porta nositi sve troškove oko svojih hamaldara i pisara u tim solanama a u savezu s tim ugovorom je i naš ferman od 30. novembra 1480., što ga priopćujemo pod br. 67., na str. 59., kojim sultan Mehmed II. osim harača prima i 1250 dukata viška kao polugodišnju plaću za gjumruk te je za to Dubrovčanom opet „potvrdio državu, koju drže i vladanje i ljude i veliko i malo" ...

Kada je zasio 1481. sultan Bajazid II. na vladu, snizio je 22. novembra Dubrovčanom opet harač na 12.500 dukata i izdao im povelju, kojom im potvrgjuje sve njihove dosadanje povlastice (br. 71., str. 63.); ali tek što je ova povelja stigla u Dubrovnik, stigao je 8. januara 1482. za njom drugi ferman, pisan u Drinopolju 17. decembra 1481. Tu kori sultan Dubrovčane, da mu se potužio Ajazpaša, vojvoda hercegove zemlje, da oni pomažu Ugre u Novome, da im šalju hranu i glasove, da se u njih „svrhovala" svaka potrebna rabota i, dok Ajazpaša vojuje na Novi, oni im još daju hrane i glasove. Sultan ih opominje, da pomažu carevoj vojsci a ne da joj odmažu i prijeti im se, ako se u napredak što tako uščuje, biće mir sa carstvom svršen (br. 73., str. 67.).

Krajišnik Ajazbeg je zbilja u doba, kada je ovaj ferman stigao bio pod Novim (Castel Novo), da iz njega protjera ugarsku posadu, koja je amo metnuta za vrijeme, kada je ugarska posada metnuta i u Počitelj. Dubrovačka republika, bojeći se careve prijetne i besposlene vojske Ajazbegove pod Novim, da ova ne bi iznenada oplijenila

[1]) U kronikama pogrješno Bajazitbeg, odnosno Asitbeg.

Konavlja, posla 16. januara knezu konavôskomu nalog, neka bude dobro na oprezu ne prijeti li Konavlima kakva opasnost, a ako bi je bilo, neka naredi narodu, da se razbjegne i spasi, kako znade. (R. 24., 47.)

Posada nije u Novom dugo odoljela.

Predaja grada u ruke Ajazbegove uslijedila je megjutim posve mirno a valjda posredovanjem samog kraljevskog poklisara Nikole, biskupa kninskog, koji je u to doba boravio u Dubrovniku, dočim je znatna vojnička pratnja, koja ga je iz Senja dopratila amo, bila ukonačena na otoku Lokrumu. 28. januara 1482. bio je u Dubrovniku poklisar Ajazbegov, Ferhat-vojvoda, da javi, da se je Novi predao Turcima i da zaište od Dubrovčana barke, na kojima će se ugarska posada, koja je kapitulirala, vratiti kući. Vijeće umoljenih odredilo je odmah 3 barke da idu pod Novi te je javilo vijest o predaji Novoga kraljevskim galijam, koje su nedaleko krstarile a knezu konavoskom i poklisarima, koji su bili u Konavlima na putu u Carigrad da nose harač, naloženo je, da odu pod Novi i da se poklone Ajazbegu. (R. 24., 49.')

1. februara naložilo je vijeće umoljenih rektoru i malome vijeću da se brine, kako će ugarsku posadu novsku, koja je imala doći u Dubrovnik otpremiti kući (ib. 24., 50.).

Većina ovih vojnika prešla je megjutim u dubrovačku službu a mnogi se tamo oženiše i ostadoše stalno u Dubrovniku.

Tako je pao i zadnji pedalj nekadanje zemlje hercegove u turske ruke a herceg Vlatko, koji je bio po imenu gospodarem ovih ruševina nekadanje Hercegovine, uteče 1483. u Ugarsku. Dubrovačke kronike pričaju, da je uzrok tome bijegu bio taj, da su ga poklisari, koje je poslao na portu, izdali a herceg Vlatko svrativ se na bijegu u Dubrovnik, da je Dubrovčanom savjetovao, neka se čuvaju i oni svojih poklisara.

Uprava zemlje, kojom je herceg Vlatko još pod kraj vladao, povjerena je privremeno jednom subaši, od kojih se 1487. spominje neki Skender *„qui venit in* ‚Chomska xemglia' *in tenutam locorum, quos tenebat cherzech Vlatcho"* (R. 25., 130.) a njega je naslijedio subaša Alibeg *„qui tenet, quod tenebat Vlatchus cherzech et voyuoda Augustinus"*, koji je Dubrovčanom najavio svoje zasijedanje oko 10. novembra 1488. (R. 25., 279.) Ovaj Vlatkov dio bio je vrlo malen, jedva dvije župe: Rudine (bilećke) i južni kraj, što s njima graniči, takozvani Dônji Vlasi. Turci osvojiv i ova dva zadnja ostanka povjeriše upravu posebnim vojvodama, rudinskom i dônjo-vlaškom.

Ovime prestaju svi ratni pokreti u Hercegovini i u dubrovačkom susjedstvu. Samo u godini 1492. bio je Dubrovnik u velikom strahu, jer se pronijela vijest, da se velika turska vojska sprema, da navali na Dubrovnik. Dubrovčani poslaše kralju ugarskom poklisare, da ga zamole da im pošalje na obranu vojske. 18. maja 1492. poslaše dva plemića u Konavlje i Cavtat a jednoga u Župu da pripaze, da se drže dobre straže a čim bi osjetili, da prijeti pogibelj, da spase sve, što nije za oružja, a što je za oružja da ostane na obranu.

25. maja pisali su susjednom sandžaku pismo, da saznadu, kuda li će vojska, koja se zgrnula u susjedstvu. Megjutim stigla je i vojska, što ju je kralj poslao u pomoć Dubrovniku. Ali opasnost je minula, vika je bila bez osnova, Dubrovčani zadržaše samo 300 puškara i 200 trabanta, a ostale vratiše natrag, zahvaliv se kralju na pomoći. (R. 26., 275.)

2. Crtice o odnošajima ove dobe.

Kolikogod su Osmanlije, osvajajuć pedalj po pedalj balkanskog zemljišta, bili vojnici kojima nijedna vojska nije odoljela, toliki su bili vješti upravnici u zemljama, što su ih pretvorili u sandžake. Osmanlija nije širio svoju vlast, obarajući i uništujući kulturne tradicije, što bi ih zatekao, do temelja, da na njima sagradi svoju islamsku kulturu, nego si je prilagodio autahtone kulturne prilike i na njima snovao svoju gragju. Ona tvrdnja, koja se povlači po svim školskim historijama, da su oni nemilice obarali kršćansku kulturu u osvojenim zemljama, ne odgovara — bar što se Bosne tiče — nikako istini. Oni tu nisu na silu isturčili ni kmeta ni vlastelina, nisu proganjali kršćane, nisu obarali crkve i manastire, nisu otimali staroj vlasteli vlastelinstva i privilegije, već su posao asimilizacije prepustili vremenu, koje razgragjuje, ali i iznova gradi. Osobito su dokazali svoju državničku vještinu u tome, što osvojenom narodu nisu nametavali ni svoga jezika, a baš u tome se odlikovahu od svih ostalih naroda, koji su kao osvajači zahvatili u paoke kola svjetske historije, a baš tomu ima se možda pripisati silni razvoj turske carevine. Nijemci, kad osvoje pedalj tugje zemlje, germaniziraju, Francuzi galiciziraju, Rusi rusificiraju a za ruskim vojnikom stopu za stopom slijedi pop sa pravoslavljem; a zloglasni Turci? Oni su Grcima ostavili grčki jezik, grčkom gospodom dopisivala je porta grčkim jezikom i pismom, latinskoj gospodi pisala je latinski a sa slovjenskom gospodom dopisivala je porta slovjenskim jezikom i pismom. Od Murata pa do Sulejmana vigjamo, kako na porti rade posebne slovjenske kancelarije, u kojima se pišu fermani, koji se šalju u Srbiju, Bosnu i Dubrovnik a na dvoru bosanskih sandžakbega, krajišnika i vojvoda nalazimo slovjenske dijake, koji koncipiraju i pišu za svoje gospodare slovjenska pisma. Narodni jezik ostao je u Bosni punih 50 godina iza osvojenja isključivim uredovnim jezikom a turski jezik se ograničio na šerijatsko uredovanje, kao što se arapski ograničio na vjerske nauke.

Običaj, da je porta dopisivala s Dubrovnikom slovjenskim pismom tako se uvriježio, da se dubrovačko vijeće umoljenih, kada mu je 1477., s porte donio carski sklav prvo tursko pismo, našlo u neprilici, što će s njime te je 18. marta zaključilo, primiti to pismo tek onda, „ako je zbilja na njih adresirano“ a dva dana poslije zaključilo je *„de mittendo ad faciendum translatari in litteram sclauam literam turcham, presentatam per sclauum,“* i naložilo je knezu i malome vijeću, da oni dobave taj prijevod, kako znadu. (R. 23., 103., 105.)

Da je bilo teško naći koga, koji je vješt ovakovu prijevodu, razumije se po sebi, a razumjeti će se tim bolje, ako reknemo, da 12 godina poslije u Dubrovniku nije bilo još nikoga, koji bi takav posao mogao obaviti te je vijeće 16. januara 1489. moralo slati u Novi po čovjeka *„qui scit legere et scribere in turcho“* (R. 26., 5.). Da ni ovaj put nije uspjelo naći takog vještaka, razabiremo po tome, što su Dubrovčani 1494. još morali na sve strane tražiti, ne bi li našli čovjeka, koji će im jednu molbenicu, što su je imali slati na portu, prevesti *„in turcheschum“*. (R. 27., 127.)

Dubrovčani pisali su do početka XVI. vijeka sve spise, što bi ih slali na portu caru i vezirima, a osobito Ahmetpaši Hercegoviću, *„in sclauo“*, pisali su slovjenski i same teskere a poklisarima, dali bi za njihovu osobnu informaciju, prijevode tih spisa *„in latino“*. Samo jednu vrstu dokumenata dobivali su Dubrovčani počam od dobe Bajazida, pisane turskim jezikom a to su bile namire za harač, predan carskoj hazni. Razlog biti će tome taj, da je tu slovjensko uredovanje prestalo, ali su Dubrovčani za to ipak zahtijevali, da im se kraj turske namire dade i duplikat, pisan slovjenskim pismom.

Tako se 5. februara 1494. naregjuje poklisaru Martolici, koji je nosio harač na portu *„fareti ue far expeditoria consueta tanto in turchescho, quanto in schiauo“* a poklisarima, koji su pošli 1503. s haračem u Carigrad, naregjeno je, da zaištu *„opportune expeditorie tanto in turchescho, quanto in lingua nostra“*. (R. 17., 28., 126.)

Da su Osmanlije poštivali jezik balkanskih Slovjena, pripisati je donekle i tome, da su već u doba, kada si je sultan Mehmed II. sticao počasni naslov Fatiha (osvajača), poturčenici iz Bosne, Srbije i Hrvatske na portu došli do velikoga ugleda. Eno megju svima se ističe Hrvat Mahmudpaša Opuković, najveći vojskovogja Mehmedov, a uza nj se nanizao Hercegovac Ahmedpaša, sin hercega Stefana. Na porti dogjoše do velika ugleda Angelovići, Bogojevići, Vraneševići i mnogi drugi, koji su ugledali život u Bosni ili u najbližem susjedstvu a nijedan od njih nije izgubio uspomenu na svoju nekadanju domovinu, svaki je imao uza se po kojeg zemljaka, makar i ostao kršćanin, koji ga je sjećao domovine. Eno Ahmetpaše Hercegovića, velikog vezira, koji je imao na svom dvoru Grgura Desisalića, Radića Bogašinovića, i svog krštenog kuma, Dubrovčanina Andriju Sorkočevića.

Pojedine dvoranike na porti, rodom Bošnjake, rado je porta slala u Dubrovnik ili u Bosnu kao poklisare, jer je znala, da će ovi, poznavajući lokalne prilike, povjerenu misiju bolje i sa više takta izvršiti, nego ikoji Osmanlija. Tako je 1470. došao sa porte, da riješi zamršenu ostavinsku raspravu o imetku hercega Stjepana carski sklav i ćesnegjer Alibeg, sin Ivana Vlahovića u Dubrovnik i hercegu Vlatku vodeći sobom i brata svoga Smailbega a prirodno je, da su se Bošnjaci, koji su bili dvoranici porte, otimali za svakom posaobinom, koja bi ih vodila u blizinu domovine — u Dubrovnik — te bi odanle posjetili svoj zavičaj i kršćansku rodbinu. Eno Ibrahima Vraneševića, careva kancelara, koji je dolazio 1474. u Dubrovnik radi hercegove ostavštine i posjetio rodbinu a 1476. se po drugi put vratio, da čestita ocu svomu Heraku Vranešu, komu je, prem je ostao kršćanin povjerena uprava Trebinja i Popova.

U godini 1483. nalazimo, kako Dubrovčani šalju počasne darove Radivoju, bratu careva zeta Ferhatbega. 1500. godine donio je carev soluštar Ahmed Krajčinović u Dubrovnik vijest o osvojenju Motona i Korona a vijeće mu darovalo jedan skrletni i jedan paunasti kavad. Kada je 1515. ulak cara Selima, Ferhad, donio carev izvještaj o njegovim pobjedama na dalekom istoku, posjetio je on i svoga oca Radosava Katušića i poveo ga s bratom u Dubrovnik te ih Dubrovčani darivahu kao odličnu gospodu.

Kako su se bosanski poturčenici, koji su na porti došli do časti i ugleda sa ljubavlju sjećali svoje kršćanske rodbine i nastojali, da ju dobave u Carigrad, dokazuje nam najbolje slijedeće pismo čaušbaše Ferruha, pisano rukopisom Skenderbega dragomana, od čije ruke nalazimo nekoliko pisama i fermana u našoj zbirci. Pismo donosimo radi (lašnjeg čitanja u transskripciji:

U vsem' poč'tenomu i plemenitomu i nam' že dragomu prijatelju knezu izab'ran'nomu i vlastelom' dub'rovač'cem mi izab'ran'noga sluge čes'titoga cara Fer'ruh' čaušbaša posilamo vi mnogo ljubov'nenije i zdravije da primi vaša milost' i po sem' davamo na znanije vašemu prijatel'svu, kako prege ovaj za našu brat'ju i ses'tre posalь radi, što s'mo bili sь znaniem' čes'titoga cara k vami knige pisali i po carevu sklavu pos'lali i po zapoves'tiju čes'titoga cara i našega prijatel'stva volje radi, vaša milos'ti učiniv' dob're, po vašem' brodu es'te mnoga našega roda pos'lali i kako je brodь došadь a mi niesu došli: da togaj radi učinili s'te nam' volju. Zatoj vi zahvaljam' kako našem' dobrem' prijatelom'; ali za nih'no nedošastije nas' vele sьrd'ce boli; da togaj radi drugovija i opet' vašemu gos'pos'tvu se molimo i prosimo, kako opet' pot'rudiv' za nasь radi drugovija, pak tamo našoj rod'nine nekoga

mud'ra čl(ove)ka da pošl'ete tere, kako uzaz'nate, da ih' ovamo zovet' i pregovoritь i do vas ih' dovedet', ere vi kju vamь za ovaj posal' dob're zahvalitї i veliku har' imati i do veka vaše dob'ro pomenovatї. Vaša milos'tь takoj da znaet'.

Pis'. mes(e)ca sehtem'vrija 21. dan' u Carigradu.

Porta je osobito rado povjeravala upravu Bosne i Hercegovine baš potomcima bosanskih vlasteoskih kuća a u doba, o kojem radimo, nalazimo od ovih kao sandžake u Bosni Sinanpašu Borovinića, i Mustafabega Jurišević a u Hercegovini Mustafabega Milivojevića, Mehmedbega Obrenovića, Hasanbega Mihajlovića, Skenderbega Vranešević, Mustafabega Bogojevića. O starim junacima soja Balibega Malkočevića, Alibega i Skenderbega Mihajlovića da i ne govorimo!

Obzir prema narodu i mudra politika Osmanlija zahtijevahu, da su na dvorovima sandžakbegova bili pripušteni službi i kršćani, dapače mi vigjamo, da su ih sandžaci ragje i češće, nego li same muslomane, upotrebljavali u diplomatskim misijama Da spomenemo nekoliko primjera iz prvih četiri decenija iza osvojenja Bosne: Glasoviti Isabeg imao je dva dijaka-kancelara, kršćana, Heraka Vraneša, oca carskog dragomana Ibrahima i Mihajla a na posaobine slao bi Tvrdišu Bogutovića, Branisava, Teodora, kefaliju Stefana, Branilu Stjepanovića, Aleksu, ceribašu Vlaha Svinjarevića i Dubrovčanina Živana Pripčinovića. Sinanbeg hercegovački imao je za dijaka Petra a kao poklisare upotrebljavao je Stjepana Sratinovića i Vuka Vraneša strica carskog dragomana Ibrahima; u Ajazbega nalazimo Vlaha Svinjarevića, Braila i Tvrtka, u Hamzabega Heraka, u Mustafabega Milivojevića Pokrajca Vlaha, Milivoja Mihoćevića, Vuka Baličevića, Ivana Radičevića, Ivku Konjhodžića a kao kancelara Pokrajca Dijakovića. U vojvode Ahmeda sretamo kao poklisare Radoju Vučetića i Vukana Dubravčića.

Kršćane nalazimo i kao predstojnike viših administrativnih oblasti: kao trebinjske vojvode Heraka Vraneša (1477.) i Radivoja 1505., kao kneza Vuka a u Donjim Vlasima kneza Heraka Vladisalića.

Ovo je tek nekoliko primjera a potpuna lista bila bi daleko opširnija; ali i to malo dokazuje dovoljno, kakim su se oštroumljem Osmanlije znali poslužiti duševnimi silami osvojena naroda, pogodujuć mu po mogućnosti, ne vrijegjajući mu narodnog osjećaja i pomlagjujući njime snagu turske imperije.

*

Osmanlije, osvojiv Bosnu, razdijeliše je u dvije pokrajine, koje predstavljahu jedan vilajet Na čelu bijaše sandžak vrhbosanski a uz njega, kao vladar Hercegovine, krajišnik, koji je isprva dugo vremena stolovao u Foči, poslije izmjenice i u Novom ili u Mostaru a tek u XVI. vijeku prenio je definitivno svoju stolicu u Mostar. Na čelu pojedinih kotara, koji odgovarahu sredovječnim župama bijahu posebni vojvode, a kada je vremenom uz vojvodu došao i posebni kadija, nastadoše razni kadiluci, kojima se opseg vremenom nije puno mijenjao.

Vrhbosanske sandžake i hercegovačke krajišnike, koji su vladali do dobe Sulejmana Velikog donosimo napose a i vojvodama, koji su upravljali u to vrijeme pojedinim župama imamo spomena u dubrovačkim spisima cijelom nizu, osobito hercegovačkim, jer su ovi bili bliži Dubrovniku i češće dolazili s njime u doticaj, a što su dalje župe to se rjegje ili nikako ne spominju njihove vojvode.

Vojvode, koji su u doba prije i poslije osvajanja kao i sandžaci dulje ostali u vlasti, poslije se češće mijenjaju, jer svaki sandžak ili krajišnik mijenjao je stare vojvode novima i tako goni kadkada jedan drugoga sa stolice. Najbliže vojvodine

Dubrovniku bile su Trebinje i Novi, Rudine, Donji Vlasi, Nevesinje, Banjani, Cernica i Primorje, Dabar i Mostar.

Ovdje iznosim popis nekolicine vojvoda, što sam ih, listajući po dubrovačkim protokolima, ispisao a uz ime dajem i godinu, u kojoj se spominje.

Trebinje i **Novi** (od 1482. zajedno) Hasan vojv. 1477. — Ferhat vojv. 1482. — Alija 1483. — Hamza vojv. novski, trebinjski i popovski 1492., 1496. — Sebalija, vojv. novski 1499. — Radivoj vojvoda trebinjski 1505., 1506., prije, zajedno sa Vukom [1]), knez trebinjski. — Elez vojv. 1505. — Hasan vojv. 1506. — Sulejman vojv. 1506. — Bali vojv. 1507. — Halil vojv. 1508. — Pervan vojv. novski, trebinjski i zubački. — Alija vojv. novski 1515.

Rudine. Mehmed vojv. 1484. — Daut subaša 1486. — Musa 1491. — Skender 1493.—95. — Džafer 1502. — Mehmed 1505. — Skenderbeg 1505. — Musa vojv. 1508. — Husejn vojv. 1511., — Chonach vojv. 1513. — Alija vojv. 1513. — Mustafa vojv. 1514. — Skender vojv. 1516. — Ramadan vojv. 1516. — Mustafa vojv. 1516. — Bajazid vojv. 1517. — Alija vojv. 1519.

Dônji Vlasi. Herak Vladisalić knez 1483. — Junuz vojv. 1488. — Mustafa vojv. 1493. — Džafer vojv. 1502. — Hasan vojv. 1504.—1505. — Musa vojv. 1507. Jahija vojv. 1508. — Husejn vojv. 1509. — Hasan vojv. 1518.

Dabar. Anonimni vojvoda spominje se 12. decembra 1508.

Nevesinje. Husejin vojv. 1470. — Skender vojv. 1472. — Sagan vojv. 1474. — Carausius (= Karagjoz) vojv. 1475.—1477. — Hasan vojv. 1477.

Mostar. Anonimni vojv. 1476. — Baglin vojv. 1477. — Anonimni „voyuoda mostarschi“ 1483. — dtto 1501. Hasan 1507.

Cernica i **Primorje.** Alija vojv. 1477.—1483.

Foča. Mehmed 1510.

Od utvrgjenih gradova u Hercegovini spominju se u to doba osim Novoga i Počitelja još i Blagaj (dizdar Singurbeg 1505.) i Ključ (dizdar Hasan 1518.).

*

Osmanlije u Bosni nisu nasilno dokidali starih institucija ni u sudstvu, prem je šerijatom došao u Bosnu posve nov zakon i posve nov sudbeni postupak, koji je vrijedio samo za muslimane dočim su se kršćani sudili i odsele megju sobom porotom, kako su to obikli prošlih vijekova. Samo u trgovačkim poslovima ograničena je kompetencija te porote, ako se radilo o dugovima Dubrovčana te su ovi 6. oktobra 1466. na zahtjev Izabega morali u raspravama o dugovima izmegju svojih trgovaca i Bošnjaka dokinuti porotni sud (R. 19, 122') a s takim tužbama ići pred kadiju; ali i tu su imali ta polakšicu, da su pred kadijom vrijedile i zadužnice pisane od turskih pripadnika Dubrovčanom njihovim jezikom, a još sultan Bajazid izdao je 6. septembra 1485. u Bani ferman, kojim ovo naregjuje a kadijama nalaže, ako ovake dubrovačke „hudžete“ ne znaju čitati, da dozovu njihove „popove“ ili koga drugog, koji zna njihovu „knjigu čitati“ (dok. br. 91. str. 81.). Malo poslije dokinuta je i ta polakšica te je sultan Bajazid na molbu samih Dubrovčana odredio, da se tražbine dubrovačkih trgovaca mogu u kadije uknjižiti u „*libru*“ a kadija im izdavati za to hudžete te im se takove tražbine imadu dosuditi (br. 94. str. 83.)

---

[1]) Vuk se spominje kao knez trebinjski već 1494.

U svim drugim raspravama ostala je porota obični sudbeni postupak a kao primjer take u velikom stilu provedene porote spominjem onu, koja je 1467. sudila u Trebinju. Od burnog vremena rata nakupilo se izmegju dubrovačkih i turskih pripadnika mnogo spornih pitanja. Da se ova riješe sazvao je koncem aprila novski kadija Ahmed u Trebinje zbor *(congregatio)*. Na tom zboru imao je prisustvovati Isabegov izaslanik za Bosnu, vojvoda Ahmet za Hercegovinu a Dubrovčani pozvani su, da pošlju dva plemića. Dubrovčani poslaše Andriju Sorkočevića i Nikolu Palmotića i naložiše im *„quod iustitia per ipsos* (t. j. *cadiam et sclavum) nostris hominibus et per nos eorum hominibus ministrari debeat solum pro maleficiis, factis a tempore, quo imperator cepit Bosnam citra. Et maleficia, ante dictum tempus facta, non memorantur, exceptis tamen debitis legitimis, quandocumque contractis et factis, qui semper huicinde queri possint"*. (R. 19., 204.)

*

Već u svojoj studijici „Die geschichtliche Grundlage der bosnischen Agrarfrage" spomenuo sam mimogred i prvi kataster zemalja, što ga je sultan Mehmed II., osvajač Bosne, dao provesti a da dokažem, kako su Turci već par godina iza osvojenja Bosne svoju administrativnu zadaću shvatili sa najozbiljnije strane te kao najbolje jamstvo za sigurnost zemljišnog posjeda proveli ozbiljni kataster, navesti ću i ovdje nekoliko podataka.

Prvi spomen tome katastru nalazimo u godini 1475. u zapisniku sjednice vijeća umoljenih od 7. jula a odnosno mjesto glasi:

„Prima pars est de donando Turcho, qui venit ad faciendum descriptionem Bosne, qui misit ambassiatam ad dominium nostrum cum dono petiarum 4 zambelloti. Per XXX. Co. I.

Secunda pars est de donando sibi ducatos trigintaquinque in pannis. Per. XXIV. Co. VII.

Prima pars est de donando tribus nuncijs dicti Turchi ab yperp. trigintaquinque infra in pannis in totum. Per. XX. Co. XI." *(R. 22., 216.)*.

Da je taj „Turčin" imao zaista načiniti prvu katastralnu kartu Bosne, razabire se nedvoumno iz riječi, koje su u našem citatu razmaknuto štampane

Kako je ovaj prvi pokus uspio, nije nam poznato, jer se više nigdje ne spominje taj turski geometar. Biti će da njegov elaborat, izragjen primitivnim sredstvima one dobe a u zemlji, kojoj su jedva probijena vrata, da u nju ugje islamska kultura, bio dosta nesavršen, jer nije prošlo nego dvadeset godina a u Bosni provagja se po drugi put kataster.

Ovaj se put radilo o tome, da se ustanovi i odijeli zemljište na granici dubrovačko-hercegovačkoj, da se po mogućnosti dokinu razmirice na granici. Bilo je to za vlade krajišnika Sulejmanbega, koji je 1496., valjda po želji Dubrovčana, odaslao vojvodu trebinjskog Hamzu da ustanovi granicu prama Konavljima oko *Terrae Novae*. Ovaj, nastupiv tu funkciju, poslao je Dubrovčanom na dar nekoliko stoke, prodane za 12 dukata, a oni mu uzvratiše darom od 900 aspri. Posao njegov megjutim nije osobito napredovao a on kao da je u Dubrovniku dangubio, jer je vijeće umoljenih 16. septembra 1496. zaključilo, dozvoliti rektoru i malom vijeću, da dadu trebinjskom vojvodi dara, koliko im se bude svidilo, samo neka već jednom pogje i svrši posao svoj po nalogu sandžaka te neka uredi granicu oko Bjelemića. (R. 27., 277.).

Ozbiljnije proveden je kataster u Bosni za vlade sultana Selima, god. 1515.

Značajno je za veliki stil, koji je onda karakterizovao upravu osmanlijskog carstva to, da je u isto doba, kada je sultan Selim na istočnoj granici svoga

carstva ratovao veliki rat protiv Perzije, na skrajnom zapadu prostrane države dao provagjati djelo mira *par excellence* — kataster Hercegovine, koji je imao u velike konsolidirati gragjanske prilike.

5. septembra 1515. raspravljalo se u Dubrovniku prvi puta o *eminu, „qui facit descriptionem sanzachatus Cherzegouine"*, koji je imao zajedno sa sandžakom (Mehmedbegom Isabegovićem) proći preko Konavlja u Kastel Novi. U dotičnom zapisniku nazivlje se on *pripiesnich* a u drugim *pripisnich* = pripisnik. Taj pripisnik bio je veliki dostojanstvenik, jer je vijeće zaključilo, darovati mu 100 dukata i dva kavada *„de grano"*, kao što je darivalo sandžaku. 10. septembra zaključilo je vijeće darivati i njegova pratioca, bio on carski sklav ili kadija *„aut alius in dignitate et auctoritate constitutus apud dictum eminum"*. (R. 33., 213.).

22. septembra je vijeće megjutim svoj prvi zaključak promijenilo te je zaključilo, dati mu na dar 2000 aspri i uz to skrletni kavad. Osim toga je zaključilo poslati Stefana Ivanova Palmotića, da ide u ime dubrovačke općine posjetiti pripisnika i to, ako ga ne bi našao u dubrovačkoj župi Konavljima, neka ga traži dalje *in locis interioris* sve do Gacka a ako bi saznao, da se je vratio u Novi, neka čeka u Konavlima, dok se ne vrati opet.

27. septembra bavilo se vijeće umoljenih opet eminom pripisnikom *„qui describit villas et loca Cherzegovine"*. Valjda je pripisnik smatrao votirani mu dar premalenim te ga odbio, jer se ovaj puta povećava još za 3000 aspri, dakle u svemu na 5000 aspri a Stefanu Palmotiću se pismeno nalaže, ako se emin nebi vraćao iz Novoga preko Konavlja, neka ga traži *„in locis Turcorum vsque ad Gazchum"* i neka ga nagovara da primi darove: ono 5000 aspri i kavad i slatkiše, mirodije i druga jestiva.

Čini se, da se je pripisnik udostojao, primiti ovaj dar, jer na 2. oktobra došao je iz Kastela Novog sin carskog sklava, koji prati emina u Dubrovnik, željan da razgleda grad te je dubrovačkom gospodstvu darovao *„vnam peciam cendati nigri vocati pribereghi"* vrijedan 4 dukata i dobio za to dar od 500 aspri.

Radi istog pripisnika odlučili su Dubrovčani 6. oktobra pisati vrhbosanskom sandžaku Mustafabegu Juriševiću. Tu saznajemo, da je nedavno preko Konavalja prešao u Novi a otale u Trebinje i da se o njemu javljaju sandžaku neke novosti, ali ne saznajemo, koje su to bile novosti.

Na nešto neugodan način ponovljena je Dubrovčanom uspomena na tog turskog geometra u januaru slijedeće godine. Onda je Anton Šimunov Stulić, koji je predao novce, votirane na dar pripisniku, polagao račun i zaračunao 200 aspri više i to za to, jer je pripisnik megju predanim asprama našao nekoliko krivih i za to tužio Dubrovčane, koji su osugjeni na globu od 200 aspri. 15. januara 1516. zaključilo je vijeće, da se ti novci Stuliću vrate, ako se zakune, da je bilo doista tako. (R. 33., 259.).

*

Svoj nagli razvoj ima da zahvali Osmanlijsko carstvo jednoj instituciji, koja je u ostaloj Evropi bila nepoznata, a to je institucija adžemioglana. Adžemijom zovu Arapi svakoga, koji nije njihove narodnosti a istim imenom označivahu Turci svakog koji nije Osmanlija ili bar musliman; riječ oglan znači dječaka. Ti adžemi-oglani ili dječaci, koji nisu po narodnosti Osmanlije a po vjeri muslomani, kupili su se po novo osvojenim zemljama u ranoj mladosti prema potrebi u stanovito vrijeme i u stanovitom broju te bi ih odveli u Carigrad, gdje bi ih na porti što pomnije odgojili — razumije se u čisto islamskom i osmanlijskom duhu. Od ovih adžemi-oglana rekrutiralo se u

doba svoje slave janjičarsko kolo a od njih su mladići bistrija duha došli do najviših mjesta uprave osmanlijskog carstva te su kao bašalari i veziri upravljali najvažnijim resortima uprave. Ali nije bitna važnost ove institucije bila u tome, da je osmanlijsko carstvo odgojilo od ovih renegata lavje borioce i oštroumne državnike, još je veća korist od njih bila ta, da su ti nekadanji adžemi-oglani, došav do časti i ugleda bili veza izmegju porte i svoje nekadanje domovine, čiji je ugled zasjao i u seoskoj kolibi ili u kasabici, iz koje su nikli a odanle se širio po okolici a preko te veze i preko toga refleksa sjaja i moći, koji se odrazio na zabitni zavičaj, išla je ma i nevidljiva ona struja, koja je osmanlijskom carstvu odaljene provincije brže asimilovala, nego svaka sila i oružje, koje je islamu sticalo više prozelita nego li najfanatičniji šejh ili hodža.

Ovaj danak, što su ga podjarmljeni kršćani, inače oslobogjeni od vojne dužnosti, morali davati porti, zvao se kako razabiremo iz zapisnika dubrovačke arhive i telos a sabirači tih adžemi-oglana zvali su se telosnici ili sorzije.

Prvog telosnika u Bosni nalazimo već malo godina iza osvojenja — 1467. a došao je u Bosnu — valjda da svakome „ad oculos" pokaže, kakova li sjajna budućnost čeka one, koji pogju u adžemi-oglane — sa poturicom „Frengom" Jusufom, sinom dubrovačkog plemića Jakova Bunića. (R. 19., 285.)

U našoj zbirci dokumenata imademo jedan ferman (br. 38., str. 37.) sultana Mehmeda II. pisan u Tur-Ali 24. septembra 1472. u kome se Dubrovčanom javlja, da je naloženo vojvodi Hamzabegu, da po njegovoj „vlasti" sabere „momke vlaške" i zapovjeda Dubrovčanom, da dobro paze, da se ne skrije nekoji Vlah ili Vlašić u njihovu „vlast" i da ne puštaju nikojega od njih kroz svoju zemlju u drugu zemlju; a koji gode Vlah ili Vlašić dobjegne u njihovu zemlju, da ga predadu Hamzabegu. 1474. spominje se neki Mustafabeg kao telosnik Bosne te mu vijeće umoljenih daje 14. februara dar od 20 dukata

Godine 1493. opet se kupio po Bosni telos a car je za to poslao bivšeg karamanskog kadiju u Bosnu a s njime i carskog sklava. Ovaj je jamačno pisao Dubrovčanom, da pripaze, da koji momak ne bi prebjegao, jer inače ne bi bilo povoda, da im šalje dar, za koji oni uzvratiše svojim darom 6. augusta. (R. 27., 63.)

Slijedeći telosnik pobirao je dječake u godini 1502. i 9. jula 1502. vijećalo je vijeće umoljenih: *„Prima pars est de donando Turcho, qui querit pueros per Bosnam, qui donauit dominio tres tapetos, duas habenas et vnum sumach . . ."* (R. 29., 65.) Ovaj telosnik, postao je, obaviv taj posao, tefterdarom anadolskim a Dubrovčani mu odrediše 17. januara 1503. dar, ako bude zbilja *„in officio tefterdario"* (R. 29., 101.)

1506. došao je u Bosnu kao telosnik Sinanbeg te je pošao sa svojim „škribanom" Jakubbegom u Dubrovnik, da tamo traži *„vasallos Turcorum obnoxios ad telos"* (R. 30, 159').

1518. kupio je po Hercegovini telosnik telosa, mnogo naroda prebjeglo je na dubrovačko zemljište te je ovaj za to pisao radi ovoga razbjegloga naroda a vijeće umoljenih ovlastilo je malo vijeće, da mu odgovori na pismo, kako zna. (R. 34., 202')

Da su janjičari a i viša gospoda, koji su kao adžemi-oglani došli na portu, kada odrastoše i dogjoše do ugleda dolazili u svoju domovinu, da posjete svoju rodbinu, svjedoči nam ovaj zaključak vijeća umoljenih od 15 oktobra 1510.: *Prima pars est de donando janizariis quattuor, qui venerunt ex locis vicinis, in quibus visitauerunt suos"*. (R. 31., 254.)

*

Adžemi-oglani bili su jedini danak u krvi, što su ih podjarmljeni kršćani davali Osmanlijama, jer od vojničke dužnosti bio je svak oslobogjen a za to oslobogjenje

plaćalo se godišnjeg harača — isprva od kuće a poslije od odrasle muške glave — po dukat. Taj dukat megjutim nije bio izum turske fiskalne mudrosti, nego je bio običajan u srednjem vijeku i u Hrvatskoj i Ugarskoj, osobito za prvih turskih ratova. Mi znamo dosta slučajeva, da je sabor u doba, kada se spremala vojna na Tursku, rasporezao porez od dukata na svaku kapiju *(porta)* a od toga se novca namirivali troškovi vojske i rata. Ni u Bosni taj danak nije bio nepoznat, jer je u srednjem vijeku kralj, a u Humu herceg pobirao od svake kmetske kuće po jedan dukat. Činovnici koji su taj danak pobirali, zvali su se dukatnici[1]).

Ako su i Osmanlije počeli pobirati harač, nije to prema tome bilo ništa novo, što više, oni ga isprvo nisu zvali ni turskim imenom nego se činovnik, koji je pobirao dukate i u prvo tursko doba kao i u srednjem vijeku zvao dukatnikom. Osmanlije su ovaj danak u toliko teže pritisnuli na ramena kršćanskog naroda, što nisu pobirali dukat od kuće nego od muške odrasle glave a narod, da se tome teškom danku otme, razbježao bi se i posakrio, kada god bi dolazio emin da kupi dukate.

Karakteristički takav primjer predočuje nam naš dokumenat br. 127., str. 113. iz godine 1497. U maju ove godine nalazimo u zapisniku vijeća umoljenih spomen dukatniku i njegovom pisaru, koji je po Hercegovini kupio od raje harač. Bio je to, kako iz našeg dokumenta saznajemo novski emin Kasum Čelebija, koji je porti izvijestio o slabome uspjehu svoga rada a na to je car pisao 23. safera 903. (= 1497.) ferman u Dubrovnik, u kome veli, da se je emin, koji piše Hercegovu zemlju i bere vlaške dukate, potužio, da mnogo ljudi, koji su upisani pod Hercegovu zemlju pregjoše u Dubrovnik te se rasturiše po dubrovačkoj vlasti. On im šalje „katastih" (popis) ovih bjegunaca i zapovijeda im, da svakoga, koji je tamo upisan, vrate na svoje mjesto a u buduće, neka ne dozvole ni jednome bjeguncu, da stupi na njihovo zemljište, nego neka ga bez krzmanja vrate.

U slijedeće vrijeme nalazim još triputa spomena dukatnicima: 3. januara 1510. spominje se bez oznake imena *„duchatnicus ducatus Cherzegouine"*, 2. novembra 1507. dukatnik hercegovački Mehmed Cigulić a 2. augusta 1516. emin Mustafa, koji se već zove *„characianus"*, to jest haračnik.

*

Sredovječni bosanski velikaši imali su u Dubrovniku ne samo pokretna imetka na pokladu — novca, zlatna i srebrna kova, skupocjena nakita i dr. — nego i nepokretna, kuća i zemalja, što su ih dobivali na dar, kada su im Dubrovčani davali za osobite zasluge plemstvo. Kada je Bosna pala, palo je na bojnom polju bezbroj bosanke vlastele a njihova imanja ostaše u Dubrovniku bez vlasnika. Za to se u prvim godinama iza osvojenja Bosne vode mnogo raspre o tim imanjima, dok se razvidi, tko ima na njih neosporno pravo našljedstva. Imetak bosanskog kralja Stjepana Tomaševića iza osvojenja Jajca reklamirao je kralj Matija Korvin kao pravni našljednik bosanske krune; oko imetka hercega Stjepana vodile su se dugotrajne parnice, koje su svršene na veliku štetu Dubrovnika; konavôski dohodak plaćali su Dubrovčani kroz cijeli niz decenija trim granama kuće Kosače, koje se iza pada Hercegovine rasciepaše; dohodak imetka Pavlovića reklamirao je u ime porte Mehmedpaša Mimetović iza osvojenja Jajca a poslije i sam car; za našljednike ostavštine Braila Tezalovića živo se zauzimahu Isabeg i Ajazbeg a kuće i imetak Hrvojev[2]) reklamirao je 1474. sam car te je dubrovačko

[1]) Vidi o tome moju radnju: Testamenat gosta Rudina.

[2]) Kuća Hrvojeva prešla je na Vlatkoviće po majci Ivaniša Vlatkovića. Kraj nje dogodio se 1466. požar. Kada našljednici Ivaniša, Žarko i Tadija pristaše uz Mlećane u ratovima protiv Turaka, jamačno je porta reklamirala i kuću Hrvojevu za se.

vijeće moralo da potraži sve spise, koji se odnose na njegov imetak (R. 22., 96). Imetak Tvrtka Borovinića reklamirala je kći mu Milica a sama bosanska kraljica Mara došla je da reklamira svoju očevinu iza despota Lazara i imetak iza muža. Te rasprave bile su često vrlo dugotrajne i zamršene a dok se riješe, odredilo je malo vijeće 9. augusta 1468., da se kuće i imanja Bošnjaka, koji su poginuli za rata popišu u jednu knjigu i javnom dražbom daju u najam u korist općine, dok se riješe sporna pitanja našljedstva. (Con. minus 17., 171'.)

Mnoge udovice i sirote poginule bosanske vlastele nagjoše u Dubrovniku zakloništa a i — milostinje, a u Konavlima naselilo se puno bosanskih bjegunaca. Turci zahtijevahu, da se ti bjegunci opet vrate i Dubrovnik je morao 16. maja 1469. izdati naredbu, da se svi ljudi, koji su se tamo, odkada je car osvojio Blagaj i Ključ, naselili vrate u svoju staru postojbinu.

Kada je i zadnji komadić slobodne Bosne, Neratavska Krajina, gdje se vojvoda humski Ivaniš Vlatković borio kao lav, pala a Ivaniš umro, ostaviv junačku sablju bratu si Žarku, koji je u mletačkoj službi bio strah i trepet susjednih Osmanlija, pošla je i njegova udovica Katarina u Dubrovnik, da traži zakloništa i potpore a vijeće ju je 12. septembra 1494. pismeno preporučilo kralju ugarskom, da je podupire. (R. 27, 143.)

Jednom riječi, likvidacija ostanaka imetka bosanskog kraljevstva, koje se čuvalo u Dubrovniku bijaše u prva tri decenija iza osvojenja Bosne jedan od najobičnijih temata, s kojima se bavila dubrovačka vijeća, a megju našim dokumentima ima dosta njih, koji su u tome vidu vrlo zanimivi i iznose posve nova fakta.

*

U saobraćaju izmegju Dubrovnika i susjedne gospode igrali su u predosmanlijsko doba darovi veliku ulogu a još veću u osmanlijsko doba. Poklisari na portu nosili su uza se uvijek bogate darove: za cara, bašalare, tefterdara i za sandžake usput počam od hercegovačkog krajišnika do beglerbega rumelijskog a ako bi car bio u Anadolu i za samog anadolskog beglerbega. Kada god bi došao u Bosnu ili u Hercegovinu novi krajišnik ili sandžak, a u susjedne kotare novi vojvoda, slao bi u Dubrovnik poklisara s darovima, a Dubrovčani odgovorili bi opet s poklisarstvom i slali bi još bogatije darove. Svaki ugledniji Turčin, koji bi dolazio makar iz putničke zvjedljivosti u Dubrovnik, da razgleda taj glasoviti grad „Frenga" slao bi vijeću darove i dobivao bi ih od njega na uzvrat i tako nije prošla nikoja važnija zgoda a da vijeće umoljenih, a kada se radilo o manjim svotama i vijeće malo, ne bi vijećali o votiranju kakvog dara bosanskim velikašima ili bar njihovim poklisarima, koji su dolazili bilo s kojim poslom u Dubrovnik. Odličnijim ličnostima davali su dubrovčani obično skupocjena svilena, zlatom protkana sukna, brokate i brokatele i razne velute pa srebrninu, a ti skupocjeniji komadi dobavljali su se obično iz Italije, većinom iz Mletaka; ali kako je potreba dobavljanja ove robe bila sve veća, pokušaše načinjati tu robu u Dubrovniku. Iz tugjine dobaviše majstore, koje je vijeće po mogućnosti podupiralo i tako je taj luksus bio osnivačem umjetne industrije dubrovačke, koja započinje koncem XV. a cvate u XVI. vijeku.

Listu običnih darova, što se davahu s jedne i s druge strane iznio je već Konst. Jireček u Arch. f. slav. Phil. pa se za to ne trebamo upuštati u podrobno nabrajanje ovih predmeta a ovdje ćemo to samo u nekoliko popuniti. Za predavanje darova, koje bi Dubrovnik davao stranim poklisarima značajan je ovaj zaključak vijeća umoljenih od

26. septembra 1467. *Prima pars est de declarando, quod cancellarius in lingua sclaua, tam presens, quam futurus, habeat officium portandi dona, que fiunt oratoribus lingue sclaue per commune nostrum, exceptis donis rerum cibariarum, que fieri debeant per custodem carcerum et beueragia, que dabuntur ipsi cancellario in lingua sclaua, diuidi debeant, videlicet medietas sibi et medietas famulis regiminis. Et similiter beueragia, que dabuntur ipsi custodi carcerum diuidi debeant, videlicet sibi medietas et alia medietas famulis regiminis et riucriis. Et dona, que fient a dominio oratoribus aliarum linguarum, fient per notarios, intelligendis illis oratoribus, quibus ipsi portare consueuerant.* (R 19., 262')

Prema tome odregjeno je, da darove, što ih vijeće daje poklisarima „slovjenskog jezika", a to su bili svi iz Bosne i iz sjevernih balkanskih zemalja, ima predavati kancelar slovjenski, tako zvani *„slavicus"*, a napojnice *(beveragia)*, što bi ih dobivao, dijelio je pola sebi a pola gradskim stražarima; samo jestiva nosio bi nadzornik gradskih tamnica a dijelio bi napojnice na pola sa stražarima.

Od neobičnih darova što ih Dubrovčani slahu u Bosnu spomenuti ću tu sat *„sine contrapensis"* poslan 1498. Ahmedbegu Vraneševiću — prvi žepni sat u Bosni — i mletačka stakla, što su ih dobili po gdjekoji sandžaci za svoje vakufske gradnje, džamije ili banje. Hamzabeg dobio je 1472, kao osobitu rijetkost dva alanska psa i majmuna *(duos canes allanos et vnam simiam)*, a Skenderbeg bosanski sandžak tri sokolića.

Od osobitih turskih darova spomenuti ću *„mensa pellium cordouanorum"*, što ju je darovao 1517. carski sklav a to je putnička sinija od crvene kože, pokovana pucetima od mjedi, kako ju je još pogdjekada naći u starim otmjenim muslomanskim kućama u Bosni. Često su dolazile osim razne stoke u Dubrovnik na dar i jeleni i košute a Sinanpaša smederevski poslao je 1513. ribe morune iz Dunava.

Što je bilo od tih darova jestivo, prodalo se dražbom — *ad incantum publicum* — a skupocjenije stvari pohranile bi se u komunu, te bi se prilikom upotrebljavale opet za darove. Megjutim se tih darova do 1513. u komunu nakupila tolika sila, da je vijeće umoljenih 16. juna prihvatilo ovaj zaključak: *Prima pars est de dando libertatem dno. rectori et suo minori consilio vendendi in credentiam brochatellos, velutos et alios drapos communis, existentes in camera, cum termino soluendi per totum mensem decembris cum plegiaria sufficienti acceptanda in minori consilio.* (R. 32., 243')

*

Za urbani odnošaj, koji je vladao izmegju Turaka muslimana i Dubrovčana katolika, značajno je to, da su i muslimanska gospoda često sudjelovala kod najveće narodne svečanosti, na dan sv. Blaža gonfalonera i protektora dubrovačke republike. Od prastare davnine, slavio se taj dan velikim slavljem i narodnim veselicama. U gradu zgrnuo se svijet iz dubrovačke okolice ali i iz Bosne da se proveseli. Tu se pjevalo, sviralo, na placi se plesalo, pred gradom se utrkivalo a kao vrhunac slave, bacalo se s konja kopljem u halku. Izokolna vlastela, Hranići, Pavlovići, Hrvatinići pa i sami bosanski kraljevi, slali bi u Dubrovnik svoje svirače i pehlivane da svojom umjetnošću proslave taj dan i tu su se zgrnuli sa raznih bosanskih dvorova *pifari, tubicines*, ili *tubete, trombete, lautharii, hystriones, gnachari, joculatores* a sutradan darivalo bi vijeće ove sredovječne umjetnike darovima u novcu ili u suknu.

Taj običaj nije prestao ni u ratno doba, jer dan sv. Blaža bio je dan „vjere"; onda je „fida" bila oglašena za svakog, koji je bilo šta skrivio ili zadužio se, te je mogao doći u Dubrovnik da sudjeluje na toj slavi a da nitko ne dirne u njegovu osobu. To je bilo nešto slična, što je i *besa* u Arnauta.

Kada su Osmanlije osvojili Bosnu a Dubrovčani postali carski haračnici, nije taj lijepi običaj prestao, jer kako su mnoga islamska vlastela, krajišnici i sandžak-bezi bili potomci bosanske vlastele, ostaše vijerni svojim tradicijama te su i kao muslomani pomagali Dubrovčanom slaviti sv. Blaža, šaljući u Dubrovnik svoje svirače i pehlivane. Tako je, da navedemo nekoliko primjera, Isabeg Isaković 1461. poslao svoje *gnachari-je,* koji su zajedno sa pehlivanima bosanskog kralja, hercega Stjepana i vojvode Petra Pavlovića slavili sv. Blaža; 1466. došlo je 5 svirača Ahmedbegova ćehaje u Dubrovnik.

29. januara 1494. zaključilo je vijeće umoljenih ovaj zaključak: *Prima pars est de donando Turcis, qui fecerunt ludos ad plateam... aspros quingentos* (R. 27. 90) a to će biti prvi spomen dramatskoj predstavi u Dubrovniku, koju su glumili turski glumci na *platei,* današnjoj *placi* pred kneževskim dvorom!

Dubrovčani opet oduživali su se bosanskoj vlasteli za prijaznost, koju su im iskazivali, šaljući svoje umjetnike time, da su im na Božić slali redovito darove. Taj običaj nastao je u ono doba, kada bi bosanski kraljevi a redovito vojvoda Sandalj i herceg Stjepan o božićnom postu dolazili u blizinu mora: kralj u Neretvu a humska gospoda u Blagaj i tu bi im onda Dubrovčani slali svježih riba, što bi ih hvatale naročito za to izaslane barke a uz ribe slali bi i slatka voća i drugih slatkiša. Ako kralj i herceg ne bi dolazili pred Božić u Primorje, onda bi im Dubrovčani redovito oko 10. ili 15. decembra slali u gelatini začinjenih riba sa slatkišima i mirodijama na dar a taj običaj ostao je i u tursko doba, jer bi oni slali ovaj božični dar i sandžaku vrhbosanskom kao nasljedniku kraljevu, a krajišniku hercegovačkom, kao upravitelju nekadanje zemlje hercegove.

*

Promet izmegju muslimana i Dubrovčana osobito je porastao od onda, kada su ovi dobili ispoličnu prodaju soli u Novom, Risnu, Kleku i Slanom te su radi nadzora, obračuna i diobe prihoda od ove prodaje dolazili u Dubrovnik svaki čas turski hamaldari, emini ili izaslanici novskoga vojvode, pa je trebalo pobrinuti se za zgodni konak ovim gostima, koji su do sada nalazili konačišta većinom u privatnim kućama u predgragjima.

5. juna 1501. vijećalo i usvojilo je vijeće umoljenih za to ovaj predlog: *Prima pars est de aptando et accomodando locum pro reditu Turcorum in magazeno et domo communis iuxta parere et reportum dominorum prouisorum et dicti provisores habeant curam aptandi et accomodandi dictum locum, videlicet quod possint committere officialibus laborerіorum de faciendo laboreria, que ipsis videbuntur necessaria, vt Turci ibi habeant commodam residentiam. Que domus est prope sanctum Michaelem.* (R. 28. 283.')

Vijeće je na osnovu ovog zaključka naložilo svome gradskom gragjevnom uredu, da jednu općinsku kuću blizu sv. Nikole pregradi i adaptira za svratište, u kome bi Turci imali udoban stan. Megjutim je već slijedeće godine 24. novembra 1502. odregjeno, da se ovaj *„receptaculum Turcorum"* makne *„ob multos bonos respectus"* s mjesta, na komu je načinjen i naloženo je provizorima, da se brinu, ne bi li našli zgodnije mjesto, te da o tome stave predlog vijeću.

Onda je načinjen onaj „turski han" na Pločama, naprama lazaretu, gdje su putnici, dolazeći za doba kuge sa istoka, morali odležati četirideset-dnevnu karantenu. Taj han opisao je glasoviti turski putnik XVII. vijeka Evlija Čelebija, ali ne znajući značenja lazareta nadjeo mu ime *Lazarov han.* Danas se na krševitom tlu s onu stranu lazareta još razabiru tragovi zidina ovog turskog svratišta.

*

Promet s robljem često je bio povodom, da je došlo izmegju Dubrovnika i susjedne muslomanske gospode do sporova. Dubrovnik je prije imao takogjer instituciju ropstva a tu i u Gabeli bijaše trg roblja nekoć na najgorem glasu, dok nije ustao bosanski kralj Dabiša i protestirao protiv ove trgovine ljudskim mesom, te je prisilio Dubrovčane, da su je zabranili. U Turskoj megjutim ropstvo nije bilo ograničeno nikojom zabranom, a kako je Dubrovnik bio blizu i slobodan grad, dogagjalo se često, da bi koji rob prebjegao iz Bosne ili iz Hercegovine onamo, a onda bi letjele reklamacije amo i tamo, da se izruči bjegunac. Dogagjalo se je ratnih provala, osobito 1471. i 1480., kada je iz dubrovačkog Konavalja odvučeno sila roblja u Tursku a onda su poklisari dubrovački letili na portu, da izbave jadnike, odvučene sa rogjene grude u ropstvo. Ali bilo je i slučajeva, da su zločinci upravo i krali ljude, da ih prodadu u robstvo, a kao zanimive navesti ću nekoliko slučajeva. 1464. uhvatiše Dubrovčani dva Vlaha, te ih baciše u tamnicu, jer su otimali ljude i prodavali Turcima u robstvo. Oni su bili podanici vojvode Vladisava Kosače a i ukragjeno roblje bili su mu podanici pa je vijeće umoljenih te zločince izručilo Vladisavu, da im on sudi (Cons. rog. 18., 91.) 1502. vodila se u Dubrovniku velika parnica protiv nekog Simka Bunožića, dubrovačkog podanika, koji je ukrao jednog čovjeka, sina i slugu mu, te ih je prodao za 500 aspri u tursko roblje. Simko bačen je u tamnicu, a pošto je provedena rasprava zapisana je 18. maja u protokol vijeća umoljenih stavka, kojom dubrovački notar i sekretar Bartolomej konstatira, da je u njegovoj prisutnosti, na usta kancelara Prima, zločincu *„in idyomate dalmatico"* stavio na znanje, ako one u roblje prodane ljude za mjesec dana dobavi slobodne u Dubrovnik, da će mu se samo oči iskopati, a ako to ne učini, da će ga objesiti za vrat na vješala tako da umrije i da mu se tijelo rastavi dušom. Ova osuda izvršena je 22. juna, kada Simka objesiše. (R. 29., 53.)

Kako je ova parnica grozna, ovaj zapisnik je ipak od velike vrijednosti, jer po njemu možemo pouzdano ustanoviti narodnu svijest tadanjih Dubrovčana, koji, prem su odgojeni u latinskom i talijanskom duhu, nisu izgubili osjećaja za slovjensku narodnost i hrvatski materinski jezik. U dokaz tome govori, da je kancelar Primo izrekao smrtnu osudu Šimku *„in idyomate dalmatico"* a taj isti Paskval Primo je 27. septembra 1501. izabran dubrovačkim kancelarom *„in idiomate nostro"*. Dubrovčani su prema tome u ono doba zvali *svoj* materinji jezik *dalmatinskim*.

U našoj seriji imamo nekoliko dokumenata, koji se odnose na roblje (br. 45., 46., 107. i 108.). Prva dva odnose se na robove, valjda za provale Hamzabegove 1471. odvučene iz Konavalja u Tursku, koje izbaviše dubrovački poklisari Jakov Bunić i Gjuro Pucić (1475.). U prvom dokumentu potvrgjuje Murat sin Dogana iz Skoplje, da je iz prijateljstva prema Jakovu, koji mu je darovao konja, oslobodio robove Divca i ženu mu Vladnu, Radića i ženu mu Stanu; u drugom svjedoči Ishak Jablanić, da je oslobodio za 20 dukata cijelu porodicu, Radonju i Marušu sa troje djece.

Potonja dva dokumenta odnose se na reklamaciju Mustafabega Milivojevića, koji je osim drugog imetka iza oca Milivoja Mihočevića baštanio i nekoliko roblja, od kojih su četiri robinje, Čavka, Stana, Milica i Jelica, navodno utekli u Dubrovnik, te ih Mustafa na osnovu kadijske osude reklamira. Kako saznajemo iz zapisnika vijeća umoljenih od 31. marta 1489. od tih četiri robinja, našla se jedna doista u Dubrovniku i to u kući plemića Savina Bobalića a saznalo se to, jer je Savinova žena na prozoru svoje kuće glasno govorila, da je ova robinja bila u njenoj kući ali je otišla s namjerom, da prije skoči u more, nego li da se dade Turčinu u ruke. To su čuli ispod prozora gradski stražari a i sluge Mustafabegovi, pa je Savinu

Bobaliću naregjeno, da robinju ili vrati ili da se on kao sukrivac nagodi sa Mustafabegom.

Robinja je doista nagjena, 3. aprila, a stavljena u zatvor a 10. aprila je predana vlasniku uz namiru (dok. br. 180., str. 95.), kojom se Mustafa obvezuje, da će tu robinju imenom Čavku s Prijedala, kćer Radičevu, pustiti na slobodu, ako u istinu dokaže, da nije robinja nego slobodna.

Ovaj dogogjaj je u toliko zanimiv, što je Mustafabeg, o kome se tu radi, identičan sa hercegovačkim gospodarem Mustafabegom Milivojevićem.

Još jedan prinos ovom poglavlju: 1514., ukradoše zločinci jednu dubrovačku djevojku i odvukoše u Tursku, da je prodadu u roblje, ali ju subaša ljubomirski Dautbeg oteo otmičarom i vratio je u Dubrovnik a malo vijeće mu darovalo 500 aspri (R. 33., 32.)

3. Bosanski sandžaci.

Pregled.

Vojvode zapadnih strana:

Ishak Hranušić	1414.—1439.
Barak Ishaković Hranušić zastupa oca	1436.—1438.
Eseb-Alija Ishaković Hranušić	1439.—1440.
Isabeg Ishaković Hranušić	1440.—1463.

Vrhbosanski sandžaci:

Mehmedbeg Mimetović . .	1463.—1464.
Isabeg Ishaković Hranušić	1464.—1470.
Ajazbeg	1470.—1475.
Balibeg Malkočević . . .	1475.—1476.
Skenderbeg Mihajlović .	1478.—1480.
Davudbeg	1480.
Jahjabeg	1482.—1484.
Hadžibeg	1484.
Ajazbeg 2. put	1484.—1485.
Sulejmanbeg	1485.
Skenderpaša Mihajlović 2. put	1485.—1491.
Jakubpaša	1492.—1494.
Jahjapaša 2. put	1494.
Sinanpaša Borovinić . .	1496.
Skenderpaša Mihajlović 3. put	1499.—1504.
Ferizbeg	1505.—1512.
Junuzaga	1512.—1513.
Sinanpaša Borovinić 2. put	1513.—1514.
Junuzaga 2. put	1514.—1515.
Mustafapaša Jurišević . .	1515.

A. Vojvode zapadnih strana.

Ishakbeg Hranušić[1]). Megju prvim pionirima islama, koji su davno prije definitivnog osvojenja Bosne imali osmanlijskim vojskama prokrčiti put a islamskoj kulturi otvoriti vrata Bosne, odlikovala se osobito kuća Ishakbegova. Ishakbeg naslijedio je kao zapovjednik na bosanskoj jugoistočnoj granici megju ostalim turskim vojskovogjama i Pašaitbega (Pasaitbeg) koji se pod konac XIV. vijeka tu spominje kao „capitaneus gencium armorum". Taj Pašait slao je u junu 1399. svoga poklisara Vukosava Nikšića u Dubrovnik a vijeće mu je 19. juna dalo 10 libri bibera i dva kvaterna pamučna papira[2]) (Ref. 31., 61.).

7. oktobra 1399. raspravlja veliko vijeće opet o drugom poklisaru Pašaitova, komu je ime dosta iskvareno: *Felis çephillia Serveçagni.* (Cons. maius.). Ovaj je iden-

[1]) Odakle nam gentilno ime „Hranušić" razložiće se poslije.

[2]) U originalu „*carta banbaricia*".

tičan sa Ferizom ćefalijom večanskim, koji je došao u Dubrovnik, da ugovara radi carine[1]) i na koga je adresirano pismo od 10. decembra 1399. u kome se Dubrovčani zahvaljuju, što je Pašaitbeg prisilio Dmitra Gonoma, koji je u Srbiji zarobio nekoliko dubrovačkih trgovaca, da ovima vrati slobodu i otetu im robu[2]).

Taj je Pašaitbeg Dubrovčanima ostao u dobroj uspomeni, jer ga oni spominju, hvaleći se njegovim prijateljstvom mnogo kasnije i to 1429. i 1439. Potonji put u instrukciji poklisaru Lukši Radosaliću, koji je poslan da se pokloni vojvodi Eseb-Aliji u Vrhbosni ili Hodidjedu, komu ima da spomene „blagu uspomenu pokojnog vojvode Pašaita i Isaka" oca Esebalina.

1429. 16. juna u instrukciji poklisaru u Radosava spominje se Pašait kao otac onog turskog zapovjednika *„il quale è alli nostri confini"* a pošto je u ono doba bio zapovjednikom na granici baš sam Ishakbeg, valja nam zaključiti, da je isti Pašaitbeg bio otac Ishakov.

Ishaku, osnivaču te kuće, nalazimo već za rana spomena. Kada je ono herceg Hrvoja 1414. izdan od Splećana, koji se privolom kralja Sigismunda od njega odmetnuše, poslao svoga protovistijara Mihu Kabužića i Marina Stefanovića u Drinopolje sultanu, da dovedu u Bosnu tursku vojsku, koja će ga osvetiti[3]), bio je na čelu te vojske i Ishak.

O toj se vojsci pronio glas, da ide u Anadol, ali je krenula na Bosnu. 5. jula bila je u Uskoplju a vojvoda Sandalj digao vojsku da je suzbije; nu videći, da joj nije dorasao, povuče se svojim četama u planinu. Na Skoplju se vojska razdijelila: jedna pola osta tamo a druga projuri Bosnom do Dubočca, do zemlje Ivaniša Nadrojevića (sic!), a jedan odio prošao je čak prema Zagrebu. Plijen poslaše Turci kući a oni se zadržaše još neko vrijeme u Bosni. Ovo je bila treća do sele poznata turska provala u Bosnu[4]).

Pod dojmom ratne strave naravski se narod razbježao bilo u planinu, da se sakrije, bilo u Dubrovnik, gdje se svako osjećao sigurnijim pod zaštitom barjaka sv. Blaža.

Već u proljeće pobrinuli su se Dubrovčani, da uslijed te očekivane provale ne nastradaju njihovi trgovci, koji trguju po Bosni: trgovci u Neretvi dobivaju salvum conductum, da se mogu zakloniti u grad, Ston se osigurava stražom, dvojici kapetana povjerava se briga, da razredaju vojsku, koja će čuvati dubrovački posjed, a Bošnjacima, koji su *„propter adventum Turcorum"* dobjegli na dubrovačko zemljište daje se zakloništa. Bošnjaci potužiše se naravski Dubrovniku na Kabužića i Marina, koji su bili dubrovačka vlastela, što su na Bosnu naveli Turke, a vijeće zapovjedilo je njihovoj rodbini, da od njih zatraži pismeno razjašnjenje radi svog postupka, a ako ovo ne bi bilo dovoljno, da ih ispriča, da se odrekne ovakovih rogjaka[5]).

U to je umro Hrvoja i time nestao pravi razlog ovoj vojničkoj provali, i turske se čete povukoše u Srbiju. Kako razabiremo iz jednoga pisma Dubrovčana, pisana kralju Sigismundu, bilo je 1515. u Bosni vrlo malo Turaka, ali je Ishak u Skoplju sabirao veliku vojsku, s kojom je namjeravao proći kroz Bosnu u Hrvatsku, da tamo hara. Bosna se doduše nije imala bojati njihova neprijateljstva, jer je bosanski kralj bio carev haračnik, ali Ostoja ipak nije vjerovao Turcima, nego se zatvorio u svoje gradove, da se u nevolji znade braniti[6]).

---

[1]) Pucić, Spom. I., 25.
[2]) Ibid. 27.
[3]) Kronika Rastićeva.
[4]) Gelcich-Thallóczy, Diplomatarium Ragusanum 737. 38.
[5]) Gelcich-Thallóczy o. c. 737.
[6]) Gelcich-Thallóczy, Diplomatarium 250.

U ove zadnje dvije godine dobjeglo je od straha pred Turcima toliko naroda iz Bosne u Dubrovnik, da je osobito siromašniji bio upravo na teret Dubrovčanom, koji su zato u novembru 1416. izdali naredbu, da se bosanski bjegunci, koji su za bijega zaostali na dubrovačkom teritoriju i podali se prosjačenju, opet protjeraju.

Od sele ostaje Ishak u onom dijelu Srbije, koji je bio pod vlasti porte, tik na granici bosanskoj rek bi na straži, koja budno pazi na sve, što se u Bosni dogagja i što rade bosanski velikaši, koji su kao i sam kralj bili turski haračnici. U svim njihovim razmiricama imao je on u ime porte intervenirati te ih prema tome, kako je njenim interesima prijalo, ili miriti ili razmiriti. Ako ne sva Bosna, mnoge njezine velmože bili su prema sultanu u faktičnom odnosu suzerenskom. Tako je Ishakbeg 1420. od bosanskog velikog vojvode Sandalja, koji je Dubrovčanom bio poklonio svoju polu grada Sokola u Dračevici zahtijevao, da taj grad od njih, koji su podložni kralju ugarskom, vrati te mu prijeti, ako to ne učini, da će po carevoj zapovjesti vojskom poharati njegovu zemlju. I Sandalj morao je da moli Dubrovčane, da mu obzirom na opasnost, koja mu od Turaka prijeti, vrate Sokol, a Dubrovčani mu odbiše tu molbu obzirom na to, da je Sokol sa privolom bosanskog kralja i vlastele i sa samim znanjem sultanovim predan Dubrovčanom.

Da je prijetnja Ishakova bila ozbiljna vidi se po tome, što je mnogo naroda u to doba prebjeglo iz Huma od turskog straha na dubrovačko zemljište, ali Sandalj osim darova i poklisara našao je u Dubrovčana i praktične pomoći u toj neugodnoj situaciji, jer mu ovi poslaše potajno jednu bombardu, 10 balista, 10 stranih balistara, raznih ratnih strojeva i dosta praha, da se uzmogne braniti protiv Ishakbega. Osim toga dosjetiše se i jednoj varci: fingirali su, da je Sokol vraćen te je dubrovački kastelan Sokola dobio nalog, da Sandaljevu povjereniku dade jedan ključ grada, ako bi Ishakbeg slučajno poslao čovjeka, da se osvjedoči o istinitosti predaje, da mu Sandalj uzmogne pokazati ključ (1421.). S tom varkom, a nešto i dukatima i darovima, običajnim sredstvom, kojim su se ovake afere izravnjivale, izbavio se Sandalj iz neugodne situacije, u koju je zapao[1]).

Rano u proljeće 1424. provalio je Ishakbeg iz Skoplja velikom vojskom u Bosnu te je oplijenio neke krajeve, ali se kralj Tvrtko II. za vremena pobrinuo i osigurao vojskom, tako da je prisilio turske čete, da se bez velike štete vrate. Ono malo plijena, što je ovom zgodom Ishakbeg ujagmio, ponio je doduše sobom, ali Bosna nije puno stradala[2]).

1426. poslao je Ishakbeg opet vojnu na Bosnu. Cijelo ljeto prolažahu Bosnom turske čete — njih oko 4000 vojnika a ni kralj ni vlastela se ne digoše, da im zakrče put. Dva puta provališe te čete u Hrvatsku i zarobiše mnogo Hrvata i Vlaha, koji tamo stanovahu; dva puta oplijeniše Usoru i preko Srebrnika provališe u zemlju vojvode Zlatonosovića. Kad progje ljeto, vratiše se turski četnici opet s plijenom kući a malo njih osta u Bosni[3]).

1428. osvojio je Ishakbeg Novo brdo, glasovito sa svojih zlatnih i srebrenih rudnika, gdje je bila velika trgovačka naseobina dubrovačka a vijeće dubrovačko, da svojim gragjanima osigura tamo opstanak, posla Ishaku poklisare s darovima. Despot da se osveti Dubrovčanom, koji su tako naglo priznali ovu novu tursku tečevinu, zarobi nekoliko dubrovačkih trgovaca te ih povede u Bar, kamo se je zaklonio a zarob-

[1]) Sr. Jorga. Notes et extraits pour servir à l'histoire des Croissades. II. 189.—191.

[2]) Ib. 222. Resti ćeva kronika 227.

[3]) Thallóczy-Gelcich o. c. 319.

ljenike pusti na slobodu tek uslijed intervencije Gjorgje Vukovića svoga sestričića [1]).

Ulogu što ju je Ishakbeg igrao u onom velikom ratu, što ga je zapodjeo vojvoda Radosav Pavlović 1430. otimljući Dubrovčanom Konavlje, ne ćemo ovdje potanje razložiti, jer je to vrlo zamašna tema, koja se ima prilikom pomnije obraditi. Tek ćemo spomenuti, da su Dubrovčani preko vojvode Sandalja, koji je bio prijatelj Ishakov nastojali, da ga za se predobiju. U prvoj godini ovoga rata nije ni mogao ozbiljnije uplivisati na razvoj stvari u Bosni, jer je 1430. vojskom bio provalio u Zetu, nastavljajući osvajanja, započeta osvojenjem Novog brda te je osvojio i zemlju Ivana Kastriote. Pošto je jedna važna trgovačka cesta vodila preko Zete u Dubrovnik, poslaše Dubrovčani na glas o ovom osvojenju poklisare Ishaku, a ako njega nebi našli još kod kuće, njegovu sinu, da isposluju, da se tamo carine snize, jer će to porti uslijed intenzivnijeg prometa više nositi, nego li ako ostanu dosadanje carine [2]). Slijedeće godine dobio je Ishakbeg od porte nalog, da i on zavojšti na Radosava Pavlovića, koji se sada našao posve osamljen protiv četverice saveznika: Dubrovčana, Sandalja, bosanskog kralja i Ishaka a to je bio glavni razlog, da je Radosav uvidio, da ga njegova naprasitost i pohlepa, koja ga je natjerala na taj rat, ne vodi sreći.

Kako razabiremo iz jednog pisma, što ga Dubrovčani pisaše kralju Sigismundu, prošao je Ishakbeg 1432. na čelu vojske od 3000 momaka kroz Bosnu i provalio u Hrvatsku, kroz Liku do Zadra, zaplijenio mnogo stoke i plijena ali nije zarobio puno roblja. Uspjeh je bio u te ekskurzije dosta slab, jer je bilo sve na oprezu i pripravno suzbiti Turke, a osim toga je car Murat, zaokupljen velikom vojnom u Anadolu, naglo vratio vojvodu Ishaka [3]).

Pod zimu godine 1434. imao je on da na sjeveru u Albaniji podupre operacije sultana Murata, koji je na jugu u Epiru zavojštio na Arnaute. Ova ekspedicija megjutim nije uspjela ni na kojoj strani: Murata protjerao je Andrija Thopia iz Epira [4]) a Ishakbega, koji je usred zimnog doba kroz led i snijeg provalio u sjevernu Albaniju, potukao je Arnith Spata na Stjepanj dan 1434. Poraz je bio golem, na bojištu osta mnogo Turaka, mnogo ih je palo u roblje, a Ishak jedva je iznio živu glavu [5]).

1435. govorilo se, da će Ishakbeg vojskom doći u Bosnu, ali nam fale vijesti, koje bi potvrdile, da li je on tu nakanu zbilja proveo. (Jorga. 327.).

Nakon poraza, što ga je Ishakbeg dočekao u Albaniji nema o njemu više mnogo vijesti, tek 1437. čuje se, da je opet krenuo u Zetu [6]) a u dubrovačkim zapisnicima nalazimo tek po koju bilješku, da su mu Dubrovčani slali bilo poklisare bilo dar. Zadnja od tih vijesti potječe iz god. 1437., mjeseca decembra. Možda je Ishak uslijed poraza u Albaniji bio ozlovoljen te je prepustio upravu svoga sandžaka svojim sinovima, koji se od sele više ističu.

Vojvodu Ishaka i misiju, što ju je imao izvršiti u Bosni, ocrtali su 1429. Dubrovčani oštrim crtama u naputku, što ga dadoše svojim poklisarima Sandalju, Marinu Gunduliću i Gjuri Gučetiću. Tu im se nalaže, da reknu Sandalju: „zloba i lukavost ovog Turčina Ishaka nama je dosta jasna, a vašem gospodstvu treba da je

---

[1]) Resti ć 231.

[2]) Jorga 273.—278.

[3]) Gelcich-Thallóczy, Dipl. 367.

[4]) Resti ć, kron. 263.

[5]) Sr. pismo Dubrovčana kralju Sigismundu od 16. februara 1435. u Gelcich-Thallóczy str. 389.

[6]) Gelcich-Thallóczy Dipl. 402.

još mnogo bolje poznata, već radi neprestanih odnošaja, što ih imate s njime za vaše poslove. Jer on ni o čemu drugom ne snuje, nego kako će prouzročiti i sijati razdor megju bosanskom gospodom, da uzmogne, kada budu u zavadi, bolje jednoga za drugim uništiti i oboriti; i ovo je od sto godina amo običaj turski, koji u Romaniji, ne imajući nikakoga posjeda, znadoše svojom zlobom zavaditi grčku gospodu te su, obarajući jednog za drugim, došli do velikog gospodstva i moći a tako su učinili megju bugarskim carevima a slično i u raškoj kraljevini..."[1]).

Vladajući Ishakbeg Srbijom i pograničnim dijelovima Bosne ili po službenoj turskoj nomenklaturi „Zapadnim Stranama", dijelio je on svoju vlast i sa svojim sinovima vojvodom Barakom i vojvodom Eseb-Alijom.

Razlog zašto se Ishakbeg pod kraj svoga života nije bavio upravnim poslovima nego je tu brigu prepustio sinovima, biti će valjda i taj, da je počeo bolovati. Iza godine 1439., kada je vlast uredno predana sinu mu Esebaliji, rijetko se spominje, ali je još živio do godine 1442. Onda je slao poklisara „Cussam-a" u Dubrovnik, da mu dobavi liječnika, koji će ga liječiti. 7. februara vijećalo je vijeće umoljenih o toj molbi i odbilo ju, ali je sutradan zaključilo, poslati mu *„in scriptis consilium medicorum nostrorum circa gubernationem, regimen et mitigationem dicte egritudinis"*, to jest sazvalo je konzilij liječnika a pismeni naputak njihov, kako se ima bolesnik vladati i liječiti, poslan je Ishakbegu. To pismeno liječenje *par distance* jamačno nije uspjelo a Ishakbeg valjda je skoro umro, jer se poslije ni u kojem kašnjem spomeniku ne spominje živ.

Barak vojvoda *(Barach)*, sin Ishakov, spominje se prvi puta 21. aprila 1427. u jednom zapisniku maloga vijeća dubrovačkog, koje mu je votiralo dar a njegovom poklisaru, koji je bio došao u Dubrovnik, rekoše *blandia verba et bona pro verbis per ipsum perlatis"*.

Nakon duge pauze 4. novembra. 1435. zaključilo je vijeće umoljenih poslati mu za 300 perpera skupocjena sukna, koje će mu nositi jedan trgovac. Ovaj dar u savezu je sa činjenicom, da je Barak, vojvoda turski, s Turcima provalio u Bosnu i to u Humsku zemlju[2]) i oplijenio nekoliko zemalja a odanle je krenuo prema Hodidjedu[3]), današnjem Starom gradu kod Buloga više Sarajeva. Za te provale nastradalo je nekoliko dubrovačkih trgovaca, uslijed nasilja soldateske a da ublaže Baraka, zaključiše Dubrovčani 16. marta 1436. poslati mu po jednom pučaninu dar od 500 perpera a 20. marta poslan je Maroje Gjurković kao poklisar Baraku te mu je naloženo, da ga traži u Bosni oko Podvisokog ili Zenice, a ako ne bi više bio ondje, neka ga čeka u Vrhbosni, kamo se Barak ima vratiti. Poklisar imao je Baraka, koji zastupa svoga oca Ishaka, sjetiti kako mu je otac uvijek bio prijatelj dubrovačkim trgovcem i moliti ga, da im i on dade pisanu povelju, a da ga na to sklone, neka mu pokaže sultanovu povelju. Neka ga moli, da zapovjedi vojvodi Stjepanu (Vukčiću) i Radosavu (Pavloviću) da otvore dubrovačkim trgovcem puteve. Ako bi Barak odbio poslani mu dar, jer da „prezire" Dubrovčane, neka Maroje nastoji ublažiti ga[4]). Megjutim je 10 dana poslije stigao i Barakov poklisar u Dubrovnik a Dubrovčani odgovoriše mu na njegovo poklisarstvo *„cum pulcris verbis amoris tam per presentem quam per futurum et aliis bonis verbis"*. Maroje vratio se već prije 14. aprila sa svog poslanstva te je zahvalom riješen misije.

[1]) Jorga 249.
[1]) Regio Calumfelde.
[2]) Gelčić-Thallóczy Dipl. 394.
[3]) Jorga 335.

Zadnju spomen ovom Baraku nagjoh u godini 1439., kada je navalio na jednu dubrovačku karavanu u Bosni a vojvoda Stjepan Vukčić ju obranio.

Eseb-Alija drugi sin Ishakov ili, kako ga dubrovačka vrela pišu, Sebalija, spominje se u naputku, što ga je u martu 1439. dobio Lukša Radosalić, poslan kao poklisar vojvodi Eseb-Aliji u Bosnu i to u Vrhbosnu ili u Hodidjed ili tamo u okolici. U to doba mora da je Esebalija već imenovan našljednikom očevim, jer mu je poklisar imao spomenuti blagu uspomenu pokojnog Pašaita i Ishaka njegova oca i kazati mu, da su Dubrovčani s veseljem čuli glas, da je turski car njemu povjerio stražu i upravu ove zemlje i granice Bosne, što su držali i njegovi predšastnici, da mogu zapovijedati i malom i velikom; a pošto se novi turski upravitelj potužio, da su dubrovački trgovci u jednom okršaju ispod Jajca zarobili neke Turke, neka mu rekne, da to nije istina, jer da su oni velikim strahom utekli u grad i jedva spasili svoju robu i glave. (L. e Comm. 125., 126.).

Slijedeće godine 1440. u januaru dolazio je Sebalijin poklisar Sain u Dubrovnik te mu darovaše dobar pancir *(vnam bonam panceriam)* a to je zadnja spomen ovome sinu Ishakovu u Bosni, jer se uza nj ističe više treći mu sin Isabeg, koji je od sele vladao zemljama, kojima su prije njega vladali otac i dva brata.

Isabeg Ishaković Hranušić. Ako su Ishakbeg, Barak i Esebalija bili pioniri, koji su u Bosni utirali puteve, njihov brat, odnosno sin Isabeg stekao je veliku slavu kao osnivač Vrhbosne, današnjeg Sarajeva. On je u tome gradu, koji je odabrao svojom prijestonicom sagradio cijeli niz javnih zgrada te ih je posvetio u dobrotvorne svrhe. Eno Careve džamije, koju je sagradio osvajaču Mehmedu II. u spomen osvojenju Bosne; eno njegove banje, sagragjene 862. p. H. (= 1459.), kojoj se vakufnama napisana 866. p. H. (= 1461.) sačuvala do danas, eno na Bendbaši bila je nekoć njegova tekija, do nje musafirhana i uz potok Moštanicu 9 mlinova. I veliki han Kolobara u Bazrdžanima, usred današnje čaršije, zadužbina je Isabegova, a nada sve ove zgrade bio je, kako tradicija priča, njegov konak — saraj — po kojem se poslije i sam grad prozvao Sarajevom.

Vladu preuzeo je iza oca i braće i tako se upravna vlast u kući Ishakovoj rek bi kao u jednoj dinastiji baštinila s koljena na koljeno, što je u Turskoj inače vrlo rijetka pojava a to ponajbolje dokazuje veliki ugled ove kuće. I Isabeg, davno prije osvojenja Bosne, vladao je kao vojvoda u takozvanim zapadnim stranama to jest u onom dijelu Srbije, što je čas ugarskom pomoći bilo u rukama despota Gjorgja Brankovića a čas opet, kada je ovaj bježao ispred Turaka, u rukama turskim. Amo je spadala i Srebrnica sa svojim bogatim srebrnim majdanima i Foča, gdje za rana nalazimo turski kadiluk, a već braća mu Barak i Esebalija uhvatila su čvrsta korjena u srcu Bosne — u gradu Hodidjedu i u Vrhbosni. Široka pruga takozvane „zemlje Pavlovića", podložna Turcima vezala je ovaj turski enklave sa ostalim posjedom s onu stranu Drine.

Dubrovački notari, koji su pisali protokole vijeća, nevješti turskim imenima, korumpirali su ime Isabegovo na najrazličitiji način. Čas ga pišu Sabech, Xabech, Esabech, Exebech, Esebech a tek poslije se svikoše pravome njegovom imenu Isabeg, a jednom, u zapisniku vijeća umoljenih 16. augusta 1452., kada su se Dubrovčani nadali, da će Isabeg posjetiti Dubrovnik, zabilježeno je puno mu ime s očinjim i plemenskim: *Isabech Isachovich Cranusich.* Po tome saznajemo, da je porijeklom Kranušić ili Hranušić.

*

Isabegu Isakoviću nalazimo prvi spomen kao vojvodi i zapovjedniku pograničnih dijelova Bosne u godini 1440. On je onda sa romanijskim sandžakom Sebalijom osvojio Srbiju, protjerao despota Gjorgja Brankovića i poslao svoga poklisara Čobana u Dubrovnik, zahtijevajući, da mu Dubrovčani pošlju poklisara, koji će s njime u važnoj stvari raspravljati. Pismo, što ga je taj poklisar onda sobom donio, spominje se i u zapisniku vijeća umoljenih od 14. augusta 1440., ali notar, koji je pisao taj zapisnik nevješt Isabegovu imenu zove ga tu Sabech. (R. 7., 185.).

Svog poklisara poslao je Isabeg valjda u istoj stvari, radi koje je u isto doba dolazio i carev sklav sa porte: da Dubrovčane prisili, da caru plaćaju harač, kako su ga plaćala i izokolna bosanska gospoda, vojvoda Stefan Vukčić i Radosav Pavlović i kako su i oni sami navodno plaćali prije deset godina.

Na ovaj poziv odaslaše oni Jakova Sorkočevića i Stjepku Benešu na portu, da protestiraju protiv ovog zahtjeva i da ga oprovrgnu time, da grad Dubrovnik nikada nije plaćao danka, tek su prije devet godina (1431.) slali caru poklisare s darovima, da se zahvale za uslugu, što im je Murat učinio, prisiliv svog haračnika Radosava Pavlovića na mir. Dubrovnik je u opće slobodan grad, koji ne plaća nikome danka pa s toga ne može ni njemu. Ovo doduše nije bilo istine, jer je on plaćao danak kralju ugarskom a stonski dohodak, mogoriš i konavoski dohodak kralju bosanskom, pa bojeći se Dubrovčani, da bi to poklisarima na porti iznijeli kao argumenat protiv njihove obrane, naloženo je poklisarima reći, da to nisu nikaki danci, nego, da je Dubrovnik od bosanske gospode kupovao razna zemljišta, za koja je platio jedan dio kupovnine a ostatak da otplaćuje u obrocima.

Pošto je malo prije srpski despot Gjurgj, protjeran iz Srbije, utekao u Dubrovnik i tamo našao utočišta a svoje blago u komunu pohranio, bojali su se Dubrovčani, da će ih na porti i radi toga interpelirati te su svoje poklisare naputili, da u tome slučaju brane grad, upirući na njegovo azilno pravo, jer je Dubrovnik od starine slobodan grad i otvoren svakome, koji bi u njemu tražio utočišta, a što se tiče despotova blaga, oni ga nisu ni brojili ni vidjeli, nego ga preuzeli u zapečaćenim vrećama i spremni su vratiti ga, čim despot zaište. U ostalom, što se despota tiče, on više i nije u Dubrovniku, već je sa dvije galije, koje je sam oboružao, otišao. Ovi poklisari pogjoše tek slijedeće godine na portu i to, pošto im je sandžak „zapadnim stranama“ Šabadin 13. juna 1441. dao popratno pismo (sravni dokum. br. 4., str. 7.), u kome se svečanom zakletvom zaklinje, da se poklisarima, što će ih Dubrovčani slati njemu, a on, ako ustreba, caru, ne će ništa dogoditi, nego da će ih zdrave vratiti. Ovo pismo pisano je, kako se u njem veli 13. juna, dočim je po kancelarijskoj bilješci stiglo u Dubrovnik 27. maja pa prema tome mora da je jedan od ova dva datuma kriv.

Dubrovčani uza sve moradoše da pristanu bar na jedan zahtjev porte te priznati, pa bilo u najbližoj formi, vrhovnost sultana a 7. februara 1442. svečano se zakleše, da su „verni i pravi gospodaru sultanu Amuratbegu“ a odiozni naziv harača mimoidoše time, da se obvezaše, da puštaju „u godište ednosti poklisara s' darem' u sudeh srebr'neh vrednosti hiljad dukat zlatih. (Dok. br. 5., str. 9.)

Iste godine a jamačno i isti dan u mjesecu februaru izdao je opet sultan Murat povelju, kojom se kune Dubrovčanom, da postavlja s njimi „pravu vjeru i ljubav namjesnu“, da im ne će činiti nikakova razmirja, ni vladanju im, ni trgovcem, ni ljudem ili imanju, ni on, ni veziri, ni subaše, ni koji od njegovih „posljednjih“ (to j. našljednika), ni koji mu harač davaju. Osim toga im u toj povelji zajamčuje potpunu slobodu trgovine u svim zemljama turske carevine, tek da plaćaju od prodane robe po

običaju filipoljskom i kratovskom 2% od prodajne cijene, daje im nekoje važne privilegije u sudstvu i t. d. (Sr. dok. br. 6., str. 10.)

Što se tiče izručenja despota, kojeg je car zahtijevao, da ga smakne, ili kao njegovu braću oslijepi, nisu se Dubrovčani ogriješili o svoje azilno pravo. Kada su vidili, kako porta energički zahtijeva, da ga izruče te im je pače ponudila, da si zadrže sve njegovo blago, samo njega da predadu, savjetovali su sami despotu, da ode. Ovaj je isprva htio da ode u Carigrad svome puncu Paleologu, ali ga Dubrovčani od toga odvratiše, jer Carigrad si sam nije kadar pomoći a kako da pomogne tek njemu! Zato mu savjetovaše, neka ode ragje u Ugarsku, neka ponese nešto od svoga obilna blaga pa razdijeli megju ugarske velikaše a time će sklonuti gubernatora Ivana Hunjada i velikaše, da mu pomognu osvojiti izgubljenu zemlju [1]).

Ovaj savjet doista je bio izvrstan, jer malo poslije ugje despot Gjurgj opet u Srbiju, kamo su ga odvele ugarske vojske, goneći ispred sebe Turke.

Ovaj poraz Turaka osokolio je Dubrovčane i oni prestadoše slati poklisare sa darovima na portu, na što su se bili obvezali svojom zakletvom od 7. februara 1442. Zato je Isabeg po nalogu porte poslao 1446. u Dubrovnik poklisara, zahtijevajuć, da pošalju zaostali harač i ako ne htjednu, da se prijeti, da će vojskom provaliti do mora i poharati Dubrovnik.

Dubrovčani, zastrašeni ovom prijetnjom, odgovoriše Isabegu 3. maja 1446. i poslaše mu na dar sukna za 40 perpera. (R. 9., 223.), a kada im stigoše glasovi o velikoj vojsci, koja se u proljeću zgrnula u Srbiji, poslaše 8. aprila 1446. kurire u Srbiju, da saznadu pouzdano, što se tamo radi i kuda smjera vojska. 23. maja izabraše trojicu pučana, koji će poći kao poklisari Isabegu, da ga ublaže i da mu predadu darove. (Ib. 9., 236', 257.)

U isto doba desio se u Dubrovniku i poklisar despota Gjurgja, koji je savjetovao Dubrovčanom, da pošalju poklisara na portu, da ovu stvar u miru izravnaju. Ovaj savjet bio je posve razumljiv: despot se nije osjećao sigurnim u vraćenoj si zemlji, a ako turska vojska krene na Dubrovnik, prva i najžešća vatra pala bi na Srbiju, gdje se je bila već i zgrnula. Dubrovčani poslušaše savjet despotova poklisara i poslaše Živka Gjurkovića najprije despotu, koji će poslati ili njega na portu ili kojega drugog Dubrovčana iz Srbije, koji se čini despotu vještijim za tu misiju. U naputku, koji je izdan za ovu posaobinu, nalaže se poklisaru, da na porti razloži, da se je Dubrovnik, kada Turci osvojiše Srbiju, doduše obvezao davati caru dar od 1000 dukata svake godine, ali to je bilo u ime slobode trgovine u Srbiji, a sada, gdje je Srbija vraćena despotu, misle oni, da taj dar više i nisu dužni davati. Da veziri taj sofizam uzmognu brže shvatiti, ovlašten je poklisar, da podmiti na porti bašalare.

10. novembra 1447. zaiskalo je vijeće umoljenih dozvolu od velikog vijeća, da može poslati Isabegu na dar četiri komada sukna vrijedna 80 dukata a tome je možda pripisati, da je slijedeće godine, kada je Isabeg harao i plijenio hercegovom zemljom, dubrovačko zemljište ostalo pošteđeno. Za ove provale dozvolili su Dubrovčani bjeguncima poharanih krajeva, da se sklone sa svojim imetkom i stokom u Stonu, za veću sigurnost odredilo je, da se pomnože straže u Konavlima, Novoj zemlji, Stonu i na Ratu a za bjegunce, koji se sjatiše u Novoj zemlji spremiše barke, koje su ih imale prevesti na Stonski rat. (R. 10., 135', 165')

Isabeg Ishaković nije bio samo vojskovogja i upravnik u najzapadnijim zemljama, koje su se komad po komad nizale na periferiji evropske Turske one dobe, nego je

---

[1]) Resti ćeva kronika.

mimo svog službenog zvanja bio i dobar trgovac. Jedan tračak njegove trgovačke spekulacije možemo čak i slijediti god. 1451. On je u februaru te godine po sinovima nekog Tvrdiše dao kupiti za 400 dukata sukna i zamolio Dubrovčane, da dozvole, da se to sukno izveze bez običajne izvozne carine. 15. februara 1451. odbilo je vijeće umoljenih ovaj zahtjev te je zaključilo javiti to Isabegu pismeno. (R. 12., 14') Isabeg poslao je na to svoga poklisara Ahmeta u Dubrovnik, koji je ponovio molbu Isabegovu, a sada pristadoše ne samo na to, nego dozvoliše i nekome Bogutu da za Isabegova sina izveze 32 komada sukna, oprostiv mu carinu (1. marta) a tri dana poslije smio je Isabeg pod istim uvjetom pronijeti još za 100 dukata. (Ib. 12., 20. i 23.)

Jedan dokumenat o ovom trgovačkom radu priopćujemo pod br. 7., (str. 11.) To je pismo, kojim vojvoda Isabeg preporuča Dubrovčanina Franka, koji trguje s njegovim novcem, knezu Hamzi i knezu Dobroslavu, da ga pomažu i štite, kuda god bi prošao kroz zemlju Pavlovića, Moravicu ili Hercegovinu.

Za vrijeme rata, što ga je vodio herceg Stjepan protiv Dubrovnika, sina si Vladislava i bosanskog kralja i kada je Ugarska, koja je bila sa Turskom sklopila mir, na porti protestirala protiv toga, da herceg, turski haračnik, vojuje protiv Dubrovnika, intervenirao je krajišnik Isabeg. On je u augustu 1452. preko dubrovačkih poklisara upozorio Dubrovčane na to, da je herceg Stjepan na porti nudio najprije 10 a poslije 30.000 dukata, ako mu car dade 600 timarnika da zavojšte na sina mu Vladisava i na Dubrovnik, ali da car na to privolio nije a njegov poklisar Branisav pratio je careva sklava u Dubrovnik da ugovara sa poklisarima hercegovim. (5. decembra 1452. R. 13., 118.) a kada je došlo izmegju hercega i Dubrovnika do mira a hercegov sin Vladisav, videći se osamljen, poželio takogjer mira, jamačno se obratio na Isabega, da pomogne, ne bi li porta prinukala oca, da i s njime sklopi mir, a da to bolje uspije odlučio je pokloniti Isabegu 1000 dukata, što ih je dubrovačko vijeće 8. marta 1453. u tu svrhu votiralo svome savezniku Vladisavu na dar. (R. 13., 160.)

1454., 14. novembra, izdao je Isabeg Dubrovčanom povelju (br. 8., str. 12.), kojom im, nakon što je sklopljen mir sa kućom Kosačinom, jamči opet za slobodu trgovine po carevoj zemlji a daje vjeru i njihovim ponosnicima, koji bi im tovare nosili, bili oni ljudi hercegovi ili Vladisavovi. Ova potonja stavka odnosi se na jedan od povoda, koji su prouzročili rat izmegju hercega i Dubrovnika, jer je herceg protiv starog običaja snizio teret, što su ga njegovi ponosnici nosili Dubrovčanom, tako jako, da je sada tri ponosnika nosilo toliko, koliko prije jedan uz istu plaću a zato je nametnuo na svakoga namet od $^1/_3$ dukata. Dubrovčani, da se otmu ovom nametu uzimali su tugje ponosnike a herceg je ove opet napastovao. Ovu razmiricu uklanja Isabeg time, što dozvoljava Dubrovčanom, da se po volji služe ponosnicima, bili oni ljudi hercegovi ili Vladislavljevi [1]).

Početkom 1457. dolaze iz Turske zli glasovi. Bili su sigurno ozbiljnije naravi, jer Dubrovčani 5. februara zabraniše, da do daljnje odredbe njihovi trgovci zalaze svojim karvanima u Bosnu a Isabegu Ishakoviću darovaše sukna za 400 perpera.

Porta je te godine po drugi put zahtijevala, da joj Dubrovčani plate harač. U jednom pismu, pisanom 14. novembra 1457. kralju ugarskom, tuže se Dubrovčani, da je carev vojvoda Isabeg Ishaković „gospodar Bosne" dobio od cara zapovjed, da navali na Dubrovnik, ako ne pošalju poklisara na portu i ne obećaju, da će plaćati danak. Njihov je položaj tim teži, što su bosanska gospoda njegovi *„complices et censuarii"*,

[1]) Vidi o tome moju radnju: Testamenat gosta Radina u Glasn. zem. muz. 1911.

pa zato mole kralja, da im on pomogne i da ih brani protiv cara, koji je pobjedonosan na kopnu i na moru a mole ga, neka svjetuje i bosanskog kralja i bosansku vlastelu na mir i slogu megju sobom, ne bi li se oni složno oprli turskoj provali i tako očuvali Dubrovnik od pogibelji, koja mu prijeti. (L. e Comm. 1454.—60. fol. 114.). Par dana poslije bio je Isabegov poklisar Branisav u Dubrovniku, da valjda urgira plaćanje harača. (R. 174.)

Ovaj put morali su Dubrovčani pristati da porti daju godišnji harač od 1500 dukata a prvi harač poniješe caru u Skoplje poklisari Paladin Gundulić i Paladin Lukarević. Namirnicu o tom priopćujemo pod br. 11. str. 15. a sultanovu kletvenu knjigu, što su je ovom prilikom ishodili, iznosimo po talijanskom prijevodu pod br. 13. str. 16.

Oba Paladina, vraćajuć se s porte uvratili su se Isaku — sada već paši — i on im je dao vjerovnu knjigu u kojoj veli, da će poklisari u Dubrovniku naustice reći, što im je poručio. (Br. 12., str. 15.)

Za godinu, u kojoj je osvojena Bosna od Turaka ne čuje se mnogo od Isabega Ishakbegovića. Diplomatiziranje zamijenio je mač a u Bosni koncentrila se sva pažnja na ratne dogagjaje, koji su se konačno svršili opsadom i zauzećem kraljevskog grada Jajca i pogibijom posljednjeg bosanskog kralja Stjepana Tomašević. Od turskih velikaša igrali su onda kraj samog cara Mehmeda II. glavnu ulogu vojskovogje a na čelu im veliki vezir Mahmutpaša Opuković, od koga imamo u našoj seriji spomenika pismo, pisano 19. jula 1463. na Lepenici, kojim šalje vijest o osvojenju Jajca i išće sumpora, salitre i novac. (Br. 18., str. 22.)

B. Vrhbosanski sandžaci[1]).

Mehmedbeg Minetović, prije nego li mu je povjerena uprava Bosne, bijaše „gospodarem" Srbije a ovo mjesto povjereno mu je 1459. kada su Turci za uvijek protjerali Brankoviće i ponovno osvojili Srbiju. Mehmedbeg poslao je u Dubrovnik poklisara Stefana, da im najavi imenovanje, a vijeće umoljenih zaključilo je 10. septembra 1459. poslati darove. Malo zatim provališe turske čete u hercegovu zemlju, gdje se niko opro nije već se sve porazbjeglo. 17. novembra 1459. izreklo je vijeće poklisaru hercega Stefana, Radiću Ostojiću, svoje najdublje sažaljenje radi haranja i pljačkanja Turaka po hercegovoj zemlji, ali mu ne dade vojnike, za koje ih je zamolio. (R. 16. 84.). Turski strah natjerao je Dubrovčane, da su se pobrinuli, da se svuda po Konavlima, Stonu, Ratu i u Novim zemljama postave dobre straže (R. 16. 85) a 3. decembra dozvolili su zakloništa bjeguncima, koji se sjatiše osobito sa Trebinja: Ljubišićem, Medvedovićem, Radivojevićem i Dobruškovićem dozvoliše da se sa svojim familijama sklonu u sam grad Dubrovnik, a što je bjegunaca kmetova i stoke da se sklone na Astareji ili u okolici. Jedino „krvnici" *(rei sanguinis),* razbojnici i dužnici nisu se smjeli zakloniti. (R. 16. 88').

Mehmedbeg Minetović samo je za kratko vrijeme ratnih operacija kobne godine 1463. upravljao Bosnom.

Njegovog predšasnika Isabega nalazimo još u maju u časti sandžaka, jer 16. marta 1463. votiralo mu je dubrovačko vijeće umoljenih na dar 2000 dukata. O vladi Mehmedbega Minetovića u Bosni sačuvao nam se slabi spomen — njegovo pismo, što ga priopćujemo pod br. 16. na str. 20. datira još iz vremena, kada, je bio

[1]) Upotrebljavam naziv s a n d ž a k a ne „s a n d ž a k b e g", jer se upotrebljava i u spomenicima.

srpski gospodar — a one godine, kada je on vladao Bosnom, vladalo se tu sabljom a ne perom.

Isabeg Ishaković brzo je zamijenio Mehmedbega i postao po drugi put bosanskim sandžakom. Prvi mu spomen nalazimo u toj ponovnoj časti 7. februara 1464., kada je vijeće umoljenih dalo knezu i malome vijeću nalog, da mu pošalju darove, koji su mu od prije odregjeni, ako imadu douzdanu vijest, da je Isabeg ponovno vraćen na svoje gospodstvo. (R. 18., 20'). Njegovog predšastnika Mehmedbega Mimetovića zapala je 1464. druga zadaća. Kada je naime sultan Mehmed Fatih po drugi puta obsijedao grad Jajce te je na glas, da gradu dolazi kralj Matijaš sa silnom vojskom u pomoć, na brzu ruku ostavio Jajce te se gotovo u bijegu vratio, zapovjedio je Mehmedbegu, da on nastavi opsijedanje i da zauzme grad. Ali ni ovaj nije bio bolje sreće, već se morao povući za svojim gospodarem.

Tek što je Isabeg po drugi put zasio na sandžačku stolicu, donio je sa papinske kurije Fra Jakov d' Escolo u Dubrovnik papinsko breve, adresirano na osobu Isabegovu. Nema sumnje, da je to breve išlo za time, da Isabeg bosanskim katolicima osigura vjersku slobodu i gragjanska prava te je u savezu sa glasovitom adhnamom, što ju je sultan Mehmed II. na Milodraževu polju izdao Fra Angjelu Zvizdiću. Vijeće umoljenih htjelo je 19. maja 1464. isprva, da taj breve pošalje Isabegu po njegovu poklisaru kefaliji Stjepanu, koji je u to doba bio u Dubrovniku a Fra Jakov d' Escolo da ga prati, ali je taj predlog pao i zaključeno je, da breve ponese Fra Jakov Vuku Grgurovića a ovaj da ga predade samom Isabegu. (R. 18. 53.')

16. jula 1464. nalazimo u protokolima vijeća umoljenih ovu bilješku:

Prima pars est de dando libertatem domino rectori et suo minori consilio respondendi nuncio voyuode Exebeghi pro facto tributorum de Paulouichi que petit, se excusando. (R. 18. 74'.).

Isabeg je dakle po poklisaru od Dubrovčana zahtijevao neki danak, koji je pripadao Pavlovićima.

Da ovaj zahtjev shvatimo, valja se sjetiti na to, da su Dubrovčani, kada su 1427. od Radoslava Pavlovića kupili njegovu polu Konavalja, obvezali se, plaćati mu godišnji danak a osim toga ostavio je svoga blaga na priplod u pokladu. Kada je sultan navalio na Bosnu te ju osvojio, bili su megju žrtvami, koje ostaše na bojištu i Radoslavova dva brata i baštinika vojvoda Petar i knez Nikola Pavlović. Tako je izumrla kuća Pavlovića a sultan kao gospodar Bosne reklamirao je i njihove dohotke od danka i blaga, što je bilo u Dubrovniku u pokladu. Zemlja je jedva popila krv obih Pavlovića, koji poginuše na braniku svoje domovine a već je, 19. juna 1463, Mahmudpaša, išćući od Dubrovčana sumpora i salitre zahtijevao, da caru pošalju taj poklad Pavlovića, koji je onda iznosio 9000. perpera. Nakon toga razumjeti ćemo ono dosta mračno i nejasno mjesto u pismu Mahmutpašinom, reproduciranom pod br. 18. na str. 22. koje glasi: „i bio na vam 9 hiljade dinare Doprovascem i tovr Pavlovikinu i neka doće od vam, da govore za svem, ere imamo mi mesto od kle uzeti".

Dubrovčani ne isplatiše onda te novce, a kada je godinu dana poslije Isabeg ponovio zahtjev i iskao bar dohodak od tog novca, odbilo je to vijeće *„se excusando"*.

I prošlo je od onda cijeli niz godina a pitanje o ostavštini Pavlovića ostalo je neriješeno 11. septembra 1474. stigao je u Dubrovnik carski sklav Ibrahim sa fermanom od 8. jula 1474., u kome ih sultan sjeća, da je u Dubrovniku 9000 perpera Pavlovića

postave a zato se plaćalo godišnje 450 perpera (= 5 %) dohotka; osim toga ima u Dubrovniku i jedna kuća Pavlovića, koja nosi, godišnje 100 dukata a za Konavlje plaćali su Pavlovićem godišnjega dohotka 700 perpera. Od smrti Pavlovića prošlo je jedanaest godina a oni od tih dohodaka ne poslaše u carsku „haznu" nijedne aspre pa car zapovijeda, da vas zaostali dohodak za ovo jedanaest godina predadu njegovom sklavu Ibrahimu a ako bi imali koju riječ protiv ove zapovjedi, neka pošlju sa sklavom dobru vlastelu, da za to odgovaraju na carevoj porti. (Sravni br. 40. str. 39.).

U zimi, pod kraj godine 1364., složio se Isabeg sa srpskim sandžakom Alibegom Mihajlovićem i rumelijskim Umurbegom, da pomogne turskoj posadi u Zvorniku, koji je kralj Matijaš osobno od 18. oktobra opasao opsadom, ali se posada junački držala, prem su u kraljevoj vojsci prednjačili junaštvom ljudi kao Mirko Zapolja, Šigmund Bužimski, Bertold Ellerbach a pred svima sam kralj, koji je osobno zapovijedao juriš na gornju kulu. Kada se izdaleka ukazaše prve čete predstraže združene vojske triju sandžaka, diže Matijaš na vrat na nos opsadu te se gotovo bježeći povuče preko Save[1]).

1466. dokinuo je Isabeg u vjeresijskim raspravama jednu staru bosansku sudbenu instituciju — p o r o t u. Pošto je to za pravnog historika dosta zanimiv momenat, donosim odnosni zaključak vijeća umoljenih, prihvaćen 6. oktobra 1466, doslovno:

Prima pars est de ordinando, quod decetero inter nostros et Sclauos siue Bosnenses, subditos Turcorum, non sint nec esse debeant p o r o t e pro causis et litigijs, spectantibus ad debita.

Et etiam pars alias capta pro p o r o t a ducenda et facienda pro filio olim Radicij Bogcinouich sit et intelligatur reoucata, attento quod huius modi porote non sint nec obseruentur. (R. 19. 112'.).

Daljnjih važnijih vijesti o djelovanju ovog glasovitog čovjeka, koji je položio prve temelje turskoj kulturi u Bosni, ne nalazimo u zapisima dubrovačkim a biti će razlog tome taj, da je Isabeg počeo poboljevati, te se nije intenzivno brinuo oko uprave.

Čitavu godinu 1467. bio je Isabeg teško bolestan, a tri liječnika dubrovačka potrudiše se oko njega, da ga izvidaju. 4. maja došao je Isabegov poklisar Stefan kefalija, moleći vijeće, da pošalje kojega od općinskih liječnika dubrovačkih, da liječi bolesnog vojvodu i oni zaključiše, poslati magistra Jeremiju, ostavljajući mu plaću, što je dobivao i za vrijeme, dok bude u Isabega. Slijedeći mjesec došao je Isabegov poklisar te je dopratio magistra Jeremiju, koji je sve to vrijeme boravio uz bolesnika, u Dubrovnik a Dubrovčani darovaše poklisaru na dar sukna za 15 perpera (8. juna 1467.). U jesen je Isabeg iznova obolio, ili mu bolest pozlila, te je u Dobrovčana zamolio liječnika, a oni odrediše 11. septembra poslati mu Emanuela Grka (R. 19. 258'.). 17. decembra zaključilo je vijeće umoljenih dati magistru Andriji potporu, da i on ide liječiti bolesnog sandžakbega. Taj Andrija biti će indentičan sa Andrijom „vračem", radi koga je pisao sin Isabegov a unuk Ishakbegov, Mehmed Čelebija, hvaleći ga, da je on, prem mlad godinama, „stare i mudre pameti" te moli, da ga Dubrovčani „ukrepe megju sobom", to jest, da ga prime opet u svoju službu, jer se on na ovoj godini mnogo potrudio i poslužio, prvo kod vojvode, onda kod njega i kod njegova sina Baraka. Ako je ovo identificiranje opravdano, onda je magister Andrija ostao u Bosni čitavu godinu u službi Isabegovoj a pismo Mehmed Čelebije, što ga priopćujemo pod brojem 9. na str. 13. ide pod konac godine 1468.[2]).

[1]) Sravni moju radnju: Kraljevski grad Jajce str. 19.

[2]) Molim čitatelja, da prema tomu više teksta pisma uvrsti ovaj datum.

Zadnji spomen Isabegu nagjoh u zapisniku vijeća umoljenih od 8. februara 1470. Onda je stiglo u Dubrovnik pismo Isabegovo, u kojem se valjda zanimao za ostavštinu Braila Tezalovića — 400 dukata — koji su bili u dubrovačkom komunu na pokladu. Vijeće zaključilo je pisati, da je iza Braila ostalo na postavu 400 dukata a što se prihoda ovoga novca tiče, da će se oni strogo držati uvjeta Brailova testamenta i isplatiti ga onima, koji na to imaju pravo.

Pošto i megju našim dokumentima imade dva, koji se odnose na istu stvar (br. 26. i 43.), neće biti s gorega, ako razložimo, o čemu se tu za pravo radilo. Brailo Tezalović, knez i protovistijar vojvode Pavla Radinovića a poslije i na dvoru Pavlova sina Radoslava Pavlovića, imao je u dubrovačkom komunu poklad od 400 dukata uložen na 5%, od koga mu se davalo godišnjeg prida 20 dukata.

Kada je Brailo umro, dobivala je njegova kći Jelača od god. 1460.—1464. taj prihod a kada je i ona umrla došao je, u novembru 1465., u Dubrovnik Vlatko, sin Radosava Popovića, zahtijevajuću, da se dohodak isplati njemu, jer mu ga je na samrti oporučila Jelača. Vijeće je zaključilo, da će mu se dohodak isplatiti, ako dokaže, da je Jelača bila ovlaštena testamentarno raspolagati tim imetkom. (R 18. 243.).

1. januara 1466. isplatili su Dubrovčani „bližiku i rodijaku" pokojnog kneza Braila Tezalovića i njegove „kćere gospe Jelače" knezu Vlatku Popoviću prema njenom testamentu a na zapovjed vojvode Isabega 20 dukata prida za godinu 1466. (Miklošić, Mon. 495.) a isti Vlatko Popović podizivao je taj dohodak i slijedeće dvije godine.

Ako su Dubrovčani ovomu isplatili ovaj dohodak samo uz stanovitu rezervu, bilo je to posve opravdano, jer se do skora javio drugi baštinik, neki Juraj Bogišić, koji je tvrdio, da je on sinovac Braila Tezalovića te reklamirao, da mu se isplati prihod njegova poklada. U dokaz svojoj tvrdnji iznio je dokumenat, publiciran u Miklošića o. c. na str. 544., u kojem ovu tvrdnju potvrgjuju knez Ružjer Divčić, Pavao Vražičić, Tvrtko Dračić i druga vlastela hercega Vlatka, koji su nekoć služili na dvoru u gospodina vojvode Radosava Pavlovića zajedno sa Brailom Tezalovićem i dobro poznavali njegove obiteljske prilike. Ovaj dokumenat sadržaje vrlo potpunu genealogiju pa ju za to u preglednom nizu iznosimo. Začetnik porodice je Mihoje s prirokom Hval ili Hvao, od koga je postalo obiteljsko ime Hvalović a žena mu je bila Vladna. To su bili roditelji kneza Braila Tezalovića. Potomstvo bilo im je ovo:

1. Mihoe Hvao
žena
Vladna.

2. Knez Brailo		Vukosav umrije mlad i neoženjen.		Bogiša		
3. Radonja umrije mlad i neoženjen	Radosav umrije mlad i neoženjen	Jelača udata u Foči za Mihoča Utvičića, umrla u Drini.	Vladisava udata za Ivaniša Pičevića umrla u Dabru[1])	Vukašin umrije mlad	Bjelijak	Radiša
					N. N. sin	Gjuragj Hvalović.

Ovaj dokumenat, koji nije datiran, mora da je pisan ili koncem god. 1468. ili u prve dane januara 1469., jer u našoj zbirci spomenika imamo namiru od 14. januara,

[1]) Grobnice ovih Pičevića našao sam pred desetak godina u Dabar-polju.

iz koje se razabire, da su Dubrovčani isplatili 20 dukata Brailova dohotka Vlatku Popoviću i rogjaku mu Jurju Hvaloviću ali se na kraju naročito ističe, da se ovom isplatom ne prejudicira pitanju, kome li taj dohodak za pravo pripada.

U tome stadiju bila je ova stvar u vrijeme, kada se Isabeg za to pitanje ponovno zanimao i pisao u Dubrovnik ono spomenuto pismo.

Ta se parnica megju tim nije svršila za njegove vlade, već su radi nje morali intervenirati i njegovi našljednici.

Koliko saznajemo iz dubrovačkih spisa, imao je Isabeg Ishaković dva sina; jednomu je bilo ime Mehmed Čelebija a drugome se ime ne spominje.

Mehmed Čelebija došao je 4. jula 1466. u Dubrovnik kao očev poklisar ali malo poslije postao je zapovjednikom onog dijela Bosne, kojim je nekoć vladao vojvoda Radosav Pavlović to jest krajem oko Vlasenice, Rogatice, Kladnja i Olova. 7. oktobra 1466. spominje se on kao „*dominus territorii de Paulouich*“ i votira mu se dar od 100 perpera a da je ova njegova funkcija bila skopčana sa naslovom vojvodskim, vidimo iz zaključka od 23. septembra 1467., kojim se odregjuje, da vojvoda „Zalepia“, sin Isabegov dobije na dar sukna u vrijednosti od 15 perpera, a 1469. 30. juna dobio je 35 dukata. Taj isti Mehmedbeg Isabegović bio je dva puta hercegovački sandžak i to 1506.—1509. i 1513.—1515. Mehmed Čelebija imao je, kako razabiremo iz našeg dokumenta pod br. 9., str. 13., sina imenom Barak.

O drugom sinu Isabegovu ne saznajemo ništa drugo nego to, da je on od prilike koncem marta 1467. umr'o, jer 3. aprila zaključilo je vijeće umoljenih da pošlje vojvodi Isabegu jednoga plemića „*ad condolendum de morte filii sui*“. Da taj sin nije identičan sa Mehmed Čelebijom vidi se po tome, što se ovaj spominje još u septembru ove godine.

Prema rečenom donosim ovdje rodoslovje kuće Ishakovića:

Pašaitbeg zapovjednik pogranične vojske (1399.; 1402 *in partibus Sclauonie)*.

Ishakbeg Hranušić vojv. zapadn. stranam 1414.—1439.; umro 1442.

Barak vojv. zastupa oca 1435.—1436.	Eseb-Alija vojv. zap. stranam 1439.—1440.	Isabeg Ishaković Hranušić vojv. zap. str. 1440.–1463. vrhbosanski sandžak 1464.–1470.
Mehmed Ćelebija vojv. Pavlovića zemlje 1466.—1469., hercegovački sandžak 1506.—1509.; 1513.—1515.	2. sin umr'o 1467.	Veletbeg subaša drinski (1509.)[1]

*

Isabeg Isaković nije nikako bio ono, što se u Bosni danas označuje imenom turkuše. Prem je sin slavnog turskog vojskovogje, koji je dugo vremena služio osmanlijskoj misli, nije ni on kao ni otac njegov zaboravio na svoje bosansko porijetlo i na

[1]) Spomen ovom Veletbegu nalazim 24. septembra 1509. u *Liber cons. rog.* 31., 145. ovako „*Velethbegh filius quondam Essebeghi veteris, subaslach in Drina*“.

krv, koja ga je vezala bosanskim narodom, te je prema tome štedio osjećaje i tradicije podjarmljenika s kojim je upravljao trideset godina. Ako on sam pismu, kojim preporučava svog trgovca Franka knezu Dubroslavu dodaje naročito, da je brat hercegov a vojvoda Petar da mu je sinovac, vidi se po tome, da on nije zazirao od kršćanluka, nego se dapače nadao koristi, ističući veze, koje ga vezahu sa dvije najslavnije kuće bosanske ove dobe. Još bolji dokaz, kako je on imao za kršćanske Bošnjake ne samo simpatija nego i osobitog povjerenja jest taj, da je na svome dvoru u Skoplju, prije osvojenja Bosne, a u Vrhbosni poslije osvojenja, sabrao lijepi broj kršćana, koji su mu bili pouzdanici i u važnijim stvarima poklisari.

Tako nalazimo na njegovoj posaobini nekog Gjurena (1462.), Teodora (1464.), Heraka (Vraneša) 1466., koji je putem u Dubrovnik u Konjicu obolio, Branila Stjepanovića (1466.), kefaliju Stefana (1466.), Mihajla (1469.), Živana Pripčinovića (1467.) te Vlaha Svinjarevića, dočim muslimani kao njegovi poklisari rijetko dolaze u Dubrovnik: jednom sin mu Mehmed a drugi put Alija Knežić, koji je po imenu rogjeni Bošnjak. Iz toga se vidi, da Turci osvojiv Bosnu nijesu bili zatornici svega što je kršćansko, nego su ove cijenili i povjeravali im razne diplomatske misije.

Dubrovniku je Isabeg bio uvijek sklon i prijatelj a kada se tamo slavila svetkovina svetoga Blaža, slao bi i Isabeg kao i njegovi predšasnici svoje svirače *(gnacharij)* u Dubrovnik, da proslave ovu svečanost (sr. R. 16., 219.) a Dubrovčani bi mu za to takogjer po starom običaju pred Božić slali na dar riba i slatkog voća.

Ajazbeg naslijedio je već u ljetu godine 1470. svoga predšasnika Isabega Ishakovića. U julu dopratili su njegovi i Hamzabega krajišnika poklisari carskog ćesnegjera[1]), sklava Alibega i brata mu Smailbega, sinove Ivana Vlahovića, da interveniraju kod konačne isplate poklada hercega Stjepana odnosno Sandalja, njegovim sinovima Vlatku i Stefanu. Tom prilikom nastali su naši dokumenti br. 28.–30. (str. 30.—32.)

Slijedeće godine, kada je krajišnik Hamzabeg provalio u Konavlje a herceg Vlatko u Trebinju orobio dvojicu dubrovačkih trgovaca u Trebinju te su Dubrovčani odgovorili time, da su turskim podanicima zabranili ulaziti u Dubrovnik, intervenirao je Ajazbegov poklisar Vlah Svinjarević te su Dubrovčani zaključili izdati Vlasima i ostalim vazalima turskim *salvum conductum* od 18. aprila 1471., što ga na drugom mjestu spominjemo.

Kao četnik iskazao se Ajazbeg godine 1472. Pred jesen sabrao je u Bosni oko 30.000 ljudi te je u oktobru provalio u Istru i Furlansku. Plijenio je po okolici Oglaja, Trsta, Kapodistrije, Senja, pa se onda krcat plijenom vratio u Liku i pošao pred Bihać. Pojedine njegove čete dospjele su pri ovoj provali čak do Udine[2]). To je bila iza osvojenja Bosne prva velika provala u Hrvatsku i na mletačko zemljište a ostala je narodu dugo u crnoj uspomeni.

Ajazbeg nekoliko puta je intervenirao radi ostavštine Braila Tezalovića, o kojoj smo gore govorili. O tome rade zapisnici vijeća umoljenih 5. februara 1472., 5. oktobra, 8. novembra i 11. decembra 1473. a da se stvar nije meritorno riješila. Tek 11. februara 1474. zaključeno je, poslati Ajazbegu pismo portino, što su ga u toj stvari netom donijeli poklisari. Za ostavštinu Brailovu javio se, kako razabiremo iz daljnjih zapisnika, i treći baštinik.

---

[1]) Na jednom mjestu se u *Partes* R. ovo ćesnegjer prevagja sa pincerna, prema tome bi to bio podrumdžija.

[2]) Sravni moju monografiju: Kraljevski grad Jajce, str. 21.

Ovaj treći baštinik bio je, kako saznajemo iz našeg dokumenta, Vlatko, sin Radića Ozrisalića. Zahtjeve trojice našljednika ispitali su kadija vrhbosanski i kadija višegradski, ali Dubrovčani sada — 1. marta 1474. — odlučiše isplatiti trećinu dohotka Brailova poklada samo Gjuragju Radašinoviću dočim zahtjeve ostale dvojice, prem su ih podupirali i Ajazbeg i dvije kadije, za sada ne uvažiše. (R. 22., 100.) Tek sliedeće godine, 12. februara 1475. isplatiše taj dohodak Gjuragju sinu Radašina Bogišića i Vlatku sinu Radašina Ozrisalića (naš dokum. br. 43., str. 41.), dočim Vlatku Popoviću nema spomena. Možda je ovaj Vlatko Ozrisalić u tijesnom srodstvu sa bezimenim sinom Bjelijaka u našem rodoslovju, bratom Gjuragja Bogišića.

Od Ajazbegovih poklisara, koji su dolazili u Dubrovnik, spominje se osim ceribaše Vlaha Svinjarevića i neki Tvrtko i Brailo.

7. decembra 1474. pronio se Dubrovnikom glas, da će u Bosnu doći novi sandžak, a njegovom kapidžibaši zaključeno je dati na dar jednu čašu[1]); megjutim ova vijest bila je kriva, jer mi Ajazbega nalazimo još u augustu 1475. u časti. (R. 22., 231.)

Ajazbeg osnovao je 880. p. H. džamije na uglu Franje Josipa ulice i Rudolfove ulice, koja je za požara izgorjela te je danas tamo sagragjen „Ajazbegov dvor" (Hôtel Central)[2]).

Balibeg Malkočević spominje se prvi put 31. oktobra 1475. kao *„sanzachus Verchbossanie"* te mu vijeće umoljenih votira dar od 300 perpera. On je došao još sa druga dva sandžaka i vojskom u Bosnu a Dubrovčani poslaše Paladina Gundulića i Junija Gradića preda njih, da ih pozdrave. 1. decembra 1475. šalju mu Dubrovčani „po običaju" riba i slatka voća.

16. oktobra 1476. stigao je iz Vrhbosne Skenderbeg, poklisar carskog dragomana Mustafe, koji je tamo u Vrhbosnu stigao sa porte; malo poslije došao je i sam Mustafa u Dubrovnik a s njime je bio i carev tjelesni liječnik, magister Jakov, kojemu je vijeće votiralo dar od 100 dukata, ako bi bio u časti bašalara, a ako ne bi, 50 dukata. (R. 23., 51., 56., 57.)

Balibeg Malkočević spominje se još 10. decembra 1476. te njemu i hercegovačkom krajišniku Bajazidbegu Dubrovčani votiraju obične božićne darove. (R. 23., 70.) — Za njegove vlade provalio je 1476. Vuk Grgurović u Srebrnicu pa do samog Sarajeva te se velikim plijenom vratio u Srbiju.

Balibeg Malkočević sagradio je na Bistriku nekoliko javnih zgrada, džamiju „Balibegovicu" te banju i ćupriju u Balibegovici ulici, koja još postoji a sagragjena je 926. p. H.

Skenderbeg Mihajlović. Njemu nagjoh prvi spomen kao vojvodi u Vrhbosni 21. januara 1478. te mu Dubrovčani votiraše na dar 50 dukata, riba i slatka voća kako se to prije običavalo slati sandžacima. (R. 23., 196.) Možda je to isti Skenderbeg, što ga je dvije godine prije slao carev sklav i dragoman Mustafa u Dubrovnik, da najavi njegov dolazak. Njemu smo pripisali i pismo bez oznake godine, pisano 29. jula na gradu Pruscu kod Dônjeg Vakufa, u kome se zahvaljuje Dubrovčanom, što su mu poslali tri sokolića i 50 dukata, koje je bio voljan vratiti jer, kako veli, hvala

[1]) Latinski *tacia*. Prevagjam ovako jer tu riječ nalazim u jednom pismu dragomana Kasuma.

[2]) Podatke o pojedinim gragjevinama bosanskih sandžaka donosim po bilješkama g. Šejh Sejfuddin Kemure.

gospodinu bogu i gospodinu caru ima i dukate i aspre dosta a od njih dukate ne išće. Ako su mu već htjeli šta poslati „ljubve radi", mogli su poslati ćohe ili kumaša a on bi im „spenzu" oko toga umio i mogao platiti (br. 56., str. 49.).

U Skenderiji je tekija sagragjena po H. 906. (= 1500.) zadužbina Skenderbegova a musafirhana, koju je kraj nje sagradio, porušena je.

Dautbeg (Davudbeg). Ovoga sandžaka ne poznajemo po dubrovačkim zapisnicima, ali za to imamo o njemu drugih, pouzdanih vijesti iz godine 1480.: pismo kralja Matije sultanu Mehmedu II. i izvještaj kraljevih vojskovogja Ladislava Egervara, bana Petra Dojčina i despota Vuka Grgurovića[1]). Po ovim vrelima je Dautbeg kraljevom dozvolom prešao preko Hrvatske da plijeni po Austrijskim zemljama, ali na povratku provališe mu čete u Ugarsku do Rabe, gdje ih je Stjepan Zapolja i Petar Gereb do nogu porazio. Sam kralj, da osveti povredu salvumkondukta prešao je 30. oktobra kod Gradiške u Bosnu, došao u Zvečaj i poslao iz Jajca Petra Dojčina, Vuka Grgurovića, koji u bosanskoj pjesmi i priči još danas živi pod imenom Vuka Jajčanina i Ladislava Egervara, da provale u srce Bosne. Ovi iznenada osvanuše pred Sarajevom u jednu srijedu, mjeseca novembra, a sandžakbeg uteče u planinu. Tri dana plijenio je i palio Vuk Grgurović (Branković) Sarajevo, a onda se krenuo na povratak. U petak stiže vojska negdje do Busovače i tu ih dočeka Dautbeg, koji je megjutim sabrao svoju vojsku te je došlo do bitke. I prelazeći Lašvu, došlo je do ljuta kreševa, ali do odlučne bitke tek kod Travnika. Kako sam kralj izvijesti papu Siksta IV. bila je ta bitka vanredno krvava, jer bojno polje pokriše deset tisuća Turaka. Tri dana poslije ugjoše pobjednici, a na čelu im despot Vuk u Jajce.

U ovo doba idu sve one epizode, kojima narodna pjesma uzveličava junake Vuka Jajčanina i Gjerzelez Aliju.

Pismo kralja Matije a još više silni poraz Dautbegov kod Travnika, jamačno su bili uzrok, da je ovaj dignut brzo sa svog mjesta.

Da se Dautbeg ne spominje u dubrovačkim spisima tome je uzrok taj, da baš ona sveska *Libri rogatorum* (1478.—1481.) fali, koja je suvremena njegovoj vladi; a da baš ova fali, neće biti puki slučaj, nego ju je vijeće valjda sâmo uništilo, pošto se tu raspravljalo sigurno o stvarima, koje su Dubrovčanom mogle škoditi. Mi znamo po jednoj drugoj vijesti[2]), da je u isto doba — nešto prije nego li se spomenute zgode dogagjale na sjeveru Bosne, herceg Vlatko zaratio na Turke ali ga Dautbeg potukao kod mjesta, čije je ime korumpirano u „Menessagite". Tu su Dubrovčani jamačno sudjelovali, pa se bojali, da se njihova sukrivnja ne otkrije i uništili zapisnike, koji bi im bili možda na štetu.

Jahjabeg. Ovoga vrhbosanskog sandžaka nalazim prvi put godine 1482., a govorilo se o njem u vijeću umoljenih 28. septembra. U Dubrovnik došao je bio neki turski emin sa darovima, valjda kao Jahjabegov poklisar. Jahjabeg se onda jamačno bavio kojom velikom gradnjom, jer je vijeće zaključilo dati mu na dar od stakala, što ih općina ima u zalihi, toliko, koliko se svidi malomu vijeću a na kraju se ovom zaključku dodaje tumač: *qui Jachibeg est sanzachus in Verchbossania.* (R. 24. 101')

Slijedeće godine u februaru intervenirao je Jahjabeg u stvari ostavštine Braila Tezalovića te je Dubrovčanom preporučio neke osobe kao našljednike, ali je vijeće

[1]) Sr. „Jajce" str. 21., 22.

[2]) Sr. „Jajce" str. 21.

umoljenih 26 i 27. februara zaključilo, ne odazvati se njegovom zahtjevu, nego ispričati se, a da isprika bude slagja, poslati mu istodobno „*secundum consuetum*“ dar od 50 dukata (R. 24., 136., 137')

Malo zatim intervenirao je Jahjabeg u stvari vražde radi umorstva jednog Turčina u Konavlima.

Neki Konavljanin, Stjepan Bjelanović sin Bjelanov, ubio je nekog Aliju, slugu Ahmeta Penzizije i utekao u Dračevicu. Brat umorenoga se potužio na porti radi krvi a ova je odredila, da se stvar riješi vraždom i poslala sklava, da ponese Dubrovčanom carsko pismo, kojim se nalaže, da ili naplate običajnu vraždu (25.000 aspri) ili da izruče ubojicu osvetniku. 4. marta 1483. zaključilo je vijeće umoljenih pozvati oca ubojice, Bjelana, pred malo vijeće te mu naložiti, da u ime vražde plati ili 25.000 aspri ili da svoga sina Stjepana pošalje krajišniku Ajazbegu a Bjelan neka ode bratu umorenoga i carskom sklavu i neka se s njima naredi za krv, kako zna. Ako dogje do nagodbe, neka to javi vijeću, koje je ali već u principu ustanovilo, da troškove oko ove vražde neće platiti općina. 7. marta izabran je Nikola Paškin poklisarom, da ide u Vrhbosnu sandžaku Jahjabegu i Ahmetu Penziziji, da s njima ugovara radi ovog krvnog mira i da ponese potonjem i nešto dara — sukna za 25 perpera.

Ubojica krio se megjutim u Dračevici a Dubrovčani jamačno zamolili su novskog vojvodu Aliju, da ga izruči, a kada to nije uspjelo raspisalo je vijeće nagradu od 50 perpera onome, koji ubojicu i njegovog sukrivca Vukašina Marinovića uhvati i preda u vlast općini.

Onda je vijeće naložilo malom vijeću, da opet piše vojvodi Aliji i zamoli ga, da izruči Stjepana Bjelanovića a da ga na to sklone, obeća mu običajnu 10 postotnu proviziju, koja se u takim slučajevima od vražde (= 25.000 aspri) plaćala onome, koji bi ubojicu izručio, a ako bi to Alija uskratio, da mu piše, kako je Dubrovnik svoje učinio a za daljnje da vojvoda odgovara Ajazbegu i caru.

31. marta 1483. zakjučeno je — pošto je osvetnik pristao na to — dati u ime vražde 15.000 aspri i to vojvodi Aliji u ruke, da si on od toga naplati prihod, koji ga ide „*pro suo recto de X pro cento secundum mores Turcorum*“, ali prije nego će se svota isplatiti, ima vojvoda Alija predati Dubrovčanom namiru vrhu 25 000 (sic!) aspri, potvrgjenu od kadije, te se time vražda smirila. (R. 24., 137' 146.)

Uspomena Jahjabegova sačuvala se do danas u njegovoj džamiji, što ju je 899. po H. (= 1493.) sagradio u Ćurčića mahali.

Hadžibeg (Chasibeg). Prvu vijest o ovom vrhbosanskom sandžaku nalazim u zapisniku vijeća umoljenih od 19. februara 1484. On je bio poslao u Dubrovnik poklisara sa pismom a vijeće zaključilo je, odgovoriti mu i ujedno poslati mu na dar „*secundum consuetudinem*“ 50 dukata, riba i voća a poklisaru mu dati dar vrijedan 20 perpera. Ovaj sandžak nije dugo bio na vladi, jer već nakon četiri mjeseca stigao je poklisar njegova nasljednika u Dubrovnik.

Ajazbeg bivši krajišnik hercegovački (od 1478.—1483.) a prije na sandžačkoj stolici vrhbosanskoj od 1470.—1475. došao je na Bosnu po drugi puta u proljeće 1484. a 25. juna bio je njegov imrahor (konjušar) u Dubrovniku. U to doba pisao je Ajazbeg ono pismo, što ga priopćujemo pod br. 85. na str. 75., kojim preporučuje nekog Eleza, koji je otkupio neku robinjicu iz Konavalja.

I njegova je vlada trajala samo nekoliko mjeseci. Umro je, kako to dokazuje dubrovačko pismo od 10. januara 1486. (br. 97., str. 85.) jamačno neko vrijeme prije ovog datuma, a mrtav se spominje i u zapisniku vijeća umoljenih od 28. jula 1490. (R. 26., 112.), koje je raspravljalo o jednoj tražbini baštinika Ajazbegovih. Dubrovački gragjanin Vitko berber bio je — ne zna se za što — Ajazbegu dužan 120 dukata a iz Bosne došao je jedan Turčin, da kao punomoćnik baštinika pokojnog Ajazbega zaište naplatu toga duga. Pošto je megjutim i Vitko umro a gotovine nije bilo u njegovoj ostavštini, zajamčilo je vijeće umoljenih onome Dubrovčaninu, koji bi „Turčinu" isplatio ono 120 dukata, da će mu se ti novci vratiti od prvih novaca, što će unići od imetka pokojnog berbera Vitka. (R. 26., 112.)

Sulejmanbeg novi sandžak, kada je stigao u Vrhbosnu, poslao je svoga kapidžibašu s darovima u Dubrovnik, a Dubrovčani zaključili su 26. aprila 1485. poslati mu na uzvrat dar od 60 dukata skupocjena sukna (R 25., 23.).

Ovaj je valjda i predao Sulejmanbegovo pismo, što ga iznosimo pod br. 93., str. 82. u stvari pronevjerenja Marka Kozičića a da je naše datiranje toga pisma — 9. aprila 1485. — posve opravdano dokazuje ovaj zaključak vijeća umoljenih od 19. aprila 1485.: *„Prima pars est de firmando literas directivas imperatori et Sulimano, sanzacho Verchbossanie pro facto Marci Cosicich* (R 25., 21.).

Skenderpaša spominje se već u augustu 1485. sandžakom vrhbosanskim. 22. augusta najavio je Dubrovniku svoj nastup i poslao na dar *„4 camuchas, duas petias veluti spizolati, duos zambellotos et duas habenas"* a vijeće votiralo mu je za uzvrat dar od 100 dukata (R. 25., 53').

Od njega iznosimo u našoj seriji dva pisma: jedno od godine 1486. mjeseca februara, u kome javlja Dubrovčanom, da mu je carski sklav Ehtiman donio carevu zapovjed, da se Dubrovčanin Marko Kozičić uhvati i predade Ehtimanu, jer je, prema tužbi Sari Jakuba, pronevjerio carev novac. Marko ima da se stavi pred kadiju vrhbosanskog na sud, a ako bude nevin, nema se čega bojati, jer će mu se suditi po pravdi (dok. br. 98., str. 86.). Na istu stvar odnosilo se i pismo njegovog predsašnika, Sulejmanbega, priopćeno pod br. 93. na str. 82., iz koga saznajemo, da je taj dug Marka Kozičića iznosio 32.400 aspri.

Drugo je pismo Skenderpašino pisano mjeseca juna 1486., kojim preporučuje Dubrovčanom Eminbega, emerbega bosanskih hamaldara, koji dolazi u Dubrovnik, da prodaje careva olova (br. 101., str. 90.).

U isto vrijeme mora da je Skenderbeg ostavio svoju rezidenciju te je pošao na vojnu, ili je bio premješten, jer 18. jula 1486. zaključilo je vijeće umoljenih, da mu poklisari, koji će nositi harač na portu, usput ponesu i predadu obični godišnji dar od 50 dukata i to ako ga nagju još u časti i vlasti, a ako bi bio dignut, da mu dadu samo dva kavada. (R. 25., 123.)

Skenderpaša spominje se još 10. februara 1489. kada je vijeće umoljenih odobrilo jedan dar, što mu ga je votirao rektor s malim vijećem. (R. 26., 10.)

Jakub paša spominje se u zapisnicima vijeća umoljenih samo jedanput i to 3. marta 1492., gdje se usvaja predlog: *Prima pars est de donando Jacubo basse, sanzacho Verchbossanie, qui misit dono vnum fachilum et vnam habenam et duos tapetos — — ducatos* 40. (R. 26. 147.) Slijedeće godine je Jakub svu Hrvatsku zavio u crno.

Pošao je 1493. sa vojskom od 10.000 ljudi uz slobodni prolaz kroz Hrvatsku da plijeni i hara po Kranjskoj i Koruškoj. Prem se njegova vojska u Hrvatskoj nije ni o 'što ogriješila, naumio je ban Derenčin da joj, prem je izmegju porte i Ugarske bio mir, otme plijen. Uza nj pristaše Bernhard, Nikola i Ivan Frankopani, Karlo Torkvat, Gjuro Blašković, Petar Zrinjski i Ivan Cetinski.

Na Vražjem vrtlu kod Udbine dočekaše Jakubbega i ispunilo se, što je Ivan knez Cetinski kazao banu Derenčinu, kada mu je predbacio da su Hrvati kukavice stoga, što se je protivio, da se u sred mira navali na Turke: Derenčin je vidio, kako se Turci bore i da je laglje po Ugarskoj jašiti od grada do grada i kartati se, nego li se s njima biti! Na bojištu osta 5700 Hrvata, megju njima cvijet hrvatskog plemstva a zarobljenom banu Derenčinu predao je Jakubbeg na skupocjenom pladnju glave rogjena mu sina i brata.

895. p. H. (= 1489.) sagradio je Jakubpaša džamiju u Magudi.

Jahja paša. O njemu vijećalo je vijeće umoljenih 5. decembra 1494., jer je on bio poslao kao sandžak Vrhbosne u Dubrovnik na dar *„quattuor camuchas et duo cauetia veluti pizolati valoris circa ducatorum quadraginta in totum“* a vijeće je zaključilo, uzvratiti mu darom od 5000 aspri u robi. (R. 27., 186.). Drugih nam vijesti o njemu za sada nema.

Sinan paša Borovinić nastupio je vladu negdje u decembru 1496. jer je dubrovačko vijeće umoljenih zaključilo 28. decembra poslati mu kao novom sandžaku vrhbosanskom 100 dukata na dar a za uzvrat na dar, što ga je on, nastupiv na vladu, slao Dubrovčanom.

Skenderpaša Mihajlović spominje se u dubrovačkim protokolima opet 16. aprila 1499., kada mu je došao poklisar i najavio, da je nastupio vladu, a Dubrovčani dadoše tom poklisaru dva kavada. (R. 28., 133.)

O njemu saznajemo iz dubrovačkih spisa dosta malo, ali tim više iz spisa njegovog suvremenika, Marina Sanuta[1]) mletačkog patricija, kroz čije ruke su išli svi važniji službeni spisi, koji se odnose na politički pokret u susjednim zemljama, a po njima ćemo prikazati samo najvažnije momente u tom vidu.

Skenderpaša došao je iz Carigrada u Bosnu s nalogom, da navali na susjedne mletačke pokrajine. Prem rat nije bio naviješten, navalio je već u junu sa 2000 konjanika blizu Nadina u Dalmaciju i plijeneć i harajuć dopre do Zadra a onda pogje u Ostrovicu gdje je udario svoj glavni tabor, da odavle provali u Furlansku. U isto vrijeme operirao je i hercegovački sandžak Sinanbeg protiv mletačkog posjeda u Dalmaciji. Od podora grada Brštanika na Neretvi počeo je graditi naprama Gabeli grad Kosu te provali preko Šibenika do Trogira. Narod izmučen i decimiran od lanjske kuge nije nikako ni odoljevao, te je i Sinanbeg odvukao mnogo plijena i roblja. Koliko je roblja Skenderbeg za svoje provale odvukao, vidi se najbolje po tome, da je 60 po izbor dječaka poslao na dar caru.

U Ostrovici prikupljao je Skenderbeg sve više vojske i šiljao pojedine odjele na mletački teritorij. Te čete prošle su — pošto je izmegju porte i Ugarske bio mir — preko hrvatskog teritorija mirno i uredno, ali kada bi se plijenom vraćali, dočekivali

[1]) *De successu rerum Italie et totius mundi libri* LVI. Izdanje madžarske akademije 1849. i d.

bi ih često krajišnici na svoju ruku te bi im otimali plijen. Marin Sanuto sačuvao nam prijevod jednog Skenderbegovog pisma, kojim se ovaj tuži hercegu Ivanu Korvinu radi tih nasilja a osobito za to, što su Hrvati počeli harati po Turskoj, razorili Kamengrad i oteli mnogo roblja (San. I., 69.)

Značajno je za Skenderbega, što o njemu piše Jacomo Lepori: Kada je pošao na Zadar stigao je za dva dana, a njegovi ljudi nisu znali ni kuda ih vodi ni na koga! Ova tajinstvenost karakteriše vas njegov način vojevanja, a uznemirivala je i bana jajačkog Petra Berislavića te je ovaj bio uvijek na straži, neće li od jednoć provaliti i u jajačku krajinu. U augustu vratio se Skenderbeg u Vrhbosnu; govorilo se da polazi na portu, a u istinu je kupio novu vojsku, kojom će poći u Furlansku. Stom vojskom se utaborio u Skoplju nedomak Jajca, ali nije protiv Jajca ništa poduzeo.

Slijedeće godine 1500., sabrao je Skenderbeg opet vojsku, da njom pogje u Srbiju, gdje su Ugri porazili kod Smedereva tursku vojsku. Da se ovaj poraz osveti, imao je Skenderbeg poći na Jajce i osvojiti ga. Već u januaru 1501. sakupio je u Vrhbosni 9000 vojske. Sastalo se šestero paša a megju njima Omerbeg, Malkočbeg Jahjabegović, Nahinatbeg i Mustafabeg Zvorničanin.

S tom vojskom pošao je pred Jajce te ga obsio, ali Ivan Korvin a uza nj knez Krbavski, Zrinjski, Frankopani, Karlovići i Czubor dojuriše, kada je Jajce bilo u najvećoj tjeskobi te potukoše Skenderbega. Od njegove vojske osta 4000 na bojnom polju, od Hrvata 1000.

Slijedeće godine 1502, krenuo je Skenderpašin sin Mustajbeg, koga je otac već kao 16-godišnjeg mladića vodio na vojnu, a sada mu bilo tek 19 godina sa 6000 konjanika i 4000 pješaka na jajačku Krajinu, te ju silno pohara. Livač, Radosalić, Osojniće, Gizdavicu, Slobod'štinu i Lipu pohara i popali a mrtvim glavam i roblju ni broja se ne zna. Ivana Tergeića, koji je došao velikom vojskom u pomoć Jajcu potuče, ali se ovaj osveti i porazi 2. jula Bošnjake kod Kamen-grada, rastjera ih iz okoline Jajce i opskrbi ogladnjeli grad živežom[1]).

Od Skenderpaše nemamo drugih važnijih vijesti. 1503. sklopljeno je ugarsko-tursko primirje i tako nije došlo do kakih četovanja na krajini. U Sanuta (II. 89.) nalazimo prijevod carskog fermana, pisan Skenderpaši god. 1503., kojim mu se nalaže, da sve mletačko roblje, zarobljeno iza mira, ako su kršćani bezuvjetno vrati a ako su se poturčili, da im ostavi na volju, ostati u Turskoj ili vratiti se. U novembru proni-jela se vijest, da će Skenderpašu dignuti i da će na Bosnu doći novi paša, bolji — za starog se veli „da je zao" — ali ova se vijest nije obistinila. Skenderpaša ostaje u Bosni do svoje smrti. Već 17. novembra 1504. dolazi preko Dubrovnika u Mletke privatna vijest, da je Skenderpaša umr'o. U bolesti liječio ga je Gabriel Zerbo uz mjesečnu plaću od 300 dukata. (S. II. 132.)

U dubrovačkim zapisnicima spominju se nekoliko poklisarstva Skenderbega, sandžaka vrhbosanskog: 16. aprila 1499. neki „Turčin", 27. oktobra 1500. neki ceribaša a 6. aprila 1502. bio je opet jedan ceribaša Skender-pašin u Dubrovniku, te je donio od paše na dar *„duos brochatellos, duos pizolatos, duos tapetos et vnam chamucham viridem"*, sve vrijedno oko 90 dukata (R 29., 42.)

Ferizbeg nastupio je vladu godine 1505. 13. juna izabralo je vijeće umoljenih Stjepana Sorkočevića za poklisara, da ode vrhbosanskom sandžaku Ferizbegu, da mu se pokloni, a za njegov put da vrijede sve odredbe, koje su odregjene 31. maja 1502.,

[1]) „Jajce" 28.

kada je Daniel Restić bio poslan u Vrhbosnu, da se pokloni njegovom predšasniku (R. 30., 58'). Malo poslije stigao je u Dubrovnik terzibaša Mehmed sa bogatim darovima, vrijednim najmanje 100 dukata, što ih je poslao Ferizbeg, a Dubrovčani darovaše ovom poklisaru 2000 aspri u gotovom (ib. 30., 66.).

Slijedeće godine, 28. apr. 1506. zaključilo je vijeće, poslati Ferizbegu poklisara, da se potuže na dva Dubrovčanina, koji su bili zakupnici srebrničke carine, na braću Antuna i Filipa Marojevića, koji su dubrovačkim trgovcem u Srebrnici činili razna nasilja, a neke čak i pozatvarali. Taj poklisar dobio je i nalog, da sa obojicom potajno govori, te da im savjetuje, da se kane napastovanja i zuluma dubrovačkih trgovaca, a što taka opomena znači, biće razumljivo, ako spomenemo, da bi dubrovačko vijeće svakog svog neposlušnog gragjanina u takom slučaju lišilo i gragjanskog prava i svega pokretnog i nepokretnog imetka, što bi ga imao u Dubrovniku! (ib. 30, 137.)

Početkom 1507. poslali su Dubrovčani Benka Gundulića kao poklisara u Vrhbosnu Ferizbegu, a ovaj se vratio i 10. aprila 1507. položio račun o svojim troškovima na dvoru sandžakovu, a pošto je dosta zanimivo znati, što se onda osobito na razne darove megju dvoranike dijelilo, donosim neke stavke iz ovog računa: 15 perpera i 1 groš platio je poklisar za konje, koji su nosili darove u Vrhbosnu; 1 dukat sandžakovom kapidžibaši; 45 aspri čaušu i kapidžijama; 3 dukata vojvodi Žarku, koji je predao poklisaru darove, poslane mu od sandžaka; 1 dukat kapidžijama, koji su nosili te darove; 40 aspri *„çauso et mechterijs"*; 4 dukata čaušovu haznadaru. Kako se vidi, novac je u takim prilikama i otvarao i zatvarao vrata!

1509. gradio je Ferizbeg u Sarajevu banju[1]), a 11. maja zaključilo je vijeće umoljenih poslati mu na njegovu molbu u tu svrhu dubrovačke majstore i to dva zidara i četiri *„magistros cognere"*. (R. 31., 108.) Ferizbeg bio je, kako još saznajemo iz dubrovačkih zapisa, veliki ljubitelj fine kaplje vina, a Dubrovčani morali su mu često slati i svoj slatki *„moschatello"*, koji raste na njihovom žalu, te je pod imenom malvazije bio u ono doba na svjetskom glasu. Tako mu poslaše malvazije 13. nov. 1507., 6. februara 1510. i 25. oktobra 1511. čak tri tovara.

Zadnju vijest o Ferizbegu kao vrhbosanskom sandžaku nalazim 7. decembra 1512., kada mu Dubrovčani *„secundum consuetudinem"* poslaše na božić riba u gelatini i drugih jestiva. (R. 32., 180.)

Dva dana poslije, stigla je već u Dubrovnik vijest, da Ferizbega zamjenjuje Junuzaga.

U našoj zbirci ima i jedno pismo Ferizbega, bosanskog gospodara, pisano 27. decembra 1511., u kome preporučuje nekog Mahmuta i Jusufa, ortaka Deli-Hamze, koji je na trgovini u Dubrovniku umro, da im se predade ostavština pokojnikova (br. 147., str. 131.).

U drugom pismu, datiranom bez oznake godine (br. 151., str. 135) potvrgjuje, da mu je dubrovački poklisar Benko Mikulinović predao poslane darove. Nema sumnje, da je taj poklisar identičan sa gore spomenutim Benkom Nikulinovim Gundulićem, pa se prema tome ovaj dokumenat ima uvrstiti u godinu 1507.

U oba pisma zanimivo je to, da se u njima Vrhbosna zove u jednom već Saraj, a u drugom Sarajevo, te bi to bio najstariji spomen ovome nazivu.

Ferizbeg sagradio je osim spomenute banje na Baščaršiji u Sarajevu još i medresu u mahali Medresi, koja je porušena za provale principa Eugena, na Muzderiji pod Panjinom kulom na Bakijama imao je nekoć čifluk s konaci, a druge čifluke više Hanbine carine. Danas je od potonjih preostala samo češma[2]).

[1]) To je ona, kojoj se vidi podor na Baš-čaršiji.

[2]) Po kazivanju Kemure.

Junuzaga stupio je na vladu kao novi sandžak Vrhbosne u decembru 1512. jer 14. decembra izabralo je dubrovačko vijeće umoljenih Ivana Marina Vučića (Volzio) za poklisara, da se pokloni novom sandžaku i da mu ponese darove: 60 dukata, 2 kavada a mirodija i voća za 30 perpera. (R. 32., 183., 184.)

Slijedeće ljeto bolovao je Junuzaga, te je zamolio Dubrovčane, da mu pošalju liječnika, a ovi odrediše magistra Antuna iz Španije, dubrovačkog medika-kirurga, da ga ide liječiti, ako na to pristane. (ib. 32., 252').

Sinanpaša Borovinić bio je 1496. prvi put bosanski sandžak, a 1504.—1506. sandžak-krajišnik hercegovački. U dubrovačkim spisima spominje se opet novim vrhbosanskim sandžakom 22. novembra 1513., te je zaključilo vijeće umoljenih poslati mu darove i poklisarstvo jednako, kao što je poslano 14. decembra 1512. njegovom predšasniku Junuzagi. (R. 32., 294.) Sinanpaša je sabrao odmah početkom slijedeće godine vojsku, s kojm je pošao pred Cazin, grad Ivana Kasnića, odatle pod Korlatović, popali i obori oba grada i zarobi mnogo roblja, a Ivan Korlatović jedva živ uteče u noći iz goruće kule u Nadin. Odavle provalio je pod Zadar i do Lovrane ali mu vojsku pod Lovranom vratiše topovi.

Junuzaga po drugi put zavladao je bosanskim sandžakom pod konac god. 1514. 5. decembra te godine zaključilo je vijeće umoljenih, poslati mu riba i voća, kao obični božićni dar, što se slao lanjske i prvašnjih godina bosanskim sandžacima. (R. 33., 109.)

Junuzagu ide zasluga, da je u Sarajevu osnovao prvu apoteku, kojom je upravljao njegov tjelesni liječnik, magister Matej. Ovaj je 1515. pošao u Mletke, da kupuje ljekarije i pošav onamo ostavio je u Dubrovniku dva sanduka sa ljekarijama u pohrani, a kada se vratio, dozvolilo mu je vijeće umoljenin 31. marta, da ove lijekove, ne plativ carine, nosi u Vrhbosnu (ib. 33., 152.)

Mustafa paša Jurišević nastupio je upravu vrhbosanskog sandžaka negdje u pola god. 1515., jer mu nalazim u zapisnicima vijeća umoljenih prvi spomen 6. oktobra 1515.— a zaključeno je onda poslati mu poklisara, koji će s njime govoriti u stvari emina pripisnika, koji je u ono doba „pisao zemlje i gradove" po južnoj Hercegovini izmegju Novoga i Gacka. (R. 33., 217'.). 5. decembra iste godine zaključilo je vijeće, poslati mu običajne darove.

U septembru god. 1516. došao je Sinan, kapidžibaša Mustafa paše Juriševića, kao poklisar sandžakov sa bogatim darovima u Dubrovnik. Desetero sluga, koji su pratili poklisara, nosilo je u svečanoj povorci darove vijeću: komad brokatela vrijedna 20 dukata, dva komada zambelota vrijedna 10 dukata, 2 komada kutnije vrijedna 8 dukata, 2 serdžade vrijedne 6 dukata, dva pokrovca vrijedna 3 dukata, 1 buklija za dukat, 2 lûka vrijedna 4 dukata. (ib. 34., 46.)

26. februara 1516. slali su Dubrovčani Mustafabegu Juriševiću malvazije i slatka voća. Kada je 1519. sultan Sulejman zasio na prijesto, zaključilo je vijeće umoljenih 21. jula 1519., da se Mustafapaši vrhbosanskom i Hasanpaši hercegovačkom javi vijest *„nove creationis novi imperatoris"* (ib. 116.) 8. novembra 1519. došao je njegov liječnik u Dubrovnik, da nakupuje razne lijekove te je sa svoje strane predao *„vnam habenam et vnum sumach"* u vrijednosti od 2 dukata (ib. 35., 149.)

Mustafa paša Jurišević opsijedao je 1515. Jajce a kada je Petar Berislavić prelazio Savu s vojskom, kojom je htio Jajcu u pomoć, pogje Mustafapaša preda nj a kod Dubice došlo je do odlučne bitke, u kojoj je Mustafa potučen. Palo je tu oko 3000 Turaka i tako je Jajce opet oslobogjeno a ovaj poraz prinukao je portu pristati na primirje od 4 mjeseca.

(Nastaviće se.)

Забрана пировања о крсном имену и другим светковинама у Боци Которској из 1772. године.

Саопштио:

др. **Владимир Ћоровић.**

Добротом г. Марка Станишића, свештеника из Каменог код Херцег-Новог, дошао сам до једног врло занимљивог документа из 1772. године, важна колико по свом садржају, толико и по свом језику. Саопштавајући га овдје ми ћемо упозорити на главне моменте у њему.

Познато је, да су под утицајем рационалистичких идеја са Запада многи наши људи у Славонији и Јужној Угарској, нарочито Доситеј Обрадовић и Матија Рељковић, живо и оштро устајали против предрасуда у народу, против лоших навика и обичаја у животу, указујући не само на њихову излишност и несмисао, него и на многе штетне моралне и материјалне посљедице од њих. Под утисцима истих идеја узимала је и државна власт, особито у доба Јосифа II., врло активног и понекад енергичног учешћа у сузбијању злих традиција, често непосредно и много више посредно помажући просвјећивање широких маса народних.

Као што се може мислити: сличне прилике, моћ старих традиција, суј̌евјерје и предрасуде владале су и у осталим нашим крајевима, па наравно и у Боци. И тамо су морали бољи елементи, да са много напора сузбијају ћудљиве и укорије̌њене навике сировог народа. Дуго је требало которском бискупу Јов. Ант. Кастелу у седамдесетим годинама XVIII. стољећа, да разбије предрасуде народне, како дјевојке не треба да иду у цркву; с много напора борио се његов насљедник Стефан II. де Олео против крвне освете[1]). 1795. године је митрополит Петар I. одлучио од цркве све село Мокрине, јер је, како рече, „тај неразумни и суј̌евјерни народ“ убио једну невину жену прогласивши је за вјештицу[2]). У првим годинама друге десетине XIX. стољећа устајао је Венедикт Краљевић свом енергијом против лудих обичаја вјерења и жењења младе и недорасле дјеце у Боци, који су тровали морални живот и давали вјерским и државним властима невјероватних примјера.

Зло је морало бити велико, кад се власт одлучила да издаје ове наредбе против пировања крсног имена, против дања и разних других светковина, кад се у пијанчењу потроши сва мучна уштеда и кад се благи дани прелијевају крвљу и вином. Ова забрана важна по садржају не мање је важна и по том, што је

[1]) Schematismus dioecesis catharensis. 1907. Ragusa, стр. 63., 65.—66.

[2]) Архив манастира Савине, fasc. 1700 ff; без броја.

један врло рјечит документат и о томе, како је млетачка република у провођењу оног, што је држала за потребно, била врло енергична и без много обзира. Колико је та забрана у тај мах имала успјеха не зна се; да обичај није престао и да се зле навике нијесу много умањиле види се по том, што су аустријске власти у договору с епископом Јосифом Рајачићем поновиле све те забране. 6. фебруара 1830. наредио је владика, да се има с олтара објавити државна забрана „за не чинити пирове, нї крестна їмена, ни када би се слꙋчила смертъ, токмо онай данъ еданъ ꙋбиедъ“ [1]).

Језик ове наредбе је народни. Писар, који је мјестимице хтио да сачува ученији старији облик падао је више пута у недослједност, јер су му се народни облици као много обичнији сами промицали.

Он је хтио да пише полугласе, па је правио и погрешке и недослједности; тако има: **зꙋбатй**, **зꙋнаніе**, **изꙋиедꙋ**, **сꙋвоѥ́неме**, **бꙋлагдани** сасвим погрешно; има **крꙋсно** и **крснога** и **ꙋздржание**; има **часть** и **користъ**. Писао је **керсно**, али **кр́мине**, **крсно**, **цркномъ** па чак и **срдаромъ**. Хтио је да употребљава и оба знака за **о**, па је писао: **потребнѡ** и **корисно**. Употребљавао је **щ** за **шт**, а има ипак **што**. Писао је **ѣ** добро, па је ипак по старијој традицији оставио: **родиѣци**, и ако има **роѣак**.

Х није изговарао. Пише: **неволние кꙋћа**, **ѡбие држава**, **речение педесса телесниг**, **ѡтиюћи**; једном само има: **ѡбиехъ градоваххъ**. **ѣ** има редовно као рефлекс *је, ије;* облик **телесние** дошао је црквеним утицајем, а облици **пребедрои** и **приведрога** често се мијешају у нашим дијалектима. **Пиена** за лат. *poena,* тал. *pena,* непотребно је јекавизиран. *Дј* дало је *ђ* у облику **ћела**.

и мјесто *м* по особинама далматинских дијалеката долази у облицима: **чин**, **цианпана**, уз **освен** има и **ѡсвем**. *П* и *в* долазе у **совра**, **сопромъ**; **педепса** и уз то **педевса**. Криво је употребљено *ч* за *ћ:* **запричене**, ако оно долази од *запријегити*, а не *запријечити*.

Погрешни су и ненародни облици: **размислаюкши**, **ѡдлꙋчюкши**. Биће, да је писар у незнању и недоумици између презента и претерита, начинио једну неуспјелу комбинацију од обојега. Или му можда *вш* (наравно погрешно) има да буде за *ћ*, старије *шт?*

Стари су облици датива множине: **заповиednикомъ**, **парокиѧномъ**, **капетаномъ** и т. д. Синтакса је према талијанском. Погрешка је синтактичка у реченици: „**предъ истомъ црквомъ, ꙋ конем се светкꙋе**“, али није логичка.

Мй гаетанъ Молйнъ по прведрой скꙋпцйнй владаніа млетачкога провйдꙋр ецпраорденаріѡ, расꙋдитель изврани ѿдъ Которa, Аркание, Бꙋдве и над Новйем и проча.

Гозбе и совре, кое се чйне на керсно йме, на младе мйсе ꙋ врйеме пйра, мира, светковйне, года, седмйнъ, кр́мйне, свеце слꙋжећй, часть

[1]) Архив которске конзисторије, fasc. 1830., вик. бр. 20.

чинећи проврготе се на прождрлство и пићанство, поради чега падаю на сиромашко људи ..... (изједено) останю безъ корнена, будући да у еданъ данъ изъиеду чоеку, чин би онъ и сви његови кућни презимили се, а изъгубивши памет у вину напићаюћи с миеромъ и безъ миере, пиюћи потиче се срчба, ужиже се на осветъ нескладнъ, смућна, убиство и расуће неволиће куће.

Све те неразложне ствари познаиући ми с поимомъ нашега суда, с коиемъ по великой области приведрога принципа имамо отпрет се свакому злу и свакъ корист искати народу овие држава, размишлаюћи и удаљчаюћи потребно и корисно провођене, отиюћи свакоиако дигнути згодни поставленъ обичай, даемо на знание очито съ овомъ наредбомъ: да се забрануе по свакоме миесту и свакому и свake врсте чоеку служити у напредакъ гозбомъ и сопромъ свеца и крсно име тако, да на данъ свога свеца и крсногa имена нитко не има звати къ себи ни примати ни на ручакъ, ни на обиедъ, ни на вечеру ни родиаке ни пријателе, него благовати са сзвоиеме кућниемъ, що му е Богъ дао. Забрануе се на исти начинъ скупъ и сабиране људи, кои се чини за ести и пити у данъ года мртвие, могући само ближи родиаци кои и кои од куће е, када умре дећи на жалование и спроводомъ за утишити разговором живе, а не за надодавати жалостъ врху жалости, почувши(!) жалећи мртвога пропаде и што жив[и].

Исто уздржание и опаза заповиеда се да буде у врieме младе мисе, пира и мира, тако да само ближни роћаци, а не други могу доћи на сопру у сами данъ младе мисе, пира и мира, а не у друге дневи. И тако съ веселиемъ и с радошћу бити ће сиединиена корист кућна цiедећи, а не расипаући свое и туће имуће и не даюћи узрока смућни, коиа естъ противна заповиеди божиои и принциповой. За све уздржава се по декрету од пре3га сената како у ниему.

Будући светковине поставлене за славити бога и негове свете и видећи да благагани посвећени су на славу божиу и на частъ светие обраћаю се на пићанство и прождрлство и игру и смућну предъ истомъ црквомъ, у коiем се светкуе. Тога ради забрануе се, да нитко нема носити на продаю къ миесту, ће се чини светковина, ни вина ни ракие ни другога пића ни естива ни за кои му драго узрокъ не уставлат се на истиемъ миестима за ести и пити; него помоливши се у цркви и оправивши

своꙗ дꙋховна ѣела, да се имa с мирома братити сваꙙ своиѡи кꙋћи. Вазда кадꙙ тко или за се или ꙋ кꙋћамꙙ за частити или за продаватиꙗ на светковинамꙙ или на пꙋтꙋ или ꙋ кꙋћамꙙ ѡсобитемꙙ смиетꙙ бꙋде носити или дилити вино или ѡстало пиће и естива, ѡсвемꙙ изгꙋблена истие ствари, бити ће жестоко педепсанꙙ бандижанемꙙ, тамницомꙙ, галиомꙙ и осталиемꙙ педепсамꙙ на волиꙋ правде. И ко гоћ смиетꙙ бꙋде престꙋпити ꙗа се е ѡзгора наредило на крсно име, на данꙙ свеца, года, пира, мира, седмине, крмине, младе мисе и светковине, ѡсвен више речение педевса телесние бити ће ѡсꙋћенꙙ ꙋ двадесетꙙ и петꙙ гроша.

Сганови то ради тога нареꙋе се колꙋнеломꙙ, капетаномꙙ, сердаромꙙ селскиемꙙ, арнбашамꙙ и свиемꙙ главаромꙙ ѡдꙙ крайна, да на први гласꙙ, кои се бꙋде чꙋти, да е тко ꙋ найманои ствари више реченои при годамꙙ престꙋпиѡ, ꙗо се наредило, имадꙋ найбрже датꙙ на знане заповиедникомꙙ ѿ градова, коием сꙋ подложни, кои ће ѡнога часа дати потребне наредбе пандꙋре за да се дигне пиена речена ѡдꙙ двадесетꙙ и петꙙ гроша, ѡдꙙ коие има се дати полакꙙ ѡномꙋ, кои е ѡбиавиѡ, а полакꙙ пандꙋромꙙ и сережаномꙙ, кои се бꙋдꙋ дигнули. Саранꙋиући се правда ѡ бити с правдомꙙ за дати ѡстале достоине педевсе ѡзгорꙙ запричене, размислꙋюући крстꙋ криваца и престꙋпника и престꙋплениа и да сваꙙомꙋ бꙋде ѡчита ѡва наша ѡбꙙћена заповиедꙙ бити ће ꙗанпана, навиещена и свꙋда послана сꙙ наредбомꙙ ѡвиехꙙ градовахꙙ, заповиедникомꙙ, парокианомꙙ, колꙋнеломꙙ, капетаномꙙ, сердаромꙙ и ѡсталиемꙙ главаромꙙ, да се чини навиестити и свꙋдꙙ разгласити и колико се сваꙙомꙋ пристои подпꙋно изꙙвршити.

ꙋ Новоме на 19. ћꙋниа 1772.

Гаетанꙙ Молинꙙ провидꙋр ецраорденариѡ.

Риналдѡ Агапити канцр. и вицисекретарꙙ.

*

У мјесецу августу прочитана је ова наредба у цркви на Топлој „свемꙋ пꙋкꙋ и народꙋ, котори сꙋ ѿ еѫ парохие“. 15. августа саопштена је у Савини „ће биаше људи доста“; 8. септембра у Мојдежу, а 9. у Раткошевини; на оба мјеста „биаше ске село чꙋти“. 26. септембра објављена је у Мокринама; 28. у Каменом и најзад 30. у Подима.

Testamenat gosta Radina.

Prinos patarenskom pitanju.

Priopćio

Dr. **Ćiro Truhelka.**

(Sa 4 table.)

Megju dokumentima, koje sam prošle godine imao prilike obresti u dubrovačkoj arhivi, bijaše i testamenat patarena Radina gosta, što ga evo priopćujem. Taj dokumenat, koji dosada nije pao u oči ni jednome od učenjaka, koji su proučavali obilnu historičku gragju ove arhive, našao sam u svesci testamenata iz god. 1466. napisan na zadnje četiri stranice ovoga krasnog pergamentnog kodeksa. Kako je on ne samo po svome sadržaju nego i po osobi testatora vrlo zanimljiv dokumenat, držim da će biti vrijedno prije svega iznijeti, što sam mogao o ličnosti testatora saznati iz ostalih zapisa dubrovačke arhive.

Radin bijaše svećenik patarenske crkve te se je kao takav uspeo do visokog zvanja patarenskog gosta. Mi ga nalazimo isprva kao krstjanina na prvoj stepenici patarenske hijerarhije, poslije na višoj, kao starca a najposlije, kao gosta, u časti, koja odgovara biskupskoj u ostalih kršćanskih sljedba[1]).

Prvi put mu nalazimo spomena u godini 1422. u knjizi, pisanoj rukom dubrovačkog logofeta Ruska, sina magistra Kristifora, koja sadržaje prepise slovjenskih pisama dubrovačkih, pisanih izokolnim vladarima i velmožama koncem XIV. i početkom XV. vijeka[2]), na 124. listu a u pismu, pisanom vojvodi Sandalju 31. marta 1422.

Uzrok pisanju ovoga lista bijaše slijedeći: Župa Konavlje bijaše na polu vlasništvo vojvode Sandalja a na pola vojvode Radosava Pavlovića. Sandalj, od stariue veliki prijatelj Dubrovčana, prodao je god. 1419. svoju polu Konavalja Dubrovčanom a ovi postaviše ondje posebnoga konavôskog kneza Pavla Restića, koji je imao svoje sijelo u Ljutoj, dočim je Radosavljevim dijelom Konavalja upravljao njegov knez Branko, koji je sjedio u gradu Sokolu, polovičnom vlasništvu Radosavljevom. Čini se, da je izmegju oba kneza došlo do nesloge, jer na pokladni utorak godine 1422. sabra knez Branko svoje „junake", koji su bili u gradu i izokolnim selima i navali

[1]) Rački doduše stavlja tek djeda u paralelu sa biskupom, ali ja držim, da je stepen djeda, koji je načelnik čitave patarenske crkve bosanske, viši nego biskupski, te bi se imao sravniti sa stepenom patrijarhe ili bar metropolite, komu su gosti bili sufragani.

[2]) Ova knjiga registrirana je u dubrovačkoj arhivi kao prva sveska zbirke Lettere e Commissioni di Levante a priopćio ju je Pucić u Biogradu 1858. pod naslovom „Споменици Српски".

sred noći na kuću dubrovačkog konavôskog kneza u Ljutoj, opljačka je i orobi do temelja, a knez jedva iznese živu glavu.

Ovu činjenicu potvrdio je knez Radič, koji je u ime Sandaljevo upravljao drugom polovicom grada Sokola, vlasništvom Sandaljevim.

28. februara potužiše se Dubrovčani prema zaključku vijeća umoljenih (consil. rogatorum)[1] pismeno Radosavu radi ovoga nasilja, što ga je počinio njegov knez, a 4. marta pisaše i samom Branku, zahtijevajući od njega, da vrati, što je oteo njihovom knezu.

Oba spomenuta pisma ostadoše bezuspješna. Knez Branko, prem mu je vojvoda Radoslav naložio, ne htjede od ukradenih stvari ništa povratiti. I tako Dubrovčanom ne osta ino, nego da zamole opet svog starog prijatelja Sandalja, da intervenira. Ovaj je, kako se razabire iz dubrovačkog pisma od 31. marta, poslao Radoslavu poklisara a ovaj mu opet poslao kao svoga poklisara svoga „slugu" Radina (ⱃⰳⰰⱐⰽⰰ) krstjanina, koji je Sandalju kazivao ispred svoga gospodara, da je zlodjelo, počinjeno na Ljutoj, učinjeno bez znanja Radosavova i da je ovaj zapovjedio Branku, da plijen vrati, što je ovaj navodno i učinio.

I tako se Radin krstjanin pojavljuje prvi puta kao poklisar Radoslavov u pitanju, koje se ticalo Konavalja a u istom pitanju igrao je isti Radin i poslije vrlo važnu ulogu. Megjutim tvrdnja Radinova, da je Branko sve vratio, nije bila istinita; šta više, kada su Dubrovčani dvaput poslali čovjeka, da na osnovu ovih vijesti zaište od njega, da vrati plijen, on nije ni otpisao, nego je osorno odvratio, da je sve učinio po zapovjedi svoga gospodara i da on ništa ne kani vratiti.

Na ponovnu tužbu poslao je Radosav Pavlović Dubrovčanom uz svoje pismo i dva druga; jedno za kneza Branka a drugo za župana Radosava Glavića, u kojima nalaže, da se plijen vrati; ali i to osta bez uspjeha, jer je Branko, primiv pismo svoga gospodara, Dubrovčaninu, koji mu ga je predao, odgovorio još osornije, da će njihovom knezu i nadalje „zlo i nepošteno" učiniti.

To je Dubrovčane tako ozlovoljilo, da su pismom od 9. maja 1422. zamolili velikog vojvodu Sandalja, koji je baš polazio na zbor u Bosnu da izabere novoga kralja (Tvrtka II.), da spomene na zboru i ovo nasilje, „neka gospoda rusaška vide, jer je nedragostno, što je njegovim prijateljem učinjeno!"

Na ovaj dogogjaj, s kojim se bavi devet pisama u Ruskovom kodeksu[2], odnosi se i jedan dokumenat, što sam ga našao u zbirci *Lamenta de Foris*, a to je uredovna tužba konavôskog kneza od 4. aprila 1422., u kojoj veli, da je knez Branko iz Sokola navalio sa 15 drugova na njegovu kuću te ju posve orobio[3].

---

[1]) Sr. „Partes" toga vijeća III. 75.

[2]) U Pucićevom izdanju br. 280., 281., 282., 284., 286., 287., 288., 289. i 291.

[3]) Da se od prilike vidi kućni inventar odličnijega Dubrovčanina one dobe, koji je vršio funkciju konavôskog kneza, donosim ovdje popis predmeta, ukradenih ovom prilikom, dodan ovoj tužbi. Mislim da će kulturnog historika zanimati, jer je jedan od najpotpunijih popisa kućnog namještaja ove dobe, koji mi je došao pod ruku a dokazuje, da srednji vijek ni na selu nije baš oskudijevao komfortom. Evo taj popis:

Tacias tres argenti; — cuslerios sex argenti; centurias duas argenti; — modicum argenti; — copertorium vnum a lecto de panno, foderatum marture; — copertorium vnum de tela; — pernicam vnam; — mataraçum vnum; — duo paria lentiaminum; — duo paria tugdellarum siue guancaliorum; — tres camisias cum mutandis quatuor paria pedonorum; — nappas magnas tres; — tebaleas a mensa nouem; — tebaleas duas magnas pictas; — tebaleas duas magnas a capite; — vnam sioccham de berettino, foderatam vulpibus; — mantellum vnum beretinum, suffulatum panni blaui; — vnum corettum album, fultum cum panno blauo; — tria paria calegarum; — tria birreta magna et duo parua; vnam diploidem de fustagno — vnam

Ovaj dogogjaj ponukao je Dubrovčane, da pokušaju svoje teritorijalne akvizicije na bosanskom zemljištu nastaviti. Nijesam saznao, kaku su zadovoljštinu dobili za razbojstvo kneza Branka, ali oni još pod dojmom ovoga dogogjaja, 5. marta 1422., zaključiše da ponude Radosavu za njegovu polu Konavalja i Sokola te za Obod istu svotu, koju su platili prije tri godine vojvodi Sandalju za njegove dijelove. Megjutim, kuga, koja se skoro pojavila u Dubrovniku te je trajala sve do jeseni[1]), bila je uzrokom, da su ovi pregovori prekinuti.

Iza kuge, kada je oslabio dojam lupežtine Brankove — početkom slijedeće godine, — postigoše Dubrovčani bar donekle svoju želju. Veliki vojvoda Sandalj, davni i zbilja nesebični prijatelj Dubrovnika, pokloni im svoju polu Sokola a vojvoda Radoslav, kao slavičan čovjek, zaželio je, da i on postane dubrovačkim plemićem kao i vojvoda Sandalj, a prije njega herceg Hrvoja, i pokazao se sklonim, da bar donekle ispuni želje Dubrovčana te im je, valjda nagovorom Sandaljevim, poklonio i svoju polu Sokola uz uvjet, da ga imenuju svojim plemićem i vijećnikom.

Pošto je podjeljivanje plemstva spadalo u kompetenciju velikoga vijeća, zaključilo je vijeće umoljenih *(consilium rogatorum)*, koje je upravljalo vanjskom politikom dubrovačkom, dne 11. februara 1423., da zamoli od tog vijeća ovlaštenje, da može vojvodu Radosava Pavlovića imenovati plemićem „de consilio“ [2]). (*C. Rog.* III. 139.) U to doba bijaše upravo sjajno poslanstvo u Dubrovniku, koje je imalo da svečano dovrši tu stvar. Sa strane vojvode Radosava bijahu u toj „slavnoj posaobini“ dva krstjanina: Tum'rko i naš Radin te knezovi Budislav i Vukašin, a sa strane velikoga vojvode Sandalja starac Dmitar i Radovan Vardić. Značajno za veliki upliv, što ga patarenska hierarhija u ono doba imagjaše u politici Bosne, jest, da u ovakom svečanom poslanstvu sudjeluju čak trojica patarenskih svećenika.

---

posedlinam blauam foderatam fustagno; — vnum par pedonorum panni albi; — duos tapetos nouos; — duas carpetas nouas magnas; — quatuor enses; — vnam cultelissam; vnum arcum cum fulcimento; — duos scutos siue clipeos; — vnam lanceam, duos equos, duas sellas, tres habenas, tria paria calcarium, vnam ferreriam seu chorachaçam plenam cloldorum et ferrorum; — quatuor pelles vrsinas aptatas, sex paria; suttularium; — vnum par stiualorum; — vnum par calcognarum seu planellorum; — quatuor paria potplatarum; — duo marsupia pellis; tres funes; — saccos duos de Rassia; — brachia sexaginta canauacij; vnum par bisacharum; — tres cupellos frumenti; — vnum rominum magnum; — tres buchales de Turchia; — vnam patrinam; — quatuor vasa a vino siue bucales; — vnum frisorium; vnam lucernam; — vnum erchall ab oleo; — vnam securim; — vnum cossir; — vnam inconiam valoris ducat. vnius cum dimidio; — duos anulos aureos; — vnum scrinem panni; — quaternos tres carte; — sex duzenas stringarum; — item cere viridis grossor. quinque; — tres vericulas; grossos septem in mantalis ficub. et vriis siccis; — item vnam cultellariam cum quinque gladiis, vnam cultellariam cum duobus rasoriis foerficalis et aliis fulcimentis; — tres gladios paruos; — vnum par schacchorum; — patenas duas magnas de stagno; — scutellas octo de stagno; — patenas duas paruas de stagno; — salsenos quatuor de stagno; — scutellam vnam magnam de terra; — patenas quinque magnas de ligno; — patenas sex de ligno; — taglerios XII. de ligno; — coclearia de ligno viginti; vnum fulcile de ferro; — vnam pissidem plenam piperate; — tresdecim grossos zaffaraminis; duos gr. candelarum; — vnum speculum; — duos pectenes; — vnum bacile a tonsore; viginti duo grossos anserum et carnium; — vnum carnerum; — sex sonaglas deauratas; — decem sonaglas non deauratos; — vnam sonaglam magnam ab austure; — quatuor tonnellos ab accipitre; — sex cappellittos; — duas formas a capellittis; vnum penniferum cum multis pennis; — vnam venteriam; — vnum stazium; quinque acus magnas et quatuor paruas; — duos catinos de ligno; — quinque polsonos a balista; vnum candelabrum.

[1]) U zapisima *Consil Rogatorum* govori se o njoj od maja do septembra a 8. maja izdani su opširni *Ordines* sa 31 paragrafom, koji zapremaju 10 stranica u III. svesci zapisnika (85′—90′) te nalažu, kako se valja za kuge vladati.

[2]) U Dubrovniku je svaki plemić imao aktivno i pasivno izborno pravo u vijeću.

Ovo je poslanstvo imalo da svrši poslove oko predaje grada Sokola i da primi povelju, kojom se podjeljuje Radosavu dubrovačko plemstvo.

Slijedeće dane raspravlja *consilium rogatorum* ponajviše samo o ovom poslanstvu te je napokon izdalo Radosavljevim poklisarom svečanu povelju od 15. februara 1423., kojom se ovaj imenuje dubrovačkim plemićem i vijećnikom, zapisanu u *Liber privilegiorum* na str. 87. i sl. a priopćenu od Miklošića u njegovim Monumentima, str. 319. Da se bar od prilike vidi, kako se postupalo kod ovakih prilika, iznijeću nekoliko sitnica iz rasprava, koje su se onda vodile. Poklisari Radosavljevi zahtijevali su, da se u povelju, kojom mu se podjeljuje plemstvo, uvrsti stavka, da Dubrovčani na svome zemljištu neće primati bjegunaca iz Trebinja ni iz Radosavljeve pole Konavalja, ali se za to Radosav morao obvezati, da će u povelji, što će je on dati Dubrovčanom, uvrstiti sličnu stavku, koja mu brani davati Dubrovčanom i dubrovačkim Konavljanom utočišta na svome zemljištu. Za slavičnost Radosavljevu je značajno to, da su njegovi poklisari naročito zahtijevali, da se u povelji riječi: „*Sandalio, magno voyuode Bosne et Radosavo* imadu zamijeniti riječima *Sandalio magno voyuode Bosne et „Radoslavo voiuode Bosne"*, to jest i Radosav je za sebe tražio naslov vojvode bosanskog.

14. februara zaključilo je veliko vijeće još darivati poklisare te je votiralo četvorici Radosavljevih poklisara, a megju njima dakako i krstjaninu Radinu, po 15 lakata fina florentinskog tkiva a 15. februara je predalo ovim poklisarima povelju plemstva a knez sa vijećnicima vijeća umoljenih svećano se zakleše, da će se držati vijerno svega, što je u toj povelji Radosavu zajamčeno.

Grad Sokol imali su predati Dubrovčanom poklisari Sandaljevi, starac Dmitar i knez Radosav Vardić, a preuzeti su ga imala dva naročito delegirana dubrovačka plemića, dočim je knez konavôski dobio nalog, da preseli u Sokol i da tamo stoji deset dana, dok vijeće ne odašalje naročitog kneza sokolskog, koji će vršiti službu kastelana.

Da se stvar posve zaglavi trebalo je samo još, da i vojvoda Radosav izdade Dubrovčanom povelju, kojom im jamči posjed Sokola i bivše Sandaljeve pole Konavalja te obećaje, kao plemić i vijećnik dubrovački, Dubrovniku vjeru i zaštitu u svakoj potrebi. Koncept te povelje su ponijeli njegova četiri poklisara u Dubrovnik, vijeće je na njemu provelo stanovite ispravke, a dubrovački logofet Rusko sastavio je i predložio 20. februara 1423. definitivni koncept te povelje, koja se danas u originalu čuva u c. i kr. arhivu u Beču,[1]) potpisana i zakletvom Radosava i njegovih dostojanstvenika utvrgjena 7. aprila u Borču.

Uz ove dvije povelje, kojima se svečano svršava epizoda, koja se dogodila na Ljutoj, spomenuo bi samo još neke sitnice: u obje se naime patareni, to jest oba krstjanina Vlatko Tumr'k i Radin te starac Dmitar spominju prije knezova, dakle su u časti viši, šta više, starcu Dmitru daje se naslov gospodin, koji se inače davao samo vojvodama i kralju, a to svjedoči, da je u Bosni patarenska hijerarhija prednjačila svjetskoj. Kada je *consilium rogatorum* 14. februara 1423. vijećalo o tome, da dariva Radosavljeve poklisare, krstjanine Tumr'ka i Radina i knezove Budisava i Vukašina, primljen je ovaj zaključak: *Prima pars est de donando istis oratoribus voiuode Sandalii et voiuode Radossaui Paulouich cuilibet ex iis ad XV. brachia panni florentini fini, si omnes ibunt*[2]) *simul et, si non irent simul, illis omnibus qui ibunt, scilicet*

[1]) Miklošić o c. str. 322.

[2]) Ovo se odnosi na predaju grada Sokola.

duobus patarenis et duobus laicis, a iz toga se razabire, da je naziv pataren služio za oznaku redovnika a ne svakog pristaše vjerske sljedbe, koja je sačinjavala „crkvu bosansku", jer su jamačno i knezovi Budisav i Vukašin sljedbenici iste vjere a ipak se za razliku od „krstjana" zovu laicima. S istog se razloga u zaključku pomenutog vijeća od 16. februara 1422. zove i starac Dmitar patarenom.

Značajna je i ova činjenica, da se megju ličnostima, koje se sa vojvodom Radosavom na Borču zakleše na povelju, izdanu Dubrovniku, nalaze uz ostalu vlastelu i oba poklisara laika, knezovi Vukašin i Budisav, dočim se oba krstjanina Tumr'ko i Radin tu ne spominju a to kao da zasvjedočava mnijenje, da je patarenima (kao redovnicima) zakletva bila zabranjena, dočim je laicima bila dozvoljena.

*

Nakon devet godina nalazimo u dubrovačkim spisima opet ime Radina krstjanina, kao poklisara Radosavljeva. U to devet godina nastao je veliki prevrat u odnošaju izmegju Dubrovčana i Radosava, jer je ovaj, god. 1427. prodao republici svoju polu Konavalja, za kojom su oni odavna težili, ali malo za tim je to požalio, te pokušao, da im oružanom rukom otme to zemljište. Tako je došlo do ljutoga rata izmegju Radosava i Dubrovnika, koji je trajao od proljeća 1430, do ljeta 1432. O potankostima ovoga u mnogom vidu zamašnog rata zabaviću se drugom prilikom a ovdje ću samo istaknuti, da je megju Radosavljevim poklisarima, koji su imali voditi preliminarne pregovore mira, do koga je došlo intervencijom kralja Tvrtka II. bio i Radin krstjanin. Ovo poslanstvo, u kojemu bijahu osim Radina i knezovi Sanko Bogavčić, i Ivaniš Hrebeljanović te dijak „kućanin" Ostoja, redigiralo je sa dubrovačkim vijećem umoljenih onu povelju mira od 25. oktobra 1432., što ju je izdao Radosav[1]), u koje je, kako saznajemo iz jedne bilješke u *Partes consilii rogatorum* (V., 111.,) prolog sastavljen od dubrovačkog slovjenskog kancelara Nikole de Stella (= Zvizdić) a lista vlastele, koji su se imali na nju zakleti, sastavljena je po naročitoj želji Dubrovčana. Pa i u toj listi je značajno, da megju „rotnicima" nalazimo i Sanka Bogavčića i Ivaniša Hrebeljanovića a potpisana Ostoju dijaka, dočim megju njima opet fali Radin krstjanin.

Svoj četvorici Radosavljevih poklisara votiralo je vijeće 23. oktobra, kao dar po 30 dukata sukna a osim toga i posebnom pratiocu, što ga je krstjanin Radin imao uza se, 25 perpera. (R. V. 112.)

Ovo je zadnji put, što Radina krstjanina nalazim u službi vojvode Radosava. Njegovo mjesto zauzimlju druga dva „kršćanina patarena" po imenu Radašin i Juraj, koji se spominju 4. augusta 1438., 29. oktobra 1439., 3. novembra 1539 [2]) dočim je sam Radin prešao u službu vojevode Stefana Vukčića. Ova promjena jamačno je u savezu sa Radinovim unapregjenjem u patarenskoj hijerarhiji, jer, kada ga prvi puta nalazimo, 11. aprila 1437., uz Radovana Vardića kao poklisara vojvode Stefana Vukčića u Dubrovniku, nosi naslov starca[3]).

Ovaj puta misija, što ju je starac Radin izvršavao, nije bila osobito važna. U ostavštini Sandaljevoj našla se naime jedna povelja, kojom se dubrovački gragjanin

[1]) Publicirana u Miklašića, na ozn. mj. str. 366.

[2]) Isti dan raspravlja i *consilium minus* o ovoj dvojici i zove ih *„crestiani patareni"*. Partes cons. min. VIII. 103.

[3]) Radin je prema tome već 1437. bio starac, a ne kako to Daničić u svom Rječniku književnih starina a. v. „Radjen" veli, 1438.

Radosav Šilković priznaje dužnikom Sandaljevim, te su poklisari vojvode Stjepana, kao našljednika Sandaljeva, došli da zahtijevaju isplatu ovog duga. Megju tim je ovaj iznio povelju Sandaljevu sa njegovom pečatju, kojom se svjedoči, da je Radosav taj dug naplatio i, što više, da ima od Sandalja zahtijevati još 100 perpera.

U sličnim misijama, koje se ticahu ostavštine Sandaljeve nalazimo „počtena muža“ Radina starca i slijedećih godina češće u Dubrovniku kao Stjepanova poklisara i to 15. juna 1438. sa knezom Vukmanom Jugovićem, 18. septembra 1438. sa ovim i sa knezom Radovanom Vardićem te s krstjaninom Radeljom, 7. maja 1440.[1]) sa knezom Vukmanom Jugovićem, a 21 augusta 1441. sa knezom Gjuragjem Čemerovićem.

Jelena, udova velikog vojvode Sandalja a baba vojvode Stjepana Vukčića spominje malo kašnje starca Radina u svom testamentu kao svoga duhovnog savjetnika 25. novembra god. 1442. (Mikl. na ozn. mj. 417.)

U važnijoj misiji došao je starac Radin kao poklisar vojvode Stjepana Vukčića tek u februaru 1445. u Dubrovnik zajedno sa Vukašinom Sankovićem, Vukmanom Jugovićem i Radivojem dijakom. Ovi su najprije — 3. februara 1445. — digli dobitak od Stjepanovih poklada (Mikl. na ozn. mj. 429.) a onda su raspravljali o razmiricama, koje su se ponavljale na granici konavoskoj izmegju ljudi dubrovačkih i vojvodinih. Kako se razabire iz uvoda opširnog „provedimenta“, što ga je zaključio izdati *consilium rogatorum* 3. marta a odobrio *consilium maius* slijedeći dan, dešavale su se na razmegju povrede granice, otimačine i drugo slično, s obje strane. Da se tome doskoči, pristade vijeće umoljenih 26. februara na zahtjev Stjepanovih poklisara, da odsele neće u Konavljima primati nikojega izseljenika iz Trebinja, Vrsinja i Dračevice, nego, koji bi prebjegao, da će ga vratiti (Cons. Rog. IX. 123) a dva dana poslije izručilo je poklisarima i povelju, kojom tu obvezu zajamčuje (Miklošić, 430.). Dalje je pristalo na to, da se sa svake strane odašalje posebno povjerenstvo od tri[2]) lica, koje će izaći na granicu i razsugjivati sve pogranične sporove na posebnom staniku (27. februara, Rog. IX. 124.). Kao direktiva za ovo pogranično povjerenstvo, koje je imalo definitivno ustanoviti granicu izmegju dubrovačkog Konavlja i posjeda vojvode Stjepana, imagjaše da služi već spomenuti *provedimentum*.

I opet nam se za nekoliko godina gubi trag Radinu a nalazimo ga tek u godini 1450. I opet je napredovao u svojoj crkvenoj časti, jer ne nosi više naslova „starca“ nego „gosta“: popeo se na čast, koja odgovara biskupskoj. Prvi puta se spominje kao gost u jednom naputku, pisanom 20. novembra 1450.[3]) dubrovačkim poklisarima u hercega Stefana, Marinu Gjorgjiću i Nikoli Gunduliću.

Ovo poslanstvo imalo je da ublaži hercega, koji se u zadnje vrijeme pokazao vrlo neprijatnim, te je uveo nekoliko zamašnih novosti, protivnih svim starim ugovorima i zakonima a imale su u velike oštetiti dubrovački promet i trgovinu. Kako je poznato, od davne starine — koja se autentički ni ustanoviti ne da — postojao je izmegju Dubrovnika, Kotora i susjednih gospodara ugovor, po kome je ovdje na primorju smjelo biti samo četiri kumjerka (trga) soli: u Dubrovniku, Kotoru, Neretvi (današnjoj Gabeli) i u sv. Srgju na Bojani a narodu bilo je po volji, kupovati svoju sô, gdje mu bude draže i prikladnije. Herceg, da ošteti dubrovački kumjerak, načinio je samovoljno

---

[1]) U „Partes cons. maioris VI. 27“ zove se Radin *„starac cristianus“*, a ime Vukmanovo je korumpirano u Vochnia. Svakomu se votira po 40 perpera dara.

[2]) Kašnje je zaključeno, da se delegira po četiri lica

[3]) Ovaj je naputak odgovor na pismo ovih poklisara, pisano u Trebinju 7. novembra 1450. pa prema tome stoji, da je Radin bio gostom već 1450. a ne kako to Daničić u svom Rječniku iznosi tek 1453.

peto tržište pod Novim u Dračevici a zabranio je svojim ljudem da u opće kupuju dubrovačku sô. Osim toga prenio je svoj kumjerak sôni, koji je od starine bio u Neretvi (=Gabeli), pod Orman a time je Dubrovčane znatno oštetio, jer je u Neretvi bilo staro slavno tržište sa velikom trgovačkom kolonijom dubrovačkom, koja je tu na bosanskom teritoriju imala svoju posebnu autonomnu upravu i svoje sudstvo. Prenesav odavle solanu pod Orman, gubila je Neretva (=Gabela) naravski važnost a posjed dubrovačkih trgovaca u kućama i zemljama gubio je cijenu te se je bilo bojati, da će ta važna kolonija propasti.

I trgovinu dubrovačku ograničio je u toliko, da je dubrovačkim trgovcem branio kupovati osobno po njegovom vladanju sirovine te je htio, da njegovi ljudi sami nose svoju robu u Dubrovnik na prodaju. Time su dubrovački pretrge izgubili veliki dio svoje zarade.

Herceg Stjepan rek bi naumio je posve uništiti dubrovačku trgovinu a dubrovački trgovci bili su izvrženi upravo nečuvenim veksacijama. Njegova mati podigla je u Tjentištima novu carinu; herceg udario je na stoku, što bi se iz Srbije i Turske, gonila u Dubrovnik, carinu od 10%; od trgovaca iskao je novi namet, takozvanu kramarinu, od dubrovačke stoke, koja bi se izgonila na planine u današnju Hercegovinu, uzimao je takozvanu travarinu a uvjete, pod kojima su Dubrovčani naimali dosele ponos za svoje karavane, tako je otešćao, da je za tovare, za koje se prije plaćao jedan ponosnik trebalo plaćati po tri a od svakog ponosnika uzimao je herceg suviše jednu trećinu dukata poreza.

Mimo ovih veksacija fiskalne naravi bijaše ali i javno nasilje napram Dubrovčana na dnevnom redu. Njihovim trgovcima otimala se roba, srebro, vosak, bakar, olovo — jednom čak 280 libara srebra!

Herceg Stjepan dao je povoda i internacionalno-pravnim kontroverzama. Po starom sredovječnom pravu sudilo se zločincu tamo, gdje je zločin počinjen a zločinac uhvaćen: herceg zahtijevao je naprotiv, da se njegovi ljudi, uhvaćeni na zločinu na dubrovačkom zemljištu, ne sude u Dubrovniku, nego predadu njemu. U istu kategoriju ide i ova povreda dubrovačkog ustava: kao dubrovački vlastelin dobio je i vojvoda Sandalj a po njemu herceg, kod diobe Konavalja svoj osobni posjed [1]) — u Dubi na Površu (u Konavlima) — te je tu imao svoje kmetove. U Bosni imao je herceg pravo, da osim drugih daća pobire od svojih kmetova godišnje po dukat od svake kuće, ali su Dubrovčani, 1419. god. posebnim zakonom (t. zv. *Ordo pro Canali*[2]) taj harač oprostili žiteljima Konavalja te se tu nije više pobirao. Megjutim je herceg, koji je na svom teritoriju taj harač pobirao, protezao to pravo i na svoje kmetove u Konavlima te je ovima, prem su bili dubrovački državljani i prem je Dubrovnik dokinuo ovaj harač, poslao svog dukatnika u Dubu, da na silu naplati taj danak.

Opasnija od svega dosadanjeg nasilja bila je ova hercegova namjera: uvidivši on, da Dubrovnik imade svoj razvitak u svakom pogledu zahvaliti ne samo prirodnom položaju, nego jednoj svojoj važnoj pravnoj instituciji, a to je *jus asili* (azilno pravo), koje je svaki politički bjegunac uživao u Dubrovniku, te se baš uslijed toga tu

---

[1]) Od Bošnjaka, koji su za diobe Konavalja dobili stanovite dijelove zemalja kao privatno vlasništvo, spominju se imenice: Kralj bosanski, Sandalj, Radosav Pavlović, Radosav Obradović nazvan ban, Vuk Pribilović, Brailo Tezalović i dr. (Sr. *Ordo* u *Partes cons. mai.* III. str. 153.—154.)

[2]) Ovaj zakon votiran je u velikom vijeću 19. jula 1419., a proširen, odnosno korigiran je 30. jula 1419. i 24. juna 1420. Originalni spis nalazi se u *Partes consilii maioris* II. str. 3.

stjecalo svijeta sa svih strana Balkana, odlučio je herceg, da i u tome konkurira te je svome gradu Novom podijelio takogjer isto pravo utočišta.

Sve ovo je prevršilo, kada je herceg zahtijevao, da mu Dubrovčani vrate 4000 dukata, što ih je tobože potrošio kao mito na porti, da izbavi Dubrovnik od turske vojske, jer je sultan naumio da zarati na Dubrovnik za to, što su srpskom despotu na bijegu dali utočišta, a herceg ga navodno ublažio onim mitom!

Kako se vidi, herceg je naumio da Dubrovnik uništi a zadaća spomenutih dubrovačkih poklisara bijaše, da sklone hercega, da od ovih zlobno smišljenih novotarija odustane. Kako je bilo slabe nade, da će to uspjeti samoj njihovoj rječitosti i starim poveljama, trsili su se, ne bi li našli na hercegovu dvoru zgodnu ličnost, koja ima dovoljno upliva i predobili ju za se, ne bi li njenim uplivom uspjelo, dokinuti sve ove novotarije. I tu su ličnost našli u osobi Radina gosta, koji se u informaciji od 20. novembra 1450. spominje samo mimogred, ali se spominje pobliže u informaciji od 13. decembra.

Mi tu saznajemo, da je Radin gost, hercegov „dobar" i „glavni savjetnik" progovorio hercegu u prilog Dubrovčanom, a poklisarima je naloženo, neka oprezno i tajno, a da niko ne sazna, govore sa Radinom, koji poznaje sve prilike i neka nastoje, da hercega nagovara, da se okani novotarija i da ostane u miru sa Dubrovnikom, a Dubrovčani bi pristali na to, da od hercega uzmu u zakup neretavsku carinu za godišnju najamninu od 4000 najviše 5000 dukata.

Ova intervencija ostala je bezuspješna i herceg navali na Konavlje, te ga osvoji. Tako je buknuo onaj dugotrajni rat, što se vodio izmegju hercega i Dubrovnika. Pod dojmom gubitka Konavalja poslaše Dubrovčani Marina Gjorgjića u julu 1451. hercegu da ugovara: javno s njime, a tajno sa Radinom gostom i hercegovim sinom vojvodom Vladisavom[1]). Radin gost stavio se, kako se čini posve u službu Dubrovčana, jer 6. jula pišu Dubrovčani svome poklisaru, neka se zahvali Radinu gostu za ljubav, što je iskazuje Dubrovniku i neka mu obeća — ne u ime plaće, nego u znak prijateljstva — 200 dukata i neka ga nagovori, da uznastoji postići, da ga herceg pošlje kao poklisara u Dubrovnik pa da digne te novce, a ako to ne bude moguće, neka po njih pošlje pouzdana čovjeka.

Da je Radin gost, komu je herceg bio povjerio sve pregovaranje sa Marinom te ovoga nije puštao ni preda se, bio posve u službi dubrovačkoj, to zasvjedočuje i kronista Restić, koji o tim raspravama otvoreno piše ovako: *e siccome il secondo di questi ministri (sc. Radin) era già guadagnato per la republica, cosi non s' ebbe molta difficolta stabilir li patti d' una pace perpetua con le condizioni quasi dettate dalla republica.*

Što se tu raspravljalo izmegju dubrovačkog poklisara i gosta Radina, to je ostala tajna, ali rezultat skoro je izbio na javu: hercegovica utekla je sa svojom kćeri u Dubrovnik, a sin joj, vojvoda Vladisav i vojvoda Ivaniš Vlatković otvoreno se podigoše protiv hercega i sklopiše savez sa Dubrovčanima, kome se pridružio i zet hercegov, bosanski kralj Toma. Tako je rat postao i obiteljskim.

O pojedinim fazama toga rata se nećemo zabaviti, jer se u spomenicima, koji se odnose na pojedine njegove peripetije ne spominje ime gosta Radina, a tek ga opet nalazimo u povelji, kojom herceg Stjepan prašta ženi svojoj Jeleni i sinovima Vladisavu i Vlatku, što su u tome ratu bili na strani Dubrovčana. U ugovoru mira, što

[1]) Naputak od 5. jula 1451.

ga je u Pivi na Pišću sklopio 19. jula 1454.[1]), sa ženom i sinovima, obećaje herceg, da im ne će učiniti nikakova zla „što nebi obiskao i obnašao pravo i cielo i istino gospodinom djedom crkve bosanske i 12 strojnikoma[2]), megju kojemi strojnici bude gospodin gost Radin za svoga života i 12 vlastela naših poglavitieh".

Kako se vidi Radin gost, prem je u početku rata očito pomagao i savjetom a jamačno i djelom Dubrovčane, nije izgubio povjerenja svoga gospodara, hercega Stjepana, njegov je ugled i upliv dapače znatno poskočio, te ga herceg od ostalih strojnika crkve bosanske, koji bi eventualno imali u obiteljskim razmiricama hercegove kuće suditi, imenice ističe.

Uslijed ovog mira ostadoše Dubrovčani u ovome ratu protiv hercega osamljeni te se požuriše, da i oni sklope s hercegom mir. Pregovore o tom imali su voditi poklisari Lovro Ranjina i Vuk Bobalić. U naputku, što ga dobiše 9. augusta 1453. nalaže im se megju ostalim, da govore sa Radinom gostom, starim prijateljem Dubrovnika, i da mu obećaju, ako im kod hercega isposluje, da dogje do mira na osnovu *status quo ante,* to jest da im čitavo Konavlje ostane neosporno vlastništvo kao za vrijeme vojvode Sandalja, nagradu od 400 dukata a isto toliko da obećaju i Radovanu Vardiću.

Pregovori su se megjutim otezali, jer 4. septembra 1453. dobivaju spomenuti poklisari nalog, da Radina gosta pitaju, ima li nade, da će doći do mira pod onim uvjetima, pod kojim Dubrovnik želi, a otezali su se sve dalje do slijedeće godine. Tek 10. aprila 1454. potpisao je herceg u Novom povelju, s kojom pristaje na mir sa Dubrovčanima i poslao je s njome posebno poslanstvo — Radina gosta, Ružjera i Pokrajca sa dijakom — u Dubrovnik. To je ona ista povelja, što ju priopćuje Miklošić na ozn. mj. str. 465., za koju su Dubrovčani votirali njenom pisaru (dijaku Radivoju Dobrišević) dar od 30 perpera (u *Cons. rog.* 14. maja 1454.).

Čini se megjutim, da je Radin gost isprva krio, da nosi uza se gotovu povelju. Ako tome nije bila uzrokom *„sacra auri fames"*, ne bi znao drugi razlog tome postupku, ali sigurno je to, da je još 1. maja 1454. zaključilo vijeće umoljenih, da izabere dva plemića velikog vijeća, koji će potajno ugovarati sa Radinom i obećati mu, ako dogje do mira, koji odgovara željama Dubrovnika, dati ne samo obećanu nagradu, nego da će mu dati i one stvari, *„quas ipse requisivit per interpositam personam"*. (Rog. XIV., 53).

Jamačno je rezultat ovog tajnog pregovaranja bio povoljan po obje stranke, jer je *Consilium rogatorum* 11. maja 1454. zaključilo darovati Radinu gostu *„vnam peciam de morello de grana"* i 100 perpera, Ružjeru i Pokrajcu po jedan komad mantovanskog ili veronskog sukna po 70 i po 50 perpera, a dijaku komad dubrovačkog sukna i

---

[1]) Miklošić o c.: 459.

[2]) Ovaj citat uslijed krivog shvaćanja Račkova, skrivio je, te se držalo, da bosanskom patarenskom crkvom upravljahu upravo 12 strojnika. To se iz citata već s toga ne smije zaključiti, jer bi inače valjalo zaključiti, da je u Bosni bilo samo dvanajstero vlastele. Broj 12 u savezu je sa porotom, koja se tu za buduće obiteljske razmirice u kući hercegovoj ustanovljuje i koja se prema toj ustanovi ima sastojati od 12 crkvenjaka (strojnika) i 12 laika (vlastele). Taj broj nikako ne limitira opći broj strojnika bosanske narodne crkve sljedbe patarenske. Toliko, da se ovo pogrješno shvaćanje u napredak ne propagira u literaturi. Pojam strojnikâ preveli su Dubrovčani latinski sa *„domini maiores christianorum"* u zapisniku sjednice vijeća umoljenih 11. marta 1451. Tu se radilo o sugjenju jedne razmirice, jer je herceg Stefan zahtijevao, da mu Dubrovčani isplate 12.000 dukata poklada Sandaljeva. Oni taj zahtjev odbiše i rekoše *„et in fine... sumus contenti ponendi judicio dominorum christianorum maiorum ipso chercech et nobis, secundum quod ipsi ambassiatores petierunt.* (Cons. rog. 12. 25.)

50 perpera[1]). Što je Radin osim toga „nagrade" dobio, o tome šute dokumenti, jer to su stvari, o kojima se raspravljalo tajno i usmeno.

Premda je mir izmegju Dubrovnika i hercega Stjepana na svečani način uglavljen, bilo je skoro novog povoda tužbama a Dubrovčani tužili su se već slijedeće godine, kada se u kući Kosače imao slaviti trostruki pir: vjenčanje hercegovo i njegovih sinova Vladislava i Vlatka. Dubrovčani slali su onda svečano poslanstvo, da čestita i po običaju dariva mladoženje, a poklisarom naložilo je vijeće u naputku od 10. maja 1456., da tajno govore sa Radinom gostom i da mu kažu, kako su mu oni, kada se sklapao mir sa hercegom, govorili, da se ugovor mira ne zapiše samo na papir, nego da se ukopa u stanac kamen: pa uzprkos i tome i zakletvama, s kojima je utvrgjen mir, imadu oni razloga, da se tuže na hercega: on krši ugovor svakom prilikom, čini nasilja dubrovačkim trgovcem, pod izlikom da je prokriomčareno iz Raške, otimlje im srebro, a kada mu se dokaže protivno, ne vraća ga trgovcem, već im daje cijenu prenisku i t. d. Zato neka mole gosta, da sklone hercega, ne bi li odustao od ovih nasilja.

Koliko je bilo veliko povjerenje, što su ga Dubrovčani imali u Radina gosta, vidi se najbolje po tome, da su oni 8. novembra 1462., kada se raspravljalo o najmu neretavske gabele, pisali svome poklisaru u hercega Stjepana, Jakovu Gunduliću, da o toj stvari ne govori sa hercegom, ako ne bi bio prisutan Radin gost ili bar njihov drugi puzdanik na hercegovom dvoru, koji im je u teškim časovima činio takogjer po koju uslugu, Pribisav Vukotić. (Cons. rog. 17. 147.)

Kako se iz svega razabire, gost Radin, poglaviti savjetnik hercegov, bio je u najtežim momentima tajni zaštitnik i odvjetnik Dubrovnika. Da on tih usluga nije učinio iz pukog altruizma, to je lahko shvatljivo a mi smo spomenuli dvije zgode, gdje je dobivao novčanu nagradu, koja je u ono vrijeme, kada je dukat imao daleko veću cijenu nego danas, bila upravo sjajna; ali najsjajniju nagradu dobio je u jesen godine 1455. (u novembru): Dubrovčani mu svečanom poveljom, pisanom rukom kancelara Marinka Florio (slavizirano „Cvitković"), pod visućom pečatju zajamčiše za sva vremena zaklonište u Dubrovniku, i obećaše mu dati, kao što su samo davali bosanskim kraljevima i velikim vojvodama, kuću u Dubrovniku; kada god bi došao, da boravi u Dubrovniku, obećaše mu, pomoći ga spenzom, t. j. namiriti mu potrebe života a ako bi želio, da pogje dalje, obećaše mu besplatno dobaviti prevoz, dokle on hoće, a Dubrovčani uzmognu. Ujedno jamče Dubrovčani, katolici *par excellence,* dok bude u njih „da ne bude usilovan od nikogar iziti iz vjere, koju vjeruje, razi ako bi njemu ugodno bilo"[2]).

Da je Radin gost, poznavajući jamačno dobro prilike u Bosni, već u to doba nastojao, da si za svaki slučaj osigura utočište, gdje će se u nevolji zakloniti, simptomatično je za tadanje prilike bosanske, i on kao da je slutio katastrofu, koja Bosnu čeka i koja ju je zadesila godine 1463.

Zadnji puta nagjoh Radina gosta u diplomatskoj misiji sa Radičem Ružicom kao poklisara hercegova u Dubrovniku 1456. te im je dubrovačko vijeće obojici votiralo po 100 perpera kao dar; a kancelaru im Božidaru, koji je bio s njima, 30. perpera. (Consil. Rog. XIV., 262.)

Kada je herceg Stjepan, videći rasulo Bosne i sluteći propast svoje hercegovine pobjegao u Novi na moru, pratio ga je kao prvi od njegovih „kućana" i gost

[1]) Rog. XIV., 57.

[2]) Prepis u *Liber Privilegiorum* str. 115. Priopćio Miklošić na ozn. mj. str. 472.

Radin; a kada je herceg u Novome, dan pred svoju smrt, 21. maja 1466., napisao svoju oporuku, bijaše isti gost Radin uz metropolita Davida i kneza Pribisava Vukotića glavni svjedok na tom dokumentu a to je najbolji dokaz, da si je on uza sve što je u važnim momentima pristajao uz Dubrovčane, znao sačuvati u hercega svoj ugled a njegovo pouzdanje sve do onoga časa, dok taj gordi nasilnik, koji je u velike bio sukrivcem rasulu Bosne, nije za uvijek zaklopio svoje oči.

Kada je herceg umro, preselio se gost Radin u Dubrovnik i nastanio se u kući, koju mu je općina darovala. Tu je već 5. januara 1466. napisao svoju oporuku, kojom raspolaže svojim doista znatnim imetkom, a kako se razabire iz jedne marginale bilješke na notarijalnom prepisu testamenta, umro je tu slijedeće godine 1467. Dan i mjesec smrti njegove nijesam mogao ustanoviti, jer je baš ova nota vrlo oštećena, ali datum smrti možda se može sublizu ovako ustanoviti: Glavni baštinik Radinovog nepokretnog imetka bio je njegov nećak Vladisav, koji je baštinio i kuću, što ju je gost Radin dobio spomenutom poveljom od Dubrovčana na dar. 29. marta 1468. raspravljalo se u malom vijeću o toj kući te je u XVII. sv. str. 136′ zapisnika ovoga vijeća zapisana ova bilješka: *„Prima pars est de prouidendo Vladissauo, nepoti olim Radin gosti, pro affictu domus de grossis triginta in mense pro tribus mensibus.*

Iz toga se razabire, da su — jamačno iza Radinove smrti — Dubrovčani uzeli njegovu kuću u najam za mjesečnu najamninu od 30 groša i isplatili ju za tri mjeseca, a sravniv to sa datumom ovog zaključka, čini se, da je Radin umro koncem prošle godine.

Ono takozvano „apostolsko siromaštvo“, koje bijaše u patarena tobož idealom, bila je tek jedna fraza, jer gost Radin, koji bi već radi svog visokog položaja, morao biti uzorom, umro je kao bogat čovjek i ostavio, kako se iz testamenta vidi, ukupno svega 5640 dukata gotova novca. Što ta svota znači, moći će tek onaj razabrati, koji poznaje cijenu zlata u XV. vijeku i uvrsti će ga megju najbogatije ljude njegove dobe u Bosni. Ali gotovina bila je jamačno manji dio Radinova imetka, a glavni se dio sastojao u zemljišnom posjedu, koji se u testamentu nikako i ne spominje; ali da je toga bilo, zaključujemo po tome, da glavni baštinici Radinovi po muškoj krvi, njegova četiri sinovca, po testamentu dobivaju tek neznatne legate i predmete, koji im imadu biti uspomenom na testatora, a s time se oni sigurno nebi zadovoljili, da nijesu naslijedili nepokretni imetak, koji je morao biti kud i kamo znatniji nego pokretni.

Od skupocjena odijela, što je ostalo iza gosta Radina istaknuti ćemo samo „šubu ... crvenu od aksamita, podstavlenu cibilini“, što ju je gostu darovao kralj Matijaš, koju testator ostavlja svome prijatelju Andrušku Sorkočeviću; spominjemo ju s toga, jer je taj kraljevski dar najbolji dokaz, kakav je bio velik ugled patarenskog gosta Radina, kad ga je sam kralj Matija darivao šubom. Taj ugled je to veći, što je i Radinov gospodar, herceg Stjepan dobio od kralja Matijaša istom prilikom isto takvu šubu od aksamita[1]). Taj dar dobila su obojica valjda iza Božića godine 1463., kada je kralj Matija svojio Jajce i snovao o velikom planu, da Bosnu otme Turcima.

Ugled, što ga je gost Radin uživao megju svojim suvjernicima, karakteriše nam i to, da su ovi svoj gotov imetak, davali njemu na poklad i amanet. Tako je bratučed mu, gost Radin, povjerio 170 dukata, uskopaljski gost Vuk 110 dukata a Božičko

[1]) U testamentu hercega Stjepana od god. 1465. spominje se шδκα ѳлика црьлієна акіамита, ком іє шдь гдна кралм матиаша. Po originalu. Sr. Pucić, Spomen. II., 125.

Milošević 160 dukata. Ovi pokladi imadu se prema ustanovi testamenta vratiti vlasnicima, odnosno njihovim pravnim našljednicima.

*

Donoseći na kraju tekst i faksimile ovog važnog pismenog spomenika, ne kanim se zabaviti ni potankim opisom njegovim, niti egzegezom pojedinih stavaka, koja bi u mnogome vidu iznijela zanimiv rezultat. Tek ću spomenuti one momente, koji se osobitim relijefom ističu nad ostalim tekstom a znanstvenu eksploataciju ovih momenata pravcem, na koji nas pojedine stavke teksta upućuju, moći će egzegeta na osnovu publikacije lahko provesti.

Testamenat gosta Radina našao sam u 20. svesci zbirke kodeksa, koja se nalazi u dubrovačkoj arhivi pod nazivom *Testamenta Notariae*. Napisan je na zadnjih 4 stranica ovog kodeksa i to tako, da je zadnja stranica prva u testamenta, predzadnja druga i t. d. Uslijed čestog uporabljivanja ovog kodeksa i listanja, prva je stranica dosta oštećena, pismo je izblijedilo a na mnogo mjesta, osobito na početku, oljuštilo se crnilo mjestimice sa pergamene, koja je tu dosta hrapava, te je uslijed toga čitanje ponešto otežčano. Na ostalim stranicama, prem je i tu crnilo izblijedilo, ne ima tih poteškoća. U početku, na gornjoj margini, ima kancelarijska bilješka, zabilježena godine 1467., koja se odnosi na otvorenje testamenta. Ova je bilješka pogotovo vrlo fragmentarno sačuvana: u prvom sam redu mogao samo pročitati gornju godinu, u drugom bilješku, da je to testamenat gosta Radina i da je valjda otvoren u prisutnosti dvojice sinovaca Radinovih, Vladisava i Tvrtka, koji se ispred našljednika izjaviše zadovoljnim sa oporukom.

Testamenat pisan je 5. januara 1466. a raspolaže gotovinom i pokretnim imetkom Radinovim, dočim nepokretnom imetku, tu nema ni spomena jer se je to imalo jamačno razdijeliti na osnovu običajnog baštinskog prava. Kako se iz uvoda ovom testamentu vidi, gost je Radin već prije načinio jedan testamenat, od koga je jedan egzemplar, pisan rukom Dubrovčanina Tadioka Marojevića, bio pohranjen u dubrovačkoj notariji a drugi u gosta Radina. Ovaj je testamenat anuliran, sa onim, što ga priopćujemo evo ovdje.

Izvršiteljima svoje oporuke imenovao je svoja dva sinovca Vladisava i Tvrtka i svoje prijatelje, dubrovačku vlastelu, ili kako ih laskavo nazivlje, knezove, Andruška Sorkočevića i Tadioka Marojevića.

Ukupna svota, kojom je gost Radin raspolagao i namijenio je na razne legate, iznosila je 5640 dukata.

Najveći legat, 2000 dukata, dobila je nevjesta mu Pava sa dva sina, za njom sinovac Vladisav sa dva sina 1000 dukata. 600 dukata namijenio je na zadušnine, a ostalo je razdijelio u svotama od 10—200 dukata svojti, prijateljima i slugama.

Od Radinove svojte spominju se tu slijedeće ličnosti:

Sestre:[1]) Vukna, u koje bijaše kći imenom Vukava[2]).

Sinovi: dva anonimna već mrtva sina, jer spominje samo nevjeste i to Pavu sa tri sina i K'tavu.

Kćeri: Vučica i Alinica.

---

[1]) Braća su mu valjda pomrla a njihovi pravni našljednici su četiri sinovca.

[2]) Čini se da je gost Radin imao još dvije sestre, Vuknu, koja se za razliku od starije, zove „mlagjom“ i Stojsavu „mlagju“. U pogledu ove dvojice tekst je dosta nejasan, možda krivnjom kancelara, koji je pogrješno prepisao s originalnog testamenta.

Sinovci: Vladisav sa dva sina, Tvrtko sa kćerkom Vukavom krstjanicom, Juraj i Radić.

Nećak:[1]) gost Radin Seoničanin.

Bratučeda: Radivoj gost i spomenuta Vukava krstjanica sa dva anonimna brata.

Od članova patarenske hierarhije spominju se:

4 gosta: sâm testator Radin, onda Radin Seoničanin nećak njegov, Radivoj, bratučedo gosta Radina, koji je valjda već mrtav, jer se njegov poklad od 170 dukata ima dati njegovu „djetetu“ i Vuk, gost Uskopaljski. Da popunimo ovu listu patarenskih gostova ove dobe, spomenuću još gosta Radosava Bradijevića, koji je 1454. došao kao poklisar Petra i Nikole Pavlovića da diže trogodišnji dohodak od poklada vojvode Radosava Pavlovića[2]).

3 kršćana: Vukša, Dragoje i Radin.

3 krstjanice: Vukava, bratučeda, kći Tvrtkova, druga Vukava „mlajša Vuknina“, Mislava (= Mihna?) Da li valja amo računati i „mlajšu“ Vuknu i Stojsavu („mlajša moja“), nije sigurno ali vjerojatno.

Od sluga, koji su pošli s gostom Radinom u Dubrovnik, spominju se: komornik Vukas, braća Radosav i Vukić Radilovići i Radovan Ostojić; od sluga nevjeste mu Pave: Obrad, Gjuren, Ilija i Milica a kao prijatelji Dubrovčani Andruško Sorkočević i Tadioko Marojević.

Pomanje legate dobivaju još i ove ličnosti, za koje se ne veli, u kojem su odnošaju bili napram gosta Radina: Četverica Gojtanovića i to Radivoj, Mihojo, Radosav i Obrad te Radonja Vukotić i Vukić Vukašinović.

Iz ovoga niza imena, što smo ga izvadili iz Testamenta gosta Radina, možemo već crpati nekoliko zaključaka. Prije svega se načelo *„praecedat ecclesia“* ističe i u bosanskih patarena, jer kao što se i u listinama „strojnici“ crkve bosanske, starci i djedovi, navagjaju prije vlastele, tako se i gost Radin sjeća u svom testamentu najprije svojih redovnika, gosta Radina Seoničanina te raznih kršćana i krstjanica a onda tek ostale svojte i prijatelja svjetovnika.

Za razumijevanje crkvenih patarenskih ustanova je i ova činjenica zanimiva: do sada se općenito mislilo, da su patareni načelno branili ženidbu, dočim mi tu nalazimo jednog od najviših dostojanstvenika njihove hierarhije, koji ima i priznaje četvero djece, dva anonimna sina i dvije kćeri Vučicu i Alinicu. Prema tome patareni nijesu branili ženidbe ni svojem svećenstvu a kamo li lajicima, a ako je u njih u shvaćanju ženidbe bila razlika napram ostalih kršćanskih konfesija, biti će jedina ta, da su oni ženidbu smatrali društvenom a ne crkovnom institucijom i poricali ju kao sakramenat. Institucija obligatornog celibata svećenstva bila je u njih, kako tu autoritativno razabiremo, nepoznata te se patareni razlikovahu od katolika, u kojih je celibat obvezatan za sve svećenstvo i od pravoslavnih, u kojih je obvezatan za redovništvo, kalugjere i višu hierarhiju, time, što su i najviši patarenski crkveni dostojanstvenici — gosti — bivali oženjeni.

I ovo shvaćanje ženidbene institucije biti će jedan od glavnih uzroka, da je islam, u koga nalazimo posve slično shvaćanje, bosansko patarenstvo sebi tako brzo asimilovao.

---

[1]) Sestra Radinova a mati gosta Radina Seoničanina valjda je mrtva, jer se imenice ne spominje.

[2]) Spominje se u pismu od 26. juna 1454., pisanom rukom dijaka Miotoša, što ga je priopćio prof. Vučetić u Srgju.

I za poznavanje vjerskih načela bosanskih patarena daje nam testamenat Radina gosta, koji svoje crkveno dostojanstvo svaki put ističe, kada o sebi govori, nekoliko važnih podataka, koji neke dosadanje nazore o vjeri patarena znatno modificiraju.

Prije nego li se osvrnem na odnosna mjesta u testamentu istaknuo bi ovo: Odkada je Rački napisao svoju radnju „Bogumili i Patareni" u 7. i 8. svesci „Rada" jugoslovenske akademije, obikli smo mi, oba imena „Bogumili" i „Patareni" identificirati. U kojem su megjusobnom odnošaju bile pojedine sekte, što ih on stavlja u paralelu sa bogumilima, kušao je da prikaže Rački, a ja bi ovdje samo ovo istakao, da do sele ni na kojem bosanskom ili dubrovačkom spomeniku nije nagjen naziv „bogumila". Službeni naziv crkve u listinama bosanskim je „crkva bosanska" a u spisima dubrovačke arhive našao sam pristaše ove crkve jedino pod nazivom patarena, dočim tu imenu bogumila nema nigdje traga. I službeni naziv „bosanska crkva", koji jako akcentuira ono „bosansko" dokazuje, da ta crkva nije bila ni u kakvoj organičkoj svezi sa bugarskim bogumilstvom. Mi dakle moramo prije svega kod oznake sekte eliminirati naziv bogumila a prisvojiti naziv patarena, koji je u dubrovačkoj arhivi za Bosnu u stotine slučajeva dokumentiran.

Uzmemo li originalni tekst Radinova testamenta u ruke, opazićemo na prvi pogled, da je na početku teksta nacrtan veliki krst. Takav krst naći ćemo u početku tekstova na svim dosada poznatim grobnicama patarenske vlastele i na mnogim njihovim poveljama, a suviše uz to kao početak teksta riječi: „Va ime oca i sina i svetago duha. Amen.

To obara dosadanji krivi nazor, da su bosanski patareni prezirali znak krsta. Ovaj krivi nazor uveo je Rački u literaturu i u opće mnijenje na osnovu iskaza jednog lombardijskog Kathara-Patarena, koji je u Pinerolu 1387. pred inkvizicijom megju ostalim izjavio, da tamošnji patareni, koji su navodno bili u nekom odnošaju sa nekim bosanskim doseljenicima preziru krst [1]).

Ovoj, možda pod dojmom terora prijeteće, a možda i efektivno provedene torture sredovječnog inkvizitornog postupka izrečenoj izjavi protive se neoborivim autoritetom testamenat visokog patarenskog crkvenog dostojanstvenika i bezbrojni pismeni spomenici patarenskih vladara i velmoža Bosne, gdje svuda nalazimo znamenje krsta u početku tekstova a ovim je kategorički utvrgjena činjenica, da Patareni nijesu zazirali od znamenja krsta.

Prelazeći opet na analizu testamenta Radinova, osvrnućemo se na „zadušje" što ga namjenjuje „za dušu svoju". U tu svrhu odvaja on od svoga imetka 600 dukata i dijeli tu svotu na dvoje: jednom polom da raspolaže nećak mu gost Radin Seoničanin [2]), dakle patarен po vjeri, a drugom Dubrovčani Tadioko Marojević i Andruško Sorkočević, dakle katolici.

Gosta Radina Seoničanina zaklinje gost Radin „svrhu vjere, koju vjeruje i posta, koji posti" i „svetom nerazdjelimom troicom", da dijeli ono 300 dukata u milostinju i to na ljude dviju kategorija:

1. „Krštenim, koji su prave vjere apostolske, pravim' krstjanom' kmetom' i pravjem' kmeticam' krstjanicam'";
2. „mrsnim ljudem."

Iz ove razdiobe izvodim ove činjenice:

---

[1]) Rački, na ozn. mj. Rad. 8. 130.

[2]) Sr. Seonica k. Konjica.

1. Patareni zvali su svoju crkvu apostolskom, a to će reći, da je (bar po tradiciji) njen osnivač bio jedan od dvanaest apostola[1]);

2. „kmeti krstjani" bili su jamačno članovi hierarhije — redovnici, koji se razlikuju od ostalih sljedbenika — mrsnih ljudi — time, da im je svaki mrs bio zabranjen.

Da su bili redovnici za razliku od laika „nemrsni" ljudi, donekle posvjedočava i to, što gost Radin zaklinje drugog gosta Radina Seoničanina i „postom, koji posti", da pošteno razdijeli zadušje, što ga njemu stavlja na raspolaganje, a u prilog tome govori i to, što sam prilikom našao u protokolima dubrovačkih vijeća bilješku, da su nekolicina patarena, koji su 1404. došli u Dubrovnik i tamo neko vrijeme boravili, trošili vrlo znatne množine ulja.

Prema tome bili su redovnici patarenski — kath' exochen krstjani — vegetarijanci a svjetovnjaci „mrsni ljudi." Milostinja, što ju je gost Radin Seoničanin kao zadušje našega gosta Radina imao da dijeli megju „krstjane" i „krstjanice", imala se dijeliti, da „govore svetu molitvu božiu, na zemlju kolena poklečuće, da bi nas' izbavio gospod' bog' od grjehov' naših' i pomilovao na strašnom' sudištu vjeku vjekoma", a iz toga razabiremo, da su sljedbenici patarenske vjere: 1. molili bogu klečeći, 2. vjerovali u oproštenje grijeha i 3. vjerovali u strašni sud.

Milostinja imala se dijeliti siromasima u naročite „velike blage dni" i to: u svetu Nedjelju, sv. Petku, na Rogjenje Kristovo, Blagovjest, Uskrs, na sv. Gjura, Uznesenje gospodnje, na sv. Petra, sv. Pavla, sv. Stefana Prvomučenika, arhangjela Mihajla, na sv. dijevu Mariju i na dan Sviju Svetih.

U ovom nizu crkovnih svetkovina pada nam u oči ponajprije sveta Petka. Da to nije indentično sa sv. Paraskijevom odnosno svetom Petkom, krsnim imenom većine Karavlaha, razabiremo po tome da se spominje uporedo sa sv. Nedjeljom na prvom mjestu ispred svih ostalih blagdana. Pod sv. Petkom prema tome neće se imati razumijevati posebna svetica, nego analogno sv. Nedjelji, dan u tjednu — petak, a to mislim nuka nas na misao, da su bosanski patareni svetkovali kraj nedjelje i petak kao dan Krstove muke. Time bi dobili kriterij, kojim se patarenstvo bitno razlikuje od katolicizma i pravoslavlja a opet jedan novi tumač, zašto se patarenstvo tako lahko stopilo s islamom, u koga je petak takogjer blagdan.

Jedna bitna razlika izmegju katoličkog kalendara i patarenskog jest nadalje ta, da katolici slave dan sv. Petra i Pavla na jedan dan, dočim gost Radin tu svetkovinu razdvaja „na dan' svetoga Petra i na dan' svetoga Pavla".

Najzanimivija stavka u čitavom testamentu čini mi se ona, koja spominje „sv. Georgija, moga krsnoga imena".

Mi tu nailazimo na jednu slavu — krsno ime, — koju do sele nitko nije znao protumačiti ni u religioznom ni u etničkom vidu, slavu, koja danas u stanovitim

---

[1]) Tu nam se namiče nehotice cijeli niz sugestivnih pitanja. Ne veli li tradicija, da je apostol Pavao putujući u Rim propovijedao u Iliriku? Ne dovodi li se patarenstvo u najtješnju svezu sa Paulicianstvom? — Nije li apostol Pavao bio protivnik neograničenom autoritetu starog zavjeta, kao što ga zabacuju i patareni? Nije li se on vas svoj život borio protiv eksklusivizma judejskog kršćanluka? Nije li antagonizam istočne i zapadne crkve, čiji emiseri tu na Balkanu u dosta kasno doba nagjoše prastaru samostalnu crkvenu organizaciju, koja si arogirala apostolsko porijeklo, posve razumljiv, kada ti patareni ne htjedoše da se pokore autoritetu ni jedne ni druge crkve? Ne oprovrgava li naziv „prave apostolske vjere" dosadanju hipotezu, da je osnivač te vjere bio neki pop Bogomil?

etničkim slojevima na sjeverozapadu Balkana kao čisto „narodna“ svetkovina ima najveći ugled, može se reći veći, nego li sam uskrs ili božić. Ni o postanku te slave ni o njenom pravom značenju nije do danas ništa pouzdana poznato. Pravoslavno žiteljstvo Bosne i Crne gore i njihovi suvjernici, koji su se za turskih ratova razselili po Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji naziru u krsnom imenu i krsnoj slavi čistu srpsku i pravoslavnu svetkovinu. Da ona nije ni jedno ni drugo, razabire se iz slijedećih podataka. Pretežni dio pristaša pravoslavne vjere, Rusi, Grci, Bugari i Rumuni tu slavu uopće i ne poznaju [1]); ne slave ju dapače ni svi Srbi u istočnom dijelu kraljevine Srbije, dočim je u Bosni slave i Karavlasi, dakle pleme romanskog porijekla.

Prema tomu nije područje, na kome nalazimo krsnu slavu kongruentno ni sa područjem pravoslavlja ni sa područjem srpstva.

Još zanimivija od ove činjenice je druga, da se krsna slava nalazi i u katolika i u muslimana. Za katolike hercegovačke i konavôske vrlo su me često uvjeravale pouzdane osobe, da ih ima dosta, koje slave krsnu slavu. Gosp. paroh Tomo Bratić u Blagaju, rogjeni Hercegovac i dobar poznavač narodnih običaja, imao je dobrotu pisati mi o tome ovo: „Katolici vrlo mnogo slave krsno ime. Dubrovačka biskupija graničila je sa tokom Bune i Neretve te ono, što je bilo pod njom, držalo je, a i danas još drži „krsno ime“, dočim pod mostarskom biskupijom toga je vrlo malo. Porodice, koje su u mojoj blizini a slave krsna imena jesu ove: Jarak, Puljić, Vlaić slave Nikolj dan; Keva: Šćepan dan; Raguž: Lučin dan; Pažin: Petrov dan; Babić: Gjurgjev dan i t. d. Ove porodice stoje u mostarskom, nevesinjskom i stolačkom kotaru a osim toga gotovo svi starosjedioci Popova i Šume slave krsna imena i ta je slava na dlaku jednaka slavi kod pravoslavnih“. Da ima i muslimana, koji slave krsnu slavu, to potvrgjuje Vuk Karadžić, koji je zabilježio, da Vučebabići u barskoj nahiji (Crna Gora), prem su muslimani, slave Arangjelov dan kao svoje krsno ime a tako slave i muslimani sela Mrkovići krsna imena [2]). Kako mi kazuje g. dr. Vladimir Ćorović, rogjeni Mostarac, slave i danas muslimani u Dubravama krsnu slavu a imenice naveo mi je Behrame na Rotimlji, kod kojih je sam prisustvovao toj kućnoj slavi [3]).

Ako smo gore mogli opaziti, da se područje krsne slave ne podudara sa područjem pravoslavlja i srpstva, dokazuju nam ovi netom navedeni slučajevi, da ono na stanovitoj liniji prelazi i preko njihove konfesionalne i etničke granice.

Ako mi nakon ovoga, što smo letimice spomenuli i što će tek trebati u buduće pomnije proučavati, najstariji spomen zagonetnoj narodnoj krsnoj slavi nagjemo u testamentu jednog visokog patarenskog crkvenog dostojanstvenika, onda nam u to pitanje ulazi bar tračak svjetla, jer nam se od sebe namiče misao, da krsna slava nije ni

[1]) Sravni: Nikola Begović: Život i običaji Srba graničara, Zagreb 1887., str. 35.

[2]) Sravni Vukov Rječnik, riječi Mrkovići i Šestani.

[3]) O tome mi piše gosp. Tomo Bratić ovo: „Za muslimane nijesam mogao nigdje doznati, da ga slave, ni pod kakvim imenom, samo sam poznavao porodicu muslimansku Jugo u Jugovićima, koji su mi pričali, da su kao hrišćani slavili Trojičin dan. U tom selu ima crkva veoma stara i ta je crkva slavila Trojičin dan. Taj dan ti muslimani ne bi ništa radili, nego bi došli crkvi; dok bih ja služio u u crkvi, oni bi sigjeli pred crkvom i poslije bi cio dan ostali kod crkve u razgovoru i veselju sa drugim ljudima. Govorilo se je, da su palili i krsnu svijeću, ali su mi sami rekli, da nijesu i da nemaju nikakvih običaja, osim zavjeta, da taj dan ne rade. Behrami su u mojoj blizini i nijesam mogao ni za njih, ni za druge doznati, da i pod kakvim imenom slave išta, što bi sličilo našem krsnom imenu“.

Tabla I.

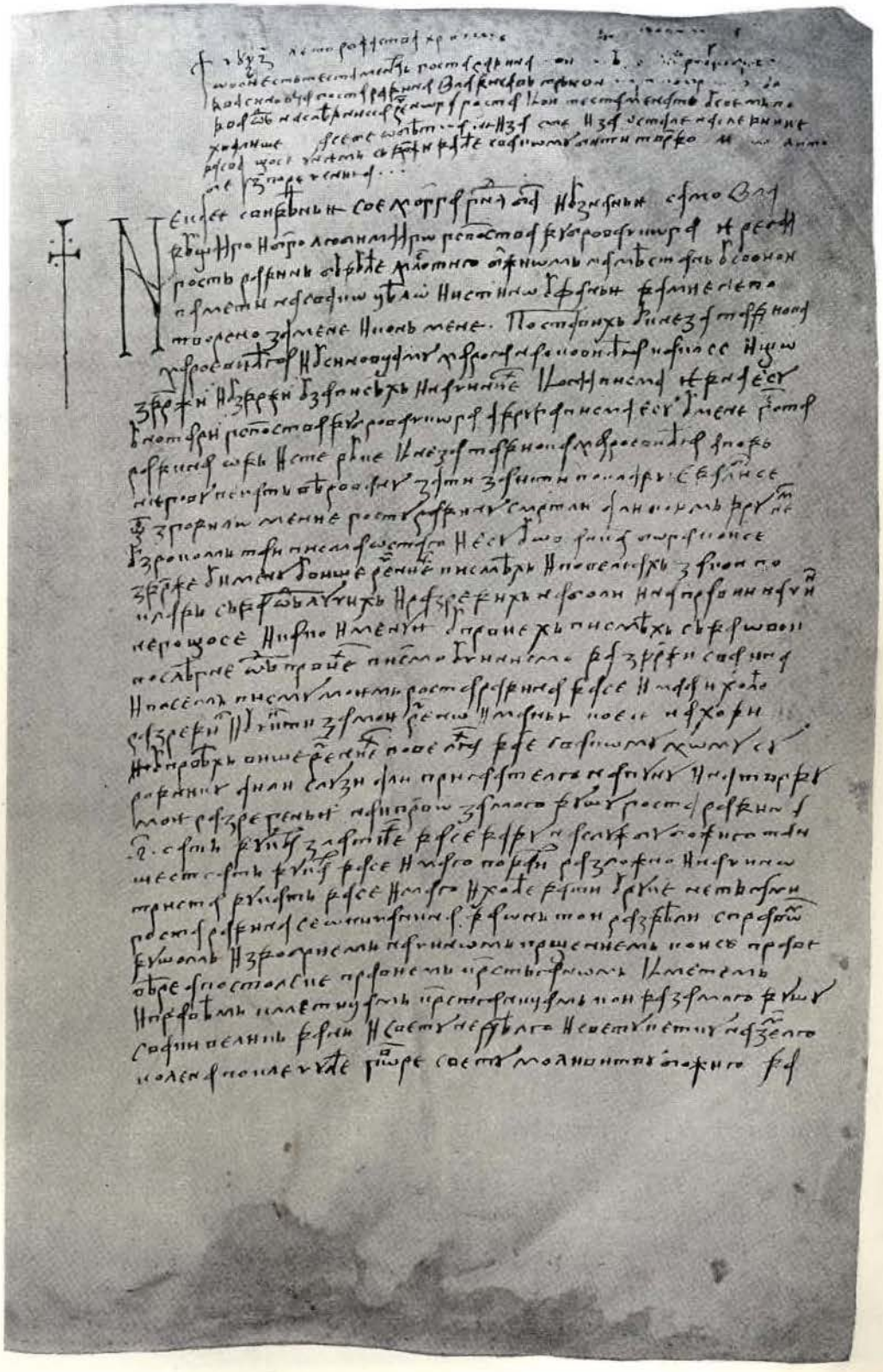

Prva strana testamenta gosta Radina.

2/3

Tabla II.

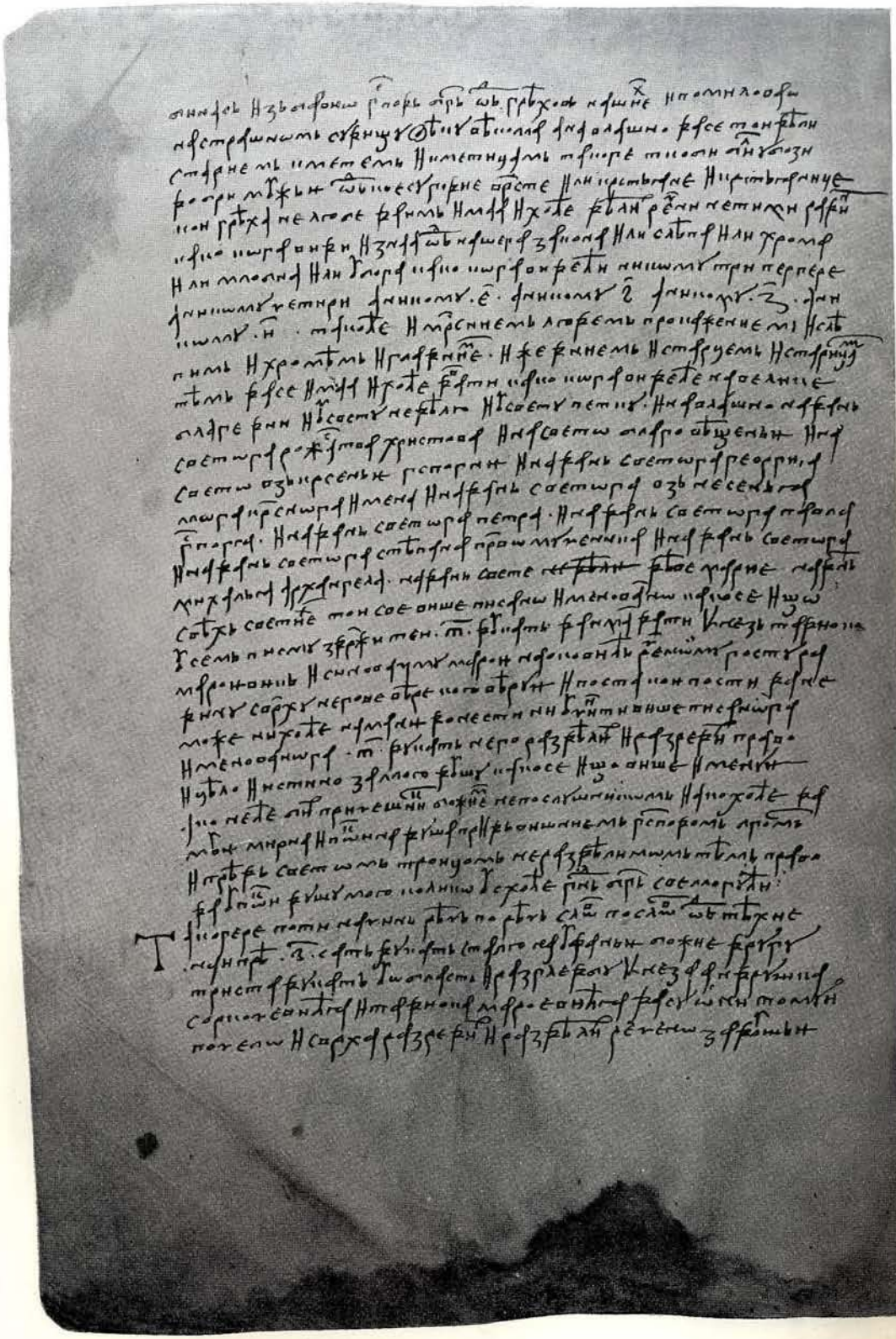

Druga strana testamenta gosta Radina.
2/3

Tabla III.

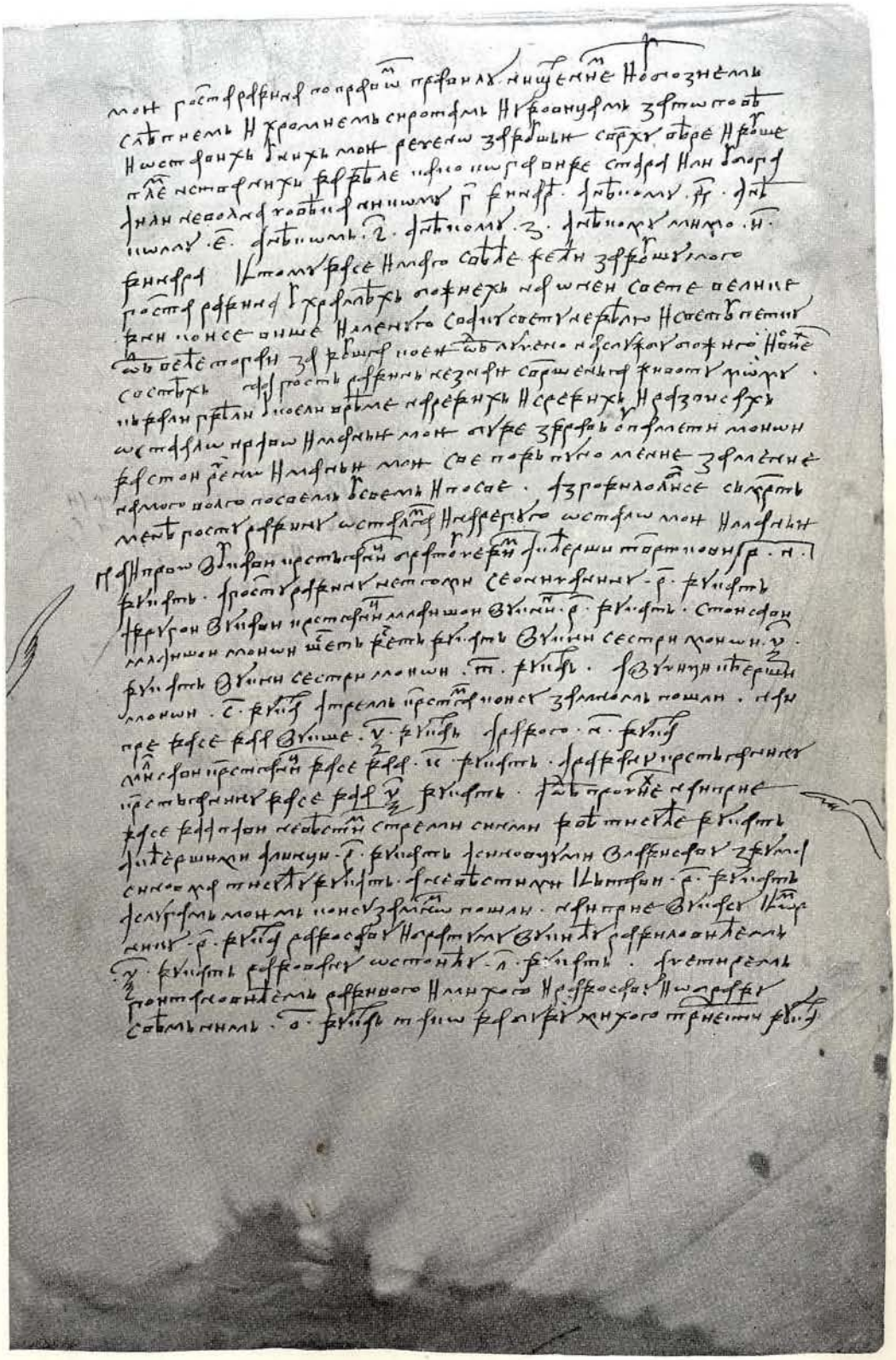

Treća strana testamenta gosta Radina.
2/3

Tabla IV.

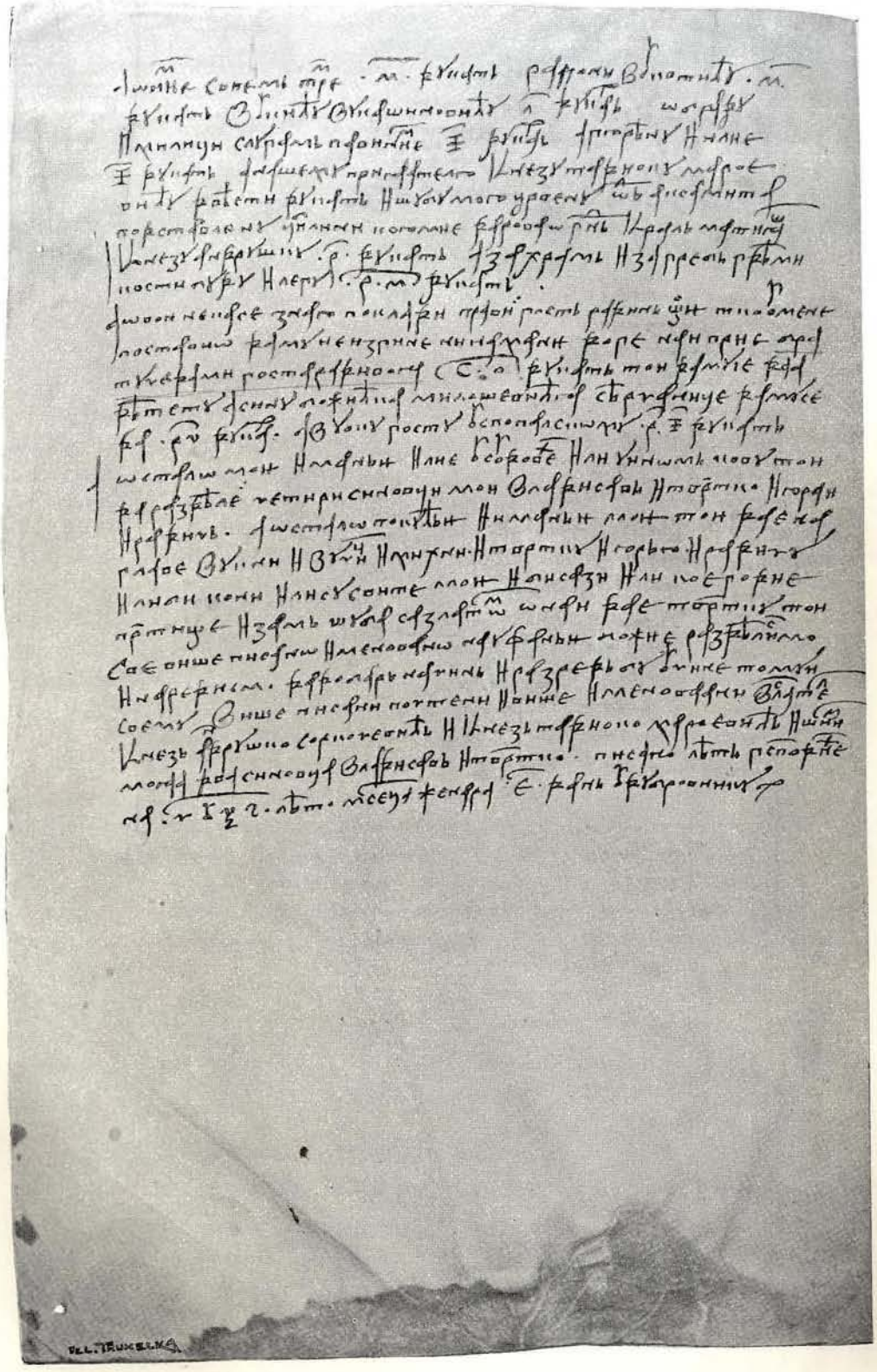

Četvrta strana testamenta gosta Radina.

2/3

pravoslavnog ni srpskog, nego patarenskog porijekla. Geografski opseg te slave, u koliko nije u novije doba seobom proširen, identičan je sa geografskim opsegom bosanskog patarenstva, a kada je iza turskog osvojenja Bosne patarenstvo podleglo vjerskom prozelitizmu preostalih konfesija; islamske, pravoslavne i katoličke, sačuvaše konvertiti po svojoj konservativnoj naravi najveću crkvenu slavu svojih patarenskih praotaca — krsno ime — bar kao narodnu ili bolje kućnu slavu, prem su pristalice konfesija, koje za nju ne znadu.

U narodnoj religiji nije to jedini sredovječni relikt, koji ni u pravoslavlju ni u katolicizmu nema svoj iskon; amo ide i narodno svetkovanje božića i badnjaka, jednako u obih konfesija, a i svetkovanje Ilinja i Gjurgjeva-dne, koje jednako nalazimo u kršćana i u samih muslimana.

* * *

Kao zadušje ostavio je gost Radin osim spomenutih 300 dukata jednako veliku svotu na raspolaganje svojim prijateljima Andrušku Sorkočeviću i Tadioku Maroeviću, da ih oni dijele „ništetnim, hromim, sirotam, udovicam, starim, ubogim i nevolnim, kako koga vide“.

Andruško i Tadioko bili su Dudrovčani, dakle katolici, a kod dijelenja ove svote ne stavlja testator posebnih uvjeta glede vjerske pripadnosti onih, kojima će se dijeliti, pa je prema tome očevidno, da je testator ovu svotu namijenio dubrovačkoj sirotinji, koja je po vjeri katolička, a ne patarenskoj.

Ako nam je to — usred srednjeg vijeka, vijeka vjerske nesnošljivosti, — eklatantan dokaz vjerske tolerancije, ne ćemo se tome toliko čuditi, koliko odmah iza toga slijedećoj stavci: „i da se imaju svjeće žeći za dušu gosta Radina u hramovjeh' božjeh“ na gornje svetke!

Da će dva dubrovačka plemića, bilo za koga, u bogumilskom hramu paliti svijeće. to je pomisao, koja u XV. vijeku ne bi nikome došla na um i za to zaključujemo, da je patarenski gost Radin želio, da se te svijeće za njegovu dušu pale u dubrovačkim, katoličkim, crkvama. Ako je jedan patarenski crkveni dostojanstvenik u časti biskupa u svojoj oporuci izrazio, da se u katoličkoj crkvi „za njegovu dušu“ zapali ma i jedna svijeća, onda to svjedoči u jednu ruku, da je u njih ne samo konfesionalna snošljivost bila velika, a u drugu, da dogmatička razlika izmegju jedne i druge crkve nije bila baš tako ogromna, kako smo to obikli misliti po studiji Račkovoj o Bogumilima i Patarenima.

*

Tekst testamenta Radina gosta.

✠ .ă.ѕ̈.ѕ̈.ѕ̈. [лѣ]то рожаства христова . . . . . .
швои есть тестаменать гоства радина, кои . . . . . [дѹбровникь]
дов синовца гоства радина, владисавь тврткo и . . . . . и
дов wдь наслѣдника р(е)ченwга гоства кои тестаменать ѕ̈ семь по-
хоалише и за себе wкѣтоваше и за себе и за остале наслѣднике,
да сва, цио се ѕ̈ немь сьдр̑жи, да ће сваком̑ бити тв̑до и [непоколебимо
без повреченьа.

✠ нека не сондѣные сємо҃гга гдна бга и ѕ знаные самокладѵщаго и бг҃олюбимаагѡ господства дѵбродачькѡга, иере ма, гостѣ радинь, бѵдѵће млостию бжиѡмь намѣстань ѕ моиои памети на сдакѡ цѣлѡ и истинѡ ѵфаные да ми е непотворено за мене и конь мене, постадихъ ѕ кнеза тадиока мароевића и ѕ синоца мѵ мароа наокодића, како се и що здр҃жи и ѵздржи ѕ записѣхъ и начинихъ҃, коа писма недна есѵ ѕ нотари г҃споства дѵбродачкога а дрѵга писма есѵ ѕ мене го҃ста радина wдь исте рѵке кнеза тадиока мароевића и подь негоѵ печать дѣродань, за ти за исти покладь, [кда ли би се] що згодилѡ мение гостѵ радинѵ, смрт ли [али коимь дрѵгимь] ѵзрокомь, таи писма wстаю и есѵ wтаина бѡга, кон се здрже ѕ именѵ ѕ дише р(е)ченнеѣ҃ писмѣхъ и подѣлаахъ, за кои покладь, сьда wдьлѵчихъ и разредихъ на боли и на праои начинь, него що се и како именѵје ѕ проехъ писмѣхъ. сьда wдои послѣгне wдь прое҃ писмо ѵчинисмо, да здр҃жи сва ина и по семь писмѵ моемь, госта радина, да се има и хоће разредит и ѵчин(и)ти за моје р(е)ченѡ иманье, кое се находи ѕ прѣхъ дише р(е)ченнеѣ҃ подѣлаа҃, да се сдакѡмѵ мѡмѵ сѵродникѵ а или слѵзи али приателю на пѵнѵ и на тордо моје разрегенье:

наипрѡ за мою дѵшѵ, госта радина, .ѕ. сать дѵкат златнеѣ҃ да се дадѵ на слѵжбѵ божию таи шест сать дѵкат да се имаю подати разложно и начинѡ(м):

триста дѵкать да се имаю и хоће дати ѕ рѵке нетыа ми, госта радина сеѡничанина, да wнь тои раздѣли с праѡм҃ дѵшомь и з добриемь начинѡмь крщеннемь, кон сѵ праое дѣре апостолске, праоиемь кр҃стьаномь, кметемь и праодѣмь кметицамь кр҃ьстаницамь, кои да за мою дѵшѵ ѕ сдаки деликь дань и сетѵ недѣлю и светѵ петкѵ, на землю колена поклечѵће гѡо(о)ре сетѵ молитвѵ (sic!) божию, да би насъ изьбаниѡ г҃сподь бг҃ь wдь грѣховь нашиеѣ҃ и помиловаѡ на страшнѡмь сѵдищѵ вѣкѵ дѣкома; а наполашно да се тои дѣли стариемь кметемь и кметицамь, такоге тко би бил҃ ѵбози добри мѵжье, wдь кое сѵ годне дрсте, или крстьане и крстьанице, кон грѣха не любе, да имь има и хоће дѣлит р(е)ченн нети ми радин҃, како кѡга диди и зная wдь нашега закона, или слѣпа или хрома или млобна или ѵбога, како кѡга дидећи, никѡмѵ три перпере а никомѵ четири а никомѵ .є҃. а никомѵ .ѕ҃. а никомѵ .з҃. а никомѵ .и҃.

такоѣ и мр҃сниемь людемь, прокаженнемъ и слѣпимь и хромѣмь и гладнимъ҃ и жедниемь и старцемь и старицамь҃: тѣмь да се имаа и хоѣ да҃(а)ти, како кѡга ѻидеѣ, на ѻелике благе дни ѕ соѣмѕ недѣлю и ѕ соѣмѕ петкѕ и наѻлашно на дань соѣмѡга рожа҃ства христоѻа и на соѣмѡ благоѻѣшеные и на соѣмѡ ѻзькрсеные госпогне и на дань соѣмѡга георгиа, мѡга кр҃снѡга имена, и на дань соѣмѡга ѻзьнесенья г҃спогня и на дань соѣмѡга петра и на дань соѣмѡга паѻла и на дань соѣмѡга стѣпана пр҃ѻѡмч҃еника и на дань соѣмѡга михаилья архангела, на дань соѣме дѣое[1]) марие, на дн҃ь сѣхъ соѣмнех҃: тои сое ѻише писанѡ именоа҃нѡ, како се и цѡ ѕ семь писмѕ здр҃жи мен .т҃. дѧкать да има҃ дати кнезь тадиоко мароеѻикь и синоѻац мѕ марое наокоѻиѣь р(е)ченӧмѕ гоѕтѕ радинѕ со҃рхѕ негоѻе оѣре, кою оѣрѧе и поста, кои пости, да не може ни хоѣе на маие донести ни ѧчин҃(и)ти ѻише писанӧга именоѻанѡга .т҃. дѧкать, него раздѣлит҃ и разрелит҃ праѻо и цѣло и истино за мою дѧшѕ, како се и цѡ ѻише именѧе, ако неѣе бит҃ причешник҃ божием҃ непослѧшникѡмь и ако хоѣе, да мѕ не мирна и пѡк(о)ина дѧша придь ѻишниемь г҃сподомь б҃гомь и прѣдь соѣмѡмь троицомь нераздѣлимѡмь, тѣмь праѻо да ѕп(о)кѡи дѧшѕ мою, коликѡ ѕхоѣе гд҃нь б҃гь соѣмогѧѣи.

такогере по ти начинь рѣчь по рѣчь, слѡ҃(о) по слѡ҃(о), ѡдь тѣхие наипрѣ .ѕ҃. сат дѧкать сталю на ѕфаные божие дрѧгѕ триста дѧкать ѕ ѡбласть и разгледбѕ кнеза андрѧшка соркочеоиѣа и тадиока мароеоиѣа, да сѕ ѡни томѧи почелѡ и сорха разредит и раздѣлит реченѡ задѧшые моие, го҃ста радина, по праѻѡм҃ праѻилѕ ницетнием҃ и ѕбозиемь, слѣпиемь и хромиемь, сиротамь ѕдоѻицамь, за ѡ поѻѣ и ѡстаоихъ ѕ нихъ моие реченѡ задѧшые со҃рхѕ оѣре и дѧше и плем҃(е)ѕта нихъ, да дѣле, како кѡга ѻиде стара или ѕбога а или неѻолна чоѻѣка, никѡмѕ .г҃. динаре а нѣкомѕ .д҃. а нѣкѡмѕ .е҃. а нѣкѡмь .ѕ҃. а нѣкомѕ .з҃. а нѣкомѕ мимо .и҃. динара. к томѕ да се имаю соѣѣе женѝ за дѧшѕ мою, го҃ста радина, ѕ храмѣхъ божиех҃ на ѡнеи соѣме ѳелике дни, кои се ѻише именѧю, соакѕ соѣмѕ недѣлю и соѣмѕ петкѕ.

ѡдь ѳеѣе моган задѧша, кое не ѡдьлѧчено на слѧжбѕ божию и ѻсиех҃ соѣмѣхъ, на гоѕть радинь, не знае со҃ршенья жиоотѕ мѡмѕ, кьда ли, гдѣ ли, ѕ кое ли оѣме, наредих҃ и средихъ и разписахъ ѡстаалѡ праѻѡ иманые моие, бѧде здраоь ѕ памети моиѡи, да стои реч(е)нѡ иманые

[1]) Pred time bilo je napisano недѣлѥ pa je izbrisano.

моѥ, сѡе подпѫно, менине за менине, на мою ѡолю, по сѡем, ѫ сѡемь и по сѡе. а згодило ли б(и) се сьмр҃ть менѣ, гостѫ радинѫ, wсталыа҃ и нарегѫю wс҃талw моѥ иманыѥ:

наипрѡw вѫкаѡи крстьанинц҃(и), братѫчеди м҃(и) а кѣрши тр҃ткоѡи .р҃.н҃. дѫкать а гос҃тѫ радинѫ нетю ми сеоничанинѫ .р҃. дѫкать, а дрѫгои вѫкаѡи крстьанинц҃(и), мланшои вѫкнин(он) .р҃. дѫкать; стонсаѡи мланшои моиwи шес҃тьдес҃ть дѫкать; вѫкни сестри моиwи .ѯ҃. дѫкать; вѫкни сестри моиwи .т҃. дѫкать а вѫчици кѣрши моиwи .с҃. дѫкат; а тремь кр҃стыа҃, кои сѫ за мнѡм пошли, наипре да се даа вѫкше .ѯ҃. дѫкать, драгою .н҃. дѫкат.....[1]); милсаѡи кр҃стьанинц҃(и) да се даа .к҃. дѫкать а радинѫ кр҃стьанинѫ (bis) да се даа .ѯ҃. дѫкать.

а wдь прочнеѯ҃ наиприе да се даа паѡи неѡѣсти м҃(и) с тремн синми доѣ тисѧѣе дѫкать а кѣрши ми алинци р҃ дѫкать а синоѡцѫ ми владисаѡѫ з дѫма синоѡма тисѧѣѫ дѫкать а неѡѣсти ми кьтаѡи .р҃. дѫкать а слѫгамь моѥмь, кои сѫ за мнѡм҃ пошли, наиприе вѫкасѫ кѡм҃(о)рникѫ .р҃. дѫкат, радосаѡѫ и братѫ мѫ вѫкиѣѫ радилоѡиѣемь ѯ҃ дѫкать, радоѡанѫ wстоиѣѫ .л҃. дѫкать, а четиремь гоитаноѡиѣемь, радиоою и михоѭ и радосаѡѫ и wбрадѫ, соѣмь нимь .о҃. дѫкат, такw да бѫдѫ михоѭ тридести дѫкать а wниеѡ҃ сонемь трем҃ .м҃. дѫкать. радони вѫкотиѣѫ .м҃. дѫкать, вѫкиѣѫ вѫкашиноѡиѣѫ .л҃. дѫкать, wбрадѫ и милици, слѫгамь паѡиниеѡ҃, .г҃. дѫкать а гюрѣнѫ и илие .г҃. дѫкать а нашемѫ приятелю, кнезѫ тадиокѫ мароеѡиѣѫ, доѣсти дѫкать и шѫбѫ мою цроенѫ wдь аксамита, подстаоліенѫ циблини, кою ми е дароѡw гдн краль матиашѡ. кнезѫ андрѫшкѫ .р҃. дѫкать. а за хрмь и за гребь гд҃ѣ ми кости бѫдѫ и легѫ .р҃.м҃. дѫкать.

а wѡои иека се знаю поклади праѡи, гость радинь, цо ѥ тко ѫ мене постаоиw, да мѫ не изгине, ни на маниѥ доге:

наиприе братѫчеда ми, госта радиоѡа с҃.о҃ дѫкать, тои да мѫ се даа дѣтетѫ, а синѫ божиѣка милошеоиѣа сѣрчанице да мѫ се да .р҃.ѯ҃. дѫкат, а вѫокѫ, гостѫ ѫскопалскѡмѫ, .р҃.г҃. дѫкать.

а wсталw моѥ иманыѥ, или е ѫ сѫдоеѯ҃, или ѫ инѡмь коѡѫ, тои да раздѣле четири синоѡци мои владисаѡь и тр҃тко и юраи и радичь. а wсталw покѫѣыѥ и иманыѥ моѥ тои да се на глаое вѫкни и вѫчиц(и) и михни и тр҃тко и юрью и радичѫ, или би кони, или сѫ сомте моѥ

[1]) Ovdje ide u originalu kratak prazan prostor.

и бисази, или кое годне пр҃тице, изамь шѹба са златѡм҃: ѡнаи да е тоѵ҃ткѹ.

тои сое ѡише писанѡ именованѡ на ѹфаньие божие раздѣлисмо и наредисмо, да добарь начинь и разредьбѹ ѹчине томѹи сеемѹ ѡише писани почтени и ѡише именованни властел҃(е) кнезь андрѹшко соркочевиѣь и кнезь тадиоко мароевиѣь и ш нимь моша доа синовца владисавь и тоѵ҃тко.

писано лѣтъ гс҃поднеѵ҃ на .ч҃.ѳ҃.ѯ҃.ѳ҃. лѣто мс҃ца женара .е҃. дань ѹ дѹбровникѹ.

Народне празновјерице о малу.

Приопћио

Томо Драгичевић

(Жепче).

У здравље и напредак малу.

1. На Јовањ-дан у јутру прије сунца тјерају козе к води па све једну по једну окупају, да те године на козама не буде губе, шуге, него да цијеле године буду здраве. (Стрмница, Власеница.)

2. У вечер Вожића, кад чобан марву кући дотјера узме гребене и метне на врата један на једну страну а други на другу, запали двије свијеће од воска и приљепи једну за један а другу за други довратак и угони мал између оних гребена и свијећа па га онда тамјаном окади.

Кад је то свршио, утрне свијеће, а гребене склопи један у други и метне више врата, куда мал у шталу улази.

Гребени веле, да значе да се мал нераздваја већ да цијеле године иде заједно; свијеће представљају ватру, која има да очисти мал од болести — дакле нека врста лустрације.

Гребени остају више врата до малог Божића, а на мали Божић узме их чобан и даје домаћици у кућу.

Све то мора онај чобан радити, који ће те године мал чувати. (Победарје код Власенице.)

3. Кад домаћин продаје волове или говеда и хоће да гони на пазар, изведе их пред шталу, узме грабље и зупцима заквачи свако оно, које мисли продати, за хрбат и повуче говорећи: „Ја одвукок.“ То је за то, да се више кући неповраћа већ да се прода. Затим ишчупа сваком говечету, које мисли продати мало длаке са чела и закопа под праг од штале, а то чини за то, да неби у воловима срећу и напредак продао. (Крајина.)

4. На Божић прије сунца удари се коњски клинац у пасије корито па се у корито поспе соли и изведу коњи из штале, да ону сол полижу. Кад сол полижу уведу се опет у кланицу, а онај се ексер из пасијег корита извади и у кланици, гдје су коњи, забије у брвно.

Кад се крме коље, изреже му се јабучица, набије на шиљак и у кланици више коња задије, а то све чини се за то, да коњи преко године не добију сакагију. (Кнежина.)

5. Да млада стока расте и напредује, оде се на мали Божић прије сунца и уреже љетораст (младица) од врбе или лијеске па се оном младицом прво теле, јање или јаре, које се у прољеће отели, подигне говорећи: „Онако брзо расло као и ова младица. (Власеница.)

6. Кад мал обаспе лишај, треба одма замјесити просена брашна па узети чеп од фучије и онај чеп замочити у оно тијесто лишај намазати па ће, вели, одмах проћи. (Столац.)

7. На Ђурђев и Спасов-дан не пушта се рано мал на поље, да неби на што нагазио, јер вјештице и чинилице, по раскршћу и другим мјестима, куда мал пролази, остављају свакојаке чарке. За то се чека, да нешто друго прије онуда наиђе. (Крајина.)

8. Кад крава неће да љуби теле, нека се преко ње два рођена брата пољубе или нека метну на њу самар па ће одмах теле прљубити. (Крајина.)

9. Кад се мал разболи од пролива или иначе од какове болести крепава, направи се жива ватра. Жива ватра како се прави, то је већ нашим читатељима из Гласника земаљског музеја познато: Оно двоје дрвљади, с којим се ватра направила, на двоје се растави, да као струга једна сprама другом гори удаљено 4—6 корака и сав се мал између те двије ватре пропусти, говорећи: „жива ватрице, по Богу мајчице, однеси бол с мога мала.“ (Власеница.)

10. Немој никад дати свога вола на изор нити коња у кирију другом, јер ће, вели, уклети твој мал. (Власеница.)

11. Љубању од цигана „Гурбеташа“ или од љешинара држи народ међу малом и из ње му даје соли, да мал напредује и буде здрав. Гурбетску главу добавити веома је тешко, јер када тко од њих умре остали га тајно по ноћи тако закопају, да му се за гроб не зна. Тако се у цијелом Власеничком котару не зна нигдје за гурбетски гроб прем има више њихових насеобина. (Власеница.)

12. У Власеници не дају чобани нипошто на коњу кроз овце пројашити, а ако то већ мора бити, ваља ти с коња сјахати, или бар извадити ноге из бакрачлија. Исто не дају с коњем кроз мал проћи, ако на коњу у бисагама има соли или хљеба.

13. Од божићне печенице несмије се ни гњат ни кости од ногу пребити, јер би стока храмала. (Власеница.)

14. Волу се несмије ништа опсовати, јер је велика грјехота, пошто волови земљу ору и народ хране. (Жепче.)

15. На Божић, кад се куха чесница, укуха се један колач па се у средини проврти и остави до малог Божића.

На мали Божић узме домаћин онај колач, однесе међу говеда (волове) па волу предњаку (дешњаку) натукне три пута на рогове, најприје на десни па на лијеви, онда га преломи поједе он мало, а оно остало даде воловима да поједу. То све ради напретка. (Зворник.)

16. Кад се марвинче уцрва заговарају се црви овако: Узме се срп па прије сунца три пута српом око оне ране за сунцем окружи. Затим се врхом од српа такне у ону рану говорећи: „Бијела њива црно сјеме, мудар сијач, ко их сије [1]).“

Послије тога уреже јасикову гранчицу па хајвану свеже стрмоглав (т. ј. што је расло горе окрене се доље) за реп, и црви, вели, морају сви из ране испасти. (Крајина.)

---

[1]) Ова реченица обична је народна загонетка а значи писара, који црним словима пише по бијелу папиру.

17. У Жепчу раде за здравље и напредак мала те да знаде за свога господара, овако:

На Божић пред зору урани домаћин, узме дижву, што се у њу мал музе, оде на воду, одакле се обично вода кући носи; кад он из куће изађе, кућа се за њиме мора закључати, да ко прије њега не би у кућу унишао. Ако од те воде више кућа носи, он ће јагмити, да од свију најпрви на воду дође, да он први ограби срећу.

Кад к води дође, прекрсти се и назове води: „Добро јутро студена водице“. Затим се умије, опере суд, наточи воде и иде кући, а да се не обазире, јер би изгубио ограбљену срећу. Кад дође пред врата од куће, дочека га на прагу укућанин, који је осим њега старији у кући, и он му назове добро јутро и честит Божић, а онај из куће одговара: Честита ти душа пред Богом!“

Чим је то изговорио, поспе га зоби из рукавице, а он уђе у кућу, даде мају воду, па он сам просије приправљено брашно за чесницу и закуха оном водом, а домаћица укуха од истог тијеста колач волујски.

Колач се у среди прошупљи, домаћица га свега изшара колима, што их утисне филџаном. Кад је маја колач приправила, домаћин распреће ватру главњом (нипошто ожегом) и испече у лугу колач.

Кад га из ватре вади говори: „Боже помози, живили наши волови и мал, било нам сретно и честито!“

Пошто се то све мора прије зоре обавити, узме онај колач, ако има, одмах замјеник старјешине, а ако замјеника нема, иде он сам у кланицу, гдје стоје волови. Кад пред кланицу дође, прекрсти се, отвори врата и назове малу: „Добро јутро“.

Затим прилијепи уз оба довратка по једну свијећу, што је направио доклен се колач пекао, на праг од врата и запали угарком, којим ће све божићне свијеће палити. Затим се окади штала тамјаном, и онај колач натакне волу предњаку (дешњаку), најприје на десни, па на лијеви рог, говорећи: „Боже помози, у добар сат и у добар бат (бахт) и у срећу и напредак мени и моме малу!“ Колач се натакне сваком волу редом по једном на сваки рог.

Кад је свршио, вратив се опет натраг и опет натиче и скида колач од вола и од рога до рога, докле не дође до оног вола предњака, одаклен је почео. Када му је опет на десни рог натакао, не скида колач, већ одријеши вола, па све друге редом, па онога првог изведе из кланице између оне двије свијеће, а за њиме све остале и одведе их на воду, напоји и опет између оних свијећа врати у кланицу. Онај вô са колачем на рогу мора први ући у кланицу, њега првога свеже, а за њим сва остала говеда; положи им лијепа сијена и доста, да се и они на Божић нагосте.

Када је то све обредио, скине онај колач с рога, утрне свијеће и дође у кућу, објеси колач више нађава на клин, гдје остаје до Крстов-дана

На Крстов-дан изјутра, кад се чељад помоли Богу, узме домаћин онај колач, преломи га и сваком од кућана даде да мало окуси, а остало предаје чобану, који мора сваком живинчету по мало дати, да од тога колача окуси. (С. Тијанић, Жељеће.)

18. Неки муслимани, кад им овце не иду у руку (напредак), чине ово:

Домаћица, која је стара преко 50 година (ако у кући такове нема, најми се махсус у комшилуку за тај посао), уђе у тор овцама, па ножем одреска по мало рогова сваког овна, пусти овце из тора, чобан их одрене на пашу, а она узме метлу и помете тор.

У вечер, прије него овце дођу, узме оне одреске од рогова, раздијели на четири дијела и метне у сваки ћошак од тора по један дио, а на њег мало соли, говорећи:

„Кудрет Аллах
кудрет биллах
у вјери истифам
у овцама гроздалија
у јањцима безделија
тамо ђавле ко делија.“

У вечер, када се овце поврате, стане она на струги тора и дочека овце ријечима: „Ој ђелијо, башлијицо моја, дер улети.“ Кад уђе у тор рекне: „Ej Бог дао, стотинили ми се до годину дана. (Јајце.)

19. Кад овца крепа у тору, онда онај, који ће мртву овцу из тора изнијети, обуће сукнену хаљину, дође до уста торски, свуче хаљину и говори: „Не дочеко никада више, да те ради оваке ствари свлачим!“ Затим погледа кроз рукав оне хаљине на крепану овцу у тору и говори: „Види душманина, види курта бугојнина, види крајне однешенине, никад се више не споменуло, никад се више не повратило!“

Затим уђе у тор и однесе или одвуче лешину из тора, кожу згули и прода, а месо даје да пси поједу. (Јајце.)

20. Од траве о м а н а метне се корјена за обруч од дижве музаре да малу сисе не пуцају. (Власеница.)

20. Кад марвинче заболи, онда се кроз кожицу од ласице пропусти соли и даде марвинчету, па одмах оздрави. За то много сељана држе кожицу од ласице. (Власеница.)

21. У Крајини, кад се неком неда у овцама или у другом малу, он прода све кокоши, па оне новце, што за њих узме, смијеша са другим новцем и вели: „Дао Бог, хиљадили ми се!“ Ти новци морају у кући макар једну ноћ преноћити па за њих треба купити оваца или другог мала, па ће му, веле, плахо за руком поћи.

22. Кад говече крви мокри, ухвате жива миша, па га трпају говечету у уста. (Петровац.)

23. Кад пуштају волове из јарма, баце тељиге на земљу, јер веле, ако се волу, кад се из јарма пушта, не баци тељиг на земљу, не може се одморити. (Забрђе.)

24. Кад се коњ куда јаше, има обичај да му се завеже реп, али чим га одјаше треба, веле, реп одријешити, јер се иначе коњ не може одморити. (Забрђе.)

25. Кад се види, да се јањцима залијеже црв у роговима, онда се угрије жице, па се рогови близу главе усијаном жицом пробуше и тако сви црви из рогова испану. (Власенице.)

27. Кад се крмци огубају, онда се у жестокој лукшији три пута оперу и губе нестане. (Гацко.)

О млијеку.

1. На Спасов-дан у јутру прије сунца уреже домаћин један љетораст буков па њиме опаше онај суд, у који ће се преко године стока мусти и стоку ваља одмах у ту посуду помусти, јер ако би чинилице дознале, све би покварише, дочим

кад он то учини и стоку у посуду помузе, онда чинилице те године не могу млијека одњијети. Кад се сунце рађа скине се онај љето-раст са посуде (кабла или крављаче), па се однесе и метне на један калем (воћку, која је прије годину двије окалемљена, те добро напредује) и говори: „Како овај калем напредовао, онако моја стока напредовала у млијеку. (Удбина, Крајина.)

2. Кад се крава отели, па кад хоће први пут да ју помузу, онда узму испред кућњег прага онога блата, што су чељад на ногама нанијела, умажу дно од дижве, рукатке или оне посуде, што ће у њу краву помусти, помузе краву, па онда скине онај нанос (што је с њим суд по дну намазала, однесе под један калем (воћку младу), откопа ју до жила, па оно блато (нанос) метне на оне жиле и рече: „Ти си се калеме лијепо омладио и понио; тако ти и овоме наносу кажи, а он ће моме малу и евладу, нека се добро младе и поносе и кући млијеко доносе, ко што је и овај нанос донешен". (Власеница.)

3. Прво млијеко, које се помузе од краве или стоке, не смије ни једно чељаде јести, које жели да има у малу и евладу напредак, већ ваља то млијеко усирити па онај сир на ближњи мравињак бацити, да га мрави изједу, као да је нека врст жртве, зарад свога мала и евлада, да му буде здраво и да доста млијека имао буде. (Власеница.)

4. Да се кајмак и млијеко растави од масла, раде жене овако:

Свуче се рукав с десне руке, ухвати се зубима за мали прст од лијеве руке, сједе се на врећу од костријети (козије длаке), те се тако мете и веле, да ће се одмах масло раставити. (Власеница.)

6. На Ђурђев-дан прије сунца свуку се жене чинилице па оду у ливаду онако голе, само се једним чаршафом или безом загрну, те побацају оне чаршафе по трави да се од росе сквасе и говоре: „Све село пасло, а к мени дошло масло!" Затим оциједе онај чаршаф у онај суд, што ће она у њега свој мал мусти, и однесе кући. Што од те росе уради није ми рознато, већ кад кући дође, обуче се, дође пред фуруну, у којој се хљеб пече, и пљуне у њу 3 пута. (Папрача код Власенице.)

7. Да чинилице кравама не одузму млијека брани се народ овако:

У очи Божића, Варица, Благовијести и Ђурђев-дана узму чађи, меда, млада масла, бијелог лука и кокошињака, то све скупа помијешају, па кравама помажу по вимену и између рогова и говоре: „Мени мед и масло и сав смок од мојих крава између ногу кравских, а чинилици ено између рогова лук, чађ и кокошињак!" (Кнежина кот. Власенице.)

8. На Ђурђев-дан прије сунца однесе се на маши ватре и под ћупријом наложи ватра, куда мал на воду или на пашу пролази, па се сав мал преко ћуприје претјера тамо и овамо, па никаква чинилица не ће млијека одузети. (Кнежина.)

9. У вечер Ђурђев-дана сва се стока, говеда, коњи, овце, козе и т. д ако икако може у једну кланицу (шталу) или тор затворе, па се донесе зубача (дрљача), у којој мора бити један клин глогов. Дрљача се прислони у штали у једном буџаку, а за њу се сакрије онај, који ће чувати стоку.

У глухо доба ноћи дођу обично чинилице међу стоку, да гатају и млијеко од мала однесу, а кад оне међу стоку дођу, нека онај, који на њих вреба, баци онај глогови клинац међу чинилице и нека слободно к њима изађе, јер му не ће моћи побјећи. Он ће их познати, па нека онај глогови клинац узме и даде да га свака 3 пута пољуби и да му се закуне, да му стоки ништа учинити не ће, па онда да их слободно пусти. (Крајина.)

10. Кад се крава отели донесе се са три села воде, и крави направи мито (напој), па ће у краве бити цијеле године млијека као воде. Вода се из оног суда не смије ниπошто начети т. ј. напити или у што друго одлити, већ ју ваља сву крави дати. (Гацко.)

11. Прву грушаву, која се од краве помузе, треба овако скухати: Узме се наноса (онога грања, што га је вода негдје украј потока наниjела), те грања од плота и једна гужва од вратница торских па се од тога наложи ватра и грушава скуха, па ће, веле, у краве бити доста млијека и кајмака. (Љубиње.)

12. Масло се обично мете суботом. Домаћица метне под стап једну пару, а када мете говори: „Субота, ајде масло у боту; метем у суботу, ајде масло у боту!“ (Гацко и Крајина.)

13. У Крајини, кад се први пут у прољеће грушава или млијеко почме јести, даду једном малом да једе, домаћица га покрије ћебетом по глави, па му оне грушаве или млијека лије на главу и говори: „Било млијека ко воде, а скоруп дебео ко ово ћебе!“

14. Млијеко се добро чува да не покипи, јер, веле, краве ће млијеко устегнути, надимаће се и сисе ће им пуцати.

Кад већ покипи, онда се брже боље по ватри баци соли и воде па, веле, не ће много нашкодити. (Грачац, Лика.)

15 Кад се млијеко једе или пије, не ваља се одмах за њим напити воде, већ треба узети залогај хљеба, па не ће краве мокрити, кад се почну мусти. (Грачац, Лика.)

16. Жене од Ђурђева до Спасов-дана траже даждењака, па кад га нађу оставе га у земљу до Спасов-дана, на Спасов дан прије изхода сунца туре га у млијеко и оставе док се не угуши, кад је даждењак сасвим мртав и надме се, онда га из млијека извади говорећи: „Како си се ти даждењаче у мом млијеку угушио и црко, онако се и она, која моме малу млијеко узимала у њем угушила и цркла!“ Затим се баци даждењак. (Власеница.)

17. У вечер Божића иде једно дијете голо међу мал, па са руковети коприве, која је већ прије за то приређена, свако марвинче, које се мисли на прољеће мусти, са копривом по вимену натаре говорећи: „Љућа коприва него она, која би млијеко одниjела. (Билек.)

18. У Стоцу затекли су жандари у једном селу у вечер Ђурђев-дана једну женску сасвим голу, гдје мете млијеко у стапу и говори: „Гола ја, голо ми и масло било!“ т. ј. да га доста буде.

19. Чобани направе дан два прије Ђурђев-дана трубу (борију) од врбове коре, метну у њу писак и у вечер Ђурђев-дана по заходу сунца и у јутру рано прије сунца на сâм Ђурђев-дан у тору код стоке трубе. То је веле тилсум чинилицама, гатарицама и врачарицама, да не могу малу нахудити нити млијеко одниjети. (Жепче.)

20. Кад се крава отели, свежу јој стару опанчину за реп, нека се свијет опанку чуди а не кравијем вимену, јер се море овиме уреči кад се неко зачуди. (Сребреница.)

21. У сребреничком котару на Божић прије сунца проврти се кравама бургијом рог па у оне рупице тури тисовог дрвета и воском зачепи па веле, неће моћи чинилице млијека одузети.

22. Кад се крава отели, прва се грушава умузе па се у њу успе кукурузова млива и направи пита. Сва се кућна чељад морају скупити, а домаћица у ону

краљачу или суд, у што је краву помузла, улије мало воде па кашиком сваком укућанину улије мало ове воде за врат, да му низ леђа салети, затим поједу ону питу.

Још је раширенији обичај, да се пита пред укућане постави па који се превари и први пите узме и окуси, домаћица га полије водом а то све да им крава више млијека даје. (Жепче.)

23. Ђурђевска балега од крава, то јест она, коју крава од у вечер Ђурђевдана преко ноћи до изхода сунца на Ђурђев-дан побалега, покупи се, осуши и добро чува, јер кад се крави одузме млијеко, узме се мало те балеге, 3 драма ћуркута, 1 ока мекиња, шака соли и 3 оке воде а од тога се направи мито и даје крави да попије па ће она одмах млијеко повратити. И кад говече заболи, узме се оне балеге па у мекињама и соли даје говечету да поједе, па вели, одмах ће оздравити. (Жепче.)

Да краве воде.

1. Ухвати се жив мали рак па у вечер метне у једну здјелу, посипе соли једну шаку и то се даје оној крави која неће да води.

2. Када крава неће да води, нађу на дувару од оне кефе длака, што се је с њом зид бјелио и даде крави у хљебу да поједе и крава ће кроз 3 дана водити. (Крајина.)

3. Рубињачу (оно дрво, што се на њему носе хаљине кад се перу) треба добро чувати, јер ако с њоме удариш краву, кобилу и женско марвинче оно ће цијеле године водити. (Љубиње.)

4. Да краве воде: на Божић прије сунца дође домаћин у шталу кравама и рекне: „Добро јутро кравице, ја мислим да ви водите, а ви се телите!“ Тако три пут и уз то се даје мало соли. (Крајина.)

5. Кад крава повађа, привеже се за воћку, која добро рађа, па пошто бик с краве сиђе, пребаци се преко краве мачка с десна на лијево, а крава се преведе преко једне текуће воде. (Власеница.)

6. Кад краве неће да воде, украде се комадић туђег коњског поводца (улара) па се ситно сасијече и кравама у мелу или соли даје. (Власеница.)

7. Кад крава неће да води, ударе је оном „лилом“, што се у вечер св. Петра пали. (Сребреница.)

8. Да се освједочи, је ли крава стеона, улију јој воде у ухо или у нос па пусте, ако крава рикне и главом махне, стеона је, ако ли се стресе, не махне главом и не рикне, знак је, да није стеона. (Високо.)

9. Кад краве неће да воде, дају им у соли траве „воловод“. (Бистрица.)

10. Кад крава неће да води, дају јој неки у три уторка соли на ташће. Жепче.)

Да се мал близни и да буду женски.

1. Да се овце или козе близне гата се овако:

Узме се онај кукуруз (клип) близнац (то јест када су два на једном стаблу у комуши заједно расла), па се у соли окоми и онда, кад се овнови или јарци у јесен у мал припусте, даје се тај кукуруз малу, па ће се вели близнити. (Власеница.)

2. Да буде више женске јањади овако раде:

У младу недјељу у јесен око св. Луке сваку овцу жена трбухом притисне и рече: „Аjде ојањила ми женско!“ па онда пусти овнове у овце. (Љубиње.)

3. Кад се овнови у овце пуштају дају им цура соли па ће им бити веле више женске јањади. (Власеница.)

4. Код Травника кад неко хоће да му се овце близне, донесе из чешагије од добра ата оне тимаротине, и спржи храстова листа у тору и онај пепео разбаца по свему тору говорећи: „Бог окривио мушкотину, чобан дослутио пушкотину, ја сам донијела фушкотину нек не удари гром.“ (Муслиманско.)

Да се волови у плугу не обадају.

1. На Божић, кад ће се ручати, треба да је сва чељад у кући на окупу и да посједа а домаћица донесе све, што је одређено за јело и пиће на један пут и метне пред њих на синију те и она брже боље сједе. Од синије не смије нико устати док се не сврши ручак а то за то, да се преко љета волови и говеда не обадају, већ да буду мирна као и чељад за синијом и ручком. (Стрмница. Власеница.)

Да се волови не убију у врат.

1. На Божић ће онај, који чесницу куха, умити руке у води и оном водом опрати воловима вратове, па му се неће волови убити у врат макар и по киши орао. (Власеница.)

2. На бадњи дан у вечер остави се од вечере нешто граха (на бадњи се дан строго пости па се обично за вечером грах једе) па се на Божић изјутра оним грахом намажу воловима вратови па се неће те године убити у врат. (Забрђе, Мајевица.)

3. На бадњи дан у вечер кад се вече, а оставе се оне мрве са синије и на Божић изјутра потрљају се њима воловима вратови. (Кнежина.)

4. Првом браздом, која се у прољеће први пут одоре, натрљају воловима вратове па се те године неће убијати у вратове. (Гацко.)

5. Јармове треба чувати и несмију се на земљи остављати, јер би, веле, могло погано женско преко њих прећи или пас помокрити те би се волови убили у вратове. (Власеница.)

Да се овце јање.

1. Кад се овце неће сваке године да јање, већ преко године, онда у јесен, око св. Луке, дан прије него ће се овнови пустити у овце, узме домаћин 3 овце, затвори у једну зграду и постави једну до друге; затим би узео ону из средине а домаћица би одмах на њезино мјесто стала па рекла оној овци: „Ил ћеш сада ко досада, ил ћеш пасти, или другом допасти?“ Онда домаћица изађе између оне двије овце а домаћин ону овцу постави покрај оне, што је на десно стајала, која сада долази у средину. Сад домаћин зграби ону средњу овцу, подигне да је носи, а домаћица пошкакљи ону овцу што је на лијеву страну стајала, пође вратима и говори: „Шкрк теби, ја одох себи!“ Враћајућ се опет од врата вели: „Залог нама за луд теби.“ Онда мало постане и рекне домаћину: „Пусти је, даће нам свака по јање залога“ и даде из руке свакој помало соли. (Муслим. од Јајца.)

Јалове овце.

1. Чобаница или маја, која обично овце музе, уђе у тор ухвати и свеже најбољу овцу јаловицу па ју тобож музе и говори јој: „Стијена би дала а ти хак;

камен би пуко а ти јок; сестра ти стаде а од тебе чок (много); данлук вама, тегоба нама, стидио се Бог.“

2. Неке опет одрежу овну длака (вуне) са репа па привежу овцама јаловицама за рог о младој недјељи.

3. У младу недјељу поквасе овцама јаловицама рог па поспу по њему соли да друге овце лижу. (Муслим. од Јајца.)

Коњ.

1. Мораш, вели, од 11 до 12 сати у пола ноћи, отићи у гробље, па од једног крижа (крста) у мараму мало настругати или нарезати, то добро замотати и оставити, да не би изгубио, јер ако изгубиш мореш мртав остати. Када пођеш кући, чиниће се, да за тобом иде хиљаде и хиљаде народа, али ти се немој обазирати, јер ако се обазреш, готов си, већ хајде мирно, доклен из гробља изађеш, онда ти се ништа више причинити неће. Ако се тако препанеш, да мислиш бјежати, онда ти је боље још у гробљу одмах лећи на земљу па ништа бити неће.

Кад си кући дошао махни оном марамом коња по хрптеници и он ће ти бити увијек чист. (Стрмница, Власеница.)

2. Кад коњу стане вода треба преко њега пребацити једну хаљинку као кошуљу или простирач из ђердека. (Власеница)

Кокоши.

1. Кад туђе кокоши чине зијана, остављају божићне мрве, што остају иза јела па на Ђурђев-дан, прије него сунце изађе, однесу на гувно, гдје оне кокоши долазе и проспу. Кокоши, ако поједу оне мрве, за кратко ће угинути. (Крајина.)

2. Ако се у вечер на божићне и часне покладе, кад се суђе опере, беспера (крпа), којом се суди опрали, баци на таван, неће јастријеб те године кокошију носити. (Кнежина.)

3. Ко по коризми први дан у кућу дође потпаљују га, да им кокоши на јајима леже. И иначе ко дође у кућу, мора сјести, јер ако не сједне, неће ни кокоши на јајима сједити. (Кнежина.)

4. Да кокош, која је купљена, не побјегне, одсијече јој се мало репа и закопа под кућни праг. (Власеница.)

5. Да се пилићи држе заједно и да их кобац не носи, покупе се оне лупине од јаја, из којих су се пилићи излегли и набију све на један шиљак и задију на таван за рог. (Власеница.)

6. Да кокоши заједно иду и да их јастријеб не носи раде овако: На мали Божић прије сунца, узме па плете једно чељаде, обично домаћица, ону узицу, којом је на бадњи дан донесена слама у кућу, а друго чељаде пита: „Шта то радиш?“ Она оговори: „Плетем ноге јастребу да не море у кокоши.“ Пошље направи пред кућом од оне узице на земљи гужву и у средину наспе жита, у коме је о Божићу свијећа стајала, па у један душак три пута викне: „Ћук кока, божићно жито зобале, свукуд ходиле у јату (на једном гнијезду) носиле“ или „Ту ми ходиле у кући ми носиле!“ (Власеница.)

7. Ко хоће да премами комшинске кокоши, да јаја са његовим кокошима носе, оде ближњем комшији на мали Божић прије исхода сунца и зовне комшију именом.

Кад се он одазове полако се говори у себи: „Твоје кокоши ове године с мојим заједно носиле!“ (Власеница.)

8. Домаћице вјерују, да ће кокоши колико пута на Божић жита поспу, онолико пута пронијѐти и наноса имати. (Власеница.)

9. Да домаћица или домаћин преко године буде сретна у живади, клекне, кад у прољеће угледа први пут мраве, на мравињаку, пољуби мравињак и разгрне руком оне мраве и промјеси говорећи: „Овако се и моја пилад, тучад и патчад из јаја просипала и прогмизила!“ (Бос. Костајница.)

10. Да кокош лежи на јајима, метну жене у гнијездо, кад кокош насаде, један нов ексер и мисле, да не ће с јаја устати, док ју се не дигне. (Крајина.)

11. Ако кокош или пиле на себе преврне чанак то слути великој несрећи. За то се ухвати она кокош или пиле па се с њиме мјери од огњишта до прага тако да се увијек преврће, па ако на праг дође глава, она се осјече, ако пак дође реп, онда се реп одсјече а оно пусти (Власеница.)

12. Ако кокоши много у кућу лете, вели биће зла година. Власеница)

13. Да кокоши добро јаја носе, замијеси се зечијих брабоњака са мекињама па даје кокошима и оне ће јаја безпрекидио носити. (Власеница.)

14. Ко буди пред зору ороза те увијек у једно вријеме запјева? На то одговара ова прича: На небесима имаде бијел ороз. па кад он горе запјева, сви га орози на земљи чују и морају му се одазвати, јер је он, вели, њихов краљ. И ако су виле око Сребренице пјевале „не држи бијела кокота“, овуда католици и муслимани у велике цијене бијела ороза јер да он боље чује, кад онај ороз на небесима запјева. (Жепче.)

15. Оно јаје, што прво пилица снесе, зове се „првоносак“. Оно се јаје испече или скуха па даде мушку дјетету да и оно бајаги кад нарасте буде међу људима први. (Зворник.)

16. Када се о покладима туку јаја за јајеник (ћимбур), што се на покладе, у вечер за сву чељад прави а почне јести тај ћимбур, благосивају се кокоши овако: „Хвала домаћице, да ти Бог кокоши заклони душманина и душманске руке“.

Док чељад јајеник једу, ниже маја оне љуске на шиш и говори: „Ја набодох кокошињег душманина, да им ништа нахудити неможе.“

Онда онај шиш задије на таван за жијоку. (Жељеће.)

17. Кокош неваља никада налећи у мјесецу липњу кад липе цвату, јер сви поцркају. За то се она пилад и зову „лишњаци“. (Брчка.)

18. Кад се кокош хоће налећи, узме се увјек непар јаја н. пр. 15, 17. и т. д. у крило или у једну крпу и метне се три угљена међу јаја. То се изтресе полако у гнијездо, — али руком не ваља нипошто јаја дотаћи, — метне се на њих кокош, узме се у руку комадић круха и сједне се на праг од куће и неколико пута викне „ко, кô ко!“ Тко жели, да има више орошчића виче „кокорику“. (Брчка.)

19. Домаћин или домаћица, кад у прољеће први пут угледа мраве, сагне се па их пољуби, да те године усне не пуцају. Онда руком мраве промијеси, говорећи: „Овако се моја пилад (гушчад и т. д.) из јаја просипала и прогмизала“ пак веле, да неће мућака бити, већ ће се свако излијећи и напредовати. (Б. Костајница.)

20. На Божић у јутру домаћин убије кокош, очисти, испече на ражњу. Кокош се на Божић поједе а онај ражањ однесе домаћин и уплиће у кокошињак а једно га чељаде из куће (најбоље домаћица) пита: „Што то плетеш?“ а он одговори: „Плетем јастребу ноге!“ — „Што то плетеш?“ — „Плетем јастребу крила!“ —

Што то плетеш?“ — „Плетем јастребу кљун!“ — Све то мора три пута опетовати, онда се врати у кућу.

Све то се обавља прије сунца, а ражањ мора се уплести у кокошињак док се говори. (Подбетањ, Власеница.)

21. У тешањском котару кад човјек дође к сељачкој кући па затражи ватре да припали цигару или чибук, даду му драге воље, али оне ватре (угљена) неда нипошто од куће однијети, бојећи се, да му јастреб неће пилиће и кокоши носити. Ако му штапом у ватру барнеш (дирнеш), одрезаће ти онога штапа три прста и у ватру бацити, — а и то је да јастреб не дира у кокоши.

22. Кокош, веле, кад се насади стара мјесеца на једну хефту, а да се младога (другога) мјесеца легу, онда неће бити мушака већ једно или два. (Озимица.)

Чин и намет малу.

1. Намет намеће се на мал из освете или злобе, да покрепа. Чинилице чине овако: Украду гужву, што се са њоме вратнице од тора затварају, носе ју кући, метну у њу мало сламе и насаде кокош у њој, тако стоји двије недјеље док пилићи у јајим оживе. Онда узму испод кокоши половицу оних јаја и закопају на струги, куда мал у тор пролази или у сами тор, говорећи: „Како год ова пилад у овим јајима покрепала, онако и мал, који преко њих прелази!“ (Крајина.)

2. Кад краве ричу, а на очи им иду сузе и млијека им нестане, то је знак, да им је неко млијеко одузео. Онда треба, веле, дурати до младе недјеље па у младу недјељу прије гранућа сунца краве помусти, оно млијеко салити у крмеће корито, набити малу пушку (кубуру) и у оно млијеко испалити. Од тога веле, да ће чинилици краве покрепати а твоје оздравити. (Гацко.)

3. Кад неко хоће да учини крмцима, добави чавао, с којим је била прикована шиња на колу, па га забију оздо у корито, из којега свиње лочу говорећи: „Како се оно коло окретало и онај чаво, онако се и крмци, који из овог корита јели буду, окретали.“

4. Чинилице, које одузимљу млијеко од туђих крава, оваца и коза, да умноже својим кравама, овцама и козама млијеко врачају (чине) овако:

У вечер Ђурђев-дана наберу траве омана, навале, кајмачаре; са млинског кола ухвате омахе (т. ј. воде, што прска са кола), а са млинског бадња отргну мало коре те оног „наноса“ (муља), што је наниједла вода у брану од воденице. Све се то ситно исијече и помијеша са соли, која је била одређена и трошила се у очи часних постова на покладе па се све то кроз рупу од првог вратила прије сунца на Ђурђев-дан прометне, говорећи:

„Траво „омане“ омањи другим (ту спомиње име, чијем се малу кани учинити) кравама млијеко.“

„Траво навало навали на моје краве, овце и т. д.“

„Траво кајмачаро навали кајмак на моје млијеко.“

„Водо омахо подај да из сиса моји крава или оваца, коза, онако иде, ко што си ти из бадња на коло у обиљу ишла.“

„Коло од бадња подај да мојим кравам, овцам и козам навали млијеко у виме ко што вода навађује у бадањ.“

„Наносу наноси млијеко од других крава на моје, ко што је тебе вода наниједла.“

„Вратило одврати од мојих крава, оваца и коза чинилице, да им ни једна ништа учинити немогла, докле кроз ову рупу од вратила не прошла.“

Затим се оно све даде кравама, овцама или козама да поједу. Све то се мора обавити прије него се сунце роди. (Гојчин код Власенице.)

5. Приповједао ми је један човјек из околице Власенице на душу, да је својим властитим очима гледао слиједећи догађај:

На Илиљ-дан, пред зору, дошла је једна туркиња са рукатком у руци тору свог комшије, скинула једну ногавицу од гаћа са ноге онда узјахала на вратнице од тора као на коња, бацила ногавицу на главу те кроза њу гледала на мал и говорила: „Од Ристе Вуковића неколико, а од Пере Стојшића свеколико . . . . . “ и још нешто, што он разумио није.

Послије тога сашла је са вратница, узела нож из рукатке, ископала једну рупицу у земљу баш под вратницама, куда мал улази и излази из тора, те је улила мало киселог млијека из рукатке у ону рупицу и говорила нешто неразумљиво па је рупицу опет земљом засула. Затим је отишла до чесме под истом кућом, свукла се и ударив три пута ножем по кориту окупала се, говорећи опет нешто Онда је пошла кући носећи хаљине у руци.

То љето она двојица што је она споменула нијесу имала млијека. (Власеница.)

6. У вечер Ђурђев-дана донесе се омахе са пуна млина, који меље, набере се цвијећа милодуха, вратића и планиске папради, и то се све метне у један суд па у јутро на Ђурђев-дан узме домаћин од куће ону ћасу са водом и цвијећем, чељад сва стану у кући, он им назове „добро јутро на добро нам дошо Ђурђев-дан и донио сваке добре среће“ и пошкропи оном водом кућну чељад. Затим оде тору к малу па и њему исто као и кућној чељади назове добро јутро, пошкропи мал у накрст оном водом говорећи: „да Бог одклони од мог мала, куће и евлада свако зло и душманске руке.“

Веле, да ће му те године бити укућани и мал здрав и да ће имати доста млијека. (Власеница.)

7. У вечер Ђурђев-дана узме домаћин луга и ситне прохе, па око тора и зграда, гдје му је мал, обиђе за сунцем и онај луг и проху сије те говори: „Кад чинилица овај луг и ову проху покупила онда и моме малу нахудила“. (Забрђе-Бјелина.)

8. Сваки онај, који чува мал у вечер Ђурђев-дана или којег другог већег благдана па жели, да ухвати и види вјештицу или чинилицу, мора се добро припремити: не смије се прекрстити, мора сву на себи одјећу извратити т. ј. наопако обући и онда истом може видити, како чинилица тору хода и што око мала ради. (Браинци, Власеница.)

9. У вечер Божића, кад се мал сагони у тор или у стаје, узму се гребени па се са сваке стране улаза метне по један гребен тако, да мал између њих проћи може, на обје стране запали се по једна вошчана свијећа на гребену, па се сав мал пропусти између њих у тор или у шталу. Тор се закључа, узме се ситне прохе и посије око стаје говорећи: „Кад чинилица ову проху покупила, лист у гори, побројила, по листу капи, по псу длаке, по орозу перје и по шуми звјерје, онда моме малу нашкодила!“ (Власеница.)

10. На Варов-дан, Божић, Спасов-дан, Ђурђев-дан и Лучин-дан узјашу жене чинилице на вратило па иду од кланице до кланице, туре вратило кроз кланицу и говоре ово:

„Прво и друго мело теби а треће и остало мело мени“. (Власеница.)

11. У вечер Ђурђев-дана и Благовијести у глухо доба ноћи обилазе чинилице око вода, врела и бунара а и текућице, голе и говоре: „Како у овом бунару, (врелу и т. д.) било воде, онако у моје краве мркуље млијека, како ово врело никад не пресушило, онако и моја мркуља млијеком никад не пресушила“. Затим оду у ближњу шталу па испод туђих крава донесу балеге и својој крави у миту (напоју) дају те тиме преносе млијеко својој крави. (Крајина.)

12. У вечер Ђурђев-дана чинилица, која одузимље малу млијеко, узме грабље и оде до туђег мала и од тора или мала граби грабљами к себи и говори: „Прили, прили, приличице, прели, прели, преличице, Јови (или чији је мал) неколико, мени свеколико!“ „Грабим, грабим себи, Јови неколико, мени свеколико“. Тако раде у накрст око тора или штале на четири мјеста истока, југа, запада и сјевера. То сам својим очима гледао и ушима слушао. (Мало поље, Власеница.)

13. Да кравама или малу одузму млијеко, раде и овако: у Младу недјељу, прије сунца, узму соли и завежу у двије крпе, једну метну с једну а другу са другу страну врата или пута, куда ће оне краве проћи. Кад краве прођу, узму ону сол, саставе и дају својим кравама или малу. (Крајина.)

14. Један старац од Скелана, сребреничког котара, рече ми једноћ у разговору, како је својим рођеним очима гледао, како су на Ђурђев-дан пред зору двије старе жене дошле на Дрину, ту се свукле, ухватиле поруке и играле. Онда узе свака по крављачу, коју су собом донијеле, загазе у воду, загради мало у крављачу и стану по води пљускати и нешто говорити. Чуо је само, како једна рече: „Овлико онај (именом незнам који) љетос млијека имао“, а заградив пуну крављачу: „Овлико мени и мојој кући љетос сваки дан.“ Затим се обадвије окупаше, обукоше и одоше кући.

Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobe.

Priopćio

Šejh Sejfudin Kemura (Sarajevo).

(Nastavak.)

LIV. Nesuh begova džamija, sadašnja vakufsko-mearifska centralna uprava.

Bijaše prije jedna džamija na domak Latinske ćuprije izmegju tri ulice, t. j.: Aščiluka, Kundurdžiluka i sadašnje Franje Josipove ulica.

Džamija bijaše vidna i lijepa, dosta dugačka a pouska od čerpića zidana, pokrita šimlom i ćeremitom sa kamenom munarom i bila joj je munara s lijeve strane vrata. Merhum Salih efendija Muvekit veli, da je ovu džamiju bio napravio drugi bosanski namjesnik Nesuh-beg i to 856. (= 1452. g.) i da je isti umro u Sarajevu i ukopan pred sadašnjom oficirskom kasinom i kraj nje da je napravio mekteb i česmu a za potrebe te džamije da je uvakufio gotova novca, kuća i zgrada i ziratnih zemljišta i od toga vakufa da se je vidila muhaseba 1197. (= 1782. g.).

Iza osvojenja Sarajeva po Sultan Fatihu prvi bosanski namjestnik Mehmed-beg Minetović podigne za sebe oko ove džamije kuće i zgrade i mukatu od ovih priveže kao prihod ovoj džamiji i po tome se ova mahala kasnije prozvala njegovim imenom, i tim se imenom nazivala sve do iza princa Evgena.

Nalazimo u sidžilu br 36 jedno šerijatsko riješenje, u kome se veli, da se nalazilo mukate od Minetovića vakufa i u Dônjim Tabacima.

Da je i ovaj mesdžid prigodom navale princa Evgena izgorio, kazuje nam izkaz Ćose Halif paše, u kome se veli: Mehmed bega Minetovića mesdžid u terzijskoj čaršiji prigodom navale izgorio je, te se i sada u ruševnom stanju nalazi. Po tome se razumije, da je u tom vremenu oko ove džamije bila terzijska čaršija.

U narodnoj molbi veli se, da je i ovaj mesdžid u požaru izgorio i još se nije napravio, a imam Mustafa i mujezin Mustafa da su primali plaću od ukamaćenih gotovih novaca.

U sidžilu br. 2. nalazimo ovaj zapisnik:

Nikola, sin Rajanov iz Latinluka, dolazi lično pred šerijatski sud i u prisustvu mutevelije Mehmed bega Minetovića vakufa, Mustafe, sina Sinanova i Nikole, sina Lukina daje ovo očitovanje: Ja prodajem moju kuću u Latinluku, koja je na zemljištu Mehmed bega Minetovića, te koja graniči s jednu stranu kućom Kara Ivanovom, a s drugu stranu rijekom Miljackom, a s treće i četvrte općim putem za 1900 akči s uslovom, da imade rečeni Nikola davati vakufu Minetovića četrdeset akči godišnje mukate, te se to zavede

u sidžil 19. ševala 973. (= 1565. g.). Svjedoci ovoga: Bajezid, sin Hasanov, Hadži Balija, sin Nesuhov, Ahmed, sin Oruč Pehlivanov i Memi Čelebija, sin Hadži Hajdarov.

Godine 1133. (= 1720. g.) bude imenovan bosanskim namjesnikom Abdullah paša Muhsinović, koji je ovaj mesdžid obnovio.

U znak tome donosimo ovaj berat:

برات شريف عاليشان

مدينهٔ سراى بوسنه‌ده واقع مرحوم منت زاده محمد بك نام صاحب الخيراك بنا ايلديكى اوقافنك وظيفهٔ معينه ايله متوليسى اولان مصطفى بن محمد بلا ولد فوت اولوب يرى حالى وخدمت لازمه‌سى محلول ومعطل قالمغله يرينه ارباب استحقاقدن اشبو رافع توقيع رفيع الشان خاقانى حسن خليفه ابن الحاج صالح هر وجهله لايق ومحل ومستحق اولمغين توليت مذكوره وظيفهٔ معينه‌سيله متوفاى مرقومك محلولندن توجيه اولنوب يدينه برات شريف عاليشانم ويرلمك رجاسنه نائبى مولانا مفتى زاده محمد توفيق زيد علمه عرض امتمكين بلا ولد فوتى واقع ايسه موجبنجه مزبوره صدقه ايدوب اشبو برات همايون عنايت مقرونى ويردم و بيوردمكه بعد اليوم واروب مزبور حسن خليفه ابن الحاج صالح ذكر اولنان اوقافنك متوفاى مرقوم يرينه متوليسى اولوب خدمت لازمه‌سنى بيقصور مرعى ومؤدى قيلدقدنصكره وظيفهٔ معينه‌سيله متصرف اولوب دوام عمر و دولتم ايچون دعايه مداومت كوسترمه شويله بيله‌سز علامت شريفمه اعتماد قيله‌سز تحريراً فى اليوم التاسع من رجب الفرد لسنة ت و عشرين و مائتين و الف

قسطنطنيه

Sadržaj carskog visokog berata.

U Sarajevu u Bosni imade vakuf merhum Mehmed bega Minetovića, u komu je sa izvjesnom plaćom bio mutevelijom Mustafa, sin Mehmedov, koji je bez poroda umro, te je to mjesto tim slučajem ostalo upražnjeno, pa sarajevski šerijatski kadija Muftić Mehmed Tevfik preporučuje Hasan Halifu, sina Hadži Salihova, kao za tu službu vrijedna i sposobna i moli, da ga imenujem i o tome izdam moj visoki carski berat. S toga, ako je zbilja taj mutevelija bez poroda umro, imenujem pomenutog Hasan Halifu na to upražnjeno mutevelijsko mjesto sa izvjesnom plaćom i besplatno izdajem mu ovaj moj visoki carski berat i naregjujem mu, da tu službu odmah nastupi i bezpogrješno vrši, te se bogu moli za mene i moju državu. Neka vam je to znano, da po mojoj zapovijedi postupate.

Pisano 9. redžeba 1216. (= 1801. g.) u Carigradu.

Piše Mula Mustafa Bašeskija, da je ovu džamiju H. Mustafa Bešlija 1207. god. popravio zajedno češmom.

Iza toga nalazimo jednu vakfiju u sidžilu br. 52 na strani 101., u kojoj se spominje ova džamija te je donosimo u originalu i prevodu:

حمد و ثناء موفور و شكر و سپاس نا محصور اول جاعل الظلمات والنور و واقف امور جمهور اولان رب الارباب ومسبب الاسباب حضرتلرينك دركاه اقدس و باركاه مقدسلرينه ثابت ومقصور در و صلوات ناميات و تحيات زاكيات اول سيد سادات و اشرف موجودات شفيع العصات

فی یوم العرصات حبیب خدا رسول کبریا محمد المصطفی صلی الله تعالی علیه وسلم حضرتلرینك مرقد مطهر ومشهد انورلرینه و علی آله العظام واصحابه الکرام حضراتنه مخصوص ومقصوردر * اشبو کتاب صحت انجام ومشکین ارقامك تحریر وانشاسنه باعث و بادی وسطیر و املاسنه داعی بودر که مدینهٔ سرای بوسنه‌ده جامع عتیق محله‌سی ساکنه‌لرندن ایکن بوندن اقدم وداع عالم فانی ایدن فخر المخدرات عطیه خانم بنت مورو مصطفی اغا حسناته طالبه وتبرعات ومبراته راغبه اولوب «کل شیء هالك الا وجهه» آیة کریمه‌سندن بو دار فنا سریعة الزوال اولدیغی تفکر واذا مات ابن آدم ینقطع عمله الا عن ثلاث علم ینتفع به وولد صالح یدعوا له و صدقة جاریة کلام کهر نظامنی تدبر ایدوب حال حیاتنده و کمال عقل وصحتنده تصرفات شرعیه‌سی جائزه و تبرعات مرعیه‌سی نافذه اولدیغی حالده حسبة لله وطلباً لمرضة الله ثلث مالنی وجوه بره وصیت ایدوپ مصرة علی ایصاها وفات ایتکله مومی الیهانك صدریه کبیره قیزلری فاطمه ونفیسه بنت الحاج ابراهیم طرفلرندن خصوص آنی الذکری اقراره وکیللری اولدیغی ذاتی مرسومیتنی معرفت شرعیه ایله عارفان اوغلن وکیل الخرج محله‌سی ساکنلرندن موروزاده سردنکجدی مصطفی آغا ابن ابراهیم آغا واوغلی سردنکجدی ابراهیم آغانك شهادتلریله وکالتی ثابت وثبوت وکالتنه حکم شرعی لاحق اولان مرسومه فاطمه‌نك کبیر اوغلی سرنکجدی سلیمان آغا ابن حسین آغا مجلس شرع خطیر لازم التوقیرده متوفاة مومی الیها عطیه حانمك صدری کبیر اوغلی وتنفیذ وصایاسنه وصی مختاری سردنکجدی سعادتلو عبد الله آغا محضرنده بالوکاله اقرار تام وتقریر کلام ایدوپ متوفاة مومی الیهانك مدینهٔ مزبوره‌ده واقع درزیان سوقنده کائن اصحاب خیراندن مرحوم ومغفور له عیسی بك‌زاده غازی محمد بك اوقافی عرصه‌لرندن اولوپ بر طرفی شاکر الحاج عبدالله اغا دکانی و بر طرفی بأکو الحاج احمد ورثه‌سی دکانی و بر طرفی جدار وقف وطرف رابعی طریق عام ایله محدود وممتاز عرصه‌سی وقف مذکوردن و بناسی ملك سنوی یکرمی درت پاره مقاطعهٔ قدیمه‌لو بر باب دکان واتصالنده مخزن و قارشوسنده کره‌وتده موکلتان مرسومتان کندی حصهٔ ارثیه‌لرینی متوفاة مومی الیهانك وقف مذکورده کوچك بزستانده واقع بر طرفی قپو جداری و بر طرفی بزستان جداری و بر طرفی قرابینه ملا عبدالله ورثه‌سی دکانی و طرف رابعی طریق عام ایله محدود وممتاز سنوی التمش پاره مقاطعه‌لو بر باب دکانی ایله درتیوز غروشی آغای مومی الیهه اعطا ایتمك اوزره استیفاء ومبلغ مذکوری متوفاة مومی الیهانك خواص قرالرندن اولوپ بولوغ قریه‌سنده ایکی خانه‌لك چیفتلك املاکیله قلوقوچوین قریه‌سنده واقع بر خانه‌سی خواصدن و برخانه‌سی پاله جماعتندن اولوپ ایکی خانه‌لك چیفتلك املاکنده موکلتان مرسومتانه اصابت واستقبال ایدن حصهٔ ارثیه‌لرندن تقاص وسالف البیان درزیان سوقنده اولان دکان ومخزن وکره‌وتی مومی الیه عبدالله آغایه ثلث مذکور ایچون تعیین وتسلیم وتملیك ایتدکلرینی بالوکاله اقرار ووصی مومی الیه دخی کندی حصهٔ ارثیه‌سنی املاك قراء مزبوره‌ده ثلث حصه‌سندن استیفاء ودکان مذکور ایله مخزن وکره‌وتی ثلث مرقومه تخصیص ایلدکدنصکره وصی مومی الیه عبدالله آغا مجلس شرع نبوی ومحفل منیف مصطفویده لاجل المحاکمه والتسجیل ولاتمام الوقف لانی

والتكميل متولى نصب وتعيين ايلديكى علماء عامليندن صالح فندى ابن شعبان محضرنده بالوصايه اقرار تام واعتراف لؤاؤء نظام ايدوب سالف البيان درزيان سوقنده دكان مذكور ومخزن وكره وتى متوفاة مومى اليهانك ثلث مالندن اخراج وضفة حدود وحقوق ومنافع ومشتملاتيله فارغاً عن الشواغل وقف صحيح مؤبد وحبس صريح مخلد ايدوب شويله شرط ايلدمكه متولى مزبور صالح افندى مادامكه حيواتده اوله توليت مذكوره متصرف اوله وبعد وفاته مدينهٔ مزبوره سوقنده واقع مرحوم محسن زاده عبدالله پاشا جامع شريفنده هركيم مدرس اولورايسه وقف مذكوره متولى اوله ومادامكه حيواتده اولام وقف مذكوره نظارتى بروجه حسبى ذمته وبعد لوفات اوغلارم ابراهيم ومحرمه وبعد اولاد واولادينه مشروطه اوله وشويله شرط ايلدمكه دكان مذكور ومخزن وكره وت امين ومستقيم كمسنه لره ايجار اولنه سنوى حاصل اولان اجارلرندن ابتدا مقاطعهٔ زمين اولان يكرمى درت پاره ادا اولنه وسنوى بش غروش دكان مذكور ومخزن وكره وت تعميرينه لدى الاقتضا خرج وصرف وجامع مذكوره ده درسيه اولمق اوزره سنوى اوتوز غروش مدرسه وظيفهٔ معينه يه ويريله ويكرمى غروش جامع شريف مذكورك امامنه وظيفه يه ضم اولمق اوزره ويريله واوچ غروش وظيفهٔ توليت اوله وسكز غروش جامع مذكورك سنوى لدى الاقتضا تعميرينه صرف اولنه وطقوز غروش جامع مذكورك مؤذنى وظيفه سنه ضم اولمق اوزره اعطا اولنه ديو شروط وقيودينى بعدالاتمام وصى مومى اليه عبدالله آغا عنان كلامن سمت رجوعه عاطف اولوپ اكرچه سلطان سرير اجتهاد صاحب الهداية والارشاد امام اعظم وهمام افخم حضرتلرينك مذهب خطيرلرنده وقف صحيح وخائز لكن لزومدن عاريدر انجق عالم ربانى وفاضل صمدانى امام محمد ابن حسن الشيبانى رأى خطيرلرنده وقف باطل ومتفرع عليه اولان شروط وقيودى عاطل اولوب وقفدن رجوع واقف ايچون امر معتبر ومشروع اولمغله دكان مذكور ومخزن وكره وت متوفاة مومى اليهانك ثلث مالنه ادخال اولنمق بالوصايه مطلوبمدر ديدكلرنده متولى مومى اليه صالح افندى جوابنده حقيقت حال بسط اولنان منوال اوزره اولدينى محل اشكال اولميوپ انجق امام فاضل ربانى وخبر كامل يزدانى امام ابى يوسف حضرتلرينك رأى منيرلرى اوزره واقف مجرد وقفت ديمكله لزومى افاده ايدر رجوع واسترداد امر محالدر ديو ردندن ابا واستبعاد ايدوپ فصل وحسمه طالبان اولدقلرنده حاكم حاسم شرح الله صدره ورفع بالسعادة قدره افندى حضرتلرى جانب وقفه نظر ومناع للخير اولمقدن حذر ايدوپ تمهيد قواعد وقفى اولى وتشييد مبادىء خيرى اخرى كوروپ صحت ولزومنه وعموم وخصوصنه بقول من يراه حكم صحيح شرعى وقضاء صريح مرعى ايلدكدنصكره فصار وقفاً صحيحاً شرعياً وحبساً صريحاً مرعياً فمن بدله بعد ما سمعه فانما اثمه على الذين يبدلونه ان الله سميع عليم واجر الواقف على الله الجواد الكريم جرى ذلك وحرر فى غره ذى الحجة الشريفه من شهور سنة سبع وعشرين ومأتين بعد الالف من هجرة من له غاية العز ونهاية الشرف

شهود الحال

سرطورنائى محمد عارف آغا ابن الحاج صالح ، سرطورنائى عبدالله آغا پوبريك ، علماء عامليندن

الحاج محمد صادق افندی ، مدرسین کرامدن عیسی زاده فضیلتلو محمد امین افندی ، حصکی محمد ،
ممش آغا الحاج پاشوزاده ، سردنکچدی جینوزاده حسین آغا ، باقری زاده سردنکچی ابراهیم آغا ،
بوره کی زاده عبد الله افندی ، السید صالح امین افندی ، الحاج سالم آغا ، صالح علمدار صحانی ،
عبد الله علمدار سوجوقه ، ملا محمد صحانی ، چرچی الحاج عبدالله ، تاجر علی ع م معمار سنان ،
الحاج صالح اغا اوتوز طقوز ، چرچی صالح علمدار و غیرهم من الحاضرین

„Nebrojena hvala i nekraćena zahvalnost neka je onome bogu, koji je stvorio svjetlo i mrak i poznavaocu sviju poslova i stvoritelju ovoga svijeta, te nek je selat i slava onome, što je ponos svega svijeta i što je gospodar nad gospodarima, koji će se za grijehe svojih sljedbenika na strašnome sudu bogu moliti, božijem milosniku i velikom poslaniku Muhamedu Mustafi, komu neka je slava i na njegov sjajni grob, te na njegovu uzvišenu obitelj i na probrane drugove.

Povod pisanja ovoga jest slijedeći:

Atije hanuma, kći Mustafa age Morića, bivša stanovnica careve mahale u Sarajevu-Bosni, koja je nedavno umrla, i koja je zatražila božiju milost, promislivši da je svaka stvar osim boga ništetna i da je ovaj svijet sasvim u brzo prolazan i još promislivši na rečenicu hazreti pejgamberovu a. s. koja veli: kad čovjek umre, poslovi mu se presijeku osim troje i to: korisno znanje, dobro dijete i vječita darežljivost, te sve to poimajući, a budući pri čistoj svijesti i pameti kao vlasnica svoga čistog imetka i naklonjena dobrim djelima, odredila je od svoga čistog imetka treći dio i neprestano govoreći o tom uvakufljenju slučajno je nenavodno umrla, a njene rogjene i punoljetne kćeri Fatima i Nefisa, kćeri Hadži Ibrahimove, postavile su ispred sebe punomoćnika i to Sulejmana, sina Husein agina i najstarijeg sina rečene Fatime, da ovaj ispred njih kod šerijatskog suda izjavi niže slijedeća očitovanja.

Identičnost pomenute Fatime i Nefise, kao i opunomoćenje Sulejmana sina Husein agina posvjedočili su i kod suda dokazali stanovnici Vekil harč mahale (Alifakovac) Mustafa aga Morić, sin Ibrahim agin i ovoga sin Ibrahim aga, te je nakon toga pomenuti punomoćnik Sulejman aga kao ovlašteni zastupnik u prisustvu Abdullah age punoljetnog sina umrle Atije hanume kao izvršioca ove oporuke kod suda izjavio niže slijedeće očitovanje: rečena umrla Atije hanuma prije svoje smrti zavjetovala je jedan dućan, uz ovi magazu i jedno kreve, koje nekretnine stoje u terzijskoj čaršiji, graniče s jedne strane dućanom Šačira Hadži Abdullah age, s druge dućanom Hadži Ahmeda Beće našljednika, s treće zidom vakufskim, a s četvrte općim putem, a zemljište ovih nekretnina pripada vakufu Mehmed bega Isabegovića, za koje se tom vakufu plaća po dvadeset i četiri pare godišnje mukate, te dalje ista Atije hanuma uvakufila je svoje hise u jednom dućanu postojećem u Malom bezistanu, koji graniči s jedne strane duvarom od vrata, s druge duvarom bezistana, s treće dućanom našljednika Mula Abdullaha Krajine, a s četvrte putem, a za koji se dućan plaća godišnje po šeset akči, te su njegove gore rečene vlastodavke Fatima i Nefisa nagodile se sa prisutnim izvršiocem Abdullahom tako, da svoje dijelove u navedenim uvakufljenim dućanima zamijene za četiri stotine groša, a u čiflucima na Bulozima i na Palima, na kojima ima uvakufljena trećina, da Abdullah aga potežе pravo vlasništva u njihovim dijelovima kao vlasnik i izvršilac testamenta, te je pomenuti izvršilac testamenta Abdullah aga u prisustvu odabranog uleme Salih efendije, sina Šabanova, koga je mutevelijom

ovoga vakufa postavio, pred ovim šerijatskim sudom izrično očitovao, da on treći dio u pomenutom dućanu, magazi i krevetu u ime umrle vakife od cijelog njenog imetka odvaja i za navijek stvarno i istinito u dobrotvorne svrhe zavjetuje i uvakufljuje, stavljajući za to slijedeće uvjete: da pomenuti mutevelija Salih efendija bude mutevelijom ovoga vakufa sve dok je živ, a kad on umre, da bude i postane mutevelijom onaj, koji bude muderisom u džamiji Muhsin zade Abdullah pašinoj, a nadzorništvo ovog vakufa da meni kao počasnom nadzorniku pripada, te da tu dužnost vršim dok sam živ, a poslije moje smrti da to pravo naslijede moji sinovi Ibrahim i Muharem, a poslije njih njihovi potomci s koljena na koljeno dolazeći. Dalje stavljam uslov, da se uvakufljeni dućan sa magazom i krevetom svake godine pouzdanoj osobi pod kiriju izdaje, i od prihoda ove kirije da se na prvom mjestu isplaćuje po dvadeset i četiri pare vakufske mukate, za tim po pet groša godišnje da se ostavlja na opravak i popravak uvakufljenih nekretnina i da se po trideset groša godišnje daje u ime dersije muderisu, koji bude u pomenutoj džamiji predavao, a po dvadeset groša godišnje da se daje imamu ove džamije kao plaća, a po tri groša godišnje da se muteveliji kao plaća daje, a po osam groša godišnje da se zadržava za opravak i popravak pomenute džamije, a po devet groša godišnje plaće da se daje mujezinu predrečene džamije. I kad je rečeni izvršioc testamenta ove gori navedene izjave izrekao, okrenu riječ i očitovanje na drugu stranu te reče: i ako je po propisima i nazorima velikog imama uvakufljenje dozvoljeno, to ovo uvakufljenje po istim nazorima i po nazoru imama Muhameda, sina Hasanova, nije zakonito za to, što nije stvarno izvedeno, te zbog toga od ovog uvakufljenja odustajem i tražim, da mi se uvakufljeni dijelovi nekretnina u posjed povrate. Na ovo očitovanje prisutni mutevelija odrješito odgovori, da navod taj u stvari postoji, ali propisi i nazori drugoga imama Ebu Jusufa vele, da je svako uvakufljenje na zakonu osnovano, čim se izrekne: „to i to uvakufljavam“, s toga dakle ne mogu dozvoliti, da se te uvakufljenje nekretnine u posjed povraćaju, nego da se uzakoni to uvakufljenje.

Raspravljajući šerijatski sudac, uzevši u pretres sve gornje navode i imajući u vidu interese vakufa presudi, da je ovo uvakufljenje zakonito, stvarno i istinito izvršeno, te se kao takovo i potvrgjuje. Ko bi ovu presudu oprovrgao ili uništio, njemu će bog sve grijehe na njegov vrat natovariti

Ovo se dogodi i napisa početkom zilhidžeta 1227. (= 1812. g.).

Svjedoci ovoga: Mehmed Arif aga Turnadžibaša, sin Hadži Salihov, Abdullah aga Pobrić, Hadži Mehmed Sadik efendija Ulema, Mehmed Emin efendija Isević Muderis, Mehmed Memiš aga Hadži Pašić, Husein aga Džino, Ibrahim aga Bakarović, Abdullah ef. Buregija, Esejid Salih Emin aga, Hadži Selim aga, Salih Bajraktar sahainja, Abdullah Bajraktar Sudžuka, Mula Mehmed sahanija, Abdullah aga čizmedžija, Mula Alija trgovac, Hadži Salih aga Otuzdokuz, Salih Bajraktar čizmedžija, Hadži Salih Jorgo, Mustafa Bajraktar Hodža, Mustafa baša Nalčaežija, Hadži Abdullah čizmedžija, Sulejman ef. Korah, Mehmed aga Mandžo, Sulejman baša čizmedžija, Mula Osman čizmedžija, Mula Mehmed čizmedžiski alajbeg i Salih baša čizmedžija.

Za tim nalazimo još jednu vakfiju Umi-hane, kćeri Mustafa-bajraktarove, stanovnice Orudž-Pehlivanove mahale u Sarajevu, kojom je uvakufila jednu bašču u Sarač H. Alijnoj mahali u dobrotvorne svrhe izmegju ostalog neki dio i za ovu džamiju.

Za tim nagjoh original vakfije Mustafa ef., sina Hasanagina, stanovnika Hadže Kemaluddina mahale, kojom isti uvakufjuje 9200 groša za ovu džamiju 1271. i meće mutevelijom H. Hafiz Abdullah ef. Kaukčiju, sina H. Ibrahimova.

LV. Mesdžid Hadži Osmanov u Gornjim Tabacima.

Da je merhum Hadži Osman efendija ovaj mesdžid godine 1000. (= 1591.) podigao kazuje nam ovaj tarih, koji se nalazi u Evlijai Čelebinoj Sejahatnami, a koji ovdje donosimo:

Slika 109. Mesdžid H. Osmanov u Gornjim Tabacima.

حاجی عثمان مسجدی

مرحوم مومی الیه حاجی عثمان اشبو مسجدی ۱۰۰۰ تاریخنده بنا أیلمش اولدیغنی اشبو تاریخ تأیید ایدییور:

حاجی عثمان قد بنا هذا البنا یسر اللّه له فی الجنة
حسبةً لِلّهِ دار الطالبین منزل عرفان بیت الکاملین

قال تاریخاً له عبد النبی
بقعةً للطالبین القاعدین
۱۰۰۰

„Hadži Osman napravi ovu zgradu, za božju ljubav kuća bogougodnika.“

„Da mu Bog podijeli mjesto u raju, jer je ovo kuća savršenika. Datum mu izreče rob prorokov, „da je ovo mjesto za klanjanje i bogomoljce.“

Prigodom velikog požara, koji se desio 1071. (= 1660. g.), ovaj je mesdžid izgorio, ali ga je poslije kratkog vremena iza toga podigao u ovoj čaršiji tada glasoviti trgovac Hadži Mehmed aga Burić i obnovio ga.

Mesdžid je dosta prostran, ozidan od čerpića, a pokrit šimlom i ćeremitom i jer ima po okolnim duvarima nekoliko pendžera, to je mesdžid vrlo vidan. Na njemu nema nikakve munare, niti ima dvorišta, za to, što je u neposrednoj blizini Miljackine obale i ozidan na utoku rijeke Moštanice u Miljacku.

Priča se, da je hajir sahibija ovoga mesdžida za pokriće troškova njegovih i nekoliko hiljada akči gotovog novca uvakufio, ali o tome nikakvih podataka nisam mogao pronaći. Samo koliko se razumije iz jednog berata, Salih aga Smailagić bio je uvakufio jednu kafanu kraj rečenog mesdžida i odredio je za rasvjetljenje ovoga mesdžida.

برات شریف عالیشان

سرای بوسنه‌ده واقع اصحاب خیراتدن مرحوم اسمعیل آغا زاده صالح آغا نام صاحب الخیرك مدینهٔ مزبوره‌ده دباغان سوقنده واقع مسجد شریفك مصالحنه وکوچك کاتب محله‌سنده واقع جامع شریفك قنادیللرینه مجدداً وقف و شرط ایلدیکی بر باب ملك قهوه‌خانه‌سی غله‌سندن آلمق اوزره یومی درد در صاغ آقچه وظیفه ایله وقف مذکوره‌سنك تولیتی شرط و تعیین ایلدیکی ارباب استحقاقدن اشبو رافع توقیع رفیع الشان خاقانی الحاج مصطفی بن یوسف خلیفه هر وجهله لایق و محل ومستحق اولغین واقف مومی الیهك شرطی موجبنجه تولیت مزبوره‌یی مزبور الحاج مصطفی‌یه توجیه اولنوب یدینه مجدداً برات شریف عالیشانم ویرلك رجاسنه اقضی قضاة المسلمین قاضیسی مولانا اسمعیل زیدت فضائله عرض ایتکین شرط واقفه موافق ایسه وجه مشروح اوزره مزبوره صدقه اویدب بو برات همایونی ویردم و بیوردمکه بعد الیوم واروب مزبور الحاج مصطفی ذکر اولنان وقفك برموجب شرط واقف متولیسی اولوب خدمت لازمه‌سین ادا ایلدکدنصکره یومی درت صاغ آقچه وظیفه‌سیله متصرف اولوب بنم دوام عمر ودولتم ایچون دعایه مداومت کوستره شویله بیلوب علامت شریفمه اعتماد قیلهلر تحریراً فی اواخر شهر محرم الحرام سنه ست وثمانین ومأة والف

اسلامبول

Sadržaj visokog carskog berata:

Salih aga Smailagić, sarajevski dobrotvor, uvakufio je jednu svoju vlastitu kafanu u Gornjim Tabacima čaršije u Sarajevu na dobrotvorne svrhe i odredio, da se prihodi ove kahve troše na osvjetljenje mesdžida u Gornjim Tabacima ulici i džamije u Kućuk Ćatib mahali (Mlini ulica) te je odredio, da se od navedenih prihoda po četiri zdrave akče dnevne plaće daju muteveliji ovoga vakufa. Pošto za to mutevelijsko mjesto preporučuje veleučeni sarajevski kadija mevlana Smail efendija nekog Hadži Mustafu, sina Jusuf Halifina, kao za to mjesto sposobna i moli, da se ovaj imenuje i da mu se o tome dade novi visoki carski berat: na osnovu ovoga imenujem rečenog

Hadži Mustafu mutevelijom rečenog vakufa, da mu se po uvjetima vakifovim za tu službu plaća po četiri zdrave akče dnevne plaće te mu zapovijedam, da tu službu besprikorno vrši i moli se bogu za mene i moju državu. To nek vam je na znanje i po tome postupajte.

„Pisano koncem mjeseca muharema 1186. (= 1772. g.) u Carigradu".

Zatim nalazimo jednu vakfiju u sidžilu broj 42. na 142. strani, u kojoj se spominje ovaj mesdžid. Hadži Mustafa Mlačo iz Peltek Husamudinove mahale uvakufio je za taj mesdžid dvije magaze i jedan dućan u Halačima, da se od kirije daje devet groša godišnje mujezinu i imamu tog mesdžida i da se za tri groša kupi zejtina za paljenje kandilje u ramazanu. Ostatak prihoda da bude muteveliji. To je bilo 21. safera 1218.

Vafkija glasi ovako:

الحمد لله الملك المتعال ذى العظمة والكبرياء والجلال الذى لا يجرى فى حكمه التبديل و الاستبدال ولا يتصور فى سلطانه التحويل والانتقال والصلوة والسلام على سيدنا محمد صاحب الشريعة المصونة عن النسخ والزوال وعلى آله واصحابه ذوى الفضل والكمال وبعد سبب تحرير كتاب وموجب تسطير مقال اولدركه صاحب الخيرات والحسنات راغب البر والنجات طالب الدرجات مدينهٔ سراى بوسنه‌ده پلتك حسام الدين محله‌سى ساكنلرندن ملاچو الحاج مصطفى ابن الحاج محمد مجلس شرع خطير لازم التوقيرده وقف آتى البيانى لاجل المحاكمه متولى نصب وتعيين ايلديكى مدينهٔ مزبوره‌ده الحاج ادريس محله‌سى ساكنلرندن عباجى الحاج خليل بن ابراهيم محضرنده تقرير كلام ايدوب بو دنياى دنيهٔ سريعة الزوال اولديغنه عارف و اذا مات ابن آدم انقطع عنه عمله الا عن ثلاث صدقة جارية وعلم نافع وولد صالح يدعو له حديث سيادت رديفك معناى منيفى تأمل وتفكر ايدوب وجوه خيرات آتية البيانه غله‌سى صرف اولنمق بابنده مالك اولديغم املاكمدن مدينهٔ مزبوره‌ده كائن حلاجان سوقنده برطرفى ملك محزنم و برطرفى الحاج محمد محزنى و برطرفى شاكر الحاج عبد الله آغا زوجه‌سى دكانى و طرف رابعى طريق عام ايله محدود سنوى قرق باره مقاطعه‌لو عرصه‌سى طويل الحاج مصطفى وقفى و بناسى ملك تحتانى و فوقانى ايكى باب محزنلر ايله خذاسنده اولان برباب دكانى جمع مالمدن اخراج ايدوب وقف صحيح شرعى وحبس صريح مرعى ايله وقف ايدوب شويله شرط ايلدمكه ذكر اولنان ايكى باب محزنلر ايله برباب دكان بهرسنه امين كسنه‌لره اجارهٔ مثليله ايجار واجارهٔ حاصله‌لرندن اولا محزنين مرقومين ودكان مذكور حسب الاقضا تعمير وترميم ومقاطعهٔ مذكوره بعد الادا باقى قلان اجاره‌لرندن مدينهٔ مزبوره‌ده باغخانهٔ بالا قربنده واقع مسجد شريفده امام اولانلره سنوى طقوزغروش وماه رمضان شريفده تراويح نمازى قيلان امامه سنوى التى غروش ومؤذن اولانلره دخى سنوى طقوز غروش وظيفه‌لرى اولمق اوزره اعطا اولنه و برسنه ماه رمضان شريفده مسجد مذكور درونينده اولان برعدد قناديل ايقاد اولنمق ايچون روغن زيت ولوازم سائره‌سنه اوچر غروش وكذلك مسجد مذكور تعميرينه سنوى اوچ غروش خرج وصرف اولنه و باقى قلان اجاره‌لرينه جهت توليت اولمق اوزره متولى متصرف اوله وشويله شرط ايلدمكه مادامكه بن لابس حيوة اولهم وقف مذكوره متوليسى

اولوب حسب الاقتضا تبديل وتغيير يدمده اوله وبعدالوفات اولادى و اولادينك اولادى بطناً بعد بطن صالح وارشدى جهت توليته متصرف اولدلر و بعد الانقراض امانت ايله معروف و استقامت ايله موصوف اهل سوق بركمسنه‌ئى انتخاب وحاكم الوقت معرفتيله متولى نصب اولنه ديو شروط وقفى تمام و بو مقامده ختم كلام ايلدكده متولىٔ مزبور الحاج خليل واقف مذكورى بعد التصديق واقف مزبور سمت رجوعه عاطف اولوب اكرچه امام اعظم قتنده وقف مذكورك وقفيتى صحيحه لكن لزوميله اتصافدن عاريه‌در بناء عليه متولىٔ مزبور الحاج خليل محزنين مذكورين ايله دكان مرقومدن قصر يد و بكا ملكيت اوزره ارجاع و ابقاسى مطلوبمدر ديدكده متولىٔ مزبور الحاج خليل جوابه متصدى اولوب اكرچه امام اعظم قتنده لزومدن عاريه‌در لكن امام ثانى أبو يوسف واقف مجرد وقفت ديمكله وقف صحيح ومعتبر اولمغين بو قول شريفى اوزره وقف مرقومك صحت ولزومنه و شروط مذكوره‌نك جوابنه حكم اولنمسى بنم دخى مطلوبمدر ديدكده حاكم شرع خطير سهل الله عليه كل مر عسير طرفينك دليللرين تأمل و مناع للخير اولمقدن حذر ايدوب وقف مذكورك صحت و لزوميله حكم ايدوب فصار باتفاق علمائنا وقفاً صحيحاً شرعياً فمن بدله بعد ما سمعه فانما اثمه على الذين يبدلونه ان الله سميع عليم و اجر الواقف على الله الجواد الكريم جرى ذلك وحرر فى اليوم الحادى والعشرين من صفر الخير لسنة ثمان عشر و مائتين و الف

ثبوت الحال

صالح علمدار ابن احمد ممى اوغلى ، درزى اشارت ملا صالح ابن محمد ، حصكى محمد آغا بن احمد چنى زاده ، دباغ ملا محمد بن الحاج ابراهيم ، ملاچو ملا نعمان بن الحاج محمد ، درزى مصطفى علمدار ابن عمر آغا قلنو زاده ، ملا فيض الله ابن الحاج احمد بورك اوغلى ، ملا حسن بن الحاج حسين ع م معمار سنان ، كبه‌جى محمد بشه ابن عبد المؤمن ع م طوپال ايخان ، دباغ على بن سليم ع م عبد الحليم آغا ، دباغ عثمان بشه ابن عمر ع م وكيل الخرج ، ملا مصطفى بن الحاج محمود افندى حافظ كتب ، ملا محمد بن الحاج فيض الله ع م معمار سنان ، فرائض محمد افندى الكاتب ، قاپوزاده الحاج عبد الله آغا

„Hvala Bogu velikom gospodaru, onome, koji nema u svojoj upravi prevrte, te niti ima savjetnika niti nadzornika. Neka je selati selam na našega efendiju, onoga Muhameda, gospodara šerijata, komu ne će doći nikakva prevrta ni pokvarenost, i na kućnu mu obitelj i njegove drugove, koji su postigli vrhunac sreće.

„Povod pisanju jest slijedeći:

„Stanovnik Peltek Husamudin mahale u Saraj-Bosni, Hadži Mustafa Mlačo, sin Hadži Mehmedov, došao je lično pred ovaj šerijatski sud za izvršenje niže označenog uvakufljenja te je u prisustvu po njemu odregjenog mutevelije, Hadži Halila Abadžije, sina Ibrahimova, stanovnika Hadži Idris mahale u Sarajevu dao dobrovoljno niže slijedeća očitovanja: Ja, kao i svaki čovjek, pojmajući, da na ovom prelaznom svijetu

čovjeku svi poslovi prestanu kad umre a tri posla ostaju kao vječna uspomena, a ta su: neprekidna darežljivost u dijeljenju milostinje, korisno znanje i valjano i korisno dijete, odvojio sam od moga čistog nepokretnog imetka niže slijedeće nagrade i to: dvije magaze i uz ove jedan dućan, postojeći u čaršiji Halačima, a graničeći s jedne strane magazom mojom, s druge strane Hadži Mehmedovom magazom, s treće dućanom Šačira Hadži Abdullaha žene, a sa četvrte strane putem, na koja se zemljišta plaća godišnje po četrdeset para mukate Tavil Hadži Mustafinu vakufu, te ove nekretnine za navijek stvarno i istinito na dobrotvorne svrhe uvakufljavam i o tome stavljam slijedeće uvjete: da se ove uvakufljene magaze sa dućanom daju svake godine pod najam pouzdanoj osobi uz primjernu kiriju, te da se od te kirije na prvom mjestu plaća gori spomenuta godišnja mukata i da se ove magaze i dućan od toga po potrebi opravljaju i popravljaju. Dalje da se od preostataka kirije daje po devet groša godišnje plaće imamu mesdžida u Gornjim Tabacima, da se po šest groša godišnje daje onom imamu, koji će u pomenutom mesdžidu uz svjetli ramazan teraviju klanjati, a mujezinu istog mesdžida, da se plaća po devet groša godišnje plaće; da se od toga prihoda svake godine kupi po tri groša zejtina, koji će se uz ramazan u ovom mesdžidu u unutrašnjim kandiljima paliti, a tri groša godišnje da se troši na opravak i popravak ovog mesdžida, a što preko tih troškova ostane ostatka, da to bude i računa se kao godišnja plaća mutevelina.

„Dalje stavljam uvjet, da ja budem ovome vakufu mutevelija doživotno i da njime raspolažem, a kad ja umrem, da to pravo bude našljedno na moje najstarije i najsposobnije potomke, a kad ovih nestane, da dotični šerijatski sudac izabere za muteveliju sposobna i primjerna čovjeka i imenuje ga. Ova očitovanja vakifova prisutni mutevelija lično potvrdi, a iza toga vakif reče, da i ako je ovakovo uvakufljenje po propisima i nazorima velikog imama dozvoljeno, ono nije stvarno izvršeno, s toga zahtijevam, da mi se uvakufljeni predmeti u posjed i vlasništvo predadu. Prisutni mutevelija, Hadži Halil, na to odgovori, i ako je tako po propisima velikog imama, ipak drugi imam, Ebu Jusuf, u svojim propisima veli, da je uvakufljenje nekretnina svršen čin, čim dotični vakif rekne: „ja to i to uvakufljavam“, s toga moli, da se to uvakufljenje presudom osnaži.

„Raspravljajući šerijatski sudac, uzevši u pretres sve gornje navode, nagje za shodno te na osnovu nazora stare uleme i gori navedenih propisa drugog imama izreče presudu, da je ovo uvakufljenje stvarno istinito i po šerijatu izvedeno te ga kao takovo i potvrgjuje.

„Ko bi ovu presudu opovrgao ili je uništio, tomu će bog sve grijehe na vrat natovariti, jer bog sve zna i vidi.

„Ovo se dogodi i napisa 21. safera 1218. (= 1803. g.).

„Svjedoci ovoga: Salih Bajraktar, sin Ahmeda Memije, Mula Salih Išaret, sin Mehmedov, terzija, Mehmed aga Hasećija, sin Ahmeda Čengića, Mula Mehmed Tabak, sin Hadži Ibrahimov, Mula Nurman Mlaćo, sin Hadži Mehmedov, Mustafa bajraktar, terzija, sin Omer age Kline, Mula Fejzullah, sin Hadži Ahmeda Bureka, Mula Hasan, sin Hadži Huseinov, Mehmed baša čebedžija, sin Abdulmuminov, Tabak Alija, sin Selimov, Osman baša tabak, sin Omerov, Mula Mustafa, sin Hadži Mahmud efendin, bibliotekar, Mula Mehmed, sin Hadži Fejzullahov, Mehmed efendija Ferajiz, pisar i Hadži Abdullah aga Kapić“.

I ova vakfija govori o ovom mesdžidu:

اسلوبوده زاده صالح آغا بن الحاج عبدالله بن علی آغانك وقفیه سیدر

الحمد لله الذی اعز خواص عباده بصرف اموالهم الی انواع الخیرات واعانهم علی اکتساب اصناف المحامد والمبرات والصلوة والسلام علی رسوله ونبیه محمد خیرالبریات وعلی آله و صحابه الی یوم یستظل المرء تحت الصدقات اما بعد اشبو وقفیهٔ جلیل‌الشان و بدیع العنوانك تحریر وانشاسنه بادی وتسطیر واملاسنه داعی اولدرکه مدینهٔ سرای بوسنه محلاتندن الحاج ادریس محله‌سی اهالیسندن صاحب الخیرات والحسنات اسلوبوده زاده صالح اغا بن الحاج عبدالله بن علی مجلس شرع خطیر ومحفل دین منیفده وقف آتی البیانی لاجل التسجیل متولی نصب وتعیین ایلدیکی یعقوب پاشا محله‌سی اهالیسندن یوسف سعید فندی ابن الحاج مصطفی‌محی افندی محضرنده اقرار صحیح شرعی واعتراف صریح مرعی ایدوب ذکر آتی وقفك صدورینه دکین سالك مالك صحیحمده منسلك اولوب حلاجیان سوقاغنده واقع بر طرفدن دباغخانه مسجد شریفك وقف مغازه‌لری و بر طرفدن پانوزاده محمد آغا مغازه‌لری و بر طرفدن عبه‌جیلك طاملهانی وطرف اربعی طریق عام ایله محدود و ممتاز طویل الحاج مصطفی افندی وقف عرصه‌سنده مبنی اولوب سنوی ایکیوز قرق آقچه مقاطعهٔ قدیمه‌لو تحتانی بر باب مغازه ایله اتصالنده بر باب دکان وقوفاییده کذلك بر باب مغازه و بینه آنف البیان حلاجیان سوقنده واقع بر طرفدن مسجد مذکورك وقف مغازه‌لری و بر طرفدن حربه اوغلی ابراهیم آغا مغازه‌لری و برطرفدن عبه‌جیلك طاملهانی وطرف رابعی طریق عام ایله محدود وممتاز سالف الذکر طویل الحاج مصطفی وقف عرصه‌سنده مبنی اولوب سنوی یوزیکرمی آقچه مقاطعهٔ قدیمه‌لو تحتانی وفوقانی بر باب که ایکی باب مغازه و بینه مدینهٔ مزبوره‌ده عبه‌جیان سوقنده واقع بر طرفدن نوزاده محمد آغا مغازه‌سی و بر طرفدن قاوقچی زاده ملا ابراهیمك ورثه‌سنك مغازه‌سی و بر طرفدن طاملهانی وطرف رابعی طریق عام ایله محدود وممتاز یعقوب پاشا وقف عرصه‌سی اوزرنده مبنی سنوی ایکیوز قرق آقچه مقاطعهٔ قدیمه‌لو بر باب مغازه واتصالنده بر باب دکان که جمعاً بش باب مغازه ایله ایکی باب دکاکینك ابنیهٔ مملوکه‌لری اطیب مالمدن افراز وکمال امتیازیله ممتاز رایج فی الوقت یالکز اون بر بیك غروشی حسبة لله تعالی وطلباً لمرضاته فی کل الاحوال وقف صحیح شرعی مؤبد وحبس صریح مرعی مخلد ایله وقف و حبس ایدوب شویله شرط و تعیین ایلدیکه مارالبیان مغازه و دکاکین بهر سنه بامعرفت متولی اخره ایجار اولنوب و مبلغ مذکور اون بر بیك غروش دخی علی وجه الحلال استرباح اولنه ودخی مال وقف مزبور ضایع اولمق احتمالی اولان کسنه‌لردن حذر اولنوب اولمقوله کسنه‌لریله معامله اولنمیه ودخی رهن قوی وکفیل مال ووقت حاجتده ایکیسنك بری اولمدقچه ویرلمیوب بعون الله تعالی بر وجه مشروح اجارهٔ مذکوریله ربع مزبوردن اولا عرصهای مذکوره‌لرك مقاطعه‌لری اولان جمعاً آلتیوز آقچه افراز اولنوب وقفهای مزبورلره ادا اولنه ودخی شویله شرط وتعیین ایلدیکه بهر سنه اجاره و ربع مذکوردن اوچیوز غروش جهت تولیت اوله و بهر سنه یوز اللیشر غروش جهت نظارتی و جهت جبایت اوله و دخی شویله شرط وتعیین ایلدمکه مدینهٔ مزبوره‌ده باش چاشنوده واقع

ایقادیه وظیفه‌سنه متصرف اوله ودخی شویله شرط وتعیین ایلدمکه با معرفت متولی ارباب استحقاقدن حافظ القرآن بر ذات بهر یوم قرآن عظیم الشانك ابتداسندن بدأ ایله برر جزء شریف قرائت اولنوب بهر آیده برر ختم شریف تلاوت و حاصل اولان مثوباتنی اولا و بالذات رسول اکرم ونبی محترم صلی الله علیه وسلم فندیمز حضرتلرینك روح پرفتوحلرینه و واقف مرقومك آباء واجداد واقربا تعلقات وکافهٔ ارواح مؤمنینه اهدا ایدوب سنوی اوچیوز آلتمش غروش وظیفه‌یه متصرف اولا ودخی شویله شرط وتعیین ایلدمکه بهرسنه‌ده درت رأس قوچ قربان بایدمتولی اشترا اولنوب عیدالضحی کونده ذبح ایدوب لحم وجلدینی فقرایه تصدق اولنوب ثوابنی واقف مومی الیه صالح آغا و بابا‌سی حاجی عبد الله آغا وقرداشلری حاجی علی ومصطفی آغا روحلرینه اهدا اولنه ودخی شویله شرط وتعیین ایلدمکه رمضان شریفده یوزر غروش فقرایه تصدق اولنوب ثوابنی مومی الیهم صالح آغا و حاجی عبد الله آغا وحاجی علی ومصطفی آغا روحلرینه اهدا اولنه اشبو معینات ایفا اولندقدنصکره باقی هر نه‌قدر فضله قالورایسه مارالبیان بش باب مغازه ایله ایکی باب دکاکینك محتاج تعمیر وترمیملریله آنف الذکر الحاج ادریس محله‌سنده واقع چشمه‌لك پیشکاهنده خادم علی پاشا محله‌سنده کائن شمسی وعینی ده‌ده‌لرك تربه‌لرینه دکین قالدرملرك کذلك محتاج تعمیر وترمیملری لازم اولدقچه ذکر مسبوق الحاج ادریس محله‌سنده کائن چقرقچیچه دیکله عریف مزارستان مسلمین اطرافه احاطه دوراق خواجه جامع شریفنده بهر هفته‌ده برر کون اخوان مسلمینه وعظ ونصیحت اولنمق اوزره برر مستحق عالمه سنوی ایکیوز غروش وظیفه ویریله ودخی شویله شرط وتعیین ایلدمکه جامع مذکوره‌ده هرکیم فراش اولور ایسه سنوی اللی غروش وظیفه‌یه متصرف اوله ودخی شویله شرط ایلدمکه دباغان بالا جامع شریفنده هرکیم فراش اولور ایسه سنوی اللی غروش وظیفه‌یه متصرف اوله ودخی شویله شرط وتعیین ایلدمکه مدینهٔ منوره‌ده واقع الحاج ادریس جامع شریفنده بهر هفته‌ده برر کون طائفهٔ نسایه وعظ ونصیحت ایدن علمایه سنوی ایکیوز غروش ویریله ودخی شویله شرط وتعیین ایلدمکه بهر سنه سکز وقیه‌لك دون یاغندن ایکی عدد مقوا باید متولی اشترا اولنوب ذکر اولنان الحاج ادریس جامع شریفنك محرابی صاغ وصول جانبلرنده ایقاد اولنه ودخی شویله شرط ایلدمکه بهر سنه رمضان شریفده برر وقیه باید متولی زیت یاغی اشترا اولنوب جامع مذکوره قپوسی پیشکاهنده برر قندیل ایقاد اولنه ودخی شویله شرط وتعیین ایلدمکه جامع مزبوره‌ده هرکیم مؤذن اولورایسه مقوا وقندیل مذکوری ایقاد ایدوب سنوی یکرمی غروش اولنان آغاچلرك محتاج تعمیر وترمیملرینه صرف اولنه مصارف مذکوره‌دن فضله قالور ایسه بر منوال محرر استرباح اولنوب اصله ضم اولنه تولیت مذکوره‌یه وظیفهٔ مرسومهٔ سیله اولالین متصرف اولوپ عامهٔ امور اوقاف مزبوره وکافهٔ مصالح مرتزقهٔ مذکوره عزل ونصب ارباب وظائف و ازدیاد مصارف وابدال وتبدیل وتغییر واستبدال وتحویل وتکثیر مرة بعد اخری کراتیله یدمده ومشیتمده اوله الحاصل هر امرده منفرد ومستقل ومستبد اولوپ امور یه کسنه مزاحم ومانع و منازع و دافع اولمیه ونقد کرانمایهٔ عمر عزیزی خزینه‌دار ارواحه تسلیم ایلدکدنصکره تولیت مذکوره

ونظارت مرتزقه‌یه وظیفهٔ مرسومه‌لریله اولادم واولاد اولادم واولاد اولاد اولادم بطناً بعد بطن متصرف اوله‌لر نعوذ بالله من عقب الغماض بعدالانقراض توليت مذكوره وجهات سائرهٔ مذكوره‌نك توجيه ونصبنى مدينـهٔ مزبوره‌ده اجراى احكام دين مبين واحياء اعلام شرع متين ايدن قاضى افندى حضرتلرينك رأى منير وتدبير مستنيرلرينه مفوض اوله ديو تعيين وتخصيص شروط وقيود تبيين وتنصيص عقود برله ختم كلام واستيفاى مرام ايتدكده نصكره بالجمله ذكر اولنان عقار محدود ايله نقود مزبوره‌يى فارغا عن الشواغل متولئ مومى اليهه تسليم ايلديكنده اولدخى وقفيت اوزره بالتوليه قبض وتسلم ايدوب سائر اوقاف متوليين اسلاف كبى تصرف تام ورعايت مراسم شروط وقيوده صرف اهتمام ايلدى ديدكده غب التصديق الشرعى امر وقف تمام على تسليم انجام بولمشكن واقف مومى اليه اسبغ لله عليه سمت اوفاقدن جانب خلافه سلوكيله وقف مزبوردن رجوع ومتولى مومى اليهه خصومت ونزاعه توغل ايدوب اولا وقف نقود واكا متضرع اولان شروط وقيوده عند الائمة الثلاثة لتحارير عليهم رحمة الملك القدير صحيح اولوب وثانيا وقف عقار مفخر ائمهٔ كبار اولان امام اعظم وهمام اقدم سراج الملة والدين استاذ الائمة المجتهدين ابى حنيفه نعمان ابن ثابت الكوفى حضرتلرينك مذهب خطير ورأى منيرلرنده صحيح لكن غير لازم اولمغله وقف مزبوردن رجوع ايدوب ذكر اولنان نقود وعقار مرقومى كالاول ملكمه استرداد ايده‌رم ديدكده متولى سخن ساز جواب باصوابه آغاز ايدوب اگرچه حال بالاده تفصيل وبيان وشرح وعيان اولنان منوال اوزره در لكن امام زفر عليه رحمة الله الملك الاكبردن امام محمد ابن عبدالله الانصارى عليه رحمة البارى روايتى اوزره وقف نقود واكا متضرع اولان شروط وقيود صحيح وعالم ربانى امام ثالث محمد ابن حسن الشيبانى رأى شريفلرى اوزره ذكر اولنان نقود وعقار وقفيتنى بعض مشايخ عظام تجويز ايتمكله رد وتسلمدن امتناع ايده‌رم ديو حاكم موقع صدر كتاب طوبى له وحسنمآب افندى حضرتلرى حضورنده واقف مومى اليه ايله مترافعان وهر برى منيفاسنجه فصل وحسمه طالبان اولدقلرنده حاكم مشار اليه لازال الحق جاريا بين يديه حضرتلرى دخى بو بابده تأمل لائق وتفكر فائق ايتدكده تمهيد قواعد خيرى اولى وتشييد مبانئ وقفى احرى كورمكله طرفينك كلامنه نظر ومبطل حق اولمقدن حذر ايدوب عالماً بالخلاف الجارى بين الائمة الاسلاف ومراعيا بجميع مالابد منه فى الحكم بالاوقاف على قول من يراه من الائمة المجتهدين رضوان الله تعالى عليهم أجمعين عقار ونقود مذكوره‌نك بالجمله وقفيتلرينك صحتنه وشروط مذكوره‌نك واقف مومى اليه محضرنده حكم ايديجك واقف مومى اليه عنان كلامنى سمت آخره عاطف اولوب گرچه اوقاف مزبوره وشروط مذكوره بروجه مشروح حكم حاكم ايله صحت بولدى لكن حضرت امام ابو حنيفه حضرتلرينك قتنده صحت لزومى مستلزم اولمامغله اوقاف مزبوره لازم دكلدر ديو جمله‌سنى بنه استرداد ايديجك متولى مومى اليه تكرار جواب باصوابه متصدى اولوب اگرچه ابى حنيفه حضرتلرى قتنده حال ذكر اولنان منوال اوزره در لكن تحرير معانى امام ابو يوسف الشهير

بالامام الثانی رای خطیرلرنده واقفك مجرد وقفت قولیله وقف صحیح ولازم وصحت لزومی مستلزم
اولوپ وامام همام ثالث محمد ابن حسن الشیبانی رأی منیرلرنده تسلیم الی المتولی و ذکر تأیید ایله
وقفه لزوم عارض اولمغله علی رأیها السدید اوقاف مذکوره‌نك لزومنه‌ده حکم اولنمق مطلوبدر
دیدکده حاکم مشار الیه لا زال بین الانام مشار الیه امامین همامین راه شریفلری اوزره اوقاف
مذکوره‌نك لزومنه دخی واقف موی الیه مواجهه‌سنده حکم صحیح شرعی وقضاء صریح و متحتم
اولوپ من بعد نقض وتحویلی محال وتبدیل وتغییری عدیم الاحتمال اولدی فمن بدله بعد ما
سمعه فانما اثمه علی الذین یبدلونه ان الله سمیع علیم واجر الواقف علی الحی الجواد الکریم جری
ذلك وحرر فی الیوم الثالث من شهر جمادی الاخر لسنة احدی وسبعین و مأتین والف
ثم ورد الحال

شهمانی زاده محمد افندی ، شهمانی زاده عبدالله افندی ، اسکندر الحاج محمد آغا ناجر ، عبه جی
الحاج ابراهیم اوغلی ملا ابراهیم ، برادری ملا صالح ، ابوبوده ملا احمد ، مورنیاق عثمان ،
الحاج حسن افندی زاده ، محمد افندی زاده ، وغیرهم

„Hvala onome bogu, koji je odlikovao odlične pred ostalim svoje robove, koji troše svoj imetak na razne dobrotvorne svrhe i pomogao im, da time steku raznovrsne vječite uspomene, te nek je selatu selam na njegova poslanika Muhameda, koji je ponos stvorenja, na njegovu kućnu obitelj sve dotle, dok čovjek ne počne hladovat pod hladom svojih dobročinstava.

„Uzrok je pisanju ovoga testamenta slijedeći:

„Stanovnik Hadži Idris mahale u Sarajevu-Bosni, dobrotvor Salih aga Sloboda, sin Hadži Abdullahov a unuk Alin, došao je lično pred ovaj šerijatski sud i u prisustvu Jusuf Sajid efendije, sina Hadži Mustafe Muhibi efendije, stanovnika Jakub pašine mahale u Sarajevu, koga je on mutevelijom postavio, dao je niže slijedeća očitovanja: Ja sam vlasnik i posjednik slijedećih nekretnina i to: jedne magaze na donjem boju i do ove jednog dućana i na gornjem boju iste jedne magaze, koje leže u Halačima čaršiji u Sarajevu, a graniče s jedne strane magazom vakufa Gornjo Tabačkog mesdžida, sa druge magazom Mehmed age Panje, sa treće krovom abadžiskih zgrada, a sa četvrte općim putem, na koje se zemljište plaća Tavil Hadži Mustafinu vakufu dvije stotine i četrdeset akči godišnje mukate. Dalje dvije magaze, jedna na donjem, a druga na gornjem boju, u istoj Halači čaršiji, a graniče s jedne strane magazom vakufa Gornjo Tabačkog mesdžida s druge magazama Ibrahim age Bobovića, s treće krovom abadžiskih zgrada, a sa četvrte općim putem, na koje se zemljište plaća po dvadeset i osam akči godišnje mukate Tavil Hadži Mustafinu vakufu.

Dalje jednu magazu i uz ovu jedan dućan postojeći u Abadžiluk ulici, koji graniči s jedne strane magazom Mehmed age Panje, s druge magazom našljednika Ibrahim age Kaukčije, s treće strane damlacima, a sa četvrte općim putem, a za čija se zemljišta plaća po dvije stotine i četrdeset akči godišnje mukate vakufu Jakub pašinu, u svemu dakle pet magaza i dva dućana sa njima pripadajućim zemljištima, te sam ove sve nekretnine od čistog svoga imetka odvojio u svrhu uvakufljenja, a osim toga dodao sam još u gotovu novcu sumu od jedanaest hiljada groša i sve ovo za

božiju volju i mojom čistom namjerom i dobrom voljom na dobrotvorne svrhe odredio te ih evo sada stvarno i istinito za uvijek zavjetujem i uvakufljavam i glede toga uvakufljenja stavljam slijedeće uvjete: da se ove magaze i dućani daju svake godine pod najam preko mutevelije a gotov novac da pomenuti mutevelija na dozvoljene kamate tražiocima daje, i da se čuva ovaj vakifov gotov novac, da ne bi propao, da se za osiguranje kamatnih izdataka uzimaju jaki jamci ili sigurni zalozi i da novac ne daje dok se od ovih makar i jedno osiguranje ne izvrši. Kad se s pomoću božijom uvakufljene zgrade iznajme i kamata od gotovog novca počne naplaćivati, neka se od toga prihoda na prvom mjestu plaćaju godišnje mukate, koje skupa iznose 600 akči dotičnim vakufima.

Dalje stavljam uvjet, da se od ovih prihoda daje po 300 groša godišnje muteveliji kao plaća, a po 150 groša godišnjih nadzorniku i džabiji vakufskom, da se po 200 groša daje godišnje sposobnom hodži, koji će svake sedmice u Hadže Durakovoj džamiji na Baščaršiji muslimanskom narodu držati propovjed, a po 50 groša godišnje da se plaća onome, koji bude u ovoj džamiji pometač — firaš. Naregjujem dalje, da se daje godišnje po 50 groša plaće onome, koji bude pometač — firaš u mesdžidu u Gornjim Tabacima, da se plaća po 200 groša godišnje sposobnom hodži, koji će u Hadži Idrisovoj džamiji svake sedmice držati muslimanskim ženama vjersku propovjed, da dotični mutevelija svake godine kupuje po osam oka bijelog voska za dvije mukave, koje će se u Hadži Idrisovoj džamiji oko mihraba s desne i lijeve strane pripravljati i goriti i svake godine uz ramazan da mutevelija kupi po jednu oku zejtina i pripaljuje ga u kandiljima pred vratima pomenute Hadži Idrisove džamije, a mujezinu, koji bude ove mukave i kandilja palio, da mu se daje po 20 groša godišnje plaće. Zavjetujem dalje, da mutevelija odabere sposobna i hafiza, koji će u ovoj džamiji svaki dan po jedan džuz iz kurana učiti i svakog mjeseca po jednu hatmu učiti za pokoj duši uzvišenog božjeg poslanika a. s., te za spas duše vakifove, njegovih roditelja i djedova, ostale njegove rodbine i pravovjernog muslimanskog naroda, a da se pomenutom učaću hafizu daje po 360 groša godišnje plaće, dalje, da rečeni mutevelija svake godine kupi po četiri ovna, koje će prvi dan kurban-bajrama zaklati, te meso i kožu za spas duše vakifa Salih age, njegova oca Hadži Abdaulah age, brata Hadži Alije i Mustafe sirotinji razdijeliti, i da rečeni mutevelija svake godine uz ramazan po 100 groša sirotinji za spas duše vakifa Salih age, njegova oca Hadži Alije i Mustafe podijeli.

Preko svih gore navedenih zavjeta i troškova što bi od prihoda preteklo, to da se troši na potrebnu opravku i popravku zavjetnih magaza i dućana te na popravku i opravku česme kraj Hadži Idrisove džamije kao i na popravku i opravku turbeta Šemsi i Ajni Dedova u Hadim Alipašinoj mahali, kao i kaldrme oko njih, i dalje na opravak i popravak ograde oko čuvenog muslimanskog velikog groblja „Čekrkčinice“ zvanog, a postojećeg u pomenutoj Hadži Idrisovoj mahali, a što bi i preko ovih troškova preostalo, taj ostatak da se ukamati i time kapital zavjetnog novca povisi. Napokon stavljam uvjet, da ja budem mutevelija ovog vakufa sa odregjenom plaćom sve dok budem živio i da sa ovim vakufom raspolažem po svojoj volji, da sam vlastan sve poslove obavljati, službenike džamije namještati i otpuštati, troškove povećavati, vakufsko dobro mijenjati, povećavati, umanjivati, dužnosti namještenika opredjeljivati i da mene u tome ne smije niko uznemirivati i smetnje mi stavljati, kratko reći, da budem samostalan gospodar toga vakufa, a kad ja po božijem naregjenju umrem, da to mutevelijsko pravo sa odregjenom plaćom pripadne mojim potomcima s

koljena na koljeno dolazećim; a kad i oni slučajno izumru te ih formalno nestane, da nadležni šerijatski sudac, koji po lijepom islamskom zakonu sudi, izabere i imenuje sposobnu ličnost za muteveliju ovoga vakufa sa odregjenom plaćom i gori opredijeljenim dužnostima. Pošto pomenuti vakif sva gore navedena zavjetovanja i stavljene uvjete izgovori i svoje bitne želje opširno očitova, tada dodade još, da je on sve zavjetovane nekretnine t. j. pet magaza i dva dućana, kao i uvakufljeni gotov novac čist i bez ikakva tereta pomenutom muteveliji na raspolaganje i upravljanje uručio, a prisutni mutevelija lično je priznao, da ga je u svoje ruke primio, te da će svoju uvjetovanu mu mutevelijsku dužnost kao i ostale vakufske mutevelije savjesno ispunjavati. Onda se prešlo riješenju toga uvakufljenja, da se isto od strane šerijatskog suda kao svršen čin potvrdi, ali tada prisutni vakif oprovrgnu svoja očitovanja i reče, da odustaje od toga uvakufljenja i time prema muteveliji stvori prijeporno pitanje, rekavši, da uvakufljenje gotovog novca i nekretnina ne može biti istinito, premda po propisima imama Ebu Hanifa Numana, sina Sabitova, to uvakufljenje vrijedi; nu pošto to uvakufljenje još nije stvarno izvedeno i potvrgjeno, za to tražim, da mi se isto u vlasništvo i posjed povrati. Na ovo prisutni mutevelija odrješito odgovori, da u stvari ti propisi postoje, ali po propisima i nazorima velikog imama Muhameda, sina Abdullah Ensarina, takovo je uvakufljenje na zakonu osnovano, a treći imam Muhamed, sin Hasana Šejbanije, veli, da je uvakufljenje gotova novca i njemu podobnih nekretnina po propisima velikih naučenjaka i lejiha stvar dozvoljena, naročito onda, kad je to uvakufljenje osnovano na bitnim uvjetima, s toga ne mogu dozvoliti, da se uvakufljeni predmeti vakifu u posjed i vlasništvo vrate, nego tražim, da se to uvakufljenje zakonitim putem kao svršen čin potvrdi.

„Raspravljajući šerijatski sudac, uzevši u pretres ove gori navedene činjenice, i imajući u vidu vakufske interese i uzevši u obzir propise i nazore drugog imama Ebu Jusufa, u kojima se veli: da je svako uvakufljenje svršena stvar, čim dotični vakif na sudu izrekne: „ja to i to uvakufljujem", i propise te nazore trećega imama Muhameda, sina Hasanova, u kojima se izrično kaže, da je svako uvakufljenje svršena stvar, čim se uvakufljeni predmeti dotičnom muteveliji uruče i na raspolaganje ustupe te je ove činjenice i sam mutevelija u svojoj obrani naveo i zatražio, da se to uvakufljenje kao stvarno svršena stvar presudom osnaži. Obzirom na istaknute okolnosti, raspravljajući šerijatski sudac u prisustvu pomenutog vakifa i mutevelije izreče presudu, da je ovo uvakufljenje istinito, zakonito i stvarno po šerijatskim propisima izvedeno i svršeno, te ga kao pravovaljano i na zakonu osnovano potvrgjuje, te nema nikakve zakonite mogućnosti, da bi se ova presuda mogla preinačiti ili uništiti, a ako bi kogod to i učinio, bog će na njegov vrat sve grijehe natovariti, jer bog sve zna i vidi.

„Ovo se dogodi i napisa 3. dan mjeseca džemazulahira 1272. (= 1855. godine).

„Svjedoci ovoga: Mehmed efendija Šehmanija, Abdullah ef. Sehmanija, Hadži Mehmed Skender, Mula Ibrahim, sin Hadži Ibrahima abadžije, Mula Salih dizdar, Mula Ahmed Sloboda, Salih Ahmetašević, Ibrahim Uzunović, sarač, Mehmed ef. Hadži Hasanefendić i Osman Mornjak.

LVI. Ferhad begova džamija u Ferhadiji ulici.

U Ferhadiji ulici na južnoj strani ima jedna džamija, koja se u zvaničnim spisima naziva i piše Ferhad begova džamija a narod je zove Ferhadijom kao i njenu okolnu mahalu.

Džamija je od klesanog kamena sazidana pokrita kubetom, koje je olovom pokriveno, sa kamenitom munarom. U džamiji imade kao i u ostalim minber od izrezanog kamena vrlo krasno i fino napravljen; ima i ćurs, koji i ako je drven, ipak je lijepo napravljen a musandara joj je na kamenitim oblim stupcima. Džamija je dosta široka i duga a dobro i vidna zbog mnogih pendžera.

Slika 110. Ferhad-begova džamija u Ferhadiji ulici.

Vrata su joj na svod a ispred vrata su sofe, pokrite sa tri pomalešna kubeta. Oni su takogjer na kamenim oblim stupcima.

Ovu je džamiju načinio nekakav Ferhad beg i to 970. (= 1562. g.), što nam tvrdi natpis, koji se nalazi i danas isklesan na kamenoj ploči, što je više vrata uzidana a glasi:

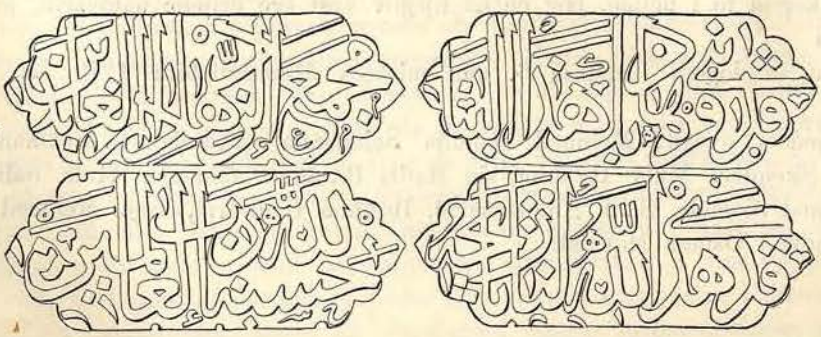

Slika 111. Natpis više vrata Ferhad-begove džamije u Sarajevu.

„Napravi Ferhad beg ovu zgradu, skupštinu dobrijeh, kuću pobožnika.
„Bog nas naputi, da mu izreknemo datum.
„Za volju božiju kao stvoritelja svijeta.
970. (= 1562. g.)“

Za pokriće potreba ove džamije ostavio je u vakuf raznih nekretnina po čaršiji, u Bravadžiluku i Halačima, što nam tvrde neke vakfije. Dalje je napravio uz džamiju mekteb i česmu, koje su postojale do iza okupacije a Evlija Čelebija piše, da je bilo i jedno njegovo imare, koje je Evgenova vremena propalo.

U iskazu Cose Halil paše veli se: Ferhadbegova džamija, koja postoji u istoj mahali i sada stoji u dobrom stanju i u njoj se klanja, ali je vakifov vakuf propao, samo Skender Kethoda vakufa od nekoliko dućana odregjena je mukata za imama i mujezina ove džamije.

U narodnoj molbi veli se, da je izmegju ostalih popravljenih džamija i ova džamija popravljena, ali da su imam i hatib, Šeh Husein efendija, dnevno imali po petnaest akči, prvi mujezin Bećir i drugi mujezin Ismajil po šest akči dnevne plaće i primali je od kamata uvakufljenog novca; ali pošto su novci u požaru propali a kamata nema, to su molili državu, da im odkle bilo odredi rečene plaće. Još se u narodnoj molbi navagja, da je u ovoj džamiji tada bio muderis Ismajil efendija Šurija, koji je svijetu propovjedao svjetsku nauku i za to imao po deset akči dnevne plaće a četvrtkom je predavao vjersku nauku, za što je imao napose po deset akči dnevno plaće.

U sidžilu br. 10. na str. 32. nalazi se ova vakfija:

حمد وسپاس وثنای بیقاس اول واضع اساس بقعهٔ ظهور و رافع قواعد بیت معمور حضرتلرینه مرفوعدرکه عبادت الهیه و معرفت ربانیهنك حصولیچون عالم کونی خلق ایدوب غیب اضافی‌ده اولان اشیاء معدودك هر برشیٔ مورد فیض لم یزل و مظهر تجلیٔ لا یزال اولدی وصلوة وسلام اول حبیب خدا وشفیع ورد مهرسپهراصفیا محمد المصطفی علیه من الصلوة ما هو الاصفی من الدر المصفی حضرتلرینه اولسونکه اب وکلدك ادم مصور اولمزدن اول عرش نبوت اوزرینه قدم بصدی و آل عظام و اصحاب کرام اوزرینه اولسونکه هر بریسی سبیل هدایته هادی وطریق مستقیم اوزره منادی اولدی و بعد سبب تمیق کتاب صوابمآب اولدرکه مدینهٔ سرای بوسنه محلاتندن پهلوان اورچ محله‌سی ساکنه‌لرندن فخر النساء العابدات تاج المستورات الحاجه فاطمه بنت الحاج یوسف صانها الله عن البلیات و الافات و رفعها الله فی اعلی المقامات وقتا که بو دنیای دنیه‌یه عین عبرت ایله نظر و تفکر و محل ادخار زحر آخرت ایچون اولدیغی تذکر ایدوب حدیث شریف سیادت الیف لیس لك من دنیاك الا ما اکلت فافنیت او لبست فابلیت او تصدقت فابقیت مضمون سعادت مقرونه واقفه اولوب خواب غفلتدن پیدار اولمغین مدینهٔ سرای بوسنه‌ده اصحاب خیرات وحسناتدن متوفی فرهاد بك جامع شریفنده قنادیل ایقاد ایچون وسائر وجوه خیراته صرف اولنمق ایچون واقفهٔ مزبوره‌نك جمله املاکندن اولوب قلوباره دیمکله معروف خانك قارشوسنده واقع ایکی طرفی الحاج عمر دکانی وبرطرفی طریق خاص وطرف رابعی طریق عام ایله محدود وممتاز سنوی ایکیوز آلتمش درت آقچه مقاطعه‌سیله عرصه‌سی غازی‌خسرو بك وقفی و بناسی ملك اولان برباب دکانی سائر املاکندن افراز و وقف صحیح مؤبد ایدوب شویله شرط ایلدیکه دکان

مذکور سنه بسنه متولیء آنی الذکر معرفتیله بر امین کمسنه‌یه اجارهٔ مثلیله ایجار اولنوب اجارهٔ حاصله‌دن ابتدا ایکیوز آلتمش درت آقچه مقاطعه ایچون اخراج و خسرو بك وقفنه ادا اولنه اندنصکره اجا ٔ مذکوره‌دن بیك اوچیوز یکرمی آقچه افراز اولنوب فرهاد بك جامع شریفك مناره‌سنده لیالیء رمضان شریف وسائر لیالیء مبارکه‌ده ایقاد قنادیل ایچون صرف اولنه دیو وینه اجارهٔ مذکوره‌دن بیك اوچیوز آلتمش آقچه موقد قنادیله اجرت ویریلوب خدمتلرنده قصور ایتمیدلر وینه جامع مزبوره‌نك درونده اویخته اولان قنادیل ایقادی ایچون یاخود ایکی عدد روغن مقواسنجون یدییوز یکرمی آقچه صرف اولنه و جامع مزبوره‌نك مؤذنی سنه‌ده بر ختم شریف و هرکون بعدالصبح اون بر اخلاص شریف تلاوت و ثوابنی بنم والدینم و سائر اقاربم روحنه اهدا ایدوب سنوی یدییوز یکرمی آقچه وظیفه‌یه متصرف اوله و لیلهٔ رغائبده یوز یکرمی آقچه‌لك شمع روغن فقرایه توزیع اولنه ودکان مرقومك تعمیرینه بهر سنه ایکیوز قرق آقچه تعیین اولنوب لازم اولدقچه صرف اولنه و باقی نه قالورسه متولی متصرف اوله و تولیتی همشیره‌م اوغلی عبدالله بك ابن محمد بك نام کمسنه‌یه شرط اولنوب دکان موقوف ید تصرفنه بعدالتسلیم ذیل وثیقه‌ده مسطورالاسامی صالح بك ابن محمودبك وقرنداشی سلیمان بك شهادتلریله وکالتی ثابت اولوب یعقوب پاشا محله‌سی ساکنلرندن ملا مصطفی ابن احمد چلبی متولیء مزبور مواجهه‌سنده اوزرینه دعوی ایدوب موکلم مزبوره وقف ایتدیکی دکانی وقفیتندن رجوع ایدوب متولینك قصر یدینی دعوی ایتدکده متولیء مزبور واقف مجرد وقفت دیوب متولی‌یه تسلیم ایتدکدنصکره وقفیتی لازمه‌در دیو رد جواب ایتدکده حاکم موقع صدر کتاب طوبی‌له وحسن مآب جانب وقفه نظر وصحت ولزومیله حکم ایلدی فصار وقفاً صحیحاً شرعیاً وحبساً صریحاً مرعیاً فمن بدله بعد ما سمعه فانما اثمه علی الذین یبدلونه ان الله سمیع علیم و اجر الواقف علی الله الجواد الکریم جری ذلك وحرر فی اوائل شعبان المعظم لسنة ست و سبعین و مأة و الف

شهود الحال

چوقه‌دار عبد الله آغا ، صالح آفندی الامام ، ملا محمد بن الحاج عبدالله ، بربر محمود بشه ، السید ملا محمد أمین حافظ زاده ، صالح بك بن محمود بك ، سلیمان بك برادرش ، الشیخ علی بن محمود چلبی ، لوزقواوغلی ملا محمد ، مؤذن احمد بشه قنطار ، بقال فضل الله بشه ابن بکتاش حسین صوباشی ، بتر زاده مصطفی بشه ، کاتب کسری زاده احمد أفندی وغیرهم

„Bezbrojna i neizmjerna hvala onome stvoritelju zemalja i najvećih visina i onome, koji je cio svijet stvorio, samo da se njemu robuje te nek je selati selam na onog božijeg poslanika, koji će za oprost grijeha svojih sljedbenika na strašnom sudu boga moliti i na onoga, koji je bio svecem prije nego se je pomiješala voda sa zemljom za tijelo Adem pejgamberovo te na njegovu uzvišenu obitelj i izabrane drugove.

„Povod ovoga pisanja jest slijedeći: Hadži Fatima, kći Hadži Jusufagina, stanovnica Oruč Pehlivan mahale u Saraj—Bosni, koju neka bog od svake muke sačuva i da joj podijeli na onome svijetu dostojno mjesto, promislivši i srčanim očima uvjerivši se da je ovaj lažni svijet prolazan i da je samo za to, da ovi svijet steče

potrebe za oni svijet te promisliviš na hazreti pejgamberovu a. s. rečenicu, koja glasi: čovjeku nema više na ovom svijetu, osim što pojede da uništi i što obuče na se da izdere a što potroši za dobrotvorne svrhe, to mu za uvijek ostane: to je iz vječitoga sna probudi, te uvakufi svoj jedan dućan prema Kolobari za osvjetljenje Ferhad begove džamije i za druge dobrotvorne svrhe, a ovi dućan graniči sa dvije strane Hadži Omerovim dućanom, s treću putem uskim a s četvrtu općim putem, za koji se plaća Gazi Husrev begovu vakufu 264 akče godišnje mukate te odvojivši ovu nekretninu od svog čistog imetka za uvijek je stvarno i istinito uvakufljava i za raspolaganje istoga vakufa stavlja slijedeće uvjete: da niže navedeni mutevelija uvakufljeni dućan potražiocu uz primjernu godišnju kiriju iznajmi, a od prihoda ove najamnine na prvom mjestu plaća po 264 akče godišnje mukate Gazi Husrev begovu vakufu, zatim da od ove kirije po 1320 akči godišnje troši na paljenje kandilja u Ferhad begovoj džamiji uz ramazan i ostale mubareć noći, dalje da daje po 1360 akči pripaljivaču ovih kandilja, koji mora ovu službu marljivo vršiti, osim toga da se daje godišnje po 720 akči na dvije mukave, koje će se u unutrašnjosti ove džamije paliti, dalje da se mujezinu ove džamije godišnje daje po 720 akči, što će u ovoj džamiji hatmu i ihlase za spas moje duše, mojih roditelja i rodbine učiti, dalje da se kupi za 120 akči zejtina svake godine i da se ovi zejtin u oči Regajebske noći sirotinji razdijeli, dalje da se svake godine od navedenih prihoda odvoji po 240 akči, koji će se po potrebi trošiti na opravak i popravak uvakufljenog dućana a što ostane suviška od ovih prihoda da to pripadne muteveliji kao njegova godišnja plaća. A za muteveliju postavljam moga sestrića Abdullah bega sina Mehmedbegova, komu sam i uvakufljeni dućan na raspolaganje predala. Zatim su se Salih beg Mehmedbegović i brat mu Sulejman beg osvjedočili, da je gore pomenuta vakifa opunomoćila Mula Mustafu, sina Ahmed Čelebina, stanovnika Jakub pašine mahale, koji je u ime svoje vlastodavka tužio pred ovim sudom prisutnog mutevelju rekavši, da je njegova vlastodavka i vakifa od tog uvakufljivanja odustala, te u ime njezino traži, da joj se uvakufljeni dućan u posjed vrati. Prisutni mutevelija na ovo dade odrješit odgovor i reče, da se to uvakufljenje ne može vratiti, jer je stvarno izvršeno i uvakufljeni predmet njemu kao muteveliji na raspolaganje predan. Raspravljajući šerijatski sudac uze navedene okolnosti u pretres i imajući u vidu vakufski interes izreče presudu, da je ovo uvakufljenje istinito, zakonito i stvarno izvršeno te ga kao svršeni čin potvrgjuje. Ko bi ovu presudu preinačio ili poništio, bog će mu grijehe na vrat natovariti, jer Bog sve zna i vidi.

„Ovo se dogodi i napisa početkom šabana 1176. (= 1762. g.)

„Svjedoci ovoga: Abdullah aga čokadar, Salih ef imam, Mula Mehmed, sin Hadži Abdullahov, Mula Mehmed Emin Hafizović, Salih beg Mehmedbegović, njegov brat Sulejman beg, Šeh Alija, sin Mahmud Čelebije, Mula Mehmed Vozko, Ahmed baša Kantar mujezin, Fazli baša bakal Bektašević, Hasan subaša i Ahmet efendija Ćesrija pisar.“

Jedna vakfija, koja govori u korist ove džamije glasi u prepisu i prevodu ovako:

مدينهٔ سراى بوسنه‌ده قالين الحاج على محله‌سنده ساكن ايكن بوندن اقدم وفات ايدن مرحوم الحاج
احمد افندى ابن حسام افندى نام متوفانك وراثتى كبير اوغلى اشبو حافظ الكتاب على چلبيه منحصره اولدغنى
شرعاً ظاهر و متحقق اولدقدنصكره مومى اليه على چلبي مجلس شرع شريف نبوىيه بنفسه حاضر اولوب
اعتراف و تقرير كلام ايدوب بابام متوفاى مزبور مرض موتنده ايكن سلك ملك صريخنده اولوب نهر قوشوه

ایله و طریق عام و خاص ایله محدود و معلومة الحدود باغچه‌سی عقارین جمیع توابع و لواحقیله ملکندن اخراج و رضاء لله سبحانه و تعالی وجوه بره وقف و حبس ایدوب تنفیذ وقفه و تعیین شروط و قیوده بنی وصی مختار تعیین و نصب و اختیار ایلمشدر بندخی وصیت مزبوره ئی تجویز ایدوب ایصای مرقومی دخی قبول ایلدم بناء علی ذلك باغچهٔ مزبوره وقفیت اوزه اولوب سنه بسنه استغلال اولندقدنصکره حاصل اولان نما و غله‌سندن اولا باغچهٔ موقوفه‌نك احیاسنه و اطرافنده یاپونك بناسنه بحسب الاقتضا صرف اولنه اقتضا ایتمدکچه ادّخار اولنوب وقت حاجتده صرف اولنه و خدمت تولیت یومی ایکیشر اقچه ایله کندومه مشروطه اوله و دخی محروسهٔ مذکوره ده فرهاد بك محله‌سنده جامع شریفنده هر کون بعد صلوة الفجر بش نفر جمع اولوب تأنی و ترتیل ایله هربری قرآن عظیم الشاندن مرتباً برر جزء شریف لازم التشریف رضاء لله سبحانه تلاوت ایدوب ثوابن بابام مرحومك روحنه اهدا ایلیه‌لر و هربری یومی ایکیشر اقچه وظیفه‌یه متصرف اوله و اجزاء شریفه‌دن بری جامع مذکورك امامی حسین افندی و بری مؤذنی صالح چلبی‌یه و بعدهما انلرك یرینه امام ومؤذن اولنلره مشروطه اوله و بر جزء شریف تلاوتی عمومز اوغلی احمد چلبی ابن عبدالله افندی‌یه ما دام حیاً و بعده اولاد ذکورینه قرناً بعد قرنٍ و بعدالانقراض جامع مذکورك خطیبنه مشروطه اوله و بر جزء لطیف اقربامدن محمدآغا زاده محمد چلبی‌یه ما دام حیاً و بعده اولاد ذکورینه بطناً اثر بطناً مشروطه اوله و بعدهم جامع مذکورك مؤذن ثانیسنه مشروطه اوله وبرجزء شریف احبابزدن محمد خواجه اوغلی عثمان چلبی‌یه ما دام حیاتده اوله و بعده وفاته وقف مرقومك متولیسنه مشروطه اوله و دخی خدمت تولیت بندنصکره اولادمه و اولاد و اولادمه نسلاً بعد نسل مشروطه اوله و بعد الانقراض صانهم الله تعالی عن الانقراد جامع مسفورك امامنه مشروطه وسابق ذکر اولندیغی اوزره باغچهٔ موقوفهٔ مرقومه‌نك غله‌سی ابتداء باغچه‌نك احیاسنه و اطرافی مرماتنه صرف اولنه باقی غله‌سی مرتزقه‌یه منوال مشروح اوزره و یریله و دخی باغچه‌نك تعمیرندن قلان غله و نما مرتزقه‌نك وظائفنه منوال سابق اوزره وفا ایتمزسه اقتضایه کوره نقصانیله اقتسام ایده‌لر و دخی بعض سنه‌ده غلهٔ مذکوره وظائف مرقومه‌ئی احاطه ایدوب ازدیاد دخی اولورایسه متولی ازدیادی حفظ ایدوب وقت حاجتده مرتزقه‌نك نقصانن تکمیل و یا خود باغچه‌نك ترمیمنه صرف ایلیه و بالجمله متولی اولان کمسنه اجزاخانان مرتزقه رأییله باغچهٔ مرقومه‌نك احیاسنده و استغلالنده و انفع و اولی اولان ایله عمل ایلیه وما دام حیواتده اولام اجزاخانانك عزل و نصبی یدمده اوله وتولیت خدمتنده دیدکم کمسنه‌ئی استخدام ایدم و اجزاخوانان وقف مزبوره حسبی ناظر اوله‌لر دیو مومی الیه علی چلبی منوال سابق اوزره اعتراف ایدوب باغچهٔ مرقومه وقفیت اوزره ابقا اولندقدنصکره شروط و قیود سالفة البیان اور عمل اولنمق حکم برله ما وقع بالطلب کتب اولندی تحریراً فی غره صفرالخیر لسنة اثنین و تسعین و الف

شهود الحال

محمد چلبي زركر * محمود چلبي ابن محمدآغا * محمد چلبي ابن اسمعيل افندى * عمر افندى بارانى
زبدة المدرسين * عمدة القضاة محمود افندى ابن الحاج حامد * فخرالقضاة السند عبدالباقى افندى و غيرهم

„U Saraj—Bosni u Kalin Hadži Ali mahali bio je stanovnik Hadži Ahmed efendija, sin Husam efendin, koji je prije kratkog vremena umr'o te je njegov najstariji sin Ali Čebelija došao lično pred ovaj šerijatski sud i očitovao, da iza umrlog mu oca Hadži Ahmet efendije zaostavši imetak njemu pripada, što je i dokazano. Za tim je pomenuti Alija Čelebija pred ovim sudom očitovao, da je njegov merhum otac, bivši na smrtnoj postelji, odvojio od svoga čistog imetka jednu bašču i njenu okolinu, koja graniči sa rijekom Koševom s jedne strane, s druge strane i treće putevima te, odvojivši istu za ljubav božju i sa dobrovoljnom željom, uvakufio je na dobrotvorne svrhe i mene odredio i imenovao staraocem i izvršiocem toga svoga dobrotvornoga čina i ja sam se te dužnosti primio i provedenje toga na sebe preuzeo te na osnovu toga izrično očitujem, da se ova bašča sa okolinom smatra uvakufljenom. Ova uvakufljena bašča mora se svake godine pod najam izdavati i od tih najamnih prihoda ima se bašča sa okolinom po ukazanoj potrebi čistiti i drvenim materijalom ogragjivati a da se pazi, da se od ovih prihoda izlišni troškovi ne čine. Dalje, da dužnost mutevelije sa dvije akče dnevne plaće sebi zadržava. Zavjetuje dalje, da u Ferhad begovoj mahalskoj džamiji svaki dan poslije sabah-namaza polagano i pravilno svaki po jedan džuz kuranski proučavaju i neka poklone sevab duši moga merhum oca i svaki od ovih čitalaca da prima po dvije akče dnevne plaće, a od ovih džuzova da imade po jedan učiti imam ove džamije Husein efendija a jedan mujezin ove džamije Salih Čelebija a poslije njihove smrti, da to pravo pripadne onim ljudima, koji budu imami i mujezini ove džamije. Jedan džuz od kurana da uči naš amidžić Ahmed Čelebija sin Abdulahov sve do smrti svoje, a kad on umre, da to pravo pregje na njegove potomke s koljena na koljeno, a kad i ovih slučajno nestane, da to pravo na hatiba ove džamije pregje. Jedan džuz od kurana da uči naš srodnik Mehmed Čelebija Mehmedagić dok je u životu a kad on umre, da to pravo pregje na njegove potomke s koljena na koljeno a poslije njih da to pravo pripada drugom mujezinu, koji bude u ovoj džamiji služio. Jedan džuz[1]) da uči naš prijatelj i drug Osman Čelebija, sin Mehmed Hodžin, dok je živ a kad on umre, da to pravo pregje na muteveliju ove džamije. Služba mutevelijska da po mojoj smrti pregje na moje potomke s koljena na koljeno a kad njih po božjoj naredbi nestane, da to pravo pregje na imama ove džamije. Kao što sam naprijed kazao, da se od prihoda uvakufljene bašče najprije ista i njena okolina opravlja i popravlja a što pregje viška od tog prihoda, da se taj višak na službenike ove džamije razdijeli i to ako ne bude po rečenom rasporedu dovoljno izdata plaća, da se ona naknadi kad bude koje godine veća najamnina. Ja pako, dok sam živ, kao mutevelija odregjivaću ljude, koji će te džuzove učiti i ovi ljudi biće počasni nadzornici ovog vakufa.

„Pošto pomenuti mutevelija Alija Čelebija opetovno tvrdi, da je ovo uvakufljenje bašče i njene okoline svršen čin, to se to uvakufljenje ovom presudom kao pravovaljano potvrgjuje.

„Ovo se dogodi i napisa početkom safera 1092. (= 1681.)

„Svjedoci ovoga: Mehmed Čelebija kujundžija, Mehmed Čelebija Smajilefendić, Omer Čelebija Baranija, Hadži Husein efendija muderis, Mahmud efendija, sin Hadži Hamidov kadija i Abdulbaki efendija kadijskog staleža.“

[1]) Džuz je trideseti dio kurana ili 20. stranica.

Još se nalazi jedna vakfija, u kojoj se spominje ova džamija, ali pošto je ista donešena u popisu sarajevskih džamija ranije, za to je ovdje ne saopćavamo.

U dokaz, da je bio uz ovu džamiju jedan dječački mekteb donosimo slijedeći visoki carski berat u prepisu i prevodu.

برات شریف عالیشان

مدینهٔ سرای بوسنه‌ده مرحوم فرهاد بك نام صاحب الخیرك جامع شریفی حرمنده مکتبده اوتوز قرق سنه‌دنبرو معلم صبیانی اولمامغله ارباب استحقاقدن اشبو رافع توقع رفیع الشان خاقانی حافظ عمر بن عثمان هروجهله لایق ومحل ومستحق اولمغین حسبی توجیه اولنوب یدینه برات شریف عالیشانم ویرلمك بابنده اقضی قضاة المسلمین قاضیسی مولانا عبد المؤمن الخلوصی زیدت فضائله عرض ایتمکین حسبی موجبنجه مزبوره صدقه ایدوب برات همایون قیمته مقرونی ویردم و بیوردمکه بعد الیوم واروب مزبور عمر بن عثمان ذکر اولنان مکتبده معلم صبیانی اولوب صنعت لازمه‌سین بیقصور مرعی ومؤدی قیلدقدنصکره بروجه حسبی متصرف اولوب بنی دوام عمر و دولتم ایچون دعایه مداومت کوسترہ شویله بیلوب علامت شریفمه اعتماد قیلهلر تحریراً فی اوائل ذی الحجه لسنة احدی و ثمانین و مأة و الف

المحروسه
اسلامبول

„Pošto je u haremu Ferhad begove džamije, koja je u Saraj—Bosni, trideset do četrdeset godina bio dječački mekteb zatvoren, to je tamošnji šerijatski sudac, veleučeni Mevlana Abdulmumin Hulesija, za to mjesto predložio mualima Hafiz Omera, sina Osmanova, koji je za to sposoban i vrijedan te molio, da ga za mualima imenujem i o tome mu moj carski visoki berat dadem. S toga sam se našao pobugjen, te Hafiz Omera u tom svojstvu imenovao i o tome mu ovaj moj carski berat izdao te mu naregjujem, da tu mualimsku službu besplatno vrši i moli se bogu za moje zdravlje i opstanak moje države.

„Neka Vam je to na znanje, da se mojim carskim zapovjestima pokoravate.

„Pisano početkom zilhidžeta 1181. (= 1767. g.) u Carigradu."

Ovi mekteb, koji je postojao do velike jangije t. j. do 1296. (= 1879. g.), nalazio se na istočnoj strani džamijskog dvorišta, pa pošto je izgorio, nije se više napravio. U ove džamije harem je dosta prostran i opkoljen duvarom i u njemu ima s obje strane puta, koji vodi u džamiju, mnogo grobova.

Nalazimo još jednu vakfiju, koja izmegju ostalog govori o ovoj džamiji, te je za to donosimo u prepisu i prevodu.

جنتی زاده مصطفی بك ابن فیض الله بك وقفیه‌سی

الحمد لله الواقف علی احوال عباده والصلوة والسلام علی نبیه محمد وآله وصحبه أجمعین اما بعد اشبو کتاب مشکین نقاب وفهرست دیباجهٔ بدیع الالقابك کتب وانشاسنه باعث و بادی اولدرکه مدینهٔ سرای بوسنه‌ده یاغجی زاده الحاج احمد محله‌سی سکاننده وقدوة اصحاب الخیر معالی اتسام اولان

جنتی زاده مصطفی بك ابن فیض الله بك دیمکله معروف مجلس شرعشریف شامح الارکانه کلوب وقف آتی البیانك تشیید مبانی صحت ایچون لاجل المحاکمه والتسجیل ولاتمام الوقف الآتی والتکمیل متولی نصب و تعیین بیورد قاری مذکور یاغجی زاده محله‌سی سکاننده اشبو رافع الکتاب واقف مومی الیهك صلبی اوغلی فیض الله بك محضرنده اقرار تام و تقریر کلام ایدوب كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ ٱلْمَوْتِ آیت کریمه‌سندن بو دنیا دنیه سریعة الزوال اولدیغی تفکر و تدبر برله احسن منال و اطیب اموالمدن اولوب وقف آتی صدورینه دکین سلك ملکمده وضبط و تصرفمده بولنان سالف البیان یاغجی زاده الحاج احمد محله‌سنك بك حمامی جاده‌سی زوقاغنده ایکیوز آلتمش اوچنجی نومرولوده واقع برطرفدن طریق خاص و برطرفدن واقف مومی الیهك مستأجر منزلی وبعضاً عبه‌جیك مصطفی آغا ورثه‌سی باغچه‌سی وبعضاً واقف مومی الیهك دیکر مستأجر منزلی وطریق خاص وطرف رابعی طریق عام ایله محدود وممتاز خارجیه وداخلیه‌یی مشتمل کبیر ملك قوناغم ایله اتصالنده برقطعه باغچه و ینه محلهٔ مزبوره زقاغی مذکورك ایکیوز آلتمش طقوزنجی نومرولوده واقع برطرفدن ربی زاده متوفی نوح بك ورثه‌سی منزلی وبرطرفدن طریق خاص وبرطرفدن واقف مومی الیهك مستأجر منزلی وبعضاً متوفی عبه‌جیك مرحوم مصطفی آغا ورثه‌سی باغچه‌سی وبعضاً حساغیك عینی افندی ورثه‌سی باغچه‌سی وحایوش محمد علی باغچه‌سی وبعضاً سراچ الحاج عبدالله قالفه آغا باغچه‌سی وبعضاً یهودی زیور ولد ایساق باغچه‌سی وبعضاً یهودی یاسقا ولد اطام منزلی وبرطرفدن حرغیك سلیمان آغا بوستانی وبرطرفدن یهودی ماثر ولد اطام منزلی وطرف رابعی طریق عام ایله محدود وممتاز بر باب ملك منزلی واتصالنده برقطعه کبیر باغچه وبرقطعه بوستان ایله محلهٔ مزبوره‌ده زقاق مذکورك یوز طقسانبنجی نومرولوده واقع برطرفدن جامع شریفك حرمی وبرطرفدن جینو احمد بن الحاج عبدالله منزلی و بعضاً جینو سلیمان بن الحاج احمد باغچه‌سی وبرطرفدن چولاقویك یهودی یاسقا ولد اطام منزلی وطرف رابعی طریق عام ایله محدود وممتاز بر باب ملك منزلی واتصالنده برقطعه باغچه وینه زقاق مذکورك ایکیوز قرق طقوز وایکیوز قرق یدی وایکیوز قرق بش نومرولوده واقع برطرفدن یهودی ایساقویك شوکت ولد ایساق منزلی وبرطرفدن هندقلی یهودی موشو ولد شیل منزلی وطرفینی طریق عام ایله محدود وممتاز ایکی باب ملك منزل واتصالنده برقطعه باغچه وبر باب اتمکجی دکان ایله مدینهٔ مزبوره‌ده شیخ فرح محه‌سنك اوچقدان زقاغنده یدنجی نومرولوده واقع برطرفدن جینو حاجی صالح ابن حاجی مصطفی آغا منزلی وبرطرفدن طالیرویك عبدالله آغا بن مصطفی آغا مستأجر منزلی وطرفینی طریق عام ایله محدود وممتاز نهر موشتانیچه اوزرنده مبنی بر باب آسیاب ایله مدینهٔ مزبوره‌ده سراچخانه چارشوسنك زقاغنده اوتوز اوچنجی نومرولوده واقع برطرفدن اوزیچه‌لی حاجی محمد بن الحاج حسن دکانی وبرطرفدن صاریك ابراهیم افندی ابن صالح مغازه‌سی وطرفینی طریق عام ایله محدود وممتاز بر باب دکان واتصالنده بر باب مغازه ایله مدینهٔ مزبوره‌ده صغیر کورکچیلك چارشوسنك زقاغنده اوتوز یدنجی نومرولوده واقع برطرفدن فاضل پاشا ابن مصطفی نورالدین

افندی دکانی و برطرفدن بك امام زاده مصطفی آغا ورثه سی دکانی و برطرفدن واقف مومی الیهك وقف مغازه‌سی وطرف رابعی طریق عام ایله محدود و ممتاز بر باب دکان ایله وخط و یازیلی ختم ایله مختوم کتب جریده مسطور الاسامی اولوب دیباجه‌لرنده وقف یازیلان اوتوز بش جلد کتابلر می ملکمدن و مالمدن اخراج و افراز وحسبةً لله تعالی وقف صحیح مؤبد وحبس صریح مخلد ایله وقف وحبس ایدوب شویله شرط ایلدمکه ما دامکه لابس قبای حیات اولهم وقف مذکور تولیتی نفس ذاتمه مشروطه و دلخواه رأیمه مربوطه اوله وقتا که بامر الله تعالی اَیَّتُهَا اَلنَّفْسُ اَلْمُطْمَئِنَّةُ اِرْجِعی اِلیٰ رَبِّكِ رَاضِیَةً مَرْضِیَّةً نداسنه اجابت ودار آخرته رحلت ایتدیکمده اولاد ذکورمدن صلبی اوغلم فیض الله بك وقف مذکوره متولی اوله و دیکر اوغلم سعید بك وسلیمان بك وعبدی بك و محمد بك وقف مذکوره ناظرلر نصب و تعیین ایلدم وبعد وفاتهم جهت تولیت و نظارتی اولاد ذکورینه قرناً بعد قرنٍ و بطناً بعد بطنٍ و نسلاً بعد نسلٍ و مذکورلرك اولادلری منقرض اولور ایسه دیکر مذکور حسینه شرط مذکوری انتقال شرط ایلدم تولیتی و نظارتی متصرفلر اوله وبعدما انقراض علماء عاملین و وجوه اهالی اتفاقیله حاکم شرعشریف أمین ومستقیم متولی نصب و تعیین ایلیه و دخی شویله شرط ایلدمکه اولاد ذکورمدن اوغلم مرقوم فیضی بك متولی اولوب قوناق مذکور آلتمش طقوز نومرولو اولان منزلده متولی مرقوم فیض الله بك و ناظرلری مرقومون سعید وسلیمان و عبدی و محمد بکلر ساکن اوله‌لر و بهر یوم تبارك سوره‌سن واوچر اخلاص و جمعه کونلرنده ویاخود جمعه کیجه‌سنده بش یس شریف تلاوت و ثوابنی روحمه اهدا ایله و بوندن ما عدا اوچ باب منزل و باغچه و بوستان واتمکجی دکان و دکرمن وایکی باب دکانیله مغازهٔ محدود مذکوره‌یی باید متولی ایجار اولنوب حاصل اولان اجاره‌دن بهرسنه مذکور یاغجی زاده حاجی احمد محله‌سنده جامع شریف درونده اللی غروش ایکی مقوی وضع وایقاد اولنه و بهرسنه جامع شریف مذکورك تفریش و تعمیراتنه طقسان بر غروش باید متولی خرج وصرف اولنه و بهرسنه مدینهٔ مزبوره‌ده خواجه کمال الدین محله‌سنده جامع شریف درونده یکرمی بش غروش بر مقوا باید متولی وضع وایقاد اولنه و بهرسنه مدینهٔ مزبوره‌ده فرهاد بك محله‌سنده جامع شریف درونده یکرمی بش غروش بر مقوا باید متولی وضع وایقاد اولنه و بهرسنه باش چارشوسنده جامع شریف درونده یکرمی بش غروش بر مقوا وضع وایقاد اولنه و بهرسنه عید اضحیده یوز اون غروش افراز و بر رأس قوج قربان اشترا باید متولی ذبح اولنه لحمك ثلثانی اقربا وتعلقاتنه تقسیم وثلثی وجلدینی فقرایه تصدق اولنه وثوابنی روحمه اهدا ایلیه وبهرسنه مولود آیلرنده مولود شریف قرائت و قاری ایله اهل اسلامه شربت ایچون باید متولی اللی بش غروش خرج وصرف اولنه وبهرسنه قرق بش غروش فقرایه تصدق وثوابنی والدینم روحلرینه و بنم روحمه اهدا ایلیه وینه مدینهٔ مزبوره‌یه تابع اسوراقینوسه‌لو قریه‌سنده واقع چشمه صویی بهرسنه تعمیرینه اون اوچ غروش یدمتولی‌ده حفظ و لازم اولدقچه تعمیرینه خرج وصرف اولنه وبهرسنه طلبهٔ علوم فقرایه تصدق وثوابنی والدینم فیض الله بك وام کلثوم روحلرینه اهدا ایلیه منازل و باغچه و بوستان

واتمكجي دكان ودكرمن ودكاكين ومغازهٔ محدوده مذكوره نك تعميرات لازمه‌سى بعد الاجرا غله وفضله‌سى وقف مذكورى اونبر سهم اعتباريله اوچ سهمى جهت توليت وايكيشر سهمدن سكز سهمى ناظرلرم مرقومون سعيد وسليمان وعبدى ومحمد بكلر متصرف اولهلر وقف ايلديكم كتابلرى نسل وصلبمزدن اولاد ذكور موجود بولنوب قوناغمدن محل آخره نقل اولنيه وبعد الانقراض طرف شرعيدن نصب اولنان متولى قوناق مذكور وعقارات مزبوره‌يي ايجار ومبالغ معينات مذكوره ومقتضا اولان تعميرات بعد الاخراج فضله‌سى نه قالور ايسه خيرات وحسناته خرج وصرف اولنه تعيين وشروط قيود برله كتب وعقارات مذكوره‌يي يد متولى يه تسليم ومتولى مزبور فيض الله بك واقف مومى اليه مصطفى بكى جميع كلمات مشروطه سنده وجاهًا وشفاهًا تحقيق وتصديق وكتب وعقارات مذكوره‌يي بعد القبض بالتوليه وقفيت اوزرنده تصرف ايتمك مراد ايلدكده واقف مومى اليه مصطفى بك عنان كلامنى سمت رجوعه عاطف اولوب اكرچه سلطان سرير اجتهاد حضرت امام اعظم وهمام افخم نعمان ابن ثابت افنديز حضرتلرينك رأى خطيرلرنده وقف جائز اولوب اما تصار فدن عارى وحضرت امام ربانى محمد بن حسن الشيبانى عندنده وقف بجميع شروط عاطل وباطل اولديغندن كتب وقوناق مذكور وعقارات مزبور كالاول ملكيتمه ارجاع اولنمق مطلوبمدر ديدكده متولي مرقوم فيض الله بك جواب صوابه آغاز ايدوب اكرچه حضرت امامين همامين عندلرنده حقيقت حال وجه مشروح اوزره اولديغى محل اشكال اوليوب لكن امام فضل رباني وخبر كامل صمداني الشهير بالامام الثانى ابى يوسف حضرتلرينك حضور معالئ موفورلرنده مترافعان اولدقلرنده حكم ديمكله لزومى افاده ايدر ديو ملكيتنه ارجاعدن امتناع ايلدكده حاكم شرع منير سهل الله تعالى عليه كل امر عسير افندى حضرتلرينك حضور معالي موفور لرنده مترافعان اولدقلرى حاكم شرح الله صدره ورفع بالسادة قدره افندى حضرتلرى طرفينك مقدماتنه نظر ومبطل خير اولمقدن حذر برله مبانى وقنى اولى واحرى كوروب عالمًا بالخلاف الجارى بين الائمة الاسلاف على قول من يراه جائز وصحتى حائز وقوناغ مذكور وعقارات مزبوره وكتب مرقومه نك صحت ولزوميله وقفيتنه حكم صحيح شرعى وقضاء صريح مرعى ايدوب فصار وقفًا صحيحًا شرعيًا واجبًا وحبسًا صريحًا مرعيًا فمن بدله بعد ما سمعه فانما اثمه على الذين يبدلونه ان الله سميع عليم واجر الواقف على الله الجواد الكريم جرى ذلك وحرّر فى اليوم الثالث والعشرين من شهر شوال المكرم سنه تسع وثمانين ومأتين والف

شهود الحال

محكمه باشكاتبي يوسف رشدى افندى * اقوه‌لى ابو بكر صدقي افندى * محمد شفيق افندى * دوراني زاده حاجى مصطفى آغا * قيومجى حاجى عبدى آغا * قيماقويك حاجى احمد آغا * اسپاهو حاجى مصطفى آغا * قوماشين محمد آغا * بيچاقچيك محمد آغا * قيماقويك محمد آغا * كسريك حاجى ادهم آغا * اسكندر حاجى حافظ مصطفى افندى وغيرهم *

Sadržaj:

„Hvala onome bogu, koji poznaje stanje svojih robova, te nek je selatu selam njegovom poslaniku i proroku Muhamedu, na njegovu kućnu čeljad i sve pribrane drugove. Uzrok je pisanju ovog testamenta slijedeći: Poznati dobrotvor, Mustafa beg Dženetić, sin Fejzullah begov, stanovnik Jagdži zade Hadži Ahmedove mahale u Sarajevu, došao je lično pred ovaj šerijatski sud i u prisustvu svoga sina Fejzullah bega Dženetića, stanovnika iste mahale, koga je postavio mutevelijom niže opisanog uvakufljenja, dobrovoljno je izjavio ova očitovanja.

„Pojimajući, da je svaka duša ljudska na ovome prolaznom svijetu privremena i smrti obvezna, to sam se odlučio, da za božju ljubav kakvo dobrotvorno djelo učinim i za to sam od cjelokupnog i čistog svog nepokretnog imetka odvojio po redu niže navedene nekretnine te ih istinito i stvarno za navijek na dobrotvorne svrhe zavjetovao i uvakufio, a te su: jednu moju veliku kuću, konak zvanu, i uz ovu jednu bašču u Jagdži Zade Hadži Ahmedovoj mahali u ulici Begova Hamama pod brojem 263, koja graniči s jedne strane putem, s druge strane mojom kućom, koju pod kiriju izdajem, i baščom Mustafa age Abadžića nasljednika, s treće drugom mojom kućom, koju pod kiriju dajem i običnim putem a sa četvrte općim putem; — jednu kuću sa velikom baščom i bostanom u istoj mahali i ulici pod brojem 269, koja graniči kućom našljednika merhum Nuh bega Repovca, putem, mojom kućom, koju pod kiriju izdajem, baščom nasljednika merhum Mustafage Abadžića, baščom nasljednika umrlog Ajni efendije Hasagića i baščom Mehmed Alije Hapuša, baščom Hadži Abdullaha Kalfe sarača i baščom Jevrejina Rafe Isakovića, kućom Jevrejina Josefa Atijasa, bostanom Sulejmana Hrgića te kućom Jevrejina Majera Atijasa, a sa četvrte općim putem; — jednu kuću i uz ovu jednu bašču u istoj mahali i ulici pod brojem 190 a graniči s jedne strane džamijskim haremom, s druge strane kućom Hadži Abdullaha Džine i baščom Sulejmana Džine, sina Hadži Ahmedova, sa treće kućom Jevrejina Juse Čolakovića a sa četvrte putem. Dalje dvije kuće i uz ove jednu baščU i jedan ekmeščiski dućan u istoj mahali pod brojem 249, 247 i 245, koji graniče s jedne strane kućom Jevrejina Sevketa Isakovića, s druge strane kućom Jevrejina Moše Hendeklije a sa četvrte općim putem. Dalje jednu vodenicu u Šejh Ferruh mahali u Očektan ulici broj 7, na rijeci Moštanici, koja graniči s jedne strane kućom Hadži Saliha Džine, sa druge kućom Abdage Talirevića, sina Mustafina a sa treće i četvrte općim putem; — dalje jedan dućan sa magazom u Saračima ulici u Sarajevu pod brojem 33, koja graniči s jedne strane dućanom Hadži Mehmeda Užičanina, sina Hadži Hasanova, sa druge magazom Ibrahima Efendije Sarića, sina Salihova a sa treće i četvrte općim putem. Dalje jedan dućan u malom Ćurčiluku pod brojem 37, koji graniči sa jedne strane dućanom Fazli paše Šerifije, sa druge dućanom nasljednika Mustafa age Begimamovića, sa treće mojom vakufskom magazom a sa četvrte općim putem. Osim toga trideset i pet raznih ćitaba, na kojima ima moj pritisnuti pečat. Sve rečene pokretnine i nepokretnine uvakufljavajući o upravi i raspolaganju istih stavljam ove uvjete: da ja budem ovoga moga vakufa mutevelija doživotno a kad dogje vrijeme, da po božjem naregjenju umrem, da to pravo muteveliluka pregje na moga najstarijega sina Fejzullah bega a moji mlagji sinovi Sajid beg, Sulejman beg, Abdi beg i Mehmed beg da budu nadzornici ovoga vakufa, a kad i oni izumru, da budu njihovi našljednici muškoga roda s koljena na koljeno mutevelije i nadzornici ovoga vakufa i kad slučajno nestane našljednika od jednoga sina, da to pravo muteveliluka i nadzorništva naslijede potomci drugih sinova a kada slučajno ovi svi izumru, da dotični i nadležni šerijatski sudac

u sporazumu sa odličnim stanovnicima ove mahale izabere za muteveliju pouzdanu i sposobnu ličnost. Dalje stavljam uvjet, da moj najstariji sin Fejzullah beg kao mutevelija te drugi sinovi, Sajid beg , Sulejman beg, Abdi beg i Mehmed beg kao vakufski nadzornici u pomenutoj kući, odnosno u konaku stanuju i da za spas moje duše svaki dan uče tebarek sure i po tri ihlasa a u petak u veče da uče svjetle jesine. Naregjujem dalje, da mutevelija Fejzulah beg uvakufljene tri kuće sa baščama, bostanom, ekmeščiski dućan, vodenicu i dva dućana sa magazama daje pod kiriju i od prihoda ove kirije da svake godine kupuje po dvije mukave od pedeset groša i ove pripaljuje u pomenutoj Jagdži zade Hadži Ahmedovoj džamiji, dalje od ovog istog prihoda da troši po devedeset i jedan groš godišnje za prostirku i popravak ove džamije; osim toga da kupi svake godine po jednu mukavu od dvadeset i pet groša i ove da u Hadže Kamaludin džamiji pripaljuje, dalje, da svake godine kupi jednu mukavu od dvadeset i pet groša i da istu u Ferhad begovoj džamiji pripaljuje a tako isto da svake godine kupi po jednu mukavu od dvadeset i pet groša i istu da pripaljuje u Baščaršijskoj džamiji. Da svake godine kupi po jednog ovna od stotinu i deset groša vrijednosti i zakolje ga na bajram te trećinu mesa razdijeli porodici a druge trećine sa kožom da razdijeli sirotinji za spas moje duše. Dalje da svake godine uz mevludske mjesece potroši po pedeset i pet groša za učenje mevluda i davanje šerbeta prisutnim pravovjernim muslimanima i muslimankama, da svake godine poradi spasa moje duše i moje matere razdijeli sirotinji po četrdeset i pet groša gotovog novca. Dalje da pomenuti mutevelija svake godine zadržaje po trinaest groša te ove novce po potrebi potroši na opravku i popravku česme u Švrakinom selu. Dalje da svake godine za spas duše mojih roditelja razdijeli po pedeset groša na sirotne gjake medrese.

„Kad se gore navedene uvakufljene nekretnine po potrebi od najamnih prihoda budu opravljale i popravljale, onda da od suviška, koji bi od prihoda preostao, od jedanaest dijelova tri dijela pripadaju kao mutevelijska godišnja plaća a ostalih osam dijelova da pripadne kao godišnja plaća nadzornicima vakufa Sajidu, Sulejmanu, Abdi i Mehmed begu, svakome po dva dijela. Dalje odregjujem, da uvakufljene ćitabe moji muški našljednici, koji budu u konaku stanovali, ne smiju iz konaka na drugu stranu odnijeti a kad oni svi po redu izumru, da je od strane šerijata imenovani mutevelija vlastan kako konak tako i ostale uvakufljene nekretnine pod najam izdavati i na odregjene dobrotvorne svrhe trošiti i po potrebi od toga uvakufljene nekretnine opravljati i popravljati, a što bi mu preko tih troškova preostalo, da taj ostatak utroši na druge dobrotvorne svrhe.

„Sve ove uvjete vakif izgovorivši reče, da je uvakufljene nekretnine kao i ćitabe predao u ruke i na raspolaganje muteveliji Fejzullah begu, koji lično potvrdi sve navode vakifove i priznade, da je uvakufljene nekretnine kao i ćitabe u ruke i na raspolaganje i upravljanje primio te obećaje, da će dužnost mutevelije kao i ostale vakufske naredbe savjesno i marljivo vršiti.

„Pri svršetku ovih očitovanja pomenuti vakif Mustafa beg okrenu riječ na drugu stranu i reče, da uvakufljenje knjiga i konaka i ako je po propisima i nazorima velikog imama Numana, sina Sabitova, dozvoljeno i opravdano, ali pošto nije stvarno izvršeno, to on zahtjeva, da mu se sve uvakufljene nekretnine i ćitabi u vlasništvo i posjed povrate. Na ovo prisutni mutevelija Fejzullah beg sa odrješitim odgovorom reče, ako ti propisi imami Azama i imami Muhameda, sina Hasanova, postoje, ali po propisima drugog imama, Ebu Jusufa, ovako uvakufljenje na sudu ima svoju zako-

nitu vrijednost, s toga ne mogu dozvoliti, da se vakifu u vlasništvo povrate, nego tražim, da se to uvakufljenje presudom osnaži.

„Raspravljajući šerijatski sudac, uzevši u pretres sve navedene činjenice i obzirom na zakonske osnove, koje postoje, izreče presudu, da je ovo uvakufljenje istinito, stvarno i po šerijatskim propisima svršeno te ga kao takovo i potvrgjuje. Ko bi ovo riješenje i presudu oprovrgnuo ili uništio, njemu će bog na strašnome sudu ove grijehe na vrat natovariti, jer bog sve vidi i zna. Ovo se dogodi i napisa 23. ševala 1289. (= 1872. g.) Svjedoci: Jusuf Ruždi efendija bašćatib mekjeme, Ebu Bekir efendija Bjelopoljac, Mehmed Šefik efendija, Hadži Mustafa Duranija, Hadži Abdija kujundžija, Hadži Ahmed aga Kajmaković, Hadži Mustafa Spaho i Hadži Hafiz Skender i drugi.“

U dvorištu ove džamije nalazi se izmegju ostalih grobova i turnadžibašin grob, koga tarih ovako glasi: *(Slika 112.)*

Slika 112. Natpis s nišana Ali-age turnadži-baše u dvorištu Ferhad-begove džamije.

Slika 113 Natpis s nišana Muhammed-age bosanskog turnadži-baše u dvorištu Ferhad-begove džamije.

Slika 114. Natpis s nišana Abubekir-age bivšeg kolćehaje bosanskog u dvorištu Ferhad-begove džamije.

„Nadturnadžija, dvorski pisar Ali aga, koji je i imenjak božijeg Arslana,
Budući bosanski aga pregje u vječitu bašču.
Piknjastim slovima izrekoh mu datum.
„Grob agin neka učini bog vidnim.
1182.“ (= 1768. g.)

U dvorištu do vrata džamijskih nalazi se grob Mehmed age turnadžibaše, koji je ukopan 1169. (= 1755. g.) *(Slika 113.)*

Kod grobnice Aliage Nadturnadžije nalazi se grob predprošlog kolćehaje bosanskoga age Ebu Bećir age, koji je ukopan 1229. (= 1813. g.) *(Slika 114.)*

Nadomak vrata haremskih nalazi se još jedan grob turnadžibaše, koga natpis na uzglavlju ovako glasi: *(Slika 115.)*

„Velika šteta. Čelebi aga bijaše lijepih načela. Dušu napusti i bogu se približi. Budući bosanski aga, čast privremenu ostavi, kad mu se potvrdi vječita rajska čast. Mnogo je lijepih hadisâ napisao i proveo život u pisanju i čitanju.

„Od njegovih zapisa neka bude lijek griješnih bolesti.

„A zar mu ne će biti uzrok oprostu grijeha ova njegova dobra djela?

„Hodi da se bogu pomolimo, jer je to jedina svrha za mrtvog.

„Neka ga bog utopi u more svoje milosti, a na strašnom sudu neka mu bude odgovoritelj ponos svjetski.

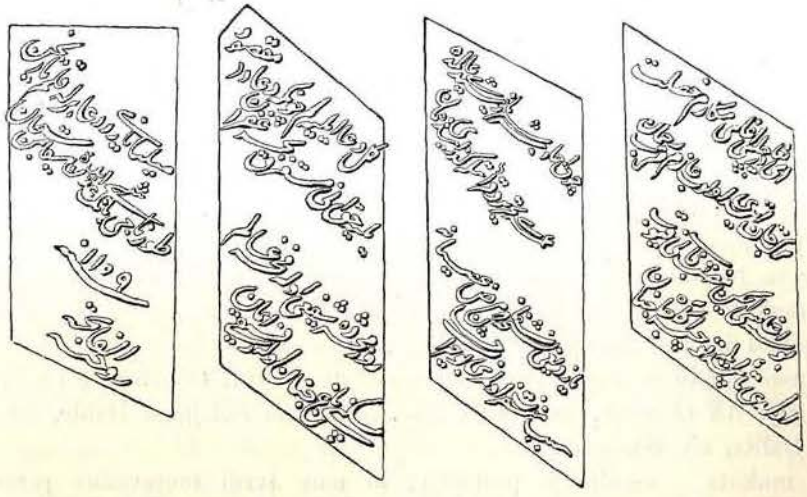

Slika 115. Natpis s nišana turnadži-baše u dvorištu Ferhad-begove džamije.

„Neka mu bog dade mjesto u raju u društvu sa vjerom.
„Mejlija napisa s jednom molitvom, koja mu daje smrtni datum.
„Turnadži baši neka bog podijeli mjesto u raju.“
1159.“ (= 1746. g.)

LV. Hadže Kemaludinova džamija na dnu Ferhadije ulice.

Na dnu Ferhadije ulice ima jedna džamija na lijevoj strani prema sadašnjoj zemaljskoj banci, koja se zove zvanično Hadže Kemaludinova džamija, a narod je zove Čemaluša.

Džamija je od čerpića sazidana a pokrita šimlom i ćeremitom sa kamenitom munarom, ali joj je munara na lijevoj strani pri ulazu podignuta, što je velika rijetkost, jer obično se munare prave sa desne strane džamije.

Džamija je dosta prostrana i vidna, jer ima na svakom duvaru po četiri prozora.

U iste džamije iznutrica je drvena lijepo izragjena.

Ovu je džamiju napravio nekakav Kemaludin hodža i za pokrića njenih potreba ostavio nekoliko hiljada akči u gotovom novcu, što nam tvrdi zvanični dokumenat, koji se nalazi u sidžilu broj 2, a koji glasi ovako:

„Husein sin Abdullahov stanovnik Hadže Kemaludin mahale u Sarajevu, dolazi lično pred šerijatski sud, i u prisustvu Sulejmana sina Alina, daje ovo očitovanje:

„Ovaj Sulejman, sin Alin, duguje Hadže Kemaludinovu vakufu 9500 akči, za koga sam ja jamac.

Slika 116. Hadže Kemaludinova džamija na dnu Ferhadije ulice.

Izgovorivši ovo po zahtjevu pred rečenog Sulejmana, ovo očitovanje zavede se u sidžil 9. dan zilkadeta 973. (= 1565. g.) Svjedoci ovoga: Jusuf sin Nesuhov, Nesuh sin Hasanov, Pervane sin Abdullahov, Husein, sin Skenderov, Mustafa, sin Abdullahov, Sinan Halife, sin Hzrov i Ali Čelebija, sin Hasanov."

Za pokriće potreba ove džamije još je ostavio hajir sahibija Hadže Kemaludin nekoliko zemljišta u mahali Latinluku, što nam tvrdi ovaj zapisnik nagjen u sidžilu broj 2 na strani 407. koji glasi ovako:

„Mihajlo sin Pavlov na šerijatskom sudu daje ovo očitovanje, u prisustvu Nikole sina Marijanova i Hajdara mutevelije Hadže Kemaludinova vakufa u Sarajevu:

„Ja prodajem sa dozvolom prisutnog mutevelije moj dućan i kuću u mahali Latinluku rečenom Nikoli za 9200 akči, i to sa uvjetom, da imade isti plaćati godišnje 500 akči mukate Hadže Kemaludinovu vakufu, kao najamninu za vakufsko zemljište. To se dogodi i napisa 20. dan ramazana 973." (= 1565. g.)

U istom sidžilu na strani 593. nalazimo, da je 974. (= 1566. g.) u ovom vakufu bio mutevelija Ali Ćelebija, sin Hadži Mustafin, imam Sulejman Halife, sin Alin, hatib Muhjudin Halifa, sin Kasimov.

Ova mukata i kasnije je postojala; to nam tvrdi mutevelina potvrda pisana 1197. (= 1781. g.) u kojoj se kaže: da dotični mutevelija dozvoljava nekim hršćanima djelidbu kuće i zgrade, koja postoji u Latinluku, jer da od istih nekretnina plaćaju izvjesnu mukatu godišnje vakufu Hadže Kemaludinovu.

Ovakih dokumenata od ovog vakufa ima priličan broj, koji se kod mene nalaze.

I ova je džamija pri Evgenovoj navali izgorjela, što nam tvrdi: Ćose Halil pašin iskaz, u komu stoji: da je pri neprijateljskoj navali izgorjela, i da je sada u ruševinama.

Narodna molba u Carigrad poslata kaže: džamija Hadže Kemaludinova, i ako je izgorjela, malo je popravljiva, ali pošto su prihodi njeni bili od kamata i mukata, koje se sada ne naplaćuju, to mole državu, da bi davala plaću imamu Ahmedu dnevno 10 akči, Hatibu Ibrahimu 5 a mujezinu Mahmudu 6 akči dnevno.

Kasnije t. j. 1180. (= 1766. g.) ovu je džamiju bosanski valija Silahdar Mehmed paša iz temelja obnovio, te je na kamenoj ploči, koja se više vrata ove džamije nalazi, tarih napisan, koji glasi:

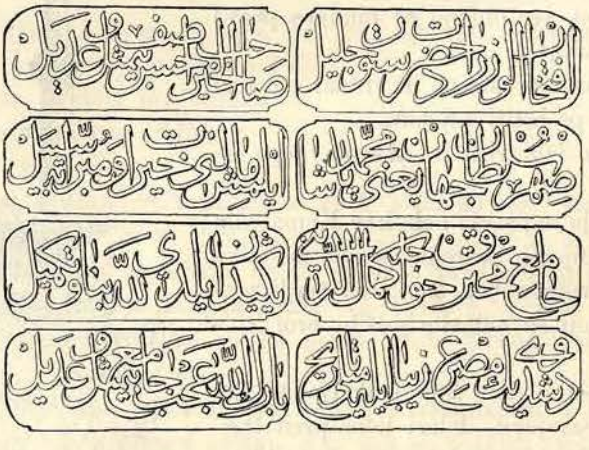

Slika 117. Natpis više vrata Hadže Kemaludinove džamije.

„Ponos zapovjednika čestiti veliki državnik.

„Gospodar dobročinstva, bivši veliki vezir i bez primjera pravedni čovjek.

„Zet svjetskog cara Mehmed paša, koji je svoje imanje na dobrotvorne svrhe zavjetovao.

„Izgorjelu Hadže Kemaludinovu džamiju na novo je napravio i dovršio.

„Sa jednim padom Mejlija izreče lijep tarih.

„Da bog posveti ovu bezprimjernu bogomolju.

1180.“ (= 1766. g.)

Još o popravku ove džamije i o uvakufljenju gotovih novaca, koje je pomenuti Mehmed paša Silahdar uvakufio, donosimo niže carski visoki berat, koji se nalazi u sidžilu broj 29 na 5. strani a koji glasi:

برات شریف عالیشان

مدینهٔ سرای بوسنه‌ده واقع مرحوم خواجه کمال الدین بنا و احیا ایلدیکی جامع شریفك وقفنه مرحوم ومغفورله محمد پاشا نام صاحب الخیرك جامع مذکوری ثانیاً بنا و احیا و وقفنه ضم ایلدیکی بشیوز غروش نقود موقوفه‌سنك یوی التیشر چورك اقچه وظیفه ایله متولیسی اولان صالح خلیفه ابن اسمعیل بلا ولد فوت اولوب یری حالی و خدمت لازمه‌سی محلول ومعطل قالمغله یرینه ارباب استحقاقدن جمله‌نك مختاری اشبو رافع توقیع رفیع الشان خاقانی الحاج مصطفی ابن ابراهیم خلیفه هروجهله لایق ومحل مستحق اولمغین توجیه اولنوب یدینه برات شریف عالیشانم ویرالك رجاسنه اقضی قضاة المسلمین مولانا اسمعیل زید فضله عرض ایتمکین بلا ولد فوتی واقع ایسه موجبنجه مزبوره صدقه ایدوب اشبو برات همایونی ویردم و بیوردمکه بعدالیوم واروب مزبور الحاج مصطفی ابن ابراهیم خلیفه ذکر اولنان نقود موقوفه‌نك متوفای مرقومك یرینه متولیسی اولوب خدمت لازمه‌سین بیقصور مرعی ومؤدی قیلدقدنصکره یوی التی چورك اقچه وظیفه‌سیله متصرف اولوب واقفك روحی ودوام عمر و دولتم ایچون دعایه مداومت کوسترہ شویله بیلوب علامت شریفمه اعتماد قیلهلر تحریراً فی اوسط شهر ربیع الاول لسنه ست وثمانین ومأة والف

اسلامبول

Carski berat.

„U Sarajevu Bosni umrlog Hadže Kemaludina lijepu džamiju na novo podiže i popravi, koja je bila požarom poništena, i njezinu vakufu kao dodatak uvakufio je umrli i od boga pomilovani Mehmed paša, i odredio, da se isti novci daju na kamate, i imenovao kao muteveliju Saliha Halifu, sina Smajilova, koji je imao šest akči dnevne plaće, te je sada bez poroda umro, pa je ovo njegovo mjesto ostalo nepopunjeno i prazno, i na to mjesto izabran je Hadži Mustafa, sin Ibrahim Halifin, koji je kao sposoban i podesan pronagjen, te predložen, da se na to službeno mjesto imenuje, i dotični nadkadija mevlana Ismajil molio je, da mu se o tome previšnji carski berat izda, na osnovu čega imenujem istoga mutevelijom na mjesto umrlog, i ovaj moj carski berat bezplatno izdajem mu i zapovijedam mu, da tu dužnost bezprikorno vrši, dnevnu plaću po šest ćuruk akči uživa, te da se Bogu moli za dušu vakifovu i za mene i moju državu.

„Neka se to zna i po mojoj zapovjedi postupa.

„Pisano u Carigradu u polovini rebijul-evela 1186. = 1772. g. p. h.

Zatim donosim jedan carski berat, koji govori o ovoj džamiji i o uvakufljenju gotovine Silahdara Mehmed paše za istu, koji berat s prevodom ovako glasi:

برات شریف عالیشان

مدینهٔ سرای برسنه‌ده بوندن اقدم احراق اولنان خواجه کمال‌الدین جامع شریفی سابقا بوسنه والیسی وزیر مکرّم محمد پاشا اطیب مالیله بنا و احیا ایتکله واقف مشار الیهك جامع مذکوره مجدداً ترتیب و وقف ایلدیکی نقود موقوفه‌سندن آلتی اوزره یومی ایکی آقچه وظیفه ایله وقفیهٔ معمول بهاسنده قید و تصریح ایلدیکی فراش ثانی نصب اولنان اشبو رافع توقیع رفیع‌الشان خاقانی ابراهیم عاطف ابن صالح هر وجهله لایق و محل و مستحق خدمتنده مقیم بردرلو دخل اولنور حالی یوغیکن اجانبدن صالح بن احمد برتقریب اوزرینه برات ایتدیردوب مرقومه غدر ایتکله فراشلق مذکور مزبور ابراهیم عاطف بن صالح خلیفه‌یه برشرط واقف مرقومك رفعندن کما کان توجیه و ابقا و یدینه مجدداً برات شریف عالیشان ویرلك رجاسنه اقضی قضاة المسلمین قاضیسی مولانا احمد یحیی زاده زیدت فضائله عرض ایتکله موجبنجه مزبوره صدقه اولنوب اشبو برات همایون میمنت مقرونی ویردم و بیوردمکه بعدالیوم واروب مزبور ابراهیم عاطف ابن صالح ذکر اولنان جامع شریفنده رفع اولنان مرقومك یرینه برشرط واقف یومی ایکی آقچه وظیفه‌سیله متصرف اولوب واقفك روحی و دوام عمر ودولتم ایچون دعایه مداومت کوسترہ تحریراً فی اوائل شهر جمادی‌الاالی لسنة اربع وتسعین ومأة والف

قسطنطنیه

„Prije izvjesnog vremena izgorjela je Hadže Kemaludinova džamija u Sarajevu-Bosni, koju je bivši bosanski valija, čestiti vezir Mehmed paša, od svoga čistog imetka obnovio i oživio i kao njen vakif i utemeljač zavjetovao gotovog novca za pokriće njenih potreba, megju kojima je odredio po dvije akče dnevne plaće drugom pometaču ove džamije Ibrahimu Atifu, sinu Salihovu, koji je za tu službu vrijedan i sposoban, ali pošto se na to mjesto sa lažnim beratom nameće nekakav Salih, sin Ahmedov, to dotični šerijatski sudac Mevlana Ahmed efendija Jahjaefendić predlaže rečenom Ibrahim Atifa sina Salihova, da se u toj službi sa carskim visokim beratom imenuje i potvrdi: za to po ovom predlogu izdajem besplatno ovi moj visoki carski berat pomenutom Ibrahim Atifu i naregjujem mu, da tu službu sa odregjenom plaćom vrši, da se bogu za mene i moje carstvo moli.

„Pisano početkom džemazulevela 1193. (=1779. god.) u Konstantaniji.“

Važan je dokumenat muhaseba previgjena od strane mutevelije, koja se nalazi u sidžilu broj 35 na 134-oj strani, a glasi ovako:

„Povod pisanju jest ovaj:

„Kao mutevelija vakufa Hadže Kemaludinova i dobrotvora ove, vezira Mehmed-paše, iznosim ovdje tačne račune ovog vakufa do konca zilhidžeta 1209. (= 1794. god. koje sam račune sa stanovnicima ove mahale, koji su počasni nadzornici ovoga vakufa pregledao. Oni su po šerijatu odobreni, te ih niže iznosim:

Dug Mustafa-bega Muzaferije sa zalogom i obveznicom	348	groša 10 p.
„ Ahmedage baščauša sa garantom i obveznicom	33	„ — „
„ Hodže Bajraktara sa garantom i obveznicom	100	„ — „
„ Ibrahima tabaka sa garancijom i zalogom	50	„ — „
„ Husein čauša sa garancijom i obveznicom	200	„ — „
„ Muštafe Šakića sa garancijom i obveznicem	23	„ — „
„ Ahmed baše Kakrimanovića sa garancijom i obveznicom . .	342	„ — „
„ Ahmeda Sijalije sa garancijom i obveznicom	104	„ — „
„ Huseina odobaše sa zalogom i obveznicom	73	„ — „
„ Osman bajraktara Djulabije sa garancijom i obveznicom . .	54	„ — „
„ Mustafe Džipe tabaka za zalogom i obveznicom	150	„ — „
„ Mustafe Tabe kahvedžije sa zalogom i obveznicom	162	„ — „
„ hrišćanina Ivana Birke sa garancijom i obveznicom	18	„ — „
Gotovog novca u vakufskoj blagajni	1742	„ 10 „
na dugu i gotovini suma . .	3000	groša — p.
Zemljište mukate od Latinluk mahale prihod iznosi	3222	groša
Plaća godišnja imama i hatiba	31½	„
„ mujezina	15	„
„ nadzornika Mula Mehmeda	15	„
„ prvog pometača Mehmeda	12	„
„ Mula Mehmeda, koji salavate uči	12	„
„ Mula Mehmeda klanjača	3	„
„ I. pisara Mula Omera	42	„
„ džabije Mula Omera	3	„
„ tarifi hana Mula Omera	3	„
„ II. pometaču Mula Omeru	3	„
„ Mula Huseinu II. pisaru	9	„
„ muteveliji	19½	„
trošak teftera	3	„
plaća drugog mutevelije	10½	„
troškovi skupa . .	120	groša

Po odbitku troškova ostaje u vakufu 2831 groš i 10 para.

Još jedan imamski berat donosimo kako slijedi:

برات شریف عالیشان

مدینهٔ سرای بوسنه‌ده واقع اصحاب خیراتدن مرحوم خواجه کمال الدین نام صاحب الخیرك بنا ایلدیکی جامع شریفنده اوقافی محصولندن آلمق اوزره یومی درت صاغ آقچه وظیفه ایله امام اول اولان مزراغی اوغلی ابراهیم بن حسن وینه روم ایلی والیسی محمد پاشا نام صاحب الخیرك اوقافی محصولندن آلمق اوزره یومی ایکی صاغ آقچه وظیفه ایله جامع مزبوره‌ده امام ثانی اولان اسکندر خلیفه حسن رضاسیله هر برلری که جهات مذکوره‌سن ارباب استحقاقدن اشبو رافع توقیع رفیع الشان خاقانی مجلد ابراهیم بن احمد خلیفه‌یه فراغ وقصر ید ایدوب مزبور دخی هر وجهله لایق و محل ومستحق اولمغین جهات مذکوره مرقومانك فراغندن کندویه توجیه اولنوب بدینه برات

شریف عالیشانم ویرلمك بابنـده وقف مزبورك متولیسی اولان صـالح زید قدره عرض ایتمکین فراغلری واقع ایسه موجبنجه مزبوره صـدقه ایدوب اشـبو بوات همایونی ویردم وبیوردمکه بعد الیوم واروب مزبور مجلد ابراهیم ابن احمد خلیفه ذکر اولنان جامع شریفده فارغان مرقومانك یرلرینه امام اول وامام ثانی اولوب ادای خدمت ایلدکدنصکره جمعاً یومی آلتی صاغ آقچـه وظیفهسیله متصرف اولوپ دوام عمر ودولتم ایچون دعایه مداومت کوسترهلر تحریراً فی اوائل شهر رجب الفرد لسـنهٔ ثلاث وثمـانین ومـأة والف

قسطنطنیه

„Pošto se prvi imam u Hadže Kemaludin džamiji, Ibrahim Mizdragija, sin Hasanov, koji je za tu službu imao četiri zdrave akče plaće, na toj službi zahvalio, a tako isto zahvalio se i drugi imam ove džamije Skender Halifa, koji je imao od prihoda vakufa Mehmed paše Rumeljiskog valije dvije zdrave akče dnevne plaće, to je mutevelija ovoga vakufa Salih za ta mjesta kao podesna i sposobna predložio Ibrahima, sina Ahmedova, Mudželida, i molio, da se isti imenuje i o tome da mu se moj carski visoki berat izda, to sam na osnovu toga predloga rečenoga Ibrahima Mudželida za prvog i drugog imama sa plaćom od 6 zdravih akči imenovao i ovaj mu berat bezplatno izdao, te mu odregjujem da te službe vrši i bogu se moli za mene i moju državu.

„Pisano početkom redžeba 1183. (= 1769. g.) u Carigradu.“

Nalazimo jednu vakfiju glede ove džamije u sidžilu broj 17. na strani 168., koja glasi:

الحمـد لله الذی یسر لعباده فعل الخیرات والصلوة والسلام علی محمد خیرالبریات و علی آله واصحـابه الداعین الی الحسنات وعلی من تبعهم بالاحسان الی یوم العرصات امـا بعـد سـبب تحریر کتاب شرعی و موجب تسطیر نصاب مرعی اولدرکه مدینهٔ سرای بوسنهده بوزاجی زاده الحـاج حسن محلهسی اهالیسندن کتاب ذوی الاحترامدن امین السید محمد افندی ابن المرحوم حافظ السید احمد افندی مجلس شرع خطیر احمدی ومحفل دین مبین محمدیده وقف اتی البیانه لاجل التسجیل متولی نصب و تعیین ایلدیکی مصری الحـاج مصطفی افندی ابن ابراهیم محضرنده اقرار تام وتقریر کلام ایدوب مدینهٔ مزبوره محلاتندن خواجه زاده الحـاج احمد محلهسنده واقع برطرفی طرچقچی حسن بشه ورثهسی ملـکی و برطرفی ینه ورثهٔ مرقومهنك باغچـهلری و برطرفی نوسینلی سراج اسماعیل بشه ملـکی و طرف رابعی طریق عام ایله محدود وممتاز وسـالك ملکمده منسلك منزلی حسبة لله الملك الصمد وقف صحیح مؤبد وحبس صریح مخلد ایله وقف وحبس ایدوب شـویله شرط ایلدمکه منزل مذکورك تولیت وسکناسنی اولا کندی نفسمه ووفاتمدنصکره اولادیمه واولاد اولاد اولادیمه الی الانقراض ذکور واناثی علی السویه ساکن اولهلر و بعد انقراضهم اقربامدن و ذوی الارحامدن اقرب اولانلر نسلاً بعد نسل وقرناً بعد قرن الی الانقراض ذکور واناثی علی السویه ساکن اولهلر و بعد انقراض الکل خواجه کمال الدین محلهسنده واقع جامع شریفده امام اولانلر منزل مرقومده مشروطیت اوزره ساکن اولهلر ودخی شو له شرط ایلدمکه وقف ایلدیکم منزل مرقومده

مشروطیت اوزره ساکن اولانلر هرکون اوچ اخلاص شریف تلاوت ایدوب ثوابنی ولدم و لدمسی اولوب عن اصل منزل مذکوری بکا هبه و تملیك ایدن راضیه خاتونك روح پرفتوحنه هبه ایلیلر وهرسنه ده خواجه زاده الحاج احمد محلهسنده واقع جامع شریفده شمع روغندن بر مقوا ایقاد ایلیه ودخی سکناسی خواجه کمال الدین محلهسی اماملرینه انتقال ایلدکده انلر دخی وجه مشروح اوزره هرکون اوچ اخلاص شریف و هر سنه بر مقوا ایقاد ایدوب ثوابنی مرسومه راضیه خاتون و بوفقیرك روحنه هبه ایلیلر و دخی شروطیت اوزره ساکن اولانلر لازم و اقتضا ایدن برلری تعمیر ایلیلر واکر تعمیر ده کسل وعطالت ایدرلرسه اهالیء محله حسبی نظار تلریله دعواجی اولهلر دیوفارغاً عن الشواغل متولیء مزبوره تسلیم اولدخی وقفیت اوزره اخذ وقبض ایلدکدنصکره و قف مومی الیه جانب رحومه عازم اولوب عقار امام مختار سراج الائمه ابو حنیفة الکوفی نعمان ابن ثابت حضرتلرینك مذهب شریفلرنده غیر لازم اولدوغندن منزل مذکوری بنه ملکمه استرداد اولنمسی مطلوبمدر دیدکده متولی مرقوم جوابنده اکرچه امام مشار الیهك فتنده غیر لازم اولوب امام ابو یوسف وامام محمد حضرتلرینك فتلرنده وقفت بیکله صحیح و لازم اولمغله وقفیتنه حکم اولنمسی مطلوبمدر دیدکده حاکم موقع صدرکتاب طوبی له وحسن مآب افندی حضرتلری بعد التأمل جانب وقفی اولی واحری کوروب منزل مزبورك وقفیتنه حکم برله مفهوالواقع باطلب کتب ولندی فی الیوم السابع والعشرین من ربیع الاخر لسنة تسعین و مأة و الف

ـــ

nuti imam svaki dan po tri ihalasa za spas moje duše i duše moje matere Razije, koja mi je ovu kuću poklonila, učiti, a osim toga da imaju svake godine po jednu mukavu kupovati i istu u Hadže zade Hadži Ahmetovoj džamiji paliti, te da imadu uvakufljenu nekretninu po potrebi opravljati i popravljati. A ako nebi htjeli popravljati je, da im budu tužitelji mahalski stanovnici kao počasni nadzornici ovoga vakufa. Sve ovo izgovorivši vakif, predade bez tereta ovu kuću prisutnom muteveliji na raspolaganje i mutevelija je kao uvakufljeni imetak primi. Ali iza toga preokrenu vakif svoj govor na drugu stranu i reče: da ovo uvakufljenje premda po propisima i nazorima velikog imama Ebu Hanife vrijedi, ali pošto stvarno nije izvedeno, to on traži, da mu se uvakufljeno imanje u posjed i vlasništvo povrati. Na ovaj zahtjev prisutni mutevelija dade odrješit odgovor i reče, da po propisima drugih imama Ebu Jusufa i Muhameda uvakuvfljenje takovo vrijedi, čim dotični vakif rekne: „to i to uvakufljujem". S toga traži, da se to uvakufljenje presudom osnaži.

„Raspravljajući šerijatski sudac, promislivši o ovom predmetu, izreče presudu, da je ovo uvakufljenje na zakonu osnovano, te stvarno i istinito kao svršen čin izvršeno.

Pisano 29. rebijulahira 1190. (= 1776. g.). Svjedoci ovoga: Mehmed ef. Šamo pisar, Ahmed ef. Ćesrija, muderis i pisar, Šakir Ali ef. Ćesrić, pisar, Sef Abdullah ef. pisar, Abdullah ef. Kurević, pisar, Hadži Mehmed ef. Velindineefendić, pisar, i Hadži Mustafa ef. Misrić."

Okolo ove džamije ima dosta široko groblje, koje je popunjeno grobovima, megju kojim se nalazi i grob Sulejman efendije Musića kadije, koji je bio kadija u Sarajevu, onda, kad je general Hildburgshausen došao na Banjaluku 1150. (= 1737. g.). Više njegova groba na ploči nalazi se i dan danas ovaj isklesani tarih:

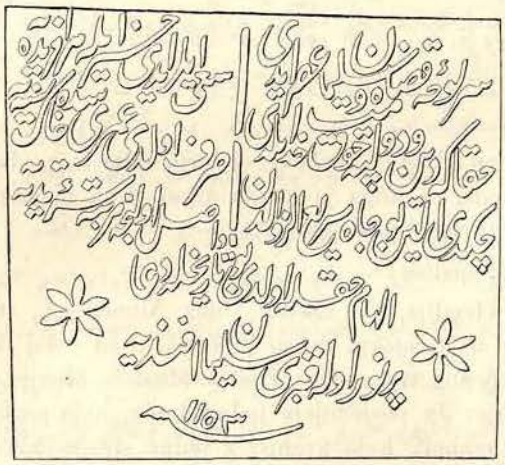

Slika 118. Smrtni natpis Sulejman ef. Musića, koji je ukopan u dvorištu Hadže-Kemaludinove džamije, a natpis je uzidan u duvaru (zidu) niže vrata prema zemaljskoj banci.

„Kao nadkadija dostojan je bio svoga zvanja i imena.
„Nastojao je svakom pojedincu da dobro učini.
„Zaista mnoge je usluge učinio vjeri i carstvu.
„Svoj vijek je potrošio u čuvanju carske zemlje i praga.
„Poteže ruke od ove prolazne časti, da postigne vječitu čast.

„Meni pade na srce dio da mu izgovorim ovim tarih s molitvom.

„Neka bude grob Sulejman efendije pun svijetla 1153.“ (= 1761. g.).

Kraj ovoga kadije, ima grobova njegove porodice i drugijeh, ali pošto im nisu tarihi pjesnički sastavljeni, zato ih nisam sve ni pisao. Na dnu ovoga groblja bio je i dječački muški mekteb, koji je vakufska uprava pretvorila u dućan zbog toga, što u ovoj mahali nema muslimanskih kuća ni djece.

Od toga dućana do navrh harema groblje je zagragjeno duvarom, na kome su ostali pendžeri zbog prolaznika da mogu viditi grobove.

Prama ovoj džamiji na gornjem ćošku Sulejmanove ulice uvakufio je svoju kuću toga vremena imam ove džamije Hadži Muhamed Razi efendija, sin Velijudin efendije, u ime ženskoga mekteba, i to 1199. (= 1784. g.), koji je iza toga otišao na Čabu po treći puta i u Mekki 1200. (= 1785. g.) prije Arefata umro.

وجه تحرير حروف اولدر كه مدينهٔ سراى بوسنه‌ده خواجه كمال الدين محله‌سنده واقع برطرفى موسى زادهٔ سليمان افندى ملكى و برطرفى جالى الحاج محمد ورثه‌سى ملكى و برطرفى قزاز مصطفى بشه ملكى وطرف رابعى طريق عام ايله محدود و ممتاز خارجيه و داخليه‌ده بيوت عديده و بوستان و باغچه مشتمل ملك منزلى حسبةً لله تعالى و طلباً لمرضاته ملكمدن اخراج ووقف صحيح شرعى وحبس صريح مرعى برله وقف وحبس ايلدم و شويله شرط ايلدمكه مادامكه حياتده اولام منزل مرقومك سكناسى و باغچه‌نك غله‌سى نفسمه مشروط اولوب ترميم و تعميرى و تبديل و تغييرى يدمده و تصرفده اوله و وفاتمدنصكره زوجهم مريم بنت مصطفى نام خاتون حياتده بولنور ايسه اولدخى منزل مرقومده الى الوفات ساكنه اولوب باغچه‌نك غله‌سنه متصرفه اوله اولدخى وفات ايتدكدنصكره محلهٔ مزبوره‌نك امام و مؤذنى ووجوه محله معرفتيله صالحات نسواندن تعليم قرآن و تربيهٔ اطفال نسوانه قادره برصالحه خاتون معلّمه نصب و منزل مرقومده داخليه‌ده واقع كبير اوطه‌يى معلم‌خانه ايدوب ايچنده تعليم قرآن وشرائط ايمان واسلام واحكام وضوء وصلوة وصومى اطفال نسوانه تعليم ايتدكچه منزل مرقومده ساكنه وبوستان و باغچه‌نك غله‌سنه متصرفه اوله واكر منوال محرر اوزره منزلمده تعليم قرآن اولمقدن معطل وحالى قالدقده محلهٔ مذكوره‌نك امام ومؤذنى و وجوه محله معرفتيله ومعرفت شرعله أمين ومستقيم برمتولى نصب و تعيين ومنزل مرقوم ايله بستان و باغچه‌سى بيع لمن يزيد اولندقدنصكره اخذ و قبض اولنان ثمن رأس مال وقف اولق اوزره حجت وتسجيل و يد متوليه تسليم اولنوب اوني اون بر حسابى اوزره قوى كفيللريله استرباح اولنوب حاصل اولان ريحدن يومى سكز اقچه وظيفه‌يه متولى و يومى اون اقچه وظيفه‌يه محلهٔ مزبوره‌ده معلّمه صبيان نسوانى اولان خاتون متصرفه اولوب و هر رمضان شريفنك الكى كيجه‌سنده بش غروشلق ايكى مقوا روغن محلهٔ مذكوره جامع شريفنه وضع وايقاد وكذلك بش غروشلق ايكى مقوا روغن سراج على محله‌سى جامع شريفنده وضع وايقاد اولنوب باقى قلان اقچه متولى معرفتيله صو يولى ياخود قالدرم تعميرينه خرج وصرف اولنماسيچون اشبوحروف لاجل التمسك تحرير و حاكم الوقت اولان اشرف موالئ كرام فضيلتلو السيد اسمعيل افندى‌يه تمهير اولنوب وقف مزبورك صحت ولزوميله حكم اولنمغين من بعد نقض

و زواله مجال قالمامشدر اشبو تمسك مضمونيله عمل ايدنلرك حق سبحانه و تعالى دنيا و آخرتلرين معمور و سعيلرين مشكور و ذنوبلرين مغفور ايليه آمين يا مجيب السائلين وسلام على المرسلين والحمد لله رب العالمين * فى ٢١ رجب سنه ١١٩٩

وقف الفقير الحاج محمّد
ابن ولى الدين عن محله
خواجه كمال الدين

شهود الحال

فخر القضاة موسى زاده سليمان افندى * فخر القضاة فوچوى احمد افندى * فخر القضاة لو بنلى احمد افندى * فخر القضاة محمود افندى * فخر القضاة شريف زاده فيض الله افندى * مظفرى امام ابراهيم افندى * قنطارى حسين افندى * مظفرى زاده ملا محمد * مظفرى زاده ملا ابراهيم * صو باشى زاده محمد اغا * قروى زاده محمد افندى * مورناق زاده ملا عبدالله * اسلامبولى زاده ملا ابراهيم *

Povod pisanja je ovaj:

U Sarajevu-Bosni u Hadže Kemaludin mahali postojeću kuću sa bostanom i baščom, koje nekretnine leže u granicama sa jedne strane kućom Sulejman efendije Musića, sa druge strane kućom našljednika Hadži Mehmeda džabije, sa treće strane kućom Mustafa kazaza, a sa četvrte strane putem, a koje nekretnine ja niže potpisani na božiji put na dobrotvorne svrhe za na vijek istinito i stvarno zavjetujem, te o tome stavljam slijedeće uvjete: da ja u pomenutoj kući dok sam živ stanujem i od bostana i bašče prihode pobiram, iste opravljam i popravljam, i sa istima po volji raspolažem. Poslije moje smrti, da moja žena Merjema, kći Mustafina, u toj kući doživotno stanuje i prihode od bostana i bašće prima, a poslije njezine smrti, da mahalski imam i mujezin sa odabranim mahalskim stanovnicima izaberu jednu sposobnu mualimu (učiljicu), koja će žensku djecu učiti kurânu i ostalim naukama ih poučavati, te da se od jedne velike sobe postojeće u pomenutoj kući ženski mekteb podigne, u komu će pomenuta mualima žensku djecu vjerskim naukama učiti, i u istoj kući stanovati i prihode od bostana i bašče primati i ona se kao vlasnica tih nekretnina ima smatrati. U slučaju da bi se to učenje ženske djece zanemarilo i prenepreglo, te bi se mekteb zapustio, tada imaju dužnost mahalski imam sa mujezinom i pribranim mahalskim ljudima u sporazumu sa dotičnim šerijatskim sudcem, da za taj vakuf izaberu valjana i sposobna muteveliju, te da se pomenuta — uvakufljena kuća sa bostanom i baščom javnom dražbom proda i dobiveni utržak, da se preda na raspolaganje muteveliji, koji će primljenu sumu sa 10 do 11% na kamate izdavati i to sa jakim garancijama i od ovih kamatnih prihoda da mutevelija ima po osam akči dnevne plaće, a deset akči da se plaća dnevno mualimi ženskog mekteba. Dalje, da se svake godine prije ramazanskih noći da se kupe po dvije mukave od pet groša, koje će se u džamiji Hadže Kemaludinovoj paliti, a tako isto da se kupe dvije mukave od pet groša, koje će se u džamiji u Sarač Alinoj mahali postojećoj paliti, a ostatak od ovih prihoda da dotični mutevelija ima trošiti na popravak vodovoda i kaldrma, zbog čega se i ova šerijatska isprava napisa i od strane šerijatskog sudca pečatom potvrdi, i ovomu se dokumentu dadne pravna sudska moć, koja se ne može kasnije ni na kakav način preokrenuti ni uništiti, a ko se ovoga testamenta uzdrži, bog će mu svake grijehe oprostiti.

„Pisano 21. redžeba 1199. (= 1784. g.).

„Dobrotvor ovoga Hadži Muhamed, sin Veliudinov, stanovnik Hadže Kemaludin mahale u Sarajevu.

„Svjedoci ovoga: Sulejman efendija Musić, Mahmud efendija Kadić, Ahmed efendija Foćo, Ahmed efendija Ljubinac, Fejzullah efendija Šerifović, Ibrahim efendija Muzaferija imam, Husein efendija Kantarija, Mula Mehmed Muzaferija, Mula Ibrahim Muzaferija, Hadži Mehmed Subašić, Mehmed efendija Krovo, Mula Abdullah Mornjak i Mula Ibrahim Stanbolić.

„Stanovnik Hadže Kemaludin mahale u Sarajevu-Bosni Salih efendija Pekara sin Osmanov opunomoćio je svoga najstarijeg sina Atifa Mula Ibrahima Pekara za niže slijedeću parnicu i sa šerijatskim punomoćijem ovlastio ga da ispred njega na sudu parnicu vodi, priznaje i potvrgjuje navode, sklapa nagodbe i druge poslove svršava te je ovi punomoćnik Atif Mula Ibrahim Pekara došao lično pred ovaj šerijatski sud i u prisustvu Hadži Mustafe Misirlića, sina Ibrahima, mutevelije vakufa Hadži Kemaludina te u prisustvu mahalskih stanovnika Omer Refdi efendije kadije, Abdullah efendije Musića, Mahmud efendije, Ahmed ef. Tahmiščije, Abdullahage čauša, Ibrahima Zildže, Mustafe bajraktara, Sulejman ef. imama, Mula Mehmeda mujezina i ostalih vakufskih poslužitelja, koji su počasni nadzornici ovoga vakufa dao je niže slijedeće očitovanje:

„Moj otac i vlastodavac, Salih ef. Pekara, prije nekoliko godina prodao je nešto zemljišta od džamijskog harema ovoga vakufa i od prihoda dobivenog i ukamaćenog novca opredijelio sebi dnevno po jedanaest akči kao dnevnu plaću za nadzornika, pisara i džabiju ovoga vakufa i na to isposlovao i carski berat te tako ovim vakufom protivno vakifskim uslovima neko vrijeme upravljao, zbog čega se vodio spor i razdor izmegju njega, i pomenutog mutevelije Hadži Mustafe Misirlića i ostalih mahalskih stanovnika te su se sada posredovanjem vrijednih muslimana megjusobno glede toga spora dragovoljno nagodili, tako, da je moj vlastodavac i otac Salih efendija Pekara odustao od tih dužnosti i odrekao se do sada primljenih plaća te berate i te dužnosti predao i ustupio prisutnom muteveliji, s uslovom, da mu ne traže naknade za do sada uzimane plaće, na koje je uslove i prisutni mutevelija bezuvjetno pristao te je na taj način ovaj spor megju njima nagodbeno svršen čin a ja u ime moga oca i vlastodavca ovdje očitujem, da više po ovome sporu i raspri ne će se više nikada tužba i rasprava zavesti a i ako bi se zavela, da se kod nadležnih sudova uvažiti ne mogu te da se ovaj spor sada smatra konačno svršenim.

„Prisutni mutevelija Hadži Mustafa Misirlić lično potvrdi i priznade sva očitovanja ovlašćenog punomoćnika Atifa Mula Ibrahima i očitova, da je ovaj vakufski spor na gore navedeni način nagodbenim putem dovršen, s toga se i ova šerijatska osuda po zahtjevu stranaka napisa i izdade.

„Pisano početkom rebijulahira 1190. (= 1776. g.).

Svjedoci ovoga: Ahmed efendija Ćesrija muderis i pisar, Mehmed efendija Samija pisar, Esejid Mehmed Emin efendija Hafizović pisar, Sejid Šačir Ali efendija Ćesrija pisar, Šeh Abdullah efendija pisar, Abdullah efendija Krovo pisar i Hadži Mehmed efendija Velijudinefendić pisar."

Tri godine kasnije pred rečeni mutevelija Hadži Mustafa efendija Misirlić dragovoljno je odstupio spomenuti muteveliluk stanovniku ove mahale Mehmed Memišu i pri odstupu dao je na šerijatskom sudu slijedeći račun, koga u prepisu i prevodu donosimo. On glasi ovako:

خواجه كمال‌الدين وقفك محاسبه‌سى

مدينهٔ سراى بوسنه‌ده خواجه كمال‌الدين جامع شريفه‌سنك متوليسى اولان الحاج مصطفى افندى بيك يوز طقسان بر سنه‌سنك وظايف ومصارفى نقود موقوفه‌نك ربحندن بعد الادا بيك يوز طقسان ايكى سنه‌سنه محسوب تمسكاتى تجديد ومعرفت شرعله حسابى رؤيت اولندقدن صكره توليت مرقومه‌يى ممش ملا محمده قصر يد و فراغت ايتمكله يدنده بولنان نقود موقوفهٔ مذكوره تمسكاتى مجلس شرعه كتوروب يرينه نصب اولنان متولىء جديد مزبور ممش ملا محمده تسليم ايلديكى بروجه آتى ذكر اولنور فى اليوم الخامس والعشرين من صفر الخير لسنة اثنين وعشرين ومأة والف

مبالغ	
٠٢٧٦٠	در ذمت اوغلى احمد بشه باتمسك
١٣٨٠٠	در ذمت سليمان بشه كبه‌جى باتمسك و باكفالت دامادى حسن بشه ذركر
٤١٤٠٠	در ذمت هلدب الحاج مصطفى دباغ باتمسك و باكفالت قرنداشى حسين بشه
٠٤٤٠٠	در ذمت ميسو اوغلى بقال صالح بشه باتمسك
٠٥٥٢٠	در ذمت طابيك قهوه‌جى مصطفى بشه باتمسك و باستغلال حصهٔ منزل
٦٧٨٨٠	
١١٠٤٠	در ذمت كبه‌جى وقالخانه‌جى حسين بشه باتمسك و باكفالت اوغلى ابراهيم بشه
٠٨٢٨٠	در ذمت قلايجى ووق حسين بشه باتمسك و باكفالت قلايجى ملا احمد
٣٦٠٠٠	در ذمت سوتره‌بيك محمد بشه باتمسك و باكفالت جلبكى مراد بشه
١٣٨٠٠	در ذمت حاجى حيدر اوغلى دباغ مصطفى بشه باتمسك و باكفالت هلدب حاجى مصطفى
١٣٧٠٠٠	
٠١٠٩٢٠	در ذمت قأكو ملا ابراهيم باتمسك و باكفالت كچه‌جى عبد المؤمن بشه
٠٠٥٨٨٠	در ذمت شاقيك محمد اوطه‌باشى باتمسك و باكفالت اوغلى مصطفى بشه
٠٠١٤٤٠	در ذمت ناظر وقف مذكور مصطفى علمدار قولجو
٠١٤٤٠٠	در ذمت وسوقى ملا مصطفى باتمسك و باوصيت غروش اذا توفى قبل الادا
١٦٩٦٤٠	
٠٢٧٦٠٠	در ذمت ساعتجى سليمان بشه باتمسك و باستغلال حصهٔ دكان
٠٣٠٠٠٠	در ذمت عباجى سليمان بشه باتمسك و باكفالت كاتب وقف
٠١٣٨٠٠	در ذمت بقال باشى چراغى صالح بشه باتمسك و باكفالت دامادى قزاز ملا ابراهيم
٠٠٩٣٦٠	در ذمت شارو اوغلى خباز عبدالله علمدار باتمسك و باكفالت باباسى حسن بشه
٢٥٠٤٠٠	
٠١٣٨٠٠	در ذمت ساعتجى اوغلى بربر ملا صالح باتمسك و بارهن دكان
٠٢١٦٠٠	در ذمت خطيب جامع مذكوره پوه صالح افندى باتمسك

٠١٠٠٨٠ در ذمت قصاب قره صالح عن محله كمال بك با تمسك و با استغلال منزل
٠١٥٢٤٠ در ذمت قويل اوغلى حسن بشه عن قصبهٔ وارش با تمسك و با استغلال منزل
٣١١١٢٠

٠٢١٦٠٠ در ذمت حاجى بك متروكه‌سى خديجه بنت على بك با تمسك و با كفالت زواق مصطفى بشه
٠٣٦٠٠٠ در ذمت جبه دباغ ابراهيم بشه با تمسك و با كفالت دباغ صلاطه مصطفى بشه
٠٠٨٢٨٠ در ذمت فاطمه خاتونه عن محله خواجه كمال الدين با تمسك
٠٠٧٢٠٠ در ذمت خباز فضلى بشه با تمسك
٣٨٥٢٠٠

٠٠٢٤٠٠ در ذمت زلجى علمدار اوغلى صالح بشه با تمسك بعد التسليمات
٠٠١٢٠٠ در ذمت ورثهٔ صوچو با تمسك بعد التسليمات
٠٠٤٢٦٠ در ذمت قطرا اوغلى محمد بشه با تمسك قطعه بعد السليمات
٠٠١٠٨٠ نقود موجوده در كيسه وقف
٣٩٣١٤٠

	غروش	پاره
	١٦٣٨	٣

يالكز بيك آلتيوز اوتوز سكز غروش ايله اوچ پاره در

و الحال

احمد افندى تحميسى ، الحاج عثمان موراق ، ملا مصطفى بن الحاج عثمان ، ناظر وقف مصطفى علمدار ، كاتب وقف ملا صالح ، عثمان افندى فنيچى ، عثمان اغا كورچى ، الحاج مصطفى بشلى ، الحاج محمد ابلاغى

„Hadži Mustafa Misirlić mutevelija vakufa i džamije Hadže Kemaludinove u Sarajevu-Bosni, došao je lično pred ovaj šerijatski sud i u prisustvu Memiša Mula Mehmeda očitovao, da on više ne će biti mutevelija ovoga vakufa, te da tu dužnost mutevelije dragovoljno ustupa novom i na mjesto njegovo izabranom muteveliji Memišu Mula Mehmedu, komu je pred sudom i dužne senete pojedinih dužnika uručio i račun, koga niže donosimo, sudu položio, zbog čega se ova odluka izdaje.

„Pisano 25. safera 1192. (= 1778. g.).

Po senetu sa izdacima duguje Ahmed baša Šerit	2.760	akči
Po senetu duguje Sulejman baša Čehedžija, garant njegov zet Hasan baša kujundžija	13.800	„
Po senetu duguje Hadži Mustafa Heldup tabak, garant brat mu Hasan baša	41.400	„
Po senetu duguje Salih baša Miso baka	4.400	„
Po senatu duguje Mustafa baša Tabić kavedžija i dao dio kuće u zalog	5.520	„
Po senetu duguje Hasan baša čebedžija, garant sin njegov Ibrahim baša	11.040	„
Po senetu duguje Husein baša Vuk kalajdžija, garant Mula Ahmed kalajdžija	8.280	„
Po senetu duguje Mehmed baša Sutrebić, garant Murad baša Dželebčija	36.000	„
Po senetu duguje Mustafa baša Hadži Hajdarović, garant Hadži Mustafa Huldup sumu od	13.800	„

Po senetu duguje Mula Ibrahim Keko, garant Abdulm umin baša Kečedžija	10.920	akči
Po senetu duguje Mehmed Šakić, garant mu sin Mustafa	5.880	„
Dug Mustafe bajraktara Koldže nadzornika vakufa	1.440	„
Po senetu duguje Mula Mustafa Dusukija sa oporukom, ako umre prije nego ovaj dug isplati, da se vakufu dadne 10 groša više . . .	14.400	„
Po senetu duguje Sulejman baša sahadžija i daje u zalog svoj dio dućana	27.600	„
Po senetu duguje Sulejman baša Abadžija, garant vakufski pisar . .	30.000	„
Po senetu duguje Salih baša Čiragija, bakal, garant zet mu Mula Ibrahim Kazaz	13.800	„
Po senetu duguje Abdullah bajraktar ekmesčija, garant otac mu Hasan baša	9.360	„
Po senetu duguje Mula Salih berber Svatčić, dao dućan u zalog . .	13.800	„
Po senetu duguje Salih ef. Puho, hatib ove džamije	21.600	„
Po senetu duguje Kana Salih kasap, dao kuću u zalog	10.080	„
Po senetu duguje Hasan baša Kobiljak iz Vareša, daje kuću u zalog	15.240	„
Po senetu duguje Hadidža, žena umrlog Hadži bega, sa garancijom Mustafe Zebke	21.600	„
Po senetu duguje Ibrahim baša Džipa, tabak, garant Mustafa Suta, tabak	36.000	„
Po senetu duga žene Fatme iz Hadži Kemaludin mahale	8.280	„
Po senetu duguje Fazli baša ekmesčija	7.200	„
Po senetu duguje Salih baša Sildžo bajraktar	2.400	„
Po senetu duguju našljednici Sočini	1.200	„
Po dva seneta duguje Mehmed baša Katušić	4.260	„
Gotova novca u kasi	1.080	„
Suma . .	393.140	akči

a u groševima iznosi 1638 groša i 3 pare.

Svjedoci ovoga: Ahmed ef. Tahmiščija, Hadži Osman Mornjak, Mula Mustafa Hadži Osmanović, Mustafa Bajra, nadzornik vakufa, Mula Salih pisar, Osman ef. Križač, Osmanaga Djumrukčija, Hadži Mustafa Bešlija i Hadži Mehmed Ablagija.“

Kod ovako bogate ove zaklade, bilo bi interesantno znati, gdje se ovaj novac sada nalazi?

U dvorištu ove džamije nalazi se grob Musića Derviš Ali efendije, u kog tarih ovako glasi: *(Slika 119.)*

„U bašći rasvijetljene zemlje Hadži Musić bijaše na ovom svijetu kao sunce.

„Njegovo veliko ime bijaše Derviš-Ali ef., koji u mladosti ne okusi nikakve slasti ovog svijeta. Čuvši zapovjed božju nek je sve meni prigotovljeno. Tako je zapovjedio Svemogući, te nek njegova duša u moru milosti.

„Napusti lažne časti Datum mu izagje sa pet rajski djevojaka.

„Rajska kuća bi mu vječita čast 1224.“ (= 1809. g.).

U blizini ovog nalazi se grob Hasanage Novalije u kog tarih ovako glasi: *(Slika 120.)*

„Šteta za onog starog junaka, Nove Hasage. Razasu cvijet života smrtni vjetar. Ima li sada megju agama smrtne straže ovaki starac i poznavaoc vremena? Iz defitera živih pobrisa mu se ime

Slika 119. Natpis nišana Derviš Ali-ef Musića u dvorištu Hadže-Kemaludinove džamije.

a popravi se i upisa kod Božije kapije. Na strašnom sudu neka mu bude njegov zagovornik ponos svijeta.

„Njegov grob neka napuni veliki Bog rajskim djevicama.

„Mi smo od Boga došli i Bogu ćemo se vratiti! Neka mu je fatiha 1173.“ (=1759. g.).

U blizini ovih nalazi se ukopan dobrotvor Dženetić Mustajbeg, čiji tarih ovako glasi: *(Slika 121.)*

„Bijaše od ešrafa ovaj Dženetić zvani. Ime mu je Hadži Mustajbeg a ocu mu Fejzul-lah te dedi Ismailbeg. Neka im je

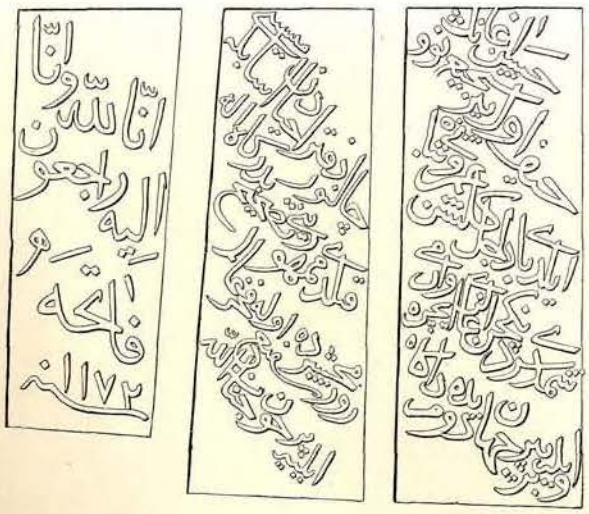

Slika 120. Natpis nišana Hasan-age Novalije u dvorištu Hadže-Kemaludinove džamije.

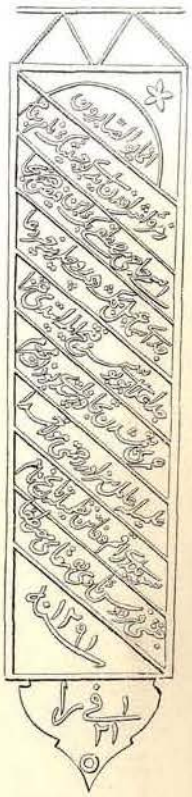

Slika 121. Natpis nišana Mustafa-bega Dženetića u dvorištu Hadže - Kemaludinove džamije.

duši lijepa spomen. Veliki mu je dedo ratovo pri osvojenju ove Bosne, živio je više od 70 g. ovaj prebrani muž. Po znanju se je ravnao te je zaslužan Božje milosti. Izreče rakim pjesnički smrtni mu datum: Neka bude Mustafi mjesto u velikom gizdavom raju.“

Zemaljska štamparija u Sarajevu. — Земаљска штампарија у Сарајеву.

Sarajevo, oktobar—decembar. 1911. Сарајево, октобар—децембар.

GLASNIK ZEMALJSKOG MUZEJA U BOSNI I HERCEGOVINI.

ГЛАСНИК ЗЕМАЉСКОГ МУЗЕЈА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

Tursko-slovjenski spomenici dubrovačke arhive.

Priopćio

dr. Ćiro Truhelka.

4. Hercegovački krajišnici.

Pregled.

Ahmed vojvoda	1466.—1470.	Mehmedbeg Isabegović . .	1506.—1509.
Hamzabeg	1470.—1474.	Davudbeg	1509.—1510.
Sinanbeg	1474.—1475.	Kasumbeg	1510.
Bajazidbeg	1475.—1477.	Mehmedbeg Obrenović,	
Jahjabeg	1477.	drugi put	1510.—1511.
Sulejmanbeg	1477.—1478.	Hasanbeg Mihajlović . .	1511.—1513.
Ajazbeg	1478.—1483.	Mehmedbeg Isabegović,	
Mustafabeg	1483.—1486.	drugi put	1513.—1515.
Ahmedbeg	1486.—1488.	Skenderbeg Vranešević .	1515.—1517.
Hadžibeg	1488.—1489.	Mustafabeg Bogojević, sin	
Mustafabeg	1489.—1493.	Dautpaše.	1517.—1518.
Sulejmanbeg	1493.—1497.	Azami-Hasan	1518.—1520.
Ahmedbeg Vranešević . .	1497.—1500.	Ahmedbeg	1520.—1522.
Mehmedbeg Obrenović . .	1500.—1504.	Muradbeg	1522.
Sinanbeg Borovinić . . .	1504.—1506.	Mahmudbeg	1522.

Ahmed vojvoda. O turskim namjesnicima onoga dijela Bosne, koji bijaše pod vlasti hercega Stefana Vukčića, nismo do sada imali gotovo nikakovih vijesti, osim nekolicine imena namjesnika, što ih je po turskim vrelima naveo Bašagić na kraju svoje „Kratke upute u povijest Bosne".

Kako je humska zemlja — današnja Hercegovina — postepeno došla pod tursku vlast, razlažemo na drugom mjestu a ovdje ćemo samo spomenuti, da su se njeni prvi turski upravitelji zvali vojvodama, poslije nose naslov krajišnika, u dubrovačkim zapisima obično *„craisnicus noster vicinus"* ili naprosto *„craisnicus vicinus"*. Kasnije imaju naslov sandžaka krajišnika *(sanzacus craisnicus vicinus)* a tek u XVI. vijeku dolazi u običaj naziv krajišnika ili sandžaka hercegovačkog *(craisnicus Hercegovine)*.

Prvi namjesnik humski bijaše Ahmed vojvoda. Njegovo se ime spominje u jednom zaključku vijeća umoljenih, od 4. februara 1466. da se daruju svirači susjedne gospode, koji bi po starom običaju na dan sv. Blaža dolazili, da proslave tu narodnu dubrovačku svetkovinu te su tom prilikom bili prisutni i svirači Ahmedova ćehaje. Da su došli ćehajini svirači a ne Ahmedbegovi znači, da Ahmedbeg još u to doba nije bio instaliran u svojoj časti, već je pred sobom po turskom običaju slao ćehaju, da ga zastupa, dok on ne dodje. Megjutim je sam Ahmedbeg skoro došao, jer se već 12. februara 1466. čulo u Dubrovniku, da s vojskom svojom dolazi prema Konavlima te je vijeće zaključilo, poslati mu na dar sukna vrijedna 60 perpera. Malo za tim naumio je posjetiti grad Dubrovnik, da vidi ovaj slavni trgovački emporij na Jadranu te je vijeće umoljenih 23. februara vijećalo, kako će dočekati i ugostiti novog susjeda, komu je dana vlast nad velikim dijelom hercegova zemljišta. To sve se dogagjalo za živa hercega Stefana, koji je u oči svoje smrti gledao rasulo svoje države, pospješeno vlastitom krivnjom.

Hamzabeg je slijedeći vojvoda a spominje se 12. marta 1470. On je poslao svoga poklisara Heraka (Vraneša), da povede jednog Dubrovčanina hercegu Vlatku, da bude vještakom u stvari diobe hercegove ostavštine, o kojoj govore naši dokumenti br. 28.—30, str. 30.—32. Vijeće umoljenih delegiralo je tog povjerenika 17. aprila.

Hamzabeg je na osnovu osude Eminudina, ~~bosanskog~~ vilajetskog kadije, izdao i naš dokumenat br. 37., str. 36., kojim 8. februara 1472. Dubrovčane riješava svake daljnje dužnosti naprama hercegu Vlatku i bratu mu knezu Stefanu.

Dubrovčani izabraše 27. juna 1470. Nikolu Palmotića i Stjepka Lukarevića poklisarima, da odu krajišniku Hamzabegu, da mu se poklone, čestitaju imenovanje i da mu predadu darove, a odsele ostao je stereotipni običaj svaki puta, kad bi stupili na vladu i svake godine slati susjednim namjesnicima stanovite darove. Tako je 12. juna 1471. delegiran Paladin Lukarević s darovima — sukna u vrijednosti od 300 perpera — Hamzabegu; malo za tim poslaše mu nekoliko kosova *(merulos)* na dar (6. jula).

Slijedeće godine intervenirao je Hamzabeg u razmirici izmegju hercega Vlatka i Dubrovčana, što je nastala radi grada Posrednice te je poslao nevesinjskog vojvodu Skendera u Dubrovnik, o čemu je vijeće umoljenih raspravljalo 14. augusta 1472.

Iste godine zapovjedio je sultan Mehmed II. svome slugi voevodi Hamzabegu da bere po svojoj zemlji Vlahe i Vlašiće, koji će kao adžem oglani poći u Carigrad, da ih tamo odgoje za carsku službu a s time je u savezu i carski ferman pisan u Tur-Ali, 24. septembra 1472., što ga donosimo pod br. 38. na str. 37.

O njegovoj provali u Konavlje, koja je Dubrovniku prouzročila velike brige i neprilike, govorili smo na drugom mjestu.

Vojvoda Sinanbeg naslijedio je svog predšasnika Hamzabega koncem god. 1474. jer mu Dubrovčani, 12. januara, odlučiše slati poklisara, da ga pozdrave a Sinanbeg uzvratio je na tu prijaznost, šaljući svoga poklisara sa terdžumanom u Dubrovnik.

U maju posjetio je Sinanbeg Popovo polje te je odavle poslao kao svog poklisara Vuka Vraneša u Dubrovnik, a Dubrovčani izabraše (3. maja) poklisara, koji će ga u Popovu pozdraviti. U to doba desilo se umorstvo nekog Milivoja, ubijena na dubrovačkom zemljištu te je Sinanbeg zato poslao svog imrahora[1]) u Dubrovnik s nalogom,

[1]) Imrahor = konjušar, nadglednik štale.

da pošalju poklisara na portu, koji će se radi te krvi tamo suditi. O tome umorstvu radi naša listina br. 48., str. 44.

Od Sinanbega izdan je Dubrovčanom slobodni list od 1. februara 1475., kojim im zajamčuje slobodu trgovine po svome vladanju te se kune carevom glavom, da će svakoga objesiti pred vlastitom kućom, koji se ogriješi protiv dubrovačkog trgovca (sr. pismo br. 42., str. 40.). Odnošaj izmegju Dubrovčana i Sinanbega čini se da je bio vrlo povoljan, jer su ovi čak i njegovoj ženi slali dar u vrijednosti od 120 dukata (21. augusta 1475.).

Bajazidbeg je prvi vojvoda hercegovački, koji nosi naslov krajišnika. Naslijedio je Sinanbega u jesen 1475., jer mu se 31. oktobra šalju obični darovi u vrijednosti od 400 perpera. 1. decembra poslaše mu Dubrovčani, kao i vrhbosanskom sandžaku Balibegu Malkočeviću, riba, voća, slatkiša i jedan ćurak.

Ovo je božićni dar, što ga Dubrovčani od starine u božićno doba slahu bosanskom kralju i svom susjedu hercegu Stjepanu, a slali su ga odsele redovito i njihovim turskim našljednicima u vlasti, vrhbosanskom sandžaku i svom „susjednom krajišniku". Ribe bile su marinirane u gelatini, voće *(fructuaria)* u konfiturama a šećer na razne načine.

11. decembra 1476. votiralo je vijeće umoljenih, da mu se opet šalje običajni godišnji dar.

Jahja (Jahaitbeg) naslijedio je Bajazidbega u proljeće 1477.; 18. aprila votiran mu je isti dar kao Bajazidbegu prošle godine 11. decembra, a 21. aprila 1477. šalje mu se poklisar Junije Gradić, da ga pozdravi i da mu predade darove u vrijednosti od 250 dukata. U jednom zapisu zove se *„Jachaitbegh craisnicus noster Bosne"* a iz toga se razabire, da se i onda još Hercegovina smatrala integralnim dijelom Bosne a krajišnik jamačno je bio podčinjen sandžaku vrhbosanskom. Taj je krajišnik bio samo par mjeseci u časti, jer ga već u ljetu naslijedi

Sulimanbeg kao novi krajišnik *„ducatus Bosne"*. U ovom nazivu nalazimo prvi trag potonjega naziva Humske zemlje, koji se do danas sačuvao kao derivat herceške vlasti Stjepana Vukčića u imenu Hercegovine. Nalazim ga u protokolu sjednice vijeća umoljenih od 16. augusta 1477., koje je zaključilo, odaslati Paladina Lukarevića i Franu Pucića u Foču, gdje je bila prijestonica krajišnika, da pozdrave Sulimanbega. Sulimanbega spominje još njegov sluga Esebalija u pismu, što ga donosimo pod br. 58. na str. 51.

Ajazbeg naslijedio je svog predšasnika pred jesen god. 1478. 2. oktobra ove godine došao mu je naime poklisar Turhan u Dubrovnik, da Dubrovčanom najavi zasijedanje svog gospodara a 9. oktobra zaključiše ovi poslati mu poklisarstvo, koje će mu se pokloniti. Ajazbeg stekao je glas kao osvajač Novoga (Castel Novi) a za rata, što ga je vodio u tu svrhu, pokazao se naprama Dubrovčana osobito susretljivim, jer je na granici Konavalja, 1482., postavio posebnog „obarnika" *(obarnich)* Aliju, koji je imao čuvati dubrovačko zemljište, da tamo ne provale nedisciplinovane ratne čete. Taj Alija dobio je 12. februara 1482. za to 60 perpera nagrade. 16. novembra 1482. došao je kao poklisar vojvode Ajazbega njegov dijak Murat u Dubrovnik, da raspravlja u stvari dukatnika, koji bere „vlaške dukate" a 23. novembra dalo je vijeće tome Muratu odgovor, koji nam u potankostima nije poznat. (R. 24., 115′., 116′.)

Na Ajazbega odnose se u našoj seriji dokumenata tri pisma: br. 74. na str. 67., kojim oglašuje, da je u Dubrovniku prestala kuga te otvara put onamo i br. 77., str. 70. i 80. str. 72. koji se tiču vražde, provedene protiv Stjepana Bjelanovića iz Konavalja radi umorstva nekog Alije. Pošto je u toj stvari intervenirao i vrhbosanski sandžak Jahjabeg, donosim neke potankosti iz te rasprave opisujući njegovo vladanje.

Mustafabeg, našljednik Ajazbegov, bio je porijeklom Bošnjak. Prem za to nemam direktnih dokaza, čini se, da je identičan sa Mustafabegom Milivojevićem, komu nagjoh spomena u *partes consilii rogatorum.* U prilog toj hipotezi bilo bi i to, da na njegovu dvoru nalazimo u uglednom položaju kneza Milivoja Mihočevića, o kome rade naša pisma br. 107. i 108. (str. 94.), koji je za nj obavljao važnije diplomatske misije. Taj Milivoj bio bi mu prema tome otac. Taj isti Milivoj bio je i novski hamaldar, dakle u vrlo uglednom položaju. I dijak Mustafabegov, koji mu je obavljao važnije kancelarske poslove, bijaše kršćanin i rogjak njegov imenom Radonja Crepović.

On je prvi sa Mustafabegovim subašom 20. oktobra 1483. najavio u Dubrovniku imenovanje Mustafino krajišnikom.

Mustafabeg god. 1484. nije bio u svom stônom mjestu Foči, jer ga zastupa subaša, kako zaključujemo po jednom zapisu od 7. maja 1484., ali nije nam poznato, gdje je boravio.

Slijedeće godine boravio je u Novom, gdje su ga posjetili dubrovački poklisari i s njime ugovarali o prodaji soli u Novom i Risnu te su na osnovu ovih pregovara i carskog fermana, što ga donosim na str. 74. pod br. 84., nastali naši dokumenti br. 88.—90. (Sr. R. 25. 37. dne 6. juna 1485.). 25. juna dobiše dubrovački poklisari u Novom nalog, da krajišniku pokažu slovjenski hudžet i turski spis, načinjen o tome s hamaldari, a kada se Mustafabeg u julu vraćao iz Novoga kući u Foču, počastiše ga Dubrovčani u Konavlima (sr. zaključak od 27. jula 1485.).

U ovo doba mora da se Mustafabeg bavio kojom ovećom gradnjom, jer mu Dubrovčani 14. juna dadoše za plaću 20 staklenih ploča, roba, koja je u to doba u našim krajevima bila još rijedak gost. (R. 25., 38′.)

Neko vrijeme poslije, 29. oktobra 1485., stigla je u Dubrovnik vijest od ćehaje fočanskog subaše, da je na mjesto Mustafabegovo imenovan sandžakom *„ducatus Bosne“,* to jest današnje Hercegovine, carev zet Ahmedbeg (R. 25., 64′.), ali ovaj nije odmah došao u svoju rezidenciju, nego je Mustafabeg odstupio tek u januara iza nove godine 1486. od svoje časti. Dubrovčani mu još 7. januara poslaše oprostni dar od 100 dukata. Do dolaska novoga sandžaka vršio je funkcije njegove fočanski subaša (R. 6. maja 1486.).

Ahmedbega, novog krajišnika, zastupao je, dok nije osobno došao u Foču, subaša fočanski, kome Dubrovčani 6. maja 1486. votiraše dar kao krajišnikovu zastupniku. Kada je Ahmedbeg stigao u svoju rezidenciju, javio je po svome haznadaru svoj dolazak u Foču, a taj je bio već 27. juna 1486. u Dubrovniku, da preda u njegovo ime obične darove. Njemu poslaše Dubrovčani poklisare sa darovima, koji se vratiše u Dubrovnik 22. septembra 1486. Slijedeće godine pošao je Ahmedbeg u Novi, nekoć grad hercega Stefana, koji je imao da postane najvažnijim turskim gradom na ovoj strani mora. Polazeći u Novi pozdravilo ga je dubrovačko poslanstvo, izabrano 25. septembra 1487. Spomena ovom krajišniku nalazim još u jednom zapisniku vijeća umoljenih od 20. decembra iste godine. Ahmedbeg je iskao u Dubrovčana nekoliko pancira, ali je vijeće zaključilo, da mu se molba na uljudan način odbije.

Hadžibeg *(Caxibeg, Chasibeg)* bio je 1484. kratko vrijeme bosanski sandžak a imenovan je našljednikom Ahmedbegovim negdje u početku godine 1488. Na svoje mjesto nije pošao odmah, već je njegov subaša navijestio Dubrovčanom njegovo imenovanje i poslao obične darove, koje je vijeće 21. februara 1488. primilo i uzvratilo. 5. aprila stigao mu je kapidžija kao poklisar u Dubrovnik a Dubrovčani zaključiše 22. aprila poslati mu svečane darove i to 1000 perpera u novcu, dva kavada vrijedna 80 perpera i osim toga tespih sa 100 zrna korala[1]) (R. 25. 233.).

Od njega imamo u našoj zbirci dokumenata pismo od 21. decembra 1489., kojim javlja Dubrovčanom, da je emin novski pošao na portu a ostavio kneza novskog Mihoča Pribisalića kao svog zastupnika, da upravlja novskom carinom (br. 112., str. 98.).

Mustafabega[2]), po drugi put novog krajišnika, nalazimo već slijedeće godine 1489. Njegovo imenovanje najavio je kapidžija njegov Skender i donio Dubrovčanom darove 1. juna a 16. jula poslaše mu Dubrovčani svoje darove. I on je na svom dvoru imao nekoliko kršćana, kojima bi povjeravao važnije misije: kancelara Pokrajca Dijakovića (spominje se 13. augusta 1489.), Vuka Baličevića i Ivana Radičevića, koji se spominje kao poklisari 5. oktobra 1490.

Zadnji put spominje se 7. augusta 1492., kada je poslao Dubrovčanom na dar *„duos zambellotos, duas chamuchas, vnam habenam et quatuor tacias . . .“* a dobio za uzdarje u vrijednosti od 100 dukata. Ovo su valjda bili oprosni darovi, jer već slijedeće godine nalazimo novog krajišnika Sulejmanbega.

Od Mustafabega imamo u našoj seriji ratifikaciju ugovora, sklopljena izmegju novskog hamaldara i Dubrovčana, kojim se uregjuje ispolična prodaja soli u Dubrovniku, Novom, Slanom, Kleku i Risnu (br. 113., str. 98.) i ferman Bajazida II. od 3. aprila 1492., kojim se njemu nalaže, da strogo pazi na to, da se u Novom osim novske soli ne prodaje druga sô, nego samo dubrovačka (br. 117., str. 104.).

Sulejmanbeg najavio je Dubrovčanom nastup svoje časti po poklisaru Ivku Konjhodžiću[3]), koji je 26. marta 1493. bio u Dubrovniku i predao njegove darove. Subaši mu bilo je ime Mustafa, a došao je 15. maja kao poklisar u Dubrovnik. Sulejmanbeg čini se da je bio bolježljiv čovjek, jer već u junu zamolio je Dubrovčane, da mu pošalju liječnika, a ovi zaključiše poslati mu magistra Antuna de Victoriis, Faventinca. Za ovu se uslugu odužio Sulejmanbeg darom, što ga je poslao po svom kapidžibaši a Dubrovčani, od davnine obikli za sve darove susjedne gospode odužiti se darovima u dvostrukoj vrijednosti, poslaše mu 80 dukata i jedan sat *(horologium)*. To će biti možda prvi sat, koji je u Bosni prohodao! (Sr. R. 27., 65. od 31. augusta 1493.)

U oktobru 1493. poslaše Dubrovčani Franju Pucića Sulejmanpaši kao poklisara, da intervenira u jednoj stvari, koja je mogla imati neugodne pošljedice. U Konavlima, dakle na dubrovačkom zemljištu, ubijen je sin nekog jenjičara a Pucić imao je da nastoji sklonuti krajišnika, da se stvar riješi po narodnom običaju vraždom. U instrukciji od 23. oktobra ovlašćuje se poklisar, da pristane u ime vražde platiti 20.000 do 30.000 aspri a da odgovornost Dubrovčana u toj stvari bude manja, neka rekne

---

[1]) Mora ih biti po pravu 3 × 33, dakle 99 zrna.

[2]) Da li je identičan sa Mustafabegom Milivojevićem sinom Milivoja Mihočevića, što se spominje u Partes cons. rog. 26., 21. i u našim dokumentima br. 107., 108., 111. držim prema onome, što je gore rečeno vjerojatnim ali ne dokazanim.

[3]) Konjhodžići su danas muslimani.

krajišniku Sulejmanbegu, da se zločin desio doduše na dubrovačkom zemljištu, ali se krvnici nalaze u Turskoj u vlaškom katunu Pliska i da ondje „trafigaju". (Lett. e Comm. 17., 22.)

I slijedeće godine poboljevao je Sulejmanbeg. 1. juna 1494. poslaše mu Dubrovčani istog magistra Antuna Faventinca, da ga liječi, a u oktobru zamolio ih je opet, da mu šalju lijčnika, što mu je vijeće 29. oktobra i uslišalo.

Zanimivi darovi stigoše u Dubrovnik od krajišnika pred novu godinu 1495. i to šest jelena, što ih je donio njegov dijak Mihajlo[1]) a da je onda u Bosni bilo obilja jelena, koji su tu danas posve izumrli, dokazuje to, da je 29. marta 1496. stiglo u Dubrovnik dvanaest košuta kao dar krajišnika Mustafabega.

Čini se da je Mustafabeg nastavio gradnju, koju je bio započeo za prvog svog krajišnikovanja, jer su Dubrovčani 27. februara 1496. zaključili, poslati na dar opet 140 mletačkih stakala.

Našljednik njegov bio je

Ahmedbeg Vranešević. U latinskim protokolima dubrovačkih vijeća redovito se zove Auranessovich, a da to ima glasiti Vranešević možemo zaključiti po tome, što se glasoviti priorat Vrana u latinskim i taljanskim pismima zove *Aurana*. Od ove porodice poznate su nam slijedeće ličnosti: Već 1455. nalazimo Isabega Vranešević a, koji je bio jamačno visoki dostojanstvenik, jer mu Dubrovčani 17. aprila poslaše dara u vrijednosti od 300 perpera, dočim njegovu poklisaru dadoše 80 perpera. Godine 1485. spominje se carev sklav Ibrahim, sin Heraka Vraneša, dakle takogjer Vranešević, koji je 5. maja donio pismo porte u Dubrovnik. Njegov otac bijaše onaj isti Herak Vraneš, koji je 1470. dolazio kao poklisar Hamzabega krajišnika u Dubrovnik i komu kasnije *„datum est regimentum"* od Popova i Trebinja, te su mu Dubrovčani darovali, kada mu je ta služba povjerena, 100 perpera i 2 kavada (12. decembra 1476.). U kojem je srodstvu bio sa poklisarom krajišnika Sinanbega, Vukom Vranešem, koji je 1475. dolazio posaobinom u Dubrovnik, nemogu pouzdano ustanoviti.

Pošto je Ahmedbeg Vranešević zasio na krajišničku stolicu — prva vijest o tom stigla je 26. maja 1497. u Dubrovnik, — zaključilo je vijeće umoljenih 22. juna, da mu pošlje poklisare, koji će ga pozdraviti i predati mu običajne darove pod istim uvjetima, kako su 1. jula 1493. poslani poklisari na pozdrav njegovom predšasniku. Darovi su bili 1000 perpera gotova novca i dva kavada od 80 perpera, a kapidžibaši njegovom poslano je 10 dukata; primjeren dar i subaši.

Poklisaru Mihajlu Restiću naloženo je u komisiji, izdanoj 5. jula 1497., da što ljepše pohvali novog krajišnika Ahmedbega, pred kime ide dobar glas i neka slavi neumrlu uspomenu Isabega Vranešević a. Neka mu i spomene iskreno prijateljstvo, što je od starine postojalo izmegju gospode Vranešević a i Dubrovnika i neka ga zamoli, da i on uzdrži ovo prijateljstvo i bude Dubrovniku sklon. (Lett. e Comm. 17., 75.)

Sudeći po tome možda nije smion zaključak, da je Isabeg Vranešević, što ga nagjosmo u god. 1455. bio otac Ahmedbegov a u doba, kada je ovaj zasio krajišničku stolicu, da je Isabeg bio već mrtav.

24. jula odvratio je Ahmedbeg ovo poslanstvo, šaljući svoga poklisara u Dubrovnik a za darove odužio se sa četiri serdžade, četiri zambelotta i dr.

---

[1]) Dubrovčani odužiše se poslav krajišniku 50 dukata vrijednosti.

Skoro je pokušao Ahmedbeg, da se prijateljskim susjedstvom dubrovačkim okoristi na praktični način, jer 7. decembra 1497. raspravlja *consilium rogatorum* o njegovom pismu, kojim moli Dubrovčane, da mu pozajme 1000 dukata; nu ovi, znajući, kako su krajišnici kratko u svom zvanju te ih porta premještava brzo na drugo mjesto, gdje bi im možda teško bilo utjerati dug, odlučiše uljudnim načinom, odbiti ovu molbu.

Možda je u to doba već i stigao prvi glas u Dubrovnik, da će se Ahmedbeg dignuti sa krajine, jer 3. januara 1498., šaljući Dubrovčani „susjednom sandžaku" obični godišnji dar od 100 dukata a da ga donekle ublaže za to, što mu ne učiniše volju sa zajmom, dodaše suviše 100 dukata i narediše poklisarstvu, da to preda Ahmedbegu, ako ne bude amoviran iz Bosne.

Ta vijest megju tim se nije obistinila, jer on osta u vlasti i preko ljeta. Saznajemo to po tome, što je vijeće umoljenih 31. jula 1498. zaključilo, poslati posinku *(„posinach")* Ahmedbega Vranešević sat bez uteza *(sine contrapensis);* nu već 11. augusta promijenilo je tu odluku u toliko, što je odredilo, da se taj sat dade samom Ahmedbegu a posinku mu drugi sa utezima, vrijedan 6 dukata.

Ahmedbeg Vranešević dignut je sa Hercegovine u početku ljeta 1499. Saznajemo to iz instrukcije, koja je dana 29. jula ove godine dubrovačkim poklisarima, koji su imali poći s haračem na portu. Tu im se megju ostalim nalaže, ako bi se krajišnik Ahmedbeg za njihova boravka desio na porti, neka ga posjete i neka mu se udvaraju. (Lett. e Comm. 17., 88′.)

Na njegovom dvoru bijaše kancelar Pokrajac a uza nj Vuk Baličević, koje često nalazimo kao poklisare hercegovačkih krajišnika (Lett. e Comm. 17., 53′., 69.).

Mehmedbeg Obrenović, sandžak, naslijedio je Ahmedbega Vraneševića negdje pred jesen god. 1500.; bar je vijeće umoljenih 24. oktobra zaključilo, poslati mu na pozdrav poklisara s darovima pod istim uslovima kao i njegovom predšasniku. Prije nego li je došao u Hercegovinu bio je sandžakom u Moreji, što saznajemo po jednom zapisu u vijeća umoljenih od 24. novembra.

Otac mu bijaše isti Petar Obrenović, što se spominje u zapisniku istoga vijeća od 19. juna 1487. kao otac Kalinbaše, gospodara Romanije (R. 25. 174.′). Mehmedbeg, brat istog Kalinbaše, bijaše 1499. kapidžibaša na porti, jer u komisiji od 21. januara 1499. nalažu Dubrovčani svojim poklisarima, da na porti posjete brata Kalinbaše Obrenovića, koji je tamo kapidžibaša i neka ponove staro prijateljstvo. (Lett. e Commiss. 17., 84.)

24. oktobra 1500. zaključiše Dubrovčani, da novom sandžaku pošalju poklisare onako isto, kako su ih slali i njegovu predšasniku Ahmetu Vraneševiću a u komisiji, izdanoj 9. novembra 1500., nalaže se poklisarom, da pozdrave novog gospodara bosanske vojvodine *(signor del ducato de Bosna)* i neka se vesele njegovu uzvišenju, jer je on plemenita roda kneza Petra, koji je bio jedan od najpoglavitijih dubrovačkih gragjana[1]). Neka se veseli i tome, da su svi sinovi kneza Petra došli do velike časti a osobito Kalinbaša i da su svi bili vrli prijatelji grada Dubrovnika, kao što je i Mehmed bio, dok je boravio na porti.

Mehmedbeg vratio je Dubrovčanom ljubav početkom 1501. te je poslao mostarskog vojvodu kao svog poklisara u Dubrovnik, koji je 9. januara predao darove krajišnikove: dvije serdžade, dvije pokrivke, 4 košulje (camucha) i dva kavada od veluta u vrijednosti od 2500 aspri (R. 28., 249′.).

---

[1]) To jest stekao je dubrovački civilitet, ali nije bio porijeklom Dubrovčanin.

U proljeće 1501. obolio je Mehmedbeg a Dubrovčani zaključiše na njegovu molbu, 24. marta, poslati mu kao liječnika istog magistra Antuna, koga su slali i Sulejmanbegu (1493. i 1494.). Zanimiva crta u značaju ovoga sandžaka jest ta, da su mu Dubrovčani, pozdraviv ga prvi puta u novom dostojanstvu, po poklisaru poslali obični pozdravni dar od 100 dukata a Mehmedbeg se ustručavao, da taj dar primi i tako ga poklisar vrati. Dubrovčani prosugjujući svijet po orijentalnom kalufu, komu su se dosele dovoljno izvještili, mišljahu, da je razlog tome odbijanju dara jedino taj, da je bio premalen i kada je Mehmedbeg Obrenović, valjda da se zahvali na usluzi, što mu je Dubrovčani učiniše, šaljući mu liječnika, po svom ćehaji poslao slijedeće godine na dar 6 komada svile u vrijednosti od 40 dukata, odlučio je *consilium rogatorum,* 18. augusta 1501., poslati mu 200 dukata umjesto onih 100, što je lani vratio.

Slijedeće godine pošao je Mehmedbeg preko Trebinja i Konavalja u Novi a Dubrovčani poslaše preda nj poklisara, da ga na prolazu pozdravi. Naputak, po kome se poklisar imao vladati, još je i danas sačuvan u zbirci *Lettere e Commissioni di Levante* u dubrovačkoj arhivi.

24. maja 1502. bijaše njegov poklisar Vuk Baličević u Dubrovniku, da sandžaku isposluje zajam od 20.000 aspri, te je vijeće taj zajam isti dan odobrilo.

Kao zanimivu crticu, koja karakteriše prijateljski odnošaj izmegju Dubrovčana i susjednih sandžaka, spominjem i to, da su Dubrovčani 10. decembra 1502. votirali supruzi Mehmedbega Obrenovića na dar svilena tkiva za 30 dukata.

Koncem slijedeće godine, 16. decembra 1503., zaključilo je vijeće dubrovačko, da pošalje Mehmedbegu čovjeka, koji će nastojati, da naplati lanjski zajam od 20.000 aspri. Razlog tome bila je jamačno bojazan, da će ga porta skoro premjestiti, a da bi im novci u tom slučaju bili izgubljeni, o tome je bio svak osvjedočen. Da se Dubrovčani u toj sumnji nisu prevarili, dokazuje to, da je već 24. januara 1504. stigao pouzdani glas, da dolazi novi sandžak krajišnik.

U kronici Marina Sanuta ima nekoliko prijevoda pisama, koji se odnose na krajišnika Mehmedbega Obrenovića, sva iz godine 1503. U jednom piše kotorskom providuru Sebastijanu Contareno, da mu se je poklisar knez Ivan Radić iz Kotora vratio te obećaje, da će u buduće biti miran i prijazan napram Kotorana, a tomu pismu priložen je slobodni list, kojim obećaje zaštitu svim Kotoranom, koji bi dolazili u njegovu zemlju, da dogju i pogju slobodni i bez zaprjeke. (San. II., 40., 41.) Drugo pismo odnosi se na ugovor izmegju Mehmedbega i providura kotorskog, kojim se kotorskim trgovcem dozvoljava, da pod istim uvjetima dovažaju u Risan sol iz Krfa i Šibenika, pod kojim su Dubrovčani prodavali svoju sol, a to pismo pisano je na osnovu pismene privole, što ju je poslao carski haznadar providuru kotorskom. (S. II., 66.) Napokon je pribilježio Sanuto i jedan ferman od 1503., poslan Mehmedbegu, s kojim mu se nalaže, da oslobodi sve mletačko roblje, zarobljeno iza mira i to kršćane da vrati bezuvjetno, a oni, koji su se poturčili, da sami odluče, hoće li se vratiti ili ostati u Turskoj.

Sinanpaša Borovinić bijaše potomak slavne kuće bosanske, od koje se u bosanskoj povijesti odlikovao osobito knez Tvrtko Borovinić, rogjak i vlastelin Radosava Pavlovića i sina mu Ivaniša, koji je bio oženjen sa Katarinom, kćeri Balšinom a unukom hercega Hrvoje. Kada je propala Bosna, nestaje trag ovoj slavnoj kući, a za Tvrtkom zahtijevala je, kao jedini odvjetak te kuće, baštinu iza oca kći mu Milica, udata za Stjepana Šimrakovića i to njegovu kuću u Dubrovniku i zemlje, što ih je

Tvrtko Borovinić dobio kao dubrovački plemić kod diobe Konavalja u takozvanim „Novim zemljama“ (*Terrae Novae*). Kada je ona prvi put, 14. juna 1465., zahtijevala, da joj se izruči očevina, odbiše ju Dubrovčani, jer valjda nije mogla dokazati, da ona posjeduje isključivo baštinsko pravo iza Tvrtka Borovinića (R. 18., 117.'). Slijedeće godine obratila se Milica ponovno na Dubrovčane, da joj bar dadu potporu, ali i ovaj put je odbiše (4. augusta 1468.). Tek 7. februara 1469. dadoše joj 50 perpera kirije za kuću Tvrtka Borovinića, u kojoj je stanovao sin Benka Restića. Poslije joj davahu osim te kirije i polovicu prihoda Tvrtkovih zemalja u „Novoj zemlji“ (R. 21., 125., 24. august 1471.). Ako Dubrovčani Milici nisu odmah bezuvjetno izručili očevinu, učinili su to jamačno za to, jer je iza Tvrtka ostalo prećih baštinika, koji se ne javiše, a to je mogao biti samo sin. Sada, nakon više od 30 godina, se taj sin pojavljuje u domovini kao visoki turski dostojanstvenik i gospodar čitave hercegove zemlje pod imenom Sinanpaše Borovinića.

Sinanpašu, koji je do nedavna bio rumelijski beglerbeg, navijestio je 24. novembra 1503. u Dubrovniku njegov poklisar, koji je donio pismo njegovo, u kome izmegju ostaloga javlja, da je u mletačkog trgovca Andrije Gritti naručio neku robu i moli, kada stigne, da ju slobodno propuste kroz Dubrovnik. Isti dan dodan je komisiji poklisarima, koji su s haračem imali poći na portu, nalog, da se, ako putem sretnu novog sandžaka krajišnika, njemu poklone i da mu reknu, da je Dubrovčanom velika utjeha, što je on uzvišen i došao im u susjedstvo već radi dobra prijateljstva, što ga je od starine imao Dubrovnik sa plemenitom kućom Borovinića i neka mu i on bude zaštitnikom i glavnim prijateljem. (L. e C. 17., 137.)

Kada je Sinanpaša stigao u svoj sandžakat poslao je u ime pozdrava Dubrovčanom poklisara — svoga kancelara Vuka Baličevića — sa darovima, a Dubrovčani zaključiše poslati mu darove od 80 dukata i poklisarstvo s istim ceremonijelom, s kojim je zaključeno 14. oktobra 1500. slati Mehmedbegu Obrenoviću a 20. juna 1497. Ahmedbegu Vraneševiću.

Ovi poklisari bili su Ivko Sorkočević i Bernardin Gučetić, koji su imali poći u Foču a u naputku od 1. augusta 1504. naloženo im je, da u svom pozdravnom govoru izjave novom sandžaku, kako Dubrovnik hvali bogu, što im je dao susjeda, kome se radi pravednosti, čovječnosti i svih dobrih svojstva pronio glas po čitavom svijetu. (L. e C. 19., 18.')

U jesen 1504. polazio je Sinanbeg preko Brgata u Novi. Čim Dubrovčani začuše za tu njegovu namjeru, naumiše pozdraviti ga svečanim poslanstvom na prolazu kroz dubrovačko zemljište i izabraše četvericu plemića, koji su 24. novembra 1504. dobili nalog, da idu u Konavlje i da tamo čekaju na Sinanbega Čim čuju, da je ostavio Trebinje, neka mu pogju u susret, neka ga pozdrave, veseleći se dobru mu zdravlju i dolasku i neka Dubrovnik preporuče njegovoj ljubavi, zaštiti i prijateljstvu. Putem neka ga prate i časte sve do Novoga. Pred Novi poslane su naročito ribarske barke, koje su za vrijeme Sinanbegova boravka u Novom imale da njegovu sofru opskrbljuju ribom (L. e C. 19., 38.—40.).

U januaru 1505. dolazio je Sinanbegov poklisar Ivan Grupković u posebnoj misiji u Dubrovnik, o kojoj je vijeće umoljenih raspravljalo, 16. januara a malo kasnije poslan je Sinanbegu kao poklisar „plemeniti muž, lovorom ovjenčani pjesnik“ Petar Menčetić. Sudeći po komisiji, koja mu je izdana 29. februara 1505.[1]), nije njegova

[1]) L. e C., 19. sv.

misija bila osobito važna ali je spominjem radi osobe Menčetićeve, koji je megju dubrovačkim humanistima svoje dobe bio na glasu.

Kako razabiremo iz pisma dragomana Skenderbega, što ga priopćujemo na str. 128. pod br. 145. premješten je Sinanbeg koncem godine 1506. u Smederevo.

Za svoje vlade bio je Sinanbeg velik prijatelj dubrovački a to prijateljstvo nije prekinuo ni onda, kada je postao smederevskim sandžakom. U dubrovačkim zapisnicima nalazimo mu i kasnije često spomena. 15. maja 1507. došao mu je sluga Mustafa u Dubrovnik, 19. oktobra 1512. boravio je tamo njegov poklisar Kurt. Sandžak smederevski Sinanbeg spominje se i 21. februara 1511. a 20. oktobra 1513. stigao je od njega rijedak dar, puna vreća dunavske ribe morune *(piscis morone in vno sacho)*.

Mehmedbega Isabegovića, novog sandžaka krajišnika, karakteriše dragoman Skenderbeg u spomenutom pismu ovako: „a tai sadašni sandžak Esebegovik krotak je človek, kako no za Sinanbega. Na nega da se nešto vele ne tratite i ne spenžate, nego što mu je zakon od pregašneh vrjemeni. S nim je lasno. Takoj da znate.“ I to malo riječi je u doba, kada bakšiš u turskoj carevini postaje glavnim državničkim načelom, najbolja pohvala državniku.

Ovaj sandžak bio je sin glasovitog Isabega Isabegovića, koji je pod imenom Mehmed-Čelebije bio gospodar Pavlovića zemlje (1466.—1468.)

Iza očeve smrti izgubismo mu trag a nakon 40 godina tek sretamo ga u Hercegovini kao sandžaka.

16. maja 1507. spominje se u dubrovačkim zapisnicama Mehmedbeg Isabegović u savezu sa jednom kaznenom stvari. U Dubrovniku vodila se parnica protiv nekog Gjurgja Komlovića i Stjepana Buraka, koji su uhvaćeni, kako kradu dubrovačke podanike te ih prodaju u tursko robstvo. Pošto su ovi bili podanici Mehmedbegovi, poslao je on svoga poklisara Husejna u Dubrovnik, da ih reklamira i da im on sudi a Dubrovčani predadoše zločince, zajedno sa istražnim spisima, Husejnu. Da se i ovako čisto službene akcije nisu obavljale bez običajnih darova vidimo po tome, da je Husejn donio od sandžaka krajišnika na dar dva komada veluta *„cum floribus de auro“*, 4 komada zambelota, 4 serdžade i 4 pokrivke *(habenae)*, sve vrijedno 80 dukata a oni mu za to dadoše *„pro quodam bono respectu“* 150 dukata.

Malo za tim, u jesen 1507., pošao je Mehmedbeg u Aziju na vojsku protiv Sofiota a vratio se, pošto je Jahjapaša protjerao Šiite iz Cezareje i prodro do Angore[1]), u proljeće godine 1508. kući u svoju krajinu. 11. marta spomenute godine zaključilo je vijeće umoljenih, pismeno mu čestitati sretan povratak i poslati mu poklisarstvo.

Dok su careve vojske vojevale, čas sa manje a čas sa više sreće, na dalekom istoku, nije porta zaboravila ni na strategičnu važnost zapadnih strana. Osmanlijskom carstvu trebala je na obali jadranskog mora tvrda tačka, sa koje bi moglo operirati protiv svog najopasnijeg neprijatelja, republike mletačke, koja je bez ozbiljna suparnika gospodovala morem.

Već prošlu godinu (1507.) počelo se graditi skadarski grad a porta je taj posao povjerila nekom bostandžibaši. Mi to saznajemo po tome, da je ovome bostandžibaši bio utekao rob te je došao u Dubrovnik, gdje ga uhvatiše. Mehmedbeg Isaković zahtijevao je od Dubrovčana, da toga roba pošalju svezana njemu i on da će ga slati bostandžibaši a poslao je u Dubrovnik Murata hodžu, zastupnika novskog kadije, da

[1]) Jorga, Gesch. d. osm. Reichs. II., 256.

u toj stvari intervenira. 7. augusta 1507. pristalo je vijeće umoljenih na tu molbu, ali pod uvjetom, da Murat hodža Dubrovčanom potvrdi hudžetom zapisnik o preslušanju ovoga roba, načinjen dan prije u vijeću umoljenih (R. 30. 250′.).

Skadar megjutim, po svom položaju udaljen od mora, nije mogao nikako odgovarati strategičkim zahtjevom pomorskog grada. Daleko zgodnija je točka bila grad Novi u Dračevici, današnji Kastel Novi a nekoć vlasništvo hercega Stjepana, gdje je ovaj proveo iza bijega zadnje dane svoje i stisnuo oči. Tu je bilo starih kula, koje je porta odlučila, da se prošire, opašu zgodnijim bedemovima, da se tako Novi proširi u tvrdi grad i pod zaštitom njegovih bedemova da se stvori turski trgovački emporij, koji će se takmiti s Dubrovnikom. Ovaj veliki gragjevni plan počeo se izvagjati, kada se je hercegovački sandžak Mehmedbeg Isaković vratio sa vojne iz Azije a gradnja povjerena je sandžaku „de Cinganis“ (ili „de Zinganis“). Ovaj je u Dubrovčana zaiskao pomoć pri toj gradnji a vijeće umoljenih zaključilo je 24. juna 1508., ovlastiti kneza i malo vijeće, da ponude prema carskoj zapovjedi tome sandžaku za plaću brodove, koji će odvući u Novi drvo iz Neretve, što se tamo siječe i ostale stvari, potrebne za gradnju novskoga grada. Tri dana poslije poslao je ovaj „ciganski“ sandžak sa carevim pismom kao poklisara vojvodu Halila, da u Dubrovniku uredi sve potrebne poslove (R. 31., 26′., 27′.). Halil darovao je tom prilikom vijeću dva buzdohana *(„basdochana“)* od gvožgja *„et vnam habenam tritam“*. Po šumama oko Neretve, današnije Gabele, gdje je sada sve goli krš, sjekla se na brzu ruku japija i vozila lagjama; do augusta prevela se na tri lagje u Novi a 2. augusta pregledalo je vijeće umoljenih račun za ovaj prevoz te je odredilo, da se Pauliću Marinoviću za njegovu lagju *„quod est portate curruum 90“*, to jest koja može ponijeti 90 kolnih tereta, plati 45 dukata, Kristoforu Allegreti za lagju od 85 kola 40 dukata a Marinu Periculi za lagju od 75 kola 35 dukata. (R. 31., 38′.) Ovu sitnicu bilježim s toga, da se vidi, kako se tonaža brodora u ono doba računala na teretna kola a cijena za takva jedna kola za put od Neretve do Novoga bila je od prilike $^1/_2$ dukata.

U doba, kada se započela gradnja Novoga, boravio je i sandžak krajišnik Mehmedbeg Isabegović u Novome, ali se tu razbolio a to je možda bilo uzrokom, da se gradnja nije dovršila, jer se u daljnjim spisima sve do godine 1511. ne spominje ništa o njoj.

Bolesni krajišnik poslao je poklisara u Dubrovnik, moleći da mu se šalje liječnik, koji će ga vidati; nu ovaj puta se desila rijetkost, te je dubrovačko vijeće umoljenih odbilo tu molbu, 9. septembra 1508., i to s razloga, jer su se oba dubrovačka liječnika-fizika ustručavala, da idu u Novi. Bolest Mehmedbegova čini se da je bila dugotrajna, jer prem mu je početkom god. 1509., imenovan i došao našljednik, ipak nije ostavio svoga dosadanjeg sandžakata a Dubrovčani zaključiše 19. jula 1509., jer je navodno još u časti, poslati obični godišnji dar od 100 dukata.

Dautbeg, novi sandžak krajišnik, spominje se prvi puta 2. maja 1509. kada dubrovačko vijeće zaključi, poslati mu poklisare, da ga pozdrave. 8. juna poslaše mu na dar šećera i mirodija *(„zucharum et res speciarie“)*.

1. decembra 1509. bijaše njegov sin, Mehmed Čelebija, u Dubrovniku, da se liječi *„a morbo Francie“*. To je prvi historički spomen ovoj teškoj bolesti u Bosni. Bolesnik mora, da je bio teško bolestan, jer obične darove nije predao osobno, nego ih poslao iz kuće, u kojoj je bio odsio. Darovi bili su dva ćilima vrijedna 8 dukata, komad crvena zambellota vrijedan 6 dukata, jedna pokrivka *(habena)* vrijedna 2 dukata i dva pladnja vrijedna 5 dukata.

Kasumbeg, novi sandžak-krajišnik, stigao je u stôno mjesto Foču početkom godine 1510., jer mu se tamo 16. februara šalju dubrovački poklisari a dva dana poslije, 18. februara, stigoše i Kasumbegovi poklisari Vlatko jasakčija[1]) i Karagjoz ćesnegjer *(= „pincerna")*, da najave nastup vlade novog krajišnika. Ovaj je megjutim samo nekoliko mjeseci vladao a zamijenio ga je

Mehmedbeg Obrenović, po drugi puta hercegovački sandžak-krajišnik, komu su 2. augusta 1510. poslani Stjepan Sorkočević i Jakša Gundulić da ga pozdrave. 21. oktobra 1510. predadoše njegovi poklisari Dubrovčanom upravo bogate darove: 2 kom. brokatela, vrijedna 26 dukata, 2 kom. crvena glatka veluta, vrijedna 12 dukata, 2 kom. veluta „figurana" bez zlata, vrijedna 20 dukata, 1 komad crna damaskina, vrijedan 8 dukata, i jedna *„camucha"*.

Slijedeće godine bavio se Mehmedbeg Obrenović izgradnjom grada Novoga, koja je bila zapela tri godine prije, te je, pozivajući se na nalog porte, pismeno zamolio Dubrovčane, da mu dadu lagje, koje će iz Neretve prevesti drvo u Novi, potrebno za tu gragju a vijeće umoljenih odobrilo je tu molbu 10. aprila 1511. Megjutim nije ni njemu kao ni Mehmedbegu Isabegoviću bilo sugjeno, da dovrši ovaj posao, jer je već 2. juna stigla od njega vijest u Dubrovnik, da po nalogu porte polazi na vojnu i da je ostavio kao namjesnika, da upravlja sandžakatom, novskog vojvodu Hasana. Sa te vojne se Mehmedbeg Obrenović nije vratio na svoje mjesto u Foču te ga poslije nalazimo u časti skadarskog sandžakabega (1515.).

Hasanbeg Alibegović-Mihalbegović. Ovog sandžaka-krajišnika nalazimo u dubrovačkim spisima pod dva imena Alibegovića i Mihalbegovića. Tumačiti ćemo to tako, da je jedno ime očevo a drugo djedovo. Prema tome bio je on sin glasovitog Alibega Mihalbegovića, srpskog gospodara, koji je 1459. iza osvojenja Smedereva postao sandžakom novoustrojenog sandžakata. Slijedećih godina taj je Alibeg provaljivao (1460./61.) u Slavoniju, poharao Mitrovicu i dopro čak do Futaka a 1463., kada je sultan Mehmed Fatih osvajao Bosnu, bila mu je zadaća, da svojom vojskom krene od Vučitrna prema Savi, da čuva desno krilo careve vojske od eventualne navale sa strane ugarske. Brat Alijin Skenderbeg odlikovao se braneći 1464. Zvornik od navale i opsade ugarske. Prema tome je Hasanbeg član ugledne junačke kuće a pred njim je išao dobar glas. Prvu vijest o njegovom imenovanju donio je 23. decembra 1511. Husejn, vojvoda Rudina, koji ga najavljuje te priopćuje, da će ga on, dok ne dogje, zastupati. 20. marta 1512. bio je u Dubrovniku poklisar mostarskog vojvode, da u Dubrovniku naruči legjen i bokal *„de auro fino"*, kojim će darivati krajišnika. 7. maja izabrano je poslanstvo, Natal Saraković i Jaketa Gundulić, koje je imalo poći s darovima, da mu se pokloni a vratilo se 5. juna te je od vijeća umoljenih dobilo apsolutorij, pošto je u redu obavilo svoju misiju. U zapisniku sjednice od 7. maja zove se sandžak-krajišnik imenom Alibegović, u onome od 5. juna Mihalbegović, a to je dokazom, da oba imena idu istu osobu a ne možda dvije ličnosti, koje su jedna za drugom slijedili u časti krajišničkoj. Malo poslije, pošto je spomenuto poslanstvo krenulo u Foču, došao je Hasanbegov kapidžija u Dubrovnik te je 13. maja 1512. predao darove, što ih šalje njegov gospodar. U slijedećoj zimi bio je sandžak-krajišnik u Brusi *(Prussia)* u care-

[1] U originalnom dokumentu „jasigia". Jasakčja je neka vrst dvoranika, koji je nadzirao ceremonije a kod svečanih prilika pazio na to, da narod ne dogje preblizu paši i da ne smeta prolaziti.

vom taboru te se u januaru 1513. vratio u svoj stoni grad Foču a Dubrovčani mu 13. januara čestitaše sretan povratak i poslaše na dar riba u gelatini, mirodija, voća i konfitura. Prolazeći iž Bruse kroz Carigrad, posjetiše ga dubrovački poklisari, koji su donijeli amo harač, a on je upotrebio tu priliku, da pozajmi od njih novaca. Oni se megjutim od tog zajma otkupiše sa 2 dukata, što mu pokloniše a naračunaše vijeću umoljenih, kada se vratiše kući. (R., 23. juna 1513.) Jedva što se Hasanbeg Mihalbegović vratio, umr'o je. Saznajemo to po zaključku vijeća umoljenih, prihvaćenom 12. februara 1513., gdje se on spominje „pokojnim" a poklisarima, koji imaju da idu s haračem na portu te su usput imali i njemu predati godišnji dar, nalaže se, da taj dar predadu novom sandžaku, koji ima doći iz Anadola, ako ga putem sretnu.

Još se jednom iza njegove smrti spominje Hasanbeg Mihalbegović i to 28. aprila 1513. On je za života u Dubrovniku bio naručio, da mu se kupi *„vnum cauetium de cetenino chermesino"* te je za to poslao 1000 aspri u ime kapare. Sada je došao iz Foče Vuk Baličević, da taj novac — valjda u ime baštinika — reklamira te mu je 18. maja, uz jamstvo Mihajla Pucića, i isplaćen.

Mehmedbeg Isabegović po drugi put sandžak, premješten je, kako je gore spomenuto, iz Anadola u Hercegovinu, a dok osobno dogje da preuzme vlast, imenovao je vojvodu Rudina Musu svojim zastupnikom, što je ovaj javio Dubrovčanima 13. marta 1513, šaljući uz to na dar 13 janjadi. Zapisnik, koji o tome radi, je prvi, u kome nalazimo ime sandžakatu „Hercegovini".

Stigav Mehmedbeg u Skoplje u Novom Pazaru, posla u Dubrovnik svog kapidžibašu sa darom skupocjena sukna u vrijednosti od 90 dukata a jer mu je tu stigla zapovjed, da se vrati u Carigrad, povjeri upravu pokrajine istom kapidžibaši. Ovaj je s povorkom od dvanajstorice sluga svečano predao sandžakbegove darove na 21. aprila 1513. Mehmedbeg Isabegović vratio se megjutim skoro sa porte te mu Dubrovčani 12. jula 1513. mogoše poslati poslanstvo, koje će ga pozdraviti.

Mehmed Isabegović bio je vrlo bogat čovjek a stekao je bogatstvo na taj način, da je mimo svoje funkcije sandžačke bio i trgovac. O njegovom bogatstvu saznajemo iz jednog zapisnika od 15. oktobra 1513., u kome se raspravlja o jednom sandžakovom pismu, gdje se Dubrovčanom javlja, da su mu utekla dva roba sa mnogo blaga i moli, da ih pohvataju i vrate. Megjutim ovi bjegunci nisu nagjeni u Dubrovniku. U isto vrijeme prošao je kroz Dubrovnik a putem u Italiju židov Angjelo (Angelus Ebreus) valjda poslovogja ili ortak Mehmedbegov u trgovini, da tamo kupuje za 600 dukata svile za svog gospodara. 22. oktobra 1513. vraćao se s tom robom preko Dubrovnika i na osnovu pisma Mehmedbegova zamolio, da mu popuste običajnu provoznu carinu. Dubrovačko vijeće odobrilo je tu molbu, ali je sigurnosti radi zaključilo, da to *„in bona forma"* pismeno saopći sandžakbegu.

Slijedeće godine, 1514., bio je Mehmedbeg Isabegović odsutan od svoga sandžakata a zastupao ga je neki Hadžija, od koga je knez Radić Bogašinović stigao kao poklisar u Dubrovnik, da vijeću javi o ovom interregnumu. (18. maj 1514.)

Skenderbeg Vranešević — turska vrela zovu ga Ornosović — imenovan je na mjesto svoga predšasnika Mehmedbega 21. redžepa 921. (= 1. oktobra 1515.) 8. oktobra stigao je poklisar njegovog kapidžibaše Hasana, imenom Elez, u Dubrovnik, da najavi dolazak novoga krajišnika u svoj sandžakat a sam Skenderbeg, jedva što je stigao, krenuo je pod tvrdi grad Klis u Dalmaciji, da ga osvoji. 8. šabana poslao je tatara

na portu sa vijesti, da je osvojio predgrađe kliško i opsadom opasao grad. Međutim on sam nije bio kadar da osvoji tvrdoga Klisa. 16. šabana dobio je i bosanski sandžak Junuzbeg zapovjed, da i on pođe pod Klis.

Uslijed ovoga ratovanja nisu Dubrovčani mogli odmah poslati poklisare, da pozdrave svoga novoga susjeda a tek 13. decembra 1515. izabralo je vijeće umoljenih poklisare. koji su mu imali ponijeti običajni pozdrav i darove, a poklisarima, koji su malo poslije pošli s haračem na portu, naloženo je u naputku od 6. februara 1516., da posjete Skenderbega i da mu predadu 100 dukata dara te da se zahvale, što je tako lijepo primio prvašnje poklisare. Tom prilikom imali su se žaliti radi nekih nasilja a osobito radi umorstva dvojice dubrovačkih trgovaca, koji su poginuli u Gomiljanima i zahtijevati pravdu, koja se hoće za takav zločin i koju je obećao.

Skenderbeg poslao je na to svog kapidžibašu Behrama u Dubrovnik, koji je 6 marta 1516. predao Dubrovčanom kao sandžakov dar jednu lijepu serdžadu, široku 8 aršina, komad crvena zambellota, 1 luk, 1 bukliju i jedan pokrovac. Iste godine došao je sa porte tefterdar Sinanbeg sa carskim fermanom krajišniku Skenderbegu, da po nalogu porte po Hercegovini sakupi 1000 adžemi-oglana. 1516. pozajmiše Dubrovčani Skenderbegu i ono 10.000 aspri, što ih potvrgjuje Skenderbeg, da ih je primio dokumentom, što ga priopćujemo pod br. 167. na str. 149.

Mustafabeg Bogojević (Dautbegović) bio je sin Dautbega Bogojevića, koji je 1502. postao bašalarom (pašem) te mu Dubrovčani 17. augusta rečene godine kao novom bašalaru zaključiše poslati na dar dvije čaše *„de conditione taciarum, que donantur bassalarijs“* (R. 29., 74.').

Prvi spomen Mustafabegu Bogojeviću kao novom hercegovačkom sandžaku nagjoh početkom god. 1517., 16. februara, u naputku poklisarima, koji su polazili da ponesu harač caru Selimu, koji je bio na vojni u Egiptu. Njima je naloženo, da se poklone Mustafabegu Dautbašiću (Bogojeviću), o kome se govori, da je imenovan novim krajišnikom i neka se vesele njegovom dolasku i spomenu staro prijateljstvo i dobrohotnost njegova oca, koji je uvijek bio dobar prijatelj i zaštitnik Dubrovnika. Ako ga ne nagju u svom sandžakatu, neka pogju u Skoplje, gdje će valjda biti na svom čifluku, koji se nalazi dan hoda udaljen odanle. (L. e C. 19., 95'.)

23. februara 1517. već je bio njegov ćehaja Hajrudin, kao njegov zastupnik, došao u Dubrovnik sa pismom svoga gospodara, da najavi njegovo imenovanje i predade bogate darove. Mustafabeg sam nije došao odmah u Hercegovinu, nego je ostao još u Seresu, gdje je do sada bio sandžakom a u Hercegovinu poslao je svoga sina Mahmudbega, da ga zastupa, dok uzmogne osobno preuzeti vladu.

Tek pod kraj ljeta ga nalazimo u Hercegovini a spominje se tamo u naputku, izdanom dubrovačkom poklisaru Marinu Zamanjoviću 10. septembra 1517., koji se šalje u Neretvu, da se pokloni sandžaku Mustafabegu. Poklisaru naloženo je, da jaši u Neretvu do sela Dubrava blizu Počitelja, gdje će, kako se čuje, doći i Mustafabeg sa svojom svitom, da vidi most, što je nedavno sagrađen preko jedne rijeke, zvane Vidovštica ili Bregava između Neretve (= Gabele) i Počitelja, jer je taj most[1]) on sam dao sagraditi. Odavle nakanio je sandžak da pohodi svoj čifluk[2]).

---

[1]) Taj most još i danas postoji nedaleko Tasovčića preko Bregave.

[2]) Kako saznajemo iz jednog zapisnika od 16. februara 1517. bili su ti čifluci Mustafabegovi dan hoda daleko od Skoplja.

Nastupiv vladu poslao je Mustafabeg Dubrovniku na dar četiri ćilima procijenjena na 13 dukata i 4 komada zambelota, procijenjena na 12 dukata. Kako iz drugih zapisnika saznajemo, imab je Mustafabeg skoro doći u svoj sandžakat i posjetiti Neretvu, a Dubrovčani izabrali su poklisare, koji su imali poći, da mu se tamo poklone. Megjutim se dolazak njegov oduljio a tek 11. marta 1518. izabrano je poslanstvo, koje je pošlo da ga pozdravi. U dotičnom zaključku vijeća umoljenih naročito se ističe, da je to prvo poslanstvo, što se šalje Mustafabegu, sinu pokojnog Dautbaše, *„attenta sua absentia, qui fuit in castris imperatoris in partibus Egipti et Sirie multo tempore"*. Mustafabeg je prema tome sudjelovao u ratovima sultana Selima protiv Egipta i u Siriji.

Mira i dokolice u svome sandžakatu nije se dugo naužio, jer ga par tjedana iza toga zamjenjuje drugi sandžak.

Azami Hasim stigao već u maju 1518. u Foču, jer Dubrovčani već 20. maja izabraše poslanstvo, koje mu se imalo pokloniti i ponijeti darove, njemu i njegovoj dvojici sinova, od kojih je jednome bilo ime Husejn Čelebija, kako saznajemo iz zapisnika od 18. decembra 1518. U to doba vladala je u Hercegovini velika glad i poklisari ponesoše uza se svu hranu, koja im je za čitavog puta trebovalo. Hasanpaša je s toga kupovao u Dubrovčana žita, da kako bilo doskoči oskudici.

Ovaj sandžak nastavio je gradnju novske tvrgjave te je od Dubrovnika zaiskao razne stvari, potrebne za gradnju a jer je u Bosni i Hercegovini u to doba bila oskudica hrane, molio je da mu se pošalje na prodaju i žita. Vijeće zaključilo je 8. juna 1518. poslati to, ali bojeći se, da ne će dobiti za to novce, odlučilo je poslati sa robom trgovca, koji će to sandžaku prodavati i zatražiti naplatu i žita i prevoza. Osim toga dozvolilo je, da 8 zidara i 6 tesara pogju u Novi, da tamo rade oko gradnje grada (R. 34., 260.'). 16. jula poslaše Dubrovčani u Novi na molbu sandžakovu još nekoliko lagja *(grippos)*, kamenja i druge stvari, sve na njegov trošak (ib. 263.).

Kada se car Selim 28. jula 1518. nakon sjajnih pobjeda vratio iz Egipta u Carigrad, poslaše mu Dubrovčani poklisare, da čestitaju na pobjedi a u naputku od 4. septembra naloženo im je, da se uvrate i Hasimpaši *(Chassum)*, koji se Dubrovčanom pokazuje dobrim prijateljem, koji će im dati pisma s preporukom, da im budu od koristi na porti. (L. e C. 19.)

21. jula 1519. stigla je Dubrovčanom vijest, da je Sulejman sin Selimov zasio na prijesto i oni to odmah javiše susjednom sandžakbegu. Koncem ove godine bio je Hasimpaša na vojni u Crnoj Gori te se, kako po jednoj bilješci od 11. januara 1520. razabiremo, vraćao preko Konavalja kući.

Za svoga boravka u Novom imao je Hasimpaša razmirica sa novskim dizdarom. Mora da su to bile zadjevice ozbiljne naravi, jer je porta naročito delegirala prizrenskog sandžaka Ahmedbega Krajčinovića, da sudi o tim razmiricama.

5. Posljednja bosanska kraljica.

Kada je posljednji kralj bosanski Stefan Tomašević 1463. na tragičan način poginuo a kraljevina mu došla pod tursku vlast, nestalo je skoro traga i njegovoj ženi kraljici Mari, kćeri despota Lazara, kojoj je prije, nego li je za volju svoga vjerenika prešla na katoličku vjeru, bilo ime Jelena. U svojoj knjizi „Jajce" slijedio sam donekle slabe tragove, koji nam iza rasula Bosne, ostaše o zadnjoj bosanskoj kraljici: kako je pala u ropstvo bana Pavla Sperančića, kako je izbaviv se nastojala da proda relikvije

sv. Luke Mletčanom i kako se trag njen dvije-tri godine iza pogibije Stefana Tomaševića posve izgubio i uzalud svemu dosadanjem istraživanju nije pošlo za rukom, naći ga. Zato me je upravo obradovalo, kada sam megju spisima, koje nagjoh u dubrovačkoj arhivi, naišao na dva pisma, što ih priopćujem pod br. 92. i 99. na str. 81., 87. ove publikacije. Tu se, 20 godina poslije nego kraljici izgubismo trag, ova spominje svojim djevojačkim imenom Jelena na dvoru sultanovu kao tužiteljica u jednoj dosta zanimivoj parnici.

Sultan u pismu od 24. oktobra 1485. piše Dubrovčanom, da mu je došla na portu bosanska kraljica, kći despota Lazara, te se tužila na Dubrovčane, da je despot Gjurgj bio ostavio u gospode dubrovačke „na telige" (= u postavu) zlata i oporučio, da se to nakon njegove smrti razdijeli njegovim sinovima. U to umre despot i njen stric a i otac a njihovo imanje osta. Tek onda je poiskala njena tetka, carica (Mara), dio svoga oca Grgura, 353 litre zlata, a Dubrovčani ga isplatiše, dočim njoj ne dadoše ništa. Pošto su preslušani svjedoci posvjedočili, da je carici doista isplaćen njen dio, dočim kraljici nije, zapovjeda car Dubrovčanom, da isplate i ovoj očev dio u iznosu od 353 litre zlata. S ovim pismom poslan je carski kapidžija Kasum u Dubrovnik, da mu se predade rečeno zlato ili, ako imadu koju riječ protiv ove optužbe, da pošalju na portu poklisare, koji će u toj stvari odgovarati.

U drugom pismu od 9. marta 1486. godine javlja sultan Dubrovčanom osudu, koju je izrekao na drugom ročištu. U uvodu reasumira se prva tužba kraljičina, kako je djed njen despot Gjurgj ostavio svoje blago u Dubrovčana u postavu: „zlato i srebro i aspre i kov zlatni i srebrni". Od toga je njenog oca, despota Lazara, zapalo 353 litre zlata, koje je on još za svoga života iskao od Dubrovčana, da mu vrate, ali oni to ne dadoše. Kraljica je za to izvela svjedoke a car Bajazid poslao je svoga sklava s knjigom u Dubrovnik sa zapovjedi, da se to zlato plati ili da se šalju ljudi na portu, koji će se to odgovarati.

Dubrovčani poslaše poklisare na portu i ovi izniješe pismo despota Lazara, kojim svjedoči, da je sam despot Gjurgj za svoga života uzeo veći dio svoga blaga a ostavio u pokladu samo još 200 litara zlata i „odurisi", da se to razdijeli na tri dijela njegovim sinovima Grguru, Stefanu i Lazaru a Lazar potvrgjuje u istom pismu, da su on i brat mu Stefan taj njima pripadajući dio primili, tako da od toga u Dubrovniku nije ništa u pokladu ostalo.

Megjutim ustvrdi kraljica, da je ovo pismo krivotvoreno i car sabra nekoliko dobrih i vjerovanih ljudi, „koji znaju pečat despotovu", i ovi izjaviše, da taj pečat nije despotov. I car posla opet svoga sklava kapidžiju Kasuma u Dubrovnik s ovom osudom: da pošalju na portu 2000 dukata a ako imadu u ovoj parnici još koju riječ, neka opet pošlju na portu čovjeka, da se pri za tu stvar.

Toliko je sadržaj ovog sultanovog pisma pisana 9. marta 1486., koje je stiglo početkom maja u Dubrovnik te je vijeće umoljenih usvojilo 6. maja 1486. *„de donando sclauo turcho, qui venit a porta pro facto filie Lazari despoti — — valorem yperperorum centum viginti"*.

Osuda sadržana u tom pismu postaje to zanimivija, što sam megju onim starim spisima našao i dokumenat, što ga dubrovački poklisari izniješe na porti u dokaz, da su despotu isplatili svu njegovu tražbinu i koji su od porte pozvani vještaci proglasili falzifikatom. To pismo priopćeno pod br. 10. na str. 13. je namira izdana 22. decembra 1457., kojom despot Lazar *optima forma* svjedoči, da su mu poslali po Damjanu Žunjeviću (= Gjorgjiću) vas ostatak, što ga ide od očeve ostavštine. Time su mu učinili

veliku uslugu a on im zahvaljuje, kao da su mu to poklonili. Javlja im, da je po njihovoj želji poslao dva pisma pod visućom pečatju, jedno svoje a drugo brata Stefana, misleći da je to dovoljno, a suviše još šalje i otvorenu knjigu pod visućom pećatju, koju nosi spomenuti Damjan te neka je zaišću od njega. Ovi dokumenti su izgubljeni, ali pismo, s kojim su poslani, sačuvano je pa i sam pečat na njemu te je nesumnjivo autentično.

Da je sultan Dubrovčane ni krive ni dužnė osudio, da plate bosanskoj kraljici 2000 dukata, tome nije dokaz samo ovo pismo Lazarevo nego i mnogi zapisi u protokolima dubrovačkog vijeća umoljenih, u kojima se raspravljalo o tome despotovu blagu. Kako je stvar dosta zanimiva, iznosim nekoje od važnijih zapisnika, koji se na to odnose.

4. marta 1454. *Prima pars est de dando libertatem domino rectori et eius paruo consilio dandi ser Pasquali de Sorgo residuum argenti albi, alias depositatum de argento dni. despoti, prout apparet per scripturas superinde factas, faciente ipso ser Pasquale quietationem opportunam et ponendo apud dictam quietationem literam dni. despoti, quam ipse attulit.* (R. 14. 28′.)

30. novembra 1455. *Prima pars est de declarando et specificando in literis, que dirriguntur ad dnum. despotum, quantitatem auri, dati ser. Damiano de Georgio, eius ambassiatori, vz. libras quingentasnovem, vnciam vnam et sachas quinque.* (R. 14. 234′.)

17. septembra 1457. *Prima pars est de offerendo illustri dno. despoto Lazaro et Stephano eius fratri duo tertia ipsis contingentia et spectantia de residuo depositi alias facti in commune nostrum per olim eorum patrem, facientibus ipsis expeditorias communi nostro in ea forma, quam volet presens consilium.*

Prima pars est, de faciendo tres, qui debeant ordinare et ordinatam in scriptis portare presenti consilio formam priuilegij et expeditoriarum, quas vult dominium nostrum a suprascripto despoto Lazaro et Stiepano eius fratre. (R. 15. 149′.)

12. novembra 1457. *Prima pars est de dando ser Damiano Iu. de Georgio, ambassiatori despoti Lazari, duo tertia eius, quod restat in communi nostro ex deposito, alias in ipsum commune nostrum facto, per olim despotum Georgium, eius patrem, vz. partem, spectantem de ipso resto ipsi despoto Lazaro et partem, spectantem Stiepano eius fratri.* (R. 15. 172.)

13. novembra 1457. *Prima pars est de dando libertatem domino rectori et suo minori consilio, offerendi ambassiatoribus Gregorij, filij olim despoti Georgij, tertiam partem ipsi Gregorio contingentem de resto auri, alias depositati in commune nostrum per dictum olim despotum Georgium, dantibus ipsis originale priuilegium, per quod commune nostrum est obligatum et facientibus scripturas et quietationes opportunas.* (R. 15. 173.)

22. novembra 1457. *Prima pars est de dando libertatem dno. rectori et suo minori consilio, expediendi Damianum de Georgio, ambassiatorem despoti Lazari, leuando denarios ex omnibus officijs et aliunde, prout ipsis melius videbitur.* (R. 15. 177.)

23. novembra 1457. *Prima pars est de faciendo tres, qui debeant ordinare cum ser Damiano Iu. de Georgio scripturas et expeditorias opportunas pro resto depositorum, ipsi ser Damiano pro parte et tamquam ambassiatori despoti Lazari et Stiepani eius fratris et etiam ordinare literas, scribendas dicto despoto Lazaro et Stiepano et omnia portandi presenti consilio.* (R. 15. 177′.)

26. novembra 1457. *Prima pars est de dando libertatem dno. rectori et suo minori consilio, expediendi ser Damianum Iu. de Georgio, ambassiatorem despoti Lazari, et sibi dari duo tertia librarum ducentarum auri, que restant in communi nostro de resto omnium despositorum, alias positorum in commune nostrum per olim despotum Georgium, que duo tertia spectant ipsi despoto Lazaro et Stiepano eius fratri, faciente ipso ser Damiano ambassiatore suprascripto expeditorias opportunas communi nostro.* (R. 15. 179.)

28. novembra 1457. *Prima pars est de dando tribus filiis olim despoti Georgij, vz. despoto Lazaro, Gregorio et Stiepano, cuilibet pro rata, libras nouem auri pro resto, vz. quod restauit in commune nostro ex quinque sachis, vz. de tribus sachis, alias datis ser Alouisio de Restis tamquam ambassiatori olim despoti Georgij et de duobus sachis vltimis, de quibus data est sua rata his diebus ambassiatoribus Gregorij et de quibus, iuxta partes, his diebus captas, dari debent duo tertia ser Damiano Iu. de Georgio ambassiatori despoti Lazari et Stiepani eius fratris ita, quod dicte libre nouem intelligantur pro totali resto totius auri et omnium et singulorum depositorum, alias positorum in commune nostrum per dictum olim despotum Lazarum.*

Prima pars est de dando libertatem dno. rectori et suo minori consilio, dandi ser Damiano Iu. de Georgio ambassiatori suprascripto libras sex, spectantes suprascriptis despoto Lazaro et Stiepano eius fratri de libris nouem supascriptis auri, habente communi nostro a dicto ser Damiano cautelas opportunas pro dictis libris sex auri, prout ipsis securum pro communi nostro videbitur et prout fuit arrengatum. (R. 15. 180.)

Prima pars est de dando libertatem duo. rectori et suo minori consilio, scribendi despoto Lazaro et Stiepano, eius fratri, de quantitate ducatorum, datorum ser Damiano Iu. de Georgio, eorum ambassiatori pro retractu auri. (ib. v⁰.).

8. marta 1458. *Prima pars est de incidendo pouegliam depositorum condam despothi et ita incisam ipsam reponere in loco reliquiarum in scta. Maria.* (R 15. 208.)

11. augusta 1459. *Prima pars est de dando ambassiatori Gregorij, filij olim despoti Georgij, libras circa tres auri pro resto, spectante ipso Gregorio de omnibus depositis, que dictus olim despotus Georgius depositavit alias in commune nostrum et pro resto et completa restitutione dictorum omnium depositorum, facientibus ipsis ambassiatoribus communi nostro quietationes, expeditorias et scripturas opportunas.* (R. 16. 65.)

Osim ovih izvan svake sumnje autentičnih zapisnika spomenuti je još, da je u Gundulićevoj kronici[1]), koja je, kako sam se vrlo često osvjedočio, napisana na osnovu autentičkih spomenika dubrovačke arhive te se u njoj sadržaju nebrojena regesta davno već izgubljenih spisa, napisano, kako je, 1457.[2]) Grgur, sin despotov sa sestrom caricom Marom slao u Dubrovnik poklisare, jednog kalugjera i jednog laika, da zaišću očevo blago. Putem su se ovi uvratili u hercega Stjepana i on im je svjetovao, neka ne išću sav poklad, nego samo trećinu, koja ih po zakonu ide, jer da se Dubrovčani na nikoji način ne će dati sklonuti, da postupaju protiv svoje dužnosti. Tako je bila zasluga hercegova, da su ovi doista zahtijevali i dobili trećinu poklada, koja je bila svojina Grgurova. Ove podatke potvrgjuje skoro doslovno naputak izdan 28. novembra 1457. poklisaru, poslanom vojvodi Isabegu, u kome se osim toga još veli, da su poklisari Gjurgjevi i Marini Dubrovčanom vratili i „matice" o tom pokladu. (Lett. e Comm. 16., 180.)

Tvrdnju bosanske kraljice, da despot Gjurgj za svoga života nije dirao u svoje poklade, obara činjenica, da je on po Paški Sorkočeviću 1454. digao ostatak bijela srebra, dakle je u Dubrovniku u općini ostalo samo zlata a slijedeće godine podigao je po svom poklisaru, Dubrovčaninu Damjanu Gjorgjiću 509 libara, 1 unču i 5 aksaga zlata. Iza njegove smrti — umr'o je 1455. u Smederevu — podigli su $^2/_3$ njegove ostavštine njegova dva sina despot Lazar i knez Stefan, po poklisaru Damjanu Žunjeviću Gjorgjiću a originalna povelja, kojom su Dubrovčani u svoje doba potvrdili primitak ovog depota, predana im je te je „incidirana", to jest po običaju tadanjeg vremena anulirana na taj način, da bi se na sredini unakrst makazama zarezala i onda je deponirana u riznici crkve svete Gospe Velike, gdje su Dubrovčani sahranjivali svoje blago i najvažnije dokumente.

Napokon je i Grgur 11. augusta 1459. primio tri libre zlata kao zadnji ostatak njegova dijela i time je vas nekadanji poklad despota Gjurgja isplaćen njegovim sinovima.

Osim ovih vijesti o bosanskoj kraljici Mari-Jeleni našao sam još nekoliko o njoj, što evo iznosim.

U junu 1474. imala je doći bosanska kraljica sa herceškinom od sv. Save, suprugom Vladisava Hercegovića u Dubrovnik a vijeće umoljenih vijećalo je 7. juna 1474. o predlogu, da se obje gospogje, ako dogju u lûku ili ako ostanu u Dubrovniku, počaste jelom i prihvatilo je ovaj zaključak:

„Prima pars est de honorando reginam, que fuit Bosne, et ducissam sancti Sabe et earum societatem si venient ad portum aut ad ciuitatem nostram in rebus cibariis." (R. 22., 122.)

Malo kasnije, 25. juna 1474., prihvatilo je isto vijeće slijedeći zaključak:

---

[1]) Izdanje Nadka Nodila 1893. U „Scriptores II" zagrebačke akademije, str. 348.

[2]) U kronici kriva godina 1455. Po Lett. e comm. di Lev. 16., 180., bilo je to u god. 1457.

„Prima pars est de dando libertatem dno. rectori et suo minori consilio, respondendi regine Bosne se excusando, in casu quo petteret aliquid de rebus, quas ipsa dicit spectasse regi Bosne.“

Ovaj zaključak shvatićemo, ako se sjetimo, da je bosanski kralj imao u Dubrovniku nopokretna imetka i to palaču, koju su Dubrovčani darovali bosanskim kraljevima a u Konavlima zemalja. Kako sam već spomenuo u svojoj radnji o dubrovačkim spomenicima godine 1463.[1]), kralj Matija Korvin reklamirao je iza osvojenja Jajca, držeći se pravnim nasljednikom bosanskog prijestola, taj imetak, ali su Dubrovčani onda oklijevali, da se to pitanje definitivno riješi — možda baš obzirom na kraljicu, kojoj bi pripadalo pravo užitka ovoga imetka. Sada, nakon 11 godina, kada je kraljica osobno posjetila Dubrovnik, jamačno je ona potaknula pitanje o kraljevoj ostavštini a vijeće umoljenih dalo je rektoru i malom vijeću direktivu, ako bi ona zatražila riješenje toga pitanja, da se izvinjavaju, kako znadu.

Tri godine poslije, 27. juna 1477., imamo opet vijest o bosanskoj kraljici. Onda je boravio poklisar njen imenom Abraam u Dubrovniku i zatražio — ne zna se u koju svrhu — pomoć. Predlog da se ta pomoć dadne, odbijen je. (R. 23., 137.)

Zadnju vijest o bosanskoj kraljici nagjoh 32 godine iza rasula Bosne u naputku, što je 24. januara 1495., izdan dubrovačkom poklisaru Martolici Restiću, koji je imao da pogje sa haračem na portu.

Tu mu se nalaže, ako bi ga na porti upitali za bosansku kraljicu ili za milostinju, što je Dubrovčani davaju crkvi sv. Mihajla u Jerusolimu, neka se čuva, dati odgovora i neka rekne, da o tome pitanju nije dobio nikaka naputka (Lett. e Comm. 17., 50.).

Iz ove dosta mračne bilješke razabiremo jedino to, da je zadnja bosanska kraljica bila još godine 1495. na životu.

I tu joj izgubih opet svaki daljnji trag!

6. Ahmed paša Hercegović.

Jedna od najzanimljivijih ličnosti dobe sloma bosanske kraljevine, refleks izginula bosanskog srednjeg vijeka i nastupa osmanlijske ere bio je nesumnjivo najmlagji sin hercega Stjepana Kosače, knez Stjepan, potonji glasoviti veliki vezir Ahmed-paša Hercegović.

Mati mu bijaše Barbara, udovica kneza Petra Kliškog, porijeklom srpska princeza, a druga žena hercega Stjepana, kojom se ovaj vjenčao godine 1455. uz veliko slavlje. To je slavlje bilo to veće, što se u isto doba imao slaviti u kući hercegovoj trostruki pir: hercegov i obaju mu sinova Vladisava i Vlatka. Vlatkov je pir megjutim odgogjen i tako se slavio u isti dan pir očev i najstarijega mu sina Vladisava. Od marta do maja 1455. puni su zapisnici vijeća umoljenih o tim sjajnim svatovima, tu se vijeća o dočeku mladih, o poslanstvu dubrovačkom, koje će prisustvovati svadbi i čestitati mladima, o sjajnim darovima, što će ih u ime republike za ručka predati i t. d.

Godinu dana poslije nalazimo pod 13. maja 1456. u istom zapisnika ovu bilješku:

„Prima pars est de dando libertatem domino rectori et suo minori consilio, respondendi ambassiatori cherzechi Stiepani congratulando et gaudendo de nouo filio sibi nato.

„Prima pars est de donando nouo filio nato cherzecho Stiepano — — yperp. 100 in vno copertorio.

---

[1]) Priopćena u Glasniku zem. muzeja.

Prima pars est de donando Iuanis Vlatcovich, ambassiatori cherczeg Stiepani — — yperp. C in pannis."

Taj novorogjeni sin, čiji je porod najavio kao hercegov poklisar vojvoda Ivaniš Vlatković i koji je dobio na dar od Dubrovčana skupocjenu pokrivku za bešiku, dobio je po ocu ime Stjepan.

O njegovoj mladosti malo šta znamo. Mati mu je za rana umrla i herceg, prem već sijedi starac, doveo je treću ženu Ceciliju iz Barlete, koja se sigurno nije mnogo brinula za svoje pastorče, a djetetu je bilo jedva 10 godina, kada mu je otac umro, te ostade u svoga brata hercega Vlatka.

Kako je knez Stjepan Kosača dospio u Carigrad te se tamo poturčio, o tome naša vrela šute, a turski historičari zabilježiše cijeli niz legenda. Jedna od tih veli, da je sultan Mehmed II., osvajajuć Bosnu (1463.), krenuo i na Hercegovinu, ali se vratio i poslao Mahmud-pašu (Opukovića) na Hercegovinu, čiji je „kralj" (= herceg) utekao u „Frenke" (= u Dubrovnik, u istinu ali u Novi). Otale poslao je, da ublaži cara, svoga sina kao taoca sa bogatim darovima na portu, koja razdijeli Hercegovinu na pola: gornju brdovitu Hercegovinu ostavi Hercegu, a donju rodnu zadrži. Sin se Hercegov na porti poturčio, te dobi ime Ahmed i postade vremenom vezir.

Ovako priča „Mir'ât-ul-kjâinat" (str. 387.), a za njime mnogi drugi turski kroniste.

Daleko romantičnija je druga priča, koju nam je zabilježio turski putnik Evlijai Čelebija, opisujući osvojenje grada Mileševa. On tu priča ovo: „Ovaj grad bio je stolica hercegovačkog vilajeta, a kada je sultan Mehmed Fatih krenuo da zauzme Bosnu, osvoji Ahmed Paša Hercegović taj grad. O njemu pišu grčki pisci ovako: Ovaj grad Mileševo uzeo je Ahmet paša Hercegović. Dok se još nije poturčio, vjenčao je kćer španjolskoga kraljo. Ugledav Ahmedbegov otac, ban hercegovački, u bračnoj noći djevojku, pomami se, te ne mogav se obuzdati, oskvrni ju. Njegov se sin od teške muke tako rascvili, da je istu noć sa trista konjanika pošao iz ovog grada Mileševa i došao u Uščup, gdje nagje gaziju Fatiha. Ispričavši mu potanku, što se desilo, poturči se pred sultanovim šehom Akšemsudinom i Mahmudpašom Hrvatom te mu nadjenuše ime Ahmed. Isti dan uze od Fatiha 50.000 probrane vojske sa nekoliko topova i krene iz Uščupa te stiže do Mileševa, obsjedne ga i bijući topovima osvoji konačno grad a otac mu potajno pobježe. Ahmedbeg posla Fatihu po muzdedžiji[1]) gradske ključeve. Pobjegav Ahmedbegov otac odavle, smjesti se blizu Dubrovnika u grad imenom Blagaj i ostane tude. Kada je Fatih to dočuo, darova mu radostan grad Mileševo sa sandžakom i jednim tugom i sabljom te mu poruči: „Što god osvojiš gradova svoga oca, biće tvoji i ti ćeš u njima vladati[2])."

Kako se vidi Evlijai Čelebija lokalizovao je tu jednu priču, koja je, kako se čini, dublje ušla u narod, te je refleks historičkog obiteljskog razdora u kući hercegovoj. Priča veli, da je herceg obeščastio vlastitu snahu svoju, ženu svoga sina, a ovaj — Evlija'i Čelebija ga identificira sa Stjepanom, — da se osveti ocu, predao se Turcima, poturčio i onda osvojio očevu zemlju. Da ova priča, u koliko se tiče osobe kneza Stjepana, nema osnova, najbolji je dokaz to, da ovaj u doba kućnog razdora u familiji hercegovoj još nije bio ni na životu, a u doba, kada je Mehmed Fatih osvajao Bosnu, bilo mu je tek sedam godina.

Razlog, zašto je knez Stefan ostavio domovinu, biće taj, da je u svojoj mladosti bio pod rukom brata si Vlatka, a sva je prilika, da ovaj za rasprava kod diobe blaga

---

[1]) Koji nosi veselu vijest.

[2]) Po prijevodu Sejfudina Kemure.

hercegova nije nesebično zastupao interese svoga malodobnog brata. Ogorčenom radi toga sama se od sebe namicala misao, da na porti traži svoje pravo, kao što su ga na porti našla mnoga druga vlastela, koja su bilo u čemu trpjela od koje krivine.

Ako se još sjetimo, da je mati kneza Stjepana bila porijeklom srpska princeza, a rodica carice Mare, onda je lahko razumljivo, da je ogorčeni mladić pošao u Carigrad pod okrilje svoje tetke, koja je na carskom dvoru igrala veliku ulogu. Upoznav tu prilike, knez se Stefan poturčio.

Istina, nestašica historičkih podataka, koji bi razsvijetlili ovu tamnu fazu u životu najmlagjega sina hercega Stjepana nuka nas, da dosadanje romantične priče, koje obragjuju ovaj momenat, nadomjestimo tek hipotezom, a možda će tek budući arhivalni obreti pokazati, da li je ta hipoteza opravdana ili nije.

*

Karijera Ahmed-paše Hercegovića, kako je možemo rekonstruirati na osnovu turskih historika i kroničara, bila je u turskoj službi u kratko ova:

Prvi puta se spominje u turskim vrelima pod imenom Ahmeda, dakle kao musliman, god. 1478., te je bio onda bajraktar. Temelj njegovoj sjajnoj karijeri položen je onim časom, kada mu je 1481. sultan Bajezid, koji je jedva zasio na prijesto dao svoju kćer Fatimu za ženu i imenovao ga ujedno beglerbegom anadolskim a time mu je kao carskom zetu, bar za života svoga punca, osiguran sjajan položaj. Povjerenje, što ga je Bajezid II. stavljao u svoga zeta, nije ga prevarilo, jer već slijedeće godine mu je Ahmedbeg Hercegović, poslan u Taš-il u Anadolu na brata careva, sultana Džema, učinio veliku uslugu, natjerav Džema u bijeg, koji je prebjegao na otok Rodos te se predao Johanitom, koji ga poslije poslaše u Rim[1]).

U prvom egipatskom ratu, u kome je Ahmedbeg nekoliko puta sudjelovao, nije bio osobite sreće. 1485. osvojio je karamanski beglerbeg Karagjoz-paša Tarzos i Adanu, ali Misirci naskoro osvojiše oba grada, a Ahmedbeg, poslan slijedeće godine (1486.) u Misir, nije uspio da vrati oba grada. Glasoviti historik Hadži Kalfa, kojega Turci zovu Ćatib-Čelebijom, bilježi dapače u svom „Takvim-ul-tevarih"u, da je Ahmedbeg Hercegović slijedeće godine 1487. (= 892.), kada se na Ćabi pokazala velika kuga, dopao ropstva u boju sa Čerakizima, ali pošto je sultan misirski odlučio da zaište od porte mir, pustio je Ahmedbega na slobodu, a ovaj, vrativ se u Carigrad, postao je kapudan-bašom, to jest vrhovnim zapovjednikom mornarice.

Slijedeće godine 1488. (= 893.) naregjeno mu je, da pogje svojim brodovljem u Skenderiju (Aleksandriju), da pomogne seraskeru Alipaši ugušiti bunu, a dvije godine poslije (895.) pošao je po drugi put u Misir, da pomogne Skenderbegu Mihalbegoviću, kajsarijskom (cezarejskom) sandžaku, ugušiti bunu.

Vrativ se u Carigrad, imenovan je iste godine po drugi puta anadolskim beglerbegom. 902. (= 1496.) postao je, kako Ćatib-Čelebija piše, prvi puta velikim vezirom[2])

[1]) Hadikat-ul-vuzerâ Ameda Taiba Omanovića.

[2]) Radi pregleda dajem ovdje listu velikih vezira, koji su vladali u doba, u koje je Ahmedpaša Hercegović živio.

Davudpaša 888.—902.
Ahmedpaša Hercegović, prvi put 902.—903.
Ibrahimpaša 903.—905.
Mesihpaša 905.—907.
Hadim Alipaša 907.—909.
Ahmedpaša Hercegović, drugi put 909.—912.

na mjesto Davudpaše, a slijedeće godine svrgnut je sa vezirstva bez poznate krivnje i postade opet kapudanpašom, te je poslan u Inebaht, gdje je osvojio nekoliko vilajeta.

1503. (= 909.) postade po drugi put velikim vezirom na mjesto Hadim Alipaše ali je opet nakon 3 godine svrgnut, te postade opet kapudanom, a zamijenio ga je u vezirstvu opet Hadim Alipaša, osnivač krasne Alipašine džamije u Sarajevu, gdje je i zakopan.

1510. (= 917.) bio je Ahmedpaša opet velikim vezirom, a kada je car Bajezid, osjećajući smrt blizu, htio da razdijeli svoju carevinu megju oba sina: Ahmedu prijestō, a Selimu Smederevo, ustao je Ahmedpaša Hercegović u vijeću 17. muharrema 916., te se odlučno zauzeo za Selima, a njegovom uplivu ima se ponajviše pripisati, da je Selim 7. safera 918. (= 1512.) proglašen carem.

Sultan Selim odužio se Ahmedpaši za tu uslugu time, da ga je, zasjednuv na prijesto, imenovao velikim vezirom na mjesto Kodža Mustafapaše.

1514. bio je Ahmedpaša kao vojskovogja u istom perzijskom ratu, o kome smo priopćili jedan carev izvještaj. On se doduše ponio junački, ali pošto je u vojsci zavladao nered, te se ova u tugjoj zemlji počela buniti, na svoju ruku četovati i pljačkati, upisalo se to u grijeh Ahmedpaši Hercegoviću i njegovom imenjaku Ahmedpaši Arnautu plemena Dukadžinova, te su oba svrgnuta, jedan s vezirstva, drugi sa zapovjedništva.

Kada je sultan Selim 1516. (= 922.) pošao na Arape, imao je Ahmedbeg Hercegović da čuva Brusu, a malo iza toga je umr'o. Iza sebe ostavio je kao svoj vakuf Ahmedpašinu džamiju u zatonu kraj Stambola, a do nje musafirhanu, imaret i jedan han.

Iza sebe ostavio je i dva sina: Mustafabega i Alibega Hercegovića[1]).

*

Mi ćemo ovaj kratak životopis Ahmedbega Hercegovića upotpuniti sa ono malo pouzdanih historičkih podataka, što ih nalazimo u zapisnicima dubrovačke arhive i tako bar dobiti malo čvršći skelet, oko koga će historičar moći grupirati plastičnu gragju nekritičkih turskih hronografa.

Prva nam je zadaća, bar sublizu ustanoviti doba, kada se je hercegov najmlagji sin, knez Stjepan, poturčio. Pod ovim mu imenom zadnji puta nalazimo spomen u godini 1471., u kojoj se, prema našim dokumentima br. 29. i 30. (str. 31., 32.), potvrgjuje, da je sa svojim bratom hercegom Vlatkom primio ostatak očevine, a prvi puta ga nalazimo pod imenom Ahmeda Hercegovića god. 1474. u fermanu, što ga je donio carev logofet Ibrahim, delegiran od cara, da izmegju Ahmeda Hercegovića i brata mu hercega Vlatka provede djelidbu imetka (br. 41., str. 40.). Biće, da se knez Stjepan malo prije ovoga doba poturčio, jer je Dubrovčanima njegovo tursko ime još neobično

Hadim Alipaša 912.—917.
Ahmed paša Hercegović, treći put 917. (samo 5 mjeseci).
Kodža Mustafapaša 917., pogubljen 918.
Ahmedpaša Hercegović, četvrti put 918.—920.
Hadim Sinanpaša 920.—923., (poginuo u Misiru).
Junuzpaša 923. (pogubljen).
Pir Mehmedpaša 923.—926.

[1]) Podatke, na kojima se osniva ovaj prikaz života Ahmedbegova, izvadio mi je iz turskih vrela g. šejh Sejfudin Kemura te mu ovdje na tome trudu toplo zahvaljujem.

te ga u odnosnim zapisnicima vijeća umoljenih zovu još uvijek imenom Stjepana (R. 22., 152'., 155.).

Ime Ahmedovo nalazimo u zapisnicima vijeća umoljenih tek 19. februara 1477. Njega tu Dubrovčani još ne zovu prezimenom Hercegovića, koje se poslije redovito upotrebljava, nego rek'bi, da se posve sigurno ustanovi identitet, zovu ga „*filius olim cherzechi Stiepani*". Ahmet poslao je u to doba svoga poklisara Ibrahima, da od Dubrovčana ište dio konavoskog dohotka, što ga Dubrovčani tu eufemistički zovu „*honorantia*" i koji su Dubrovčani, od kada im je Sandalj ustupio Konavlje, redovito plaćali kao godišnji danak u iznosu od 500 perpera. Iza hercegove smrti baštinili su taj danak njegovi nasljednici, a Ahmed, dorasao do pune dobe — navršio je sada 21. godinu — jamačno je po Ibrahimu zahtijevao trećinu toga dohotka kao nasljedstvo iza oca. Dubrovčani isplatiše Ibrahimu tu trećinu i darovaše Ahmedovu poklisaru na dar sukna za 20 perpera. (R. 23—93'.)

Od sele plaćaju Dubrovčani redovito taj dohodak, kojemu je bio rok 3. augusta svake godine, Ahmedbegu, a kada je on bio veliki vezir, šalju ga obično sa haračem na portu.

U novembru iste godine došao je carski sklav u Dubrovnik, da nešto uredi u stvari Živana Pripčinovića i taj je imao da izvrši neki nalog, koji se ticao Ahmed-bega, ali u dotičnom zapisniku nije pobliže označeno, o čemu se tu radilo. (Ibid. 23., 180'.)

Kada je sultan Bajezid II., punac Ahmedov, zasio na prijesto, porasao je naravski i ugled Ahmedov u Dubrovniku, te mu Dubrovčani 13. januara 1485. odlučiše poslati po poklisarima, koji će poći na portu, na dar dvije srebrne čaše. Darovi u srebrnom posugju imadu u ono doba stanovito značenje; jer prvi danak, što ga Dubrovčani obećaše sultanu Muratu, sastojao se u srebrnom sugju, poslije, kada je taj danak povišen i promijenjen u novčani harač, slali su Dubrovčani opet svake godine na portu uz harač i srebrna sugja i to samo caru, veziru, bašalarima i urumelijskom beglerbegu i tefterdaru. Ako su oni isti dar — dvije tace — slali i Ahmedbegu Hercegoviću, to je dokazom, da se on na stepenici svoje karijere uspeo vrlo visoko, te su ga Dubrovčani usporegjivali sa bašalarima.

Do skora postao je Ahmedbeg Dubrovčanom vrlo neugodan. 14. aprila 1488. pisao je sultan Bajezid II. ferman, što ga priopćajemo pod br. 104., na str. 92. naših spomenika. Tu se veli, da je „stari" herceg (Stefan) ostavio u Dubrovniku „na predavak" svoje imanje, a od toga da ima još 18.000 dukata. Ahmedbeg Hercegović je nekoliko puta taj novac od njih zahtijevao i Dubrovčani mu ga ne dadoše, pa ih za to poziva, da pošalju ljude, koji će se za to na porti suditi.

Ovo pismo moralo je na Dubrovčane djelovati kao grom iz vedra neba, a bilo im je tim neugodnije, što su radi ostavštine hercegove i prije pretrpili sto jada: sekvestar kralja Matije Korvina, dugotrajne rasprave i razmirice sa hercegom Vlatkom, koji je zastupao i brata si Stjepana, protest republike mletačke, koja je zastupala interes Vladisava i napokon konačna isplata čitavoga poklada, o čemu su se čuvali svi dokumenti; — a sada, kada više ni aspre o tom pokladu nije bilo u dubrovačkom komunu, ustaje najmlagji sin Hercegov Ahmedbeg, te išće ogromnu svotu od 18.000 dukata.

Ovo nije bio prvi pokus, da se od Dubrovčana istisne novaca. Već god. 1477. stigao je carev ferman od 21. maja, što ga donosimo prema transkripciji, koja se sačuvala u „*Traduzioni de fermani etc*", te je u njoj valjda prepisač zamijenio ime Ahmedovo sa „Ajaz".

Car tu javlja Dubrovčanom, da mu se potužio „verni i pošteni sluga“ Ajaz (= Ahmed), da mu je otac ostavio 18.000 dukata, ali Dubrovčani ne htjedoše, da mu to plate, nego govorahu, da su 9000 dali „za dušu hercegovu“ a 9000 kralju „ungarskomu“ i nalaže im „ako iznagju, da je tako, kako veli on“, da te novce donesu na „vrata carstva“ (br. 53., str. 47.).

Vijeće umoljenih zaključilo je onda, 29. novembra 1477. odgovoriti sklavu, koji je došao radi te stvari i ujedno pisati Ahmedu (R. 23. 180′), a čini se, da je uslijed toga stvar zaspala.

Dubrovčani su za to i sada mogli u prvi mah misliti, da je to tek novi pokus porte, da iz bogatog Dubrovnika istisne po koji dukat, a u tom shvaćanju moglo ih je učvrstiti i vlastoručno pismo Ahmedbega Hercegovića, koje je valjda stiglo u isto doba u Dubrovnik kao i ferman, te ga priopćujemo pod br. 105. na str. 93., u kojem on sam priznaje, da su s njegovim znanjem isplatili očev imetak bratu njegovu, u njihovim rukama da je očev testamenat i oni će znati, kako će se, kad ih car „pritegne na svjedočbu“ potruditi za nj, kao što će se i on potruditi za njih.

Car dao je Dubrovčanom 5 mjeseci roka, da pošlju „*vekila*“, koji će se radi te stvari suditi, ali rok je prošao, a oni ne poslaše, nego tek kada su slali slijedeći harač. Ovi poklisari ponijeli su prema zaključku vijeća umoljenih od 29. januara 1489. na portu pisma Vlatka i brata mu Stjepana sa njihovim visućim pečatima, u kojim potvrgjuju svojim potpisima i potpisima izvanjskih svjedoka, da su primili vas svoj dio očevine, a uz to ponijeli su i pismo Hamzabegovo i drugih svjedoka, da u Dubrovčana nije od te ostavštine ništa preostalo. (R. 26. 5′.)

Ali kada su ovi poklisari stigli na portu, nije tamo bilo Ahmedbega, jer je dobio timar u Kalipolju i pošao onamo, pa tako nije bilo moguće da se ova rasprava sada provede. Zato je sultan fermanom od 4. aprila 1489. (br. 106., str. 93.) zapovjedio, da Dubrovčani slijedeće godine, kada pošlju harač, s poklisari pošalju i svoje zastupnike, koji će na sudu odgovarati na tužbu Ahmedbegovu.

Megjutim ova je rasprava sve do godine 1493. mirovala a onda je iznova ponovljena.

8. januara 1493. nalazimo u vijeću umoljenih predlog, koji je išao za tim, da se sa Ahmedbegom učini nagodba. Vijeće ovlastilo je svoje poklisare, koji su imali poći na portu, da mu ponude 1000 dukata, ako odustane od svojih zahtjeva pa da mu Dubrovčani ne budu ništa više dužni (R. 27., 17.). 12. januara odobrilo je vijeće dapače i formular namire, koju bi Ahmedbeg imao potpisati, ako prihvati ponudu Dubrovčana (ib. 18′.)

Megjutim dubrovački poklisari Natal Saraković i Nikulin Gundulić, koji su pošli s haračem na portu, ne nagjoše Ahmeda u Carigradu, jer je on bio u Anadolu. Za to potražiše od republike naputak, što će učiniti u toj stvari i dobiše instrukciju, pisanu 20. maja 1493.[1]), s kojom im se nalaže, da uznastoje dobiti od porte dozvolu, da pogju u Anadol i da se tamo s Ahmedbegom mirnim putem nagode a njemu da ponude 2000 dukata, ako odustane od svake daljnje tražbine. Kad dogju pred Ahmedbega, neka se ponize pred njime, neka ga sjete staroga prijateljstva, što je uvijek postojalo izmegju Dubrovnika i njegovih pregja i neka mu razlože neosnovanost njegovih zahtjeva. Ako bi im pošlo za rukom, neka zaištu od Ahmedbega otvoreno pismo o sklopljenoj nagodbi, koje neka potvrdi kaziasker.

---

[1]) Lett. e Comm. di Levante. 17. 6′.—7′.

Ako porta nebi na to pristala, već bi zahtijevala, da se stave na sud, neka ne odu na sud, van na silu, a ako budu osugjeni, neka, upirući se na dokumente, protestiraju pred samim carem i bašalarima.

Megjutim dobili su poklisari zapovjed od porte, da idu u Anadol u Brusu, da se tamo pred kadijom brusanskim pru. Ali oni se prema svome naputku ne staviše na sud te kadija zato osudi „in contumaciam", da Dubrovnik plati Ahmedbegu ne 18.000 dukata, kako je isprva iskao, nego dvostruku svotu. Na tu vijest poslaše Dubrovčani svojim poklisarima u Carigradu Šimuna Bunića, da im bude na pomoći u toj teškoj parnici a u naputku od 5. augusta 1493.[1]) naložiše im, neka zamole Dautpašu, velikog vezira, bašalare i Skenderpašu, da im se smiluju i pomognu, da stvar dogje ili pred portu ili barem pred koji drugi sud.

Ahmedbegu neka nude za nagodbu 2000—5000 dukata a Dautpaši neka obećaju 500 dukata, ako sklone Ahmedbega, da pristane na ovu nagodbu. Na kraju se nalaže, neka se ponize i plaču koliko mogu, samo da se stvar što povoljnije riješi!

Dubrovčani, koji su inače svoje poklisarske komisije rada kitili poslovicama i epigramima, zaboravili su ovaj put na onu:

Qui timide rogat docet negare[2]).

Trojici dubrovačkih poklisara tek je uspjelo uplivom Dautpašinim isposlovati dozvolu, da pogju u Anadol pred samog Ahmedbega i da se tamo nagode s njime. Zato im je vijeće 13. oktobra 1493. naložilo, da zomole od Dautpaše i ostalih bašalara a osobito od „blagog" Skenderpaše preporuke i da pogju u Anadol. Pošto im je Dautpaša natuknuo, da će moći doći do nagodbe, ako ponude bar 5000 dukata, ovlastilo ih je vijeće umoljenih da ponude i 6000 a najviše 10.000 dukata i to plativo u godišnjim obrocima od 1000—2000 dukata. Još im se daje ovaj značajan savjet: „*Nel parlar cum Aghmatbassa tignereti modo, se poreti, de parlar cum lui solo, da lui a voi, in lingua nostra, perche piu familiarmente poreti parlar*" a u tom razgovoru neka ga sjete one klauzule u hercegovu testamentu, koja glasi: „*conte Stephano et la parte sua recommando a Vlatcho sopra l' anima sua!*"[3])

Ova jedna rečenica daje nam ključ čitavoj nerazumljivoj raspravi: herceg Vlatko, ovlašten očevim testamentom da podiže i dio brata si Stefana, dignuo je novce, a Stjepan — sada Ahmedbeg — ostav praznih ruku, tražio je regres u Dubrovčana!

Na osnovu ovoga naputka došlo je do nagodbe izmegju Ahmedbega i trojice dubrovačkih poklisara. 30. decembra 1493. javiše ovi pismom pisanim „in Seclea", da Ahmed pristaje na to, da odustane od svake daljnje tražbine, ako mu Dubrovčani plate 10.000 dukata. To pismo bilo je već 13. februara 1494. u Dubrovniku, jer je vijeće umoljenih taj dan zaključilo poslati 2000 dukata kao predujam za prvi obrok odplate a 21. februara odlučilo je, ovlastiti svoje poklisare, da tamo nagju u zajam još 1000 dukata da namire 3000 kao prvi obrok. Slijedeći dan napisan je naputak, kojim se odobrava, da se Ahmedu ponudi, ako od svake daljnje tražbine odustane, svega 10.000 dukata i to tako, da mu se plati odmah 3000 dukata a ostatak u tri godišnja obroka i to dva po 2 a zadnji po 3000 dukata. Ako Ahmedbeg ni na to nebi pristao, neka se vrate u Carigrad, neka traže u Dautpaše savjeta a na porti milosrgja! Caru se šalje istodobno na dar četiri srebrna pladnja[4]).

---

[1]) Lett. e Comm. di Lev. 12. 13'.—15'.

[2]) Glosa na uvezu jedne sveske Libri Rogatorum XV. vijeka.

[3]) L. e C. d. L. 17. 19.—21.

[4]) Lett. e Comm. di Lev. 17. 29'.—31'.

Ako su se Dubrovčani veselili, da je parnica svršena, prevarili su se, jer i ovdje je bilo *„Finis alterius mali gradus est futuri!“* [1])

Sve ove žrtve ostaše uzaludne a dubrovački poklisari vratiše se, nakon što su se dulje od godinu dana mučili u Carigradu i Anadolu, da izvijeste vijeće o svom neuspjehu.

20. augusta 1494. dan je Nikulinu Gunduliću, koji je opet poslan radi ove stvari u Carigrad naputak, koji zvuči kao prava elegija: Nalaže mu se, neka se potuži na porti, da su Dubrovčani ogorčeni, zavili se u crno, svi u plaču, jer vide, da im ne pomaže ni vijerna služba ni ogromni harač; ne hasne im ni povelje, ne hasni posluh! Oni su vas očinji dio isplatili Ahmedu, on im je sam poveljom potvrdio, da ga je primio a sada govori neistinu, da je poklad opet ostavio u njih u pohranu. Tu su njegovu tvrdnju oni uvijek pobijali, ali bez uspjeha. U svojoj su nevolji pristali i na to, da mu plate, ni krivi ni dužni, 10.000 dukata, poslali su u to ime dapače 2000 a 1000 uzeli u zajam, pristali su dapače i na to, da na prvi obrok plate 5000 dukata, novac da uzmu u židova na zajam, a ostalo da plate u dva roka, pa ni to nije koristilo.

Ahmedbeg sada izvodi krive svjedoke, da dokaže, kako je navodno svoju očevinu deponirao u Dubrovniku, a oni nikada nisu ni primali niti izdavali ikaka poklada bez povelje. Ako je zbilja predao poklad, neka pokaže povelju!

Neka se tuži Nikulin na porti, da se Ahmedbeg nije žacao ni zarobiti poklisare, koji su donijeli carski harač na portu, ne bi li tako prisilio Dubrovnik, da mu plati, što išće.

Još se nalaže Nikulinu da na porti skloni bašalare, da pristanu na to, da se dade Ahmedbegu sada 3000 dukata u gotovom a 2000 u robi a ostatak u dva godišnja obroka, a o nagodbi neka zahtijeva, da se načine isprave u asker-kadije i u brusanskog kadije uz uvjet, da se sekvestrirani poklisari oslobode. Ako bi ga porta slala u Anadol, neka tamo nikako ne ide, da Ahmedbeg i njega ne zarobi[2]).

Ovaj put je došlo konačno do zaključka i to tako, da Dubrovčani plate za prvi obrok 5000 dukata a slijedeće godine opet 5000. 17. augusta vijećalo se o tome, da se šalje 5000 dukata u Carigrad *„quos oportet nos soluere Aghmetbasse pro recto vexationum, quas nobis dedit pro deposito paterno“* a u komisiji od 25. oktobra 1495. poklisaru Frani Puciću nalazimo i stavku, kojom mu se povjerava, da Ahmedbaši predade još 5000 dukata kao ostatak njegove tražbine[3]).

Za čitave ove četirigodišnje parnice obustavili su Dubrovčani Ahmedbegu plaćanje njegovog dijela konavoskog dohotka, kako su to obustavili i bratu mu Vlatku, kada je bio s njima u neprijateljskom odnošaju a tek u januaru 1496., kada je poklisar imao poći s haračem na portu, ponio je 192 dukata da ih predade Ahmedbegu u ime njegovoga dijela ovoga dohotka, zaostala u četiri zadnje godine[4]). Ovaj poklisar ima se i Ahmedbegu pokloniti kao novoimenovanom veziru te mu predati kao počasni dar 200 dukata. Računajući vrijeme, što je trebalo da iz Carigrada stigne vijest o imenovanju Ahmedbegovu vezirom u Dubrovnik, možemo zaključiti, da je on imenovan već u decembru 1495.

3. januara 1498. zaključilo je vijeće umoljenih, poslati po poklisarima, koji su imali poći na portu, osim obična dara još 200 dukata *„tamquam bassalario seu vizerio“*, a to će reći, da je Ahmed još bio u vezirstvu; osim toga ponio je poklisar 150 dukata u ime trogodišnjeg konavôskog dohotka. (R. 28. 66.)

---

[1]) Glosa na uvezu jedne sveske *Libr. rogator.*

[2]) Lett. e Comm. di Lev. 17. 40. i dalje.

[3]) Lett. e Comm. di Lev. 17. 58′.

[4]) Lett. e Comm. di Lev. 17. 79′.

U novembru godine 1499. htio je bratučed Ahmedbegov Balša Hercegović, sin brata mu Vladislava, doći u Dubrovnik, ali mu Dubrovčani ne dozvoliše toga, nego mu je malo vijeće, da ga umiri, poklonilo 500 aspri (R. 28. 173.) a Dubrovčani bojeći se, da bi to Balša javio svome stricu, naložiše naputkom od 13. januara 1500. svome poklisaru, koji će poći s haračem na portu, neka kaže Ahmedbegu, da je Balša dolazio u Dubrovnik, ali ga oni „radi nepogode vremena" ne mogoše dostojno primiti niti mu dadoše zatražena zajma. Balša je otišao posve nezadovoljan, a ako se za to pismeno potuži svome stricu, neka poklisar brani Dubrovnik, da mu ova objeda ne naškodi[1]).

Da je Ahmedpaša Hercegović, prem nije više bio aktivni veliki vezir, u politici osmanlijskog carstva igrao dalje veliku ulogu, dokazuje nam naputak poklisarima na porti od 20. juna 1501.[2]). Tu se nalaže poklisarstvu, da Ahmedpašu zamole, neka bi izvješća, što ih Dubrovčani šalju o dogagjajima u kršćanskim zemljama ostala tajna, jer da se o tome išta pročuje, škodilo bi im to veoma u kršćanskom svijetu, bilo bi im opasno, a moglo bi im prouzrokovati i propast, od koje car ne bi imao nikakove koristi. Iz ove vijesti vidimo dvoje: ponosna dubrovačka vlastela nijesu se žacala u kršćanskim zemljama provagjati špijunažu, da o rezultatima njenim obavijeste portu, a adresa preko koje se te vijesti slahu, bilo je ime Ahmedpaše Hercegovića. U nošoj seriji spomenika ima nekoliko dokumenata, koji se odnose na ta izvješća (br. 135., str. 121.; br. 149., str. 134.; br. 155., str. 138.; br. 157., str. 139.), a porta u tim pismima bilo hvali Dubrovčane za te vijesti, bilo išće nove izvještaje. Izvješća, što ih Dubrovčani slahu na portu, nisu megjutim uvijek odgovarala očekivanjima, a Dubrovčani jamačno su mnogo toga, što su znali i zašućivali. Zato su poklisarima, koji su 1503. polazili na portu, dali naputak, u slučaju te ih tko na porti ukori, da rijetko šalju vijesti s ovih strana, da se ispričaju time, da Dubrovnik na portu šalje samo onda vijesti, ako ima pouzdanih, a ako ove nijesu pouzdane, voli ne slati ih, nego da ih na porti drže nepromišljenim i lahkoumnim *(lezeri)*. (L. e C. 17. 136.)

Ime Ahmedpašino nalazim u godini 1505. u savezu sa slijedećim dogagjajem: u bezistanu u Sofiji, gdje je sjedilo mnogo dubrovačkih trgovaca, dogodila se kragja a megju ukradenim predmetima bili su i novci, koji su bili vlasništvo Ahmetpaše Hercegovića. Pošto se nije našao krivac, odsugjeni su svi trgovci po sredovječnom običaju, da solidarno naknade štetu a 23. januara 1505. izabralo je vijeće umoljenih tri takozvana *„officiales avaree"*, koji su imali taj namet rasporezati na svu robu, imetak i vlasništvo svih trgovaca dubrovačkih u Sofiji, bili oni dućanom u bezistenu ili izvan njega. (R. 30. 8′.)

U proljeće godine 1509. postao je Ahmetpaša vezirom sa dva tûga. To saznajemo iz zapisnika sjednice vijeća umoljenih od 25. juna, koje je raspravljal o računu i troškovniku poklisara Savina Menčetića i Stjepana Sorkočevića, koji su se netom vratili s porte. U ovom se troškovniku nalazi stavka od 18 dukata, što su ih potrošili za dar *„de argento, confectionibus et cera alba"*, kojim su darivali Ahmedbega, kada je kao *„vizerius de duabus turijs"* došao iz Galipolja u Carigrad te su ga prvi puta posjetili. Vijeće je ovaj samovoljni dar svojih poklisara izninmo *„pro hac vice tantum"* odobrilo, ali pod uvjetom, da poklisari ovu stavku svoga računa zakletvom potvrde. (R. 31., 123.)

---

[1]) Lett. e Comm., di Lev. 17., 92′.

[2]) Ibid. 100.

13. augusta 1509. bijaše u Dubrovniku poklisar Ahmetpaše, sandžaka galipoljskoga, da Dubrovčane pozove na jednu veliku islamsku slavu u kući Ahmetpašinoj — na sunet njegovih sinova.

Na ovaj poziv kao da se Dubrovčani ne odazvaše, a kada ga je Ahmetpaša ponovio, zaključiše, darovati 100 dukata Ahmetpaši *„qui superioribus diebus nos inuitauit ad celebrandum circumcissionem filiorum"*. (R. 31., 176.)

O trećem imenovanju Ahmetpašinom za velikog vezira stigla je prva vijest početkom oktobra 1510. a vijeće zaključilo je poslati mu kao svome protektoru a sada bašalaru, koji je netom na novo imenovan na tu čast, 100 dukata, što će ih poklisari ponijeti, kada sa haračem pogju na portu. (R. 31., 251.)

Pod datumom 21. marta 1513. našao sam bilješku, da su Dubrovčani poslali naročito u Mletke, da tamo naruče za 1200 dukata skupocjena sukna, namijenjena Ahmetpaši na dar, ali nisam našao, zašto mu se darivao taj nada sve bogati dar. Možda je to tek naručba Ahmetpašina, koji je s time naumio darivati mladoga cara, sultana Selima.

Kada je Ahmetpaša po četvrti puta postao vezirom, vijećalo je vijeće umoljenih 14. novembra 1515. *„de donando Aghmatbasse Cherzegouich bassalario ad presens porte per oratores nostros"*. (R. 33., 235.)

Ovdje ćemo završiti naša regesta, koja mogu poslužiti, da se upotpuni životopis čovjeka, rogjena Bošnjaka, koji je na porti imao ne samo velik ugled, nego i odlučan upliv. Spomenuti ćemo samo još to, da Ahmetpaša u svom orijentalnom sjaju i raskošju nije zaboravio na sve veze, koje su ga nekoć vezale uz domovinu. Na njegovu dvoru življahu i nekoliko njegovih zemljaka: Grgur Desisalić, koji je 26. juna 1492. bio kao njegov poklisar u Dubrovniku i Radič Bogašinović, kome darovaše Dubrovčani 2500 aspri, kada je po Ahmedpašinoj posaobini došao u Dubrovnik (1. februara 1501.).

Da je on i svoga kuma, Dubrovčanina Andriju Sorkočevića[1]) imao uza se, to saznajemo iz jednog naputka, izdana 26. januara 1502. dubrovačkim poklisarima, koji su imali da nose harač, u kome se ovaj zove Ahmetpašinim „compare" te se veli, da je u njega služio[2]).

Ahmetpaša umr'o je u početku godine 1519. Zaključujem to iz naputka, dana 16. februara dubrovačkom poklisarem, koji je imao poći sa haračem na portu, u kojem se Ahmetpaša Hercegović zove pokojnim *(„olim")*. U tome naputku nalaže se poklisarem Stjepku Sorkočeviću i Nikši Buniću, da predadu sinovima pokojnog Ahmetpaše 144 dukata i to u ime konavoskog dohotka za iduću godinu 48 dukata a 96 dukata za dvije prediduće godine, koji su lane vraćeni. Ako bi našli kojeg od sinova osobno, nalaže im se, neka ga posjete i neka nastoje sprijateljiti se s njima spominjući im staro prijateljstvo očevo i njegovih predšastnika, koji su uvijek bili dobri i tijesni prijatelji sa Dubrovnikom i njegovi zaštitnici.

Ti sinovi, koji naslijediše iza oca konavoski dohodak, bili su Alibeg i Mustajbeg Hercegović, a u našoj zbirci imamo dvije namirnice o ovom dohotku, jedna od god. H. 955. a druga čak od god. 984. (br. 179., 180.). Prema tome su Dubrovčani taj dohodak redovito isplaćivali eto već četvrtomu koljenu kuće Kosačine[3]).

---

[1]) To je isti Andruško Sorkočević, koji je bio zvršitelj testamenta gosta Radina.

[2]) Lett. e Comm. di Lev. 17. 106'.

[3]) Prvi koji je dobivao taj danak bio je Sandalj, po njemu Herceg Stjepan, po ovome Ahmedpaša i sada sinovi njegovi!

Za Alibega Hercegovića znade se, da je bio za vlade sultana Sulejmana Velikoga na porti kapidžibaša (nadkomornik), poslije sandžak u Rumeliji, ali je radi kostobolje morao poći u Misir, da sè lijeći. Tu je umr'o u dosta mladim godinama. Bio je na glasu kao pjesnik-liričar, koji je pjevao pod pseudonimom „Sirija". Njegov život i pjesnički rad obraditi će ruka vještija ovoj zadaći[1]).

7. Dodatci nekim našim dokumentima.

Br. 1. U savezu sa dolaskom careva „verna vlastelina" Karača i s njegovom misijom jesu i ovi zaključci vijeća umoljenih:

12. augusta 1430. *Prima pars est de dando libertatem dno. rectori et suo paruo consilio, prouidendi de domo vna pro habitatione istius Teucri huc de proximo venturi prout eis melius videbitur.* (R. 4. 216.)

Prima pars est de dando libertatem dno. rectori et suo consilio, prouidendi de IIII^{or} nobilibus, qui debeant cortizare Teucrum venturum, prout eis melius videbitur. (ib. 216'.)

15. augusta 1430. *Prima pars est de dando libertatem dno. rectori et suo minori consilio, respondendi littere Teucri ambassiatoris.* (R. 4. 218.)

9. septembra 1430. *Prima pars est de dando libertatem dno. rectori et suo paruo consilio, respondendi et ornate se excusandi ambassiatori teucro, quod stare debeamus prout stamus et vtraque pars vz. nostra et Radosaui non audeat nec debeat alteram partem offendere vllo modo vel forma et hoc vsque ad festum natiuitatis dni nostri Yhu Xpi proxime futuri.*

11. septembra 1430. *Prima pars est de dando dicto ambassiatori teucro duc. auri trecentos sexaginta in denarijs et rebus secundum dno rectori et suo paruo consilio videbitur.* (R. 4. 232.)

Br. 3. O Alibegovu dolasku u Dubrovnik i o njegovoj zadaći nalazimo ove zapise:

21. juli 1431. *Prima pars est de honorando Alibeg teucrum huc venturum in faciendo expensam prout alijs hactenus factum est per manus officialium nostrorum.* (R. V. 23.)

Prima pars est, quod ipse Alibeg allogiari et hospitari debeat in domo voiuode Sandagl. (ib.)

22. juli 1431. *Prima pars est de mittendo bregentinum, qui est in aqua et vnam barcham Alibech ad Slanum et duos ex nobilibus nostris, qui sunt ellecti ad cortizandum ipsum Alli.*

25. juli 1431. *Prima pars est de requirendo et rogando pulcro modo Alibeg subassam, quod hic, penes nos, remanere debeat, quousque responsum habitum fuerit ab imperatore Teucrorum et nichilominus mittere velit vnum ex suis de melioribus cum oratore nostro ad ipsum imperatorem et eidem domino imperatori parte sua circa materiam opportune scribere et cum eo, quod ab ipso habitum fuerit, venire ad consilium rogatorum.* (R. 5. 26'.)

26. juli 1431. *Prima pars est de dando libertatem dno. rectori et eius minori consilio, respondendi Alibeg pro itu et recessu suo et pro eo, quod habet agere et operari tam in Trebigna, quo iturus est, quam in via ad portam imperatoris Teucri, quando illuc appulsus fuerat et dandi sibi vnum ex nostris, qui ipsi ostendat contratam Tribigne et aliarum zuparum, nobis concessarum.*

Prima pars est de donando eidem subasse Alibeg in totum, scilicet ipsi subasse, duc. auri sexcentos. (R. 5. 27'.)

Prima pars est, quod dominus rector cum suo minori consilio possit promittere siue promissionem facere vltrascripto Alibeg subasse, si ipse personaliter fuerit et venerit ad dandum et dederit ipse nobis possessionem zuparum et castri Clobuch, nobis concessorum per imperatorem teucrum, habita per nos pacifica possessione ipsorum, — — ducatos auri mille quingentos (R. 5. 28.)

Prima pars est, quod ser Petrus de Lucari, orator noster, prescolari debeat in Pristina Alibeg subassam, si id voluerit ipse Alibeg (ib. 28.)

27. jula 1431. *Prima pars est, quod die crastina ad maius consilium, quod erit, vocari debeat Alibeg subassa vt sedeat nobiscum.* (R. 5. 30'.)

Br. 4. Jagup (=Jakub) bio je i nekoliko tjedana prije toga kao poklisar baše romanijskog u Dubrovniku, što svjedoči ova bilješka:

---

[1]) Dr. Safetbeg Bašagić u svojoj još neštampanoj radnji o Bošnjacima, koji su se odlikovali kao turski pjesmici.

31. maja 1431. *Prima pars est de firmando literam, scriptam basse teucro Romanie, lectam in presenti consilio.*

Prima pars est de donando Agub ambaxiatori basse teucri Romanie — vnam petiam panni veronensis et ducatos auri decem. (R. 8. 12′.)

Br. 5. i **6.** Kletvenice, što ih iznosimo u ova dva dokumenta, najvažniji su aktovi u našoj zbirci pa je zato potrebno za njihovo razumijevanje i tumačenje iznijeti bar najvažnije rasprave, koje su se u dubrovačkom vijeću o tome raspravljale.

Važniji su ovi zaključci:

22. septembra 1441. *Prima pars est de eundo ad maius consilium pro leuando libertatem, dandam domino rectori et eius minori consilio cum consilio rogatorum, quod possint tractare et firmare pacta et accordium cum imperatore magno Turcorum et bassa Romanie et alijs suis viserijs et consiliarijs, in honorando predictum imperatorem et dictos dominos bassam, viserios et consiliarios omni anno donis et honoribus et ambaxiatis a ducatis mille auri inferius, prout ipsi domino rectori et dicto suo consilio ac consilio rogatorum melius videbitur cum clausulis, capitulis et solemnitatibus opportunis. Et hoc pro redimendos nostros mercatores, existentes in iurisdictionibus dicti imperatoris Turcorum cum suis (!) mercantijs et auere ac pro franchicijs et libertatibus ab eo imperatore obtinendis, in possendo mercantizare et traficare libere et secure per queque territoria Turcorum et pro conseruatione status Ragusii...* (R. 8. 50.)

Na margini: *Libertas pro honorando magnum Turcum et suos viserios. Sacramentum pacis.*

4. decembra 1441. *Prima pars est de eundo ad maius consilium pro leuando libertatem, dandam domino rectori et eius minori consilio cum consilio rogatorum, per quam annuatim expendere possint de denariis nostri comunis vsque ducat. CCCC auri ultra ducatos mille, expendendos vigore partis maioris consilij capte in maiori consilio sub. XXIII. mensis septembris proxime preteriti, in honorando imperatorem Turchorum et dominos bassam, viserios et consiliarios suos omni anno cum donis et ambaxiatis et pro franchicijs et libertatibus, ab ipso imperatore obtinendis.* (R. 8. 70′.)

Na margini: *Libertas accipienda a maiori consilio pro duc. CCCC, expendendis ad portam.*

16. marta 1442. *Prima pars est de accipiendo pro albergo nuncii imperatoris, ad nos venientis, vnam ex his duabus domibus vz. aut illam Stiepani aut illam vay. Iuanis Paulonich.*

Prima pars est de acceptando domum vay. Iuanis.

Prima pars est de dando libertatem dno. rectori et eius paruo consilio, faciendi expensam grossorum trium singulo die pro quolibet capite personarum, quas secum duxerit dictus ambaxiator et similiter grossos tres pro singulo die et quolibet equo, quem secum habuerit cum hoc, quod si officiales, ad hoc deputati, minus expenderint, id quod superfuerit, restitui debeat comuni nostro. (R. 8. 104′.)

19. marta 1442. *Prima pars est de induciando super franchationem ser Nicole de Goze et Petri de Primo ambaxiatorum nostrorum, qui fuerunt ad imperatorem Turchorum et facto super eorum exposite ambasciate.*

Post prandium. Prima pars est de acceptando poueglias, impetratas ab imperatore Turchorum per nostros ambaxiatores et lectas in presenti consilio.

Prima pars est de dando libertatem dno. rectori et suo minori consilio, possendi expendere singulo die yperp. decem pro expensis oris, faciendis ambaxiatoribus imperatoris Teucrorum, donec stabunt Ragusio, non obstante parte superinde capte.

Prima pars est, quod in iuramento prestando Alibegh, ambaxiatori imperatoris Turcorum, si contentabitur, dominus rector cum dicto minori consilio facere debeat dictum iuramentum et si non erit contentus de dicto domino rectore et suo minori consilio, de reducendo et reportando ad consilium rogatorum, quod consilium rogatorum prestare debeat id iuramentum. (R. 8. 106′.)

21. marta 1442. *Prima pars est de acceptando et affirmando vnam ex duabus poueglis, factis super sacramento, faciendo Alibegh, ambaxiatori suprascripto, in presenti consilio.* (R. 8. 107.)

Prima pars est de acceptando et firmando pouegliam sacramenti magnam, in qua incluxus est tenor poueglie imperatoris Turchorum, lectam in presenti consilio. (R. 8. 107′.)

28. marta 1442. *Prima pars est de donando suprascripto Alibegh et canzellario grecho, qui cum eo venit.*

Sa. pars est de eundo ad maius consilium, pro dando libertatem suprascripto d. rectori et minori consilio cum consilio rogatorum, donandi suprascriptis a ducatis quingentis infra in illis rebus et per illum modum et formam, de quibus ipsi d. rectori et suo consilio cum predicto consilio rogatorum videbitur.

Prima pars est de dando libertatem dno. rectori et eius paruo consilio, loquendi cum Alibech Turcho et impetrando, vt de Ragusio scribat in opportuna forma in Sclauonia et Arta in omnibus locis, vbi opus visum fuerit, pro pace facta et etiam pro liberatione mercatorum nostrorum et auere eorum. (R. 8. 110′.)

31. marta 1442. *Prima pars est de dando libertatem dno. rectori et eius paruo consilio, donandi suprascripto Alibecho in illis rebus, de quibus sibi videbitur ducat. quingentos et suprascripto Dimitrio cancellario greco duc. auri centum.*

Prima pars est de dando libertatem dno. rectori et eius paruo consilio, essendi ad colloquium cum Alibech Turcho et se agrauandi valde super famulo, qui verberaint figuram virginis Marie Maioris et rogare, vt vellit punire illum. (R. 8. 111.)

Br. 9. (str. 13.). Ovo pismo, koje sam datirao „poslije 1454.“ ide sigurno u godinu 1468. Razloge, iz kojih to zaključujem, razložio sam u poglavlju o vrhbosanskim sandžacima, govoreći o bolesti Isabegovoj u drugoj periodi njegove vladavine.

Da je Mehmed Čelebija zbilja sin Isabegov i tomu sam iznio tamo dokaze, a da se on u sahu na margini zove *„bin Ishak“* a ne *„bin Isa“*, dakle po djedu a ne po ocu, odgovara turskom običaju, da su pojedinci volili zvati se po djedu — ako je bio slavan čovjek i osnivač plemena, nego li, što je običajnije bivalo, po ocu.

Br. 11.—13. (str. 15.—17.). Kako razabiremo iz dva dokumenta od godine 1442. (br. 5. i 6.) Dubrovčani se obvezaše slati caru svake godine poklisara sa „darom“ od 1000 dukata u srebrenom sugju. Taj dar slali su oni slijedećih godina sve dok despotu Gjorgji Brankoviću nije pomoću junaka Sibinjanina Janka vraćen njegov dio Srbije. Dubrovčani, zaslijepljeni sjajnim uspjehom ovoga junaka, mišljahu, da je turska pogibao za sva vremena minula. Porta je preko Isabega Ishakovića (v. o.) 1446. prvi put opomenula Dubrovčane, da šalju taj danak, ali ovaj puta im je pomoglo mito i tako je prošlo više od deset godina a Dubrovčani porti ne plaćaju danka, tek od potrebe šalju susjednim turskim vojvodama i sandžacima darove. 1457. urgirao je Isabeg po carevu nalogu Dubrovčane, da plaćaju danak a za njime stajala je na okupu velika vojska, o kojoj su dolazili zli glasovi u Dubrovnik. I Dubrovčani moradoše se odlučiti, da plaćajući danak odvrate sa sebe oluju. Pošto je ali ove godine u Bosni i Dubrovniku harala silna kuga, nijesu mogli slati poklisare na portu odmah, nego tek slijedeće godine odaslani su Paladin Gundulić i Paladin Lukarević, koji se u našim dokumentima spominju, na portu, da nose darove i da ublaže njen gnjev.

Naputak, što im ga je dalo vijeće umoljenih, sačuvan je još danas u 16. knjizi zbirke *Lettere e Commissioni di Levante* na str. 190.—194. Tu im se nalaže, da se najprije uvrate vojvodi zapadnih strana Isabegu i neka zamole od njega preporuku, koja će im biti na pomoći na porti. Kada dogju na portu, neka ponude svake godine kao počasni dar srebrna sugja u vrijednosti od 300 dukata a svake treće poklisara, a ako to bude malo, neka makar pristanu na 600 dukata i neka reknu, da je Dubrovnik siromašan grad, koji će jedva moći i toliko nasmoći. Ako im bašalari uzvrate, da su oni carevu ocu Muratu donosili prije veći dar, neka opet istaknu svoje sadašnje siromaštvo. U ostalom Muratu su davali 1000 dukata godišnjeg dara, jer ih je oprostio carine u zemlji, otetoj despotu Gjurgju, a kada mu je zemlju vratio, sam ih je oprostio od davanja dara i svake druge obveze. U dokaz tome nose uza se carska pisma, koja neka pokažu.

Da im posao bolje uspije, nalaže im se, neka na samu govore sa vezirom Angjelovićem i neka mu ponude 200 dukata, a onda neka govore i s drugim vezirom — ali da Angjelović ne sazna — i neka i ovome ponude 50—100 dukata, da im oba budu na pomoći.

Ako dogje do sporazuma s portom, neka zaištu o tome tri povelje, jednu tursku, jednu grčku i jednu slovjensku i neka car o tome u isto vrijeme obavijesti i bosanskog kralja. Na kraju ovlašćuju se poklisari, da pristanu i na godišnji dar od 1000 dukata i nalaže im se, da na dvoru posjete caricu Maru i kneza Grgura, sina despota Gjurgja.

Ovi poklisari stigli su 8. maja 1458. u Suboticu na Resavi, gdje su našli bašu Angjelovića. Ovaj im je pravio poteškoća, htio je da obavi sve sam, pozivajući se na to, da je za to od cara ovlašten a za uslugu zahtijevao je za se dar od 1500 dukata. Megjutim je uspjelo poklisarima isposlovati, da ih je pustio pred cara, koji im je dao ona gore spomenuta dva dokumenta, s kojima se obvezuju plaćati godišnji dar od 1500 dukata.

Spomenuti je, da je koncept za povelju sultanovu načinjen u Dubrovniku te su ga poklisari ponijeli sobom a na porti je valjda promijenjena svota i stavka, kojom se obvezuju Dubrovčani, slati svake godine mjesto svake treće, kako su prvobitno htjeli, poklisare.

Na povratku uvratili su se oba poklisara, kako saznajemo iz dok. br. 12., opet Isabegu.

Dubrovačke kronike bilježe, da je god. 1458. danak povišen na 5000 dukata, megjutim, kako vidjesmo povišen je ovaj puta dar od 1000 dukata, što su ga davali nekoć Muratu na 1500 dukata. U našoj zbirci to potvrgjuje namira br. 11. za godinu 1458. a za slijedeću godinu namira od 7. novembra 1459. (br. 14., str. 17.). Da su oni plaćali čak i god. 1465. samo 1500 dukata, to posvjedočuje naš dokumenat br. 20. (st. 23.).

Prvi put nalazimo, da je danak iznosio 5000 dukata u godini 1468. (br. 24.) i 1469. (br. 27.) a značajno je, da se i u ova oba dokumenta taj danak još uvijek zove eufemističkim imenom dara, a ne haračem.

Uzrok ovomu povišenju bio je po kronisti Gundulići taj, da je porta reklamirala, da se danci, što ih Dubrovčani plaćahu u ime stonskog, svetodmitarskog i konavoskog dohotka bosanskom kralju — godišnje svega 2500 perpera, koji se od osvojenja Bosne nijesu nikome plaćali, imadu za ovo pet godina naplatiti porti a to je iznosilo 3500 dukata a sa dosadanjim „darom“ od 1500 svega 5000 dukata za god. 1468. Slijedeće godine nastojali su Dubrovčani, da im se taj harač snizi na 3000 ili bar na 4000, ali im ta želja nije ispunjena. (R. 20., 290.)

15. maja 1471., dakle malo iza provale Hasanbegove u Konavlje, kada su dubrovački poklisari Ioko Bunić, Nikša Palmotić, Vlahuša i Nikša Kabužić na porti ishodili oslobogjenje konavôskog roblja (br. 32., str. 33.) zapovjedio je Sultan Mehmed II., da za slijedeću godinu plate 9000 dukata a dalje po 10.000. Namiru vrhu 9000 dukata za godinu 1471. priopćio je Miklošić (str. 514.) a mi priopćujemo nekoliko njih vrhu 10 000 (br. 47., str. 43.; br. 50., str. 45. i br. 55., str. 46.).

Na osnovu dokumenta, izdana 2. marta 1478. (br. 55., str. 48.), obvezaše se Dubrovčani za to, što je od 2 na 5% povišenu carinu za same Dubrovčane snizio opet na 2% plaćati 12.500 dukata harača a sultan zapovjedio je već 28. februara 1478. krajišniku Sulejmanbegu, da im „odnimi“ tu carinu i naknadi, što je suviše uzeto od 1. decembra do sada (br. 57., str 50.). Namira za 12.500 dukata harača za slijedeću, 1479. godinu priopćena je pod br. 60., str. 52.

1480. povisio je sultan Mehmed II. harač na 15.000 dukata (br. 65., 66., 67., str. 57.—60.), ali je sultan Bajazid II., kada je zasio na prijesto i Dubrovčanom potvrdio povlastice, snizio ga opet na 12.500 (22. novembra 1481., br. 71., str. 63.).

Br. 23. str. 26. Gundulić u nastavku Restićeve kronike[1]) piše o ovim knjigama slijedeće: *Haveva gia d' estate il Grande Signore mandato con lettere sue Scandro Sclavo*

[1]) Izdao Nodilo u „Scriptores“ zagreb. akademije II., str. 378.

alla republblica, al quale fu risposto in presenza di giudici etc. Domandò il Sclavo da parte di Marco[1]) *Jacomo, medico del Gran Signore, alcuni libri, attinenti alla sua professione, cioè: Nicolo Fiorentino sopra l' Avicenna, Glosa di Marsilio sopra etc. e 4° d' esso Avicenna e l'espositioni di Tadeo sopra l' istesso; delli quali libri la republica fece procuratione e glie li mando con Marino di Giure Missìta.*

Prema tome može se rekonstruirati u pismu posve korumpirani i skraćeni naslov ovih knjiga.

Br. 26. Prije isplate dohotka Brailova prihvatilo je vijeća umoljenih ovaj zaključak:

10. januara 1469. *Prima pars est de induciando ad dandum denarios, illi qui petit vti successor Braili Tesalouich et interim offerendo rationem, eam petentibus.* (R. 20. 113.)

Br. 28., 29., 30. (str. 30.—32.). O ovoj konačnoj isplati poklada, zaostala još u dubrovačkom komunu, raspravljalo se u više sjednica vijeća umoljenih. (R. sv. 20. 261. id.) Najvažniji momenti bili su u kratko ovo: 17. aprila 1470. zaključeno je, poslati kojeg Dubrovčana sa poklisarom vojvode Hamze hercegu Vlatku; 10. jula 1470. zaključilo se, isplatiti Stjepanu, sinu pokojnog hercega Stjepana, 4000 dukata, koji su njegov dio Sandaljeve ostavštine od 12.000 dukata, ako on načini namiru i dobavi — ako je nagje — obveznicu, što su je dali Dubrovčani za taj poklad; 21. jula 1470. ustanovljen je koncept potvrde, što će herceg Vlatko i brat mu Stjepan izdati Dubrovčanom, kada im izruče novac. Po taj novac došli su osobno herceg Vlatko i knez Stjepan do sv. Jakova niže Ploča a novac su im predala tri dubrovačka plemića u prisutnosti carevog sklava Alibega, poklisara bosanskoga sandžaka Ajazbega Mehmeda i hercegovačkog krajišnika Hamzabega Hajradina te brata Alibegova Smajla. Tu je 26. jula 1470. Dubrovčanom o tome izdana potvrda Alibegova, koju donosimo pod br. 29.

Br. 31. Na istu stvar odnose se i ova dva kasnija riješenja vijeća umoljenih:

7. januara 1472. *Prima pars est de francando ser Jacobum de Bona, quod possit ire ad viam Nouomontis aut alibi ad loca Turcorum ad desbratandum causam debiti, contra eum quesiti per portam imperatoris et teneatur dare plegariam, de eundo ad disbratandum dictam causam et portare claritudinem; et si non disbrataret, dicta plegaria teneatur, ipsum dare viuum aut mortuum dominio nostro, quem si non darent, eo casu ipsi plegij restent debitores, de quanto fieret debitor per portam.* (R 21. 120.)

Prima pars est, quod plegiaria suprascripta intelligatur pro summa asprorum quinquagintaquinque millium et quod si porta capiet personam suam, vz. ser Jacobi pro dicto debito et de hoc afferatur claritudo sufficiens dominio nostro, vel si ipsi plegij dabunt ipsum viuum aut mortuum, tunc predicta plegaria sit et intelligatur libera. (R. 21. 120.)

Br. 36. (str. 35.). Spomena jednom hercegovačkom sandžaku po imenu Pašangitbeg nisam našao ni u kom drugom spomeniku. Datum, što smo ga dali pismu (1471.) valja tako shvatiti, da je pisano poslije godine 1471. jer se otkupljivanje konavôskog roblja, odvučena za Hamzabegove (Kasumbegove) provale, oteglo nekoliko godina. Pošto je ferman prepis, moguće je, da je ime korumpirano te za pravo ima značiti Bajazidbeg. To je tim lašnje vjerovati, što su Dubrovčani to ime redovito pisali korumpirano Pasaitbeg a ovo već naliči onom „Pasangitbeg". U tom slučaju išlo bi pismo u doba od 1475.—1477.

Ovo je dakako samo konjektura!

Pošto Pašangitbega ne nalazim ni u kom drugom spomeniku, nisam ga ni uvrstio u svoju listu krajišnika.

Br. 48. (str. 44.). Na ovaj dokumenat odnose se slijedeći zaključci vijeća umoljenih.

9. juna 1474. *Prima pars est de respondendo imrachor voyuode Sinanbegh, qui venit pro facto olim Miliuoy, quod nos mittemus ad portam pro hac causa et de scribendo etiam dicto voyuode Sinanbegh super dictam causam.* (R. 22. 208.)

[1]) Ovako jamačno mjesto „*magistro*".

12. oktobra 1476. *Prima pars est de dando libertatem domino rectori et suo minori consilio concordandi Vlachis Bagnanis pro occisione vnius eorum, facta in Canali; et ad quod concludetur in achordio, solui debeat per commune et pro eo, quod commune soluet, ipsum commune habeat regressum super homicidam pro tanto, quantum reperietur de bonis ipsius homicide et pro resto habeat regressum super contratam Canalis. Et ipso achordio facto, dictus homicida sit liber veniendi Ragusium (Cassa).*

Secunda pars est, quod id, quod concordabitur, solui debeat per contratam et ipsa contra postea habeat regressum super homicidam. (R. 23. 48.)

13. oktoba 1476. *Prima pars est de dando de denariis communis nostri iperp. centumquinquaginta pro parte iperperorum 300 pro acordio, facto cum Vlachis Bagnanis pro occisione vnius illorum, facta in Canali et commune nostrum debeat habere regressum de eo, quod soluet, super homicidam et eius bona pro tanto, quantum reperietur de bonis suis et pro resto statim debeat habere regressum super contratam Canalis et contrata habeat regressum super homicidam de eo, quod soluet pro eo et homicida sit liber, cum solueret, ad veniendum Ragusium. Et pro predictis debeant fieri scripture opportune cum ipsis Vlachis.* (R. 22. 48′.)

Br. 57., 58. (str. 50., 51.). Na Sebaliju, koji se spominje u oba pisma, odnose se ove stavke:

29. oktobra 1477. *Prima pars est de dando libertatem dno. rectori et suo minori consilio, loquendi cum Sebalia, misso Ragusium ad exigendum dohanam nouam et scribendi Sulimanbego, craisnico nostro, prout fuit arrengatum.* (R. 23. 173.)

4. aprila 1478. *Prima pars est de dando libertatem domino rectori et suo minori consilio, vocandi Sebaliam Turchum et sibi ostendendi id, quod imperator et Sulimanbegh scribunt pro dohana et petendi et accipiendi ab eo rationem de eo, quod debet nobis consignari a prima die decembris citra et faciendi sibi scripturas opportunas.* (R. 23. 220′.)

6. aprila 1478. *Prima pars est de donando Sebalie Turcho, qui stetit Ragusij ad exigendum dohanam . . . . .*

Prima pars est de donando Radossauo diacho, qui fuit cum dicto Sebalia ad exigendum dictam dohanam. (R. 23. 222.).

7. aprila 1478. *Prima pars est de dando libertatem domino rectori et suo minori consilio, quietandi Sebaliam Turchum pro prouisione, quam dicit, sibi limitatam fuisse per Sulimanbegh et in litteris, que per nos sibi fient, debeat fieri mentio de eo, quod habuerit pro dicta sua prouisione et similis mentio fieri debeat in litteris, quas ipse nobis faciet.* (R. 23. 223.)

4. septembra 1478. *Prima pars est de donando Exebalie, subasse in Choza, — in pannis yperp. XL.* (ib. 277′.)

Br. 58., 61., 63., 72. (str. 51., 53., 54., 65.). Na aferu Živana i Kristofana Pripčinoviće, o kojoj rade ovi dokumenti, odnose se još i slijedeći zapisnici vijeća umoljenih.

27. decembra 1471. *Prima pars est, quod Ziuan Pripcinouich debeat dare fideiussionem, de eundo ad portam aut ad chadias, ad desbratandum facta gabellarum, quas tenuit in Bosna.* (R. 21. 167′.)

4. februara 1477. *Prima pars est, quod Ziuan Pripcinouich et conseruatores bonorum Giurayhi Pripcinouich cum scientia sclaui (sc. Imbraini*[1]*) debeant contractare venditionem charmusini et si non inuenerint emptorem, debeat dictum charmusium deliberari ad incantum.* (R. 23. 87.)

7. februara 1477. *Prima pars est de consignando sclauo turcho Ziuanum Pripcinouich, quando dictus sclauus eum petet et dicet, se velle equitare, ipso facto sclauo faciente dominio nostro cautelam per scripturam de consignatione, sibi facta de dicto Ziuano et de faciendo ipsum Ziuanum associari cum dicto sclauo vsque ad confinia Turchorum.* (R. 23. 88.)

10. februara 1477. *Prima pars est de dimittendo de carcere Ziuanum Pripcinouich sub bona custodia, quando erit opus, vt interveniat in venditione carmusini secundum partem captam die quarto presentis.* (R. 23. 88′.)

14. februara 1477. *Prima pars est de dando sclauo turcho, quod ex quo carmusium vendi non potest ad contatos, nisi cum maximo interesse, si vult dictum charmusium, sumus contenti, ipsi sclauo illud dare, ipso faciente nobis vnam scripturam de receptione dicti carmusini in opportuna forma et narrando in ipsa scriptura, quod ipse accepit ipsum carmusinum in manibus suis, ne imperator haberet damnun, quia ad contatos vendebatur cum maximo interesse et cum hoc, quod dicta scriptura debeat scribi per Turcos et Ziuan Pripcinouich teneatur dare plegiariam de ducatis mille in casu, quo dicta scriptura non subscriberetur et non corroborabitur per Turcos et dicta plegiaria acceptari debeat per consilium rogatorum.* (R. 23. 91.)

---

[1]) To je sin kneza Heraka Vraneša.

12. jula 1477. *Prima pars est, quod dominus rector cum minori consilio debeant vocare Johannem Pripcinouich et sibi dicere, quod est nobis molestissimus aduentus sclaui Ragusium contra olim Giuragh, eius fratrem et sua bona, quia clare cognoscimus, hoc esse opera ipsius Johannis, de quo hebemus maximas vexationes et videtur tendere ad dedecus dominii nostri, cum videatur ex hoc deesse iustitiam Ragusii, que est omnibus parata et etiam ipsi Johanni, si vult querere iustitiam coram nobis. Quare admoneatur, quod quietet hanc rem et si aliter faciet, fortasse penitebit tempore, quo non proderit sibi. Et de his, que sibi dicentur, sibi imponatur silentium et deinde dicatur sclauo, quod nos sumus parati, exequi mandatum imperatoris de rebus Giuragh Pripcinouich, que reperientur.*

22. novembra 1477. *Prima pars est de dicendo Chadaro sclauo, quod possit vendere domum et res, que inueniuntur, olim Giuragh Pripcinouich, tamquam res illius, qui fuit amaldarius; et emptor domus, cum solueret ipsi Chadaro pretium ipsius domus, non possit molestari per aliquos creditores dicti Giuraghi, reseruato iure heredibus et tutoribus heredum dicti Giuragh contra Ziuanum Pripcinouich et eius bona, si aliquod ius habent seu habebant contra ipsum Ziuanum pro facto dicte amaldarie.* (R. 23. 177'.)

11. decembra 1477. *Misser lo rector cum el suo menor conseglio debiano chiamar Ziuan Pripcinouich et Chariadin sclauo et etiam debiano chiamar Aias sclauo et lo Turco, che assuma la dohana et al dicto Chariadin in lor presentia debiano dir: Voy ne hauete rechiesto, che debiamo consentire ad Zohanne, el qual e qua presente, ch' el possa vender auer, impegnar li soi beni, per satisfar al grande Signor per la dohana ch' el tiene. Ve respondemo, che Ziuan e libero ad vender et impegnar quello, che e suo, per satisfar al dicto grande Signore. Et cussi venda et impegna, como meglio li piace. Et ex nunc ad voy, Chariadin, demo liberta de far quello, che ve piace de quello che e del dicto Ziuan. Et etiam ve consignemo el dicto Ziuan in persona et cum voy altri testificamo, che se altro intervignera del dicto Ziuan da mo auanti, non vogliamo, sia imputato ad noy. Et se algun altro aiuto volete da noy, noy siamo parati far tuto quello, che se puo per vtilitade et bene del grande Signore, del qual siamo et intendemo esser boni et fideli seruitori.*

Die suprascripta declarata et pronunciata fuit responsio suprascripta suprascripto Chariadino, presente suprascripto Ziuano Pripcinouich et in presentia Aiasi sclaui imperatoris Turcorum et Exebalie Turci, qui colligit Ragusij dohanam nouam. (R. 23. 184.)

Sveska zapisnika vijeća umoljenih, od 1478.—1481. izgubljena je. U njoj se radilo o svršetku ove parnice te nam o tome nema drugih vrela, nego poznate već dubrovačke kronike. Da upotpunim ove vijesti, donosim samo izvadak iz jedne još neobjelodanjene kronike, koja se čuva u arhivi i u koje se stvar prikazuje nešto različno nego u ostalih.

1479. *In questo anno Giuan Pribcinouich Raugeo staua in Constantinopolli et praticaua con la corte del gran Turcho procurando a tradere la citta di Raugi, qual cosa come sepero li Raugei, spesero duc. 3000 alla porta et hebbeno detto Giuan in loro forza. Quelo menato a Raugi fecero scopare in pregion et suo corpo getorno in mare.*

In detto anno il gran Turcho uolse, che li Raugei, per auere li dato Giuan Pribcinouich, paghino del tributo piu duc. 3000 all ano, che sono in tutto 13.000 et cosi cresciti il tributo alli Raugei.

Br. 77. (str. 70.). Amo se odnosi slijedeće:

4. marta 1483. *Prima pars est de dando libertatem dno. rectori et suo minori consilio, vocandi Bielanum de Canali, patrem Stiepani Bielanouich, qui occidit illum Turchum in Canali, pro quo frater eius cum sclauo portauit literas imperatoris, quod aut dictus Stiepanus mittatur ad voyuodam Aiasbegh, aut quod soluantur aspri 25. M. pro sanguine dicti occisi, aut quod dictus Bielanus omnino vadat ad dictum sclauum et fratrem dicti occisi et componat prout melius poterat pro sanguine dicti occisi. Et facta dicta compositione, portetur ad presens consilium ad declarandum, quis debeat soluere quantitatem compositionis, excepto semper communi nostro, quod non debeat soluere dictam compositionem in totum nec in parte.* (R. 24. 138.)

6. marta 1483 *Prima pars est de scribendo pro facto illius Turci, qui fuit occisus in Canali per Stiepanum Bielanouich de Canali et pro quo frater occisi cum sclauo his diebus venit Ragusium*

Prima pars est de tractando achordium cum patrono dicti Turci occisi, videlicet cum Penzizia.

Prima pars est de tractando dictum achordium per nuncium.

Prima pars est de scribendo voyuode Aiasbegh literas, que sibi darj debeant in casu, quo achordium non sequetur.

Secunda pars est, quod minus consilium inueniat dictum nuntium, sed prouisores portent commissionem et literas consilio rogatorum.

7. marta 1483. *Prima pars est de declarando in commissione, danda Nicole Pasqualis, quod si dicta commission firmabitur, quod possit componere ab aspris 25. M. infra pro facto Halie Turci, qui fuit occisus in Canali. Et hoc debeat facere nomine patris Stiepani Bielan.*

Prima pars est de firmando commissionem Nicole Pasqualis, ituri ad Jachibeg bassam, sanzachum Verchbossanie et ad Aghmat Penziziam pro facto illius Turci, qui fuit occisus in Canali.

Secunda pars est de corrigendo.

Prima pars est de firmando literas directiuas, vnam Aghmato Penzizie, alias Aiasbasse.

Prima pars est de mittendo donum Aghmato Penzizie — — yperp. XXV. in pannis. (R. 24. 139′.)

24. marta 1483. *Prima pars est de dando libertatem dno. rectori et suo minori consilio, respondendi voyuode Halie, prout fuit prius responsum, se excusando. Et nihilominus interim dari debeat omnis modus et ordo, quod ille homicidiarius de Canali habeatur in manu et quod capiatur Vuchassinus Marinouich.*

Prima pars est de dando libertatem dno. rectori et suo minori consilio, expendendi ab yperp. 50 infra, in illum, qui daret dominio nostro illum de Canali, qui occidit illum Turchum. (R. 24. 144′.)

27. marta 1483. *Prima pars est de dando libertatem dno. rectori et suo minori consilio, soluendi pro illo Turcho, qui fuit occisus in Canali per Stiepanum Bielanouich et componendi ab aspris XVIII. M. infra prout melius poterunt et quicquid expositum est aut exponetur, sit expensis contrate*

Prima pars est, quod dominus rector cum minori consilio debeant exhortare Haliam, quod velit dare in manu nostra Stiepanum Bielanouich, qui est in Draceuiza, sicut ipse palam fatetur, vt nos possimus illum dare Aiasbasse, sicut mandat per suas literas imperator; et si hoc faciat, de offerendo sibi suam consuetam prouisionem de aspris 25. M., videlicet aspros 2500 et de pluri, quod restabimus sibi obligati. Si autem recusabit hoc facere, debeat sibi responderi, quod ex quo pro nobis non deest, sed pro ipso Halia, adimplere mandatum imperatoris, nos sumus missuri ad Aiasbegh et ad imperatorem et speramus, quod iuste excusationes nostre audiantur et exaudent. (R. 24. 145.)

31. marta 1483. *Prima pars est de dando libertatem dno. rectori et suo minori consilio, concordandi prout melius poterunt et prout eis melius videbitur pro Turco, occiso in Canali, ab aspris XV. M. infra, computatis aspris, que dabuntur Halie voyuode pro suo recto de X. pro cento, secundum mores Turcorum et, concluso negotio, mitti debeat ad faciendum scripturas opportunas, antequam numerentur pecunie. Et si non poterunt concordare modo predicto, mitti debeat ad Aiasbassam et ad portam.*

2. aprila 1483. *Prima pars est de dando nunc aspros X. M. fratri Turci, occisi in Canali, faciente Halia voyuoda literam asprorum 25. M. cum subscriptione testium sicut promitit, quousque fiet litera per chadiam, qua litera facta per chadiam, tunc dari debeat Halie duc. quinquaginta.* (R. 24. 146.)

Br. 88., 89., 90. (str. 77.—80.). Na predmet, o kome rade ova tri spisa odnose se još i ovi zapisi:

6. juna 1485. *Prima pars est de scribendo oratoribus nostris, qui sunt sub Novi apud sanzach, quod cum amaldario, mediante conroboratione et consensu dicti sanzachi et chadie, firment tam pro viis quam pro sale, prout ipsi oratores per eorum literas diei quarti presentis ad nos scribunt, que litere eis mitti debeant accopiate. Et pro Rixan restent cum amaldario ad hanc condicionem, videlicet, quod nos dabimus sub Noui salem, vt conuenimus et, ipse de dicto sale mittat sub Rixan prout et quantum sit et vult, sed quod vendatur pro ipso et pro nobis prout aliud sal nostrum venditur et quod de his faciant scripturas opportunas iuxta formam carte, que ipsis mitti debeat.* (R. 25. 37′.)

25. juna 1485. *Prima pars est de mittendo oratoribus sub Noui chozat, factum in littera sclaua inter nos et amaldarium, qui oratores debeant illud et aliud in litera turcha, quod est penes eos, presentare Mustaphabego sanzacho, sed debeant curare, de rehabendo dictos chozatos si poterunt et illos reportare Ragusium.* (R. 25. 41′.)

23. oktobra 1485. *Prima pars est de dando libertatem dno. rectori et suo minori consilio, possendi expendere a ducatis centum infra in duobus eminis, vz. emino imperatoris et emino amaldari de Noui, si aperient salem nostrum, quod vendatur secundum pacta et prout confirmauit imperator.* (R. 25. 60.)

Br. 93. Na dug Marka Kozičića odnose se i ova dva zaključka vijeća umoljenih, koji ujedno zasvjedočavaju, da je naše datiranje pisma Sulejmanbegova (u god. 1485.) posve ispravno:

18. aprila 1485. *Prima pars est de dando fidam Marco Cosicich per dies octo proxime futuros cum hoc, quod teneatur ire ad Verchbossaniam ad se presentandum per manus dni. sanzacho, vt stet ibi ad justitiam, prout imperator scribit per suas literas.*

Prima pars est, quod quinque prouisores debeant ordinare et ordinatas portare presenti consilio literas missiuas imperatori et sanzacho de Verchbossania pro facto Marci Cosicich. (R. 25. 20′.)

Prima pars est de donando sclauo turcho, qui venit pro Marco Cosicich — yperp. triginta in pannis.

19. aprila 1485. *Prima pars est de firmando literas directiuas imperatori et Solimano sanzacho Verchbossanie pro facto Marci Cosicich.* (R. 25. 21.)

Br. 100. (str. 89.). Poklisar, što je prema ovom dokumentu poslan u Mletke dospio je u Dubrovnik oko 10. jula a vijeće stvorilo je ovaj zaključak:

10. jula 1486. *Prima pàrs est de concedendo vnam barcham expensis communis nostri sclauo turcho ituro Venetias — — vsque Curzolam.* (R. 25. 112.)

O povratku ovoga poklisara u Dubrovnik govori ovaj zaključak:

23. oktobra 1486. *Prima pars est de donando ambassiatori turcho, qui fuit Venetiis et reuertitur de Venetiis ad imperatorem — — tacias sex.* (R. 25. 125.)

Br. 107., 108. (str. 94., 95.). Na predmet, o kome se govori u ovim pismima, odnosi se ovaj zaključak:

31. marta 1489. *Prima pars est, quod ser Sauinus Mich. de Babalio teneatur infra dies duos aut restituisse Mustaphabegh Miliuoeuich sclauam suam, que stetit in 'domo dicti ser Sauini, aut debeat ipsum Mustaphabegh achordasse et pacificasse pro dicta sclaua, attento quod eius vxor dixit palam et alta voce de fenestra domus, audientibus famulis regiminis et famulis dicti Mustaphabegh, quod dicta sclaua fuit in eorum domo, sed abijt, animo prius saltandi in mare, quam redire in manus Turchorum.*

Na margini: *Die III. aprilis 1489. contrascripta claua (sic! mj. sclaua) capta fuit et posita in carcere et propterea ser Sauinus restat liber.* (R. 26. 21.)

Br. 110. Amo ide:

8. januara 1490. *Prima pars est de donando sclauo, qui venit pro amaldariis — — — duc. decem.* (R. 26. 75.)

Prima pars est de dando libertatem dno. rectori et suo minori consilio, respondendi literis allatis per dictum sclauum, tam ab imperatore, quam ab sanzacho. (ib.)

Br. 121. (str. 108.). Vijesti, za koje se sultan s ovim fermanom zahvaljuje, donijeli su mu dubrovački poklisari Martolica Restić i Ivan Kabužić. U njihovoj komisiji izdanoj 24. januara 1495. nalaže im se: *„se per caso sereti domandati de li movimenti et venuta in Italia del re de Franza, direti ch' el e vero, ch' el dicto re, per quanto noi intendemo et de questo e publica voxe. Et prima e venuto in Italia et per via del paese del duca de Milano"*. Otale da je francuski kralj pošao u Toskanu, uzeo Fiorencu, Luku, Pizu, Sienu i druge gradove, ali da je valjda prava njegova namjera ta; da osvoji napuljsku kraljevinu. Što će slijediti sada, ne zna se, samo se čuje, da je kralj uljegao u Rim. (Lett. e Comm. di Lev. 17., 50.)

Br. 127. (str. 114.). Amo se odnosi ovaj zaključak:

21. aprila 1498. *Prima pars est de donando emino siue sorzie, qui scribit prouintiam Bosne — — aspros 5000.*

Prima pars est de dando libertatem dno. rectori et suo minori consilio, mittendi ad confinia nostra, si venerit sorzia ad ipsa confinia, ser Nicholam Io. de Palmota et vnum alium, qui ipsis videbitur et cum illa commissione, que ipsis videbitur. (R. 28. 82.)

Br. 128. (str. 114.). Kositra i gvozdene žice za pravljenje topova tražio je car od Dubrovčana i tri godine poslije, kako svjedoči ovaj zapisnik:

20. aprila 1501. *Prima pars es de excusando se imperatori turcho a concessione stagni et fili ferri, pro quibus scribit.*

Secunda parst est, quod prouisores ordinent et portent minori consilio reuersum.

Prima pars est de donando sclauo, qui portauit suprascriptas literas — — aspros mille. (R. 28. 270.)

Br. 136. (str. 121.). Da se udovolji želji Ahmedpaše Hercegovića, izraženoj u ovom pismu, zaključilo je vijeće umoljenih slijedeće:

8. jula 1500. *Prima pars est de mittendo correrium ad portam et de scribendo imperatori et Aghmetbasse Cherzegouich de nouis occurrentibus, sicut ipsi rogauerunt per eorum literas.* (R. 28. 216'.)

Br. 145. (str. 128.). Pošto su dubrovački poklisari imali poći na portu, votiralo je vijeće umoljenih dragomanu Skenderbegu, iznimno zatraženi dar ovim zaključkom:

12. januara 1507. *Prima pars est de donando dragomano porte per manus oratorum nostrum vltra consuetum, pro hac vice tamen, attentis eius litteris.* (R. 30. 203.)

Br. 150. (str. 135.). U stvari ostavštine Deli Hamze Abdulahovića, umrlog na trgovini u Dubrovniku, zaključilo je vijeće umoljenih ovo:

10. januara 1512. *Prima parst est de dando libertatem dno. rectori et suo minori consilio, faciendi consignare bona quondam Deli Chamze Abdulacouich Turci de Verbosanie, hic superioribus diebus defuncti, Mahmuto Turco, eius fratri, qui venit pro dictis bonis cum Isufo, quem scribit Ferisbegh sanzachus Verbossanie, fuisse socium dicti defuncti, attentis literis dicti sanzachi et attento chogiato, facto nobis per chadiam de Noui, facientibus ipsis Machmuto et Isufo expeditoriam opportunam receptionis.* (R. 32. 79.)

Br. 151. (str. 135.). Pismo vrhbosanskog sandžaka Ferizbega, koje smo datirali izmegju godine 1505. i 1512. ide sigurno u godinu *1507.* Vidi, što je o tome rečeno govoreći o ovom sandžaku i ispravi prema tome datum!

Br. 165., 166. (str. 145.—148.). Slična izvješća cara Selima o svojim pobjedama na dalekom istoku dolazila su češće i poslije u Dubrovnik. Eto nekih zapisnika, koji se na to odnose:

5. augusta 1516. *Prima pars est de donando antescripto zauso (sc. Mustafe) imperatoris, ituro Venetias, qui nobis attulit literas imperatoris eius victorie contra Sophianos, scriptas die primo Julij in Asia in padaliste*[1] *Cogna*[2], *cum quibus literis nobis presentauit vnum caput, missum per dictum imperatorem vnius ex principalibus Sophianis, occisis, sicut scribit. In qua victoria non fuit persona imperatoris.* (R. 34. 42′.)

29. oktobra 1516. *Prima pars est de donando vllacho filii imperatoris*[3], *ad nos misso ex Adrinopoli cum literis dicti filij imperatoris, qui nobis significat, dictum imperatorem, patrem suum, in partibus Asie obtinuisse victoriam contra soldanum Egipti et quod, capto dicto soldano, amputauit et subegit dominium suum.* (R. 34. 49.)

6. novembra 1516. *Prima pars est de donando misso imperatoris Turcorum Schendero, ad nos misso ex Alepo cum literis dicti imperatoris, significantibus nobis victoriam imperatoris contra soldanum Chairi apud Alepum die XXIIII. augusti proxime preteriti.*

Prima pars est de dando libertatem dno. rectori et suo minori consilio, mittendi Romam ad summum pontificem exemplum in latinum dictarum literarum imperatoris Turcorum de victoria sua, presentandum per dom. Damianum Allegreti. (R. 34. 62′.)

9. novembra 1516. *Prima pars est de mittendo donum imperatori Turcorum pro congratulatione victorie habite contra soldanum Egipti, nobis literis suis significate . . . . . quantum et prout missum fuit anno transcato pro congratulatione victorie, habite contra Sophianos.* (R. 34. 63′.)

1. jula 1517. *Prima pars est de donando vllacho filii imperatoris Turcorum seu tabellario aut nuncio, ad nos misso ex Andrinopoli, nomine Alia, cum literis dicti filii imperatoris, nobis significantibus maximam victoriam imperatoris, patris sui, sibi significatam per literas dicti imperatoris, qui subjugauit et supposuit imperio suo Egiptum, Siriam cum toto imperio soldani Chaieri, capto ipso nouo soldano et sibi presentato et interfecto et necatis omnibus Mamaluchis, exhortans dominium nostrum, vt faciat signum leticie et nominat dictum Aliam caput de li seimeny.* (R. 34. 144′.)

8. Epilog.

Svršavam! — Listajući još jednom po svojim bilješkama, izvagjenim iz starih svezaka dubrovačke arhive, zapinje mi oko još o koju sitnicu, koju sam mogao spomenuti, da radnja bude potpunija, slika sitnastija. Ali biti će i tomu vremena a mene zadovoljava zasad i ovaj prvi pokus, da na osnovu dubrovačkih dokumenata prikažem jedan važan i do sada skroz taman odsjek naše povijesti.

Hoće li svakoga zadovoljiti, komu ova knjiga dospije u ruke?

Neće! — jer još uvijek ima ljudi, kojima je slatko naći i u jaju dlaku; ali ove pozdravljam sa epigramom, što ga je duhoviti dubrovački kancelar u času dokolice zapisao na omotu svojih kvaterna:

„Iniqua raro maximis virtutibus fortuna parcit.“

---

[1]) Biti će slovjenska riječ „padalište“ tabor. — [2]) Iconium. — [3]) Sulejman.

III.

Popis imenâ i nazivlja.

(Brojevi označuju stranice).

Abdulah 43. 70. 97. 125.
Abdulahović Deli Hamza 135.
Abdulahović Mahmut 135.
Abdulahović Skender 128.
Abisinija 151.
Ada k. Drinopolja l. d. 47.
Adina 148.
Adranopolje, Adrianopoli, Adrinopol, v. Drinopolje.
agoj 96.
Ahmetpaša v. Hercegović.
Ahmet rob 127.
Aiaxbassa v. Ajazpaša.
Aja Noroz (Sveta gora) 155.
Ajas mj. Ahmed Hercegović 47.
Ajasfaša = Ajazpaša 67.
Ajax v. Ajaz.
Ajaxbeg = Ajazbeg 34. 51. 67.
Ajazović Ćupelija ledenički pisa 67. 70. 135.
Ajazpaša bos. sandžak 1470. 72. 75. 76. 84. 85. 86.
— gospodar „kraljeve zemlje“ 31. 32.
— vojv. hercegove zemlje 66. 67.
akča, turski novac 70.
Aladola = Anadoula.
Alamani 62.
Albania 17.
Aleksa v. Tvrtković.
Aleksandrija 151.
Ali 125.
Alibeg v. Vlahović.
Alija 70. 72.
— sklav. carski 77.
Alija sin Abdulahov 70.
— sin Bašahanov, drinski kadija 97.
— sin Husejnov 162.
Alipaša sandžak morejski 128.
— vel. vezir 128. 132. 133. 134.
Alliselo Gigo 9.
amaldar 28. 49. 71. 73. 75. 78. 79. 98. 101. 104. 105. 111. 119.
amaldari bosanski 90.
amaldari hercegovački 103.
— jarkovački 123.
— novski 80. 96. 99. 100. 102.
amaldarski hućum (ured) 102.
amanat = amanet 128.
amandar = amaldar 83. 113.
ambar novski 107.
amir = amire = amiru-sultan u svakom sultanskom naslovu.
Amuratbeg sultan = Murat II 5. 8.
Anadol v. Anatolija 18.
Anadoula 148.
Anatolija 21. 27. 64.
Andrija v. Lisović.
— vrač, dubr. liječnik 13.
Andruško 55. 56.
Anteb 151.
Anton, amaldar 140.
apoklisarin = poklisar 22.
arapske zemlje 152. 153. i d.
Arbanasi 6. 10. 64.
Arbanaška 18.
arbanaška zemlja 125
argat (nadničar) 96.
arsag ugarski 14.
Arsenali de, Damianus 147.
arz (tu. = poštenje) 158.
Asia 137. 146.
aspre 40. 70. 75. 78. 80. 83. 88. 96. 119. 131. 136. 140. 143. 145.
— gotove 51.
ato = eto 45.
Avlona 129.
Azami, pleme 146.
Azbaša = Ajazpaša 70.

Bagdad 151.
bah, udariti u b. = zatajiti 10. 19. 64.
Bajazid II. 63. 66. 68. 69. 70. 71. 73. 74. 76. 80. 81. 85. 88. 89. 91. 92. 93. 95. 96. 99. 105. do 108. 110. 112. 114—118. 120. do 124. 130. 137.—140.
bajovi sužnji 84.
bakije 140.
balija od Novoga 132.
Barak, sin Mehmedbega Ishakovića 13.
barat = berat 26. 63. 87. 101.
barcha = barka 90.
Bartol v. Žamanović
bašalarski zakon 153.
Bastijan Dubrovčanin 150.
baša romanijski 71.
Bašahan 97.
bašalari 111. 133.
baština 26. 28. 35. 55. 56. 58. 59. 97.
baštinsko pravo 150.
Benetački grad = Mletci 137.
Benko, Dubrovčanin 132. 144.
— v. Gundulić.
— Mikulinović dubr. poklisar 136
— dubr. poklisar 143.
berat 63. 87. 102. 104. 116. 120.
Bergamo 61.
beszabavno 7.
bezi dubrovački 125. 141.
bezisten 153.
beżzakonje 6.
biljeg = tugra 72. 156.
bisage 41.
biser 37.
blago 12. 93.
— hercegovo 24.
bližik = rogjak 41. 158.
Bnetci = Mletci 32.
Bogdanović Radivoj, knez 30, 36.
Bogišić Gjuragj, sin Radašina 41.
Bogišić Radašin 41.
Bolković (Volzio) 110.
Bolvan l. d. 45.
bonbarda (bombarda) 147.
bosanski amaldar 83. 90.
bosanski gospodar 85. 86. 90. 103.
bosanska kraljica 81. 88.
bosanski majdani 83.
bosansko = Bosna 64.
Bosna 5. 10. 18. 21. 22. 86.
Bona v. Bunić.
Bossina = Bosna 17.
Borić Šišman, dijak iz Jelača 32.
Bovan = Bolvan l. d. 46.
Božidarević Vuk 103.
božje povelenje 64.
Brailo v. Tezalović.
Brajanović Ilija 96.
Brajko, Dubrovčanin 121.
bratjenac = brat 25.
Brian de, Franciscus 61.
broditi 58.
brodovi 67.
brojem i mjerom 24.
Brusa l. d. 150.
Budim 14.
Bugarska 10.
bugarska zemlja 18. 64.
Bulgaria 17.
Bunić Jako, Jakov dubr. poklisar 32. 42. 45. 46. 50. 57. 69.

Bunić Ilija (Ioko) dubr. poklisar 21. 33.
— Ivko dubr. pokl. 18. 29.
— Simko dubr. pokl. 141.

Cadi = kadija 17.
Calimania provincia 146.
Calimanenses 146.
Canallj. = Konavlje 70.
capitanei 62.
— terre 62.
capitoli sette del alcorano 16.
car 84 134.
car prikomorski 153.
car veliki 10.
carenici 21.
carev čovjek 20.
careva glava 41.
carevi ljudi 78.
carica, tetka bosanske kraljice 82.
Carigrad 72. i češće.
— l. d. 17. 32. 33. 39. 40. 42. 44. 47. 48. 53. 57—59. 61. 69. 74. 82. 85. 89. 92. 125. 138. 140. 142. 143. 152. 154.
carina 10. 50. 58. 75. 80. 98. 99. 124. 150. 160.
— od mora 103.
— novska 102.
— olovska 85.
— pred Dubrovnikom 51.
— putna 18. 64.
— risanska 103.
— zakona 6.
Casilbassa 147. 148.
Castelnovo (= Novi) 67.
Cassom = Kasum 54.
Catargi v. Hamza.
cavetium = kavad 148.
Cecilija, udova hercega Stjepana 30.
Celdram (= Čaldiran) 146.
ceribaša 35.
Cernica 148.
cesnegerius (česnegjer) 148.
chadia 62.
Chadum dječak 103.
Chaier = Kairo 157.
Chaldora Johannes Antonius 61.
Chamsa soluftarius 146.
chancelaria imperii 62.
Chalimania 147.
Charamania 147.
charaz = harač 49.
charibi, vrst vojske 146.
Chiamach 147. 148.
Chierigatus Johannes 61.
Choa l. d. 145. 147.
chožat = hudžet 43.
Chuaouich = Hvalović 42.
chuchium = hućum 158.
cklav = sklav, rob 8. 58. 82. 83. 86.
Constantinopoli l. d. 62. 144. 145.
Constantinopolis 62. 146. 147.
Consunuagum l. d. 148.
corsari 142.
Cratoa = Kratova 17.
cristiano 143.
Crnetić Šeremet 42.
crvac 74. 78. 79.
curia = porta 137.
Curzola 138.
Cvitko v. Radoević.
Cvjetko v. Dupa.

čaše 47. 60. 71.
čaušbaša Dautbeg 76.
Čavka robinja 94. 95.
čeljad 121.
Čem v. Džem.
Čemerović Gjuro, knez, vitez 30.
čislom i razlogom 115.
čoha 33. 49.
Čok pl. l. d. 6.
Črnčić Mihoč 123.
— Nikola 123.
Čupelija v. Ajazović.

Dacio 145.
Dalmatici 62.
Damjan Žunjević vlastelin despota Lazara 14.
danok = danak 4.
daoni = daljnji 11.
dar 9. 19.
Daska = Daxa, otok l. d. 52.
Daut 42.
Dautbeg čehaja 76.
— carev zet, sandžak kostadinski 129.
David mitropolit 25.
Davud = Daut 43.
— spahoglan 123.
dazio 17.
Dedgudović v. Gundulić.
De Goci v. Gučetić 9.
dekevrija mj. decembra 50.
Deli Hamza v. Abdulahović 131.
De Lukari v. Lukarević 5.
derviš 161.
Desisalić Ivan, knez, novski amaldar 36. 96.
Desisalić Mihoč, knez, novski amaldar 96.
despot Lazar 81. 88.
— Gjurgj 81.
despotova zemlja 28.
dichlere, vrst vojske 146.
dijak 32. 51.
— Ivko 37.
— Radovan 36.
Dimjath 151.
dinari 41.
— dubrovački 22.
Divac, sužanj 42.
dizdar 119.
— Mustafa 54.
— novski 71. 73.
dlug = dug 45.
Dmitar v. Svojmirović.
dobitak 41.
dobra vlastela 4.
Dobretičine zemlje l. d. 45.
dobri ljudi 25.
Dobrosav knez 11.
Dogan iz Skoplja 42. 43.
dohodak 10. 18.
— Pavlovićeve postave 39.
— od Konavli 52. 76.
Dominik v. Pucić 42.
Drač 141.
Dračevica 103. 104.
drački kadija 141.
dragoman 128. 129. 132. 134.
— Ibrahim 40.
— Kasum 60.
Drenopolje v. Drinopolje.
drevo = lagja 90. 113.
Drijeva (= Gabela) 35.
Drinopolje 9. 10. 14. 64.
— l. d. 5. 17. 19. 26. 47. 62. 65. 66. 67. 70. 73. 77. 91. 121. 130. 138. 150. 155.
drinopoljski kadija 150.
drinski kadija 54. 72. 97.
drugovija = inače 47.
država 58. 60.
dubrovačka gospoda 71. i češće.
Dubrovčani 10. 19. 124. i češće.
Dubrovnik 19. 39. 42. 64. 78. 79. 85. 88. 95. 100. 101. 123. i češće.
— l. d. 41. 91. 95.
ducati floreni 61. 62.
dug carstva 45.
duka milanski 117.
dukati 37. 44. i češće.
— benetački 23. 27.

dukati ugarski 57.
— zlati 41. i češće.
Dupa Cvjetko 96.
Durazo 142.
duša očina i djedina 65.
Džem sultan 109.
Džida 151.

Edrena v. Drinopolje.
Egipat 154.
Ehtiman, sklav 86.
Einebeg 77. 80. 99.
Elbasan 142.
elbasanski sandžak 141.
Elez, pašoglan 95.
— sluga Ajazbaše 75. 84. 85.
Elex = Elez 86.
emerbeg 90.
emin 53. 58. 91. 111. 119. 140. 143. 157. 161.
emin carstva, e. carev 25. 98,
Eminbeg, emerbeg bosanskih amaldara 90.
emin novski 135.
Eminuddin, kadija hercegovačkog vilajeta 37.
Emin Velihodžin 102.
Endrenopol = Drinopolje 9. 10.
Enepazar = Jenipazar v. Novi Pazar.
esattore tributario 16.
Eseb-Alija sin Isabega 6.
— sluga krajišnika Sulejmanbega 50. 51.
Esebeg v. Isabeg.
Europa 137. 146.
evangelje 25.
expeditoria 48. 126. 130.
— vulgaricha = namira pisana slovjenski 57.

Fajazit v. Bajazid.
Fajazitbeg = Bajazid II 86.
Ferhataga 120.
Ferchat vllachus cesnegerius 148.
Ferizbeg bos. gospodar 131. 135.
Filipolje 10. 17.
Firuz = Ferizbeg 136.
flevar = februar 108.
florenske strane = Fiorenza 73.
floro = dukat 17.
Foča, Hotča 73. 97. 160.
— l. d. 37. 98. 149.
fočanski kadija 77. 102. 105.
Franceško v. Žuković.
Francho 56.
Francigenae 62.
francaski kralj 108.
Frančesko v. Pucić, Žunević.
Franko Dubrovčanin 11.
fulur (od flor, florenus = dukat) 43.
fusta 62 142.

Gabela 143. 145.
galea = galija 62.
Galeze de, Çorzuis 61.
Gandia 151.
Gazza 151.
Gepviz u Anadolu l. d. 27.
Gizdavić Vukašin 92.
Gjarida 97.
Gjorgje v. Pucić.
Gjorgjić (de Georgio) Gjon 161.
— Marin 159. 160.
Gjuka 97.
Gjukić Živan, dubr. poklisar 66.
gjumruk 53. 57. 58. 60. 63. 124. 156.
— od sto pet 48.
— od sto četiri 49.
Gjuragj Bogišić, sin Radašina 41.
Gjurgj 56.
— despot 81. 88.
Gjuro v. Čemerović.
glasovi 66.
godina, skupa 111.
— zapisna 105.
Gondola Benedito v. Gundulić.
Gora Sveta 123.
Goražd (Goražde) 103.
gospoda bnetačka 90.
— dubrovačka 81.
gospodar gospodam 71.
— istočni i zapadni 10. 64. i češće u naslovu sultana.
— veliki 83. i češće u naslovu sultana.
grad, slobodan 10. 63.
Gradić Maroje, knez 52.
— Nikulin, dubr. poklisar 71.
— Petar ili Pjerko, dubr. poklisar 149. 161.
gradovi razmirni 119.
— u povelji carevoj 6.
gragjani dubrovački 40 i češće.
Grecia = Grčka 147.
Grg, Grgur sin despota Gjurgja 82. 88.
Grubetić Indik, dubr. poklisar 122.
Grupković Radič, knez 30.
Guarcia Johannes 61.
guardi 23.
Gučetić (Gozze) Nikola, dubr. poklisar 9.
Gučetić Žuho, dubr. pokl. 5.
Gundović (= Gundulić) Nikulin dubrovački poklisar 106.
Gundulić (Gondola) Benedito, rektor dubr. 6.
— Benko dubr. pokl. 132. 133. 136.
— Jaketa dubr. pokl. 130. 141.
— Nikulin dubr. pokl. 71. 74. 78. 99. 107. 120. 125. 126.
— Paladin dubr. pokl. 15. 16.
— Vlahuša dubr. pokl. 27.
Gunina, mjesto 84.
Gusari 141.

Hadr (= Hajdar) 32.
Hadum Alipaša 130. 133.
Hadžibeg, gospodar hercegove zemlje 98.
Hadži Mehmed, vojnik 102.
Hadži Sinan Alija, vojnik 102.
Hajdar, sin Abdulahov 162.
Hajradin, poklisar Hamzabegov 31.
Haleb (= Aleppo) 151.
Halil-ul Rahman 151.
halvat 134.
Ham 151.
Hamza 97.
Hamzabeg vojvoda, gospodar hercegove zemlje 30. 31. 33. 36.—38.
— pisar portin 116. 140.
Hamza knez 11.
— novski kadija 97.
— sin Abdulahov 70.
— sin robinje Milice 47.
— soluftar 146. 147.
— spahoglan 115.
— vojvoda novski 113.
harace = harač.
harač 9. 11. 17.—19. 21. 44.—46. 49. 50. 53. 57. 58. 59. 63.—65. 69. 71. 74. 76. 78. 93. 105. 106. 109. 115. 116. 139. 145. 150. 155. 158.
haračnik 18. 44. 58. 78. 141.
haračni ljudi 71.
harač zakoni 29. 48.
harazo = harač 46.
harči-hamalije 107.
Hasan, sin Abdulahov 70. 97.
— v. Skenderović.
Hasanbeg, carski sklav 83.
hasovi carski 28.
havala 75.
hazna (= blagajna) 39. 44. 46. 60. 106. 116. 152.
H'd, sklav carstva 56. 150.

H'dr (Hajdar) sklav 91.
hemin = emin 143.
herceg 47. 92. 93.
— brat Isabegov 12.
— Vlatko (v. o.) 33.
hercegova zemlja 40. 66. 74. 77. 79. 98. 104. 113. 114. 129. 149.
hercegovi ljudi 12.
— sinovi 38.
— sandžak 107. 157. 158.
Hercegovina 11. 64.
Hercegović Ahmetbeg, paša, veliki vezir i kapudanpaša 40. 76. 92. 93. 110. 111. 120. 121. 123. 128. 141. 161.
— Alibeg 161. 162.
— Mustafa 161.
heretisanje, heretizmo = pozdrav 7. 13. 15. 17. 26.—28. 32. 33. 42. 62. i češće.
Hersegzade = Hercegović 111.
hersekski gospodar 43.
Hidžaz 151.
Hilandar 123.
Hind 151.
Hismael 146.
Hoča, hotački v. Foča, fočanski
hočatt, = hočet, = hožat, hožet v. hudžet.
hrana 66.
hraniti = štititi 4.
Hrelković Vladić 20.
hristjanin 12.
hrlost 53.
hućum 102.
hudžet 28. 29. 30. 36. 37. 43. 45. 56. 61. 72. 81. 83. 90. 110. 116. 127.
— sudbeni 135.
hunker = hunkjar (vladar) 105. 139.
Hužem 161.
Hvalić Stjepan 42.
Hvalović Juraj 29.

Ibrahim, logofet, carski sklav 39, 40.
— spahoglan 85.
— sin Muntišin, drinski kadija 97.
— galatski kadija 161.
Idrizović Mula Hasan, novski kadija 104.
Ikolija (= Ikovlija, Akovlija?) 45.
Ilas, silahtar 112.
Ilija v. Bunić, Brajanović, Grubetić
ipačati se (od talj. impazzare, miješati se) 94.
Ioko dubr. pokl. 62.
Irolimo v. Spineli.
Isa, sin Mustafe, vojnik 102.
Isabeg (Esebeg, Esebech) Ishaković, vojvoda, sandžak vrhbosanski 11. 12. 28.
Isabegović (Mehmedpaša) sandžak kruševački i hercegovački 129.
Isakbeg, vojvoda, sandžak bosanski 13. 16. 23.
Isak v. Jablanić.
ispolica 118.
ispolična sô 140.
istac 10.
istočne strane 6. i vrlo često u naslovu sultana.
Italici 62.
Italija 27.
Ivan v. Desisalić, Mangurić, Milanović, Petrović, Vlahović, Ohmučević.
— kapetan 141.
Ivko v. Bunić.
— dijak 37.
izavrtica 21.

Jablanić Isak 42. 43.
Jagup, carski sklav 8.
Jahjabaša, bos. sandžak 103. 129.
Jajce 22.
Jaketa dubr. pokl. 17. 152. 153.
— v. Gundulić, Radulović.
Jako, Jakom, Jakov v. Bunić.
Jakob, carev liječnik.
— dubr. poklisar 60.
jamci 104.
Janbol l. d. 76. 81.
janiceri (= janjičari) 146.
Janok, dubr. terdžuman 162.
Jarko, dubr. pokl. 49.
Jarkovac 123.
jarkovački amaldar 123.
jasakroblje 75.
jasak učiniti 73.
jaspre (aspre) 39. 49.
— gotove 123.
Jefto 153.
Jela robinja 84.
Jelena (= Marija) bos. kraljica 88.
Jeluša, robinja 94.
jemac = jamac 45. 55.
Jembu 151.
Jerusolim 123.
jezik = narodnost 18. 19. 99.
Jovan 45. 97.
Junuzpaša vel. vezir 153.
Juraj v. Hvalović.
Jurišević Mustafabeg, sandžak nikopoljski i morejski 128.
Jusuf 97, 135.
— amaldar 91.
— pisar portin 41.
— (Sarajlija) 131.
— sklav carstva 108.

Kabužić (Caboga) Vlahuša, dubr. pokl. 33. 52. 63. 76.
— Živan dubr. pokl. 115.
kadija 10. 19. 21. 28. 34. 56. 58. 63. 64. 74. 84. 87. 119. 140. 143. 157.
— drački 141.
— drinski 54. 72. 97.
— drinopoljski 150.
— fočanski 73. 77. 102. 105.
— galatski 161.
— novski 77.—80. 94. 95. 99. 102. 104. 107. 115. 118. 124. 127. 143. 144. 155.
— romanijski 34. 81. 83.
— sarajevski ili vrhobosanski 53.—55. 87.
kaif-soržija 58.
Kalipolje 93.
kalugjer 123. 155.
kamucha 47.
kandar = kantar 22.
kanunnama (= zakonik) 102.
kapidžija 82.
kapudanbaša 120.
Karač, carski vlastelin 5.
Karahesar (Karahisar) l. d. 28.
karvan 118. 119.
karvanci 156.
Kasim, portin pisar 140.
Kasum Čelebija, emin 114.
— dragoman 60.
— kapidžija 82. 89.
Kasumbeg sklav 53. 62.
— spahioglanaga, sandžak kruševački 129.
kašteli 58.
katastih = popis 55. 57. 114.
Katijei Mamure 151.
katunari 67.
Katušić Radosav 148.
kavad 47. 129.
Kešan 161.
kip = zamjenik 25. 110.
kirija 96.
kjumruk = džumruk 60.
Klek 101.
kletva 9.

Ključ grad. 128.
Klobuk 7.
Kmeti verovani 20.
kmetovići 67.
knege = knjige 94.
knez veliki dubrovački 128.
knez i općina vlasteo dubrovačkih 52 i češće.
knezovi 11. 67. i češće.
knjiga 81. 86. 35. 51. 79. 40. 118.
— kadina 111.
— kletovna 63.
— oproštene 127.
— otvorena 14.
— sudovna 28.
— svjetla 145.
— zapovjedna 79.
knjiga za verovanje 16.
knižica = pismo 35. 136.
knižini (knjige) vračske 26.
koljeno carsko 129.
komornik 24. v. Krajčinović i Vukotić.
komun dubrovački 24. 29. 41.
Konavlja 39. 47. 70. 72. 76. 85. 86. 157. 158.
konji 12. 40. 94.
Konstantanija (= Carigrad) l. d. 114.
Konstantinopolj l. d. 19.
konsuo 157.
kontent = zadovoljan 161.
korab = lagja 137. 156.
kositer 115.
kostadinski sandžak 129.
kov zlatni i srebrni 37. 88.
Kovačka ulica u Dubrovniku 135.
Kožica Radoje 55.
Kožičić Marko 87.
Kraj od Drijeva 35.
Krajčinović Radoe, komornik, knez 25.
krajišnici 29.
kralj francaski 108.
— pulski 108.
— ugarski 14.
kraljica bosanska 81. 88.
Kratova 10. 19. 64.
Krculo = Korčula 137.
Kristofan v. Pripčinović.
Kristopan šavac 135.
Kristos 23.
krst časni 25.
krstjanin v. Tvrdisav
kršćani 97.
Kruševac 129.
krv 44. 70. 158.
krvnik 26. 70.
kuća carstva (= riznica) 48. 109.
kuća stara 24.
kuće 53. 55. 56. 94.
Kudsi Šerif (= Jerusolim) 151.
kul = rob 80.
kumaš (svila) 49. 136. 141.

Ladija. lagja 33. 73.
Lambrica v. Milović.
Latinske strane 134. 139.
Lazar despot 13. 88.
Lechich v. Lekić.
ledenički pisar 135.
lefsterije 127.
Lekić Nija 123.
Leo papa 145. 147.
Lepenica l. d. 22.
lettera de juramento 144.
— griega 6.
— in schiavo 145.
leventa 141
libri de medicina 27.
libro = knjiga 83.
lipsati = nestati 120.
Lisović Andrija (Zrieva) 85.
list otvoreni 24 41. 52.
— vjerovani 12. 25. 36. 40. 41. 99.
litra 88.
Ljubomir (Lubimir) 104.
ljudi, dobri 88. 119.
— vjerovani 68. 92.
— voevode Radosava Pavlovića 4.
— voevode Vladisava 12.
— zemlje carstvu 101.
logofet Ibrahim 40.
lozje voevode Radosava Pavlovića 4.
lubardenska naprava 115.
Lûg kod Trebinja 7.
Lûka u Konavlima 72.
Lukarević Paladin, dubr. pokl. 15. 16. 45. 46.
— Pijerko dubr. pokl. 115.
— Piero dubr. pokl. 5.
— Stjepko dubr. pokl. 27. 29.
Lumbardi 62.

Mahmed, Mahmedbeg (= Mehmed II.) 5. 23.
Mahmet (Muhamed) prorok 9.
— otac Murata II. 9.
Mahmud paša (Hrvat) vel. vezir 26.
Mahmud v. Abdulahović.
— sin Ahmetov 161.
Mahmud (Sarajlija) 131.
Mahmutpaša (Opukovič) prvi vezir 22.
Mahomet, prorok 16.
majdan 83.
majstor 57. 103.
Malatija 151.
maldar = amaldar 75.
Malija 97.
Manurgić Ivan, amaldar 107.
Manoilo, amaldar 140.
Mantua 61.
Mara carica 124.
marca (talj. = tugra) 39.
Marčilio (= Marzilio) 26.
marha 155.
Marin 26.
— Ganze mešetar 27.
Marko (Kožičić?) 83.
Maro dubr. pokl. 145.
Maroje v. Gradić 159.
Mars 146.
martolozin 12.
Maruša, robinja 43.
Matijević Nikola 41.
Mato Zoan 61.
Maumetes 146.
mečine (= mješine?) 135.
Medina 151.
Mehmed prorok 18. 78.
Mehmed II. 12. 15. 17. 18. 21. 23. 26.—29. 32.—37. 39. 40. 42.—48. 50. 52.—55. 57. 59. 61. 62. 63. 97.
Mehmed, Čelebija, unuk Ishakbegov, gospodar Pavlovića zemlje 13.
— emin novski 104.
— pisar portin 116.
— poklisar Ajazbegov 31. 32.
— sandžak nikopoljski 151.
— sin Sulejmanov 70. 72.
— „Turčin“ 70.
Mehmedaga, sin Abdulahov 162.
Mehmedbeg emin 160.
Mehmedbeg Mimetović, gospodar srpske zemlje 20.
Mehmedpaša 153.
— gospodar romanijski i zapadnim stranam 71.
Meka 151.
Memi ćehaja, sin Mustafin 162.
Mermeri silihtar 137.
messetaria 27.
meštrija 12.
meteh (granica) 90.
Midan 97.

Mihaliča l. d. 23.
Mihoč v. Črnčić, Desisalić, Rastić.
Mihoč Dubrovčanin 103.
Mihočević Milivoj, knez 94. 95.
Mikulin v. Nikulin.
Milanović Ivan, amaldar 107.
— Nikola 104.
milanski duka 117.
Milica 157. 158.
— robinja 47. 94.
— mati Radivoja Vrljaka 20.
Milivoj 44. 45. v. Mihočević
Milišić Ivan 142.
Miloje iz Foče 97.
Milović Lambrica 44.
mir i prijazan 63.
Misir l. d. 151.
Misir 153. 157. 159.
misirsultanski poklisari 110.
mletačka gospoda 137.
Mletci 32. 112. 121.
mlini 94.
molebnik 23.
Moravica 11.
Morija = Morea 128.
Morske strane 139.
motno = moćno 49.
Muhamed prorok 8. 65.
— „roditelj" Bajazida II. 64.
Muntiša 97.
Murat, imam 97.
Murat II. 4. 6. 9. 18.
— sin Dogana 42. 43.
Mursel 70. 72.
musaf (kuran) 7.—9. 18. 65.
muslomani 10. 19. 65. 97.
musromanin (musloman) 9. 12. 84. 135.
Mustabeg = Mustafabeg.
Mustafabeg sandž. smederevski i nikopoljski 129.
— gospodar arbanaški 125.
— v. Jurišević, gospodar hercegovački 74. 80. 99. 104. 105. 113. 118.
Mustafa, emin 118.
— carski rob 45.
— dizdar 54.
Mustafa Milivojević 94. 97.
Mustafapaša 128.
— carski namjesnik u Misiru 156. 157.
Mustafa Sejid 101
— sin Huremov 161.
— sulufta r. carski sklav 55. 56.
muzinjerstvo (= nasilje) 78.
Nalko, Naoko v. Saraković.
naočice 36.
Naoko, dubr. pokl. 48.
Napoli 61
naredbenik 101.
narok (= zapovjed) 110.
Nasuh 47.
Natolija 10. 18. 127. 147.
natolski 105.—107.
natolski car 108.
nauk = naputak 92.
Nazor, Hasan balija 160.
neopština (= nepodobština) 21.
nepomešteno (= nesmetano) 56.
Neretva = Gabela 35.
nevjera 12.
Nija v. Lekić.
Nil 151.
Niko v. Žunjević.
Nikola v. Črnčić, Matijević, Milanović, Stipanović, Svojmirović, Vrljak.
— dubr. pokl. 138.
— de Goci, dubr. pokl. 9.
Nikopolje 129.
Nikša, dubr. pokl. 105.
Nikša v. Palmotić Kabužić, Žoretić.
Nikulin dubr. pokl. 105. 120.
Nikulin v. Gradić, Gundulić.
nišan (= tugra) 70. 78. 80. 102. 103.
Nonović Rajko 104.
novački v. novski.
Novele de, Philippus 61.
Novi 66. 71. 73. 99.—101. 104. 113. 128. 132. 142. 144. 160.
Novi pazar l. d. 29.
novska carina 102.
— luka 141.
— megja 96.
— skala 75. 79. 91. 107.
— sô 107. 118. 119.
— solila 99.
novske slanice 77. 79.
novski amaldar 80. 96. 99.
— ambar 107.
— dizdar 71. 73.
— emin 104. 135.
— kadija 77. 79. 80. 93. 95. 99. 102. 104. 107. 115. 118. 124. 127. 143. 144. 155.
— knez 98.
— vojvoda 113.
Noe, vilajet 151.

Obarovati = štititi 11.
Obrad v. Radovčić.
obraz = slika 27.
odurisiti 88.
odvjet = odgovor 87.
offitiales galearum 62.
Ohmučević Ivaniš 91.
olovo 53. 74. 78. 79. 99. 100.
Olovo, mjesto 103. 104.
olovo carevo 90.
olovska carina 85.
Ongari = Ugri 67.
ongaro = ugarski dukat 17.
oprašati = pitati 61.
Orasi planicies 148.
ortak = drug 131.
oruč mjesec 104.
osvan, osven = osim 11. 47. 71. 161.
ostašan = ostali 8.
otmagati 67.
otoci dubrovački 58. 63.
Otradna 134.
Ozrisalić Radić 41.
— Vlatko, sin Radičev 41.

Padua 61.
paese del occidente e dell oriente 17.
Paladin v. Gundulić i Lukarević.
Palmota v. Palmotić.
Palmotić Nikša, Žoretić, dubr. pokl. 21. 23. 24. 33. 53. 63. 71.
— Živan dubr. pokl. 34.
papa rimski 108.
Papachoda Trojanus 61.
Paiasitchan v. Bajazid II.
parac, koji parnicu vodi 35.
parbe vuhvene 83.
pashoglan = pašoglan 95.
Paskoje Dubrovčanin 156.
— v. Romoga.
Pasquanello 157.
Pašangitbeg vojvoda, sandžak hercegov. 35.
paša zapadnim stranam 71.
patroni galearum 62.
Pavao v. Svojmirović.
— majstor 57.
— sv., manastir svetogorski 123.
Pavko v. Radoević.
Pavlović (vojvoda) 22.
Pavlovića postava 39.
— zemlja 11. 13.
Payazit v. Bajazid 69.
pečat 88.
— vjerovana 52.
— visuća 14. 24. 36.
pedebsati = kazniti 34.
Pedeglevich Thomaso 157.

pedepsati = kazniti 21. 65. 124.
penez (= novac) 11. 101. 115.
— gotov 123.
Pera 62.
Perabassa (Piripaša) 154.
Peritor l. d. 122.
perper 39 i češće.
Persia 148.
Perthat v. Ferhat.
perzijske zemlje 152.
Petar voevoda, sinovac Isabegov 12.
Petar v. Gradić.
Petrović Andrija 157.
— Ivan 95.
— Marko 157.
Picinin Johannes Jacobus quondam magistri capitanei Jacobi P. 61.
Piero v. Lukarević, Premo.
Pir Mehmedpaša, vel. vezir 153.
Pirko v. Lukarević.
pismo 101.
— čestito 103.
pjenez 90.
Plovdin, Plovdiv 14. 19. 64.
— l. d. 117. 119.
Ploza = Ploča, predgrađe dubr. 161.
podobija 34.
područan = podložen 59. 63.
pogubija 34.
pohrana 24.
pokauriti 127.
poklad 36.
— hercegov 37.
poklisari 23. 44. 59. 77.
— dubrovački 46. 49. 50. 53. 55. 59. 60. 79. 88.
— verovani 48.
poklisarstvo 57. 59. 63.
poklisijari = poklisari 4.
poklon 109.
pomorski 106. 107.
— car 108.
poueglia = povelja 6.
pop Nadeli 123.
popovi 81.
Popović Vlatko 29.
porta 9. 11. 20. 27. 29. 39. 41. 42. 44.—47. 50. 53. 55. 57. 59. 60. 64. 65. 70. 71. 73. 76. 77. 79. 82. 83. 85. 88. 90. 92. 95. 98. 102. 105. 107. 108. 110.—112. 115. 117. 118. 121. 122. 129. 130. 134. 138. 139. 155. 159. 160.
posioni = nasilan 10.
poslednji = potomak 9. 56.
poslidašni 41.
pospeh = brzo 140.
pospešno = brzo 22.
postav 82.
postava 24. 88. 154.
— Pavlovića 39.
posvjedovati = ispovijedati 65.
povedeti = ispovjedati 8.
povelja 5.
pra = parnica 10. 44. 118.
Prag 14.
Prančesko v. Pucić.
prašati = pitati 88. 127. 132.
pratež = prtljaga 47. 83. 102. 118. 123. 124. 131.
predavak = pohrana 92.
predavci (= depôt) 53.
premikjur = 11.
Premo Piero, dubr. pokl. 9.
premorski gospodar 22.
prestolje 152.
presvjetlost 65. 67.
preuzam 10. 19.
prevar = februar 41.
Pribinić Radić, knez 104.
Pribisalić Mihoč, knez novski 98.
Pribisav v. Vukotić
Priedal, mjesto 95.
prijestolje 65.
Prijevor 157. 158.
Primorje 103.
Pripčinović, Pribčinović Kristofan 54. 55. 56. 66. 77.
— Živan 51. 53. 55. 56. 66. 77.
prisni i verni sluge 53.
priuzam v. preuzam 64.
proroci 16. 18. 23. 65.
provižiun 91.
Prusac, l. d. 50.
prut = prihod 29.
Pucić Dominik 42.
— Franceško 34. 55. 83. 99. 120.
— Gjorgje 42.
Puglа, Pulja 108. 141. 142.
put 33. 65.
— od suha 99.
putnička kuća 135.

Rabota 8. 26. 34. 41. 53. 59. 96.
Radašin v. Rogišić.
Radenko v. Šišić.
Radič 95. 97.
— v. Grupković, Ozrisalić, Pribinić.
— sluga Ahmetpašin 124.
Radič sužanj 42.
Radin v. Vukašinović.
Radivoj v. Bogdanović, Vrljak.
Radna, robinja 94.
Radoje v. Kožica, Krajčinović.
Radonja 56.
— rob 43.
Radojević Cvitko 103.
— Pavko 104.
Radosav dijak 51.
— v. Katušić, Žila.
Radosav Pavlović, vojvoda 4. 5. 7.
Radosalić Vlah, knez, sluga Skenderbegov 49.
Radovan, dijak 36.
Radovčić Obrad 20.
Radulović Jaketa, dubr. pokl. 127.
Raguxe = Ragusa 67.
Rajko v. Nonović.
Ramazan 161.
Ranjina Dimo, dubr. pokl. 159. 160.
rasap 6. 12.
Rastić Mihoč, dubr. pokl. 109.
— Živan, dubr. pokl. 60. 105.
Rastofan (= Kristofan Pripčinović) 54.
Ratko, emin 53.
— v. Sasović.
razlog = račun 28. 51. 53. 63. 83. 91.
razmirje 5. 18. 19. 64. 77.
rejz (= reis) 156.
Remla 151.
residentia 62.
resmi aspre 104.
resmi razlog 104.
Rešid 151.
Riga, grad u Italiji 108.
Rim Novi l. d. 94. 116.
Risan 100. 113.
risanska carina 104.
risnica v. riznica.
Rivel de, Alexandrinus 61.
riznica 27. 71. 116. 159.
— carstva 53. 55. 57. 60. 66. 69. 74. 77.
rob carstva 66.
robinja 47. 86.
roblje 33. 86. 94.
— dubrovačko 35.
— konavôsko 35.
rod 19.
Rogatica 104.
Romania 10. 18. 21. 64. 71. 147. 148.
romanijske kadije 81 83.

romaniski 105.—107. i češće.
— car 108. i češće.
romanski gospodar 22.
Romek = Romega Paskoje 28.
Rumelija 161.
rimski = romanijski 110.
rusag 11. 19. 87.
Rus, selo 161.
Rusko 55.

Sablja 9. 18. 65.
sagreha 10.
sahan 135.
salitra 22.
salvum conductum 62.
samtreti 10.
sançacl.us v. sandžak.
sančakbeg v. sandžakbeg.
sandžak, sandžakbeg 21. 58. 59. 62. 63. 75. 86.
— elbasanski 141.
— hercegovački 77. 79. 80. 102. 104. 107. 105. 157. 158.
— nikopoljski 151.
sanžak v. sandžak
Saracha v. Saraković.
Sarajevo l. d. 131. 136.
Saraj v. Sarajevo.
sarajevski kadija 45.
Saraković Nalko, dubr. pokl 53. 60. 69. 105. 106.
— Živan, dubr. pokl. 110. 121. 130.
Sari Jaguf 83. 87.
Sasović Ratko 104.
Sava sv. 52.
Sazlidare, Sazlidere l. d. 24. 27.
scala 143.
schlavo 74. 62.
Schutari (= Skadar 61.)
sclav žarstva 47.
sedes imperialis 148.
Sejjidovići 151.
Selim car 141. 143. 115.—47. 150. do 151. 155.
seljani 40.
senatus ragusinus 146. 147.
Servia 17.
sestra po bogu 84.
signum solitum (t. j. tugra) 62.
silictar (silihtar) 137.
— Ilas 112.
Simko, dubr. pokl. 121.
— v. Bunić
Sinam prefectus agminis 146.
Sinambassa 148.
Sinanbeg sandžak hercegov. i smederevski 40. 129.
Sinan veznedar 153. 154.
Sirčević Živan 85.
siromah 78.
sižil, sižilat = sidžil 118. 128.
Sjenica l. d. 21.
skala novska 75. 79. 91
skale 157.
skardaža 23.
skelaluk 143.
Skender, carev sklav i poklisar 90. 117. 137.
— v. Abdulahović.
Skenderbeg bos. gospodar 49.
— gospodar zemlje hercegove 149.
— dragoman 121. 228. 132.—134.
— sin Abdulahov 70.
Skenderović Hasan, Vlah 128.
Skenderija (Alexandrija) 156.
Skenderpaša 86. 90. 129.
sklav 7. 39. 50. 53. 55. 63. 75. 77. 88. 91. 93, 112. 132.
Skoplje 11. 42.
skrlet 125.
slanice novske 77. 79.
slaniza 144.
Slano 101.
slidik = našljednik 29.
sluge 58.
— careve 18.
— carstva 40.
— Isabegovi 11.
Smail 42. 43.
— rob 127.
— v. Vlahović.
Smederevo 129.
sô 71. 73. 78. 79. 96. 98. 100. 110. 113. 118. 156.
— dubrovačka 80. 100.
— mletačka 113.
— novska 80. 100. 118. 119.
— šibenička 113.
sočice = suočice 107.
soćnice solske 118. 119.
Soffiani 147.
Sokol, grad u Konavlima 5. 47.
sokolići 49.
solila 104.
— novska 73. 99.
Sophiana gens 147.
Sophiani 148.
Sorkočević Gjive 161.
— Stjepko, dubr. pokl. 133. 136.
— Žonko, dubr. pokl. 74.
Sorkučić v. Sorkočević.
spada (= mač) 16.
spahija 35.
spahoglan 85. 115. 123.
speh (brzina) 66. 77. 108. 112. 119. 137. 138.
spenca (= trošak) 61. 96.
spenčati (= trošiti) 96.
spenza 49. 57.
spenžati (= trošiti) 129.
Spineli Irolimo, fiorentinski pokl. 73.
Srbi 21.
Srbija 6.
Srblji 10. 18. 67.
srebrna mjesta 28.
Srebrnica 10.
srebro 37. 88.
Srpsko 64.
srpska zemlja 10.
Sseremet = Šeremet 43.
Stambol l. d. 156.
Stana robinja 42. 94.
Stjepan zlatar 20.
Stjepan 95. 97.
— herceg 24.—26. 30. 31. 32. 36.
— knez, sin hercegov 30. 37.
— knez, brat despota Lazara 14.—16.
Stjepan v. Hvalić.
Stjepko dubr. pokl. 152. 153. 155.
— v. Sorkočević, Volkšić, Lukarević.
Stipanović Nikola 104.
Stut, grad 155.
subaša 9. 11. 12. 16. 18. 21. 35. 58. 63.
sud 44. 83. 84. 87. 107. 118.
— bozji 70. 92. 93. 95.
sudi srebrni 9. 11.
Sule, hoža (hodža), carski emin 28.
Sulejman sklav carski 139.
— car 157.—159.
Sulejmanbeg krajišnik herc. 50. 51.
— gospodar bosanski 82.
Sulejman sin Abdulahov 97.
Sulejmanšah 150.
Sulejmanpaša gosp. romanijski 127.
Sulejmanpaša [1]) 107.

[1]) Opaska. U tekstu br. 107. valja čitati, gdje se govori o Sulejmanpaši mjesto ΠΟ ΙϹΟΗΝΗΙϹ sastavljeno ΠΟΙϹΟΗΝΗΙϹ (pokojniku). Prema tome je Sulejmanpaša onda bio već mrtav.

sultan, skoro svuda.
suluftar 55.
sumegjnik (= susjed) 4.
sumpor 22.
suočica 158.
Susanna filia Georgij de Chodroipo 61.
sut' = sud, judicium 64.
svila 74. 78. 79.
svite 47. 99.

Šabadinbaša, gospodar zapadnim stranam 7.
Šam 151.
Šeremet v. Crnetić.
— rob 127.
Šir Murad 43.
Šišić Radenko 20.
Šišman v. Botić.

Tadija vojvoda 95.
taglia 61. 62.
takmež 80.
tasca (= taxa) 61.
tassa d' Adrianopoli 17.
Tauris 146.
tefter 101. 110. 140.
— od frustira 160.
tefterdar 111.
— anadolski 154.
tefterdarski zakon 153.
tefteri eminovi 111.
teftiš 132. 158.
— učiniti 78. 79.
telige (= poklad) 81.
tepter v tefter.
testamenat 24. 25. 93.
testir (dozvola) 92.
tetrazi (knjige) 40 91.
Tezalović Brailo, knez 29. 41.
timar 35. 93.
timarati 62.
timarnici 21. 35.
Trabolos (Tripolis) 151.
travnik, činovnik, koji pobire travarinu 58.
Trebch (= Trijepče) 61.
Trebinje 7. 127.
trg 5. 6. 10. 41. 58. 67. 99.
trgovci 5. 9. 23. 58. 124.
— dubrovački 19. 40. 45. 64.
— musromani 84.
trgovi 64. 83.
tributarii 142.
tributo di Canali 52.
tributum (= harač) 137.
Toma 95.
Tomko, dubr. „rejs" 156.
tormenta 147.
tovar 12.
Tumambaj, misirski sultan 151.
Tur-Ali 128.
Turchi 152.
Turci 12. 14. 64. 70. 83. 100.
Turhala l. d. 38.
tursko pisanje 132.
Tuschani 62.
Tvrdisav krstjanin 25.
Tvrtković Aleksa 103.

Udine 61.
Ugarković Vukac 104.
ugarski arsag 14.
— dukati 57.
— poklisari 110.
ugogjaj 25. 79. 80. 118.
Ugri 66. 129.
ulafagi, vrst vojske 146.
ungarski kralj 47.
uočice 44. 47.
urisati, urisovati 23.
urizmo 23.
usilost 89.
utakmiti se (= nagoditi se) 49.
Uvejs, sin Murselov 70. 72.

Valachia 17.
Valentin, sin Orsatov 161.
varošani 40.
vekil (zastupnik) 76. 93.
veličestvo 56.
Veneti 62.
Venetiae 112. 138.
Verbosania v. Vrhbosna.
vethi (= star) 91.
vezir 9. 16. 18. 63. 110.
veznedar 153.
Vicenza 62.
vidati 103.
Vignjević Vukota 95. 96.
vinogradi 94.
Virbosanja v. Vrhbosna.
vjera (= fida) 7. 67.
— (religio) 9. 65.
— i sloboda 12.
vlaceli mj. vlastelin 22.
vlachus (= ulak) 112.
vladanje 34. 40. 63. 77. 86.
— dubrovačko 9.
Vladić Hreljković 20.
Vladislav vojvoda, herceg sv. Save 24. 26. 30. 52. 91.
Vladna robinja 42.
Vladoe 97.
vladušti grad Dubrovnik 16.
Vlah 38. 40. 67.
Vlah v. Radosalić, Skenderović.
Vlahović Alibeg 31. 32.
— Ivan 31.
— Smail, brat Alibegov 32.
Vlahuša v. Gundulić, Kabužić.
vlakno 12. 34.
vlast dubrovačka 114.
vlastela 40. 44.
— dobra 4. 39.
vlastelin carev 10.
Vlašić 38.
vlaška zemlja 10. 18. 21.
vlaški dukati 114.
— momci 38.
Vlatko vojv., herceg 25. 30. 31. 36. 37. 40.
Vlatka hercega gospogja 68.
Vlatko v. Ozrisalić, Popović.
vllachus = ulak 147.
voće 5.
vojnici 67.
vojnik carev 84.
vojska 54.
vojvode 63.
Volkšić (= Volzio) Stjepko dubr. pokl. 109.
vosak 33. 41. 75. 78. 79.
Vostancius 146.
vrata zarstva (= porta) 47.
vrh, u frazi: nekomu do vrha doći (cf. do haka doći) 73.
Vrhbosanje v. Vrhbosna.
vrhbosanski kadija 53. 55. 87.
Vrhbosna 87. 91. 135.
Vrljak Nikola i Radivoj 20.
Vrm (ѻРЪМЬ, Vermo) 7.
Vučji trn l. d. 8.
vuhovstvo 123.
Vuk v. Božidarović.
— sin Milivoja 44.
Vukac v. Ugarković.
Vukašin v. Gizdavić.
Vukašinović Radin, knez 104.
Vukić 157.
Vukman, carev vojnik 84.
Vukota v. Vignjević
Vukotić Pribisav 24. 25.

Xuchum, xuchumo = hućum 142. 44. 145.

Zabivati (= zaboraviti) 61.
zadušnina hercegova 37.
zakletije 7.

zakon 65. 71. 104. 118.
— dobrodošalski 133.
— (= dohodak) 129.
zalok = zalog 56.
Zamanjović Bartol. dubr. pokl. 78
Zanzibar 151.
Zapadne str. 6. 7. i češće.
zapiranje na putu 12.
zapis 9. 15. 18.
zapovest carstva 50.
zaprita (= prijetnja) 83.
Zarigrad v. Carigrad
Zaton (= Amalfi) 96.
zavrtica 40. 67.
Zejnelpaša 153.
zemlja 58.
zemlja carstva 55.
— Radosava Pavlovića 4.
— u povelji carevoj 6.
zglav (= sklav) 120.
zimija (= oduzeto) 34.
zlato 81. 88.
Zrenetich = Crnetić 43.
Zrieva Andrija, Lisović 85.

Žarko (vojvoda) 95.
žice gvozdene 115.
Žila Radosav 95.
žita vojv. Radosava 4.
žito 111.
Živan. dubr. pokl. 48. 60. 155.
— v. Gjukić, Kabužić, Palmotić, Pripčinović, Rastić, Saraković, Sirčević, Žoretić.
Živko, dubr. pokl. 113. 145.
v. Rastić.
Žonko v. Sorkočević.
Žoretić Nikša, dubr. pokl. 34. 44. 71. 74.
— Živan, dubr. pokl. 36, 57.
Žuho v. Gučetić.
Žuković Frančeško, dubr. pokl. 116.
Žunević Frančesko 41.
— Niko 41.
župa Klobuk 7.
— konavoska 158.
— u povelji carevoj 6.
Žuretić = Žoretić 44.

Два стара натписа из Херцеговине.

Приопћио

Стеван Р. Делић.

(Са 11 слика.)

Полице.

На источној страни Требиња, одмах преко воде, разасуто је сеоце Полице. Оно се састоји из Горњих и Дôњих Полица, спадају опћини требињској, а некада бијаше ту главно мјесто жупе требињске. По својим остацима и рушевинама из прошлости, могло би се рећи, да је два пута веће било, него је данашња варош требињска. Од свих остатака највише се истичу порушена црква и стара кула.

Рушевине поличке цркве леже на сјеверо-источној страни села — на крају, гдје престаје крш и голијет, а пружа се уз Требињчицу лијепа раван са радним башчама. На истоку, а готово на узмаку те равни, просуло се је старо гробље, а у средини до воде дижу се црквене зидине.

Црква је скоро сва читава до крова — он је дигнут и однесен, а зидана је материјалом од гробница, а на гробницама, т. ј. притисла је гробове и гробне плоче и стећке те је у њој све гроб до гроба, а гробни каменови вире испод црквеног зида. По томе није ту била првобитна црква, него навише једно 150—200 метара у страни, гдје се уз пут темељ и рушевина познаје, као и од манастира покрај ње калуђерски станови, гдје су сада вртови, звани — »Ћелије.«

Прва црква, како народ тврди, бијаше посвећена св. Ђорђију, а и дôња, но када је горња порушена, а дôња подигнута на гробљу — то тачно нико не зна. Било је то по свој прилици иза доласка Османлија, јер бијаше на путу, те је склониште на сјевер у гробље покрај ријеке, а према Градини.

У црквеном зиду, као што је споменуто, налази се много камења од гробних плоча и стећака, већином ишарано. Осим тога пуно још има опеке, особито у своду апсиде, те изнутра пелијешем испод ћемера олтарског лијеп корниш од бијелог, меканог камена вапненца. Даље је у олтару, када се закопа, много каменова затрпаних, украшених различитим фигурама и крстовима, те ступац испод часне трапезе, а предњи — западни зид цркве из двора је урешен су три камена бијела, у којима су крстови устесани на одскок, а поредани су: један више врата, а два десно и лијево од врата.

Црква је дугачка 9 *м* 90 *цм* — са апсидом 11 *м* 90 *цм*, широка 4 *м* 52 *цм*, а висока преко 3 *м*, дочим јој није свукуда једнака дебљина зида од 60 *цм*. Апсида је у луку зидана, а шћемерена је седром, те се и данас добро држи. Остала је црква била на дрвене кључе, те цијела покривена плочом.

Врата су са западне стране, не стоје посред зида, него су више сјеверно занешена, а улаз је заоквирен каменим дирецима, те се у цркву спушта низ степенице.

Дôњи праг врата, у коме је прва степеница укопана, гробна је поклопница са натписом, објављеним у I. књ. овога листа год. 1892., стр. 31.—32.

Камен са натписом дигли су стари с гроба, као и остали матиријал црквени, и узидали га као дôњи праг на улазу у цркву, притисли га нешто зидом, а нешто каменим довратницима, да се камене плоче по сриједи видјело нешто мање од половице. Но то није све. Стари Поличани не само да туриште ту плочу под ноге, него је још и окрњише: истесаше у њој прву — горњу степеницу, а тим натпис осакатише и учинише голему штету — у незнању и простоти својој[1]).

Но од овога натписа други је много спретнији био.

Управо до олтара сјеверним зидом из двора пружа се гробна плоча 232 *цм* дугачка, 17 *цм* дебела, док је испод црквеног зида вири 100 *цм* у ширину. Под овом је плочом друга усправљена и пода њу за 15 *цм* унесена, сва укопана у земљу и заклоњена камењем. Откопавањем у прољеће 1907. године — одваливши испод онога унесенога дијела плоче два камена: један 85 *цм* дуг, 40 *цм* широк, 20 *цм* дебео и други 40 *цм* дуг, 40 *цм* широк, 20 *цм* дебео — открио сам на њој натпис и од плоче се с натписом сада види 200 *цм* дуљине и 36 *цм* ширине (остало је под земљом), а дебела је 16 *цм*.

На плочи је овај натпис:

Слика 1. Натпис на гробници жупана Грда.

М+ХО+ЛЧ ВЪ
ВЪ ѦNH ІСNЄꙖЧ ВЄЛНЄГЧ МРѢ ѫоѪПЧNЪ ГР
ъѦъ ТРѢБЪ+NЬСІС+ Н ВЪ ТО ЛѢТО Ꙗ+ѦЧ ЄМоѪ РЧ
ІСоѪ БРЧТЪ ѫоѪПЧNЪ РЧѦОМНРЪ СЪ СNЪМН ЄГОВѢМН + ЖЄNЧ
ЄМоѪ ТВЧРЧ
МОНСТРЪ НМNЄМЪ БРЧѢ Бѫ[Є] ТН ѦЧН ꙖАРЧВНЄ

---

[1]) Што њима претече, млађи — ограђивајући ово гробље 1891. год. — одоше још даље, те скоро све гробне плоче и стећке разбише, а многе и цијеле узидаше до воде, да им Требињчица гробље не рије и не притискива. Тако је цијели зид до воде од тога камења са гробова, а има и у ријеци доста читавих плоча, па — како говоре — до пола ријеке је гробље. Највећи стећак до данас се сачувао у плотини и дугачак је 1·75 *м*, широк 0·70 *м*, висок 1 *м*; под њим је

Чита се:

Въ дни кнеза велшега Михоила въмрѣ жупань Грьдъ трѣбъшньски и въ то лѣто зида ему раку братъ жупанъ Радомирь съ с(и)нъми еговѣми и жена, ему. Твара моистрь им(е)немъ Браѣ. Б(о)же ти даи здравие.

Натпис је лијеп — много љепше писмо од онога на прагу — и посве је очуван. — Тече у четири реда од којих су први, други и четврти по 102 *цм* дугачки, а трећи 153 *цм*. При клесању је мајстор Браја испустио у првом реду име вељега кнеза »Михојла« и од ријечи „**ѣъмрѣ**“ прво „**ѣъ**“ и уклесао изнад реда у дубини од 29 *цм*, те сав натпис заузима ширину од 24 *цм*.

Слова су неједнаке дубине; има их од 2 до 6 *цм*; најкраће је „**о**“ уз „**оу**“.

У натпису споменуте личности до сада су — колико знадем — повијести непознате. Но свакако ће овај натпис бити млађи од онога на прагу из доба краља Владислава (1234.—1237.), што се види и по писму.

Да ли је ова плоча при градњи цркве овдје ударена, или је управо овдје гроб жупана Грда не може се установити без даљег откопавања, чиме би се оборио и црквени зид — јер је на горњој плочи. Свакако је случајно ова плоча с натписом сачувана.

Приповиједају, да су се у старо доба у ово гробље копале одличније и богатије породице требињске, јер бијаше код манастира. Остало бијаше гробље на »Црквини« више Полица, гдје су се до окупације копали сви Поличани; тамо им бијаше згодније и чишће, па вољаху — и ако је удаљеније и ружније на главицу узаћи — него у ово уз воду [1]).

То би мишљење оправдала можда и ова два гробна споменика.

Јужно од овога гробља, више Горњих Полица, диже се обрушена стара кула. Зидана је лијепим, тесаним камењем с темељом четвртастим и страницом од 7·27 *м*, те се тако у четврт диже у висину 4·40 *м* — управо у којој је висини дôњи праг врата. Овдје је — на томе четвртастом ступу — уписана кружница са премјером странице квадратне основице куле, и одавде се диже у облац до врха, док ту облину с прва обухваћају са четвртастога дијела из чошета као неки шиљасти залисци, оштра брида, у висину 2·37 *м*. Изнад њих је за 0·64 *м* камени пâс около цијеле облине.

поставак 2 *м* дугачак 1·20 *м* широк, а дебљином је у земљу запао. До њега је други мањи, а оба се налазе на западној страни од цркве у плотини од њиве, коју раставља пут од гробља, а пуна је гробова као и улица, што води на воду. Пред црквеним вратима, с десне стране на улазу, такођер је остао стећак 1·82 *м* дугачак, 0·75 *м* широк и 0·60 *м* изнад земље висок. И њега су покушавали пребити — види се на њему удубина од удараца маља.

[1]) Црквина је прозвана по цркви, која на томе брijегу бијаше; а била је највећа од свију поличких цркава, и најдуље се одржала у цијелости са свога лијепога склоништа. Веле — да је из некаква села ондје долетjела с тога, што је некаква жена опране пелене и на њу метнула, да се суше.

Прије окупације претвориште је Турци у кулу, јер на згодну бијаше мјесту за обрану Требиња, а Поличани су се исто копали код ње. По окупацији разорише је, те се сада намјесто ње бијели тврђава Црквина.

Око цркве бијаше пространо гробље, а како приповиједају и мноштво стећака са натписима. Данас се од тога ништа не налази, јер је сав камен утрошен у зидове; гробље поравњено, а Поличани се почеше копати доље код воде.

Гробови су изнутра лијепо зидани каменом, а неки картани смјесом: креча, пијеска и опеке. Пуни су костију, а наслаган је гроб сврх гроба, те су растављени само поклопницама (плочама).

Према томе изглед је куле сложен из два дијела: дбњег у облику ступа и горњег у облику ваљка. *(Слика 2.)*

Врата су са западне стране над четвртастим дијелом у облини. Заокружена су тесаним, каменим довратницима и улаз је споља 137 *цм* висок, 80 *цм* широк, док је иза довратника пространији и у луку сведен: 167 *цм* (с луком 190 *цм*) висок и 100 *цм* широк. У довратницима се познају рупе — с јужне стране двије за багламе, са сјеверне за браву и мандал. Улаз је сада у кулу немогућан без прислона басамака. Прије се улазило на ћуприју, од које је

Слика 2. Кула »Бранковића«.

заостао зид — звани »Мостина« — што се је пружао у размаку од 2·72 *м* упоредо са западним зидом куле. Дебљина му је 1·13 *м*, а заостала дужина 3·30 *м* — мјерена од југа, док је од сјевера обрушена — и висина до 1·70 *м*. У овоме зиду — који се дизао у висину према вратима — били су басамаци. На њ се је наслањала ћуприја, спуштана са два камена (ступца), узидана под дбњим довратником, који су давно одбијени. Четвртасти дио куле запремала је чатрња, сћемерена у висини врата. Ћемер је срушен, чатрња засута, па се с врата сада спушта 1·52 *м* у јаму, пуну насипа. Осим врата, у овоме првоме боју куле нема никаква прозора за улаз свјетлости; четири су са врло малим рупама за стрелице, или данашње пушкарнице. Два су одмах с обје стране врата; уз врата усправним страницама високим 72 *цм* и противним у облику

лука, те основном дужином од 60 *цм*. Пукотни је отвор уз довратнике, те се с поља и не опажа, као ни остале рупе; а кроз ове двије рупице брањен је приступ к вратима, те се је кроза њих могао одбити непријатељ и копљем, ако би на који начин до њих дошао и пошто би се ћуприја дигла уз кулу.

Десно и лијево од ових прозора још су два: јужни 1·75 *м* одмакнут и сјеверни 1·70 *м*. Величине су 1·05 *м* висине, 1 *м* ширине и у луку зидани с малим, округластим отвором.

Ова су четири прозора доста пространа, да је браниоц у њима комотно сједио. У једној су висини — 1 *м* изнад заосталог руба од ћемера, док је пети у источном зиду изнад њих — 1·65 *м* над ћемером. Овај је и много већи: висок 1·65 *м*, широк 1·30 *м* и удаљен од јужнога за 2·60 *м* и сјевернога 3·90 *м*. По заостале двије рупе са стране, види се да је пред овим прозором била нека узвишица за браниоце, а такођер и узлаз с ње на горњи бој, који је опет на ћемеру.

Ћемер се почео полако дизати с чатрње, редајући се у низовима једнако камење спиралним низом, сужујући се при врху док те обручеве није завршио и зачепио један камен. Премјер му је шупљине на чатрњи 5 *м*, а висина му је сада са насипа у чатрњи 5·60 *м*, док му је прије износила с чатрње 4·08 *м*. Зид је дебео на прагу врата 1·09 *м* и у тој се дебљини диже до трећега боја.

У други бој пролази се кроз ћемер. Остављена су у њему сјеверо-источно, а лијево више велике пушкарнице, врата, доље у ћемер — као дôњи праг — ударена велика плоча, те горе мања, да тај отвор изгледа као трапез са основицом 110 *цм*, горњом 50 *цм* и висином 95 *цм*. Као што је споменуто, узлазило се на њих са оне узвишице испред пушкарнице, што је сада посве теготно, ради кривине ћемера и наднесене плоче, те лежи стрмо.

С плоче се иде на лијеву страну завијено уз седам камених басамака на ћемер. Нижу се уз облину куле и зид ћемера у висину 1·82 *м*; високи су: 47, 22, 18, 22, 23, 23, 27 *цм*, од којих су дôњи 47, а горњи 27 *цм*, док им је дуљина 1 *м*. Ћемер је горе раван и обрасао травом и дрвећем (кошћелама). У зиду су два прозора за свјетлост и седам пушкарница. Прозори су оквирени с поља каменим дирецима, отвором 95 *цм* високи, 66 *цм* широки, но унутрашњим 120 (са луком 150) *цм* високим, 80 *цм* широким и 1 *м* дубоким. Један гледа на запад, други на сјевер. У каменом су оквиру рупе од гвоздених шипака (решетке), које су однесене. Пушкарнице су ћемерене, а изгледа иносмјерна са дôњом страницом 55 *цм*, горњом 35 *цм*, висином 75 *цм*. Размјештене су у неједнаком размаку.

Идући од западног прозора лијево нижу се облином куле и пушкарнице и прозори у међусобном размаку: 47, 40, 86, 175, 150, 250, 55, 35, 100 *цм*. Највећи је размак изнад улаза (јаме) на ћемер, по чему је судити, да се није тај ходник поклапао.

У висини од 3 *м* изнад површине ћемера малко је умакнут зид, откле је по свој прилици почимао трећи бој куле. Тај умакнути дио диже се сада 2 *м* висине и у њему су два велика прозора за свјетлост. Гледају на југ и запад, оквирени с поља каменим дирецима и у њима рупама од гвоздених шипака; за трећину су мањи од оних у другом боју (65 *цм* високи, 46 *цм* широки) с унутрашње стране сћемерени и много пространији. При врху су још три мала прозора, но два потпуно отворена: један на сјевер, други на сјеверо-исток, док из трећега вири тек рупица на исток.

У овоме боју куле биле су пушкарнице изнешене као камени далафи, избочени над површином зида. Низале су се површином садањег зида, на коме су заостале камене консоле, које су носиле косо положене плоче, у средини с рупом за стрелице, са страна затворене, а доље потпуно отворене. До недавно су се три добро усчувале (јужно-западно, јужно и источно), но и њих оборише као и остале са зидом изнад њих, те се не зна, да ли је ова кула имала још који бој. Свакако је овај бој имао још 2 *м* висине, што и старци памте, но нико се не сјећа крова куле, пити им је ко о њему приповиједао од њихових старих[1]).

Садања је висина куле преко 15 *м*, а веле да је износила од 18 до 20 *м*.

Около куле је била пространа авлија (заостао зид 52 корака дуг и 39 корака широк), а под њом су омеђине од кућа[2]), пуне цигле. Цигле има и у кули, а у горњем боју налази се узидане као и у авлији, те крупно стуцане у клаку с пијеском.

Кула је при страни, на стрму обронку Голог брда, — испод ње се спушта јака стрмен у поље. *(Слика 2.)* Изнад ње (управо уз дуљину авлије) ишаше стари, знаменити, дубровачки пут на Билећу, Гацко, Фочу и т. д., ради чега је неки и зову ћумруканом, јер да је овдје узиман ћумрук или царина на путу из Дубровника кроз Требиње у Херцеговину[3]).

Неки је зову »грчком,« но већином »Бранковића,« те њиве испод куле у пољу зову се »Бранковина«, као и двије куће у селу (даље од куле) »Бранковића куле«.

За њу је народ везао име Вука Бранковића, као и у косовској пјесми, гдје кнез Лазар шаље књиге између осталих и —

У Требиње на Херцеговину
Своме зету, Вуку Бранковићу.

Веле — кула му је била стражара, испод ње двори, из којих се ишло у кулу тајним пролазом кроз земљу; у пољу ливаде за коње (»Бранковина«), а оне двије куће начинио је својим дворјанима[4]).

Оставивши на страну, ко је зидао кулу, свакако је ово резиденција старих господара Травуније. Међу њима бијаху Младен и Бранко, дјед и отац Вуков.

Војвода Младен бијаше 1323. године, господар Требиња, који се још 1318. године спомиње као жупан Младен; посљедњи пут 1326. године међу свједоцима у повељи краља Уроша III.

Младена је замијенио у Требињу син Бранко, који је предводио војску и с њом нанио Дубровчанима доста штете у Жупи, у рату између Дубровника и Стевана Дечанског (1326.—1328.). Негдје 1336. или 1345. (када му би написан

---

[1]) Судећи по мноштву изломљене цигле била је њоме покривена.

[2]) Међу њима има и млађих, у којима су до пред окупацију становали Косићи, Влачићи и Кукурићи. Градњом ових кућа разорвали су авлију и старе дворове. У кули су становали пандури за побуна у требињском крају, па и у кућама Кукурића, који веле, да су кулу највише пандури обрушили за Вукаловићева устанка. Тада је у њој стајао и Адем Зуков с Корјенићима. У кули су биле велике кошћеле *(Celtis betulifolia)* и они су их исјекли.

[3]) И ако је пут уза њу пролазио, према њему не имађаше прозора, него само пушкарнице; вађда што је од стране. Сада изнад куле иду нове цесте на Голо брдо, Петрину и Срач и т. д.

[4]) Једна је била на облац као и ова кула. Од ње је камен дигао и себи начинио кућу Мул-Алија Цвијетић. Рушевине јој се још добро држе међу кућама Џемалића (код Јоцине куће).

псалтир под градом Борчем) спомиње се у својој постојбини Дреници. Поставши Душан царем (1346.) дао му је севастократорство и поставио га поглаваром града Охрида. Мртав се спомиње 1365. године[1]).

Колико је Бранко господарио над Требињем тачно се не зна, но свакако повећи број година, а то је по свој прилици до преселења у Дреницу — односно у Охрид, јер се је — иза Херцега Стјепана — од свих господара и намјесника требињских најбоље одржао у успомени народној.

По Бранку остала је кула »Бранковића« и њиве »Бранковина«, која је касније народ замијенио са сином Вуком[2]).

И у горњем натпису сачувана имена жупана Грда и Радомира, као и на црквеном прагу жупана Прибилше — бијаху овдје двори.

Кључ.

Увала између Церница и Кључа посута је већим и мањим хумкама — главицама. Многе су од њих притисле старе гробнице, а на некима су опет развалине цркава. Тако на југо-истоку испод града, на главици Ћућеници неколико је гробних плоча и један стећак на шљеме. Дугачак је 1·55 *м*, широк 84 *цм*, висок 1·50 *м* (до косог дијела 1·20 *м* и 30 *цм* до шљемена). Положен је дужином од запада к истоку.

Дужином сјеверне стране исклесана су два коњаника: оболи бијесне парипе и јурнули један к другоме, положеним копљима у рукама, да се боду, — и тек је 55 *цм* размак између коњских глава, па да се и они под њима сучеле и тукну. И док ова страна стећка приказива сукоб бораца, по ширини од источне стране тај крвави призор тумачи натпис у четири реда:

АСЄ ЛЄЖН РАДОNА РАТКОВНЋЬ
ПОГНБОХЬ ПАЬ ГРАДОМЬ
ПАЬ КЛЮЧЄМЬ ЗА СВОГА
ГАNА ВОЄВОДЮ САNАЛА

Чита се:

Асе лежи Радоња Ратковићь
погибохь п(о)дь градомь
п(о)дь Кључемь за свога
г(оспо)д(и)на воеводу Санд(а)ља.

Како се види, тај се крвави призор — двобој — одиграва за силнога властелина и великога војводу, Сандаља Хранића-Косачу, господара овога Кључа, а под Кључем: Радоња Ратковић пада, а кључко поље — уз горњи стећак — чува грозну успомену на њему одиграну, прозвавши се Добој.

Натпис је из Сандаљева доба (1392.—1435.) и можда је он подигао овај гробни споменик Радоњи, који је могао погинути у метежу, насталом смрћу Павла Радиновића (23. августа 1415.). Ратко је свакако од властеоске породице

---

[1]) Л. Ковачевић: Вук Бранковић (Годишњица Николе Чупића, књ. X., стр. 227.—228.).

[2]) И у Нудолу у Корјенићима — сада у Црној Гори — има »Бранковина« са старом кулом »Бранковића«, за коју народ такођер веже име Вуково. Је ли и ово постало на горњи начин — незнам. Но јамачно од туда потјечу они лажни Бранковићи, како су се сами прозивали — »родом од Корјенић-Бранковић«, или — »Корјенића-Бранковића«.

Ратковића, прозвате можда и по њему самоме, а спомињу се и за Херцега Стјепана (1435.—1466.). Мисли се да потјечу из Невесиња или Нудола.

Сандаља, у своје вријеме најмоћнијега властелина, Кључани и уопће Гачани зову краљем и о њему приповиједају разно. Кључ је наслиједио од Грка, које је истјерала зла година, па су отпртљали по леду и снијегу од глади на море.

Сазидан је при страни под Рудим брдом (1167 *м*), огранком Бабе планине (1737 *м*), на уздигнутој узбрдици као и читаво село пред њим. *(Слика 3.)* Опруђиле се тим пристранком три високе, дугачке стијене, као зидови заоштрена шљемена, упоредо од истока к западу, рушећи се нагло у дубоку јаругу »Ријеке«, којом отјече вода у Понор, кад ужасном тутњавом за великих киша и копње снијегова прокључа из Вилине пећине. Од тих коса, које народ зове лиње, двије се пружају узвишенијим пристранком, а трећа

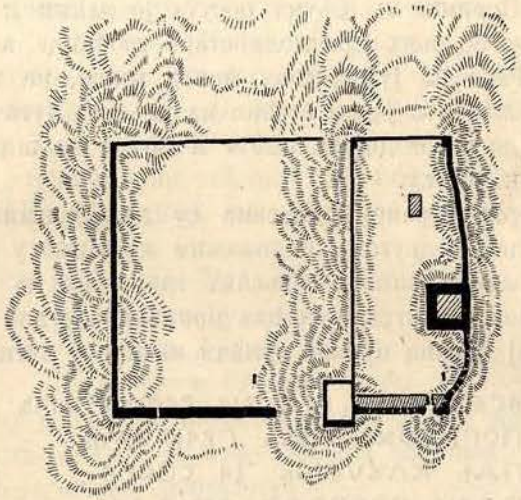

Слика 3. Тлорис града Кључа.

нижим; прве двије затварају горњи, а нижа дôњи град. Висина тога стјеновитог зида (косâ) различна је, као и дебљина. Почима оштрацем, прелази у дебљину и тако се једнако измјењива, док се великом стрмином и оштрином не сурва у споменуту јаругу, с које је стране скоро и немогућан узлаз уз те »провалије« — како их народ зове — особито горње. *(Слика 4.)* Највећа је висина средње косе наднесене над дôњим градом, као и од запада над јаругом. Сјеверна се пружа у размаку 60—80 корака упоредо са подножјем Рудог брда, а дебљина јој је стијене 2—6 *м*, висина 5—8 *м* и више. Тај је размак отегнута равница — »плаца« звана, по којој има вртова и појата; на западу се нагло руши к јаруги Вилине пећине, до које се може спузати том стрмином самога осутог камења и пијеска, а да се и не обилази путем с јужне стране истог града. Ту стрмину зову »Шупљи вал«.

Ове су три природне зидине затворене од истока и запада умјетним зидом — то је град Ключ. *(Слика 5.)*

Источни зид горњега града унесен је међу успоредне стијене. У њему су врата скоро до сјеверне стијене. Сведен је отвор 1·70 *м* висок у дебелом зиду,

у који су унесени камени довратници и у средини дебљине тога отвора уоквирен је пролаз 80 *цм* широк и преко 1 *м* висок, над којим је шупљина

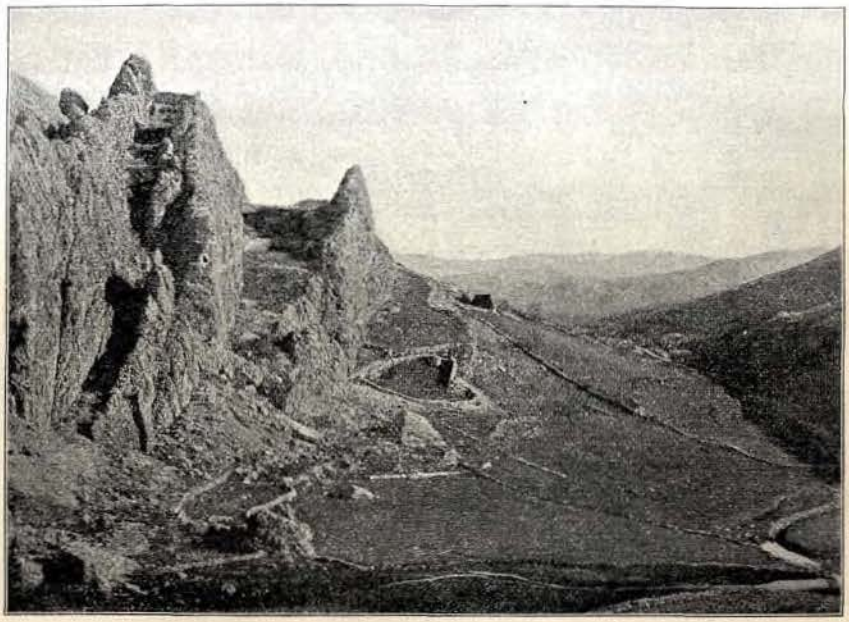

Слика 4. Кључ. Поглед са запада.

Слика 5. Кључ. Поглед изнад џамије.

лука 50 *цм* висока. Иза довратника је унутрашњост као и спољашност шира: спољашност 1·45 *м*, унутрашњост 1·15 *м*, те је пролаз кроз врата дугачак: 2 *м* до довратника, 20 *цм* дебљина довратника и 1·28 *м* иза довратника — у

свему 3·48 *м.* а то је дебљина источног зида, који је испод врата дебљи, косо се спуштајући к земљи. Испред доњег пријеког прага је засјечена стрмина и

Слика 6. Кључ. Улаз.

Слика 7. Поглед на предњи зид из града са западног зида.

до њега су у литици усјечени басамаци, којима се пење и пролази између узбрдних прагова у град, гдје се иза њих познају повелике јаме у зиду, у које су улазиле греде при затварању врата. *(Слика 6.)*

Унутрашњост је града отегнута равница: 51 *м* дугачка, 19·2 *м* широка, стрмо оборена к вратима, да ова остају као у јами и не виде се са западног дијела града. *(Слика 7.)* При улазу с десне је, сјеверне стране, у камену исклесана столица (види *слику 6.*); даље од ње к западу, на највишем гребену стијене, масивна, четвртаста кула — табија. Ту су топови стајали. На њу се је сада тешко успети. С поља је обухваћа стијена — сјеверну страну, те су јој остале три у граду. Висином надмашива цио град, а диже се скоро по средини сјеверне косе. Дебљина јој је зида 1·8 *м*, а дужина четворне странице 8 *м*.

Јужно од врата, над највећом стрмином средње косе, диже се на скоро усправној стијени у четврт отегнута кула — тамница. Изнесена је ширином од 3·4 *м* према истоку изван предњег градског зида, а тако и на југ дуљином од 7 *м* изван косе, како се то види на *слици 8*. Ово је без двојбе била кула стражара или војводин стан, но народ је зове тамницом, чему је служила турског времена. При дну је био тајни излаз у дôњи град, што се на слици тек повећалом опажа као и пушкарнице. Горњи јој је источни зид сада дебео 1 *м*, а остали по 80 *цм*. Она је на југо-источном углу града, док се до ње и према њој на сјеверо-источном углу, одмах повише врата, познају обурване зидине, ваљда од мале каке стражаре: 1 *м* ширине, 2 *м* дуљине. Зову их »табијама«, приповиједајући, да су оваке биле на сва четири угла градска са малим топовима без кола.

Пушкарнице се опажају и у табије, која је изумом барута и употребом топова засута, а прије је јамачно била кула. У њу се не може уљећи.

Осим тих кула у граду је још, 3 *м* широка и 4 *м* дугачка, засута чатрња западно од табије, те некаке разроване зидине између чатрње и тамнице — ваљда од каке још зграде.

Зидови су у кула били јаки и дебели, а предњи је бедем зидан у дебљини до 3·5 *м*. Та се је дебљина дизала до 4 *м* висине изнад врата. Ту се је зид сужавао и чинио ходник за браниоце града и дизао се је тањи зид од 1 *м* дебљине, у коме је био низ пушкарница у висини од 50 *цм* над ходником. Пушкарнице су неједнака облика; има их пукотних, рупастих и на шљеменаст прозор. (Види *слику 6.*) Овај се зид с пушкарницама у истој дебљини савија иза мале »табије« и попуњава стијене са сјеверне стране, гдје је велика табија. Западни и јужни зид дебео је 80 *цм*, с које стране ваљда није било опасности од непријатеља. Зидан је у два реда камења и унутрашњост је попуњена смјесом камења, клака и пијеска. Ова се смјеса сврстнула и окаменила, те се добро држи, дочим је двојно камење опало. (Види слику 4.) Ово се види и на кулама. Тим је камењем засута и унутрашњост града и око града, — све се је скоро сорвало, као и западни зид, па се не знају пушкарнице.

Пењање и верање по граду веома је теготно, као и улаз у њ'. Насип, који је ваљда водио до капије, сурван је, те су врата остала високо у зиду над јаком стрмином литицâ. *(Слика 9.)*. Сада се вере побочном стијеном; провлачи се кроз процјеп 1·4 *м* широк и преко 2 *м* висок, и пуже се 2·2 *м* косом каменом гредом до врата.

Дôњи је град много нижи и скоро једнаке дуљине, но двојином ширине од горњега. У њему је све обурвано, те се прилично распознају само зидине

зграда на југо-источној страни. С југа је заштићен високим, стрмим стијенама, попуњеним зидом. Зид га је затварао и с истока и запада, док се од сјевера надносила стјеновита, стрма коса горњег града.

Зидан је чврсто као и горњи град, но од западне је стране много приступачнији непријатељу, него ли горњи. С тога су увале међу упоредним косама обију градова затварала по неколика зида, спуштајући се у размаку један испод другога до у провалије. (Види *слику 4.*) Капија му се није сачувала, но улаз је био са сјеверо-источне стране, као и данас; иза њега је десно дугачка

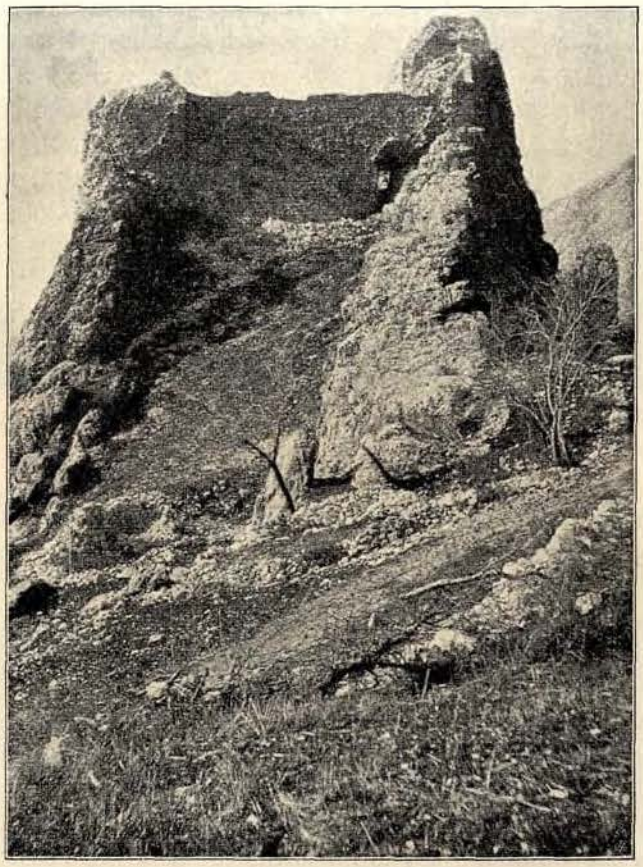

Слика 8. Кључ. Поглед са Стôца.

камена столица — управо испод тамнице. У погибељи се бјежало наднесеном косом и улазило тајним пролазом у горњи град.

Пред градом је џамија, за коју веле да је била црква. Поправљајући је 1905. год. одвалили су довратник с натписом, који је био окренут у унутрашњост зида, па су га опет на исти начин узидали [1]).

Југо-источно од џамије изнијела се масивна стијена према граду са заравњеним тјеменом, од које се у правцу средње градске косе опружио према

[1]) Некима је било по вољи, да се ја позовем из Метохије, но други су се противили и тек ми трећи дан јавили, кад су камен узидали, изговарајући се, да нијесу могли дангубити са зидањем, док мене позову, да им прочитам. На овај начин пропада многи натпис.

истоку осамљен гребен, као наставак њезин, те се као и она стрмо обара к југу. *(Слика 4.)* На стијени је камена столица »краља Сандаља«, са исклесаним сједалом: 68 *цм* дугим, 35 *цм* широким и 40 *цм* високим. Друга је оборена са стијене, а да ли је још која била — не зна се. По њима се зове стијена — »Стôца« и около ње куће на узвисици косе — »куће на Стôцима«. *Источно од њих диже се и кула »кључког капетана«. (Слика 10.)*

Од Стôца к сјеверу, при страни до кућа, је »Бебова башча«. У њој је старо гробље, које масивним нишанима подсјећа на старе гробнице, од којих су можда и начињени. На њима су уз остале уресе уклесани напети лукови са стрелицама.

Југо-источно од ових мезара избија испод стијене обилно кључко врело »Студенац«. Около њега је обзидана пространа софа. Вода је прове-

Слика 9. Кључ. Поглед испод Стôца на доњи град.

дена каменим жлијебовима на чесму, а заокружују је и наткривају врбе и шљиве.

Од града води испод чесме стари калдрмисан пут пољем — Добојем — у Церницу, други изнад чесме страном — »Гајем« — до на обронке Врхова изнад Цернице, гдје се с првим састаје. Од потоњега одвајају се двије посве стрмените путање увалом између Врхова и Видеша (1139*м*) на Мартин (врело), и између Видеша и Рудог брда преко Седла на Рупе (поноре) у Пропоље. Овим се пријеким путевима доста теготно слази у Кључ, док су два прва удобна, особито онај пољем. С њим се састаје под дôњим градом стрменити пут — Почивала, који се дуљином преко 400 корака југо-западно оборио између града и Стôца. Води испод града и њиве »Табачнице« преко Ријеке у Заграце. Под Заграцима се рачва на троје: к западу се продужава под именом баничин пут — »Баница« — и води испод Бабе планине; к југо-истоку »Лијепа план« и к југу »Краљев пут,« водећи у Брестице.

Заграци су село — у правцу преко 200 корака — западно према граду, растављени дубоком увалом Ријеке. Куће су на пристранку као на каквој тераси, која се изнијела прама Кључу.

С ње се види »Вилина пећина«, зјајући до »Шупљег вала« у сјевероисточном углу увале, пукла огромна шупљина у вертикалној коси Рудог брда. Уздужна је отвора, нагнута смјера на лијево. Заглављена у дôњој трећини отвора огромном стијеном чини двоја врата: горња пространа и дôња мања, иза којих се отегла узбрдице колосална плочаста литица. Иза ње је јама, велике дубине; бацивши у њу камен, пада у воду и чудновато одјекива. Кад поплине Гатачко поље, из дубине избија вода и прелијева се низ плочу. Кључани се и Заграчани спуштају иза плоче доље к језеру и бацају камење у воду, што га налазе у

Слика 10. Кула кључког капетана.

излоканим јамама (кобањима их зову), да одјекива у пећини. Пред њом је много камења и стијена, што га је вода избацила. *(Слика 11.)*

Вода отјече увалом — Ријеком — 300 корака дугом у Понор, овалну литичасту јаму. Пред њим је млин, а веле, да је и у њему био, те показивају излокане жлијебове по боковима скоро усправне јаме, којима се је вода рушила на млинска кола.

Преко воде се прелази камењем — скакалима, но кад за великих плима затутњи и покуља Вилина пећина, немогућан је прелаз. Уз то набуја и нагрне Степенички поток у Церничко поље[1]), који се сађева у Јасовицу под Катуништем у њу. Загрцају ли сада обје јаме — и Јасовица и Понор, поплине цијела увала од Степена до Заградаца, и људи се веру стијенама изнад Вилине

[1]) Гдје га зову »Рјечином« (Речина народ изговара).

пећине из Заградаца у Кључ и обратно, или се одбијају Каменим брдом на Степен. Испод Кључа и Цернице право је језеро, а спојени су горњим путем — страном кроз Гај.

Тада из Вилине пећине сукља и грца вода уз велику тутњаву у кључима, по чему се је прије назвао Кључ, него ли по затвору долине (и ако се испод њега сужила и стисла, те опружила дужином до 1000 корака, да се опет испод Заградаца прошири), или да је био кључ (Schlüssel) Гацка и чувао друмове, — да га је добио са свога стратегијског положаја под литицама Рудог брда[1]). Сада се село зове Кључ, а град — »кључки град«, или — »град у Кључу«.

Загради су се прозвали, што су »за градом«. Под њима је пећина — »Голубинка« — према Вилиној пећини — и зове се по голубовима, што их има у њој.

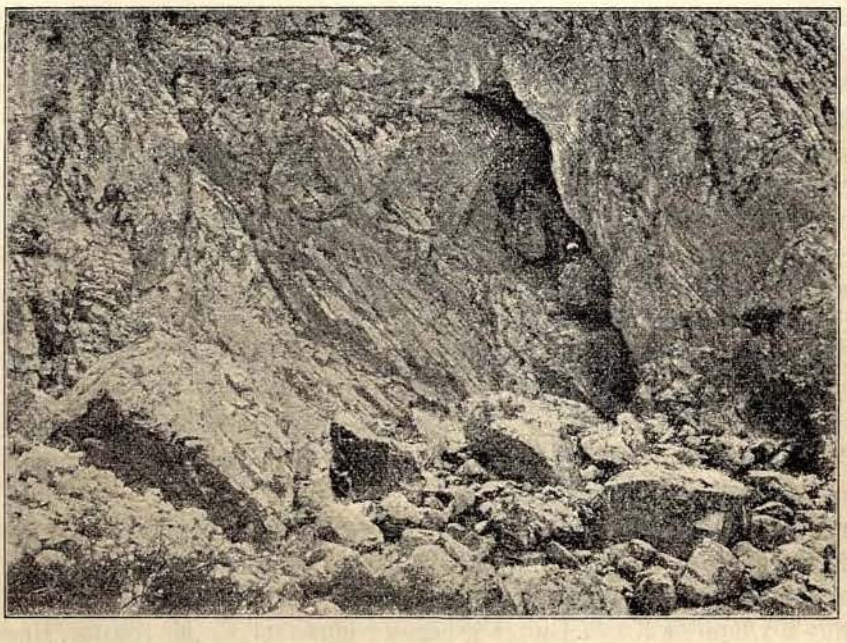

Слика 11. Вилина пећина. Поглед са Заградца.

У Вилиној пећини има мноштво слијепих миша (неки држе и о њима пишу као о »чопоровима ластавица«), а зове се по »вили«, коју су у њој вићали.

По народном предању Кључ су зидали Грци. Послије њих припао је краљу Сандаљу, кому га је касније преотео Херцег Шћепан, а од овога Турци.

Зна се, да Кључ бијаше главно боравиште Сандаљево. У њему је 10. децембра 1410. издао исправу, којом продаде Млечићима варош Островицу у Далмацији. Након смрти прве своје жене, Катарине, 1412. године, ожени се Јеленом, удовицом иза покојног зетског кнеза, Ђурђа Страшимирова Балшића, а кћерком погинулог кнеза Лазара († 15. јуна 1389.). Народ држи, да је то »Јела Милошева« (Обилића), па да ју је Сандаљ силом довео себи за жену и с тога је

[1]) Ово би име прије ишло Вратару у Суђесци, који је у истину затварао тјеснац и једини туда пролаз у Тјентишта на знаменитом дубровачком путу.

под стражом чувао у Кључу. Веле, да је она саградила цркву пред градом, као и оне у Церници: под Маковим валом, на Црквини за кућом Шулића, на Беглуку, двије на Шушњетици, на Ханској главици (ту има и гробља, а био је и хан).

И ако је забиљежено остало, да је Сандаљ: »владар живахна духа и оштра ума, а уза то веома љубезан«, у народу је остало, да је Јела с његове лоше ћуди и поступања више пута покушавала побјећи[1]), па најпослије и побјегла пут Бањана. Том приликом да се је окренула и повикала: »Хеј, моје злато!« и — »Хеј, мој мужу!« — оставши на спомен тога »Златна страна« и »Мужевице«. У Бањанима је родила мушко дијете, замотала га и оставила у коприви, од кога су Копривице.

Тако народ, па и још више прича о »краљу Сандаљу«, који се је у истину за Остоје и Твртка II. уздигао до краљевске моћи и угледа. То се види из даровнице, издане Дубровчанима 24. јуна 1419. на Стјепан пољу под градом Соколом, показујући, да није Остоји подложан, него управо раван: а иза Тврткова крунисања (1421.) осили се још више, да је фактички био угледнији и славнији од њега.

Тому је доста припомогла и женидба с Јеленом, ступивши тим у сродство с Балшићима и деспотом Стеваном и Ђурђем.

Присвајајући земље сусједних кнежева рашири баштину својих предака, Вука Храње и војводе Влатка, те ју склопивши очи (15. марта 1435.), остави своме синовцу Стјепану у пространим границама са многим тврдим градовима.

О Херцегу Стјепану говоре, да је био »Србин-ришћанин«, а Сандаљ »безвјерац«, јер је кињио и мучио Јелу. Не држе их сродницима, а најмање, да је био Сандаљ Шћепану стриц. Сродницима држе, а неки и браћом: Херцега Шћепана, Деспота Ђура и Васојевића Ива. Први је отео од Сандаља Кључ и Херцеговину, други Црну Гору, трећи Арбанију.

Зна се за Херцега Стјепана, да се је често бавио у Кључу, као и његови синови. Ту је примао и посланства. О паду његову у турске руке прича се као и о осталим Херцеговим градовима.

Херцег је своме сину испросио дјевојку у »Талији«. Када су је довели у Кључ, свиди му се и узе је себи. Син разјарен устане противу оца, па — »ја ху, ја феттха!« и право у Стамбол. Потурчи се, измоли у султана војску, дође у Херцеговину и удари на Кључ. Био га је седам година из Зборне гомиле. Немогавши му ништа нахудити примаче се к Церници и војску размјести једну у поток прама Макову валу, а једну под Маков вао. Свој чадор намјести за Маковим валом и стаде бити град. Немогући му ни сада ништа учинити, одабере се из војске 1500 шкрлучи, учине дову, обуку се у ћефине, па ударе на град: пољем коњици, а брдом пјешаци. Први дођу на град: Мехо, Хасо и Хусо. Нанесу их коњи — сва три дората таста, лисаста и тврдоусна (тврдоглава), те Мехо удари миздраком у врата.

Херцег побјегне у Благај[2]), а син се натисне за њим. За ноћ начини кулу више града, па му и њега узе, а он побјегне у Дубровник и отјера благо. Бојећи

---

[1]) У ту је сврху слала своје вјерне слуге, да извиђају пут, по чему су добили име: Дулићи, Казанци, Вратковићи и т. д., јер слуге описивајући јој земљиште како изгледа, наглашивали су, да је као: долчићи, казани, врата и т. д. С њима је и сама ходила и извиђала, те причају, да је у Дулићима побила у земљу два дрвена ступа.

[2]) Веле, да је Херцег са женом, кћери и благом побјегао тајним излазом на запад прама Заграцима и на три се стране разбјегли, од чега су и остала она три пута: Лијепа план (по кћери Љепави), Краљев пут (по Шћепану), Баница (по жени му).

се и ту синове потјере, преваре га Дубровчани и напишше: »Проће Херцег и протјера благо«. Затражившн каснје благо, покажу му Дубровчани писмо, а он — »од муке попије шербе и ено га улибрана у Дубровнику на полицији: побочио се и црн је...«

Шехите, погинуле под Кључем, покопају у »Бебовој башчи«, међу њима и Хуса са обиљежјем на нишану: натегнут лук са стрелицом[1]). Мехо и Хасо буду награђени за јунаштво заповједницима Кључа. Од њих су Мехићи и Хасићи; од потоњих, као и градских диздара, Диздаревићи, настањени у Коритима по запуштењу кључког, а подигнућу корићког града. Цркву преокрену у џамију, поправе град, настане се у њему и около њега Турци, као и у Церници.

Тако народ о паду Кључа, што би ишло у вријеме Херцегова рата са Дубровником (1451.—1454.). Но он се је држао противу Османлија и иза Херцегове смрти († 22. маја 1466.) у рукама његових синова. Пао је, по свој прилици, с Горњом Херцеговином у њихове руке (1479.).

Османлије нијесу запустили Кључа; спомиње се 1519. год. у турско-мађарском уговору о миру. Рамберт (Rambert) га је забиљежио 1533. год. као рушевину. Њему се таким причинио ваљда издалека, а у њ се није свратио. У свом путопису (Сејахатнами) од год. 1070.—1075. по Хиџ. (1659.—1664.) спомиње га Евлија Челебија и описива: »Међу двије велике планине на малом брнјегу на ониским литицама налази се зачудна тврђава, сва од тесана камена сграђена, на пет углова су двије куле, једна према другој и су два топа, а на сјеверној страни преко јарка са вратима. Има дванаест кућица плочом покритих, једну малешну џамију и водену чатрњу[2]). Саградитељ му је херцеговачки бан, а освојитељ Ахмед паша Херцеговић. По закону султан Сулејман ханову хâс је херцеговачког паше. Војвода је заповједник, лијеп је каза са сто и педесет акчи. Имаде јењичарски сердар, градски диздар, градски људи, начелник и биљежник, харачки емин, мимарага и неколико одличника и првака, те сијело ћехаје. Из ове тврђаве сиђосмо западу намучив се сто хиљада мука, а касније, идући право истоку кроз продолице, стигосмо за пô сата у град Церницу. Кадија и војвода сједе у граду Кључу, а народ живи овдје без њих. Уредна варошица је под једним брнјегом, има једну џамију, шест месџида, једну медресу, два мектеба, једну текију, хан, једну бању и осамнаест дућана, а свега тристо и педесет плочом покривених кућа без башча и винограда. Касабица начињена је једноставно, али јој је зрак сасвијем лијеп.« (Гласник земаљ. музеја, књ. XX., стр. 321.—322.)

Кључ (Fortezza di Cliuz) спомиње се и у ратовима турско-млетачким иза пада Херцег-Новог (1687.). Тако у похвалницама Петра Двода (Pjetro Duodo) од 24. маја 1691. и Алојза Моченига (Alvise Mocenigo) од 6. новембра 1717. Нов-

[1]) По чему их зову циганима, тумачећи да је то даулбас, што су га носили пред војском.

[2]) Чудновато да наводи куле су пет углова, — њих нема, нити су таке биле, а нијесу ни једна према другој. Топови су се одржали до наших дана. Мали су, гвоздени и без лафета — леже на земљи. Врата су на исток, а процјеп је стијене на сјевер, куда се сада провлачи до пред врата. Ово ће свакако бити погрешка, јер кашње излазећи из тврђаве сађе западно — ваљда низ Провалије! Као што је речено, из горњега се града излази источно на врата, спушта се стрмо литицом и заокренувши се сјеверно пролази се процјепом стијене, те се савија југозападно низ Почивала под гôрњи град. — Куће мисли у дôњем граду, гдје су биле и за Сандаља и Херцега Шћепана, па су до недавна у њему становали Мехићи и Хасићи. Џамија је пред градом, гдје ваљда и куће броји. Чатрња је у горњем граду, а чесма пред градом, коју и не спомиње, као ни у Церници.

љанима. (Томо К. Поповић. Херцег Нови. стр. 48. и 51.). А у XIV. пјесми »Српског Огледала« о Вуку Томановићу, гдје се опјева плијен Љубовића оваца и ставља се у 1737. год., спомиње се Кључ. Бијаше се придесио паша на Гацку са три табора аскера, кад му дојавише за плијен и од Ровина Вука. Паша даје тристотине друга пјешца и коњика, да га ухвате и уз то још:

Дава паша блага триста ћеса
И све Гацко поље под харачом,
Да му купи гроше и дукате,
Да не дава цару и везиру!
И врћ' ћу га у Кључ капетаном!

Кључ се спомиње и 1768. год. Наиме у половини мјесеца јануара те године изиђе Шћепан Мали из Мајина на Цетиње. То збуни сусједне Турке херцеговачке и арбанашке, те стану оправљати градове и у њих довлачити храну, џебхану и војску, па се потуже и у Цариград, тражећи помоћи у војсци, јер да се налазе у великој опасности. Међу агама и заповједницима херцеговачких градова (Никшића, Клобука, Требиња) спомиње се и кључки у Гацку. (Д. Милаковић, Историја Црне Горе, стр. 126.)

Кључ се и касније спомиње у народним пјесмама — његови капетани и диздари. А год. 1831. бијаше се у њ затворио с војском Турханија пред Смаилагом Ченгићем. У њему је тамновао Стојан и Петко Ковачевић 1861. (?) год. и из њега скочили и побјегли.

И тако се је Кључ одржао са своја два стара топа скоро цијелу турску владавину. Напуштен је пред окупацију, када је подигнут град у Коритима. За посљедних буна затварали су Кључани у њ хајван, што и сада чине с прољећа и јесени. Љети у оба града саде Мехићи кртолу као и између провалија. Њихова је својина, а куће су им биле у дôњем граду, док их не напустише и разоргаше се. Веле, да је уз првашње буне сав дôњи град био наткривен дрвеном јапијом.

Стари Хакија Капетановић-Тановић није био сретан, да замијени свога оца у капетанству, пред којим их је било седам из њихове породице. Добио им га је јунаштвом на Габели Омер буљукбаша, потурчени ускок Тановић са Мајина из Боке, — ваљда 1694. год., јер су је 1715. разорили Млечићи.

Иза окупације раскопавао је Кључ и по њему ровио инжинијер, Хуго Једличка, па је и она два топа скинуо с града и однио. Налазе се у сарајевском музеју.

Prilog Statutu Poljica.

Priopćio

J. Ceresatti (Srinjine).

(Sa jednom tablom.)

Presvijetli pl. Pavić, sada umirovljeni podnamjesnik Dalmacije, izdade otrag koju godinu poljički statut t. j. zakonik, po kome se je vladala slobodna poljička knežija u Dalmaciji.

Ovih dana, prevrćući župske spise sela Srinjina (nahode se u srednjim Poljicima stare poljičke knežije u Dalmaciji), namjerim se na jedno pismo pisano rukopisom poljičkom glagolicom.

Selo Srinjine (broji oko 700 duša) dijeli potok »Vilar« u dva dijela: s jedne strane odlomak zvan »Tvrčići«, a drugi »Srinjane«. Izmegju ova dva odlomka opstoji još od starine seoski antagonizam, koji se ni danas nije ukinuo.

I ovo pismo baš se bavi tim pitanjem.

Držim shodnim, iznijeti ga na javu u prepisu sa današnjim običnim slovima, koje bi moglo služiti kao prilog onog općenitog štatuta izdatog od pl. Pavića.

Napomenuti mi je, da sam ga vjerno prepisao — uti jacet — samo sam za bolje razumijevanje neke riječi odijeljeno prepisao, jer imade na dosta mjesta po dvije ili tri riječi napisane skupa.

Ovo se pismo čuva u župskom arhivu u dvostrukom, a rek bi po svemu, da ih je jedna te ista ruka pisala.

Jesus i Marija Amen.

1698. miseca julija na 25.

Ovo neka se zna, kako se sastaše sejlani Srijnani i Tvrčićani sejlani jedni i druzi za učinit pravi sklad meću sobom u napridak od ovoga dneva.

Prvi kapitul. Ako bi se našlo meju nami da je lupež ukrejo lupeškim načinom od žita od masta od pšenice, od svake struke, što vala dvi libre da jema platiti u selo koliko naću sejlani i osude ga: ako bi bijo starišina od kuće, da mu se ubije goveče i sejlani da piju i jidu na negove istancije, a on da plati svu škodu = ako li bi učinijo mlaji jnegov da se jema starišina podložit = ako se nebi tijo podložiti: da plati starišina, ča je imenovano ozgor = a da sejlani učine, kako je pravo i ča učine, dobro da su učinili = i da on nima poć na drugu pravdu — veće pred svoje sejlane — a da mu učine pravu pravdu: ako bi poša na drugu pravdu, da plati zgor imenovanu osudu. Kapitul drugi. Ako bi se naša u selu muzuvir, da ga jemaju

karat svi sejlani jedni i druzi i da plati zgor imenovani osud i da ga jemaju izagnati jnegovi bratimi izmeju sebe; ako li nebi otili, da izrenu ostale skule tu skulu izmeju sebe, u kojoj je on bratim.

Prošti se ova kniga pred svimi sejlani jednimi i druzimi i rekoše, da su svi kuntenti i podpisaše se svi jednom rukom: svidok Ivan Suturičić — Ivaniš Delisin i svi ostali sejlani ovo bih učijneno na Brisniku[1]*) istoga miseca i godišta zgor imenovanoga.*

D$^{o(m)}$ Mikula Mužinić
svidok i pisa ovo.

(Ispod ovoga čita se nadalje:)

1719. miseca aprila na 16.

Mih svi sejlani Srijnani i Tvrčićani obe skule sve ovo potvrdismo, kako je ovo zgora prvo pisano i još činimo iznova ovi kapitul svi sejlani Srijnani i Tvrčićani obe skule dogovorno: a to jest: ako bi sagrišijo koji bratim ter bi ga izagnala negova skula izmeću sebe — da ga druga skula ne ima ni more prijati meju se u svoju skulu brez dopuščena iste skule, iz koje je izagnat; ako li bi ga koja skula primila, da ona skula ima platiti libar tride(s)et u crkvu blažene gospe.

Takojer ako bi umro koji bratim ali drugo čejlade od kuće bratinske u kojoj skuli, da ima udil gaštalac od skule, u koje (je) mrtvac avizati gaštalca od druge skule, a gaštac bratime: ako li bi koji gaštalac ovo valijo da plaća u svoju skulu libricu voska a bratim bu(du)ći avizan ter nedoša kući, gdi je mrtvac, pomoć sprovoditi mrca s ostalom braćom, da ima platiti u svoju skulu po librice voska = ako li nebi moga poći na sprovod bratim rotni cića koga očita uzroka, da ima poći drugo čejlade do kuće: ne došavši, da ima platiti, kako je zgora.

Takojer da nimaju Srijnani ni Tvrčićani sami po sebi obirati kurata ni remetu, nego li u dogovoru, kako je bilo vazda od starine = prvo se dogovorivši svi skladno pako prokuraturi ili kojim se naredi neka ga ponude i mole, kako se pristoje s poštenjem: ako li bi bilo mišaline izmeju jedni i druzi sejlani: a to da su niki za jednoga a niki za drugoga, kako se uža zgaćati: neka se brušketa kud bude veće naka onako i bude: liše prvo dogovora da se nima nišće činiti = ako bi se tko naša da bi u ovo valija, da ima svekolike poštovati.

I ovo se prošti prid svima sejlani jedinim i druzimi i biše svih kuntenti = i još učini se ovo, da svaka skula u sebi drži ovaku kartu, neka se nitkor ne more izvitovati, da nije ovo zna.

D^{on} Jura Vukičević
pisa po nare(d)bi svi kako je zgora.

Otraga u jednog egzemplara: Karta s Tvarčićani u drugog egzemplara: S Tvarčićani 2 od ugovora.

---

[1]) Mjesto po sredini izmegju oba odlomka, koje se i dandanas tako naziva.

Tabla.

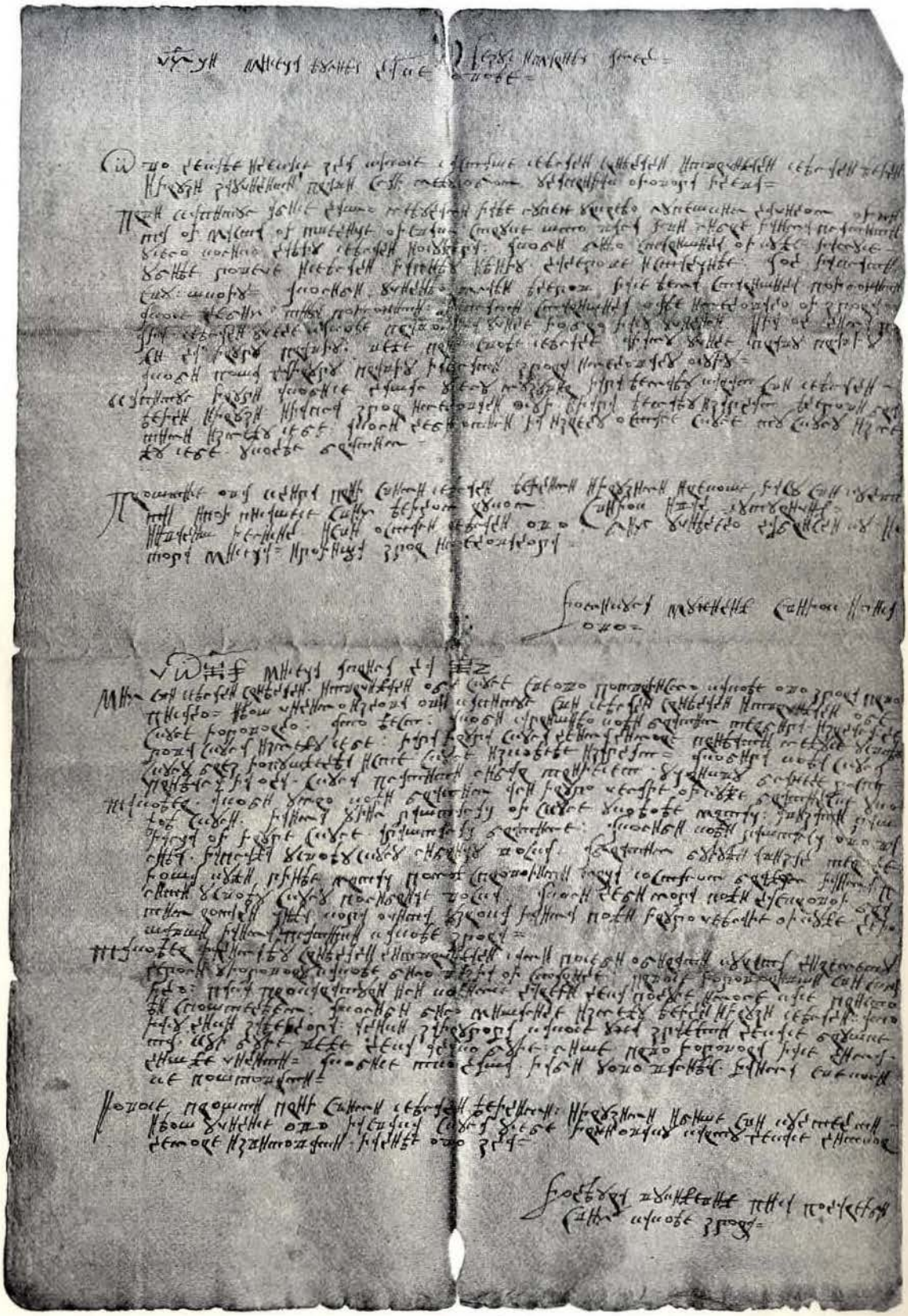

Херцеговачки манастири.

Пише

др. **Владимир Ћоровић.**

I. Требињски манастир (Тврдош).

1.

Са ванредним погледом на читаву жупну долину све до Дражидола, управ изнад Требишњице, на њеној десној страни, на подножју некад шумовитог Кличања, на избоченим и оштрим хридинама, био је подигнут требињски манастир богородичиног успенија, познат у народу, по имену околних двају села Тврдоша, као Тврдош.

Име Тврдош не долази никад у старијим споменицима. Манастир се зове просто: цркꙑва ѹспѣнїа прѣсвѣтїѣ богородице вь Трѣ[бинѣ] (1509.); храмъ оуспѣнїа пречистиѣ богородице вь Трѣбꙑню (1524.); въ монастїрѣ глаголемомь Трѣбиню (1654.); храму идѣже ест оуспѣнїѣ прѣсветꙑѣ владичице наше богородице, на мѣстѣ зовомо Трѣбине (1562.); храму оуспенїа прѣсвѣтеи богородице, иже ест въ Трѣбинѹ (1602.)[1] и т. д. У Требињу самом спомиње се у старијим споменицима само храм св. Стефана; развалине једног манастира, прича се, да су се могле видјети још прије 70 година у кастелу. За њих причају католици, да је то био манастир св. Михајла, а православни, да је био богородичин. Осим њих нарочито је познат манастир св. Петра у Чичеву, близу Требиња[2].

Да овај манастир успенија богородичиног није био у самом Требињу, него ван њега види се из ових спомена. У рукопису манастира Савине бр. 149. има овај раније лоше издан запис из 1622. године:[3] ✠ Сїю лѣствицѹ и главизни Маѯимови и Ѡсихїа прѣзвитера кѹпи ѧзъ грѣшни ѿмо Їларїѡ

[1]) Љ. Стојановић: Стари српски записи и натписи, бр. 404., 451., 1504., 629., 919.

[2]) Dr. C. Jireček: Das christliche Element in der topographischen Nomenclatur der Balkanländer (Sitzungsberichte der Wiener Akad. CXXXVI.), Wien 1897., стр. 33.—34. Народ зове кастелски манастир именом: Иѣсар. Ср. и биљешку Ст. Р. Делића, Školski Vjesnik, 1906., стр. 166.

[3]) Љ. Стојановић, сп. дј., бр. 1122.

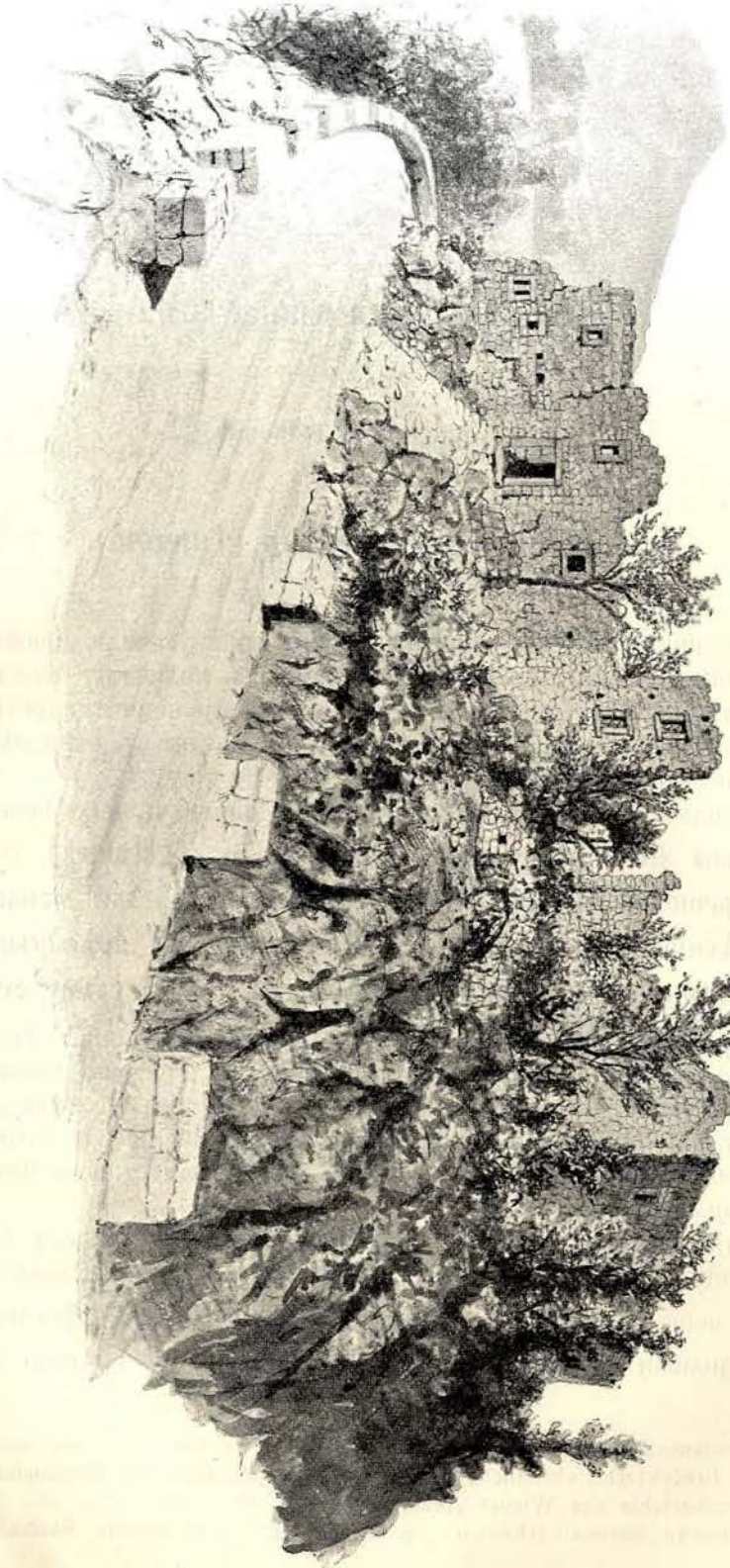

Слика 1.

Рушевине манастирске посматране с требињског пута.

хилиа́рскы̀ цено́ю сре́бра ф а҃с ѿ Михаила дїакона, е́же и҃ѐ въ Керасїѝ и̂ приложы́хъ ю̀ монастирю̀ ѹ҆спе́нїа пр҃че́тїе бг҃оми́тери въ жю̀пи Требиньа, да и҃ѐ на по́лзю̀ чтѹ́щимъ ю̀. И̂ а҆ще не́кто дрꙁне́ ѿнимити ю̀ и̂ на дрѹ́гѹ̀ страню̀ подати и̂ли любо каковою̀ вѣщїю̀ дрꙁне́ ѿнимити, таковы̀ да бѹ́дѣ̀ прокле́ ѿ г҃а ба҃ и̂ ѿ пр҃че́тїе бг҃оми́тери и̂ ѿ т҃ѝ сто҃хъ ѿцъ, кѹ́пно и̂ ѿ все҃ сто҃. ле҃. ҂зр҃л҃. У молби манастира Савине сенату млетачком, да им дозволе градњу нове цркве, 9. марта 1776., вели се: *nella conquista di Castel Novo furono i primi a rassegnarsi sudeti di uostra serenità li monaci e calogieri del monastero situato sotto Trebigne.* Положај манастира према води Требишњици опредјељују и ове ријечи из приложеног писма од 3. септембра 1693.: *il monastero della B. V. di là della aqua di Trebigne.* И ово мјесто из извјештаја млетачког провидура од 12. јула 1690.: *distrutta così tutta la pianura di Trebigne, non sussiste di là dell' acqua altro, ch' el monastero, due forte torri e la villeta di Mostachi situata tra l' un e l' altre*[1]). Најзанимљивија и најважнија је биљешка из 1694. год., у којој се вели, да је у провинцији требињској *(provincia Trebigne)* велик мост *che solo concede il passo all' altra riva* са кулом, а у близини да се налази *monistero de' calogeri, fabbricato in un' erta collina della stessa linea, cinto di mura quadruplicate e d' ogn' intorno da grossa e perfetta palificata*[2]). Манастир је удаљен од саме вароши Требиња, данашњег, четири и по километра; од његових предграђа, која се исто прибрајају требињској општини, од Засада три, а од Мостића два километра.

Као за многе православне манастире на Балкану, нарочито у Светој Гори, тако се прича и за манастир требињски, да су га основали цар Константин и царица Јелена давши му име Тврдош по тврдини терена на ком је основан[3]). Та је традиција прилично стара, и ако, наравно, није истинита. Њу спомиње 1701. славонски владика Стефан Љубибратић, казујући како је манастир подигао цар Костантин **и҆штѐ сѹ́шти емѹ̀ въ Римѣ**[4]). У једном запису поменика данас у Дужима тој се традицији додаје, да је манастир био обновљен 1270. од краља Милутина за митрополита кир Василија и игумана кир Венијамина **съ и҆немн свещенонноцн и православнымн болари и васемн христи(ѣ)нн и тѣ хътитори светаго сего храма**[5]). Запис тај је без вриједности. 1270. године Милутин још није био краљ; он је то истом од 1282. Сам запис године а҃с҃о҃ показује, да је несавремен и према том непоуздан. У то доба (све до прогласа патријаршије) ми смо имали само једног архиепископа, остали су сви били епископи. Ниједан од српских архиепископа до патријарха Јоаникија није се звао Василије. Има, најзад, и традиција, да је овај манастир саградио Херцег Стјепан[6]).

---

[1]) Il Montenegro da relazioni dei provveditori veneti (1687.—1735.). Roma 1896., стр. 67.

[2]) Jireček, op. cit., стр. 34.

[3]) Књижевни радови Ниħ. Дучића I, Биоград 1891.. стр. 6.—7.; Л. Нинковић: Српски споменици из травунске околине, Биоград 1910., стр. 50.

[4]) Starine XVI., стр. 103.

[5]) Дучић, сп. дј., стр. 8.—11.; Стојановић, сп. дј., бр. 4300.

[6]) В. Врчевић, Летопис, књ. 270, 1910., стр. 56.—57.

Најпоузданији запис о првим почецима требињског манастира имамо у савинском октоиху. Марко Требињац, који је писао тај запис 31. марта 1509. године, каже, да је то радио по наредби архијереја кир Висариона, при архијепископу Јовану **вь мєстѣ ѿ нихъ сьзданнѣи цркви Успѣнїа пр҃свѣтїѣ богородице вь Трѣбинѣ**[1]. По том излази, да су кир Висарион и кир Јован основали тај манастир, саздали га. Биљешке о њима обојици скупио је И. Руварац[2]. Упада у очи, да се обојица архиепископа спомињу у исто вријеме као оснивачи манастира. То упада тим више у очи, што се оба означавају као владике херцеговачке, само се за Јована вели, да је насљедник престола Св. Саве (**пр҃дрьжещи пр҃столь свѣтаго Савїи**). Али то није ништа необично. Херцеговина, у њезином широком и ранијем обиму, имала је по два митрополита. Ево примјера: 1601. год. у житомишљићком мјесечнику спомиње се митрополит „**Херцѣговски**“ кир Леонтије Милешевски[3]); 1605. он се спомиње и у пивском манастиру. У исто доба 1602. има запис другог, требињског митрополита, кир Силвестра на једном законику[3]). Руварац је упозорио на два митрополита Лонгина и Симеона око 1615. оба херцеговачка, од којих се први означава у једном запису из 1623. као митрополит „**петровски и полухерцеговски**“. Име петровски је по Петрову манастиру на Лиму; он је митрополит источне Херцеговине, гдје су манастири Малешева, Вранштица, Морача, светотроички манастир код Пљеваља и Дубочица[4]). Важно је, да је та подјела трајала и касније, и ако је за мало престала иза 1651., и да је и тражена. У преговорима са Аустријом 1737.—1739. наши људи тражили су и аустријске власти биле су вољне, да им се даду два епископа: *eppiscopi qui tantum duo essent, nempe Herzegoviensis et Czernogoriensis,* у предлогу цару вели се: die zahl deren Bischoffen anverlangter massen verbleiben zwey von Herzegowin und zwey von Hersiogrot[5]). Двојица архијепископа у релативно малим епархијама не мора да зачуђава; 1484. спомињу се у још мањој Иванбеговој Зети један архијепископ и један епископ. Око 1710. имају чак три херцеговачка, од којих је један био у Херцег Новом.

Н. Дучић је, по ранијој једној сумњи Руварчевој, кушао да докаже непоузданост овог записа[6]). Он је, на име, узео да је Јован, који се овдје спомиње, пећки патријарх Јован, а Висарион да је онај доцнији митрополит херцеговачки. Тако је, наравно, дошао до закључка, да је запис несавремен и непоуздан, јер догађаје из 1592.—1599. ставља у 1509. Кад се, међу тим, види да има, осим овог записа, још и других, који знају за личности обојице споменутих епископа, онда сумња Дучићева пада сама по себи. Остаје само један детаљ, који је он изнио у корист записа и који је врло важан. То је поменик митрополита херцеговачких манастира Требиња, у коме се као прва двојица наводе његови

---

[1]) Стојановић, сп. дј., бр. 404.

[2]) О хумским епископима и херцеговачким митрополитима до године 1766., Мостар 1901., стр. 11.—12.

[3]) Стојановић, сп. дј., бр. 5633., 919., 1132.

[4]) Руварац, сп. дј., 15.—18. Н. Дучић: Књижевни радови II., Београд 1892., стр. 278.

[5]) I. Langer: Nord-Albaniens und der Herzegowina Unterwerfungs-Anerbieten an Oesterreich 1737.—1739. Wien 1880., стр. 26., 54.—55.

[6]) Н. Дучић: Књижевни радови I., стр. 21.—26.

оснивачи Висарион и Јован. Иза њих долази Марко, који се први пут спомиње 1524. године. И други подаци из тог записа вјерни су: тако онај, да је 31. марта те године била Лазарева субота; тачан је круг сунца и мјесеца; тачан навод да је тад царевао Бајазид[1]). Занимљиво је напоменути, да су и у доба кад је манастир пропао, била два митрополита Саватије и Нектарије, оба за њ необично заинтересована.

Вијести о манастиру кроз XVI. стољеће врло су оскудне. У толиким описима Херцеговине, које су давали разни путници, он се не спомиње ни једном. И то с тога, што је био на страни, не на домаку и видику главних друмова, којим су ишле разне експедиције. Оне су се искључиво кретале или старим путем преко данашњега Арсланагића Моста на Рудине или са Бргата на Слано и одатле даље кроз Попово; у оба случаја далеко од манастира.

Из хисторије манастира у XVI. вијеку знамо данас само ово: да су калуђери 1517. купили једну њиву Суботину у селу Грабљима за 450 акчи[2]); да је ту 1524. Јован Малешевац написао један минеј и да му је јеромонах Симеон приложио 1562. књигу стихосиј[3]). Има, осим тога, у манастиру Дужима једно сребром оковано тетраеванђелије и на корицама његовим налази се овај запис: **вь лѣ ѕпѳ** (7085.=1577),† **сн тетроваглель** (!) **Ѹспенна с҃тѣї б҃це ва Требинѣ.** Пред крај стољећа вођени су преговори с херцеговачким владиком Висарионом, који је ту становао, о заједничком устанку свих Хришћана против Турака у савезу са западним хришћанским силама под папиним протекторатом. 24. априла 1596. потписао је и владика Висарион са шест главара и војвода у Требињу писмо, којим се означују као одани Аустрији и спремни радити за њу и којим дају пуномоћ фра Доминику Андријашевићу за цара Рудолфа[4]). Није, према том, немогуће, да су ти преговори и вођени у манастиру, гдје је био владика; нарочито то изгледа вјероватно онда, кад се зна, да су калуђери били у том покрету најревноснији агитатори и главни посредници.

У XVII. стољећу вијести су о манастиру врло честе и обилате и, што је много важније, потпуно разноврсне.

Имање манастирско знатно расте. По попису из 1615. године, који доносимо у прилогу, манастир је имао неколико њива и винограда, на које су калуђери имали да плаћају не као порез, него као земљарину, 220 аспри[5]). Инвентар се богати лијепим прилозима. Тако су манастиру поклањани сребрени крстови 1634., 1692. и један незнано кад од неког Вујадина[6]) или му остајали као онај Јоаникијев послије смрти ког брата[7]). 1637. добио је манастир рипиде, 1650. поклони проигуман Јоаникије с дружином једну петохљебницу. 1602. дарова херцеговачки митрополит један законик, 1622. хиландарски игуман Иларион књигу Лествицу, 1652. при-

[1]) Руварац: О пећким патријарсима, Задар 1888., стр. 18. ff.

[2]) Гласник Земаљ. Музеја 1908., стр. 113.

[3]) Стојановић, сп. дј., бр. 451., 629.

[4]) Slavische Bibliothek, II., стр. 292.—293. Руварац: О пећким патријарсима, стр. 50.–51. Ј. Н. Томић: Пећки патријарах Јован. Земун 1903., стр. 41. ff.; 47. ff.; 75. ff.

[5]) По једном овјеровљеном али знатно оштећеном талијанском пријеводу турског фермана из 1629. упућена новском кадији. (Арх. манастира Савине.)

[6]) Стојановић: Записи, бр. 1261., 1959., 4677.

[7]) ibid. Зап. бр. 1566. Година на крсту Елевтеријеву, како је саопштио Н. Ружичић (Старинар XI., 1894., стр. 110.) није **з҃г** него **з҃ѕ** и он, према том, иде у год. 1692.

поси му неки пуковник Јован једно еванђелије, које окива скимник манастирски Михајло[1]).

И сам манастир имао је средстава да набавља утвари. 1659. рађена је за њ у Биограду лијепа и скупа плаштаница; 1637. израђена су за њ два дискоса; још 1615. начињен му је прилично велик сребрни ћивот.

По примјеру других наших монаха, који су ишли у Русију и Влашку, да од тамошњих православних владалаца иште прилоге за манастире, ишли су и калуђери требињски. 15. јуна 1646. одредио је угровлашки господар Јован Матеј Басараба, да се даје манастиру по 1800 аспри годишње, а духовницима, који по то дођу, по 200 аспри за трошак.

Извјесну агилност показивао је нарочито настојатељ Исаија. Он је 1654. преписао у манастиру за њ књигу тројадик; 1656. дао је да се окује један крст манастирски. Написао је, осим тога, једно писмо, којим моли помоћ за манастир од добрих људи, јер: **въ сїа прискрьбна и ноужна врѣмена насилованїа и даны и бѣди, а помощи ни ѿкоудоу не имами развѣ бга и вась православнихъ Хр҃тїанъ**[2]), и упутио га је по једном брату међу побожне Хришћане. Та је помоћ била потребна иза зулума и намета Али-паше Ченгића, које онако живо описује инок Гаврил 1651.: **Тогда монастыри великые бѣди и нѹжде подимахѹ, не цѣнѣхѹ хилядами аспри, него по три и по четири хилядѣ грошевъ ѿ монастыра вьзымахѹ**[3]). Јер Фазли паша, везир босански, наметнуо је силне порезе, да може издржати војску под Клисом и Будимом и да у опште може оперисати спрам Млечића. Огорчење турско због тих намета и ратовања у Далмацији осјетили су не само наши људи и требињски манастир, него и католици. 1653. опљачкан је манастир у Рами и у њему убијено неколико фрањеваца; а »ostali bosanski samostani bješe nemilo poharani i oglobljeni«[4]).

Као један од оних, који је иштући милостињу за овај манастир дошао до руског цара и добио »обичное жалованье« 17. марта 1654. спомиње се неки Арсеније митрополит херцеговачки. Наша врела не знају никако за тог митрополита[5]) и он нам с тога изгледа сумњив као и многи други типови калуђера путника. Да је и у Русији постао сумњив види се по том, што је на захтјев патријарха Никона био затворен у павловски манастир, гдје је и умро[6]).

Требињски се манастир нарочито истиче у доба митрополита Василија Јовановића (1639.—1671.), популарног острошког светитеља, под којим су се 1651. спојиле обје херцеговачке митрополије. Због политичких прилика Василије

---

[1]) ibid. Зап. бр. 1456., 1294., 919., 1122., 1488.

[2]) Гласник срп. ученог друштва, књ. 63., (1885.), стр. 238.—239. Ср. осим тога: Записи, бр. 1504., 1530.

[3]) Записи, бр. 1467.

[4]) M. V. Batinić: Djelovanje Franjevaca, II., Zagreb 1883., стр. 125.

[5]) У Савини има крст пренешен ваљда из Требиња, на коме стоји само година 1654. и име Арсеније без ознаке функције. Записи, бр. 1506. Могуће је, да се тај члан братства издавао на путу и у Русији за митрополита, да би тако имао више успјеха, можда у корист манастира, а можда и у своју.

[6]) Руварац: О хумским епископима, стр. 19. О том архијепископу пише опширније: Ст. Димитријевић, Одношаји пећских патријараха с Русијом у XVII. веку (Глас С. К. Академије, LVIII.), стр. 236.—238., 264.—265.

је заједно са босанским митрополитом Епифанијем и бањским епископом Исаијом покренуо попово питање о унији православне цркве с католичком. Он је, на име, у традицији патријарха Јована желио ослобођење Хришћана од Турака и видио је, да му је то могуће само помоћу католичких држава Аустрије и Млетака и упливом папиним. С тога, да би папу задобио за ту идеју, он жртвује своје досадање припадништво цариградском патријарху. Ту идеју њих тројица јавно истакоше 1648. године у доба кандијског рата.

1661. је Ћирил, игуман требињског манастира, однио папи Александру VII. Василијево писмо, којим овај увјеравајући папу о својој привржености моли свету столицу, да препоручи манастир пажњи дубровачке републике и да им помогне против Турака. 25. априла исте године одговорио је папа на то писмо обећавајући и благосивајући; исти дан писао је и дубровачкој републици. Он им у том писму вели како *Basilius, archiepiscopus Hercegovinae cum suo monasterio trebinensi post agnitam orthodoxae fidei veritatem et huic sancte sedi praestitam obedientiam vobis multo magis carus et acceptus futurus sit* и како они у интересу цркве треба да настоје, да се ови уздрже и ојачају предусретљивошћу католика. 3. Јануара 1671. писао је Василије и игуман Атанасије из „монастира свете госпе“ папи Клименту X., који је „крьстьньства кроуна и дика и похвала“ за велике „тѫге и неволе, кое отъ проклетнехъ Турака трпимо на ове страни за обе рати“. Биједа је њихова велика; „не оуздамо се“, веле „у дроугога нѣго оу господина бога и оу тебе, свети оче“. Гоњени су, пате, трпе и готово очајавају; моле се у манастиру пред крстом, што им га је послао папа Александар. Шаљу два брата Филипа и Симеона, да се поклоне папи и искажу свој јад. Из тог писма дознајемо, да је папа слао манастиру и новчане помоћи, које се за задњих девет година ради рата нијесу могле подизати. Мисија Филипова и Симеонова и сад, у главном, иде за тим. Труло им се, веле, увинуло на великој цркви; од великог потреса 1667., од кога је страдао Дубровник, оштећени су им парасури око цркве; у турској земљи треба много харча. „А ми не имамо свонехъ много башинъ, него що просимо по земли, те се тиемъ помажемо“[1]). Помоћ им на то сигурно није изостала, и ако им стварна новчана биједа није била велика. Управо тих година куповао је владика Василије неке земље и обнављао манастир Острог. А број калуђера био је око 30, што ни мало не показује оскудицу манастира.

Усљед велике близине требињског манастира дубровачком и нарочито млетачком територију, утицајем политичких струја тамошњих, са извјесном сигурношћу у случају напасти и прогона и осим тога усљед сталних тежња нашега елемента да се ослободе Турака, била је политичка активност требињских владика и калуђера увијек велика. Ми смо имали прилике да видимо, како су они учествовали у Грдановом устанку, који је настао пред крај XVII. стољећа и како су имали политичких тежња и у вријеме кандијског рата. Али најаче и најодређеније устали су они против Турака у вријеме ратовања такозваног Светог Савеза, 1684.—1699. 1687. године 10. децембра владика Саватије, који

---

[1]) A. Theiner: Vetera monumenta Slavorum Meridionalium, II., Zagrabiae 1875., стр. 160.—161.; стр. 201.

је по свој прилици замијенио у Биоград премјештеног Симеона Љубибратића, био је присутан, кад је поп војвода Вукашин Гавриловић са Никшићима положио заклетву вјерности млетачкој републици и кад је војвода Исаија Батолић из Дробњака обрицао Млечићима, да ће с 200 четника чувати Грахово од Турака и не дати, да се проводи храна у Клобук [1]). 1688. молио је игуман манастира с братством, да би их Аустрија узела у заштиту и драговољно су се потчињавали њеној власти [2]). Изгледа, да је њима било стало само до тога да се ослободе, па ма то било од ма које хришћанске државе.

У борбама, које су иза тога настале, учествовали су са свима Хришћанима јужне Херцеговине и калуђери манастира требињског и стекли су не малих заслуга за успјехе млетачког оружја. То изрично признају млетачке власти и млетачки поданици, нарочито у писму од 12. Маја 1696., које саопштавамо у прилозима, истичући у том ревност владике Нектарија Зотовића.

Учествовање то раздражило је Турке нарочито и они су 1693. године заузели манастир [3]). С тога Теофил Радуловић са 34 калуђера прелази у млетачку област у Херцег Нови. Њему и друштву његову дају млетачке власти једну малу цркву Богородичину у Мељинама, којој је најстарији траг сачуван у запису на петохљебници из 1652. године [4]). Осим тога дали су им у близини те цркве двије напуштене турске куће са три ливаде, са дозволом да их могу оправити. Поред тога им дају и нешто земље у Подима и један пашњак у Репаљу.

1694. год. догодила се катастрофа манастира. Млечићи су у борбама преотели манастир, који је био добро утврђен *„cinto di mura quadruplicate e d' ogn' intorno da grossa e perfetta palificata"*. Кад су одатле морали узмицати наредио је проведитор Марћело да се манастир лагума, да се не би Турци по ново утврдили у њему [5]). Учинили су, дакле, оно исто, што су и двије године раније учинили са цетињским манастиром [6]). Дан пропасти манастирске није нам познат.

Народна традиција зна само, да је манастир похаран и разорен од Турака. У једној занимљивој пјесми »Разрушење манастира Тврдоша« [7]) прича се, како

---

[1]) Il Montenegro da relazioni, стр. 12.

[2]) Гласник земаљ. музеја 1890., стр. 12.

[3]) Да су Турци били заузели манастир слиједи из тог, што су га Млечићи разрушили, »да се не би Турци у њему поново учврстили«. (K. Jireček, Das christliche Element, стр. 34.) Заузимање то догодило се иза 24. новембра 1692., а прије септембра 1693., Јер 24. нов. 1692. био је сишао владика Саватије у Херцег Нови и јавио Јовану Буровићу, да се Турци купе у Новом Пазару на зимовалиште, на што је овај јавио проведитору: Mi dispiace questa venuta di nemici in Hercegovina, perché dubito che ne daranno da fare. (Il Montenegro, стр. 104.). О опасности за манастир нема ту спомена. Прије 9. септембра 1693. напустио је Радуловић с калуђерима манастир, јер му тај дан већ издају млетачке власти писмену потврду за ово уступање кућа и земаља. Напади на манастир и његово заузеће могли су бити одмах почетком 1693., кад су Турци у Херцеговини почели да бивају активнији,

[4]) Записи, бр. 1485. Ср. Младен Црногорчевић: Манастир Савина, Београд 1901.

[5]) Jireček, ibid.

[6]) Јов. Н. Томић: Црна Гора за морејског рата. Београд 1907., стр. 227. ff.

[7]) Вук Стеф. Караџић: Српске народне пјесме (држ. изд.), VI., Биоград 1899., стр. 305. до 314.

Слика 2. *а*.
Манастирске рушевине гледане с Требишњице.

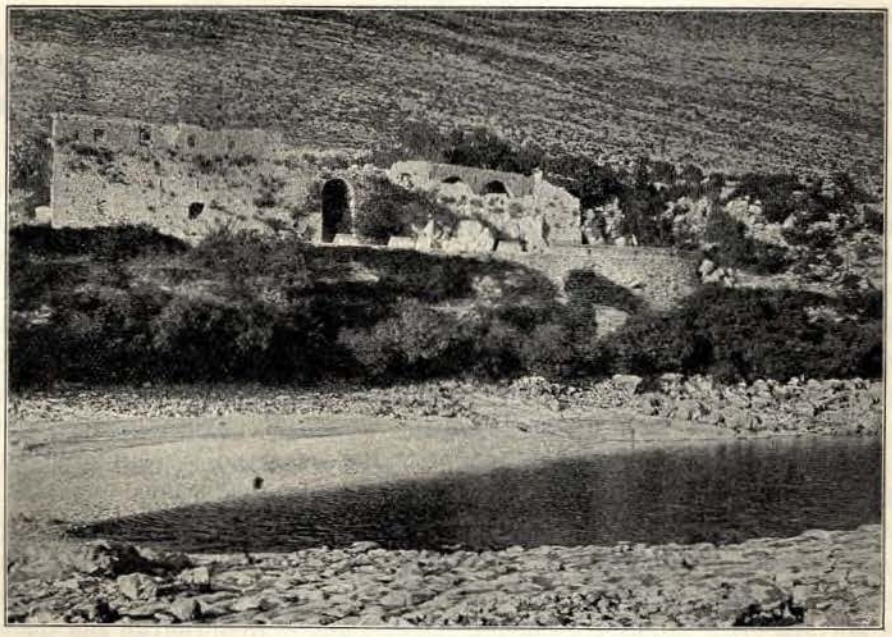

Слика 2. *б*.
Манастир гледан с друге обале.

је мостарски Осман паша са 30 делија дошао пред манастир, хулио на св. Василија и хтио да га спали. Али га светац унакази, почеше громови и муње и он у страху замоли милост и обећа редовно слати манастиру годишњу помоћ по два товара зејтина и тамјана, товар воска и позлаћено кандило од 12 ока. Његов син Али паша није хтио да послије смрти очине ради исто тако, него скупи велику војску, да похара манастир. А имао је зашто како народ мисли:

У Тврдошу бјелу манастиру,
У њему је тридест калуђера,
И толико ђака књижевника;
У њему је до триста ђемија,
Сто читлука, двадест спаилука,
Сто парипа коња седленика,
Двјеста крава, а триста волова,
Без јесапа коза и оваца.
Избе су им препуњене вином,
А амбари зоби и шенице.

Кад се војска примицала светац сам рече да бјеже у Острог, јер је од Бога суђено, да се разруши манастир. Калуђери покупише утвари и одежде и побјегоше, а Турци оплијенише и лагумаше манастир.

Манастир се у гомилу стресе,
Ал' се не да манастирска црква.
Трипут у њу лагум постављаше,
Ни ћемера дигнут' не могоше,
Но и данас тако стоји пуста,
По њој Божји свеци написани.

И калуђери требињски, који 1695. год. из Херцег Новог моле за помоћ да оправе манастир, веле у свом писму, како се налазе „ва сиѣ примор-ски тѣсноѣа“: по разорени и прегнанїї wть проклетихъ чадь агаранскихъ[1]).

Калуђери требињски прешли су дијелом већ 1693. у област млетачку, а дефинитивно послије пада манастира одлучише, да ту и остану. Један само дио није могао да се растави од свог манастира, него се склони у првашњи метох манастирски у Дужи, гдје на скоро подигоше нов манастир, пошто су им турске власти потврдиле све првашње посједе требињскога. Требињски калуђери, осјећајући оскудицу Савине, обратише се молбом православном свијету, да им помогне обновити манастир, подићи ћелије, начинити собу са путнике, ископати бунар. Гледали су, у исто вријеме, да од млетачких власти добију још који комад земље и да им се не пази много на порезе, како је у многом било под Турцима. 12. октобра 1695. добили су, кад је млетачка војска продрла дубоко у Херцеговину, оне земље и винограде, што су их имали раније и мислили су, да ће моћи обновити стари манастир. С тога се велик дио калуђера и вратио на рушевине. 4. августа 1696. потврдио је сенат споменуту одлуку и опростио им порез за вријеме рата. 8. јануара 1702. дао им је господар угровлашки Ј. Константин Басараба помоћ

[1]) Starine, XVI., стр. 101.—102.

од 45 талира сваке треће године, а калуђерима, који дођу по њу, по 13. Њему је дошао митрополит Нектарије, кога је писмом од 31. октобра 1701. топло препоручио митрополит славонски Стефан Љубибратић, да проси за обновљење требињског манастира. И то „не такмо за ѡбнаженіе свѣтіе ѡбителн нѫ аште за ѡскѹденіе и ѕмалѥніе вѣсмаа божествавны книгъ и свѣтїн ікон и чьстнны ѡдежды“[1]). Он је добио и од руског цара 1702. и 1710. по 100 рубаља за требињски манастир[2]).

Оскудица у утварима не изгледа ипак, да је била велика. У Савину је пренесен њивот требињски, плаштаница, шест крстова, велике двери, које су рађене око 1683. (поиде Тѹрчинъ на Бечь) и на којима стоји: и аще би бл҃говолиѡ бы и съградла се вѣлика црква ѕ Требиню да се имаютъ вьместит ѕ цркві ѕ треб.[3]) и доста књига. Сам владика Саватије имао је, колико се данас зна, осам разних рукописа, од којих су седам црквени. Чак не изгледа, да је било велике оскудице ни у новцу. Јер зна се, да је владика Саватије дао 1701. год. 1000 дуката за откуп владике Данила[4]).

Владика Саватије, коме је 19. јуна 1695. сенат млетачки одредио мјесечну плату од 50 либара из коморе херцегновске и 40 либрица сухога хљеба из депозита, био је с почетка у Чардаку, на по пута између Херцег Новог и Савине. Одатле је прешао у Топлу, ту саградио једну црквицу и покуповао неке земље. Цркву у Топлој почету 1709. довршио је и освјештао 1713. поставивши јој за туторе два Херцеговца: Симу Милутиновића Магазина из Требиња и Дуку Поповића из Попова[5]). Како му је ту, вели се, било тијесно за све калуђере, он их један дио врати у Херцеговину, други упути у Паштровиће у Дуљево, а он остане са 17 другова[6]). Његов синовац Стефан добио је 21. септембра 1717. у Попову за савинске калуђере око 40 канапа земље дијелом оранице, а дијелом винограда, који су прије припадали Турцима. Он је 26. марта 1723. у Савини издао задњи дио новчаног завјештања владике Герасима Рупића пивском манастиру, и то је учинио у друштву са Леонтијом архимандритом „ѿ монатнра требинскога“, али није старог тврдошког, него новог душког.

Калуђери манастира Савине и Дужи знајући, да су из истог браства, били су склопили овај уговор: »1. Слободно је калуђерима из манастира Савине и Дужи прелазити из једнога у други, као у свој, кад би год наступила така потреба. 2. Кад који од калуђера умре, да се шаље саландар из тога манастира другоме за спомен. 3. Манастир Савина да шаље сваке године пред Божић манастиру Дужима барјело уља, страну сухијех смокава, лимунова и наранаца; а манастир Дужи уздарје Савини: товар пшенице, страну сира, масла и јегуље габеоске«[7]). Уговор је тај, вели Н. Дучић, држан до 1844., када је укинут због

[1]) Starine XVI., стр. 103.—104.
[2]) Руварац, сп. дј. стр. 25.
[3]) Споменик С. К. Академије XXVIII. (1895.), стр. 30.; Зап. 2114.
[4]) М. Црногорчевић: Манастир Савина, стр. 68.
[5]) С. Д. Магазин, 1868., стр. 145.
[6]) Ibid.; Т. К. Поповић: Манастир Савина, Котор 1909., стр. 12.
[7]) Књижевни радови I., стр. 31.—32.

пограничнијех тешкоћа приједоса[1]). До почетка двадесетих година XIX. стољећа у Савини је увијек било требињских калуђера; требињски калуђер је био и Данило Рајовић, под којим је сазидана нова савинска црква 1777. године.

Н. Дучић спомиње, да је Тврдош, требињски манастир, опустио сасвим тек 1708. год. и да су га мином у ваздух дигли сами калуђери одлазећи из њега[2]). Ја не знам ниједног аутентичног документа на основу кога Дучић говори, да је манастир опустио те године. Традиција, да је манастир из страха од Турака дигнут у ваздух динамитом, тачна је, само није тачно оно друго што се на то надовезује. Манастир је у главном напуштен, ја мислим, послије катастрофе, а рад на поправку његовом оступањем Млечана 1699. године. Турци, памтећи задње догађаје, нису сигурно дали, да се зида и оправља тврди и бунтовни стари манастир, него су за црквене потребе дозволили, да се подигне мали и незнатни манастир у Дужима.

Име требињског манастира спомиње се, као што смо видјели, и у почетку XVIII. стољећа, кад је владика Нектарије ишао да купи милостињу за њ. Али то не доказује, да је манастир постојао; напротив, радило се о том да се подигне његов метох Дужи и нова Савина или евентуално да се и он обнови. Да није било изгледа, да ће се брзо обновити, види се по том што су његове двери 1703. стављене у савински манастир с оном примједбом. Дужи се спомињу први пут тим именом 1749. у једном запису, али је манастир постајао и раније исто под именом требињског манастира Богородичиног успенија. Он је наставио традицију старог манастира и замијенио његово мјесто.

II.

Кратак опис рушевина манастирских из 1864. дао је Вук Врчевић. »На црквеном олтару«, вели он, »још је читав ћемер (свод) и по њему се виде доста прилично измоловани на около четири евангелиста, а над светом трапезом при своду свети дух, али од свете трапезе плоча нема јој ни трага. Свуда на около зидови црквени оборени су до темеља, као и све ћелије ђе су калуђери живјели у грдним гомилама, по којима се уфатила огромна купјенова драча и маховина. Још се у првобитности налази једна четвероуголна равница, свуд на около ограђена клачним зидом над ријеком Требишницом, ђе су калуђери љети по вечери сиђели и уживали лад, и у тихој самоћи сматрали речену ријеку. Још се види једна подземна густијерна свуд на около тако оклачена да би рекао човјек да је лани од највјештијег европејског мајстора окартано . . . Види се ђе су биле конубе, амбари, појате и гувна као и ондашњи уљаник у кому су по казивању народњем били најмање 500 улишта пчела. Види се у првобитној грађи у гомили камења ђе је била манастирска трпезарија и пространо гробље свуда на около цркве ђе су се калуђери копали, а на около авлије мноштво гробова ђе се — по свој прилици — оближњи народ копао, но и прво и последње не види се од

[1]) Т. Поповић нема право, кад за прекид тих веза криви страх Макарија Грушића или *можда* његову злу вољу (*сп. дјело, стр. 14.*). *Писмо у прилогу X. одбија то најбоље.*

[2]) Сп. дјело, стр. 29.

самораста свакојаки дрвета, купјене и љуте драче, већ само онда кад би чојек врх гробља дошао«[1]).

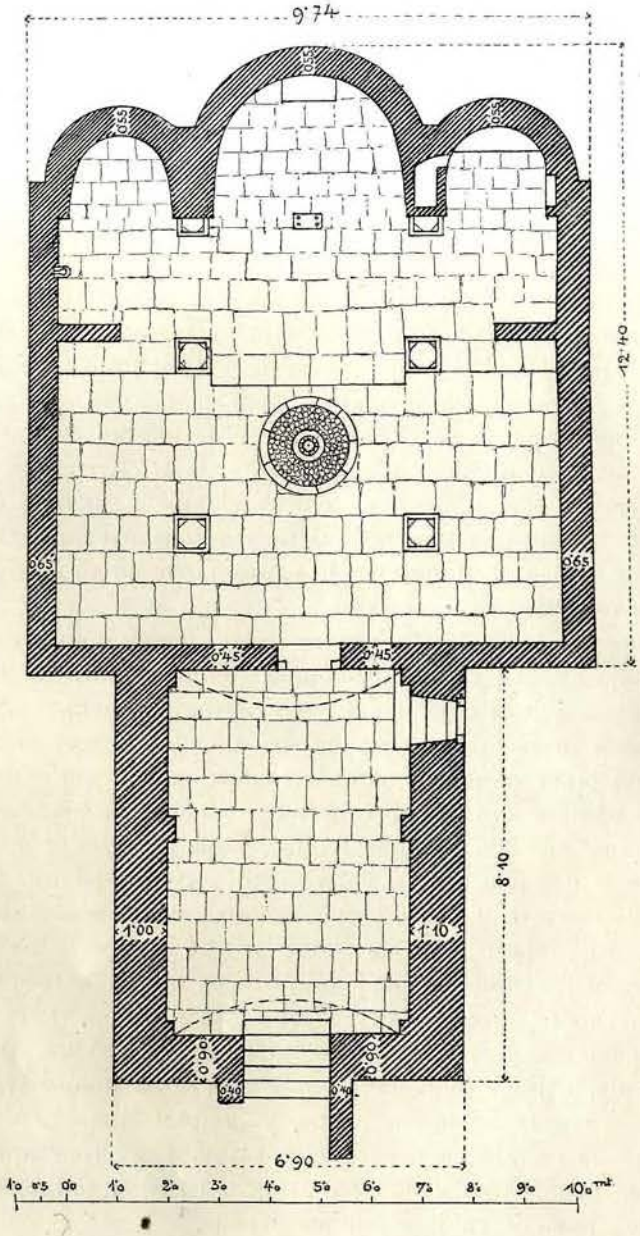

Слика 3.

Од тада се много промијенило. Сељаци су сами искрчили око улаза драчу и очистили један дио западних зграда; нешто су, нарочито у новије доба, крчили и војници, истина више на штету. Кад сам ја у марту ове године дошао тамо нашао сам улаз чист, пут до храма искрчен од драче али засут камењем.

[1]) Летопис, књ. 270., 1910., стр. 57.—58.

трпезарију сву потпуно испчишћену. И мјесто храма било је прочишћено. Оно, што је Врчевић држао за олтар, било је предворје храма; од фреска сачувало се само неколико остатака на зиду, док је доњи дио руба, такозвани пасаț, са орнаментима прилично одржан. Око глава не еванђелиста, него апостола (могли су се наћи што вијенци око главе, што дијелови главе, од деветорице) нашао сам три ознаке: Θω (Θωмα) Iω (Iωанн) и Вр (В[а]р[а]ѳоломеи). То је на источном дијелу зида (слика задња). На западном је тих трагова много мање и руб је потпуно оштећен. Под црквени од већих плоча паралелопипеда био је изрован у предворју на два мјеста, испод степеница на уласку и на лијевој страни одмах испод зида, који је био преграда молилишту. То су, причају сељаци, откоповали војници (спомињу војнике регимента бр. 81. и 101.), да нађу каквих ствари. Источни дио молилишта био је затрпан камењем и засут земљом. Горњи дио олтарског зида дозидали су сељаци обичном сухозидицом, кад се почело на дан Св. Василије, 29. априла, да служи овдје. Остали дијелови манастира и данас су, исто онако, обрасли драчом и купином, као и у доба, кад их је Врчевић гледао. Гробље са југозападне стране употребљавају сељаци и данас; најстарији новији крстови су из 1877. године.

У априлу почео сам у друштву са музејским сликаром Г. Гермом и са шест радника претраживања и ископавања у том манастиру. Оно, што смо при том нашли и констатовали, прилично је занимљиво, и ако није онолико, колико смо се надали и очекивали.

Улаз у манастир је уз једну кратку косу покалдрмљену страну са југоистока. Врата, која су сад у пола зазидана, била су широка 1·60 *м*, а висока 1·80. Одмах иза улаза је и с једну и другу страну ниска софа (60 *цм*), која је на десној страни широка 90, а на лијевој 60 *цм*, јер пут води у косо. Свод изнад врата је од јаког камена, одлично грађен, и хвата и изнад софе. Висина му је 2·40 *м*. Уз обичне калдрмске степенице долази се на лијевој страни на један отвор (висина 1·48 *цм*, ширина 64 *цм*), који је окренут према води. Испод тога отвора, који је служио, као и сада често у Херцеговини, за макàре (т. ј. жица, низ коју се спушта и диже суд с водом), зид се наслања на оштре голе литице и са једним дôњим отвором чини, испод ћемера, главни подрум. Иза тога кроз два велика и широка сводовита отвора (ширина 3·80, а висина 2·40 *м*) улази се у манастирску малу авлију. Трећи такав отвор хвата у луку до руба зида и није, како изгледа, имао за што нарочито да служи. Одавде води пут равно у трпезарију, гдје се још добро види мјесто за прање (такозвана пролѐвача), а испод ње, одмах до врата, силаз у подрум низ степенице добро отесане. Други улаз из авлије на десно води у цркву из трпезарије. Улаз је био у предворје храма кроз једна мала врата (висина 1·80 *м*, ширина 70 *цм*). Главни улаз у предворје храма је са југозападне стране.

Храм *(слика 3.)* је добро очуван по границама. Успјело нам је, да на источној страни нађемо остатке зида са фрескама и да одгрнувши земљу тачно добијемо читав простор цркве. Ту смо, у главном, сконцентрисали сав наш рад и предузели највише откопавања.

Облик храма је обичан. Предворје је знатно уже од молилишта и сасвим необично оно је и врло велико. Ширина је молилишта 9·80 *м*, а ширина предворја 4·80 *м*. Дужина је цркве 12·40 + 8·10 *м* свега 20·50 *м*; то је свакако била једна од највећих манастирских цркава у свој Босни и Херцеговини. Зидови

предворја су знатно шири од зидова молилишта (1·10 : 0·65 *м*) и то с тога, што су старом зиду призидали и ослоне зидове за споредне зграде, које су се подизале уз предворје. Апсида са дијелом круга у основи има ту особину романског грађевног стила, која није била страна ни Византинцима. Осим постамената за четири главна стуба требала су, како ми је напоменуо г. Андра Стефановић, да буду по страни још два, који су имали да држе свод. Упозорен на то ја сам нашао у даљини 1·40 *м* од лијевог стуба у страну доиста траг једног нешто мањег постамента. Другоме нема никаква трага. Богородичино коло је попуњено камењем црвене, плавкасте и сивкасто бијеле боје, са основама правилних шестерокута. *(Слика 4.)*

Слика 4.

Грађевина сама врло је солидна. Добро отесани вапненац у квадратастом и паралелопипедном облику, какво налазимо у толиким далматинским зградама у Трогиру, Дубровнику и Котору, само у нас нешто примитивније сложено, узидан је одличном карницом. Утисак кваре стубови око прозора сувише несразмјерни спрам грађевине и сувише уски. Орнамената нема много. Стубови су црквени, као што се види на *слици 5.*, без икаква накита, исто тако сви

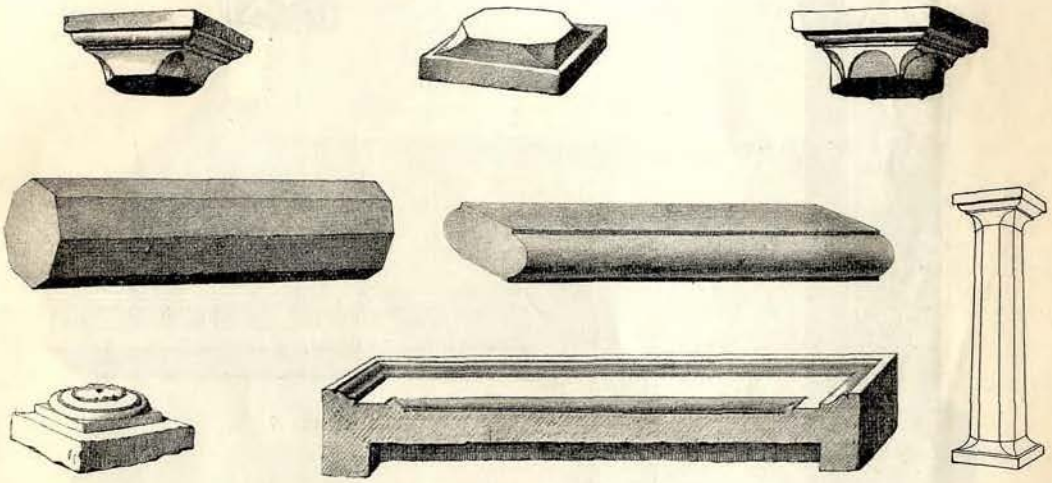

Слика 5.

оквири прозора. Лијепо израђени су довратници врата из предворја у молилиште, орнаменти су с јасним особинама почетака ренесансе *(слика 6.)*, док у вијенцу другог једног каменог украса изнад врата мотиви имају више старијег. *(Слика 7.)*

Ћивот храма, који се данас чува у Савини, са оним кубетима у облику тијара, у чисто готском стилу, није слика манастира. *(Слика 8.)* Исти такав, само нешто мањи, ћивот налази се и у старој српској цркви у Сарајеву, а ми сви знамо, како је потпуно друкчији њен прави облик. Сличан ћивот по облику, али не и по стилу израде, налази се и у манастиру Завали. Мала врата за олтар, што се чувају у Савини *(слика 9.)*, показују све карактеристичне особине византијске радње изрезивања у XVII. стољећу. Из тога времена, у главном, из доба патријарха Пајсија је и живопис у манастиру. Јер исти рад, с истом

техником и истим карактеристичним орнаментима (ликови и сцене нијесу сачувани), нарочито у пасцу, који има у неукуснијој мјери старије грчке мотиве, имамо и у манастиру Завали из 1619. год., у горњој цркви у Мостаћима код Требиња из 1630. год. и у манастиру Добрићеву, све у близини нашега манастира.

Око цркве су зграде свуда осим на десној страни. Иза благоваонице није било зграда ни на једну страну, него је слободан простор на лијево обухватао сав дио пред предворјем храма. На лијево од тога био је узак тријем, чије је

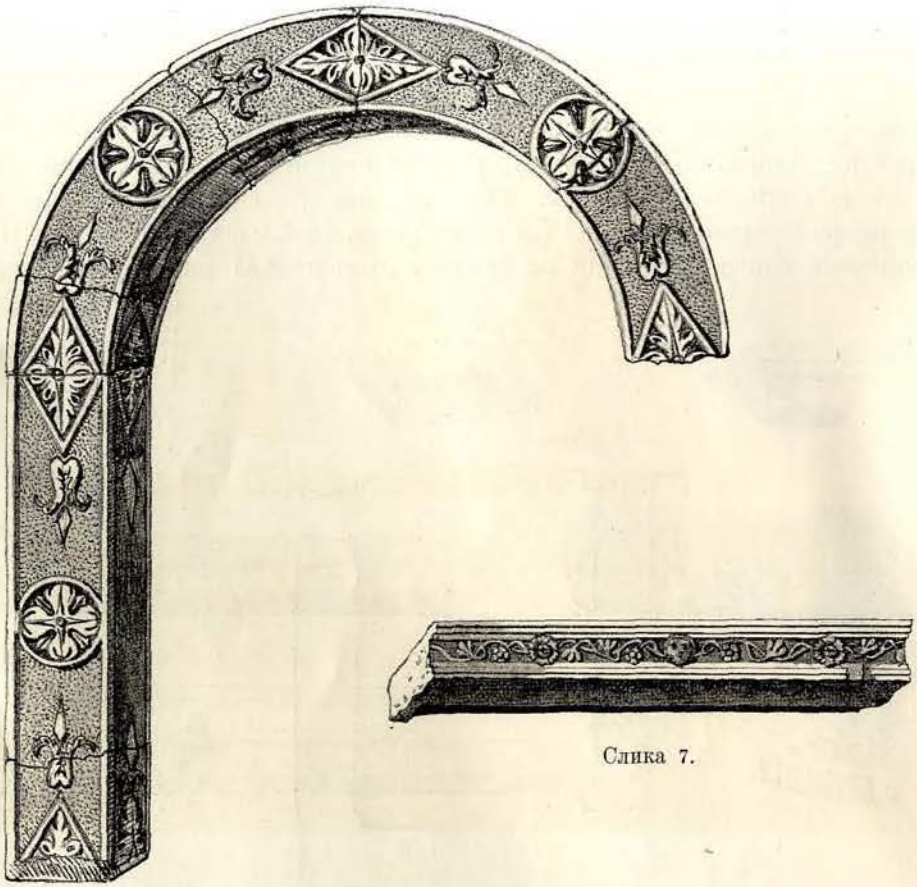

Слика 7.

Слика 6.

подножје још сачувано, а испод њега, уз десну страну цркве било је гробље мало, ваљда за браство манастира. Иза храма према сјеверу и сјевероистоку подигнуте су биле ћелије и друге зграде, а иза њих се пружало велико гробље, у правцу према југозападу.

Да видим гробове, начин закопавања и да евентуално нађем нешто у њима, ја сам дао отворити у авлији три гроба, на којима су биле приваљене велике плоче. (Једна је од њих највиша била 1·58 *м* дуга, 36 *цм* висока а 52 *цм* широка.) Испод земље у дубини од 45—55 *цм* наилазио сам на поклопнице камене, какве се и данас употребљавају у Херцеговини. Костури су били потпуни, главом окренути према истоку, али нити на њима, нити уза њих могосмо

нађи иједне ствари[1]). Као у већини наших цркава, тако су и овдје у читавом храму, осим олтара, закопавани угледнији људи, овдје, ваљда, митрополити херцеговачки. Али, на жалост, ови су гробови, као што раније споменусмо, раније откопавани и кости им испреметане. У четири гроба, која смо отворили у предворју храма, дочекале су нас кости измијешане са земљом одмах у дубини од 15—30 *цм*, исто тако у три гроба у самом молилишту. Једино два гроба, с лијеве стране олтара, одмах под њим, остала су раније недирнута. Оба су врло занимљива. У једнога је висина 83 *цм*, ширина 66 *цм*, а дужина само 1·10 *м*.

Слика 8.

Гробница је отесана и не може бити сумње, да није до краја откопана. Дôњи дио костура је очуван потпуно, док је горњи у нереду. У другоме је гробу висина 80 *цм*, ширина 62 *цм*, а дужина 1·85 *м*. За први гроб ја бих поставио ову тврдњу, коју потврђује и народно вјеровање: у њему је мртвац закопан сједећи. Једино тако могу да протумачим онако кратак гроб и то, да су кости дôњег дијела тијела очуване у реду, док су горње пале, па се саме разметнуле. У другом гробу ноге су окренуте према олтару, а у њему није било поклопница. Ниједне ствари нијесмо нашли у оба та гроба.

[1]) То, што се употребљавају поклопнице и што ни у једном гробу нема трага дрвету, доводи ме до закључка, да су ту закопавани људи, као и данас по Херцеговини, без сандука, а да су ту доношени у заједничким носилима.

Народних предања о том манастиру и Св. Василији, који је ту био и чије је тијело ту дуго чувано има много. Тако се, међу осталим, прича и то, да је због пакости свога браства морао да бјежи у Острог и да се отуда вратио истом

Слика 9.

онда, кад је осјетио потребу да увјери калуђере о својој невиности и светости. То је свакако друкчије од оног предања, да је он као архимандрит требињски ишао у Свету Гору и Русију и да је вративши се отуд затекао похаран и разорен манастир, па да је онда подигао себи двор на Рудом Пољу у Оно-

гошту[1]). У нашој традицији, наравно без оних легенада, које се везу уза њу, има нешто истине. Јер се зна, да је 1667. Василије купио Вељи Дô од Саве Лаковића за 12½ гроша[2]) и да је 1666. био у Острогу, „оу пѹстинѣ“ и да је ту обновио манастир и приложио „оусрдно свои троуд и свое имение“[3]).

Осим њега народ не спомиње више ниједног митрополита, нити које друго лице. Сви су се спрам њега заборавили и ишчезли потпуно. Ја више нисам чуо ни оно, што се раније причало Врчевићу, да су ту крунисана три српска краља[4]), ни ма шта друго из националне традиције.

Прилози.

I.

1615.

Попис манастирских земаља по званичном турском катастигу.

Tradutt^e.

Copia auttentica estrata dal registro del cattastico Imple esistente in Constantinopoli, in cui vengono espresse le terre, che possedono li monacci della chiesa chiamata Santa Maria nella tenuta di Trebigne, soggetta sansaccato d' Ercegovina.

L' anno mille vinti... (истрто) *sive di Nat. Sig. 1615.*

Sono le terre della chiesa nominata.. (истрто) *Gospoia sive Santa Maria quelle de Vinachi, Budhomonica, di Siroca Luca, di Marcoline, di Sobottine, di Cavatine et vigne et quelli tutte nel tempo de partim^to sono state possedute delli monaci della sopradª chiesa.*

Tradotta da me Rinaldo Corli publico dragomano.

Copia tratta d' altra simile esistente appo il Monsig^re Vescovo Savatia Vladica incontrata et sigillata da me Fran. Rossi coadᵉ pretorio. Castel Nuovo di 21. Agosto 1700.

(У архиву манастира Савине. Долази званична потврда с печатом, да је копија вјерна).

II.[5])

15. јуна 1646.

Ј. Матеј Басараба, господар угровлахијски, даје манастиру сваке године по тисућу и осам стотина аспри, а духовницима, који по то дођу 200 аспри за трошак.

Въ законѣ[6]) повелѣ[7]) г҃ъ б҃ъ сно҃ іслво҃ на вьсѣко[8]) лѣто десѣствокати[9]) елйка а҃ще стежи. И сѫвѣдещи а҃плы[10]) с҃ти и б҃гоносни о҃ци сѫвещае

[1]) Вук Стеф. Караџић: Скупљени граматички и полемички списи III. 1., стр. 431.—432. Врчевић вели, да је отишао под Острог из жеље за пустињаштвом, Летопис, књ. 270., 1910., стр. 58.

[2]) Вук, ibid., стр. 430.—431.

[3]) Л. Нинковић: Споменици манастира Острога. Цетињски »Дан«, 1911., стр. 86.—87.

[4]) Врчевић, сп. дј., стр. 57.

[5]) У другој повељи, која слиједи, даној од Костантина Басарабе исти је овај увод, само са малим измјенама. Језик је у другој бољи и више словенски; у првој је неук. Отступања другог увода дају се овдје у напоменама.

[6]) **Мшѹтѣѣкѣ**; [7]) **запокѣда**; [8]) **к'се**; [9]) **дѧти сл҃жи́телемъ жертвѣ́нникѳ гд҃ню десѧтино҃ѳ ѿ вьсѣхъ лѣтныхъ плодѡвъ зе́мныхъ и ѿ йныхъ притѧжа́ній**; [10]) **сїе бу҃ко повѣлѣ́нїе вѣ́дѡще и с҃тїи а҃пли и б҃гоносны҃и ѻ҃ци оу҃ставиша на пол'зѳ и спасенїе дѹшамъ нашимъ.**

на помощь и на благодѣтество душа наше, и прѣдаше на послѣдний чедо и
wвои мл҃твоѫ и бл҃гословенїе и пото, wвои мл҃тивѣмь и поканїе wгрѣбати[1]) се
w҃ всѣкы злъ, съ всѣкоѭ вѣроѭ да готови бѫде ѹслышати слаький гла:[2])
прїидѣте къ мнѣ вси трѹжаещисѧ и wбремененїи и а҃зъ ѹпокои вы;[3])
прїидѣте бл҃гословенїе wц҃а моего наслѣдѹити ѹготованое ва҃ цр҃тво w҃ сложенїе мирѹ. вьзака бо се дасте ми ꙗсти, вьжежа напости ме, странень
бѣ҃ и вьведости ме[4]), болень[5]) и вь тѣмнице бѣ҃ прїидоте къ мнѣ.
Се[6]) же и аз҃ бл҃говѣрни и бл҃гочьстивїи хр҃толюбївїи и самодрьжавнїи
їw҃ Матею Басарабь воеводѫ, бжїею мл҃тїею бжїею дарованїе wбладаещо
ми и гпвоещо ми въсои земле оугрровлахїискоe рѣнѹе послѣдовати
ѹбо дрѣвнїи ц҃рѣ и гпр҃ъ и земльна съ бл҃годѣтество и мирьни проповодиште и нѣномѹ ц҃рствїе сподобиште се. паки въспомень гв҃ ми слово
Давиꙋ пр҃рка и ц҃ра гл҃ица: бл҃жень мѫ[7]) милѹи вѣ днь ако ѹсмотри словеса сво(а) на сѫ въ вѣкы непоѣжитсѧ. И паки имже wбразо желае елеи на
истоникы вонїи, сице желае дша мое къ тебе бе. Тѣ[8]) же ѹбо желанїе
вьжелѣ гва҃ ми къ стомѹ бжтвнѹмѹ монастирѹ глими Требине, хра ѹспенїе
прѣстѣи вл҃чце нши бце прнодвы Марїа w҃ сръскоѭ земле, поѹкрѣпити и
ѹтврьдити ѹчини и приложи гь ми стмѹ монастирѹ вишепи на въсако
лѣто по тысѧща wсмь сътъ апри и приходещи братїе спее[нз] двѣстѣ
апрїй, да бѫде стомѹ мѹнатирѹ въ ѹкрѣпленїе и бжтвни їноко въ пищw,
а гвд ми вѣчное въспомнїе. И по wшествїю гвд ми ѣ ѣ въ си мирьна
съмрътъ, аще комѹ въроѹчи гъ бъ начинн скитрw бити влалѣ влакое
земле или w҃ срчнаго плода гв҃ ми или по грѣсѣ наше или w҃ инопл҃менн мливи съ имени бжїи како ѹтврьдити сьи хрисовь гва҃ ми, да по
милости стаа монатирь w҃ бга данаго ва҃ стежанїе съ чивь дх҃ сти
наставы, ако сѧ хс҃ спь нашь заповеда и ре: бѫдете мл҃тви ако да имати
раздрѣшенїе грѣхо въ страшное и второе пришествїю и мл҃тва же и
покро прѣчтїѧ мтере наше бце и въсѣ сти да прѣварити и сподобити

---

[1]) да оуклонимъ'ся вьсѧкаго зла и да въ онѣ оуготовимъ'ся ко ѣже слышати прелад҃кїй; [2]) сѣнителѣвъ, йже ѣсть; [3]) и ѡво; [4]) нагъ и wдѣ҃сте мѧ; [5]) и посѣтисте менѣ; [6]) Сеи заповѣди и азь хр҃толюбивый їw҃ Кон'стан'дин' Басарабъ воево҃да, мл҃тїю и даромъ вседер'жителя бга҃ гдр҃твующїй в'сею землею оугровлахїйскою желаю поревновати и цр҃емъ и гдр҃емъ древ'ным' подража҃ти, йже земными къ бл҃годѣтел'ствѣ наслад҃кшаѧ и нѣных бл҃гъ добродѣтелїй ради во мірѣ причастники быша; [7]) щедрый и м҃лй расмотрит словеса своѭ; [8]) нов текст.

Табла I.

и ѡ хѵ̑а сѵ̑дїе стаги и зрещи̑и дрⷭ дрⷭга ве̑лими лици вь цр҃кви и҃вичѣми вь вѣки вѣко а̑ми. Се же оубо и свѣтелїю положи гвд ми па Гїѡрма ве ва кралескїи и па Драгоми ве дво и па Радⷭ ве ло и па Строе ве ки̑ и па Дїнкⷭ ве спата и па Преда ве клю и па Барбⷭ ве сто и па Радоⷭл ве ко и па Дрⷯгⷭши ве пе и па Костати ве по и спрани па. Ѵдрице Нⷯтⷭре второ̑и ло. И писа̑ азъ Сооаре вь насто̑ граⷭ ѕ Трⷯговице, ми̑ца ю, е̑ дни ѡ̑ Ада̑ма вь лѣ̑ ѕр҃нд̑.

(Оригинална повеља с печатом у архиви манастира Савине. Извод из ње дао је С. Новаковић, Starine XVI., стр. 100. По њему М. Црногорчевић: Манастир Савина, Београд 1901., стр. 47.).

III.

9. септембра 1693.

Млетачке власти одређују требињским калуђерима, који су им прешли, мјесто на Мељинама, у цркви Богородичној и дају им право да обнове за себе старе турске куће и направе манастир.

Noi Daniel Dolfin p^te^ kan^re^ per la Ser^ma^ Rep^ca^ di Ven^a^, Prou. Gen^te^ in Dalm^a^ et Alb^a^.

Hauendo per riddursi alla pub^ca^ divoz^ne^ il Pre Teofilo Radulouich con trenta quattro altri di suo seguito tra Calogeri del rito Greco con altri seruenti abbandonato il monastero della B. V. di là dell' aqua di Trebigne, colle abbondanti rendite che godea in paese ottomano quel luoco pio, ed essendo necessario prouuedere essi religiosi di chiesa e casali, onde possano nelle uicinanze di questa piazza formar il loro domicilio, coll' assegnare nella ristrettezza de' terreni già a tanti nuoui sudditi distribuiti qualche porzione che serua in parte ad alimentare tanto numero de sacerdoti, noi però fatto riflesso alle presenti loro occorrenze, terminiamo, e coll' autorità ord. da più Ducali dell Ec^mo^ Senato a questa carica impartita, decretiamo quanto segue.

Sia in primo loco a medesimi calogeri assignata la chiesa della Beata Vergine posta in Megline nelle uicinanze di questa piazza, che essendo appunto tempio del rito greco, potranno iui celebrare i loro sagrifici et offici diuini, supplicando l' altissimo per la prosperità del Serenissimo Dominio e delle armi cristiane.

Attrouandosi uicine alla chiesa stessa due muracche ouuer casali diroccati furono l' uno del Cap. Daut Solimanaghich e l' altro de Turchi incogniti con tre campi di terra inculta a quelli annessa, permettiamo à medesimi che possano fabbricare e ristaurare detti casali e seruano loro di monastero e di riceuere formandoui anco l' horto necessario à loro bisogni.

Concediamo d' auantaggio in locazione pura à medesimi campi sei posti nella uilla di Podi, furono già assegnati del Reu^mo^ Pred. suo Cornaro all' armiraglio Nicolo de Cattaro, obbligati à farlo per dar modo di uiuere à sudditi che di nuouo capitano alla pubblica diuozione, permessaci la facoltà in ducali di 17. Maggio 1692. di leuarli a quelli che non habitano in questa piazza, come non si è fin hora curato di farlo esso Armiraglio, al quale però non douranno esser tolte l' uue pendenti di quest' anno da qualche campo d' essi sei, che s' attroua vignato, quali tutti douranno de cetero intendersi assegnati ad essi calogeri e farsene in cattastico il necessario traslato,

acciò possa anco da stessi essigersi il canone limitato in recognizione del dominio diretto.

Attrouandosi primo in quella prossimità un luoco communale detto Repagl atto per pastura d' animali, de quali non hanno condotta qualche porzione essi calogeri, però lo stesso à medesimi assegniamo prouz^te^, perchè per tal effetto se ne seruano e facino anco coltiuare quella parte ch' è aratoria, di cui pure s' intenderanno obbligati pagar l' ordinario canone alla camera esclusi dalla grande assegnazione campi due tenuti de Mitar Chuch e campi un e mezzo di Lazo Zorouich ambi da Crusseuizze di quali ne sono al' posto.

Le presenti rilasciamo a' medesimi calogeri in atto puro prouisionale e fino ad altra pubblica deliberazione salue sempre qualsisia altra ragione del Serenissimo Dominio commettendone il registro non solo in questa lag^ria^, ma nella camera fiscale a lume de Ministri Communali. In quorum fidem.

Castelnuouo, il 9. settembre 1693.

(Оригинал у архиви ман. Савине. Српски пријевод тог писма дао је Младен Црногорчевић у »Шематизму православне епархије бококоторске за год. 1900«. Дубровник 1900., стр. 37.—39.).

IV.

12. октобра 1695.

Млетачке власти дају пребјеглим калуђерима требињским напуштена мјеста, да се у њима поново настане, с уговором за извјестан порез.

Noi Daniel Dolfin p^te^ k^r^ per la Ser^ma^ Rep^ca^ di Ven^a^, Prov. Gn̄ale in Dalm^a^ et Alb^a^.

Essendosi col favore del Sig^r^ Iddio doppo la caduta di Citluc dilatato il confine e portandosi diversi popoli ad habitare la Prov^a^ di Trebigne e di qua e di la dall' aqua, per il che risolviamo col beneplacito pub^co^ restituirsi nel luoco stesso li 30 calogeri, sacerdoti e laici, che vennero alla divastazione l' anno 1693. supplicando per chè si concedesse locatione a medesimi de' terreni e vigne ch' essi godeano in quella pertinenza e che servivano per alimento d' essi religiosi e loro serventi. Però concorrendo tutti i buoni riguardi di rimetter essi religiosi sul luoco loro e render consolati anco i sudditi del rito loro che li desiderano, coll' autorità impartita dell Ec^mo^ Senato à questa carica concediamo ad essi calogeri in tit^o^ di semplice donazione li pezzi di terra che furono di loro privata ragione sotto il Turco, senza però estendersi ad alcun altro loco ne posto sia dagl' Ottomani, nè da loro sudditi. Con obligo di corrisponder annualmente à S. Scr^ta^ T. 3:10 per art. campo niseato e T. 2:10 per l' ar^t^ in questa camera fiscale. Permettendo à medesimi l' uso della loro chiesa, monastero e horti ch' havessero e relasciando le presenti salve qualsi sia altre ragioni del serenissimo dominio. E in quorum fidem.

Castelnuovo, li 12. ottobre 1695.

Aloise Marchetini.

(Оригинал с печатом у архиви ман. Савине. Српски пријевод ове повеље дао је М. Црногорчевић: »Шематизам православне епархије бококоторске за 1900«. Дубровник 1900., стр. 39.).

V.

12. маја 1696.

Млечани се заузимају за калуђере манастирске, који су много учинили за републику.

Ser^mo Prñpe.

La nobil provincia di Trebigne che vanta Vescovato e che fà memorabile nei passati secoli si è finalmente à gloria delle armi di V. S. ridotta in potere di questo Augusto Dominio. Gli ecc̃mi generali di Dalmazia hanno longamente conspirato all' acquisto et Dio Sig^re hà permesso all' ecc̃mo Pr K^v General Dolfin doppo l' acquisto di Citluc di soggettarla al suo Cristianissimo Dominio auendo non pocco operato in simil propitio esito il Monsig^r Nectario Vescovo di Ercegovina et li d. d. del monastero della Beata Vergine Assunta, situato di là dell' acque di Trebigne, eccittati da più lettere di essoecc̃mo generale. Con li loro uffizii andavano insinuando à quei popoli del loro ritto greco riccoverarsi alla Reggia e Pia Divozione di Vostra Sublimità, con quali ancor essi abbandonando li commodi, che in quel ricco monastero godevano si umiliarono al sud^o ecc̃mo comandante avendo sofferto con somma amarezza vedere il loro monastero rovinato e dissipato da barbari con tutte le loro sostanze e beni. Riducendosi pure essi à Castel Novo è provisti nell' interino da sua ecc^a Generale d' alcuni pesi di biscotto, nel qual soggiorno non hanno preterito instruire sempre li nuovi sudditi del loro ritto alla venerabile osservanza e leal vassallaggio ad un Dio e religioso Prñpe, com' è la S. V. Ampliatosi però con la caduta di Citluc il publico confine espulsi li Turchi di quà et di là dalle acque di Trebigne e passate le armi dell' C. C. V. V. fino à monti che segregano quel distretto da Gliobellia si è popolata di nouvo quella provincia e resta sotto li auspizii del venero glorioso nome assicurato il possesso. Et li D. D. di detto monastero della santissima Assunta della dietà dello stesso ecc̃mo General rimandati alle antiche loro sedi facendo li rihavere li beni patrimoniali, che il monastero med^mo sotto l' Ottomano godeva al quale quantunque non si contribuiva alcuna gravezza essendo esenti di quelle sua ecc^a ad ogni modo non servendo li l' auttorità come disse conceder dette immunità con terminazione 12. 8bre 1695. Hà obbligati detti D. D. de suoi beni pagare lire 3:10 per campo e vigna come in quella che si umilia à piedi della S. V. per il placeat et approbazione implorando genuflessi dalla publica munificenza col pratticato sotto l' infedeli l' esenzione di dette gravezze almeno durante bello. Convenendo ristaurare detto tempio e beni resi inculti e devastati e ne correnti motti essendo necessittari stare vigilanti al divertimento delle aggressioni de confini. Grazia che li obbligarà à mantenere sempre più in fede detti popoli et porger incessanti preghiere all' Altissimo per la prosperità delle armi publiche et augmentare alli stati di questa cristianissima reppublica, come certamente si impegnano.

1696. 12. Maggio.

Che sia rimessa à savi dell' una e l' altra mano. Consig^vi.

Bolo Bernardo,	*Piero Emo,*
Anzolo Morosini,	*Zvanne Corner,*
Z. Bassa Foscarini,	*Allessandro Bon.*

(Препис у архиву манастира Савине.)

VI.

4. августа 1696.

Млетачке власти дају требињским калуђерима земље и винограде, њихово раније власништво.

Silvester Valerio Dei Gratia Dux Venetiarum etc.

Nobili et sap. viro Danieli Delphino, equ., Prou^r Nostro Generali in Dalmatia et Albania fideli, dilecto et dilectionis affectum. Con l' aquisto importante della piazza di Citluch effetosi pun. pub^o dominio anco nelle provincie de Trebigne, et avuta grande ristesso nelle pontuali vostre di primo luglio caduto effersi restituiti molte popolazione dalle antiche loro abitazioni e nel luoco stesso e loro monasterio ridotti li trenta calogeri, sacerdoti e laici, che gia si diedero alla devotione della Signoria Nostra l' anno 1693. Mentre però con l' oggetto prudente di moversi costanti nella rassegnatione verso il pub^co nome se propriamente diretta la virtu vostra con la facolta compartita dal Sen(a)to di conceder a medesimi calogeri con vostra terminatione di 12. ottobre 1695. in titolo... (истрло се) *ation di terreni e di vignati, che possedevano in quelle pertinenze sotto il Turco, e ch' erano loro patrimoniali, con obligo dell' ordinario canone. Come venimo in deliberatione col Senato di approbare la locatione stessa e l' assegnamento che se l' e fatto de medemi campi, cosi concorremo volontierì ad' essentare essi religiosi, tanto benemeriti nell' acquisto di quella provintia durante la presente guerra. Dalla contributione de canone, onde con questo atto della publica munificenza infervorino le preci loro à dio signore per le maggiori prosperita della republica nostra. E dove occorresse delle presente na farete seguire li registri neccessarii.*

Datae in Nostro Ducali Palatio die quarta Augusti, indictione quarta, MDCLXXXXVI.

Agostin Radaldini Seg^o.

La presente fù intercessa da Monsignor Illmo Arcivescovo Nectarie superiore delli trenta calogeri infrascritti di Trebigne e Arcigovena.

(Копија у архиву српске општине у Требињу.)

Савремен пријевод овог писма налази се у архиви ман. Савине и гласи:

Силвéстро Валéрїѡ по мл҃ти бжїей дѹждъ млетачкїй и прочаѧ.

Племени́томе и мѹдромѹ чловѣкѹ Данїйлѹ Делфинѹ витезѹ, провидѹрѹ на́шемѹ, ѣнера́лѹ ѕ Далма́цію и А҃лбанїю; вѣрно и любе́зно и любе́зно вѣрностъ: С добиѣемъ користнїемъ ѡ пїаце Читлу́ка҃ пр҃ѹжило се гд҃ско владанѣ ѹ держа́ве ѡ Тре́бинѧ, долазимо ѹ позна́ню с на́шомъ мл҃ти по твоѥма пе́рваго ѵ҃ѳлїа прошастога, да се повратїо мно́гїй пѹкъ на нихова ста́ра темéлѧ и на исто мѣсто ѹ нихо́въ монастръ҃ прику́пили сѹ се тридесе́тъ калуѣра҃, с҃шеника҃ и ниховїехъ слу́гахъ, кои́ сѹ се предали ѹ҃милѣно гд҃ствѹ нашемѹ годиця 1693. Та́ко за ѹ҃зрокъ разабра́нїй за ѹ҃держат йхъ вѣрнїехъ ѹ҃ ниховѹ покло́нствѹ пре́ма гд҃скога и҃мена, тако́ се управъ упѹтила твоѧ мѹ́дростъ с ѣкости, коѭ ти се заповѝѣла ѡ сена́та, те си пода́рїѡ йстїемъ калуѣрима с҃ твоїемъ ѡ҃лученѣмъ 12. ѡ҃ктомбра 1695. на титѹѡ ѡ самога ѹ҃здержа́ня зе́млѣ и виограде, що́ сѹ ѹ҃жива́ли ѹ҃ о҃не стра́не под҃ Тврчи́номъ, що е би́ло ѡ҃течество, по дѹжности по наре́дномѹ ка́нонѹ. Тако долазимо ѕ ѡ҃луче́ню сената

потвéрдити нáемъ йстиемъ и нарéченѣ йсто, што се нима ꙋчинило ѿ землáхъ, тако мѝи приста́емо добровóлно ѡпростити йстиема сѣщеницима толи́ко дóброзаслꙋжителa ꙋ добѝѣ ѡдъ ѡне держáве, докле́нъ е дꙋрала сада́шнѧ рáтъ. Ѿставленъ канонъ дáкле за ѡво дѣло ѿ гдскѣ мл҃сти за згрнати се с ниховїемъ мл҃твами гдⷭ Богꙋ за вѣѣ срѣѣ владáнѧ наше́га. Ѝ нѣ́ би требовало ѿ ове наредѣше́ъ преписа́нїе.

Дата йзъ нашега дꙋждевскога пала́ца а҃вгꙋста 4. 1696.

Йвгꙋстинъ Радалдини секретаръ.

Йзъвађена ѿ канцелáрїе сакре́те с допꙋщенѣмъ ѿ преведре госпо́де.

Шебаџиано Контари́ни но́даръ дꙋка́лскїй.

VII.

8. јануара 1702.

Војвода и господар угровлашки Ј. Константин Басабара даје требињском манастиру сваке треће године 45 талира, а калуђерима, који дођу по милостињу 13, по примјеру Јана Мат. Басарабе.

Иза увода, који је исти као у Матејевој повељи (бр. II.), долази овај наставак.

Тогѡ ради на сїе мое желáнїе сице кой давшей ми сѧ вѝнѣ ꙗкѡ прїйде прежщени... (истрло се) ..тель ѝ митрополитъ Нектарїе... к намъ приносѧ и хрⷭтовꙋль дѣда моегѡ ѡ бзѣ почи́вшагѡ Їѡ Маѳїѧ Басараба Воеводы сотворшагѡ мл҃ть и пожалованїе стомꙋ и бжтве́номꙋ монастырю именꙋемꙋ Требиню ѿ сербскиѧ земли, йдеже е́сть храмъ ꙋспе́нїе прест҃ыѧ вл҃цѧ нше́ѧ бц҃ы и прнснѡ дв҃ы Маріѧ, ймже хрⷭтовꙋлъ. Тогда во дне́ его бжтва прихождахꙋ блговѣрнїи и ...прїимахꙋ мл҃тиню на всѐ лѣто. Бывшемꙋ же о҃вомꙋ стомꙋ монастырю на мѣстѣ ѿдале́номъ и не могꙋщы йноко҃ растоа́нїѧ ради мѣста прїити ѿ тогѡ врѣмене йскати тол҃... чиненыѧ мл҃тына ꙋ йнн҃ бывш҃и гдрей прежде на. Ꙋвидѣвшъ же и а҃з бжїимъ съйзволенїемъ наслѣдствꙋющїй емꙋ вышерече́номꙋ гдрю прадѣдꙋ моемꙋ сїе бговѣ́ное дѣло и хрⷭтовꙋль егѡ гпдрства ѡ мл҃тини ѿ тогѡжде прежщенагѡ вышереченагѡ митрополита намъ прѣста́вленый ревнꙋѧ по гдѣ бзѣ и по той вышереченои стой ѡбители и не хотящъ ѡставити томꙋ бговѣ́номꙋ дѣлꙋ егѡ гпдтва мое́гѡ вышшереченнагѡ пра́дѣда ѡ бзѣ ꙋпокоеннагѡ презираемꙋ быти, съйзволи́ѫ йз свѣтлагѡ сца и ѡбновѝ и а҃з о҃вый ветхїи хрⷭтовꙋль егѡ гдтва и вчнн҃ да прїидꙋ блговѣ́ннїи йноци ѿ о҃вагѡ монастыра ко йсполне́нїи третїагѡ лѣта по мл҃тыню, да прїимꙋ и ѿ на по можности

нашей мтыни wбаче по пѣнѣземь ѕ, еже чинѝ талерѡ мѣ. Да бѹдѣ тое на оутвержѣнїе сто́мѹ монастырю и бгоговѣйныи ѝноку на пи́щи, моемѹ же дтвѹ и опокоенным родителемъ моим на вѣчнѹю память. Оустави дати и братїемъ приходя́щым мтыня ради на и потрѣбѹ и иждивенїе по пѣнезем аѡ, еже чинѝ та́лерѡ гі п. И оустави и оутверди гдтво мое, да бѹдет сїа вчинена мтына непоꙗвижна и непоколеби́ма и непрезираема доꙗдеже мене гдь бгъ подержи во житїи семъ. И по преставленїи на́шемъ wт мі́ра сегѡ, егѡже гдь бгъ изберѣ и оудостои быти гдремъ и wбладателем сей земли оугрохїйской (!) моли́телным гла́сом оусе́рднѡ wбагѡ жела́емъ да воспрїимет сїе ѝже бгоугодное дѣло бавленое к сей стой wбители бговолителни срцемъ и мтивнимъ на wво зрѣнїемъ wчесь, и да не презрит сегѡ и да бговоли не wста́вити да прїйдѣ сїе вышенаписаное и сочиненое и оутвержденое подаа́нїе мтыни во wскудѣнїе и оумале́нїе ѝли какы wбразомь во всеконечное лишенїе ѝли забве́нїе. Но по оуставле́нїю изъ моегѡ бговолителнагѡ срца и сочине́нїю сѹ́ммы wглавленїа ѝли множае да оумилосердствитсѧ щедро пода́телнѹю свою wвы бговѣйни ѝноку простира́ти десни́цѹ. Бгъ же во трци слави́мыи мтыню подающаго wт смерти ѝзбавля́ющїй и животъ вѣчный сѝце комѹ wбѣщáвый не wстави егѡ рѹки wскудѣти wт всѣ бгъ сходящы съ высоты съ мирны пребыва́нїемъ во своем гдтсвова́нїи и во вѣцѣ бѹдѹще во жи́зни непреста́ющей во мѣсто зе́мны щедродаа́нїй воздастъ емѹ и(з) обила и мздѹ потрасну́ю и преисполнень и дшѹ егѡ насыти видѣнїемъ сво́его ли́ца съ всѣми мтивыми в повечерномъ дни вѣчнагѡ своегѡ цр̃ствїа. И оутверди сїй всече́стный и бгоу́гоныи хрусовѹ́л с попи́сами всѣ бларо́ныхъ и вѣрныхъ боарино́въ мо́егѡ гдства, ѝже попи́сю́тсѧ по и̑менемъ: гдинъ Корнѣ вел. ба́н. и Стро́е вел. дво́рникъ и Дїнкѹ́л вел. логофе́т, Михаи́л Кантакѹзено вел. спатарю, Шербан вел. вистїа́р и Ве́ргоу вел. ключа́рь и Дмитрашкѡ вел. посте́лникъ и Шербли Кантакѹзино вел. пѣхарни и Радѹ́л вел. сто́лни и Бѹ.... вел. комн и Ѳома Кантакѹзино вел. слѹ́церю и Костаи́ди вел. пита́рю и строи́тел Сте́фань Кантакѹзино вторыи логофе́т.

И написа́сѧ сей хрусовѹ́л во гдарствующемь гра́дѣ Бѹкуре́щи в четы́ри на десатый годъ мое́гѡ гпрстова́нїа wт Исара.

Іануа́рїа дне и во лѣто wт созданїа мі́рѹ ,зсї.

Печат: Иѡ. Костанд. Басарабь воевода бжію мастью гсп..... оугровлахиск...

(Оригинал у архиви ман. Савине. Извод дао С. Новаковић: Starine, XVI., стр. 100.—101.).

VIII.

21. септембра 1717.

Млетачке власти дају калуђерима из Савине напуштене турске земље, са условом да од њихових прихода дају десетину држави.

Мы Алвиже Мѹцениго Трéтїи за преведрѹ респѹбликѹ венецїанскѹ проведиторъ генерáлъ ѿ wрѹжїа въ Далмацїи и во Албанїи и прочаѧ.

На име преведре господе венецїанске и с властїю коѧ е дана овои карики ѕ дѹкалима превзвишеногa сената давамо провизионално и с титѹломъ просте донацїони гднѹ ѡцѹ йгѹменѹ греческаго закона Стефанѹ Любибратићѹ, кои безпрестанно все сѹвише заслѹжива съ своимъ прилѣжанїемъ и вниманїемъ плодоноснимъ ѕ многе должности госпоцке слѹжбе канапахъ землѣ ѡколо двадесетъ, днѡ кои е за wранѣ, а дрѹги дио за винограде ѕ Поповѹ, ѕ селѹ Драчево съ мѹравомъ, коѧ е землѧ прїе была Тѹрчина Рѹстемь бега Сѹнлаганћа, а ѕ селѹ Звалине дрѹгїехъ канапа двадесеть, йсто днѡ wть wранѧ, а дно ѕ виноградима с кѹћомъ, коѧ е била Тѹрчина Мѹстафе Азића, имаюћи ползовати се с овомъ и вещи домь и бигъ ѹчастници сви остали честные монахи саввынскїе. Бити ће дѹжни чинить йхь ѡратъ и копатъ и даватъ сваке године ѕ познанѣ высокога правога господства преведрога принципа йстинитѹ и праведнѹ децимѹ ѿ свакога плода, кои би се родїо на wнои земли и то безь вреда и съ наблюденїемъ свакога дрѹгога госпоцкога разлога йли кога дрѹгога, комѹ би была дана ѡна землѧ прїе. в вѣрѹ чего.

Ѵ Которѹ на 21. Септембрїа 1717.

(Пријевод из тог времена у архиви ман. Савине.)

IX.

26. марта 1723.

Игуман манастира Пиве Аксентије узима поклад владике Герасима Рупића за њихов манастир од владике Стевана Љубибратића и Леонтија, архимандрита требињског манастира. Први дио поклада узео је од њих раније.

Мца мата въ кѕ на ѧфкг ѕ Ново, ѕ монатирѹ Сави.

Нека се зна по ѡвомѹ пимѹ алити полиц, кое да бѹде веровано вазда и на вакомѹ метѹ прдь дховнй и цветwвнй (!) чино, како ѧ wтаць

Аѵ̑ѯєнтїє Гавриловꙗ порекло̀ Маргитꙗ, нинѣ игѹма̀ ѿ монатира Пивє, прими ѿ рѹкѹ гна̀ влкє Стева Любибратића и ѿ ѡца Леѡнтина, архимандрита ѿ монатира требинскога, прими ѕ мо̀е рѹке цекина алити ѕнгара р̀, велѝ сточинѕ. А пр̀во прошаши годинѣ примимо ѿ исти вишереченни ѡтаць ѿ монатира Савине и исти їгѹма̀ са монѡ̀ братїѡ̀ ѿ монатира Пивє примимо цекина т̀ и, велѝ триста и педесет. А ѡво є све пр̀во и садашне ѿ покоиного претавалшаго се влкє Герасима Рѹпића, цо є ѡставиѡ на своєи самрьти за свою д̑шѹ ѕ нашъ монатирь пивки. За то и исти їгѹма̀ Аѵ̑ѯєнтие ѿ вишереченнꙗ Пивє монатира чини ѿво пимо своиѡ рѹко̀ ѕвереннꙗ ра̀н и положи свои печа̀ и попина̀ своєю рѹкою за болше вероване и ѿвещаю се по̀лати ѿ монатира наше пимо сь печатѡмь монатирскиѥ: како смо примили ми сва братиа и ѡци нашего монатира примисмо цекина ѿ вишереченн ѿтаць са Савине цеки ѕ и, велѝ четири сточине и педесѥ. И игѹма̀ Аѵ̑ѯєнтие авермава горнѥ писмо своѡ̀ исто рѹкомь.

Печат: Аксентїе їеромонахъ Пивацъ.

(У архиви манастира Савине.)

X.

22. марта 1829.

Одломак из писма савинског игумана Макарија Грушића, у ком моли викаријалну курију, да изради слободан сход савинским и душким калуђерима, јер су оба браства од старине иста по тврдошком манастиру.

Отъ православне курїе викаріалне.

Монастиръ Дѹжи ѹ Требинѕ, в предѣлѣ тѹрецки, естъ населѣнъ ѿтъ овога монастира саввинскога, када е стари монастиръ Твердошъ разоренъ отъ Тѹрака. Будѹћи била изашла воискà принципова ѹ Требинѣ и ѹ исти монастиръ Твердошъ, да освое ѿнаи трѣбински кадилѹкъ и тако множество Турака навали и одолѣше принципови воиски и воиска принципова стаде бѣжати. Владика, кои се тада нахоћаше ѹ монастиръ су тридесетъ калуђера говори Бадовѣру генералу млетачкомѕ: Что ћемо сада ми? Отъговара: Ѡите са мномъ. И тако доће владика сѹ тридесетъ калѹђера ѹ Нови и даде мѕ принципъ ово мѣсто и тако почеше оваи монастиръ градити.

Видећи се влка, да не могѹ ѡвћенъ живити толико нихъ раздиели братство пола нихъ съ влкомъ ѡстаде ѡвћенъ, а половина возврати се ѹ Тр бинѣ, гдѣ имъ е била како една капела и ту наново заћеше градити монастиръ, зове се Дѹжи. Како что изговараю наше провелеће ми смо и данасъ едно браство. Данасъ ѹ овому монастирѕ Дѹжи има десетакъ священика. Оваи нашъ саввински монастиръ вазда е имаѡ требинские священика; покоини архимандритъ Даниль Рашовићъ, кои е градио ову нову церкву, онъ е Требиняцъ био. Све су овденъ калуђери из Турске били.

Сада изъ Дужи монастира дошла би два священика ѹ оваи свои монастиръ саввински, алѝ бое се отъ владања турецкога и не смию, да имъ не буде разоренъ

ниховъ монастиръ ѝ да не би страдали. Моли се пречестнѣиша кѷріа епископска, ако е сада вриеме, ако ли не, а оно со временомъ, да би преставила ко преузвишеномѕ говернѕ за нашъ монастиръ: ми се можемо послѷжити изъ монастира Дѕжи съ допуштенѣмъ нашега капитаната околишнога и наше Хр̃тиана, ѷздамо се, да бисмо ми одержали ѷ заповиедника отъ Требиня Асанъ бега за два священика.

Саввина 22. марча 1829.

(Архив конзисторије которске, бр. 89. од 1829.)

XI.

Печат манастира чува се данас у архиви српске црквене општине у Требињу. Пречник му је 6·3 *цм*, а натпис му гласи: **сіе печат монастіра требінскога храма оуспеніе светіа богородици.** У печату је израђена сцена успенија.

Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobe.

Priopćio

Šejh Sejfudin Kemura (Sarajevo).

(Nastavak.)

LVIII. Hadži Osmana Nalčadžića mesdžid na Banjskom brijegu.

Pri vrhu Banjskog brijega, na ćošku, ima jedan mesdžid, koji se u zvaničnim spisima zove Nalčadži Hadži Osmanov mesdžid, a narod veli, „na Banjskom brijegu".

Slika 122. Mesdžid Hadži Osmana Nalčadžića na Banjskom brijegu.

Mesdžid je od čerpića ozidan, a pokrit kao obično šimlom i ćeremitom i sa drvenom munarom, pomalešan, na tijesnu zemljištu. Prem u dvorištu nema grobnica ipak ima na sokačnim duvarovima prozora, koji umjesto demira imaju drvena perdeta.

U mesdžidu osim ćursa i musandare nema drugo ništa, a sofe su mu pomalešne i od dvorišta ogragjene drvenim parmacima, izmegju kojih drveni stupci krov drže.

Ko je bio taj Hadži Osman Nalčadžija i kad je on ovaj mesdžid popravio, to nijesam mogao saznati, samo se nalazi u sidžilu broj 2, da je tutor malodobne djece Hadži Osmana Nalčadžića, nekakav Memija, sin Nesuhov, izdao gotovi novaca 5800 akči na kamate Mehmedu, sinu Alinu, početkom mjeseca šabana 973. (= 1565. g.) te se iz toga može zaključiti, da je ovaj hajir sahibija malo prije toga ovaj mesdžid napravio, ali pri navali princa Evgena prigodom velikog požara i ovaj je mesdžid izgorio. U narodnoj molbi veli se, da je mesdžid Hadži Osmana Nalčadžića za nevjerničke navale izgorio i uvakufljeni gotov novac propao, te mole državu, da ga obnovi a imamu Ahmedu i mujezinu Ahmedu da odredi iz državnih sredstava dnevnu plaću.

7. ševala 1201. (= 1804.) uvakufljen je pred sarajevskim šerijatskim sudom dio imetka stanovnice Nalčadži Hadži Osmanove mahale u Sarajevu, Fatime, kćeri Hadži Abdullaha Bajraktara a unuke Ali agine, koja je prije izvjesnog vremena umrla, prije smrti zavjetovala treći dio imetka na dobrotvorne svrhe, a za izvršioca uvakufljenja ovlastila svoga muža Ali agu, sina Hadži Husanova. Uvakufljeno je pet hiljada i pet stotina groša u gotovom novcu a osim toga jedan dućan u Abadžijskoj čaršiji, a odregjeno je, da se od prihoda ovog vakufa izmegju ostaloga svake godine izdaje po trideset groša godišnje plaće onome imamu, koji bude služio u džamiji Nalčadži Hadži Osmanove mahale, dalje, da svake godine kupi po dvije mukave u vrijednosti od šeset groša i pali ih u pomenutoj džamiji, osim toga da se mujezinu u ovoj džamiji plaća po osamdeset groša godišnje, da se u ovoj džamiji svakoga ramazana po jedna hatma na ponos uzvišene duše božijeg poslanika i pejgambera proučava.

LIX. Mesdžid Hadži Ahmeda Jagdžića u Gornjoj Čemaluši.

U Sarajevu bio je u gornjoj Čemaluši ulici, naprama današnoj Tržnici, jedan mesdžid na dosta prostranu zemljištu.

Mesdžid je bio od čerpića ozidan, šimlom i ćeremitom pokriven sa drvenom munarom, a bio je prilično fin i lijep.

Osnivač, bio je sarajevski glasoviti trgovac Jagdži zade Hadži Ahmed, koji ga je napravio 957. (= 1550.) i za održavanje istoga uvakufio nekoliko hiljada akči i naimenovao mutevelijom Hadži Memiju, sina Huseinova, koji izdaje uvakufljene novce na kamatu, i to: Isa Baliji, sinu Huseinovu, 6000 akči, Hasanu, sinu Hadži Huseinovu 10.000 akči i Huseinu, sinu Perijinu 12.918 akči, i još nekim drugim, o čemu se nalaze ugovori u sidžilu broj 2.

Ovaj je mesdžid prigodom navale princa Eugena 1109. (= 1697.) takogjer izgorio, a u iskazu Ćose Halil paše se kaže, da je izmegju ostalih džamija i mesdžida i ovaj mesdžid izgorio i konačno do temelja se porušio. U narodnoj molbi, poslatoj u Carigrad, veli se za ovaj mesdžid ovako: Jagdži zade Hadži Ahmedov mesdžid izgorio je a i uvakufljeni su novci propali, te mole državu, za popravak mesdžida i za plaću imamu Jahiji, dnevno šest akči, a mujezinu Ahmedu četiri akče dnevne plaće.

Iste godine obnovio je sarajevski tefterdar Muhamed efendija ovaj mesdžid, koji je do skoro postojao. Više vrata mesdžida na kamenoj ploči bijaše ovaki tarih isklesan:

تاريخ

صاحب الخيرات عامل الاموال يعنى محمد افندى دفتردار
اخلص مالدن ايدوب افراز ياپدى بو مسجدى نعم الدار
او چلر امداد ايله ديدم تاريخ مسجد نو بناى دفتردار

١١١٨ — 1706.

„Gospodar dobročinstva, sakupljač poreza, to jest Muhamed efendija Defterdar od svog čistog imetka izvadi i napravi ovaj lijepi mesdžid.

„S pomoću trojice izgovorih datum: Napravi nov mesdžid Defterdar 1118.“ (= 1706.).

Ovaj Mehmedi ef. Defterdar pošao je 1121. godine, svršetkom safera, iz Sarajeva u Travnik i tu ga 2. dan rebiul-evela, u utorak megju, podne i ikindijom, ubi grom, njega i konja, te ostaše na mjestu mrtvi. Sve do 1295. (= 1878. g.) bio je mesdžid otvoren a onda je uzet za askersku potrebu. Nekoliko godina stajao je opet prazan a 1311. (= 1894. g.) konačno je porušen, te ga više nema.

Godine 1269. (= 1852.) uvakufio je stanovnik ove mahale, Mustafa beg Dženetić, sin Fejzullah begov, u dobrotvorne svrhe jednu bašču i nekoliko dućana, te je neki dio njihovih prihoda namijenio i za ovaj mesdžid.

Od prihoda te bašče, koja se nalazila u Kulin-balinoj mahali, namijenio je dvijestopedeset groša a od ove sume da se izdaje imamu, koji bude uz teraviju klanjao u Jagdži zade Hadži Ahmedovoj džamiji po 80 groša, mujezinu u istoj džamiji po 40 groša i za ovu istu džamiju da se uz ramazan kupi za 90 groša zejtina, koji će se na duplo u džamijskim kandiljima paliti, a 40 groša godišnje da se daje vajizu, koji će u ovoj džamiji uz učajluke svake hefte po dva puta narodu propovijedati.

Slika 123. Natpis na grobnici Mehmed efendije Defterdara

Ovo se dogodi i napisa 15. dan mjeseca džemazulahira 1179. (1762.). Ispred ovoga mesdžida, s obje strane puta, bilo je dosta prostrano groblje, ali je porušeno.

Ostalo je samo nekoliko spomenika, a izmegju njih grob baškjatiba Muhamed efendije, koga natpis, ovako glasi:

„Velika šteta, Muhamed ef., ponos pisara, pregje u vječite saraje sa lažnog svijeta; protokol životni svršetkom se potpisa, čim ga pozvaše božjem sudu. Nadamo se njegovu spasu od velikoga Boga. Rajske djevojke neka mu budu drugarice u grobu a mjesto mu raj. Bez četiri reče mu Mejlija smrtni datum:

Slika 124. Natpis na grobnici Derviš Ahmeda, sina Nuhova.

Čisto putovanje Muhamed ef. neka je božjoj milosti 1176.“ (= 1762. g.).

Kraj njega nalazi se još jedan grob, a natpis mu ovako glasi:

„Bog je vječit. Umrli i od Boga pomilovani Zeim Derviš Ahmed, sin Nuhov, neka mu je duši fatiha. Godine 1251.“ (= 1835. g.). *(Slika 124.)*

LX. Haseći Hatunov mesdžid za Banjom.

Za Gazi Husrev begovom banjom u Čemerlinoj ulici bijaše jedan mesdžid, koji se nazivao Haseći Hatunov mesdžid, dočim se izokolna mahala danas zove „Za banjom“.

Mesdžid danas je do temelja razoren a bio je pomalešan od čerpića sazidan, na svakom su duvaru bila po četiri pendžera a bio je pokrit šimlom i ćeremitom sa drvenom munarom. U mesdžidu bio je jedan ćurs i musandera, kao i u ostalih mesdžida, ali ga je na žalost uz veliku jangiju, koja se desila iza okupacije do godinu plamen progutao te se kasnije ovaj mesdžid nije ponovio. Oko mesdžida ima prilično harema i u njemu nekoliko grobova i to muslimanskih odličnika, megju kojima se nalazi i jedan grob, koji je iz okolo ponisko ogragjen klesanim kamenjem, a na srijedi stoje nišani oko 70 *cm* visoki sa sedam uglova, na kojim nema znaka da li su muški, ili ženski, samo se na njima nalazi isklesan tarih, koji glasi:

Slika 125. Natpis na grobnici kadune Have Hasećije.

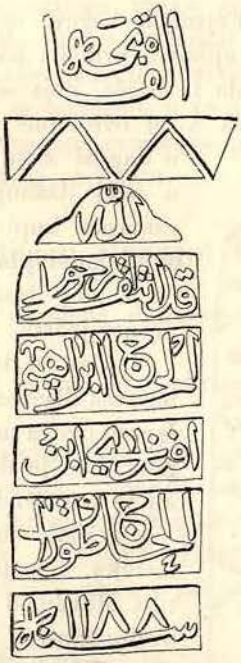

Slika 126. Natpis sa grobnice Hadži Ibrahima Durakovića.

To jest: „Gospodarica dobročinstva, umrla i od Boga pomilovana Hava Hasečina. Nek joj je duši fatiha. Godine 840. (1436).“

Pokraj nje se nalazi grob Hadži Ibrahim efendije, sina Hadži Durakova, u koga natpis veli:

„Pregje u vječnost umrli i od Boga pomilovani Hadži Ibrahim ef., sin Durakov god. 1188. (= 1774.)“. *(Slika 126.)*

Do njega je opet grob Mehmeda Durakovića, na kome natpis glasi: „Umrlog i od boga pomilovanog Mehmeda, sina Ahmeda Hadži-Durakovića, neka je duši fatiha. Godine 1239.“ (= 1823.).

Dalje do njih se nalazi grob, Mula Ibrahima Muhića a natpis mu glasi:

„Nema Boga osim Boga i Muhamed je božji poslanik. Neka je fatiha duši umrlog i od Boga pomilovanog Mula Ibrahima, sina Hadži Mustafe Muhića, koji traži božje oproštenje. Godine 1230.“ (= 1814.)

Slika 127. Natpis sa grobnice Mula Ibrahima Muhića.

Hava, utemeljiteljica ovog mesdžida, bijaše supruga nekog „hasećije“, to jest povjerenika, kome je bilo povjereno da pobire prihode carskih hâsova. Ime tome hasećiji ostalo nam je nepoznato, ali čini se, da se je on za rana, kada su Turci prodrli u Sarajevsko polje, nastanio u Sarajevu i njegova supruga, imenom Hava, podigla je ovaj mesdžid pred svoju smrt i zato se ovaj mesdžid, kao i mahala, prozvala njezinim imenom.

Da je ovaj mesdžid za pokriće svojih troškova imao gotovih uvakufljenih novaca, svjedoči nam zvanični akt, koji se nalazi u sidžilu broj 2, a veli: Alija, sin Hzrov, mutevelija Haseći Hatune vakufa, izdaje na kamate 5000 akči Memiji, sinu Skenderovu, i to 9. dan safera 973. (= 1566. g.).

Da je i ovaj mesdžid u velikom požaru, pri navali princa Eugena, izgorio, razabiremo iz popisa Ćose Halil pašina.

U narodnoj molbi veli se: „Haseći Hatun mesdžid je pri navali nevjerničkoj izgorio a imam mu Mehmed imao je od kamata uvakufljenog novca dnevno po šest akči plaće, mujezin Abdulah četiri akče, a Hasan ef. Logarić, koji je bio vaiz, petnaest akči dnevno, te mole državu, da se i ovaj mesdžid napravi i služiteljima odredi plaća“. Kasnije su ovaj mesdžid mahaljani uz državnu pomoć obnovili a poslije toga ga je neki Mehmed Memiš aga, sin Hadži Abdullahov, stanovnik ove mahale, opet popravio i uza nj sagradio dječački mekteb i o tome načinio vakfiju, koji se nalazi u sidžilu broj 55, na str. 170.; koja ima ovaj sadržaj:

„Hvala onome Bogu, koji je gospodar veličine i vječnosti, u čijem se carstvu neda zamisliti kakva promjena i prelaznost, te neka je selatu selam na našeg efendiju Muhameda, gospodara onoga šerijata, koji je očuvan od pokvarenosti i prolaznosti, te na njegovu kućnu obitelj i drugove, koji su postigli vrhunac sreće. Uzrok pisanju ovog testamenta jest slijedeći: Stanovnik Haseći Hatun mahale u Saraj-Bosni, Hadži Mehmed Memiš aga, sin Hadži Abdullahov, promišljajući u svojoj pameti, da se dobrotvorno djelo deseterostruko nagragjuje i poimajući, da će svaki dobrotvor po rečenicama pejgamberovim na vječitom svijetu hladovati u hladu svojih dobročinstava, napravio je u pomenutoj mahali jedan dječački mekteb i, dovršiv ga, došao je lično pred ovaj šerijatski sud, te u prisustvu Mehmed Šaćir efendije, sina Mehmed Mujid efendije, stanovnika Ivlakovali Hadži Mehmedove mahale u Saraj-Bosni, koga je on za niže navedeno uvakufljenje postavio mutevelijom, izjavio je dragovoljno slijedeća očitovanja: Ja sam od cijelog svog nepokretnog imetka sa dozvolom prisutnog mutevelije odvojio dva dućana u bezistanu Pazarbulske čaršije u Sarajevu, na čija se zemljišta plaća odregjena godišnja mukata Gazi Isabegovu vakufu, u izvjesnim granicama ležeća; dalje odvojio sam jednu plodnu bašču u Uskjudar Ahmed Čelebinoj mahali u Sarajevu,

koja graniči s jedne strane baščom Ibrahim age Musakadića, sa drugu i treću stranu baščama Mustafa paše Velioglića i rečenog Ibrahima Musakadića, a sa četvrtu općim putem, te sam ove nekretnine na božiji put u dobrotvorne svrhe za navijek istinito i stvarno uvakufio i glede toga stavio slijedeće uvjete: da ja budem ovoga vakufa doživotni mutevelija, a kad ja po božijoj zapovjedi umrem, neka bude mutevelijom moj najstariji i najsposobniji sin, a iza ovoga po redu starješinstva moji potomci muškog i ženskog roda s koljena na koljeno idući, a drugi mlagji potomci da budu nadzornici ovoga vakufa, a kad i oni svi slučajno izumru, da nadležni šerijatski sudac u sporazumu sa gragjanima i stanovnicima mahalskim izabere i imenuje podesnu ličnost za muteveliju.

„Dalje stavljam uslov, da se od najamnine, koja će se od ova dva dućana primati, najprije plaća vakufska godišnja mukata, a od ostatka kao i od prihoda uvakufljene bašče da se dućani i bašča opravljaju i popravljaju, a deseti dio prihoda da prima mutevelija kao svoju godišnju plaću, a od ostalog suviška, da se izdaje plaća mualimu dječinjem, koji bude služio u ovom mektebu u Haseći Hatun mahali, koga sam ja podigao, a od preostavše najamnine od drugog dućana da mutevelija opravlja i popravlja mekteb u Kebkebirovoj mahali i ogradu muslimanskog groblja u spomenutoj mahali, i da se od istog suviška isplaćuje godišnja plaća dječačkom mualimu u mektebu Kebkebir mahale.

„Pomenuti vakif, dovršiv ova očitovanja, reče, da je uvakufljena dva dućana kao i baščу predao na raspolaganje prisutnom muteveliji Mehmed Šakir efendiji, koji priznade, da ih je na upravljanje primio, te lično potvrdi sve navode vakifove, koji iza toga okrenu svoja očitovanja na drugu stranu i reče: Premda je po propisima imami Azama Ebu Numana, sina Sabitova, ovako uvakufljenje dozvoljeno, ono ipak nije stvarno izvršeno, s toga tražim, da se uvakufljene nekretnine muteveliji oduzmu i meni u posjed i vlasništvo vrate. Na ovo prisutni mutevelija odrješito odgovori; da ti propisi imami Azama postoje, ali propisi i nazori drugog imamu, Ebu Jusufa, vele, da je uvakufljenje nekretnina svršen čin, čim dotični vakif pred sudom rekne „To i to uvakufljujem“ a propisi trećeg imama, Muhameda, sina Hasanova, vele: da je uvakufljenje stvarno svršena stvar, čim se uvakufljeni predmet dotičnom muteveliji predade na raspolaganje i upravljanje; s toga ne može dozvoliti, da se uvakufljene nekretnine vakifu u posjed povrate, nego traži, da se to uvakufljenje zakonom presudom osnaži.

„Raspravljajući šerijatski sudac, uzevši u pretres navode stranaka i imajući obzir na interes vakufa, na osnovu starih običaja i postupaka, izreče presudu, da je ovo uvakufljenje na šerijatu osnovano, istinito, stvarno i pravno izvršeno te se kao pravovaljano potvrgjuje.

„Ko bi ovu presudu oprovrgao ili uništio, njemu će Bog na strašnom sudu sve grijehe na vrat natovariti, jer bog sve zna i vidi.

„Ovo se dogodi i napisa 11. dan rebijulahira 1230. (= 1804. g.).

„Svjedoci ovoga: Hadži Abdullah ef. Pandža, Hasan efendija Neretljak, mekteb hodža, Mehmed aga Tulić, Sulejman aga Mašić, Abdullah aga Kasabašević, Ibrahim aga Adžemović, Hadži Mustafa aga Kustura, Hasan Bajraktar Pračo, Hadži Ibrahim Sudžuka, Hadži Salih Sukić, sarač, Mula Ibrahim Hasanagić, Hadži Ahmed, sin Mustafin Fočak i ostali.“

Još je i Fejzullah aga, sin Abdullah age Klempe, uvakufio jedan svoj bostan u korist ovoga mesdžida i rečenog mekteba, a šeriatski hudžet o tome nalazi se u vakufskoj centralnoj upravi.

LXI. Kasim kjatibov mesdžid na Pehlivanuši.

Uz Pehlivanušu ulicu, na desnoj strani na ćošku, ima jedan mesdžid, koji se zove Kasim kjatibov mesdžid.

Mesdžid je od ćerpiča ozidan a pokrit šimlom i ćeremitom sa drvenom munarom. Sofe su u mesdžida pomalešne i od dvorišta parmacima ogragjene.

Dvorište je od sokaka zagragjeno duvarom a na duvaru su pendžeri, jer je dvorište popunjeno odličnim grobovima.

U sidžilu broj 1. careve džamije spominje se neki Kasim kjatib, koji je kupio kuću u Sarač Hadži Alinoj mahali god. 951. (= 1544.), a do dvije godine iza

Slika 128. Kasim kjatibov mesdžid na Pehlivanuši.

toga načinio je ovaj mesdžid i zasnovao mahalu, koja se i dan danas zove njegovim imenom.

Prema mesdžidu, na drugom ćošku, podigao je jedan dječački mekteb, koji još i danas postoji. Za pokriće troškova mesdžida i mekteba uvakufio je gotova novca, što nam svjedoče zvanični dokumenti, koji se nalaze u sidžilu broj 2, a glase:

„Mutevelija Kasim kjatibova vakufa Elias, sin Huseinov, daje na kamate 600 akči Gazi, sinu Hasanovu iz Jakub pašine mahale početkom ramazana god. 973. (= 1565.) uz jamstvo Balije, sina Hasanova iz Jakub pašine mahale, Ibrahima, sina Abdullahova iz Čekrkčine mahale i Muruveta, sina Inhanova iz Čoban Hasan mahale".

Dalje: „Mutevelija Kasim kjatibova vakufa Šudž'a hališe, sin Huseinov, daje na kamate od ovog vakufa gotovine 3000 akči Mezidu, sinu Hasanovu, stanovniku iste mahale sa 10% kamata, a Mezid mu daje svoju kuću u istoj mahali u zalog, s uslovom,

da on u njoj stanuje, a da muteveliji plaća 500 akči godišnje kirije. To se dogodilo 24. dan ramazana god. 974 (= 1566.)".

U ovoj istoj godini uvakufio je nekakav Ibrahim, stanovnik ove mahale, u korist ovoga mesdžida 1000 akči u gotovu i predao muteveliji Šudž'a halifi, a ovaj ih izdaje na kamatu i to: 600 akči Osmanu, sinu Šudža'ovu, stanovniku Sarač Hadži Aline mahale a 400 akči Baliji Nesuhovu, stanovniku Ahmed Čelebine mahale i obojica su za jamstvo tih zajmova dali svoje kuće u zalog.

Godine 1109. (= 1697.), kada je princip Eugen popalio Sarajevo, izgorio je i ovaj mesdžid, što tvrdi Ćose Halil pašin iskaz, a u narodnoj molbi, u Carigrad poslatoj, veli se, da je ovaj mesdžid pri navali inovjeraca izgorio i imam mu poginuo, a imao je od kamata uvakufljenog novca po šest akči dnevne plaće, mujezin Hasan četiri akče, te mole državu, da im mesdžid obnovi i gore navedenim službenicima naredi plaću iz državnih sredstava te su iza toga do malo vremena stanovnici ove mahale ovaj mesdžid obnovili. Poslije je Mustafa efendija, sin Ahmed efendin, stanovnik Buzadžića mahale, uvakufio jednu svoju baščU u korist ovog mesdžida, o čemu se vakfija nalazi u sidžilu broj 56, na strani 26., koju u originalu i u prijevodu ovdje donosimo:

بوزاجی زاده حاجی حسن وقاسم کاتب جامعلرینه عائد وقفیه‌سی

حمد بی حد وثناء لا یعد اول ملك الملك والملكوت ورب العزت والجبروت حضرتلرینه که عبادینه فکر سدید ورأی رشید میسر ایدوب والله یدعو الی دارالسلام و یهدی من یشاء الی صراط مستقیم دعوت وهدایتنه مظهر قلدی والوف صلوة نامحدوده وصنوف تسلیمات غیر معدوده اول افضل بشر وشفیع روز محشر اعنی محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم حضرتلرینه اولسونکه کافهٔ انامی دارالسلامه دعوت ودین حق میینه ارشاد وهدایت قلدی ودخی آل عظام واصحاب کرامنه که هر بری نجم برج دین وکوکب اوج یقیندر رضوان الله تعالی علیهم اجمعین وبعد اشبو حروف مشکین نقاب وصحت نصابك تحریر وانشاسنه بادی وبو الفاظ عنبرین مشام وسداد انتسابك ترتیب واملاسنه داعی اولدرکه مدینهٔ سرایده واقع بوزاجی زاده الحاج حسن محله‌سنده ساکن صاحب الخیرات وراغب الحسنات فخرالقضاة مصطفی افندی ابن الحاج احمد نام کمسنه مجلس شرع شریف نامخ العماد ومحفل دین منیف راسخ البنیانده وقف آتی البیانه مشروطیت اوزره نصب ایلدیکی همشیره زاده مصطفی افندی ابن الحاج احمد نام کمسنه محضرنده اقرار صحیح شرعی واعتراف صریح مرعی ایلدیکه سلك ملکمده منسلك محلهٔ مزبوره‌ده واقع اولوپ برطرفی مقدما زوجهم فاطمه بنت محمد جلبی به با حجت شرعیه بیع ایلدیکم خانه وباغچه‌یه متصل وبرطرفی برادرم سلیمان ملکی وبر طرفی کرلی الحاج علی ملکی وطرف رابعی طریق عام ایله محدود خارجیه تعبیر اولنور برصوبه وبر قهوه اوطه وبئر ماء وکنیف وحولوسی وذات اشجار مثمره ملك مزلمی وباغچه‌می وینه قیروغلاوچه قریه‌سی حدودنده نهر بوسنه اوزرنده دائر سقف واحددن واقع درت کوز آسیابمی وآکا متصل باغچه وبوستانمی حسبةً لله العلی الاعلی وطلباً لمرضاته المعلی وقف صحیح شرعی وحبس صریح مرعی ایله وقف وحبس ایلدم وشویله شرط

ایلدمکه مادامکه بندم حیاتده اولهم منزل مزبوره‌ده کندم ساکن و آسیاب مرقومه کندم متصرف اولوب وفاتمدنصکره زوجم فاطمه بنت محمد چلبی مادامکه حیاتده اولوب زوج آخره متزوجه اولمدقچه ملك مزبوره‌ده ساکنه اولوب آسیاب مسفوره متصرفه اوله وتعمیردن ازیاد محصولی کندی لوازمنه صرف ایلیه و بعد وفاتها حاکم لوقت افندی حضرتلری متولی مرقوم معرفتیله و محلهم اولان بوزاجی زاده الحاج حسن جامعنك امامی معرفتیله و اهالیء محله نظارتلریله ملك مزبوری و آسیاب مرقومی بیع من یزید ایدوب قیمتلری یوز سکسان بیك آقچه بالغ اولورسه ثلثی دست متولیه تسلیم و وجه شرعی اوزره اونی اون بر حصابی ایله استرباح اولنوب حاصل اولان ربحندن مولی مزبوری آتی آقچه وظیفه‌یه متصرف اوله و بعد وفاته اولا ذکورینك اصلحی واولادی اولادی الی الانقراض متولی اولهلر و ربح مرقومدن صلبیه قزم صفیه یومی سکز آقچه وظیفه‌یه متصرف اولوب مقابلهسنده بهر یوم برر بسس شریف تلاوت ایدوب ثوابی حضرت حبیب اکرم ونبی محترم صلی الله علیه وسلم روح پرفتوحنه و روحمه و والدیم ارواحنه اهدا ایلیه و بعد اولادی واولادی اولادی الی الانقراض مداومت ایدوب وظیفهٔ معینه‌لرینه متصرف اولهلر و ینه ربح مرقومدن دیکر قزم امهانی سکز آقچه وظیفه‌یه متصرف اولوب مقابلهسنده برسورهٔ ملك واوچ اخلاص ایله اوبر صلواة منیفه قرائت ایدوب ثوابی سرور انبیا محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم روح شریفنه و بنم روحمه و والدیم ارواحنه اهدا ایلیه و بعد وفاتها اولادی واولاد اولادی الی الانقراض وظیفهٔ مرسومه‌یه متصرف اولهلر و بامر الله بریسنك اولادی منقرض اولورسه وظائفی آخرك اولادینه نقل اولنوب ذکور و اناث علی السویه تقسیم ایلیه‌لر و ینه ربح مرقومدن برادرم سلیمان ایکی آقچه وظیفه‌یه متصرف اولوب مقابلهسنده بهر یوم اوچر اخلاص شریف واونر صلواة منیفه قرائت ایدوب ثوابی حضرت محمد مصطفی و آل واولادی ارواحنه هبه ایلیه و بعد وفاته اولادی واولاد اولادی قرائت مرقومه‌یه مداومت ایله وظیفهٔ مرسومه‌یه متصرف اولهلر و ربح مزبوردن بوزاجی زاده الحاج حسن جامعنك امامی هرکیم اولورسه بهر یوم سکز آقچه وظیفه‌یه متصرف اولوب عقیب صلوة الخمسة اوچر اخلاص جهریله قرائت ایدوب ثوابی حضرت شفیع روز محشر خیر البشر محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم روح شریفلرینه اهدا ایلیه وجامع مزبورك خطیبی هرکیم اولورسه برای خدمت خطابت یومی اوچ آقچه وظیفه‌یه متصرف اوله و ربح مزبوردن جامع مرقومك ایکی مؤذنلری برای خدمت تأذین یومی اوچر آقچه وظیفه‌یه متصرف اولهلر و ربح مرقومدن قرنداشم اوغلی عبدالله جابی اولوب برای خدمت جبایت یومی ایکی آقچه یه مشروطیت اوزره متصرف اوله وقزم امهانی اوغلی احمد وقفمه کاتب اولوب برای خدمت کتابت یومی ایکی آقچه وظیفه‌یه متصرف اوله و بعد وفاتهما اولاد اولادلرینك ذکور اصلحی جابی وکاتب اولوب وظیفهٔ معینه‌لرینه متصرف اولهلر و ربح مرقومدن بهر سنه رجب شریفده اون وقیه‌اق ایکی شمع متولی اخذ ایدوب جامع مذکورده ایقاد ایلیه و بهر سنه خرج محاسبه یوز سکسان آقچه ویریله شویله

شرط ايلدمكه منزل مرقوم وآسياب مذكور تقدير اولنان بهالرنده ناقص بيع اولنور ايسه يوز سكسان بيك آقچه يه بالغ اولنجه متولى وظيفه‌سندن غيرى وظائفه رقبه چكلوب اتمام اولنه واكر زياده بيع اولنور ايسه وقف ايچون يدك اتخاذ اولنوب عياذاً بالله تعالى اصل مال وقفه نقصان ترتيب ايدرسه ازديادندن ضم وتكميل اولنه ودخى مدينهٔ سرايده واقع الحاج جعفر محله‌سنده برطرفى صفيه قادون باغچه‌يله وبرطرفى عثمان شه باغچه‌يله وطرفينى طريق عام ايله محدود و ممتاز ذات اشجار مثمره اولان ملك باغچه‌مى منوال سابق اوزره وقف وحبس ايلدم وشويله شرط ايلدمكه مادامكه حيوتده اولهم كندم متصرف اولهم وبعد الوفات باغچهٔ مزبوره مدينهٔ سرايده واقع قاسم كاتب محله‌سنك مسجدنده امام اولان ثلثان ومؤذن اولان ثلث حصه‌يه متصرف اولوب وظيفه‌لرين حاصل اولان غله‌سندن اخذ ايلهلر وقف مزبوره اهالىء محله حسى ناظر اولهلر ومسجد مزبورك مؤذنى درويش مصطفى بهر يوم برر يسر شريف تلاوت ايدوب ثواى روحمه ووالديم ارواحنه هبه يتدكدنصكره باغچهٔ مزبوره‌نك غله‌سندن يومى ايكى آقچه وظيفه‌يه متصرف اوله وباغچهٔ مرقومه سنوى اجاره ايله متولى يديله ايجار اولنوب متولى يديله وظائفى تقسيم اولنه ودخى شويله شرط ايلدمكه مادامكه كندم بودار بى بقاده لباس حيوة ايله آراسته و زيور زنده‌كانى ايله پيراسته اولهم وقفمده عزل ونصب وتبديل وتغيير وتحويل وتكثير مرة بعد اخرى يدمده اوله ومحلهٔ مزبوره اهاليسى وقفمه حسبى ناظر اولهلر واقف مزبور شروط مرقومه‌سنى منوال مشروح اوزره نصب وتعيين وتنصيص ايدوب ختم كلام واستيفاء مرام ايلدكده متولى مزبور وقف مرقومى شفاهاً تصديق ووجاهاً تحقيق ايلدكدنصكره واقف مزبور عنان كلامنى سمت رجوعه عاطف اولوب وقف عقار اكر چه اخبار ائمه اولان اما اعظم وهمام افخم واقدم ابو حنيفهٔ كوفى حضرتلرينك مذهب خطيرلرنده صحيح وجائزدر لكن عقار مذكوره بعد زمان مال نقوده مبدل اولمسى شرط ايلديكم اوزره لازم كلمكين مال نقودك امام اعظم قولنده وقفيتى صحيح اولمامغله وقفدن رجوع ايده‌رم ديدكده متولىء مزبور جوابه شروع ايدوب اكر امام اعظم قولنده مال نقودك وقفيتى صحيح دكل ايسه امام ابى يوسف قولنده جائزدر ديو وقف مرقومى رجوعدن منع ايدوب واقف مرقوم ينه جوابه متصدى اولوب اكرچه امام ابى يوسف قولنده جائز ايسه لازم دكلدر وقفدن رجوع ايده‌رم ديدكده متولىء مزبور ينه دعوايه منتصدى اولوب امام ابى يوسف قولنده اكر لازم دكل ايسه امام زفر قولنده لازمدر ديدكده واقف مزبور بروجهله رد جوابه قادر اولمامغين حاكم موقع صدر كتاب طوبى له وحسنمآب افندى حضرتلرى جانب وقفى ترجيح وصحت ولزومنه حكم ايتمكين فكان المنزل المزبور والرحى المذكور والحديقة المرقومة وقفاً صحيحاً لازماً مسجلاً وحبساً شرعياً مؤبداً لا يوهب ولا يورث ولا يبدل ولا يغير ولا يتعرض فمن بدله بعدما سمعه فانما اثمه على الذين يبدلونه ان الله سميع عليم واجر الواقف على الحى الجواد الكريم وعلى هذا وقع التحرير والاشهاد فى غره ذى القعدة الشريفه لسنة ثلثين ومأة والف من هجرة من له العز والشرف

شهود الحال

مصطفى المؤذن ، حسام الدين افندى الكاتب ، فخر المدرسين مصطفى افندى الكاتب ، فخر الكتاب عطاء الله افندى ، فخر التجار الحاج حسين وژلو ، فخر الاشباه بحاره عبدالله افندى ، فخر الاماجد والاعيان دفتردار عبدالله افندى ، فخر القضاة ابراهيم افندى برچوى ، فخر القضاة محمد افندى آغا زاده ، فخر المدرسين الكرام عبدالقادر افندى ، عمدة العلماء المحققين الشيخ محمد افندى سريه زاده ، فخر القضاة عبدالله افندى حرقى زاده ، فخر الائمة محمد افندى .

„Nebrojena hvala stvoritelju neba i zemlje i onome, koji je svojim pravim robovima podijelio bistru pamet, s kojom će razumjeti božije zapovijedi, kojima ih Bog poziva, da steku raj. Neka je neograničeni salat i neizbrojni selam na onoga Muhamed-Mustafu, koji je najodličniji od sviju ljudi i koji će na strašnom sudu moliti za svoje griješne sljedbenike i na onoga Muhameda, koji je cijeli svijet pozivao i napućivao na pravi put, te na njegovu uzvišenu obitelj i na pribrane njegove drugove, koji su bili kao zvijezde predhodnice.

„Povod pisanja ovog testamenta jest slijedeći: Stanovnik Buzadži Hadži Hasanove mahale, Mustafa efendija, sin Hadži Ahmedov, koji je kadijskog čina, dolazi lično pred ovaj svjetli šerijatski sud i u prisustvu svoga sestrića Mustafa efendije, sina Hadži Ahmedova, koga je imenovao privremenim mutevelijom ovoga vakufa, dragovoljno izjavljuje niže slijedeća očitovanja: Pošto sam nakanio da izvršim dobrotvorno djelo, to ovdje lično, dragovoljno i istinito očitujem, da sam niže slijedeće moje vlastite nekretnine za navijek uvakufio i to: jednu malu kuću u Buzadžinoj mahali, koja se sastoji iz jedne sobe, kafane, bunara, zahoda i dvorišta i uz ovu jednu bašču, koje nekretnine graniče s jedne strane kućom i baščom moje žene Fatime, kćeri Mehmed Čelebine, koju sam joj prodao, s druge kućom moga brata Sulejmana, s treće kućom Hadži Alije Čemerlije a sa četvrte putem, a osim toga jednu vodenicu sa četiri vrtla na rijeci Bosni na kraju sela Krivoglavaca i uz ovu bašču i bostan, te sve ove nekretnine za božiju ljubav uvakufljujući, stavljam o upravljanju ovih uvakufljenih nekretnina slijedeće uvjete: da ja u ovoj uvakufljenoj kući stanujem doživotno i da sa uvakufljenom vodenicom upravljam, a poslije moje smrti da moja žena Fatima, kći Mehmed Čelebina, u ovoj kući stanuje sve do smrti, ili eventualne preudaje a sa uvakufljenom vodenicom da upravlja i da ovu vodenicu opravlja i popravlja a ostali prihod iste da troši na svoje kućne potrebe; a kad i ona umre, da tadašnji šerijatski sudac u sporazumu sa mutevelijom i dotičnim imamom Buzadži Hadži Hasanove mahalske džamije i pod nadzorom mahalskih stanovnika ovu kuću i vodenicu javnom dražbom proda i ako se od prodaje istih dobije 80.000 akči utrška, da se od ove sume odvoji osmina i preda muteveliji u ruke a da mutevelija ovu osminu u gotovom novcu putem šefijata sa 10 do 11 % dozvoljenih kamata daje tražačima na zajam i da od tih prihoda prima mutevelija po šest akči dnevne plaće, a kad on umre, da to pravo našljedstvom prelazi na njegove potomke s koljena na koljeno dolazeći, sve dok ih teče. Dalje, da se od tih prihoda izdaje po 8 akči dnevno mojoj malodobnoj kćeri Safiji, koja će naregjivati, da se svaki dan uči po jedan „Jâsîni-šerîf“ pred dušu božijeg ljubimca i najpribranijeg poslanika s. a. v. s. i za spas moje duše i duša mojih roditelja i da to pravo sa navedenim uslovima naslijede i njena djeca s koljena na koljeno idući. Dalje, da se od tih prihoda daje po osam akči

dnevno mojoj drugoj kćeri Umihani, koja će naregjivati, da se uči za dušu uzvišenog božijeg poslanika Muhamed-Mustafu s. a. v. s. po jedna sura melekj, po tri „Ihlâsi-šerifa“ i po deset salevata za spas duše moje i mojih roditelja, a to pravo da naslijede i njezina djeca s koljena na koljeno idući; da se mome bratu Sulejmanu od tih prihoda daju po dvije akče dnevno, koji će narediti, da se svaki dan uče po tri „Ihlasi-šerifa“ i po deset salevata pred dušu pejgamberovu s. a. v. s. i za spas duše moje i mojih roditelja i da to pravo sa obvezom navedenih učenja prelazi na njegovu djecu s koljena na koljeno idući. Dalje, da se od tih kamatskih prihoda daje imamu, koji bude u Buzadži Hadži Hasanovoj džamiji služio, po osam akči dnevne plaće, koji će po svršetku svih pet namaza u ovoj džamiji učiti po tri „Ihlâsi-šerifa“ pred dušu velikoga pejgambera a. s. v. s.; da se hatibu, koji bude u ovoj džamiji izdaju po tri akče dnevne plaće u ime te službe a dvojici muezina u istoj džamiji da se daje svakom po tri akče dnevne plaće. Da u ovom vakufu bude džabija moj bratić Abdullah a da mu se za tu službu daje po dvije akče dnevne plaće; da bude pisar ovoga vakufa Ahmed, sin moje kćeri Umihane, a da mu se za to plaća po dvije akče dnevno, a kad ovi džabija i pisar umre, da to pravo naslijede njihova muška djeca s koljena na koljeno idući. Dalje, da se od ovoga prihoda svake godine u mjesecu redžebu kupi po dvije svijeće od deset oka težine te da se zapale u spomenutoj džamiji; da se od ovih prihoda svake godine potroši po 180 akči na pregledanje godišnjih vakufskih računa. Stavljam dalje uslov, ako se ne bi spomenuta kuća sa vodenicom za odregjenu i gore navedenu svotu prodala, da se u tom slučaju svim službenicima ovoga vakufa, osim mutevelije, plaće smanje, sve dotle, dok se od ovih uštednja ne namiri svota od 80.000 akči; a ako se rečena kuća sa vodenicom za veću svotu proda, da to ostane kao fond, sa kojim bi se možebitna vakufska šteta naknadila. Dalje uvakufljujem jednu plodnu baščU, u Hadži Džaferovoj mahali u Sarajevu, koja graniči s jedne strane baščom Safije-kadune, sa druge baščom Osman-bašinom, a sa treće i četvrte općim putem, te istu kao i predrečene nekretnine za navijek stvarno i istinito uvakufljujem i stavljam slijedeće uvjete: da ja sa ovom baščom upravljam dok sam živ, a poslije moje smrti, da se ova bašča pod kiriju daje i od prihoda ove kirije, da prima dvije trećine imam Kasim kjatibovog mesdžida a jednu trećinu da prima muezin ove džamije; da ovome vakufu budu počasni nadzornici stanovnici Kasim kjatibove mahale i da sadašnji muezin Derviš Mustafa u ovom mesdžidu svaki dan uči po jedan „Jâsîni-šerif“ na spas moje duše i duša mojih roditelja a za to da prima po dvije akče dnevne plaće, koje će mutevelija isplaćivati i baščU pod najam davati. Stavljam uvjet, da ja sa ovim vakufom doživotno ravnam, njegove službenike odregjujem, promjenjujem, otpuštam, vakuf povećavam, ili promjenjujem a da mi budu u tom počasni nadzornici stanovnici ove mahale.

„Kad je pomenuti vakif sve ove uvjete očitovao i dovršio, prisutni mutevelija lično ih kao istinite potvrdi. Iza toga je pomenuti vakif oprovrgnuo te riječi uvakufljenja, te reče: Ako je ovako uvakufljene po propisima i nazorima Imami Azama Ebu Hanife i dozvoljeno, ipak ne može se kao stvarno izvedeno smatrati za to, što će se po mojim uvjetima ovo uvakufljenje u novac pretvoriti, a uvakufljenje gotovog novca po propisima pomenutog Imami Azama nije dozvoljeno, s toga tražim, da mi se uvakufljene nekretnine u posjed i vlasništvo predadu. Prisutni mutevelija na ovo odrješito odgovori, da priznaje, da ono nije po navedenim propisima dozvoljeno, ali je ipak po propisima Imami Ebu Jusufa dozvoljeno, s toga da ne može uvakufljene nekretnine vakifu povratiti. Na ovo vakif odgovori, da priznaje propise Imami Ebu

Jusufa, ali da i ovi to ipak ne dozvoljavaju. Prisutni mutevelija na ovo odgovori, makar to po propisima rečenog imama ne bilo dozvoljeno, propisi Imami Zufera izrično takovo uvakufljenje dozvoljavaju, s toga vakif ni na koji način ne može te nekretnine natrag u posjed dobiti. Raspravljajući šerijatski sudac, uzevši u pretres ove raspravne navode te obzirom na bitne interese vakufa izreče presudu, kojom se ovo uvakufljenje navedenih nekretnina kao vječiti zavjet po šerijatu stvarno, nepobitno i istinito smatra, tako da se uvakufljene nekretnine ne mogu nikada promijeniti, naslijediti, umanjiti i pokloniti, nego da ostaju kao vječito uvakufljeni predmeti.

„Ko bi ovu presudu oprovrgnuo, ili je hotimično htio obezvažiti ili uništiti, tome će gospod Bog sve grijehe na strašnom sudu na vrat natovariti, jer Bog sve vidi i zna.

„Ovo se dogodi i napisa početkom zilka'deta 1130. (= 1717. g.)

„Svjedoci ovoga: Mustafa Mujezin, Husamuddin efendija pisar, Mustafa efendija muderiz pisar, Abdullah efendija, knjižničar, Hadži Husein Vižlo, trgovac, Abdullah efendija Bičare, Abdullah efendija Defterdarija, plemić, Ibrahim efendija Brčo, kadijski ponos, Mehmed efendija Aga-zade, kadijski ponos, Abdullah efendija, muderiz, Šejh Ahmed efendija Srnić, ulema, Abdullah efendija Hrkić, kadijski ponos i Mehmed ef. ulema".

Ovaj vakuf vremenom je skoro sasvim upropašćen, što nam svjedoči mutevelijski berat, kojim se imenuje mutevelijom ovog vakufa, na predlog kadije Rašida Mustafe Mektubije, Ahmed, sin Mustafin. U tom se beratu motivira imenovanje time, da je duže vremena ova bogomolja zapuštena i vakuf u oskudici te se pokazala potreba, da se za ovaj vakuf imenuje mutevelija, koji će imati po vakfiji odregjenu plaću od pet groša godišnje.

Berat je pisan 11. zilka'deta 1232. (= 1816. g.) u velikom gradu Konstantiji.

Ovaj je mesdžid i danas u dobrom stanju, a tako isto i dječački mekteb.

(Nastaviće se.)

Slika 129. Mekteb Kasim kjatibov.

Један српски натпис из XII. вијека[1]).

Приопћио

Владимир Ћоровић.

Узидан у темељном зиду мале црквице у Полицама недалеко од Требиња, црквице, која је данас запуштена и ако није порушена сасвим, обрастао у купину, мало изнад Требишњице, налази се овај запис доњим дијелом уроњен у земљу:

ВЪ ѦNH ІСNЄⷃ ВЄЛНЄГ҂ МІХОІЛ҂ ВЪМРѢ ЖОѪПNЪ ГРЪѦЪ ТРѢБЪІNЪСІСІ Н ВЪ ТО ЛѢТО ⷃІѦ҂ ЄМОѪ РІСОѪ БР҂ТЪ ЖОѪ-ПNЪ РѦѦОМНРЪ СЪ СNЪМН ЄГОВѢМИ І ЖЄN҂ ЄМОѪ ТВР҂ МОНСТРЪ НМNЄМЪ БР҂Ѣ[NЪ]...[РБЪ] БОЖН ГН ѦѦИ ⷃѦР҂ВНЄ

У тој истој црквици налази се и онај гробни натпис из времена краља Владислава, који су саопштили гг. Вид Вулетић-Вукасовић и др. Ћ. Трухелка, узидан у њој као праг[2]). Ова два натписа тако сачувана казују нам, да је та црквица из доцнијег времена и да су радници узимали као материјал за њу надгробно камење, које је било негдје у близини. Сличан случај био је ту 1906. год., у најближој околици, кад су покрај старог Петрова манастира зидали нову цркву употребљавајући за њу на неким мјестима материјал старог манастира и блиске старе гробнице.

Натпис овај спада међу најстарије наше споменике. Због нарочите важности његове ми ћемо га проучити детаљно обраћајући пажњу на све његове особине.

*

Велики кнез Михајло, по ком се датира овај запис, може бити само онај »последњи мали дукљански владалац«, који је од Немање и његове браће био тешко притијешњен[3]), те је његова жена Десислава, «по свој прилици у бегству« стигла 20. августа 1189. у Дубровник, гдје је предала опћини двије

[1]) Госп. Васо Бабић, трговац у Требињу, упозорио ме на тај натпис и ја му на томе и овдје изричем своју захвалност.

[2]) Viestnik hrvat. arkeol. družtva, IX. (1887.), стр. 114.; Гласник зем. музеја IV. (1892.), стр. 31. Ср. и Ћ. Стратимировића у Споменику С. К. Академије, XXVIII. (1895.), стр. 13.

[3]) Knesius quoque Michahel, cui Diocletiane ecclesie cura et sollicitudo modica est, ab auunculis molestatus, ad ea, que nos cupimus, nunc intendere minime valet. (I. Kukuljević: Codex diplomaticus II., 115.)

лаће[1]). Док се тај Михајло у писму надбискупа дукљанског Гргура назива само knesius, дотле се у писму његове жене, којим потврђује то давање лаћа, наводи, да је она magni comitis Michaelis uxor[2]), дакле **кнеза келнега.**

И личност жупана Грда не би нам била непозната, кад би била вјеродостојна она даровна Десина повеља манастиру св. Марије од Пулсана у Апулији и потврдна повеља бана Славогоста манастиру св. Бенедикта на Локруму, обје из 1151.[3]), јер се у обје међу свједоцима наводи и iupanus Gerdessa. Али, и ако су повеље фалзификоване, то још не значи, да су и личности измишљене; напротив, фалзификаторима је било у интересу да наведу што значајније и што познатије личности за свједоке, да тако боље заметну траг. Као за такву личност они су из оног доба, можда, могли да чују нешто о њиховом блиском сусједу, требињском жупану Грду, кога и наводе међу Zachulmie nobilibus.

Жупан Радомир није из ближе познат; непознато је и женско име Твара, ако то није треће лице трајног аориста (аналози: **писа, чрьта**) од глагола (с)тварати.

Жупан Грд је умро прије неприлика кнеза Михајла, у оно доба, кад је овај још био главни господар требињске области. Дукљанска династија, против које је енергично иступио велики жупан Деса за владе Радослава сина Градињина, била је изгубила Зету и Травунију и остала јој је само у борби приморска област (maritima regio) и крај од Котора до Скадра[4]). У оним борбама и метежу иза Десиног пада они су ваљда освојили један дио ранијих својих посједа и међу њима требињску област. До доба угарско-српског савеза послије смрти храброг и опасног цара Манојла та је област могла бити у држави Михајла, нашљедника Радосављева, а у доба тог савеза, кад је Немања са својом браћом почео успјешну офанзиву према Далмацији и Дукљи, онда је несумњиво изгубио Михајло тај крај спрам хумског господара Мирослава. »Од Немањина времена« вели Јиречек »нема више дукљанских владалаца од старе куће и у титулама Немањиних нашљедника редовно се истиче стварање њихове државе из два дела, српске области и Приморја.«[5])

Палеографске особине текста потсјећају на најстарије наше споменике. Велик дио слова по форми је истовјетан словима на натпису Кулина бана;[6]) нарочито угласто **ъ**, необично **з**, онда **и**, које има средњу црту положено, а не косо; осим тога слово **к**, које уз главну црту добија неповезан додатак у облику угластог слова **г**; даље слова **оу** (у нас и са карактеристичном лигатуром **оу**), **а**, **л**, **д**. Као у Миросављевом Еванђелију има **ѣ** за **ѣ** и за **ꙗ**, као тамо и као у Хиландарском Типику има и онај занимљиви облик слова **и** са једном усправном цртом и малим потезом преко њега: **†**. И као у оба та споменика ни овдје нема принципијелне разлике у употреби тих двају знакова **и** и **і**[7]). Једино облик **ѣ** је знатно друкчији, него у осталим нашим споменицима.

[1]) Јиречек-Радонић: Историја Срба, Београд 1911., стр. 254.
[2]) Srgj, 1906., стр. 54.
[3]) Smičiklas: Diplomatički zbornik II., бр. 70. и 72.
[4]) J. Črnčić: Popa Dukljanina Lětopis, Kraljevica 1874., стр. 59.
[5]) Сп. дјело, стр. 254.—255.
[6]) Ср. фотографију у Гласнику зем. музеја, X. (1898.), стр. 618.
[7]) Ср. Љ. Стојановића напомене у Споменику С. К. Академије, XX. (1893.), стр. VI.

Језик је исто тако најстаријег типа. Као у Миросављеву Еванђелију и овдје долази облик **къмрѣк** за **оумрѣк**, као у старијим споменицима долази придјев **келии** за доцније **келикъ**[1]), стара су оба инструментала **нинемъ** и **сѫъми**, гдје је врло карактеристично испадање основних вокала **ѣ** и **и**. За облик **еговѣми** има Даничић само један примјер из XIII. вијека[2]). Као и други наши босански споменици и овај натпис има **ѣ** за **іє**: **здравѣне**, **келиега**.

Ријеч рака sepulcrum долази у нашим врло раним споменицима, имамо је међу осталим у биографији Ћириловој, у Првовјенчанога и Доментијана. Ријеч **монстрь** позната је из оног фрагмента са потписима Дубровчана, које Миклошић ставља у XII. вијек; тако се зове неки Драгун: **Дьрагѫнь монстрь**[3]). Она се налази и иначе; у једном хрватском разводу из 1275. спомиње се: «мојстар двора цесарства«; на запису једне цркве из 1463. спомиње се **монстарь**, који је »дјелао«[4]).

*

Од уредништва овог часописа дознао сам, да је и Г. С. Делић снимио овај натпис и уступио га овдје за штампу прилажући нацрте по отиску. Отисак тај добар је и вјерно одговара моме; због тога ја овдје дајем само своје независно читање и свој коментар томе натпису.

---

[1]) Ср. М. Н. Сперанскій: Мостарское (Манойлово) боснійское евангеліе. Варшава 1906., стр. 37.

[2]) Историја облика, Биоград 1874., стр. 207.

[3]) Monumenta serbica, стр. 7.

[4]) Gj. Šurmin: Hrvatski Spomenici (Monum. hist.-jurid. VI.), стр. 72., 238.

BIBLIOTHECA
MUSEI
BOSNIAE ET HERCEGOVINAE
SARAJEVO

Zemaljska štamparija u Sarajevu. — Земаљска штампарија у Сарајеву.